ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ
ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

11

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ

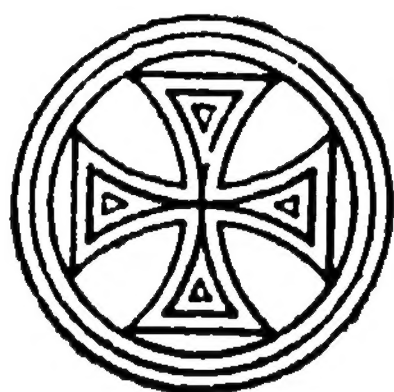
(ΟΜΙΛΙΑΙ ΜΘ' - ΟΕ')

ΚΕΙΜΕΝΟΝ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ - ΣΧΟΛΙΑ

Ὑπὸ

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗ

Θεολόγου

ΕΠΕ

ΠΑΤΕΡΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ»
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1979

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

11

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ

(ΟΜΙΛΙΑΙ ΜΘ' - ΟΕ')

ΚΕΙΜΕΝΟΝ — ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ

ΟΜΙΛΙΑ ΜΘ΄
Ματθ. 14, 13 - 22

«Ἀκούσας δὲ ὁ Ἰησοῦς, ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν ἐν πλοίῳ εἰς ἔρημον τόπον κατ' ἰδίαν· καὶ ἀκούσαντες οἱ ὄχλοι, ἠκολούθησαν αὐτῷ πεζῇ ἀπὸ πασῶν τῶν πόλεων.

1. Ὅρα πανταχοῦ αὐτὸν ἀναχωροῦντα, καὶ ὅτε παρεδόθη Ἰωάννης καὶ ὅτε ἀνῃρέθη καὶ ὅτε ἤκουσαν οἱ Ἰουδαῖοι ὅτι πλείους μαθητὰς ποιεῖ. Τὰ γὰρ πλείονα ἀνθρωπινώτερον βούλεται διοικεῖν, οὐδέπω τοῦ καιροῦ καλοῦντος ἀπογυμνῶσαι τὴν θεότητα σαφῶς. Διὸ καὶ τοῖς μαθηταῖς ἔλεγε, μηδενὶ εἰπεῖν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός· μετὰ γὰρ τὴν ἀνάστασιν ἐβούλετο τοῦτο γενέσθαι γνωριμώτερον. Ὅθεν τοῖς τέως διαπιστήσασι τῶν Ἰουδαίων οὐ σφόδρα ἦν βαρύς, ἀλλὰ καὶ συγγνωμονικός. Ἀναχωρήσας δὲ οὐκ ἄπεισιν εἰς πόλιν, ἀλλ' εἰς ἔρημον καὶ ἐν πλοίῳ, ὥστε μηδένα ἀκολουθῆσαι. Σὺ δέ μοι σκόπει πῶς οἱ μαθηταὶ Ἰωάννου λοιπὸν μᾶλλον ᾠκειώθησαν τῷ Ἰησοῦ. Αὐτοὶ γάρ εἰσιν οἱ ἀπηγγελκότες αὐτῷ τὸ γεγενημένον· καὶ γὰρ πάντα ἀφέντες, ἐπ' αὐτὸν καταφεύγουσι λοιπόν. Οὕτως οὐ μικρὸν μετὰ τῆς συμφορᾶς καὶ τὰ ἤδη παρ' αὐτοῦ διὰ τῆς ἀποκρίσεως ἐκείνης οἰκονομηθέντα κατώρθωσεν.

Ἀλλὰ τίνος ἕνεκεν πρὶν ἢ ἀπαγγεῖλαι αὐτοὺς οὐκ ἀνεχώρησε, καίτοιγε ᾔδει καὶ πρὶν ἢ ἀπαγγεῖλαι τὸ γεγενημένον; Δεικνὺς διὰ πάντων τῆς οἰκονομίας τὴν ἀλήθειαν. Οὐ

ΟΜΙΛΙΑ ΜΘ′
Ματθ. 14, 13 - 22

«Ὅταν ἤκουσεν ὁ Ἰησοῦς αὐτά, ἀνεχώρησεν ἀπὸ ἐκεῖ μὲ πλοῖον εἰς ἔρημον τόπον μόνος του· καὶ ὅταν τὸ ἔμαθε τὸ πλῆθος τοῦ κόσμου τὸν ἠκολούθησε πεζῇ ἀπὸ τὰς πόλεις».

1. Πρόσεχε τὸ ὅτι ὁ Κύριος εἰς κάθε περίπτωσιν ἀναχωρεῖ, καὶ ὅταν παρεδόθη ὁ Ἰωάννης καὶ ὅταν ἀπεκεφαλίσθη καὶ ὅταν ἤκουσαν οἱ Ἰουδαῖοι ὅτι οἱ μαθηταί του γίνονται ὅλο καὶ περισσότεροι. Διότι θέλει τὰ περισσότερα νὰ τὰ τακτοποιῇ κατὰ τρόπον πιὸ ἀνθρώπινον, ἐπειδὴ δὲν ἦτο ἀκόμη καιρὸς ν' ἀποκαλύψῃ μὲ σαφήνειαν τὴν θεότητά του. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τοὺς μαθητάς του ἔλεγε, νὰ μὴ εἰποῦν εἰς κανένα, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός· διότι ἤθελεν αὐτὸ νὰ γίνῃ περισσότερον γνωστὸν μετὰ τὴν ἀνάστασίν του. Διὰ τοῦτο κατ' ἀρχὴν δὲν ἦτο πολὺ αὐστηρὸς πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἐκείνους ποὺ ἔδειξαν δυσπιστίαν, ἀλλ' ἦτο περισσότερον ἐπιεικής. Ὅταν δὲ ἀνεχώρησε δὲν μεταβαίνει εἰς κάποιαν πόλιν, ἀλλὰ εἰς τὴν ἔρημον καὶ μὲ πλοῖον, ὥστε νὰ μὴ τὸν ἀκολουθήσῃ κανείς. Σὺ ὅμως, σὲ παρακαλῶ, πρόσεχε πῶς οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἰωάννου γίνονται πλέον περισσότερον οἰκεῖοι πρὸς τὸν Ἰησοῦν. Διότι αὐτοὶ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ εἶχον ἀναγγείλει εἰς αὐτὸν τὸ συμβάν· καθ' ὅσον, ἐγκαταλείψαντες τὰ πάντα, καταφεύγουν εἰς τὸ ἑξῆς πρὸς αὐτόν. Καὶ ἔτσι ἐπέτυχεν ὄχι εἰς μικρὸν βαθμὸν μαζὶ μὲ τὴν συμφορὰν καὶ τὰ ὅσα οἰκονομήθησαν ἤδη ὑπ' αὐτοῦ διὰ τῆς ἀπαντήσεώς του ἐκείνης.

Διατί ὅμως δὲν ἔφυγεν ἀπὸ τὸ μέρος ἐκεῖνο πρὶν τοῦ ἀναγγείλουν τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου, μολονότι βέβαια τὸν ἐγνώριζε καὶ πρὶν τοῦ τὸν ἀναγγείλουν; Ἐπειδὴ ἤθελε

γὰρ δὴ μόνον τῇ ὄψει, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔργοις τοῦτο πιστοῦσθαι ἐβούλετο, διὰ τὸ εἰδέναι τοῦ διαβόλου τὴν κακουργίαν καὶ ὅτι πάντα ἐργάσεται, ὥστε ταύτην ἀνελεῖν τὴν δόξαν.

Αὐτὸς μὲν οὖν διὰ τοῦτο ἀναχωρεῖ, οἱ δὲ ὄχλοι οὐδὲ οὕτως ἀφίστανται, ἀλλ' ἕπονται προσηλωμένοι, καὶ οὐδὲ τὸ δρᾶμα αὐτοὺς ἐφόβησε τὸ Ἰωάννου. Τοσοῦτόν ἐστι πόθος, τοσοῦτον ἀγάπη· οὕτω πάντα νικᾷ καὶ διακρούεται τὰ δεινά. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ τὴν ἀμοιβὴν εὐθέως ἀπελάμβανον. «Ἐξελθὼν» γάρ, φησίν, «ὁ Ἰησοῦς εἶδεν ὄχλον πολύν, καὶ ἐσπλαγχνίσθη ἐπ' αὐτούς, καὶ ἐθεράπευσε τοὺς ἀρρώστους αὐτῶν». Εἰ γὰρ καὶ πολλὴ ἦν αὐτῶν ἡ προσεδρεία, ἀλλ' ὅμως τὰ παρ' αὐτοῦ γινόμενα πάσης σπουδῆς ὑπερέβαινεν ἀμοιβήν. Διὸ καὶ αἰτίαν τῆς τοιαύτης θεραπείας τὸν ἔλεον τίθησιν, ἔλεον ἐπιτεταμένον· καὶ θεραπεύει πάντας. Καὶ οὐκ ἀπαιτεῖ πίστιν ἐνταῦθα. Καὶ γὰρ τῷ προσελθεῖν, καὶ τῷ τὰς πόλεις ἀφεῖναι, καὶ τῷ μετὰ ἀκριβείας αὐτὸν ζητῆσαι, καὶ τῷ παραμένειν, καὶ τοῦ λιμοῦ καταναγκάζοντος, τὴν πίστιν ἐπιδείκνυνται τὴν ἑαυτῶν.

Μέλλει δὲ καὶ τρέφειν αὐτούς. Καὶ οὐ ποιεῖ τοῦτο ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἀναμένει παρακληθῆναι, ὅπερ ἔφην, πανταχοῦ τοῦτο διατηρῶν, τὸ μὴ πρότερος ἐπιπηδᾶν τοῖς θαύμασιν, ἀλλὰ καλούμενος. Καὶ γιατί μηδεὶς τῶν ὄχλων προσελθὼν

μὲ ὅλας τὰς ἐνεργείας του νὰ ἀποκαλύπτη τὴν ἀλήθειαν τῆς θείας οἰκονομίας. Διότι πράγματι δὲν ἤθελε μόνον μὲ τοὺς λόγους, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ ἔργα νὰ τὸ κάνῃ αὐτὸ πιστευτὸν διὰ τὸν λόγον ὅτι δὲν ἐγνώριζε τὴν κακουργίαν τοῦ διαβόλου καὶ ὅτι αὐτὸς θὰ μεταχειρισθῇ κάθε μέσον διὰ νὰ διαλύση αὐτὴν τὴν σκέψιν.

Ὁ Ἰησοῦς λοιπὸν δι' αὐτὸν τὸν λόγον φεύγει ἀπὸ τὸ μέρος ἐκεῖνο, τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ ὅμως οὔτε καὶ ἔτσι φεύγει ἀπὸ κοντά του, ἀλλὰ τὸν ἀκολουθεῖ προσηλωμένον εἰς αὐτὸν καὶ δὲ τὸ ἐφόβησεν οὔτε ὁ τραγικὸς θάνατος τοῦ Ἰωάννου. Τόσον μεγάλος εἶναι ὁ πόθος, τόσον μεγάλη ἡ δύναμις τῆς ἀγάπης καὶ ἀκριβῶς διὰ τὸν λόγον αὐτὸν τὰ πάντα κατανικᾷ καὶ ἀποκρούει τοὺς κινδύνους. Διὰ τοῦτο δὲ ἔλαβον ἀμέσως καὶ τὴν ἀμοιβήν. Διότι, λέγει, «Ἐξελθὼν ὁ Ἰησοῦς εἶδε πολὺ πλῆθος λαοῦ καὶ τοὺς εὐσπλαγχνίσθη καὶ ἐθεράπευσε τοὺς ἀσθενεῖς των». Μολονότι βέβαια ἡ προθυμία τοῦ λαοῦ ἦτο μεγάλη, παρὰ ταῦτα τὰ ὅσα ἐνήργει εἰς αὐτοὺς ὑπερέβαλλον τὴν ἀμοιβὴν οἱασδήποτε ἄλλης φροντίδος. Καὶ ἀκριβῶς διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ὁ εὐαγγελιστὴς προβάλλει ὡς αἰτίαν τῆς θεραπείας τῶν ἀσθενῶν των τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Ἰησοῦ, καὶ μάλιστα τὴν εὐσπλαγχνίαν του ἐκείνην ποὺ ἐπεκτείνεται πρὸς ὅλους καὶ διὰ τοῦτο θεραπεύει ὅλους τοὺς ἀσθενεῖς χωρὶς νὰ ζητῇ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν πίστιν ἀπὸ τοὺς ἀσθενεῖς. Καθ' ὅσον τὸ ὅ,τι ἔτρεξαν κοντά του καὶ τὸ ὅτι ἐγκατέλειψαν τὰς πόλεις, τὸ ὅτι τὸν ἀνεζήτησαν μὲ πολλὴν προθυμίαν καὶ παρέμειναν κοντά του καταπιεζόμενοι ἀπὸ τὴν πεῖναν, ὅλα αὐτὰ φανερώνουν τὴν πίστιν των.

Πρόκειται ὅμως καὶ νὰ τοὺς δώσῃ καὶ ὑλικὴν τροφήν. Καὶ δὲν τὸ κάνει αὐτὸ μὲ ἰδικήν του πρωτοβουλίαν, ἀλλὰ περιμένει νὰ τοῦ τὸ ζητήσουν, διότι, ὅπως καὶ ἄλλοτε εἶπα, ἀκολουθεῖ εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις αὐτὴν τὴν τακτικήν, δηλαδὴ δὲν κάμνει τὰ θαύματα ἐὰν προηγουμένως δὲν τοῦ τὸ ζητήσουν. Καὶ διατί δὲν προσῆλθε κάποιος ἀπὸ τὸ πλῆθος

ὑπὲρ αὐτῶν διελέχθη; ᾘδοῦντο αὐτὸν μεθ' ὑπερβολῆς, καὶ οὐδὲ τῆς πείνης ἐλάμβανον αἴσθησιν τῷ πόθῳ τῆς προσεδρείας. Ἀλλ' οὐδὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ προσελθόντες λέγουσι, θρέψον αὐτούς· ἔτι γὰρ ἀτελέστερον διέκειντο· ἀλλὰ τί; «Ὀψίας δὲ γενομένης», φησί, «προσῆλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ λέγοντες· ἔρημός ἐστιν ὁ τόπος καὶ ἡ ὥρα ἤδη παρῆλθεν· ἀπόλυσον τοὺς ὄχλους, ἵνα ἀπελθόντες ἀγοράσωσιν ἑαυτοῖς βρώματα». Εἰ γὰρ καὶ μετὰ τὸ θαῦμα ἐπελάθοντο τοῦ γεγενημένου καὶ μετὰ τὰς σπυρίδας ἐνόμιζον αὐτὸν περὶ ἄρτων λέγειν, ἡνίκα ζύμην τὴν διδασκαλίαν τῶν Φαρισαίων ἐκάλεσε, πολλῷ μᾶλλον μηδέπω πεῖραν λαβόντες τοιούτου σημείου, οὐκ ἂν προσεδόκησάν τι τοιοῦτον ἔσεσθαι. Καίτοιγε προλαβὼν καὶ ἀρρώστους πολλοὺς ἐθεράπευσεν, ἀλλ' ὅμως οὐδὲ ἐντεῦθεν τὸ τῶν ἄρτων προσεδόκησαν· οὕτως ἦσαν ἀτελεῖς τέως.

Σὺ δέ μοι σκόπει τοῦ διδασκάλου τὴν σοφίαν, πῶς αὐτοὺς ἐκκαλεῖται σαφῶς πρὸς τὸ πιστεῦσαι. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν εὐθέως, τρέφω αὐτούς· οὐδὲ γὰρ ἔμελλεν εὐπαράδεκτον εἶναι· ἀλλὰ τί; «Ὁ δὲ Ἰησοῦς», φησίν, «εἶπεν αὐτοῖς· οὐ χρείαν ἔχουσιν ἀπελθεῖν· δότε αὐτοῖς ὑμεῖς φαγεῖν». Οὐκ εἶπε, δίδωμι αὐτοῖς, ἀλλ', ὑμεῖς δότε. Ἔτι γὰρ ὡς ἀνθρώπῳ προσεῖχον. Αὐτοὶ δὲ οὐδὲ οὕτω διανέστησαν, ἀλλ' ἔτι ὡς ἀνθρώπῳ διαλέγονται, λέγοντες· «Οὐκ ἔχομεν εἰ μὴ πέντε ἄρτους καὶ δύο ἰχθύας». Διὸ καὶ ὁ Μᾶρκός φησιν ὅτι «οὐ συνῆκαν τὸ λεχθέν· καὶ γὰρ ἦν ἡ καρδία αὐτῶν πεπωρωμένη». Ἐπεὶ

1. Προβλ. Ματθ. 16, 6.
2. Μάρκ. 6, 52. 8, 17.

διὰ νὰ τοῦ ὁμιλήσῃ δι' ὅλους τοὺς ἄλλους; Διότι ἔτρεφον πρὸς αὐτὸν ὑπερβολικὸν σεβασμόν, ἀλλὰ καὶ οὔτε ἔνοιωθον πεῖναν ἐξ αἰτίας τοῦ πόθου των νὰ εὑρίσκωνται διαρκῶς κοντά του. Ἀλλὰ οὔτε καὶ οἱ μαθηταί του τοῦ λέγουν, ὅταν τὸν ἐπλησίασαν, θρέψε αὐτούς, διότι ἡ γνῶσις των περὶ αὐτοῦ ἦτο ἀκόμη ἀτελής. Ἀλλὰ τί συνέβῃ «Ὅταν», λέγει, «ἐπλησίαζε νὰ νυκτώσῃ, ἀφοῦ τὸν ἐπλησίασαν οἱ μαθηταί του τοῦ λέγουν. Εἶναι ἔρημος ὁ τόπος καὶ ἡ ὥρα ἤδη ἐπέρασε. Πρόσταξε νὰ διαλυθῇ τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ, διὰ νὰ ὑπάγῃ καὶ νὰ ἀγοράσῃ διὰ τὸν ἑαυτόν του τροφάς». Διότι, ἐὰν καὶ μετὰ ἀπὸ τὸ θαῦμα ἐλησμόνησαν τὰ ὅσα συνέβησαν καὶ μετὰ ἀπὸ τὰ κοφίνια ἐνόμιζον ὅτι τοὺς ὡμιλοῦσε διὰ τοὺς ἄρτους, ὅταν ἀποκαλοῦσε ζύμην τὴν διδασκαλίαν τῶν Φαρισαίων, πολὺ περισσότερον τώρα, ποὺ δὲν εἶχον ἀκόμη ἰδεῖ τέτοιο θαῦμα, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐλπίζουν ὅτι θὰ γίνῃ κάτι παρόμοιον. Ἂν καὶ βέβαια πρὶν ἀπὸ τὸ θαῦμα αὐτὸ ἐθεράπευσε πολλοὺς ἀρρώστους, ἀλλ' ὅμως δὲν ἐπερίμενον ἐξ αἰτίας αὐτοῦ καὶ τὸ θαῦμα τῶν ἄρτων· διότι εἰς τέτοιον βαθμὸν πνευματικῆς ἀτελείας εὑρίσκοντο ἀκόμη.

Σὺ ὅμως, σὲ παρακαλῶ, πρόσεξε τὴν σοφίαν τοῦ διδασκάλου, μὲ ποῖον φανερὸν τρόπον τοὺς προσκαλεῖ εἰς τὸ νὰ πιστεύσουν. Διότι δὲν τοὺς εἶπεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ἐγὼ θὰ τοὺς διαθρέψω, καθ' ὅσον αὐτὸ δὲν ἐπρόκειτο νὰ τὸ δεχθοῦν εὔκολα· ἀλλὰ τί τοὺς εἶπεν; «Ὁ δὲ Ἰησοῦς», λέγει, «τοὺς εἶπεν. Δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ φύγουν· δώσατέ τους σεῖς νὰ φάγουν». Δὲν εἶπεν ἐγὼ θὰ τοὺς δώσω, ἀλλὰ σεῖς δώσατέ τους. Διότι ἀκόμη τὸν ἐθεωροῦσαν ὡς ἄνθρωπον. Αὐτοὶ ὅμως οὔτε καὶ μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ὑψώθησαν πνευματικά, ἀλλ' ἐξακολουθοῦν ἀκόμη νὰ συνομιλοῦν μαζί του σὰν νὰ ἦτο ἄνθρωπος λέγοντες· «Δὲν ἔχομεν, παρὰ πέντε ἄρτους καὶ δύο ψάρια». Διὰ τοῦτο καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς Μᾶρκος λέγει ὅτι, «δὲν ἀντελήφθησαν τὸ νόημα τῶν λόγων του καθ' ὅσον ἡ καρδία των ἦτο προσκολλημένη εἰς τὴν ὕλην»[1]. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἀκόμη ἦσαν προσκολλημένοι εἰς τὴν ὕλην[2],

οὖν ἔτι χαμαὶ ἐσύροντο, τότε τὰ παρ' ἑαυτοῦ λοιπὸν εἰσάγει, καί φησι· «Φέρετέ μοι αὐτοὺς ὧδε». Εἰ γὰρ καὶ ἔρημος ὁ τόπος, ἀλλ' ὁ τρέφων τὴν οἰκουμένην πάρεστιν· εἰ δὲ καὶ ἡ ὥρα παρῆλθεν, ἀλλ' ὁ μὴ ὑποκείμενος ὥρᾳ ὑμῖν διαλέγεται. Ὁ δὲ Ἰωάννης καὶ κριθίνους αὐτοὺς εἶναι λέγει οὐ παρέργως τοῦτο διηγούμενος, ἀλλὰ τὸν τῦφον τῆς πολυτελείας παιδεύων ἡμᾶς καταπατεῖν. Τοιαύτη καὶ ἡ τῶν προφητῶν τράπεζα ἦν.

«Λαβὼν τοίνυν τοὺς πέντε ἄρτους καὶ τοὺς δύο ἰχθύας, καὶ κελεύσας τοὺς ὄχλους», φησίν, «ἀνακλιθῆναι ἐπὶ τοὺς χόρτους, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐλόγησε· καὶ κλάσας ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, οἱ δὲ μαθηταὶ τοῖς ὄχλοις· καὶ ἔφαγον πάντες καὶ ἐχορτάσθησαν· καὶ ἦραν τὸ περισσεῦον τῶν κλασμάτων δώδεκα κοφίνους πλήρεις. Οἱ δὲ ἐσθίοντες ἦσαν ἄνδρες ὡσεὶ πεντακισχίλιοι, χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδίων».

2. Διατί ἀνέβλεψεν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εὐλόγησεν; Ἔδει πιστευθῆναι αὐτόν, ὅτι ἀπὸ τοῦ Πατρός ἐστι, καὶ ὅτι ἴσος ἐστί. Τὰ δὲ τούτων κατασκευαστικὰ ἀλλήλοις ἐδόκει μάχεσθαι. Τὴν μὲν γὰρ ἰσότητα τὸ μετ' ἐξουσίας πάντα ποιεῖν ἐδείκνυ, τὸ δὲ παρὰ τοῦ Πατρὸς εἶναι οὐκ ἂν ἑτέρως ἐπείσθησαν, εἰ μὴ μετὰ πολλῆς τῆς ταπεινότητος καὶ εἰς αὐτὸν πάντα ἀναφέρων ἐποίει, καὶ καλῶν αὐτὸν εἰς τὰ γινόμενα. Διὰ δὴ τοῦτο οὔτε ταῦτα μόνον ἐποίει, οὔτε ἐκεῖνα, ἵνα βεβαιωθῇ ἀμφότερα· καὶ νῦν μὲν μετ' ἐξουσίας, νῦν δὲ εὐχόμενος θαυματουργεῖ. Εἶτα ἵνα μὴ δόξῃ πάλιν μάχη εἶναι τὸ γινόμενον, ἐν μὲν τοῖς ἐλάττοσιν ἀναβλέπει εἰς τὸν οὐρα-

---

3. Προβλ. Ἰω. 6, 9.

διὰ τοῦτο εἰς τὴν περίπτωσιν ἐκείνην ὁ Κύριος παρουσιάζει τὴν ἰδικήν του δύναμιν καὶ τοὺς λέγει· «Φέρετε τοὺς ἄρτους ἐδῶ». Διότι καὶ ἂν ἀκόμη ὁ τόπος εἶναι ἔρημος, ἀλλ' ὅμως εἶναι παρὼν αὐτὸς ποὺ τρέφει τὴν οἰκουμένην καὶ ἂν ἐπέρασεν ἡ ὥρα συνομιλεῖ μαζί σας αὐτὸς ποὺ εὑρίσκεται ἐκτὸς χρόνου. Ὁ Ἰωάννης πάλιν λέγει, ὅτι οἱ ἄρτοι ἦσαν κρίθινοι[3], καὶ δὲν τὸ λέγει αὐτὸ τυχαῖα, ἀλλὰ διὰ νὰ μᾶς διδάξῃ ν' ἀποφεύγωμεν τὴν ἀλαζονείαν τῆς πολυτελείας. Ἄλλωστε τέτοια ἦτο καὶ ἡ τράπεζα τῶν προφητῶν.

«Ἀφοῦ λοιπὸν ἔλαβεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς πέντε ἄρτους καὶ τὰ δύο ψάρια καὶ ἔδωσεν ἐντολήν», λέγει, «εἰς τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ νὰ καθίσουν εἰς τὰ χόρτα, ὕψωσε τὸ βλέμμα του εἰς τὸν οὐρανόν, τοὺς ηὐλόγησε καὶ ἀφοῦ τοὺς ἔκοψε εἰς κομμάτια, τὰ ἔδωσεν εἰς τοὺς μαθητάς του, οἱ δὲ μαθηταί του εἰς τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ. Καὶ ἔφαγον ὅλοι καὶ ἐχόρτασαν, καὶ ἐμάζευσαν ὅ,τι ἐπερίσσευσεν ἀπὸ τὰ κομμάτια, καὶ ἐγέμισαν πλήρη δώδεκα κοφίνια. Ἐκεῖνοι δὲ ποὺ ἔφαγον ἦσαν πέντε χιλιάδες περίπου ἄνδρες, χωρὶς νὰ ὑπολογίζωνται μεταξὺ αὐτῶν αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά».

2. Διατί ὕψωσε τὸ βλέμμα του πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ ηὐλόγησε; Διότι ἔπρεπε νὰ πιστεύσουν οἱ ἄνθρωποι ὅτι ἀπεστάλη ἀπὸ τὸν Πατέρα του καὶ ὅτι εἶναι ἴσος μὲ αὐτόν. Τὰ στοιχεῖα ὅμως, ποὺ ἀπεδείκνυον αὐτά, ἐφαίνοντο ὡς ἀλληλοσυγκρουόμενα. Διότι τὴν μὲν ἰσότητα τὴν ἀπεδείκνυε τὸ ὅτι ἔπραττε τὰ πάντα μὲ ἐξουσίαν, τὴν δὲ προέλευσιν ἀπὸ τὸν Πατέρα δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τὴν πιστεύσουν διαφορετικά, ἐὰν δὲν ἔπραττε τὰ πάντα μὲ πολλὴν ταπείνωσιν, ἀποδίδων αὐτὰ εἰς τὸν Πατέρα καὶ ἐπικαλούμενος τὴν βοήθειάν του. Διὰ τοῦτο οὔτε τὸ ἕνα ἀπὸ αὐτὰ ἔκανε μόνον του, οὔτε τὸ ἄλλο, διὰ νὰ ἀποδεικνύωνται καὶ τὰ δύο. Καὶ ἄλλοτε μὲν ἐπιτελεῖ τὰ θαύματα μὲ ἐξουσίαν, ἄλλοτε δὲ ἐπικαλούμενος τὸν Πατέρα του. Ἐπίσης διὰ νὰ μὴ σχηματισθῇ ἡ ἐντύπωσις ὅτι τὰ ὅσα πράττει δὲν συμβιβάζονται μεταξύ των, ὅταν μὲν ἐπιτελῇ τὰ μικρότερα θαύματα ὑψώνει τὸ

νόν, ἐν δὲ τοῖς μείζοσι μετ' ἐξουσίας πάντα ποιεῖ· ἵνα μάθῃς καὶ ἐν τοῖς ἐλάττοσιν ὅτι οὐκ ἐνδυναμούμενος ἑτέρωθεν, ἀλλὰ τιμῶν τὸν γεγεννηκότα οὕτω ποιεῖ. Ὅτε γοῦν ἁμαρτήματα ἀφῆκε καὶ τὸν παράδεισον ἠνέῳξε καὶ τὸν λῃστὴν εἰσήγαγε καὶ τὸν παλαιὸν μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας ἔλυσε νόμον καὶ νεκροὺς μυρίους ἀνέστησε καὶ θάλατταν ἐχαλίνωσε καὶ τὰ ἀπόρρητα τῶν ἀνθρώπων ἤλεγξε καὶ ὀφθαλμὸν ἐδημιούργησεν, ἃ Θεοῦ μόνου κατορθώματά ἐστι καὶ ἑτέρου οὐδενός, οὐδαμοῦ φαίνεται εὐχόμενος· ὅτε δὲ τοὺς ἄρτους πηγάσαι παρεσκεύασεν, ὃ πολὺ τούτων ἁπάντων ἔλαττον ἦν, τότε ἀναβλέπει εἰς τὸν οὐρανόν· ὁμοῦ μὲν ταῦτα κατασκευάζων, ἅπερ εἶπον, ὁμοῦ δὲ παιδεύων ἡμᾶς, μὴ πρότερον ἅπτεσθαι τραπέζης, ἕως ἂν εὐχαριστήσωμεν τῷ τὴν τροφὴν ἡμῖν ταύτην παρέχοντι.

Καὶ διατί οὐ ποιεῖ ἐκ μὴ ὄντων; Ἐμφράττων τὸ Μαρκίωνος καὶ Μανιχαίου στόμα, τῶν τὴν κτίσιν ἀλλοτριούντων αὐτοῦ, καὶ διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν παιδεύων, ὅτι καὶ τὰ ὁρώμενα ἅπαντα αὐτοῦ ἔργα καὶ κτίσματά εἰσι, καὶ δεικνύς, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ τοὺς καρποὺς διδούς, ὁ εἰπὼν ἐξ ἀρχῆς· «Βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου», καί· «Ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἑρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν». Οὐδὲ γὰρ ἔλαττον τοῦτο ἐκείνου. Εἰ γὰρ καὶ ἐξ οὐκ ὄντων ἐκεῖνα, ἀλλ' ὅμως ἐξ ὕδατος· οὐκ ἔλαττον δὲ τοῦ ἀπὸ γῆς δεῖξαι καρπὸν καὶ ἀπὸ ὑδάτων ἑρπετὰ ἔμψυχα, τὸ ἀπὸ ἄρτων πέντε ποιῆσαι ἄρτους

4. Γεν. 1, 11.
5. Γεν. 1, 20.

βλέμμα του πρὸς τὸν οὐρανὸν ὅταν δὲ ἐπιτελῇ τὰ μεγαλύτερα θαύματα τὸ κάνει αὐτὸ μὲ ἀπόλυτον ἐξουσίαν, ὥστε νὰ ἀντιληφθῇς ὅτι καὶ τὰ μικρότερα δὲν τὰ ἐπιτελεῖ λαμβάνων δύναμιν ἀπὸ κάποιον ἄλλον, ἀλλὰ προβαίνει εἰς αὐτὴν τὴν ἐνέργειαν διὰ νὰ τιμήσῃ τὸν Πατέρα του ποὺ τὸν ἐγέννησεν. Ὅταν λοιπὸν συνεχώρησε τὰς ἁμαρτίας, ὅταν ἤνοιξε τὸν παράδεισον καὶ εἰσήγαγεν εἰς αὐτὸν τὸν ληστήν, ὅταν κατήργησε τὸν παλαιὸν νόμον μὲ πολλὴν ὑπεροχήν, ὅταν ἀνέστησε πολλοὺς νεκρούς, ὅταν ἐσταμάτησε τὴν τρικυμισμένην θάλασσαν, ὅταν ἤλεγξε τὰς ἀποκρύφους σκέψεις τῶν ἀνθρώπων, ὅταν ἐχάρισε τὸ φῶς εἰς τὰ μάτια τῶν τυφλῶν, πράξεις ποὺ ἀποκλειστικὰ ἀνήκουν εἰς τὸν Θεὸν καὶ μόνον καὶ εἰς κανένα ἄλλον, εἰς καμμίαν ἀπὸ τὰς περιπτώσεις αὐτὰς δὲν φαίνεται νὰ ἐπικαλῆται τὸν Πατέρα του. Ὅταν ὅμως ἐπολλαπλασίασε τοὺς ἄρτους, πρᾶγμα ποὺ ἦτο κατὰ πολὺ μικρότερον ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα, τότε ἐπικαλεῖται τὴν βοήθειαν τοῦ Πατέρα του, ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν διὰ νὰ ἀποδείξῃ αὐτὰ ποὺ εἶπα προηγουμένως, ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ διὰ νὰ μᾶς διδάξῃ νὰ μὴ ἀρχίζωμεν προηγουμένως τὸ φαγητόν μας, ἐὰν πρῶτα δὲν εὐχαριστήσωμεν ἐκεῖνον ποὺ μᾶς δίδει τὴν τροφήν.

Καὶ διατί δὲν δημιουργεῖ τροφὴν χωρὶς αὐτὴ νὰ ὑπάρχῃ; Διὰ νὰ κλείσῃ τὰ στόματα τοῦ Μαρκίωνος καὶ τοῦ Μανιχαίου, ποὺ τὸν ἀποξενώνουν ἀπὸ τὴν κτίσιν καὶ νὰ διδάξῃ μὲ τὰ ἔργα του αὐτὰ ὅτι καὶ ὅλα τὰ ὁρατὰ εἶναι ἔργα καὶ δημιουργήματα ἰδικά του, καὶ ἐπὶ πλέον διὰ νὰ δείξῃ ὅτι αὐτὸς εἶναι ποὺ δίδει τοὺς καρποὺς καὶ ποὺ εἶπε κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς δημιουργίας· «Ἂς βλαστήσῃ ἡ γῆ βοτάνην χόρτου»[4] καί· «Ἂς παράγουν τὰ ὕδατα ἑρπετὰ ζῶντα»[5]. Διότι τὸ θαῦμα αὐτὸ δὲν ἦτο μικρότερον ἀπὸ ἐκεῖνο. Καθ᾽ ὅσον καὶ ἐκεῖνα, μολονότι τὰ ἐδημιούργησεν ἀπὸ μὴ ὑπάρχοντα, παρὰ ταῦτα τὰ παρήγαγεν ἀπὸ τὸ νερό. Δὲν ἦτο δὲ μικρότερον θαῦμα τὸ ὅτι ἀπὸ πέντε ἄρτους ἐδημιούργησε τόσους πολλοὺς καθὼς ἐπίσης καὶ ἀπὸ τὰ δύο ψάρια τόσα πολλά, ἀπὸ τὸ νὰ παράγῃ ἀπὸ τὴν γῆν τοὺς καρποὺς καὶ ἀπὸ τὸ νερὸ

τοσούτους, καὶ ἀπὸ ἰχθύων πάλιν· ὃ σημεῖον ἦν τοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάττης αὐτὸν κρατεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τοῖς ἀσθενοῦσιν ἀεὶ ἐποίει τὰ θαύματα, ποιεῖ καὶ καθολικὴν εὐεργεσίαν ἵνα μὴ θεωροὶ μόνον οἱ πολλοὶ τῶν ἑτέροις συμβάντων γένωνται, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τῆς δωρεᾶς ἀπολαύσωσι. Καὶ ὅπερ ἐδόκει ἐπὶ τῆς ἐρήμου τοῖς Ἰουδαίοις εἶναι θαυμαστόν, (ἔλεγον γοῦν, «Μὴ καὶ ἄρτον δύναται δοῦναι ἢ ἑτοιμάσαι τράπεζαν ἐν ἐρήμῳ;»), τοῦτο διὰ τῶν ἔργων ἐπιδείκνυται. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς ἔρημον αὐτοὺς ἄγει, ἵνα μεθ' ὑπερβολῆς ἀνύποπτον ᾖ τὸ θαῦμα, καὶ μηδεὶς νομίσῃ πλησίον κώμην παρακειμένην εἰσενεγκεῖν τι εἰς τὴν τράπεζαν. Διὰ τοῦτο καὶ τῆς ὥρας μέμνηται, οὐχὶ τοῦ τόπου μόνον.

Καὶ ἕτερον δὲ μανθάνομεν, τὴν φιλοσοφίαν τῶν μαθητῶν τὴν ἐν τοῖς ἀναγκαίοις, καὶ πῶς κατεφρόνουν τροφῆς. Δώδεκα γὰρ ὄντες πέντε ἄρτους εἶχον μόνους καὶ δύο ἰχθύας· οὕτω πάρεργα ἦν αὐτοῖς τὰ σωματικὰ καὶ τῶν πνευματικῶν εἴχοντο μόνον. Καὶ οὐδὲ τῶν ὀλίγων ἀντείχοντο, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς αἰτηθέντες ἔδωκαν. Ὅθεν παιδεύεσθαι χρή, ὅτι κἂν ὀλίγα ἔχωμεν, καὶ αὐτὰ προΐεσθαι δεῖ τοῖς δεομένοις. Κελευσθέντες γοῦν ἐνεγκεῖν τοὺς πέντε ἄρτους, οὐ λέγουσι· 'Καὶ πόθεν ἡμῖν ἔσται ἡ διατροφή; πόθεν δὲ ἡμεῖς παραμυθησόμεθα τὴν πεῖναν τὴν ἡμετέραν;' ἀλλ' ὑπακούουσιν εὐθέως. Πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις, ὡς ἔμοιγε δοκεῖ, διὰ τοῦτο ἐκ τῶν ὑποκειμένων ποιεῖ, ἵνα αὐτοὺς εἰς πίστιν ἀγάγῃ· ἔτι γὰρ ἀσθενέστερον διέκειντο. Διὸ καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβλέπει.

---

6. Ψαλ. 77, 20.

τὰ ζῶντα ἑρπετά. Αὐτο ἀπεδείκνυε τὴν ἐξουσίαν του καὶ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης. Διότι, ἐπειδὴ μὲ τὰ θαύματα ποὺ ἔκανε ἐθεράπευε συνεχῶς ἀσθενεῖς, εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν προβαίνει εἰς μίαν καθολικὴν εὐεργεσίαν, ὥστε νὰ μὴ εἶναι οἱ πολλοὶ ἄνθρωποι μόνον θεαταὶ τῶν ὅσων συνέβαιναν εἰς τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ νὰ ἀπολαύσουν καὶ αὐτοὶ τῆς δωρεᾶς του. Καὶ ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ εἰς τὴν ἔρημον προκαλοῦσε τὸν θαυμασμὸν εἰς τοὺς Ἰουδαίους, (διότι ἔλεγον· «Μήπως ἠμπορεῖ νὰ μᾶς δώσῃ καὶ ἄρτους ἢ νὰ ἑτοιμάσῃ τράπεζαν εἰς τὴν ἔρημον;»[6]), αὐτὸ τὸ ἀποδεικνύει ἐμπράκτως. Διὰ τοῦτο καὶ τοὺς ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἔρημον, ὥστε νὰ ἀπαλλάξῃ τὸ θαῦμα πλήρως ἀπὸ κάθε ὑποψίαν καὶ κανεὶς νὰ μὴ νομίσῃ ὅτι κάποια πόλις ποὺ εὑρίσκετο ἐκεῖ κοντά, προσέφερεν αὐτὰ ποὺ χρειάζοντο διὰ τὴν τράπεζαν. Διὰ τοῦτο ὁ εὐαγγελιστὴς ἀναφέρει ὄχι μόνον τὸν τόπον, ἀλλὰ καὶ τὴν ὥραν ποὺ ἔγινε τὸ θαῦμα.

Ἀλλὰ ἀπὸ αὐτὸ διδασκόμεθα καὶ κάτι ἄλλο, τὴν ἀντίληψιν τῶν μαθητῶν διὰ τὰ ἀναγκαῖα πράγματα καὶ τὴν μεγάλην ἀδιαφορίαν των διὰ τὴν τροφήν. Διότι μολονότι ἦσαν δώδεκα εἶχον μόνον πέντε ἄρτους καὶ δύο ψάρια. Τόσον ἐπουσιώδη ἐθεωροῦσαν τὰ σωματικὰ πράγματα καὶ μόνον διὰ τὰ πνευματικὰ ἐφρόντιζον. Καὶ δὲν ἐκράτησαν αὐτοὺς τοὺς ὀλίγους ποὺ εἶχον διὰ τὸν ἑαυτόν των, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἔδωσαν ὅταν τοὺς ἐζητήθησαν. Συνεπῶς πρέπει νὰ διδασκώμεθα ἀπὸ αὐτὸ ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμη ἔχωμεν ὀλίγα, πρέπει καὶ αὐτὰ νὰ τὰ δίδωμεν εἰς αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἀνάγκην. Ὅταν λοιπὸν ἔλαβον τὴν ἐντολὴν νὰ φέρουν τοὺς πέντε ἄρτους, δὲν λέγουν. Ἀλλὰ... 'Καὶ τί θὰ φάγωμεν ἡμεῖς; Πῶς θὰ καταπραΰνωμεν τὴν πεῖναν μας;' ἀλλ' ὑπακούουν ἀμέσως. Ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ὅσα ἐλέχθησαν, ἐγὼ τουλάχιστον ἔχω τὴν γνώμην ὅτι ὁ λόγος ποὺ χρησιμοποιεῖ διὰ τὸ θαῦμα αὐτὰ ποὺ ὑπῆρχον εἶναι νὰ ὁδηγήσῃ τοὺς μαθητάς του εἰς τὴν πίστιν, διότι ἦτο ἀκόμη ἡ πίστις των πολὺ ἀσθενής. Διὰ τοῦτο καὶ ὑψώνει τὸ βλέμμα του εἰς τὸν οὐρανόν. Διότι

Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων σημείων εἶχον πολλὰ ὑποδείγματα· τούτου δὲ οὐδέν.

Λαβὼν τοίνυν διέκλασε, καὶ ἐδίδου διὰ τῶν μαθητῶν, τούτῳ αὐτοὺς τιμῶν· οὐ τιμῶν δὲ μόνον, ἀλλ' ἵνα, ὅταν γένηται τὸ θαῦμα, μὴ ἀπιστήσωσι, μηδὲ ἐπιλάθωνται παρελθόντος, τῶν χειρῶν αὐτοῖς μαρτυρουσῶν. Διὸ καὶ τοὺς ὄχλους ἀφίησι πρότερον τῆς πείνης αἴσθησιν λαβεῖν, καὶ τούτους ἀναμένει πρότερον προσελθεῖν καὶ ἐρωτῆσαι, καὶ δι' αὐτῶν αὐτοὺς κατακλίνει, καὶ δι' αὐτῶν διανέμει ταῖς οἰκείαις ὁμολογίαις καὶ τοῖς ἔργοις προκαταλαβεῖν βουλόμενος ἕκαστον. Διὰ τοῦτο καὶ παρ' αὐτῶν λαμβάνει τοὺς ἄρτους, ἵνα πολλὰ τὰ μαρτύρια ᾖ τοῦ γινομένου, καὶ ὑπομνήματα τοῦ θαύματος ἔχωσιν. Εἰ γὰρ καὶ τούτων συμβάντων ἐπελάθοντο, τί οὐκ ἂν ἔπαθον, εἰ μὴ καὶ ταῦτα κατεσκεύασε; Καὶ κελεύει αὐτοὺς ἐπὶ στιβάδος ἀναπεσεῖν, φιλοσοφεῖν τοὺς ὄχλους παιδεύων. Οὐ γὰρ θρέψαι τὰ σώματα μόνον ἐβούλετο, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν παιδεῦσαι.

3. Καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου τοίνυν καὶ ἀπὸ τοῦ μηδὲν πλέον ἄρτων δοῦναι καὶ ἰχθύων καὶ ἀπὸ τοῦ πᾶσι τὰ αὐτὰ προθεῖναι καὶ ποιῆσαι κοινὰ καὶ μηδὲν θατέρῳ θατέρου πλέον παρασχεῖν, καὶ ταπεινοφροσύνην καὶ ἐγκράτειαν καὶ ἀγάπην καὶ τὸ ὁμοίως πρὸς ἀλλήλους διακεῖσθαι καὶ τὸ κοινὰ πάντα νομίζειν εἶναι ἐπαίδευε. «Καὶ κλάσας ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς, οἱ δὲ μαθηταὶ τοῖς ὄχλοις». Τοὺς πέντε ἄρτους κλάσας ἔδωκε,

ἀπὸ μὲν τὰ ἄλλα θαύματα εἶχον πολλὰ παραδείγματα, ἐνῷ δι' αὐτὸ δὲν εἶχον τίποτε παρόμοιον.

Ἀφοῦ λοιπὸν ὁ Κύριος ἔλαβε τοὺς ἄρτους, τοὺς ἔκοψε εἰς κομμάτια καὶ τὰ ἔδιδεν εἰς τὰ πλήθη τοῦ κόσμου μέσῳ τῶν μαθητῶν του τιμῶν αὐτοὺς μ' αὐτὴν τὴν ἐνέργειάν του. Καὶ δὲν τὸ κάνει αὐτὸ μόνον διὰ νὰ τοὺς τιμήσῃ, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ μὴ δείξουν ἀπιστίαν, ὅταν θὰ γίνῃ, οὔτε νὰ τὸ λησμονήσουν μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου, ἀφοῦ θὰ εἶχον ὡς μάρτυρας τὰ ἴδια τὰ χέρια των. Διὰ τοῦτο ἀφήνει προηγουμένως καὶ τὰ πλήθη τοῦ κόσμου νὰ πεινάσουν καὶ περιμένει νὰ ἔλθουν πρῶτα οἱ μαθηταί του καὶ νὰ τὸν ἐρωτήσουν καὶ μέσῳ αὐτῶν βάζει τὰ πλήθη νὰ καθήσουν καὶ τοὺς μοιράζει τὰ κομμάτια τῶν ἄρτων καὶ τῶν ψαριῶν, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ ἐξασφαλίσῃ τοῦ καθενὸς τὴν ὁμολογίαν καὶ τὰς πράξεις του. Διὰ τοῦτο καὶ λαμβάνει τοὺς ἄρτους ἀπὸ τοὺς μαθητὰς διὰ νὰ ἔχουν πολλὰς ἀποδείξεις τῶν ὅσων συνέβησαν καὶ πολλὰ στοιχεῖα νὰ τοὺς ὑπενθυμίζουν τὸ θαῦμα. Διότι ἐάν, μολονότι συνέβησαν αὐτά, τὸ ἐλησμόνησαν, τί δὲν θὰ ἤθελον πάθει ἐὰν δὲν προέβαινεν εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς ἐνεργείας; Καὶ δίδει ἐντολὴν εἰς τὰ πλήθη νὰ καθίσουν ἐπάνω εἰς τὰ χόρτα μὲ σκοπὸν νὰ τοὺς διδάξῃ ὅτι πρέπει νὰ ἀντιμετωπίζουν καρτερικὰ τὰς δυσκόλους περιστάσεις. Διότι ἤθελεν ὄχι μόνον νὰ θρέψῃ τὰ σώματά των, ἀλλὰ νὰ διδάξῃ καὶ τὴν ψυχήν των.

3. Ἑπομένως καὶ ἀπὸ τὸν τόπον καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν τοὺς ἔδωσε τίποτε ἐπὶ πλέον ἀπὸ ἄρτον καὶ ψάρια, καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι εἰς ἄλλους προσέφερε τὰ ἴδια κάμνων αὐτὰ κοινά, καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι εἰς κανένα δὲν ἔδωσε περισσότερον ἀπὸ τὸν ἄλλον, τοὺς ἐδίδασκε καὶ τὴν ταπεινοφροσύνην καὶ τὴν ἐγκράτειαν καὶ τὴν ἀγάπην καὶ τὸ νὰ ἐπιδεικνύουν τὴν ἴδιαν συμπεριφορὰν πρὸς ὅλους καὶ τὸ νὰ θεωροῦν ὅτι πάντα εἶναι κοινά. «Καὶ ἀφοῦ ὁ Κύριος ἔκοψε τοὺς ἄρτους εἰς κομμάτια, τὰ ἔδωσεν εἰς τοὺς μαθητάς του καὶ οἱ μαθηταὶ εἰς τὰ πλήθη τοῦ κόσμου». Τοὺς πέντε ἄρτους ἔκοψε καὶ ἔδωσε

καὶ οἱ πέντε ἐν ταῖς χερσὶ τῶν μαθητῶν ἐπήγαζον. Καὶ οὐδὲ μέχρι τούτου τὸ θαῦμα ἱστᾷ, ἀλλὰ καὶ περισσεῦσαι ἐποίησε· καὶ περισσεῦσαι οὐχὶ ἄρτους ὁλοκλήρους, ἀλλὰ κλάσματα· ἵνα δείξῃ ὅτι ἐκείνων τῶν ἄρτων ταῦτα λείψανα ἦν, καὶ ὥστε τοὺς ἀπόντας μαθεῖν τὸ γεγενημένον. Διὰ τοῦτο καὶ πεινᾶσαι ἀφῆκε τοὺς ὄχλους, ἵνα μή τις φαντασίαν εἶναι νομίσῃ τὸ γεγενημένον. Διὰ τοῦτο καὶ δώδεκα κοφίνους περισσεῦσαι ἐποίησεν, ἵνα καὶ Ἰούδας βαστάσῃ. Ἠδύνατο μὲν γὰρ καὶ σβέσαι τὴν πεῖναν, ἀλλ' οὐκ ἂν ἔγνωσαν οἱ μαθηταὶ τὴν δύναμιν ἐπεὶ καὶ ἐπὶ Ἠλίαν τοῦτο γέγονεν. Οὕτω γοῦν αὐτὸν ἐξεπλάγησαν ἐντεῦθεν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι καὶ βασιλέα ἠθέλησαν ποιῆσαι, καίτοιγε ἐπὶ τῶν ἄλλων σημείων οὐδαμοῦ τοῦτο ποιήσαντες.

Τίς τοίνυν παραστήσειε λόγος, πῶς ἐπήγαζον οἱ ἄρτοι; πῶς ἐπέρρεον ἐν τῇ ἐρήμῳ; πῶς τοσούτοις ἤρκεσαν; (καὶ γὰρ πεντακισχίλιοι ἦσαν, χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδίων· ὃ μέγιστον ἦν τοῦ δήμου ἐγκώμιον, ὅτι καὶ γυναῖκες καὶ ἄνδρες προσήδρευον)· πῶς τὰ λείψανα γέγονε; (καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τοῦ προτέρου οὐκ ἔλαττον)· καὶ τοσαῦτα γέγονεν, ὥστε ἰσαρίθμους γενέσθαι τοῖς μαθηταῖς κοφίνους καὶ μήτε πλείω μήτε ἐλάττω; Λαβὼν τοίνυν τὰ κλάσματα, οὐχὶ τοῖς ὄχλοις ἔδωκεν, ἀλλὰ τοῖς μαθηταῖς· καὶ γὰρ τῶν μαθητῶν οἱ ὄχλοι ἀτελέστερον διέκειντο.

Ποιήσας δὲ τὸ σημεῖον, «εὐθέως ἠνάγκασε τοὺς μαθητὰς ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, καὶ προάγειν αὐτὸν εἰς τὸ πέραν, ἕως

καὶ οἱ πέντε αὐτοὶ ἄρτοι ἐπολλαπλασιάζοντο εἰς τὰ χέρια τῶν μαθητῶν του. Καὶ δὲν σταματᾷ τὸ θαῦμα εἰς αὐτὸ μόνον τὸ σημεῖον, ἀλλὰ ἔκαμεν ὥστε νὰ περισσεύσουν οἱ ἄρτοι. Καὶ δὲν ἐπερίσσευσαν ὁλόκληροι ἄρτοι, ἀλλὰ κομμάτια, μὲ σκοπὸν νὰ δείξῃ ὅτι αὐτὰ ἦσαν ὑπολείμματα ἐκείνων τῶν ἄρτων, ὥστε ὅλοι νὰ πληροφορηθοῦν τὸ γεγονός. Καὶ ἀκριβῶς διὰ τοῦτο ἄφησε τὸν κόσμον νὰ πεινάσῃ, διὰ νὰ μὴ θεωρήσῃ κανεὶς ὅτι ἦτο φαντασία αὐτὸ ποὺ συνέβη. Διὰ τοῦτο ἔκανε νὰ περισσεύσουν καὶ δώδεκα κοφίνια διὰ νὰ κρατήσῃ καὶ ὁ Ἰούδας ἕνα. Βέβαια ἠμποροῦσε νὰ σβήσῃ τὴν πεῖναν των, ἀλλ᾽ ὅμως δὲν θὰ ἐγνώριζον τότε οἱ μαθηταί του τὴν δύναμίν του, πρᾶγμα βέβαια ποὺ ἔγινε καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Ἠλία. Τόσον πολὺ λοιπὸ κατεπλάγησαν οἱ Ἰουδαῖοι ἀπὸ τὸ θαῦμα αὐτό, ὥστε ἠθέλησαν καὶ βασιλέα νὰ τὸν ἀνακηρύξουν, πρᾶγμα βέβαια ποὺ δὲν ἔκαναν εἰς κανένα ἀπὸ τὰ ἄλλα θαύματά του.

Ποῖα λόγια λοιπὸν θὰ ἠμπορέσουν νὰ παραστήσουν τὸ πῶς ἐπολλαπλασιάζοντο οἱ ἄρτοι; τὸ πῶς ἔρρεον τὰ πλήθη εἰς τὴν ἔρημον; τὸ πῶς ἤρκεσαν διὰ τόσον πλῆθος κόσμου; (Διότι πράγματι ἦσαν πέντε χιλιάδες ἄνθρωποι χωρὶς τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδιά, πρᾶγμα ποὺ ἀποτελεῖ τὸν πιὸ μεγάλον ἔπαινον τοῦ λαοῦ, διότι καὶ γυναῖκες καὶ παιδιὰ περιέβαλλον τὸν Κύριον)· τὸ πῶς ἐπερρίσευσαν τὰ κομμάτια; (καθ᾽ ὅσον καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι μικρότερον θαῦμα ἀπὸ τὸ προηγούμενον). Καὶ τὸ πῶς ἔμειναν τόσα ὑπολείμματα, ὥστε νὰ γεμίσουν ἰσάριθμα κοφίνια μὲ τοὺς μαθητάς, καὶ νὰ μὴ εἶναι οὔτε περισσότερα οὔτε ὀλιγώτερα; Καὶ ἀφοῦ λοιπὸν ἔλαβε τὰ ὑπολείμματα δὲν τὰ ἔδωσεν εἰς τὰ πλήθη τοῦ κόσμου, ἀλλὰ εἰς τοὺς μαθητάς, καθ᾽ ὅσον τὸ πλῆθος τοῦ κόσμου εὑρίσκετο εἰς πολὺ χαμηλότερον πνευματικὸν ἐπίπεδον ἀπὸ ὅ,τι οἱ μαθηταί.

Ἀφοῦ λοιπὸν ὁ Κύριος ἔκανε τὸ θαῦμα, «ἀμέσως ἔδωσεν ἐντολὴν εἰς τοὺς μαθητάς του νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸ πλοῖον καὶ νὰ ὑπάγουν πρὶν ἀπὸ αὐτὸν εἰς τὴν ἀπέναντι ὄχθην,

οὗ ἀπολύσῃ τοὺς ὄχλους». Εἰ γὰρ καὶ παρὼν ἐδόκει φαντάζειν, ἀλλ' οὐκ ἀλήθειαν πεποιηκέναι, οὐ δήπου καὶ ἀπών. Διὰ δὴ τοῦτο ἀκριβεῖ βασάνῳ ἐπιτρέπων τὰ γεγενημένα, τοὺς τὰ ὑπομνήματα λαβόντας καὶ τὸν ἔλεγχον τῶν σημείων ἐκέλευσεν αὐτοῦ χωρίζεσθαι. Καὶ ἄλλως δέ, ὅταν μεγάλα ἐργάζηται, ἀποσκευάζεται τοὺς ὄχλους καὶ τοὺς μαθητάς, παιδεύων ἡμᾶς μηδαμοῦ τὴν παρὰ τῶν πολλῶν δόξαν διώκειν καὶ μὴ ἐπισύρεσθαι πλῆθος. Ὅταν δὲ εἴπῃ, «ἠνάγκασε», τὴν πολλὴν τῶν μαθητῶν προσεδρείαν δείκνυσι. Καὶ ἔπεμπεν αὐτούς, ἐπὶ προφάσει μὲν τῶν ὄχλων, αὐτὸς δὲ εἰς τὸ ὄρος βουλόμενος ἀναβῆναι· ἐποίει δὲ τοῦτο πάλιν παιδεύων ἡμᾶς, μήτε ὄχλοις ἀναμίγνυσθαι διηνεκῶς, μήτε φεύγειν ἀεὶ τὸ πλῆθος, ἀλλ' ἑκάτερα χρησίμως, καὶ ἕκαστον ἐναλλάττοντας πρὸς τὸ δέον.

Μάθωμεν τοίνυν καὶ ἡμεῖς προσεδρεύειν τῷ Ἰησοῦ, ἀλλὰ μὴ διὰ τὴν τῶν αἰσθητῶν δόσιν, ἵνα μὴ ὀνειδισθῶμεν κατὰ τοὺς Ἰουδαίους. Καὶ γὰρ «Ζητεῖτέ με», φησίν, «οὐχ ὅτι εἴδετε σημεῖα, ἀλλ' ὅτι ἐφάγετε ἐκ τῶν ἄρτων καὶ ἐχορτάσθητε». Διὰ τοῦτο οὐδὲ συνεχῶς ποιεῖ τουτὶ τὸ σημεῖον, ἀλλὰ δεύτερον μόνον, ὥστε παιδεύεσθαι αὐτοὺς μὴ τῇ γαστρὶ δουλεύειν, ἀλλὰ τῶν πνευματικῶν ἔχεσθε διηνεκῶς. Τούτων οὖν ἐχώμεθα καὶ ἡμεῖς καὶ ζητῶμεν τὸν ἄρτον τὸν ἐπουράνιον καὶ λαβόντες πᾶσαν ἐκβάλωμεν φροντίδα βιωτικήν. Εἰ γὰρ

---

7. Ἰω. 6, 26.

μέχρις ὅτου αὐτὸς διαλύσῃ τὰ πλήθη τοῦ κόσμου». Διότι ἂν καὶ ὅταν ἦτο παρὼν ἐθεωροῦντο τὰ ἐπιτελούμενα ὑπ' αὐτοῦ ὡς φαντασία καὶ ὄχι ὡς πραγματικότης, ὁπωσδήποτε δὲν θὰ συνέβαινε τὸ ἴδιον ἐφ' ὅσον θὰ ἀπουσίαζεν. Διὰ τοῦτο λοιπὸν προκειμένου νὰ ἐξετασθῇ μὲ ἀκρίβειαν τὸ συμβάν, ἔδωσεν ἐντολὴν νὰ φύγουν ἀπὸ κοντά του ἐκεῖνοι ποὺ ἔλαβον τὰ ὑπολείμματα καὶ τὰ ἀποδεικτικὰ στοιχεῖα τοῦ θαύματος. Ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας περιπτώσεις, ὅταν ἐπιτελῇ μεγάλα ἔργα, ἀποφεύγει τὸ πλῆθος τοῦ κόσμου καὶ τοὺς μαθητάς του, μὲ σκοπὸν νὰ μᾶς διδάξῃ νὰ μὴ ἐπιδιώκωμεν εἰς καμμίαν περίπτωσιν τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ μὴ παρασυρώμεθα ἀπὸ τὸν κόσμον. Ὅταν δὲ ὁ εὐαγγελιστὴς λέγῃ, ὅτι «τοὺς ἠνάγκασεν», φανερώνει τὴν μεγάλην ἐπιθυμίαν τῶν μαθητῶν νὰ μείνουν κοντὰ εἰς τὸν Κύριον. Καὶ ἀπέστελλε τοὺς μαθητάς του ἔχων αὐτὸ ὡς πρόσχημα διὰ τὸ πλῆθος, ὥστε νὰ διαλυθῇ, ὁ ἴδιος δὲ ἤθελε ν' ἀνεβῇ εἰς τὸ ὄρος. Καὶ αὐτὸ τὸ ἔκανε διὰ νὰ μᾶς διδάξῃ νὰ μὴ ἀναμειγνυώμεθα συνεχῶς μὲ τὸν κόσμον, οὔτε πάλιν νὰ τὸν ἀποφεύγωμεν πάντοτε, ἀλλὰ καὶ τὰ δύο νὰ τὰ κάμνωμεν πρὸς ὠφέλειαν, τὸ ἕνα μετὰ τὸ ἄλλο, ἀνάλογα πρὸς τὴν ἑκάστοτε ἀνάγκην.

Ἂς μάθωμεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς νὰ μένωμεν πάντοτε κοντὰ εἰς τὸν Ἰησοῦν χωρὶς ὅμως νὰ ἀποβλέπωμεν εἰς τὴν ὑλικὴν ἀνταπόδοσιν, διὰ νὰ μὴ συμβῇ νὰ κατηγορηθῶμεν, ὅπως συνέβη καὶ μὲ τοὺς Ἰουδαίους. Καθ' ὅσον λέγει, «Ζητεῖτε νὰ μὲ εὕρετε ὄχι ἐπειδὴ εἴδετε θαύματα, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐφάγετε ἀπὸ τοὺς ἄρτους καὶ ἐχορτάσατε»[7]. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν δὲν κάνει συνεχῶς αὐτὸ ἐδῶ τὸ θαῦμα, ἀλλὰ τὸ θέτει εἰς δευτέραν μοῖραν, μὲ σκοπὸν νὰ τοὺς διδάξῃ νὰ μὴ εἶναι δοῦλοι τῆς κοιλίας των, ἀλλὰ νὰ ἐπιδιώκουν διαρκῶς ν' ἀποκτήσουν τὰ πνευματικὰ ἀγαθά. Ἑπομένως καὶ ἡμεῖς ἂς ἐπιδιώκωμεν αὐτὰ καὶ ἂς ζητοῦμεν τὸν ἄρτον τὸν οὐράνιον καί, λαμβάνοντες αὐτόν, ἂς ἀπαλλασσώμεθα ἀπὸ κάθε βιωτικὴν φροντίδα. Διότι, ἐὰν ἐκεῖνοι ἄφησαν καὶ τὰ σπίτια

ἐκεῖνοι καὶ οἰκίας καὶ πόλεις καὶ συγγενεῖς καὶ πάντα ἀφῆκαν καὶ ἐν ἐρήμῳ διέτριβον, καὶ τοῦ λιμοῦ καταναγκάζοντος οὐκ ἀνεχώρουν, πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς, τοιαύτῃ προσιόντας τραπέζῃ, πλείονα ἐπιδείκνυσθαι χρὴ φιλοσοφίαν, καὶ τῶν πνευματικῶν ἐρᾶν, καὶ τὰ αἰσθητὰ μετὰ ταῦτα ζητεῖν. Ἐπεὶ κἀκεῖνοι ἐνεκαλοῦντο, οὐχ ὅτι ἐζήτησαν αὐτὸν διὰ τὸν ἄρτον, ἀλλ' ὅτι διὰ τοῦτο μόνον αὐτὸν ἐζήτησαν, καὶ διὰ τοῦτο προηγουμένως. Ἂν γάρ τις τῶν μεγάλων μὲν δώρων καταφρονῇ, τῶν δὲ μικρῶν ἔχηται, καὶ ὧν βούλεται καταφρονεῖν αὐτὸν ὁ διδούς, καὶ ἐκείνων ἐκπίπτει· ὥσπερ οὖν ἂν ἐκείνων ἐρῶμεν, καὶ ταῦτα προστίθησι. Καὶ γὰρ προσθήκη ταῦτα ἐκείνων· οὕτως εὐτελῆ ταῦτα καὶ μικρὰ πρὸς ἐκεῖνα ἐξεταζόμενα κἂν μεγάλα ᾖ.

Μὴ τοίνυν περὶ ταῦτα σπουδάζωμεν, ἀλλ' ἀδιάφορον αὐτῶν εἶναι νομίζωμεν καὶ τὴν κτῆσιν καὶ τὴν ἀφαίρεσιν· ὥσπερ οὖν καὶ ὁ Ἰὼβ οὔτε παρόντων ἀντείχετο, οὔτε ἀπόντα ἐζήτει. Καὶ γὰρ χρήματα διὰ τοῦτο λέγεται, οὐχ ἵνα κατορύξωμεν, ἀλλ' ἵνα εἰς δέον αὐτοῖς χρησώμεθα. Καὶ καθάπερ τῶν τεχνιτῶν ἕκαστος ἰδίαν ἐπιστήμην ἔχει, οὕτω καὶ ὁ πλουτῶν οὐκ οἶδε χαλκεύειν, οὐδὲ ναυπηγεῖν, οὐδὲ ὑφαίνειν, οὐδὲ οἰκοδομεῖν, οὐδὲ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν· μανθανέτω τοίνυν τῷ πλούτῳ κεχρῆσθαι εἰς δέον, καὶ ἐλεεῖν τοὺς δεομένους, καὶ πάντων ἐκείνων βελτίονα εἴσεται τέχνην.

4. Καὶ γὰρ αὕτη τῶν τεχνῶν ἐκείνων ἀνωτέρα πασῶν.

των καὶ τὰς πόλεις καὶ τοὺς συγγενεῖς καὶ τὰ πάντα καὶ ἔμενον εἰς τὴν ἔρημον μὴ ἀπομακρυνόμενοι ἀπὸ ἐκεῖ, ἂν καὶ ἐπιέζοντο ἀπὸ τὴν ἀνάγκην τῆς πείνης, πολὺ περισσότερον πρέπει νὰ συμβαίνῃ αὐτὸ εἰς ἡμᾶς ποὺ πλησιάζομεν μίαν τέτοιου εἴδους τράπεζαν, οἱ ὁποῖοι πρέπει νὰ δείξωμεν περισσοτέραν εὐσέβειαν καὶ νὰ ζητῶμεν μὲ πολὺν πόθον πρῶτα τὰ πνευματικὰ ἀγαθά, καὶ ὕστερα τὰ ὑλικά. Καθ' ὅσον καὶ οἱ Ἰουδαῖοι κατηγοροῦντο, ὄχι ἐπειδὴ ἐζήτησαν τὸν Κύριον διὰ τὸν ἄρτον, ἀλλ' ἐπειδὴ τὸν ἐζήτησαν δι' αὐτὸν καὶ μόνον τὸν σκοπὸν καὶ μάλιστα πρῶτα δι' αὐτόν. Διότι ἐὰν κάποιος περιφρονῇ μὲν τὰς μεγάλας δωρεάς, ἐπιδιώκει δὲ τὰς μικρὰς τότε ὁ δωροδότης τὸν περιφρονεῖ καὶ ἔτσι χάνει καὶ ἐκεῖνα ποὺ αὐτὸς ἐπιθυμεῖ. Ἐνῷ ἀντιθέτως, ἐὰν ἐπιδιώκωμεν μὲ πόθον τὰ πνευματικά, μᾶς προστίθενται μαζὶ μὲ αὐτὰ καὶ τὰ ὑλικά. Καθ' ὅσον αὐτὰ ἀποτελοῦν προσθήκην εἰς τὰ πνευματικά. Αὐτὰ εἶναι τόσον ἀσήμαντα καὶ μικρά, συγκρινόμενα πρὸς τὰ πνευματικά, ἔστω καὶ ἂν ἀκόμη θεωροῦνται ὅτι εἶναι μεγάλα.

Συνεπῶς ἂς μὴ ἀσχολούμεθα μὲ αὐτὰ ἀλλὰ νὰ θεωροῦμεν τελείως ἀσήμαντα καὶ τὴν ἀπόκτησιν καὶ τὴν ἀπώλειαν αὐτῶν. Ὅπως ἀκριβῶς βέβαια καὶ ὁ Ἰώβ, ὁ ὁποῖος οὔτε ἦτο προσκολλημένος εἰς αὐτὰ ὅταν τὰ εἶχεν, οὔτε τὰ ἐζητοῦσεν ὅταν τὰ ἔχασε. Καθ' ὅσον διὰ τοῦτο ὀνομάζονται χρήματα, ὄχι διὰ νὰ τὰ παραχώσωμεν εἰς τὴν γῆν, ἀλλὰ διὰ νὰ τὰ χρησιμοποιήσωμεν ὅπου εἶναι ἀνάγκη. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς τεχνίτας ἔχει τὴν ἰδικήν του τέχνην καὶ γνῶσιν, ἔτσι καὶ αὐτὸς ποὺ ἔχει πολλὰ πλούτη δὲν γνωρίζει νὰ ἐπεξεργάζεται τὸν χαλκὸν οὔτε νὰ κατασκευάζῃ πλοῖα οὔτε νὰ ὑφαίνῃ οὔτε νὰ κτίζῃ οἰκίας οὔτε τίποτε ἄλλο παρόμοιον μ' αὐτά. Κατὰ συνέπειαν ἂς μάθῃ νὰ χρησιμοποιῇ τὸν πλοῦτον ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἀνάγκη καὶ νὰ ἐλεῇ τοὺς πτωχοὺς καὶ θὰ γνωρίσῃ τότε τέχνην πολὺ ἀνωτέραν ἀπὸ ὅλας τὰς προαναφερθείσας.

4. Πράγματι αὐτὴ ἡ τέχνη εἶναι ἀνωτέρα ἀπὸ ὅλας ἐ-

Ταύτης τὸ ἐργαστήριον ἐν οὐρανοῖς ᾠκοδόμηται. Αὕτη οὐκ ἀπὸ σιδήρου καὶ χαλκοῦ τὰ ὄργανα ἔχει, ἀλλ' ἐξ ἀγαθότητος καὶ ἀπὸ γνώμης. Ταύτης τῆς τέχνης ὁ Χριστός ἐστι διδάσκαλος, καὶ ὁ τούτου Πατήρ. «Γίνεσθε γάρ», φησίν, «οἰκτίρμονες, ὡς ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Καὶ τὸ δὴ θαυμαστόν, ὅτι οὕτω τῶν ἄλλων οὖσα βελτίων, οὐ πόνου, οὐ χρόνου δεῖται πρὸς τὸ κατορθωθῆναι· ἀρκεῖ θελῆσαι, καὶ τὸ πᾶν ἤνυσται.

Ἴδωμεν δὲ καὶ τὸ τέλος αὐτῆς οἷόν ἐστι. Τί οὖν ἐστιν αὐτῆς τὸ τέλος; Ὁ οὐρανός, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀγαθά, ἡ δόξα ἡ ἀπόρρητος ἐκείνη, αἱ πνευματικαὶ παστάδες, αἱ φαιδραὶ λαμπάδες, ἡ μετὰ τοῦ νυμφίου διαγωγή, τὰ ἄλλα, ἃ μηδεὶς λόγος, μηδὲ νοῦς παραστῆσαι δύναται. Ὥστε καὶ ἐντεῦθεν πολλὴ πρὸς τὰς ἄλλας αὐτῇ ἡ διαφορά. Τῶν γὰρ τεχνῶν αἱ πλείους πρὸς τὸν παρόντα βίον εἰσί χρήσιμοι ἡμῖν, αὕτη δὲ καὶ πρὸς τὴν μέλλουσαν ζωήν. Εἰ δὲ τῶν εἰς τὸ παρὸν ἡμῖν ἀναγκαίων τεχνῶν τοσοῦτον διενήνοχεν, οἷον ἰατρικῆς λέγω, καὶ οἰκοδομικῆς, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων, πολλῷ μᾶλλον τῶν ἄλλων, ἃς εἴ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειεν οὐδὲ τέχνας ἂν εἶναι φαίη. Ὅθεν ἔγωγε τὰς ἄλλας τὰς περιττὰς οὐδὲ τέχνας εἴποιμι ἂν εἶναι. Ποῦ γὰρ ἡ ὀψαρτυτικὴ καὶ ἡ καρυκευτικὴ χρήσιμοι ἡμῖν; Οὐδαμοῦ· ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἄχρηστοι καὶ βλαβεραί σώματι καὶ ψυχῇ λυμαινόμεναι τῷ τὴν μητέρα τῶν νοσημάτων ἁπάντων καὶ τῶν παθημάτων τὴν τρυφὴν μετὰ πολλῆς ἐπεισάγειν τῆς φιλοτιμίας. Οὐ μόνον

---

8. Λουκᾶ 6, 36.

κείνας τὰς τέχνας. Τὸ ἐργαστήριον αὐτῆς ἔχει κτισθῆ εἰς τοὺς οὐρανούς. Τὰ ἐργαλεῖα της δὲν εἶναι κατασκευασμένα μὲ σίδηρον καὶ χαλκόν, ἀλλὰ ἀπὸ ἀγαθότητα καὶ καλὴν διάθεσιν. Διδάσκαλος αὐτῆς τῆς τέχνης εἶναι ὁ Χριστὸς καὶ ὁ Πατὴρ αὐτοῦ. Διότι λέγει· «Γίνεσθε εὐσπλαγχνικοί, ὅπως καὶ ὁ οὐράνιος Πατήρ σας»[8]. Καὶ τὸ ἀξιοθαύμαστον βέβαια εἶναι ὅτι, μολονότι εἶναι τόσον πολὺ ἀνωτέρα ἀπὸ τὰς ἄλλας τέχνας, δὲν χρειάζεται οὔτε κόπος οὔτε χρόνος διὰ νὰ τὴν ἀσκήσῃ κανεὶς ἐπιτυχῶς. Ἀρκεῖ νὰ τὸ θελήσῃ κανεὶς καὶ τὸ πᾶν κατορθώνεται.

Ἀλλ' ἂς ἰδοῦμεν καὶ ποῖον εἶναι τὸ τέλος αὐτῆς τῆς τέχνης. Ποῖον λοιπὸν εἶναι τὸ τέλος της; Ὁ οὐρανός, τὰ οὐράνια ἀγαθά, ἡ ἀπερίγραπτος ἐκείνη δόξα, οἱ πνευματικοὶ ἐκεῖνοι θάλαμοι, αἱ λαμπραὶ λαμπάδες, ἡ συμβίωσις μὲ τὸν νυμφίον καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, τὰ ὁποῖα κανένας ἀνθρώπινος λόγος οὔτε νοῦς ἠμπορεῖ νὰ τὰ περιγράψῃ. Ἄρα λοιπὸν καὶ ὡς πρὸς αὐτὰ εἶναι πάρα πολὺ μεγάλη ἡ ὑπεροχὴ τῆς τέχνης αὐτῆς. Διότι αἱ περισσότεραι ἀπὸ τὰς τέχνας μᾶς εἶναι ὠφέλιμοι εἰς τὴν παροῦσαν ζωήν, ἐνῷ αὐτὴ εἶναι χρήσιμος καὶ διὰ τὴν μέλλουσαν ζωήν. Ἐὰν αὐτὴ λοιπὸν εἶναι τόσον ἀνωτέρα ἀπὸ τὰς τέχνας ποὺ μᾶς εἶναι ἀπαραίτητοι διὰ τὴν παροῦσαν ζωήν μας, ὅπως ἐπὶ παραδείγματι ἀπὸ τὴν ἰατρικήν, τὴν οἰκοδομικὴν καὶ ὅλας τὰς παρομοίου εἴδους τέχνας, ὁπωσδήποτε θὰ εἶναι ἀνωτέρα ἀπὸ ὅλας τὰς ἄλλας, τὰς ὁποίας ἐὰν κανεὶς ἤθελεν ἐξετάσει μὲ ἀκρίβειαν, θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ τὰς ὀνομάσῃ οὔτε κἂν τέχνας. Συνεπῶς, ἐγὼ τοὐλάχιστον, δὲν ἠμπορῶ τὰς ἄλλας τὰς περιττὰς οὔτε κὰν νὰ τὰς ὀνομάσω τέχνας. Ἀλήθεια εἰς τί μᾶς χρησιμεύουν ἡ μαγειρικὴ καὶ ἡ καρυκευτική; Εἰς τίποτε. Ἀντιθέτως μάλιστα μᾶς εἶναι καὶ πάρα πολὺ ἄχρησται καὶ βλαβεραί, ἐπειδὴ βλάπτουν καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχήν μας, ἐφ' ὅσον εἰσάγουν εἰς αὐτὰ μὲ πολλὴν ἀφθονίαν τὴν τρυφήν, ποὺ εἶναι ἡ μητέρα ὅλων γενικῶς τῶν νοσημάτων καὶ τῶν παθημάτων. Καὶ ὄχι μόνον αὐτάς, ἀλλ' οὔτε καὶ

δὲ ταύτας, ἀλλ' οὐδὲ τὴν ζωγραφικήν, οὐδὲν τὴν ποικιλτικὴν εἴποιμ' ἂν ἔγωγε τέχνην εἶναι· εἰς γὰρ δαπάνην μόνην ἐμβάλλουσι περιττήν. Τὰς δὲ τέχνας τῶν ἀναγκαίων καὶ συνεχόντων ἡμῶν τὴν ζωὴν παρεκτικὰς εἶναι δεῖ καὶ κατασκευαστικάς. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ σοφίαν ἡμῖν ἔδωκεν ὁ Θεός, ἵνα εὕρωμεν μεθόδους, δι' ὧν δυνησόμεθα τὸν βίον συγκροτεῖν τὸν ἡμέτερον. Τὸ δὲ ζώδια γίνεσθαι, ἢ ἐν τοίχοις, ἢ ἐν ἱματίοις, ποῦ χρήσιμον; εἰπέ μοι. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ τῶν ὑποδηματορράφων καὶ τῶν ὑφαντῶν πολλὰ περικόπτειν ἔχει τῆς τέχνης. Καὶ γὰρ ἐπὶ τὸ βάναυσον τὰ πλείονα αὐτῆς ἐξήγαγον, τὸ ἀναγκαῖον αὐτῆς διαφθείραντες, τέχνῃ κακοτεχνίαν μίξαντες· ὃ καὶ ἡ οἰκοδομικὴ ἔπαθεν. Ἀλλ' ὥσπερ ταύτην, ἕως ἂν οἰκίας οἰκοδομῇ καὶ οὐ θέατρα, τά τε ἀναγκαῖα καὶ οὐ περιττὰ ἐργάζηται, τέχνην καλῶ, οὕτω καὶ τὴν ὑφαντικήν, ἕως ἂν ἱμάτια ποιῇ καὶ ἐπιβλήματα, ἀλλὰ μὴ τὰς ἀράχνας μιμῆται καὶ πολὺν καταχέῃ τὸν γέλωτα καὶ τὴν βλακείαν ἄφατον, τέχνην ὀνομάζω. Καὶ τὴν τῶν ὑποδηματοποιῶν, ἕως ἂν ὑποδήματα ποιῇ, οὐκ ἀποστερήσω τὸ τῆς τέχνης ὄνομα· ὅταν δὲ τοὺς ἄνδρας εἰς τὰ τῶν γυναικῶν ἐξάγῃ σχήματα καὶ μαλακίζεσθαι ποιῇ διὰ τῶν ὑποδημάτων καὶ θρύπτεσθαι, μετὰ τῶν βλαβερῶν καὶ περιττῶν αὐτὴν τάξομεν, καὶ οὐδὲ τέχνην ἐροῦμεν. Καὶ οἶδα μέν, ὅτι πολλοῖς μικρολόγος εἶναι δοκῶ ταῦτα περιεργαζόμενος· οὐ μὴν διὰ τοῦτο ἀποστήσομαι. Τὸ γὰρ ἁπάντων αἴτιον τῶν κακῶν τοῦτο, τὸ καὶ μικρὰ ταῦτα δοκεῖν εἶναι τὰ ἁμαρτήματα, καὶ διὰ τοῦτο ἀμελεῖσθαι.

τὴν ζωγραφικήν, οὔτε καὶ τὴν διακοσμητικήν, ἐγὼ τουλάχιστον, θὰ ἠμποροῦσα νὰ ὀνομάσω τέχνας, καθ' ὅσον μᾶς δημιουργοῦν ἁπλῶς καὶ μόνον περιττὴν δαπάνην. Ἐνῷ αἱ τέχναι πρέπει νὰ μᾶς παρέχουν καὶ νὰ μᾶς κατασκευάζουν ἐκεῖνα ποὺ μᾶς εἶναι ἀναγκαῖα καὶ μᾶς κρατοῦν εἰς τὴν ζωήν. Καὶ ἀκριβῶς διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς μᾶς ἔδωσε καὶ σοφίαν, διὰ νὰ εὕρωμεν μεθόδους μὲ τὰς ὁποίας θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ρυθμίσωμεν κατὰ τρόπον ἁρμονικὸν τὴν ζωήν μας. Εἰπέ μου, εἰς τί μᾶς χρησιμεύουν αἱ ζωγραφιαὶ ποὺ γίνονται εἰς τοὺς τοίχους ἢ τὰ ἐνδύματα. Διὰ τὸν ἴδιον λόγον μάλιστα πρέπει νὰ ἀφαιρεθοῦν πολλὰ ἀπὸ τὴν τέχνην καὶ τῶν ὑποδηματοποιῶν καὶ τῶν ὑφαντουργῶν. Καθ' ὅσον τὰ περισσότερα στοιχεῖα της ἡ κάθε μία τέχνη ἀπὸ αὐτὰς τὰς μετέβαλεν εἰς βάναυσα, ἀφοῦ ἠγνόησαν τὰς ἀνάγκας καὶ ἀνέμειξαν τὴν κακοτεχνίαν μὲ τὴν τέχνην, πρᾶγμα ποὺ συνέβη καὶ μὲ τὴν οἰκοδομικὴν τέχνην. Ἀλλ' ὅπως ἀκριβῶς αὐτήν, ἐφ' ὅσον κατασκευάζει οἰκίας καὶ ὄχι θέατρα, πράττει τὰ ἀναγκαῖα καὶ ὄχι τὰ περιττά, τὴν ὀνομάζω τέχνην, καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ τὴν ὑφαντικήν, ἐφ' ὅσον κάνει ἐνδύματα καὶ συμπληρώματα αὐτῶν καὶ δὲν μιμεῖται τὰς ἀράχνας, ὥστε νὰ προκαλῇ τὸν γέλωτα καὶ ἀπερίγραπτον βλακείαν, τὴν ὀνομάζω τέχνην. Ἀκόμη καὶ τὴν τέχνην τῶν ὑποδηματοποιῶν, ἐφ' ὅσον κάνει ὑποδήματα, δὲν θὰ τῆς ἀφαιρέσω τὸ ὄνομα τῆς τέχνης. Ὅταν ὅμως δίδῃ εἰς τοὺς ἄνδρας τὴν μορφὴν τῶν γυναικῶν καὶ τοὺς κάνῃ μὲ τὰ ὑποδήματα νὰ συμπεριφέρωνται ὅπως αἱ γυναῖκες κάμνων αὐτοὺς θηλυπρεπεῖς, θὰ τὴν κατατάξωμεν τότε μεταξὺ τῶν βλαβερῶν καὶ περιττῶν καὶ οὔτε κἂν τέχνην θὰ τὴν ὀνομάσωμεν. Καὶ βέβαια γνωρίζω ὅτι εἰς πολλοὺς θὰ φανῶ ὅτι λεπτολογῶ τὰ πράγματα, ἐπειδὴ ἀσχολοῦμαι μὲ αὐτά. Ἀλλ' ὅμως ἀκριβῶς διὰ τὸν λόγον αὐτὸν δὲν θὰ παύσω νὰ τὸ κάνω αὐτό. Διότι ἡ αἰτία ὅλων γενικῶς τῶν κακῶν εἶναι αὐτό, τὸ ὅτι δηλαδὴ τὰ ἁμαρτήματα αὐτὰ θεωροῦνται ἀσήμαντα καὶ διὰ τοῦτο καὶ παραμελοῦνται.

Καὶ τί τούτου, φησίν, εὐτελέστερον ἁμάρτημα γένοιτ' ἄν, κεκαλλωπισμένον ἔχειν ὑπόδημα καὶ ἀποστίλβον καὶ τῷ ποδὶ προσηρτημένον, εἴγε καὶ ἁμάρτημα τοῦτο καλεῖν δοκεῖ; Βούλεσθε οὖν ἐπαφήσω τὴν γλῶτταν αὐτῷ καὶ δείξω τὴν ἀσχημοσύνην ὅση, καὶ οὐκ ὀργιεῖσθε; Μᾶλλον δέ, κἂν ὀργίζησθε, οὐ πολύς μοι λόγος. Καὶ γὰρ ὑμεῖς αἴτιοι τῆς ἀνοίας ταύτης, οἱ μηδὲ ἁμάρτημα εἶναι νομίζοντες, καὶ ἐντεῦθεν ἡμᾶς ἀναγκάζοντες εἰς τὴν κατηγορίαν τῆς ἀσωτίας ἐμβῆναι ταύτης.

5. Φέρε οὖν αὐτὸ ἐξετάσωμεν καὶ ἴδωμεν ὁποῖόν ἐστι κακόν. Ὅταν γὰρ τὰ νήματα τὰ σηρικά, ἃ μηδὲ ἐν ἱματίοις ὑφαίνεσθαι καλόν, ταῦτα ἐν ὑποδήμασι διαρράπτητε πόσης ὕβρεως, πόσου γέλωτος ταῦτα ἄξια; Εἰ δὲ τῆς ἡμετέρας ψήφου καταφρονεῖς, ἄκουσον τῆς τοῦ Παύλου φωνῆς, μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος ταῦτα ἀπαγορεύοντος, καὶ τότε αἰσθήσῃ τοῦ γέλωτος. Τί οὖν ἐκεῖνός φησι; «Μὴ ἐν πλέγμασιν ἢ χρυσῷ ἢ μαργαρίταις ἢ ἱματισμῷ πολυτελεῖ». Τίνος οὖν ἂν εἴης συγγνώμης ἄξιος, ὅταν τῇ γεγαμημένῃ μὴ ἐπιτρέποντος Παύλου πολυτελῆ ἱμάτια ἔχειν, σὺ καὶ ἐπὶ τὰ ὑποδήματα τὴν βλακείαν ταύτην ἐξάγῃς καὶ μυρία κατασκευάζῃς ὑπὲρ τῆς καταγελάστου ὕβρεως; Καὶ γὰρ καὶ ναῦς πήγνυται καὶ ἐρεταὶ καταλέγονται καὶ πρωρεὺς καὶ κυβερνήτης καὶ ἱστίον ἀναπετάννυται καὶ πέλαγος πλεῖται καὶ γυναῖκα καὶ παιδία καὶ πατρίδα ἀφεὶς καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ὁ ἔμπορος ἐκδίδωσι κύμασι καὶ εἰς τὴν τῶν βαρβάρων ἔρχεται χώραν καὶ μυρίους ὑπομένει κινδύνους διὰ ταῦτα τὰ νήμα-

9. Α' Τιμ. 2, 9.

Καὶ ποῖον ἁμάρτημα, θὰ εἰπῇ κάποιος, θὰ ἠμποροῦσε νὰ θεωρηθῇ πιὸ ἀσήμαντον, ἀπὸ τὸ νὰ φορῇ δηλαδὴ κάποιος καλλωπισμένα ὑποδήματα, γυαλιστερὰ καὶ καλοπροσηρμοσμένα εἰς τὰ πόδια, ἐὰν βέβαια εἶναι δυνατὸν νὰ τὸ ὀνομάσωμεν αὐτὸ καὶ ἁμαρτίαν; Θέλετε λοιπὸν νὰ ἀπαντήσω εἰς αὐτὸν καὶ νὰ ἀποδείξω τὸ πόσον μεγάλη εἶναι ἡ ἀσχημοσύνη αὐτῆς τῆς πράξης χωρὶς φυσικὰ νὰ σᾶς κυριεύσῃ ἡ ὀργή; Μᾶλλον δὲ καὶ ἂν ἀκόμη ὀργίζεσθε, δὲν δίδω καὶ μεγάλην σημασίαν. Καθ' ὅσον σεῖς εἶσθε αἴτιοι αὐτῆς τῆς ἀνοησίας, οἱ ὁποῖοι δὲν τὴν θεωρεῖτε οὔτε κἂν ἁμάρτημα, καὶ διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἀναγκάζομαι νὰ προχωρήσω εἰς τὴν κατηγορίαν αὐτῆς τῆς ἀσωτίας.

5. Ἐμπρὸς λοιπὸν ἂς ἐξετάσωμεν αὐτὸ καὶ ἂς ἰδοῦμεν πόσον μεγάλο κακὸν εἶναι. Πράγματι λοιπόν, ὅταν τὰ μεταξωτὰ νήματα, ποὺ δὲν πρέπει οὔτε εἰς τὰ ἐνδύματα νὰ ὑφαίνωνται, τὰ προσράπτετε ἐπάνω εἰς τὰ ὑποδήματα, πόσου ἐμπαιγμοῦ καὶ πόσου γέλωτος δὲν εἶναι ἄξια αὐτά; Ἐὰν πάλιν περιφρονῇς τὴν ἰδικήν μου γνώμην, ἄκουσε τότε τὰ λόγια τοῦ Παύλου, ὁ ὁποῖος μὲ πολὺν αὐστηρὸν τόνον τὰ ἀπαγορεύει αὐτά, καὶ τότε θὰ ἀντιληφθῇς πόσον γελοῖον εἶναι τὸ πρᾶγμα. Τί λέγει λοιπὸν ἐκεῖνος; «Ὄχι μὲ φιλάρεσκα πλεξίματα τῶν μαλλιῶν ἢ μὲ χρυσᾶ ἢ μαργαριταρένια κοσμήματα ἢ μὲ ροῦχα πολυτελῆ»[9]. Ποίας συγχωρήσεως λοιπὸν θὰ ἠμποροῦσες νὰ τύχῃς, ὅταν ὁ Παῦλος δὲν ἐπιτρέπει οὔτε εἰς τὴν σύζυγον νὰ φορῇ πολυτελῆ ἐνδύματα, σὺ χρησιμοποιεῖς τὴν ἀνοησίαν αὐτὴν καὶ εἰς τὰ ὑποδήματα καὶ κάνεις τόσα πολλὰ διὰ τὴν ἀλαζονικὴν αὐτὴν πρᾶξιν ποὺ εἶναι ἀξία γέλωτος; Καθ' ὅσον καὶ πλοῖον ναυπηγεῖται καὶ κωπυλάται ἐκλέγονται καὶ συνοδηγὸς καὶ κυβερνήτης καὶ πανιὰ ἀνοίγονται καὶ τὸ πέλαγος διασχίζεται καὶ ἐγκαταλείπει ὁ ἔμπορος τὴν γυναῖκα του, τὰ παιδιά του καὶ τὴν πατρίδα του καὶ παραδίδει τὴν ζωήν του εἰς τὰ κύματα καὶ μεταβαίνει εἰς τὴν χώραν τῶν βαρβάρων καὶ ὑπομένει ἀμετρήτους κινδύνους διὰ τὰ νήματα αὐτά, ὥστε μετὰ ἀπὸ ὅλα

τα, ἵνα σὺ μετὰ πάντα ἐκεῖνα λαβὼν ἐπὶ τῶν ὑποδημάτων διαρράψῃς, καὶ τὸ δέρμα καλλωπίσῃς. Καὶ τί ταύτης τῆς ἀλογίας χεῖρον γένοιτ' ἄν; Ἀλλ' οὐ τὰ παλαιὰ τοιαῦτα, ἀλλ' ἀνδράσι πρέποντα. Ὅθεν ἔγωγε προσδοκῶ, χρόνου προϊόντος τοὺς νέους τοὺς παρ' ἡμῖν καὶ γυναικῶν ὑποδήματα σχήσειν, καὶ οὐκ αἰσχυνεῖσθαι. Καὶ τὸ χαλεπώτερον ὅτι οἱ πατέρες ταῦτα ὁρῶντες οὐκ ἀγανακτοῦσιν, ἀλλὰ καὶ ἀδιάφορον τὸ πρᾶγμα εἶναι νομίζουσι. Βούλεσθε εἴπω καὶ τὸ ἔτι χαλεπώτερον, ὅτι καὶ πενήτων ὄντων πολλῶν ταῦτα γίνεται; Βούλεσθε εἰς μέσον ἀγάγω τὸν Χριστὸν τὸν λιμώττοντα, τὸν γυμνόν, τὸν ἀλώμενον πανταχοῦ, τὸν δεδεμένον; Καὶ πόσων οὐκ ἂν εἴητε σκηπτῶν ἄξιοι, ἐκεῖνον μὲν τροφῆς ἀναγκαίας ἀποροῦντα περιορῶντες, τὰ δέρματα δὲ μετὰ τοσαύτης καλλωπίζοντες τῆς σπουδῆς; Καὶ αὐτὸς μὲν ἡνίκα τοῖς μαθηταῖς ἐνομοθέτει, οὐδὲ ἁπλῶς ὑποδήματα ἔχειν ἐπέτρεπεν, ἡμεῖς δὲ οὐ μόνον γυμνοῖς ποσὶν οὐκ ἀνεχόμεθα βαδίζειν, ἀλλ' οὐδὲ ὑποδεδεμένοις ὡς ὑποδεδέσθαι δεῖ.

Τί τοίνυν τῆς ἀκοσμίας ταύτης χεῖρον γένοιτ' ἄν; τί τοῦ γέλωτος; Καὶ γὰρ ψυχῆς ἐστι μαλακώδους τὸ πρᾶγμα, καὶ ἀπηνοῦς καὶ ὠμῆς, καὶ περιέργου καὶ ματαιοπόνου. Πότε γὰρ δυνήσεται ἀναγκαίῳ τινὶ προσέχειν ὁ περὶ ταῦτα τὰ περιττὰ ἠσχολημένος; πότε ἀνέξεται ὁ τοιοῦτος νέος ψυχῆς ἐπιμελήσασθαι, ἢ ἐννοῆσαι ὅτι κἂν ψυχὴν ἔχει; Καὶ γὰρ μικρολόγος ἔσται ὁ τὰ τοιαῦτα θαυμάζειν ἀναγκαζόμενος, καὶ ὠμὸς ὁ διὰ ταῦτα τῶν πτωχῶν ἀμελῶν, καὶ ἀρετῆς ἔρημος ὁ πᾶσαν εἰς ταῦτα καταναλίσκων τὴν σπουδήν. Ὁ γὰρ

αὐτά, ἀφοῦ τὰ πάρῃς ἐσύ, νὰ τὰ ράψῃς εἰς τὰ ὑποδήματα καὶ νὰ στολίσῃς τὸ δέρμα. Καὶ τί θὰ ἠμποροῦσε νὰ θεωρηθῇ χειρότερον ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀνοησίαν; Δὲν συνέβαινον ὅμως παλαιότερα παρόμοια πράγματα, ἀλλ' αὐτὰ ποὺ πρέπουν εἰς τοὺς ἄνδρας. Βάσει αὐτῶν λοιπὸν ἐγὼ τουλάχιστον περιμένω ὅτι μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου οἱ νέοι μας θὰ φορέσουν καὶ γυναικεῖα ὑποδήματα καὶ δὲν θὰ ἐντρέπωνται καθόλου. Καὶ τὸ πιὸ φοβερὸν εἶναι ὅτι οἱ πατέρες, ἂν καὶ τὰ βλέπουν αὐτά, ὅμως δὲν ἀγανακτοῦν, ἀλλὰ καὶ θεωροῦν τὸ πρᾶγμα ὡς τελείως ἀδιάφορον. Θέλετε νὰ σᾶς εἰπῶ καὶ τὸ πιὸ φοβερώτερον, ὅτι δηλαδὴ ὅλα αὐτὰ γίνονται μολονότι ὑπάρχουν πολλοὶ πτωχοί; Θέλετε νὰ σᾶς παρουσιάσω τὸν πεινασμένον καὶ γυμνὸν Χριστόν, τὸν περιπλανώμενον παντοῦ καὶ φυλακισμένον; Καὶ πόσων κεραυνῶν δὲν εἶσθε ἄξιοι ὅταν παραβλέπετε μὲ ἐκεῖνον ποὺ στερεῖται καὶ τὴν ἀναγκαίαν τροφήν του, ἐνῷ καλλωπίζετε μὲ τόσην φροντίδα τὰ δέρματα; Καὶ ὁ μὲν Κύριος, ὅταν ἔδιδε τὰς ἐντολάς του εἰς τούς μαθητάς του, δὲν τοὺς ἐπέτρεπεν οὔτε κἂν ὑποδήματα νὰ ἔχουν, ἐνῷ ἡμεῖς ὄχι μόνον δὲν ἀνεχόμεθα νὰ βαδίζωμεν μὲ γυμνὰ πόδια, ἀλλ' οὔτε νὰ φοροῦμεν τὰ ὑποδήματα ἐκεῖνα ποὺ πρέπει νὰ φοροῦμεν.

Τί λοιπὸν θὰ ἠμποροῦσε νὰ θεωρηθῇ χειρότερον ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀκοσμίαν; Τί χειρότερον ἀπὸ αὐτὴν τὴν γελοιότητα; Καθ' ὅσον αὐτὸ τὸ πρᾶγμα πηγάζει ἀπὸ ψυχὴν θηλυπρεπῆ, σκληράν, ὠμήν, περίεργον καὶ ματαιόπονον. Διότι πότε θὰ ἠμπορέσῃ νὰ ἀσχοληθῇ μὲ κάτι τὸ ἀναγκαῖον αὐτὸς ποὺ ἀσχολεῖται μὲ αὐτὰ τὰ περιττὰ πράγματα; Πότε θὰ ἀνεχθῇ ὁ νέος αὐτοῦ τοῦ εἴδους νὰ φροντίσῃ διὰ τὴν ψυχήν μου, ἢ καὶ νὰ ἀντιληφθῇ ὅτι δὲν ἔχει οὔτε κἂν ψυχήν; Διότι πράγματι θὰ εἶναι μικρολόγος αὐτὸς ποὺ ἀναγκάζεται νὰ θαυμάσῃ τὰ πράγματα αὐτοῦ τοῦ εἴδους καὶ σκληρὸς ἐκεῖνος ποὺ ἐξ αἰτίας αὐτῶν παραμελεῖ τοὺς φτωχούς, καὶ στερεῖται ἀρετῆς ἐκεῖνος ποὺ ἐξοδεύει ὅλην τὴν φροντίδα του εἰς αὐτά. Καθ' ὅσον αὐτὸς ποὺ κατασπαταλᾷ τὸν χρόνον του εἰς

νημάτων ἀρετήν, καὶ χρωμάτων ἄνθος, καὶ τοὺς κισσοὺς τοὺς ἀπὸ τῶν τοιούτων ὑφασμάτων περιεργαζόμενος, πότε εἰς τὸν οὐρανὸν δυνήσεται ἰδεῖν; πότε τὸ ἐκεῖ θαυμάσεται κάλλος ὁ πρὸς κάλλος ἐπτοημένος δερμάτων, καὶ χαμαὶ κύπτων; Καὶ ὁ μὲν Θεὸς ἔτεινεν οὐρανὸν καὶ ἥλιον ἀνῆψεν, ἄνω σου τὰς ὄψεις ἕλκων, σὺ δὲ κάτω σαυτὸν καὶ πρὸς τὴν γῆν κατὰ τοὺς χοίρους νεύειν ἀναγκάζεις, καὶ τῷ διαβόλῳ πείθῃ. Καὶ γὰρ ὁ πονηρὸς δαίμων οὗτος ταύτην ἐπενόησε τὴν ἀσχημοσύνην, ἐκείνου σε τοῦ κάλλους ἀπάγων.

Διὰ τοῦτό σε ἐνταῦθα εἵλκυσε, καὶ παρευδοκιμεῖται Θεὸς οὐρανὸν δεικνὺς ὑπὸ διαβόλου δέρματα δεικνύντος· μᾶλλον δὲ οὐδὲ δέρματα· καὶ γὰρ καὶ ταῦτα ἔργα Θεοῦ· ἀλλὰ βλακείαν καὶ κακοτεχνίαν. Καὶ κάτω εἰς τὴν γῆν νεύων ὁ νέος περίεισιν, ὁ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς φιλοσοφεῖν κελευσθείς, μᾶλλον ἐγκαλλωπιζόμενος τούτοις, ἢ εἴ τῶν μεγάλων τι κατωρθωκὼς ἦν, καὶ ἀκροβατῶν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, καὶ λύπας καὶ ἀθυμίας ἐντεῦθεν τίκτων ἑαυτῷ περιττάς, μὴ μολύνῃ τῷ πηλῷ χειμῶνος ὄντος, μὴ καλύψῃ τῷ κονιορτῷ θέρους ἐπιστάντος. Τί λέγεις, ἄνθρωπε; τὴν ψυχὴν ἅπασαν εἰς πηλὸν ἔρριψας διὰ ταύτης τῆς ἀσωτίας, καὶ χαμαὶ συρομένην περιορᾷς, καὶ περὶ ὑποδημάτων τοσοῦτον ἔχεις ἀγῶνα; Μάθε τὴν χρῆσιν αὐτῶν, καὶ αἰδέσθητι τὴν ψῆφον ἣν περὶ αὐτῶν φέρεις. Ὥστε γὰρ πηλὸν πατεῖν καὶ βόρβορον, καὶ πᾶσαν τὴν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους κηλῖδα, γέγονε τὰ ὑποδήματα. Εἰ δὲ οὐκ ἀνέχῃ, λαβὼν ἐξάρτησον τοῦ τραχήλου, ἢ τῇ κεφαλῇ περίθες.

τὴν ποιότητα τῶν νημάτων, τὴν λαμπρότητα τῶν χρημάτων καὶ εἰς τὰ σχέδια ποὺ γίνονται μὲ αὐτὰ τὰ ὑφάσματα, πότε θὰ ἠμπορέσῃ νὰ ὑψώσῃ τὰ μάτια του πρὸς τὸν οὐρανόν; Πότε θὰ θαυμάσῃ τὸ κάλλος ποὺ εὑρίσκεται εἰς τὸν οὐρανὸν αὐτὸς ποὺ ἔχει κατακυριευθῆ ἀπὸ τὸ κάλλος τῶν δερμάτων καὶ ἔχει τὸ βλέμμα του ἐστραμμένον πρὸς τὴν γῆν; Καὶ ὁ μὲν Θεὸς ἥπλωσε τὸν οὐρανὸν καὶ ἥναψε τὸν ἥλιον μὲ σκοπὸν νὰ προσελκύσῃ τὰ μάτια σου πρὸς τὰ ἄνω, ἐνῷ σὺ ἀναγκάζεις τὸν ἑαυτόν σου νὰ κοιτάζῃ πρὸς τὰ κάτω καὶ πρὸς τὴν γῆν, ὅπως οἱ χοῖροι, καὶ ἐκτελεῖς τὰ παραγγέλματα τοῦ διαβόλου. Καθ' ὅσον αὐτὴν τὴν ἀσχημοσύνην ἐπενόησεν ὁ πονηρὸς δαίμων, διὰ νὰ σὲ ἀποξενώσῃ ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ οὐράνιον κάλλος.

Διὰ τοῦτο καὶ σὲ ἔφερεν εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν, νὰ παραμελῆται ὁ Θεὸς ποὺ δείχνει τὸν οὐρανὸν καὶ νὰ προτιμᾷς τὸν διάβολον ποὺ δείχνει τὰ δέρματα. Μᾶλλον δὲ οὔτε τὰ δέρματα δείχνει καθ' ὅσον καὶ αὐτὰ εἶναι ἔργα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ σοῦ προβάλλει βλακείαν καὶ κακοτεχνίαν. Καὶ ὁ νέος ποὺ ἔλαβε τὴν ἐντολὴν νὰ φιλοσοφῇ τὰ οὐράνια πράγματα περνᾷ τὸν καιρόν του προσηλωμένος εἰς τὴν γῆν, καὶ πολὺ περισσότερον καυχᾶται δι' αὐτά, παρὰ ἐὰν εἶχε κάνει κάποιο μεγάλο κατόρθωμα, καὶ περιφερόμενος ἐπιδεικτικὰ εἰς τὴν ἀγοράν, δημιουργεῖ εἰς τὸν ἑαυτόν του περιττὰς λύπας καὶ στεναχωρίας, προσπαθῶν νὰ μὴ τὰ λερώσῃ μὲ τὴν λάσπην, ὅταν εἶναι χειμών, ἢ νὰ μὴ γεμίσουν ἀπὸ σκόνην, ὅταν εἶναι καλοκαίρι. Τί λέγεις ἄνθρωπέ μου; Ὁλόκληρον τὴν ψυχήν σου τὴν ἔρριψες εἰς τὴν λάσπην μὲ αὐτὴν τὴν ἀσωτίαν σου καὶ ἂν καὶ σύρεται εἰς τὸ χῶμα σὺ ἀδιαφορεῖς καὶ ἀγωνιᾷς τόσον πολὺ διὰ τὰ ὑποδήματά σου; Σκέψου εἰς τί χρησιμεύουν αὐτὰ καὶ νοιῶσαι ἐντροπὴν διὰ τὴν γνώμην ποὺ ἔχεις δι' αὐτά. Διότι βέβαια τὰ ὑποδήματα ἔγιναν διὰ νὰ πατοῦν τὴν λάσπην καὶ τὸν βοῦρκον καὶ κάθε ἀκαθαρσίαν τοῦ ἐδάφους. Ἐὰν λοιπὸν δὲν τὸ ἀνέχεσαι αὐτό, πάρε τα καὶ κρέμασέ τα εἰς τὸν λαιμόν σου ἢ βάλε τα ἐπάνω εἰς τὸ κεφάλι σου.

6. Καὶ ὑμεῖς μὲν γελᾶτε ταῦτα ἀκούοντες· ἐμοὶ δὲ δακρύειν ἔπεισι τὴν τούτων μανίαν καὶ τὴν περὶ ταῦτα σπουδήν. Καὶ γὰρ ἥδιον ἂν οὗτοι τὸ σῶμα μολύναιεν πηλῷ, ἢ τὰ δέρματα ἐκεῖνα. Μικρολόγοι μὲν οὖν οὕτω γίνονται φιλοχρήματοι δὲ πάλιν ἑτέρως. Ὁ γὰρ περὶ τὰ τοιαῦτα μαίνεσθαι καὶ σπουδάζειν ἐθισθείς, καὶ ἐν ἱματίοις καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασι πολλῆς δεῖται δαπάνης καὶ πολλῆς τῆς προσόδου. Κἂν μὲν φιλότιμον ἔχῃ πατέρα μᾶλλον αἰχμάλωτος γίνεται, τὴν ἄτοπον ταύτην ἐπιτείνων ἐπιθυμίαν, ἂν δὲ μικρολόγον, ἀναγκάζεται ἕτερα ἀσχημονεῖν, ὥστε χρυσίον συνάγειν εἰς τὰς τοιαύτας δαπάνας. Ἐντεῦθεν πολλοὶ τῶν νέων καὶ τὴν ὥραν ἀπέδοντο, καὶ παράσιτοι τοῖς εὐπόροις ἐγένοντο, καὶ ἑτέρας δουλοπρεπεῖς ὑπέμειναν διακονίας, ἀντὶ τούτων ὠνούμενοι τὸ τὰς τοιαύτας ἐπιθυμίας πληροῦν.

Ὅτι μὲν οὖν καὶ φιλοχρήματος οὗτος ἔσται καὶ μικρολόγος καὶ περὶ τὰ ἀναγκαῖα πάντων ἀργότερος καὶ πολλὰ ἀναγκασθήσεται ἁμαρτάνειν, δῆλον ἐκ τούτων· ὅτι δὲ ὠμὸς καὶ κενόδοξος, οὐδὲ τοῦτό τις ἀντερεῖ. Ὠμὸς μέν, ὅταν πένητα ἰδών, τῷ πόθῳ τοῦ καλλωπισμοῦ μηδὲ ἑωρακέναι δοκῇ, ἀλλὰ ταῦτα μὲν χρυσῷ καλλωπίζῃ, ἐκεῖνον δὲ ὑπὸ λιμοῦ διαφθειρόμενον περιορᾷ, κενόδοξος δέ, ὅταν καὶ ἐν τοῖς μικροῖς παιδεύηται τὴν παρὰ τῶν ὁρώντων δόξαν θηρᾶν. Οὐ γὰρ οὕτως οἶμαι στρατηγὸν ἐπὶ τοῖς στρατοπέδοις καὶ τροπαίοις μέγα φρονεῖν, ὡς τοὺς ἀκολάστους νέους ἐπὶ τῷ καλλωπισμῷ τῶν ὑποδημάτων, ἐπὶ τοῖς συρομένοις ἱματίοις, ἐπὶ

6. Καὶ σεῖς βέβαια γελᾶτε ἀκούοντες αὐτά. Ἐγὼ ὅμως μοῦ ἔρχεται νὰ δακρύσω διὰ τὴν μανίαν αὐτῶν καὶ τὴν φροντίδα των δι' αὐτά. Καθ' ὅσον αὐτοὶ θὰ ἦτο δυνατὸν μὲ μεγαλυτέραν εὐχαρίστησιν νὰ μολύνουν τὸ σῶμα των μὲ λάσπην, παρὰ ἐκεῖνα τὰ δέρματα. Καὶ μ' αὐτὸν μὲν τὸν τρόπον γίνονται οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ μικροπρεπεῖς, ἐνῷ κατ' ἄλλον τρόπον γίνονται φιλοχρήματοι. Διότι αὐτὸς ποὺ ἔχει κυριευθῇ ἀπὸ μανίαν δι' αὐτὰ καὶ ἔχει συνηθίσει νὰ φροντίζῃ δι' αὐτὰ χρειάζεται καὶ διὰ τὰ ἐνδύματά του καὶ δι' ὅλα τὰ ἄλλα μεγάλα ἔξοδα καὶ κατὰ συνέπειαν καὶ πολλὰ ἔσοδα. Καὶ ἂν τύχῃ νὰ ἔχῃ γενναιόδωρον πατέρα, γίνεται περισσότερον αἰχμάλωτος εἰς αὐτά, αὐξάνων τὴν παράλογον αὐτὴν ἐπιθυμίαν του, ἐὰν ὅμως ἔχῃ φειδωλὸν πατέρα τότε ἀναγκάζεται νὰ κάνῃ ἄλλας ἀπρεπεῖς πράξεις, ὥστε ν' ἀποκτήσῃ χρήματα διὰ τὰς δαπάνας αὐτοῦ τοῦ εἴδους. Ἐξ αἰτίας αὐτοῦ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς νέους καὶ τὰ νιᾶτα των ἐπώλησαν καὶ ἔγιναν παράσιτα τῶν πλουσίων καὶ ἄλλας δουλοπρεπεῖς ἐργασίας ὑπέμειναν μὲ ἀποκλειστικὸν ἀντάλλαγμα τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἐπιθυμιῶν αὐτοῦ τοῦ εἴδους.

Τὸ ὅτι λοιπὸν ὁ παρόμοιος ἄνθρωπος θὰ γίνῃ φιλοχρήματος καὶ μικροπρεπὴς καὶ ὁ πιὸ ἀδιάφορος ἀπὸ ὅλους διὰ τὰ ἀναγκαῖα πράγματα καὶ ὅτι θὰ ἀναγκασθῇ νὰ διαπράξῃ πολλὰς ἁμαρτίας, γίνεται φανερὸν ἀπὸ τὰ ὅσα εἶπα. Τὸ ὅτι ὅμως θὰ εἶναι σκληρὸς καὶ κενόδοξος καὶ αὐτὸ δὲν θὰ τὸ ἀμφισβητήσῃ κανείς. Σκληρὸς μέν, ὅταν βλέπων πτωχὸν ἐξ αἰτίας τοῦ πόθου τοῦ καλλωπισμοῦ του νομίζῃ ὅτι δὲν τὸν βλέπει καὶ ἐνῷ τὰ ἐνδύματα καὶ ὑποδήματά του τὰ καλλωπίζει μὲ χρυσόν, ἀδιαφορεῖ ὅμως δι' ἐκεῖνον ποὺ πεθαίνει ἀπὸ τὴν πεῖναν, κενόδοξος δὲ εἶναι ὅταν καὶ διὰ τὰ ἀσήμαντα πράγματα ἐπιδιώκει νὰ συγκεντρώνῃ τὴν δόξαν τῶν πολλῶν. Διότι ἔχω τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἕνας στρατηγὸς δὲν καυχᾶται τόσον διὰ τὸν στρατόν του καὶ τὰς νίκας του, ὅσον καυχῶνται αὐτοὶ οἱ ἀκόλαστοι νέοι διὰ τὰ καλλωπισμένα ὑποδήματά των, διὰ τὰ ἐνδύματά των, ποὺ σύρονται εἰς τὴν

τῇ κουρᾷ τῆς κεφαλῆς· καίτοιγε ταῦτα πάντα τεχνιτῶν ἔργα ἐστὶν ἑτέρων. Εἰ δὲ ἐπὶ τοῖς ἀλλοτρίοις οὐκ ἀφίστανται κενοδοξοῦντες, πότε ἐπὶ τοῖς ἰδίοις ἀποστήσονται;

Εἴπω καὶ ἕτερα τούτων χαλεπώτερα, ἢ καὶ ταῦτα ὑμῖν ἀπόχρη; Οὐκοῦν ἀνάγκη καταλῦσαι τὸν λόγον ἐνταῦθα· ἐπεὶ καὶ ταῦτά μοι εἴρηται διὰ τοὺς φιλονείκους καὶ οὐδὲν ἄτοπον τὸ πρᾶγμα εἶναι λέγοντας. Καὶ οἶδα μὲν ὅτι πολλοὶ τῶν νέων οὐδὲ προσέξουσι τοῖς λεγομένοις μεθύοντες ἅπαξ τῷ πάθει· οὐ μὴν διὰ τοῦτο σιγῆσαι ἔδει. Οὐ γὰρ νοῦν ἔχοντες πατέρες καὶ ὑγιαίνοντες τέως, καὶ ἄκοντας αὐτοὺς εἰς τὴν προσήκουσαν εὐσχημοσύνην ἐμβιβάσαι δυνήσονται. Μὴ τοίνυν λέγε, οὐδὲν παρὰ τοῦτο καὶ οὐδὲν παρ᾽ ἐκεῖνο· τοῦτο γάρ, τοῦτο πάντα ἀπώλεσεν. Ἔδει γὰρ καὶ ἐντεῦθεν αὐτοὺς παιδεύειν, καὶ ἀπὸ τῶν δοκούντων εἶναι μικρῶν σεμνοὺς ποιεῖν, μεγαλοψύχους, κρείττους σχημάτων· οὕτως αὐτοὺς καὶ ἐν τοῖς μεγάλοις εὑρήσομεν δοκίμους. Τί γὰρ τῆς τῶν στοιχείων μαθήσεως εὐτελέστερον; Ἀλλ᾽ ὅμως ἀπὸ τούτων καὶ ῥήτορες, καὶ σοφισταὶ καὶ φιλόσοφοι γίνονται· κἂν ταῦτα ἀγνοήσωσιν, οὐδὲ ἐκεῖνά ποτε εἴσονται.

Ταῦτα δὲ ἡμῖν οὐ πρὸς νέους μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς γυναῖκας καὶ κόρας εἴρηται. Καὶ γὰρ καὶ αὗται τοῖς τοιούτοις ἐγκλήμασιν ὑπόκεινται, καὶ πολλῷ μᾶλλον, ὅσῳ παρθένῳ κοσμιότης ἐπιτήδειον. Τὰ τοίνυν πρὸς ἐκείνους εἰρημένα καὶ πρὸς ὑμᾶς εἰρῆσθαι νομίζετε, ἵνα μὴ πάλιν τὰ αὐτὰ ἀναλάβωμεν. Καὶ γὰρ ὥρα λοιπὸν εὐχῇ κατακλεῖσαι τὸν λόγον. Ἅπαντες τοίνυν ἡμῖν συνεύξασθε, ὥστε τοὺς νέους τοὺς

γῆν, καὶ διὰ τὴν κουρεμένην κεφαλήν των, ἂν καὶ ὅλα αὐτὰ εἶναι ἔργα ξένων τεχνιτῶν. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν δὲν παύουν νὰ κενοδοξοῦν διὰ τὰ ἔργα τῶν ἄλλων, πότε θὰ παύσουν νὰ καυχῶνται διὰ τὰ ἰδικά των;

Νὰ σᾶς εἰπῶ καὶ ἄλλα φοβερώτερα ἀπὸ αὐτὰ ἢ μήπως αὐτὰ σᾶς εἶναι ἀρκετά; Πρέπει λοιπὸν ἐδῶ νὰ τελειώσω τὸν λόγον. Διότι καὶ αὐτὰ τὰ εἶπα δι' αὐτοὺς ποὺ προβάλλουν ἀντιρρήσεις καὶ ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ ἐνέργεια αὐτὴ δὲν εἶναι καθόλου παράλογος. Καὶ γνωρίζω μὲν πολὺ καλὰ ὅτι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς νέους δὲν θὰ προσέξουν καθόλου τὰ λόγια μου αὐτά, ἐπειδὴ τοὺς ἔχει μεθύσει ἅπαξ διὰ παντὸς τὸ πάθος. Καὶ ἀκριβῶς διὰ τοῦτο δὲν ἔπρεπε νὰ σιωπήσω. Διότι οἱ πατέρες ποὺ ἔχουν ἀκόμη μυαλὸ καὶ σκέπτονται ὀρθὰ θὰ ἠμπορέσουν νὰ τοὺς ἐπαναφέρουν καὶ χωρὶς τὴν θέλησίν των εἰς τὴν πρέπουσαν κοσμιότητα. Ἄρα λοιπὸν νὰ μὴ λέγῃς ὅτι δὲν ὑπάρχει κανεὶς κίνδυνος οὔτε ἀπὸ τὴν μίαν οὔτε ἀπὸ τὴν ἄλλην κατάστασιν. Διότι ἔπρεπε καὶ ἀπὸ αὐτὰ νὰ διδάσκουν τοὺς νέους καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ θεωροῦνται ὅτι εἶναι μικρὰ νὰ τοὺς κάνουν σεμνούς, μεγαλοψύχους καὶ ἀνωτέρους, ἀπὸ τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους, διότι ἔτσι θὰ τοὺς κάνωμεν σπουδαίους καὶ εἰς τὰ μεγάλα πράγματα. Διότι ποῖο πρᾶγμα εἶναι πιὸ ἀσήμαντον ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τῆς μαθήσεως. Καὶ ὅμως ἀπὸ αὐτὰ γίνονται καὶ οἱ ρήτορες καὶ οἱ σοφοὶ καὶ οἱ φιλόσοφοι. Καὶ ἂν αὐτὰ δὲν τὰ μάθουν ποτὲ οὔτε καὶ ἐκεῖνα θὰ τὰ γνωρίσουν.

Αὐτὰ δὲ δὲν τὰ εἶπα μόνον διὰ τοὺς νέους, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ κορίτσια. Καθ' ὅσον καὶ αὐταὶ διαπράττουν τὰς ἰδίας ἁμαρτίας καὶ μάλιστα εἰς τόσον μεγαλύτερον βαθμόν, ὅσον περισσότερον σπουδαῖον πρᾶγμα εἶναι ἡ κοσμιότης διὰ τὴν παρθένον. Ἑπομένως τὰ ὅσα ἐλέχθησαν πρὸς τοὺς νέους νὰ τὰ θεωρῆτε ὅτι ἐλέχθησαν καὶ πρὸς ἐσᾶς διὰ νὰ μὴ ἐπαναλάβωμεν καὶ πάλιν τὰ ἴδια. Καθ' ὅσον εἶναι ὥρα νὰ τελειώσω τὴν ὁμιλίαν μου μὲ μίαν εὐχήν. Ὅλοι λοιπὸν μαζὶ μὲ ἐμένα εὐχηθῆτε, ὥστε οἱ νέοι καὶ μά-

τῆς ἐκκλησίας μάλιστα δυνηθῆναι κοσμίως ζῆν, καὶ εἰς γῆρας ἐλθεῖν αὐτοῖς πρέπον. Ὡς τούς γε οὐχ οὕτω ζῶντας, οὐδὲ εἰς γῆρας ἐλθεῖν καλόν· τοὺς δὲ καὶ ἐν νεότητι γεγηρακότας εὔχομαι καὶ εἰς πολιὰν βαθυτάτην ἐλθεῖν καὶ πατέρας γενέσθαι παίδων δοκίμων καὶ τοὺς γεγεννηκότας εὐφρᾶναι, καὶ πρό γε πάντων τὸν πεποιηκότα αὐτοὺς Θεόν, καὶ πᾶσαν ἐξελάσαι νόσον, οὐ τὴν ἐν τοῖς ὑποδήμασιν, οὐδὲ τὴν ἐν τοῖς ἱματίοις μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν. Καὶ γὰρ οἷον γῆ χερσουμένη, τοιοῦτόν ἐστι καὶ νεότης ἀμελουμένη, πολλὰς πολλαχόθεν ἐκφέρουσα τὰς ἀκάνθας.

Ἐπαφῶμεν τοίνυν τὸ πῦρ τοῦ Πνεύματος καὶ κατακαύσωμεν τὰς πονηρὰς ταύτας ἐπιθυμίας καὶ νεώσωμεν τὰς ἀρούρας καὶ ἑτοίμους πρὸς τὴν τοῦ σπόρου ποιήσωμεν ὑποδοχήν, καὶ τοὺς νέους τοὺς παρ' ἡμῖν τῶν ἀλλαχοῦ γερόντων ἀποδείξωμεν σωφρονεστέρους. Καὶ γὰρ τὸ θαυμαστὸν τοῦτό ἐστιν, ὅταν ἐν νεότητι σωφροσύνη λάμπῃ, ὡς ὅ γε ἐν γήρᾳ σωφρονῶν οὐδὲ μισθὸν ἂν ἔχοι πολύν, ἀκριβῆ τὴν ἀπὸ τῆς ἡλικίας ἀσφάλειαν ἔχων. Τὸ δὲ παράδοξον ἐν κύμασι γαλήνης ἀπολαύειν, καὶ ἐν καμίνῳ κατακαίεσθαι, καὶ ἐν νεότητι μὴ ἀσελγαίνειν.

Ταῦτ' οὖν ἐννοοῦντες, ζηλώσωμεν τὸν μακάριον ἐκεῖνον Ἰωσήφ, τὸν διὰ πάντων λάμψαντα τούτων, ἵνα καὶ τῶν αὐτῶν ἐπιτύχωμεν στεφάνων αὐτῷ· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

λιστα αὐτοὶ ποὺ ἀνήκουν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν νὰ ἠμπορέσουν νὰ ζήσουν μὲ κοσμιότητα καὶ νὰ φθάσουν εἰς καλὰ γηρατιά. Διότι αὐτοὶ ποὺ δὲν ζοῦν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δὲν πρέπει νὰ φθάσουν καὶ εἰς τὰ γηρατιά. Αὐτοὶ ὅμως πού, ἂν καὶ νέοι, ἔχουν τὴν γεροντικὴν σύνεσιν εὔχομαι νὰ φθάσουν εἰς βαθυὰ γηρατιὰ καὶ νὰ γίνουν πατέρες καλῶν καὶ σπουδαίων παιδιῶν καὶ τοὺς γονεῖς των νὰ χαρίσουν χαρὰν καὶ πρὶν ἀπὸ ὅλα βέβαια τὸν δημιουργόν των Θεὸν καὶ νὰ ἐξαφανίσουν κάθε νόσον, ὄχι μόνον αὐτὴν ποὺ ἔχει σχέσιν μὲ τὰ ὑποδήματα καὶ τὰ ἐνδύματα, ἀλλὰ καὶ ὁποιανδήποτε ἄλλην. Καθ' ὅσον ὅ,τι εἶναι ἡ γῆ ποὺ εἶναι ἀκαλλιέργητος, τὸ ἴδιον εἶναι καὶ ἡ νεότης ποὺ εἶναι παραμελημένη, διότι βλαστάνει πολλὰς ἀκάνθας ἀπὸ παντοῦ.

Ἂς ἐκπέμψωμεν λοιπὸν τὸ πῦρ τοῦ Πνεύματος καὶ ἂς κατακαύσωμεν τὰς πονηρὰς αὐτὰς ἐπιθυμίας καὶ ἂς καλλιεργήσωμεν τὰ χωράφια καὶ ἂς τὰ προετοιμάσωμεν νὰ ὑποδεχθοῦν τὸν σπόρον καὶ ἂς κάνωμεν τοὺς νέους μας πιὸ συνετοὺς ἀπὸ τοὺς ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας γέροντας. Καθ' ὅσον αὐτὸ εἶναι τὸ πιὸ ἀξιοθαύμαστον, ὅταν λάμπῃ ἡ σωφροσύνη εἰς τοὺς νέους, διότι ὁ σώφρων γέρων δὲν χρειάζεται καὶ μεγαλυτέραν ἀμοιβήν, ἀφοῦ ἡ ἰδία ἡ ἡλικία τοῦ παρέχει σίγουρον ἀσφάλειαν. Τὸ παράδοξον δὲ εἶναι νὰ ἀπολαμβάνῃ κανεὶς γαλήνην μέσα εἰς τὴν τρικυμίαν, νὰ εὑρίσκεται μέσα εἰς τὴν κάμινον καὶ νὰ μὴ καίγεται καὶ νὰ μὴ διαπράττῃ ἀσέλγειας ὅταν εἶναι νέος.

Ἀφοῦ λοιπὸν τὰ βάλωμεν αὐτὰ καλὰ εἰς τὸν νοῦν μας, ἂς μιμηθῶμεν τὸν μακάριον ἐκεῖνον Ἰωσήφ, ὁ ὁποῖος ἔλαμψε μέσῳ ὅλων αὐτῶν, διὰ νὰ λάβωμεν τοὺς ἰδίους στεφάνους μὲ αὐτόν, τοὺς ὁποίους εὔχομαι ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχωμεν μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖον ἀνήκει εἰς τὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἡ δόξα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Ν΄
Ματθ. 14, 23 - 36

«Καὶ ἀπολύσας τοὺς ὄχλους, ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος κατ' ἰδίαν προσεύξασθαι. Ὀψίας δὲ γενομένης, μόνος ἦν ἐκεῖ. Τὸ δὲ πλοῖον ἤδη μέσον τῆς θαλάσσης ἦν, βασανιζόμενον ὑπὸ τῶν κυμάτων· ἦν γὰρ ἐναντίος ὁ ἄνεμος».

1. Τίνος ἕνεκεν εἰς τὸ ὄρος ἀναβαίνει; Παιδεύων ἡμᾶς, ὅτι καλὸν ἡ ἐρημία καὶ ἡ μόνωσις, ὅταν ἐντυγχάνειν δέῃ Θεῷ. Διά τοι τοῦτο συνεχῶς εἰς τὰς ἐρήμους ἄπεισι, κἀκεῖ διανυκτερεύει πολλάκις εὐχόμενος, παιδεύων ἡμᾶς καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ καιροῦ καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ τόπου θηρᾶσθαι ἐν ταῖς εὐχαῖς ἀταραξίαν. Ἡσυχίας γὰρ μήτηρ ἡ ἔρημος, καὶ γαλήνη καὶ λιμὴν ἁπάντων ἀπαλλάττουσα θορύβων ἡμᾶς.

Αὐτὸς μὲν οὖν διὰ τοῦτο ἀνέβαινεν ἐκεῖσε, οἱ δὲ μαθηταὶ κλυδωνίζονται πάλιν καὶ χειμῶνα ὑπομένουσιν οἷον καὶ πρότερον. Ἀλλὰ τότε μὲν ἔχοντες αὐτὸν ἐν τῷ πλοίῳ τοῦτο ἔπασχον· νυνὶ δὲ καθ' ἑαυτοὺς ὄντες μόνοι. Καὶ γὰρ ἠρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ἐπὶ τὰ μείζονα αὐτοὺς ἐνάγει καὶ ἐμβιβάζει καὶ εἰς τὸ φέρειν πάντα γενναίως. Διὰ δὴ τοῦτο, ὅτε μὲν πρῶτον κινδυνεύειν ἔμελλον, παρῆν μέν, ἐκάθευδε δέ, ὥστε ἐξ ἑτοίμου δοῦναι τὴν παραμυθίαν αὐτοῖς· νυνὶ δὲ ἐπὶ μείζονα ἄγων αὐτοὺς ὑπομονήν, οὐδὲ τοῦτο ποιεῖ, ἀλλ' ἄπεισι καὶ ἐν μέσῃ θαλάσσῃ συγχωρεῖ τὸν χειμῶνα διεγερθῆναι,

---

1. Προβλ. Ματθ. 8, 23-27.

ΟΜΙΛΙΑ Ν΄
Ματθ. 14, 23 - 36

«Καὶ ἀφοῦ διέλυσε τὰ πλήθη, ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος διὰ νὰ προσευχηθῇ μόνος του. Ὁ ἐρχομὸς δὲ τῆς νυκτὸς τὸν εὗρεν ἐκεῖ μόνον του. Τὸ δὲ πλοῖον εἶχε προχωρήσει ἤδη εἰς τὸ μέσον τῆς λίμνης καὶ συνεταράσσετο ἀπὸ τὰ κύματα, διότι ἦτο ἀντίθετος ὁ ἄνεμος».

1. Διὰ ποῖον λόγον ἀναβαίνει εἰς τὸ ὄρος; Διὰ νὰ μᾶς διδάξῃ ὅτι εἶναι καλὸν πρᾶγμα ἡ ἐρημία καὶ ἡ μόνωσις ὅταν πρέπει νὰ ἐπικοινωνήσωμεν μὲ τὸν Θεόν. Διὰ τοῦτο βέβαια καταφεύγει συχνὰ εἰς τὰς ἐρήμους καὶ ἐκεῖ πολλὲς φορὲς διανυκτερεύει προσευχόμενος, διὰ νὰ μᾶς διδάξῃ νὰ ἐπιδιώκωμεν τὴν ἀπόλυτον ἡσυχίαν κατὰ τὴν προσευχὴν καὶ ἀπὸ τὸν χρόνον καὶ ἀπὸ τὸν τόπον. Διότι ἡ ἔρημος εἶναι μητέρα τῆς ἡσυχίας καὶ τόπος γαλήνης καὶ λιμάνι ποὺ μᾶς ἀπαλλάσσει ἀπὸ κάθε θόρυβον.

Καὶ ὁ μὲν Ἰησοῦς διὰ τοῦτο ἀνέβαινεν ἐκεῖ εἰς τὸ ὄρος, οἱ μαθηταί του ὅμως κλυδωνίζονται καὶ πάλιν ἀπὸ τὴν θαλασσοταραχὴν καὶ ὑποφέρουν ἀπὸ τὴν κακοκαιρίαν ὅπως καὶ εἰς ἄλλην περίπτωσιν[1]. Ἀλλὰ τότε τὸ ἐπάθαινον αὐτὸ ἔχοντες τὸν Κύριον μέσα εἰς τὸ πλοῖον, ἐνῷ τώρα ἦσαν τελείως μόνοι. Διότι ἤρεμα καὶ σιγὰ - σιγὰ τοὺς εἰσάγει καὶ τοὺς καθοδηγεῖ εἰς τὰ μεγάλα πνευματικὰ θέματα καὶ εἰς τὸ νὰ ἀντιμετωπίζουν τὰ πάντα μὲ γενναιότητα. Καὶ ἀκριβῶς διὰ τὸν λόγον αὐτόν, ὅταν συνέβη διὰ πρώτην φορὰν νὰ κινδυνεύσουν, ἦτο μὲν παρών, ἀλλ' ὅμως ἐκοιμᾶτο, ὥστε νὰ εἶναι ἄμεσος ἡ βοήθειά του. Τώρα ὅμως διὰ νὰ τοὺς κάνῃ νὰ δείξουν μεγαλυτέραν ὑπομονήν, δὲν κάνει οὔτε αὐτό, ἀλλὰ φεύγει ἀπὸ κοντά τους καὶ ἐνῷ εὑρίσκονται εἰς τὸ

ὡς μηδὲ προσδοκῆσαί ποθεν ἐλπίδα σωτηρίας, καὶ ὅλην τὴν νύκτα ἀφίησιν αὐτοὺς κλυδωνίζεσθαι, διεγείρων αὐτῶν, ὡς οἶμαι, πεπωρωμένην τὴν καρδίαν. Καὶ γὰρ τοιοῦτον ὁ φόβος, ὃν μετὰ τοῦ χειμῶνος καὶ ὁ καιρὸς ποιεῖ. Μετὰ δὲ τῆς κατανύξεως καὶ εἰς ἐπιθυμίαν μείζονα αὐτοὺς ἐνέβαλε τὴν αὐτοῦ καὶ εἰς μνήμην διηνεκῆ. Διὰ δὴ τοῦτο οὐκ εὐθέως αὐτοῖς ἐπέστη· «Τετάρτῃ γὰρ φυλακῇ», φησί, «τῆς νυκτὸς ἦλθε πρὸς αὐτοὺς περιπατῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης», παιδεύων αὐτοὺς μὴ ταχέως λύσιν ἐπιζητεῖν τῶν συνεχόντων δεινῶν, ἀλλὰ φέρειν τὰ συμπίπτοντα γενναίως. Ὅτε γοῦν προσεδόκησαν ἀπαλλαγήσεσθαι, τότε ἐπετάθη πάλιν ὁ φόβος. «Ἰδόντες γὰρ αὐτόν», φησίν, «οἱ μαθηταὶ περιπατοῦντα ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ἐταράχθησαν, λέγοντες φάντασμα εἶναι, καὶ ἀπὸ τοῦ φόβου ἔκραξαν». Καὶ γὰρ ἀεὶ τοῦτο ποιεῖ· ὅταν μέλλῃ λύειν τὰ δεινά, ἕτερα χαλεπώτερα ἐπάγει καὶ φοβερώτερα· ὃ δὴ καὶ τότε συνέβη. Μετὰ γὰρ τοῦ χειμῶνος καὶ ἡ ὄψις αὐτοὺς ἐθορύβησε τοῦ χειμῶνος οὐχ ἧττον. Διὰ τοῦτο οὐδὲ τὸ σκότος ἔλυσεν, οὐδὲ φανερὸν ἑαυτὸν εὐθέως ἐποίησεν, ἀλείφων αὐτούς, ὅπερ εἶπον, ἐν τῇ συνεχείᾳ τῶν φόβων τούτων, καὶ παιδεύων εἶναι καρτερικούς. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰὼβ ἐποίησεν· ὅτε γὰρ ἔμελλε λύειν τὸν φόβον καὶ τὸν πειρασμόν, τότε τὸ τέλος χαλεπώτερον εἴασε γενέσθαι· οὐ διὰ τὸν τῶν παίδων θάνατον λέγω καὶ τὰ ῥήματα τῆς γυναικός, ἀλλὰ

2. Δηλαδὴ μεταξὺ τῶν ὡρῶν 3-6 π.μ.

μέσον τῆς θαλάσσης, ἐπιτρέπει νὰ σηκωθῇ ἡ θαλασσοταραχή, ὥστε νὰ μὴ ἐλπίζουν ἀπὸ πουθενὰ νὰ σωθοῦν, καὶ ὅλην τὴν νύκτα τοὺς ἀφήνει νὰ θαλασσοδέρωνται, διὰ νὰ διεγείρῃ κατὰ τὴν γνώμην μου τὴν καρδίαν των ποὺ ἦτο πνευματικῶς νεκρά. Διότι τέτοιος εἶναι ὁ φόβος τὸν ὁποῖον δημιουργεῖ ἡ θαλασσοταραχὴ μαζὶ μὲ τὴν νύκτα. Μαζὶ ὅμως μὲ τὴν βαθεῖαν εὐλάβειαν ποὺ τοὺς ἐνέβαλεν ηὔξησε καὶ τὴν ἐπιθυμίαν των ἀκόμη περισσότερον, καθὼς ἐπίσης καὶ νὰ τὸν ἐνθυμοῦνται συνεχῶς. Καὶ ἀκριβῶς διὰ τοῦτο δὲν παρουσιάσθη ἀμέσως εἰς αὐτούς. Διότι λέγει, «Κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην τῆς νυκτὸς ποὺ ἀνελάμβανεν ὑπηρεσίαν τὸ τέταρτον τμῆμα τῶν σκοπῶν[2] ἦλθεν ὁ Κύριος πρὸς αὐτοὺς περιπατῶν ἐπάνω εἰς τὴν θάλασσαν», μὲ σκοπὸν νὰ τοὺς διδάξῃ νὰ μὴ ζητοῦν ταχεῖαν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὰς συμφορὰς ποὺ τοὺς εὑρίσκουν, ἀλλὰ ν' ἀντιμετωπίζουν τὰ δυσάρεστα γεγονότα μὲ γενναιότητα. Μόλις λοιπὸν ἤλπισαν ὅτι θὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν θαλασσοταραχὴν τότε καὶ πάλιν ἔγινε μεγαλύτερος ὁ φόβος των. Διότι λέγει, «Ὅταν τὸν εἶδον οἱ μαθηταὶ νὰ περιπατῇ ἐπάνω εἰς τὴν θάλασσαν, ἐταράχθησαν, καὶ εἶπον ὅτι εἶναι φάντασμα. Καὶ ἀπὸ τὸν φόβον των ἐφώναξαν δυνατά». Καὶ πράγματι αὐτὸ κάνει πάντοτε, ὅταν δηλαδὴ πρόκειται νὰ τοὺς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὰ δυσάρεστα πράγματα, τότε τοὺς στέλλει ἄλλα χειρότερα καὶ φοβερώτερα, πρᾶγμα ποὺ βέβαια συνέβη καὶ τότε. Διότι μαζὶ μὲ τὴν θαλασσοταραχὴν καὶ ἡ ἐμφάνισίς του τοὺς ἐφόβησε καὶ μάλιστα ὄχι ὀλιγώτερον ἀπὸ τὴν τρικυμίαν. Διὰ τοῦτο οὔτε τὸ σκότος διέλυσεν οὔτε καὶ ἐφανερώθη ἀμέσως διὰ νὰ τοὺς ἐξασκήσῃ, ὅπως προανέφερα, μὲ τοὺς παρατεταμένους αὐτοὺς φόβους, καὶ διὰ νὰ τοὺς διδάξῃ νὰ εἶναι ὑπομονητικοί. Τὸ ἴδιον ἔκανε καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Ἰώβ. Διότι ὅταν ἐπρόκειτο νὰ τὸν ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὸν φόβον καὶ τὸν πειρασμόν, ἀκριβῶς τότε ἐπέτρεψε νὰ γίνῃ χειρότερον τὸ τέλος τῆς συμφορᾶς του. Δὲν ἐννοῶ τὸν θάνατον τῶν παιδιῶν του καὶ τὰ λόγια τῆς γυναικός του, ἀλλὰ τοὺς χλευασμοὺς τῶν ὑπηρετῶν

διὰ τὰ ὀνείδη τὰ τῶν οἰκετῶν, τὰ τῶν φίλων. Καὶ ὅτε τὸν Ἰακὼβ ἐξαρπάζειν ἔμελλε τῆς ἐν τῇ ξένῃ ταλαιπωρίας, ἀφῆκε διεγερθῆναι καὶ μείζονα γενέσθαι τὸν θόρυβον. Καὶ γὰρ ὁ κηδεστὴς καταλαβὼν θάνατον ἠπείλει, καὶ μετ' ἐκεῖνον ὁ ἀδελφὸς διαδέχεσθαι μέλλων, τὸν περὶ τῶν ἐσχάτων ἐπεκρέμασε κίνδυνον. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἔνι καὶ ἐν μακρῷ χρόνῳ καὶ σφοδρῶς πειράζεσθαι, ὅταν μέλλωσιν ἐκβαίνειν τοὺς ἀγῶνας οἱ δίκαιοι, βουλόμενος αὐτοὺς πλέον κερδαίνειν, ἐπιτείνει τὰ γυμνάσια. Ὃ καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀβραὰμ ἐποίησε, τὸν ἔσχατον ἆθλον τὸν τοῦ παιδὸς θείς. Οὕτω γὰρ καὶ φορητὰ ἔσται τὰ ἀφόρητα, ὅταν ἐπὶ θύραις ἐπάγηται ἐγγὺς ἔχοντα τὴν ἀπαλλαγήν. Τοῦτο δὴ καὶ τότε ἐποίησε, καὶ οὐ πρότερον ἀπεκάλυψεν ἑαυτὸν ὁ Χριστός, ἕως ὅτε ἔκραξαν. Ὅσῳ γὰρ ἐπετείνετο τὰ τῆς ἀγωνίας, τοσούτῳ μᾶλλον ἠσμένιζον αὐτοῦ τὴν παρουσίαν.

Εἶτα, ἐπειδὴ ἐβόησαν, φησίν, «Εὐθέως ἐλάλησεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς λέγων· θαρσεῖτε, ἐγώ εἰμι· μὴ φοβεῖσθε». Τοῦτο τὸ ρῆμα τὸν φόβον ἔλυσε καὶ θαρρῆσαι παρεσκεύασεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τῆς ὄψεως αὐτὸν οὐκ ἐγίνωσκον, καὶ διὰ τὸ παράδοξον τῆς βαδίσεως καὶ διὰ τὸν καιρόν, ἀπὸ τῆς φωνῆς δῆλον ἑαυτὸν ποιεῖ.

Τί οὖν ὁ Πέτρος, ὁ πανταχοῦ θερμὸς καὶ ἀεὶ τῶν ἄλλων προπηδῶν; «Κύριε, εἰ σὺ εἶ», φησί, «κέλευσόν με πρὸς σὲ ἐλθεῖν ἐπὶ τὰ ὕδατα». Οὐκ εἶπεν, εὖξαι καὶ παρακάλεσον, ἀλλά, κέλευσον. Εἶδες πόση ἡ θερμότης; πόση ἡ πίστις;

---

3. Προλ. Γεν. κεφ. 31-32.
4. Προλ. Γεν. 22, 1 ἑ.

του καὶ τῶν φίλων του. Καὶ ὅταν πάλιν ἐπρόκειτο ν' ἀπαλλάξῃ τὸν Ἰακὼβ ἀπὸ τὰς ταλαιπωρίας του εἰς τὴν ξένην χώραν, ἐπέτρεψε νὰ δημιουργηθῇ καὶ νὰ γίνῃ μεγάλος θόρυβος. Καθ' ὅσον ὁ πενθερός του ἀφοῦ τὸν συνέλαβε τὸν ἀπειλοῦσε μὲ θάνατον καὶ ὕστερα ἀπὸ ἐκεῖνον δὲν ἄργησε νὰ ἔλθῃ ὁ ἀδελφός του ποὺ παρ' ὀλίγον νὰ τὸν ἐφόνευεν[3]. Διότι, ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατὸν οἱ δίκαιοι νὰ δοκιμάζωνται καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον καὶ μὲ μεγάλας δοκιμασίας, διὰ τοῦτο ὅταν πρόκειται νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὰς δοκιμασίας, θέλων νὰ τοὺς ὠφελήσῃ εἰς μεγαλύτερον βαθμόν, αὐξάνει τὰς δοκιμασίας. Πρᾶγμα ποὺ ἔκανε καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Ἀβραὰμ στέλλων εἰς αὐτὸν τὴν τελευταίαν δοκιμασίαν, δηλαδὴ τὴν θυσίαν τοῦ παιδιοῦ του[4]. Διότι μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν αἱ δυσβάστακται δοκιμασίαι γίνονται ὑποφερταί, ὅταν ἀποστέλλωνται εἰς τὸ τέλος τῆς δοκιμασίας, καὶ εἶναι πλέον πολὺ κοντὰ ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ αὐτάς. Τὸ ἴδιον λοιπὸν καὶ τότε ἔκανεν ὁ Χριστὸς καὶ δὲν ἐφανέρωσε προηγουμένως τὸν ἑαυτόν του, ἀλλὰ τότε μόνον ὅταν οἱ μαθηταὶ τὸν ἐφώναξαν, δυνατά. Διότι ὅσον περισσότερον ἐμεκάλωνεν ἡ ἀγωνία των, τόσον περισσότερον ἐζητοῦσαν τὴν παρουσίαν του.

Εἰς τὴν συνέχειαν, λέγει ὁ εὐαγγελιστής, ὅταν ἐφώναξαν δυνατά, «ἀμέσως ὡμίλησεν εἰς αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπεν· Ἔχετε θάρρος. Ἐγὼ εἶμαι· μὴ φοβῆσθε». Τὰ λόγια αὐτὰ διέλυσαν τὸν φόβον των καὶ τοὺς ἔδωσαν θάρρος. Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν τὸν ἀνεγνώρισαν ὅταν τὸν εἶδον, καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ παραδόξου βαδίσματός του ἐπὶ τῆς θαλάσσης καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ὥρας ποὺ συνέβη αὐτό, διὰ τοῦτο φανερώνει τὸν ἑαυτόν του εἰς αὐτοὺς μὲ τὴν φωνήν του.

Τί ἔκανε λοιπὸν ὁ Πέτρος ποὺ ἦτο ἐνθουσιώδης εἰς ὅλας του τὰς ἐνεργείας καὶ πάντοτε ἐξεδηλώνετο πρὶν ἀπὸ τοὺς ἄλλους μαθητάς; «Κύριε», λέγει, «ἐὰν εἶσαι σὺ δῶσε ἐντολὴν νὰ ἔλθω πρὸς ἐσένα βαδίζων ἐπάνω εἰς τὰ ὕδατα». Δὲν τοῦ εἶπε νὰ προσευχηθῇ καὶ νὰ παρακαλέσῃ τὸν Πατέρα του, ἀλλὰ πρόσταξε. Εἶδες πόσον μεγάλος ἦτο ὁ ἐνθου-

Καίτοιγε ἐκ τούτου πολλαχοῦ κινδυνεύει, ἐκ τοῦ πέρα τοῦ μέτρου ζητεῖν. Καὶ γὰρ καὶ ἐνταῦθα πολὺ μέγα ἐζήτησε, δι' ἀγάπην μόνον, οὐ δι' ἐπίδειξιν. Οὐδὲ γὰρ εἶπε, κέλευσόν με βαδίσαι ἐπὶ τὰ ὕδατα, ἀλλὰ τί; «κέλευσόν με ἐλθεῖν πρὸς σέ». Οὐδεὶς γὰρ οὕτως ἐφίλει τὸν Ἰησοῦν. Τοῦτο καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐποίησεν· οὐκ ἠνέσχετο μετὰ τῶν ἄλλων ἐλθεῖν, ἀλλὰ προεπήδησεν. Οὐ τὴν ἀγάπην δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν πίστιν ἐπιδείκνυται. Οὐ γὰρ μόνον ἐπίστευσεν, ὅτι αὐτὸς δύναται περιπατεῖν ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ἀλλ' ὅτι καὶ ἑτέρους ἐνάγειν· καὶ ἐπιθυμεῖ ταχέως ἐγγὺς αὐτοῦ γενέσθαι.

«Ὁ δὲ εἶπεν, ἔλθε. Καὶ καταβὰς ἀπὸ τοῦ πλοίου ὁ Πέτρος, περιεπάτησεν ἐπὶ τὰ ὕδατα, καὶ ἦλθε πρὸς τὸν Ἰησοῦν. Βλέπων δὲ τὸν ἄνεμον ἰσχυρόν, ἐφοβήθη καὶ ἀρξάμενος καταποντίζεσθαι, ἔκραξε λέγων· Κύριε σῶσόν με. Εὐθέως δὲ ὁ Ἰησοῦς ἐκτείνας τὴν χεῖρα ἐπελάβετο αὐτοῦ καὶ λέγει αὐτῷ· ὀλιγόπιστε, εἰς τί ἐδίστασας;».

Τοῦτο τοῦ προτέρου παραδοξότερον. Διὰ τοῦτο μετ' ἐκεῖνο τοῦτο γίνεται. Ὅτε γὰρ ἔδειξεν, ὅτι κρατεῖ τῆς θαλάσσης, τότε καὶ ἐπὶ τὸ θαυμασιότερον ἐξάγει τὸ σημεῖον. Τότε μὲν γὰρ τοῖς ἀνέμοις ἐπετίμησε μόνον· νυνὶ δὲ καὶ αὐτὸς βαδίζει καὶ ἑτέρῳ παραχωρεῖ τοῦτο ποιεῖν· ὅπερ εἰ παρὰ τὴν ἀρχὴν γενέσθαι ἐκέλευσε, οὐκ ἂν ὁμοίως κατεδέξατο ὁ Πέτρος, διὰ τὸ μηδέπω τοσαύτην κεκτῆσθαι πίστιν.

2. Τίνος οὖν ἕνεκεν ὁ Χριστὸς ἐπέτρεψε; Καὶ γὰρ εἰ εἶ-

σιασμός του; Πόσον μεγάλη ἡ πίστις του; Μολονότι βέβαια πολλὲς φορὲς ἐξ αἰτίας αὐτοῦ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ του ἐζητοῦσε πράγματα ποὺ ὑπερέβαινον τὸ μέτρον. Καθ' ὅσον καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἐζήτησε πολὺ μεγάλο πρᾶγμα, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἔκανεν ἀπὸ ἀγάπην καὶ μόνον καὶ ὄχι πρὸς ἐπίδειξιν. Διότι δὲν εἶπεν, Πρόσταξέ με νὰ βαδίσω ἐπάνω εἰς τὰ ὕδατα, ἀλλὰ τί; «Πρόσταξέ με νὰ ἔλθω πρὸς ἐσένα». Διότι κανεὶς δὲν ἀγαποῦσε τόσον πολὺ τὸν Ἰησοῦν. Τὸ ἴδιον δὲ ἔκανε καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν· δὲν ἠθέλησε καὶ τότε νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸν τάφον μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους μαθητάς, ἀλλὰ ἔτρεξε νὰ ὑπάγῃ πρὶν ἀπὸ αὐτούς. Καὶ δὲν δείχνει μὲ αὐτὸ μόνον τὴν ἀγάπῃ του, ἀλλὰ καὶ τὴν πίστιν του. Διότι δὲν ἐπίστευσε μόνον ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἠμπορεῖ νὰ περιπατῇ ἐπάνω εἰς τὴν θάλασσαν, ἀλλ' ὅτι καὶ εἰς ἄλλους ἠμπορεῖ νὰ μεταδώσῃ αὐτὴν τὴν δυνατότητα. Ἡ ἐπιθυμία του λοιπὸν εἶναι νὰ εὑρεθῇ πλησίον του τὸ ταχύτερον.

«Ὁ δὲ Κύριος εἶπεν· Ἔλα πλησίον μου. Καὶ ἀφοῦ κατέβη ἀπὸ τὸ πλοῖον ὁ Πέτρος, περιεπάτησεν ἐπάνω εἰς τὰ ὕδατα βαδίζων πρὸς τὸν Ἰησοῦν. Ὅταν ὅμως εἶδε τὸν ἀέρα ὅτι ἦτο ἰσχυρός, ἐκυριεύθη ἀπὸ φόβον καὶ μόλις ἤρχισε νὰ βουλιάζῃ ἐφώναξε δυνατὰ καὶ εἶπε. Κύριε, σῶσε με. Ἀμέσως δὲ ὁ Ἰησοῦς ἀφοῦ ἥπλωσε τὸ χέρι του, τὸν ἔπιασε καὶ τοῦ εἶπεν· Ὀλιγόπιστε, διατί ἐφοβήθης;».

Αὐτὸ τὸ θαῦμα εἶναι πιὸ παράδοξον ἀπὸ τὸ προηγούμενον, διὰ τοῦτο δὲ καὶ γίνεται μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνο. Ἀφοῦ δηλαδὴ ὁ Ἰησοῦς ἀπέδειξεν ὅτι εἶναι ἐξουσιαστὴς τῆς θαλάσσης, εἰς τὴν συνέχειαν ἐπιτελεῖ καὶ τὸ πιὸ ἀξιοθαύμαστον θαῦμα. Διότι τότε μὲν ἐπετίμησε μόνον τοὺς ἀνέμους, τώρα ὅμως καὶ ὁ ἴδιος βαδίζει ἐπάνω εἰς τὰ ὕδατα καὶ εἰς ἄλλον παρέχει τὴν δυνατότητα νὰ πράξῃ τὸ ἴδιο, πρᾶγμα ποὺ ἐὰν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἐπρόσταζε νὰ γίνῃ, ὁπωσδήποτε δὲν θὰ τὸ ἐδέχετο ὁ Πέτρος μὲ τὸν ἴδιον τρόπον ἐπειδὴ δὲν θὰ εἶχεν ἀκόμη ἀποκτήσει τόσην μεγάλην πίστιν.

2. Διατί λοιπὸν ὁ Χριστὸς ἐπέτρεψε νὰ γίνῃ αὐτό; Διό-

πεν, οὐ δύνασαι, πάλιν θερμὸς ὢν ἀντεῖπεν ἄν. Διὰ τοῦτο ἀπὸ τῶν πραγμάτων αὐτὸν πείθει, ἵνα εἰς τὸ μέλλον σωφρονισθῇ. Ἀλλ' οὐδὲ οὕτως ἀνέχεται. Καταβὰς τοίνυν κλυδωνίζεται ἐφοβήθη γάρ. Καὶ τοῦτο τὸ κλυδώνιον ἐποίησε· τὸν δὲ φόβον ὁ ἄνεμος εἰργάσατο. Ὁ δὲ Ἰωάννης φησίν, ὅτι «Ἤθελον λαβεῖν αὐτὸν εἰς τὸ πλοῖον, καὶ εὐθέως τὸ πλοῖον ἐγένετο εἰς τὴν γῆν, εἰς ἣν ὑπῆγον», τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο δηλῶν. Ὥστε μελλόντων αὐτῶν πρὸς τῇ γῇ γίνεσθαι, ἐπέβη τοῦ πλοίου.

Καταβὰς τοίνυν ἀπὸ τοῦ πλοίου, πρὸς αὐτὸν ᾔει, οὐχ οὕτω τῷ περιπατεῖν ἐπὶ τῶν ὑδάτων, ὡς τῷ πρὸς αὐτὸν ἔρχεσθαι χαίρων. Καὶ τοῦ μείζονος περιγενόμενος, ἀπὸ τοῦ ἐλάττονος ἔμελλε πάσχειν κακῶς, τῆς τοῦ ἀνέμου λέγω ῥύμης, οὐ τῆς θαλάττης. Τοιοῦτον γὰρ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις· πολλάκις τὰ μεγάλα κατορθοῦσα, ἐν τοῖς ἐλάττοσιν ἐλέγχεται· οἷον ὁ Ἠλίας ἐπὶ τῆς Ἰεζάβελ ἔπαθεν· οἷον ὁ Μωϋσῆς ἐπὶ τοῦ Αἰγυπτίου· οἷον ὁ Δαυῒδ ἐπὶ τῆς Βηρσαβεέ. Οὕτω δὴ καὶ οὗτος· ἔτι τοῦ φόβου ἐνακμάζοντος ἐπιβῆναι τῶν ὑδάτων ἐθάρρησε, πρὸς δὲ τὴν τοῦ ἀνέμου ἐμβολὴν οὐκέτι ἠδυνήθη στῆναι, καὶ ταῦτα ἐγγὺς ὢν τοῦ Χριστοῦ. Οὕτως οὐδὲν ὠφελεῖ ἐγγὺς εἶναι τοῦ Χριστοῦ, μὴ πίστει ὄντα ἐγγύς. Τοῦτο δὲ καὶ τὸ μέσον ἐδείκνυ τοῦ διδασκάλου καὶ τοῦ μαθητοῦ καὶ τοὺς ἄλλους παρεμυθεῖτο. Εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν δύο

5. Ἰω. 6, 21.

τι, ἐὰν τοῦ ἔλεγεν, ὅτι δὲν ἠμπορεῖς νὰ τὸ κάνῃς αὐτό, θὰ εἶχε πάλιν, ἐπειδὴ ἦτο θερμός, ἀντιρρήσεις. Διὰ τοῦτο τὸν πείθει μὲ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, ὥστε εἰς τὸ μέλλον νὰ εἶναι περισσότερον σώφρων. Ἀλλὰ οὔτε ἔτσι ἠμπορεῖ νὰ κρατηθῇ ἐπάνω εἰς τὰ ὕδατα. Διότι ἀφοῦ κατέβη ἀπὸ τὸ πλοῖον, ἤρχισε νὰ βυθίζεται, ἐπειδὴ ἐφοβήθη. Καὶ ὁ μὲν φόβος ἔγινεν αἰτία τοῦ βυθισμοῦ του, τὸν δὲ φόβον τὸν ἐπροξένησεν ὁ ἄνεμος. Ὁ δὲ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης λέγει ὅτι· «Οἱ μαθηταὶ ἤθελαν νὰ πάρουν τὸν Ἰησοῦν εἰς τὸ πλοῖον, καὶ ἀμέσως τὸ πλοῖον ἔφθασεν εἰς τὴν ξηράν, πρὸς τὴν ὁποίαν ἐπήγαινον»[5], δηλώνων βέβαια τὸ ἴδιο πρᾶγμα μὲ τὰ λόγια του αὐτά. Ὥστε ὁ Ἰησοῦς ἀνέβη εἰς τὸ πλοῖον ὅταν ἐπλησίαζον νὰ φθάσουν εἰς τὴν ξηράν.

Ἀφοῦ λοιπὸν ὁ Πέτρος κατέβη ἀπὸ τὸ πλοῖον ἐπήγαινε πρὸς τὸν Ἰησοῦν, χαίρων ὄχι τόσον ἐπειδὴ ἐπεριπατοῦσεν ἐπάνω εἰς τὰ ὕδατα, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπήγαινε κοντὰ εἰς τὸν Ἰησοῦν. Καὶ ἐνῷ ἐνίκησε τὸ σπουδαιότερον ἐπρόκειτο νὰ κακοπαθήσῃ ἀπὸ τὸ πιὸ ἀσήμαντον, δηλαδὴ τὴν ὁρμὴν τοῦ ἀέρος καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Διότι τέτοια εἶναι ἡ ἀνθρώπινη φύσις· πολλὲς φορὲς μολονότι κατορθώνει τὰ μεγάλα ἀποτυγχάνει ὅμως εἰς τὰ ἀσήμαντα. Ὅπως παραδείγματος χάριν συνέβη εἰς τὸν Ἠλίαν μὲ τὴν Ἰεζάβελ, εἰς τὸν Μωϋσῆν μὲ τὸν Αἰγύπτιον καὶ εἰς τὸν Δαυῒδ μὲ τὴν Βηρσαβεέ. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ὁ Πέτρος, ὁ ὁποῖος ἂν καὶ ἦτο ἀκόμη κυριευμένος ἀπὸ τὸν φόβον, ἐπῆρε θάρρος νὰ βαδίσῃ ἐπάνω εἰς τὰ ὕδατα, ὅμως δὲν ἠμπόρεσε νὰ προβάλῃ ἀντίστασιν εἰς τὴν ὁρμὴν τοῦ ἀνέμου, καὶ μάλιστα τὴν στιγμὴν ποὺ εὑρίσκετο κοντὰ εἰς τὸν Χριστόν. Ἑπομένως, δὲν ὠφελεῖ καθόλου τὸ νὰ εὑρίσκεται κανεὶς τοπικῶς κοντὰ εἰς τὸν Χριστὸν ἐὰν δὲν εἶναι κοντά του καὶ μὲ τὴν πίστιν του. Τὸ πρᾶγμα αὐτὸ καὶ ἐφανέρωνε τὴν διαφορὰν μεταξὺ τοῦ διδασκάλου καὶ τοῦ μαθητοῦ καὶ ἀποτελοῦσε παρηγορίαν διὰ τοὺς ἄλλους μαθητάς. Διότι ἐὰν ἠγανάκτησαν διὰ τοὺς δύο

ἀδελφῶν ἠγανάκτησαν, πολλῷ μᾶλλον ἐνταῦθα· οὔπω γὰρ ἦσαν Πνεύματος ἠξιωμένοι. Μετὰ δὲ ταῦτα οὐ τοιοῦτοι. Πανταχοῦ γοῦν τῶν πρωτείων παραχωροῦσι τῷ Πέτρῳ, καὶ ἐν ταῖς δημηγορίαις αὐτὸν προβάλλονται, καίτοιγε ἀγροικότερον τῶν ἄλλων διακείμενον.

Καὶ διατί οὐκ ἐπέταξε τοῖς ἀνέμοις παύσασθαι, ἀλλ' αὐτὸς ἐκτείνας τὴν χεῖρα ἐπελάβετο αὐτοῦ; Ὅτι τῆς ἐκείνου πίστεως ἔδει. Ὅταν γὰρ τὰ παρ' ἡμῶν ἐλλιμπάνῃ, καὶ τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἵσταται. Δεικνὺς τοίνυν ὅτι οὐχ ἡ τοῦ ἀνέμου ἐμβολή, ἀλλ' ἡ ἐκείνου ὀλιγοπιστία τὴν περιτροπὴν εἰργάσατο, φησίν· «Εἰς τί ἐδίστασας, ὀλιγόπιστε;». Ὥστε, εἰ μὴ ἡ πίστις ἠσθένησε, καὶ πρὸς τὸν ἄνεμον ἂν ἔστη ῥαδίως. Διά τοι τοῦτο καὶ ἐπιλαβόμενος αὐτοῦ, τὸν ἄνεμον ἐᾷ πνεῖν, δηλῶν ὅτι οὐδὲν ἐκεῖνος παραβλάπτει, ὅταν ἡ πίστις ᾖ πεπηγυῖα. Καὶ καθάπερ νεοττὸν πρὸ καιροῦ τῆς καλιᾶς ἐξελθόντα καὶ μέλλοντα καταπίπτειν, ἡ μήτηρ ταῖς πτέρυξι διαβαστάσασα πάλιν ἐπὶ τὴν καλιὰν ἄγει, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησε.

«Καὶ ἐπιβάντων αὐτῶν τοῦ πλοίου, τότε ἐπαύσατο ὁ ἄνεμος». Πρὸ τούτου μὲν ἔλεγον· «Ποταπός ἐστιν ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ὅτι καὶ οἱ ἄνεμοι καὶ ἡ θάλασσα ὑπακούουσιν αὐτῷ;», νυνὶ δὲ οὐχ οὕτως. «Οἱ γὰρ ἐν τῷ πλοίῳ», φησίν, «ἐλθόντες προσεκύνησαν αὐτῷ, λέγοντες· ἀληθῶς Θεοῦ Υἱός εἶ». Ὁρᾷς πῶς κατὰ μικρὸν ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον ἅπαντας ἦγε; Καὶ γὰρ ἀπὸ τοῦ βαδίσαι ἐν τῇ θαλάσσῃ καὶ ἀπὸ τοῦ ἑτέρῳ κελεῦσαι τοῦτο ποιῆσαι καὶ κινδυνεύοντα διασῶσαι,

---

6. Ματθ. 8, 27.

ἀδελφοὺς ποὺ ἐζητοῦσαν τὴν πρωτοκαθεδρίαν, πολὺ περισσότερον θὰ ἠγανάκτησαν εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν, διότι δὲν εἶχον λάβει ἀκόμη τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Ὅταν ὅμως ἔλαβον τὸ ἅγιον Πνεῦμα δὲν συμπεριεφέροντο μὲ τὸν ἴδιον τρόπον. Διότι εἰς κάθε περίπτωσιν παραχωροῦν τὰ πρωτεῖα εἰς τὸν Πέτρον καὶ αὐτὸν προβάλλουν εἰς τὰς ὁμιλίας πρὸς τὸν λαόν, ἂν καὶ ἦτο ὁ πιὸ ἀγράμματος ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

Καὶ διατί δὲν ἐπρόσταξεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς ἀνέμους νὰ σταματήσουν, ἀλλ' ὁ ἴδιος ἥπλωσεν τὸ χέρι του καὶ τὸν ἔπιασεν; Ἐπειδὴ ἐχρειάζετο καὶ ἡ πίστις τοῦ Πέτρου. Διότι, ὅταν ἀπουσιάζῃ ἡ ἀπὸ μέρους μας προσπάθεια, τότε σταματᾷ καὶ ἡ βοήθεια τοῦ Θεοῦ. Διὰ νὰ δείξῃ λοιπὸν ὅτι δὲν ἔγινεν ἡ ἀλλαγὴ ἀπὸ τὴν μίαν κατάστασιν εἰς τὴν ἄλλην ἐξ αἰτίας τῆς ὁρμῆς τοῦ ἀνέμου, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἰδικῆς του ὀλιγοπιστίας, λέγει· «Διατί ἐδίστασες ὀλιγόπιστε;». Ὥστε ἐὰν δὲν ἐξασθενοῦσεν ἡ πίστις του, θὰ ἠμποροῦσε μὲ εὐκολίαν νὰ ἀντιμετωπίσῃ καὶ τὸν ἄνεμον. Διὰ τοῦτο βέβαια, ἀφοῦ τὸν ἔπιασεν ἀπὸ τὸ χέρι, ἀφήνει τὸν ἄνεμον νὰ φυσᾷ, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι εἰς τίποτε ἐκεῖνος δὲν ἠμπορεῖ νὰ βλάψῃ, ὅταν ἡ πίστις εἶναι ἀκλόνητος. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς τὸ μικρὸ πουλάκι, ποὺ πρόωρα ἐπέταξεν ἀπὸ τὴν φωλιάν του καὶ κινδυνεύει νὰ πέσῃ εἰς τὴν γῆν, τὸ παίρνει ἡ μητέρα του ἐπάνω εἰς τὰ πτερά της καὶ τὸ ἐπαναφέρει εἰς τὴν φωλιάν, τὸ ἴδιο ἔκανε καὶ ὁ Χριστός.

«Καὶ ὅταν ἀνέβησαν εἰς τὸ πλοῖον κατέπαυσεν ὁ ἄνεμος». Καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὸ μὲν ἔλεγον· «Τί εἴδους ἄνθρωπος εἶναι αὐτός; διότι καὶ οἱ ἄνεμοι καὶ ἡ θάλασσα ὑπακούουν, εἰς αὐτόν»[6], τώρα ὅμως δὲν λέγουν τὰ ἴδια. Διότι λέγει, «Αὐτοὶ ποὺ ἦσαν μέσα εἰς τὸ πλοῖον, ἀφοῦ τὸν ἐπλησίασαν, τὸν ἐπροσκύνησαν λέγοντες· Ἀληθινά, εἶσαι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ». Βλέπεις πῶς σιγὰ - σιγὰ τοὺς ἀνέβαζε πνευματικῶς ὑψηλότερα; Καθ' ὅσον πράγματι ηὐξήθη κατὰ πολὺ ἡ πίστις των μὲ τὸ ὅτι ἐβάδισεν ὁ ἴδιος ἐπάνω εἰς τὴν θάλασσαν καὶ μὲ τὸ ὅτι ἐπρόσταξε καὶ εἰς ἄλλον νὰ κάνῃ τὸ ἴδιο καὶ τὸν ἔσω-

πολλὴ λοιπὸν ἡ πίστις ἦν. Τότε μὲν γὰρ ἐπετίμησε τῇ θαλάσσῃ, νυνὶ δὲ οὐκ ἐπιτιμᾷ, ἑτέρως τὴν δύναμιν αὐτοῦ δεικνὺς μειζόνως. Διὸ καὶ ἔλεγον· «Ἀληθῶς Θεοῦ Υἱὸς εἶ».

Τί οὖν; ἐπετίμησε τοῦτο εἰρηκόσι; Τοὐναντίον μὲν οὖν ἅπαν καὶ ἐβεβαίωσε τὸ λεχθέν, μετὰ μείζονος ἐξουσίας θεραπεύων τοὺς προσιόντας καὶ οὐχ ὡς ἔμπροσθεν. «Καὶ διαπεράσαντες», φησίν, «ἦλθον εἰς τὴν γῆν Γεννησαρέτ. Καὶ ἐπιγνόντες αὐτὸν οἱ ἄνδρες τοῦ τόπου ἐκείνου, ἀπέστειλαν εἰς ὅλην τὴν περίχωρον ἐκείνην, καὶ προσήνεγκαν αὐτῷ πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας καὶ παρεκάλουν ἵνα ἅψωνται τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ· καὶ ὅσοι ἥψαντο ἐσώθησαν». Οὐδὲ γὰρ ὁμοίως ὡς πρότερον προσήεσαν, εἰς τὰς οἰκίας αὐτὸν ἕλκοντες καὶ χειρὸς ἀφὴν ἐπιζητοῦντες καὶ προστάγματα διὰ ῥημάτων· ἀλλ' ὑψηλότερον πολλῷ καὶ φιλοσοφώτερον, καὶ μετὰ πλείονος τῆς πίστεως τὴν θεραπείαν ἐπεσπῶντο. Ἡ γὰρ αἱμορροοῦσα ἅπαντας ἐδίδαξε φιλοσοφεῖν. Δεικνὺς δὲ ὁ εὐαγγελιστής, ὅτι καὶ διὰ πολλοῦ χρόνου τοῖς μέρεσιν ἐπέβη, φησίν, ὅτι «ἐπιγνόντες οἱ ἄνδρες τοῦ τόπου ἀπέστειλαν εἰς τὴν περίχωρον, καὶ προσήνεγκαν αὐτῷ τοὺς κακῶς ἔχοντας». Ἀλλ' ὅμως ὁ χρόνος οὐ μόνον οὐκ ἐξέλυσε τὴν πίστιν, ἀλλὰ καὶ μείζονα εἰργάσατο καὶ ἀκμάζουσαν διετήρησεν.

Ἁψώμεθα τοίνυν καὶ ἡμεῖς τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ· μᾶλλον δέ, ἐὰν θέλωμεν, ὅλον αὐτὸν ἔχομεν. Καὶ γὰρ καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ πρόκειται νῦν ἡμῖν· οὐ τὸ ἱμάτιον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα· οὐχ ὥστε ἅψασθαι μόνον, ἀλλ' ὥστε καὶ φαγεῖν καὶ ἐμφορηθῆναι. Προσερχώμεθα τοίνυν μετὰ

σεν ὅταν ἐκινδύνευσεν. Διότι τότε μὲν ἐπετίμησε τὴν θάλασσαν, τώρα ὅμως δὲν τὴν ἐπιτιμᾷ, ἀλλὰ κατ' ἄλλον τρόπον δείχνει ἀκόμη περισσότερον τὴν δύναμίν του. Διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγον· «Ἀλήθεια, εἶσαι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ».

Τί λοιπόν; Τοὺς ἐπετίμησεν ἐπειδὴ εἶπαν αὐτὰ τὰ λόγια; Ἀσφαλῶς ὄχι, ἀλλ' ἀντίθετα καὶ ἐπεκύρωσε τὰ λόγια των αὐτὰ θεραπεύων μὲ μεγαλυτέραν ἐξουσίαν τοὺς ἀσθενεῖς ποὺ ἔφερναν κοντά του, καὶ ὄχι ὅπως προηγουμένως. «Καὶ ἀφοῦ μετέβησαν», λέγει, «εἰς τὸ ἀπέναντι μέρος τῆς λίμνης, ἦλθαν εἰς τὴν χώραν τῆς Γεννησαρέτ. Καὶ ὅταν τὸν ἀντελήφθησαν οἱ ἄνθρωποι τοῦ τόπου ἐκείνου ἔστειλαν ἀγγελιαφόρους εἰς ὅλα τὰ περίχωρα ἐκεῖνα, καὶ τοῦ ἔφερον ὅλους τοὺς ἀσθενεῖς, καὶ τὸν ἐπαρακαλοῦσαν νὰ τοὺς ἐπιτρέψη νὰ ἐγγίσουν τὸ ἄκρον τοῦ ἐνδύματός του. Καὶ ὅσοι τὸ ἤγγισαν, ἐθεραπεύθησαν». Διότι τώρα δὲν ἔτρεχαν κοντά του ὅπως πρῶτα προσκαλοῦντες τον εἰς τὰ σπίτια των καὶ ζητοῦντες νὰ ἐγγίσῃ μὲ τὸ χέρι του τοὺς ἀσθενεῖς καὶ νὰ θεραπευθοῦν, ἀλλὰ ἔτρεχον κοντά του μὲ ὑψηλότερον φρόνημα καὶ μὲ μεγαλυτέραν εὐσέβειαν, καὶ μὲ μεγαλυτέραν πίστιν ἐζητοῦσαν νὰ ἐπιτύχουν τὴν θεραπείαν των. Διότι ἡ αἱμορροοῦσα γυναίκα ἐνέπνευσεν εἰς ὅλους μεγαλυτέραν εὐσέβειαν. Θέλων δὲ ὁ εὐαγγελιστὴς νὰ δείξῃ ὅτι ἔμεινεν ἐπὶ πολὺν χρόνον εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα, λέγει ὅτι· «Ὅταν τὸν ἀντελήφθησαν οἱ ἄνθρωποι τοῦ τόπου ἐκείνου ἔστειλαν ἀγγελιαφόρους εἰς ὅλα τὰ περίχωρα ἐκεῖνα καὶ τοῦ ἔφερον ὅλους τοὺς ἀσθενεῖς των». Συνεπῶς ὁ πολὺς χρόνος ὄχι μόνον δὲν ἐμείωσε τὴν πίστιν των, ἀλλὰ τὴν ἔκανε μεγαλυτέραν καὶ τὴν ἐκράτησεν εἰς ἀκμήν.

Ἂς ἐγγίσωμεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς τὸ ἄκρον τοῦ ἐνδύματός του. Ἢ καλύτερα, ἐὰν θέλωμεν ἠμποροῦμεν νὰ τὸν ἔχωμεν ὅλον κοντά μας. Καθ' ὅσον τώρα καὶ τὸ σῶμά του εὑρίσκεται ἔμπροσθέν μας· ὄχι μόνον τὸ ἔνδυμα, ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα, ὥστε ὄχι μόνον νὰ τὸ ἐγγίσωμεν, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸ φάγωμεν καὶ νὰ χορτάσωμεν. Ἂς τὸν πλησιάσωμεν λοιπὸν

πίστεως, ἕκαστος ἀσθένειαν ἔχων. Εἰ γὰρ οἱ τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ ἁψάμενοι τοσαύτην εἵλκυσαν δύναμιν, πόσῳ μᾶλλον οἱ ὅλον αὐτὸν κατέχοντες; Τὸ δὲ προσελθεῖν μετὰ πίστεως οὐ τὸ λαβεῖν ἐστι μόνον τὸ προκείμενον, ἀλλὰ καὶ τὸ μετὰ καθαρᾶς καρδίας ἅψασθαι, τὸ οὕτω διακεῖσθαι, ὡς αὐτῷ προσιόντας τῷ Χριστῷ. Τί γάρ, εἰ μὴ φωνῆς ἀκούεις; Ἀλλ' ὁρᾷς αὐτὸν κείμενον· μᾶλλον δὲ καὶ φωνῆς ἀκούεις, φθεγγομένου αὐτοῦ διὰ τῶν εὐαγγελιστῶν.

3. Πιστεύσατε τοίνυν, ὅτι καὶ νῦν ἐκεῖνο τὸ δεῖπνόν ἐστιν, ἐν ᾧ καὶ αὐτὸς ἀνέκειτο. Οὐδὲν γὰρ ἐκεῖνο τούτου διενήνοχεν. Οὐδὲ γὰρ τοῦτο μὲν ἄνθρωπος ἐργάζεται, ἐκεῖνο δὲ αὐτός, ἀλλὰ καὶ τοῦτο κἀκεῖνο αὐτός. Ὅταν τοίνυν τὸν ἱερέα ἐπιδιδόντα σοι ἴδῃς, μὴ τὸν ἱερέα νόμιζε τὸν τοῦτο ποιοῦντα, ἀλλὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ χεῖρα εἶναι τὴν ἐκτεινομένην. Ὥσπερ γὰρ ὅταν βαπτίζῃ, οὐκ αὐτός σε βαπτίζει, ἀλλ' ὁ Θεός ἐστιν ὁ κατέχων σου τὴν κεφαλὴν ἀοράτῳ δυνάμει, καὶ οὔτε ἄγγελος, οὔτε ἀρχάγγελος, οὔτε ἄλλος τις τολμᾷ προσελθεῖν καὶ ἅψασθαι· οὕτω καὶ νῦν. Ὅταν γὰρ ὁ Θεὸς γεννᾷ, αὐτοῦ μόνου ἐστὶν ἡ δωρεά. Οὐχ ὁρᾷς τοὺς υἱοποιουμένους ἐνταῦθα, πῶς οὐ δούλοις ἐπιτρέπουσι τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' αὐτοὶ πάρεισι τῷ δικαστηρίῳ; Οὕτω καὶ ὁ Θεὸς οὐκ ἀγγέλοις ἐπέτρεψε τὴν δωρεάν, ἀλλ' αὐτὸς πάρεστι κελεύων καὶ λέγων· «Μὴ καλέσητε πατέρα ἐπὶ τῆς γῆς»· οὐχ ἵνα ἀτιμάσῃς τοὺς γεγεννηκότας, ἀλλ' ἵνα πάντων ἐκείνων προθῇς τὸν

---

7. Ματθ. 23, 9.

μὲ πίστιν ὁ καθένας μας ποὺ ὑποφέρει ἀπὸ κάποιαν ἀσθένειαν. Διότι ἐὰν ἐκεῖνοι, ποὺ ἤγγισαν τὸ ἄκρον τοῦ ἐνδύματός του, ἔλαβον τόσον μεγάλην δύναμιν, πόσον μεγαλυτέραν δύναμιν θὰ λάβουν αὐτοὶ ποὺ τὸν ἔχουν ὁλόκληρον μέσα των; Τὸ νὰ πλησιάσωμεν ὅμως τὸν Χριστὸν μὲ πίστιν δὲν σημαίνει νὰ λάβωμεν μόνον τὴν θείαν κοινωνίαν, ἀλλὰ νὰ τὴν ἐγγίσωμεν μὲ καθαρὰν καρδίαν καὶ νὰ εἶναι τέτοια ἡ ψυχικὴ διάθεσίς μας, ὡσὰν νὰ μεταβαίνωμεν πρὸς τὸν ἴδιον τὸν Χριστόν. Διότι τί σημασίαν ἔχει τὸ ἂν δὲν ἀκούῃς τὴν φωνήν του; Καὶ ὅμως βλέπεις τὸν ἴδιον νὰ εὑρίσκεται ἔμπροσθέν σου· μᾶλλον δὲ ἀκούεις καὶ τὴν φωνήν του, διότι σοῦ ὁμιλεῖ μέσῳ τῶν εὐαγγελιστῶν.

3. Πιστεύσατε λοιπὸν ὅτι καὶ τώρα γίνεται ἐκεῖνο τὸ δεῖπνον εἰς τὸ ὁποῖον καὶ ὁ ἴδιος ἦτο παρών. Διότι εἰς τίποτε δὲν διαφέρει αὐτὸ ἀπὸ ἐκεῖνο. Οὔτε βέβαια αὐτὸ μὲν τὸ παραθέτει ἄνθρωπος, ἐκεῖνο δὲ ὁ Κύριος, ἀλλὰ ὁ ἴδιος παραθέτει καὶ τὸ ἕνα καὶ τὸ ἄλλο. Ὅταν λοιπὸν θὰ ἰδῇς τὸν ἱερέα νὰ σοῦ τὸ προσφέρῃ, νὰ μὴ νομίζῃς ὅτι ὁ ἱερεὺς τὸ κάνει αὐτό, ἀλλὰ πίστευε, ὅτι τὸ χέρι ποὺ ἁπλώνεται εἶναι τοῦ Χριστοῦ. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ὅταν σὲ βαπτίζῃ, δὲν εἶναι ὁ ἱερεὺς ἐκεῖνος ποὺ σὲ βαπτίζει, ἀλλ' ὁ Θεὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ σοῦ ἐγγίζει τὴν κεφαλήν σου μὲ ἀόρατον δύναμιν, καὶ δὲν τολμᾷ οὔτε ἄγγελος, οὔτε ἀρχάγγελος, οὔτε κανεὶς ἄλλος νὰ πλησιάσῃ καὶ νὰ σὲ ἐγγίσῃ, τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ τώρα. Διότι ὅταν ὁ Θεὸς ἀναγεννᾷ κάποιον, ἡ δωρεὰ εἶναι ἀποκλειστικὰ καὶ μόνον τοῦ Θεοῦ. Δὲν βλέπεις αὐτοὺς ποὺ υἱοθετοῦν ἐδῶ εἰς τὴν γῆν ὅτι δὲν ἀναθέτουν τὴν ὅλην αὐτὴν ὑπόθεσιν εἰς τοὺς δούλους των, ἀλλὰ οἱ ἴδιοι μεταβαίνουν εἰς τὸ δικαστήριον; Ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς δὲν ἀνέθεσεν τὴν χορήγησιν τῆς δωρεᾶς εἰς τοὺς ἀγγέλους, ἀλλ' ὁ ἴδιος εἶναι παρὼν συμβουλεύων ἡμᾶς καὶ λέγων· «Μὴ ὀνομάσετε πατέρα σας κανένα ἐπάνω εἰς τὴν γῆν»[7], ὄχι διὰ νὰ περιφρονήσῃς τοὺς γονεῖς σου, ἀλλὰ διὰ νὰ θέτῃς πρὶν ἀπὸ ὅλα

ποιήσαντά σε καὶ ἐγγράψαντα εἰς τοὺς ἑαυτοῦ παῖδας. Ὁ γὰρ τὸ μεῖζον δούς, τουτέστιν, ἑαυτὸν παραθείς, πολλῷ μᾶλλον οὐκ ἀπαξιώσει καὶ διαδοῦναί σοι τὸ σῶμα.

Ἀκούσωμεν τοίνυν, καὶ ἱερεῖς καὶ ἀρχόμενοι, τίνος κατηξιώθημεν· ἀκούσωμεν, καὶ φρίξωμεν. Τῶν ἁγίων σαρκῶν αὐτοῦ ἐμπλησθῆναι ἔδωκεν ἡμῖν, ἑαυτὸν παρέθηκε τεθυμένον. Τίς οὖν ἔσται ἀπολογία ἡμῖν, ὅταν τοιαῦτα σιτούμενοι, τοιαῦτα ἁμαρτάνωμεν; ὅταν ἀρνίον ἐσθίοντες, λύκοι γινώμεθα; ὅταν πρόβατον σιτούμενοι, κατὰ τοὺς λέοντας ἁρπάζωμεν; Τοῦτο γὰρ τὸ μυστήριον οὐ μόνον ἁρπαγῆς, ἀλλὰ καὶ ψιλῆς ἔχθρας καθαρεύειν κελεύει διαπαντός. Καὶ γὰρ εἰρήνης ἐστὶ μυστήριον τοῦτο τὸ μυστήριον· οὐκ ἀφίησιν ἀντιποιεῖσθαι χρημάτων. Εἰ γὰρ αὐτὸς ἑαυτοῦ οὐκ ἐφείσατο δι' ἡμᾶς, τίνος ἂν εἴημεν ἄξιοι, χρημάτων φειδόμενοι καὶ ψυχῆς ἀφειδοῦντες, ὑπὲρ ἧς ἐκεῖνος οὐκ ἐφείσατο ἑαυτοῦ; Τοῖς μὲν οὖν Ἰουδαίοις κατ' ἐνιαυτὸν ὑπόμνημα τῶν οἰκείων εὐεργεσιῶν ταῖς ἑορταῖς ἐνέδησεν ὁ Θεός, σοὶ δὲ καθ' ἑκάστην, ὡς εἰπεῖν, τὴν ἡμέραν διὰ τούτων τῶν μυστηρίων. Μὴ τοίνυν αἰσχύνου τὸν σταυρόν· ταῦτα γὰρ ἡμῶν ἐστι τὰ σεμνά, ταῦτα ἡμῶν τὰ μυστήρια· τούτῳ κοσμούμεθα τῷ δώρῳ, τούτων καλλωπιζόμεθα. Κἂν εἴπω, ὅτι τὸν οὐρανὸν ἔτεινε, τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν ἥπλωσε, προφήτας καὶ ἀγγέλους ἔπεμψεν, οὐδὲν ἐρῶ ἴσον. Τὸ γὰρ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν τοῦτό ἐστιν, ὅτι τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἵνα τοὺς ἀλλο-

ἐκεῖνον ποὺ σὲ ἐδημιούργησε καὶ σὲ ἐνέγραψεν εἰς τὸν κατάλογον τῶν παιδιῶν του. Διότι αὐτὸς ποὺ ἔδωσε τὸ σπουδαιότερον, δηλαδὴ ποὺ προσέφερε θυσίαν τὸν ἑαυτόν του, πολὺ περισσότερον δὲν θὰ ἀπαξιώσῃ νὰ σοῦ δώσῃ καὶ τὸ σῶμα του.

Ἂς ἀκούσωμεν λοιπὸν καὶ ἱερεῖς καὶ ὅλοι οἱ Χριστιανοί ποίας μεγάλης δωρεᾶς ἠξιώθημεν νὰ λάβωμεν. Ἂς τὸ ἀκούσωμεν καὶ ἂς φρίξωμεν. Μᾶς ἔδωσε νὰ χορτάσωμεν μὲ τὰς ἁγίας σάρκας του, τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτόν του προσέφερε θυσιασμένον. Ποίαν δικαιολογίαν θὰ ἔχωμεν νὰ παρουσιάσωμεν, ὅταν, τρεφόμενοι μὲ αὐτὴν τὴν τροφήν, διαπράττωμεν τέτοιου εἴδους ἁμαρτίας; ὅταν, τρώγοντες ἀρνίον, γινώμεθα λύκοι; ὅταν, τρώγοντες πρόβατα, ἁρπάζωμεν ὅπως οἱ λέοντες; Διότι αὐτὸ τὸ μυστήριον μᾶς προτρέπει ὄχι μόνον νὰ καθαρίζωμεν τοὺς ἑαυτούς μας τελείως ἀπὸ κάθε ἁρπαγήν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ κάθε ἁπλῆν ἔχθραν. Καθ' ὅσον τὸ μυστήριον αὐτὸ εἶναι μυστήριον εἰρήνης, καὶ δὲν ἐπιτρέπει νὰ τὸ ἀνταλλάσσωμεν μὲ χρήματα. Διότι, ἐὰν ὁ Κύριος δὲν ἐλυπήθη πρὸς χάριν μας τὸν ἑαυτόν του, ποίας τιμωρίας εἴμεθα ἄξιοι ἡμεῖς, ὅταν φροντίζωμεν διὰ τὰ χρήματα καὶ ἀδιαφοροῦμεν διὰ τὴν ψυχήν μας ὑπὲρ τῆς ὁποίας ὁ Ἰησοῦς δὲν ἐλυπήθη νὰ θυσιάσῃ τὸν ἑαυτόν του; Εἰς μὲν τοὺς Ἰουδαίους ὁ Θεὸς ὥρισε ἐτησίας ἑορτὰς πρὸς ἀνάμνησιν τῶν εὐεργεσιῶν του, ἐνῷ εἰς ἐσένα τὰς ὑπενθυμίζει καθημερινῶς, ὅπως θὰ ἔλεγε κανείς, μὲ αὐτὰ τὰ μυστήρια. Μὴ ἐντρέπεσαι λοιπὸν τὸν σταυρόν. Διότι αὐτὰ εἶναι δι' ἡμᾶς τὰ ἄξια σεβασμοῦ, αὐτὰ εἶναι τὰ μυστήριά μας. Αὐτὸ τὸ δῶρον ἀποτελεῖ τὸ κόσμημά μας, μὲ αὐτὸ ἠμποροῦμεν νὰ καυχώμεθα. Καὶ ἂν ἀκόμη εἰπῶ ὅτι ὁ Θεὸς ἐτέντωσε τὸν οὐρανόν, ἥπλωσε τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν καὶ ἀπέστειλε τοὺς προφήτας καὶ τοὺς ἀγγέλους, δὲν θὰ εἰπῶ τίποτε τὸ ἰσάξιον μὲ αὐτό. Διότι αὐτὸ εἶναι τὸ ἀποκορύφωμα ὅλων τῶν ἀγαθῶν τοῦ Θεοῦ, τὸ ὅτι δηλαδὴ δὲν ἐλυπήθη νὰ θυσιάσῃ τὸν Υἱόν του, διὰ νὰ σώσῃ τοὺς δούλους του ποὺ εἶχον ἀπο-

τριωθέντας οἰκέτας σώσῃ.

Μηδεὶς τοίνυν Ἰούδας ταύτῃ προσίτω τῇ τραπέζῃ, μηδεὶς Σίμων· καὶ γὰρ ἀμφότεροι διὰ φιλαργυρίαν ἀπώλοντο οὗτοι. Φύγωμεν τοίνυν τοῦτο τὸ βάραθρον, μηδὲ νομίζωμεν ἀρκεῖν ἡμῖν εἰς σωτηρίαν, εἰ χήρας καὶ ὀρφανοὺς ἀποδύσαντες, ποτήριον χρυσοῦν καὶ λιθοκόλλητον προσενέγκοιμεν τῇ τραπέζῃ. Εἰ γὰρ βούλει τιμῆσαι τὴν θυσίαν, τὴν ψυχὴν προσένεγκε, δι' ἣν καὶ ἐτύθη· ταύτην χρυσῆν ποίησον· ἂν δὲ αὕτη μένῃ μολίβδου καὶ ὀστράκου χείρων, τὸ δὲ σκεῦος χρυσοῦν, τί τὸ κέρδος;

Μὴ τοίνυν τοῦτο σκοπῶμεν, ὅπως χρυσᾶ σκεύη προσφέρωμεν μόνον, ἀλλ' ὅπως καὶ ἐκ δικαίων πόνων. Ταῦτα γάρ ἐστι τὰ καὶ χρυσῶν τιμιώτερα, τὰ χωρὶς πλεονεξίας. Οὐ γὰρ χρυσοχοεῖον, οὐδὲ ἀργυροκοπεῖόν ἐστιν ἡ ἐκκλησία, ἀλλὰ πανήγυρις ἀγγέλων· διὸ ψυχῶν ἡμῖν δεῖ· καὶ γὰρ δὴ ταῦτα διὰ τὰς ψυχὰς προσίεται ὁ Θεός. Οὐκ ἦν ἡ τράπεζα ἐξ ἀργύρου τότε ἐκείνη, οὐδὲ τὸ ποτήριον χρυσοῦν, ἐξ οὗ ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς ὁ Χριστὸς τὸ αἷμα τὸ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τίμια ἦν πάντα ἐκεῖνα καὶ φρικτά, ἐπειδὴ Πνεύματος ἔγεμε.

Βούλει τιμῆσαι τοῦ Χριστοῦ τὸ σῶμα; Μὴ περιΐδῃς αὐτὸν γυμνόν· μηδὲ ἐνταῦθα μὲν αὐτὸν σηρικοῖς ἱματίοις τιμήσῃς, ἔξω δὲ ὑπὸ κρυμοῦ καὶ γυμνότητος διαφθειρόμενον περιΐδῃς. Ὁ γὰρ εἰπών, «Τοῦτό μού ἐστι τὸ σῶμα», καὶ τῷ λόγῳ τὸ πρᾶγμα βεβαιώσας, οὗτος εἶπε· «Πεινῶντά με εἴδετε καὶ οὐκ ἐθρέψατε», καί· «Ἐφ' ὅσον οὐκ ἐποιήσατε ἑνὶ τούτων τῶν ἐλαχίστων, οὐδὲ ἐμοὶ ἐποιήσατε». Τοῦτο μὲν

8. Πρβλ. Πράξ. 8, 9 ἑ.
9. Ματθ. 26, 26.
10. Πρβλ. Ματθ. 25, 42.
11. Πρβλ. Ματθ. 25, 45.

μακρυνθῇ ἀπὸ κοντά του.

Κανεὶς λοιπὸν Ἰούδας ἂς μὴ πλησιάζῃ εἰς τὴν τράπεζαν αὐτήν, κανεὶς Σίμων[8]. Καθ' ὅσον καὶ οἱ δύο ἐχάθησαν ἐξ αἰτίας τῆς φιλαργυρίας των. Ἂς ἀποφύγωμεν λοιπὸν τὸ βάραθρον αὐτὸ καὶ ἂς μὴ νομίζωμεν ὅτι ἀρκεῖ διὰ τὴν σωτηρίαν μας, ἐὰν ἀπογυμνώνοντες χήρας καὶ ὀρφανά, ἠθέλαμεν προσφέρει εἰς τὴν τράπεζαν χρυσὸν ποτήριον, στολισμένον μὲ πολυτίμους λίθους. Διότι, ἐὰν πράγματι θέλῃς νὰ τιμήσῃς τὴν θυσίαν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, πρόσφερε τὴν ψυχήν σου, διὰ τὴν ὁποίαν καὶ ἐθυσιάσθη αὐτός, αὐτὴν κάνε χρυσῆν. Ἐὰν ὅμως αὐτὴ ἐξακολουθῇ νὰ εἶναι χειρότερα ἀπὸ τὸν μόλυβδον καὶ τὸ ὄστρακον, τὸ δὲ σκεῦος εἶναι χρυσόν, ποία εἶναι ἡ ὠφέλειά της;

Ἂς μὴ φροντίζωμεν λοιπὸν τὸ πῶς θὰ προσφέρωμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν μόνον χρυσᾶ σκεύη, ἀλλὰ νὰ φροντίζωμεν, ὥσττε ἡ προσφορά μας νὰ εἶναι προϊὸν δικαίων κόπων. Διότι μόνον αὐτὰ τὰ δῶρα εἶναι πολυτιμώτερα καὶ ἀπὸ τὸν χρυσόν, αὐτὰ ποὺ δὲν εἶναι προϊόντα πλεονεξίας. Καθ' ὅσον δὲν εἶναι ἡ ἐκκλησία οὔτε χρυσοχοεῖον, οὔτε ἀργυροκοπεῖον, ἀλλὰ πανήγυρις ἀγγέλων. Διὰ τοῦτο καὶ χρειαζόμεθα ψυχάς. Καθ' ὅτι καὶ ὁ Θεὸς ὅλα αὐττὰ τὰ προσφέρει διὰ τὰς ψυχάς. Οὔτε καὶ τότε ἡ τράπεζα ἐκείνη ἦτο ἀργυρᾶ, οὔτε τὸ ποτήριον χρυσόν, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἔδωσεν ὁ Χριστὸς τὸ αἷμά του εἰς τοὺς μαθητάς του, ἀλλ' ἦσαν ὅλα ἐκεῖνα τίμια καὶ φρικτά, ἐπειδὴ ἦσαν γεμᾶτα ἀπὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα.

Θέλεις νὰ τὸ τιμήσῃς τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ; Μὴ τὸν παραβλέψῃς ὅταν εἶναι γυμνός. Οὔτε ἐδῶ μὲν εἰς τὸν ναὸν νὰ τὸν τιμήσῃς μὲ μεταξωτὰ ἐνδύματα, ἐνῷ ἔξω ποὺ θὰ ὑποφέρῃ ἀπὸ τὸ ψῦχος καὶ τὴν γυμνότητα νὰ τὸν περιφρονήσῃς. Διότι αὐτὸς ποὺ εἶπεν, «Αὐτὸ εἶναι τὸ σῶμα μου»[9], καὶ ἐπεβεβαίωσε μὲ τὸν λόγον του τὸ πρᾶγμα ὁ ἴδιος εἶπεν· ««Μὲ εἴδετε πεινασμένον καὶ δὲν μοῦ ἐδώσατε νὰ φάγω»[10], καὶ «Ἐφ' ὅσον δὲν ἐκάματε κάτι εἰς ἕνα ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἐλαχίστους οὔτε καὶ εἰς ἐμένα τὸ ἐκάματε»[11]. Διότι τὸ μὲν

γὰρ οὐ δεῖται ἐπιβλημάτων, ἀλλὰ ψυχῆς καθαρᾶς· ἐκεῖνο δὲ πολλῆς δεῖται ἐπιμελείας.

Μάθωμεν τοίνυν φιλοσοφεῖν καὶ τὸν Χριστὸν τιμᾶν ὡς αὐτὸς βούλεται· τῷ γὰρ τιμωμένῳ τιμὴ ἡδίστη, ἣν αὐτὸς θέλει, οὐχ ἣν ἡμεῖς νομίζομεν. Ἐπεὶ καὶ Πέτρος τιμᾶν αὐτὸν ᾤετο τῷ κωλῦσαι νίψαι τοὺς πόδας, ἀλλ' οὐκ ἦν τιμὴ τὸ γινόμενον, ἀλλὰ τοὐναντίον. Οὕτω καὶ σὺ ταύτην αὐτὸν τίμα τὴν τιμήν, ἣν αὐτὸς ἐνομοθέτησεν, εἰς πένητας ἀναλίσκων τὸν πλοῦτον. Οὐδὲ γὰρ σκευῶν χρείαν ἔχει χρυσῶν ὁ Θεός, ἀλλὰ ψυχῶν χρυσῶν.

4. Καὶ ταῦτα λέγω, οὐ κωλύων ἀναθήματα κατασκευάζεσθαι τοιαῦτα· ἀξιῶν δὲ μετὰ τούτων, καὶ πρὸ τούτων, τὴν ἐλεημοσύνην ποιεῖν. Δέχεται μὲν γὰρ καὶ ταῦτα, πολλῷ δὲ μᾶλλον ἐκεῖνα. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ ὁ προσενεγκὼν ὠφελήθη μόνον, ἐκεῖ δὲ καὶ ὁ λαβών. Ἐνταῦθα δοκεῖ καὶ φιλοτιμίας ἀφορμὴ τὸ πρᾶγμα εἶναι, ἐκεῖ δὲ ἐλεημοσύνη καὶ φιλανθρωπία τὸ πᾶν ἐστι. Τί γὰρ ὄφελος, ὅταν ἡ τράπεζα αὐτῷ γέμῃ χρυσῶν ποτηρίων, αὐτὸς δὲ λιμῷ διαφθείρηται; Πρότερον αὐτὸν ἔμπλησον πεινῶντα, καὶ τότε ἐκ περιουσίας καὶ τὴν τράπεζαν αὐτοῦ κόσμησον. Ποτήριον χρυσοῦν ποιεῖς, καὶ ποτήριον ψυχροῦ οὐ δίδως; καὶ τί τὸ ὄφελος; Χρυσόπαστα ἐπιβλήματα κατασκευάζεις τῇ τραπέζῃ, αὐτῷ δὲ οὐδὲ τὴν ἀναγκαίαν παρέχεις σκέπην; καὶ τί τὸ κέρδος ἐκ τούτου; Εἰπὲ γάρ μοι· εἴ τινα ἰδὼν τῆς ἀναγκαίας ἀποροῦντα τροφῆς, ἀφεὶς αὐτῷ λῦσαι τὸν λιμόν, τὴν τράπεζαν ἀργύρῳ πε-

σῶμά του δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἐνδύματα, ἀλλὰ ἀπὸ καθαρὰν ψυχήν, ἡ δὲ ψυχὴ χρειάζεται μεγάλην φροντίδα.

Ἂς μάθωμεν λοιπὸν νὰ ἐξετάζωμεν τὰ πράγματα ὅπως πρέπει καὶ νὰ τιμῶμεν τὸν Χριστόν, ὅπως αὐτὸς θέλει. Διότι διὰ τὸν τιμώμενον ἡ πιὸ εὐχάριστος τιμὴ εἶναι ἐκείνη ποὺ ὁ ἴδιος ἐπιθυμεῖ καὶ ὄχι ἐκείνη ποὺ ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι τὸν εὐχαριστεῖ. Ἐπειδὴ καὶ ὁ Πέτρος ἐνόμιζεν ὅτι τιμᾷ τὸν Χριστὸν ἐμποδίζων αὐτὸν νὰ πλύνῃ τὰ πόδια τῶν μαθητῶν, ἀλλ' ἡ ἐνέργειά του αὐτὴ δὲν ἦτο τιμή, ἀλλ' ἐντελῶς τὸ ἀντίθετον. Ἔτσι καὶ σὺ νὰ τιμᾷς τὸν Ἰησοῦν μὲ αὐτὴν τὴν τιμήν, ποὺ ὁ ἴδιος ἐνομοθέτησε, ἐξοδεύων δηλαδὴ τὸν πλοῦτον σου εἰς τοὺς πτωχούς. Διότι ὁ Θεὸς δὲν ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ χρυσᾶ σκεύη, ἀλλὰ ἀπὸ ψυχὰς χρυσᾶς.

4. Καὶ δὲν τὰ λέγω αὐτὰ διὰ νὰ σᾶς ἐμποδίσω νὰ κατασκευάζετε ἀφιερώματα εἰς τὸν Θεόν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔχω τὴν ἀξίωσιν μαζὶ μὲ αὐτά, καὶ μάλιστα πρὶν ἀπὸ αὐτά, νὰ κάνετε ἐλεημοσύνην. Διότι ὁ Θεὸς τὰ δέχεται μὲν αὐτά, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον δέχεται ἐκεῖνα. Διότι εἰς μὲν τὴν πρώτην περίπτωσιν ὠφελεῖται μόνον ὁ προσφέρων, ἐνῷ μὲ τὴν δευτέραν ὠφελεῖται καὶ αὐτὸς ποὺ λαμβάνει τὴν ἐλεημοσύνην. Καὶ τὰ μὲν ἀφιερώματά σου ἐνδεχομένως νὰ θεωρηθῇ ὅτι γίνονται ἁπλῶς καὶ μόνον ἀπὸ φιλοδοξίαν, ἐνῷ εἰς τὴν ἄλλην περίπτωσιν τὸ πᾶν εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἐλεημοσύνης καὶ τῆς φιλανθρωπίας. Διότι ποία ἡ ὠφέλεια, ὅταν ἡ τράπεζά του εἶναι μεγάτη ἀπὸ χρυσᾶ ποτήρια, ἐνῷ ὁ ἴδιος πεθαίνει ἀπὸ τὴν πεῖναν; Πρῶτα δῶσε νὰ φάγῃ καὶ νὰ χορτάσῃ αὐτὸς ποὺ πεινᾷ, καὶ ὕστερα στόλισε μὲ ἀφθονίαν καὶ τὴν τράπεζάν του. Κατασκευάζεις χρυσὸν ποτήριον καὶ δὲν προσφέρεις ἕνα ποτήρι κρύο νερό; Καὶ ποῖον τὸ ὄφελός σου; Κατασκευάζεις χρυσοστολισμένα τραπεζομάνδηλα διὰ τὴν τράπεζάν του, ἐνῷ εἰς τὸν ἴδιον δὲν δίδεις οὔτε τὰ ἀναγκαῖα ἐνδύματα; Καὶ ποῖον τὸ κέρδος σου ἀπὸ αὐτά; Διότι εἰπέ μου, ἐὰν βλέπων κάποιον, ποὺ στερεῖται καὶ τῆς ἀναγκαίας διὰ τὴν συντήρησίν του τροφῆς, τὸν ἀφήσῃς μό-

ριέβαλες μόνον, ἆρα ἂν ἔγνω σοι χάριν, ἀλλ' οὐχὶ μᾶλλον ἠγανάκτησε; Τί δέ; εἰ ράκια περιβεβλημένον ὁρῶν καὶ ὑπὸ κρυμοῦ πηγνύμενον, ἀφεὶς αὐτῷ δοῦναι ἱμάτιον, κίονας κατασκευάζεις χρυσοῦς, λέγων εἰς ἐκείνου τιμὴν ποιεῖν, οὐκ ἄν σε καὶ εἰρωνεύεσθαι ἔφη καὶ ὕβριν ἐνόμισε καὶ ταύτην τὴν ἐσχάτην; Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ λογίζου, ὅταν ἀλήτης καὶ ξένος περιέρχηται, δεόμενος ὀροφῆς· σὺ δὲ αὐτὸν ἀφεὶς ὑποδέξασθαι, ἔδαφος καλλωπίζῃς καὶ τοίχους καὶ κιόνων κεφαλάς· καὶ ἀργυρᾶς ἁλύσεις διὰ λαμπάδων ἐξάπτῃς, αὐτὸν δὲ ἐν δεσμωτηρίῳ δεδεμένον μηδὲ ἰδεῖν ἐθέλῃς. Καὶ ταῦτα λέγω, οὐχὶ κωλύων ἐν τούτοις φιλοτιμεῖσθαι, ἀλλὰ ταῦτα μετ' ἐκείνων, μᾶλλον δὲ ταῦτα πρὸ ἐκείνων παραινῶν ποιεῖν. Ὑπὲρ μὲν γὰρ τοῦ ταῦτα μὴ ποιῆσαι οὐδεὶς ἐνεκλήθη ποτέ· ὑπὲρ δὲ ἐκείνων καὶ γέεννα ἠπείληται, καὶ πῦρ ἄσβεστον, καὶ ἡ μετὰ δαιμόνων τιμωρία. Μὴ τοίνυν τὸν οἶκον κοσμῶν, τὸν ἀδελφὸν θλιβόμενον περιόρα· οὗτος γὰρ ἐκείνου ναὸς κυριώτερος. Καὶ ταῦτα μὲν καὶ βασιλεῖς ἄπιστοι, καὶ τύραννοι, καὶ λησταὶ δυνήσονται λαβεῖν τὰ κειμήλια· ὅσα δὲ ἂν εἰς τὸν ἀδελφὸν ποιήσῃς πεινῶντα καὶ ξένον ὄντα καὶ γυμνόν, οὐδὲ ὁ διάβολος συλῆσαι δυνήσεται, ἀλλ' ἐν ἀσύλῳ κείσεται θησαυρῷ.

Τί οὖν αὐτός φησι, «τοὺς πτωχοὺς πάντοτε ἔχετε μεθ' ἑαυτῶν, ἐμὲ δὲ οὐ πάντοτε ἔχετε»; Διὰ γὰρ τοῦτο μάλιστα ἐλεεῖν δεῖ, ὅτι οὐ πάντοτε αὐτὸν ἔχομεν πεινῶντα, ἀλλ' ἐν τῷ παρόντι βίῳ μόνον. Εἰ δὲ βούλει καὶ τὴν διάνοιαν πᾶσαν

---

12. Ματθ. 26, 11.

νον του νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν πεῖναν, κοσμῶν ἐν τῷ μεταξὺ μόνον τὴν τράπεζαν μὲ ἄργυρον, ἆρά γε θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ σὲ εὐγνωμονῇ· δὲν θὰ ἀγανακτοῦσε περισσότερον; Τί δέ; Ἐάν, βλέπων κάποιον ποὺ φορεῖ κουρελιασμένα ροῦχα καὶ παγώνει ἀπὸ τὸ κρύο, τὸν ἀφήνῃς καὶ δὲν τοῦ δίδῃς ἐνδύματα, ἀλλὰ κατασκευάζεις χρυσοῦς κίονας, λέγων ὅτι τὸ κάνεις πρὸς τιμήν του, δὲν θὰ σοῦ ἔλεγεν, ὅτι ἡ ἐνέργειά σου αὐτὴ ἀποτελεῖ εἰρωνείαν καὶ ἐμπαιγμὸν καὶ μάλιστα τῆς πιὸ χειροτέρας μορφῆς; Τὸ ἴδιον νὰ σκέπτεσαι καὶ διὰ τὸν Χριστόν, ὅταν περιπλανᾶται χωρὶς στέγην καὶ φιλοξενίαν, ζητῶν στέγην νὰ μείνῃ. Σὺ ὅμως δὲν φροντίζεις νὰ τὸν ὑποδεχθῇς καὶ διακοσμεῖς τὸ ἔδαφος, τοὺς τοίχους καὶ τὰ κιονόκρανα. Καὶ κρεμᾷς ἀργυρᾶς ἁλυσίδας μαζὶ μὲ τὰς λαμπάδας, ὅμως δὲν θέλεις οὔτε κἂν νὰ ἰδῇς τὸν ἴδιον ποὺ εἶναι δεμένος εἰς τὴν φυλακήν. Καὶ αὐτὰ δὲν τὰ λέγω διὰ νὰ σᾶς ἀπαγορεύσω νὰ ἐνδιαφέρεσθε δι' αὐτά, ἀλλὰ διὰ νὰ σᾶς συμβουλεύσω μαζὶ μὲ αὐτὰ νὰ κάνετε καὶ ἐκεῖνα, μᾶλλον δὲ νὰ πράττετε ἐκεῖνα πρὶν ἀπὸ αὐτά. Διότι κανεὶς ποτὲ δὲν κατηγορήθη ἐπειδὴ δὲν ἔπραξεν αὐτά, ἐνῷ ἡ διάπραξις ἐκείνων ἠπειλήθῃ καὶ μὲ τὴν γέενναν καὶ μὲ τὸ ἄσβεστον πῦρ καὶ μὲ τὴν τιμωρίαν μὲ τοὺς δαίμονας. Ἑπομένως μὴ παραβλέπῃς τὸν ἀδελφόν σου ποὺ ὑποφέρει, ἐνῷ διακοσμεῖς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, διότι αὐτὸς εἶναι ναὸς πιὸ σπουδαῖος ἀπὸ ἐκεῖνον. Καὶ αὐτὰ μὲν τὰ κειμήλια θὰ ἠμπορέσουν νὰ τὰ κλέψουν βασιλεῖς ἄπιστοι, τύραννοι καὶ λησταί, ὅσα ὅμως θὰ θελήσῃς νὰ δώσῃς εἰς τὸν ἀδελφόν σου ποὺ πεινᾷ καὶ εἶναι ξένος καὶ γυμνός, οὔτε ὁ διάβολος θὰ ἠμπορέσῃ νὰ τὰ ἁρπάσῃ, ἀλλὰ θὰ φυλαχθοῦν εἰς θησαυροφυλάκιον ποὺ δὲν ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ ληστεύσῃ.

Διατί ὅμως ὁ Κύριος ὁ ἴδιος λέγει, «Τοὺς πτωχοὺς τοὺς ἔχετε πάντοτε μαζί σας, ἐνῷ ἐμένα δὲν μὲ ἔχετε πάντοτε»[12]; Πράγματι ἀκριβῶς διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἐλεοῦμεν, ἐπειδὴ δὲν τὸν ἔχομεν πάντοτε νὰ πεινᾷ, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὴν παροῦσαν ζωήν. Ἐὰν ὅμως θέλῃς νὰ μάθῃς τὸ βαθύτερον νόη-

τοῦ εἰρημένου μαθεῖν, ἄκουσον, ὅτι τοῦτο οὐ πρὸς τοὺς μαθητὰς εἴρηται, εἰ καὶ οὕτω δοκεῖ, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀσθένειαν τῆς γυναικός. Ἐπειδὴ γὰρ ἀτελέστερον ἔτι διέκειτο, ἐκεῖνοι δὲ αὐτὴν διηπόρουν, ἀνακτώμενος αὐτὴν ταῦτα ἔλεγεν. Ὅτι γὰρ ἐκείνην παραμυθούμενος ταῦτα ἔφη, ἐπήγαγε· «Τί κόπους παρέχετε τῇ γυναικί;». Ὅτι γὰρ καὶ αὐτὸν ἀεὶ μεθ᾽ ἡμῶν ἔχομεν, φησίν· «Ἰδοὺ ἐγὼ μεθ᾽ ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος». Ἐξ ὧν ἁπάντων δῆλον, ὅτι δι᾽ οὐδὲν ἕτερον ταῦτα ἐλέγετο, ἀλλ᾽ ἵνα τὴν πίστιν τῆς γυναικὸς τὴν τότε βλαστήσασαν μὴ καταμαράνῃ τῶν μαθητῶν ἡ ἐπιτίμησις.

Μὴ τοίνυν ταῦτα εἰς μέσον φέρωμεν νῦν, ἃ διά τινα οἰκονομίαν εἴρηται· ἀλλὰ τοὺς νόμους ἅπαντας, τοὺς ἐν τῇ Καινῇ, τοὺς ἐν τῇ Παλαιᾷ περὶ ἐλεημοσύνης αὐτῷ κειμένους ἀναγνόντες, πολλὴν ὑπὲρ τοῦ πράγματος τούτου ποιώμεθα τὴν σπουδήν. Τοῦτο γὰρ ἁμαρτίας καθαίρει· «Δότε γὰρ ἐλεημοσύνην, καὶ πάντα ὑμῖν ἔσται καθαρά». Τοῦτο θυσίας μεῖζον· «Ἔλεον γὰρ θέλω καὶ οὐ θυσίαν». Τοῦτο τοὺς οὐρανοὺς ἀνοίγνυσιν· «Αἱ εὐχαί γάρ σου καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου ἀνέβησαν εἰς μνημόσυνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ». Τοῦτο παρθενίας ἀναγκαιότερον· οὕτω γὰρ ἐξεβλήθησαν τοῦ νυμφῶνος ἐκεῖναι· οὕτως αἱ ἄλλαι εἰσηνέχθησαν.

Ἅπερ ἅπαντα συνειδότες σπείρωμεν φιλοτίμως, ἵνα μετὰ πλείονος θερίσωμεν δαψιλείας, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

---

13. Ματθ. 26, 10.
14. Ματθ. 28, 20.
15. Λουκᾶ 11, 41.
16. Ὠσ. 6, 6.
17. Πρ. 10, 4.
18. Πρβλ. Ματθ. 25, 8.

μα αὐτῶν τῶν λόγων, μάθε ὅτι αὐτὰ δὲν τὰ εἶπε πρὸς τοὺς μαθητάς του, ἂν καὶ δίδουν αὐτὴν τὴν ἐντύπωσιν, ἀλλὰ τὰ εἶπεν ἐξ αἰτίας τῆς ἀδυναμίας τῆς γυναικός. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἡ πνευματικὴ κατάστασις ἐκείνης ἦτο ἀκόμη ἀτελὴς οἱ δὲ μαθηταί του τῆς εἶχαν δημιουργήσει ἀμηχανίαν, τῆς λέγει τοὺς λόγους αὐτοὺς διὰ νὰ τὴν ἐνθαρρύνῃ. Θέλων πράγματι νὰ δείξῃ ὅτι αὐτὰ τὰ ἔλεγε μὲ σκοπὸν νὰ τὴν παρηγορήσῃ, ἐπρόσθεσε· «Διατί ἐνοχλεῖτε τὴν γυναῖκα;»[13]. Ἐπίσης διὰ νὰ δείξῃ ὅτι καὶ τὸν ἴδιον τὸν ἔχομεν πάντοτε κοντά μας, εἶπεν· «Νά, ἐγὼ εἶμαι μαζί σας ὅλας τὰς ἡμέρας μέχρι τῆς συντελείας τοῦ κόσμου»[14]. Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ἀποδεικνύεται ὅτι αὐτὰ δὲν τὰ ἔλεγε διὰ τίποτε ἄλλο, παρὰ διὰ νὰ μὴ καταμαράνῃ ἡ ἐπιτίμησις τῶν μαθητῶν τὴν πίστιν τῆς γυναικὸς ποὺ ἐβλάστησε μόλις ἐκείνην τὴν στιγμήν.

Ἂς μὴ ἀσχολούμεθα λοιπὸν τώρα μὲ τοὺς λόγους ἐκείνους ποὺ ἐλέχθησαν τότε διὰ κάποιον σκοπόν, ἀλλ' ἀφοῦ ἀναγνώσωμεν ὅλους τοὺς νόμους καὶ τῆς Καινῆς καὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ποὺ ὁμιλοῦν διὰ τὴν ἐλεημοσύνην, ἂς δείξωμεν μεγάλην προθυμίαν δι' αὐτὴν τὴν ἀρετήν. Καθόσον αὐτὴ καθαρίζει τὰς ἁμαρτίας. Διότι λέγει, «Δώσατε ἐλεημοσύνην καὶ ὅλα θὰ σᾶς εἶναι καθαρά»[15]. Αὐτὴ ἔχει μεγαλυτέραν ἀξίαν ἀπὸ τὴν θυσίαν· «Εὐσπλαγχνίαν θέλω καὶ ὄχι θυσίαν»[16]. Αὐτὴ ἀνοίγει τὸν οὐρανόν. Διότι λέγει, «Αἱ προσευχαί σου καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου ἀνέβησαν εἰς τὸν οὐρανὸν διὰ νὰ σὲ ἐνθυμηθῇ ὁ Θεός»[17]. Αὐτὴ εἶναι πολὺ πιὸ ἀναγκαία καὶ ἀπὸ τὴν παρθενίαν. Διότι ἀπὸ ἔλλειψιν σπουδῆς ἔμειναν ἔξω ἀπὸ τὸν νυμφῶνα αἱ μωραὶ παρθένοι καὶ χάρις εἰς τὴν προθυμίαν των εἰσῆλθον αἱ φρόνιμοι[18].

Ὅλα αὐτὰ λοιπὸν ἀφοῦ τὰ βάλωμεν βαθειὰ εἰς τὸ μυαλόν μας, ἂς σπείρωμεν μὲ γενναιοδωρίαν, διὰ νὰ θερίσωμεν καὶ μὲ πολλὴν ἀφθονίαν καὶ νὰ ἐπιτύχωμεν τὰ μελλοντικὰ ἀγαθά, μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΑ′
Ματθ. 15, 1 - 20

«Τότε προσέρχονται τῷ Ἰησοῦ οἱ ἀπὸ Ἱεροσολύμων γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι λέγοντες· Διατί οἱ μαθηταί σου παραβαίνουσι τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων; οὐ γὰρ νίπτονται τὰς χεῖρας αὐτῶν, ὅταν ἄρτον ἐσθίωσιν. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· Διατί καὶ ὑμεῖς παραβαίνετε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν παράδοσιν ὑμῶν; Ὁ γὰρ Θεὸς ἐνετείλατο λέγων· τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα· καί, ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτω. Ὑμεῖς δὲ λέγετε· ὃς ἂν εἴπῃ τῷ πατρὶ ἢ τῇ μητρί, δῶρον, ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς, καὶ οὐ μὴ τιμήσῃ τὸν πατέρα αὐτοῦ ἢ τὴν μητέρα αὐτοῦ· καὶ ἠκυρώσατε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν παράδοσιν ὑμῶν».

1. Τότε· πότε; Ὅτε τὰ μυρία σημεῖα εἰργάσατο, ὅτε τοὺς ἀρρώστους ἐθεράπευσεν ἐκ τῆς ἁφῆς τοῦ κρασπέδου. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ἐπισημαίνεται τὸν καιρόν, ἵνα ἐνδείξηται τὴν ἄφατον αὐτῶν πονηρίαν οὐδενὶ εἴκουσαν. Τί δέ ἐστιν, «οἱ ἀπὸ Ἱεροσολύμων γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι»; Πανταχοῦ τῶν φυλῶν ἦσαν διεσπαρμένοι, καὶ εἰς δώδεκα διῃρημένοι μέρη· ἀλλ᾽ οἱ τὴν μητρόπολιν ἔχοντες πονηρότεροι τῶν ἄλλων ἦσαν, ἅτε καὶ πλείονος ἀπολαύοντες τιμῆς, καὶ πολὺν κεκτημένοι τὸν τῦφον. Θέα δέ μοι πῶς καὶ ἀπὸ

ΟΜΙΛΙΑ ΝΑ΄
Ματθ. 15, 1 - 20

«Τότε ἔρχονται πρὸς τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα οἱ γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι καὶ τοῦ λέγουν· 'Διατί οἱ μαθηταί σου παραβαίνουν τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων; διότι δὲν πλένουν τὰ χέρια τους ὅταν πρόκειται νὰ φάγουν'. Αὐτὸς δὲ ἀποκριθεὶς εἶπε· 'Διατί καὶ σεῖς παραβαίνετε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ ἐξ αἰτίας τῆς παραδόσεως; Διότι ὁ Θεὸς εἶπε· Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, καί, Ἐκεῖνος ποὺ ὑβρίζει τὸν πατέρα του καὶ τὴν μητέρα του, πρέπει νὰ θανατώνεται. Σεῖς ὅμως λέγετε· Ὅποιος θὰ εἰπῇ εἰς τὸν πατέρα του ἢ τὴν μητέρα του, αὐτὸ ποὺ ζητεῖς πρὸς ὠφέλειάν σου, προτιμῶ νὰ τὸ προσφέρω εἰς τὸν Θεὸν ὡς δῶρον, καὶ ἔτσι δὲν θὰ τιμήσῃ τὸν πατέρα του ἢ τὴν μητέρα του. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀκυρώσατε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, χάριν τῆς ἰδικῆς σας παραδόσεως'».

1. Τότε· πότε; Τότε ποὺ ἔκανε τὰ ἀμέτρητα θαύματα, τότε ποὺ ἐθεράπευσε τοὺς ἀρρώστους μόνον μὲ τὸ ὅτι ἤγγισαν τὸ ἄκρον τοῦ ἐνδύματός του. Καὶ ἀκριβῶς δι' αὐτὸν τὸν λόγον καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ἀναφέρει ἀκριβῶς τὸν χρόνον, διὰ νὰ δείξῃ τὴν ἀπερίγραπτον πονηρίαν των, ποὺ δὲν ὑποχωρεῖ ἐμπρὸς εἰς τίποτε. Καὶ τί σημαίνουν τὰ λόγια του· «Οἱ γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα»; Αὐτοὶ ἦσαν διεσκορπισμένοι μεταξὺ ὅλων τῶν φυλῶν καὶ εἶχον διαιρεθῆ εἰς δώδεκα μέρη. Αὐτοὶ ὅμως ποὺ διέμεναν εἰς τὴν μητρόπολιν ἦσαν πονηρότεροι ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἐπειδὴ καὶ τοὺς ἐτιμοῦσαν περισσότερον καὶ ἦσαν κυριευμένοι ἀπὸ πολλὴν ἀλαζονείαν. Ἀλλὰ σὺ πρόσεξε, σὲ παρακαλῶ, πῶς πα-

τῆς ἐρωτήσεως αὐτῆς ἁλίσκονται. Οὐδὲ γὰρ λέγουσι, 'Διατί παραβαίνουσι τὸν νόμον Μωϋσέως;' ἀλλά, «τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων». Ὅθεν δῆλον, ὅτι πολλὰ ἐκαινοτόμουν οἱ ἱερεῖς, καίτοι Μωϋσέως μετὰ πολλοῦ τοῦ φόβου καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἀπειλῆς ἐπισκήψαντος ὥστε μήτε προσθεῖναι, μήτε ἀφελεῖν. «Οὐ προσθήσετε» γάρ, φησί, «πρὸς τὸ ῥῆμα, ὃ ἐγὼ ἐντέλλομαι ὑμῖν σήμερον, καὶ οὐκ ἀφελεῖτε ἀπ' αὐτοῦ». Ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἐκαινοτόμουν· οἷον δὴ καὶ τοῦτο ἦν, τὸ μὴ δεῖν ἀνίπτοις χερσὶν ἐσθίειν, τὸ ποτήρια βαπτίζειν καὶ χαλκεῖα, τὸ καὶ αὐτοὺς βαπτίζεσθαι. Ὅτε γὰρ ἔδει λοιπὸν αὐτοὺς ἀπαλλαγῆναι τῶν παρατηρήσεων, τοῦ χρόνου προελθόντος, τότε αὐτοὺς μᾶλλον πλείοσιν ἔδησαν ταῖς παρατηρήσεσι, δεδοικότες μή τις αὐτῶν ἀφέληται τὴν ἀρχήν, καὶ φοβερώτεροι εἶναι βουλόμενοι, ὡς δὴ καὶ αὐτοὶ νομοθέται. Εἰς τοσοῦτον οὖν προῆλθε παρανομίας τὸ πρᾶγμα, ὡς τὰς μὲν αὐτῶν φυλάττεσθαι ἐντολάς, τὰς δὲ τοῦ Θεοῦ παραβαίνεσθαι· καὶ τοσοῦτον ἐκράτουν, ὥστε κατηγορίαν λοιπὸν τὸ πρᾶγμα εἶναι. Ὅπερ διπλοῦν κατ' αὐτῶν ἔγκλημα ἦν, ὅτι τε ἐκαινοτόμουν, καὶ ὅτι οὕτως ἐξεδίκουν τὰ ἑαυτῶν, τοῦ Θεοῦ οὐδένα ποιούμενοι λόγον. Καὶ ἀφέντες τὰ ἄλλα εἰπεῖν, τοὺς ξέστας καὶ τὰ χαλκεῖα, (καταγέλαστα γὰρ ἦν), ὃ τῶν ἄλλων μᾶλλον ἐδόκει λόγον ἔχειν, τοῦτο εἰς μέσον προφέρουσιν, οὕτως, ὡς ἔμοιγε δοκεῖ, εἰς ὀργὴν αὐτὸν ἐξάγειν βουλόμενοι. Διὸ καὶ τῶν πρεσβυτέρων ἐμνημόνευον, ἵνα ὡς ἐξουδενῶν αὐτοὺς παράσχῃ καθ' ἑαυτοῦ

---

1. Δευτ. 4, 2.
2. Μέτρον μετρήσεως ὑγρῶν καὶ ξηρῶν πραγμάτων παρὰ Ρωμαίοις καὶ Ἕλλησιν.

γιδεύονται καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἰδίαν τὴν ἐρώτησίν των. Διότι δὲν λέγουν, 'Διατί παραβαίνουν τὸν νόμον τοῦ Μωϋσέως;' ἀλλά, «τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων». Κατὰ συνέπειαν γίνεται φανερόν, ὅτι οἱ ἱερεῖς ἔκαναν πολλὰς καινοτομίας, μολονότι ὁ Μωϋσῆς εἶχε δώσει ἐντολὴν γεμάτην ἀπὸ φόβον καὶ πολλὴν ἀπειλὴν ὥστε οὔτε νὰ προσθέσουν οὔτε ν' ἀφαιρέσουν κάτι ἀπὸ τὸν νόμον. Διότι, λέγει, «Δὲν θὰ προσθέσετε τίποτε εἰς τὰς ἐντολὰς τὰς ὁποίας σᾶς δίδω ἐγὼ σήμερον καὶ οὔτε θ' ἀφαιρέσετε τίποτε ἀπὸ αὐτάς»[1]. Ἀλλ' ὅμως δὲν ἔπαυσαν καθόλου νὰ κάνουν τὰς καινοτομίας των· καὶ μία ἀπὸ τὰς καινοτομίας των ἦτο καὶ αὐτή, ὅτι δηλαδὴ ἀπηγόρευαν νὰ τρώγῃ κανεὶς μὲ ἄνιπτα χέρια, τὸ ὅτι ἐκαθάριζαν τὰ ποτήρια καὶ τὰ διάφορα ἄλλα χάλκινα δοχεῖα καὶ οἱ ἴδιοι δὲ ἔκαναν ἀτομικοὺς καθαρμούς. Ὅταν λοιπὸν ἐπρόκειτο ν' ἀπαλλαγῇ ὁ λαὸς ἀπ' ὅλας αὐτὰς τὰς λεπτολογίας των, ἀφοῦ εἶχεν ἔλθει ὁ κατάλληλος καιρός, τότε τὸν ἐδέσμευσαν ἀκόμη περισσότερον μὲ πολὺ περισσοτέρας λεπτολογίας, φοβούμενοι μὴ τυχὸν τοὺς ἀφαιρέσῃ κανεὶς τὴν ἐξουσίαν καὶ ἐπειδὴ ἤθελαν νὰ ἐμπνέουν περισσότερον φόβον, ὡς δῆθεν νομοθέται καὶ αὐτοί. Εἰς τόσον μεγάλον λοιπὸν βαθμὸν παρανομίας εἶχε φθάσει τὸ ὅλον πρᾶγμα, ὥστε τὰς μὲν ἐντολὰς ἐκείνων τὰς ἐφύλασσον, τὰς ἐντολὰς ὅμως τοῦ Θεοῦ τὰς παρέβαιναν. Καὶ ἦτο τόσον μεγάλη ἡ δύναμίς των, ὥστε ἀποτελοῦσε κατηγορίαν τὸ γεγονὸς μὴ τηρήσεως τῶν ἐντολῶν των. Καὶ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἀποτελοῦσε διπλῆν κατηγορίαν ἐναντίον των, καὶ ὅτι δηλαδὴ ἔκαναν καινοτομίας καὶ ὅτι τόσον πολὺ ἐνδιεφέροντο διὰ τὰς ἰδικάς των ἐντολάς, ὥστε νὰ μὴ τοὺς ἐνδιέφερε καθόλου ὁ Θεός. Καὶ ἀφοῦ ἄφησαν κατὰ μέρος τοὺς ξέστας[2] καὶ τὰ χάλκινα δοχεῖα (διότι ἦσαν ἄξια διὰ γέλια), αὐτὸ ποὺ ἐνόμιζαν ὅτι ἦτο περισσότερον ἀξιόλογον ἀπὸ τὰ ἄλλα, αὐτὸ προβάλλουν εἰς τὸ μέσον, ἐπειδή, κατὰ τὴν ἰδικήν μου τουλάχιστον γνώμην, ἤθελαν νὰ ἐξοργίσουν τὸν Κύριον. Καὶ ἀκριβῶς διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἀνέφεραν καὶ τοὺς πρεσβυτέρους, ὥστε νὰ δώσῃ ἀφορμὴν

λαβήν. Ἄξιον δὲ πρῶτον ἐξετάσαι, διατί καὶ οἱ μαθηταὶ χερσὶν ἀνίπτοις ἤσθιον.

Τίνος οὖν ἕνεκεν οὕτως ἤσθιον; Οὐκ ἐπιτηδεύοντες τοῦτο, ἀλλ' ὑπερορῶντες λοιπὸν τῶν περιττῶν, καὶ τοῖς ἀναγκαίοις προσέχοντες· οὔτε τὸ νίπτεσθαι, οὔτε τὸ μὴ νίπτεσθαι νόμον ἔχοντες, ἀλλ' ὡς ἔτυχεν ἑκάτερον ποιοῦντες. Οἱ γὰρ καὶ αὐτῆς τῆς ἀναγκαίας καταφρονοῦντες τροφῆς, πῶς ἔμελλον ταῦτα περισπούδαστα ἔχειν; Ἐπεὶ οὖν συνέβαινε πολλάκις τοῦτο ἀπὸ ταυτομάτου γίνεσθαι, οἷον ὡς ὅτε ἐν τῇ ἐρήμῳ ἤσθιον, ὡς ὅτε τοὺς ἀστάχυας ἔτιλλον, ἀντ' ἐγκλήματος αὐτὸ προβάλλονται, οἱ τὰ μεγάλα ἀεὶ παρατρέχοντες καὶ τῶν περιττῶν πολὺν ποιούμενοι λόγον. Τί οὖν ὁ Χριστός; Οὐκ ἔστη πρὸς τοῦτο, οὐδὲ ἀπελογήσατο, ἀλλ' εὐθέως ἀντεγκαλεῖ, κατασπῶν αὐτῶν τὴν παρρησίαν, καὶ δεικνύς, ὅτι τὸν μεγάλα ἁμαρτάνοντα ὑπὲρ μικρῶν πρὸς ἑτέρους ἀκριβολογεῖσθαι οὐ χρή. Δέον γὰρ ὑμᾶς ἐγκαλεῖσθαι, φησί, καὶ ἐγκαλεῖτε;

Σὺ δὲ παρατήρει, πῶς ὅταν τι βούληται λῦσαι τῶν νομίμων, ἐν τάξει ἀπολογίας αὐτὸ ποιεῖ· ὅπερ καὶ τότε ἐποίησεν. Οὐδὲ γὰρ εὐθέως ἐπὶ τὴν παράβασιν ἔρχεται, οὐδὲ λέγει, οὐδέν ἐστιν· ἢ γὰρ ἂν θρασυτέρους εἰργάσατο· ἀλλὰ πρῶτον ἐκκόπτει αὐτῶν τὴν θρασύτητα, τὸ πολλῷ μεῖζον ἔγκλημα εἰς μέσον ἄγων, καὶ εἰς τὴν ἐκείνων περιέλκων κεφαλήν. Καὶ οὔτε λέγει, ὅτι καλῶς ποιοῦσι παραβαίνοντες, ἵνα μὴ δῷ λαβὴν αὐτοῖς· οὔτε κακίζει τὸ γινόμενον, ἵνα μὴ βεβαιώ-

νὰ τὸν κατηγορήσουν, ὅτι δῆθεν περιφρονεῖ τὰς ἐντολάς των. Ἀλλ' ἀξίζει κατ' ἀρχὴν νὰ ἐξετάσωμεν διατί ἆρά γε οἱ μαθηταί του ἔτρωγαν μὲ ἄνιπτα χέρια.

Ποῖος ὁ λόγος λοιπὸν ποὺ ἔτρωγαν ἔτσι; Δὲν τὸ ἔκαναν αὐτὸ σκόπιμα, ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ἴδιοι ἐπεριφρονοῦσαν ἤδη τὰ περιττὰ καὶ ἔδιδαν σημασίαν μόνον εἰς τὰ ἀναγκαῖα. Δὲν ἐφήρμοζαν τὸν νόμον οὔτε διὰ τὸ νίψιμον τῶν χεριῶν οὔτε διὰ τὸ μὴ νίψιμον αὐτῶν, ἀλλ' ἔκαναν τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ ὅπως ἐτύχαινε. Διότι αὐτοὶ ποὺ ἐπεριφρονοῦσαν καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἀναγκαίαν τροφήν, πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ θεωροῦν σπουδαῖα πράγματα αὐτά; Ἐπειδὴ λοιπὸν συνέβαινε πολλὲς φορὲς νὰ τὸ κάνουν αὐτὸ τελείως αὐθόρμητα, ὅπως παραδείγματος χάριν ὅταν ἔτρωγαν εἰς τὴν ἔρημον, ὅπως ὅταν ξεφλούδιζαν καὶ ἔτρωγαν τὰ στάχυα, αὐτὴν τὴν ἐνέργειάν των τὴν παρουσιάζουν ὡς παράβασιν, αὐτοὶ ποὺ πάντοτε παρέβλεπαν τὰ σπουδαῖα καὶ ἔδιδαν πολὺ μεγαλυτέραν σημασίαν εἰς τὰ ἀσήμαντα πράγματα. Τί κάνει λοιπὸν ὁ Χριστός; Δὲν ἀνεφέρθη εἰς αὐτό, οὔτε καὶ ἀπελογήθη, ἀλλ' ἀμέσως ἀντιτάσσει τὴν ἰδικήν του κατηγορίαν εἰς τὴν ἰδικήν των, συντρίβων ἔτσι τὴν ἀλαζονείαν των καὶ δείχνοντας ὅτι δὲν πρέπει κανείς, ποὺ διαπράττει μεγάλας ἁμαρτίας, νὰ ἐξετάζῃ μὲ τόσην λεπτομέρειαν τὰ μικρὰ σφάλματα τῶν ἄλλων. Διότι, λέγει, ἐνῷ πρέπει κανεὶς νὰ κατηγορήσῃ ἐσᾶς, σεῖς κατηγορεῖτε τοὺς ἄλλους.

Σὺ ὅμως πρόσεξε, πῶς ὅταν θέλῃ νὰ καταργήσῃ κάποιαν νομικὴν ἐντολήν, τὸ κάνει αὐτὸ ὡσὰν νὰ ἀπολογῆται, πρᾶγμα ποὺ ἔκανε καὶ εἰς ἐκείνην τὴν περίπτωσιν. Διότι δὲν ἀναφέρεται εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν παράβασιν, οὔτε καὶ λέγει, ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι τίποτε, καθ' ὅσον τότε θὰ τοὺς ἔκανε ἀκόμη πιὸ θρασεῖς, ἀλλὰ κατ' ἀρχὴν ἀποκόπτει τὴν θρασύτητά των, παρουσιάζων εἰς τὸ μέσον τὸ μεγαλύτερον ἔγκλημα, καὶ ἐπιρρίπτων αὐτὸ εἰς τὰς κεφαλὰς αὐτῶν τῶν ἰδίων. Καὶ οὔτε λέγει, ὅτι κάνουν καλὰ ποὺ παραβαίνουν αὐτὰς τὰς ἐντολάς, διὰ νὰ μὴ τοὺς δώσῃ ἀφορμὴν

ση τὸν νόμον· οὐδ' αὖ πάλιν κατηγορεῖ τῶν πρεσβυτέρων, ὡς παρανόμων καὶ μιαρῶν· ἦ γὰρ ἂν λοίδορον καὶ ὑβριστὴν ἀπεστράφησαν· ἀλλὰ πάντα ταῦτα ἀφείς, ἑτέραν ὁδὸν ἔρχεται. Καὶ δοκεῖ μὲν αὐτοῖς ἐπιτιμᾶν τοῖς παραγενομένοις, καθάπτεται δὲ τῶν ταῦτα νομοθετησάντων· τῶν μὲν πρεσβυτέρων οὐδαμοῦ μνημονεύων, ἐν δὲ τῇ πρὸς τούτους κατηγορίᾳ κἀκείνους καταβάλλων, καὶ δεικνὺς ὅτι διπλοῦν τὸ ἁμάρτημα, ὅτι καὶ τῷ Θεῷ οὐ πείθονται, καὶ δι' ἀνθρώπους τοῦτο ποιοῦσιν· ὡσανεὶ ἔλεγε· τοῦτο γὰρ ὑμᾶς, τοῦτο ἀπώλεσε, τὸ πάντα πείθεσθαι τοῖς πρεσβυτέροις. Ἀλλ' οὐ λέγει οὕτω, τοῦτο δὲ αὐτὸ αἰνίττεται, οὕτως αὐτοῖς ἀποκριθείς· «Διατί καὶ ὑμεῖς παραβαίνετε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν παράδοσιν ὑμῶν; Ὁ γὰρ Θεὸς ἐνετείλατο· 'τίμα τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα', καί, 'ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτω'. Ὑμεῖς δὲ λέγετε· 'ὃς ἂν εἴπῃ τῷ πατρὶ ἢ τῇ μητρί, δῶρον, ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς', καὶ οὐ μὴ τιμήσῃ τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα καὶ ἠκυρώσατε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν παράδοσιν ὑμῶν».

2. Καὶ οὐκ εἶπε, τῶν πρεσβυτέρων, ἀλλ', ὑμῶν· καί, «ὑμεῖς λέγετε», καὶ οὐκ εἶπεν οἱ πρεσβύτεροι, ὥστε ἀνεπαχθέστερον ποιῆσαι τὸν λόγον. Ἐπειδὴ γὰρ παρανόμους ἠθέλησαν δεῖξαι τοὺς μαθητάς, δείκνυσιν αὐτοὺς τοῦτο ποιοῦντας, τούτους δὲ ἀπηλλαγμένους ἐγκλήματος. Οὐ γὰρ δὴ

νὰ τὸν κατηγορήσουν, οὔτε καὶ κακίζει τὴν ἐνέργειάν των, διὰ νὰ μὴ δώσῃ ἐγκυρότητα εἰς τὸν νόμον, ἀλλὰ καὶ οὔτε πάλιν κατηγορεῖ τοὺς πρεσβυτέρους ὡς παρανόμους καὶ μιαρούς, καθ' ὅσον βέβαια τότε θὰ τὸν ἀπεστρέφονταν ὡς δῆθεν λοίδορον καὶ ὑβριστήν. Ἀλλὰ ἀφήνοντας ὅλα αὐτὰ κατὰ μέρος, ἀκολουθεῖ ἄλλον δρόμον. Καὶ φαίνεται μὲν ὅτι κατηγορεῖ αὐτοὺς ποὺ ἦσαν παρόντες ἐκεῖ, κατ' οὐσίαν ὅμως κατηγορεῖ αὐτοὺς ποὺ ἐθέσπισαν αὐτοὺς τοὺς νόμους. Διότι τοὺς μὲν πρεσβυτέρους δὲν τοὺς ἀναφέρει καθόλου, ἀλλ' ὅμως μὲ τὴν κατηγορίαν του ἐναντίον αὐτῶν ποὺ τὸν ἠρώτησαν κατηγορεῖ καὶ ἐκείνους, καὶ δείχνει ὅτι εἶναι διπλὸν τὸ ἁμάρτημά των, ὅτι δηλαδὴ καὶ δὲν ὑπακούουν εἰς τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι αὐτὸ τὸ κάνουν πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις. Εἶναι ὡσὰν νὰ τοὺς ἔλεγεν· αὐτὸ πράγματι εἶναι ἐκεῖνο ποὺ σᾶς κατέστρεψε, τὸ ὅτι πάντοτε ὑπακούετε εἰς τοὺς πρεσβυτέρους. Ἀλλὰ δὲν τοὺς λέγει αὐτὰ τὰ λόγια, ἀλλὰ τὸ ἴδιο πρᾶγμα τὸ ὑπαινίσσεται, δίδοντάς τους τὴν ἑξῆς ἀπάντησιν· «Διατί καὶ σεῖς παραβαίνετε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ ἐξ αἰτίας τῆς παραδόσεώς σας; Διότι ὁ Θεὸς ἔδωσεν ἐντολήν, 'Νὰ τιμᾷς τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου', καί, ''Ἐκεῖνος ποὺ ὑβρίζει τὸν πατέρα του ἢ τὴν μητέρα του πρέπει νὰ θανατώνεται'. Σεῖς ὅμως λέγετε· 'Αὐτὸς ποὺ θὰ εἰπῇ εἰς τὸν πατέρα του ἢ τὴν μητέρα του, ὅτι αὐτὸ ποὺ ζητεῖς ὡς βοήθημα ἀπὸ ἐμένα, προτιμῶ νὰ τὸ προσφέρω ὡς δῶρον εἰς τὸν Θεόν', καὶ ἔτσι δὲν θὰ τιμήσῃ τὸν πατέρα του καὶ τὴν μητέρα του. Καὶ ἀκυρώσατε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ ἐξ αἰτίας τῆς παραδόσεώς σας».

2. Καὶ δὲν εἶπεν, 'ἐξ αἰτίας τῆς παραδόσεως τῶν πρεσβυτέρων', ἀλλὰ «ἐξ αἰτίας τῆς ἰδικῆς σας παραδόσεως», καὶ «Σεῖς λέγετε», καὶ δὲν εἶπεν, οἱ πρεσβύτεροι, ὥστε τὰ λόγια του νὰ εἶναι ὀλιγώτερον ἐνοχλητικά. Διότι, ἐπειδὴ ἠθέλησαν νὰ παρουσιάσουν τοὺς μαθητάς του ὡς παρανόμους, ἀποδεικνύει ὅτι οἱ ἴδιοι ἦσαν παραβάται τοῦ νόμου, ἐνῷ οἱ μαθηταί του ἦσαν ἀπηλλαγμένοι τῆς κατηγορίας των. Καθ'

νόμος τὸ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐπιταχθὲν (διὸ καὶ παράδοσιν αὐτὸ καλεῖ) καὶ ἀνθρώπων μάλιστα παρανόμων. Καὶ ἐπειδὴ τοῦτο οὐκ ἦν ὑπεναντίον τῷ νόμῳ, τὸ κελεύειν τὰς χεῖρας νίπτειν, ἑτέραν παράδοσιν εἰς μέσον ἄγει, ἐναντιουμένην τῷ νόμῳ.

Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν. Ἐπαίδευσαν τοὺς νέους εὐσεβείας σχήματι καταφρονεῖν τῶν πατέρων. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Εἴ τις τῶν γονέων εἶπε τῷ παιδί, 'δός μοι τὸ πρόβατον τοῦτο ὃ ἔχεις ἢ τὸν μόσχον, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον', ἔλεγον· 'δῶρόν ἐστι τῷ Θεῷ τοῦτο, ὃ θέλεις ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῆναι, καὶ οὐ δύνασαι λαβεῖν'. Καὶ διπλοῦν ἐντεῦθεν ἐγίνετο τὸ κακόν. Οὔτε γὰρ τῷ Θεῷ προσῆγον, καὶ τοὺς γονέας ὀνόματι τῆς προσφορᾶς ἀπεστέρουν, τούς τε γεγενηκότας διὰ τὸν Θεὸν ὑβρίζοντες καὶ τὸν Θεὸν διὰ τοὺς γεγεννηκότας.

Ἀλλ' οὐ λέγει τοῦτο εὐθέως, ἀλλὰ πρότερον τὸν νόμον ἀναγινώσκει, δι' οὗ δείκνυσι σφόδρα βουλόμενον αὐτὸν τιμᾶσθαι γονέας. «Τίμα», γάρ, φησί, «τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα, ἵνα ἔσῃ μακροχρόνιος ἐπὶ τῆς γῆς», καὶ πάλιν· «Ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτω». Ἀλλ' αὐτὸς ἐκεῖνο ἀφείς, τὸ κείμενον ἔπαθλον τοῖς τιμῶσι τοὺς γονέας, τὸ φοβερώτερον τίθησι, τὴν κόλασιν λέγω τὴν τοῖς ἀτιμάζουσιν ἠπειλημένην, καὶ αὐτοὺς καταπλῆξαι βουλόμενος καὶ τοὺς νοῦν ἔχοντας ἐπισπάσασθαι· καὶ δείκνυσιν ἐντεῦθεν θανάτου ἀξίους ὄντας. Εἰ γὰρ ὁ ῥήματι ἀτιμάζων κολάζεται, πολλῷ μᾶλλον ὑμεῖς οἱ ἔργῳ· καὶ οὐ μόνον ἀτιμάζοντες, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους τοῦτο διδάσκοντες. Οἱ τοίνυν

2α. Ἐφ. 20, 12.
2β. Ἐφ. 21, 16.

ὅσον βέβαια δὲν ἀποτελοῦν νόμον τὰ προστάγματα τῶν ἀνθρώπων (διὰ τοῦτο καὶ τὰ ὀνομάζει, παράδοσιν) καὶ μάλιστα ἀνθρώπων παρανόμων. Καὶ ἐπειδὴ αὐτὴ ἡ ἐντολή των περὶ νίψεως τῶν χεριῶν δὲν ἦτο ἀντίθετος πρὸς τὸν νόμον, τοὺς παρουσιάζει ἄλλην παράδοσιν, ποὺ ἀντιτίθεται εἰς τὸν νόμον.

Ἡ σημασία τῶν λόγων του εἶναι ἡ ἑξῆς. Ἐδίδαξαν τοὺς νέους, ἔχοντας τὸ πρόσχημα τῆς εὐσεβείας, νὰ περιφρονοῦν τοὺς γονεῖς των. Πῶς καὶ μὲ ποῖον τρόπον; Ἐὰν κάποιος ἀπὸ τοὺς γονεῖς ἔλεγεν εἰς τὸ παιδί του, 'Δός μου αὐτὸ τὸ πρόβατον ποὺ ἔχεις ἢ αὐτὸν τὸν μόσχον ἢ κάτι ἄλλο παρόμοιον', ἔλεγαν· 'Αὐτὸ ποὺ θέλεις νὰ πάρῃς ἀπὸ ἐμένα ὡς βοήθημα, εἶναι ἀφιερωμένον εἰς τὸν Θεὸν καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τὸ πάρῃς'. Καὶ ἔτσι ἦτο διπλὸν τὸ κακὸν ποὺ ἐγίνετο ἀπὸ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα. Διότι καὶ δὲν τὸ προσέφερον εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἀπὸ τοὺς γονεῖς πάλιν τὸ ἀποστεροῦσαν προφασιζόμενοι ὅτι τὸ προσφέρουν εἰς τὸν Θεόν, καὶ ἔτσι καὶ τοὺς γονεῖς περιφρονοῦσαν ἐξ αἰτίας τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν Θεὸν ἐξ αἰτίας τῶν γονέων.

Καὶ ὅμως δὲν τὸ λέγει αὐτὸ κατ' εὐθεῖαν, ἀλλὰ κατ' ἀρχὴν διαβάζει τὸν νόμον, διὰ τοῦ ὁποίου τους ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Θεὸς ἐπιθυμεῖ πάρα πολὺ νὰ τιμῶνται οἱ γονεῖς. Διότι λέγει, «Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, διὰ νὰ ζήσῃς πολλὰ χρόνια ἐπάνω εἰς τὴν γῆν»[2α], καὶ ἀλλοῦ· «Ἐκεῖνος ποὺ κακολογεῖ τὸν πατέρα του ἢ τὴν μητέρα του, πρέπει νὰ θανατώνεται»[2β]. Ὁ Ἰησοῦς ὅμως παραλείπων τὴν ἐντολὴν αὐτήν, δηλαδὴ τὴν ἀμοιβὴν ποὺ ἐπιφυλάσσεται δι' αὐτοὺς ποὺ τιμοῦν τοὺς γονεῖς των, ἀναφέρει τὸ φοβερώτερον, δηλαδὴ τὴν τιμωρίαν ποὺ ἐπιφυλάσσεται εἰς ἐκείνους ποὺ τοὺς περιφρονοῦν, ἐπειδὴ καὶ αὐτοὺς ἤθελε νὰ καταπλήξῃ καὶ τοὺς συνετοὺς νὰ προσελκύσῃ ἀποδεικνύων ἔτσι, ὅτι αὐτοὶ εἶναι ἄξιοι θανάτου. Ἐὰν λοιπὸν τιμωρῆται ἐκεῖνος ποὺ μὲ τὸν λόγον περιφρονεῖ τοὺς γονεῖς του, πολὺ περισσότερον θὰ τιμωρηθῆτε σεῖς, ποὺ τοὺς περιφρονεῖτε καὶ μὲ τὰ ἔργα σας· καὶ ὄχι μόνον σεῖς τοὺς περιφρονεῖτε, ἀλλὰ καὶ ἄλλους

μηδὲ ζῆν ὀφείλοντες, πῶς ἐγκαλεῖτε τοῖς μαθηταῖς; Τί δὲ θαυμαστόν, εἰ εἰς ἐμὲ τὸν τέως ἀγνοούμενον τοιαῦτα ὑβρίζετε, ὅταν καὶ εἰς τὸν Πατέρα φαίνησθε τοιαῦτα ποιοῦντες; Πανταχοῦ γὰρ καὶ λέγει καὶ δείκνυσιν, ὅτι ἐκεῖθεν τῆς ἀπονοίας ἤρξατο ταύτης.

Τινὲς δὲ καὶ ἑτέρως ἑρμηνεύουσι τό, «δῶρον, ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς» τουτέστιν, οὐκ ὀφείλω σοι τιμήν, ἀλλὰ χαρίζομαί σοι, ἂν ἄρα σε τιμήσω. Ἀλλ' οὐκ ἂν ὁ Χριστὸς τοιαύτης ἐμνημόνευσεν ὕβρεως. Καὶ ὁ Μᾶρκος δὲ σαφέστερον τοῦτο ποιεῖ λέγων· «Κορβᾶν, ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς», ὅπερ οὐκ ἔστι δωρεὰ καὶ προίξ, ἀλλὰ προσφορὰ κυρίως λέγεται.

Δείξας τοίνυν, ὅτι οὐκ ἂν εἶεν δίκαιοι ἐγκαλεῖν τοῖς παραβαίνουσιν ἐντολὴν πρεσβυτέρων οἱ τὸν νόμον καταπατοῦντες, δείκνυσι τοῦτο αὐτὸ καὶ ἀπὸ τοῦ προφήτου. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὺς εἷλε σφοδρῶς, περαιτέρω πρόεισιν, ὃ δὴ πανταχοῦ ποιεῖ, τὰς Γραφὰς εἰς μέσον ἄγων, καὶ ταύτῃ δεικνὺς ἑαυτὸν συμβαίνοντα τῷ Θεῷ. Τί δὲ ὁ προφήτης φησίν; «Ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χείλεσί με τιμᾷ, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ. Μάτην δὲ σέβονταί με, διδάσκοντες διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων». Εἶδες προφητείαν συμφωνοῦσαν τοῖς εἰρημένοις μετὰ ἀκριβείας, καὶ ἄνωθεν αὐτῶν προαναφωνουμένην τὴν κακίαν; Ὅπερ γὰρ ὁ Χριστὸς ἐνεκάλεσε νῦν, τοῦτο καὶ ὁ Ἠσαΐας ἄνωθεν εἶπεν, ὅτι τῶν μὲν τοῦ Θεοῦ καταφρονοῦσι· «Μάτην γὰρ σέβονταί με», φησίν· τῶν δὲ ἰδίων πολὺν ποιοῦνται λόγον· «διδάσκοντες γὰρ ἐν-

3. Μάρκ. 7, 11.
4. Ματθ. 15, 8-9. Ἠσ. 29, 13.

διδάσκετε νὰ κάνουν τὸ ἴδιο. Σεῖς λοιπὸν ποὺ δὲν πρέπει οὔτε κἂν νὰ ζῆτε πῶς κατηγορεῖτε τοὺς μαθητάς; Τί τὸ παράξενον δὲ ἐὰν ὑβρίζετε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐμένα ποὺ δὲν μὲ ἐγνωρίζατε προηγουμένως, καθ' ἣν στιγμὴν συμβαίνει καὶ εἰς τὸν Πατέρα νὰ κάνετε τὰ ἴδια; Διότι εἰς κάθε περίπτωσιν καὶ λέγει καὶ ἀποδεικνύει ὁ Κύριος, ὅτι ἀπὸ τὸν Πατέρα ἤρχισαν αὐτὴν τὴν ἀνάρμοστον συμπεριφοράν.

Ὡρισμένοι δὲ δίδουν καὶ ἄλλην ἑρμηνείαν εἰς τὴν φράσιν, «δῶρον, ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς», δηλαδὴ δὲν σοῦ ὀφείλω τιμήν, ἀλλὰ σὲ τιμῶ κατὰ χάριν, ἐὰν φυσικὰ σὲ τιμήσω. Ἀλλ' ὁ Χριστὸς δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἀναφέρῃ μίαν παρομοίου εἴδους ὕβριν. Καὶ ὁ Μᾶρκος δὲ τὸ κάνει αὐτὸ σαφέστερον μὲ τοὺς λόγους· «Εἶναι ἀφιερωμένον εἰς τὸν Θεὸν ἐκεῖνο ποὺ θέλεις νὰ λάβῃς ὡς βοήθειαν ἀπὸ ἐμένα»[3], πρᾶγμα ποὺ δὲν εἶναι δωρεὰ καὶ προῖκα, ἀλλὰ ὀνομάζεται κυρίως προσφορά.

Ἀφοῦ λοιπὸν ἀπέδειξεν ὅτι δὲν ἁρμόζει νὰ κατηγοροῦν αὐτοὺς ποὺ παραβαίνουν τὴν ἐντολὴν τῶν πρεσβυτέρων ἐκεῖνοι ποὺ καταπατοῦν τὰς ἐντολὰς τοῦ νόμου, ἀποδεικνύει τὸ ἴδιο ἀκριβῶς πρᾶγμα καὶ μὲ ὅσα λέγει ὁ προφήτης. Διότι ἀφοῦ ἀπέδειξε τὴν ἐνοχήν των τελείως, προχωρεῖ ἀκόμη περισσότερον, πρᾶγμα βέβαια ποὺ τὸ κάνει εἰς κάθε περίπτωσιν, παρουσιάζων τοὺς λόγους τῆς Γραφῆς καὶ ἀποδεικνύων ἔτσι, ὅτι εἶναι ἀπολύτως σύμφωνος μὲ τὸν Θεόν. Ἀλλὰ ποῖα εἶναι τὰ λόγια τοῦ προφήτου; «Αὐτὸς ὁ λαὸς μὲ τιμᾷ μὲ τὰ χείλη, ἡ καρδία του ὅμως εὑρίσκεται πάρα πολὺ μακρυὰ ἀπὸ ἐμένα. Εἶναι ψεύτικη ἡ λατρεία των, διότι διδάσκουν διδασκαλίας ποὺ εἶναι προστάγματα ἀνθρώπων»[4]. Εἶδες προφητείαν ποὺ συμφωνεῖ ἀπόλυτα μὲ τὰ ὅσα ἐλέχθησαν καὶ ποὺ προαποκαλύπτει τὴν ἀνέκαθεν κακίαν των; Διότι αὐτὸ ἀκριβῶς διὰ τὸ ὁποῖο ὁ Χριστὸς τοὺς κατηγόρησε τώρα, τὸ ἴδιο εἶπε παλαιότερα καὶ ὁ Ἠσαΐας, ὅτι δηλαδὴ περιφρονοῦν τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ, διότι, λέγει, «εἶναι ψεύτικη ἡ λατρεία των», δείχνουν ὅμως μεγάλην προσοχὴν εἰς τὰ ἰδικά των προστάγματα· «Διότι διδάσκουν παραγ-

τάλματα, διδασκαλίας ἀνθρώπων». Οὐκοῦν εἰκότως αὐτὰς οὐ τηροῦσι.

Δοὺς τοίνυν αὐτοῖς καιρίαν τὴν πληγὴν καὶ ἀπὸ τῶν πραγμάτων καὶ ἀπὸ τῆς οἰκείας ψήφου καὶ ἀπὸ τοῦ προφήτου τὴν κατηγορίαν αὐξήσας, ἐκείνοις μὲν οὐδὲν διαλέγεται, ἀδιορθώτως λοιπὸν ἔχουσι, τὸν δὲ λόγον τρέπει πρὸς τοὺς ὄχλους, ὥστε τὸ δόγμα εἰσενεγκεῖν ὑψηλὸν καὶ μέγα ὄν, καὶ πολλῆς φιλοσοφίας γέμον· καὶ λαβὼν ἀφορμὴν ἀπ' ἐκείνου, τὸ μεῖζον ἐνυφαίνει λοιπόν, καὶ τὴν τῶν βρωμάτων παρατήρησιν ἐκβάλλων. Ἀλλ' ὅρα πότε. Ὅτε τὸν λεπρὸν ἐκάθηρεν, ὅτε τὸ Σάββατον ἔλυσεν, ὅτε γῆς καὶ θαλάσσης βασιλέα ἑαυτὸν ἀπέφηνεν, ὅτε ἐνομοθέτησεν, ὅτε ἁμαρτήματα ἀφῆκεν, ὅτε νεκροὺς ἤγειρεν, ὅτε πολλὰ τῆς θεότητος αὐτοῦ δείγματα παρέσχεν αὐτοῖς, τότε περὶ βρωμάτων διαλέγεται.

3. Καὶ γὰρ ὁ πᾶς Ἰουδαϊσμὸς ἐν τούτῳ συνέχεται· κἂν τοῦτο ἀνέλῃς, καὶ τὸ πᾶν ἀνεῖλες. Ἐντεῦθεν γὰρ δείκνυσιν, ὅτι καὶ περιτομὴν δεῖ λύειν. Ἀλλ' αὐτὸς μὲν τοῦτο προηγουμένως οὐκ εἰσηγεῖται, ἐπειδὴ τῶν ἄλλων ἐντολῶν πρεσβύτερον ἦν καὶ πλείονα εἶχε τὴν ὑπόληψιν· διὰ δὲ τῶν μαθητῶν αὐτὸ νομοθετεῖ. Οὕτω γὰρ μέγα ἦν, ὅτι καὶ οἱ μαθηταὶ μετὰ τοσοῦτον χρόνον βουλόμενοι αὐτὸ ἀνελεῖν, πρότερον αὐτὸ μεταχειρίζονται, καὶ οὕτω καταλύουσιν. Ὅρα δὲ πῶς εἰσάγει τὸν νόμον. «Προσκαλεσάμενος γὰρ τοὺς ὄχλους εἶπεν αὐτοῖς· ἀκούσατε καὶ συνίετε».

Οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς αὐτοῖς ἀποφαίνεται, ἀλλὰ τῇ τιμῇ καὶ τῇ θεραπείᾳ πρῶτον εὐπαράδεκτον ποιεῖ τὸν λόγον· (τοῦτο

γέλματα καὶ ἐντολὰς ἀνθρώπων». Ἄρα λοιπὸν ἔχουν δίκαιον οἱ μαθηταί του ποὺ δὲν τὰς τηροῦν.

Ἀφοῦ λοιπὸν τοὺς ἔδωσε καίριον κτύπημα καὶ ἀπὸ τὰ γεγονότα καὶ ἀπὸ τὴν ἰδικήν του γνώμην, καὶ ηὔξησεν ἐπὶ πλέον τὴν κατηγορίαν μὲ τὴν μαρτυρίαν τοῦ προφήτου, ἐκείνους μὲν δὲν τοὺς λέγει τίποτε ἄλλο, ἐπειδὴ στρέφει πλέον τὸν λόγον πρὸς τὰ πλήθη τοῦ λαοῦ, ὥστε νὰ τοὺς προσφέρῃ αὐτὴν τὴν διδασκαλίαν, ποὺ ἦτο ὑψηλὴ καὶ σπουδαία καὶ γεμάτη ἀπὸ πολλὴν φιλοσοφίαν καὶ λαμβάνων ἀφορμὴν ἀπὸ αὐτὸ τὸ θέμα προβαίνει εἰς τὴν συνέχειαν εἰς παρουσίασιν τοῦ ὑψηλοτέρου καὶ εἰσάγει εἰς τὴν συζήτησιν τὸν ἔλεγχον διὰ τὰ φαγητά. Ἀλλὰ πρόσεξε πότε τὸ κάνει αὐτό. Ὅταν ἐκαθάρισε τὸν λεπρόν, ὅταν κατέλυσε τὸ Σάββατον, ὅταν ἀπέδειξεν ὅτι ὁ ἴδιος εἶναι βασιλεὺς τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάσσης, ὅταν ὥρισε νόμους, ὅταν συνεχώρησεν ἁμαρτήματα, ὅταν ἀνέστησε νεκρούς, ὅταν τοὺς ἔδωσε πολλὰ δείγματα τῆς θεότητός του, τότε τοὺς ὁμιλεῖ καὶ διὰ τὰ φαγητά.

3. Πράγματι ὅλος ὁ Ἰουδαϊσμὸς εἰς τοῦτο συνίσταται, καὶ ἂν τὸ καταργήσῃς αὐτὸ κατήργησες τὸ πᾶν. Μὲ ὅλα αὐτὰ ἀποδεικνύει ὅτι ἔπρεπε καὶ τὴν περιτομὴν νὰ καταργήσουν. Ἀλλ' ὁ ἴδιος προηγουμένως δὲν κάνει αὐτὴν τὴν εἰσήγησιν, ἐπειδὴ αὐτὴ ἡ ἐντολὴ ἦτο παλαιοτέρα ἀπὸ τὰς ἄλλας ἐντολὰς καὶ ἔτρεφον μεγαλυτέραν ἐκτίμησιν δι' αὐτήν, ἀλλὰ τὴν καταργεῖ ἀργότερα διὰ μέσου τῶν μαθητῶν του. Διότι τόσον σπουδαῖον πρᾶγμα ἦτο αὐτή, ὥστε καὶ οἱ μαθηταί, θέλοντες ὕστερα ἀπὸ τόσον χρόνον νὰ τὴν καταργήσουν, τὴν ἐπιτρέπουν κατ' ἀρχήν, κάνοντες παραχωρήσεις, καὶ ἔτσι προχωροῦν εἰς τὴν κατάργησίν της. Καὶ πρόσεξε μὲ ποῖον τρόπον εἰσάγει τὸν νόμον. «Ἀφοῦ λοιπὸν προσεκάλεσε τὰ πλήθη τοῦ λαοῦ τοὺς εἶπεν· Ἀκούσατε τοὺς λόγους μου μὲ προσοχὴν διὰ νὰ τοὺς κατανοήσετε».

Βέβαια δὲν ἀπευθύνεται πρὸς αὐτοὺς ἁπλῶς μὲ λόγια, ἀλλὰ εἰς τὴν ἀρχὴν κάνει τὸν λόγον ἀποδεκτὸν μὲ τὴν τι-

γὰρ ἐδήλωσεν ὁ εὐαγγελιστὴς εἰπών, προσκαλεσάμενος)· ἔπειτα καὶ τῷ καιρῷ. Μετὰ γὰρ τὸν ἐκείνων ἔλεγχον καὶ τὴν νίκην τὴν κατ' αὐτῶν, καὶ τὴν παρὰ τοῦ προφήτου κατηγορίαν, τότε ἄρχεται τῆς νομοθεσίας, ὅτε καὶ εὐκολώτερον κατεδέχοντο τὰ λεγόμενα. Καὶ οὐχ ἁπλῶς αὐτοὺς προσκαλεῖται, ἀλλὰ καὶ προσεκτικωτέρους ποιεῖ. Συνίετε γάρ, φησί· τουτέστι, νοήσατε, διανάστητε· τοιοῦτος γὰρ ὁ μέλλων γράφεσθαι νόμος. Εἰ γὰρ αὐτοὶ τὸν νόμον ἔλυσαν, καὶ παρὰ καιρόν, διὰ τὴν ἰδίαν παράδοσιν, καὶ ἠκούσατε, πολλῷ μᾶλλον ἐμοῦ ἀκούειν χρὴ τοῦ κατὰ τὸν προσήκοντα καιρὸν ἐπὶ μείζονα ὑμᾶς ἄγοντος φιλοσοφίαν.

Καὶ οὐκ εἶπεν, οὐδέν ἐστιν ἡ παρατήρησις τῶν βρωμάτων, οὐδ' ὅτι Μωϋσῆς κακῶς προσέταξεν, οὐδ' ὅτι συγκαταβαίνων· ἀλλ' ἐν τάξει παραινέσεως καὶ συμβουλῆς, καὶ ἀπὸ τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως τὴν μαρτυρίαν λαβών, φησίν· «Οὐ τὰ εἰσερχμενα εἰς τὸ στόμα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὰ ἐκπορευόμενα διὰ τοῦ στόματος», ἐπὶ τὴν φύσιν αὐτὴν καταφεύγων καὶ νομοθετῶν καὶ ἀποφαινόμενος. Καὶ ταῦτα ἀκούοντες οὐδὲν ἀντεῖπον ἐκεῖνοι, οὐδὲ εἶπον· τί λέγεις; τοῦ Θεοῦ μυρία παραγγείλαντος περὶ βρωμάτων παρατηρήσεως, σὺ τοιαῦτα νομοθετεῖς; ἀλλ' ἐπειδὴ σφόδρα αὐτοὺς ἐπεστόμισεν, οὐ τῷ ἐλέγξαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ τὸν δόλον αὐτῶν εἰς μέσον ἀγαγεῖν, καὶ τὸ λάθρα γινόμενον παρ'

μὴν καὶ τὴν ἰδιαιτέραν φροντίδα (αὐτὸ δὲ τὸ ἐφανέρωσεν ὁ εὐαγγελιστής, ὅταν εἶπεν, «ἀφοῦ τοὺς προσεκάλεσεν»)· εἰς τὴν συνέχειαν δὲ γίνεται ἀποδεκτὸς καὶ ἀπὸ τὴν στιγμὴν ποὺ λέγεται. Διότι μετὰ τὸν ἔλεγχον τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων καὶ τὴν νίκην του ἐπ' αὐτῶν καὶ τὴν ἐναντίον αὐτῶν κατηγορίαν τοῦ προφήτου τότε ἀρχίζει τὴν νομοθεσίαν του, ὅταν πολὺ πιὸ εὐκολώτερα θὰ ἐδέχοντο τοὺς λόγους του. Καὶ δὲν τοὺς προσκαλεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς συνιστᾷ νὰ δείξουν μεγαλυτέραν προσοχήν. Διότι τοὺς λέγει, «συνίετε», δηλαδὴ σκεφθῆτε τα καλά, ξυπνῆστε ἀπὸ τὸν ὕπνον τὸν βαθύ. Καθ' ὅσον ὁ νόμος ἀπαιτοῦσε μεγάλην προσοχήν. Διότι, ἐὰν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι κατέλυσαν τὸν νόμον, καὶ μάλιστα ὄχι εἰς κατάλληλον καιρόν, ἐξ αἰτίας τῆς ἰδικῆς των παραδόσεως, καὶ ὑπακούσατε εἰς αὐτούς, πολὺ περισσότερον πρέπει νὰ ὑπακούετε εἰς ἐμέ, ποὺ κατὰ τὸν κατάλληλον αὐτὸν καιρὸν σᾶς ὁδηγῶ εἰς ὑψηλοτέραν φιλοσοφίαν.

Καὶ δὲν τοὺς εἶπεν, ὅτι δὲν ἔχει καμμίαν ἀξίαν ἡ ἐντολὴ τῶν φαγητῶν, οὔτε ὅτι ὁ Μωϋσῆς κακῶς ἐθέσπισεν αὐτήν, οὔτε ὅτι αὐτὸ ἔγινε κατὰ θείαν οἰκονομίαν, ἀλλὰ προτρέπων αὐτοὺς μὲ τὴν σειρὰν καὶ συμβουλεύων, καὶ ἀφοῦ τοὺς ἐπαρουσίασε καὶ τὴν ἀπόδειξιν ποὺ πηγάζει ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, λέγει· «Δὲν μολύνει τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνο ποὺ εἰσάγεται εἰς τὸ στόμα, ἀλλ' ἐκεῖνο ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὸ στόμα», καταφεύγων ἔτσι εἰς αὐτὴν τὴν ἰδίαν τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων καὶ νομοθετῶν καὶ διακηρύσσων εἰς αὐτοὺς τὴν γνώμην του κατὰ τρόπον αὐθεντικόν. Καὶ μολονότι ἤκουον ὅλα αὐτὰ δὲν ἐπρόβαλον ἐκεῖνοι καμμίαν ἀντίρρησιν, οὔτε τοῦ εἶπαν. Τί εἶναι αὐτὰ ποὺ λέγεις; Ὁ Θεὸς ἔδωσε τόσας ἐντολὰς πρὸς διάκρισιν τῶν φαγητῶν καὶ σὺ νομοθετεῖς τέτοιου εἴδους νόμους; Ἀλλ' ἐπειδὴ τοὺς ἀπεστόμωσεν ἐξ ὁλοκλήρου, ὄχι μόνον μὲ τοὺς ἐλέγχους του, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ ὅτι ἐφανέρωσε τὸν δόλον των καὶ διεκήρυξε δημοσίᾳ ἐκεῖνο ποὺ ἔπραττον αὐτοὶ κρυφὰ καὶ μὲ τὸ ὅτι ἐπὶ πλέον

αὐτῶν ἐκπομπεῦσαι, καὶ τὰ ἀπόρρητα τῆς διανοίας ἀνακαλύψαι, ἐπιστομισθέντες ἀπῆλθον.

Σὺ δέ μοι σκόπει, πῶς οὐδέπω θαρρεῖ σαφῶς κατατολμῆσαι τῶν βρωμάτων. Διὰ τοῦτο οὐδὲ εἶπε, τὰ βρώματα, ἀλλ', «οὐ τὰ εἰσερχόμενα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον», ὅπερ εἰκὸς ἦν καὶ περὶ τῶν ἀνίπτων χειρῶν ὑποπτεύειν. Αὐτὸς μὲν γὰρ περὶ βρωμάτων ἔλεγεν, ἐνοήθη δ' ἂν καὶ περὶ τούτων. Τοσαύτη γὰρ ἦν ἡ παρατήρησις τῶν βρωμάτων, ὡς καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν τὸν Πέτρον εἰπεῖν· «Οὐχί, Κύριε, ὅτι οὐδέποτε ἔφαγον πᾶν κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον». Εἰ γὰρ καὶ δι' ἑτέρους ταῦτα ἔλεγε, καὶ ὥστε καταλιπεῖν ἑαυτῷ ἀπολογίαν πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας, ἵνα δείξῃ ὅτι καὶ ἀντεῖπε, καὶ οὐδὲ οὕτω συνεχωρήθη, ὅμως δείκνυσι πολλὴν οὖσαν τοῦ πράγματος τὴν ὑπόνοιαν. Διά τοι τοῦτο καὶ αὐτὸς ἐξ ἀρχῆς οὐ φανερῶς εἶπε περὶ βρωμάτων, ἀλλά, «τὰ εἰσερχόμενα εἰς τὸ στόμα»· καὶ πάλιν, ὅτε σαφέστερον ἔδοξεν ὕστερον λέγειν, ἀπὸ τοῦ τέλους αὐτὸ συνεσκίασεν εἰπών· «Τὸ δὲ ἀνίπτοις χερσὶ φαγεῖν οὐ κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον», ἵνα δόξῃ ἐντεῦθεν τὴν ἀρχὴν εἰληφέναι, καὶ περὶ αὐτοῦ διαλέγεσθαι τέως. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε· 'τὸ δὲ βρώματα φαγεῖν οὐ κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον', ἀλλ' ὡς περὶ ἐκείνου διαλεγόμενος, ἵνα μηδὲν ἔχωσιν ἀντειπεῖν ἐκεῖνοι.

Ταῦτα τοίνυν ἀκούσαντες ἐσκανδαλίσθησαν, φησίν, οἱ Φαρισαῖοι, οὐχ οἱ ὄχλοι. «Προσελθόντες» γάρ, φησίν, «οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἶπον αὐτῷ· 'Οἶδας ὅτι οἱ Φαρισαῖοι ἀκού-

5. Πρ. 10, 14.

ἔφερεν εἰς φῶς τὰς ἀποκρύφους σκέψεις των, ἔφυγον ἀποστομωμένοι.

Σὺ ὅμως, σὲ παρακαλῶ, πρόσεξε ὅτι ὁ Κύριος δὲν παίρνει ἀκόμη τὴν ἀπόφασιν νὰ ὁμιλήσῃ καθαρὰ κατὰ τῶν φαγητῶν. Διὰ τοῦτο δὲν εἶπε, 'τὰ φαγητά', ἀλλά, «δὲν μολύνει τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνο ποὺ εἰσάγεται εἰς τὸ στόμα», πρᾶγμα ποὺ ἦτο φυσικὸν νὰ τὸ ἐκλάβουν καὶ διὰ τὰ ἄνιπτα χέρια. Διότι ὁ ἴδιος μὲν ὡμιλοῦσε διὰ τὰ φαγητά, θὰ ἠμποροῦσεν ὅμως νὰ σκεφθῇ κανεὶς ὅτι ἀνεφέρετο καὶ εἰς τὰ χέρια. Πράγματι τόσον μεγάλην σημασίαν ἔδιδον εἰς τὴν διάκρισιν τῶν φαγητῶν εἰς καθαρὰ καὶ μή, ὥστε καὶ ὁ Πέτρος μετὰ τὴν ἀνάστασιν νὰ εἰπῇ· «Ὄχι, Κύριε. Διότι οὐδέποτε εἰς τὴν ζωήν μου ἔφαγα κάτι τι μολυσμένον ἢ ἀκάθαρτον»[5]. Μολονότι βέβαια τὸ ἔλεγεν αὐτὸ δι' ἄλλους καὶ διὰ νὰ δικαιολογηθῇ πρὸς ἐκείνους ποὺ τὸν κατηγοροῦσαν, διὰ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἔφερεν ἀντίρρησιν, ἀλλ' ὅμως οὔτε καὶ ἔτσι συνεχωρήθη, παρὰ ταῦτα ἀποδεικνύει ὅτι ἐδίδετο μεγάλη σημασία διὰ τὸ ζήτημα αὐτό. Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ ὁ Κύριος ἀπὸ τὴν ἀρχὴν δὲν ὡμίλησε φανερὰ διὰ τὰ φαγητά, ἀλλὰ «δι' ἐκεῖνα ποὺ εἰσέρχονται εἰς τὸ στόμα». Καὶ πάλιν, ὅταν ἀργότερα ἐφάνη ὅτι ὡμιλοῦσε πιὸ καθαρά, τὸ ἐκάλυψε τὸ ὅλον θέμα ἐξ αἰτίας τοῦ σκοποῦ ποὺ ἐξυπηρετεῖ, λέγων· «Δὲν μολύνει τὸν ἄνθρωπον ἐὰν φάγῃ μὲ ἄνιπτα χέρια», διὰ νὰ δώσῃ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἔλαβεν ἀφορμὴν ἀπὸ αὐτὸ τὸ γεγονὸς καὶ εἶπεν ὅλα αὐτὰ καὶ ὅτι ὁ λόγος του εἰς τὴν περίπτωσιν ἐκείνην ἀνεφέρετο εἰς τὸ γεγονὸς ἐκεῖνο. Διὰ τοῦτο δὲν εἶπε, 'Δὲν μολύνουν τὸν ἄνθρωπον τὰ φαγητά', ἀλλ' ἐφάνη ὡσὰν νὰ ὡμιλοῦσε μόνον διὰ τὸ γεγονὸς τῶν ἀνίπτων χειρῶν, ὥστε νὰ μὴ ἠμποροῦν ἐκεῖνοι νὰ προβάλουν καμμίαν ἀντίρρησιν.

Ὅταν λοιπὸν τὰ ἤκουσαν αὐτὰ ἐσκανδαλίσθησαν, λέγει, οἱ Φαρισαῖοι, ὄχι ὅμως καὶ τὸ πλῆθος τοῦ κόσμου. Διότι, λέγει, «ἀφοῦ ἦλθον πλησίον του οἱ μαθηταί του τοῦ εἶπαν· Γνωρίζεις ὅτι ἐσκανδαλίσθησαν οἱ Φαρισαῖοι, ὅταν ἤκουσαν

σαντες τὸν λόγον ἐσκανδαλίσθησαν;». Καίτοιγε οὐδὲν πρὸς αὐτοὺς εἴρητο. Τί οὖν ὁ Χριστός; Οὐκ ἔλυσε τὸ σκάνδαλον ἐκείνοις, ἀλλ᾽ ἐπετίμησε, λέγων· «Πᾶσα φυτεία, ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ Πατήρ μου ὁ οὐράνιος, ἐκριζωθήσεται». Οἶδε γὰρ καὶ καταφρονεῖν σκανδάλων, καὶ μὴ καταφρονεῖν. Ἀλλαχοῦ γοῦν φησιν· «Ἵνα δὲ μὴ σκανδαλίσωμεν αὐτούς, βάλε ἄγκιστρον εἰς τὴν θάλασσαν», ἐνταῦθα δέ φησιν· «Ἄφετε αὐτούς· ὁδηγοί εἰσι τυφλοὶ τυφλῶν. Τυφλὸς δὲ τυφλὸν ἐὰν ὁδηγῇ, ἀμφότεροι εἰς βόθυνον ἐμπεσοῦνται».

Ταῦτα δὲ ἔλεγον οἱ μαθηταί, οὐχ ὡς ὑπὲρ ἐκείνων ἀλγοῦντες μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἠρέμα θορυβούμενοι. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἐτόλμων εἰπεῖν ἐξ οἰκείου προσώπου τοῦτο, ἐν τῇ περὶ ἑτέρων διηγήσει μανθάνειν ἐβούλοντο. Ὅτι γὰρ τοῦτό ἐστιν, ἄκουσον πῶς μετὰ ταῦτα ὁ θερμὸς καὶ πανταχοῦ προφθάνων Πέτρος προσελθών φησι· «Φράσον ἡμῖν τὴν παραβολὴν ταύτην», τὸν ἐν τῇ ψυχῇ θόρυβον ἐκκαλύπτων, καὶ φανερῶς μὲν οὐ τολμῶν εἰπεῖν, ὅτι σκανδαλίζομαι, ἀξιῶν δὲ διὰ τῆς ἑρμηνείας ἀπαλλαγῆναι τοῦ θορύβου· διὸ καὶ ἐπετιμᾶτο.

Τί οὖν ὁ Χριστός φησι· «Πᾶσα φυτεία, ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ Πατήρ μου ὁ οὐράνιος, ἐκριζωθήσεται». Τοῦτο περὶ τοῦ νόμου φασὶν εἰρῆσθαι οἱ τὰ Μανιχαίων νοσοῦντες· ἀλλ᾽ ἐπιστομίζει τὰ ἔμπροσθεν εἰρημένα αὐτούς. Εἰ γὰρ περὶ τοῦ νόμου ἔλεγε, πῶς ἀνωτέρω ἀπολογεῖται ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ μάχεται λέγων· «Διατί παραβαίνετε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν παράδοσιν ὑμῶν;»· πῶς δὲ τὸν προφήτην παράγει εἰς μέσον; Ἀλλὰ περὶ αὐτῶν ἐκείνων καὶ τῶν παραδόσεων

6. Ματθ. 17, 27.

τὸν λόγον σου διὰ τὰς τροφάς;». Μολονότι βέβαια δὲν εἶχεν εἰπεῖ τίποτε πρὸς αὐτούς. Καὶ πῶς λοιπὸν ἐνήργησεν ὁ Χριστός; Δὲν τοὺς ἀπήλλαξεν ἀπὸ τὸν σκανδαλισμόν των, ἀλλὰ τοὺς ἐπέπληξε, λέγων· «Κάθε φυτεία, ποὺ δὲν τὴν ἐφύτευσεν ὁ Πατήρ μου ὁ οὐράνιος, θὰ ξερριζωθῇ». Διότι γνωρίζει ὁ Κύριος καὶ πότε πρέπει νὰ ἀδιαφορῇ διὰ τὰ σκάνδαλα καὶ πότε δὲν πρέπει νὰ ἀδιαφορῇ. Διὰ τοῦτο βέβαια εἰς ἄλλην περίπτωσιν λέγει· «Διὰ νὰ μὴ τοὺς σκανδαλίσωμεν ὅμως ρίψε ἀγκίστρι εἰς τὴν θάλασσαν»[6], ἐνῷ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν λέγει· «Ἀφήσατε αὐτούς· εἶναι τυφλοὶ ὁδηγοὶ ποὺ ὁδηγοῦν τυφλούς. Ἐὰν δὲ ἕνας τυφλὸς ὁδηγῇ ἄλλον τυφλόν, θὰ πέσουν καὶ οἱ δύο εἰς βαθὺν λάκκον».

Αὐτὰ δὲ τὰ ἔλεγον οἱ μαθηταί, ὄχι μόνον ἐπειδὴ ἐλυποῦντο δι' ἐκείνους, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ οἱ ἴδιοι ἔνοιωθαν κάποιαν ἀνησυχίαν. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἐτολμοῦσαν νὰ τὰ εἰποῦν ὡς ἰδικήν των σκέψιν, ἤθελαν νὰ πληροφορηθοῦν τὸ βαθύτερον νόημα τῶν λόγων του, ἀναφερόμενοι εἰς τὸν σκανδαλισμὸν τῶν ἄλλων. Διότι τὸ ὅτι πράγματι αὐτὴ ἦτο ἡ αἰτία, ἄκουσε μὲ ποῖον τρόπον εἰς τὴν συνέχειαν ὁ θερμὸς καὶ εἰς ὅλα προλαμβάνων Πέτρος τὸν ἐπλησίασε καὶ τοῦ λέγει· «Ἐξήγησέ μας τὴν παραβολὴν αὐτήν», ἀποκαλύπτων ἔτσι τὴν ταραχὴν τῆς ψυχῆς του, ποὺ δὲν ἐτόλμα μὲν φανερὰ νὰ εἰπῇ ὅτι σκανδαλίζομαι, ἀλλ' ὅμως ὁπωσδήποτε ἔνοιωθε τὴν ἀνάγκην ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν ταραχὴν μὲ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Ἰησοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπετιμήθη.

Τί λέγει λοιπὸν ὁ Χριστός; «Κάθε φυτεία, ποὺ δὲν τὴν ἐφύτευσεν ὁ Πατήρ μου ὁ οὐράνιος, θὰ θερριζωθῇ». Οἱ ὀπαδοὶ τῶν Μανιχαίων ὑποστηρίζουν ὅτι αὐτὰ τὰ εἶπε διὰ τὸν νόμον τοῦ Μωϋσέως, ἀλλὰ τοὺς ἀποστομώνουν τὰ ὅσα εἶπε προηγουμένως. Διότι ἐὰν τὰ ἔλεγε διὰ τὸν νόμον, τότε πῶς προηγουμένως ἀπολογεῖται καὶ ἀγωνίζεται ὑπὲρ τοῦ νόμου λέγων· «Διατί σεῖς παραβαίνετε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, ἐξ αἰτίας τῆς παραδόσεώς σας;», καὶ πῶς τότε ἀναφέρει τὸν προφήτην; Ἑπομένως αὐτὰ τὰ λέγει δι' αὐτοὺς τοὺς ἰδίους

αὐτῶν ταῦτά φησιν. Εἰ γὰρ ὁ Θεὸς εἶπε, «Τίμα τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα», πῶς οὐκ ἔστι φυτεία Θεοῦ τὸ παρὰ Θεοῦ εἰρημένον;

4. Καὶ τὸ ἑξῆς δὲ δείκνυσιν, ὅτι περὶ αὐτῶν εἴρηται καὶ τῶν παραδόσεων αὐτῶν. Ἐπήγαγε γοῦν· «Ὁδηγοί εἰσι τυφλοὶ τυφλῶν». Εἰ δὲ περὶ τοῦ νόμου ἔλεγε τοῦτο, εἶπεν ἄν· Ὁδηγός ἐστι τυφλὸς τυφλῶν. Ἀλλ' οὐχ οὕτως εἶπεν, ἀλλ', «Ὁδηγοί εἰσι τυφλοὶ τυφλῶν», ἐκεῖνον μὲν ἀπαλλάττων τῆς κατηγορίας, εἰς δὲ τούτους τὸ πᾶν περιέλκων. Εἶτα καὶ τὸ πλῆθος ἀποσχίζων αὐτῶν, ὡς μέλλον εἰς βάραθρον ἐμπίπτειν δι' αὐτούς, φησί»· «Τυφλὸς τυφλὸν ἐὰν ὁδηγῇ, ἀμφότεροι εἰς βόθυνον ἐμπεσοῦνται». Μέγα μὲν κακὸν καὶ τυφλὸν εἶναι· τὸ δὲ καὶ τοιοῦτον ὄντα μήτε ἔχειν τὸν χειραγωγόν, καὶ ὁδηγοῦ τάξιν ἐπέχειν, διπλοῦν καὶ τριπλοῦν ἔγκλημα. Εἰ γὰρ τὸ μὴ ἔχειν ὁδηγὸν τὸν τυφλὸν ἐπισφαλές, πολλῷ μᾶλλον τὸ καὶ ἑτέρῳ τοῦτο βούλεσθαι εἶναι.

Τί οὖν ὁ Πέτρος; Οὐ λέγει, Τί ποτέ ἐστι τοῦτο ὃ εἴρηκας; ἀλλ' ὡς ἀσαφείας γέμον ἐρωτᾷ. Καὶ οὐ λέγει· Διατί παράνομον εἶπας; ἐδεδοίκει γάρ, ἵνα μὴ νομισθῇ ἐσκανδαλίσθαι· ἀλλ' ἀσαφείας τοῦτο εἶναί φησιν. Ὅτι δὲ οὐκ ἦν ἀσαφείας, ἀλλ' ἐσκανδαλίζετο, δῆλον· οὐδὲν γὰρ ἀσαφείας εἶχε. Διὸ καὶ ἐπιπλήττει αὐτῷ λέγων· «Ἀκμὴν καὶ ὑμεῖς ἀσύνετοί ἐστε;». Οἱ μὲν γὰρ ὄχλοι οὐδὲ συνῆκαν ἴσως τὸ λεχθέν, αὐτοὶ δὲ ἦσαν οἱ σκανδαλισθέντες. Διὸ παρὰ μὲν τὴν ἀρχήν, ὡς ὑπὲρ τῶν Φαρισαίων δῆθεν ἐρωτῶντες, ἐ-

καὶ διὰ τὰς παραδόσεις των. Διότι ἐὰν εἶπεν ὁ Θεός, «Νὰ τιμᾷς τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου», πῶς τότε δὲν εἶναι φυτεία τοῦ Θεοῦ αὐτὸ διὰ τὸ ὁποῖον εἶπεν ὁ Θεός;

4. Ἀκόμη δὲ καὶ τὸ ἑξῆς ἀποδεικνύει ὅτι αὐτὸ ἐλέχθη δι' αὐτοὺς καὶ τὰς παραδόσεις των. Διότι ἐπρόσθεσεν ὁ Ἰησοῦς· «Εἶναι ὁδηγοὶ τυφλοὶ ποὺ ὁδηγοῦν τυφλούς». Ἐὰν ὅμως τὸ ἔλεγεν αὐτὸ διὰ τὸν νόμον, θὰ ἔλεγεν· Εἶναι ὁδηγὸς τυφλὸς ποὺ ὁδηγεῖ τυφλούς. Δὲν εἶπεν ὅμως αὐτό, ἀλλὰ εἶπεν, «Εἶναι ὁδηγοὶ τυφλοὶ ποὺ ὁδηγοῦν τυφλούς», ἀπαλλάσσων ἔτσι τὸν νόμον ἀπὸ τὴν κατηγορίαν, ἐνῷ ὅλην τὴν εὐθύνην τὴν ἔρριψεν εἰς αὐτούς. Ἐν συνεχείᾳ δὲ διὰ νὰ ἀπομακρύνη ἀπὸ κοντά των καὶ τὸ πλῆθος, ποὺ ἐπρόκειτο ἐξ αἰτίας των νὰ παρασυρθῇ καὶ νὰ πέσῃ εἰς τὸ βάραθρον, λέγει· «Ἐὰν ἕνας τυφλὸς ὁδηγῇ τυφλόν, θὰ πέσουν καὶ οἱ δύο εἰς βαθὺν λάκκον». Βέβαια εἶναι μεγάλο κακὸν νὰ εἶναι κανεὶς τυφλός, ἀλλ' ὅμως τὸ νὰ εἶναι κανεὶς τυφλὸς καὶ νὰ μὴ ἔχη ὁδηγόν, ἀλλ' ὁ ἴδιος νὰ εἶναι ὁδηγὸς τοῦ ἑαυτοῦ του, τότε εἶναι διπλοῦν καὶ τριπλοῦν τὸ ἔγκλημα. Διότι ἐὰν εἶναι ἐπικίνδυνον τὸ νὰ μὴ ἔχῃ ὁ τυφλὸς ὁδηγόν, ὁπωσδήποτε εἶναι πολὺ περισσότερον ἐπικίνδυνον τὸ νὰ θέλῃ αὐτὸς νὰ εἶναι ὁδηγὸς ἄλλου.

Τί κάνει λοιπὸν ὁ Πέτρος; Δὲν λέγει, τί σημαίνει τέλος πάντων αὐτὸ ποὺ εἶπες; ἀλλ' ἐρωτᾷ, ὡσὰν νὰ εἶναι τὰ λόγια του γεμᾶτα ἀπὸ ἀσαφείας. Καὶ δὲν λέγει· Διατί εἶπες παράνομον λόγον; διότι ἐφοβεῖτο μήπως θεωρηθῇ ὅτι ἐσκανδαλίσθη· ἀλλὰ λέγει ὅτι εἶναι ἀκατανόητον αὐτὸ ποὺ εἶπεν. Εἶναι φανερὸν λοιπὸν ὅτι τὰ λόγια του δὲν περιεῖχον ἀσάφειαν, ἀλλ' ὅτι ἐσκανδαλίζετο, καθ' ὅσον δὲν ὑπῆρχεν εἰς αὐτὰ κανὲν ἴχνος ἀσαφείας. Διὰ τοῦτο καὶ τὸν ἐπιπλήττει λέγων· «Ἀκόμη καὶ σεῖς δὲν ἠμπορεῖτε νὰ ἐννοήσετε τοὺς λόγους μου;». Διότι τὸ μὲν πλῆθος τοῦ κόσμου ἴσως νὰ μὴ ἀντελήφθη τὸ νόημα τῶν λόγων του, οἱ μαθηταί του ὅμως ἦσαν ἐκεῖνοι ποὺ ἐσκανδαλίσθησαν. Διὰ τοῦτο κατ' ἀρχὴν μὲν θέλουν νὰ μάθουν ἐρωτῶντες τον τάχα διὰ λογα-

βούλοντο μαθεῖν· ἐπειδὴ δὲ ἤκουσαν αὐτοῦ μεγάλην ἀπειλὴν ἀπειλοῦντος καὶ λέγοντος, ὅτι «Πᾶσα φυτεία, ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ Πατήρ μου ὁ οὐράνιος ἐκριζωθήσεται», καί, «Ὁδηγοί εἰσι τυφλοὶ τυφλῶν», κατεστάλησαν. Ὁ δὲ πανταχοῦ θερμὸς οὐδὲ οὕτως ἀνέχεται σιγῆσαι, ἀλλά φησι· «Φράσον ἡμῖν τὴν παραβολὴν ταύτην».

Τί οὖν ὁ Χριστός; Σφόδρα ἐπιπληκτικῶς ἀποκρίνεται. «Ἀκμὴν καὶ ὑμεῖς ἀσύνετοί ἐστε; Οὔπω νοεῖτε;». Ταῦτα δὲ ἔλεγε καὶ ἐπετίμα, ὥστε τὴν πρόληψιν ἐκβαλεῖν· οὐ μὴν ἔστη μέχρι τούτου, ἀλλὰ καὶ ἕτερα ἐπάγει λέγων· «Ὅτι πᾶν τὸ εἰσπορευόμενον εἰς τὸ στόμα, εἰς τὴν κοιλίαν χωρεῖ, καὶ εἰς τὸν ἀφεδρῶνα ἐκβάλλεται· τὰ δὲ ἐκπορευόμενα ἐκ τοῦ στόματος, ἐκ τῆς καρδίας ἐξέρχεται, κἀκεῖνα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον. Ἐκ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πονηροί, φόνοι, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, κλοπαί, βλασφημίαι, ψευδομαρτυρίαι· καὶ ταῦτά ἐστι τὰ κοινοῦντα τὸν ἄνθρωπον. Τὸ δὲ ἀνίπτοις χερσὶν ἐσθίειν οὐ κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον». Εἶδες πῶς αὐτοῖς σφοδρῶς κέχρηται καὶ ἐπιτιμητικῶς; Εἶτα κατασκευάζει τὸ εἰρημένον ἀπὸ τῆς κοινῆς φύσεως, καὶ πρὸς τὴν θεραπείαν τὴν ἐκείνων. Ὅταν γὰρ εἴπῃ, «εἰς τὴν κοιλίαν χωρεῖ, καὶ εἰς τὸν ἀφεδρῶνα ἐκβάλλεται», ἔτι κατὰ Ἰουδαϊκὴν ταπεινότητα ἀποκρίνεται. Λέγει γάρ, ὅτι οὐ μένει, ἀλλ' ἐξέρχεται. Καίτοι καὶ εἰ ἔμενεν, οὐκ ἐποίει ἀκάθαρτον. Ἀλλ' οὐδέπω τοῦτο δυνατοὶ ἦσαν ἀκοῦσαι. Διὰ γοῦν καὶ τοῦτο καὶ ὁ νομοθέτης τοσοῦτον χρόνον ἀφίησιν, ὅσον ἂν ἔνδον μένῃ· ὅταν δὲ ἐξέλθῃ, οὐκέτι. Ἐν ἑσπέρᾳ γοῦν κελεύει λούε-

ριασμὸν τῶν Φαρισαίων. Ὅταν ὅμως ἤκουσαν τὸν Κύριον νὰ διατυπώνῃ μεγάλην ἀπειλὴν καὶ νὰ λέγῃ, ὅτι, «Κάθε φυτεία, ποὺ δὲν τὴν ἐφύτευσεν ὁ Πατήρ μου ὁ οὐράνιος, θὰ ξερριζωθῇ», καὶ ὅτι «εἶναι τυφλοὶ ὁδηγοὶ ποὺ ὁδηγοῦν τυφλούς», τότε ἐσιώπησαν. Ὁ θερμὸς ὅμως εἰς κάθε περίπτωσιν Πέτρος οὔτε καὶ τώρα ἀνέχεται νὰ σιωπήσῃ, ἀλλὰ λέγει· «Ἐξήγησέ μας τὴν παραβολὴν αὐτήν».

Τί κάνει λοιπὸν ὁ Χριστός; Τοὺς ἀπαντᾷ ἐπιπλήσσων αὐτοὺς πολὺ αὐστηρά. «Ἀκόμη καὶ σεῖς εἶσθε ἀνίκανοι νὰ ἐννοήσετε τὰ λόγια μου; δὲν ἠμπορεῖτε νὰ τὰ καταλάβετε;». Αὐτὰ τὰ λόγια τοὺς ἔλεγεν καὶ τοὺς ἐπέπληττεν, ὥστε νὰ τοὺς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν προκατάληψιν. Καὶ δὲν ἐσταμάτησε μέχρις ἐδῶ, ἀλλὰ προσθέτει καὶ ἄλλα, λέγων· «Ὁτιδήποτε εἰσάγεται εἰς τὸ στόμα, ὡς τροφή, προχωρεῖ πρὸς τὴν κοιλίαν καὶ ἀποβάλλεται εἰς τὸ ἀποχωρητήριον. Ἐκεῖνα ὅμως ποὺ βγαίνουν ἀπὸ τὸ στόμα, προέρχονται ἀπὸ τὴν καρδίαν, καὶ ἐκεῖνα εἶναι ποὺ μολύνουν τὸν ἄνθρωπον. Διότι ἀπὸ τὴν καρδίαν βγαίνουν σκέψεις πονηραί, φόνοι, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, κλοπαί, βλασφημίαι, ψευδομαρτυρίαι, καὶ αὐτὰ εἶναι ἐκεῖνα ποὺ μολύνουν τὸν ἄνθρωπον. Τὸ νὰ τρώγῃ δὲ κανεὶς μὲ ἄνιπτα χέρια, δὲν μολύνει τὸν ἄνθρωπον». Εἶδες μὲ πόσην αὐστηρότητα τοὺς ἑρμηνεύει καὶ πῶς τοὺς ἐπιτιμᾷ; Ἀλλὰ καὶ τὰ ὅσα τοὺς λέγει τὰ ἀποδεικνύει ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἰδίαν τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων, ὥστε νὰ τοὺς ὠφελήσῃ. Διότι ὅταν λέγῃ, «Προχωρεῖ εἰς τὴν κοιλίαν καὶ ἀποβάλλεται εἰς τὸ ἀποχωρητήριον», ἐξακολουθοῦν ἀκόμη αἱ ἀπαντήσεις του νὰ εἶναι σύμφωναι μὲ τὴν ἰουδαϊκὴν ταπεινότητα. Διότι λέγει, ὅτι δὲν μένει μέσα ἡ τροφή, ἀλλὰ ἐξέρχεται. Μολονότι βέβαια καὶ ἂν ἀκόμη ἔμενε, πάλιν δὲν θὰ τὸν ἔκανεν ἀκάθαρτον τὸν ἄνθρωπον. Ἀλλὰ δὲν ἦσαν εἰς θέσιν ἀκόμη νὰ τὸ ἀκούσουν αὐτό. Διὰ τοῦτο βέβαια καὶ ὁ νομοθέτης τόσον χρόνον ὁρίζει, ὅσος χρειάζεται νὰ μείνῃ ἡ τροφὴ ἐντὸς τῆς κοιλίας, ὅταν ὅμως ἐξέλθῃ, δὲν κάνει πλέον κανένα λόγον. Κατὰ τὴν ἑσπέραν λοιπὸν δίδει ἐντολὴν νὰ

σθαι, καὶ καθαρὸν εἶναι, τὸν καιρὸν τῆς πέψεως ἀναμετρῶν, καὶ τῆς ἐκκρίσεως. Τὰ δὲ τῆς καρδίας, φησίν, ἔνδον μένει, καὶ ἐξελθόντα κοινοῖ, οὐ μένοντα μόνον.

Καὶ πρότερον τίθησι τοὺς πονηροὺς διαλογισμούς, ὅπερ ἦν Ἰουδαϊκόν· καὶ οὐδέπω ἀπὸ τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως ποιεῖται τὸν ἔλεγχον, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ τόκου τῆς κοιλίας καὶ τῆς καρδίας, καὶ ἐκ τοῦ τὰ μὲν μένειν, τὰ δὲ μὴ μένειν. Τὰ μὲν γάρ, ἔξωθεν εἰσιόντα, ἔξω πάλιν ἄπεισιν· τὰ δὲ ἔνδοθεν τίκτεται, καὶ ἐξελθόντα κοινοῖ, καὶ τότε μᾶλλον, ὅταν ἐξέλθῃ. Οὔπω γὰρ ἦσαν δυνατοί, ὅπερ ἔφην, ἀκοῦσαι μετὰ τῆς προσηκούσης φιλοσοφίας ταῦτα. Ὁ δὲ Μᾶρκος φησίν, ὅτι καθαρίζων τὰ βρώματα, ταῦτα ἔλεγεν· οὐ μὴν ἐνέφηνεν, οὐδὲ εἶπε, τὸ δὲ βρώματα τοιάδε φαγεῖν οὐ κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον· οὔτε γὰρ ἠνείχοντο σαφῶς οὕτως αὐτοῦ ἀκοῦσαι. Διὸ καὶ ἐπήγαγε· «Τὸ δὲ ἀνίπτοις χερσὶ φαγεῖν οὐ κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον».

Μάθωμεν τοίνυν τίνα ἐστὶ τὰ κοινοῦντα τὸν ἄνθρωπον· μάθωμεν, καὶ φύγωμεν. Καὶ γὰρ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοιοῦτον ὁρῶμεν ἔθος κρατοῦν παρὰ τοῖς πολλοῖς καὶ ὅπως μὲν ἐν καθαροῖς εἰσέλθοιεν ἱματίοις σπουδάζοντας, καὶ ὅπως τὰς χεῖρας νίψαιντο· ὅπως δὲ ψυχὴν καθαρὰν παραστήσαιεν τῷ Θεῷ, οὐδένα ποιουμένους λόγον. Καὶ ταῦτα λέγω, οὐ κωλύων ὥστε χεῖρας νίπτειν, οὐδὲ στόμα, ἀλλὰ βουλόμενος οὕτω νίπτειν, ὡς προσήκει, οὐχ ὕδατι μόνον, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ ὕδατος ταῖς ἀρεταῖς. Ῥύπος γὰρ στόματος, κακηγορία, βλασφη-

7. Προβλ. Μάρκ. 7, 19.

λούζωνται καὶ νὰ εἶναι καθαροί, ὑπολογίζων ὅσος χρόνος ἀπαιτεῖται διὰ τὴν χώνεψιν καὶ τὴν ἀποβολήν. Ἐνῷ αὐτὰ ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴν καρδίαν, λέγει, ὅτι μένουν μέσα καὶ μολύνουν τὸν ἄνθρωπον ὄχι μόνον ὅταν μένουν μέσα του, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐξέλθουν.

Καὶ κατ' ἀρχὴν ἀναφέρει τὰς πονηρὰς σκέψεις, πρᾶγμα ποὺ ἦτο ἴδιον γνώρισμα τῶν Ἰουδαίων. Καὶ δὲν κάνει ἀκόμη τὸν ἔλεγχον στηριζόμενος εἰς τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ἀπὸ αὐτὰ ποὺ γεννῶνται ἀπὸ τὴν κοιλίαν καὶ τὴν καρδίαν καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι τὰ μὲν παραμένουν, τὰ δὲ ἄλλα δὲν παραμένουν. Διότι ἐκεῖνα ποὺ εἰσέρχονται ἀπὸ ἔξω, ἐπιστρέφουν πάλιν πρὸς τὰ ἔξω. Ἐκεῖνα ὅμως ποὺ γεννῶνται μέσα εἰς τὴν καρδίαν μολύνουν τὸν ἄνθρωπον ὅταν ἐξέλθουν καὶ μάλιστα πολὺ περισσότερον τότε ὅταν ἐξέλθουν. Ἀλλ' ὅμως δὲν ἦσαν ἀκόμη εἰς θέσιν, ὅπως προανέφερα, νὰ τὰ ἀκούσουν αὐτὰ μὲ τὴν πρέπουσαν φιλοσοφίαν. Ὁ δὲ εὐαγγελιστὴς Μᾶρκος λέγει ὅτι ὅλα τὰ ἔλεγεν αὐτὰ διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ φαγητὰ εἶναι καθαρά[7]. Ἀλλ' ὅμως δὲν τὸ ἔκανεν αὐτὸ φανερόν, οὔτε εἶπεν ὅτι δὲν μολύνει τὸν ἄνθρωπον ἂν φάγῃ φαγητὰ ποὺ θεωροῦνται ἀκάθαρτα, διότι δὲν θὰ ἠνείχοντο νὰ τὸ ἀκούσουν αὐτὸ ἔτσι καθαρά. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπρόσθεσε· «Τὸ νὰ φάγῃ ὅμως κάποιος μὲ ἄνιπτα χέρια, δὲν μολύνει τὸν ἄνθρωπον».

Ἂς μάθωμεν λοιπὸν ποῖα εἶναι ἐκεῖνα ποὺ μολύνουν τὸν ἄνθρωπον. Ἂς τὰ μάθωμεν καὶ ἂς τὰ ἀποφύγωμεν. Διότι καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν βλέπομεν ὅτι ἐπικρατεῖ παρομοία συνήθεια εἰς τοὺς περισσοτέρους ποὺ φροντίζουν καὶ πῶς νὰ ἔλθουν μὲ καθαρὰ ἐνδύματα καὶ πῶς νὰ πλύνουν τὰ χέρια των. Δὲν καταβάλουν ὅμως καμμίαν φροντίδα, πῶς νὰ παρουσιάσουν καθαρὰν τὴν ψυχήν τους ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Καὶ αὐτὰ τὰ λέγω ὄχι διὰ νὰ σᾶς ἐμποδίσω νὰ νίπτετε τὰ χέρια σας, οὔτε καὶ τὸ στόμα σας, ἀλλ' ἐπειδὴ θέλω ἔτσι νὰ νίπτεσθε, ὅπως ἁρμόζει, ὄχι δηλαδὴ μόνον μὲ τὸ νερό, ἀλλά, ἀντὶ τοῦ νεροῦ, μὲ τὰς ἀρετάς. Διότι ρύπος τοῦ στόματος

μία, λοιδορία, ὀργίλα ῥήματα, αἰσχρολογία, γέλως, εὐτραπελία. Εἰ τοίνυν σύνοιδας σαυτῷ μηδὲν τούτων φθεγγομένῳ, μηδὲ ῥυπῶντι τὸν ῥύπον τοῦτον, πρόσελθε θαρρῶν· εἰ δὲ μυριάκις ταύτας ἐδέξω τὰς κηλῖδας, τί ματαιοπονεῖς, ὕδατι μὲν περικλύζων τὴν γλῶτταν, τὸν δὲ ὀλέθριον καὶ βλαβερὸν περιφέρων ἐν αὐτῇ ῥύπον;

5. Εἰπέ γάρ μοι, εἰ κόπρον ἐν ταῖς χερσὶν εἶχες καὶ βόρβορον, ἆρα ἂν ἐτόλμησας εὔξασθαι; Οὐδαμῶς. Καὶ μὴν τοῦτο οὐδεμία βλάβη· ἐκεῖνο δὲ ὄλεθρος. Πῶς οὖν ἐν μὲν τοῖς ἀδιαφόροις εὐλαβής, ἐν δὲ τοῖς κεκωλυμένοις ῥᾴθυμος; Τί οὖν; οὐ δεῖ προσεύχεσθαι; φησί. Δεῖ μέν, ἀλλ' οὐχὶ ῥυπῶντα, οὐδὲ τοιοῦτον ἔχοντα βόρβορον. Τί οὖν, ἐὰν προληφθῶ; φησί. Κάθαρον σαυτόν. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Κλαῦσον, στέναξον, δὸς ἐλεημοσύνην, ἀπολόγησαι τῷ ὑβρισμένῳ, κατάλλαξον σαυτῷ διὰ τούτων, ἀπόσμηξον τὴν γλῶτταν, ἵνα μὴ μειζόνως παροξύνῃς τὸν Θεόν. Καὶ γὰρ εἴ τις κόπρου τὰς χεῖρας πληρώσας, οὕτω σου κατέσχε τοὺς πόδας ἱκετεύων, οὐ μόνον οὐκ ἂν ἤκουσας, ἀλλὰ καὶ τῷ ποδὶ ἐλάκτισας, πῶς οὖν σὺ τολμᾷς οὕτω Θεῷ προσιέναι; Καὶ γὰρ χείρ ἐστιν ἡ γλῶττα τῶν εὐχομένων, καὶ δι' αὐτῆς κατέχομεν τὰ γόνατα τοῦ Θεοῦ.

Μὴ τοίνυν μολύνῃς αὐτήν, ἵνα μὴ καὶ πρὸς σὲ εἴπῃ· «Ἐὰν πληθύνητε τὴν δέησιν, οὐκ εἰσακούσομαι». Καὶ γὰρ «Ἐν χειρὶ γλώσσης ζωὴ καὶ θάνατος»· καὶ «Ἀπὸ τῶν λόγων σου δικαιωθήσῃ, καὶ ἀπὸ τῶν λόγων σου καταχριθήσῃ». Μᾶλλον τοίνυν τῆς κόρης φύλαττε τὴν γλῶτταν. Ἵππος ἐστὶ

---

8. Ἡσ. 1, 15.
9. Παρμ. 18, 21.
10. Ματθ. 12, 37.

εἶναι ἡ κατηγορία, ἡ βλασφημία, ἡ λοιδορία, τὰ γεμᾶτα ὀργὴν λόγια, ἡ αἰσχρολογία, τὸ χλευαστικὸν γέλοιο, οἱ ἀστεϊσμοί. Ἐὰν λοιπὸν πιστεύῃς, ὅτι δὲν λέγεις τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτὰ καὶ ὅτι δὲν σὲ μολύνει αὐτὸς ὁ ρύπος, ἔλα εἰς τὴν ἐκκλησίαν μὲ θάρρος. Ἐὰν ὅμως πολλὲς φορὲς ἐδέχθης αὐτὰς τὰς κηλῖδας, διατί κοπιάζεις ἄδικα καὶ τὴν μὲν γλῶσσαν τὴν περιπλένεις μὲ νερό, ἀλλ' ὅμως περιφέρεις ἐπάνω εἰς αὐτὴν τὸν ὀλέθριον καὶ βλαβερὸν αὐτὸν ρύπον;

5. Εἰπέ μου σὲ παρακαλῶ, ἐὰν εἶχες εἰς τὰ χέρια σου κοπριὰν καὶ βοῦρκον, θὰ ἐτολμοῦσες ἆρά γε νὰ προσευχηθῇς; Ἀσφαλῶς ὄχι. Καὶ ὅμως ἀπὸ αὐτὸ μὲν δὲν προέρχεται καμμία βλάβη, ἐνῷ ὁ πνευματικὸς ρύπος εἶναι καταστροφή. Πῶς λοιπὸν εἰς μὲν τὰ ἀδιάφορα εἶσαι εὐλαβής, εἰς δὲ τὰ ἀπηγορευμένα ἀδιάφορος; Τί λοιπόν; θὰ εἰπῇ κάποιος· δὲν πρέπει νὰ προσευχώμεθα; Πρέπει βέβαια, ἀλλ' ὄχι γεμᾶτος ἀπὸ ρύπον, οὔτε ὅταν ἔχῃς τέτοιου εἴδους βοῦρκον. Ἀλλὰ τί νὰ κάνω, θὰ εἰπῇ, ἐὰν συνέβη προηγουμένως νὰ μολυνθῶ; Καθάρισε τὸν ἑαυτόν σου. Πῶς καὶ μὲ ποῖον τρόπον; Κλαῦσε, στέναξε, δῶσε ἐλεημοσύνην, ἀπολογήσου εἰς αὐτὸν ποὺ ἐπρόσβαλες, συμφιλίωσε τὸν ἑαυτόν σου μὲ ὅλα αὐτά, καθάρισε τὴν γλῶσσαν σου, διὰ νὰ μὴ ἐξοργίσῃς περισσότερον τὸν Θεόν. Καθ' ὅσον ἐὰν κάποιος, ποὺ τὰ χέρια του εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ κοπριάν, σοῦ πιάσῃ ἔτσι τὰ πόδια καὶ σὲ παρακαλῇ, ὄχι μόνον δὲν θὰ ἤθελες νὰ τὸν ἀκούσῃς, ἀλλὰ θὰ τὸν ἐκλωτσοῦσες μὲ τὸ πόδι σου, πῶς λοιπὸν σὺ τολμᾷς νὰ πλησιάζῃς ἔτσι εἰς τὸν Θεόν; Διότι ἡ γλῶσσα εἶναι τὸ χέρι τῶν προσευχομένων καὶ μὲ αὐτὴν ἐγγίζομεν τὰ γόνατα τοῦ Θεοῦ.

Ἑπομένως μὴ τὴν μολύνῃς, διὰ νὰ μὴ εἰπῇ καὶ πρὸς ἐσένα ὁ Θεός· «Ἐὰν πληθύνετε τὴν προσευχήν σας, δὲν θὰ σᾶς ἀκούσω»[8], διότι, «ἀπὸ τὴν γλῶσσαν ἐξαρτᾶται ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος»[9]. Καὶ «Ἀπὸ τοὺς λόγους σου θὰ δικαιωθῇς καὶ ἀπὸ τοὺς λόγους σου θὰ καταδικασθῇς»[10]. Ἑπομένως φύλασσε τὴν γλῶσσάν σου περισσότερον ἀπὸ τὴν κόρην τοῦ ὀφθαλμοῦ σου. Ἡ γλῶσσα εἶναι ἄλογον βασιλικόν. Ἐὰν λοιπὸν τῆς

βασιλικὸς ἡ γλῶσσα. Ἂν μὲν οὖν ἐπιθῇς αὐτῇ χαλινὸν καὶ διδάξῃς βαδίζειν εὔρυθμα, ἐπαναπαύσεται αὐτῇ καὶ ἐπικαθιεῖται ὁ βασιλεύς· ἂν δὲ ἀχαλίνωτον ἀφῇς φέρεσθαι καὶ σκιρτᾶν, τοῦ διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων ὄχημα γίνεται.

Σὺ δὲ ἀπὸ μὲν συνουσίας ὢν τῆς σαυτοῦ γυναικός, οὐ τολμᾷς εὔξασθαι, καίτοιγε οὐδὲ ἔγκλημα τοῦτο· ἀπὸ δὲ λοιδορίας ὢν καὶ ὕβρεως, ὃ καὶ γέενναν προξενεῖ, πρὶν ἢ καθᾶραι σαυτὸν καλῶς, ἀνατείνεις τὰς χεῖρας; καὶ πῶς οὐ φρίττεις; εἰπέ μοι. Οὐκ ἤκουσας Παύλου λέγοντος, ὅτι «Τίμιος ὁ γάμος, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος»; Εἰ δὲ ἀπὸ τῆς ἀμιάντου κοίτης ἀνιστάμενος οὐ τολμᾷς εὐχῇ προσελθεῖν, ἀπὸ τῆς κοίτης ὢν τῆς διαβολικῆς πῶς καλεῖς τὸ φρικτὸν ὄνομα ἐκεῖνο καὶ φοβερόν; Καὶ γὰρ κοίτη διαβολική, τὸ ἐν ὕβρεσι πλύνεσθαι καὶ λοιδορίαις. Καὶ καθάπερ πονηρός τις μοιχός, ὁ θυμὸς μετὰ πολλῆς ἡμῖν συγγίνεται τῆς ἡδονῆς, τὰ ὀλέθρια προϊέμενος ἐν ἡμῖν σπέρματα, καὶ τὴν διαβολικὴν ποιῶν ἀποτίκτειν ἔχθραν, καὶ ἀπεναντίας τῷ γάμῳ πάντα ἐργαζόμενος. Ὁ μὲν γὰρ γάμος τοὺς δύο ποιεῖ σάρκα γενέσθαι μίαν, ὁ δὲ θυμὸς τοὺς ἡνωμένους εἰς πολλὰ διαιρεῖ μέρη, καὶ αὐτὴν κατασχίζει καὶ κατατέμνει τὴν ψυχήν.

Ἵν' οὖν μετὰ παρρησίας τῷ Θεῷ προσίῃς, μὴ δέξῃ τὸν θυμὸν ἐπεισιόντα σοι, καὶ συγγενέσθαι βουλόμενον, ἀλλ' ὥσπερ κύνα λυττῶντα ἀπέλασον. Οὕτω γὰρ καὶ Παῦλος ἐκέλευσεν. «Ἐπαίροντας» γάρ, φησίν, «ὁσίους χεῖρας, χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμῶν». Μὴ δὴ καταισχύνῃς τὴν γλῶτταν· (ἐπεὶ πῶς ὑπὲρ τοῦ δεηθήσεται, ὅταν τὴν οἰκείαν παρρησίαν ἀπολέσῃ;)· ἀλλὰ κόσμησον αὐτὴν ἐπιεικείᾳ, ταπεινοφροσύνῃ ποίησον ἀξίαν τοῦ παρακαλουμένου Θεοῦ· εὐλογίας αὐτὴν ἐμ-

11. Ἑβρ. 13, 4.
12. Α' Τιμ. 2, 8.

βάλῃς χαλινάρι καὶ τὴν ἀσκήσῃς νὰ βαδίζῃ μὲ χάριν, θὰ βασισθῇ καὶ θὰ καθίσῃ ἐπάνω της ὁ βασιλεύς. Ἂν ὅμως τὴν ἀφήσῃς χωρὶς χαλινάρι νὰ γυρίζῃ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ καὶ νὰ ἀτακτῇ, τότε γίνεται ὄχημα τοῦ διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων.

Σὺ λοιπὸν μετὰ τὴν συνουσίαν μὲ τὴν γυναῖκα σου δὲν τολμᾷς νὰ προσευχηθῇς, ἂν καὶ αὐτὸ βέβαια δὲν εἶναι οὔτε κἂν ἁμάρτημα. Μετὰ ὅμως, ἀπὸ λοιδορίαν καὶ ὕβριν, ποὺ εἶναι πράξεις ἄξιαι τῆς τιμωρίας τῆς γεέννης, πρὶν καθαρίσῃς καλὰ τὸν ἑαυτόν σου, ὑψώνεις τὰ χέρια σου διὰ νὰ προσευχηθῇς; Καὶ πῶς δὲν φρίττεις; εἰπέ μου. Δὲν ἤκουσες τὸν Παῦλον ποὺ λέγει, ὅτι ὁ γάμος εἶναι τίμιος καὶ τὸ κρεββάτι τοῦ γάμου καθαρὸν ἀπὸ μολυσμόν»[11]; Ἐὰν δέ, ὅταν σηκώνεσαι ἀπὸ τὸ ἀμόλυντον αὐτὸ κρεββάτι τοῦ γάμου, δὲν τολμᾷς νὰ ἔλθῃς νὰ προσευχηθῇς, πῶς ἐπικαλεῖσαι τὸ φρικτὸν ἐκεῖνο καὶ φοβερὸν ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ὅταν ἔρχεσαι ἀπὸ τὸ διαβολικὸν κρεββάτι; Διότι πράγματι εἶναι κρεββάτι διαβολικὸν τὸ νὰ λούζεται κανεὶς μέσα εἰς τὰς ὕβρεις καὶ τὰς λοιδορίας. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς κάποιος πονηρὸς μοιχός, ἔτσι καὶ ὁ θυμὸς μᾶς ἔρχεται μὲ μεγάλην ἡδονήν, καὶ ρίπτων μέσα καὶ τὰ ὀλέθρια σπέρματά του, γίνεται αἰτία νὰ γεννηθῇ διαβολικὴ ἔχθρα καὶ κάμνει ὅλα τὰ ἀντίθετα πρὸς τὸν γάμον. Διότι ὁ μὲν γάμος κάνει τοὺς δύο νὰ γίνουν μία σάρκα, ὁ δὲ θυμὸς τοὺς ἡνωμένους τοὺς διαιρεῖ εἰς πολλὰ μέρη καὶ κατασχίζει καὶ κομματιάζει αὐτὴν τὴν ἰδίαν τὴν ψυχήν.

Ἑπομένως διὰ νὰ πλησιάζῃς τὸν Θεὸν μὲ παρρησίαν, μὴ ἐπιτρέψῃς τὸν θυμόν, θέλοντα νὰ εἰσέλθῃ μέσα σου καὶ νὰ κατοικήσῃ μαζί σου, ἀλλὰ ἐκδίωξέ τον ὡσὰν σκύλον λυσσασμένον. Διότι καὶ ὁ Παῦλος τὴν ἰδίαν ἐντολὴν ἔδωσε· Διότι, λέγει, «Νά, ὑψώνω πρὸς τὸν Θεὸν χέρια ἀμόλυντα, ἀπηλλαγμένα ἀπὸ ὀργὴν καὶ διαλογισμούς»[12]. Μὴ λοιπὸν ἀτιμάζῃς τὴν γλῶσσαν σου· (διότι πῶς θὰ προσευχηθῇ δι' ἐσένα, ὅταν χάσῃ τὴν ἰδικήν της παρρησίαν;), ἀλλὰ στόλισέ την μὲ ἐπιείκειαν καὶ ταπεινοφροσύνην· κάνε την ἀνταξίαν τοῦ Θεοῦ, τὸν ὁποῖον παρακαλεῖ· γέμισέ την μὲ εὐχὰς καὶ πολ-

πλησον, ἐλεημοσύνης πολλῆς. Ἔστι γὰρ καὶ διὰ ῥημάτων ἐλεημοσύνην ποιεῖν. «Κρεῖττον γὰρ λόγος, ἢ δόσις», καί· «Ἀποκρίθητι τῷ πτωχῷ ἐν πραΰτητι εἰρηνικά». Καὶ τὸν ἄλλον δὲ ἅπαντα χρόνον τῇ διηγήσει τῶν θείων καλλώπιζε νόμων. «Πᾶσα γὰρ ἡ διήγησίς σου ἔστω ἐν νόμῳ ὑψίστου».

Οὕτως ἑαυτοὺς κοσμήσαντες, προσερχώμεθα τῷ βασιλεῖ καὶ πίπτωμεν ἐπὶ γόνατα, μὴ τῷ σώματι μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ διανοίᾳ. Ἐννοήσωμεν τίνι πρόσιμεν, καὶ ὑπὲρ τίνων, καὶ τί βουλόμενοι ἀνύσαι. Θεῷ πρόσιμεν, ὃν τὰ Σεραφὶμ ἰδόντα τὰς ὄψεις ἀπέστρεψεν, οὐ φέροντα τὴν λαμπηδόνα· ὃν ἡ γῆ βλέπουσα τρέμει. Θεῷ πρόσιμεν, τῷ φῶς οἰκοῦντι ἀπρόσιτον. Καὶ πρόσιμεν ὑπὲρ γεέννης ἀπαλλαγῆς, ὑπὲρ ἁμαρτημάτων ἀφέσεως, ὑπὲρ τοῦ λυθῆναι τὰς ἀφορήτους ἡμῖν τιμωρίας ἐκείνας, ὑπὲρ τοῦ τῶν οὐρανῶν τυχεῖν καὶ τῶν ἀγαθῶν τῶν ἐκεῖ.

6. Προσπέσωμεν τοίνυν καὶ τῷ σώματι καὶ τῇ διανοίᾳ, ἵνα αὐτὸς ἡμᾶς ἀναστήσῃ κειμένους· μετὰ ἐπιεικείας διαλεχθῶμεν καὶ πραότητος ἁπάσης. Καὶ τίς οὕτως ἄθλιος, φησί, καὶ ταλαίπωρος, ὡς ἐν εὐχῇ μὴ γενέσθαι ἐπιεικής; Ὁ μετὰ ἀρᾶς εὐχόμενος, καὶ θυμοῦ πληρῶν ἑαυτόν, καὶ τῶν ἐχθρῶν καταβοῶν. Εἰ γὰρ βούλει κατηγορεῖν, σαυτοῦ κατηγόρει. Εἰ βούλει τὴν γλῶτταν ἀκονᾶν καὶ θήγειν, κατὰ τῶν σῶν ἁμαρτημάτων. Καὶ μὴ τί ἕτερός σε εἰργάσατο κακὸν εἴπῃς, ἀλλὰ τί σὺ σαυτὸν εἰργάσω· τοῦτο γὰρ μάλιστά ἐστι κακόν. Οὐδὲ γὰρ ἕτερός σέ

---

13. Σοφ. Σειρ. 18, 16.
14. Σοφ. Σειρ. 4, 8.
15. Σοφ. Σειρ. 9, 15.
16. Προβλ. Α΄ Τιμ. 6, 16.

λὴν ἐλεημοσύνην. Διότι εἶναι δυνατὸν νὰ κάνῃς ἐλεημοσύνην καὶ μὲ τὰ λόγια. «Διότι ὁ λόγος εἶναι προτιμώτερος ἀπὸ τὴν προσφοράν»[13], καὶ «Ἀπάντησε εἰς τὸν πτωχὸν μὲ πραότητα καὶ εἰρηνικά»[14]. Καὶ ὅλον δὲ τὸν ὑπόλοιπον χρόνον καλλώπιζέ την μὲ τὴν διήγησιν τῶν θείων νόμων. «Διότι κάθε διήγησίς σου πρέπει ν' ἀναφέρεται εἰς τὸν νόμον τοῦ ὑψίστου»[15].

Ἀφοῦ στολίσωμεν λοιπὸν ἔτσι τοὺς ἑαυτούς μας, ἂς πλησιάζωμεν τὸν βασιλέα καὶ ἂς γονατίζωμεν ἔμπροσθέν του, ὄχι μόνον σωματικῶς, ἀλλὰ καὶ πνευματικῶς. Ἂς τὸ σκεφθοῦμεν, εἰς ποῖον πλησιάζομεν καὶ διὰ ποῖον λόγον καὶ ποίαν ὠφέλειαν θέλομεν νὰ ἐπιτύχωμεν. Προσερχόμεθα εἰς τὸν Θεόν, τὸν ὁποῖον ὅταν τὸν εἶδον τὰ Σεραφὶμ ἔστρεψαν ἀλλοῦ τὰ μάτια των, ἐπειδὴ δὲν ἠμποροῦσαν ν' ἀντικρύσουν τὴν ἀκτινοβολίαν του, τὸν ὁποῖον τὸν βλέπει ἡ γῆ καὶ τρέμει. Εἰς τὸν Θεὸν προσερχόμεθα, εἰς τὸν ὁποῖον κατοικεῖ φῶς ἀπρόσιτον[16]. Καὶ προσερχόμεθα διὰ νὰ τὸν παρακαλέσωμεν νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν γέενναν, νὰ συγχωρήσῃ τὰς ἁμαρτίας μας, νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὰς ἀφορήτους ἐκείνας τιμωρίας, διὰ νὰ κληρονομήσωμεν τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ ἀγαθά, ποὺ ὑπάρχουν ἐκεῖ.

6. Ἂς γονατίσωμεν λοιπὸν καὶ ἂς τὸν παρακαλέσωμεν καὶ σωματικῶς καὶ πνευματικῶς, διὰ νὰ μᾶς ἀναστήσῃ, ἐνῷ θὰ εὑρισκώμεθα πεσμένοι ἐνώπιόν του. Ἂς συνομιλήσωμεν μαζί του μὲ ἀπόλυτον ἐπιείκειαν καὶ πραότητα. Καὶ ποῖος εἶναι τόσον ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος, θὰ εἰπῇ κάποιος, ὥστε νὰ μὴ εἶναι ἐπιεικὴς κατὰ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς; Ἐκεῖνος ποὺ προσεύχεται μὲ κατάραν καὶ εἶναι γεμᾶτος ἀπὸ θυμὸν καὶ φωνάζει κατὰ τῶν ἐχθρῶν του. Διότι ἐὰν πράγματι θέλῃς νὰ κατηγορήσῃς κατηγόρησε τὸν ἑαυτόν σου. Ἐὰν θέλῃς νὰ τροχίζῃς τὴν γλῶσσαν σου καὶ νὰ τὴν ὀξύνῃς κάνε το εἰς τὰ ἰδικά σου ἁμαρτήματα. Καὶ νὰ μὴ εἰπῇς τί κακὸν σοῦ ἔκανε κάποιος ἄλλος, ἀλλὰ τί σὺ ἔκανες εἰς τὸν ἑαυτόν σου, διότι αὐτὸ εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν κακόν. Καὶ οὔτε βέβαια κάποιος ἄλλος θὰ ἠμπορέσῃ νὰ σὲ ἀδικήσῃ, ἐὰν δὲν

τις ἀδικῆσαι δυνήσεται, ἂν μὴ σὺ σαυτὸν ἀδικῇς. Ὥστε, εἰ κατὰ τῶν ἀδικούντων γενέσθαι βούλει κατὰ σαυτοῦ πρόσελθε πρῶτον· οὐδεὶς ὁ κωλύων· ὡς ἂν κατὰ ἑτέρου προσέλθῃς, μείζονα ἀδικηθεὶς ἀπῆλθες. Τίνα δὲ ὅλως καὶ ἀδικίαν εἰπεῖν; Ὅτι ὁ δεῖνα ὕβρισε, καὶ ἥρπασε, καὶ κινδύνοις περιέβαλεν; Ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἀδικῆσθαι, ἀλλ', ἐὰν νήφωμεν, καὶ ὠφελεῖσθαι τὰ μέγιστα. Ὁ γὰρ ἠδικημένος ὁ τὰ τοιαῦτα ποιήσας ἐστίν, οὐχ ὁ παθών. Καὶ τοῦτο μάλιστά ἐστι τὸ πάντων αἴτιον τῶν κακῶν, ὅτι οὐδὲ ἴσμεν τίς ποτέ ἐστιν ὁ ἀδικούμενος, καὶ τίς ὁ ἀδικῶν. Ὡς εἰ τοῦτο ᾔδειμεν καλῶς, οὐκ ἂν ἑαυτούς ποτε ἠδικήσαμεν, οὐκ ἂν κατ' ἑτέρου ηὐξάμεθα, μαθόντες ὅτι παρ' ἑτέρου ἀδύνατον παθεῖν κακῶς.

Οὐδὲ γὰρ τὸ ἁρπάζεσθαι, ἀλλὰ τὸ ἁρπάζειν κακόν. Ὥστε, εἰ μὲν ἥρπασας, κατηγόρει σαυτοῦ· εἰ δὲ ἡρπάγης, καὶ εὔχου ὑπὲρ τοῦ ἡρπακότος, ὅτι σε τὰ μέγιστα ὤνησεν. Εἰ γὰρ καὶ μὴ τοιαύτη ἡ γνώμη τοῦ πεποιηκότος, ἀλλὰ σὺ τὰ μέγιστα ὠφελήθης, ἂν γενναίως ἐνέγκῃς. Ἐκεῖνον μὲν γὰρ καὶ οἱ ἄνθρωποι καὶ οἱ θεῖοι ταλανίζουσι νόμοι· σὲ δὲ τὸν ἠδικημένον καὶ στεφανοῦσι καὶ ἀνακηρύττουσιν. Οὐδὲ γὰρ εἰ πυρέττων τις ἥρπασε παρά τινος ἀγγεῖον ὕδωρ ἔχον, καὶ ἐνεφορήθη τῆς βλαβερᾶς ἐπιθυμίας, τὸν ἁρπαγέντα εἴποιμεν ἂν ἠδικῆσθαι, ἀλλὰ τὸν ἁρπάσαντα· τὸν γὰρ πυρετὸν ηὔξησε, καὶ τὴν νόσον χαλεπωτέραν ἐποίησε.

Τοῦτο τοίνυν καὶ ἐπὶ τοῦ φιλοχρημάτου καὶ φιλαργύρου

ἀδικῇς σὺ ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτόν σου. Ὥστε, ἐὰν θέλῃς νὰ στραφῇς ἐναντίον αὐτῶν ποὺ σὲ ἠδίκησαν, στρέψου πρῶτα ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ σου· κανεὶς δὲν σὲ ἐμποδίζει. Διότι ἐὰν στραφῇς ἐναντίον ἄλλου, τότε ἔφυγες φέρων μαζί σου μεγαλυτέραν ἀδικίαν. Ἄλλωστε ποίαν σπουδαίαν ἀδικίαν ἔχεις νὰ εἰπῇς; Ὅτι ὁ τάδε σὲ ὕβρισε, σοῦ ἔκλεψε τὰ πράγματά σου καὶ σὲ περιέβαλε μὲ κινδύνους; Ἀλλ' αὐτὸ δὲν εἶναι ἀδικία, ἀντιθέτως, ἐὰν σκεπτώμεθα ψύχραιμα, εἶναι δυνατὸν νὰ μᾶς ὠφελήσῃ τὰ μέγιστα. Διότι ὁ ἠδικημένος εἶναι αὐτὸς ποὺ ἔκανεν αὐτά, καὶ ὄχι αὐτὸς ποὺ τὰ ἔπαθε. Καὶ αὐτὸ πρὸ πάντων εἶναι τὸ αἴτιον ὅλων τῶν κακῶν, τὸ ὅτι δὲν γνωρίζομεν ποῖος τέλος πάντων εἶναι ὁ ἀδικούμενος καὶ ποῖος ὁ ἀδικῶν. Διότι ἐὰν τὸ ἐγνωρίζαμεν αὐτὸ καλά, δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἀδικήσωμεν ποτὲ τοὺς ἑαυτούς μας, δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ προσευχηθῶμεν ἐναντίον ἄλλου, καθ' ὅσον θὰ ἐγνωρίζαμεν ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ πάθωμεν κακὸν ἀπὸ ἄλλον.

Οὔτε βέβαια εἶναι κακὸν νὰ ἀρπάζουν τὰ πράγματά σου, ἀλλὰ τὸ νὰ ἀρπάζῃς σύ. Συνεπῶς, ἐὰν μὲν ἥρπασες, κατηγόρει τὸν ἑαυτόν σου, ἐὰν πάλιν σοῦ ἥρπαξαν τὰ πράγματά σου, εὐχήσου δι' αὐτὸν ποὺ σοῦ τὰ ἥρπασε, διότι σὲ ὠφέλησεν εἰς μεγάλον βαθμόν. Καθ' ὅσον ἂν ἀκόμη ἡ διάθεσις αὐτοῦ ποῦ σοῦ τὰ ἥρπασε δὲν ἦτο αὐτή, σὺ ὠφελήθης ὁπωσδήποτε εἰς μεγάλον βαθμόν, ἐὰν ἀντιμετωπίσῃς μὲ γενναιότητα τὸ γεγονὸς αὐτό. Διότι ἐκεῖνον μὲν τὸν καταδικάζουν καὶ οἱ ἄνθρωποι καὶ οἱ θεῖοι νόμοι, ἐνῷ ἐσένα τὸν ἠδικημένον καὶ σὲ στεφανώνουν καὶ σὲ ἐπαινοῦν. Οὔτε βέβαια ἐὰν κάποιος, ποὺ εὑρίσκεται εἰς κατάστασιν πυρετοῦ, ἥρπασεν ἀπὸ κάποιον δοχεῖον γεμᾶτον ἀπὸ νερὸ καὶ ἱκανοποίησε τὴν βλαβερὰν ἐπιθυμίαν του ἠμποροῦμεν νὰ εἰποῦμεν ὅτι ἠδίκησεν αὐτὸν ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἥρπασε τὸ νερό, ἀλλ' ἠδικήθη ὁ ἁρπάσας. Διότι τοῦτο ηὔξησε τὸν πυρετὸν καὶ ἐχειροτέρεψε τὴν ἀσθένειάν του.

Τὸ ἴδιο λοιπὸν νὰ σκέπτεται καὶ διὰ τὸν φιλοχρήματον

λογίζου. Καὶ γὰρ οὗτος πυρέττων πολλῷ χαλεπώτερον ἐκείνου, διὰ τῆς ἁρπαγῆς ταύτης τὴν φλόγα ἀνῆψε τὴν ἑαυτοῦ. Καὶ ξίφος δὲ εἴ τις μαινόμενος ἁρπάσας παρ' ὁτουοῦν ἑαυτὸν διεχειρίσατο, τίς ἦν ὁ ἠδικημένος πάλιν; ὁ ἁρπαγείς, ἢ ὁ ἁρπάσας; Εὔδηλον ὅτι ὁ ἁρπάσας.

Οὐκοῦν καὶ ἐπὶ τῆς τῶν χρημάτων ἁρπαγῆς τὸ αὐτὸ τοῦτο ψηφιζώμεθα. Ὅπερ γὰρ μαινομένῳ ξίφος, τοῦτο καὶ φιλαργύρῳ πλοῦτος· μᾶλλον δὲ καὶ χαλεπώτερον. Ὁ μὲν γὰρ μαινόμενος, τὸ ξίφος λαβὼν καὶ ὠθήσας δι' ἑαυτοῦ, τῆς τε μανίας ἀπηλλάγη, καὶ οὐκέτι δευτέραν λαμβάνει πληγήν· ὁ δὲ φιλάργυρος μυρία χαλεπώτερα ἐκείνου τραύματα καθ' ἑκάστην δέχεται τὴν ἡμέραν, οὐκ ἀπαλλάττων τῆς μανίας ἑαυτόν, ἀλλ' ἐπιτείνων μειζόνως· καὶ ὅσῳπερ ἂν λάβῃ πλείονα τραύματα, τοσούτῳ μᾶλλον ὑπόθεσιν ἑτέραις παρέχει πληγαῖς χαλεπωτέραις.

Ταῦτ' οὖν ἐννοοῦντες, φύγωμεν τουτὶ τὸ ξίφος, φύγωμεν τὴν μανίαν, κἂν ὀψέ ποτε σωφρονήσωμεν. Καὶ γὰρ καὶ ταύτην τὴν ἀρετὴν σωφροσύνην δεῖ καλεῖν, οὐχ ἧττον ἐκείνης τῆς παρὰ πᾶσι νενομισμένης. Ἐκεῖ μὲν γὰρ πρὸς μίαν ἐπιθυμίας τυραννίδα ἡ πάλη γίνεται· ἐνταῦθα δὲ πολλῶν καὶ παντοδαπῶν ἐπιθυμιῶν περιγίνεσθαι δεῖ. Οὐδὲν γάρ, οὐδὲν ἀφρονέστερον τοῦ χρημάτων δούλου. Δοκεῖ κρατεῖν, κρατούμενος· δοκεῖ κύριος εἶναι, δοῦλος ὤν· καὶ δεσμὰ περιτιθεὶς ἑαυτῷ, χαίρει· χαλεπώτερον τὸ θηρίον ἐργαζόμενος, εὐφραίνεται· καὶ αἰχμάλωτος γινόμενος, ἀγάλλεται καὶ πηδᾷ· καὶ ὁρῶν κύνα λυττῶντα καὶ ἐφαλλόμενον αὐτοῦ τῇ ψυχῇ, δῆσαι

καὶ τὸν φιλάργυρον. Διότι καὶ αὐτὸς ὑποφέρει ἀπὸ πυρετὸν μεγαλύτερον ἀπὸ ἐκεῖνον καὶ μὲ τὴν ἁρπαγὴν αὐτὴν ἥναψε τὴν φλόγα του. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν κάποιος μανιακὸς ἁρπάσῃ ξίφος ἀπὸ ἕνα ὁποιονδήποτε καὶ φονεύσῃ τὸν ἑαυτόν του, ποῖος θὰ ἦτο καὶ πάλιν ὁ ἠδικημένος; Ὁ ἁρπαγείς, ἢ ὁ ἁρπάσας; Φανερὸν εἶναι ὅτι ὁ ἠδικημένος θὰ ἦτο ὁ ἁρπάσας.

Λοιπὸν καὶ κατὰ τὴν ἁρπαγὴν τῶν χρημάτων ἂς κάνωμεν τὴν ἰδίαν σκέψιν. Διότι ὅ,τι ἀκριβῶς εἶναι τὸ ξίφος διὰ τὸν μανιακόν, τὸ ἴδιον εἶναι καὶ διὰ τὸν φιλάργυρον ὁ πλοῦτος, μᾶλλον δὲ καὶ χειρότερον. Διότι ὁ μὲν μανιακὸς παίρνων τὸ ξίφος καὶ ὠθῶν αὐτὸ εἰς τὸ σῶμα του, καὶ ἀπὸ τὴν μανίαν του ἀπηλλάγη καὶ δὲν δέχεται ἄλλην πληγήν, ἐνῷ ὁ φιλάργυρος δέχεται καθημερινῶς ἀμέτρητα τραύματα, φοβερώτερα ἀπὸ τὸ τραῦμα ἐκείνου, χωρὶς νὰ ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὴν μανίαν του, ἀντιθέτως δὲ τὴν κάνει ὅλο καὶ μεγαλυτέραν. Καὶ ὅσον περισσότερα τραύματα ἤθελε λάβει, τόσον περισσότερον αὐτὰ γίνονται αἰτία δι' ἄλλας χειροτέρας πληγάς.

Αὐτὰ λοιπὸν ἀφοῦ τὰ βάλωμεν καλὰ εἰς τὸν νοῦν μας, ἂς ἀποφύγωμεν αὐτὸ τὸ ξίφος, ἂς ἀποφύγωμεν τὴν μανίαν, καί, τέλος πάντων, ἂς δείξωμεν σωφροσύνην, ἔστω καὶ ἀργά. Διότι καὶ αὐτὴν τὴν ἀρετὴν πρέπει νὰ τὴν ὀνομάζωμεν σωφροσύνην, καὶ μάλιστα ὄχι ὀλιγώτερον ἀπὸ ἐκείνην ποὺ οἱ πολλοὶ θεωροῦν ὡς σωφροσύνην. Καθ' ὅσον ἐκεῖ ἡ πάλη γίνεται πρὸς τὴν τυραννίαν μιᾶς ἐπιθυμίας, ἐνῷ ἐδῶ πρέπει νὰ νικήσωμεν πολλὰς καὶ παντὸς εἴδους ἐπιθυμίας. Διότι δὲν ὑπάρχει τίποτε, μὰ τίποτε πιὸ ἀνοητότερον ἀπὸ τὸν δοῦλον τῶν χρημάτων. Ἔχει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι εἶναι κυρίαρχος, ἀλλὰ κυριαρχεῖται. Νομίζει ὅτι εἶναι κύριος, ἐνῷ εἶναι δοῦλος. Καὶ μολονότι βάζει δεσμὰ εἰς τὸν ἑαυτόν του, αὐτὸς χαίρεται. Ἂν καὶ κάνει φοβερώτερον τὸ θηρίον, αὐτὸς εὐχαριστεῖται. Καὶ μολονότι γίνεται αἰχμάλωτος αὐτὸς ἀγάλλεται καὶ πηδᾷ. Καὶ ἐνῷ βλέπει ἕνα σκύλον λυσσασμένον, ποὺ ὁρμᾷ κατὰ τῆς ψυχῆς του, καὶ πρέπει νὰ τὸν δέσῃ καὶ νὰ τὸ ἐξολοθρεύσῃ διὰ τῆς πείνης, αὐτὸς τοῦ παρέχει ἄφθονον τροφήν,

δέον καὶ λιμῷ τῆξαι, ὁ δὲ καὶ ἄφθονον αὐτῷ παρέχει τροφήν, ἵνα μειζόνως ἐφάλληται καὶ φοβερώτερος ᾖ.

Ταῦτα οὖν ἅπαντα ἐννοοῦντες, λύσωμεν τὰ δεσμά, ἀνέλωμεν τὸ θηρίον, ἀπελάσωμεν τὴν νόσον, ἐκβάλωμεν τὴν μανίαν ταύτην, ἵνα γαλήνης ἀπολαύσωμεν καὶ ὑγιείας καθαρᾶς, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἡδονῆς εἰς τὸν εὔδιον καταπλεύσαντες λιμένα, τῶν αἰωνίων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ὥστε νὰ ὁρμᾷ μὲ μεγαλυτέραν μανίαν καὶ νὰ γίνεται φοβερώτερος.

Ἀναλογιζόμενοι λοιπὸν ὅλα αὐτὰ ἂς σπάσωμεν τὰ δεσμά, ἂς φονεύσωμεν τὸ θηρίον, ἂς ἀπομακρύνωμεν τὴν ἀσθένειαν, ἂς ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ τὴν μανίαν αὐτήν, διὰ νὰ ἀπολαύσωμεν τὴν γαλήνην καὶ τὴν πλήρη ὑγείαν, ὥστε, ἀφοῦ καταπλεύσωμεν εἰς τὸ γαλήνιον λιμάνι μὲ μεγάλην εὐχαρίστησιν, νὰ κληρονομήσωμεν τὰ αἰώνια ἀγαθά, τὰ ὁποῖα εὔχομαι ὅλοι μας νὰ ἀποκτήσωμεν μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΒ΄
Ματθ. 15΄, 21 - 31

«Καὶ ἐξελθὼν ἐκεῖθεν ὁ Ἰησοῦς, ἀνεχώρησεν εἰς τὰ μέρη Τύρου καὶ Σιδῶνος. Καὶ ἰδοὺ γυνὴ Χαναναία ἀπὸ τῶν ὁρίων ἐκείνων ἐξελθοῦσα, ἔκραξεν αὐτῷ λέγουσα· ἐλέησόν με, Κύριε, υἱὲ Δαυΐδ· ἡ θυγάτηρ μου κακῶς δαιμονίζεται».

1. Ὁ δὲ Μᾶρκος φησίν, ὅτι οὐκ ἠδυνήθη λαθεῖν, ἐλθὼν εἰς τὴν οἰκίαν. Τί δὲ ὅλως ἀπήει εἰς τὰ μέρη ταῦτα; Ὅτε τῆς τῶν βρωμάτων παρατηρήσεως ἀπήλλαξε, τότε καὶ τοῖς ἔθνεσι θύραν ἀνοίγει λοιπὸν ὁδῷ προβαίνων· ὥσπερ οὖν καὶ Πέτρος, πρότερον τοῦτον ἐπιταγεὶς λῦσαι τὸν νόμον, πέμπεται πρὸς τὸν Κορνήλιον. Εἰ δὲ λέγοι τις, Πῶς οὖν τοῖς μαθηταῖς λέγων, «εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθητε», ταύτην προσίεται; Πρῶτον μὲν ἐκεῖνο ἂν εἴποιμεν, ὅτι οὐχ ὅπερ ἐπέταξε τοῖς μαθηταῖς, τούτῳ καὶ αὐτὸς ὑπεύθυνος ἦν· δεύτερον δέ, ὅτι οὐδὲ ὡς κηρύξων ἀπῆλθεν· ὅπερ οὖν καὶ ὁ Μᾶρκος αἰνιττόμενος ἔλεγεν, ὅτι καὶ ἔκρυψεν ἑαυτόν, καὶ οὐκ ἔλαθεν. Ὥσπερ γὰρ τὸ μὴ δραμεῖν ἐπ᾽ αὐτοὺς πρώτους τῆς ἀκολουθίας τῶν πραγμάτων ἦν, οὕτω τὸ προσερχομένους διώκειν ἀνάξιον αὐτοῦ τῆς φιλανθρωπίας. Εἰ γὰρ τοὺς φεύγοντας διώκειν ἐχρῆν, πολλῷ μᾶλλον τοὺς διώκοντας φεύγειν οὐκ ἔδει.

1. Μάρκ. 7, 24.
2. Πράξ. 10, 19-21.
3. Ματθ. 10, 5.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΒ΄
Ματθ. 15΄, 21 - 31

«Καὶ ἀφοῦ ἀνεχώρησεν ἀπὸ ἐκεῖ ὁ Ἰησοῦς, ἐπῆγεν εἰς τὰ μέρη Τύρου καὶ Σιδῶνος. Καὶ νὰ μία γυναῖκα Χαναναία, ἀφοῦ ἐβγῆκεν ἀπὸ τὰ σύνορά της ἐκεῖνα, ἐφώναξε δυνατὰ πρὸς αὐτὸν καὶ εἶπεν· «Ἐλέησέ με, Κύριε, υἱὲ τοῦ Δαυΐδ· ἡ κόρη μου βασανίζεται φοβερὰ ἀπὸ τὸ δαιμόνιον ποὺ ἔχει μέσα της».

1. Ὁ δὲ Μᾶρκος λέγει, ὅτι δὲν ἠμπόρεσε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν διαφεύγων τὴν προσοχὴν τοῦ πλήθους[1]. Διατί δὲ ἐπήγαινε τακτικὰ εἰς τὰ μέρη αὐτά; Ὅταν τοὺς ἀπήλλαξε ἀπὸ τὴν φροντίδα τῆς τροφῆς τότε πλέον προχωρεῖ καὶ ἀνοίγει τὴν θύραν τῆς σωτηρίας καὶ εἰς τὰ ἔθνη· ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν καὶ ὁ Πέτρος, ἀφοῦ ἔλαβεν ἐντολὴν πρῶτα νὰ καταργήσῃ αὐτὸν τὸν νόμον, ἀποστέλλεται εἰς τὸν Κορνήλιον[2]. Ἐὰν ὅμως ἤθελεν εἰπεῖ κάποιος. Πῶς λοιπόν, ἐνῷ παραγγέλλει εἰς τοὺς μαθητάς του «εἰς ὁδὸν ποὺ ὁδηγεῖ πρὸς τὰ εἰδωλολατρικὰ ἔθνη, μὴ πορευθῆτε»[3], δέχεται νὰ τὸν πλησιάσῃ αὐτὴ ἡ γυναῖκα; Πρῶτον μὲν θὰ ἠμπορούσαμεν νὰ εἰποῦμεν τὸ ἑξῆς, ὅτι ὁ ἴδιος δὲν ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ τηρήσῃ αὐτὸ ποὺ προσέταξε τοὺς μαθητάς του, δεύτερον δὲ ὅτι δὲν μετέβη ἐκεῖ διὰ νὰ κηρύξῃ, πρᾶγμα ποὺ ὑπαινισσόμενος καὶ ὁ Μᾶρκος, ἔλεγεν, ὅτι ἐκρύφθη, ἀλλὰ δὲν διέφυγε τὴν προσοχὴν τοῦ πλήθους. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἦτο σύμφωνον πρὸς τὴν φυσικὴν ἀκολουθίαν τῶν πραγμάτων νὰ μὴ τρέξῃ πρῶτα πρὸς αὐτούς, ἔτσι δὲν ἦτο σύμφωνον πρὸς τὴν φιλανθρωπίαν του νὰ διώξῃ αὐτοὺς ποὺ τὸν ἐπλησίαζαν. Διότι ἂν ἔπρεπε νὰ ἀναζητῇ αὐτοὺς ποὺ ἔφευγαν, πολὺ περισσότερον δὲν ἔπρεπε ν' ἀποφύγῃ αὐτοὺς ποὺ τὸν ἀναζητοῦσαν.

Ὅρα γοῦν πῶς ἐστιν εὐεργεσίας ἁπάσης ἀξία ἡ γυνή. Οὐδὲ γὰρ ἐτόλμησεν ἐλθεῖν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, φοβουμένη καὶ ἀναξίαν ἑαυτὴν τιθεμένη. Ὅτι γάρ, εἰ μὴ τοῦτο ἦν, ἐκεῖ παρεγένετο ἄν, δῆλον καὶ ἀπὸ τῆς παρούσης σφοδρότητος, καὶ ἐκ τοῦ τῶν ὁρίων αὐτῆς ἐξελθεῖν. Τινὲς δὲ καὶ ἀλληγοροῦντές φασιν, ὅτι, ὅτε ἐξῆλθεν ἐκ τῆς Ἰουδαίας ὁ Χριστός, τότε αὐτῷ προσελθεῖν ἐτόλμησεν ἡ ἐκκλησία, καὶ αὐτὴ ἐκ τῶν ὁρίων αὐτῆς ἐξελθοῦσα. «Ἐπιλάθου» γάρ, φησί, «τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ Πατρός σου». Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς ἐκ τῶν ὁρίων αὐτοῦ ἐξῆλθε, καὶ ἡ γυνὴ ἐκ τῶν ὁρίων αὐτῆς, καὶ οὕτως ἠδυνήθησαν συντυχεῖν ἀλλήλοις. «Ἰδοὺ γὰρ γυνὴ Χαναναία», φησίν, «ἐξελθοῦσα ἐκ τῶν ὁρίων αὐτῆς». Κατηγορεῖ τῆς γυναικὸς ὁ εὐαγγελιστής, ἵνα δείξῃ τὸ θαῦμα, καὶ αὐτὴν ἀνακηρύξῃ μειζόνως. Καὶ γὰρ ἀκούσας Χαναναίαν ἀναμνήσθητι τῶν παρανόμων ἐκείνων ἐθνῶν, οἳ καί τοὺς τῆς φύσεως νόμους ἐκ βάθρων ἀνέτρεψαν. Μνησθείς δὲ αὐτῶν, ἐννόει καὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας τὴν δύναμιν. Οἱ γὰρ ἐκβληθέντες, ἵνα μὴ διαστρέψωσιν Ἰουδαίους, οὗτοι τοσοῦτον τῶν Ἰουδαίων ἐφάνησαν ἐπιτηδειότεροι, ὡς καὶ ἐξιέναι ἐκ τῶν ὁρίων, καὶ προσιέναι τῷ Χριστῷ, ἐκείνων καὶ πρὸς αὐτοὺς ἐρχόμενον ἐλαυνόντων.

Προσελθοῦσα τοίνυν οὐδὲν ἕτερόν φησιν, ἀλλ' «ἐλέησόν με», καὶ πολὺ διὰ τῆς κραυγῆς περιΐστησι τὸ θέατρον. Καὶ γὰρ ἦν θέαμα ἐλεεινόν, γυναῖκα ἰδεῖν βοῶσαν μετὰ συμπαθείας τοσαύτης, καὶ γυναῖκα μητέρα, καὶ ὑπὲρ θυγατρὸς δεομένην, καὶ θυγατρὸς οὕτω κακῶς διακειμένης. Οὐδὲ γὰρ ἐτόλμησεν εἰς ὄψιν τοῦ διδασκάλου τὴν δαιμονῶσαν ἀγαγεῖν·

4. Ψαλμ. 44, 11.

Πρόσεξε λοιπὸν πῶς ἡ γυναῖκα ἦτο ἀξία κάθε εὐεργεσίας. Ἀφοῦ οὔτε κἂν ἐτόλμησε νὰ ἔλθῃ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ἐπειδὴ ἐφοβεῖτο καὶ ἐθεώρει ἀνάξιον τὸν ἑαυτόν της. Διότι τὸ ὅτι θὰ ἠμποροῦσε νὰ φθάσῃ ἐκεῖ, ἂν δὲν ἦτο αὐτὴ ἡ αἰτία, φαίνεται καθαρὰ ἀπὸ τὴν μεγάλην ἐπιμονήν της τώρα, καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι ἐβγῆκεν ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορά της. Ὡρισμένοι δὲ ἑρμηνεύοντες ἀλληγορικὰ τὸ σημεῖον αὐτό, λέγουν, ὅτι, ὅταν ἐβγῆκεν ἔξω ἀπὸ τὴν Ἰουδαίαν ὁ Χριστός, τότε ἐτόλμησε νὰ τὸν πλησιάσῃ ἡ Ἐκκλησία, ἐξελθοῦσα καὶ αὐτὴ ἀπὸ τὰ ἰδικά της ὅρια. Διότι λέγει, «Λησμόνησε τὸν λαόν σου καὶ τὴν πατρικήν σου οἰκίαν»[1]. Καθ' ὅσον καὶ ὁ Χριστὸς ἐξῆλθεν ἀπὸ τὰ ὅριά του, καὶ ἡ γυναῖκα ἀπὸ τὰ ἰδικά της ὅρια, καὶ ἔτσι ἠμπόρεσαν νὰ συναντηθοῦν. Διότι λέγει, «Νὰ μία γυναῖκα Χαναναία ποὺ ἐξῆλθεν ἀπὸ τὰ ὅριά της». Ὁ εὐαγγελιστὴς ἀναφέρει τὴν ἰδιότητα τῆς γυναικὸς διὰ νὰ κάνῃ φανερὸν τὸ θαῦμα καὶ νὰ τὴν ἐξυμνήσῃ περισσότερον. Διότι ἀκούων Χαναναίαν, φέρε εἰς τὴν σκέψιν σου ἐκεῖνα τὰ παράνομα εἰδωλολατρικὰ ἔθνη, ποὺ ἀνέτρεψαν ἐκ θεμελίων τοὺς νόμους τῆς φύσεως. Ἀφοῦ δὲ ἐνθυμηθῇς αὐτὰ τότε ἀναλογίσου καὶ τὴν δύναμιν τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ. Διότι αὐτοὶ ποὺ εἶχον ἐκδιωχθῆ, διὰ νὰ μὴ διαφθείρουν τοὺς Ἰουδαίους, αὐτοὶ ἐφάνησαν τόσο περισσότερον προθυμότεροι ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, ὥστε καὶ νὰ ἐξέλθουν ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς χώρας των καὶ νὰ πλησιάσουν τὸν Χριστόν, ἐνῷ ἐκεῖνοι τὸν ἔδιωχναν καὶ ὅταν ἤρχετο πρὸς αὐτούς.

Ἀφοῦ λοιπὸν τὸν ἐπλησίασε τίποτε ἄλλο δὲν τοῦ λέγει, ἀλλὰ μόνον «ἐλέησέ με», καὶ μὲ τὴν κραυγήν της προσείλκυσε πολὺ πλῆθος ἀνθρώπων. Καθ' ὅσον πράγματι ἦτο θέαμα ἐλεεινὸν νὰ βλέπῃ κανεὶς μία γυναῖκα νὰ φωνάζῃ μὲ τόσον πόνον καὶ μάλιστα γυναῖκα μητέρα καὶ νὰ παρακαλῇ διὰ τὴν θυγατέρα της, καὶ μάλιστα διὰ τὴν θυγατέρα της ποὺ εὑρίσκετο εἰς τόσον θλιβερὰν κατάστασιν. Διότι οὔτε κἂν ἐτόλμησε νὰ φέρῃ τὴν δαιμονισμένην ἐμ-

ἀλλ' ἀφεῖσα οἴκοι κεῖσθαι, αὕτη τίθησι τὴν ἱκετηρίαν. Καὶ λέγει τὸ πάθος μόνον, καὶ οὐδὲν πλέον προστίθησιν, οὐδὲ ἕλκει τὸν ἰατρὸν εἰς τὴν οἰκίαν, καθάπερ ὁ βασιλικὸς ἐκεῖνος, λέγων· «Ἐλθὼν ἐπίθες τὴν χεῖρά σου», καί· «Κατάβηθι πρὶν ἢ ἀποθανεῖν τὸ παιδίον μου». Ἀλλὰ καὶ τὴν συμφορὰν διηγησαμένη, καὶ τῆς νόσου τὴν ἐπίτασιν, τὸν ἔλεον τοῦ δεσπότου προβάλλεται, καὶ κράζει μεγάλα· καὶ οὐ λέγει, ἐλέησον τὴν θυγατέρα μου, ἀλλ', «ἐλέησόν με». Ἐκείνη μὲν γὰρ ἀνεπαίσθητός ἐστι τῆς νόσου, ἐγὼ δὲ ἡ τὰ μυρία πάσχουσά εἰμι δεινά, ἡ μετὰ αἰσθήσεως νοσοῦσα, ἡ μετὰ τοῦ εἰδέναι μαινομένη.

«Ὁ δὲ οὐκ ἀπεκρίθη αὐτῇ λόγον». Τί τὸ καινὸν καὶ παράδοξον; Τοὺς μὲν Ἰουδαίους καὶ ἀγνωμονοῦντας ἐνάγει, καὶ βλασφημοῦντας παρακαλεῖ, καὶ πειράζοντας οὐκ ἀφίησι· τὴν δὲ ἐπιτρέχουσαν αὐτῷ καὶ παρακαλοῦσαν καὶ δεομένην, καὶ οὔτε νόμῳ οὔτε προφήταις ἐντραφεῖσαν, καὶ τοσαύτην εὐλάβειαν ἐπιδεικνυμένην, ταύτην οὐδὲ ἀποκρίσεως ἀξιοῖ. Τίνα οὐκ ἂν τοῦτο ἐσκανδάλισεν, ὁρῶντα ἐναντία τῇ φήμῃ τὰ γινόμενα; Καὶ γὰρ ἤκουσαν, ὅτι περιῆγε τὰς κώμας θεραπεύων· ταύτην δὲ ἐλθοῦσαν διακρούεται. Τίνα δὲ οὐκ ἂν ἐπέκλασε τὸ πάθος καὶ ἡ ἱκετηρία, ἣν ἐποιεῖτο ὑπὲρ θυγατρὸς οὕτω κακῶς διακειμένης; Οὐδὲ γὰρ ὡς ἀξία οὖσα, οὐδὲ ὡς ὀφειλὴν ἀπαιτοῦσα, οὕτω προσῆλθεν, ἀλλ' ἐλεηθῆναι ἐδεῖτο, καὶ τὴν συμφορὰν τὴν οἰκείαν ἐξετραγῴδει μόνον,

---

5. Ἰω. 4, 46-49 καὶ Ματθ. 9, 18.

πρὸς εἰς τὰ μάτια τοῦ διδασκάλου, ἀλλ' ἀφοῦ τὴν ἄφησε κατάκοιτη εἰς τὸ σπίτι, ἔρχεται ἡ ἰδία νὰ τὸν παρακαλέσῃ. Καὶ ἀναφέρει μόνον τὸ πάθος της καὶ δὲν προσθέτει τίποτε ἐπὶ πλέον, οὔτε φέρει τὸν ἰατρὸν εἰς τὸ σπίτι της ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος ὁ ἀξιωματικὸς τοῦ βασιλέως, ποὺ ἔλεγε «ἔλα καὶ θέσε ἐπάνω της τὸ χέρι σου», καί· «Κατέβα γρήγορα πρὶν ἀποθάνῃ τὸ παιδί μου»[5]. 'Αλλ' ἀφοῦ ἀνέφερε καὶ τὴν συμφοράν της καὶ τὴν χειροτέρευσιν τῆς ἀσθενείας, ἐπικαλεῖται τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Κυρίου φωνάζουσα δυνατά. Καὶ δὲν λέγει, 'ἐλέησε τὴν θυγατέρα μου', ἀλλὰ «ἐλέησέ με». Διότι ἐκείνη μὲν δὲν ἔχει συναίσθησιν τῆς ἀσθενείας της, ἐγὼ ὅμως εἶμαι ἐκείνη ποὺ ὑποφέρω ἀπὸ μύρια κακά, ποὺ συναισθάνομαι τὴν ἀσθένειάν μου, ποὺ τὸ γνωρίζω ὅτι εἶναι μανιακή.

«'Εκεῖνος δὲ δὲν τῆς ἔδωσε καμμίαν ἀπάντησιν». Διατί αὐτὸ τὸ πρωτάκουστον καὶ παράξενον; Τοὺς μὲν 'Ιουδαίους παρ' ὅλην τὴν ἀχαριστίαν των δὲν παύει νὰ τοὺς συμβουλεύῃ, καὶ ἂν καὶ τὸν βλασφημοῦν τοὺς παρακαλεῖ, καὶ μολονότι τὸν πειράζουν δὲν τοὺς ἐγκαταλείπει. Αὐτὴν ὅμως ποὺ τρέχει κοντά του καὶ τὸν παρακαλεῖ καὶ τὸν ἱκετεύει καὶ δείχνει τόσην εὐλάβειαν, ἂν καὶ δὲν ἀνετράφη μὲ τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας, αὐτὴν δὲν τὴν θεωρεῖ ἀξίαν οὔτε κἂν νὰ τῆς ἀπαντήσῃ. Ποῖον δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ σκανδαλίσῃ αὐτὴ ἡ ἐνέργεια, βλέποντα αὐτὰ ποὺ ἐγίνοντο νὰ εἶναι ἀντίθετα πρὸς τὴν φήμην; Καθόσον ἤκουσαν ὅτι περιώδευε τὰ χωριὰ καὶ ἐθεράπευεν· αὐτὴν ὅμως ποὺ ἦλθε μόνη της τὴν ἀπομακρύνει ἀπὸ κοντά του. Ποῖον δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ συγκινήσῃ τὸ πάθος καὶ ἡ παράκλησις, ποὺ ἔκαμε διὰ τὴν θυγατέρα της, ἡ ὁποία εὑρίσκετο εἰς τόσον κακὴν κατάστασιν; Διότι οὔτε προσῆλθε, θεωροῦσα τὸν ἑαυτόν της ἄξιον, οὔτε αὐτὸ ποὺ ἐζητοῦσε, τὸ ἐζητοῦσεν ὡσὰν ὀφειλήν, ἀλλὰ ἁπλῶς παρεκάλει νὰ τὴν εὐσπλαγχνισθῇ καὶ τὴν συμφοράν της μόνον ἐθρηνολογοῦσε, καὶ παρ' ὅλα αὐτὰ δὲν θεωρεῖται οὔτε κἂν ἀξία νὰ τύχῃ ἀπαν-

καὶ οὐδὲ ἀποκρίσεως ἀξιοῦται. Τάχα πολλοὶ τῶν ἀκουόντων ἐσκανδαλίσθησαν, ἐκείνη δὲ οὐκ ἐσκανδαλίσθη. Καὶ τί λέγω, τῶν ἀκουόντων; Καὶ γὰρ οἶμαι καὶ τοὺς μαθητὰς αὐτοὺς παθεῖν τι πρὸς τὴν συμφορὰν τῆς γυναικός, καὶ διαταραχθῆναι καὶ ἀθυμῆσαι. Ἀλλ' ὅμως οὐδὲ ταραχθέντες ἐτόλμησαν εἰπεῖν· δὸς αὐτῇ τὴν χάριν· ἀλλὰ «προσελθόντες οἱ μαθηταὶ ἠρώτων αὐτὸν λέγοντες· ἀπόλυσον αὐτήν, ὅτι κράζει ὄπισθεν ἡμῶν». Καὶ γὰρ ἡμεῖς ὅταν βουληθῶμέν τινα πεῖσαι, τἀναντία πολλάκις λέγομεν. Ὁ δὲ Χριστός φησιν· «Οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ».

2. Τί οὖν ἡ γυνή, ἐπειδὴ ταῦτα ἤκουσεν; ἐσίγησε καὶ ἀπέστη; ἢ καθυφῆκε τῆς προθυμίας; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ μᾶλλον ἐπέκειτο. Ἀλλ' οὐχ ἡμεῖς οὕτως· ἀλλ' ὅταν μὴ τύχωμεν, ἀφιστάμεθα, δέον διὰ τοῦτο ἐπικεῖσθαι μᾶλλον. Καίτοι τίνα οὐκ ἂν ἐξηπόρησε τοῦτο τὸ τότε ῥηθέν; Ἱκανὴ μὲν οὖν καὶ ἡ σιγὴ εἰς ἀπόγνωσιν αὐτὴν ἐμβαλεῖν· ἡ δὲ ἀπόκρισις καὶ πολλῷ μᾶλλον ἐποίει. Τὸ γὰρ μεθ' ἑαυτῆς καὶ τοὺς συνηγόρους ἐξαπορηθέντας ἰδεῖν, καὶ τὸ ἀκοῦσαι, ὅτι καὶ τὸ πρᾶγμα γενέσθαι ἀμήχανον, εἰς ἄφατον ἀπορίαν ἐνέβαλεν. Ἀλλ' ὅμως οὐκ ἠπορεῖτο ἡ γυνή· ἀλλ' ἐπειδὴ εἶδεν οὐδὲν ἰσχύοντας τοὺς προστάτας, ἀπηναισχύντησε καλὴν ἀναισχυντίαν. Πρὸ τούτου μὲν γὰρ οὐδὲ εἰς ὄψιν ἐλθεῖν ἐτόλμα· «Κράζει» γάρ, φησίν, «ὄπισθεν ἡμῶν»· ὅτε δὲ εἰκὸς ἦν αὐτὴν καὶ πορρωτέρω ἀπελθεῖν ἐξαπορηθεῖσαν, τότε καὶ ἐγγυτέρω ἔρχεται καὶ προσκυνεῖ λέγουσα· «Κύριε, βοήθει μοι». Τί τοῦτο, ὦ γύ-

τήσεως. Ἴσως πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἤκουον ἐσκανδαλίσθησαν, ἐκείνη ὅμως δὲν ἐσκανδαλίσθη. Καὶ διατί λέγω ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἤκουαν; Καθ' ὅσον ἔχω τὴν γνώμην ὅτι καὶ οἱ ἴδιοι οἱ μαθηταὶ θὰ ἔνοιωσαν κάτι διὰ τὴν συμφορὰν τῆς γυναικὸς καὶ ὅτι θὰ ἐταράχθησαν καὶ θὰ ἐλυπήθησαν. Ἀλλ' ὅμως παρ' ὅλον ὅτι ἐταράχθησαν δὲν ἐτόλμησαν νὰ τοῦ εἰποῦν· 'χάρισέ της αὐτὸ ποὺ ζητεῖ'. Ἀλλ' ἀφοῦ τὸν ἐπλησίασαν οἱ μαθηταί του τὸν παρεκάλουν, λέγοντες· «Εἰπέ της νὰ φύγῃ διότι κραυγάζει ὀπίσω μας». Καὶ ἡμεῖς βέβαια ὅταν θέλωμεν νὰ πείσωμεν κάποιον τοῦ λέγομεν πολλὲς φορὲς τὰ ἀντίθετα. Ὁ Χριστὸς ὅμως ἀπήντησεν· «δὲν ἀπεστάλην παρὰ μόνον διὰ τὰ χαμένα πρόβατα τοῦ Ἰσραήλ».

2. Τί ἔκανε λοιπὸν ἡ γυναῖκα, ὅταν ἤκουσεν αὐτά; Ἐσιώπησε καὶ ἔφυγεν; ἢ ἐγκατέλειψε τὴν προθυμίαν της; Κάθε ἄλλο· ἀλλ' ἀντιθέτως ἔγινε περισσότερον ὁρμητική. Δὲν ἐνεργοῦμεν ὅμως καὶ ἡμεῖς ἔτσι· ἀλλὰ ὅταν δὲν ἱκανοποιηθῇ τὸ αἴτημά μας ἀπομακρυνόμεθα, ἐνῷ ἀκριβῶς διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἐπιμένωμεν περισσότερον. Ἂν καὶ ποῖον δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἀπογοητεύσῃ ἐκεῖνος τότε ὁ λόγος; Ἀκόμη καὶ ἡ σιωπὴ μόνον ἦτο ἀρκετὴ νὰ τὴν ὁδηγήσῃ εἰς ἀπελπισίαν, ἡ δὲ ἀπάντησις συντελοῦσε ν' αὐξηθῇ ἀκόμη περισσότερον ἡ ἀπελπισία της. Διότι τὸ νὰ διαπιστώσῃ ὅτι μαζὶ μὲ αὐτὴν περιῆλθον εἰς ἀμηχανίαν καὶ οἱ συνήγοροί της, καὶ τὸ ν' ἀντιληφθῇ ὅτι τὸ πρᾶγμα εἶχε φθάσει εἰς τὸ ἀπροχώρητον, ἦτο κάτι ποὺ ἠμποροῦσε νὰ τὴν ὁδηγήσῃ εἰς ἀπερίγραπτον ἀπορίαν. Καὶ ὅμως δὲν τὰ ἔχασε ἡ γυναῖκα· ἀλλ' ὅταν εἶδεν ὅτι οἱ προστάται της δὲν εἶχον καμμίαν δύναμιν, ἔδειξε τὴν ὡραίαν ἀδιαντροπιάν της. Διότι πρὶν ἀπὸ αὐτὸ δὲν ἐτολμοῦσεν οὔτε ἐμπρός του νὰ παρουσιασθῇ. Διότι, λέγει, «φωνάζει ὀπίσω ἀπὸ ἡμᾶς»· ὅταν ὅμως, ὡς ἦτο φυσικόν, ἔπρεπε νὰ φύγῃ ἀκόμη πιὸ μακρυά, λόγῳ τῆς ἀμηχανίας ποὺ τὴν κατέλαβε, τότε καὶ πλησιάζει ἀκόμη περισσότερον καὶ προσκυνεῖ τὸν Κύριον, λέγουσα· «Κύριε, βοήθησέ με». Τί σημαίνει αὐτὸ γυναῖκα; Μήπως ἔ-

ναι; μὴ γὰρ μείζονα παρρησίαν ἔχεις τῶν ἀποστόλων; μὴ γὰρ πλείονα ἰσχύν; Παρρησίαν μὲν καὶ ἰσχύν, φησίν, οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ αἰσχύνης γέμω· ἀλλ' ὅμως αὐτὴν τὴν ἀναισχυντίαν ἀντὶ ἱκετηρίας προβάλλομαι· αἰδεσθήσεταί μου τὴν παρρησίαν. Καὶ τί τοῦτο; οὐκ ἤκουσας αὐτοῦ λέγοντος, ὅτι «Οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ»; Ἤκουσα, φησίν, ἀλλ' αὐτὸς Κύριός ἐστι. Διόπερ οὐδὲ ἔλεγε, 'παρακάλεσον καὶ δεήθητι', ἀλλά, «βοήθει μοι».

Τί οὖν ὁ Χριστός; Οὐδὲ τούτοις ἠρκέσθη, ἀλλ' ἐπιτείνει τὴν ἐξαπόρησιν πάλιν λέγων· «Οὐκ ἔστι καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων καὶ δοῦναι τοῖς κυναρίοις». Καὶ ὅτε ἠξίωσεν αὐτὴν λόγου, τότε μειζόνως ἐπέπληξεν ἢ διὰ τῆς σιγῆς. Καὶ οὐκέτι ἐφ' ἕτερον μεταφέρει τὴν αἰτίαν, οὐδὲ λέγει, «οὐκ ἀπεστάλην», ἀλλ' ὅσῳ ἐπέτεινεν ἐκείνη τὴν ἱκετηρίαν, τοσούτῳ καὶ αὐτὸς τὴν παραίτησιν ἐπιτείνει. Καὶ οὐκέτι πρόβατα αὐτοὺς καλεῖ, ἀλλὰ τέκνα, καὶ αὐτὴν κυνάριον. Τί οὖν ἡ γυνή; Ἀπ' αὐτῶν τῶν αὐτοῦ ῥημάτων πλέκει τὴν συνηγορίαν. Εἰ γὰρ κυνάριόν εἰμι, φησίν, οὐκ εἰμὶ ἀλλοτρία. Δικαίως ἔλεγεν ὁ Χριστός· «Εἰς κρίμα ἐγὼ ἦλθον».

Ἡ γυνὴ φιλοσοφεῖ, καὶ καρτερίαν ἐπιδείκνυται πᾶσαν καὶ πίστιν, καὶ ταῦτα ὑβριζομένη· ἐκεῖνοι δέ, θεραπευόμενοι καὶ τιμώμενοι, τοῖς ἐναντίοις ἀμείβονται. Ὅτι μὲν γὰρ ἀναγκαία ἡ τροφὴ τοῖς τέκνοις, φησίν, οἶδα κἀγώ· πλὴν οὐδὲ ἐγὼ κεκώλυμαι, κυνάριον οὖσα. Εἰ μὲν γὰρ μὴ θέμις λαβεῖν, οὐδὲ τῶν ψυχίων μετασχεῖν θέμις· εἰ δὲ κἂν ἐκ μικροῦ δεῖ

6. Ἰω. 9, 39.

χεις περισσότερον θάρρος ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους; Μήπως ἔχεις μεγαλυτέραν δύναμιν; Θάρρος καὶ δύναμιν, λέγει, δὲν ἔχω καθόλου, ἀπεναντίας εἶμαι γεμάτη ἀπὸ ἐντροπήν, ἀλλ' ὅμως αὐτὴν τὴν ἀναισχυντίαν προβάλλω ὡσὰν παράκλησίν μου· θὰ σεβασθῇ τὸ θάρρος μου. Καὶ τί σημασίαν ἔχει αὐτό; Δὲν τὸν ἤκουσες νὰ λέγῃ, ὅτι, «Δὲν ἀπεστάλην διὰ τίποτε ἄλλο παρὰ μόνον διὰ τὰ χαμένα πρόβατα τοῦ Ἰσραήλ»; Τὸν ἤκουσα, λέγει, ἀλλ' αὐτὸς εἶναι ὁ Κύριος. Διὰ τοῦτο δὲν τοῦ ἔλεγε, 'παρακάλεσε καὶ προσευχήσου', ἀλλὰ «βοήθησέ με».

Τί ἔκανε λοιπὸν ὁ Χριστός; Δὲν ἠρκέσθη οὔτε εἰς αὐτά, ἀλλὰ μεγαλώνει καὶ πάλιν τὴν ἀμηχανίαν της, λέγων· «Δὲν εἶναι σωστὸν νὰ πάρῃ κανεὶς τὸ ψωμὶ τῶν τέκνων του καὶ νὰ τὸ δώσῃ εἰς τὰ σκυλάκια». Καὶ ὅταν τῆς ἔκαμε τὴν τιμὴν νὰ τῆς ὁμιλήσῃ, τότε τὴν ἐπλήγωσεν ἀκόμη περισσότερον, παρὰ μὲ τὴν σιωπήν του. Καὶ δὲν μεταφέρει πλέον εἰς ἄλλον τὴν αἰτίαν, οὔτε λέγει, 'δὲν εἶναι αὐτὴ ἡ ἀποστολή μου', ἀλλ' ὅσον ἐκείνη ἐμεγάλωνε τὴν παράκλησίν της, τόσον καὶ ἐκεῖνος ηὔξανε τὴν ἄρνησίν του. Καὶ δὲν τοὺς ὀνομάζει πλέον αὐτοὺς πρόβατα, ἀλλὰ τέκνα, καὶ αὐτὴν σκυλάκι. Τί κάνει λοιπὸν ἡ γυναῖκα; Ἀπὸ τὰς ἰδίας λέξεις τοῦ Κυρίου συνθέτει τὴν ὑπεράσπισίν της. Διότι, λέγει, ἂν καὶ εἶμαι πράγματι σκυλάκι, δὲν εἶμαι ὅμως ξένη. Εἶχε δίκαιον ὁ Χριστὸς ποὺ ἔλεγεν· «ἐγὼ ἦλθα εἰς τὸν κόσμον, διὰ νὰ γίνῃ διάκρισις τῶν ἀνθρώπων»[6].

Ἡ μὲν γυναῖκα φιλοσοφεῖ καὶ ἀποκαλύπτει ὅλην τὴν καρτερίαν καὶ τὴν πίστιν της, παρ' ὅλας τὰς προσβολὰς ποὺ δέχεται. Ἐνῷ ἐκεῖνοι ἂν καὶ θεραπεύονται καὶ τιμῶνται ἀπὸ αὐτόν, τὸν πληρώνουν μὲ τὰ ἀντίθετα. Τὸ ὅτι ἡ τροφὴ εἶναι ἀναγκαία διὰ τὰ τέκνα, λέγει, τὸ γνωρίζω καὶ ἐγώ, πλὴν ὅμως αὐτὸ εἰς τίποτε δὲν ἐμποδίζει ἐμένα, ποὺ εἶμαι σκυλάκι. Διότι ἂν δὲν εἶναι σωστὸν τὸ σκυλάκι νὰ πάρῃ, οὔτε εἰς τὰ ψίχουλα θὰ εἶναι σωστὸν νὰ ἔχῃ μερίδιον· ἂν ὅμως πρέπει νὰ ἔχῃ ἔστω καὶ μικρὸν μερίδιον, τότε οὔτε ἐγὼ

κοινωνεῖν, οὐδὲ ἐγὼ κεκώλυμαι, κἂν κυνάριον ὦ· ἀλλὰ καὶ ταύτῃ μάλιστα μετέχω, εἰ κυνάριόν εἰμι.

Διὰ ταῦτα ἀνεβάλλετο ὁ Χριστός· ἐροῦσαν γὰρ ταῦτα ᾔδει· διὰ ταῦτα ἠρνεῖτο τὴν δόσιν, ἵνα δείξῃ αὐτῆς τὴν φιλοσοφίαν. Εἰ γὰρ μὴ δοῦναι ἔμελλεν, οὐδ' ἂν μετὰ ταῦτα ἔδωκεν, οὐδ' ἂν ἐπεστόμισεν αὐτὴν πάλιν· ἀλλ' ὅπερ ἐπὶ τοῦ ἑκατοντάρχου ποιεῖ, λέγων· «Ἐγὼ ἐλθὼν θεραπεύσω αὐτόν», ἵνα μάθωμεν ἐκείνου τὴν εὐλάβειαν καὶ ἀκούσωμεν αὐτοῦ λέγοντος· «Οὐκ εἰμὶ ἄξιος ἵνα μου ὑπὸ τὴν στέγην εἰσέλθῃς»· καὶ ὅπερ ἐπὶ τῆς αἱμορροούσης ποιεῖ, λέγων· «Ἐγὼ οἶδα δύναμιν ἐξ ἐμοῦ ἐξελθοῦσαν», ἵνα κατάδηλον αὐτῆς τὴν πίστιν ποιήσῃ· καὶ ὅπερ ἐπὶ τῆς Σαμαρείτιδος, ἵνα δείξῃ πῶς οὐδὲ ἐλεγχομένη ἀφίσταται· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα. Οὐ γὰρ ἐβούλετο κρυβῆναι τοσαύτην γυναικὸς ἀρετήν. Ὥστε οὐχ ὑβρίζοντος ἦν ἅπερ ἔλεγεν, ἀλλὰ ἐκκαλουμένου, καὶ τὸν ἐναποκείμενον θησαυρὸν ἐκκαλύπτοντος.

Σὺ δέ μοι μετὰ τῆς πίστεως ὅρα καὶ τὴν ταπεινοφροσύνην. Αὐτὸς μὲν γὰρ τέκνα ἐκάλεσε τοὺς Ἰουδαίους· αὕτη δὲ οὐκ ἠρκέσθη τούτῳ, ἀλλὰ καὶ κυρίους ὠνόμασε· τοσοῦτον ἀπέσχεν ἀλγῆσαι τοῖς ἑτέρων ἐγκωμίοις. «Καὶ γὰρ τὰ κυνάρια», φησίν, «ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν». Εἶδες γυναικὸς σύνεσιν, πῶς οὐδὲ ἀντειπεῖν ἐτόλμησεν, οὐδὲ ἐδήχθη τοῖς ἑτέρων ἐπαίνοις, οὐδὲ ἠγανάκτησε τῇ ὕβρει; εἶδες εὐτονίαν; Αὐτὸς ἔλεγεν, «Οὐκ ἔστι καλόν», αὕτη δὲ ἔλεγε· «Ναί, Κύριε»· αὐτὸς τέ-

---

7. Ματθ. 8, 7.
8. Ματθ. 8, 8.
9. Λουκᾶ 8,46.

ἐμποδίζομαι, ἔστω καὶ ἂν εἶμαι σκυλάκι. Ἀλλὰ ἀκριβῶς διὰ τοῦτο δικαιοῦμαι νὰ ἔχω μερίδιον εἰς αὐτήν, ἐπειδὴ εἶμαι σκυλάκι.

Διὰ τοῦτο ἀνέβαλλεν ὁ Χριστός· διότι ἐγνώριζεν ὅτι θὰ ὡμιλοῦσεν ἔτσι. Διὰ τοῦτο ἠρνεῖτο τὴν δωρεάν, διὰ νὰ φανερώσῃ τὴν ὅλην εὐσέβειάν της. Διότι ἐὰν δὲν ἐπρόκειτο νὰ τῆς δώσῃ οὔτε καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὰ θὰ τῆς ἔδιδεν, ἀλλὰ καὶ οὔτε πάλιν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ τὴν ἀποστομώσῃ. Αὐτὸς ὅμως ὅπως κάνει εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ ἑκατόνταρχου ποὺ τοῦ λέγει· «Ἐγὼ θὰ ἔλθω καὶ θὰ τὸν θεραπεύσω»[7], διὰ νὰ μάθωμεν τὴν εὐλάβειάν του καὶ νὰ τὸν ἀκούσωμεν νὰ λέγῃ· «Δὲν εἶμαι ἄξιος νὰ εἰσέλθῃς κάτω ἀπὸ τὴν στέγην τῆς οἰκίας μου»[8]. Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς ποὺ κάνει καὶ εἰς τὴν αἱμορροοῦσαν, ποὺ τῆς λέγει· «Ἐγὼ ἀντελήφθην ὅτι ἐξῆλθεν ἀπὸ ἐμένα δύναμις»[9], διὰ νὰ κάνῃ φανερὴν εἰς ὅλους τὴν πίστιν της, καὶ ὅπως ἐνήργησεν εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς Σαμαρείτιδος, διὰ νὰ δείξῃ πῶς δὲν ἀπομακρύνεται οὔτε καὶ μετὰ τὸν ἔλεγχον ποὺ τῆς ἔκανε, τὸ ἴδιον κάνει καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν. Διότι δὲν ἤθελε νὰ μείνῃ κρυμμένη ἡ τόσον μεγάλη ἀρετὴ τῆς γυναικός. Ὥστε δὲν ἦσαν λόγια προσβλητικὰ τὰ ὅσα τῆς ἔλεγεν, ἀλλὰ λόγια προκλητικὰ μὲ σκοπὸν ν' ἀποκαλύψῃ τὸν κρυμμένον θησαυρόν.

Σὺ ὅμως, σὲ παρακαλῶ, πρόσεξε μαζὶ μὲ τὴν πίστιν της καὶ τὴν ταπεινοφροσύνην της. Διότι ὁ μὲν Κύριος ὠνόμασε παιδιὰ τοὺς Ἰουδαίους, αὐτὴ ὅμως δὲν ἠρκέσθη μόνον εἰς αὐτό, ἀλλὰ τοὺς ὀνομάζει καὶ κυρίους. Τόσον πολὺ ἀπεῖχεν ἀπὸ τὸ νὰ λυπῆται διὰ τὰ ἐγκώμια διὰ τοὺς ἄλλους. Διότι, λέγει, «Καὶ τὰ σκυλάκια τρώγουν ἀπὸ τὰ ψίχουλα ποὺ πίπτουν ἀπὸ τὴν τράπεζα τῶν κυρίων των». Εἶδες σύνεσιν γυναικός, ποὺ οὔτε κἂν ἐτόλμησε νὰ φέρῃ ἀντίρρησιν, ποὺ οὔτε κἂν ἐπληγώθη ἀπὸ τοὺς ἐπαίνους τῶν ἄλλων, καὶ οὔτε ἠγανάκτησεν ἀπὸ τὴν προσβολήν; Εἶδες ὑπομονήν; Αὐτὸς ἔλεγε· «δὲν εἶναι καλόν», ἐνῷ ἐκείνη ἀπαντοῦσε, «ναί, Κύριε». Αὐτὸς ὠνόμαζε τοὺς Ἰουδαίους παιδιά, ἐνῷ ἐκείνη

κνα ἐκάλει, αὕτη δὲ κυρίους· αὐτὸς κυνάριον ὠνόμασε, αὕτη δὲ καὶ τὸ ἔργον τοῦ κυναρίου προσέθηκεν.

Εἶδες ταύτης τὴν ταπεινοφροσύνην; Ἄκουσον Ἰουδαίων μεγαληγορίαν. «Σπέρμα Ἀβραάμ ἐσμεν, καὶ οὐδενὶ δεδουλεύκαμεν πώποτε»· καί· «Ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγεννήμεθα». Ἀλλ' οὐχ αὕτη· ἀλλὰ κυνάριον ἑαυτὴν καλεῖ, καὶ κυρίους ἐκείνους· διὰ δὴ τοῦτο γέγονε τέκνον. Τί οὖν ὁ Χριστός; «Ὦ γύναι, μεγάλη σου ἡ πίστις». Διὰ γὰρ τοῦτο ἀνεβάλλετο, ἵνα τοῦτο ἀναβοήσῃ τὸ ῥῆμα, ἵνα στεφανώσῃ τὴν γυναῖκα. «Γενηθήτω σοι ὡς θέλεις». Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ἡ μὲν πίστις σου καὶ μείζονα τούτων ἀνύσαι δύναται· πλὴν γενηθήτω σοι ὡς θέλεις. Αὕτη συγγενὴς ἐκείνῃ τῇ φωνῇ τῇ λεγούσῃ· «Γενηθήτω ὁ οὐρανός, καὶ ἐγένετο». «Καὶ ἰάθη ἡ θυγάτηρ αὐτῆς ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης».

Εἶδες πῶς οὐ μικρὸν καὶ αὕτη εἰσήνεγκεν εἰς τὴν ἰατρείαν τοῦ θυγατρίου; Διὰ τοῦτο γὰρ οὐδὲ εἶπεν ὁ Χριστός, ἰαθήτω σου τὸ θυγάτριον· ἀλλά, «μεγάλη σου ἡ πίστις, γενηθήτω σοι ὡς θέλεις», ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐχ ἁπλῶς οὐδὲ κολακείας ἦν τὰ ῥήματα, ἀλλὰ πολλὴ τῆς πίστεως ἡ δύναμις. Τὴν γοῦν ἀκριβῆ βάσανον αὐτῆς καὶ ἀπόδειξιν τῇ τῶν πραγμάτων ἐπέτρεψεν ἐκβάσει. Ἰάθη γοῦν τὸ θυγάτριον αὐτῆς εὐθέως.

3. Σὺ δέ μοι σκόπει, πῶς τῶν ἀποστόλων ἡττηθέντων καὶ οὐκ ἀνυσάντων, αὕτη ἤνυσε. Τοσοῦτόν ἐστι προσεδρεία εὐχῆς. Καὶ γὰρ ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων παρ' ἡμῶν βούλεται μᾶλλον τῶν ὑπευθύνων ἀξιοῦσθαι, ἢ παρ' ἑτέρων ὑπὲρ ἡμῶν. Καίτοι μείζονα παρρησίαν εἶχον ἐκεῖνοι· ἀλλὰ πολλὴν καρτερίαν ἐπε-

10. Ἰω. 8, 33.
11. Πρβλ. Ἰω. 8, 4.
12. Γεν. 1, 6.

κυρίους. Αὐτὸς τὴν ὠνόμασε σκυλάκι, ἐνῷ ἐκείνη προσέθεσε καὶ τὸ ἔργον τοῦ σκυλιοῦ.

Εἶδες τὴν ταπεινοφροσύνην αὐτῆς; Ἄκουσε τώρα καὶ τὴν καυχησιολογίαν τῶν Ἰουδαίων. «Εἴμεθα ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραὰμ καὶ οὐδέποτε ἐγίναμεν δοῦλοι εἰς κάποιους»[10]· καί· «Ἀπὸ τὸν Θεὸν ἔχομεν γεννηθῆ»[11]. Ἀλλ' αὐτὴ δὲν ἐνεργεῖ ἔτσι· ἀντιθέτως ὀνομάζει τὸν ἑαυτόν της σκυλάκι καὶ ἐκείνους κυρίους· καὶ ἀκριβῶς διὰ τοῦτο ἔγινε τέκνον. Τί λέγει λοιπὸν ὁ Χριστὸς πρὸς αὐτήν; «Ὦ γυναῖκα, εἶναι μεγάλη ἡ πίστις σου». Ἀκριβῶς διὰ τοῦτο ἀνέβαλλε, διὰ νὰ βροντοφωνάξῃ αὐτὸν τὸν λόγον, διὰ νὰ στεφανώσῃ τὴν γυναῖκα. «Ἂς γίνῃ ὅπως ἀκριβῶς θέλεις». Ἡ σημασία αὐτῶν τῶν λόγων του εἶναι ἡ ἑξῆς· Ἡ μὲν πίστις σου ἠμπορεῖ καὶ μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτὰ νὰ ἐπιτύχῃ, ἀλλ' ὅμως τώρα ἂς γίνῃ ὅπως θέλεις. Αὐτὸς ὁ λόγος ὁμοιάζει μὲ τὴν φωνὴν ἐκείνην ποὺ ἔλεγεν· «Ἂς γίνῃ ὁ οὐρανός, καὶ ἔγινε»[12]. «Καὶ ἐθεραπεύθη ἡ κόρη της ἀπὸ ἐκείνην τὴν ὥραν».

Εἶδες πόσον πολὺ ἐβοήθησε καὶ ἐκείνη διὰ τὴν θεραπείαν τῆς κόρης της; Διὰ τοῦτο λοιπὸν δὲν εἶπεν ὁ Χριστός, 'ἂς γίνῃ καλὰ τὸ κορίτσι σου', ἀλλά· «Εἶναι μεγάλη ἡ πίστις σου, ἂς γίνῃ ὅπως θέλεις», διὰ νὰ μάθῃς ὅτι δὲν ἦσαν τὰ λόγια της τυχαῖα, οὔτε ἦσαν λόγια κολακείας, ἀλλ' ὅτι ἦτο μεγάλη ἡ δύναμις τῆς πίστεως. Τὸν ἀκριβῆ λοιπὸν ἔλεγχον καὶ τὴν ἀπόδειξιν αὐτῆς τὰ ἄφησεν εἰς τὴν ἐν συνεχείᾳ ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων. Διότι ἀμέσως ἐθεραπεύθη ἡ κόρη της.

3. Σὺ ὅμως, σὲ παρακαλῶ, πρόσεξε πῶς, ἐνῷ ἐνικήθησαν οἱ ἀπόστολοι καὶ δὲν κατώρθωσαν τίποτε, αὐτὴ ἐπέτυχε τόσον μεγάλην ὠφέλειαν. Τόσον μεγάλην δύναμιν ἔχει ἡ ἐπιμονὴ εἰς τὴν προσευχήν. Καθ' ὅσον θέλει διὰ τὰς ἰδικάς μας ὑποθέσεις νὰ τὸν παρακαλοῦμεν μᾶλλον ἡμεῖς ποὺ εἴμεθα οἱ ἄμεσα ἐνδιαφερόμενοι, παρὰ νὰ τὸν παρακαλοῦν ἄλλοι δι' ἡμᾶς. Μολονότι βέβαια οἱ ἀπόστολοι εἶχον περισσότερον θάρρος, ὅμως αὐτὴ ἔδειξε περισσοτέραν ὑπομονήν.

δείξατο αὐτῇ. Διὰ δὲ τοῦ τέλους καὶ πρὸς τοὺς μαθητὰς ἀπελογήσατο τῆς ἀναβολῆς ἕνεκα, καὶ ἔδειξεν, ὅτι δικαίως αὐτῶν ἀξιωσάντων οὐκ ἐπένευσε.

«Καὶ μεταβὰς ἐκεῖθεν ὁ Ἰησοῦς, ἦλθε παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας· καὶ ἀναβὰς εἰς τὸ ὄρος, ἐκάθητο ἐκεῖ. Καὶ προσῆλθον αὐτῷ ὄχλοι πολλοὶ ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν χωλούς, τυφλούς, κυλλούς, κωφούς· καὶ ἔρριψαν αὐτοὺς παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ· καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς, ὥστε τοὺς ὄχλους θαυμάσαι, βλέποντας κωφοὺς λαλοῦντας, κυλλοὺς ὑγιεῖς, χωλοὺς περιπατοῦντας, καὶ τυφλοὺς βλέποντας· καὶ ἐδόξαζον τὸν Θεὸν Ἰσραήλ».

Ποτὲ μὲν αὐτὸς περίεισι, ποτὲ δὲ κάθηται περιμένων τοὺς κάμνοντας, καὶ χωλοὺς εἰς τὸ ὄρος ἀνάγει. Καὶ οὐκέτι ἅπτονται οὐδὲ τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον ἀναβαίνουσι, ῥιπτόμενοι πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ· καὶ διπλῆν τὴν πίστιν τὴν ἑαυτῶν ἐπεδείκνυντο, καὶ τῷ χωλεύοντες εἰς τὸ ὄρος ἀναβαίνειν, καὶ τῷ μηδενὸς δέεσθαι ἑτέρου, ἀλλὰ τοῦ ῥιφῆναι πρὸς τοὺς πόδας μόνον. Καὶ ἦν πολὺ τὸ θαῦμα καὶ παράδοξον, τοὺς φερομένους περιπατοῦντας ἰδεῖν, τοὺς πηροὺς οὐ χρείαν ἔχοντας χειραγωγούντων. Καὶ γὰρ τὸ πλῆθος τῶν θεραπευομένων καὶ τὸ εὔκολον τῆς ἰατρείας αὐτοὺς ἐξέπληττεν.

Εἶδες πῶς τὴν μὲν γυναῖκα μετὰ τοσαύτης μελλήσεως ἐθεράπευσε, τούτους δὲ εὐθέως; οὐκ ἐπειδὴ βελτίους ἐκείνης οὗτοι, ἀλλ' ἐπειδὴ πιστοτέρα ἐκείνη τούτων. Διὰ τοῦτο ἐπ' ἐκείνης μὲν ἀναβάλλεται καὶ μέλλει, τὸ εὔτονον αὐτῆς ἐνδεικνύμενος· τούτοις δὲ εὐθέως παρέχει τὴν δωρεάν, ἐμφράττων τῶν ἀπίστων Ἰουδαίων τὰ στόματα, καὶ πᾶσαν αὐτῶν ἐκκόπτων ἀπολογίαν. Ὅσῳ γὰρ ἄν τις μείζονα εὐεργετῆται, τοσούτῳ μᾶλλόν ἐστιν ὑπεύθυνος κολάσει ἀγνωμονῶν, καὶ

Μὲ τὸ τελικὸν δὲ ἀποτέλεσμα ὁ κύριος ἐδικαιολογήθη πρὸς τοὺς μαθητάς του διὰ τὴν ἀναβολὴν καὶ τοὺς ἀπέδειξεν, ὅτι δικαιολογημένα ἠρνήθη, ὅταν αὐτοὶ τοῦ τὸ ἐζήτησαν.

«Καὶ ἀφοῦ ἔφυγεν ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ ἐκεῖ, ἦλθε πλησίον τῆς θαλάσσης τῆς Γαλιλαίας. Καὶ ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος καὶ ἐκάθητο ἐκεῖ. Καὶ ἦλθον τότε πλησίον του πλήθη ἀνθρώπων, ἔχοντες μαζί των κουτσούς, τυφλούς, ἀνθρώπους χωρὶς χέρια, κωφαλάλους, καὶ τοὺς ἔβαλαν ἐμπρὸς εἰς τὰ πόδια του. Αὐτὸς τοὺς ἐθεράπευσεν, ὥστε τὰ πλήθη τοῦ λαοῦ νὰ θαυμάζουν, βλέποντες τοὺς κωφαλάλους νὰ ὁμιλοῦν, αὐτοὺς ποὺ δὲν εἶχαν χέρια, νὰ εὑρίσκουν τὴν ὑγείαν των, τοὺς κουτσοὺς νὰ περιπατοῦν καὶ τοὺς τυφλοὺς νὰ βλέπουν καὶ ἐδόξαζαν τὸν Θεὸν τοῦ Ἰσραήλ».

Ἄλλοτε μὲν πηγαίνει ὁ ἴδιος, ἄλλοτε πάλιν κάθεται καὶ περιμένει τοὺς ἀσθενεῖς, καὶ ἀνεβάζει τοὺς κουτσοὺς εἰς τὸ ὄρος. Καὶ οὔτε κἂν τὸ ἔνδυμά του πλέον ἐγγίζουν, ἀλλὰ προχωροῦν ἀκόμη περισσότερον, καὶ πίπτουν ἐμπρὸς εἰς τὰ πόδια του. Καὶ ἔτσι ἐφανέρωναν διπλῆν τὴν πίστιν των, καὶ μὲ τὸ ὅτι ἀνέβαιναν εἰς τὸ ὄρος, ἂν καὶ ἦσαν κουτσοί, καὶ μὲ τὸ ὅτι δὲν ζητοῦν τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνον νὰ πέσουν ἐμπρὸς εἰς τὰ πόδια του. Καὶ ἦτο μεγάλο τὸ θαῦμα καὶ παράδοξον νὰ βλέπῃ κανεὶς νὰ περιπατοῦν αὐτοί, ποὺ τοὺς μετέφεραν πρὸ ὀλίγου, καὶ οἱ τυφλοὶ νὰ μὴ ἔχουν ἀνάγκην ἀπὸ τοὺς ὁδηγούς των. Καθ' ὅσον τοὺς κατέπλησσε καὶ τὸ πλῆθος τῶν θεραπευομένων καὶ ἡ εὐκολία τῆς θεραπείας των.

Εἶδες πῶς τὴν μὲν γυναῖκα ἐθεράπευσε μετὰ ἀπὸ τόσον ἀναβολήν, ἐνῷ αὐτοὺς ἀμέσως; Ὄχι ἐπειδὴ αὐτοὶ ἦσαν καλύτεροι ἀπὸ ἐκείνην, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκείνη ἦτο πιὸ πιστὴ ἀπὸ αὐτούς. Διὰ τοῦτο εἰς τὴν περίπτωσιν μὲν τῆς γυναικὸς ἀναβάλλει καὶ καθυστερεῖ, διὰ νὰ φανερώσῃ τὴν ὑπομονήν της, ἐνῷ εἰς αὐτοὺς παρέχει ἀμέσως τὴν δωρεάν, κλείων ἔτσι τὰ στόματα τῶν ἀπίστων Ἰουδαίων καὶ ἀφαιρῶν ἀπὸ αὐτοὺς κάθε ἀντιλογίαν. Διότι ὅσον μεγαλυτέρα εἶναι ἡ εὐεργεσία ποὺ δέχεται κανείς, τόσον μεγαλυτέρας τιμωρίας

μηδὲ τῇ τιμῇ γενόμενος βελτίων. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ οἱ πλουτοῦντες τῶν πενομένων μᾶλλον κολάζονται κακοὶ ὄντες, ὅτι μηδὲ ἐν εὐθηνίᾳ γεγόνασιν ἥμεροι. Μὴ γάρ μοι λέγε, ὅτι ἔδωκαν ἐλεημοσύνην. Εἰ γὰρ μὴ κατ᾽ ἀξίαν ἔδωκαν τῆς οὐσίας, οὐδ᾽ οὕτω διαφεύξονται. Οὐ γὰρ τῷ μέτρῳ τῶν δεδομένων ἡ ἐλεημοσύνη κρίνεται, ἀλλὰ τῇ δαψιλείᾳ τῆς γνώμης. Εἰ δὲ οὗτοι δίκην διδόασι, πολλῷ μᾶλλον οἱ περὶ τὰ περιττὰ ἐπτοημένοι, οἱ τριώροφα καὶ τετραώροφα οἰκοδομοῦντες, τῶν δὲ πεινώντων καταφρονοῦντες, οἱ φιλαργυρίας μὲν ἐπιμελούμενοι, ἐλεημοσύνης δὲ ἀμελοῦντες.

Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ περὶ ἐλεημοσύνης λόγος ἐνέπεσε, φέρε δὴ τὸν λόγον ἐκεῖνον, ὃν πρὸ τριῶν ἡμερῶν περὶ φιλανθρωπίας ποιούμενος ἀτέλεστον εἴασα ἀναλάβωμεν σήμερον. Μέμνησθε, ὅτε πρώην περὶ ὑποδημάτων περιεργίας διελεγόμην καὶ τῆς ματαιοπονίας ἐκείνης καὶ τῆς τῶν νέων βλακείας, τότε ἀπὸ ἐλεημοσύνης ἡμῖν εἰς ἐκεῖνα ὁ λόγος ἐξέπεσε τὰ ἐγκλήματα. Τίνα οὖν ἦν τὰ τότε κινούμενα; Ὅτι τέχνη τίς ἐστιν ἡ ἐλεημοσύνη, ἐν οὐρανῷ τὸ ἐργαστήριον ἔχουσα, καὶ διδάσκαλον οὐκ ἄνθρωπον, ἀλλὰ Θεόν. Εἶτα ζητοῦντες, τί τέχνη, καὶ τί οὐ τέχνη, εἰς ματαιοπονίας καὶ κακοτεχνίας ἐνεπέσομεν, ἐν αἷς καὶ τῆς τέχνης ταύτης ἐμνημονεύσαμεν τῆς τῶν ὑποδημάτων. Ἆρα ἀνεπολήσατε; Φέρε οὖν καὶ τήμερον τὰ τότε εἰρημένα ἀναλάβωμεν, καὶ δείξωμεν πῶς τέχνη καὶ ἀμείνων πασῶν τεχνῶν ἡ ἐλεημοσύνη. Εἰ γὰρ τέχνης ἴδιον τὸ πρός

---

13. Πρβλ. Μάρκ. 12, 43-44.
14. Βλ. Ὁμιλ. μθ΄ παρόντος τόμου.

γίνεται ὑπεύθυνος, ἐφ' ὅσον δείχνει ἀγνωμοσύνην καὶ δὲν γίνεται καλύτερος οὔτε μὲ τὴν τιμὴν ποὺ τοῦ γίνεται. Διὰ τοῦτο βέβαια καὶ οἱ πλούσιοι τιμωροῦνται περισσότερον ἀπὸ τοὺς πτωχούς, ἐφ' ὅσον εἶναι κακοί, ἐπειδὴ δὲν ἔγιναν καλύτεροι οὔτε μέσα εἰς τὴν ἀφθονίαν των. Μὴ μοῦ εἰπῇς βέβαια ὅτι ἔδωσαν ἐλεημοσύνην. Διότι ἂν δὲν ἔδωσαν ἀνάλογα μὲ τὸν πλοῦτον των, οὔτε ἔτσι θὰ διαφύγουν τὴν τιμωρίαν. Καθ' ὅσον ἡ ἐλεημοσύνη δὲν κρίνεται μὲ τὸ μέτρον αὐτῶν ποὺ δίδονται, ἀλλ' ἀπὸ τὴν γενναιόδωρον διάθεσιν[13]. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν τιμωροῦνται αὐτοὶ θὰ τιμωρηθοῦν πολὺ περισσότερον ἐκεῖνοι ποὺ κυριεύονται ἀπὸ μανίαν διὰ τὰ περιττά, αὐτοὶ ποὺ κτίζουν τριώροφα καὶ τὰ τετραώροφα σπίτια καὶ περιφρονοῦν τοὺς πτωχούς, αὐτοὶ ποὺ φροντίζουν μὲν νὰ συγκεντρώνουν πλούτη, ἀλλὰ ἀδιαφοροῦν διὰ τὴν ἐλεημοσύνην.

Ἀλλ' ἐπειδὴ συνέπεσε νὰ γίνῃ ὁ λόγος περὶ ἐλεημοσύνης, ἐμπρὸς λοιπὸν ἂς συνεχίσωμεν σήμερα τὴν συζήτησιν ἐκείνην περὶ φιλανθρωπίας, τὴν ὁποίαν ἄφησα, ὁμιλῶν πρὶν ἀπὸ τρεῖς ἡμέρας, ἀτελείωτον[14]. Ἐνθυμεῖσθε, ὅταν παλαιότερα ὡμιλοῦσα περὶ τῆς ζωηρᾶς ἐπιθυμίας ὡρισμένων διὰ τὰ ὑποδήματα καὶ τὴν ἄσκοπον ἀπασχόλησίν των δι' αὐτὰ καθὼς καὶ διὰ τὴν βλακείαν τῶν νέων, εἶχε τότε ξεφύγει ὁ λόγος ἀπὸ τὴν ἐλεημοσύνην καὶ μετεπήδησε εἰς τὰ ἁμαρτήματα ἐκεῖνα. Ποῖα λοιπὸν ἦσαν τότε ἐκεῖνα τὰ συζητούμενα; Ἐλέγαμεν ὅτι ἡ ἐλεημοσύνη εἶναι κάποια τέχνη ποὺ ἔχει τὸ ἐργαστήριόν της εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ὅτι ἔχει διδάσκαλόν της ὄχι ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸν Θεόν. Εἰς τὴν συνέχειαν προσπαθοῦντες νὰ εὕρωμεν τί εἶναι τέχνη καὶ τί δὲν εἶναι τέχνη, περιεπέσαμεν εἰς ματαιοπονίας καὶ κακοτεχνίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀνεφέραμεν καὶ τὴν τέχνην αὐτὴν τῶν ὑποδημάτων. Ἆρά γε τὸ ἐνεθυμήθητε; Ἐμπρὸς λοιπὸν ἂς ἐπαναλάβωμεν καὶ σήμερον τὰ ὅσα εἴπαμεν τότε καὶ ἂς ἀποδείξωμεν πῶς ἡ ἐλεημοσύνη εἶναι τέχνη καὶ μάλιστα ἡ σπουδαιοτέρα ἀπὸ ὅλας γενικῶς τὰς ἄλλας τέχνας. Διότι

τι χρήσιμον τελευτᾶν, ἐλεημοσύνης δὲ οὐδὲν χρησιμώτερον, εὔδηλον ὅτι καὶ τέχνη καὶ τεχνῶν ἁπασῶν αὕτη ἀμείνων. Οὐ γὰρ ὑποδήματα ἡμῖν ἐργάζεται, οὐδὲ ἱμάτια ὑφαίνει, οὐδὲ οἰκίας οἰκοδομεῖ τὰς πηλίνας, ἀλλὰ ζωὴν αἰώνιον προξενεῖ, καὶ τῶν τοῦ θανάτου χειρῶν ἐξαρπάζει, καὶ ἐν ἑκατέρᾳ τῇ ζωῇ λαμπροὺς ἀποφαίνει, καὶ οἰκοδομεῖ τὰς μονὰς τὰς ἐν οὐρανοῖς, καὶ τὰς σκηνὰς ἐκείνας τὰς αἰωνίους. Αὕτη τὰς λαμπάδας ἡμῶν οὐκ ἀφίησι σβεσθῆναι, οὐδὲ ῥυπαρὰ ἔχοντας ἱμάτια φανῆναι ἐν τῷ γάμῳ, ἀλλὰ πλύνει καὶ χίονος καθαρώτερα ἐργάζεται. «Ἐὰν γὰρ ὦσιν αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν ὡς φοινικοῦν, ὡς χίονα λευκανῶ». Οὐκ ἀφίησιν ἡμᾶς ἐμπεσεῖν ἔνθα ὁ πλούσιος ἐκεῖνος, οὐδὲ ἀκοῦσαι τῶν φοβερῶν ῥημάτων, ἀλλ' εἰς κόλπους χειραγωγεῖ τοῦ Ἀβραάμ. Καίτοι τῶν τεχνῶν τῶν βιωτικῶν ἓν ἑκάστη ἀπολαβοῦσα ἔχει κατόρθωμα· οἷον ἡ γεωργία, τὸ τρέφειν· ἡ ὑφαντική, τὸ ἐνδύειν· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τοῦτο· οὐδὲ γὰρ ἀρκεῖ μόνη τὰ παρ' ἑαυτῆς ἡμῖν συνεισενεγκεῖν.

4. Καὶ εἰ βούλει, τὴν γεωργικὴν ἐξετάσωμεν πρώτην. Ἂν γὰρ μὴ ἔχῃ τὴν χαλκευτικήν, ἵνα δίκελλαν καὶ ὕνην καὶ δρεπάνην καὶ πέλεκυν καὶ ἕτερα πλείονα δανείζηται παρ' αὐτῆς· καὶ τὴν τεκτονικήν, ὥστε καὶ ἄροτρον πῆξαι καὶ ζεύγλην κατασκευάσαι καὶ ἅμαξαν, ὥστε τρίβειν ἀστάχυας· καὶ τὴν σκυτοτομικήν, ὥστε καὶ ἱμάντα ἐργάσασθαι· καὶ τὴν οἰκοδομικήν, ὥστε καὶ τοῖς ἀροτριῶσι ταύροις βοοστάσιον οἰκοδομῆσαι, καὶ τοῖς σπείρουσι γεωργοῖς οἰκίας· καὶ τὴν δρυμοτομικήν, ὥστε ξύλα τέμνειν· καὶ τὴν ἀρτοποιητικὴν καὶ μετὰ ταῦτα πάντα, οὐδαμοῦ φαίνεται. Οὕτω καὶ ἡ ὑφαντική,

15. Ἡσ. 1, 18.
16. Λουκᾶ 16, 22.

ἐὰν βασικὸν γνώρισμα τῆς τέχνης εἶναι νὰ καταλήγῃ εἰς κάτι χρήσιμον, τότε, ἐπειδὴ τίποτε δὲν εἶναι χρησιμώτερον ἀπὸ τὴν ἐλεημοσύνην, εἶναι ὁλοφάνερον ὅτι ἡ ἐλεημοσύνη καὶ τέχνη εἶναι καὶ εἶναι σπουδαιοτέρα ἀπὸ ὅλας τὰς ἄλλας τέχνας. Διότι δὲν μᾶς κατασκευάζει ὑποδήματα οὔτε μᾶς ὑφαίνει ἐνδύματα, οὔτε μᾶς κτίζει πήλινα σπίτια, ἀλλὰ μᾶς παρέχει τὴν αἰώνιον ζωήν, μᾶς ἁρπάζει ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ θανάτου, μᾶς παρουσιάζει λαμπροὺς καὶ εἰς τὴν ἐδῶ ζωὴν καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν, καὶ μᾶς κτίζει τὰς οὐρανίους κατοικίας μας καὶ ἐκείνας τὰς αἰωνίους σκηνάς μας. Δὲν ἀφήνει αὐτὴ τὰς λαμπάδας μας νὰ σβήσουν, οὔτε μᾶς ἀφήνει νὰ παρουσιασθῶμεν εἰς τὸν γάμον μὲ ἀκάθαρα φορέματα, ἀλλὰ τὰ πλύνει καὶ τὰ κάνει καθαρώτερα καὶ ἀπὸ τὸ χιόνι. Διότι, λέγει «Ἂν αἱ ἁμαρτίαι σας εἶναι κόκκιναι, θὰ σᾶς λευκάνω ὡσὰν τὸ χιόνι»[15]. Δὲν μᾶς ἀφήνει νὰ πέσωμεν ἐκεῖ ὅπου ἔπεσεν ἐκεῖνος ὁ πλούσιος, οὔτε νὰ ἀκούσωμεν τὰ φοβερὰ λόγια, ἀλλὰ μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Ἀβραάμ[16]. Μολονότι βέβαια κάθε μία ἀπὸ τὰς τέχνας τῆς ζωῆς ἔχει ὡσὰν σκοπόν, ἕνα μόνον κατόρθωμα, ὅπως ἡ γεωργία τὴν διατροφήν μας, ἡ ὑφαντικὴ τὴν ἔνδυσίν μας, ἢ καλύτερα οὔτε καὶ αὐτό, διότι δὲν ἐπαρκεῖ κάθε μία τέχνη μόνη της νὰ μᾶς δώσῃ τὸ ἀποτέλεσμά της.

4. Ἐὰν θέλῃς λοιπὸν ἂς ἐξετάσωμεν πρώτην τὴν γεωργίαν. Διότι ἂν δὲν ἔχῃ ὡς βοηθόν της τὴν σιδηρουργίαν, διὰ νὰ δανείζεται ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀξίνην, τὸ ὑνί, τὸ δρεπάνι, τὸ τσεκούρι καὶ ἄλλα πολλὰ ἐργαλεῖα αὐτῆς, ἐὰν δὲν ἔχῃ καὶ τὴν ξυλουργικήν, διὰ νὰ τῆς συναρμολογήσῃ τὸ ἀλέτρι καὶ νὰ τῆς κατασκευάσῃ τὸν ζυγὸν καὶ τὴν ἅμαξαν διὰ νὰ τρίβῃ τὰ στάχυα, καὶ ἐὰν δὲν ἔχῃ καὶ τὴν σκυτοτομικήν, ὥστε νὰ τῆς κάμνῃ ἱμάντας, καὶ τὴν οἰκοδομικὴν διὰ νὰ κτίσῃ σταῦλον διὰ τὰ βόδια ποὺ ὀργώνουν καὶ σπίτια διὰ τοὺς γεωργοὺς ποὺ σπέρνουν, καὶ τὴν ὑλοκομικὴν διὰ νὰ κόπτῃ δένδρα, ὕστερα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ καὶ τὴν ἀρτοποιητικήν, δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ κάνῃ τίποτε. Ὁμοίως καὶ ἡ ὑφαντική,

ὅταν τι ποιῇ, πολλὰς μεθ' ἑαυτῆς καλεῖ τέχνας, ὥστε αὐτῇ συνεφάψασθαι τῶν προκειμένων· κἂν μὴ παραγένωνται καὶ χεῖρα ὀρέξωσιν, ἕστηκε καὶ αὕτη κατ' ἐκείνην ἀπορουμένη. Καὶ ἑκάστη δὲ τῶν τεχνῶν τῆς ἑτέρας δεῖται. Ὅταν δὲ ἐλεῆσαι δέη, οὐδενὸς ἡμῖν δεῖ ἑτέρου, ἀλλὰ γνώμης δεῖται μόνον. Εἰ δὲ λέγοις, ὅτι χρημάτων δεῖται καὶ οἰκημάτων καὶ ἱματίων καὶ ὑποδημάτων, ἀνάγνωθι τὰ ῥήματα τοῦ Χριστοῦ ἐκεῖνα, ἃ περὶ τῆς χήρας εἶπε, καὶ παῦσαι ταύτης τῆς ἀγωνίας. Κἂν γὰρ σφόδρα πένης ᾖς, καὶ τῶν προσαιτούντων, δύο λεπτὰ ἂν βάλῃς, τὸ πᾶν ἀπήρτισας· κἂν δῷς μάζαν, ταύτην ἔχων μόνον, πρὸς τὸ τέλος ἦλθες τῆς τέχνης.

Ταύτην τοίνυν δεξώμεθα τὴν ἐπιστήμην, καὶ κατορθώσωμεν. Καὶ γὰρ βέλτιον ταύτην εἰδέναι, ἢ βασιλέα εἶναι καὶ διάδημα περικεῖσθαι. Οὐ γὰρ δὴ τοῦτό ἐστι τὸ περικεῖσθαι. Οὐ γὰρ δὴ τοῦτό ἐστι τὸ πλεονέκτημα αὐτῆς μόνον, ὅτι οὐ δεῖται ἑτέρων, ἀλλὰ καὶ ποικίλων πραγμάτων ἐστὶν ἀνυστική, καὶ πολλῶν καὶ παντοδαπῶν. Καὶ γὰρ οἰκίας οἰκοδομεῖ τὰς ἀεὶ μενούσας ἐν οὐρανοῖς, καὶ διδάσκει τοὺς κατωρθωκότας αὐτήν, πῶς ἂν τὸν ἀθάνατον θάνατον διαφύγοιεν· καὶ θησαυροὺς σοι δωρεῖται μηδέποτε δαπανωμένους, ἀλλὰ πᾶσαν διαφεύγοντας βλάβην, καὶ τὴν ἀπὸ ληστῶν, καὶ τὴν ἀπὸ σκωλήκων, καὶ τὴν ἀπὸ σητῶν, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ χρόνου. Καίτοιγε εἰ ἐπὶ πυρῶν φυλακῇ τοῦτο μόνον σέ τις ἐδίδαξε, τί οὐκ ἂν ἔδωκας, ὥστε σε δυνηθῆναι ἐπὶ πολλοῖς ἔτεσιν ἀνάλωτον διατηρῆσαι τὸν σῖτον; Ἀλλ' ἰδού σε αὕτη ἐπὶ πυροῦ μόνον, ἀλλ' ἐπὶ πάντων παιδεύει, καὶ πῶς ἂν καὶ τὰ ὑπάρχοντα καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα ἀνάλωτα μένοιεν δείκνυσι. Καὶ τί δεῖ κατὰ μέρος ἅπαντα λέγειν τῆς τέχνης ταύτης τὰ

17. Πρβλ. Λουκᾶ 21, 2-4.

ὅταν κάνῃ κάτι, καλεῖ πολλὰς ἄλλας τέχνας διὰ νὰ τὴν βοηθήσουν εἰς τὸ ἔργον της· καὶ ἂν δὲν σπεύσουν νὰ τὴν βοηθήσουν δὲν ἠμπορεῖ τίποτε νὰ πράξῃ καὶ αὐτή. Ἀλλὰ καὶ κάθε τέχνη ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ τὴν ἄλλην. Ὅταν ὅμως χρειάζεται νὰ κάνῃ κανεὶς ἐλεημοσύνην δὲν χρειάζεται αὐτὴ τίποτε ἄλλο, ἀλλ' ἁπλῶς χρειάζεται καλὴν διάθεσιν. Ἐὰν ὅμως λέγῃς ὅτι χρειάζεται ἡ ἐλεημοσύνη χρήματα καὶ σπίτια καὶ ἐνδύματα καὶ ὑποδήματα, διάβασε τὰ λόγια ἐκεῖνα τοῦ Χριστοῦ, ποὺ εἶπε διὰ τὴν χήραν[17] καὶ ἀπόβαλε αὐτὴν τὴν ἀγωνίαν. Διότι καὶ ἂν ἀκόμη εἶσαι πάρα πολὺ πτωχός, πιὸ πτωχὸς καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ζητιανεύουν, ἂν δώσῃς δύο λεπτά, διέπραξες τὸ πᾶν· καὶ ἂν ἀκόμη δώσῃς ἕνα κομμάτι κριθίνου ἄρτου, διότι μόνον αὐτὸ ἔχεις, ὡλοκλήρωσες τὸν σκοπὸν τῆς τέχνης.

Ἂς προτιμήσωμεν λοιπὸν αὐτὴν τὴν ἐπιστήμην καὶ αὐτὴ θὰ μᾶς ὁδηγήσῃ εἰς αἴσιον τέλος. Καθ' ὅσον εἶναι προτιμώτερον νὰ κατέχῃς αὐτὴν παρὰ νὰ εἶσαι βασιλεὺς καὶ νὰ φορᾷς στέμμα. Βέβαια δὲν εἶναι μόνον αὐτὸ τὸ πλεονέκτημά της, ὅτι δηλαδὴ δὲν ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ ἄλλας τέχνας, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἄλλα, ἄπειρα εἰς τὸν ἀριθμὸν καὶ παντὸς εἴδους πράγματα ἐπιτυγχάνει. Καθ' ὅσον κτίζει τὰς οἰκίας ἐκείνας ποὺ παραμένουν αἰωνίως εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ διδάσκει αὐτοὺς ποὺ τὴν πραγματοποιοῦν, πῶς θὰ ἠμποροῦσαν νὰ ἀποφύγουν τὸν αἰώνιον θάνατον. Ἀκόμη καὶ θησαυροὺς σοῦ χαρίζει, ποὺ δὲν καταστρέφονται ποτέ, ἀλλὰ διαφεύγουν κάθε βλάβην, ποὺ προέρχεται καὶ ἀπὸ τοὺς λῃστάς, καὶ ἀπὸ τὰ σκουλήκια, καὶ ἀπὸ τὸν σκόρον καὶ ἀπὸ τὸν χρόνον. Καὶ βέβαια, ἐὰν κάποιος σὲ ἐδίδασκεν αὐτὸ μόνον διὰ τὴν διαφύλαξιν τῶν σιτηρῶν σου, τί δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ δώσῃς, ὥστε νὰ ἠμπορέσῃς νὰ διατηρήσῃς τὸ σιτάρι σου ἀπρόσβλητον ἐπὶ πολλὰ ἔτη; Ἀλλὰ νά, ἡ ἐλεημοσύνη δὲν σὲ διδάσκει μόνον διὰ τὸ σιτάρι, ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλα καὶ σοῦ δείχνει πῶς θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ μείνουν ἀπρόσβλητα καὶ τὰ ὑπάρχοντά σου καὶ ἡ ψυχή σου καὶ τὸ σῶμα σου. Ἀλλὰ τί

κατορθώματα; Αὕτη γάρ σε διδάσκει, πῶς ἂν γένοιο Θεῷ ὅμοιος, ὃ πάντων ἐστὶ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν. Ὁρᾷς πῶς οὐχ ἓν αὐτῆς τὸ ἔργον, ἀλλὰ πολλά; Οὐ δεομένη τέχνης ἑτέρας, οἰκίας οἰκοδομεῖ, ἱμάτια ὑφαίνει, θησαυροὺς ἀναλώτους κατασκευάζει, θανάτου περιγενέσθαι ποιεῖ, διαβόλου κρατεῖν, Θεῷ κατασκευάζει ὁμοίους.

Τί τοίνυν τῆς τέχνης ταύτης χρησιμώτερον γένοιτ' ἄν; Αἱ μὲν γὰρ ἄλλαι, μετὰ τῶν εἰρημένων, καὶ τῷ παρόντι συγκαταλύονται βίῳ, καὶ νοσούντων τῶν τεχνιτῶν οὐδαμοῦ φαίνονται, καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν διακρατεῖν οὐκ ἰσχύουσι καὶ πόνου δέονται καὶ χρόνου πολλοῦ, καὶ μυρίων ἑτέρων. Αὕτη δέ, ὅταν ὁ κόσμος παρέλθῃ, τότε μάλιστα φαίνεται· ὅταν ἀποθάνωμεν, τότε μάλιστα διαλάμπει καὶ τὰ ἔργα αὐτῆς τὰ γεγενημένα δείκνυσι. Καὶ οὔτε χρόνου, οὔτε πόνου, οὔτε ἄλλης τινὸς δεῖται ἐργωδίας τοιαύτης· ἀλλὰ καὶ νοσοῦντός σου ἐνεργεῖ, καὶ γεγηρακότος, καὶ πρὸς τὴν μέλλουσάν σοι ζωὴν συναποδημεῖ, καὶ οὐδέποτέ σε ἀπολιμπάνει. Αὕτη σε καὶ σοφιστῶν καὶ ῥητόρων δυνατώτερον κατασκευάζει. Οἱ μὲν γὰρ ἐν ἐκείναις εὐδοκιμοῦντες ταῖς τέχναις, πολλοὺς ἔχουσι τοὺς φθονοῦντας, οἱ δὲ ἐν ταύτῃ λάμποντες, μυρίους τοὺς εὐχομένους. Κἀκεῖνοι μὲν ἀνθρώπων παρεστήκασι βήματι, συνηγοροῦντες τοῖς ἀδικουμένοις, πολλάκις δὲ καὶ τοῖς ἀδικοῦσιν· αὕτη δὲ βήματι παρέστηκε τοῦ Χριστοῦ, οὐ μόνον συνηγοροῦσα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν δικάζοντα πείθουσα συνη-

χρειάζεται νὰ ἀναφέρω λεπτομερῶς ὅλα τὰ κατορθώματα αὐτῆς τῆς τέχνης; Διότι αὐτὴ σὲ διδάσκει πῶς θὰ ἠμποροῦσες νὰ γίνῃς ὅμοιος μὲ τὸν Θεόν, πρᾶγμα ποὺ εἶναι τὸ ἀποκορύφωμα ὅλων τῶν ἀγαθῶν. Βλέπεις ὅτι δὲν εἶναι ἕνα τὸ ἔργον της, ἀλλὰ πολλά; Μὴ ἔχουσα ἀνάγκην ἀπὸ ἄλλην τέχνην, κτίζει οἰκίας, ὑφαίνει ἐνδύματα, προσφέρει ἀπορθήτους θησαυρούς, δίδει τὴν δυνατότητα εἰς τοὺς ἀνθρώπους νὰ νικοῦν τὸν θάνατον, νὰ ὑποτάσσουν τὸν διάβολον, καὶ τοὺς κάνει ὁμοίους μὲ τὸν Θεόν.

Τί λοιπὸν θὰ ἠμποροῦσε νὰ γίνῃ χρησιμώτερον ἀπὸ τὴν τέχνην αὐτήν; Διότι αἱ μὲν ἄλλαι τέχναι, παράλληλα μὲ τὰ ὅσα εἴπαμεν, ἐξαφανίζονται μαζὶ μὲ τὴν παροῦσαν ζωήν, καὶ ὅταν ἀρρωσταίνουν οἱ τεχνῖται δὲν ἔχουν νὰ παρουσιάσουν τίποτε καὶ τὰ ἔργα των δὲν ἠμποροῦν νὰ διατηρηθοῦν· ἐπίσης ἀπαιτοῦν κόπον, πολὺν χρόνον, καὶ ἄπειρα ἄλλα. Ἐνῷ αὐτὴ ὅταν θὰ παρέλθῃ ὁ κόσμος αὐτὸς τότε κατ' ἐξοχὴν ἐμφανίζεται· ὅταν ἀποθάνωμεν τότε ἰδίως λάμπει καὶ φανερώνει τὰ ἔργα της ποὺ ἐπετέλεσε. Καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκην οὔτε ἀπὸ χρόνον, οὔτε ἀπὸ κόπον, οὔτε ἀπὸ καμμίαν ἄλλην τέτοιου εἴδους δυσκολίαν, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀκόμη εἶσαι ἄρρωστος, ἐκείνη ἐνεργεῖ, καὶ ὅταν ἐπίσης γηράσῃς, καὶ πρὸς τὴν μέλλουσαν ζωὴν μεταβαίνει μαζὶ μὲ σένα καὶ δὲν σὲ ἐγκαταλείπει ποτέ. Αὐτὴ σὲ καθιστᾷ δυνατώτερον καὶ ἀπὸ τοὺς σοφιστὰς καὶ ἀπὸ τοὺς ῥήτορας. Διότι ἐκεῖνοι μὲν ποὺ διαπρέπουν εἰς αὐτὰς τὰς τέχνας ἔχουν πολλοὺς ποὺ τοὺς φθονοῦν, ἐνῷ αὐτοὶ ποὺ λάμπουν ἀπὸ αὐτήν, ἔχουν πάρα πολλοὺς ποὺ προσεύχονται δι' αὐτούς. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν παρουσιάζονται πρὸ τοῦ δικαστικοῦ βήματος τῶν ἀνθρώπων καὶ συνηγοροῦν ὑπὲρ τῶν ἀδικουμένων καὶ πολλὲς φορὲς καὶ ὑπὲρ ἐκείνων ποὺ ἀδικοῦν, ἐνῷ αὐτὴ ἵσταται πρὸ τοῦ δικαστικοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ὄχι μόνον συνηγοροῦσα, ἀλλὰ καὶ πείθουσα τὸν ἴδιον τὸν δικαστὴν νὰ συνηγορήσῃ ὑπὲρ τοῦ δικαζομένου καὶ νὰ ἀποφασίσῃ διὰ τὴν ἀθώωσίν του.

γορεῖν τῷ κρινομένῳ, καὶ τὰς ψήφους ὑπὲρ αὐτοῦ φέρειν· κἂν μυρία ἡμαρτηκὼς ᾖ, καὶ στεφανοῖ καὶ ἀνακηρύττει.

«Δότε γὰρ ἐλεημοσύνην, καὶ πάντα ἔσται καθαρά». Καὶ τί λέγω τὰ μέλλοντα; Ἐν γὰρ τῷ παρόντι βίῳ εἰ τοὺς ἀνθρώπους ἐροίμεθα, τί βούλονται μᾶλλον, σοφιστὰς εἶναι πολλοὺς καὶ ῥήτορας, ἢ ἐλεήμονας καὶ φιλανθρώπους, ἀκούσῃ τὸ δεύτερον αἱρουμένους· καὶ μάλα εἰκότως. Εὐγλωττίας μὲν γὰρ ἀναιρεθείσης, οὐδὲν ὁ βίος βλαβήσεται (καὶ γὰρ καὶ πρὸ ταύτης συνειστήκει χρόνον πολύν)· ἐὰν δὲ τὸ ἐλεεῖν περιέλῃς, πάντα οἴχεται καὶ ἀπόλωλε. Καὶ καθάπερ τὴν θάλατταν οὐκ ἔνι πλεῖσθαι, λιμένων καὶ ὅρμων προσκεχωσμένων, οὕτως οὐδὲ τὸν βίον συνεστηκέναι τοῦτον, ἂν ἔλεον καὶ συγγνώμην καὶ φιλανθρωπίαν ἀνέλῃς.

5. Διὰ τοῦτο οὐδὲ λογισμῷ μόνον αὐτὰ ἐπέτρεψεν ὁ Θεός, ἀλλὰ πολλὰ μέρη αὐτοῦ καὶ τῇ τῆς φύσεως ἐνέσπειρε τυραννίδι. Οὕτω καὶ πατέρες παῖδας ἐλεοῦσιν, οὕτω μητέρες, οὕτω τέκνα γονεῖς· οὐκ ἐπ' ἀνθρώπων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἀλόγων ἁπάντων· οὕτως ἀδελφοὺς ἀδελφοί, καὶ συγγενεῖς, καὶ προσήκοντες· οὕτως ἄνθρωπος ἄνθρωπον. Ἔχομεν γάρ τι καὶ ἀπὸ φύσεως πρὸς ἔλεον ἐπιρρεπές. Διὸ καὶ ὑπὲρ τῶν ἀδικουμένων ἀγανακτοῦμεν, καὶ σφαττομένους ὁρῶντες ἐπικαμπτόμεθα, καὶ πενθοῦντας βλέποντες δακρύομεν. Ἐπειδὴ γὰρ σφόδρα αὐτὸ κατορθοῦσθαι βούλεται ὁ Θεός, ἐκέλευσε τῇ φύσει πολλὰ εἰς τοῦτο συνεισενεγκεῖν, δεικνὺς ὅτι σφόδρα αὐτῷ τοῦτό ἐστι περισπούδαστον.

Ταῦτα οὖν ἐννοοῦντες, καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τὰ παιδία καὶ τοὺς προσήκοντας εἰς τὸ τῆς ἐλεημοσύνης ἀγάγωμεν

---

18. Λουκᾶ 11, 41.

Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ἔχῃ διαπράξει ἄπειρα ἁμαρτήματα, τὸν στεφανώνει καὶ τοῦ ἀπονέμει πολλὰς τιμάς.

«Δώσατε λοιπόν», λέγει, «ἐλεημοσύνην καὶ ὅλα θὰ γίνουν καθαρά»[18]. Διατί ὅμως ἀναφέρω τὰ μέλλοντα; Διότι, ἂν εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν ἠθέλαμεν ἐρωτήσει τοὺς ἀνθρώπους, τί θέλουν περισσότερον, νὰ ὑπάρχουν πολλοὶ σοφισταὶ καὶ ρήτορες ἢ ἐλεήμονες καὶ φιλάνθρωποι, θὰ ἀκούσῃς, ὅτι προτιμοῦν τὸ δεύτερον. Καὶ εἶναι πολὺ φυσικόν. Διότι ἐὰν μὲν ἀφαιρεθῇ ἡ εὐγλωττία εἰς τίποτε δὲν θὰ ζημιωθῇ ἡ ζωή μας (καθ' ὅσον ἡ ζωή μας ὑπῆρχε πολὺν χρόνον πρὶν ἀπὸ τὴν τέχνην αὐτήν), ἐὰν ὅμως ἀφαιρέσῃς τὴν ἐλεημοσύνην ὅλα ἐξαφανίζονται καὶ χάνονται. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διαπλεύσῃ κανεὶς τὴν θάλασσαν, ἐὰν ἀποφραχθοῦν τὰ λιμάνια καὶ οἱ ὅρμοι, ἔτσι οὔτε ἀνθρωπίνη ζωὴ εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ, ἂν ἀφαιρέσῃς τὴν ἐλεημοσύνην, τὴν ἐπιείκειαν, καὶ τὴν φιλανθρωπίαν.

5. Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς δὲν ἐνεπιστεύθη αὐτὰ μόνον εἰς τὴν σκέψιν, ἀλλὰ πολλὰ μέρη αὐτοῦ τὰ ἐφύτευσε καὶ μέσα εἰς τὸν νόμον τῆς φύσεως. Καὶ βάσει αὐτοῦ τοῦ νόμου οἱ πατέρες καὶ αἱ μητέρες βοηθοῦν τὰ παιδιά των, καὶ τὰ παιδιὰ τοὺς γονεῖς των. Καὶ αὐτὸ δὲν συμβαίνει μόνον μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλα γενικῶς τὰ ζῶα. Βάσει αὐτοῦ βοηθοῦν οἱ ἀδελφοὶ τοὺς ἀδελφούς των οἱ συγγενεῖς, οἱ γνωστοί, καὶ γενικῶς ὁ ἄνθρωπος τὸν συνάνθρωπόν του. Διότι ἐκ φύσεως ἔχομεν κάποιαν κλίσιν εὐσπλαγχνίας. Διὰ τοῦτο καὶ ἀγανακτοῦμεν, ὅταν κάποιοι ἀδικοῦνται, καὶ συγκινούμεθα ὅταν βλέπωμεν ἄλλους νὰ φονεύωνται καὶ δακρύζομεν βλέποντες ἀνθρώπους ποὺ πενθοῦν. Διότι, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἐπιθυμεῖ πάρα πολὺ νὰ πράττουν οἱ ἄνθρωποι τὴν ἐλεημοσύνην, διέταξε τὴν φύσιν νὰ βοηθήσῃ πάρα πολὺ εἰς αὐτό, δείχνοντας ἔτσι ὅτι αὐτὴ ἡ πρᾶξις εἶναι πάρα πολὺ ποθητὴ εἰς αὐτόν.

Ἀφοῦ λοιπὸν τὰ χαράξωμεν αὐτὰ βαθειὰ εἰς τὸν νοῦν μας, ἂς ὁδηγήσωμεν καὶ τοὺς ἑαυτούς μας καὶ τὰ παιδιά μας

διδασκαλεῖον, καὶ τοῦτο πρὸ πάντων ἄνθρωπος μανθανέτω, ἐπειδὴ καὶ τοῦτο ἄνθρωπος. «Μέγα γὰρ ἄνθρωπος, καὶ τίμιον ἀνὴρ ἐλεήμων»· ὡς ἂν μὴ τοῦτο ἔχῃ, καὶ τοῦ εἶναι ἄνθρωπος ἐξέπεσε. Τοῦτο σοφοὺς ἐργάζεται. Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ τοῦτο ἄνθρωπος; Τοῦτο Θεός. «Γίνεσθε» γάρ, φησίν, «οἰκτίρμονες, ὡς ὁ Πατὴρ ὑμῶν».

Μάθωμεν τοίνυν εἶναι ἐλεήμονες ἁπάντων ἕνεκα· μάλιστα δέ, ὅτι καὶ ἡμεῖς πολλοῦ δεόμεθα ἐλέους. Καὶ μηδὲ ζῆν ἡγώμεθα τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, ὅταν μὴ ἐλεῶμεν. Ἐλεημοσύνην δὲ λέγω τὴν πλεονεξίας καθαράν. Εἰ γὰρ ὁ τοῖς αὐτοῦ ἀρκούμενος καὶ μηδενὶ μεταδούς, οὐκ ἐλεήμων, ὁ τὰ ἑτέρων λαμβάνων πῶς ἐλεήμων, κἂν μυρία δῷ; Εἰ γὰρ τὸ ἀπολαύειν μόνον τῶν ὄντων, ἀπανθρωπίας, πολλῷ μᾶλλον τὸ ἑτέρους ἀφαιρεῖσθαι. Εἰ οἱ μηδὲν ἀδικήσαντες κολάζονται, ὅτι οὐ μετέδωκαν, πολλῷ μᾶλλον οἱ καὶ τὰ ἑτέρων λαμβάνοντες. Μὴ τοίνυν τοῦτο εἴπῃς, ὅτι ἄλλος ἠδίκηται, καὶ ἄλλος ἐλεεῖται. Τὸ γὰρ δεινὸν τοῦτό ἐστιν. Ἔδει γὰρ τὸν ἀδικούμενον αὐτὸν εἶναι καὶ τὸν ἐλεούμενον· νυνὶ δὲ ἑτέρους τραυματίζων, οὓς οὐκ ἐτραυμάτισας θεραπεύεις, δέον ἐκείνους θεραπεύειν· μᾶλλον δὲ μηδὲ τραυματίζειν. Φιλάνθρωπος γὰρ οὐχ ὁ πλήττων καὶ θεραπεύων, ἀλλ᾽ ὁ τοὺς παρ᾽ ἑτέρων πληγέντας ἰώμενος.

Τὰ σαυτοῦ τοίνυν ἴασαι κακά, μὴ τὰ ἑτέρου· μᾶλλον δὲ μηδὲ πλῆττε, μηδὲ κατάβαλλε, (τοῦτο γὰρ παίζοντός ἐστιν),

19. Παροιμ. 20, 6.
20. Λουκᾶ 6, 36.

καὶ τοὺς γνωστούς μας εἰς τὸ διδασκαλεῖον τῆς ἐλεημοσύνης, καὶ αὐτὸ πρὸ πάντων ἂς μαθαίνῃ ὁ ἄνθρωπος, ἐπειδὴ αὐτὸ σημαίνει ἄνθρωπος. Διότι «ὁ ἄνθρωπος εἶναι σπουδαῖον πρᾶγμα καὶ ἀξίζει πάρα πολὺ ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἐλεεῖς»[19]. Διότι ἂν δὲν ἔχῃ αὐτὸ τὸ γνώρισμα, ἐξέπεσε ἀπὸ τὴν ἰδιότητα τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὸ κάνει τοὺς σοφούς. Καὶ διατί ἀπορεῖς ἂν αὐτὸ εἶναι ὁ ἄνθρωπος; Αὐτὸ εἶναι καὶ ὁ Θεός. Διότι λέγει· «Γίνεσθε εὐσπλαγχνικοί, ὅπως ὁ Πατήρ σας»[20].

Ἂς διδαχθῶμεν λοιπὸν ἀπὸ ὅλα αὐτὰ νὰ εἴμεθα ἐλεήμονες, μάλιστα δὲ ἐπειδὴ καὶ ἡμεῖς ἔχομεν ἀνάγκην ἀπὸ πολλὴν εὐσπλαγχνίαν. Καὶ ἂς πιστεύωμεν ὅτι οὔτε κἂν ζῶμεν κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον ποὺ δὲν κάνομεν ἐλεημοσύνην. Καὶ ἐννοῶ τὴν ἐλεημοσύνην ἐκείνην ποὺ εἶναι καθαρὰ ἀπὸ πλεονεξίαν. Διότι ἂν αὐτὸς ποὺ ἀρκεῖται εἰς τὰ ἰδικά του ἀγαθὰ καὶ δὲν δίδει εἰς κανένα δὲν εἶναι ἐλεήμων, πῶς ἠμπορεῖ νὰ εἶναι ἐλεήμων ἐκεῖνος ποὺ παίρνει τὰ ξένα, καὶ ἂν ἀκόμη δίδῃ ἀμέτρητα; Διότι ἂν εἶναι ἀπανθρωπία τὸ νὰ ἀπολαμβάνῃ μόνον κανεὶς τὰ ἀγαθά του, πολὺ περισσότερον εἶναι τὸ νὰ τὰ ἀφαιρῇ ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Ἐὰν δὲ τιμωροῦνται αὐτοὶ ποὺ δὲν ἔκαναν καμμίαν ἀδικίαν, διὰ τὸν λόγον ὅτι δὲν ἔδωσαν ἐλεημοσύνην, πολὺ περισσότερον θὰ τιμωρηθοῦν αὐτοὶ ποὺ παίρνουν τὰ ἀνήκοντα εἰς τοὺς ἄλλους. Μὴ εἰπῇς λοιπόν, ὅτι ἄλλος ἔχει ἀδικηθῆ καὶ ἄλλος ἐλεεῖται. Διότι αὐτὸ εἶναι τὸ φοβερόν. Διότι ἔπρεπεν αὐτὸς ποὺ ἀδικεῖται νὰ εἶνα καὶ ὁ ἐλεούμενος· τώρα ὅμως ἐνῷ τραυματίζεις ἄλλους, θεραπεύεις αὐτοὺς ποὺ δὲν ἐτραυμάτισες, ἐνῷ θὰ ἔπρεπεν ἐκείνους νὰ θεραπεύῃς· ἢ καλύτερα ἔπρεπεν οὔτε κἂν νὰ τοὺς τραυματίζῃς. Διότι φιλάνθρωπος δὲν εἶναι αὐτὸς ποὺ πληγώνει καὶ θεραπεύει, ἀλλ' αὐτὸς ποὺ θεραπεύει αὐτοὺς ποὺ ἐπληγώθησαν ἀπὸ ἄλλους.

Θεράπευσε λοιπὸν τὰς πληγὰς ποὺ ἐπροξένησες ἐσὺ καὶ ὄχι αὐτὰς ποὺ ἐπροξένησαν ἄλλοι. Ἢ καλύτερα οὔτε νὰ πληγώνῃς οὔτε νὰ ρίπτῃς κάτω (διότι αὐτὸ εἶναι γνώρισμα

ἀλλ' ἀνάστησον τοὺς καταβληθέντας. Οὐδὲ γὰρ δυνατὸν τῷ αὐτῷ μέτρῳ τῆς ἐλεημοσύνης θεραπεῦσαι τὸ ἀπὸ τῆς πλεονεξίας κακόν. Ἂν γὰρ πλεονεκτήσῃς ὀβολόν, οὐκ ὀβολοῦ σοι δεῖ πάλιν εἰς ἐλεημοσύνην, ἵνα ἀνέλῃς τὸ ἀπὸ τῆς πλεονεξίας ἕλκος, ἀλλὰ ταλάντου. Διὰ τοῦτο ὁ κλέπτης ἁλοὺς τετραπλάσιον καταβάλλει· τοῦ δὲ κλέπτοντος ὁ ἁρπάζων χείρων. Εἰ δὲ ἐκεῖνον τετραπλασίονα δοῦναι δεῖ ὧν ἔκλεψε, τὸν ἁρπάζοντα δεκαπλασίονα καὶ πολλῷ πλέον· καὶ ἀγαπητὸν τὸ καὶ οὕτω δυνηθῆναι τὴν ἀδικίαν ἐξιλεώσασθαι· ἐλεημοσύνης γὰρ οὐδὲ τότε λήψεται καρπόν. Διὰ τοῦτο ὁ Ζακχαῖος, «ἀποτίσω», φησίν, «ὧν ἐσυκοφάντησα τετραπλασίονα, καὶ τὰ ἡμίση τῶν ὑπαρχόντων μου δώσω πτωχοῖς». Εἰ δὲ ἐν τῷ νόμῳ τετραπλασίονα δοῦναι δεῖ, πολλῷ μᾶλλον ἐν τῇ χάριτι· εἰ τὸν κλέπτοντα, πολλῷ μᾶλλον τὸν ἁρπάζοντα. Μετὰ γὰρ τῆς ζημίας ἐνταῦθα καὶ ἡ ὕβρις πολλή. Ὥστε κἂν ἑκατονταπλασίονα δῷς, οὐδέπω τὸ πᾶν ἔδωκας.

Ὁρᾷς ὡς οὐ μάτην ἔλεγον, κἂν ὀβολὸν ἁρπάσῃς καὶ τάλαντον ἐπιδῷς, μόλις καὶ οὕτω θεραπεύεις; Εἰ δὲ τοῦτο ποιῶν, μόλις· ὅταν ἀντιστρέψῃς τὴν τάξιν, καὶ ἁρπάσῃς μὲν οὐσίας ὁλοκλήρους, ὀλίγα δὲ παράσχῃς, καὶ μηδὲ ἐκείνοις τοῖς ἀδικηθεῖσιν, ἀλλ' ἑτέροις ἀντ' ἐκείνων, ποίαν ἕξεις ἀπολογίαν; τίνα συγγνώμην; ποίαν σωτηρίας ἐλπίδα; Βούλει μαθεῖν ὅσον ἐργάζῃ κακὸν οὕτως ἐλεῶν; Ἄκουσον τῆς Γρα-

---

21. Ἐξ. 22, 1.
22. Πρβλ. Λουκᾶ 21, 8.

ἀνθρώπου χωρὶς πραγματικὴν ὑπόστασιν), ἀλλὰ σήκωσε αὐτοὺς ποὺ ἔπεσαν. Οὔτε βέβαια εἶναι δυνατὸν μὲ τὸ ἴδιον μέτρον τῆς ἐλεημοσύνης νὰ θεραπεύσῃς τὸ κακὸν ποὺ ἐπροξένησεν ἡ πλεονεξία σου. Διότι ἐὰν ἁρπάξῃς ἀπὸ πλεονεξίαν ἕνα ὀβολόν, δὲν πρέπει νὰ δώσῃς πάλιν ἐλεημοσύνην ἕνα ὀβολὸν διὰ νὰ θεραπεύσῃς τὴν πληγὴν ποὺ ἐπροξένησεν ἡ πλεονεξία σου, ἀλλὰ ἕνα τάλαντον. Διὰ τοῦτο αὐτὸς ποὺ συλλαμβάνεται κλέπτων, πληρώνει τετραπλάσια[21], ἐνῷ αὐτὸς ποὺ ἁρπάζει εἶναι χειρότερος ἀπὸ τὸν κλέπτην. Ἐὰν δὲ πρέπει, ἐκεῖνος ποὺ ἔκλεψε, νὰ δώσῃ τετραπλάσια ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἔκλεψαν, τότε πρέπει αὐτὸς ποὺ ἁρπάζει νὰ δώσῃ δεκαπλάσια καὶ πολὺ περισσότερα· καὶ θὰ πρέπει νὰ εἶναι εὐχαριστημένος ἂν ἠμπορέσῃ ἔτσι νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐξιλέωσίν του· ἀλλ' ὅμως οὔτε καὶ τότε θὰ λάβῃ ἀμοιβὴν διὰ ἐλεημοσύνην. Διὰ τοῦτο ὁ Ζακχαῖος εἶπε· «θὰ ἀποζημιώσω αὐτοὺς ποὺ ἐζημίωσα μὲ τετραπλάσια καὶ τὰ μισὰ ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά μου θὰ τὰ δώσω εἰς τοὺς πτωχούς»[22]. Ἐὰν δὲ ὁ νόμος τοῦ Μωϋσέως ὁρίζῃ ὅτι πρέπει νὰ δοθοῦν τετραπλάσια, πολὺ περισσότερα πρέπει νὰ δοθοῦν τώρα ποὺ ἦλθεν ἡ θεία χάρις. Καὶ ἂν πρέπει νὰ πληρώσῃ ὁ κλέπτης, πολὺ περισσότερον πρέπει νὰ πληρώσῃ αὐτὸς ποὺ ἁρπάζει. Διότι εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν μαζὶ μὲ τὴν ζημίαν εἶναι καὶ ἡ προσβολὴ μεγάλη. Ὥστε καὶ ἂν ἀκόμη δώσῃς ἑκατονταπλάσια, ποτὲ δὲν θὰ ἠμπορέσῃς νὰ ἐξοφλήσῃς τὸ χρέος σου.

Βλέπεις ὅτι δὲν εἶχα ἄδικον ποὺ ἔλεγα, ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμη δώσῃς τάλαντον διὰ τὸν ὀβολὸν ποὺ ἥρπασες, μόλις καὶ μετὰ δυσκολίας ἐπανορθώνεις καὶ πάλιν τὸ κακόν; Ἐὰν δέ, ἐνεργῶν ἔτσι, ἐπανορθώνῃς πολὺ ἐλάχιστα τὸ κακόν, ὅταν ἀνατρέψῃς τὴν τάξιν αὐτὴν καὶ ἁρπάξῃς μὲν ὁλοκλήρους περιουσίας, ἀλλὰ δώσῃς ἐλάχιστα, καὶ αὐτὰ ὄχι εἰς τοὺς ἀδικηθέντας, ἀλλ' εἰς ἄλλους ἀντὶ ἐκείνων, ποίαν τότε ἀπολογίαν θὰ ἔχῃς; ποίαν συγχώρησιν; ποίαν ἐλπίδα σωτηρίας; Θέλεις νὰ μάθῃς πόσον μεγάλο κακὸν διαπράττεις, ὅταν ἐλεῇς κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον; Ἄκουσε τὴν ἁγίαν Γρα-

φῆς λεγούσης· «Ὡς ὁ ἀποκτένων τὸν υἱὸν ἔμπροσθεν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, οὕτως ὁ προσάγων θυσίαν ἐκ χρημάτων πενήτων».

Ταύτην τοίνυν τὴν ἀπειλὴν ἐγγράψαντες τῇ διανοίᾳ, ἀπέλθωμεν· ταύτην ἐν τοῖς τοίχοις, ταύτην ἐν ταῖς χερσί, ταύτην ἐν τῷ συνειδότι, ταύτην πανταχοῦ· ἵνα κἂν ὁ φόβος οὗτος ἀκμάζων ἡμῶν ἐν τῇ διανοίᾳ κωλύῃ τὰς χεῖρας ἡμῶν καθημερινῶν φόνων. Φόνου γὰρ ἁρπαγὴ χαλεπώτερον, κατὰ μικρὸν τὸν πένητα ἀναλίσκουσα.

Ἵν' οὖν καθαρεύωμεν τοῦ μιάσματος τούτου, μελετῶμεν καὶ πρὸς ἑαυτοὺς καὶ πρὸς ἀλλήλους ταῦτα. Οὕτω γὰρ καὶ πρὸς ἔλεον ἐσόμεθα προθυμότεροι, καὶ καθαροὺς τοὺς ἐπὶ ταύτῃ ληψόμεθα μισθούς, καὶ τῶν αἰωνίων ἀπολαύσομεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

23. Σοφ. Σειρ. 34, 20.

φὴν ποὺ λέγει· «Αὐτὸς ποὺ προσφέρει θυσίαν ἀπὸ τὰ χρήματα τῶν πτωχῶν, ὁμοιάζει μὲ ἐκεῖνον ποὺ θυσιάζει τὸ παιδὶ ἐμπρὸς εἰς τὸν πατέρα του»[23].

Ἀφοῦ λοιπὸν χαράξωμεν αὐτὴν τὴν ἀπειλὴν βαθειὰ εἰς τὸν νοῦν μας, ἂς ἀποχωρήσωμεν· αὐτὴν ἂς χαράξωμεν εἰς τοὺς τοίχους, αὐτὴν εἰς τὰ χέρια μας, αὐτὴν εἰς τὴν συνείδησίν μας, αὐτὴν εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ σώματός μας, ὥστε, ἔστω καὶ αὐτὸς ὁ φόβος, ποὺ θὰ φυλάσσεται ζωηρὰ εἰς τὴν σκέψιν μας, νὰ συγκρατῇ τὰ χέρια μας ἀπὸ καθημερινοὺς φόνους. Διότι εἶναι φοβερωτέρα ἀπὸ τὸν φόβον ἡ ἁρπαγὴ ποὺ φονεύει σιγὰ - σιγὰ τὸν πτωχόν.

Ὥστε λοιπὸν διὰ νὰ παραμένωμεν καθαροὶ ἀπὸ αὐτὸ τὸ μίασμα, ἂς μελετῶμεν αὐτὰ καὶ μόνοι μας καὶ μεταξύ μας. Διότι ἔτσι καὶ προθυμότεροι θὰ γίνωμεν πρὸς τὴν ἐλεημοσύνην, καὶ ἐξ αἰτίας αὐτῆς θὰ λάβωμεν καθαρὰν ἀμοιβὴν ἀπὸ τὸν Θεόν, καὶ θὰ ἀπολαύσωμεν τὰ αἰώνια ἀγαθά, μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΓ΄
Ματθ. 15, 32 - 16, 12

«Ὁ δὲ Ἰησοῦς προσκαλεσάμενος τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, εἶπε· σπλαγχνίζομαι ἐπὶ τὸν ὄχλον, ὅτι ἤδη ἡμέραι τρεῖς προσμένουσί μοι, καὶ οὐκ ἔχουσι τί φάγωσι· καὶ ἀπολῦσαι αὐτοὺς νήστεις οὐ θέλω, μήποτε ἐκλυθῶσιν ἐν τῇ ὁδῷ».

1. Καὶ ἀνωτέρω τὸ σημεῖον τοῦτο μέλλων ποιεῖν, πρῶτον ἐθεράπευσε τοὺς τὸ σῶμα πεπηρωμένους· καὶ ἐνταῦθα τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιεῖ· ἀπὸ τῆς τῶν τυφλῶν καὶ χωλῶν ἰάσεως εἰς τοῦτο ἐμβαίνει πάλιν. Τί δήποτε δὲ τότε μὲν εἶπον οἱ μαθηταί, «ἀπόλυσον τοὺς ὄχλους», νῦν δὲ οὐκ εἶπον, καὶ ταῦτα παρελθουσῶν τριῶν ἡμερῶν; Ἢ καὶ αὐτοὶ βελτίους γενόμενοι λοιπόν, ἢ καὶ ἐκείνους οὐ σφόδρα αἰσθανομένους τοῦ λιμοῦ· καὶ γὰρ ἐδόξαζον τὸν Θεὸν ἐπὶ τοῖς γινομένοις.

Ἀλλὰ ὅρα πῶς καὶ νῦν οὐχ ἁπλῶς ἐπὶ τὸ θαῦμα ἔρχεται, ἀλλ' ἐκκαλεῖται αὐτοὺς εἰς τοῦτο. Οἱ μὲν γὰρ ὄχλοι ἐπὶ ἰατρείαν ἐλθόντες οὐκ ἐτόλμων τοὺς ἄρτους αἰτῆσαι· αὐτὸς δὲ ὁ φιλάνθρωπος καὶ κηδεμών, καὶ οὐκ αἰτοῦσι δίδωσι, καί φησι πρὸς τοὺς μαθητάς· «Σπλαγχνίζομαι καὶ ἀπολῦσαι αὐτοὺς νήστεις οὐ θέλω». Ἵνα γὰρ μὴ λέγωσιν, ὅτι ἐφόδια ἔχοντες ἦλθον, φησί· «Τρεῖς ἡμέρας ἤδη μοι παρα-

1. Προβλ. Ματθ. 14, 14.
2. Ματθ. 14, 15.
3. Προβλ. Ματθ. 15, 31.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΓ΄
Ματθ. 15, 32 - 16, 12

«Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀφοῦ προσεκάλεσε τοὺς μαθητάς του, τοὺς εἶπεν· Ἡ λύπη μου εἶναι μεγάλη διὰ τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ, διότι ἐπὶ τρεῖς τώρα ἡμέρας παραμένουν κοντά μου καὶ δὲν ἔχουν τίποτε νὰ φάγουν, καὶ δὲν θέλω νὰ τοὺς ἀφήσω νὰ φύγουν νηστικοί, μὴ τυχὸν καὶ ἀποκάμουν, ἐνῷ θὰ πηγαίνουν εἰς τὰ σπίτια των, καὶ σωριασθοῦν εἰς τὸν δρόμον».

1. Καὶ προηγουμένως[1], ὅταν ἐπρόκειτο νὰ κάνῃ τὸ θαῦμα αὐτό, πρῶτα ἐθεράπευσεν ἐκείνους ποὺ ἔπασχον ἀπὸ σωματικὰς ἀσθενείας, τὸ ἴδιο δὲ κάνει καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν, προχωρῶν εἰς τὴν ἐπιτέλεσιν τοῦ θαύματος, ἀφοῦ πρῶτα ἐθεράπευσε τοὺς τυφλοὺς καὶ τοὺς κουτσούς. Ἀλλ' ὅμως διατί τότε οἱ μαθηταί του τοῦ εἶπαν «δῶσε ἐντολὴν εἰς τὰ πλήθη νὰ διαλυθοῦν»[2], ἐνῷ τώρα δὲν τοῦ εἶπαν, μολονότι εἶχαν περάσει τρεῖς ἡμέραι; Ἢ ἐπειδὴ καὶ οἱ μαθηταὶ εἶχαν γίνει πλέον καλύτεροι, ἢ ἐπειδὴ ἔβλεπαν τὰ πλήθη νὰ μὴ αἰσθάνωνται εἰς μεγάλον βαθμὸν τὴν πεῖναν· καθ' ὅτι ἐδόξαζαν τὸν Θεὸν διὰ τὰ ὅσα συνέβαιναν[3].

Πρόσεξε ὅμως πῶς καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν δὲν ἐπιτελεῖ ἁπλῶς καὶ μόνον τὸ θαῦμα, ἀλλὰ καὶ προσκαλεῖ καὶ τὰ πλήθη εἰς αὐτό. Διότι τὸ μὲν πλῆθος τοῦ κόσμου, ἐπειδὴ ἦλθαν νὰ τοὺς θεραπεύσῃ, δὲν ἐτολμοῦσαν νὰ ζητήσουν τροφήν, αὐτὸς ὅμως, ὁ φιλάνθρωπος καὶ ὁ κηδεμών, τοὺς δίδει καὶ χωρὶς νὰ τοῦ ζητήσουν, καὶ λέγει πρὸς τοὺς μαθητάς του· «Τοὺς λυποῦμαι καὶ δὲν θέλω νὰ τοὺς ἀφήσω νὰ φύγουν νηστικοί». Διότι, διὰ νὰ μὴ λέγουν, ὅτι ἦλθαν ἔχοντες μαζί των καὶ τρόφιμα, λέγει· «Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἤδη μένουν πλησίον μου», ὥστε καὶ ἂν ἀκόμη ἦλθαν

μένουσιν»· ὥστε εἰ καὶ ἔχοντες ἦλθον, ἀνάλωται ταῦτα. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ αὐτὸς οὐκ ἐν τῇ πρώτῃ καὶ δευτέρᾳ τοῦτο πεποίηκεν, ἀλλ' ὅτε αὐτοῖς ἅπαντα ἀνάλωτο, ὥστε πρότερον αὐτοὺς ἐν χρείᾳ καταστάντας μετὰ πλείονος τῆς προθυμίας δέξασθαι τὸ γινόμενον. Διὰ τοῦτό φησιν, «ἵνα μὴ ἐκλυθῶσιν ἐν τῇ ὁδῷ», δεικνὺς ὅτι καὶ πόρρωθεν ἀφεστήκεσαν, καὶ οὐδὲν αὐτοῖς ὑπολελειμμένον ἦν. Καὶ εἰ μὴ θέλεις ἀπολῦσαι νήστεις, τίνος ἕνεκεν οὐ ποιεῖς τὸ σημεῖον; Ἵνα ἐν τῇ ἐρωτήσει ταύτῃ καὶ τῇ ἀποκρίσει προσεκτικωτέρους ποιήσῃ τοὺς μαθητάς, καὶ τὴν πίστιν αὐτῶν ἐπιδείξωνται, προσιόντες καὶ λέγοντες· ποίησον ἄρτους. Ἀλλ' οὐδὲ οὕτω συνῆκαν τῆς ἐρωτήσεως τὴν αἰτίαν· ὅθεν ὕστερον λέγει αὐτοῖς, καθώς φησιν ὁ Μᾶρκος, ὅτι «οὕτως εἰσὶ πεπυρωμέναι αἱ καρδίαι ὑμῶν; ὀφθαλμοὺς ἔχοντες οὐ βλέπετε, καὶ ὦτα ἔχοντες οὐκ ἀκούετε;». Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, τίνος ἕνεκεν τοῖς μαθηταῖς λέγει, καὶ δείκνυσιν ἀξίους τοῦ παθεῖν εὖ τοὺς ὄχλους, καὶ προστίθησι καὶ τὸν ἔλεον τὸν παρ' αὐτοῦ; Ὁ δὲ Ματθαῖός φησιν, ὅτι μετὰ ταῦτα καὶ ἐπετίμησεν αὐτοῖς λέγων· «Ὀλιγόπιστοι, οὔπω νοεῖτε, οὐδὲ μνημονεύετε τοὺς πέντε ἄρτους τῶν πενταχισχιλίων, καὶ πόσους κοφίνους ἐλάβετε; οὐδὲ τοὺς ἑπτὰ ἄρτους τῶν τετρακισχιλίων, καὶ πόσας σπυρίδας ἐλάβετε;». Οὕτως ἀλλήλοις συμφωνοῦσιν οἱ εὐαγγελισταί.

Τί οὖν οἱ μαθηταί; Ἔτι χαμαὶ ἕρπουσι· καίτοι μυρία ἐποίησεν, ὥστε μνημονευθῆναι ἐκεῖνο τὸ θαῦμα, καὶ διὰ τῆς ἐρωτήσεως, καὶ διὰ τῆς ἀποκρίσεως, καὶ διὰ τοῦ ποιῆσαι διακόνους αὐτούς, καὶ διὰ τοῦ νεῖμαι τοὺς κοφίνους· ἀλλ'

---

4. Μάρκ. 8, 17-18.
5. Ματθ. 16, 8-10.

ἔχοντες μαζί των τρόφιμα, τὰ εἶχαν ἤδη φάγει. Ἄλλωστε, βέβαια, διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος δὲν ἔκανε τὸ θαῦμα κατὰ τὴν πρώτην ἢ τὴν δευτέραν ἡμέραν, ἀλλ' ὅταν τοὺς εἶχαν τελειώσει ὅλα γενικῶς, ὥστε, καταλαμβανόμενοι ἀπὸ πάρα πολὺ μεγάλην ἀνάγκην προηγουμένως, νὰ δεχθοῦν αὐτὸ ποὺ θὰ συνέβαινε μὲ μεγαλυτέραν προθυμίαν. Διὰ τοῦτο λέγει, «διὰ νὰ μὴ ἀποκάμουν καὶ σωριασθοῦν εἰς τὸν δρόμον», καθιστῶν ἔτσι φανερὸν ὅτι καὶ εὑρίσκοντο πολὺ μακρυά, καὶ ὅτι δὲν τοὺς εἶχεν ἀπομείνει τίποτε φαγώσιμον. Καὶ ἐφ' ὅσον δὲν θέλεις νὰ φύγουν νηστικοί, διὰ ποῖον λόγον δὲν κάνεις τὸ θαῦμα; Διὰ νὰ κάνῃ τοὺς μαθητάς του μὲ τὴν ἐρώτησιν αὐτὴν καὶ τὴν ἀπάντησιν προσεκτικωτέρους καὶ διὰ νὰ φανερώσουν τὴν πίστιν των πλησιάζοντές τον καὶ λέγοντες· Κάνε ἄρτους. Ἀλλ' ὅμως οὔτε καὶ ἔτσι ἀντελήφθησαν τὴν αἰτίαν τῆς ἐρωτήσεώς του, καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὴν συνέχειαν λέγει, ὅπως λέγει ὁ Μᾶρκος, τὰ ἑξῆς· «Σκέπτεσθε ἀκόμη τόσον παχυλά; Ἐνῷ ἔχετε μάτια, δὲν βλέπετε, καὶ ἐνῷ ἔχετε αὐτιά, δὲν ἀκούετε;». Διότι, ἐὰν δὲν ἦτο αὐτὴ ἡ αἰτία, τότε διατί ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς μαθητάς του καὶ τοὺς καθιστᾷ φανερὸν ὅτι τὰ πλήθη τοῦ λαοῦ εἶναι ἄξια νὰ τύχουν τῆς εὐεργεσίας του καὶ ἐπὶ πλέον προσθέτει καὶ τὴν ἰδικήν του εὐσπλαγχνίαν; Ὁ Ματθαῖος πάλιν λέγει, ὅτι μετὰ ἀπὸ αὐτὰ ἐπετίμησε τοὺς μαθητάς του καὶ εἶπεν· «Ὀλιγόπιστοι, ἀκόμη δὲν καταλαβαίνετε καὶ οὔτε ἐνθυμεῖσθε τοὺς πέντε ἄρτους, μὲ τοὺς ὁποίους ἐχόρτασαν πέντε χιλιάδες, καὶ πόσα κοφίνια ἐλάβατε ἀπὸ περισσεύματα;»[5]. Τόσον μεγάλη συμφωνία ὑπάρχει μεταξὺ τῶν εὐαγγελιστῶν.

Τί κάνουν λοιπὸν οἱ μαθηταί; Ἐξακολουθοῦν ἀκόμη νὰ σύρωνται ἐπάνω εἰς τὴν γῆν. Ἂν καὶ βέβαια τόσα πολλὰ ἔκανεν, ὥστε νὰ ἐνθυμηθοῦν ἐκεῖνο τὸ θαῦμα, καὶ μὲ τὴν ἐρώτησιν καὶ μὲ τὴν ἀπάντησιν καὶ μὲ τὸ ὅτι ὑπῆρξαν ὑπηρέται τοῦ θαύματος ἐκείνου καὶ μὲ τὸ ὅτι ἐμοίρασαν τὰ κοφίνια, ἀλλ' ὅμως εὑρίσκοντο ἀκόμη πνευματικὰ πολὺ

ἔτι ἀτελέστερον διέκειντο. Διὸ καὶ λέγουσιν αὐτῷ· «Πόθεν ἡμῖν ἐν ἐρήμῳ ἄρτοι τοσοῦτοι;». Καὶ πρὸ τούτου καὶ νῦν τῆς ἐρημίας μέμνηνται, αὐτοὶ μὲν ἀσθενεῖ λογισμῷ τοῦτο λέγοντες, τὸ δὲ σημεῖον καὶ ἐντεῦθεν ἀνύποπτον ποιοῦντες. Ἵνα γὰρ μή τις λέγῃ, ὅπερ καὶ ἤδη εἶπον, ὅτι ἀπὸ πλησίον τινὸς κώμης οὔσης ἔλαβον, ὁμολογεῖται ὁ τόπος, ἵνα πιστευθῇ τὸ θαῦμα. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ πρότερον σημεῖον καὶ τοῦτο ἐν ἐρημίᾳ ποιεῖ, πολὺ τῶν κωμῶν ἀπεχούσῃ.

Ὧν οὐδὲν συνιέντες οἱ μαθηταὶ ἔλεγον· «Πόθεν ἡμῖν ἐν ἐρημίᾳ ἄρτοι τοσοῦτοι;». «Καὶ γὰρ ἐνόμιζον ταῦτα αὐτὸν εἰρηκέναι, ὡς αὐτοῖς μέλλοντα ἐπιτάττειν διατρέφειν αὐτούς· σφόδρα ἀνοήτως. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ πρώην ἔλεγε, «δότε αὐτοῖς ὑμεῖς φαγεῖν», ἵνα αὐτοὺς εἰς ἀφορμὴν ἐμβάλῃ τοῦ αὐτὸν παρακαλέσαι. Νῦν δὲ οὐδὲ τουτό φησιν, ὅτι «δότε αὐτοῖς φαγεῖν», ἀλλὰ τί; «σπλαγχνίζομαι, καὶ ἀπολῦσαι αὐτοὺς νήστεις οὐ θέλω», ἐγγύτερον αὐτοὺς ἄγων καὶ ἐρεθίζων μᾶλλον, καὶ διδοὺς διαβλέψαι πρὸς τὸ παρ᾽ αὐτοῦ ταῦτα αἰτῆσαι. Καὶ γὰρ δεικνύντος ἦν τὰ ῥήματα, ὅτι δύναται μὴ ἀπολῦσαι αὐτοὺς νήστεις, καὶ ἐμφαίνοντος τὴν ἐξουσίαν. Τὸ γὰρ «οὐ θέλω», τουτό ἐστιν ἐνδεικνυμένου.

Ἐπειδὴ δὲ τοῦ πλήθους ἐμνημόνευσαν λοιπὸν καὶ τοῦ τόπου καὶ τῆς ἐρημίας, («Πόθεν» γάρ, φησίν, «ἡμῖν ἐν ἐρημίᾳ ἄρτοι τοσοῦτοι, ὥστε χορτάσαι ὄχλον τοσοῦτον;»), καὶ οὐδὲ οὕτω συνῆκαν τὸ λεχθέν, λοιπὸν αὐτὸς τὰ παρ᾽ ἑαυτοῦ εἰσφέρει, καί φησιν αὐτοῖς· «Πόσους ἄρτους ἔχετε; Οἱ δὲ

6. Ματθ. 14, 16.

χαμηλά. Καὶ διὰ τοῦτο τοῦ λέγουν· «Ἀπὸ ποῦ νὰ πάρωμεν, ἐδῶ εἰς τὴν ἔρημον ποὺ εὑρισκόμεθα, τόσους ἄρτους;». Καὶ εἰς τὴν προηγουμένην περίπτωσιν καὶ τώρα προβάλλουν τὴν ἐρημίαν· καὶ αὐτοὶ μὲν τὸ λέγουν αὐτὸ ἐξ αἰτίας τῆς πνευματικῆς των ἀτελείας, ἔτσι ὅμως καθιστοῦν τὸ θαῦμα τελείως ἀνύποπτον. Διότι, διὰ νὰ μὴ λέγῃ κανείς, πρᾶγμα ποὺ ἤδη τὸ εἶπαν, ὅτι ἔλαβον τοὺς ἄρτους ἀπὸ κάποιαν κωμόπολιν ποὺ ἦτο ἐκεῖ πλησίον, ἀναφέρεται ὁ τόπος, διὰ νὰ γίνῃ ἔτσι πιστευτὸν τὸ θαῦμα. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ προηγούμενον θαῦμα καὶ αὐτὸ τὰ κάνει εἰς ἔρημον μέρος, ποὺ ἀπεῖχε πάρα πολὺ ἀπὸ τὰς κωμοπόλεις.

Ἐπειδὴ ὅμως οἱ μαθηταὶ δὲν ἀντελήφθησαν τίποτε τοῦ εἶπαν· «Ποῦ θὰ εὕρωμεν, ἐδῶ εἰς τὴν ἐρημίαν ποὺ εὑρισκόμεθα, τόσους πολλοὺς ἄρτους;». Διότι ἐνόμιζαν ὅτι ὁ Κύριος τὰ εἶπεν αὐτά, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ τοὺς δώσῃ ἐντολὴν νὰ προμηθεύσουν αὐτοὶ τροφὴν εἰς τὸ πλῆθος, πρᾶγμα ποὺ ἦτο πολὺ ἀνόητος σκέψις. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὴν προηγουμένην περίπτωσιν τοὺς ἔλεγεν, «Δώσατέ τους σεῖς νὰ φάγουν»[6], διὰ νὰ τοὺς δοθῇ ἡ ἀφορμὴ νὰ τὸν παρακαλέσουν. Τώρα ὅμως δὲν τοὺς λέγει οὔτε αὐτό, «δώσατέ τους νὰ φάγουν», ἀλλὰ τί; «Λυποῦμαι πάρα πολὺ διὰ τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ καὶ δὲν θέλω νὰ τοὺς ἀφήσω νὰ φύγουν νηστικοί», ὁδηγῶν αὐτοὺς ἔτσι πλησιέστερα καὶ ἐρεθίζων περισσότερον, καὶ τοὺς δημιουργεῖ τὴν προϋπόθεσιν ὥστε νὰ προσφύγουν εἰς αὐτὸν καὶ νὰ ζητήσουν ἀπὸ αὐτὸν τροφήν. Καθ' ὅσον οἱ λόγοι του ἐφανέρωναν ὅτι εἶχε τὴν δυνατότητα νὰ μὴ τοὺς ἀφήσῃ νὰ φύγουν νηστικοί, καὶ ἀπεκάλυπταν τὴν ἐξουσίαν του. Διότι τὰ λόγια του, «δὲν θέλω», ἐφανέρωναν αὐτὸ ἀκριβῶς.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἀνέφεραν τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ, τὸν τόπον καὶ τὴν ἐρημίαν, (διότι εἶπαν· «Ποῦ θὰ εὕρωμεν, ἐδῶ εἰς τὴν ἐρημίαν ποὺ εἴμεθα, τόσους πολλοὺς ἄρτους;»), καὶ δὲν ἀντελήφθησαν τὸ νόημα τῶν λόγων του, εἰς τὴν συνέχειαν τοὺς προσφέρει τὴν βοήθειάν του καὶ τοὺς λέγει·

λέγουσιν, ἑπτά, καὶ ὀλίγα ἰχθύδια». Καὶ οὐκέτι λέγουσιν, «Ἀλλὰ ταῦτα τί ἐστιν εἰς τοσούτους;», ὥσπερ ἔμπροσθεν εἶπον. Οὕτως εἰ καὶ μὴ τοῦ παντὸς ἐπελαμβάνοντο, ἀλλ' ὅμως ὑψηλότεροι κατὰ μικρὸν ἐγίνοντο. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς διὰ τούτων ἐγείρων αὐτῶν τὴν διάνοιαν, ὁμοίως ἐρωτᾷ, ὥσπερ καὶ πρότερον, ἵνα καὶ τῷ τρόπῳ τῆς ἐρωτήσεως ἀναμνήσῃ αὐτοὺς τῶν ἤδη γεγενημένων.

Σὺ δὲ ὥσπερ εἶδες αὐτῶν τὸ ἀτελὲς ἐκ τούτων, οὕτω κατάμαθε καὶ τὸ φιλόσοφον τῆς γνώμης, καὶ θαύμασον τὸ φιλάληθες, πῶς αὐτοὶ γράφοντες, τὰ ἑαυτῶν οὐ κρύπτουσιν ἐλαττώματα, καὶ ταῦτα μεγάλα ὄντα. Οὐδὲ γὰρ τὸ τυχὸν ἦν ἔγκλημα, ἔναγχος τοῦ σημείου τούτου γενομένου οὕτως εὐθέως ἐπιλαθέσθαι· διὰ τοῦτο καὶ ἐπιτιμῶνται.

2. Μετὰ δὲ τούτων καὶ τὴν ἄλλην φιλοσοφίαν ἐννόησον· πῶς ἦσαν γαστρὸς κρείττους· πῶς ἐπαιδεύοντο μὴ πολὺν ποιεῖσθαι τραπέζης λόγον. Ἐν ἐρημίᾳ γὰρ ὄντες, καὶ τρεῖς ἡμέρας ἐκεῖ διατρίβοντες, ἑπτὰ ἄρτους εἶχον. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα ὁμοίως τοῖς προτέροις ποιεῖ· καὶ γὰρ κατακλίνει αὐτοὺς ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἐν ταῖς χερσὶ τῶν μαθητῶν ποιεῖ πηγάζειν τοὺς ἄρτους. «Ἐκέλευσε» γάρ, φησί, «τοὺς ὄχλους ἀναπεσεῖν ἐπὶ τὴν γῆν. Καὶ λαβὼν τοὺς ἑπτὰ ἄρτους καὶ τοὺς ἰχθύας, εὐχαριστήσας ἔκλασε, καὶ ἐδίδου τοῖς μαθη-

---

7. Ἰω. 6, 9.

«Πόσους ἄρτους ἔχετε; Αὐτοὶ δὲ εἶπαν· Ἑπτὰ ἄρτους καὶ ὀλίγα ψάρια». Ἀλλὰ τώρα πλέον δὲν τοῦ λέγουν, «Ἀλλὰ τί ἠμποροῦν αὐτὰ νὰ κάνουν διὰ τόσον πολὺ πλῆθος;»[7], ὅπως ἀκριβῶς τοῦ εἶπαν εἰς τὴν προηγουμένην περίπτωσιν. Ἄρα λοιπὸν καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἀντελαμβάνοντο οἱ μαθηταί του τὸ πᾶν, ὁπωσδήποτε ὅμως ἀνέβαινε σιγὰ - σιγὰ ἡ πνευματικότης των. Ἄλλωστε καὶ ὁ Κύριος, θέλων νὰ διεγείρῃ τὴν μνήμην των, τοὺς κάνει τὴν ἰδίαν ἐρώτησιν ποὺ τοὺς ἔκανε προηγουμένως, ὥστε καὶ μὲ τὸν τρόπον τῆς ἐρωτήσεως νὰ τοὺς ὑπενθυμίσῃ ἐκεῖνα ποὺ ἤδη εἶχον συμβῆ προηγουμένως.

Σὺ ὅμως, ὅπως ἀκριβῶς ἀντελήφθης ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὴν πνευματικὴν ἀνωριμότητα τῶν μαθητῶν, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον κατανόησε καὶ τὴν φιλόσοφον διάθεσίν των καὶ θαύμασε τὴν φιλαλήθειάν των, πῶς δηλαδή, ἐνῷ τὰ γράφουν αὐτὰ οἱ ἴδιοι, δὲν ἀποκρύπτουν τὰ ἐλαττώματά των, καθ' ἣν στιγμὴν μάλιστα εἶναι πολὺ μεγάλα. Διότι δὲν ἦτο τυχαῖον τὸ παράπτωμά των, καθ' ὅσον ἐλησμόνησαν τόσον γρήγορα τὸ θαῦμα τὸ προηγούμενον ποὺ ἦτο τόσον πρόσφατον, καὶ ἀκριβῶς διὰ τοῦτο ἐπιτιμῶνται.

2. Ἀλλ' ὅμως μαζὶ μὲ ὅλα αὐτὰ κατανόησε καὶ τὴν ἄλλην φιλοσοφίαν των· πῶς δηλαδὴ ἵσταντο ἐπάνω ἀπὸ τὰς ἀνάγκας τῆς κοιλίας, πῶς ἐδιδάσκοντο νὰ μὴ δίδουν μεγάλην σημασίαν διὰ τὰς τροφάς. Διότι, μολονότι εὑρίσκοντο εἰς τὴν ἐρημίαν καὶ ἔμειναν ἐκεῖ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, εἶχον μόνον ἑπτὰ ἄρτους. Ὡς πρὸς μὲν τὰ ἄλλα σημεῖα λοιπὸν τοῦ θαύματος ἐνεργεῖ ὅπως ἀκριβῶς καὶ κατὰ τὸ προηγούμενον θαῦμα. Καθ' ὅσον βάζει τὰ πλήθη τοῦ λαοῦ νὰ καθίσουν ἐπάνω εἰς τὸ χῶμα καὶ κάνει τοὺς ἄρτους νὰ πολλαπλασιάζωνται εἰς τὰ χέρια τῶν μαθητῶν του. Διότι, λέγει, «Ἔδωσεν ἐντολὴν εἰς τὰ πλήθη τοῦ κόσμου νὰ καθίσουν ἐπάνω εἰς τὸ χῶμα. Καὶ ἀφοῦ ἔλαβε τοὺς ἑπτὰ ἄρτους καὶ τὰ ψάρια καὶ ηὐχαρίστησε τὸν Πατέρα του, τὰ ἔκοψε κομμάτια καὶ τὰ ἔδιδεν εἰς τοὺς μαθητάς του, οἱ δὲ μαθηταί

ταῖς· οἱ δὲ μαθηταὶ τῷ ὄχλῳ». Τὸ δὲ τέλος οὐκέτι ὅμοιον. «Ἔφαγον γὰρ πάντες», φησί «καὶ ἐχορτάσθησαν· καὶ ἦραν τὸ περισσεῦον τῶν κλασμάτων ἑπτὰ σπυρίδας πλήρεις. Οἱ δὲ ἐσθίοντες ἦσαν τετρακισχίλιοι ἄνδρες, χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδίων».

Ἀλλὰ διατί τότε μὲν πεντακισχιλίων ὄντων, δώδεκα κόφινοι ἐπερίσσευσαν, ἐνταῦθα δὲ τετρακισχιλίων, ἑπτὰ σπυρίδες; τίνος οὖν ἕνεκεν καὶ διατί ἐλάττονα ἦν τὰ λείψανα, καίτοι οὐ τοσούτων ὄντων τῶν ἑστιωμένων; Ἢ τοίνυν τοῦτό ἐστιν εἰπεῖν, ὅτι αἱ σπυρίδες τῶν κοφίνων μείζους ἦσαν· ἢ εἰ μὴ τοῦτο, ἵνα μὴ πάλιν ἡ ἰσότης τοῦ σημείου εἰς λήθην αὐτοὺς ἐμβάλῃ, τῇ διαφορᾷ τὴν μνήμην αὐτῶν διεγείρει, ἵνα ἐκ τοῦ παρηλλαγμένου ἀναμνησθῶσι κἀκείνου καὶ τούτου. Διὰ δὴ τοῦτο τότε μὲν τοῖς μαθηταῖς ἰσαρίθμους ποιεῖ τοὺς κοφίνους τῶν λειψάνων, νυνὶ δὲ τοῖς ἄρτοις τὰς σπυρίδας, κἀν τούτῳ τὴν ἄφατον δύναμιν ἐνδεικνύμενος, καὶ τὴν εὐκολίαν τῆς ἐξουσίας, ὅτι αὐτῷ δυνατὸν καὶ οὕτω καὶ ἑτέρως τὰ τοιαῦτα θαυματουργεῖν. Οὐδὲ γὰρ μικρᾶς δυνάμεως ἦν, τὸ τὸν ἀριθμὸν διατηρῆσαι καὶ τότε καὶ νῦν, τότε μὲν πεντακισχιλίων ὄντων, νυνὶ δὲ τετρακισχιλίων· καὶ μήτε τότε τῶν κοφίνων, μήτε νῦν τῶν σπυρίδων μήτε ἐλάττονα μήτε πλείονα γενέσθαι ἀφεῖναι τὰ λείψανα, καίτοιγε τοῦ πλήθους τῶν ἑστιωμένων διαφόρου ὄντος. Καὶ τὸ τέλος δὲ ὅμοιον τῷ προτέρῳ. Καὶ γὰρ καὶ τότε τοὺς ὄχλους ἀφεὶς ἀνεχώρησεν

8. Πρβλ. Ματθ. 14, 20-21.

του τὰ ἔδιδαν εἰς τὰ πλήθη». Ὅμως τὸ τέλος τοῦ θαύματος δὲν εἶναι ὅμοιον μὲ τὸ τέλος τοῦ προηγουμένου θαύματος. Διότι, λέγει, «Ἔφαγαν ὅλοι καὶ ἐχόρτασαν καὶ συνεκέντρωσαν τὰ περισσεύματα τῶν κομματιῶν καὶ ἐγέμισαν ἑπτὰ κοφίνια. Ἐκεῖνοι δὲ ποὺ ἔφαγαν ἦσαν τέσσαρες χιλιάδες ἄνδρες, μὴ ὑπολογιζομένων τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδιῶν».

Ἀλλὰ διατί τότε, μολονότι ἦσαν πέντε χιλιάδες, ἐπερίσσευσαν δώδεκα κοφίνια, ἐνῷ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν, ἂν καὶ ἦσαν τέσσαρες χιλιάδες, ἐπερίσσευσαν ἑπτὰ κοφίνια; διὰ ποῖον λόγον λοιπὸν καὶ διατί ἦσαν τὰ περισσεύματα ὀλιγώτερα, ἂν καὶ δὲν ἦσαν τόσοι πολλοὶ αὐτοὶ ποὺ ἔφαγαν; Ἢ λοιπὸν ἠμποροῦμεν νὰ εἰποῦμεν, ὅτι τὰ κοφίνια ἦσαν μεγαλύτερα, ἢ ἐὰν δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ λόγος, συνέβη αὐτὸ διὰ νὰ μὴ γίνῃ αἰτία ἡ ἰσότης τῶν περισσευμάτων καὶ λησμονήσουν τὸ θαῦμα αὐτό. Μὲ τὴν διαφορὰν διεγείρει τὴν μνήμην των, ὥστε ἡ παραλλαγὴ αὐτὴ νὰ γίνῃ αἰτία νὰ ἐνθυμηθοῦν καὶ ἐκεῖνο τὸ θαῦμα καὶ αὐτό. Διὰ τοῦτο λοιπόν, τότε μὲν κάνει τὰ κοφίνια τῶν περισσευμάτων ἰσάριθμα μὲ τοὺς μαθητάς του, ἐνῷ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν τὰ κάνει τὰ κοφίνια ἴσα μὲ τοὺς ἄρτους, καὶ ἔτσι ἀποδεικνύει τὴν ἄπειρον δύναμίν του καὶ τὴν εὐκολίαν τῆς ἐξουσίας, ὅτι δηλαδὴ εἶχε τὴν δύναμιν νὰ ἐπιτελῇ τὰ θαύματα καὶ κατὰ τὸν ἕνα τρόπον καὶ κατὰ τὸν ἄλλον. Διότι δὲν ἀπεδείκνυε μικρὰν δύναμιν τὸ νὰ διατηρήσῃ ἀντίστοιχον τὸν ἀριθμὸν καὶ τότε καὶ τώρα, μολονότι τότε μὲν ἦσαν πέντε χιλιάδες, ἐνῷ τώρα τέσσαρες χιλιάδες. Καὶ τὸ ὅτι δὲν ἄφησεν οὔτε τότε εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν μετρίων κοφινίων, οὔτε τώρα, ποὺ τὰ κοφίνια ἦσαν μεγάλα, νὰ εἶναι ὀλιγώτερα ἢ περισσότερα τὰ περισσεύματα, μολονότι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἔφαγαν εἰς τὰς δύο περιπτώσεις ἦτο διάφορος. Ἀλλὰ καὶ τὸ τέλος τοῦ θαύματος αὐτοῦ ἦτο ὅμοιον μὲ τὸ τέλος τοῦ προηγουμένου θαύματος. Καθ' ὅσον καὶ τότε ἀφοῦ ἄφησε τὸ πλῆθος τοῦ κόσμου ἀνεχώρησε μὲ

ἐν πλοίῳ, καὶ νῦν· καὶ ὁ Ἰωάννης δὲ τοῦτό φησιν. Ἐπειδὴ γὰρ οὐδὲν οὕτω σημεῖον ἀκολουθεῖν αὐτῷ παρεσκεύαζεν, ὡς τὸ τῶν ἄρτων θαῦμα, καὶ οὐ μόνον ἀκολουθεῖν, ἀλλὰ καὶ βασιλέα ποιεῖν ἐβούλοντο, τυραννίδος φεύγων ὑποψίαν ἀποπηδᾷ μετὰ τὴν θαυματουργίαν ταύτην· καὶ οὐδὲ πεζῇ ἄπεισιν, ἵνα μὴ ἀκολουθήσωσιν, ἀλλ' εἰς τὸ πλοῖον ἐμβάς. «Καὶ ἀπολύσας», φησί, «τοὺς ὄχλους, ἀνέβη εἰς τὸ πλοῖον, καὶ ἦλθεν εἰς τὰ ὅρια Μαγδαλά».

«Καὶ προσελθόντες οἱ Φαρισαῖοι καὶ Σαδδουκαῖοι ἠρώτων αὐτὸν σημεῖον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ δεῖξαι αὐτοῖς. Ὁ δέ φησιν· ὀψίας γενομένης λέγετε, εὐδία· πυρράζει γὰρ ὁ οὐρανός· καὶ πρωΐ, σήμερον χειμών· πυρράζει γὰρ στυγνάζων ὁ οὐρανός. Τὸ μὲν πρόσωπον τοῦ οὐρανοῦ γινώσκετε διακρῖναι, τὰ δὲ σημεῖα τῶν καιρῶν οὐ δύνασθε; Γενεὰ πονηρὰ καὶ μοιχαλὶς σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου. Καὶ καταλιπὼν αὐτοὺς ἀπῆλθεν». Ὁ δὲ Μᾶρκος φησίν, ὅτι προσελθόντων αὐτῶν καὶ συζητούντων, «ἀναστενάξας τῷ πνεύματι αὐτοῦ, λέγει· τί ἡ γενεὰ αὕτη σημεῖον ἐπιζητεῖ;».

Καίτοιγε ὀργῆς ἀξία ἡ ἐρώτησις, καὶ ἀγανακτήσεως· ἀλλ' ὅμως ὁ φιλάνθρωπος καὶ κηδεμὼν οὐκ ὀργίζεται, ἀλλ' ἐλεεῖ καὶ ταλανίζει ἅτε ἀνίατα νοσοῦντας, καὶ μετὰ τοσαύτην ἀπόδειξιν τῆς αὐτοῦ δυνάμεως πειράζοντας αὐτόν. Οὐδὲ γὰρ ὥστε πιστεῦσαι ἐζήτουν, ἀλλ' ὥστε ἐπιλαβέσθαι. Εἰ

---

9. Πρβλ. Ἰω. 6,17.
10. Μαγδαλά· ἦτο χωρίον δυτικῶς τῆς λίμνης Γεννησαρέτ.
11. Ματθ. 16, 1-4.
12. Μάρκ. 8, 12.

τὸ πλοῖον, πρᾶγμα ποὺ ἔκανε καὶ τώρα. Αὐτὸ βέβαια τὸ ἐπιβεβαιώνει καὶ ὁ Ἰωάννης[9]. Διότι, ἐπειδὴ κανένα θαῦμα δὲν προδιέθετεν ἔτσι τὰ πλήθη νὰ τὸν ἀκολουθοῦν, ὅσον τὸ θαῦμα τῶν ἄρτων, καὶ ὄχι μόνον ἤθελαν νὰ τὸν ἀκολουθοῦν, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸν κάνουν βασιλέα, θέλων ν' ἀποφύγῃ κάθε ὑποψίαν περὶ κοσμικῆς ἐξουσίας, ἀναχωρεῖ ἀμέσως μετὰ τὸ θαῦμα αὐτό. Καὶ δὲν φεύγει οὔτε καὶ πεζός, διὰ νὰ μὴ τὸν ἀκολουθήσουν τὰ πλήθη, ἀλλὰ φεύγει μὲ τὸ πλοῖον. Διότι, λέγει, «Ἀφοῦ διέλυσε τὰ πλήθη, ἀνέβη εἰς τὸ πλοῖον καὶ ἦλθεν εἰς τὰ σύνορα τῆς Μαγδαλά»[10].

«Καὶ ἀφοῦ τὸν ἐπλησίασαν οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ Σαδδουκαῖοι τὸν παρεκάλεσαν νὰ τοὺς δείξῃ κάποιο θαῦμα ἀπὸ τὸν οὐρανόν. Αὐτὸς δὲ τοὺς εἶπεν· Ὅταν βασιλεύσῃ ὁ ἥλιος, λέγετε, ἐπειδὴ ὁ οὐρανὸς εἶναι ξανθοκόκκινος, ὅτι αὔριον θὰ εἶναι καλὸς ὁ καιρός. Τὸ πρωὶ πάλιν λέγετε· Σήμερον θὰ ἔχωμεν κακοκαιρίαν διότι ὁ οὐρανὸς εἶναι κόκκινος καὶ κατηφής. Τὸ μὲν πρόσωπον τοῦ οὐρανοῦ γνωρίζετε νὰ τὸ διακρίνετε, τὰ δὲ σημεῖα ποὺ δείχνουν ὅτι ἦλθεν ὁ καιρὸς τοῦ Μεσσίου δὲν ἠμπορεῖτε νὰ τὰ διακρίνετε; Ἡ πονηρὰ καὶ μοιχαλὶς γενεὰ ζητεῖ ἐπιμόνως θαῦμα, ἀλλ' ὅμως δὲν θὰ τῆς δοθῇ ἄλλο θαῦμα, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ θαῦμα τοῦ προφήτου Ἰωνᾶ. Καὶ τοὺς ἄφησε καὶ ἔφυγεν»[11]. Ὁ Μᾶρκος πάλιν λέγει, ὅτι τὸν ἐπλησίασαν καὶ ἐσυζητοῦσαν μαζί του, «ἀναστενάξας δὲ ἀπὸ τὸ βάθος τῆς ψυχῆς του, εἶπεν· Διατί ἡ γενεὰ αὐτὴ ζητεῖ ἐπιμόνως θαῦμα;»[12].

Μολονότι βέβαια ἡ ἐρώτησίς των ἦτο ἀξία ὀργῆς καὶ ἀγανακτήσεως, ὅμως ὁ φιλάνθρωπος καὶ φιλόστοργος Κύριος δὲν ὀργίζεται, ἀλλὰ τοὺς εὐσπλαγχνίζεται καὶ τοὺς ταλανίζει, ἐπειδὴ ἦτο ἀθεράπευτος ἡ ἀσθένειά των καὶ ἐξηκολούθουν, μετὰ ἀπὸ τόσον μεγάλην ἐπίδειξιν τῆς δυνάμεώς του, νὰ τὸν πειράζουν. Καθ' ὅσον δὲν τὸν ἠρώτουν μὲ σκοπὸν νὰ πιστεύσουν, ἀλλὰ διὰ νὰ εὕρουν ἀφορμὴν νὰ τὸν κατηγορήσουν. Διότι ἐὰν τὸν ἐπλησίαζαν μὲ σκοπὸν νὰ πιστεύσουν, θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ κάνῃ πρὸς χάριν των κά-

γὰρ ὡς πιστεύσοντες προσῆλθον, ἔδωκεν ἄν. Ὁ γὰρ τῇ γυναικὶ εἰπών, «οὐκ ἔστι καλόν», καὶ μετὰ ταῦτα δούς, πολλῷ μᾶλλον ἂν τούτοις παρέσχεν. Ἀλλ' ἐπειδὴ οὐ πιστεῦσαι ἐζήτουν, διὰ τοῦτο καὶ ὑποκριτὰς ἑτέρωθι καλεῖ, ὅτι ἕτερα μὲν ἔλεγον, ἕτερα δὲ ἐφρόνουν. Εἰ γὰρ ἐπίστευον, οὐδ' ἂν ᾔτησαν. Καὶ ἑτέρωθεν δὲ δῆλον, ὅτι οὐκ ἐπίστευον· ὅτι ἐπιτιμηθέντες καὶ ἐλεγχθέντες, οὐ παρέμειναν, οὐδὲ εἶπον, ὅτι ἀγνοοῦμεν καὶ μαθεῖν ζητοῦμεν.

Τί δὲ σημεῖον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ᾔτουν. Ἢ τὸν ἥλιον στῆσαι, ἢ τὴν σελήνην χαλινῶσαι, ἢ κεραυνοὺς κατενεγκεῖν, ἢ τὸν ἀέρα μεταβαλεῖν, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον. Τί οὖν πρὸς ταῦτα αὐτός; «Τὸ μὲν πρόσωπον τοῦ οὐρανοῦ γινώσκετε διακρίνειν, τὰ δὲ σημεῖα τῶν καιρῶν οὐ δύνασθε;». Ὁρᾶτε τὴν πραότητα καὶ τὴν ἐπιείκειαν; Οὐδὲ γὰρ ὡς πρότερον ἠρνήσατο μόνον καὶ εἶπεν, «οὐ δοθήσεται αὐτῇ», ἀλλὰ καὶ τὴν αἰτίαν λέγει, δι' ἣν οὐ δίδωσι, καίτοιγε οὐχ ὑπὲρ τοῦ μαθεῖν ἐρωτώντων αὐτῶν.

Τίς οὖν ἡ αἰτία; Ὥσπερ ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ, φησίν, ἄλλο μὲν σημεῖον τοῦ χειμῶνος, ἄλλο δὲ τῆς εὐδίας, καὶ οὐκ ἄν τις τὸ σημεῖον ἰδὼν τοῦ χειμῶνος γαλήνην ζητήσειεν, οὐδὲ ἐν γαλήνῃ εὐδινῇ χειμῶνα· οὕτω καὶ ἐπ' ἐμοῦ λογίζεσθαι χρή. Ἄλλος γὰρ οὗτος τῆς παρουσίας ὁ καιρός, ἄλλος δὲ ὁ μέλλων. Νῦν χρεία τούτων τῶν σημείων τῶν ἐν τῇ γῇ· τὰ

13. Ματθ. 15, 26.
14. Πρβλ. Ματθ. 12, 39.

ποιο θαῦμα. Αὐτὸς ποὺ εἶπεν εἰς τὴν γυναῖκα, «δὲν εἶναι σωστόν»[13], καὶ τῆς ἔδωσεν ἐν συνεχείᾳ αὐτὸ ποὺ ἐζήτει, πολὺ περισσότερον θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ δώσῃ εἰς αὐτούς. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐζητοῦσαν νὰ κάνῃ θαῦμα ὄχι μὲ σκοπὸν νὰ πιστεύσουν, διὰ τοῦτο καὶ εἰς ἄλλην περίπτωσιν τοὺς ἀποκαλεῖ ὑποκριτάς, διότι ἄλλα μὲν ἔλεγον καὶ ἄλλα ἐσκέπτοντο. Διότι, ἐὰν ἐπίστευαν, δὲν θὰ ἐζητοῦσαν νὰ κάνῃ θαῦμα. Ἐπίσης ὑπάρχει καὶ ἄλλη ἐνέργειά των ποὺ ἀποδεικνύει ὅτι δὲν ἐπίστευαν· διότι, μολονότι ἐπετιμήθησαν καὶ ἠλέγχθησαν, δὲν ἔμειναν πλησίον του, οὔτε εἶπαν, ὅτι δὲν γνωρίζομεν καὶ θέλομεν νὰ μάθωμεν.

Καὶ ποῖον θαῦμα ἐζητοῦσαν ἀπὸ τὸν οὐρανὸν νὰ τοὺς κάνῃ; Ἐζητοῦσαν ἢ νὰ σταματήσῃ τὸν ἥλιον, ἢ νὰ ἀναχαιτίσῃ τὴν πορείαν τῆς σελήνης, ἢ νὰ ρίψῃ κεραυνούς, ἢ νὰ μεταβάλῃ τὸν ἀέρα, ἢ κάτι ἄλλο παρόμοιον μὲ αὐτά. Καὶ ποίαν ἀπάντησιν ἔδωσεν εἰς αὐτοὺς ὁ Κύριος; «Τὸ μὲν πρόσωπον τοῦ οὐρανοῦ γνωρίζετε νὰ τὸ διακρίνετε, τὰ σημεῖα ποὺ δείχνουν τὸν ἐρχομὸν τοῦ Μεσσίου δὲν ἠμπορεῖτε νὰ τὰ διακρίνετε;». Βλέπετε λοιπὸν τὴν πραότητά του καὶ τὴν ἐπιείκειάν του; Διότι δὲν ἠρνήθη, ὅπως εἰς προηγουμένην περίπτωσιν[14], καὶ δὲν εἶπε μόνον, «δὲν θὰ τῆς δοθῇ θαῦμα», ἀλλὰ ἀναφέρει καὶ τὴν αἰτίαν ποὺ δὲν κάνει πρὸς χάριν των θαῦμα, ἂν καὶ δὲν τὸν ἐρωτοῦσαν μὲ σκοπὸν νὰ μάθουν.

Ποία λοιπὸν εἶναι ἡ αἰτία ποὺ δὲν ἔκανε θαῦμα; Ὅπως ἀκριβῶς εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ οὐρανοῦ, λέγει, ἄλλο μὲν εἶναι τὸ σημεῖον ποὺ δείχνει τὴν κακοκαιρίαν καὶ ἄλλο τῆς καλοκαιρίας, καὶ ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν, ἐὰν κάποιος ἰδῇ τὸ σημάδι τῆς κακοκαιρίας νὰ περιμένῃ νὰ ἔλθῃ γαλήνῃ, οὔτε ὅταν ἰδῇ τὸ σημάδι τῆς γαλήνης νὰ περιμένῃ νὰ ἔλθῃ κακοκαιρία, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον πρέπει νὰ σκέπτεσθε καὶ δι' ἐμένα. Διότι ἄλλα εἶναι ἐκεῖνα τὰ σημεῖα ποὺ ἀποδεικνύουν τὴν τωρινήν μου παρουσίαν εἰς τὸν κόσμον καὶ ἄλλα θὰ εἶναι τὰ σημεῖα τῆς μελλοντικῆς μου παρουσίας. Τώρα εἶναι ἀναγκαῖα τὰ θαύματα αὐτὰ ποὺ γί-

δὲ ἐν τῷ οὐρανῷ ἐκείνῳ τεταμίευται τῷ καιρῷ. Νῦν ὡς ἰατρὸς ἦλθον, τότε ὡς δικαστὴς παρέσομαι· νῦν ὥστε ζητῆσαι τὸ πεπλανημένον, τότε ὥστε ἀπαιτῆσαι εὐθύνας. Διὰ τοῦτο λαθὼν ἦλθαν· τότε δὲ μετὰ πολλῆς τῆς δημοσιεύσεως, τὸν οὐρανὸν ἑλίττων, τὸν ἥλιον ἀποκρύπτων, τὴν σελήνην οὐκ ἀφιεὶς δοῦναι τὸ φῶς. Τότε καὶ αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται, καὶ ἀστραπὴν ἀθρόως πᾶσι φαινομένην μιμήσεται τῆς παρουσίας μου ἡ ἐπιφάνεια. Ἀλλ᾽ οὐχὶ νῦν τούτων ὁ καιρὸς τῶν σημείων· ἦλθον γὰρ ἀποθανεῖν, καὶ τὰ ἔσχατα παθεῖν. Οὐκ ἠκούσατε τοῦ προφήτου λέγοντος· «Οὐκ ἐρίσει, οὐδὲ κραυγάσει, οὐδὲ ἀκουσθήσεται ἔξω ἡ φωνὴ αὐτοῦ»; καὶ ἑτέρου πάλιν· «Καταβήσεται ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον»;

3. Εἰ δὲ τὰ ἐπὶ Φαραὼ λέγοιεν σημεῖα, πολεμίου τότε ἀπαλλαγῆναι ἔδει, καὶ εἰκότως ἐκεῖνα ἐγίνετο· τῷ δὲ πρὸς φίλους ἐλθόντι τούτων οὐ χρεία τῶν σημείων. Πῶς δὲ καὶ τὰ μεγάλα δώσω τῶν μικρῶν μὴ πιστευομένων; Μικρῶν ὡς πρὸς ἐπίδειξιν λέγω· ἐπεὶ τῇ δυνάμει πολλῷ ταῦτα ἐκείνων μείζονα ἦν. Τί γὰρ ἂν ἴσον εἴη τοῦ ἁμαρτήματα λῦσαι, καὶ νεκρὸν ἀναστῆσαι, καὶ δαίμονας ἀπελάσαι, καὶ δημιουργῆσαι σῶμα, καὶ τὰ ἄλλα πάντα διορθῶσαι; Σὺ δὲ αὐτῶν ὅρα τὴν πεπωρωμένην καρδίαν, πῶς ἀκούσαντες, ὅτι «οὐ δοθήσεται αὐτοῖς σημεῖον, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου», οὐκ ἐρωτῶσι. Καίτοιγε ἐχρῆν καὶ τὸν προφήτην εἰδότας, καὶ τὰ συμβάντα ἅπαντα, καὶ ἐκ δευτέρου τοῦτο

15. Πρβλ. Ἠσ. 42, 2.
16. Ψαλμ. 71, 6.
17. Πρόκειται διὰ τὰς θεραπείας τῶν χωλῶν.

νονται ἐδῶ εἰς τὴν γῆν, ἐνῷ τὰ θαύματα ποὺ θὰ γίνουν εἰς τὸν οὐρανόν, φυλάσσονται διὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον. Τώρα ἦλθα ὡς ἰατρός, ἐνῷ τότε θὰ ἔλθω ὡς δικαστής. Τώρα ἦλθα διὰ νὰ ἀναζητήσω καὶ νὰ εὕρω τὸ χαμένον πρόβατον, ἐνῷ τότε θὰ ἔλθω διὰ νὰ ζητήσω εὐθύνας. Καὶ ἀκριβῶς διὰ τοῦτο τώρα ἦλθα χωρὶς νὰ γίνω ἀντιληπτός, ἐνῷ τότε θὰ ἔλθω ἀκολουθούμενος ἀπὸ πολλὰ ἐξωτερικὰ σημάδια, περιστρέφων τὸν οὐρανὸν, ἀποκρύπτων τὸν ἥλιον, μὴ ἐπιτρέπων εἰς τὴν σελήνην νὰ φωτίζῃ. Τότε καὶ αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν θὰ κατασαλευθοῦν καὶ ὁ ἐρχομός μου θὰ εἶναι ὅμοιος μὲ ἀστραπὴν ποὺ φαίνεται συγχρόνως πρὸς ὅλους. Ἀλλὰ τώρα ὁ καιρὸς αὐτὸς δὲν εἶναι καιρὸς διὰ νὰ γίνουν ἐκεῖνα τὰ θαύματα, διότι ἦλθα ν' ἀποθάνω καὶ νὰ ὑποστῶ τὰ πιὸ φοβερὰ πάθη. Δὲν ἠκούσατε τὸν προφήτην ποὺ λέγει, «Δὲν θὰ φιλονεικήσῃ, οὔτε θὰ φωνάξῃ δυνατά, οὔτε θὰ ἀκουσθῇ ἔξω ἡ φωνή του»[15]; καὶ ἄλλον πάλιν ποὺ λέγει· «Θὰ ἔλθῃ ὡσὰν τὴν δροσιὰ ποὺ πίπτει ἐπάνω εἰς τὰ μαλλιά»[16];

3. Ἐὰν ὅμως κάποιος ἤθελεν εἰπεῖ διὰ τὰ θαύματα ποὺ ἔγιναν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Φαραώ, ἂς γνωρίζῃ, ὅτι ἐκεῖνα ἔγιναν πολὺ δικαιολογημένα, ἐπειδὴ ἔπρεπε ν' ἀπαλλαγοῦν τότε ἀπὸ τὸν ἐχθρόν. Δι' αὐτὸν ὅμως ποὺ ἦλθε πρὸς φίλους δὲν εἶναι ἀπαραίτητα παρόμοια θαύματα. Πῶς νὰ κάνω τὰ μεγάλα θαύματα, καθ' ἣν στιγμὴν δὲν πιστεύεται τὰ μικρὰ ποὺ γίνονται; Λέγων μικρὰ ἐννοῶ τὰ ἐξωτερικά των γνωρίσματα, διότι ὡς πρὸς τὴν δύναμιν εἶναι κατὰ πολὺ μεγαλύτερα ἀπὸ ἐκεῖνα. Διότι τί θὰ ἠμποροῦσε νὰ θεωρηθῇ ἴσον πρὸς τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτημάτων, τὴν ἀνάστασιν νεκρῶν, τὴν ἐκδίωξιν τῶν δαιμόνων, τὴν ἀναδημιουργίαν τοῦ σώματος[17], καὶ πρὸς ὅλας τὰς ἄλλας γενικῶς τὰς θεραπείας; Σὺ ὅμως πρόσεξε τὴν πωρωμένην καρδίαν των, πού, μολονότι ἤκουσαν, ὅτι «δὲν θὰ τοὺς δοθῇ ἄλλο θαῦμα, παρὰ μόνον τὸ θαῦμα τοῦ προφήτου Ἰωνᾶ», παρὰ ταῦτα ὅμως δὲν ἐρωτοῦν. Ἂν καὶ βέβαια ἔπρεπεν, ἀφοῦ ἐγνώριζαν καὶ τὸν προφήτην καὶ ὅλα γενικῶς τὰ σχε-

ἀκούσαντας, πυθέσθαι καὶ μαθεῖν τί ποτε ἦν τὸ λεγόμενον· ἀλλ' ὅπερ ἔφην, οὐκ ἐπιθυμίᾳ τοῦ μαθεῖν ταῦτα ποιοῦσι. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἀφεὶς αὐτοὺς ἀπῆλθε.

«Καὶ ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ», φησίν, «εἰς τὸ πέραν, ἐπελάθοντο ἄρτους λαβεῖν. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· ὁρᾶτε καὶ προσέχετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων». Καὶ διατί μὴ εἶπε, προσέχετε ἀπὸ τῆς διδασκαλίας, σαφῶς; Βούλεται αὐτοὺς ἀναμνῆσαι τῶν γενομένων· καὶ γὰρ ᾔδει ἐπιλελησμένους. Ἀλλὰ τὸ μὲν ἁπλῶς ἐγκαλέσαι οὐκ ἐδόκει λόγον ἔχειν· τὸ δὲ ἀφορμὴν ἀπ' αὐτῶν λαβόντα οὕτως ἐπιτιμῆσαι εὐπαράδεκτον ἐποίει τὸ ἔγκλημα. Καὶ διατί μὴ τότε ἐπετίμησεν αὐτοῖς, ὅτε εἶπον· «Πόθεν ἡμῖν ἐπ' ἐρημίας ἄρτοι τοσοῦτοι;»· καὶ γὰρ εὔκαιρον ἐδόκει τότε τοῦτο λέγεσθαι. Ἵνα μὴ δόξῃ ἐπιτρέχειν τῷ σημείῳ. Καὶ ἄλλως δὲ οὐκ ἐβούλετο ἐπὶ τῶν ὄχλων αὐτοῖς ἐγκαλέσαι, οὐδὲ ἐπ' ἐκείνων φιλοτιμεῖσθαι. Καὶ νῦν δὲ εὐλογωτέρα ἡ κατηγορία, ὅτι διπλοῦ τοῦ θαύματος γενομένου τοιοῦτοι ἦσαν. Διὸ καὶ ἄλλο θαῦμα ποιήσας, τότε ἐπιτιμᾷ· ἃ γὰρ διελογίζοντο, ταῦτα εἰς μέσον φέρει.

Τί δὲ διελογίζοντο; «Ὅτι ἄρτους», φησίν, «οὐκ ἐλάβομεν». Ἔτι γὰρ περὶ τὰ καθάρσια ἦσαν τὰ ἰουδαϊκὰ ἐπτοημένοι, καὶ τὰς τῶν βρωμάτων παρατηρήσεις. Διὸ ἁπάντων ἕνεκεν καὶ σφοδρότερον αὐτοῖς ἐπιτίθεται, λέγων· «Τί δια-

τικὰ μὲ αὐτὸν καὶ τὰ ἤκουσαν διὰ μίαν ἄλλην ἀκόμη φοράν, νὰ ἐρωτήσουν καὶ νὰ μάθουν ποία τέλος πάντων ἦτο ἡ σημασία τῶν λόγων του αὐτῶν· ἀλλ' ὅμως, ὅπως καὶ προηγουμένως εἶπα, αὐτὰ δὲν τὰ ἔκαναν ἐπειδὴ ἐπιθυμοῦσαν νὰ μάθουν. Διὰ τοῦτο καὶ τοὺς ἄφησε καὶ ἔφυγεν.

«Καὶ ἀφοῦ», λέγει, «ἦλθαν οἱ μαθηταί του εἰς τὴν ἀπέναντι ὄχθην τῆς λίμνης, ἀντελήφθησαν ὅτι ἐλησμόνησαν νὰ πάρουν μαζί των ἄρτους. Ὁ δὲ Ἰησοῦς τοὺς εἶπεν· Ἀνοίξατε καλὰ τὰ μάτια σας καὶ προσέχετε ἀπὸ τὴν διαφθορὰν τῶν Φαρισαίων καὶ τῶν Σαδδουκαίων». Καὶ διατί δὲν εἶπεν ὁλοκάθαρα, προσέχετε ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν των; Ἤθελε νὰ τοὺς ὑπενθυμίσῃ τὰ ὅσα συνέβησαν, καθ' ὅσον ἐγνώριζε πολὺ καλὰ ὅτι τὰ εἶχαν λησμονήσει. Ἀλλ' ὅμως ἔβλεπεν ὅτι δὲν ἐξυπηρετοῦσε κανένα σκοπὸν τὸ νὰ τοὺς ἐπιτιμήσῃ ἔτσι καὰ ὡς ἔτυχεν, τὸ νὰ πάρῃ ὅμως ἀφορμὴν ἀπὸ αὐτοὺς καὶ νὰ τοὺς ἐπιπλήξῃ ἐν συνεχείᾳ ἦτο κάτι ποὺ θὰ τοὺς ἔκανεν εὐκολώτερον νὰ παραδεχθοῦν τὸ παράπτωμά των. Καὶ διατί δὲν τοὺς ἐπετίμησε τότε ποὺ τοῦ εἶπαν, «Ποῦ νὰ εὕρωμεν, ἐδῶ εἰς τὴν ἐρημίαν ποὺ εἴμεθα, τόσους πολλοὺς ἄρτους;»· καθ' ὅσον εἶναι ὁλοφάνερον ὅτι τότε ἦτο ἡ πλέον κατάλληλη στιγμὴ νὰ τοὺς εἰπῇ τὰ λόγια αὐτά. Διὰ νὰ μὴ δώσῃ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι βιάζεται νὰ φθάσῃ εἰς τὸ θαῦμα. Ἐκτὸς αὐτοῦ δὲν ἤθελε νὰ τοὺς ἐπιπλήξῃ παρουσίᾳ τῶν ἀνθρώπων, οὔτε νὰ φανῇ ὅτι ἤθελεν ἐξ αἰτίας αὐτῶν ν' ἀποκτήσῃ δόξαν. Τώρα ὅμως ἡ κατηγορία εἶναι περισσότερον φυσιολογική, διότι, ἂν καὶ εἶδαν δύο φορὰς τὸ ἴδιο θαῦμα νὰ γίνεται, παρὰ ταῦτα αὐτοὶ ἐξακολουθοῦσαν νὰ παραμένουν οἱ ἴδιοι. Διὰ τοῦτο, ἀφοῦ ἔκανε καὶ ἄλλο θαῦμα, τότε πλέον τοὺς ἐπιπλήττει, καὶ αὐτὰ ποὺ ἐσκέπτοντο, αὐτὰ τὰ φέρει εἰς τὸ φῶς.

Τί λοιπὸν ἐσκέπτοντο; «Ὅτι δὲν ἐπήραμεν μαζί μας», λέγει, «ἄρτους». Διότι ἦσαν ἀκόμη προσκολλημένοι εἰς τοὺς ἰουδαϊκοὺς καθαρμοὺς καὶ τὰς διακρίσεις τῶν φαγητῶν. Ἐξ αἰτίας ὅλων αὐτῶν λοιπὸν τοὺς ἐπιτίθεται μὲ μεγαλυτέ-

λογίζεσθε ἐν ἑαυτοῖς, ὀλιγόπιστοι, ὅτι ἄρτους οὐκ ἐλάβετε; Οὔπω νοεῖτε, οὐδὲ συνίετε; Πεπωρωμένη ὑμῶν ἐστιν ἡ καρδία; ὀφθαλμοὺς ἔχοντες οὐ βλέπετε, ὦτα ἔχοντες οὐκ ἀκούετε; Οὐ μνημονεύετε τῶν πεντακισχιλίων τοὺς πέντε ἄρτους, καὶ πόσους κοφίνους ἐλάβετε; οὐδὲ τοὺς ἑπτὰ ἄρτους τῶν τετρακισχιλίων, καὶ πόσας σπυρίδας ἐλάβετε;». Εἶδες ἀγανάκτησιν ἐπιτεταμένην; Οὐδὲ γὰρ ἀλλαχοῦ φαίνεται οὕτως αὐτοῖς ἐπιτιμήσας.

Τίνος οὖν ἕνεκεν τοῦτο ποιεῖ; Ὥστε πάλιν τὴν περὶ τῶν βρωμάτων πρόληψιν ἐκβαλεῖν. Διὰ γὰρ τοῦτο τότε μέν, «οὐ νοεῖτε», μόνον εἶπεν, «οὐδὲ συνίετε»· ἐνταῦθα δέ, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιπλήξεως, ὀλιγόπιστοι, φησίν. Οὐ γὰρ πανταχοῦ ἡ προσήνεια καλόν. Ὥσπερ γὰρ μετεδίδου παρρησίας αὐτοῖς, οὕτω καὶ ἐπιτιμᾷ, τῇ ποικιλίᾳ ταύτῃ τὴν σωτηρίαν αὐτῶν οἰκονομῶν. Ὅρα δὲ καὶ τὴν ἐπιτίμησιν πολλήν, καὶ τὴν ἐπιείκειαν. Μόνον οὐχὶ γὰρ ἀπολογούμενος αὐτοῖς ὑπὲρ ὧν ἐπετίμησεν αὐτοῖς σφοδρῶς, φησίν· «οὔπω νοεῖτε τοὺς πέντε ἄρτους, καὶ πόσους κοφίνους ἐλάβετε; καὶ τοὺς ἑπτὰ ἄρτους, καὶ πόσας σπυρίδας ἐλάβετε;». Διὰ τοῦτο δὲ καὶ τὸν ἀριθμὸν τίθησι καὶ τῶν τραφέντων καὶ τῶν λειψάνων, ὁμοῦ τε εἰς ἀνάμνησιν αὐτοὺς ἄγων τῶν παρελθόντων, καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα προσεκτικωτέρους ποιῶν. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅσον ἴσχυσεν ἡ ἐπιτίμησις, καὶ πῶς διήγειρε καθεύδουσαν αὐτῶν τὴν διάνοιαν, ἄκουσον τί φησιν ὁ εὐαγγελιστής. Οὐδὲν γὰρ πλέον εἰπόντος τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλ' ἐπιτι-

18. Μάρκ. 8, 17-18.
19. Ματθ. 16, 9-10.

ραν ὁρμὴν καὶ τοὺς λέγει· «Ὀλιγόπιστοι, διατί σκέπτεσθε μέσα σας, ὅτι δὲν ἐπήρατε μαζί σας ἄρτους; Ἀκόμη δὲν ἐννοεῖτε καὶ δὲν καταλαβαίνετε; Ἀκόμη ἡ καρδία σας ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι πωρωμένη; καὶ μολονότι ἔχετε μάτια, δὲν βλέπετε, καὶ ἂν καὶ ἔχετε αὐτιά, δὲν ἀκούετε;»[18]· «Δὲν ἐνθυμεῖσθε τὰς πέντε χιλιάδας τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἐχορτάσθησαν μὲ πέντε ἄρτους καὶ πόσα κοφίνια περισσεύματα ἐλάβατε; οὔτε καὶ τοὺς ἑπτὰ ἄρτους ἐνθυμεῖσθε μὲ τοὺς ὁποίους ἐχόρτασαν τέσσαρες χιλιάδες καὶ πόσα κοφίνια περισσεύματα ἐλάβατε;»[19]. Βλέπεις εἰς πόσον μεγάλον βαθμὸν ἔφθασεν ἡ ἀγανάκτησίς του; Πουθενὰ ἀλλοῦ δὲν φαίνεται νὰ τοὺς ἐπιτιμᾷ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον.

Τί εἶναι λοιπὸν αὐτὸ ποὺ τὸν ἀναγκάζει νὰ τὸ κάνῃ αὐτό; Ἐπειδὴ θέλει καὶ πάλιν νὰ τοὺς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν πρόληψιν διὰ τὰ φαγητά. Ἐξ αἰτίας αὐτοῦ, τότε μὲν τοὺς εἶπε μόνον, «δὲν ἐννοεῖτε καὶ δὲν καταλαβαίνετε», ἐνῷ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν μαζὶ μὲ τὴν αὐστηρὰν ἐπίπληξιν τοὺς ὀνομάζει, «ὀλιγόπιστοι». Διότι πράγματι ἡ πραότης δὲν εἶναι πάντοτε καλή. Καὶ ὅπως λοιπὸν τοὺς μετέδιδε παρρησίαν, ἔτσι καὶ τοὺς ἐπιτιμᾷ, οἰκονομῶν ἔτσι μὲ τὴν ποικιλίαν αὐτὴν τὴν σωτηρίαν των. Πρόσεξε ὅμως ὅτι καὶ ἡ ἐπιτίμησις ἦτο μεγάλη καὶ ἡ ἐπιείκειά του. Ὡσὰν δηλαδὴ νὰ ἀπολογῆται πρὸς αὐτοὺς διὰ τὰς αὐστηρὰς ἐπιτιμήσεις του, τοὺς λέγει· «Δὲν ἐνθυμεῖσθε τοὺς πέντε ἄρτους καὶ πόσα κοφίνια περισσεύματα ἐλάβατε; οὔτε καὶ τοὺς ἑπτὰ ἄρτους καὶ πόσα κοφίνια περισσεύματα ἐλάβατε;». Καὶ ἀκριβῶς διὰ τοῦτο ἀναφέρει τὸν ἀριθμὸν καὶ τῶν χορτασθέντων καὶ τῶν περισσευμάτων, ὥστε καὶ νὰ τοὺς κάνῃ νὰ ἐνθυμηθοῦν τὰ περασμένα καὶ νὰ τοὺς κάνῃ περισσότερον προσεκτικοὺς πρὸς τὰ ὅσα θὰ συμβοῦν μελλοντικῶς. Καὶ διὰ νὰ μάθῃς πόσον σπουδαῖα ἀποτελέσματα εἶχεν ἡ ἐπιτίμησίς του καὶ πόσον ἀφύπνισε τὴν διάνοιάν των, ποὺ ἐκοιμᾶτο, ἄκουσε τί λέγει ὁ εὐαγγελιστής. Χωρὶς δηλαδὴ ὁ Ἰησοῦς νὰ τοὺς εἰπῇ τίποτε ἐπὶ πλέον, ἁπλῶς ἀφοῦ μόνον τοὺς ἐπετίμησε

μήσαντος, καὶ τοῦτο προσθέντος μόνον, «Πῶς οὐ νοεῖτε, ὅτι οὐ περὶ ἄρτων εἶπον ὑμῖν προσέχειν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων;» ἐπήγαγε λέγων· «τότε συνῆκαν, ὅτι οὐκ εἶπε προσέχειν ἀπὸ τῆς ζύμης του ἄρτου, ἀλλ' ἀπὸ τῆς διδασκαλίας τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων», καίτοι αὐτοῦ τοῦτο μὴ ἑρμηνεύσαντος.

Ὅρα πόσα ἀγαθὰ ἡ ἐπιτίμησις εἰργάσατο. Καὶ γὰρ τῶν ἰουδαϊκῶν αὐτοὺς ἀπήγαγε παρατηρήσεων, καὶ ῥαθύμους ὄντας προσεκτικωτέρους ἐποίησε, καὶ τῆς φιλοτιμίας καὶ ὀλιγοπιστίας ἀπήλλαξεν ὥστε μὴ δεδοικέναι, μηδὲ τρέμειν, εἴ ποτε ἄρτους φαίνοιντο ὀλίγους ἔχοντες, μηδὲ ὑπὲρ λιμοῦ φροντίζειν, ἀλλ' ὑπερορᾶν τούτων πάντων.

Μὴ τοίνυν μηδὲ ἡμεῖς πανταχοῦ κολακεύωμεν τοὺς ὑποκειμένους, μηδὲ κολακεύεσθαι παρὰ τῶν ἀρχόντων ζητῶμεν. Καὶ γὰρ ἀμφοτέρων δεῖται ἡ τῶν ἀνθρώπων ψυχὴ τῶν φαρμάκων τούτων. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ τὰ κατὰ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ὁ Θεὸς οὕτω διοικεῖ, ποτὲ μὲν τοῦτο, ποτὲ δὲ ἐκεῖνο ποιῶν, καὶ οὔτε τὰ χρηστὰ μόνιμα, οὔτε τὰ λυπηρὰ καθ' ἑαυτὰ ἀφίησιν εἶναι. Ὥσπερ γὰρ ποτὲ μὲν νύξ, ποτὲ δὲ ἡμέρα, καὶ πότε μὲν θέρος, πότε δὲ χειμών· οὕτω καὶ ἐν ἡμῖν, ποτὲ μὲν λύπη, ποτὲ δὲ ἡδονή· ποτὲ μὲν νόσος, ποτὲ δὲ ὑγεία. Μὴ τοίνυν θαυμάζωμεν ὅταν νοσῶμεν, ἐπεὶ καὶ ὅταν ὑγιαίνωμεν θαυμάζειν δεῖ. Μηδὲ θορυβώμεθα ὅταν ἀλγῶμεν, ἐπεὶ καὶ ὅταν χαίρωμεν θορυβεῖσθαι εἰκός. Κατὰ φύσιν γὰρ πάντα γίνεται καὶ κατὰ ἀκολουθίαν.

4. Καὶ τί θαυμάζεις εἰ ἐπὶ σοῦ ταῦτα; καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν ἁγίων ἐκείνων συμβαῖνον τοῦτο ἴδοι τις ἄν. Καὶ ἵνα τοῦτο μάθῃς, ὃν νομίζεις μάλιστα βίον ἡδονῆς γέμειν καὶ

καὶ πρόσθεσε εἰς τὴν ἐπιτίμησιν τοὺς λόγους· «Πῶς δὲν καταλαβαίνετε, ὅτι δὲν σᾶς εἶπα νὰ προσέχετε ἀπὸ τὸν ἄρτον, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ζύμην τῶν Φαρισαίων καὶ τῶν Σαδδουκαίων;», ἐπρόσθεσε τὰ ἑξῆς· «Τότε ἀντελήφθησαν, ὅτι δὲν τοὺς εἶπε νὰ προσέχουν ἀπὸ τὴν ζύμην τοῦ ἄρτου, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τῶν Φαρισαίων καὶ τῶν Σαδδουκαίων», παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν τοὺς ἐξήγησεν αὐτὰ ποὺ τοὺς εἶπεν.

Πρόσεξε πόσα καλὰ προῆλθαν ἀπὸ τὴν ἐπιτίμησίν του αὐτήν. Καθ' ὅσον τοὺς ἀπήλλαξεν ἀπὸ τὰς ἰουδαϊκὰς προλήψεις περὶ διακρίσεως φαγητῶν καὶ ἀπὸ ραθύμους ποὺ ἦσαν τοὺς ἔκανε προσεκτικωτέρους. Ἀκόμη τοὺς ἀπήλλαξεν ἀπὸ τὴν φιλοδοξίαν καὶ τὴν ὀλιγοπιστίαν, ὥστε νὰ μὴ φοβοῦνται οὔτε νὰ τρέμουν, ἐὰν συνέβαινε κάποτε νὰ ἔχουν ὀλίγους ἄρτους, οὔτε νὰ φροντίζουν διὰ τὴν πεῖναν, ἀλλὰ νὰ ἀδιαφοροῦν δι' ὅλα αὐτά.

Οὔτε καὶ ἡμεῖς λοιπὸν νὰ κολακεύωμεν πάντοτε τοὺς κατωτέρους μας, οὔτε νὰ ἐπιδιώκωμεν τὴν κολακείαν ἐκ μέρους τῶν ἀρχόντων. Διότι ἡ ψυχὴ τῶν ἀνθρώπων χρειάζεται καὶ τὰ δύο αὐτὰ φάρμακα. Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ ὁ Θεὸς ἔτσι ρυθμίζει ὅλα τὰ ἔχοντα σχέσιν μὲ τὴν διακυβέρνησιν τῆς οἰκουμένης, πράττων ἄλλοτε μὲν αὐτὸ καὶ ἄλλοτε ἐκεῖνο, καὶ οὔτε τὰ εὐχάριστα ἀφήνει μόνιμα, οὔτε καὶ τὰ δυσάρεστα μόνα τους παντοτινά. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς, ἄλλοτε μὲν εἶναι νύκτα καὶ ἄλλοτε ἡμέρα, καὶ ἄλλοτε μὲν θέρος, ἄλλοτε δὲ χειμών, ἔτσι συμβαίνει καὶ εἰς ἡμᾶς· ἄλλοτε μὲν μᾶς συνοδεύει ἡ λύπη καὶ ἄλλοτε ἡ χαρά· ἄλλοτε ἡ ἀσθένεια καὶ ἄλλοτε ἡ ὑγεία. Ἑπομένως ἂς μὴ ἀποροῦμεν μόνον ὅταν εἴμεθα ἄρρωστοι, διότι πρέπει νὰ ἀποροῦμεν καὶ ὅταν ἀκόμη εἴμεθα ὑγιεῖς. Διότι ὅλα γίνονται κατὰ φυσικὴν τάξιν καὶ διαρκῆ ἀλληλοδιαδοχήν.

4. Καὶ διατί ἀπορεῖς ἐὰν αὐτὰ συμβαίνουν εἰς ἐσένα; διότι αὐτὸ θὰ ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ τὸ ἰδῇ νὰ συμβαίνῃ καὶ εἰς ὅλους ἐκείνους τοὺς ἁγίους. Καὶ διὰ νὰ τὸ ἀντιληφθῇς αὐτό, ἂς ἐξετάσωμεν τὸν βίον ἐκεῖνον ποὺ ἔχεις τὴν ἐντύ-

ἀπηλλάχθαι πραγμάτων, τοῦτον εἰς μέσον ἀγάγωμεν. Βούλει τοῦ Ἀβραὰμ τὴν ζωὴν ἐξετάσωμεν ἐκ προοιμίων; Τί οὖν οὗτος εὐθέως ἤκουσεν; «Ἔξελθε ἐκ τῆς γῆς σου καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου». Εἶδες πρᾶγμα λυπηρὸν ἐπιταττόμενον; Ἀλλ' ὅρα καὶ τὸ χρηστὸν διαδεχόμενον· «Καὶ δεῦρο εἰς γῆν ἣν ἄν σοι δείξω, καὶ ποιήσω σε εἰς ἔθνος μέγα».

Τί οὖν; Ἐπειδὴ ἦλθεν εἰς τὴν γῆν, καὶ τοῦ λιμένος ἐπελάβετο, ἔστη τὰ λυπηρά; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ πάλιν ἕτερα τῶν προτέρων διαδέχεται, λιμὸς καὶ μετάβασις καὶ γυναικὸς ἁρπαγή· καὶ μετὰ ταῦτα χρηστὰ ἕτερα αὐτὸν ἐξεδέχετο, ἡ κατὰ τοῦ Φαραὼ πληγή, καὶ ἡ ἄφεσις, καὶ ἡ τιμή, καὶ τὰ πολλὰ δῶρα ἐκεῖνα, καὶ ἡ πρὸς τὴν οἰκίαν ἐπάνοδος. Καὶ τὰ ἑξῆς δὲ ἅπαντα τοιαύτην ἔχει τὴν σειράν, ἀπὸ χρηστῶν καὶ λυπηρῶν πλεκομένην. Καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων δὲ τοιαῦτα συνέβαινε. Διὸ καὶ Παῦλος ἔλεγεν· «Ὁ παρακαλῶν ἡμᾶς ἐν πάσῃ τῇ θλίψει».

Τί οὖν πρὸς ἐμέ, φησί, τὸν ἀεὶ ἐν λύπαις ὄντα; Μὴ ἀγνώμων, μηδὲ ἀχάριστος· καὶ γὰρ ἀμήχανόν τινα ἐν λυπηροῖς εἶναι διηνεκῶς· οὐδὲ γὰρ ἀρκεῖ ἡ φύσις· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν χαρᾷ βουλόμεθα εἶναι ἀεί, διὰ τοῦτο ἐν λύπαις νομίζομεν εἶναι ἀεί. Οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν μὲν χρηστῶν καὶ ἀγαθῶν εὐθέως ἐπιλανθανόμεθα, τῶν δὲ λυπηρῶν ἀεὶ μνημονεύομεν, διὰ τοῦτο ἐν λύπαις εἶναί φαμεν. Οὐδὲ γὰρ δυνατὸν ἄνθρωπον ὄντα ἀεὶ ἐν λύπαις εἶναι. Καὶ εἰ βούλεσθε, καὶ τὸν ἐν τρυφῇ βίον ἐξετάσωμεν, τὸν ἁβρὸν καὶ

---

20. Γεν. 12, 1.
21. Γεν. 12, 1.
22. Γεν. 12, 10-20.
23. Γεν. κεφ. 12-25.
24. Β' Κορ. 12-25.

πωσιν ὅτι εἶναι γεμᾶτος ἀπὸ χαρὰν καὶ ποὺ ἔχει ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰς δυσκολίας. Θέλεις νὰ ἐξετάσωμεν τὴν ζωὴν τοῦ Ἀβραὰμ ἀπὸ τὴν ἀρχήν της ἀκόμη; Τί λοιπὸν ἤκουσεν αὐτὸς ἀπὸ τὴν πρώτην στιγμήν; «Φῦγε ἀπὸ τὴν χώραν σου καὶ ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς σου»[20]. Εἶδες πόσον δυσάρεστος ἦτο ἡ ἐντολὴ ποὺ ἔλαβεν; Πρόσεξε ὅμως ὅτι τὴν ἐντολὴν αὐτὴν τὴν διεδέχθη ἄλλη εὐχάριστος· «Καὶ πήγαινε εἰς χώραν ποὺ θὰ σοῦ ὑποδείξω καὶ θὰ σὲ κάνω ἔθνος μεγάλο»[21].

Τί λοιπόν; Ὅταν ἦλθεν εἰς τὴν χώραν ἐκείνην καὶ ἔφθασεν εἰς τὸ λιμάνι, ἐσταμάτησαν τὰ δυσάρεστα; Ἀσφαλῶς ὄχι, ἀλλὰ τὰ πρῶτα κακὰ τὰ διαδέχονται ἄλλα χειρότερα ἀπὸ αὐτά, ὅπως πεῖνα, μετανάστευσις καὶ ἁρπαγὴ τῆς γυναικός του[22]. Εἰς τὴν συνέχειαν τὰ δυσάρεστα αὐτὰ τὰ διεδέχθησαν ἄλλα εὐχάριστα, ὅπως ἡ πληγὴ ἐναντίον τοῦ Φαραώ, ἡ ἐλευθέρωσίς του, ἡ τιμὴ καὶ τὰ πολλὰ ἐκεῖνα δῶρα, καθὼς καὶ ἡ ἐπιστροφή του εἰς τὴν χώραν του. Καὶ εἰς τὴν συνέχειαν δὲ ὅλη ἡ ζωή του ἔχει τὴν ἰδίαν ἐξέλιξιν, διότι πλέκεται ἀπὸ εὐχάριστα καὶ δυσάρεστα[23]. Ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἀποστόλους συνέβαιναν τὰ ἴδια. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Αὐτὸς ποὺ παρηγορεῖ ἡμᾶς εἰς κάθε θλῖψιν μας, ὥστε νὰ ἠμποροῦμεν καὶ ἡμεῖς νὰ παρηγοροῦμεν αὐτοὺς ποὺ ζοῦν μέσα εἰς κάθε θλῖψιν»[24].

Τί θὰ ἠμποροῦσες λοιπὸν νὰ εἰπῇς εἰς ἐμένα, θὰ ἔλεγε κάποιος, ποὺ ζῶ διαρκῶς μέσα εἰς τὰς θλίψεις; Μὴ εἶσαι ἀγνώμων, οὔτε ἀχάριστος, διότι εἶναι ἀδύνατον νὰ ζῇ κανεὶς συνεχῶς μέσα εἰς τὰς θλίψεις, ἄλλωστε δὲν ἀντέχει καὶ αὐτὴ ἡ ἰδία ἡ φύσις μας. Ἀλλ' ἐπειδὴ θέλομεν νὰ ζῶμεν διαρκῶς μέσα εἰς τὴν χαράν, διὰ τοῦτο νομίζομεν ὅτι διαρκῶς ζῶμεν μέσα εἰς τὰς θλίψεις. Καὶ ὄχι μόνον δι' αὐτὸ βέβαια, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ τὰ μὲν εὐχάριστα καὶ τὰ καλὰ τὰ λησμονοῦμεν ἀμέσως, τὰ δὲ δυσάρεστα τὰ ἐνθυμούμεθα διαρκῶς, διὰ τοῦτο νομίζομεν ὅτι ζῶμεν συνεχῶς μέσα εἰς τὰς θλίψεις. Διότι δὲν εἶναι δυνατὸν ὁ ἄνθρωπος νὰ ζῇ διαρκῶς μέσα εἰς τὰς θλίψεις. Καὶ ἂν θέλετε, ἂς ἐξετάσω-

διαρρέοντα, καὶ τὸν φορτικὸν καὶ ἐπαχθῆ καὶ ὀδυνηρόν. Ἐπιδείξομεν γὰρ ὑμῖν καὶ τοῦτον ἔχοντα λύπας, κἀκεῖνον ἀνέσεις. Ἀλλὰ μὴ θορυβήθητε.

Προκείσθω δὲ εἰς μέσον δεσμώτης ἄνθρωπος, καὶ ἄλλος βασιλεὺς νέος, ὀρφανός, οὐσίαν διαδεξάμενος μεγάλην· προκείσθω δὲ καί τις μισθωτός, δι' ὅλης πονούμενος τῆς ἡμέρας, ἕτερος δὲ τρυφῶν διηνεκῶς. Βούλει οὖν ἐκείνου τὰς ἀθυμίας πρότερον εἴπωμεν τοῦ τρυφῶντος; Ἐννόησον πῶς αὐτοῦ εἰκὸς χειμάζεσθαι τὴν διάνοιαν, ὅταν δόξης ἐφίηται τῆς ὑπερβαινούσης αὐτόν, ὅταν καταφρονῆται παρὰ τῶν οἰκετῶν· ὅταν ὑπὸ τῶν ἐλαττόνων ὑβρίζηται· ὅταν μυρίους ἔχῃ κατηγόρους, καὶ τοὺς διαβάλλοντας αὐτοῦ τὴν πολυτέλειαν. Καὶ τὰ ἄλλα δέ, ὅσα ἐν πλούτῳ τοιούτῳ συμβαίνειν εἰκός, οὐδὲ εἰπεῖν ἔνι· τὰς ἐπαχθείας, τὰ προσκρούσματα, τὰς κατηγορίας, τὰς ζημίας, τὰς παρὰ τῶν φθονούντων ἐπιβουλάς, οἳ ἐπειδὰν τὸν ἐκείνου πλοῦτον εἰς ἑαυτοὺς μετενεγκεῖν μὴ δυνηθῶσιν, ἕλκουσι, σπαράττουσι πανταχόθεν τὸν νέον, μυρίους ἐγείρουσι χειμῶνας αὐτῷ. Βούλει καὶ τούτου εἴπω τὴν ἡδονὴν τοῦ μισθωτοῦ; Ἁπάντων ἀπήλλακται τούτων· κἂν ὑβρίσῃ τις αὐτόν, οὐκ ἀλγεῖ· οὐδενὸς γὰρ ἑαυτὸν ἡγεῖται μείζονα· οὐχ ὑπὲρ χρημάτων δέδοικε, μεθ' ἡδονῆς ἐσθίει, μετ' εὐφροσύνης καθεύδει πολλῆς. Οὐχ οὕτως οἱ τὸν Θάσιον οἶνον πίνοντες τρυφῶσιν, ὡς ἐκεῖνος ἐπὶ πηγὰς ἀπιὼν καὶ τῶν ναμάτων ἀπολαύων ἐκείνων. Ἀλλ' οὐ τὰ ἐκείνου τοιαῦτα.

Εἰ δὲ οὐκ ἀρκεῖ σοι τὰ εἰρημένα, ἵνα μείζονα ποιήσω

μεν τὴν τρυφηλὴν ζωήν, τὴν μαλθακὴν καὶ χαυνώδη, καθὼς ἐπίσης καὶ τὴν ἀνυπόφορη, τὴν δυσβάστακτη καὶ τὴν γεμάτην ἀπὸ πόνους. Θὰ σᾶς ἀποδείξω, ὅτι ἡ μὲν ζωὴ τοῦ πρώτου εἶναι γεμάτη ἀπὸ θλίψεις, τοῦ δὲ δευτέρου γεμάτη ἀπὸ ἀνέσεις. Ἀλλ' ὅμως μὴ ἀνησυχῆτε.

Ἂς πάρωμεν ὡς παράδειγμα ἕνα φυλακισμένον καὶ ἕνα βασιλέα νέον καὶ ὀρφανόν, ποὺ ἐκληρονόμησε μεγάλην περιουσίαν. Ἐπίσης ἂς πάρωμεν καὶ ἕνα ὑπηρέτην ποὺ κοπιάζει ὅλην τὴν ἡμέραν, καὶ ἕνα ἄλλον ποὺ ζῇ συνεχῶς μέσα εἰς τρυφηλὴν ζωήν. Θέλεις λοιπὸν νὰ ἀναφέρωμεν πρῶτα τὰς θλίψεις ἐκείνου ποὺ κάνει τρυφηλὴν ζωήν; Ἀναλογίσου πόσον εὔλογον εἶναι νὰ δοκιμάζεται ἡ σκέψις του, ὅταν ἐπιθυμῇ δόξαν ποὺ ὑπερβαίνει τὰς δυνάμεις του, ὅταν περιφρονῆται ἀπὸ τοὺς δούλους του, ὅταν ὑβρίζεται ἀπὸ τοὺς κατωτέρους του, ὅταν ἔχῃ ἀπείρους κατηγόρους καὶ ὅλους ἐκείνους ποὺ τὸν κατηγοροῦν διὰ τὴν πολυτελῆ ζωήν του. Καὶ ὅλα τὰ ἄλλα δέ, ὅσα φυσικὸν εἶναι νὰ συμβαίνουν εἰς ἐκείνους ποὺ ζοῦν μέσα εἰς παρόμοια πλούτη, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ περιγραφοῦν, ὅπως εἶναι αἱ ἐνοχλήσεις, τὰ διάφορα ἐμπόδια, αἱ κατηγορίαι, αἱ ζημίαι, αἱ συκοφαντίαι ἐκ μέρους τῶν φθονερῶν, οἱ ὁποῖοι, ἐὰν συμβῇ νὰ μὴ ἠμπορέσουν νὰ κάνουν ἰδικόν των τὸν πλοῦτον ἐκείνου, τὸν σύρουν, τὸν κατασπαράσσουν ἀπὸ κάθε ἄποψιν καὶ τοῦ δημιουργοῦν ἀπείρους δυσκολίας. Θέλεις νὰ σοῦ περιγράψω καὶ τὴν εὐχάριστον ζωὴν τοῦ ὑπηρέτου; Αὐτὸς εἶναι ἀπηλλαγμένος ἀπὸ ὅλα αὐτά. Καὶ ἂν κάποιος τὸν ὑβρίσῃ, δὲν στενοχωρεῖται, διότι δὲν θεωρεῖ τὸν ἑαυτὸν ἀνώτερον ἀπὸ κανένα. Δὲν φοβεῖται διὰ τὰ χρήματα, τρώγει μὲ εὐχαρίστησιν καὶ κοιμᾶται πολὺ εὐχάριστα. Οὔτε καὶ αὐτοὶ ποὺ πίνουν τὸν Θάσιον οἶνον νοιώθουν τόσην εὐχαρίστησιν, ὅσην νοιώθει ἐκεῖνος ποὺ πηγαίνει εἰς τὰς πηγὰς καὶ ἀπολαμβάνει ἐκεῖνο τὸ νερό. Δὲν συμβαίνουν ὅμως τὰ ἴδια καὶ εἰς τὸν πλούσιον.

Ἐὰν ὅμως δὲν σοῦ ἀρκοῦν τὰ ὅσα ἐλέχθησαν, διὰ νὰ

τὴν νίκην, φέρε, τὸν βασιλέα καὶ τὸν δεσμώτην συγκρίνωμεν· καὶ ὄψει πολλάκις τοῦτον μὲν ἐν ἡδονῇ ὄντα καὶ παίζοντα καὶ πηδῶντα, ἐκεῖνον δὲ ἐν διαδήματι καὶ πορφυρίδι ἀθυμοῦντα, καὶ μυρίας ἔχοντα φροντίδας, καὶ ἀποτεθνηκότα τῷ δέει. Οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστι βίον ἄλυπον οὐδενὸς εὑρεῖν, ἀλλ' οὐδὲ ἡδονῆς ἄμοιρον· οὐδὲ γὰρ ἂν ἤρκεσεν ἡμῶν ἡ φύσις, καθάπερ ἔφθην εἰπών. Εἰ δὲ ὁ μὲν χαίρει πλείονα, ὁ δὲ ἀλγεῖ πλείονα, τοῦτο παρ' αὐτὸν τὸν ἀλγοῦντα συμβαίνει, ὅταν μικρόψυχος ᾖ, οὐ παρὰ τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν. Εἰ γὰρ βουλοίμεθα συνεχῶς χαίρειν, πολλὰς ἔχομεν ἀφορμάς. Ἂν γὰρ ἐπιλαβώμεθα ἀρετῆς, οὐδὲν ἔσται τὸ λυποῦν ἡμᾶς λοιπόν. Καὶ γὰρ ἐλπίδας ὑποτείνει χρηστὰς αὕτη τοῖς κεκτημένοις αὐτήν, καὶ Θεῷ εὐαρέστους ποιεῖ, καὶ παρὰ ἀνθρώποις εὐδοκίμους, καὶ ἡδονὴν ἐνίησιν ἄφατον. Εἰ γὰρ καὶ ἐν τῷ κατορθοῦν πόνον ἔχει ἡ ἀρετή, ἀλλὰ τὸ συνειδὸς πολλῆς πληροῖ τῆς εὐφροσύνης, καὶ τοσαύτην ἔνδον ἐντίθησι τὴν ἡδονήν, ὅσην οὐδεὶς παραστῆσαι δυνήσεται λόγος. Τί γάρ σοι δοκεῖ τῶν ἐν τῷ παρόντι βίῳ εἶναι ἡδύ; τράπεζα πολυτελής, καὶ σώματος ὑγεία, καὶ δόξα καὶ πλοῦτος; Ἀλλὰ ταῦτα τὰ ἡδέα ἂν ἐκείνῃ παραλάβῃς τῇ ἡδονῇ, πάντων ἔσται πικρότερα πρὸς αὐτὴν συγκρινόμενα. Οὐδὲ γὰρ ἥδιον συνειδότος ἀγαθοῦ, καὶ ἐλπίδος χρηστῆς.

5. Καὶ εἰ βούλεσθε τοῦτο μαθεῖν, τὸν μέλλοντα ἀπιέναι ἐντεῦθεν ἐξετάσωμεν, ἢ τὸν γεγηρακότα· καὶ ἀναμνήσαντες

κάνω ἀκόμη μεγαλυτέραν τὴν νίκην, ἐμπρός, ἂς συγκρίνωμεν τὸν βασιλέα καὶ τὸν φυλακισμένον. Θὰ ἰδῇς λοιπὸν πολλὲς φορὲς τὸν μὲν φυλακισμένον νὰ νοιώθῃ χαρὰν καὶ νὰ διασκεδάζῃ καὶ νὰ σκιρτᾷ ἀπὸ χαράν, τὸν δὲ βασιλέα, ἂν καὶ ἔχει τὸ βασιλικὸν στέμμα καὶ τὴν πορφύραν, νὰ νοιώθῃ λύπην, νὰ ἔχῃ ἀπείρους φροντίδας καὶ νὰ πεθαίνῃ ἀπὸ τὸν φόβον του. Ἄρα λοιπὸν δὲν ὑπάρχει, δὲν ὑπάρχει μὲ κανένα τρόπον ζωὴ ποὺ νὰ εἶναι ἀπηλλαγμένη ἀπὸ λύπην, ἀλλ' οὔτε ὑπάρχει καὶ ζωὴ χωρὶς εὐχαρίστησιν· διότι δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν ν' ἀνθέξῃ ἡ φύσις μας, ὅπως ἀκριβῶς προανέφερα. Ἐὰν συμβαίνῃ ὅμως ἄλλος νὰ χαίρεται περισσότερον καὶ ἄλλος νὰ πονᾷ περισσότερον, αὐτὸ ὀφείλεται εἰς αὐτὸν ποὺ λυπεῖται, ὅταν εἶναι μικρόψυχος, καὶ ὄχι εἰς τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων. Διότι ἐὰν θέλωμεν νὰ χαίρωμεν συνεχῶς ἔχομεν πολλὰς ἀφορμάς. Ἂν λοιπὸν ἀσκήσωμεν τὴν ἀρετήν, δὲν θὰ ὑπάρχῃ εἰς τὸ ἑξῆς πλέον τίποτε ποὺ νὰ μᾶς λυπῇ. Καθ' ὅσον αὐτὴ χαρίζει εἰς ἐκείνους ποὺ τὴν ἀσκοῦν ἀγαθὰς ἐλπίδας, τοὺς κάνει ἀρεστοὺς εἰς τὸν Θεόν, ἐπιτυχημένους μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων καὶ τοὺς προσφέρει ἀπερίγραπτον εὐχαρίστησιν. Καὶ ἂν ἀκόμη λοιπὸν συμβαίνῃ κατὰ τὴν ἄσκησιν τῆς ἀρετῆς νὰ συναντᾷ κανεὶς πόνους, ἀλλ' ὅμως ἡ συνείδησίς του εἶναι γεμάτη ἀπὸ εὐφροσύνην, καὶ μὲ τόσην πολλὴν ἡδονὴν πληροῖ τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον, ποὺ δὲν εἶναι δυνατὸν κανεὶς ἀνθρώπινος λόγος νὰ περιγράψῃ. Διότι ποῖο ἀπὸ τὰ πράγματα τῆς παρούσης ζωῆς θεωρεῖς ὅτι εἶναι εὐχάριστον; Τὴν πολυτελῆ τράπεζαν, τὴν ὑγείαν τοῦ σώματος, τὴν δόξαν καὶ τὸν πλοῦτον; Ἀλλ' ὅμως, ἐὰν ὅλα αὐτὰ τὰ εὐχάριστα τὰ συγκρίνῃς μὲ αὐτὴν τὴν ἡδονήν, θὰ εὕρῃς νὰ εἶναι, ἐν συγκρίσει πρὸς αὐτήν, πικρότερα ἀπὸ ὅλα. Διότι τίποτε δὲν ὑπάρχει πιὸ εὐχάριστον ἀπὸ τὴν ἀγαθὴν συνείδησιν καὶ τὴν καλὴν ἐλπίδα.

5. Ἐὰν λοιπὸν θέλετε νὰ τὸ γνωρίσετε αὐτό, ἂς ἐξετάσωμεν τὸν ἑτοιμοθάνατον ἢ κάποιον γέροντα, καὶ ἀφοῦ

αὐτὸν τραπέζης πολυτελοῦς ἧς ἀπέλαυσε, καὶ δόξης καὶ τιμῆς, καὶ ἀγαθῶν ἔργων ὧν εἰργάσατό ποτε καὶ ἐποίησεν, ἐρώμεθα ἐπὶ τίσι γάννυται μᾶλλον, καὶ ὀψόμεθα ἐπ᾽ ἐκείνοις μὲν αἰσχυνόμενον καὶ ἐγκαλυπτόμενον, ἐπὶ τούτοις δὲ πετόμενον καὶ σκιρτῶντα. Οὕτω καὶ Ἐζεχίας ὅτε ἐμαλακίσθη, οὐ τραπέζης ἐμνημόνευσε πολυτελοῦς, οὐ δόξης, οὐ βασιλείας, ἀλλὰ δικαιοσύνης. «Μνήσθητι» γάρ, φησίν, «ὡς ἐπορεύθην ἐνώπιόν σου ἐν ὁδῷ εὐθείᾳ». Ὅρα καὶ Παῦλον ἀπὸ τούτων σκιρτῶντα καὶ λέγοντα· «Τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα».

Τί γὰρ καὶ εἶχεν εἰπεῖν οὗτος; φησί. Πολλὰ καὶ πλείονα τούτων· καὶ τιμὰς ἃς ἐτιμήθη, καὶ δορυφορίας ἧς ἀπέλαυσε, καὶ θεραπείας πολλῆς. Ἢ οὐκ ἀκούεις αὐτοῦ λέγοντος· «Ὡς ἄγγελον Θεοῦ ἐδέξασθέ με, ὡς Χριστὸν Ἰησοῦν»· καὶ ὅτι, «Εἰ δυνατόν, τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν ἐξορύξαντες ἂν ἐδώκατέ μοι»· καὶ ὅτι· «Ὑπὲρ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ τὸν τράχηλον ὑπέθηκαν»; Ἀλλ᾽ οὐδὲν ἐκείνων φέρει εἰς μέσον, ἀλλὰ τοὺς πόνους καὶ τοὺς κινδύνους καὶ τοὺς ὑπὲρ τούτων στεφάνους· καὶ μάλα εἰκότως Ταῦτα μὲν γὰρ ἐνταῦθα ἀφίεται, ἐκεῖνα δὲ ἡμῖν συναποδημεῖ· κἀκείνων μὲν δώσομεν λόγον, τούτων δὲ μισθὸν ἀπαιτήσομεν. Οὐκ ἴστε ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ τελευταίᾳ πῶς συστρέφει ψυχὴν ἁμαρτήματα; πῶς κάτωθεν τὴν καρδίαν ἀνακινεῖ; Τότε τοίνυν, ὅτε ταῦτα γίνεται, τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἡ μνήμη παραστᾶσα, καθάπερ εὐδία ἐν χειμῶνι, πα-

---

25. Βασιλεὺς τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰούδα ἀπὸ τὸ 726-697 π.Χ.
26. Πρβλ. Δ΄ Βασ. 20, 3.
27. Β΄ Τιμ. 4, 7.
28. Γαλ. 4, 14.
29. Γαλ. 4, 15.
30. Ρωμ. 16, 4.

τοῦ ὑπενθυμίσωμεν τὰ πολυτελῆ τραπέζια ποὺ ἀπήλαυσε, τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμήν, καθὼς ἐπίσης καὶ τὰ ἀγαθὰ ἔργα ποὺ διέπραξε κατὰ καιρούς, ἂς τὸν ἐρωτήσωμεν διὰ ποῖα νοιώθει μεγαλυτέραν χαράν, θὰ ἰδοῦμεν τότε ὅτι διὰ μὲν τὰ πρῶτα νὰ ἐντρέπεται καὶ νὰ καλύπτῃ τὸν πρόσωπόν του, ἐνῷ διὰ τὰ δεύτερα νὰ πετᾷ καὶ νὰ σκιρτᾷ ἀπὸ χαράν. Ἔτσι καὶ ὁ Ἐζεκίας[25], ὅταν ἠσθένησε δὲν ἐνεθυμήθη τὴν πολυτελῆ τράπεζαν, οὔτε τὴν δόξαν, οὔτε τὴν βασιλείαν του, ἀλλὰ τὴν δικαιοσύνην. Διότι, λέγει, εἶπεν· «Ἐνθυμήσου με, Κύριε, διότι ἐβάδισα ἐνώπιόν σου τὴν εὐθεῖαν ὁδόν»[26]. Πρόσεξε καὶ τὸν Παῦλον ποὺ σκιρτᾷ ἡ καρδία του διὰ τὰ ἴδια πράγματα καὶ λέγει· «Τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν τὸν ἔφερα εἰς πέρας, ἔχω φθάσει εἰς τὸ τέλος τοῦ δρόμου καὶ ἔχω φυλάξει τὴν πίστιν»[27].

Τί λοιπόν, θὰ ἔλεγε κάποιος, ἠμπορεῖ νὰ εἰπῇ ὁ Παῦλος; Πολλὰ καὶ πολὺ περισσότερα ἀπὸ αὐτά, ὅπως τὰς τιμὰς μὲ τὰς ὁποίας ἐτιμήθη, τὰς τιμητικὰς συνοδείας ποὺ ἀπήλαυσε καὶ τὴν μεγάλην ἀφοσίωσιν. Ἢ δὲν τὸν ἀκούεις ποὺ λέγει· «Μὲ ὑποδέχθητε ὡσὰν ἄγγελον τοῦ Θεοῦ, ὅπως θὰ ἐδέχεσθε τὸν Ἰησοῦν Χριστόν»[28], καὶ ὅτι, «ἐὰν ἦτο δυνατόν, καὶ τὰ μάτια σας θὰ ἐβγάζατε καὶ θὰ μοῦ τὰ ἐδίδατε»[29], καὶ ἀκόμη· «Χάριν τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἐκινδύνευσαν ν' ἀποκεφαλισθοῦν»[30]; Παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως τίποτε ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνα δὲν ἀναφέρει, ἀλλ' ἁπλῶς καὶ μόνον τοὺς κόπους, τοὺς κινδύνους καὶ τοὺς στεφάνους δι' ὅλα αὐτά. Καὶ κατὰ πολὺν φυσικὸν λόγον. Διότι αὐτὰ μὲν ἐγκαταλείπονται ὅλα ἐδῶ, ἐνῷ ἐκεῖνα μᾶς συνοδεύουν εἰς τὴν ἄλλην ζωήν. Καὶ δι' ἐκεῖνα μὲν θὰ λογοδοτήσωμεν, ἐνῷ δι' αὐτὰ θὰ ζητήσωμεν ἀμοιβήν. Δὲν γνωρίζετε κατὰ τὴν τελευταίαν ἡμέραν τῆς ζωῆς μας πῶς συνταράσσουν τὴν ψυχήν μας τὰ ἁμαρτήματα; πῶς ἀνακινοῦν τὴν καρδίαν μας μέχρι τὸ βάθος της; Τότε λοιπόν, ὅταν συμβαίνουν αὐτά, παρουσιάζεται ἡ ἀνάμνησις τῶν ἀγαθῶν ἔργων, ὅπως ἀκριβῶς ἡ καλοκαιρία κατὰ τὸν χειμῶνα, καὶ παρηγορεῖ τὴν ἀναστατωμένην ψυχήν

ραμυθεῖται τὴν τεθορυβημένην ψυχήν. Ἂν μὲν γὰρ νήφωμεν, καὶ ζώντων ἡμῶν ἀεὶ οὗτος παρέσται ὁ φόβος· ἐπειδὴ δὲ ἀναισθήτως διακείμεθα, ὅταν ἐκβαλλώμεθα ἐντεῦθεν, ἐπιστήσεται πάντως. Ἐπεὶ καὶ ὁ δεσμώτης τότε μάλιστα ἀλγεῖ, ὅταν αὐτὸν ἐξαγάγωσιν ἐπὶ τὸ δικαστήριον· τότε μάλιστα τρέμει, ὅταν ἐγγὺς ᾖ τοῦ βήματος, ὅταν δέῃ τὰς εὐθύνας δοῦναι. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ δείματα τῶν πολλῶν τότε ἐστὶν ἀκούειν διηγουμένων, καὶ ὄψεις φοβεράς, ὧν οὐδὲ τὴν θεωρίαν λοιπὸν φέροντες οἱ ἀπιόντες, καὶ τὴν κλίνην αὐτὴν μετὰ πολλῆς τῆς ῥύμης τινάσσουσι κείμενοι, καὶ φοβερὸν ἐνορῶσι τοῖς παροῦσι, τῆς ψυχῆς ἔνδον ἑαυτὴν εἰσωθούσης, καὶ ὀκνούσης ἀπορραγῆναι τοῦ σώματος, καὶ τὴν ὄψιν τῶν ἐρχομένων ἀγγέλων οὐ φερούσης. Εἰ γὰρ ἀνθρώπους φοβεροὺς ἐνορῶντες δεδιττόμεθα, ἀγγέλους ἀπειληφόρους καὶ δυνάμεις ἀποτόμους τῶν παραγινομένων βλέποντες, τί οὐ πεισόμεθα, ἑλκομένης ἡμῖν ἀπὸ τοῦ σώματος τῆς ψυχῆς, καὶ συρομένης, καὶ πολλὰ ἀποδυρομένης εἰκῇ καὶ μάτην; Ἐπεὶ καὶ ὁ πλούσιος ἐκεῖνος μετὰ τὸ ἀπελθεῖν πολλὰ ἐπένθησεν, ἀλλ' οὐδὲν ἀπώνατο.

Ταῦτα δὴ πάντα ἀναπλάττοντες παρ' ἑαυτοῖς καὶ ἀναστρέφοντες, ἵνα μὴ καὶ ἡμεῖς τὰ αὐτὰ πάθωμεν, τὸν ἐκ τούτων φόβον ἀκμάζοντα διατηρῶμεν, ὅπως τὴν ἀπὸ τῶν πραγμάτων φύγωμεν κόλασιν, καὶ τῶν αἰωνίων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

μας. Ἐὰν βέβαια κάνωμεν σώφρονα ζωήν, τότε καὶ καθ' ὅλην τὴν ζωήν μας θὰ μᾶς ἀκολουθῇ πάντοτε αὐτὸς ὁ φόβος. Ἐπειδὴ ὅμως μᾶς ἔχει κυριεύσει ἡ ἀναισθησία, ὁπωσδήποτε θὰ μᾶς κυριεύσῃ ὁ φόβος αὐτὸς ὅταν θὰ φεύγωμεν ἀπὸ αὐτὴν τὴν ζωήν. Διότι καὶ ὁ φυλακισμένος τότε πονᾷ περισσότερον, ὅταν τὸν ὁδηγοῦν εἰς τὸ δικαστήριον· τότε τρέμει περισσότερον, ὅταν ἵσταται πλησίον τοῦ ἑδωλίου τοῦ κατηγορουμένου, ὅταν πρόκειται νὰ τοῦ ζητηθοῦν εὐθῦναι διὰ τὰς πράξεις του. Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ εἶναι δυνατὸν τότε ν' ἀκούσῃς πολλοὺς νὰ διηγοῦνται φοβερὰ πράγματα, καὶ φοβερὰ ὁράματα, ποὺ δὲν ἠμποροῦν οὔτε κἂν νὰ τ' ἀντικρύσουν οἱ μελλοθάνατοι, καὶ τινάσσονται μὲ πολλὴν ὁρμὴν ἐπάνω εἰς τὸ κρεββάτι ποὺ εἶναι ἐξαπλωμένοι, καὶ βλέπουν μὲ φόβον τοὺς εὑρισκομένους πλησίον των, ἐπειδὴ ἡ ψυχή των εἰσχωρεῖ βαθύτερα καὶ διστάζει ἐξ αἰτίας τοῦ φόβου ν' ἀποχωρισθῇ ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ δὲν ὑποφέρει νὰ βλέπῃ τοὺς ἀγγέλους ποὺ ἔρχονται νὰ τὴν πάρουν. Διότι, ἐάν, ἀντικρύζοντες φοβεροὺς ἀνθρώπους, καταλαμβανόμεθα ἀπὸ φόβον, τί δὲν θὰ πάθωμεν, βλέποντες ἀγγέλους νὰ μᾶς ἀπειλοῦν καὶ δυνάμεις βιαίως νὰ ἵστανται πλησίον μας, καθ' ἣν στιγμὴν ἡ ψυχή μας ἀποχωρίζεται ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ σύρεται καὶ θρηνολογεῖ ἄδικα καὶ ἄσκοπα; Διότι καὶ ὁ πλούσιος ἐκεῖνος μετὰ τὸν θάνατόν του ἐπένθησε πάρα πολύ, ἀλλ' μως εἰς τίποτε δὲν ὠφελήθη.

Ἐπαναφέροντες λοιπὸν ὅλα αὐτὰ εἰς τὴν μνήμην μας καὶ ἀσχολούμενοι διαρκῶς μὲ αὐτά, ὥστε νὰ μὴ πάθωμεν καὶ ἡμεῖς τὰ ἴδια, ἂς διατηροῦμεν ἀκμαῖον τὸν φόβον ποὺ πηγάζει ἀπὸ αὐτά, διὰ νὰ ἀποφύγωμεν τὴν κόλασιν ποὺ θὰ ἔχῃ ὡς αἰτίαν τὰς πράξεις μας, καὶ νὰ ἐπιτύχωμεν τὰ αἰώνια ἀγαθά, τὰ ὁποῖα εὔχομαι ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχωμεν μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον, μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως καὶ τὸ ἅγιον καὶ ζωοποιὸν Πνεῦμα, ἀνήκει δόξα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΔ΄
Ματθ. 16, 13 - 23

«Ἐξελθὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς εἰς τὰ μέρη τῆς Καισαρείας τῆς Φιλίππου, ἠρώτα τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, λέγων· Τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι, τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου;».

1. Τίνος ἕνεκεν τὸν οἰκιστὴν τῆς πόλεως εἴρηκεν; Ἐπειδὴ ἔστι καὶ ἑτέρα, ἡ Στράτωνος. Καὶ οὐκ ἐν ἐκείνῃ, ἀλλ' ἐν ταύτῃ αὐτοὺς ἐρωτᾷ, πόρρω τῶν Ἰουδαίων ἀπάγων, ὥς, πάσης ἀπαλλαγέντας ἀγωνίας, μετὰ παρρησίας εἰπεῖν τὰ κατὰ διάνοιαν ἅπαντα. Καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ εὐθέως τὴν γνώμην αὐτῶν ἠρώτησεν, ἀλλὰ τὴν τῶν πολλῶν; Ἵνα εἰπόντες τὴν ἐκείνων, εἶτα ἐρωτηθέντες, «Ὑμεῖς δὲ τίνα λέγετε εἶναι;», ἀπὸ τοῦ τρόπου τῆς ἐρωτήσεως εἰς μείζονα ἀνενεχθῶσιν ἔννοιαν, καὶ μὴ εἰς τὴν αὐτὴν ταπεινότητα τοῖς πολλοῖς περιπέσωσι. Διὰ δὴ τοῦτο οὐδὲ ἐν ἀρχῇ τοῦ κηρύγματος αὐτῶν πυνθάνεται, ἀλλ' ὅτε σημεῖα πολλὰ ἐποίησε, καὶ περὶ πολλῶν αὐτοῖς διελέχθη καὶ ὑψηλῶν δογμάτων, καὶ τῆς αὐτοῦ θεότητος καὶ τῆς πρὸς τὸν Πατέρα ὁμονοίας πολλὰς παρέσχε τὰς ἀποδείξεις, τότε τὴν πεῦσιν αὐτοῖς προσάγει ταύτην. Καὶ οὐκ εἶπε, 'τίνα με λέγουσιν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι εἶναι;' καίτοιγε οὗτοι αὐτῷ πολλάκις προσῄεσαν καὶ διελέγοντο· ἀλλά, «Τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι;», τὴν τοῦ δήμου γνώμην τὴν ἀδέκαστον ἐξετάζων. Εἰ γὰρ καὶ πολλῷ ταπεινοτέρα τοῦ δέοντος ἦν, ἀλλὰ πονηρίας ἀπήλλακτο· ἐκείνη δὲ πολλῆς ἔγεμε τῆς κακίας. Καὶ

1. Πόλις τῆς Παλαιστίνης, παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἰορδάνου.
2. Εὑρισκομένη μεταξὺ Τύρου καὶ Ἰόππης, ἀνοικοδομήθη ὑπὸ τοῦ Μ. Ἡρώδου καὶ ὠνομάσθη Καισάρεια πρὸς τιμὴν τοῦ Αὐγούστου Καίσαρος.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΔ΄
Ματθ. 16, 13 - 23

«Ὅταν δὲ ὁ Ἰησοῦς ἦλθεν εἰς τὰ μέρη τῆς Καισαρείας τοῦ Φιλίππου[1] ἠρώτησε τοὺς μαθητάς του, λέγων· Ποῖος νομίζουν οἱ ἄνθρωποι ὅτι εἶμαι ἐγώ, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου;».

1. Διατί ἀνέφερε τὸν ἱδρυτὴν τῆς πόλεως; Ἐπειδὴ ὑπάρχει καὶ ἄλλη, ποὺ ἱδρύθη ὑπὸ τοῦ Στράτωνος[2]. Καὶ ἐρωτᾷ τοὺς μαθητὰς ὄχι εἰς ἐκείνην, ἀλλ' εἰς αὐτήν, ὁδηγῶν αὐτοὺς πολὺ μακρὰν τῶν Ἰουδαίων ὥστε, ἀφοῦ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ κάθε ἀγωνίαν, νὰ ἀποκαλύψουν μὲ θάρρος τὰς βαθυτέρας σκέψεις των. Καὶ διατί δὲν ἐζήτησε νὰ μάθῃ πρῶτα τὴν γνώμην αὐτῶν, ἀλλὰ τὴν γνώμην τῶν πολλῶν; Μὲ σκοπόν, ἀφοῦ ἀναφέρουν τὴν γνώμην ἐκείνων, ἐρωτηθέντες εἰς τὴν συνέχειαν, «Σεῖς δὲ ποῖος λέγετε, ὅτι εἶμαι;», ὁρμώμενοι ἀπὸ τὸν τρόπον τῆς ἐρωτήσεως νὰ ὁδηγηθοῦν εἰς ὑψηλοτέραν ἔννοιαν καὶ νὰ μὴ ἐκπέσουν μαζὶ μὲ τοὺς πολλοὺς εἰς τὴν αὐτὴν ταπεινὴν ἰδέαν περὶ αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ δὲν ζητεῖ κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ κηρύγματος νὰ μάθῃ τὴν γνώμην των, ἀλλ' ἀφοῦ ἔκανε πολλὰ θαύματα καὶ τοὺς ὡμίλησε περὶ τῶν διαφόρων ὑψηλῶν ἀληθειῶν τῆς πίστεως καὶ τοὺς ἔδωσε πολλὰς ἀποδείξεις περὶ τῆς θεότητός του καὶ τῆς ἀπολύτου συμφωνίας μὲ τὸν Πατέρα, τότε πλέον τοὺς κάνει τὴν ἐρώτησιν αὐτήν. Καὶ δὲν εἶπε, ποῖος νομίζουν ὅτι εἶμαι οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι· μολονότι βέβαια αὐτοὶ πολλὲς φορὲς ἐπλησίαζαν τὸν Κύριον καὶ συζητοῦσαν μαζί του, ἀλλά, «Ποῖος νομίζουν οἱ ἄνθρωποι ὅτι εἶμαι;», ἐξετάζων τὴν ἀμερόληπτον γνώμην τοῦ λαοῦ. Διότι, ἂν καὶ ἦτο κατὰ πολὺ κατωτέρα τῆς πραγματικότητος, ἦτο ὅμως ἀπηλλαγμένη πονηρίας, ἐνῷ ἡ γνώμη τῶν Φαρισαίων καὶ γραμματέων ἦτο γεμάτη ἀπὸ κακίαν. Καὶ

δεικνὺς πῶς σφόδρα βούλεται τὴν οἰκονομίαν ὁμολογεῖσθαι, φησί, «τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου», τὴν θεότητα ἐντεῦθεν καλῶν, ὃ καὶ ἀλλαχοῦ πολλαχοῦ ποιεῖ. Φησὶ γάρ, «Οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ»· καὶ πάλιν· «Ὅταν δὲ ἴδητε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνοντα, ὅπου ἦν τὸ πρότερον». Εἶτα, ἐπειδὴ εἶπον, «Οἱ μὲν Ἰωάννην τὸν βαπτιστήν, οἱ δὲ Ἠλίαν, οἱ δὲ Ἰερεμίαν, οἱ δὲ ἕνα τῶν προφητῶν», καὶ τὴν πεπλανημένην αὐτῶν δ ξαν εἰς μέσον ἤγαγον, τότε ἐπήγαγεν· «Ὑμεῖς δὲ τίνα μι λέγετε εἶναι;», ἐκκαλούμενος αὐτοὺς διὰ τῆς δευτέρας ἐρωτήσεως εἰς τὸ μεῖζόν τι φαντασθῆναι περὶ αὐτοῦ, καὶ ἐνδεικνύμενος αὐτοῖς, ὅτι ἡ προτέρα ψῆφος σφόδρα ἐστὶν ἀποδέουσα αὐτοῦ τῆς ἀξίας.

Διὸ παρ' αὐτῶν ἑτέραν ἐπιζητεῖ, καὶ δευτέραν ἐπάγει πεῦσιν, ὑπὲρ τοῦ μὴ συμπεσεῖν τοῖς πολλοῖς, οἳ ἐπειδὴ μείζονα εἶδον τὰ σημεῖα ἢ κατὰ ἄνθρωπον, ἄνθρωπον μὲν ἐνόμιζον εἶναι, ἐξ ἀναστάσεως δὲ φανέντα, καθάπερ καὶ Ἡρώδης ἔλεγεν. Ἀλλ' αὐτὸς ταύτης αὐτοὺς ἀπάγων τῆς ὑπονοίας, φησίν· «Ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι;», τουτέστιν, οἱ συνόντες ἀεὶ καὶ θαυματουργοῦντα βλέποντες, καὶ πολλὰς δυνάμεις δι' ἐμοῦ πεποιηκότες αὐτοί. Τί οὖν τὸ στόμα τῶν ἀποστόλων ὁ Πέτρος, ὁ πανταχοῦ θερμός, ὁ τοῦ χοροῦ τῶν ἀποστόλων κορυφαῖος; Πάντων ἐρωτηθέντων, αὐτὸς ἀποκρίνεται. Καὶ ὅτε μὲν τὴν τοῦ δήμου γνώμην ἠρώτα, πάντες εἶπον τὸ ἐρωτηθέν, ὅτε δὲ τὴν αὐτῶν, Πέτρος προπηδᾷ καὶ προλαμβάνει καί φησι· «Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος».

---

3. Ἰω. 3, 13.
4. Ἰω. 6, 62.
5. Ματθ. 14, 2. «Οὗτός ἐστιν Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής· αὐτὸς ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν, καὶ διὰ τοῦτο αἱ δυνάμεις ἐνεργοῦσιν ἐν αὐτῷ».

διὰ νὰ δείξῃ πόσον πολὺ ἤθελε νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τὸ σχέδιον τῆς θείας οἰκονομίας, λέγει, «τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου», ἐννοῶν μὲ τὴν ὀνομασίαν αὐτὴν τὴν θεότητά του, πρᾶγμα ποὺ κάνει πολλὲς φορὲς καὶ εἰς ἄλλας περιπτώσεις. Διότι λέγει, «Κανεὶς δὲν ἔχει ἀναβεῖ εἰς τὸν οὐρανόν, παρὰ μόνον ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος εἶναι εἰς τὸν οὐρανόν»[3]· καὶ ἀλλοῦ· «ὅταν ὅμως θὰ ἰδῆτε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἀνεβαίνῃ ἐκεῖ ὅπου ἦτο ἀρχικά»[4]. Εἰς τὴν συνέχειαν, ἐπειδὴ εἶπαν, «Ἄλλοι μὲν νομίζουν ὅτι εἶσαι ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής, ἄλλοι δὲ ὁ Ἠλίας, καὶ ἄλλοι ὁ Ἰερεμίας ἢ ἕνας ἀπὸ τοὺς προφήτας» καὶ διετύπωσαν τὴν ἐσφαλμένην γνώμην των, τότε προσέθεσε, «Σεῖς δὲ ποῖος νομίζετε ὅτι εἶμαι;», διὰ νὰ τοὺς προκαλέσῃ μὲ τὴν δευτέραν ἐρώτησίν του νὰ σκεφθοῦν κάτι ὑψηλότερον περὶ αὐτοῦ, καὶ διὰ νὰ τοὺς δείξῃ ὅτι ἡ προηγουμένη γνώμη ἀπέχει πάρα πολὺ τῆς ἀξίας του.

Διὰ τοῦτο ζητεῖ ἀπὸ αὐτοὺς ἄλλην γνώμην καὶ τοὺς ἐρωτᾷ ἐκ δευτέρου, διὰ νὰ μὴ συμπέσῃ ἡ γνώμη των μὲ τὴν γνώμην τῶν πολλῶν, οἱ ὁποῖοι, ἐπειδὴ εἶδον θαύματα μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἠμπορεῖ νὰ ἐπιτελέσῃ ὁ ἄνθρωπος, ἐνόμιζον ὅτι ἦτο ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἀνέστη ἐκ νεκρῶν καὶ ἦλθεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ὅπως ἀκριβῶς ἔλεγε καὶ ὁ Ἡρώδης[5]. Ἀλλ' ὁ Χριστὸς ἀπαλλάσσων αὐτοὺς ἀπὸ τὴν ὑποψίαν αὐτήν, λέγει· «Σεῖς δὲ ποῖος νομίζετε ὅτι εἶμαι;», δηλαδὴ σεῖς ποὺ εἶσθε πάντοτε μαζί μου καὶ μὲ βλέπετε νὰ θαυματουργῶ καὶ ἔχετε οἱ ἴδιοι ἐπιτελέσει μὲ τὴν δύναμίν μου πολλὰ θαύματα. Τί ἀπαντᾷ λοιπὸν ὁ Πέτρος τὸ στόμα τῶν ἀποστόλων, ὁ γεμᾶτος ἐνθουσιασμὸν εἰς κάθε περίπτωσιν, ὁ κορυφαῖος τοῦ χοροῦ τῶν ἀποστόλων; Μολονότι ὅλοι ἠρωτήθησαν, ὅμως ἀπαντᾷ αὐτός. Καὶ ὅταν μὲν ἠρώτα διὰ νὰ μάθῃ τὴν γνώμην τοῦ λαοῦ, ἀπήντησαν ὅλοι μαζὶ εἰς τὴν ἐρώτησίν του, ὅταν ὅμως ἐζήτει νὰ μάθῃ τὴν ἰδικήν των γνώμην, ὁ Πέτρος, προτρέχων, προλαμβάνει τοὺς ἄλλους καὶ λέγει· «Σὺ εἶσαι ὁ Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος».

Τί οὖν ὁ Χριστός; «Μακάριος εἶ, Σίμων Βὰρ Ἰωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα ἀπεκάλυψέ σοι». Καὶ μὴν εἰ μὴ γνησίως αὐτὸν ὡμολόγησε, καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς γεγεννημένον, οὐκ ἦν ἀποκαλύψεως τοῦτο ἔργον· εἰ τῶν πολλῶν αὐτὸν εἶναι ἕνα ἐνόμιζεν, οὐ μακαρισμοῦ ἄξιον ἦν τὸ λεχθέν. Ἐπεὶ καὶ πρὸ τούτου εἶπον, «Ἀληθῶς Θεοῦ Υἱός ἐστιν», οἱ ἐν τῷ πλοίῳ μετὰ τὸν σάλον ὃν εἶδον, καὶ οὐκ ἐμακαρίσθησαν, καίτοιγε ἀληθῶς εἰπόντες. Οὐ γὰρ τοιαύτην ὡμολόγησαν υἱότητα, οἵαν ὁ Πέτρος, ἀλλ' ἕνα τῶν πολλῶν ἀληθῶς υἱὸν ἐνόμιζον εἶναι, ἐξαίρετον μὲν παρὰ τοὺς πολλούς, οὐ μὴν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῆς.

2. Καὶ ὁ Ναθαναὴλ δὲ ἔλεγε, «Ραββί, σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ», καὶ οὐ μόνον οὐ μακαρίζεται, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐνδεέστερον πολλῷ τῆς ἀληθείας εἰρηκὼς ἐλέγχεται παρ' αὐτοῦ. Ἐπήγαγε γοῦν· «Ὅτι εἶπόν σοι, ὅτι εἶδόν σε ὑποκάτω τῆς συκῆς, πιστεύεις; μείζονα τούτων ὄψει». Τίνος οὖν ἕνεκεν οὗτος μακαρίζεται; Ὅτι γνήσιον αὐτὸν ὡμολόγησεν Υἱόν. Διὰ δὴ τοῦτο ἐπ' ἐκείνων μὲν οὐδὲν τοιοῦτον εἴρηκεν· ἐπὶ δὲ τούτου καὶ τὸν ἀποκαλύψαντα δείκνυσιν. Ἵνα γὰρ μὴ δόξῃ τοῖς πολλοῖς, ἐπειδὴ σφοδρὸς ἦν ἐραστὴς τοῦ Χριστοῦ, φιλίας καὶ κολακείας εἶναι τὰ ῥήματα, καὶ διαθέσεως αὐτῷ χαριζομένης, ἄγει εἰς μέσον τὸν ἐνηχήσαντα αὐτοῦ τῇ ψυχῇ, ἵνα μάθῃς, ὅτι Πέτρος μὲν ἐφθέγξατο, ὁ Πατὴρ ὑπηγόρευσε, καὶ μηκέτι ἀνθρωπίνην, ἀλλὰ δόγμα εἶναι θεῖον τὰ εἰρημένα πιστεύσῃς.

Καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ αὐτὸς ἀποφαίνεται, οὐδὲ λέγει, «Ἐγώ εἰμι ὁ Χριστός, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐρωτήσεως τοῦτο κα-

6. Ματθ. 14, 33.
7. Ἰω. 1, 50.
8. Ἰω. 1, 51.

Τί τοῦ λέγει λοιπὸν ὁ Χριστός; «Μακάριος εἶσαι, Σίμων, υἱὲ τοῦ Ἰωνᾶ, διότι δὲν σοῦ τὸ ἀπεκάλυψεν αὐτὸ ἄνθρωπος». Καὶ βέβαια αὐτὸ δὲν θὰ ἦτο ἔργον τῆς θείας ἀποκαλύψεως, ἐὰν δὲν ἦτο ἀληθὴς ἡ ὁμολογία τοῦ Πέτρου περὶ τοῦ Χριστοῦ ὡς Υἱοῦ ποὺ ἐγεννήθη ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Πατέρα του, καὶ δὲν θὰ ἦσαν ἄξια μακαρισμοῦ τὰ λόγια του, ἐὰν ἐθεώρει τὸν Χριστὸν ὡς ἕνα ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἀνθρώπους. Διότι καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὸ εὑρισκόμενοι μέσα εἰς τὸ πλοῖον μετὰ τὴν θαλασσοταραχὴν ποὺ ἐπέρασαν εἶπον, «Ἀλήθεια, εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ»[6], καὶ δὲν ἐμακαρίσθησαν, μολονότι ἦτο ἀλήθεια αὐτὸ ποὺ εἶπαν. Δὲν ὡμολόγησαν ὅμως υἱότητα ὁμοίαν μὲ ἐκείνην τοῦ Πέτρου, ἀλλὰ τὸν ἐνόμιζον πράγματι ὡς ἕνα ἀπὸ τοὺς πολλοὺς υἱοὺς ἀνώτερον μὲν μεταξὺ τῶν πολλῶν, ἀλλ' ὄχι τῆς ἰδίας οὐσίας μὲ τὸν Πατέρα.

2. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ναθαναὴλ εἶπε, «Διδάσκαλε, σὺ εἶσαι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, σὺ εἶσαι ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ»[7] καὶ ὄχι μόνον δὲν μακαρίζεται, ἀλλὰ καὶ ἐλέγχεται ἀπὸ αὐτὸν ὡσὰν νὰ ἦτο αὐτὸ ποὺ εἶπε κατὰ πολὺ κατώτερον τῆς ἀληθείας. Διότι προσέθεσεν· «Πιστεύεις ἐπειδὴ σοῦ εἶπον ὅτι σὲ εἶδον κάτω ἀπὸ τὴν συκῆν; Θὰ ἴδῃς εἰς τὸ μέλλον μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτά»[8]. Διατί λοιπὸν μακαρίζεται ὁ Πέτρος; Ἐπειδὴ ὡμολόγησε τὸν Χριστὸν πραγματικὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο λοιπὸν εἰς ἐκείνους μὲν δὲν εἶπε τίποτε παρόμοιον, εἰς τὴν περίπτωσιν ὅμως τοῦ Πέτρου φανερώνει καὶ ἐκεῖνον ποὺ τοῦ ἀπεκάλυψεν αὐτό. Διὰ νὰ μὴ νομίσουν δηλαδὴ οἱ πολλοί, ἐπειδὴ ὁ Πέτρος ἠγάπα πάρα πολὺ τὸν Χριστόν, ὅτι τὰ λόγια αὐτὰ τὰ εἶπε χάριν φιλίας καὶ χαριστικῆς διαθέσεως πρὸς αὐτὸν καὶ διὰ νὰ τὸν κολακεύσῃ, παρουσιάζει ἐκεῖνον ποὺ ὡμίλησεν εἰς τὴν ψυχήν του, διὰ νὰ μάθῃς, ὅτι ὡμίλησε μὲν ὁ Πέτρος, ἀλλ' ὅμως ὁ Πατὴρ τοῦ τὰ ὑπηγόρευσε, καὶ νὰ πιστεύσῃς ὅτι τὰ λόγια ἐκεῖνα δὲν ἦσαν πλέον ἀνθρωπίνη γνώμῃ ἀλλὰ θεία ἀλήθεια.

Καὶ διὰ ποῖον λόγον δὲν αὐτοαποκαλύπτεται οὔτε λέγει, Ἐγὼ εἶμαι ὁ Χριστός, ἀλλὰ προχωρεῖ εἰς τὴν ἀποκάλυψιν

τασκευάζει, αὐτοὺς εἰσάγων ὁμολογοῦντας; Ὅτι οὕτω καὶ αὐτῷ τότε πρεπωδέστερον ἦν καὶ ἀναγκαῖον, καὶ ἐκείνους μᾶλλον ἐφείλκετο πρὸς τὴν πίστιν τῶν λεγομένων. Εἶδες πῶς Υἱὸν ἀποκαλύπτει Πατήρ; πῶς Πατέρα Υἱός; «Οὐδὲ γὰρ τὸν Πατέρα τις ἐπιγινώσκει», φησίν, «εἰ μὴ ὁ Υἱός, καὶ ᾧ ἂν βούληται ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψαι». Οὐκ ἄρα ἔνι παρ' ἑτέρου μαθεῖν τὸν Υἱόν, ἢ παρὰ τοῦ Πατρός, οὐδὲ παρ' ἑτέρου μαθεῖν τὸν Πατέρα, ἢ παρὰ τοῦ Υἱοῦ. Ὥστε καὶ ἐντεῦθεν τὸ ὁμότιμόν τε καὶ ὁμοούσιον δῆλον.

Τί οὖν ὁ Χριστός; «Σὺ εἶ Σίμων ὁ υἱὸς Ἰωνᾶ· σὺ κληθήσῃ Κηφᾶς». Ἐπειδὴ γὰρ ἐκήρυξάς μου τὸν Πατέρα, φησί, καὶ ἐγὼ τὸν γεγεννηκότα σε ὀνομάζω· μόνον οὐχὶ λέγων, ὅτι ὥσπερ σὺ τοῦ Ἰωνᾶ παῖς, οὕτω κἀγὼ τοῦ Πατρὸς τοῦ ἐμοῦ. Ἐπεὶ καὶ παρέλκον ἦν εἰπεῖν, «Σὺ εἶ ὁ υἱὸς Ἰωνᾶ», ἀλλ' ἐπειδὴ εἶπεν Υἱὸν Θεοῦ, ἵνα δείξῃ ὅτι οὕτως ἐστὶν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὥσπερ ἐκεῖνος υἱὸς Ἰωνᾶ, τῆς αὐτῆς οὐσίας τῷ γεγεννηκότι διὰ τοῦτο προσέθηκε. «Καὶ ἐγώ σοι λέγω, σὺ εἶ Πέτρος καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν»· τουτέστι τῇ πίστει τῆς ὁμολογίας. Ἐντεῦθεν δείκνυσι πολλοὺς μέλλοντας ἤδη πιστεύειν, καὶ ἀνίστησιν αὐτοῦ τὸ φρόνημα καὶ ποιμένα ποιεῖ. «Καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς». Εἰ δὲ ἐκείνης οὐ κατισχύσουσι, πολλῷ μᾶλλον ἐμοῦ. Ὥστε μὴ θορυβηθῇς, ἐπειδὰν μέλλῃς ἀκούειν, ὅτι παραδοθήσομαι καὶ σταυρωθήσομαι.

Εἶτα καὶ ἑτέραν λέγει τιμήν· «Καὶ ἐγὼ δέ σοι δώσω τὰς κλεῖς τῶν οὐρανῶν». Τί δέ ἐστι, «Καὶ ἐγὼ δέ σοι δώ-

---

9. Λουκᾶ 10, 22.
10. Ἰω. 1, 42.

τοῦ ἑαυτοῦ του διὰ τῆς ἐρωτήσεως καὶ παρουσιάζει τοὺς μαθητάς του νὰ ὁμολογοῦν αὐτό; Διότι ἔτσι καὶ εἰς αὐτὸν αὐτὸ τότε ἥρμοζε περισσότερον καὶ ἦτο ἀναγκαῖον καὶ ἔκανεν αὐτοὺς εὐκολώτερον νὰ πιστεύσουν τὰ λόγια του. Βλέπεις πῶς ὁ Πατὴρ ἀποκαλύπτει τὸν Υἱόν; πῶς ὁ Υἱὸς τὸν Πατέρα; Διότι, λέγει, «Κανεὶς δὲν γνωρίζει τὸν Πατέρα παρὰ μόνον ὁ Υἱὸς καὶ ἐκεῖνος εἰς τὸν ὁποῖον θὰ ἤθελε νὰ τὸν ἀποκαλύψῃ ὁ Υἱός»[9]. Ἄρα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γνωρίσωμεν ἀπὸ ἄλλον τὸν Υἱόν, παρὰ μόνον ἀπὸ τὸν Πατέρα, οὔτε νὰ γνωρίσωμεν τὸν Πατέρα ἀπὸ ἄλλον, παρὰ μόνον ἀπὸ τὸν Υἱόν. Ὥστε καὶ ἀπὸ αὐτὸ γίνεται φανερὸν ὅτι ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς εἶναι καὶ ἰσότιμοι καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας.

Τί λέγει λοιπὸν ὁ Χριστός; «Σὺ εἶσαι ὁ Σίμων, ὁ υἱὸς τοῦ Ἰωνᾶ· σὺ θὰ ὀνομασθῇς Κηφᾶς»[10]. Ἐπειδή, λέγει, διεκήρυξες τὸν Πατέρα μου καὶ ἐγὼ ἀναφέρω ἐκεῖνον ποὺ ἐγέννησεν ἐσένα· ὡσὰν δηλαδὴ νὰ ἔλεγεν, ὅτι, ὅπως ἀκριβῶς σὺ εἶσαι υἱὸς τοῦ Ἰωνᾶ, κάθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ἐγὼ εἶμαι Υἱὸς τοῦ Πατρός μου. Καθ' ὅσον ἦτο περιττὸν νὰ εἴπῃ, «Σὺ εἶσαι ὁ υἱὸς τοῦ Ἰωνᾶ», ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Πέτρος τὸν ὠνόμασεν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος εἶναι υἱὸς τοῦ Ἰωνᾶ, ἔτσι καὶ αὐτὸς εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἰδίας οὐσίας μὲ τὸν Πατέρα, διὰ τοῦτο προσέθεσεν αὐτό. «Καὶ ἐγὼ σοῦ λέγω, σὺ εἶσαι ὁ Πέτρος, καὶ ἐπάνω εἰς αὐτὴν τὴν πέτραν θὰ οἰκοδομήσω τὴν Ἐκκλησίαν μου», δηλαδὴ ἐπάνω εἰς τὴν πίστιν τῆς ὁμολογίας. Μὲ τὰ λόγια αὐτὰ ἀποκαλύπτει, ὅτι πρόκειται πολλοὶ πλέον νὰ πιστεύσουν, καὶ ἐξυψώνει τὸ φρόνημά του, καὶ τὸν διορίζει ποιμένα. «Καὶ αἱ πύλαι τοῦ Ἅδου δὲν θὰ ἠμπορέσουν νὰ τὴν καταστρέψουν». Ἐὰν δὲ δὲν θὰ ἠμπορέσουν νὰ γίνουν ἰσχυρότεραι τῆς Ἐκκλησίας, πολὺ περισσότερον δὲν θὰ γίνουν ἰσχυρότεραι ἀπὸ ἐμένα. Ἑπομένως μὴ θορυβηθῇς ὅταν θ' ἀκούσῃς, ὅτι θὰ παραδοθῶ καὶ θὰ σταυρωθῶ.

Εἰς τὴν συνέχειαν ἀναφέρει καὶ ἄλλην τιμήν. «Καὶ ἐγὼ θὰ σοῦ δώσω τὰ κλειδιὰ τῶν οὐρανῶν». Ποία ἡ σημα-

σω τὰς κλεῖς τῶν οὐρανῶν»; Ὥσπερ ὁ Πατήρ σοι ἔδωκε τὸ ἐμὲ γνῶναι, οὕτω καὶ ἐγώ σοι δώσω. Καὶ οὐκ εἶπε, παρακαλέσω τὸν Πατέρα, καίτοι πολλὴ ἦν τῆς ἐξουσίας ἡ ἔνδειξις καὶ τοῦ δώρου τὸ μέγεθος ἄφατον, ἀλλ', «ἐγώ σοι δώσω». Τί δίδως; εἰπέ μοι. «Τὰς κλεῖς τῶν οὐρανῶν· ἵνα ὅσα ἂν δήσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ ὅσα ἂν λύσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Πῶς οὖν οὐκ ἔστιν αὐτοῦ δοῦναι τὸ καθίσαι ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων, τοῦ λέγοντος «ἐγώ σοι δώσω»;

Εἶδες πῶς καὶ αὐτὸς ἀνάγει τὸν Πέτρον εἰς ὑψηλὴν τὴν περὶ αὐτοῦ ἔννοιαν, καὶ ἑαυτὸν ἀποκαλύπτει, καὶ δείκνυσιν Υἱὸν ὄντα τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν ὑποσχέσεων τῶν δύο τούτων; Ἃ γὰρ Θεοῦ μόνου ἐστὶν ἴδια, τό τε ἁμαρτήματα λῦσαι καὶ τὸ ἀπερίτρεπτον τὴν Ἐκκλησίαν ποιῆσαι ἐν τοσαύτῃ κυμάτων ἐμβολῇ, καὶ ἄνθρωπον ἁλιέα πέτρας πάσης ἀποφῆναι στερρότερον, τῆς οἰκουμένης πολεμούσης ἁπάσης, ταῦτα αὐτὸς ἐπαγγέλλεται δώσειν· καθάπερ ὁ Πατὴρ πρὸς τὸν Ἱερεμίαν διαλεγόμενος ἔλεγεν· «Ὡς στῦλον χαλκοῦν καὶ ὡσεὶ τεῖχος θήσειν αὐτόν»· ἀλλ' ἐκεῖνον μὲ ἑνὶ ἔθνει, τοῦτον δὲ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης. Ἡδέως ἂν οὖν ἐροίμην τοὺς ἐλαττοῦν βουλομένους τοῦ Υἱοῦ τὴν ἀξίαν· «Ποῖα μείζονα δῶρα, ἅπερ ἔδωκεν ὁ Πατὴρ τῷ Πέτρῳ, ἢ ἅπερ ἔδωκεν ὁ Υἱός; Ὁ μὲν γὰρ τῷ Πέτρῳ τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Υἱοῦ ἐχαρίσατο· ὁ δὲ Υἱὸς τὴν τοῦ Πατρὸς καὶ τὴν αὐτοῦ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης σπεῖραι, καὶ ἀνθρώπῳ θνητῷ τῶν ἐν τῷ οὐρανῷ πάντων τὴν ἐξουσίαν ἐνεχείρισε, τὰς κλεῖς αὐτῷ δούς, ὃς τὴν ἐκκλησίαν πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐξέτεινε, καὶ τοῦ οὐρανοῦ ἰσχυροτέραν ἀπέφηνεν. «Ὁ οὐρανὸς γὰρ

11. Ἰερ. 1, 18.

σία τῶν λόγων, «Καὶ ἐγὼ θὰ σοῦ δώσω»; Ὅπως ἀκριβῶς ὁ Πατὴρ σοῦ ἀπεκάλυψε νὰ γνωρίσῃς ἐμένα ἔτσι καὶ ἐγὼ θὰ σοῦ δώσω. Καὶ δὲν εἶπε, θὰ παρακαλέσω τὸν Πατέρα, μολονότι αὐτὸ ἐφανέρωνε μεγάλην ἐξουσίαν καὶ παρουσίαζεν ἀπερίγραπτον τὸ μέγεθος τῆς δωρεᾶς, ἀλλ' «Ἐγὼ θὰ σοῦ δώσω». Τί θὰ μοῦ δώσῃς; εἰπέ μου. «Τὰ κλειδιὰ τῶν οὐρανῶν· ὥστε ὅσα θὰ ἤθελες δέσει εἰς τὴν γῆν, θὰ εἶναι δεμένα εἰς τοὺς οὐρανούς· καὶ ὅσα θὰ ἤθελες λύσει εἰς τὴν γῆν, θὰ εἶναι λυμένα εἰς τοὺς οὐρανούς». Πῶς λοιπὸν δὲν ἀνήκει εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ ποὺ λέγει, «Ἐγὼ θὰ σοῦ δώσω», τὸ νὰ τοὺς τοποθετήσῃ ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ ἀριστερῶν του;

Βλέπεις πῶς καὶ ὁ Κύριος ὁδηγεῖ τὸν Πέτρον εἰς ὑψηλὴν περί αὐτοῦ ἀντίληψιν, καὶ ἀποκαλύπτει τὸν ἑαυτόν του, καὶ δείχνει μὲ αὐτὰς τὰς δύο ὑποσχέσεις του ὅτι εἶναι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ; Διότι ἐκεῖνα ποὺ εἶναι χαρακτηριστικὰ μόνον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ νὰ συγχωρῇ ἁμαρτήματα καὶ τὸ νὰ κάνῃ ἀκλόνητον τὴν Ἐκκλησίαν ἐν μέσῳ τόσων ὁρμητικῶν κυμάτων, καὶ νὰ ἀναδείξῃ ἄνθρωπον ἁλιέα ἰσχυρότερον ἀπὸ κάθε πέτραν, τὴν στιγμὴν ποὺ ἐπολεμεῖτο ἀπὸ ὅλην τὴν οἰκουμένην, αὐτὰ ὑπόσχεται αὐτὸς ὅτι θὰ τοῦ δώσῃ. Καὶ ὁ Πατὴρ συνομιλῶν μὲ τὸν Ἱερεμίαν ἔλεγεν· «Ὡσὰν χαλκίνην στήλην θὰ σὲ καταστήσω καὶ ὡσὰν τεῖχος»[11]. Ἀλλ' ἐκεῖνον μὲν εἰς ἕνα ἔθνος, ἐνῷ αὐτὸν εἰς ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην. Εὐχαρίστως θὰ ἠμποροῦσα νὰ ἐρωτήσω ἐκείνους ποὺ θέλουν νὰ μειώνουν τὴν ἀξίαν τοῦ Υἱοῦ. Ποῖα εἶναι μεγαλύτερα δῶρα, αὐτὰ ποὺ ἔδωσεν ὁ Πατὴρ εἰς τὸν Πέτρον, ἢ αὐτὰ ποὺ ἔδωσεν ὁ Υἱός; Διότι ὁ μὲν Πατὴρ ἐχάρισεν εἰς τὸν Πέτρον τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Υἱοῦ, ὁ δὲ Υἱός, μὲ σκοπὸν νὰ διαδώσῃ τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ ἑαυτοῦ του εἰς ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην, παρέδωσε τὴν ἐξουσίαν ὅλων τῶν οὐρανίων πραγμάτων εἰς θνητὸν ἄνθρωπον, δίδων εἰς αὐτὸν τὰ κλειδιὰ τῶν οὐρανῶν, καὶ ἔτσι ἥπλωσε τὴν Ἐκκλησίαν εἰς ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην καὶ τὴν κατέστησεν ἰσχυροτέραν τοῦ οὐρανοῦ. Διότι λέγει· «Ὁ οὐρα-

καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται· οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι». Πῶς οὖν ἐλάττων ὁ τοιαῦτα δούς, ὁ τοιαῦτα κατωρθωκώς; Καὶ ταῦτα λέγω, οὐ διαιρῶν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τὰ ἔργα· «Πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν»· ἀλλ' ἐπιστομίζων τὴν ἀναίσχυντον γλῶτταν τῶν τοιαῦτα τολμώντων.

3. Ὅρα δὲ διὰ πάντων αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν. 'Ἐγώ σοι λέγω, σὺ εἶ Πέτρος'· 'ἐγὼ οἰκοδομήσω τὴν ἐκκλησίαν'· 'ἐγώ σοι δώσω τὰς κλεῖς τῶν οὐρανῶν'. Καὶ τότε, ταῦτα εἰπών, «διεστείλατο αὐτοῖς, ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός». Καὶ τίνος ἕνεκεν διεστείλατο; Ὥστε τῶν σκανδαλιζόντων ἐκ μέσου γενομένων, καὶ τοῦ σταυροῦ τελεσθέντος, καὶ τῶν ἄλλων ὧν ἔπαθεν ἀπαρτισθέντων, καὶ μηδενὸς ὄντος λοιπὸν τοῦ διακόπτοντος καὶ θολοῦντος τὴν εἰς αὐτὸν τῶν πολλῶν πίστιν, καθαρὰν καὶ ἀκίνητον ἐντυπωθῆναι τῶν ἀκουόντων τῇ διανοίᾳ τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτοῦ δόξαν. Καὶ γὰρ οὔπω σαφῶς ἦν ἐκλάμψασα αὐτοῦ ἡ δύναμις. Διὰ δὴ τοῦτο τότε ἐβούλετο ἀνακηρύττεσθαι παρ' αὐτῶν, ὅτε καὶ ἡ σαφὴς τῶν πραγμάτων ἀλήθεια, καὶ ἡ τῶν γινομένων ἰσχὺς συνηγόρει τοῖς παρὰ τῶν ἀποστόλων λεγομένοις. Οὐδὲ γὰρ ἴσον ἦν ὁρᾶν νῦν μὲν ἐν Παλαιστίνῃ θαυματουργοῦντα, νῦν δὲ ὑβριζόμενον, ἐλαυνόμενον (καὶ μάλιστα ὁπότε καὶ ὁ σταυρὸς ἔμελλε διαδέχεσθαι τὰ θαύματα τὰ γινόμενα), καὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης προσκυνούμενον βλέπειν καὶ πιστευόμενον, καὶ μηδὲν τοιοῦτον πάσχοντα λοιπόν, οἷον ἔπαθε. Διὰ τοῦτό φησι μηδενὶ εἰπεῖν. Τὸ μὲν γὰρ ῥιζωθὲν ἅπαξ, εἶτα ἀνασπασθέν, δυσκόλως ἂν φυτευθὲν κατα-

12. Ματθ. 24, 35.
13. Ἰω. 1, 3.
14. Ματθ. 16, 20.

νὸς καὶ ἡ γῆ θὰ ἐξαφανισθοῦν, ἐνῷ οἱ λόγοι μου θὰ μείνουν ἀσάλευτοι»[12]. Πῶς λοιπὸν εἶναι μικρότερος ἐκεῖνος ποὺ ἔδωσε τέτοια δῶρα, ποὺ ἐπραγματοποίησε τέτοια ἔργα; Καὶ αὐτὰ τὰ λέγω, ὄχι διὰ νὰ διαχωρίσω τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ, διότι «ὅλα ἔγιναν δι' αὐτοῦ καὶ χωρὶς αὐτὸν δὲν ἔγινε τίποτε ἀπὸ ὅσα ἔγιναν»[13], ἀλλὰ διὰ νὰ ἀποστομώσω τὴν ἀναίσχυντον γλῶσσαν ἐκείνων ποὺ τολμοῦν νὰ λέγουν αὐτά.

3. Πρόσεχε ὅμως διὰ μέσου ὅλων αὐτῶν τὴν ἐξουσίαν τοῦ Υἱοῦ. ''Ἐγὼ σοῦ λέγω, σὺ εἶσαι ὁ Πέτρος'· 'ἐγὼ θὰ οἰκοδομήσω τὴν Ἐκκλησίαν'· 'ἐγὼ θὰ σοῦ δώσω τὰ κλειδιὰ τῶν οὐρανῶν'. Ὅταν λοιπὸν εἶπεν αὐτά, «τότε ἔδωσεν αὐστηρὰν ἐντολὴν εἰς τοὺς μαθητάς του νὰ μὴ εἰποῦν εἰς κανένα, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός»[14]. Καὶ διατί ἔδωσεν αὐτὴν τὴν αὐστηρὰν ἐντολήν; Μὲ σκοπὸν νὰ ἐντυπωθῇ καθαρὰ καὶ ἀκλόνητος εἰς τὸν νοῦν τῶν μαθητῶν του ἡ πρέπουσα περὶ αὐτοῦ γνώμη, ὅταν πιὰ θὰ ἐξέλιπον τὰ αἴτια τοῦ σκανδαλισμοῦ καὶ θὰ εἶχε πραγματοποιηθῇ ἡ σταύρωσίς του καὶ θὰ ἐγίνοντο ὅλα τὰ ἄλλα ποὺ ἔπαθε καὶ δὲν θὰ ὑπῆρχε τίποτε ποὺ νὰ ἠμποροῦσε νὰ ἀνακόψῃ καὶ σκοτίσῃ τὴν πίστιν τῶν πολλῶν πρὸς αὐτόν. Καθ' ὅσον δὲν εἶχεν ἀκόμη λάμψει καθαρὰ ἡ δύναμίς του. Διὰ τοῦτο λοιπὸν τότε ἤθελε νὰ κηρύσσεται ἀπὸ τοὺς μαθητάς του, ὅταν καὶ ἡ ὁλοφάνερη ἀλήθεια τῶν πραγμάτων καὶ ἡ δύναμις τῶν ὅσων συνέβαινον συνηγοροῦσαν δι' ἐκεῖνα ποὺ ἐλέγοντο ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους. Διότι δὲν ἦτο ἴσον τὸ νὰ βλέπῃ κανεὶς ἄλλοτε μὲν νὰ θαυματουργῇ εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ ἄλλοτε νὰ ὑβρίζεται καὶ νὰ διώκεται (καὶ πρὸ πάντων ὅταν καὶ ὁ σταυρὸς ἐπρόκειτο νὰ διαδεχθῇ τὰ θαύματα ποὺ ἐγίνοντο), καὶ τὸ νὰ προσκυνῆται καὶ νὰ πιστεύεται εἰς ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην, καὶ νὰ μὴ παθαίνῃ πιὰ τίποτε ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἔπαθε. Διὰ τοῦτο τοὺς λέγει νὰ μὴ εἰποῦν εἰς κανένα. Διότι αὐτὸ ποὺ ἐφυτεύθη καὶ ἐρρίζωσε καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐξερριζώθη, ἐὰν ἤθελε πάλιν φυτευθῇ δύσκολα θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἐπιζή-

σχεθείη πάλιν παρὰ τοῖς πολλοῖς· τὸ δὲ μετὰ τὸ παγῆναι ἅπαξ μεῖναν ἀκίνητον, καὶ μηδαμόθεν ἐπηρεασθέν, ῥᾳδίως ἄνεισι, καὶ πρὸς αὔξησιν ἐπιδίδωσι μείζονα. Εἰ γὰρ οἱ σημείων ἀπολελαυκότες πολλῶν, καὶ τοσούτων μετασχόντες μυστηρίων ἀπορρήτων, ὑπὸ τῆς ἀκοῆς μόνης ἐσκανδαλίσθησαν, μᾶλλον δὲ οὐκ αὐτοὶ μόνοι, ἀλλὰ καὶ ὁ πάντων κορυφαῖος Πέτρος, ἐννόησον τί τοὺς πολλοὺς ἦν εἰκὸς παθεῖν, μαθόντας μὲν ὅτι Υἱὸς Θεοῦ ἐστιν, ὁρῶντας δὲ καὶ σταυρούμενον καὶ ἐμπτυόμενον, καὶ τῶν μυστηρίων τούτων τὸ ἀπόρρητον οὐκ εἰδότας, οὐδὲ Πνεύματος ἀπολελαυκότες ἁγίου. Εἰ γὰρ τοῖς μαθηταῖς ἔλεγε, «Πολλὰ ἔχω λέγειν ὑμῖν, ἀλλ᾽ οὐ δύνασθε βαστάζειν ἄρτι», πολλῷ μᾶλλον ὁ λοιπὸς δῆμος κατέπεσεν ἄν, εἰ πρὸ καιροῦ τοῦ προσήκοντος τὸ τῶν μυστηρίων τούτων ἀκρότατον αὐτοῖς ἀπεκαλύφθη. Διὰ δὴ τοῦτο κωλύει εἰπεῖν.

Καὶ ἵνα μάθῃς πόσον ἦν τὸ μετὰ ταῦτα μαθεῖν πλήρη τὴν διδασκαλίαν, τῶν σκανδαλιζόντων παρελθόντων, ἀπ᾽ αὐτοῦ τούτου τοῦ κορυφαίου μάνθανε. Αὐτὸς γὰρ οὗτος ὁ Πέτρος, ὁ μετὰ τοσαῦτα σημεῖα οὕτω φανεὶς ἀσθενής, ὡς καὶ ἀρνήσασθαι, καὶ κόρην εὐτελῆ δεῖσαι, ἐπειδὴ ὁ σταυρὸς προεχώρησε καὶ τῆς ἀναστάσεως σαφεῖς ἔλαβε τὰς ἀποδείξεις καὶ οὐδὲν ἦν λοιπὸν τὸ σκανδαλίζον αὐτὸν καὶ θορυβοῦν, οὕτως ἀκίνητον κατέσχε τοῦ Πνεύματος τὴν διδασκαλίαν, ὡς λέοντος σφοδρότερον ἐπιπηδᾶν τῷ δήμῳ τῶν Ἰουδαίων, καίτοι κινδύνων καὶ μυρίων θανάτων ἀπειλουμένων. Εἰκότως τοίνυν τοῖς πολλοῖς ἐκέλευσε μὴ εἰπεῖν πρὸ τοῦ σταυροῦ, ὅπου γε οὐδὲ αὐτοῖς τοῖς μέλλουσι διδάσκειν πάντα ἐνθεῖναι ἐθάρρησε πρὸ τοῦ σταυροῦ. «Πολλὰ γὰρ ἔχω λέγειν ὑμῖν»,

ση, ἐκεῖνο ὅμως ποὺ ἐστερεώθη τὴν πρώτην φορὰν καὶ ἔμεινεν ἀκλόνητον καὶ δὲν ἔπαθε καμμίαν βλάβην, εὔκολα προχωρεῖ καὶ μεγαλώνει πάρα πολύ. Διότι, ἐὰν ἐκεῖνοι ποὺ εἶδον τόσα πολλὰ θαύματα καὶ ἔλαβον μέρος εἰς τόσα ἀπόρρητα μυστήρια, ἐσκανδαλίσθησαν μόνον μὲ τὸ ἄκουσμα περὶ τῶν παθῶν ἢ καλύτερα ὄχι μόνον αὐτοί, ἀλλὰ καὶ ὁ Πέτρος ὁ κορυφαῖος ὅλων, σκέψου τί ἦτο δυνατὸν νὰ πάθουν, κατὰ φυσικὴν συνέπειαν, οἱ πολλοί, ποὺ ἤκουσαν μέν, ὅτι εἶναι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἔβλεπαν νὰ σταυρώνεται καὶ νὰ πτύεται, ἐὰν δὲν ἐγνώριζον τὸ ἀπόρρητον τῶν μυστηρίων αὐτῶν, οὔτε εἶχον λάβει τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Διότι, ἐὰν εἰς τοὺς μαθητάς του ἔλεγεν «ἔχω πολλὰ νὰ σᾶς εἰπῶ, ἀλλὰ δὲν ἠμπορεῖτε νὰ τὰ βαστάζετε τώρα», πολὺ πιὸ εὔκολα θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ ἀνθέξῃ ὁ ὑπόλοιπος λαός, ἐὰν τοῦ ἀπεκαλύπτετο πρὶν τὴν κατάλληλον ὥραν τὸ σπουδαιότερον ἀπὸ αὐτὰ τὰ μυστήρια. Διὰ τοῦτο λοιπὸν τοὺς ἐμποδίζει νὰ τὸ διαδώσουν.

Καὶ διὰ νὰ ἀντιληφθῇς διὰ ποῖον λόγον ἔπρεπε νὰ γνωρίσουν μετὰ ἀπὸ ὅλα ταῦτα τὴν πλήρη διδασκαλίαν, ὅταν πλέον ἐξέλιπον αἱ αἰτίαι σκανδαλισμοῦ, πρόσεξε τὸν ἴδιον τὸν κορυφαῖον τῶν μαθητῶν. Διότι αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Πέτρος, ποὺ ἐφάνη τόσον ἀσθενὴς μετὰ ἀπὸ τόσα θαύματα, ὥστε καὶ νὰ τὸν ἀρνηθῇ ἀκόμη καὶ νὰ φοβηθῇ μίαν ἀσήμαντον νέαν, ὅταν ἐπραγματοποιήθη ἡ σταύρωσις τοῦ Κυρίου καὶ ἔλαβε σαφεῖς ἀποδείξεις τῆς ἀναστάσεώς του καὶ δὲν ὑπῆρχε τίποτε εἰς τὸ ἑξῆς ποὺ νὰ τὸν ἐσκανδάλιζε καὶ νὰ τὸν ἀνησύχει, τόσον σταθερὰ ἐρρίζωσε μέσα του ἡ διδασκαλία τοῦ Πνεύματος, ὥστε νὰ γίνῃ πολὺ πιὸ ὁρμητικὸς καὶ ἀπὸ τὸν λέοντα ἐναντίον τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἠπειλεῖτο ἀπὸ κινδύνους καὶ μυρίους θανάτους. Κατὰ πολὺν φυσικὸν λόγον λοιπὸν ἔδωσεν ἐντολὴν νὰ μὴ τὰ εἰποῦν εἰς τοὺς πολλοὺς πρὶν ἀπὸ τὴν σταύρωσιν, καθ' ἣν στιγμὴν οὔτε καὶ εἰς αὐτοὺς ποὺ ἐπρόκειτο νὰ διδάξουν δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐμπιστευθῇ τὰ πάντα. Διότι, λέγει, «Ἔχω πολλὰ

φησίν, «ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν ἄρτι». Καὶ τῶν εἰρημένων δὲ παρ' αὐτοῦ πολλὰ ἀγνοοῦσιν, ἃ οὐκ ἐποίησε σαφῆ πρὸ τοῦ σταυροῦ. Ὅτε γοῦν ἀνέστη, τότε ἔγνωσαν ἔνια τῶν λεχθέντων.

«Ἀπ τότε ἤρξατο αὐτοῖς δεικνύειν, ὅτι δεῖ αὐτὸν παθεῖν». «Ἀπὸ τότε»· πότε; Ὅτε ἔπηξεν ἐν αὐτοῖς τὸ δόγμα· ὅτε τὴν ἀρχὴν τῶν ἐθνῶν εἰσήγαγεν. Ἀλλ' οὐδὲ οὕτω συνίεσαν τὸ λεγόμενον· «Ἦν» γάρ, φησί, «κεκαλυμμένος ὁ λόγος ἀπ' αὐτῶν»· καὶ ὥσπερ ἐν ἀσαφείᾳ τινὶ ἦσαν, οὐκ εἰδότες ὅτι ἀναστῆναι αὐτὸν δεῖ. Διὰ τοῦτο καὶ ἐνδιατρίβει τοῖς δυσχερέσι, καὶ ἐμπλατύνει τὸν λόγον, ἵνα διανοίξῃ αὐτῶν τὴν διάνοιαν, καὶ συνῶσι τί ποτέ ἐστι τὸ λεγόμενον. Ἀλλ' «οὐ συνῆκαν, ἀλλ' ἦν τὸ ῥῆμα κεκαλυμμένον ἀπ' αὐτῶν· καὶ ἐφοβοῦντο αὐτὸν ἐρωτῆσαι», οὐχὶ εἰ ἀποθανεῖται, ἀλλὰ πῶς καὶ τίνι τρόπῳ, καὶ τί ποτέ ἐστι τοῦτο τὸ μυστήριον. Οὐδὲ γὰρ ᾔδεσαν, τί ποτέ ἐστι τὸ ἀναστῆναι τοῦτο αὐτό, καὶ πολλῷ βέλτιον ἐνόμιζον εἶναι τὸ μὴ ἀποθανεῖν. Διὰ τοῦτο τῶν ἄλλων θορυβουμένων καὶ διαπορούντων, πάλιν ὁ Πέτρος, θερμὸς ὤν, μόνος τολμᾷ περὶ τούτων διαλεχθῆναι· καὶ οὐδὲ οὗτος παρρησίᾳ, ἀλλὰ κατ' ἰδίαν λαβών· τουτέστι, τῶν λοιπῶν ἀποσχίσας ἑαυτὸν μαθητῶν· καί φησιν· «Ἵλεώς σοι, Κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο».

Τί ποτε τοῦτό ἐστιν; ὁ ἀποκαλύψεως τυχών, ὁ μακαρισθείς, οὗτος οὕτω ταχέως διέπεσε καὶ ἐσφάλη, ὡς φοβηθῆναι τὸ πάθος; Καὶ τί θαυμαστόν, τὸν οὐ δεξάμενον ἐν τούτοις ἀποκάλυψιν τοῦτο παθεῖν; Ἵνα γὰρ μάθῃς, ὅτι οὐδὲ

15. Ἰω. 16, 12.
16. Λουκᾶ 18, 34.

νὰ σᾶς εἰπῶ, ἀλλὰ δὲν ἠμπορεῖτε ἀκόμη νὰ τὰ βαστάζετε»[15]. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὅσα τοὺς εἶπε πολλά, ποὺ δὲν τὰ ἐξήγησε πλήρως πρὸ τῆς σταυρώσεως, τὰ ἀγνοοῦσαν. Ὅταν λοιπὸν ἀνεστήθη τότε κατενόησαν ὡρισμένους ἀπὸ τοὺς λόγους του.

«Ἀπὸ τότε ἤρχισε νὰ ἀποκαλύπτῃ εἰς τοὺς μαθητάς του, ὅτι πρέπει νὰ πάθῃ». «Ἀπὸ τότε»· πότε; Ὅταν ἐσταθεροποιήθη μέσα των ἡ ἀλήθεια περὶ τοῦ πάθους του, ὅταν τοὺς ὡμίλησε διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τὰ ἔθνη. Ἀλλ' ὅμως οὔτε καὶ πάλιν ἀντελήφθησαν τὸ νόημα τῶν λόγων του· διότι, λέγει, «ἦτο κρυμμένον τὸ νόημα τῶν λόγων εἰς αὐτοὺς»[16] καὶ ἐζοῦσαν κατὰ κάποιον τρόπον μέσα εἰς μίαν ἀσάφειαν, μὴ γνωρίζοντες ὅτι αὐτὸς πρέπει νὰ ἀναστηθῇ. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπιμένει εἰς τὰ δυσκολονόητα πράγματα καὶ ἐπεκτείνει τὸν λόγον του διὰ νὰ φωτίσῃ τὴν σκέψιν των, ὥστε νὰ ἀντιληφθοῦν ποῖον τέλος πάντων εἶναι τὸ νόημα τῶν λόγων του. Ἀλλὰ «Δὲν ἀντελήφθησαν τὸ νόημα τῶν λόγων του καὶ ἔμενε κρυμμένη ἡ ἀλήθεια αὐτῶν»· καὶ ἐφοβοῦντο νὰ τὸν ἐρωτήσουν, ὄχι ἐὰν πρόκειται ν' ἀποθάνῃ, ἀλλὰ πῶς καὶ μὲ ποῖον τρόπον, καὶ τί σημαίνει τέλος πάντων αὐτὸ τὸ μυστήριον. Διότι δὲν ἐγνώριζον τί νὰ σημαίνῃ ἆρά γε αὐτὴ ἡ ἀνάστασίς του, καὶ ἐνόμιζον ὅτι εἶναι πολὺ καλύτερα τὸ νὰ μὴ ἀποθάνῃ. Διὰ τοῦτο, ἐνῷ οἱ ἄλλοι ἀνησυχοῦν καὶ καταλαμβάνονται ἀπὸ ἀπορίαν, πάλιν ὁ Πέτρος, λόγῳ τῆς θερμότητος τῆς πίστεώς του, τολμᾷ μόνος νὰ συζητήσῃ δι' ὅλα αὐτά· καὶ αὐτὸς δὲν ἔχει τὸ θάρρος νὰ τὸ κάνῃ φανερά, ἀλλὰ κατ' ἰδίαν ἐρωτᾷ τὸν Κύριον. Δηλαδὴ ἀφοῦ ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τοὺς ἄλλους μαθητάς, καὶ τοῦ λέγει· «Κύριε, ἂς σὲ λυπηθῇ ὁ Θεός, ὥστε νὰ μὴ σοῦ συμβῇ αὐτό».

Τί σημαίνει ὅμως καὶ πάλιν αὐτὴ ἡ ἐνέργεια τοῦ Πέτρου; Αὐτὸς ποὺ ἔλαβε τὴν θείαν ἀποκάλυψιν καὶ ἐμακαρίσθη, αὐτὸς ἐξέπεσε καὶ ἔσφαλε τόσον γρήγορα, ὥστε νὰ φοβηθῇ τὸ πάθος; Καὶ τί τὸ ἀξιοθαύμαστον ἐὰν τὸ πάθῃ αὐτὸ ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἔλαβε τὴν ἀποκάλυψιν δι' αὐτά; Διὰ νὰ

ἐκεῖνα οἴκοθεν ἐφθέγξατο, ὅρα ἐν τούτοις τοῖς οὐκ ἀποκεκαλυμμένοις αὐτῷ πῶς θορυβεῖται καὶ περιτρέπεται, καὶ μυριάκις ἀκούων οὐκ οἶδε τί ποτέ ἐστι τὸ λεγόμενον. Ὅτι μὲν γὰρ Υἱὸς Θεοῦ ἐστιν, ἔμαθεν· ὅ τι ποτὲ δέ ἐστι τὸ μυστήριον τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς ἀναστάσεως, οὐδέπω αὐτῷ δῆλον ἐγένετο. Καὶ γὰρ «ἦν», φησίν, «ὁ λόγος ἀπ᾽ αὐτῶν κεκαλυμμένος».

Ὁρᾷς ὅτι δικαίως ἐκέλευσε τοῖς ἄλλοις μὴ ἐξειπεῖν; Εἰ γὰρ οὓς ἀναγκαῖον ἦν μαθεῖν οὕτως ἐθορύβησε, τί οὐκ ἂν ἔπαθον οἱ λοιποί; Αὐτὸς μέντοι δεικνύς, ὅτι τοσοῦτον ἀπέχει ἄκων ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ πάθος, καὶ ἐπετίμησε τῷ Πέτρῳ, καὶ Σατανᾶν ἐκάλεσεν.

4. Ἀκουσάτωσαν ὅσοι τὸ πάθος ἐπαισχύνονται τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ. Εἰ γὰρ ὁ κορυφαῖος, καὶ πρὶν ἢ πάντα μαθεῖν σαφῶς, Σατανᾶς ἐκλήθη τοῦτο παθών, τίνα ἂν ἔχοιεν συγγνώμην οἱ μετὰ τοσαύτην ἀπόδειξιν τὴν οἰκονομίαν ἀρνούμενοι; Ὅταν γὰρ ὁ οὕτω μακαρισθείς, ὁ τοιαῦτα ὁμολογήσας, τοιαῦτα ἀκούῃ, ἐννόησον τίνα πείσονται οἱ μετὰ ταῦτα ἀθετοῦντες τοῦ σταυροῦ τὸ μυστήριον. Καὶ οὐκ εἶπεν, ὁ Σατανᾶς ἐφθέγξατο διὰ σοῦ, ἀλλ᾽, «Ὕπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ». Καὶ γὰρ ἐπιθυμία ἦν τοῦ ἀντικειμένου τὸ μὴ παθεῖν τὸν Χριστόν. Διὰ τοῦτο μετὰ τοσαύτης σφοδρότητος ἐπετίμησεν αὐτῷ, ἐπειδὴ ᾔδει μάλιστα καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς ἄλλους τοῦτο φοβουμένους, καὶ οὐκ εὐκόλως αὐτὸ δεξομένους. Διὰ τοῦτο καὶ ἀποκαλύπτει τὰ ἀπὸ τῆς διανοίας αὐτοῦ λέγων· «Οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων».

μάθῃς λοιπὸν ὅτι καὶ ἐκεῖνα δὲν ἦσαν λόγια ἰδικά του, πρόσεξε πῶς κυριεύεται ἀπὸ ἀνησυχίαν καὶ ἀμφιβολίαν δι' αὐτὰ ποὺ δὲν τοῦ ἀπεκαλύφθησαν, καὶ μολονότι ἀπείρους φορὰς ἀκούει, ἀλλ' ὅμως δὲν ἠμπορεῖ ν' ἀντιληφθῇ ποῖον τέλος πάντων εἶναι τὸ νόημα τῶν λόγων του. Διότι τὸ ὅτι μὲν εἶναι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τὸ ἀντελήφθη, ἀλλ' ὅμως δὲν εἶχε γίνει ἀκόμη φανερὸν εἰς αὐτὸν τὸ μυστήριον τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς ἀναστάσεώς του. Καθ' ὅσον, λέγει, «ἦτο κρυμμένον ἀπὸ αὐτοὺς τὸ νόημα τῶν λόγων του».

Βλέπεις ὅτι πολὺ σωστὰ ἔδωσεν ἐντολὴν νὰ μὴ τὰ εἰποῦν αὐτὰ εἰς τοὺς ἄλλους; Διότι ἐὰν τόσον πολὺ ἐθορύβησαν αὐτούς, ποὺ ἔπρεπε νὰ τὰ μάθουν, τί δὲν θὰ ἐπάθαιναν οἱ ἄλλοι; Ἀλλ' ὁ Κύριος διὰ νὰ δείξῃ ὅτι τόσον πολὺ ἀπέχει ἀπὸ τὸ νὰ βαδίζῃ πρὸς τὸ πάθος τοῦ σταυροῦ παρὰ τὴν θέλησίν του, ἐπετίμησε τὸν Πέτρον καὶ τὸν ὠνόμασε Σατανᾶν.

4. Ἂς τὸ ἀκούσουν λοιπὸν αὐτὸ ὅσοι ἐντρέπονται διὰ τὸ σταυρικὸν πάθος τοῦ Χριστοῦ. Διότι ἐὰν ὁ κορυφαῖος τῶν ἀποστόλων, καὶ πρὶν ἀκόμη γνωρίσῃ τὰ πάντα πλήρως, ὠνομάσθη Σατανᾶς ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς ἐνεργείας του, ποίας συγγνώμης θὰ τύχουν ἐκεῖνοι ποὺ ἀρνοῦνται τὴν οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ μετὰ ἀπὸ τόσας ἀποδείξεις; Ὅταν δηλαδὴ ἀκούῃ τέτοια λόγια αὐτὸς ποὺ ἠξιώθη τοιούτων μακαρισμῶν καὶ ὡμολόγησε τοιαύτας ἀληθείας, σκέψου τί θὰ πάθουν αὐτοὶ ποὺ ἀπορρίπτουν τὸ μυστήριον τοῦ σταυροῦ μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτά. Καὶ δὲν εἶπεν, 'Ὁ σατανᾶς ὡμίλησε μὲ τὸ στόμα σου', ἀλλὰ «Πήγαινε ὀπίσω μου, Σατανᾶ». Καθ' ὅσον ὁ διάβολος ἐπιθυμοῦσε νὰ μὴ πάθῃ ὁ Χριστός· καὶ ἀκριβῶς διὰ τοῦτο τὸν ἐπετίμησε μὲ τόσην αὐστηρότητα, ἐπειδὴ ἐγνώριζεν ὅτι αὐτὸ ἦτο ἐκεῖνο πρὸ πάντων ποὺ ἐφόβιζε καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς ἄλλους καὶ ὅτι δὲν θὰ τὸ ἐβάσταζαν εὐκόλως. Διὰ τοῦτο καὶ ἀποκαλύπτει τὰς ἀποκρύφους σκέψεις του, λέγων· «Δὲν σκέπτεσαι αὐτὰ ποὺ ἀρέσουν εἰς τὸν Θεόν, ἀλλ' αὐτὰ ποὺ ἀρέσουν εἰς τοὺς ἀνθρώπους».

Τί δέ ἐστιν, «οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων». Ἐκεῖνος ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ καὶ γηΐνῳ τὸ πρᾶγμα ἐξετάζων, ἐνόμισεν αἰσχρὸν εἶναι τοῦτο αὐτῷ καὶ ἀπρεπές. Καθικνούμενος τοίνυν αὐτοῦ φησιν· οὐ τὸ ἐμὲ παθεῖν ἀπρεπές· ἀλλὰ σὺ σαρκικῇ γνώμῃ τούτοις ψηφίζῃ· ὡς εἰ κατὰ Θεὸν ἤκουες τῶν λεγομένων, τῆς σαρκικῆς διανοίας ἀπαλλαγείς, ᾔδεις ἄν, ὅτι ἐμοὶ μάλιστα τοῦτο πρέπον ἐστί. Σὺ μὲν γὰρ νομίζεις, ὅτι ἀνάξιόν μού ἐστι τὸ παθεῖν, ἐγὼ δέ σοι λέγω, ὅτι τὸ μὴ παθεῖν με τῆς τοῦ διαβόλου γνώμης ἐστίν· ἀπὸ τῶν ἐναντίων καταστέλλων αὐτοῦ τὴν ἀγωνίαν. Ὥσπερ γὰρ Ἰωάννην, ἀνάξιον αὐτοῦ νομίζοντα εἶναι τὸ βαπτισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ, βαπτίσαι ἔπεισεν εἰπών, «οὕτω πρέπον ἐστὶν ἡμῖν», καὶ αὐτὸν δὲ τοῦτον τὸν Πέτρον κωλύοντα αὐτὸν νίψαι τοὺς πόδας, εἰπών, «οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ, ἐὰν μή σου νίψω τοὺς πόδας», οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἀπὸ τῶν ἐναντίων αὐτὸν κατέσχε, καὶ τῇ τῆς ἐπιτιμήσεως σφοδρότητι τὸν ὑπὲρ τοῦ παθεῖν φόβον κατέστειλε.

Μηδεὶς τοίνυν αἰσχυνέσθω τὰ σεμνὰ τῆς σωτηρίας ἡμῶν σύμβολα, καὶ τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν, δι' ὃ καὶ ζῶμεν καὶ δι' ὃ ἐσμεν, ἀλλ' ὡς στέφανον, οὕτω περιφέρωμεν τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ. Καὶ γὰρ πάντα δι' αὐτοῦ τελεῖται τὰ καθ' ἡμᾶς. Κἂν ἀναγεννηθῆναι δέῃ, σταυρὸς παραγίνεται· κἂν τραφῆναι τὴν μυστικὴν ἐκείνην τροφήν, κἂν χειροτονηθῆναι, κἂν ὁτιοῦν ἕτερον ποιῆσαι, πανταχοῦ τὸ τῆς νίκης ἡμῖν παρίσταται σύμβολον. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ οἰκίας καὶ ἐπὶ τῶν τοίχων καὶ ἐπὶ τῶν θυρίδων καὶ ἐπὶ τοῦ μετώπου καὶ ἐπὶ τῆς διανοίας, μετὰ πολλῆς ἐπιγράφομεν αὐτὸν τῆς σπουδῆς. Τῆς γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν σωτηρίας καὶ τῆς ἐλευθε-

17. Ματθ. 3, 15.
18. Ἰω. 13, 8.

Τί σημαίνει δέ, «Δὲν σκέπτεσαι αὐτὰ ποὺ ἀρέσουν εἰς τὸν Θεόν, ἀλλ' αὐτὰ ποὺ ἀρέσουν εἰς τοὺς ἀνθρώπους»; Ἐκεῖνος ἐξετάζων τὸ πρᾶγμα κατὰ τρόπον ἀνθρώπινον καὶ γήινον ἐνόμισεν ὅτι αὐτὸ ἦτο διὰ τὸν Χριστὸν αἰσχρὸν καὶ ἀπρεπές. Μὲ σκοπὸν λοιπὸν νὰ τὸν κάνῃ νὰ σκεφθῇ ὀρθὰ τοῦ λέγει· Δὲν εἶναι ἀπρεπὲς τὸ νὰ πάθω ἐγώ, ἀλλὰ σὺ σκέπτεσαι δι' αὐτὰ κατὰ τρόπον σαρκικόν. Διότι ἐὰν ἤκουες τὰ λεγόμενα ὅπως ἁρμόζει εἰς τὸν Θεόν, ἀπαλλαγεὶς ἀπὸ τὴν σαρκικὴν σκέψιν, θὰ ἠμποροῦσες ν' ἀντιληφθῇς, ὅτι αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ κατ' ἐξοχὴν ἁρμόζει εἰς ἐμένα. Διότι σὺ μὲν νομίζεις, ὅτι εἶναι ἀνάξιον δι' ἐμένα τὸ νὰ πάθω, ἐνῷ ἐγὼ σοῦ λέγω, ὅτι τὸ νὰ μὴ πάθω εἶναι ἐπιθυμία τοῦ διαβόλου. Ἔτσι λοιπὸν ἀπὸ τὰ ἀντίθετα μειώνει τὴν ἀγωνίαν του. Διότι ὅπως ἀκριβῶς τὸν Ἰωάννην, ποὺ ἐνόμιζεν ὅτι ἦτο ἀνάξιον τοῦ Χριστοῦ νὰ βαπτισθῇ ὑπ' αὐτοῦ, τὸν ἔπεισε νὰ τὸν βαπτίσῃ λέγων, «αὐτὸ εἶναι πρέπον εἰς ἡμᾶς»[17], καὶ αὐτὸν δὲ τὸν ἴδιον τὸν Πέτρον, ποὺ τὸν ἠμπόδιζε νὰ τοῦ νίψῃ τὰ πόδια τὸν ἔπεισε λέγων, «Δὲν ἔχεις θέσιν κοντά μου, ἐὰν δὲν νίψω τὰ πόδια σου»[18], ἔτσι καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν τὸν συνεκράτησε ἀπὸ τὰ ἀντίθετα καὶ μὲ τὴν αὐστηρὰν ἐπιτίμησιν ἐμείωσε τὸν φόβον διὰ τὸ πάθος του.

Κανεὶς λοιπὸν ἂς μὴ ἐντρέπεται διὰ τὰ σεμνὰ σύμβολα τῆς σωτηρίας μας καὶ διὰ τὸ ἀποκορύφωμα τῶν ἀγαθῶν, διὰ τὸ ὁποῖον καὶ ζῶμεν καὶ ὑπάρχομεν, ἀλλ' ὅπως ἀκριβῶς τὸν στέφανον, ἔτσι ἂς περιφέρωμεν τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ. Καθ' ὅσον δι' αὐτοῦ πραγματοποιοῦνται ὅλα τὰ σχετικὰ μὲ τὴν σωτηρίαν μας. Εἴτε πρόκειται νὰ ἀναγεννηθῶμεν, ὁ σταυρὸς εἶναι παρών, εἴτε πρόκειται νὰ λάβωμεν τὴν μυστικὴν ἐκείνην τροφήν, εἴτε νὰ χειροτονηθῶμεν, εἴτε πρόκειται νὰ κάνωμεν ὁ,τιδήποτε ἄλλο, παντοῦ παρευρίσκεται τὸ σύμβολον τῆς νίκης μας. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὰς οἰκίας μας καὶ εἰς τοὺς τοίχους καὶ εἰς τὰς θύρας καὶ εἰς τὸ μέτωπόν μας χαράσσομεν μὲ πολλὴν προθυμίαν καὶ προσοχὴν τὸν σταυρόν. Διότι αὐτὸ εἶναι τὸ σύμβολον τῆς σωτη-

ρίας τῆς κοινῆς καὶ τῆς ἐπιεικείας ἡμῶν τοῦ Δεσπότου τοῦτό ἐστι τὸ σημεῖον. «Ὡς πρόβατον γὰρ ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη».

Ὅταν τοίνυν σφραγίζῃ, ἐννόει πᾶσαν τοῦ σταυροῦ τὴν ὑπόθεσιν, καὶ σβέσον θυμὸν καὶ τὰ λοιπὰ πάντα πάθη. Ὅταν σφραγίζῃ, πολλῆς ἔμπλησον τὸ μέτωπον παρρησίας, ἐλευθέραν τὴν ψυχὴν ποίησον. Ἴστε δὲ πάντως τίνα ἐστὶ τὰ ἐλευθερίαν παρέχοντα. Διὸ καὶ Παῦλος εἰς τοῦτο ἐνάγων ἡμᾶς, εἰς τὴν ἐλευθερίαν λέγω τὴν προσήκουσαν ἡμῖν, οὕτως ἐνῆγε, τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ αἵματος ἀναμνήσας τοῦ δεσποτικοῦ. «Τιμῆς γάρ», φησίν, ἠγοράσθητε· μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων». Ἐννόησον, φησί, τὴν ὑπὲρ σοῦ καταβληθεῖσαν τιμήν, καὶ οὐδενὸς τῶν ἀνθρώπων ἔσῃ δοῦλος· τιμὴν τὸν σταυρὸν λέγων. Οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς τῷ δακτύλῳ ἐγχαράττειν αὐτὸν δεῖ, ἀλλὰ πρότερον τῇ προαιρέσει μετὰ πολλῆς τῆς πίστεως. Κἂν οὕτως ἐντυπώσῃς αὐτὸν τῇ ὄψει, οὐδεὶς ἐγγύς σου στῆναι δυνήσεται τῶν ἀκαθάρτων δαιμόνων, ὁρῶν τὴν μάχαιραν, ἐν ᾗ τὴν πληγὴν ἔλαβεν, ὁρῶν τὸ ξίφος, ᾧ τὴν καιρίαν ἐδέξατο. Εἰ γὰρ ἡμεῖς, τόπους ὁρῶντες ἐν οἷς ἀποτέμνονται οἱ κατάδικοι, φρίττομεν, ἐννόησον τί πείσεται ὁ διάβολος, τὸ ὅπλον ὁρῶν δι' οὗ πᾶσαν τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἔλυσεν ὁ Χριστὸς καὶ τὴν τοῦ δράκοντος ἀπέτεμε κεφαλήν.

Μὴ τοίνυν ἐπαισχυνθῇς τοσοῦτον ἀγαθόν, ἵνα μή σε ἐπαισχυνθῇ ὁ Χριστός, ὅταν ἔρχηται μετὰ τῆς δόξης αὐτοῦ, καὶ τὸ σημεῖον ἔμπροσθεν φαίνηται λάμπον ὑπὲρ τὴν ἀκτῖνα αὐτὴν τοῦ ἡλίου. Καὶ γὰρ ἔρχεται ὁ σταυρὸς τότε, φωνὴν ἀφιεὶς διὰ τῆς ὄψεως, καὶ πρὸς τὴν οἰκουμένην ἅπασαν

19. Πράξ. 8, 32. Ἠσ. 53, 7.
20. Α΄ Κορ. 7, 23.
21. Προβλ. Ματθ. 24, 30.

ρίας μας καὶ τῆς ἐλευθερίας ὅλων τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς ἐπιεικείας τοῦ Κυρίου μας πρὸς ἡμᾶς. Διότι, «ὡς πρόβατον ὡδηγήθη εἰς τὴν σφαγὴν»[19].

Ὅταν λοιπὸν κάμνῃς τὸν σταυρόν σου νὰ σκέπτεσαι ὅλα τὰ σχετικὰ μὲ τὸν σταυρὸν καὶ σβῆσε τὸν θυμὸν καὶ ὅλα τὰ ἄλλα πάθη. Ὅταν κάνῃς τὸν σταυρόν σου γέμισε τὸ μέτωπόν σου μὲ πολλὴν παρρησίαν καὶ ἐλευθέρωσε τὴν ψυχήν σου ἀπὸ τὰ πάθη. Ὁπωσδήποτε δὲ γνωρίζετε ποῖα εἶναι ἐκεῖνα ποὺ παρέχουν ἐλευθερίαν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος διὰ νὰ μᾶς ὁδηγήσῃ εἰς αὐτό, δηλαδὴ εἰς τὴν πρέπουσαν δι' ἡμᾶς ἐλευθερίαν, ἔτσι μᾶς ὡδήγει, ὑπενθυμίζων εἰς ἡμᾶς τὸν σταυρὸν καὶ τὸ δεσποτικὸν αἷμα. Διότι, λέγει, «ἔχετε ἀγορασθῆ ἔναντι μεγάλης τιμῆς· μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων»[20]. Σκέψου, λέγει, τὸ τίμημα ποὺ κατεβλήθη δι' ἐσένα, καὶ τότε εἰς κανένα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους δὲν θὰ γίνῃς δοῦλος· λέγων τιμὴ ἐννοῶ τὸν σταυρόν. Οὔτε βέβαια πρέπει νὰ κάμνωμεν τὸν σταυρόν μας ἁπλῶς μὲ τὰ δάκτυλά μας, ἀλλὰ προηγουμένως διὰ τῆς προαιρέσεως καὶ μὲ πολλὴν πίστιν. Ἐὰν λοιπὸν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον κάνῃς τὸν σταυρὸν εἰς τὸ πρόσωπόν σου, κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονας δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ σταθῇ κοντά σου, βλέπων τὴν μάχαιραν, μὲ τὴν ὁποίαν ἐπληγώθῃ, βλέπων τὸ ξίφος μὲ τὸ ὁποῖον ἐδέχθη τὴν θανατηφόρον πληγήν. Διότι, ἐὰν ἡμεῖς, βλέποντες τοὺς τόπους εἰς τοὺς ὁποίους ἐκτελοῦνται οἱ κατάδικοι, φρίττωμεν, σκέψου τί θὰ πάθη ὁ διάβολος, βλέπων τὸ ὅπλον μὲ τὸ ὁποῖον ὁ Χριστὸς κατήργησεν ὅλην τὴν δύναμίν του καὶ ἀπέκοψε τὴν κεφαλὴν τοῦ δράκοντος.

Μὴ λοιπὸν αἰσθανθῇς ἐντροπὴν διὰ ἕνα τόσον μεγάλον ἀγαθόν, διὰ νὰ μὴ ἐντραπῇ νὰ ὁμολογήσῃ καὶ διὰ σένα ὁ Χριστὸς ὅταν θὰ ἔλθῃ μὲ ὅλην τὴν δόξαν του καὶ θὰ φανῇ ὁ σταυρὸς[21] ἔμπροσθέν του λαμπρότερος ἀπὸ τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας. Διότι πράγματι θὰ ἔλθῃ ὁ σταυρὸς τότε καὶ θὰ φωνάξῃ μόλις θὰ ἐμφανισθῇ καὶ θὰ ἀπολογηθῇ ὑπὲρ τοῦ Κυ-

ἀπολογούμενος ὑπὲρ τοῦ Δεσπότου, καὶ δεικνὺς ὅτι οὐδὲν ἐνέλιπε τῶν εἰς αὐτὸν ἡκόντων. Τοῦτο τὸ σημεῖον, καὶ ἐπὶ τῶν προγόνων ἡμῶν καὶ νῦν, θύρας ἀνέῳξε κεκλεισμένας· τοῦτο δηλητήρια ἔσβεσε φάρμακα· τοῦτο κωνείου δύναμιν ἐξέλυσε· τοῦτο θηρίων δήγματα ἰοβόλων ἰάσατο. Εἰ γὰρ ᾅδου πύλας ἀνέῳξε καὶ οὐρανῶν ἁψῖδας ἀνεπέτασε καὶ παραδείσου εἴσοδον ἐνεκαίνισε καὶ τοῦ διαβόλου τὰ νεῦρα ἐξέκοψε, τί θαυμαστὸν εἰ φαρμάκων δηλητηρίων, καὶ τῶν θηρίων καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων περιεγένετο;

5. Τοῦτον τοίνυν ἐγκόλαψον τῇ διανοίᾳ τῇ σῇ, καὶ τὴν σωτηρίαν περίπτυξαι τῶν ἡμετέρων ψυχῶν. Οὗτος γὰρ ὁ σταυρὸς τὴν οἰκουμένην ἔσωσε καὶ ἐπέστρεψε, τὴν πλάνην ἐξήλασε, τὴν ἀλήθειαν ἐπανήγαγε, τὴν γῆν οὐρανὸν ἐποίησε, τοὺς ἀνθρώπους ἀγγέλους εἰργάσατο. Διὰ τοῦτον οἱ δαίμονες οὐκέτι φοβεροί, ἀλλ' εὐκαταφρόνητοι· οὐδὲ ὁ θάνατος θάνατος, ἀλλ' ὕπνος. Διὰ τοῦτον πάντα ἔρριπται χαμαὶ καὶ πεπάτηται τὰ πολεμοῦντα ἡμῖν. Ἂν τοίνυν εἴπῃ σοί τις, Τὸν ἐσταυρωμένον προσκυνεῖς; εἰπὲ φαιδρᾷ τῇ φωνῇ, γεγηθότι τῷ προσώπῳ· Καὶ προσκυνῶ καὶ οὐ παύσομαί ποτε προσκυνῶν. Κἂν γελάσῃ, δάκρυσον αὐτὸν ὅτι μαίνεται. Εὐχαρίστησον τῷ Δεσπότῃ, ὅτι τοιαῦτα ἡμᾶς εὐεργέτησεν, ἃ μηδὲ μαθεῖν δύναταί τις χωρὶς τῆς ἄνωθεν ἀποκαλύψεως. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ οὗτος γελᾷ, ὅτι «ψυχικὸς ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος». Ἐπεὶ καὶ τὰ παιδία τοῦτο πάσχει, ὅταν τι τῶν μεγάλων ἴδῃ καὶ θαυμαστῶν· κἂν εἰς μυ-

---

22. Α' Κορ. 2, 14.

ρίου πρὸς ὅλην τὴν οἰκουμένην, καὶ θὰ ἀποδείξῃ ὅτι τίποτε δὲν παρέλειψε νὰ κάνῃ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἔπρεπε νὰ κάνῃ. Αὐτὸς ὁ σταυρὸς ἤνοιξε τὰς κεκλεισμένας θύρας καὶ διὰ τοὺς προγόνους μας καὶ δι' ἡμᾶς τώρα, αὐτὸς κατήργησε τὴν ἰσχὺν τῶν δηλητηριωδῶν φαρμάκων, αὐτὸς κατέπαυσε τὴν δύναμιν τοῦ κωνείου, αὐτὸς ἐθεράπευσε τὰς πληγὰς ποὺ ἐπροξενήθησαν ἀπὸ τὰ φαρμακερὰ θηρία. Διότι, ἐὰν ἤνοιξε τὰς πύλας τοῦ Ἅδου καὶ ἥπλωσε τὰς ἀψῖδας τῶν οὐρανῶν καὶ ἤνοιξε τὴν εἴσοδον εἰς τὸν παράδεισον καὶ κατέστρεψε τὸ κράτος τοῦ διαβόλου, τί τὸ παράξενον ἐὰν ἀπεδείχθη ἰσχυρότερος καὶ ἀπὸ τὰ δηλητηριώδη φάρμακα καὶ τὰ θηρία καὶ τὰ ἄλλα τὰ παρόμοια;

5. Αὐτὸν λοιπὸν τὸν σταυρὸν χάραξε βαθειὰ εἰς τὴν σκέψιν σου καὶ σφίξε εἰς τὴν ἀγκαλιάν σου τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς σου. Διότι αὐτὸς ὁ σταυρὸς ἔσωσε καὶ μετέβαλε τὴν οἰκουμένην, ἐξεδίωξε τὴν πλάνην, ἐπανέφερε τὴν ἀλήθειαν, ἔκαμε τὴν γῆν οὐρανόν, καὶ τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ἔκανεν ἀγγέλους. Χάρις εἰς τὸν σταυρὸν ἔπαυσαν οἱ δαίμονες πλέον νὰ εἶναι φοβεροί, καὶ ἔγιναν εὐκαταφρόνητοι, οὔτε ὁ θάνατος εἶναι θάνατος, ἀλλ' ὕπνος. Ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ὅλα ὅσα ἦσαν ἐνάντια εἰς τὴν σωτηρίαν μας κατέρρευσαν καὶ κατεπατήθησαν. Ἂν λοιπὸν σοῦ εἰπῇ κάποιος, προσκυνεῖς τὸν ἐσταυρωμένον; ἀπάντησέ του μὲ χαρούμενην φωνήν, μὲ γελαστὸν πρόσωπον· Καὶ τὸν προσκυνῶ καὶ δὲν θὰ παύσω ποτὲ νὰ τὸν προσκυνῶ. Καὶ ἂν γελάσῃ δάκρυσε δι' αὐτόν, διότι φέρεται ὡσὰν τρελλός. Εὐχαρίστησε τὸν Κύριον δι' ὅλας αὐτὰς τὰς εὐεργεσίας ποὺ μᾶς ἐχάρισε, τὰς ὁποίας δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γνωρίσῃ κανεὶς χωρὶς τὴν θείαν ἀποκάλυψιν. Καὶ ἀκριβῶς διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς γελᾷ, διότι «ὁ φυσικὸς καὶ μὴ ἀναγεννημένος ἄνθρωπος δὲν δέχεται ἐκεῖνα ποὺ διδάσκει τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ»[22]. Διότι καὶ τὰ παιδιὰ τὸ παθαίνουν αὐτό, ὅταν ἰδοῦν κάτι ἀπὸ τὰ μεγάλα καὶ ἀξιοθαύμαστα πράγματα καὶ ἂν ὁδηγήσῃς ἕνα παιδὶ εἰς τὸν τόπον ὅπου τελοῦνται τὰ μυστήρια θὰ γελάσῃ.

στήρια εἰσαγάγῃς παιδίον, γελάσεται. Τούτους δὴ καὶ Ἕλληνες ἐοίκασι τοῖς παιδίοις· μᾶλλον δὲ καὶ τούτων εἰσὶν ἀτελέστεροι, διὸ καὶ ἀθλιώτεροι, ὅτι οὐκ ἐν ἀώρῳ ἡλικίᾳ, ἀλλ' ἐν τελείᾳ τὰ τῶν νηπίων πάσχουσιν· ὅθεν οὐδὲ συγγνώμης εἰσὶν ἄξιοι.

Ἀλλ' ἡμεῖς λαμπρᾷ τῇ φωνῇ καὶ μέγα καὶ ὑψηλὸν βοῶντες, κράζωμεν καὶ λέγωμεν, καὶ ὅταν πάντες παρῶσιν Ἕλληνες μετὰ πλείονος τῆς παρρησίας· ὅτι τὸ καύχημα ἡμῶν ὁ σταυρός, καὶ τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν ἁπάντων, καὶ ἡ παρρησία καὶ ὁ στέφανος ἅπας. Ἐβουλόμην καὶ μετὰ Παύλου δύνασθαι λέγειν, ὅτι «δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, κἀγὼ τῷ κόσμῳ», ἀλλ' οὐ δύναμαι, ποικίλοις πάθεσι κατεχόμενος. Διὸ παραινῶ καὶ ὑμῖν, καὶ πρό γε ὑμῶν ἐμαυτῷ, σταυρωθῆναι τῷ κόσμῳ, καὶ μηδὲν κοινὸν ἔχειν πρὸς τὴν γῆν, ἀλλὰ τῆς ἄνω πατρίδος ἐρᾶν καὶ τῆς ἐκεῖθεν δόξης καὶ τῶν ἀγαθῶν. Καὶ γὰρ στρατιῶταί ἐσμεν βασιλέως οὐρανίου καὶ ὅπλα ἐνδεδύμεθα πνευματικά. Τί τοίνυν καπήλων καὶ ἀγυρτῶν, μᾶλλον δὲ σκωλήκων βίον μεταχειρίζομεν; Ὅπου γὰρ ὁ βασιλεύς, ἐκεῖ καὶ τὸν στρατιώτην εἶναι δεῖ. Καὶ γὰρ στρατιῶται γεγόναμεν, οὐ τῶν μακράν, ἀλλὰ τῶν ἐγγύς. Ὁ μὲν γὰρ ἐπὶ τῆς γῆς βασιλεύς, οὐκ ἂν ἀνάσχοιτο πάντας εἶναι ἐν τοῖς βασιλείοις, οὐδὲ παρὰ τὰς αὐτοῦ πλευράς, ὁ δὲ τῶν οὐρανῶν ἅπαντας ἐγγὺς εἶναι βούλεται τοῦ θρόνου τοῦ βασιλικοῦ.

Καὶ πῶς δυνατὸν ἐνταῦθα ὄντας, φησί, παρ' ἐκεῖνον ἑστάναι τὸν θρόνον; Ὅτι καὶ Παῦλος ἐπὶ τῆς γῆς ὤν, ὅπου τὰ Σεραφὶμ ἦν, ὅπου τὰ Χερουβίμ, καὶ ἐγγυτέρω τοῦ Χρι-

---

23. Γαλ. 6, 14.

Μὲ αὐτὰ λοιπὸν τὰ παιδιὰ ὁμοιάζουν καὶ οἱ εἰδωλολάτραι, ἢ καλύτερα καὶ ἀπὸ αὐτὰ ἀκόμη εἶναι πιὸ ἀτελεῖς, καὶ διὰ τοῦτο εἶναι καὶ ἀθλιώτεροι, διότι παθαίνουν αὐτὰ ποὺ παθαίνουν τὰ νήπια ὄχι εἰς νηπιακὴν ἡλικίαν, ἀλλὰ εἰς ὥριμον, καὶ ἑπομένως δὲν εἶναι ἄξιοι συγγνώμης.

Ἀλλ' ἡμεῖς μὲ λαμπρὰν φωνὴν καὶ φωνάζοντες ἰσχυρὰ ἂς διακηρύσσωμεν καὶ ἂς λέγωμεν, καὶ μάλιστα μὲ περισσότερον θάρρος ὅταν εἶναι παρόντες ὅλοι οἱ εἰδωλολάτραι, ὅτι ὁ σταυρὸς εἶναι τὸ καύχημά μας καὶ τὸ ἀποκορύφωμα ὅλων τῶν ἀγαθῶν, ἡ παρρησία μας καὶ ὅλος ὁ στέφανός μας. Θὰ ἤθελα μαζὶ μὲ τὸν Παῦλον νὰ ἠμποροῦσα νὰ λέγω ὅτι «διὰ τῆς πίστεως εἰς αὐτὸν ὁ κόσμος ἔχει ἐσταυρωθῆ ὡς πρὸς ἐμὲ καὶ ἐγὼ ὡς πρὸς τὸν κόσμον»[23], ἀλλὰ δὲν ἠμπορῶ, διότι εἶμαι κυριευμένος ἀπὸ διάφορα πάθη. Διὰ τοῦτο συμβουλεύω καὶ ἐσᾶς καὶ μάλιστα πρὶν ἀπὸ σᾶς τὸν ἑαυτόν μου νὰ σταυρωθοῦμεν ὡς πρὸς τὸν κόσμον καὶ νὰ μὴ ἔχωμεν τίποτε τὸ κοινὸν μὲ τὴν γῆν, ἀλλὰ νὰ ἐπιθυμῶμεν μὲ ἐνθουσιασμὸν τὴν οὐράνιον πατρίδα καὶ τὴν δόξαν καὶ τὰ οὐράνια ἀγαθὰ ποὺ πηγάζουν ἀπὸ ἐκεῖ. Καθ' ὅσον εἴμεθα στρατιῶται τοῦ οὐρανίου βασιλέως καὶ ἔχομεν ἐνδυθῆ τὰ πνευματικὰ ὅπλα. Διατί λοιπὸν ἡ ζωή μας νὰ ὁμοιάζῃ μὲ τὴν ζωὴν τῶν καπήλων καὶ ἀγυρτῶν, ἢ καλύτερα τῶν σκωλήκων; Διότι ὅπου εἶναι ὁ βασιλεὺς ἐκεῖ πρέπει νὰ εἶναι καὶ ὁ στρατιώτης. Καθ' ὅσον ἔχομεν γίνει στρατιῶται, ὄχι τῶν εὑρισκομένων μακρὰν τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ τῶν πλησίον αὐτοῦ. Διότι ὁ μὲν ἐπίγειος βασιλεὺς δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν ν' ἀνεχθῇ νὰ εὑρίσκωνται ὅλοι οἱ στρατιῶται εἰς τὰ ἀνάκτορά του οὔτε παρὰ τὸ πλευρόν του, ἐνῷ ὁ οὐράνιος βασιλεὺς θέλει ὅλοι νὰ εὑρίσκωνται κοντὰ εἰς τὸν βασιλικὸν θρόνον.

Καὶ πῶς εἶναι δυνατόν, θὰ εἰπῇ κάποιος, ἐνῷ εὑρισκόμεθα ἐδῶ νὰ ἱστάμεθα κοντὰ εἰς ἐκεῖνον τὸν θρόνον; Εἶναι, διότι καὶ ὁ Παῦλος ἐνῷ εὑρίσκετο εἰς τὴν γῆν, ἵστατο ὅπου τὰ Σεραφίμ, ὅπου τὰ Χερουβίμ, καὶ πλησιέστερα εἰς

στοῦ, ἢ οὗτοι οἱ ἀσπιδοφόροι τοῦ βασιλέως. Οὗτοι μὲν γὰρ πολλαχοῦ τὰς ὄψεις περιφέρουσιν, ἐκεῖνον δὲ οὐδὲν ἐφάνταζεν, οὐδὲ περιεῖλκεν, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν διάνοιαν πρὸς τὸν βασιλέα τεταμένην εἶχεν. Ὥστε ἂν βουληθῶμεν, δυνατὸν καὶ ἡμῖν τοῦτο. Εἰ μὲν γὰρ τόπῳ διειστήκει, καλῶς ἂν ἠπόρεις, εἰ δὲ πανταχοῦ πάρεστι, τῷ σπουδάζοντι καὶ συντεταμένῳ πλησίον ἐστί. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης ἔλεγεν· «Οὐ φοβηθήσομαι κακά, ὅτι σὺ μετ' ἐμοῦ εἶ»· καὶ αὐτὸς πάλιν ὁ Θεός· «Θεὸς ἐγγίζων ἐγώ εἰμι, καὶ οὐχὶ Θεὸς πόρρωθεν». Ὥσπερ οὖν αἱ ἁμαρτίαι διϊστῶσιν ἡμᾶς ἀπ' αὐτοῦ, οὕτω καὶ αἱ δικαιοσύναι συνάγουσιν ἡμᾶς πρὸς αὐτόν· «Ἔτι γὰρ λαλοῦντός σου», φησίν, «ἐρῶ· Ἰδοὺ πάρειμι». Ποῖος πατὴρ οὕτως ἂν ὑπακούσειέ ποτε τοῖς ἐγγόνοις; ποία μήτηρ οὕτως ἐστὶ παρεσκευασμένη καὶ διηνεκῶς ἑστηκυῖα, μή ποτε καλέσειεν αὐτὴν τὰ παιδία; Οὐκ ἔστιν οὐδείς, οὐ πατήρ, οὐ μήτηρ· ἀλλ' ὁ Θεὸς διηνεκῶς ἕστηκεν ἀναμένων, εἴ τίς ποτε καλέσειεν αὐτὸν τῶν οἰκετῶν, καὶ οὐδέποτε, καλεσάντων ἡμῶν ὡς δεῖ, παρήκουσε. Διὰ τοῦτό φησιν, «ἔτι λαλοῦντός σου»· οὐκ ἀναμένω σε πληρῶσαι, καὶ εὐθέως ὑπακούω.

Καλέσωμεν τοίνυν αὐτὸν ὡς κληθῆναι βούλεται. Πῶς δὲ βούλεται; «Λύε», φησί, «πάντα σύνδεσμον ἀδικίας, διάλυε στραγγαλιὰς βιαίων συναλλαγμάτων, πᾶσαν συγγραφὴν ἄδικον διάσπα. Διάθρυπτε πεινῶντι τὸν ἄρτον σου, καὶ πτωχοὺς ἀστέγους εἰσήγαγε εἰς τὸν οἶκόν σου. Ἐὰν ἴδῃς γυμνόν, περίβαλε, καὶ ἀπὸ τῶν οἰκείων τοῦ σπέρματός σου οὐχ ὑπερόψει. Τότε ῥαγήσεται πρώϊμον τὸ φῶς σου, καὶ τὰ ἰάματά σου ταχὺ ἀνατελεῖ, καὶ προπορεύσεται ἔμπροσθέν σου ἡ δικαιοσύνη σου, καὶ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ περιστελεῖ σε.

---

24. Ψαλμ. 22, 4.
25. Ἰερ. 23, 23.
26. Ἠσ. 58, 9.

τὸν Χριστὸν μάλιστα, ἀπὸ ὅτι αὐτοὶ οἱ ἀσπιδοφόροι τοῦ βασιλέως. Διότι αὐτοὶ μὲν περιφέρουν τὰ βλέμματά των πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνσεις, ἐκεῖνος ὅμως τίποτε δὲν ἐσκέπτετο ἄλλο, οὔτε παρεσύρετο ἀπὸ τίποτε ἄλλο, ἀλλ' ὅλην τὴν προσοχήν του τὴν εἶχε ἐστραμμένην πρὸς τὸν βασιλέα. Ὥστε, ἐὰν μὲν διέμενεν εἰς ἕνα ὡρισμένον τόπον, θὰ εἶχες δίκαιον ν' ἀπορῇς, ἐφ' ὅσον ὅμως εἶναι παντοῦ παρών, εὑρίσκεται κοντὰ εἰς αὐτὸν ποὺ φροντίζει καὶ εἶναι πρόθυμος. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης ἔλεγεν· «Δὲν θὰ φοβηθῶ τὰ κακά, διότι σὺ εἶσαι μαζί μου»[24]· καὶ εἰς ἄλλην περίπτωσιν ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς ἔλεγεν· «Ἐγὼ εἶμαι Θεὸς ποὺ εὑρίσκομαι πλησίον, καὶ ὄχι Θεὸς ποὺ εὑρίσκεται μακράν»[25]. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν αἱ ἁμαρτίαι μᾶς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὸν Θεόν, ἔτσι καὶ αἱ ἀρεταὶ μᾶς φέρουν κοντά του. Διότι λέγει, «Ἐνῷ θὰ ὁμιλῇς σύ, θὰ εἰπῶ· Ἰδοὺ εἶμαι παρών»[26]. Ποῖος πατέρας ποτὲ θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπακούσῃ τόσον εὔκολα εἰς τὰ τέκνα του; Ποία μητέρα εἶναι τόσον προετοιμασμένη καὶ περιμένει συνεχῶς, μήπως καὶ τὴν ζητήσουν ποτὲ τὰ παιδιά της; Δὲν ὑπάρχει κανείς, οὔτε πατέρας οὔτε μητέρα· μόνον ὁ Θεὸς ἵσταται καὶ περιμένει συνεχῶς, μὴ τυχὸν καὶ τὸν καλέσῃ κάποτε κάποιος ἀπὸ τοὺς δούλους του, καὶ οὐδέποτε ὁ Θεὸς παρήκουσεν αἴτημά μας ποὺ ἔγινεν ὅπως πρέπει. Διὰ τοῦτο λέγει, «ἐνῷ θὰ ὁμιλῇς σύ»· δὲν περιμένω νὰ τελειώσῃς, καὶ ὑπακούω ἀμέσως εἰς τὸ αἴτημά σου.

Ἂς τὸν παρακαλέσωμεν λοιπὸν ὅπως ἀκριβῶς αὐτὸς θέλει νὰ τὸν παρακαλοῦμεν. Ἀλλὰ πῶς θέλει; «Διάκοπτε», λέγει, «κάθε σύνδεσμον μὲ τὴν ἀδικίαν, ἀκύρωσε τὰς συμφωνίας ἐκείνας ποὺ ἔκανες μὲ τὴν χρῆσιν βίας καὶ ξέσχισε κάθε ἄδικον συμφωνίαν. Τρέφε μὲ τὸν ἄρτον σου τὸν πτωχόν, καὶ φιλοξένησε εἰς τὸν οἶκον σου τοὺς πτωχοὺς ἀστέγους. Ἐὰν ἰδῇς γυμνόν, ἔνδυσέ τον, καὶ μὴ τὸν περιφρονήσῃς ἀπὸ τοὺς οἰκείους σου. Τότε θὰ λάμψῃ ἀμέσως τὸ φῶς σου, καὶ θὰ προβάλουν αἱ πληγαὶ ποὺ ἐθεράπευσες, καὶ θὰ προπορεύεται ἔμπροσθέν σου ἡ ἀρετή σου, καὶ ἡ δόξα τοῦ

Τότε ἐπικαλέσῃ με, καὶ εἰσακούσομαί σου· ἔτι λαλοῦντός σου ἐρῶ· Ἰδοὺ πάρειμι».

Καὶ τίς ταῦτα πάντα δύναται ποιῆσαι; φησί. Τίς δὲ οὐ δύναται; εἰπέ μοι. Τί γὰρ δυσχερὲς τῶν εἰρημένων; τί δὲ ἐργῶδες; τί δὲ οὐ ῥάδιον; Οὕτω γάρ ἐστιν οὐχὶ δυνατὰ μόνον, ἀλλὰ καὶ εὔκολα, ὅτι πολλοὶ καὶ τὸ μέτρον τῶν εἰρημένων ὑπερηκόντισαν, οὐκ ἄδικα γραμματεῖα διασπῶντες μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ὄντα ἀποδυσάμενοι πάντα· οὐ στέγῃ καὶ τραπέζῃ τοὺς πτωχοὺς δεχόμενοι, ἀλλὰ καὶ τῷ τοῦ σώματος ἱδρῶτι, καὶ κάμνοντες ὥστε αὐτοὺς διαθρέψαι· οὐ συγγενεῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐχθροὺς εὐεργετοῦντες.

6. Τί δὲ ὅλως καὶ δύσκολον τῶν εἰρημένων; Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ὑπέρβηθι τὸ ὄρος, διάβηθι τὸ πέλαγος, διάσκαψον πλέθρα γῆς τόσα καὶ τόσα, ἄσιτος διάμενε, σάκκον περιβαλοῦ· ἀλλά, μετάδος τοῖς οἰκείοις, μετάδος τοῦ ἄρτου, τὰ ἀδίκως συγκείμενα γραμματεῖα διάρρηξον. Τί τούτων εὐκολώτερον; εἰπέ μοι. Εἰ δὲ καὶ δύσκολα εἶναι νομίζεις, σκόπει μοι καὶ τὰ ἔπαθλα, καὶ ἔσται σοι ῥάδια. Καθάπερ γὰρ οἱ βασιλεῖς ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις πρὸ τῶν ἀγωνιζομένων στεφάνους καὶ βραβεῖα καὶ ἱμάτια συντιθέασιν, οὕτω δὴ καὶ ὁ Χριστὸς ἐν μέσῳ τίθησι τῷ σταδίῳ τὰ ἔπαθλα, καθάπερ διὰ πολλῶν χειρῶν τῶν τοῦ προφήτου ῥημάτων ἐκτείνων αὐτά. Καὶ οἱ μὲν βασιλεῖς, κἂν μυριάκις ὦσι βασιλεῖς, ἅτε ἄνθρωποι ὄντες καὶ εὐπορίαν δαπανωμένην ἔχοντες καὶ φιλοτιμίαν ἀναλισκομένην, τὰ ὀλίγα πολλὰ φιλοτιμοῦνται δεῖξαι· διὸ καὶ ἓν ἕκαστον ἑκάστῳ τῶν διακόνων ἐγχειρίζοντες, οὕτως εἰσάγουσιν εἰς μέσον. Ὁ δὲ βασιλεὺς ὁ ἡμέτερος τοὐναντίον ἅπαντα ὁμοῦ συμφορήσας, ἐπειδὴ σφόδρα ἐστὶν εὔπορος

---

27. Ἠσ. 58, 6-9.

Θεοῦ θὰ σὲ ἀκολουθῇ πάντοτε. Τότε θὰ μὲ ἐπικαλεσθῇς καὶ θὰ ἀκούσω εἰς τὴν πρόσκλησίν σου. Ἐνῷ θὰ ὁμιλῇς σὺ θὰ εἰπῶ· Ἰδοὺ ἐγὼ εἶμαι παρών»[27].

Ἀλλά, θὰ εἰπῇ κάποιος· Καὶ ποῖος ἠμπορεῖ νὰ τὰ ἐφαρμόσῃ ὅλα αὐτά; Μὰ ποῖος, εἰπέ μου, δὲν ἠμπορεῖ; Διότι τί εἶναι δύσκολον ἀπὸ ὅσα ἐλέχθησαν; τί δὲ κοπιαστικόν; τί δὲν εἶναι εὔκολον; Εἶναι τέτοια αὐτὰ ὥστε εἶναι ὄχι μόνον δυνατά, ἀλλὰ καὶ εὔκολα, διότι πολλοὶ ἐξεπέρασαν καὶ τὸ μέτρον τῶν ὅσων ἐλέχθησαν, ξεσχίζοντες ὄχι μόνον τὰς ἀδίκους συμφωνίας, ἀλλὰ καὶ ἀπαρνηθέντες ὅλα τὰ ὑπάρχοντά των· ὄχι μόνον δεχόμενοι εἰς τὸν οἶκον των καὶ τὴν τράπεζάν των τοὺς πτωχούς, ἀλλὰ καὶ ἱδρώνοντες καὶ κοπιάζοντες διὰ νὰ τοὺς διαθρέψουν· καὶ εὐεργετοῦντες ὄχι μόνον συγγενεῖς, ἀλλὰ καὶ ἐχθροὺς ἀκόμη.

6. Ποῖον δὲ εἶναι τὸ πιὸ δύσκολον ἀπὸ ὅσα ἐλέχθησαν; Διότι δὲν εἶπε νὰ ἀναβῇς ὑψηλότερα ἀπὸ τὸ βουνόν, νὰ διασχίσῃς τὸ πέλαγος, νὰ σκάψῃς τόσα καὶ τόσα πλέθρα γῆς, νὰ μείνῃς νηστικός, νὰ φορέσῃς σάκκον, ἀλλ' εἶπε δῶσε εἰς τοὺς οἰκείους σου ἀπὸ τὸν ἄρτον σου, ξέσχισε τὰς ἀδίκους συμφωνίας. Τί εἶναι, εἰπέ μου, εὐκολώτερον ἀπὸ αὐτά; Ἀλλὰ ἂν τὰ θεωρῇς δύσκολα, ἀναλογίσου, σὲ παρακαλῶ, καὶ τὰ ἔπαθλα, καὶ θὰ σοῦ φανοῦν εὔκολα. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς οἱ βασιλεῖς κατὰ τὰς ἱπποδρομίας τοποθετοῦν πρὸ τῶν ἀγωνιζομένων στεφάνους καὶ βραβεῖα καὶ ἐνδύματα, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον λοιπὸν καὶ ὁ Χριστὸς τοποθετεῖ τὰ ἔπαθλα εἰς τὸ μέσον τοῦ σταδίου, ἀπλώνων αὐτά, ὡσὰν μὲ πολλὰ χέρια μὲ τοὺς λόγους τοῦ προφήτου. Καὶ οἱ μὲν βασιλεῖς, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι ἀπείρους φορὰς βασιλεῖς, ἐπειδὴ εἶναι ἄνθρωποι καὶ εὔκολα ἐξοδεύονται τὰ πλούτη των καὶ ἐξαντλεῖται ἡ γενναιοδωρία των, φιλοδοξοῦν νὰ παρουσιάσουν τὰ ὀλίγα ὡς πολλά. Διὰ τοῦτο παραδίδοντες εἰς τὸν καθένα ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτας τὸ καθὲν ἀπὸ αὐτά, τὰ παρουσιάζουν ἔτσι ἔμπροσθεν ὅλων. Ἀλλ' ὁ ἰδικός μας βασιλεὺς ἐνεργεῖ ὅλως ἀντιθέτως. Ἐπειδὴ εἶναι πάρα πολὺ

καὶ οὐδὲν πρὸς ἐπίδειξιν ποιεῖ, οὕτως εἰς μέσον προτίθησιν, ἅπερ ἐκταθέντα ἄπειρα ἔσται καὶ πολλῶν δεήσεται τῶν κατεχουσῶν χειρῶν. Καὶ ἵνα μάθῃς τοῦτο, ἕκαστον αὐτῶν περισκόπει μετὰ ἀκριβείας. «Τότε ῥαγήσεται», φησί, «πρώϊμον τὸ φῶς σου». Ἆρα οὐ δοκεῖ σοι ἕν τι εἶναι τὸ δῶρον τοῦτο; Ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἕν· καὶ γὰρ πολλὰ ἔνδον ἔχει, καὶ βραβεῖα καὶ στεφάνους καὶ ἕτερα ἔπαθλα. Καὶ εἰ βούλεσθε, λύσαντες δείξωμεν τὸν πλοῦτον ἅπαντα, καθὼς ἡμῖν οἷόν τέ ἐστι δεῖξαι· μόνον ἀποκάμητε.

Καὶ πρῶτον μάθωμεν τί ἐστι, «ῥαγήσεται». Οὐδὲ γὰρ εἶπε, φανεῖται, ἀλλά, «ῥαγήσεται», τὸ ταχὺ καὶ δαψιλὲς ἡμῖν ἐμφαίνων, καὶ πῶς σφόδρα ἐφίεται τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, καὶ πῶς ὠδίνει τὰ ἀγαθὰ αὐτὰ προελθεῖν, καὶ ἐπείγεται, καὶ οὐδὲν ἔσται τὸ κωλῦον τὴν ἄφατον ῥύμην· δι' ὧν ἁπάντων τὴν δαψίλειαν αὐτῶν ἐνδείκνυται, καὶ τὸ ἄπειρον τῆς περιουσίας. Τί δέ ἐστι, «πρώϊμον»; Τουτέστιν, οὐ μετὰ τὸ ἐν τοῖς πειρασμοῖς γενέσθαι, οὐδὲ μετὰ τὴν τῶν κακῶν ἔφοδον, ἀλλὰ καὶ προφθάνει. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν καρπῶν λέγομεν πρώϊμον τὸ πρὸ τοῦ καιροῦ φανέν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα, τὸ ταχινὸν πάλιν ἐμφαίνων, οὕτως εἶπεν· ὥσπερ ἄνω ἔλεγεν· «Ἔτι λαλοῦντός σου ἐρῶ· Ἰδοὺ πάρειμι».

Ποῖον δὲ λέγει «φῶς»; καὶ τί ποτέ ἐστι τοῦτο τὸ φῶς; Οὐ τοῦτο τὸ αἰσθητόν, ἀλλ' ἕτερον πολλῷ βέλτιον, ὃ τὸν οὐρανὸν ἡμῖν δείκνυσι, τοὺς ἀγγέλους, τοὺς ἀρχαγγέλους, τὰ Χερουβίμ, τὰ Σεραφίμ, τοὺς θρόνους, τὰς κυριότητας, τὰς ἀρχάς, τὰς ἐξουσίας, τὸ στρατόπεδον ἅπαν, τὰς αὐλὰς τὰς βασιλικάς, τὰς σκηνάς. Ἂν γὰρ τοῦ φωτὸς ἐκείνου κατα-

πλούσιος καὶ τίποτε δὲν κάνει πρὸς ἐπίδειξιν, ἀφοῦ τὰ συγκεντρώση ὅλα μαζί, ἔτσι τὰ παρουσιάζει ἔμπροσθέν μας, ποὺ ἂν ἀπλωθοῦν κάτω θὰ εἶναι ἄπειρα καὶ θὰ χρειασθοῦν πολλὰ χέρια διὰ νὰ τὰ κρατήσουν. Καὶ διὰ νὰ τὸ ἀντιληφθῇς αὐτό, πρόσεχε μὲ ἀκρίβειαν τὸ κάθε ἕνα ἀπὸ αὐτά. «Τότε», λέγει, «θὰ λάμψῃ πρὶν ἀπὸ τὴν ὥραν του τὸ φῶς σου». Δὲν νομίζεις λοιπὸν ὅτι αὐτὸ εἶναι ἕνα δῶρον; Ἀλλ' ὅμως δὲν εἶναι ἕνα, διότι συμπεριλαμβάνει πολλὰ καὶ βραβεῖα καὶ στεφάνους καὶ ἄλλα ἔπαθλα. Καὶ ἐὰν θέλετε, ἂς τὸν δείξωμεν ἐξετάζοντές τον ὅλον τὸν πλοῦτον, ὅσον φυσικὰ εἶναι δυνατὸν νὰ δείξωμεν· μόνον μὴ ἀποκάμετε.

Καὶ πρῶτα ἂς ἐξετάσωμεν τί σημαίνει, «ραγήσεται». Διότι δὲν εἶπε θὰ φανῇ, ἀλλὰ «θὰ διαλάμψῃ», διὰ νὰ μᾶς δείξῃ τὴν ταχύτητα καὶ τὴν ἀφθονίαν καὶ τὸ πόσον πολὺ ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν σωτηρίαν μας, καὶ πόσον βιάζεται καὶ ὑποφέρει διὰ νὰ ἀποκτήσωμεν αὐτὰ τὰ ἀγαθά, καὶ ὅτι τίποτε δὲν θὰ σταθῇ ὡς ἐμπόδιον εἰς τὴν ἀπερίγραπτον αὐτὴν ὁρμήν του. Μὲ ὅλα αὐτὰ ἀποδεικνύει τὴν ἀφθονίαν τῶν δωρεῶν καὶ τὴν ἄπειρον ἀφθονίαν τοῦ πλούτου του. Τί σημαίνει δέ, «πρώϊμον»; Ὅτι δηλαδὴ αὐτὸ δὲν θὰ συμβῇ μετὰ τὰς δοκιμασίας, οὔτε μετὰ τὸν ἐρχομὸν τῶν κακῶν, ἀλλὰ πρὶν ἀκόμη ἔλθουν αὐτά. Διότι ὅπως ἀκριβῶς εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν καρπῶν λέγομεν πρώϊμον αὐτὸν ποὺ ὡρίμασε πρὶν ἀπὸ τὸν καιρόν του, ἔτσι καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὡμίλησε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, διὰ νὰ δηλώσῃ καὶ πάλιν τὸ γρήγορον, ὅπως ἀκριβῶς καὶ προηγουμένως ἔλεγεν· «Ἐνῷ ἀκόμη θὰ ὁμιλῇς θὰ εἰπῶ· Ἰδοὺ εἶμαι παρών».

Ποῖον πρᾶγμα δὲ ὀνομάζει «φῶς»; καὶ τί τέλος πάντων εἶναι αὐτὸ τὸ φῶς; Δὲν εἶναι αὐτὸ τὸ αἰσθητόν, ἀλλὰ ἄλλο κατὰ πολὺ καλύτερον, ποὺ μᾶς παρουσιάζει τὸν οὐρανόν, τοὺς ἀγγέλους, τοὺς ἀρχαγγέλους, τὰ Χερουβίμ, τὰ Σεραφίμ, τοὺς θρόνους, τὰς κυριότητας, τὰς ἀρχάς, τὰς ἐξουσίας, ὁλόκληρον τὸ στρατόπεδον, τὰς βασιλικὰς αὐλάς, τὰς σκηνάς. Διότι ἐὰν ἀξιωθῇς νὰ ἴδῃς ἐκεῖνο τὸ φῶς, θὰ τὰ ἴδῃς

ξιωθῇς, καὶ ταῦτα ὄψει καὶ ἀπαλλαγήσῃ γεέννης καὶ τοῦ σκώληκος τοῦ ἰοβόλου καὶ τοῦ βρυγμοῦ τῶν ὀδόντων καὶ τῶν δεσμῶν τῶν ἀλύτων καὶ τῆς στενοχωρίας καὶ τῆς θλίψεως καὶ τοῦ σκότους τοῦ ἀφεγγοῦς καὶ τοῦ διχοτομηθῆναι καὶ τοῦ ποταμοῦ τοῦ πυρὸς καὶ τῆς κατάρας καὶ τῶν τῆς ὀδύνης χωρίων, καὶ ἀπελεύσῃ ἔνθα «ἀπέδρα ὀδύνη καὶ λύπη», ἔνθα πολλὴ ἡ χαρά, καὶ ἡ εἰρήνη καὶ ἡ ἀγάπη καὶ ἡ τρυφὴ καὶ ἡ εὐφροσύνη· ἔνθα ζωὴ αἰώνιος καὶ δόξα ἄρρητος καὶ κάλλος ἄφραστον· ἔνθα αἰώνιοι σκηναί, καὶ ἡ δόξα τοῦ βασιλέως ἡ ἀπόρρητος καὶ τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα, «ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη»· ἔνθα ὁ νυμφὼν ὁ πνευματικὸς καὶ αἱ παστάδες τῶν οὐρανῶν καὶ αἱ παρθένοι αἱ τὰς φαιδρὰς ἔχουσαι λαμπάδας καὶ οἱ τὸ ἔνδυμα τοῦ γάμου ἔχοντες· ἔνθα πολλὰ τὰ ὑπάρχοντα τοῦ Δεσπότου καὶ τὰ ταμεῖα τὰ βασιλικά.

Εἶδες ἡλίκα τὰ ἔπαθλα καὶ ὅσα διὰ μιᾶς ῥήσεως ἐπεδείξατο καὶ πῶς πάντα συνεφόρησεν; Οὕτω καὶ τῶν ἑξῆς ῥήσεων ἑκάστην ἀναπτύξαντες, πολλὴν εὑρήσομεν τὴν περιουσίαν καὶ πέλαγος ἀχανές. Ἔτι οὖν ἀναβαλούμεθα, εἰπέ μοι, καὶ ὀκνήσομεν ἐλεεῖν τοὺς δεομένους; Μή, παρακαλῶ, ἀλλὰ κἂν πάντα ῥῖψαι δέῃ, κἂν εἰς πῦρ ἐμβληθῆναι, κἂν ξίφους κατατολμῆσαι, κἂν κατὰ μαχαιρῶν ἅλλεσθαι, κἂν ὁτιοῦν παθεῖν, πάντα φέρωμεν εὐκόλως, ἵνα τοῦ ἐνδύματος ἐπιτύχωμεν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν καὶ τῆς ἀπορρήτου δόξης ἐκείνης· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

28. Ἠσ. 35, 10.
29. Α' Κορ. 2, 9.

καὶ αὐτά, καὶ θὰ ἀπαλλαγῇς ἀπὸ τὴν γέενναν καὶ τὸν φαρμακερὸν σκώληκα καὶ τὸν τριγμὸν τῶν ὀδόντων καὶ ἀπὸ τὰ ἄλυτα δεσμὰ καὶ τὴν στενοχώριαν καὶ τὴν θλῖψιν καὶ τὸ διαρκὲς σκότος καὶ τὰς αὐστηρὰς τιμωρίας καὶ τὸν ποταμὸν τοῦ πυρὸς καὶ τὴν κατάραν καὶ τοὺς τόπους τῆς ὀδύνης, καὶ θὰ μεταβῇς ἐκεῖ «ἀπ' ὅπου ἔφυγεν ὁ πόνος καὶ ἡ λύπη»[28], ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει πολλὴ ἡ χαρὰ καὶ ἡ εἰρήνη καὶ ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἀπόλαυσις καὶ ἡ εὐφροσύνη, ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει ἡ αἰώνιος ζωὴ καὶ ἡ ἀπερίγραπτος δόξα καὶ τὸ ἀνεκδιήγητον κάλλος· ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχουν αἱ αἰώνιαι σκηναὶ καὶ ἡ ἀπερίγραπτος δόξα τοῦ βασιλέως, καὶ τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα, «τὰ ὁποῖα ὀφθαλμὸς δὲν εἶδε καὶ αὐτὶ δὲν ἤκουσε καὶ ἀνθρώπινος νοῦς δὲν ἐφαντάσθη»[29], ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει ὁ πνευματικὸς νυμφὼν καὶ οἱ οὐράνιοι νυμφικοὶ θάλαμοι καὶ αἱ παρθένοι ποὺ κρατοῦν τὰς φαιδρὰς λαμπάδας καὶ οἱ φοροῦντες τὸ ἔνδυμα τοῦ γάμου· ἐκεῖ ὅπου εἶναι πολλὰ τὰ ὑπάρχοντα τοῦ Δεσπότου καὶ τὰ βασιλικὰ ταμεῖα.

Βλέπεις πόσον μεγάλα εἶναι τὰ ἔπαθλα, καὶ πόσα μᾶς ἐφανέρωσε μὲ ἕνα μόνον λόγον του καὶ πῶς τὰ συνεκέντρωσεν ὅλα; Ἐὰν κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἐξετάσωμεν καὶ τοὺς ἑπομένους λόγους, θὰ εὕρωμεν πολὺ μεγάλον πλοῦτον καὶ πέλαγος ἀπέραντον. Ἀκόμη λοιπὸν θὰ ἀναβάλλωμεν, εἰπέ μου, καὶ θὰ διστάσωμεν διὰ νὰ ἐλεήσωμεν τοὺς πτωχούς; Μή, παρακαλῶ, ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη χρειασθῇ ν' ἀπαρνηθῶμεν ὅλα τὰ ὑπάρχοντά μας, καὶ ἂν ἀκόμη χρειασθῇ νὰ πέσωμεν εἰς τὴν φωτιάν, καὶ ἂν ἀκόμη χρειασθῇ ν' ἀντιμετωπίσωμεν τὸ ξίφος, καὶ ἂν ἀκόμη χρειασθῇ νὰ φονευθῶμεν διὰ μαχαιρῶν καὶ ὁ,τιδήποτε ἄλλο νὰ πάθωμεν, ἂς τὰ ὑποφέρωμεν ὅλα εὐκόλως, διὰ νὰ ἀξιωθῶμεν νὰ φορέσωμεν τὸ ἔνδυμα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν καὶ νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν ἀπερίγραπτον ἐκείνην δόξαν, τὴν ὁποίαν εὔχομαι ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχωμεν μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΕ΄
Ματθ. 16, 24 - 27

«Τότε ὁ Ἰησοῦς εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθήτω μοι».

1. «Τότε»· πότε; Ὅτε ὁ Πέτρος εἶπεν, «ἵλεώς σοι, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο», καὶ ἤκουσεν, «ὕπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ». Οὐδὲ γὰρ ἠρκέσθη τῇ ἐπιτιμήσει μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ περιουσίας βουλόμενος δεῖξαι τήν τε τῶν παρὰ τοῦ Πέτρου εἰρημένων ἀτοπίαν, καὶ τὸ κέρδος τὸ ἀπὸ τοῦ πάθους, φησί· σύ μοι λέγεις, «ἵλεώς σοι, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο», ἐγὼ δέ σοι λέγω, ὅτι οὐ μόνον τὸ ἐμὲ κωλῦσαι καὶ τῷ ἐμῷ πάθει δυσχεραίνειν, ἐπιβλαβές σοι καὶ ὀλέθριον, ἀλλ' ὅτι οὐδὲ σωθῆναι δυνήσῃ, ἐὰν μὴ καὶ αὐτὸς εἰς τὸ ἀποθανεῖν ᾖς παρεσκευασμένος διαπαντός. Ἵνα γὰρ μὴ ἀνάξιον αὐτοῦ τὸ παθεῖν εἶναι νομίσωσιν, οὐ διὰ τῶν προτέρων μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἐπαγομένων αὐτοὺς παιδεύει τοῦ πράγματος τὸ κέρδος. Ἐν μὲν οὖν τῷ Ἰωάννῃ φησίν· «Ἐὰν πεσὼν ὁ κόκκος τοῦ σίτου εἰς τὴν γῆν μὴ ἀποθάνῃ, αὐτὸς μόνος μένει· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ, πολὺν καρπὸν φέρει»· ἐνταῦθα δὲ ἐκ περιουσίας αὐτὸ γυμνάζων, οὐκ ἐφ' ἑαυτοῦ προάγει τὸν λόγον μόνον τὸν περὶ τοῦ δεῖν ἀποθνήσκειν, ἀλλὰ καὶ ἐπ' ἐκείνων. Τοσοῦτον γὰρ τοῦ πράγματος τούτου τὸ κέρδος,

---

1. Ἰω. 12, 24-25.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΕ΄
Ματθ. 16, 24 - 27

«Τότε ὁ Ἰησοῦς εἶπεν εἰς τοὺς μαθητάς του· Ἐὰν κανεὶς θέλῃ νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ ἂς ἀπαρνηθῇ τὸν ἑαυτόν του καὶ ἂς σηκώσῃ τὸν σταυρόν του καὶ ἂς μὲ ἀκολουθήσῃ».

1. «Τότε»· πότε; ὅταν ὁ Πέτρος εἶπεν, «ὁ Θεὸς νὰ σὲ λυπηθῇ· εἴθε νὰ μὴ σοῦ συμβῇ αὐτό», καὶ ἔλαβε τὴν ἀπάντησιν, «Πήγαινε ὀπίσω μου, σατανᾶ». Διότι δὲν ἠρκέσθῃ εἰς τὴν ἐπιτίμησιν μόνον, ἀλλὰ μὲ σκοπὸν νὰ δείξῃ ἐπὶ πλέον ὅτι ἀποτελοῦσαν ἀπρέπειαν τὰ λόγια τοῦ Πέτρου, καὶ τὸ κέρδος ποὺ θὰ ἐπήγαζεν ἀπὸ τὸ πάθος, λέγει· Σὺ μοῦ λέγεις, «ὁ Θεὸς νὰ σὲ λυπηθῇ καὶ εἴθε νὰ μὴ σοῦ συμβῇ αὐτό», ἐγὼ ὅμως σοῦ λέγω, ὅτι ὄχι μόνον εἶναι ἐπιβλαβὲς καὶ ὀλέθριον διὰ ἐσένα τὸ νὰ μὲ ἐμποδίσῃς καὶ νὰ δυσφορῇς διὰ τὸ πάθος μου, ἀλλ' ὅτι οὔτε θὰ ἠμπορέσῃς νὰ σωθῇς, ἐὰν καὶ σὺ ὁ ἴδιος δὲν εἶσαι διαρκῶς προετοιμασμένος διὰ ν' ἀποθάνῃς. Διὰ νὰ μὴ νομίσουν δηλαδὴ ὅτι εἶναι ἀνάξιον αὐτοῦ τὸ νὰ πάθῃ, τοὺς διδάσκει τὸ κέρδος τοῦ πράγματος, ὄχι μόνον μὲ ὅσα εἶπε προηγουμένως, ἀλλὰ καὶ μὲ αὐτὰ ποὺ προσθέτει εἰς τὴν συνέχειαν. Εἰς μὲν λοιπὸν τὴν περίπτωσιν τοῦ Ἰωάννου λέγει· «Ἐὰν ὁ σπόρος τοῦ σίτου ποὺ θὰ πέσῃ εἰς τὴν γῆν δὲν ἀποθάνῃ, μένει αὐτὸς μόνον ποὺ εἶναι, ἐὰν ὅμως ἀποθάνῃ δίδει πολὺν καρπόν»[1], ἐνῷ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν διδάσκων αὐτὸ πιὸ βαθύτερα, δὲν περιορίζει τὸν λόγον μόνον εἰς τὸν ἑαυτόν του, σχετικὰ μὲ τὸ ὅτι πρέπει ν' ἀποθάνῃ, ἀλλ' ἐπεκτείνει αὐτὸν καὶ πρὸς ἐκείνους. Διότι, λέγει, εἶναι τόσον πολὺ τὸ κέρδος ἀπὸ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ὥστε καὶ ἀπὸ σᾶς, ἐὰν κανεὶς δὲν θέλῃ ν' ἀπο-

ὅτι καὶ ἐφ᾽ ὑμῶν τὸ μὲν μὴ θέλειν ἀποθανεῖν, δεινόν· τὸ δὲ ἕτοιμον εἶναι πρὸς τοῦτο, ἀγαθόν.

Ἀλλὰ τοῦτο μὲν διὰ τῶν ἑξῆς δηλοῖ, τέως δὲ ἐξ ἑνὸς αὐτὸ γυμνάζει μέρους. Καὶ ὅρα πῶς καὶ ἀκατανάγκαστον ποιεῖ τὸν λόγον. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ὅτι κἂν βούλησθε, κἂν μὴ βούλησθε, δεῖ τοῦτο ὑμᾶς παθεῖν, ἀλλὰ πῶς; «Εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν». Οὐ βιάζομαι, οὐκ ἀναγκάζω, ἀλλ᾽ ἕκαστον κύριον τῆς ἑαυτοῦ προαιρέσεως ποιῶ· διὸ καὶ λέγω, «εἴ τις θέλει». Ἐπὶ γὰρ ἀγαθὰ καλῶ, οὐχὶ ἐπὶ κακὰ καὶ ἐπαχθῆ, οὐκ ἐπὶ κόλασιν καὶ τιμωρίαν, ἵνα καὶ ἀναγκάσω. Καὶ γὰρ αὐτὴ τοῦ πράγματος ἡ φύσις ἱκανὴ ἐφελκύσασθαι. Ταῦτα δὲ λέγων ἐπεσπᾶτο μειζόνως. Ὁ μὲν γὰρ βιαζόμενος ἀποτρέπει πολλάκις, ὁ δὲ ἀφεὶς κύριον τὸν ἀκροατὴν εἶναι, μᾶλλον ἐφέλκεται. Βίας γὰρ δυνατώτερον θεραπεία. Διὸ καὶ αὐτὸς ἔλεγεν· «εἴ τις θέλει». Μεγάλα γάρ ἐστι, φησίν, ἃ δίδωμι ὑμῖν ἀγαθά, καὶ τοιαῦτα, ὥς καὶ ἐπιτρέχειν ἑκόντας. Οὐδὲ γὰρ εἴ τις χρυσίον παρεῖχε καὶ θησαυρὸν προετίθει, μετὰ βίας ἐκάλεσεν ἄν. Εἰ δὲ εἰς ἐκεῖνα οὐ μετὰ βίας, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀγαθά. Εἰ γὰρ μὴ ἡ τοῦ πράγματος φύσις πείθει σε δραμεῖν, οὐδὲ λαβεῖν ἄξιος εἶ, οὐδ᾽ ἂν λάβῃς, εἴσῃ καλῶς τὸ ληφθέν. Διὰ τοῦτο οὐκ ἀναγκάζει ὁ Χριστός, ἀλλὰ προτρέπει, φειδόμενος ἡμῶν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐδόκουν πολλὰ διαθρυλλεῖν, ἰδίᾳ θορυβούμενοι πρὸς τὸ εἰρημένον, φησίν· Οὐ χρεία θορύβου καὶ ταραχῆς. Εἰ μὴ νομίζετε μυρίων ἀγαθῶν αἴτιον εἶναι τὸ εἰρημένον, καὶ ἐφ᾽ ὑμῶν συμβαῖνον, οὐ βιάζομαι, οὐδὲ ἀναγ-

θάνῃ νὰ εἶναι φοβερόν, ἐνῷ τὸ νὰ εἶναι κανεὶς ἕτοιμος ν' ἀποθάνῃ νὰ εἶναι ἀγαθόν.

Ἀλλ' αὐτὸ μὲν τὸ δηλώνει μὲ ὅσα λέγει εἰς τὴν συνέχειαν, ἐνῷ τώρα ἐξετάζει αὐτὸ ἀπὸ μίαν μόνον σκοπιάν. Καὶ πρόσεχε πῶς ὁμιλεῖ τελείως ἀκατανάγκαστα. Διότι δὲν εἶπεν, ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμη θέλετε, καὶ ἂν δὲν θέλετε, πρέπει νὰ τὸ πάθετε αὐτό, ἀλλὰ τί εἶπεν· «Ἐὰν κανεὶς θέλῃ νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ». Δὲν σᾶς ζητῶ διὰ τῆς βίας, δὲν σᾶς ἐξαναγκάζω, ἀλλὰ τὸν καθένα τὸν ἀφήνω κύριον τῆς διαθέσεώς του· διὰ τοῦτο καὶ σᾶς λέγω, «ἐὰν κανεὶς θέλῃ». Διότι σᾶς προσκαλῶ πρὸς ἀγαθὰ καὶ ὄχι πρὸς κακὰ καὶ δυσάρεστα, ὄχι πρὸς κόλασιν καὶ τιμωρίαν, ὥστε νὰ σᾶς ἀναγκάσω. Πράγματι λοιπὸν ἡ ἰδία ἡ φύσις τοῦ πράγματος εἶναι ἱκανὴ νὰ προσελκύσῃ. Λέγων δὲ αὐτὰ προσείλκυεν ἀκόμη περισσότερον. Διότι ἐκεῖνος ποὺ χρησιμοποιεῖ βίαν, πολλὲς φορὲς ἀπομακρύνει, ἐνῷ ἐκεῖνος ποὺ ἀφήνει τὸν ἀκροατὴν νὰ ἐνεργήσῃ μόνος του, τὸν προσελκύει περισσότερον. Καθόσον ἡ φροντὶς διὰ κάποιον ἔχει μεγαλυτέραν δύναμιν ἀπὸ τὴν βίαν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος ἔλεγεν· «ἐὰν κάποιος θέλῃ». Διότι, λέγει, εἶναι μεγάλα τὰ ἀγαθὰ ποὺ σᾶς δίδω καὶ τέτοια, ὥστε καὶ νὰ προσέρχεσθε μὲ τὴν θέλησίν σας. Πράγματι δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ προσελκύσῃ κανεὶς μὲ τὴν βίαν οὔτε καὶ ἂν ἀκόμη προσέφερε χρυσὸν καὶ ἔθετε θησαυρὸν ἔμπροσθέν μας. Ἐὰν δὲ πρὸς ἐκεῖνα δὲν προσελκύῃ κανεὶς μὲ τὴν βίαν, πολὺ περισσότερον δὲν συμβαίνει αὐτὸ εἰς τὰ οὐράνια ἀγαθά. Διότι, ἐὰν δὲν σὲ πείθῃ νὰ προσέλθῃς ἡ φύσις τοῦ πράγματος, δὲν εἶσαι ἄξιος οὔτε νὰ λάβῃς ἀλλ' οὔτε καὶ ἂν λάβῃς θὰ γνωρίσῃς καλῶς αὐτὸ ποὺ ἔλαβες. Διὰ τοῦτο ὁ Χριστὸς ἐπειδὴ σέβεται τὴν ἐλευθερίαν μας, δὲν ἀναγκάζει, ἀλλὰ προτρέπει. Διότι, ἐπειδὴ ἐφαίνοντο νὰ διαδίδουν πολλά, καὶ ἰδίως νὰ στενοχωροῦνται δι' αὐτὸ ποὺ ἐλέχθη, λέγει· Δὲν χρειάζεται ν' ἀνησυχῆτε καὶ νὰ ταράσεσθε. Ἐὰν δὲν θεωρῆτε τὸ λεχθὲν ὡς αἴτιον ἀπείρων ἀγαθῶν καὶ ὡσὰν κάτι ποὺ συμβαίνει πρὸς χάριν σας δὲν ἐκβιά-

κάζω, ἀλλ' εἴ τις θέλει ἀκολουθεῖν, τοῦτον καλῶ. Μὴ γὰρ δὴ τοῦτο νομίζετε εἶναι τὴν ἀκολούθησιν, ὃ ποιεῖτε νῦν ἑπόμενοί μοι. Πολλῶν ὑμῖν δεῖ πόνων, πολλῶν κινδύνων, εἰ μέλλοιτε ὀπίσω μου ἰέναι. Οὐ γὰρ δή, ὦ Πέτρε, ἐπειδὴ Υἱόν με ὡμολόγησας Θεοῦ, διὰ τοῦτο μόνον προσδοκᾶν ὀφείλεις στεφάνους, καὶ νομίζειν ἀρκεῖν εἰς σωτηρίαν σοι τοῦτο, καὶ ἀδείας λοιπὸν ἀπολαύειν, ὡς τὸ πᾶν ἐργασάμενος. Δύναμαι μὲν γάρ, ἅτε Υἱὸς ὢν Θεοῦ, μηδὲ ἀφεῖναί σε πεῖραν τῶν δεινῶν λαβεῖν, οὐ βούλομαι δὲ διὰ σέ, ἵνα καὶ αὐτός τι συνεισενέγκῃς καὶ δοκιμώτερος γένῃ. Οὐδὲ γὰρ εἴ τις ἀγωνοθέτης εἴη, καὶ φίλον ἀθλητὴν ἔχοι, βουληθείη ἂν χάριτι αὐτὸν στεφανῶσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν οἰκείων πόνων· καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα, ἐπειδὴ αὐτὸν φιλεῖ. Οὕτω καὶ ὁ Χριστός· οὓς μάλιστα φιλεῖ, τούτους μάλιστα βούλεται καὶ οἴκοθεν εὐδοκιμεῖν, οὐκ ἀπὸ τῆς αὐτοῦ βοηθείας μόνης.

Ὅρα δὲ πῶς καὶ ἀνεπαχθῆ ποιεῖ τὸν λόγον. Οὐδὲ γὰρ εἰς αὐτοὺς περιΐστησι μόνους τὰ δεινά, ἀλλὰ καὶ κοινὸν τὸ δόγμα τῇ οἰκουμένῃ προτίθησι λέγων, «εἴ τις θέλει»· κἂν γυνή, κἂν ἀνήρ, κἂν ἄρχων, κἂν ἀρχόμενος, ταύτην ἐρχέσθω τὴν ὁδόν. Καὶ δοκεῖ μὲν ἕν τι εἰρηκέναι, τρία δὲ ἐστι τὰ λεγόμενα· τὸ «ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν», καὶ τό, «ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ», καὶ τό, «ἀκολουθείτω μοι»· καὶ τὰ μὲν δύο συνέζευκται, τὸ δὲ ἓν καθ' ἑαυτὸ τέθειται. Ἀλλ' ἴδωμεν πρότερον τί ποτέ ἐστι τὸ ἀρνήσασθαι ἑαυτόν. Μάθωμεν πρό-

ζω, οὔτε ἐξαναγκάζω, ἀλλ' ἐὰν κανεὶς θέλῃ νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ αὐτὸν προσκαλῶ. Ἀλλ' ὅμως μὴ ἔχετε τὴν γνώμην ὅτι αὐτὸ εἶναι τὸ νὰ μὲ ἀκολουθῆτε, αὐτὸ ποὺ κάνετε τώρα ἀκολουθοῦντες με. Χρειάζεται νὰ ὑπομείνετε πολλοὺς κόπους, πολλοὺς κινδύνους, ἐὰν ἔχετε σκοπὸν νὰ μὲ ἀκολουθήσετε. Δὲν πρέπει λοιπόν, Πέτρε, ἐπειδὴ ὡμολόγησες ὅτι εἶμαι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, νὰ ἀναμένῃς διὰ τοῦτο καὶ μόνον στεφάνους καὶ νὰ νομίζῃς ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀρκετὸν διὰ τὴν σωτηρίαν σου, καὶ νὰ ἀπολαμβάνῃς εἰς τὸ ἑξῆς τὴν ἀνάπαυσίν σου μὲ τὴν σκέψιν ὅτι ἔπραξες τὸ πᾶν. Ἠμπορῶ βέβαια, ἐπειδὴ εἶμαι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, νὰ μὴ σὲ ἀφήσω νὰ συναντήσῃς δυσκολίας, ἀλλὰ δὲν τὸ θέλω πρὸς χάριν σου, ὥστε καὶ ὁ ἴδιος νὰ συνεισφέρῃς κάτι καὶ νὰ καταστῇς ἄξιος διὰ μεγαλυτέρας τιμάς. Καθ' ὅσον οὔτε καὶ ἂν κανεὶς εἶναι ἀγωνοθέτης καὶ ἔχῃ ἀθλητὴν φίλον, θὰ θελήσῃ νὰ τὸν στεφανώσῃ καὶ μόνον ἀπὸ χάριν, ἀλλὰ θὰ τὸ κάνῃ αὐτὸ καὶ διὰ τοὺς κόπους του καὶ προπάντων θὰ τὸ κάνῃ δι' αὐτό, ἐπειδὴ τὸν ἀγαπᾷ. Ἔτσι καὶ ὁ Χριστὸς αὐτοὺς ποὺ τοὺς ἀγαπᾷ περισσότερον, αὐτοὺς πρὸ πάντων θέλει νὰ προκόπτουν καὶ μὲ τὴν ἰδικήν των προαίρεσιν, καὶ ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν βοήθειάν του.

Πρόσεξε ὅμως πῶς καὶ τὸν λόγον κάνει εὐχάριστον. Διότι δὲν περιορίζει τὰς δυσχερείας μόνον εἰς αὐτούς, ἀλλὰ καὶ παρουσιάζει τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν κοινὴν δι' ὅλην τὴν οἰκουμένην, λέγων, «ἐὰν κανεὶς θέλῃ»· ἂς βαδίζῃ δηλαδὴ αὐτὴν τὴν ὁδὸν εἴτε εἶναι γυναῖκα, εἴτε ἄνδρας, εἴτε ἄρχων, εἴτε ἀρχόμενος. Καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται μὲν ὅτι μία εἶναι ἡ ἀλήθεια ποὺ εἶπεν, ἀλλ' ὅμως τρία εἶναι τὰ λεγόμενα· τὸ 'ν' ἀπαρνηθῇ κανεὶς τὸν ἑαυτόν του', τὸ 'νὰ σηκώσῃ τὸν σταυρόν του' καὶ τὸ 'νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ'. Καὶ τὰ μὲν δύο εἶναι στενὰ συνδεδεμένα, τὸ ἄλλο ὅμως ἐλέχθη ὡς κάτι τὸ ξεχωριστόν. Ἀλλ' ἂς ἰδοῦμεν κατ' ἀρχὴν τί τέλος πάντων σημαίνει τὸ νὰ ἀρνηθῶμεν τὸν ἑαυτόν μας. Προηγουμένως ὅμως ἂς ἐξετάσωμεν τί σημαίνει τὸ νὰ ἀρνηθῶμεν ἄλλον,

τερον τί ἐστιν ἀρνήσασθαι ἕτερον καὶ τότε εἰσόμεθα τί ποτέ ἐστιν ἀρνήσασθαι ἑαυτόν.

Τί οὖν ἐστιν ἀρνήσασθαι ἕτερον; Ὁ ἀρνούμενος ἕτερον οἷον ἢ ἀδελφὸν ἢ οἰκέτην ἢ ὁντιναοῦν, κἂν μαστιζόμενον ἴδῃ, κἂν δεσμούμενον, κἂν ἀπαγόμενον, κἂν ὁτιοῦν πάσχοντα, οὐ παρίσταται, οὐ βοηθεῖ, οὐκ ἐπικλᾶται, οὐ πάσχει τι πρὸς αὐτόν, ἅτε ἅπαξ ἀπαλλοτριωθείς. Οὕτω τοίνυν βούλεται τοῦ σώματος ἀφειδεῖν τοῦ ἡμετέρου, ἵνα κἂν μαστίζωσι, κἂν ἐλαύνωσι, κἂν καίωσι, κἂν ὁτιοῦν ποιῶσι, μὴ φεισώμεθα. Τοῦτο γάρ ἐστι φείσασθαι. Ἐπεὶ καὶ οἱ πατέρες τότε φείδονται τῶν ἐγγόνων, ὅταν διδασκάλοις αὐτὰ παραδιδόντες, κελεύωσιν αὐτῶν μὴ φείδεσθαι. Οὕτω καὶ ὁ Χριστός· οὐκ εἶπε, μὴ φεισάσθω ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἐπιτεταμένως, «ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν»· τουτέστι, μηδὲν ἐχέτω κοινὸν πρὸς ἑαυτόν, ἀλλ' ἐκδιδότω τοῖς κινδύνοις, τοῖς ἀγῶσι, καὶ ὡς ἑτέρου ταῦτα πάσχοντος, οὕτω διακείσθω. Καὶ οὐκ εἶπεν, ἀρνησάσθω, ἀλλ', 'ἀπαρνησάσθω'· καὶ τῇ μικρᾷ ταύτῃ προσθήκῃ πολλὴν πάλιν ἐμφαίνων τὴν ὑπερβολήν. Καὶ γὰρ πλέον τοῦτο ἐκείνου ἐστί.

2. «Καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ». Τοῦτο ἐξ ἐκείνου γίνεται. Ἵνα γὰρ μὴ νομίσῃς ὅτι μέχρι ῥημάτων καὶ ὕβρεων καὶ ὀνειδῶν δεῖ ἀπαρνήσασθαι ἑαυτόν, λέγει καὶ μέχρι πόσου ἀπαρνεῖσθαι ἑαυτὸν δεῖ· τουτέστι, μέχρι θανάτου, καὶ θανάτου ἐπονειδίστου. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, «ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν μέχρι θανάτου, ἀλλ', «ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ», τὸν ἐπονείδιστον θάνατον δηλῶν· καὶ ὅτι οὐχ ἅπαξ,

καὶ τότε θὰ κατανοήσωμεν πλήρως τί τέλος πάντων σημαίνει ν' ἀρνηθῶμεν τὸν ἑαυτόν μας.

Τί σημαίνει λοιπὸν νὰ ἀρνηθῇ κανεὶς ἄλλον; Ἐκεῖνος ποὺ ἀρνεῖτε ἄλλον, ἐπὶ παραδείγματι τὸν ἀδελφόν του ἢ τὸν δοῦλον του ἢ ὁποιονδήποτε ἄλλον, καὶ ἂν ἀκόμη τὸν ἰδῇ νὰ μαστιγώνεται ἢ νὰ φυλακίζεται ἢ νὰ ὁδηγῆται πρὸ τῶν δημοσίων ἀρχῶν ἢ νὰ πάσχῃ ὁτιδήποτε ἄλλο, δὲν τὸν συμπαρίσταται, δὲν τὸν βοηθεῖ, δὲν ταράσσεται ἡ ψυχή του, δὲν ὑποφέρει κάτι πρὸς χάριν του, ἐπειδὴ ἀπεξενώθη τελείως ἀπὸ αὐτόν. Τέτοιαν ἀδιαφορίαν λοιπὸν θέλει νὰ δείχνωμεν διὰ τὸ σῶμα μας, ὥστε εἴτε τὸ μαστιγώνουν, εἴτε τὸ βασανίζουν, εἴτε τὸ καίουν, εἴτε ὁ,τιδήποτε τὸ κάνουν, νὰ μὴ τὸ λυπούμεθα. Διότι αὐτὸ σημαίνει νὰ τὸ λυπῆται κανείς. Καθ' ὅσον καὶ οἱ γονεῖς τότε λυποῦνται πράγματι διὰ τὰ τέκνα των, ὅταν, παραδώσαντες αὐτὰ εἰς τοὺς διδασκάλους, δώσουν ἐντολὴν εἰς αὐτοὺς νὰ μὴ τὰ λυπῶνται. Ἔτσι καὶ ὁ Χριστός· δὲν εἶπε νὰ μὴ λυπῆται κανεὶς τὸν ἑαυτόν του, ἀλλὰ τὸ πολὺ περισσότερον ἀπὸ αὐτό· «νὰ ἀπαρνηθῇ τὸν ἑαυτόν του»· δηλαδὴ νὰ μὴ ἔχῃ τίποτε κοινὸν πρὸς τὸν ἑαυτόν του, ἀλλὰ νὰ τὸν παραδίδῃ εἰς τοὺς κινδύνους, εἰς τοὺς ἀγῶνας, καὶ τέτοια νὰ εἶναι ἡ ὅλη στάσις του ὡσὰν κάποιος ἄλλος νὰ ἔπασχεν αὐτά. Καὶ δὲν εἶπεν, 'ἂς ἀρνηθῇ', ἀλλ' «ἂς ἀπαρνηθῇ»· μὲ τὴν μικρὰν πάλιν αὐτὴν προσθήκην δείχνει τὸν ὑπερβολικὸν βαθμὸν τῆς ἀρνήσεως. Διότι πράγματι αὐτὸ σημαίνει περισσότερον ἀπὸ ἐκεῖνο.

2. «Καὶ ἂς σηκώσῃ τὸν σταυρόν του». Αὐτὸ προκύπτει ἀπὸ ἐκεῖνο. Διότι διὰ νὰ μὴ νομίσῃς, ὅτι πρέπει ν' ἀπαρνηθῇς τὸν ἑαυτόν σου μόνον σχετικὰ μὲ τὰ λόγια, τὰς ὕβρεις καὶ τοὺς ὀνειδισμοὺς ἐναντίον σου, λέγει καὶ μέχρι πόσον πρέπει νὰ ἀπαρνηθῇς τὸν ἑαυτόν σου· δηλαδὴ μέχρι θανάτου, καὶ θανάτου ἀτιμωτικοῦ. Διὰ τοῦτο δὲν εἶπεν 'ἂς ἀπαρνηθῇ τὸν ἑαυτόν του μέχρι θανάτου', ἀλλὰ «ἂς σηκώσῃ τὸν σταυρόν του», δηλώνων τὸν ἀτιμωτικὸν θάνατον, καὶ ὅτι ὄχι μίαν φοράν, οὔτε δύο, ἀλλὰ καθ' ὅλην τὴν ζωήν του

οὐδὲ δίς, ἀλλὰ διὰ παντὸς τοῦ βίου τοῦτο δεῖ ποιεῖν. Διηνεκῶς γάρ, φησί, περίφερε τὸν θάνατον τοῦτον, καὶ καθ' ἡμέραν ἕτοιμος ἔσο πρὸς σφαγήν. Ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ χρημάτων μὲν κατεφρόνησαν καὶ τρυφῆς καὶ δόξης, θανάτου δὲ οὐχ ὑπερεῖδον, ἀλλ' ἔδεισαν κινδύνους· ἐγώ, φησί, καὶ μέχρις αἵματος παλαίειν τὸν ἀγωνιστὴν βούλομαι τὸν ἐμόν, καὶ ἕως σφαγῆς τὰ σκάμματα γίνεσθαι· ὥστε κἂν θάνατον ὑπομεῖναι δέῃ, κἂν θάνατον τὸν ἐπονείδιστον, κἂν θάνατον τὸν ἐπάρατον, κἂν ἐπὶ πονηρᾷ ὑπολήψει, πάντα γενναίως φέρειν, καὶ ταύτῃ μᾶλλον ἀγάλλεσθαι.

«Καὶ ἀκολουθείτω μοι». Ἐπειδὴ γάρ ἐστι καὶ πάσχοντα μὴ ἀκολουθεῖν, ὅταν μὴ δι' αὐτόν τις πάθῃ (καὶ γὰρ λησταὶ πολλὰ χαλεπὰ πάσχουσι, καὶ τυμβωρύχοι καὶ γόητες), ἵνα μὴ νομίσῃς, ὅτι ἀρκεῖ τῶν δεινῶν ἡ φύσις, προστίθησι τὴν ὑπόθεσιν τῶν δεινῶν. Τίς δέ ἐστιν αὕτη; Ἵνα ταῦτα ποιῶν καὶ πάσχων αὐτῷ ἀκολουθῇς· ἵνα δι' αὐτὸν πάντα ὑπομένῃς· ἵνα καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν ἔχῃς. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο δηλοῖ τό, «ἀκολουθείτω μοι»· ὥστε μὴ μόνον ἀνδρείαν τὴν ἐν τοῖς δεινοῖς, ἀλλὰ καὶ σωφροσύνην, καὶ ἐπιείκειαν, καὶ πᾶσαν ἐπιδείκνυσθαι φιλοσοφίαν. Τοῦτο γάρ ἐστιν ἀκολουθεῖν ὡς χρή, τὸ καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι, καὶ τὸ δι' αὐτὸν πάντα πάσχειν. Εἰσὶ γὰρ οἳ τῷ διαβόλῳ ἀκολουθοῦντες καὶ ταῦτα πάσχουσι, καὶ δι' ἐκεῖνον τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἐκδιδόασιν· ἀλλ' ἡμεῖς διὰ τὸν Χριστόν, μᾶλλον δὲ δι' ἡμᾶς αὐτούς· ἐκεῖνοι μέν, ἵνα ἑαυτοὺς βλάψωσι καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ, ἡμεῖς δέ, ἵνα κερδήσωμεν ἑκατέραν τὴν ζωήν. Πῶς οὖν οὐκ ἐσχάτης βλακείας, μηδὲ τὴν αὐτὴν τοῖς ἀπολλυμένοις ἐπιδείκνυσθαι ἀνδρείαν, καὶ ταῦτα τοσούτους

πρέπει νὰ τὸ κάνῃ αὐτό. Συνεχῶς δηλαδή, λέγει, νὰ φέρῃς εἰς τὴν σκέψιν σου τὸν θάνατον αὐτόν, καὶ κάθε ἡμέραν νὰ εἶσαι ἕτοιμος πρὸς σφαγήν. Διότι, ἐπειδὴ πολλοὶ τὰ μὲν χρήματα, τὴν ἀπόλαυσιν καὶ τὴν δόξαν τὰ περιεφρόνησαν, τὸν θάνατον ὅμως δὲν τὸν περιεφρόνησαν, ἀλλ' ἐφοβήθησαν τοὺς κινδύνους, ἐγώ, λέγει, θέλω τὸν ἀγωνιστήν μου νὰ παλαίῃ μέχρις αἵματος, καὶ οἱ ἀγῶνες νὰ γίνωται μέχρι σφαγῆς. Ὥστε καὶ ἂν χρειασθῇ νὰ ὑπομείνωμεν καὶ θάνατον, εἴτε θάνατον ἀτιμωτικόν, εἴτε θάνατον ἐπικατάρατον, εἴτε νὰ διασύρεται ἡ ὑπόληψίς μας, πρέπει ὅλα νὰ τὰ ὑποφέρωμεν μὲ γενναιότητα, καὶ δι' ὅλα αὐτὰ προπάντων νὰ χαιρώμεθα.

«Καὶ ἂς μὲ ἀκολουθῇ». Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶναι δυνατὸν καὶ νὰ πάσχῃ κάποιος, ἀλλὰ νὰ μὴ ἀκολουθῇ τὸν Χριστόν, ὅταν δὲν ὑφίστανται τὰ παθήματα πρὸς χάριν του (διότι καὶ οἱ λῃσταὶ ὑφίστανται πολλὰ φοβερὰ παθήματα καθὼς καὶ οἱ τυμβωρύχοι καὶ οἱ ἀπατεῶνες), διὰ νὰ μὴ νομίσῃς, ὅτι ἀρκεῖ ἡ ὕπαρξις τῶν δεινῶν, προσθέτει καὶ τὴν ὑπόθεσιν τῶν δεινῶν. Ποία δὲ εἶναι αὐτή; Νὰ ἀκολουθῇς αὐτὸν πράττων καὶ πάσχων ὅλα αὐτά, καὶ ὅλα νὰ τὰ ὑπομένῃς δι' αὐτὸν καὶ νὰ ἔχῃς καὶ τὰ ἄλλα εἴδη τῆς ἀρετῆς. Καθ' ὅσον αὐτὸ ἀκριβῶς φανερώνει τό, «ἂς μὲ ἀκολουθῇ»· ὥστε ὑφιστάμενος κανεὶς τὰ δεινὰ νὰ μὴ ἐπιδεικνύῃ μόνον ἀνδρείαν, ἀλλὰ καὶ σωφροσύνην καὶ ἐπιείκειαν καὶ κάθε εἶδος εὐσεβείας. Διότι αὐτὸ σημαίνει νὰ ἀκολουθῇ κανεὶς τὸν Χριστὸν ὅπως πρέπει, νὰ φροντίζῃ δηλαδὴ καὶ διὰ τὰ ἄλλα εἴδη τῆς ἀρετῆς καὶ τὰ πάντα νὰ ὑφίσταται δι' αὐτόν. Καθ' ὅσον ὑπάρχουν καὶ ἐκεῖνοι, ποὺ ἀκολουθοῦν τὸν διάβολον καὶ πάσχουν αὐτά, καὶ παραδίδουν τὰς ψυχάς των πρὸς χάριν του· ἡμεῖς ὅμως πρέπει νὰ τὰ πάσχωμεν χάριν τοῦ Χριστοῦ, μᾶλλον δὲ χάριν τοῦ ἑαυτοῦ μας. Ἐκεῖνοι μὲν διὰ νὰ βλάψουν τοὺς ἑαυτούς των καὶ εἰς τὴν ἐδῶ ζωὴν καὶ εἰς τὴν ἐκεῖ, ἡμεῖς ὅμως διὰ νὰ κερδίσωμεν καὶ τὴν ἐδῶ καὶ τὴν ἐκεῖ ζωήν. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι ἀπόδειξις τῆς πιὸ φοβερῆς ἀνοησίας, τὸ νὰ μὴ δείχνωμεν οὔτε τὴν ἰδίαν ἀνδρείαν μὲ αὐτοὺς ποὺ ὁδη-

μέλλοντας καρποῦσθαι στεφάνους; Καίτοιγε ἡμῖν μὲν καὶ ὁ Χριστὸς πάρεστι βοηθῶν, ἐκείνοις δὲ οὐδείς. Εἶπε μὲν οὖν ἤδη καὶ τοῦτο τὸ ἐπίταγμα, ὅτε ἔπεμπεν αὐτοὺς λέγων· «εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθητε» («ἀποστέλλω γὰρ ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων», φησί· καί, «ἐπὶ ἡγεμόνας καὶ βασιλεῖς ἀχθήσεσθε»), νυνὶ δὲ ἐπιτεταμένως μᾶλλον καὶ αὐστηρότερον. Τότε μὲν γὰρ θάνατον εἶπε μόνον· ἐνταῦθα δὲ καὶ σταυροῦ ἐμνημόνευσε, καὶ σταυροῦ διηνεκοῦς. «Ἀράτω» γάρ, φησί, «τὸν σταυρὸν αὐτοῦ»· τουτέστι, βασταζέτω διηνεκῶς, καὶ φερέτω. Καὶ τοῦτο ποιεῖν εἴωθε πανταχοῦ, οὐκ ἐξ ἀρχῆς, οὐδὲ ἐκ προοιμίων, ἀλλ' ἠρέμα καὶ κατὰ μικρὸν τὰ μείζονα τῶν παραγγελμάτων εἰσάγων, ἵνα μὴ ξενίζωνται οἱ ἀκούοντες.

Εἶτα, ἐπειδὴ σφοδρὸν ἐδόκει εἶναι τὸ εἰρημένον, ὅρα πῶς αὐτὸ διὰ τῶν ἑξῆς παραμυθεῖται καὶ τίθησιν ἔπαθλα ὑπερβάλλοντα τοὺς ἱδρῶτας· καὶ οὐκ ἔπαθλα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς κακίας ἐπίχειρα. Καὶ γὰρ τούτοις ἐνδιατρίβει μᾶλλον, ἢ ἐκείνοις· ἐπειδήπερ οὐχ οὕτως ἡ τῶν ἀγαθῶν δόσις, ὡς ἡ τῶν αὐστηρῶν ἀπειλὴ τοὺς πολλοὺς σωφρονίζειν εἴωθε. Σκόπει γοῦν πῶς καὶ ἐντεῦθεν ἄρχεται, καὶ εἰς τοῦτο τελευτᾷ. «Ὃς γὰρ ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει», φησίν, «αὐτήν· ὃς δ' ἂν ἀπολέσῃ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἕνεκεν ἐμοῦ, εὑρήσει αὐτήν. Τί γὰρ ὠφεληθήσεται ἄνθρωπος, ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ, καὶ ζημιωθῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ; ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα ὑπὲρ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ;».

Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· οὐκ ἀφειδῶν ὑμῶν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα φειδόμενος, ταῦτα ἐπιτάττω. Καὶ γὰρ ὁ φειδόμενος τοῦ παιδίου αὐτοῦ, ἀπόλλυσιν αὐτό, ὁ δὲ μὴ φει-

2. Ματθ. 10, 5.
3. Ματθ. 10, 16
4. Ματθ. 10, 18.

γοῦνται εἰς τὴν ἀπώλειαν, καὶ ὅλα αὐτὰ τὴν στιγμὴν ποὺ πρόκειται νὰ κερδίσωμεν τόσους στεφάνους; Ἂν καὶ βέβαια ἡμεῖς ἔχομεν ὡς βοηθὸν τὸν Χριστόν, ἐνῷ ἐκεῖνοι δὲν ἔχουν κανένα. Βέβαια τοὺς εἶχε δώσει ἤδη αὐτὴν τὴν ἐντολὴν ὅταν τοὺς ἀπέστελλεν εἰς τὸ κήρυγμα, λέγων· «Μὴ εἰσέλθετε εἰς ὁδὸν ποὺ ὁδηγεῖ πρὸς τοὺς ἐθνικούς»[2]· διότι, λέγει, «σᾶς ἀποστέλλω ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων»[3], καὶ «θὰ ὁδηγηθῆτε ἐνώπιον ἡγεμόνων καὶ βασιλέων»[4], ἐνῷ τώρα ἡ ἐντολή του εἶναι περισσότερον ἐκτενὴς καὶ αὐστηροτέρα. Διότι τότε μὲν ἀνέφερε μόνον τὸν θάνατον, ἐνῷ τώρα ὡμίλησε καὶ διὰ σταυρόν, καὶ μάλιστα σταυρὸν διαρκῆ. Διότι, λέγει, «ἂς σηκώσῃ τὸν σταυρόν του»· δηλαδή, ἂς τὸν βαστάζῃ καὶ ἂς τὸν φέρῃ συνεχῶς. Καὶ αὐτὸ συνηθίζει εἰς κάθε περίπτωσιν νὰ κάνῃ· ὄχι ἀπὸ τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν πρώτην στιγμήν, ἀλλὰ ἤρεμα καὶ σιγὰ - σιγὰ τοὺς παρουσιάζει τὰ μεγαλύτερα ἀπὸ τὰ παραγγέλματα, ὥστε νὰ μὴ ἐκπλήσσωνται οἱ ἀκούοντες.

Εἰς τὴν συνέχειαν ἐπειδὴ ἐφαίνετο ὅτι ἦτο πολὺ αὐστηρὸν αὐτὸ ποὺ ἐλέχθη, πρόσεξε πῶς διὰ τῶν ἑπομένων τὸ μετριάζει αὐτὸ καὶ ὁρίζει βραβεῖα ποὺ εἶναι ἀνώτερα τῶν ἱδρώτων· καὶ ὄχι μόνον βραβεῖα, ἀλλὰ καὶ τὰς τιμωρίας τῆς κακίας. Καθ' ὅσον μὲ αὐτὰ ἀσχολεῖται περισσότερον, παρὰ μὲ ἐκεῖνα, ἀκριβῶς ἐπειδὴ συνήθως τοὺς περισσοτέρους τοὺς σωφρονίζει ὄχι τόσον ἡ χορήγησις τῶν ἀγαθῶν, ὅσον ἡ ἀπειλὴ τῶν δυσαρέστων. Πρόσεχε λοιπὸν πῶς καὶ ἀπὸ αὐτὸ ἀρχίζει καὶ εἰς αὐτὸ καταλήγει. Διότι, λέγει, «αὐτὸς ποὺ θέλει νὰ σώσῃ τὴν ζωήν του αὐτὸς θὰ τὴν χάσῃ, ἐνῷ αὐτὸς ποὺ θὰ χάσῃ τὴν ζωήν του χάριν ἐμοῦ, αὐτὸς θὰ τὴν εὕρῃ. Διότι εἰς τί θὰ ὠφεληθῇ ὁ ἄνθρωπος, ἐὰν κερδήσῃ ὅλον τὸν κόσμον, ἀλλὰ ζημιωθῇ τὴν ψυχήν του; ἢ τί θὰ δώσῃ ὁ ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα διὰ τὴν ψυχήν του;».

Τὸ νόημα αὐτῶν τῶν λόγων εἶναι τὸ ἑξῆς· Δὲν σᾶς δίδω αὐτὰ τὰ παραγγέλματα ἀπὸ ἔλλειψιν ἐνδιαφέροντος, ἀλλὰ ἐξ αἰτίας τῆς ὑπερβολικῆς φροντίδος διὰ σᾶς. Καθ' ὅσον αὐτὸς ποὺ λυπεῖται νὰ τιμωρήσῃ τὸν υἱόν του, τὸν ὁδηγεῖ

δόμενος, διασώζει. Ὃ καί τις σοφὸς ἔλεγεν, ὅτι «ἐὰν παίσῃς τὸν υἱόν σου ῥάβδῳ, οὐ μὴ ἀποθάνῃ· τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ἐκ θανάτου ῥύσῃ»· καὶ πάλιν, «ὁ περιψύχων τὸν υἱὸν αὐτοῦ, καταδήσει τραύματα αὐτοῦ». Τοῦτο καὶ ἐπὶ στρατοπέδου γίνεται. Ἂν γὰρ ὁ στρατηγός, φειδόμενος τῶν στρατιωτῶν, ἔνδον κελεύῃ μένειν διαπαντός, καὶ τοὺς ἔνδον αὐτοῖς προσαπολεῖ. Ἵν' οὖν μὴ καὶ ἐφ' ὑμῶν τοῦτο συμβαίνῃ, φησί, δεῖ πρὸς τὸν διηνεκῆ θάνατον ὑμᾶς παρατετάχθαι. Καὶ γὰρ καὶ νῦν πόλεμος ἀναρριπίζεσθαι μέλλει χαλεπός. Μὴ τοίνυν καθίσῃς ἔνδον, ἀλλ' ἐξέρχου καὶ πολέμει· κἂν πέσῃς ἐν τῇ παρατάξει, τότε ἔζησας. Εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν πολέμων ὁ παρατεταγμένος εἰς σφαγήν, οὗτος τῶν ἄλλων εὐδοκιμώτερος καὶ ἀνάλωτος μᾶλλον καὶ τοῖς πολεμίοις φοβερώτερος, καίτοιγε μετὰ θάνατον οὐκ ἰσχύοντος αὐτὸν ἀναστῆσαι τοῦ βασιλέως, ὑπὲρ οὗ τὰ ὅπλα τίθεται, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῶν πολέμων τούτων, ὅτε καὶ ἀναστάσεως ἐλπίδες τοσαῦται, ὁ προβαλλόμενος εἰς θάνατον τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν, εὑρήσει αὐτήν· ἑνὶ μὲν τρόπῳ, ὅτι οὐ ταχέως ἁλώσεται· δευτέρῳ δέ, ὅτι κἂν πέσῃ, ἐπὶ μείζονα αὐτὴν χειραγωγήσει ζωήν.

3. Εἶτα ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι «ὁ θέλων σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν, ὃς δ' ἂν ἀπολέσῃ, σώσει», κἀκεῖ σωτηρίαν καὶ ἀπώλειαν, καὶ ἐνταῦθα σωτηρίαν καὶ ἀπώλειαν τέθεικεν, ἵνα μὴ νομίσῃ τις ἴσην εἶναι τὴν ἀπώλειαν ταύτην κἀκείνην, καὶ τὴν σωτηρίαν, ἀλλὰ μάθῃ σαφῶς, ὅτι τοσοῦτον ἐκείνης τῆς σωτηρίας καὶ ταύτης τὸ μέσον, ὅσον ἀπωλείας καὶ σωτηρίας, καὶ ἐκ τῶν ἐναντίων καθάπαξ ἐπάγει ταῦτα κατασκευάζων. «Τί γὰρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος», φησίν, «ἐὰν τὸν κόσμον ὅ-

5. Παροιμ. 23, 13-14.
6. Σοφ. Σειρ. 30,7.

εἰς τὴν ἀπώλειαν, ἐνῷ αὐτὸς ποὺ τὸν τιμωρεῖ τὸν διασώζει. Καὶ ἀκριβῶς αὐτὸ ἔλεγε καὶ κάποιος σοφός· «Ἐὰν κτυπήσῃς τὸν υἱόν σου μὲ τὴν ράβδον, δὲν θὰ ἀποθάνῃ· θ' ἀπαλλάξῃς ὅμως τὴν ψυχήν του ἀπὸ τὸν θάνατον»[5]· καὶ πάλιν, «Αὐτὸς ποὺ παραχαϊδεύει τὸν υἱόν του, θὰ δέσῃ ἀργότερα τὰ τραύματά του»[6]. Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ εἰς τὸν στρατόν. Διότι ἐὰν ὁ στρατηγός, ἐπειδὴ λυπεῖται τοὺς στρατιώτας του, δίδῃ ἐντολὴν νὰ μένουν συνεχῶς ἐντὸς τοῦ στρατοπέδου, χάνει τότε μαζὶ μὲ αὐτοὺς καὶ αὐτοὺς ποὺ διαμένουν ἐντὸς αὐτοῦ. Διὰ νὰ μὴ συμβαίνῃ λοιπὸν αὐτὸ καὶ εἰς ἐσᾶς, λέγει, πρέπει νὰ εἶσθε σεῖς διαρκῶς ἀντιμέτωποι μὲ τὸν θάνατον. Καθ' ὅσον καὶ τώρα πρόκειται ν' ἀρχίσῃ νὰ φουντώνῃ πόλεμος φοβερός. Μὴ καθίσῃς λοιπὸν μέσα, ἀλλὰ ἐξέρχου καὶ πολέμει· καὶ ἂν πέσῃς εἰς τὴν μάχην, τότε ἔζησες. Διότι ἐὰν κατὰ τοὺς κοσμικοὺς πολέμους αὐτὸς ποὺ εἶναι ἀποφασισμένος νὰ σφαγῇ, αὐτὸς καθίσταται κατὰ πολὺ ἀνώτερος τῶν ἄλλων καὶ ἀκατανίκητος καὶ φοβερώτερος εἰς τοὺς ἐχθρούς, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ βασιλεύς, χάριν τοῦ ὁποίου πολεμεῖ, δὲν ἠμπορεῖ μετὰ θάνατον νὰ τὸν ἀναστήσῃ, πολὺ περισσότερον εἰς τοὺς πολέμους αὐτούς, ποὺ ὑπάρχουν καὶ τόσον πολλαὶ ἐλπίδες ἀναστάσεως, αὐτὸς ποὺ θέτει τὴν ζωήν του εἰς θάνατον θὰ τὴν σώσῃ· κατὰ πρῶτον μέν, διότι δὲν θὰ αἰχμαλωτισθῇ ἀμέσως, κατὰ δεύτερον δέ, διότι καὶ ἂν ἀκόμη πέσῃ, θὰ ὁδηγήσῃ τὴν ψυχήν του πρὸς ἀνωτέραν ζωήν.

3. Ἔπειτα, ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι «αὐτὸς ποὺ θέλει νὰ τὴν σώσῃ θὰ τὴν χάσῃ, ἐνῷ ἐκεῖνος ποὺ θὰ τὴν χάσῃ θὰ τὴν σώσῃ», καὶ προέβαλε καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ἐκείνην σωτηρίαν καὶ ἀπώλειαν, καὶ εἰς αὐτὴν σωτηρίαν καὶ ἀπώλειαν, διὰ νὰ μὴ νομίσῃ κανεὶς ὅτι εἶναι ἴση ἡ ἀπώλεια αὐτὴ μὲ ἐκείνην καὶ ἡ σωτηρία ἐκείνη μὲ αὐτήν, ἀλλὰ ν' ἀντιληφθῇ πλήρως, ὅτι τόσον πολὺ διαφέρει ἡ σωτηρία ἐκείνη ἀπὸ αὐτήν, ὅσον διαφέρει ἡ ἀπώλεια ἀπὸ τὴν σωτηρίαν, παρουσιάζει αὐτὰ ἅπαξ διὰ παντὸς καὶ μὲ τὰ ἀντίθετα. Διότι λέγει· «Εἰς τί ὠφελεῖται ὁ ἄνθρωπος, ἐὰν κερδήσῃ τὸν κόσμον ὅλον, ζη-

λον κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ;». Εἶδες πῶς ἡ παρὰ τὸ δέον αὐτῆς σωτηρία, ἀπώλεια, καὶ ἀπωλείας ἁπάσης χείρων, ἅτε καὶ ἀνίατος οὖσα, τῷ μηδὲν εἶναι λοιπὸν τὸ ἐξωνούμενον αὐτήν; Μὴ γάρ μοι λέγε τοῦτο, φησίν, ὅτι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔσωσεν ὁ κινδύνους διαφυγὼν τοὺς τοιούτους, ἀλλὰ μετὰ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ θὲς καὶ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν, καὶ τί τὸ πλέον ἐντεῦθεν αὐτῷ ἐκείνης ἀπολλυμένης; Εἰπὲ γάρ μοι, εἰ τοὺς οἰκέτας ἴδοις τοὺς σοὺς ἐν τρυφῇ, σαυτὸν δὲ ἐν κακοῖς ἐσχάτοις, ἆρα κερδανεῖς ἐκ τοῦ δεσπότης εἶναί τι; Οὐδαμῶς. Τοῦτο τοίνυν καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς λογίζου, ὅταν τῆς σαρκὸς τρυφώσης καὶ πλουτούσης, αὕτη τὴν μέλλουσαν ἀπώλειαν ἀναμένῃ.

«Τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ;». Πάλιν ἐπιμένει τῷ αὐτῷ. Μὴ γὰρ ἑτέραν ψυχὴν ἔχεις δοῦναι ἀντὶ ψυχῆς; φησί. Χρήματα μὲν γὰρ ἂν ἀπολέσῃς, δυνήσῃ δοῦναι χρήματα, κἂν οἰκίαν κἂν ἀνδράποδα κἂν ὁτιοῦν ἕτερον τῶν κτημάτων, ψυχὴ δὲ ἂν ἀπολέσῃς, ἑτέραν οὐ δυνήσῃ ἐπιδοῦναι ψυχήν· ἀλλὰ κἂν τὸν κόσμον ἔχῃς, κἂν βασιλεὺς τῆς οἰκουμένης ᾖς, οὐχ οἷός τε ἔσῃ τὰ τῆς οἰκουμένης πάντα καταβαλὼν μετὰ τῆς οἰκουμένης αὐτῆς, ψυχὴν ἀγοράσαι μίαν. Καὶ τί θαυμαστὸν εἰ ἐπὶ ψυχῆς τοῦτο συμβαίνει; Καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ σώματος τοῦτο γινόμενον ἴδοι τις ἄν. Κἂν μυρία διαδήματα περικείμενος ᾖς, σῶμα δὲ ἔχῃς ἐπίνοσον φύσει καὶ ἀνιάτως ἔχον, οὐ δυνήσῃ, κἂν τὴν βασιλείαν ἅπασαν ἐπιδῷς, τὸ σῶμα διορθῶσαι τοῦτο, κἂν μυρία σώματα προσθῇς καὶ πόλεις καὶ χρήματα. Οὕτω τοίνυν καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς λογίζου· μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλέον

μιωθῇ ὅμως τὴν ψυχήν του;». Εἶδες πῶς ἡ μὴ πρέπουσα σωτηρία τῆς ψυχῆς εἶναι ἀπώλεια, καὶ μάλιστα χειροτέρα ἀπὸ κάθε ἀπώλειαν ἐπειδὴ εἶναι ἀθεράπευτος, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει πλέον κάτι ποὺ νὰ ἠμπορῇ νὰ τὴν ἐξαγοράσῃ; Διότι, λέγει, μὴ μοῦ εἰπῇς αὐτό, ὅτι δηλαδὴ ἔσωσε τὴν ζωήν του ἐκεῖνος ποὺ διέφυγε τοὺς παρομοίους κινδύνους, ἀλλὰ μαζὶ μὲ τὴν ζωήν του ὑπόθεσε ὅτι κερδίζει καὶ ὅλον τὸν κόσμον· καὶ τί τὸ ἐπὶ πλέον ἔχει αὐτὸς νὰ κερδίσῃ ἀπὸ αὐτό, ὅταν ὁδηγῆται εἰς τὴν ἀπώλειαν ἡ ψυχή του; Εἰπέ μου, δηλαδή, ἐὰν ἤθελες ἰδεῖ τοὺς μὲν δούλους σου νὰ ζοῦν τρυφηλὴν ζωήν, τὸν δὲ ἑαυτόν σου νὰ ζῇ μέσα εἰς τὰ χειρότερα κακά, ἆρά γε κερδίζεις τίποτε ἀπὸ τὸ ὅτι εἶσαι κύριος; Ἀσφαλῶς τίποτε. Αὐτὸ λοιπὸν νὰ σκέπτεσαι καὶ διὰ τὴν ψυχήν σου, ὅταν αὐτὴ μὲν ἀναμένῃ τὴν μέλλουσαν ἀπώλειαν τὸ δὲ σῶμα σου ζῇ μέσα εἰς τὴν πολυτέλειαν καὶ τὸν πλοῦτον.

«Τί θὰ δώσῃ ὁ ἄνθρωπος ὡς ἀντάλλαγμα διὰ τὴν ψυχήν του;». Πάλιν ἐπιμένει εἰς τὸ ἴδιον. Μήπως ἆρά γε, λέγει, ἔχῃς νὰ δώσῃς ἄλλην ψυχὴν ἀντὶ τῆς ψυχῆς σου; Διότι ἂν χάσῃς χρήματα, θὰ ἠμπορέσῃς νὰ δώσῃς χρήματα ἢ οἰκίαν ἢ δούλους ἢ ὅ,τιδήποτε ἄλλο ἐκ τῶν ὑπαρχόντων σου, ἂν ὅμως χάσῃς τὴν ψυχήν σου, δὲν θὰ ἠμπορέσῃς νὰ δώσῃς ἄλλην ψυχὴν ἀντ' αὐτῆς· ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ἔχῃς ἰδικόν σου τὸν κόσμον, καὶ ἂν ἀκόμη εἶσαι βασιλεὺς τῆς οἰκουμένης, δὲν θὰ ἠμπορέσῃς νὰ ἀγοράσῃς μίαν ψυχήν, καὶ ἂν ἀκόμη δώσῃς ὅλα τὰ πράγματα τῆς οἰκουμένης καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν οἰκουμένην. Καὶ τί τὸ ἀξιοθαύμαστον ἐὰν αὐτὸ συμβαίνῃ εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς ψυχῆς; Καθ' ὅσον θὰ ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ ἰδῇ αὐτὸ νὰ συμβαίνῃ καὶ εἰς τὸ σῶμα. Καὶ ἂν εἶναι ἀναρίθμητα τὰ διαδήματα ποὺ φορεῖς δὲν θὰ ἠμπορέσῃς, ἐὰν ἔχῃς ἐκ φύσεως ἀσθενικὸν σῶμα καὶ ἀθεράπευτον, νὰ θεραπεύσῃς τὸ σῶμα αὐτό, καὶ ἂν ἀκόμη δώσῃς ὅλην τὴν βασιλείαν, καὶ ἂν ἀκόμη προσθέσῃς εἰς αὐτὴν καὶ ἀμέτρητα σώματα καὶ πόλεις καὶ χρήματα. Ἔτσι λοιπὸν νὰ σκέπτεσαι καὶ διὰ τὴν ψυχήν σου, μᾶλλον δὲ πολὺ πε-

ἐπὶ τῆς ψυχῆς· καὶ πάντα τὰ ἄλλα ἀφείς, εἰς ταύτην ἅπασαν ἀνάλισκε τὴν σπουδήν.

4. Μὴ δὴ τῶν ἀλλοτρίων φροντίζων, ἀμέλει σαυτοῦ καὶ τῶν σῶν, ὃ νῦν ἅπαντες ποιοῦσιν, ἐοικότες τοῖς τὰ μέταλλα ἐργαζομένοις. Οὐδὲ γὰρ ἐκείνοις ὄφελος τῆς ἐργασίας ταύτης, οὐδὲ τοῦ πλούτου· ἀλλὰ καὶ πολὺ τὸ βλάβος, ὅτι τε κινδυνεύουσιν εἰκῇ, καὶ ὅτι ἑτέροις κινδυνεύουσιν, οὐδὲν ἐκ τῶν ἱδρώτων ἐκείνων καὶ τῶν θανάτων καρπούμενοι. Τούτους καὶ νῦν εἰσι πολλοὶ οἱ μιμούμενοι, οἱ ἑτέροις μεταλλεύοντες πλοῦτον· μᾶλλον δὲ καὶ τούτων ἀθλιώτεροι, ὅσῳ καὶ γέεννα ἡμᾶς ἀναμένει μετὰ τοὺς πόνους τούτους. Ἐκείνους μὲν γὰρ ἵστησι τῶν ἱδρώτων ἐκείνων ὁ θάνατος, ἡμῖν δὲ ἀρχὴ μυρίων κακῶν ὁ θάνατος γίνεται. Εἰ δὲ λέγοις, ὅτι ἀπολαύεις τῶν σῶν πόνων πλουτῶν, δεῖξον τὴν ψυχὴν εὐφρανθεῖσαν, καὶ τότε πείθομαι· τῶν γὰρ ἐν ἡμῖν κυριώτερον ἡ ψυχή. Εἰ δὲ τὸ σῶμα πιαίνεται, τηκομένης ἐκείνης, οὐδὲν αὕτη πρὸς σὲ ἡ εὐθηνία. Ὥσπερ οὖν τῆς δούλης εὐφραινομένης, οὐδὲν πρὸς τὴν δέσποιναν ἀπολλυμένην ἡ τῆς θεραπαινίδος εὐημερία, οὐδὲ ἡ τῆς στολῆς εὐκοσμία τὴν τῆς σαρκὸς ἀσθένειαν, ἀλλ' ἐρεῖ σοι πάλιν ὁ Χριστός· «τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα ὑπὲρ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ;», ἄνω καὶ κάτω περὶ ἐκείνην σε στρέφεσθαι κελεύων καὶ αὐτῆς μόνης ποιεῖσθαι λόγον.

Φοβήσας τοίνυν ἐντεῦθεν, καὶ ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν παραμυθεῖται. «Μέλλει γὰρ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου», φησίν, «ἔρχεσθαι ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων αὐτοῦ, καὶ τότε ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐ-

ρισσότερον διὰ τὴν ψυχήν σου, καὶ ἀφοῦ ἀφήσῃς ὅλα τὰ ἄλλα, ἀφιέρωνε ὅλην τὴν φροντίδα σου εἰς αὐτήν.

4. Μὴ παραμελῇς λοιπὸν τὸν ἑαυτόν σου, καὶ τὰ ἰδικά σου, ἀφιερώνων τὴν φροντίδα σου εἰς ξένα πράγματα, πρᾶγμα ποὺ κάνουν οἱ πολλοὶ τώρα, ὁμοιάζοντες μὲ ἐκείνους ποὺ ἐργάζονται εἰς τὰ μεταλλεῖα. Διότι καὶ ἐκεῖνοι δὲν ἔχουν κανὲν ὄφελος οὔτε ἀπὸ τὴν ἐργασίαν αὐτὴν οὔτε ἀπὸ τὸν πλοῦτον, ἀντιθέτως μάλιστα εἶναι μεγάλη ἡ ζημία των, καὶ διότι μοχθοῦν ἄσκοπα καὶ διότι μοχθοῦν δι' ἄλλους, χωρὶς νὰ καρποῦνται τίποτε ἀπὸ τοὺς ἱδρῶτας των ἐκείνους καὶ τὰς στενοχωρίας των. Ὑπάρχουν καὶ σήμερα πολλοὶ ποὺ τοὺς μιμοῦνται αὐτούς, ποὺ ἐργάζονται πρὸς πλουτισμὸν ἄλλων. Ἡμεῖς ὅμως εἴμεθα ἀθλιώτεροι ἀπὸ αὐτούς, καθ' ὅσον μᾶς ἀναμένει καὶ ἡ γέεννα μετὰ τοὺς κόπους αὐτούς. Διότι εἰς ἐκείνους μὲν ὁ θάνατος τερματίζει τοὺς ἱδρῶτας των ἐκείνους, ἐνῷ εἰς ἡμᾶς ὁ θάνατος γίνεται ἀρχὴ ἀμετρήτων κακῶν. Ἐὰν ὅμως ἤθελες εἰπεῖ ὅτι ἀπολαμβάνεις τοὺς κόπους σου μὲ τὸ νὰ πλουτῇς, ἀπόδειξε ὅτι εὐφραίνεται ἡ ψυχή σου καὶ τότε θὰ πεισθῶ· διότι ἀπὸ ὅσα ἔχομεν, ἡ ψυχὴ εἶναι τὸ κυριώτερον. Ἐὰν ὅμως, ἐνῷ ἐκείνη φθείρεται, τὸ σῶμα παχύνεται, τότε τίποτε δὲν κερδίζεις ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀφθονίαν. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ὅταν εὐφραίνεται ἡ δούλη τίποτε δὲν κερδίζει ἀπὸ τὴν εὐημερίαν τῆς ὑπηρετρίας ἡ οἰκοδέσποινα ποὺ κινδυνεύει, ἔτσι οὔτε καὶ ἡ ἀσθένεια τοῦ σώματος δὲν ὠφελεῖται εἰς τίποτε ἀπὸ τὴν λαμπρότητα τῆς στολῆς, ἀλλὰ θὰ σοῦ εἰπῇ πάλιν ὁ Χριστός· «Τί θὰ δώσῃ ὁ ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα ὑπὲρ τῆς ψυχῆς του;», καὶ σὲ προτρέπει νὰ στρέφῃς διαρκῶς τὴν προσοχήν σου πρὸς ἐκείνην, καὶ νὰ ἐπιδεικνύῃς ὅλον τὸ ἐνδιαφέρον σου μόνον δι' αὐτήν.

Ἀφοῦ λοιπὸν τοὺς ἐφόβισε μὲ ὅλα αὐτά, εἰς τὴν συνέχειαν τοὺς παρηγορεῖ καὶ μὲ τὴν παρουσίασιν τῶν ἀγαθῶν. Διότι, λέγει, «Ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου πρόκειται νὰ ἔλθῃ περιβεβλημένος τὴν δόξαν τοῦ Πατρός του καὶ ἀκολουθούμενος ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους του, καὶ τότε θὰ ἀποδώσῃ εἰς τὸν

τοῦ». Εἶδες πῶς δόξα μία Πατρὸς καὶ Υἱοῦ; Εἰ δὲ δόξα μία, εὔδηλον ὅτι καὶ οὐσία μία. Εἰ γὰρ ἐν οὐσίᾳ μιᾷ διαφορὰ δόξης («ἄλλη γὰρ δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη δόξα σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων· ἀστὴρ γὰρ ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ», καίτοι μιᾶς οὔσης οὐσίας), πῶς ἂν ὧν ἡ δόξα μία, ἡ οὐσία ἑτέρα νομισθείη; Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ἐν δόξῃ τοιαύτῃ οἵᾳ ὁ Πατήρ, ἵνα πάλιν παραλλαγήν τινα ὑποπτεύσῃς, ἀλλὰ τὸ ἀπηκριβωμένον δεικνύς, ἐν αὐτῇ ἐκείνῃ τῇ δόξῃ, φησίν, ἥξει, ὡς μίαν αὐτὴν ὑποπτεύεσθαι καὶ τὴν αὐτήν. Τί τοίνυν φοβῇ, Πέτρε, φησί, θάνατον ἀκούων; Τότε με γὰρ ὄψει ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρός. Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν δόξῃ, καὶ ὑμεῖς. Οὐδὲ γὰρ μέχρι τοῦ παρόντος βίου τὰ ὑμέτερα, ἀλλ' ἑτέρα τις ὑμᾶς διαδέξεται λῆξις ἀμείνων.

Ἀλλ' ὅμως εἰπὼν τὸ χρηστά, οὐκ ἔστη μέχρι τούτου, ἀλλὰ καὶ τὰ φοβερὰ ἀνέμιξε, τὸ δικαστήριον ἐκεῖνο εἰς μέσον ἀγαγὼν καὶ τὰς εὐθύνας τὰς ἀπαραιτήτους καὶ τὴν ψῆφον τὴν ἀδέκαστον καὶ τὴν κρίσιν τὴν ἀνεξαπάτητον. Οὐ μὴν ἀφῆκε σκυθρωπὸν μόνον φανῆναι τὸν λόγον, ἀλλὰ καὶ χρησταῖς ἀνέμιξεν ἐλπίσιν. Οὐδὲ γὰρ εἶπε, τότε κολάσει τοὺς ἡμαρτηκότας, ἀλλ' «ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὴν πρᾶξιν αὐτοῦ». Τοῦτο δὲ ἔλεγεν οὐχὶ τοὺς ἡμαρτηκότας κολάσεως ἀναμιμνήσκων μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς κατωρθωκότας βραβείων καὶ στεφάνων.

Ἀλλ' αὐτὸς μέν, ἵνα καὶ τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας ἀνακτήσηται, ταῦτα εἴρηκεν· ἐγὼ δὲ φρίττω ἀεὶ ταῦτα ἀκούων· οὐ γάρ εἰμι τῶν στεφανουμένων. Οἶμαι δὲ καὶ ἑτέρους

καθένα σύμφωνα μὲ τὰ ἔργα του». Εἶδες πῶς μία εἶναι ἡ δόξα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ; Ἐὰν δὲ ἡ δόξα εἶναι μία, φανερὸν εἶναι ὅτι μία εἶναι καὶ ἡ οὐσία. Ἐὰν λοιπὸν ὑπάρχῃ διαφορὰ δόξης εἰς μίαν οὐσίαν («διότι ἄλλη εἶναι ἡ λαμπρότης τοῦ ἡλίου, ἄλλη τῆς σελήνης καὶ ἄλλη ἡ λαμπρότης τῶν ἀστέρων· διότι τὸ κάθε ἄστρον διαφέρει ἀπὸ τὸ ἄλλο ἄστρον ὡς πρὸς τὴν λάμψιν», μολονότι εἶναι μία ἡ οὐσία των), πῶς θὰ ἠμποροῦσε νὰ θεωρηθῇ ἡ οὐσία ἄλλη τὴν στιγμὴν ποὺ εἶναι μία ἡ δόξα; Διότι δὲν εἶπεν, ὅτι θὰ ἔλθῃ μὲ δόξαν παρομοίαν τοῦ Πατρός, διὰ νὰ μὴ σκεφθῇς πάλιν κάποιαν διαφοράν, ἀλλὰ μὲ σκοπὸν νὰ δείξῃ τὴν ἀπόλυτον ἀκρίβειαν, λέγει ὅτι θὰ ἔλθῃ περιβεβλημένος μὲ τὴν ἰδίαν τὴν δόξαν τοῦ Πατρός, ὥστε νὰ τὴν θεωροῦμεν μίαν καὶ τὴν αὐτήν. Διατί λοιπόν, λέγει, Πέτρε, φοβεῖσαι ἀκούων θάνατον; Διότι τότε θὰ μὲ ἰδῇς μὲ τὴν δόξαν τοῦ Πατρός μου. Ἐὰν δὲ θὰ εἶμαι ἐγὼ περιβεβλημένος μὲ δόξαν, θὰ εἶσθε καὶ σεῖς. Διότι δὲν θὰ τερματισθοῦν τὰ ἰδικά σας εἰς τὴν παροῦσαν ζωήν, ἀλλὰ θὰ σᾶς διαδεχθῇ κάποιο ἄλλο καλύτερον τέλος.

Ἀλλ' ὅμως ὁμιλήσας εἰς αὐτοὺς διὰ τὰ εὐχάριστα, δὲν ἠρκέσθη μόνον εἰς αὐτά, ἀλλὰ τὰ ἀνέμιξε καὶ μὲ τὰ φοβερά, παρουσιάζων τὸ δικαστήριον ἐκεῖνο, τὰς ἀπαραιτήτους τιμωρίας, τὴν ἀμερόληπτον ἀπόφασιν καὶ τὴν ἀλάνθαστον κρίσιν. Δὲν ἄφησε δηλαδὴ τὸν λόγον του νὰ φανῇ μόνον σκυθρωπός, ἀλλὰ τὸν ἀνέμιξε καὶ μὲ χαρωπὰς ἐλπίδας. Διότι δὲν εἶπεν, ὅτι θὰ τιμωρήσῃ τότε αὐτοὺς ποὺ ἡμάρτησαν, ἀλλὰ «θὰ ἀποδώσῃ εἰς τὸν καθένα ἀνάλογα μὲ τὰ ἔργα του». Αὐτὸ δὲ τὸ ἔλεγεν ὄχι μόνον διὰ νὰ ὑπενθυμίσῃ εἰς τοὺς ἁμαρτωλοὺς τὴν τιμωρίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἐναρέτους τὰ βραβεῖα καὶ τοὺς στεφάνους.

Ἀλλ' ὁ μὲν Κύριος τὰ εἶπεν αὐτὰ διὰ νὰ τονώσῃ τὸ ἠθικὸν τῶν ἐναρέτων ἀνθρώπων, ἐγὼ ὅμως φρίττω πάντοτε ἀκούων αὐτά· διότι δὲν ἀνήκω εἰς τοὺς στεφανωμένους. Νομίζω ὅμως ὅτι καὶ ἄλλοι συμμετέχουν εἰς τὸν φόβον καὶ

ἡμῖν κοινωνεῖν τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀγωνίας. Τίνα γὰρ οὐχ ἱκανὸν τοῦτο πτοῆσαι τὸ ῥῆμα, εἰς τὸ συνειδὸς εἰσελθόντα τὸ ἑαυτοῦ, καὶ ποιῆσαι φρίττειν, καὶ πεῖσαι ὅτι σάκκου ἡμῖν χρεία, καὶ νηστείας ἐπιτεταμένης μᾶλλον, ἢ τῷ δήμῳ τῶν Νινευϊτῶν; Οὐ γὰρ ὑπὲρ καταστροφῆς πόλεως καὶ τῆς κοινῆς τελευτῆς ὁ λόγος ἡμῖν, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς κολάσεως τῆς αἰωνίου καὶ τοῦ πυρὸς τοῦ μὴ σβεννυμένου.

5. Διὸ καὶ τοὺς τὰς ἐρήμους κατειληφότας μοναχοὺς ἐπαινῶ καὶ θαυμάζω, τῶν τε ἄλλων ἕνεκεν, καὶ διὰ ταύτην τὴν ῥῆσιν. Ἐκεῖνοι γὰρ μετὰ τὸ ἀριστοποιήσασθαι, μᾶλλον δὲ μετὰ τὸ δεῖπνον (ἄριστον γὰρ οὐκ ἴσασί ποτε· καὶ γὰρ ἴσασιν ὅτι πένθους ὁ παρὼν καιρὸς καὶ νηστείας), μετὰ τὸ δεῖπνον τοίνυν λέγοντές τινας εὐχαριστηρίους ὕμνους εἰς τὸν Θεόν, καὶ ταύτης μέμνηται τῆς φωνῆς. Καὶ εἰ βούλεσθε καὶ αὐτῶν ἀκοῦσαι τῶν ὕμνων, ἵνα καὶ αὐτοὶ λέγητε συνεχῶς, πᾶσαν ὑμῖν ἀπαγγελῶ τὴν ᾠδὴν ἐκείνην τὴν ἱεράν. Ἔχει τοίνυν τὰ ῥήματα αὐτῆς οὕτως. «Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ὁ τρέφων με ἐκ νεότητός μου, ὁ διδοὺς τροφὴν πάσῃ σαρκί· πλήρωσον χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης τὰς καρδίας ἡμῶν, ἵνα πάντοτε πᾶσαν αὐτάρκειαν ἔχοντες, περισσεύωμεν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ σοι δόξα, τιμὴ καὶ κράτος σὺν ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Δόξα σοι, Κύριε, δόξα σοι, ἅγιε, δόξα σοι, βασιλεῦ, ὅτι ἔδωκας ἡμῖν βρώματα εἰς εὐφροσύνην. Πλῆσον ἡμᾶς Πνεύματος ἁγίου, ἵνα εὑρεθῶμεν ἐνώπιόν σου εὐαρεστήσαντες, μὴ αἰσχυνόμενοι, ὅτε ἀποδίδως ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ».

Πάντα μὲν οὖν ἄξιον θαυμάσαι τὸν ὕμνον τοῦτον, μάλιστα δὲ τουτὶ τὸ τέλος. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ τράπεζα καὶ ἡ τρο-

τὴν ἀγωνίαν μου. Διότι ποῖον δὲν εἶναι ἱκανὰ τὰ λόγια αὐτά, ἐὰν τὰ συνειδητοποιήσῃ, νὰ τὸν φοβήσουν, νὰ τὸν κάνουν νὰ φρίττῃ, καὶ νὰ τὸν πείσουν ὅτι ἔχομεν ἀνάγκην σάκκου μετανοίας καὶ νηστείας καὶ μάλιστα πιὸ μεγάλης ἀπὸ τὸν λαὸν τῶν Νινευιτῶν; Διότι ὁ λόγος ποὺ ἀφορᾷ ἡμᾶς δὲν εἶναι περὶ καταστροφῆς πόλεως καὶ τοῦ κοινοῦ θανάτου, ἀλλὰ περὶ τῆς αἰωνίου κολάσεως καὶ τοῦ πυρὸς ποὺ δὲν σβήνει ποτέ.

5. Καὶ διὰ τοῦτο ἐπαινῶ καὶ θαυμάζω τοὺς μοναχοὺς ποὺ ἔχουν καταλάβει τὰς ἐρήμους, καὶ διὰ τὰς ἄλλας ἀρετάς των, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὴν τὴν φράσιν. Διότι ἐκεῖνοι μετὰ τὸ μεσημβρινὸν φαγητὸν ἢ καλύτερα μετὰ τὸ δεῖπνον (διότι μεσημβρινὸν φαγητὸν δὲν τρώγουν ποτέ, καθ' ὅσον γνωρίζουν ὅτι ἡ παροῦσα ζωὴ εἶναι ζωὴ πένθους καὶ νηστείας, μετὰ τὸ δεῖπνον λοιπόν, ἀφοῦ εἰποῦν ὡρισμένους εὐχαριστηρίους ὕμνους εἰς τὸν Θεόν, ἐνθυμοῦνται καὶ αὐτὴν τὴν φράσιν. Καὶ ἂν θέλετε νὰ ἀκούσετε καὶ τοὺς ὕμνους αὐτῶν, ὥστε νὰ τοὺς λέγετε καὶ σεῖς συνεχῶς, θὰ σᾶς ἀπαγγείλω ὁλόκληρον ἐκείνην τὴν ἱερὰν ᾠδήν. Ἔχουν λοιπὸν τὰ λόγια αὐτῆς ὡς ἑξῆς· Εὐλογημένος νὰ εἶναι ὁ Θεός, ποὺ μὲ τρέφει ἀπὸ τὴν νεότητά μου, ποὺ δίδει τροφὴν εἰς κάθε ζῶσαν ὕπαρξιν· γέμισε τὰς καρδίας μας μὲ χαρὰν καὶ εὐφροσύνην ὥστε, ἔχοντες πάντοτε κάθε αὐτάρκειαν, νὰ περισσεύωμεν εἰς κάθε ἀγαθὸν ἔργον διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖον καθὼς καὶ μὲ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει εἰς ἐσένα δόξα, τιμὴ καὶ δύναμις εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Δόξα εἰς ἐσένα, Κύριε, δόξα εἰς ἐσένα ἅγιε, δόξα εἰς ἐσένα βασιλεῦ, διότι μᾶς ἔδωσες τροφὰς νὰ μᾶς εὐφραίνουν. Γέμισέ μας μὲ Πνεῦμα ἅγιον, διὰ νὰ εὑρεθῶμεν ἀρεστοὶ ἐνώπιόν σου καὶ ὄχι κατεντροπιασμένοι ὅταν θὰ ἀποδίδῃς εἰς τὸν καθένα σύμφωνα μὲ τὰ ἔργα του».

Ἀξίζει λοιπὸν νὰ θαυμάσωμεν ὁλόκληρον αὐτὸν τὸν ὕμνον, πρὸ πάντων ὅμως αὐτὸ ἐδῶ τὸ τέλος. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἡ τράπεζα καὶ ἡ τροφὴ ἀποχαυνώνει συνήθως καὶ βαρύνει

φὴ διαχέειν εἴωθε καὶ βαρύνειν, καθάπερ τινὰ χαλινὸν τὴν ῥῆσιν ταύτην ἐπιτιθέασι τῇ ψυχῇ, παρὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀνέσεως τοῦ καιροῦ τῆς κρίσεως αὐτὴν ἀναμιμνήσκοντες. Ἔμαθον γὰρ τί ἔπαθεν Ἰσραὴλ ἀπὸ τραπέζης πολυτελοῦς. «Ἔφαγε» γάρ, φησί, «καὶ ἐπαχύνθη καὶ ἀπελάκτισεν ὁ ἠγαπημένος». Διὸ καὶ Μωϋσῆς ἔλεγε· «φαγὼν καὶ πιὼν καὶ ἐμπλησθεὶς μνήσθητι Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου». Μετὰ γὰρ ἐκείνην τὴν τράπεζαν τὰ παράνομα αὐτοῖς ἐτολμήθη τότε ἐκεῖνα τολμήματα. Σκόπει τοίνυν καὶ σύ, μὴ τοιοῦτόν τι πάθῃς. Κἂν γὰρ μὴ λίθῳ θύσῃς, μηδὲ χρυσῷ, καὶ πρόβατα καὶ μόσχους, σκόπει μὴ θυμῷ θύσῃς τὴν σαυτοῦ ψυχήν, μὴ πορνείᾳ θύσῃς τὴν σωτηρίαν τὴν σήν, μὴ ἑτέροις τοιούτοις πάθεσι. Διὰ γάρ τοι τοῦτο καὶ ἐκεῖνοι τοὺς κρημνοὺς δεδοικότες τούτους, τραπέζης ἀπολαύσαντες, μᾶλλον δὲ νηστείας (καὶ γὰρ ἡ τράπεζα αὐτῶν νηστεία), τοῦ φοβεροῦ δικαστηρίου καὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἑαυτοὺς ἀναμιμνήσκουσιν. Εἰ δὲ ἐκεῖνοι οἱ καὶ νηστείαις καὶ χαμευνίαις καὶ ἀγρυπνίαις καὶ σάκκῳ καὶ μυρίοις ἑαυτοὺς σωφρονίζοντες, ἔτι καὶ ταύτης δέονται τῆς ὑπομνήσεως, πότε δυνησόμεθα ἡμεῖς ἐπιεικῶς ζῆν, οἱ τραπέζας παρατιθέντες μυρία ναυάγια φερούσας, καὶ μηδὲ ὅλως εὐχόμενοι, μήτε ἐν ἀρχῇ, μήτε ἐν τέλει;

Διόπερ ἵνα τὰ ναυάγια ταῦτα λύσωμεν, τὸν ὕμνον ἐκεῖνον εἰς μέσον ἀγαγόντες ἀναπτύξωμεν πάντα, ἵνα τὸ ἐξ αὐτοῦ κέρδος ἰδόντες, καὶ αὐτοὶ συνεχῶς ἐπᾴδωμεν αὐτὸν τῇ τραπέζῃ, καὶ τὰ σκιρτήματα τῆς γαστρὸς καταστέλλωμεν, καὶ τὰ ἤθη καὶ τοὺς νόμους τῶν ἀγγέλων ἐκείνων εἰς τὰς οἰκίας εἰσάγοντες τὰς ἡμετέρας. Ἔδει μὲν γὰρ βαδίζοντας ἐκεῖ, ταῦτα καρπίζεσθαι· ἐπειδὴ δὲ οὐ βούλεσθε, κἂν διὰ τῶν ἡμετέρων λόγων ἀκούσατε τῆς πνευματικῆς ταύτης με-

7. Δευτ. 32, 15.
8. Δευτ. 6, 11-12.
9. Δηλαδὴ τῶν μοναχῶν.

τὸν ἄνθρωπον, ἐπιθέτουν ὡσὰν κάποιον χαλινὸν εἰς τὴν ψυχὴν αὐτὰ τὰ λόγια κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀνέσεως, ὑπενθυμίζοντες τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως. Διότι ἐγνώρισαν τί ἔπαθεν ὁ Ἰσραὴλ ἀπὸ τὴν πολυτελῆ τράπεζαν. Διότι, λέγει, «Ἔφαγε καὶ ἐπάχυνε καὶ ἐκλώτσησεν ὁ ἠγαπημένος»[7]. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Μωϋσῆς ἔλεγεν· «Ἀφοῦ φάγῃς καὶ πίῃς καὶ χορτάσῃς ἐνθυμήσου Κύριον τὸν Θεόν σου»[8]. Διότι μετὰ ἀπὸ ἐκείνην τὴν τράπεζαν διέπραξαν αὐτοὶ τότε τὰς παρανομίας ἐκείνας. Πρόσεξε λοιπὸν καὶ σὺ νὰ μὴ πάθῃς κάτι παρόμοιον. Διότι καὶ ἂν ἀκόμη δὲν θυσιάσῃς πρόβατα καὶ μόσχους εἰς τὸν λίθον, οὔτε εἰς τὸν χρυσόν, πρόσεχε μὴ θυσιάσῃς τὴν ψυχήν σου εἰς τὸν θυμόν, μὴ θυσιάσῃς τὴν σωτηρίαν σου εἰς τὴν πορνείαν, οὔτε εἰς ἄλλα παρόμοια πάθη. Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ ἐκεῖνοι ἐπειδὴ φοβοῦνται αὐτοὺς τοὺς κρημνούς, ὑπενθυμίζουν εἰς τοὺς ἑαυτούς των μετὰ τὴν τράπεζαν, μᾶλλον δὲ μετὰ τὴν νηστείαν (καθ' ὅσον ἡ τράπεζα αὐτῶν εἶναι νηστεία), τὸ φοβερὸν δικαστήριον καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Ἐὰν δὲ ἐκεῖνοι, ποὺ σωφρονίζουν τοὺς ἑαυτούς των μὲ νηστείας καὶ μὲ τὸ νὰ κοιμῶνται κάτω εἰς τὴν γῆν καὶ μὲ ἀγρυπνίας καὶ μὲ τὸ νὰ φοροῦν σάκκον καὶ μὲ ἀπείρους ἄλλους τρόπους, ἔχουν ἀνάγκην καὶ ἀπὸ αὐτὴν ἀκόμη τὴν ὑπόμνησιν, πότε θὰ ἠμπορέσωμεν ἡμεῖς νὰ ζήσωμεν ὅπως πρέπει, ἡμεῖς ποὺ παραθέτομεν τραπέζας ποὺ γίνονται αἰτία ἀπείρων ναυαγίων καὶ οὔτε κἂν προσευχόμεθα, οὔτε εἰς τὴν ἀρχήν, οὔτε εἰς τὸ τέλος;

Διὰ τοῦτο λοιπόν, διὰ νὰ ἀποφύγωμεν αὐτὰ τὰ ναυάγια, ἀφοῦ πάρωμεν τὸν ὕμνον ἐκεῖνον, ἂς τὸν ἀναπτύξωμεν ὁλόκληρον, ὥστε, βλέποντες τὴν ὠφέλειαν ποὺ ἔχομεν ἀπὸ αὐτόν, καὶ οἱ ἴδιοι νὰ τὸν ἀπαγγέλλωμεν συνεχῶς εἰς τὴν τράπεζαν, καὶ νὰ ὑποτάσσωμεν τὰ σκιρτήματα τῆς κοιλίας, εἰσάγοντες ἔτσι εἰς τὰς οἰκίας μας τὰ ἤθη καὶ τοὺς νόμους τῶν ἀγγέλων ἐκείνων[9]. Βέβαια ἔπρεπε νὰ πηγαίνωμεν ἐκεῖ, καὶ νὰ καρπούμεθα ὅλα αὐτά, ἐπειδὴ ὅμως δὲν θέλετε, ἀκούσατε τουλάχιστον μὲ τοὺς λόγους μου αὐτὴν τὴν πνευ-

λῳδίας, καὶ ἕκαστος μετὰ τὴν τράπεζαν ταῦτα λεγέτω τὰ ῥήματα, ἀρχόμενος οὕτως· «Εὐλογητὸς ὁ Θεός». Τὸν γὰρ ἀποστολικὸν εὐθέως πληροῦσι νόμον τὸν κελεύοντα· «Πᾶν ὅτιοῦν ποιοῦμεν ἐν λόγῳ ἢ ἐν ἔργῳ, ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ δι᾿ αὐτοῦ».

Εἶτα ἡ εὐχαριστία οὐχ ὑπὲρ τῆς μιᾶς ἡμέρας ἐκείνης μόνης, ἀλλ᾿ ὑπὲρ παντὸς τοῦ βίου γίνεται. «Ὁ τρέφων γάρ με», φησίν, «ἐκ νεότητός μου». Καὶ διδασκαλία φιλοσοφίας ἐντεῦθεν. Τοῦ γὰρ Θεοῦ τρέφοντος, οὐ χρὴ μεριμνᾶν. Εἰ γὰρ βασιλέως σοι ὑποσχομένου παρέχειν ἐκ τῶν αὐτοῦ ταμιείων τὴν καθημερινὴν τροφήν, ἐθάρσησας ἂν λοιπόν, πολλῷ μᾶλλον ὅταν ὁ Θεὸς παρέχῃ, καὶ πάντα σοι ὥσπερ ἐκ πηγῶν ἐπιρρέῃ, πάσης φροντίδος ἀπηλλάχθαι δεῖ. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ταῦτα λέγουσιν, ἵνα καὶ ἑαυτοὺς καὶ τοὺς ὑπ᾿ αὐτῶν μαθητευομένους πείσωσι πᾶσαν ἀποδύσασθαι μέριμναν βιωτικήν. Εἶτα, ἵνα μὴ νομίσῃς ὅτι ὑπὲρ ἑαυτῶν μόνων τὴν εὐχαριστίαν ταύτην ἀναφέρουσιν, ἐπάγουσι λέγοντες, «ὁ διδοὺς τροφὴν πάσῃ σαρκί», ὑπὲρ παντὸς εὐχαριστοῦντες τοῦ κόσμου· καὶ καθάπερ πατέρες τῆς οἰκουμένης ἁπάσης, οὕτω τὰς ὑπὲρ ἁπάντων εὐφημίας ἀναφέρουσι καὶ εἰς φιλαδελφίαν ἑαυτοὺς ἀλείφουσι γνησίαν. Οὐδὲ γὰρ δύνανται μισεῖν ἐκείνους, ὑπὲρ ὧν, ὅτι τρέφονται, εὐχαριστοῦσι τῷ Θεῷ.

Εἶδες καὶ τὴν ἀγάπην διὰ τῆς εὐχαριστίας εἰσαγομένην, καὶ μέριμναν ἐκβαλλομένην βιωτικήν, καὶ διὰ τῶν ἔμπροσθεν καὶ διὰ τούτων; Εἰ γὰρ πᾶσαν τρέφει σάρκα, πολλῷ μᾶλλον τοὺς ἀνακειμένους αὐτῷ· εἰ γὰρ τοὺς βιωτικαῖς ἐνδεδεμένους φροντίσι, πολλῷ μᾶλλον τοὺς τούτων ἀπηλλα-

3α. Κολ. 3, 17.

ματικὴν μελωδίαν, καὶ ὁ καθένας ἂς λέγῃ μετὰ τὴν τράπεζαν αὐτὰ τὰ λόγια ἀρχίζων ὡς ἑξῆς· «Εὐλογητὸς ὁ Θεός». Ἀμέσως δηλαδὴ ἐκπληροῦν τὸν ἀποστολικὸν νόμον ποὺ διατάζει· «Κάθε τι ποὺ κάνομεν μὲ λόγον ἢ μὲ ἔργον, νὰ τὸ κάνωμεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εὐχαριστοῦντες μὲ αὐτὸ τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα»[9a].

Ἔπειτα ἡ εὐχαριστία δὲν πρέπει νὰ γίνεται μόνον διὰ τὴν μίαν ἡμέραν, ἀλλὰ δι' ὁλόκληρον τὴν ζωήν. Διότι, λέγει, «αὐτὸς μὲ τρέφει ἀπὸ τὴν νεότητά μου». Καὶ οἱ λόγοι αὐτοὶ ἔχουν πολλὰ διδάγματα φιλοσοφίας. Ἐφ' ὅσον δηλαδὴ μᾶς τρέφει ὁ Θεός, δὲν χρειάζεται νὰ μεριμνῶμεν. Διότι ἐὰν ἡ ὑπόσχεσις τοῦ βασιλέως νὰ σοῦ παράσχῃ τὴν καθημερινὴν τροφὴν ἀπὸ τὰς ἀποθήκας του θὰ σοῦ ἐγέμιζεν ἀπὸ θάρρος, πολὺ περισσότερον πρέπει νὰ εἶσαι ἀπηλλαγμένος ἀπὸ κάθε φροντίδα ὅταν ὁ Θεὸς παρέχῃ, καὶ ὅλα ρέουν πρὸς ἐσένα ὡσὰν ἀκριβῶς ἀπὸ πηγάς. Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ τὰ λέγουν αὐτά, ὥστε νὰ πείσουν καὶ τοὺς ἑαυτούς των καὶ αὐτοὺς ποὺ ἀσκοῦνται πλησίον των νὰ ἀποβάλουν κάθε ὑλικὴν μέριμναν. Ἔπειτα, διὰ νὰ μὴ νομίσῃς ὅτι τὴν εὐχαριστίαν αὐτὴν τὴν κάνουν μόνον διὰ τοὺς ἑαυτούς των, προσθέτουν, «ἐκεῖνος ποὺ δίδει τροφὴν εἰς κάθε ζῶσαν ὕπαρξιν», εὐχαριστοῦντες τὸν Θεὸν μὲ τοὺς λόγους αὐτοὺς δι' ὅλον τὸν κόσμον. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς εἶναι Πατὴρ ὅλης τῆς οἰκουμένης, ἔτσι καὶ εὐχαριστοῦν τὸν Θεὸν ὑπὲρ ὅλων τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀσκοῦν τοὺς ἑαυτούς των εἰς τὴν γνησίαν ἀδελφικὴν ἀγάπην. Διότι δὲν ἠμποροῦν νὰ μισοῦν ἐκείνους, ὑπὲρ τῶν ὁποίων εὐχαριστοῦν τὸν Θεόν, ἐπειδὴ τρέφονται ἀπὸ αὐτόν.

Εἶδες καὶ ἀπὸ τὰ προηγούμενα καὶ ἀπὸ αὐτὰ ὅτι διὰ τῆς εὐχαριστίας ἀσκεῖται καὶ ἡ ἀγάπη καὶ ἀποβάλλεται καὶ ἡ ὑλικὴ μέριμνα; Διότι ἐφ' ὅσον τρέφει κάθε ὕπαρξιν, πολὺ περισσότερον αὐτοὺς ποὺ εἶναι ἀφωσιωμένοι εἰς αὐτόν· ἐφ' ὅσον τρέφει αὐτοὺς ποὺ εἶναι γεμᾶτοι ἀπὸ ὑλικὰς φροντίδας, πολὺ περισσότερον αὐτοὺς ποὺ εἶναι ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ αὐ-

γμένους. Τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς κατασκευάζων ἔλεγε· «Πόσων στρουθίων διαφέρετε ὑμεῖς;». Ταῦτα δὲ ἔλεγε, παιδεύων μὴ θαρρεῖν πλούτῳ καὶ γῇ καὶ σπέρμασιν. Οὐ γάρ ταῦτά ἐστι τὰ τρέφοντα, ἀλλ' ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος. Ἀπὸ τούτων καὶ Μανιχαίους καὶ τοὺς Οὐαλεντίνου καὶ πάντας τοὺς τὰ ἐκείνων νοσοῦντας ἐπιστομίζουσιν. Οὐ γὰρ δὴ πονηρὸς οὗτος, ὁ πᾶσι προθεὶς τὰ ἑαυτοῦ, καὶ τοῖς βλασφημοῦσιν αὐτόν.

Εἶτα ἡ αἴτησις· «Πλήρωσον χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης τὰς καρδίας ἡμῶν». Ποίας ἄρα χαρᾶς λέγει; μὴ τῆς βιωτικῆς; Μὴ γένοιτο· οὐ γὰρ ἄν, εἰ ταύτην ἤθελον, ὀρῶν κορυφὰς κατελάμβανον καὶ ἐρημίας, καὶ σάκκον περιεβάλλοντο· ἀλλ' ἐκείνην λέγουσι τὴν χαράν, τὴν οὐδὲν κοινὸν ἔχουσαν πρὸς τὸν παρόντα βίον, τὴν τῶν ἀγγέλων, τὴν ἄνω. Καὶ οὐχ ἁπλῶς αὐτὴν αἰτοῦσιν, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς ὑπερβολῆς· οὐ γὰρ λέγουσι, δός, ἀλλά, «πλήρωσον»· καὶ οὐ λέγουσιν, ἡμᾶς, ἀλλά, «τὰς καρδίας ἡμῶν». Αὕτη γὰρ μάλιστα καρδίας χαρά· «Ὁ γὰρ καρπὸς τοῦ Πνεύματος, ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη». Ἐπειδὴ γὰρ ἡ ἁμαρτία λύπην εἰσήγαγεν, ἀξιοῦσι διὰ τῆς χαρᾶς τὴν δικαιοσύνην αὐτοῖς ἐμφυτευθῆναι· οὐ γὰρ ἂν ἄλλως ἐγγένοιτο χαρά. «Ἵνα πάντοτε πᾶσαν αὐτάρκειαν ἔχοντες, περισσεύωμεν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν.

Ὅρα τὴν εὐαγγελικὴν ἐκείνην πληροῦντας ῥῆσιν, τὴν λέγουσαν· «Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον»· καὶ ταύτην δὲ αὐτὴν ζητοῦντας διὰ τὰ πνευματικά. «Ἵνα γὰρ περισσεύωμεν», φησίν, «εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν». Οὐκ εἶπον, ἵνα τὸ ὀφειλόμενον μόνον ποιῶμεν, ἀλλ' ἵνα καὶ πλέον τῶν ἐπιτεταγμένων· τοῦτο γάρ ἐστιν, «ἵνα περισσεύωμεν».

---

10. Λουκᾶ 12, 7.
11. Μανιχαῖοι: ὀπαδοὶ τοῦ διαρχικοῦ Πέρσου Μάνεντος, ὅστις ἐδίδασκεν ὅτι τὰ δύο βασίλεια τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ σκότους εὑρίσκονται εἰς διαρκῆ πόλεμον.
12. Οὐαλεντῖνος· Ἕνας ἀπὸ τοὺς σπουδαιοτέρους ἡγέτας τοῦ Γνωστικισμοῦ, ζήσας κατὰ τὸν 2ον αἰ. μ.Χ.
13. Γαλ. 5, 22.
14. Ματθ. 6, 1. Λουκᾶ 11, 3.

τάς. Διὰ νὰ διδάξῃ αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· «Ἀπὸ πόσα σπουργίτια δὲν διαφέρετε ἐσεῖς;»[10]. Αὐτὰ δὲ τὰ ἔλεγε διὰ νὰ μᾶς διδάξῃ νὰ μὴ ἔχωμεν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν πλοῦτον, εἰς τὴν γῆν καὶ εἰς τοὺς καρπούς. Διότι δὲν μᾶς τρέφουν αὐτά, ἀλλ' ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. Μὲ τὰ ἐπιχειρήματα αὐτὰ ἀποστομώνουν καὶ τοὺς Μανιχαίους[11], καὶ τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Οὐαλεντίνου[12], καὶ ὅλους ἐκείνους ποὺ σκέφτονται τὰ ἴδια. Διότι δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἶναι πονηρὸς ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος χαρίζει πρὸς ὅλους τὰ ἀγαθά του, καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη ποὺ τὸν βλασφημοῦν.

Ἔπειτα ἡ παράκλησις· «Γέμισε τὰς καρδίας μας μὲ χαρὰν καὶ εὐφροσύνην. Ποία χαρὰ ἆρά γε ἐννοεῖται μὲ τοὺς λόγους αὐτούς; μήπως ἡ κοσμική; Μὴ γένοιτο· διότι ἐὰν ἤθελον αὐτὴν δὲν θὰ κατελάμβανον τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων καὶ τὰς ἐρημίας καὶ δὲν θὰ ἐφοροῦσαν σάκκον· ἀλλ' ἐννοοῦν ἐκείνην τὴν χαράν, ποὺ δὲν ἔχει τίποτε τὸ κοινὸν μὲ τὴν παροῦσαν ζωήν, τὴν χαρὰν τῶν ἀγγέλων, τὴν οὐράνιον. Καὶ δὲν τὴν ζητοῦν ἁπλῶς αὐτήν, ἀλλὰ τὴν ζητοῦν κατὰ τρόπον ὑπερβολικόν· διότι δὲν λέγουν, δῶσε, ἀλλά, «γέμισε»· καὶ δὲν λέγουν «ἡμᾶς», ἀλλά, «τὰς καρδίας μας»· καθ' ὅσον αὐτὴ πρὸ πάντων εἶναι ἡ χαρὰ τῆς καρδίας· «Διότι καρπὸς τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἶναι ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη»[13]. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἡ ἁμαρτία ἐδημιούργησεν εἰς τὸν κόσμον τὴν λύπην, ζητοῦν διὰ τῆς χαρᾶς νὰ ἐμφυτευθῇ ἐντὸς αὐτῶν ἡ δικαιοσύνη· διότι δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν ἄλλως νὰ ὑπάρξῃ ἐντὸς των χαρά. «Ὥστε, ἔχοντες πάντοτε κάθε αὐτάρκειαν, νὰ πλεονάζουν εἰς ἡμᾶς τὰ ἀγαθὰ ἔργα».

Πρόσεχε ὅτι ἐκπληρώνουν τὸν εὐαγγελικὸν ἐκεῖνον λόγον, ποὺ λέγει· «δῶσε μας σήμερα τὸν ἐπιούσιον ἄρτον»[14] καὶ ἀκριβῶς αὐτὸ τὸ ἴδιο ζητοῦν καὶ διὰ τὰ πνευματικά. Διότι λέγει, «Διὰ νὰ πλεονάζῃ εἰς ἡμᾶς κάθε ἀγαθὸν ἔργον». Δὲν εἶπαν, διὰ νὰ κάμνωμεν αὐτὸ μόνον ποὺ ὀφείλομεν, ἀλλὰ διὰ νὰ κάμνωμεν καὶ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ μᾶς παρηγγέλθησαν· αὐτὸ σημαίνει τό, «ἵνα περισσεύωμεν». Καὶ

Καὶ παρὰ μὲν τοῦ Θεοῦ τὴν αὐτάρκειαν ζητοῦσιν ἐν τοῖς ἀναγκαίοις· αὐτοὶ δὲ οὐ μετὰ αὐταρκείας βούλονται ὑπακούειν μόνον, ἀλλὰ μετὰ περιουσίας πολλῆς, καὶ ἐν ἅπασι. Τοῦτο δούλων εὐγνωμόνων, τοῦτο φιλοσόφων ἀνδρῶν, τὸ ἀεὶ καὶ ἐν πᾶσι περισσεύειν. Εἶτα πάλιν ἀναμιμνήσκοντες ἑαυτοὺς τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν, καὶ ὡς οὐδὲν ἄνευ τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς γενναῖον δύναται γενέσθαι, εἰπόντες, «Ἵνα περισσεύωμεν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν», ἐπάγουσιν· «Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ σοὶ δόξα, τιμὴ καὶ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν»· ἴσον τῇ ἀρχῇ τὸ τέλος ὑφαίνοντες δι' εὐχαριστίας.

6. Εἶτα πάλιν δοκοῦσι μὲν ἐκ προοιμίων ἄρχεται, τοῦ αὐτοῦ δὲ ἔχονται λόγου. Ὥσπερ καὶ ὁ Παῦλος ἐν προοιμίῳ ἐπιστολῆς καταλύσας εἰς δοξολογίαν, καὶ εἰπών, «Κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν», ἄρχεται τῆς ὑποθέσεως πάλιν ὑπὲρ ἧς ἔγραφε. Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ εἰπών, «Ἐσεβάσθησαν καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, ὅς ἐστιν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν», οὐκ ἀπήρτισε τὸν λόγον, ἀλλ' ἔρχεται πάλιν. Μὴ τοίνυν μηδὲ τούτοις ἐγκαλῶμεν τοῖς ἀγγέλοις ὡς ἀτάκτως ποιοῦσιν, οἳ καταλύσαντες εἰς δοξολογίαν, πάλιν ἄρχονται τῶν ὕμνων τῶν ἱερῶν. Ἀποστολικοῖς γὰρ ἕπονται νόμοις, ἀπὸ δοξολογίας ἀρχόμενοι, καὶ εἰς τοῦτο τελευτῶντες, καὶ μετὰ τὴν τελευτὴν ταύτην προοιμιαζόμενοι πάλιν. Διὸ λέγουσι· «Δόξα μοι, Κύριε, δόξα σοι, ἅγιε, δόξα σοι, βασιλεῦ, ὅτι ἔδωκας ἡμῖν βρώματα εἰς εὐφροσύνην». Οὐδὲ γὰρ ὑπὲρ τῶν μεγάλων μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν μικρῶν δεῖ εὐχαριστεῖν. Εὐχαριστοῦσι δὲ καὶ ὑπὲρ τούτων, καταισχύνοντες τὴν Μανιχαίων αἵρεσιν, καὶ ὅσοι τὴν παροῦσαν

---

15. Γαλ. 1, 4-5.
16. Ρωμ. 1, 25.
17. Δηλαδὴ τοὺς μοναχούς.

ἀπὸ μὲν τὸν Θεὸν ζητοῦν τὴν αὐτάρκειαν εἰς τὰ ἀναγκαῖα, οἱ ἴδιοι ὅμως δὲν θέλουν νὰ ὑπακούουν εἰς τὰ προστάγματα τοῦ Θεοῦ μὲ αὐτάρκειαν μόνον, ἀλλὰ μὲ ὑπερβολικὴν ἀφθονίαν καὶ εἰς ὅλα γενικῶς. Αὐτὸ εἶναι χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν εὐγνωμόνων δούλων, αὐτὸ εἶναι γνώρισμα τῶν φιλοσόφων ἀνδρῶν τὸ νὰ ἀφθονοῦν πάντοτε καὶ εἰς ὅλα. Ἔπειτα, ὑπενθυμίζοντες καὶ πάλιν εἰς τοὺς ἑαυτούς των τὴν ἀδυναμίαν των, καὶ ὅτι τίποτε τὸ ἀνώτερον δὲν ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ χωρὶς τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ εἰποῦν, «διὰ νὰ πλεονάζῃ εἰς ἡμᾶς κάθε ἀγαθὸν ἔργον», προσθέτουν· «διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου εἰς ἐσένα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ τιμὴ καὶ ἡ δύναμις εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν». Καὶ ἔτσι καθιστοῦν τὸ τέλος ὅμοιον μὲ τὴν ἀρχὴν διὰ τῆς εὐχαριστίας.

6. Εἰς τὴν συνέχειαν φαίνονται μὲν καὶ πάλιν ὡσὰν νὰ ἀρχίζουν ἀπὸ τὴν ἀρχήν, συνεχίζουν ὅμως τὸν ἴδιον λόγον. Ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ Παῦλος, ἀφοῦ ἔκλεισε τὸν πρόλογον τῆς ἐπιστολῆς μὲ δοξολογίαν καὶ εἶπεν, «σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν»[15], συνεχίζει πάλιν τὴν ὑπόθεσιν περὶ τῆς ὁποίας ἔγραφεν. Καὶ εἰς ἄλλην πάλιν περίπτωσιν, ἀφοῦ εἶπεν, «ἐσεβάσθησαν καὶ ἐλάτρευσαν τὴν κτίσιν καὶ ὄχι τὸν Δημιουργόν, ὁ ὁποῖος εἶναι εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν»[16], δὲν ἐτελείωσε τὸν λόγον ἀλλὰ συνεχίζει πάλιν. Ἂς μὴ κατηγορῶμεν λοιπὸν οὔτε αὐτοὺς τοὺς ἀγγέλους[17] ὡς μὴ τηροῦντας δῆθεν τὴν τάξιν, ὅτι δηλαδὴ ἀφοῦ ἐτελείωσαν μὲ δοξολογίαν, συνεχίζουν καὶ πάλιν τοὺς ἱεροὺς ὕμνους. Διότι ἀκολουθοῦντες τοὺς ἀποστολικοὺς νόμους, ἀρχίζουν ἀπὸ δοξολογίας καὶ καταλήγουν εἰς δοξολογίας, καὶ μετὰ ἀπὸ τὸ τέλος αὐτὸ συνεχίζουν καὶ πάλιν ὡς ἀπὸ τὴν ἀρχήν. Διὰ τοῦτο λέγουν· «Δόξα σοι, Κύριε, δόξα σοι, ἅγιε, δόξα σοι, βασιλεῦ, διότι μᾶς ἔδωσες τροφὰς νὰ μᾶς εὐφραίνουν». Διότι δὲν πρέπει νὰ εὐχαριστῇ κανεὶς μόνον διὰ τὰ μεγάλα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ μικρά. Εὐχαριστοῦν δὲ καὶ δι' αὐτά, κατεντροπιάζοντες ἔτσι τὴν αἵρεσιν τῶν Μανιχαίων, καὶ ὅλους ἐκείνους

ζωὴν πονηρὰν εἶναι λέγουσιν. Ἵνα γὰρ μή, διὰ τὴν ἄκραν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ὑπεροψίαν τῆς γαστρός, ὑποπτεύσῃς περὶ αὐτῶν ὡς τὰ σῖτα βδελυττομένων, οἷον περὶ ἐκείνων τῶν ἀπαγχονιζόντων ἑαυτούς, διὰ τῆς εὐχῆς σε παιδεύουσιν, ὅτι οὐ βδελυττόμενοι τὰ κτίσματα τοῦ Θεοῦ, τῶν πλειόνων ἀπέχονται, ἀλλ' ἢ φιλοσοφίαν ἀσκοῦντες.

Καὶ ὅρα πῶς ἀπὸ τῆς εὐχαριστίας τῶν ἤδη δοθέντων καὶ περὶ τῶν μειζόνων δυσωποῦσι, καὶ οὐ μένουσιν ἐπὶ τῶν βιωτικῶν, ἀλλ' ἀναβαίνουσιν ὑπὲρ τοὺς οὐρανοὺς καί φασι· «Πλήρωσον ἡμᾶς Πνεύματος ἁγίου». Οὐδὲ γάρ ἐστιν εὐδοκιμεῖν ὡς χρή, μὴ πληρωθέντα τῆς χάριτος ἐκείνης, καθάπερ οὐκ ἔστι γενναῖόν τι ποιεῖν ἢ μέγα, μὴ τῆς τοῦ Χριστοῦ ῥοπῆς ἀπολαύσαντα. Ὥσπερ οὖν εἰπόντες, «Ἵνα περισσεύωμεν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν», ἐπήγαγον, «Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ», οὕτω καὶ ἐνταῦθα λέγουσι, «Πλῆσον ἡμᾶς Πνεύματος ἁγίου, ἵνα εὑρεθῶμεν ἐνώπιόν σου εὐαρεστήσαντες». Εἶδες πῶς ὑπὲρ τῶν βιωτικῶν μὲν οὐκ εὔχονται, ἀλλ' εὐχαριστοῦσι μόνον, ὑπὲρ δὲ τῶν πνευματικῶν καὶ εὐχαριστοῦσι καὶ εὔχονται; «Ζητεῖτε» γάρ, φησί, «τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν».

Σκόπει δὲ καὶ ἑτέραν αὐτῶν φιλοσοφίαν. «Ἵνα εὑρεθῶμεν», γάρ, φησί, «ἐνώπιόν σου εὐαρεστήσαντες, μὴ αἰσχυνόμενοι». Οὐ γὰρ μέλει ἡμῖν τῆς παρὰ τῶν πολλῶν αἰσχύνης, φησίν· ἀλλ' ὅσα ἂν εἴπωσιν οἱ ἄνθρωποι περὶ ἡμῶν γελῶντες, ὀνειδίζοντες, οὐδὲ ἐπιστρεφόμεθα· ὁ δὲ ἀγὼν ἡμῖν ἅπας, ὥστε μὴ τότε αἰσχυνθῆναι. Ὅταν δὲ ταῦτα εἴπωσι, καὶ τὸν τοῦ πυρὸς ἐπεισάγουσι ποταμόν, καὶ τὰ ἔπαθλα καὶ τὰ βραβεῖα. Οὐκ εἶπον, ἵνα μὴ κολασθῶμεν, ἀλλ', ἵνα μὴ αἰσχυνθῶμεν. Τοῦτο γὰρ ἡμῖν πολὺ φοβερώτερον γεέννης, τὸ δόξαι προσκεκρουκέναι τῷ δεσπότῃ. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοὺς

ποὺ λέγουν ὅτι ἡ παροῦσα ζωὴ εἶναι κακή. Διὰ νὰ μὴ σκεφθῇς δηλαδὴ δι' αὐτούς, ἐξ αἰτίας τῆς ὑπερβολικῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς περιφρονήσεως τῆς κοιλίας, ὅτι βδελύσσονται τὰς τροφάς, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι ποὺ ἀπαγχονίζονται, σὲ διδάσκουν μὲ τὴν προσευχήν, ὅτι ἀποφεύγουν τὰ περισσότερα ἀγαθὰ ὄχι ἐπειδὴ βδελύσσονται τὰ δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀσκοῦν τὴν εὐσέβειαν.

Καὶ πρόσεχε πῶς μαζὶ μὲ τὴν εὐχαριστίαν των δι' αὐτὰ ποὺ ἤδη ἐδόθησαν, παρακαλοῦν καὶ διὰ τὰ μεγαλύτερα, καὶ δὲν σταματοῦν εἰς τὰ κοσμικά, ἀλλ' ἀναβαίνουν πιὸ πάνω ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς καὶ λέγουν· «Γέμισέ μας μὲ ἅγιον Πνεῦμα». Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προκόπτῃ κανεὶς εἰς ἀρετὴν ὅπως πρέπει, ἐὰν δὲν εἶναι γεμᾶτος ἀπὸ τὴν χάριν ἐκείνην, ὅπως ἀκριβῶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἐπιτελέσῃ κάτι τὸ πνευματικὰ ἀνώτερον καὶ μεγάλον ἐὰν δὲν ἀπολαύσῃ τῆς βοηθείας τοῦ Χριστοῦ. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἀφοῦ εἶπαν, «διὰ νὰ περισσεύωμεν εἰς κάθε ἀγαθὸν ἔργον», προσέθεσαν, «διὰ τῆς χάριτος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ», ἔτσι καὶ τώρα λέγουν, «γέμισέ μας μὲ ἅγιον Πνεῦμα, διὰ νὰ εὑρεθῶμεν ἐνώπιόν σου εὐάρεστοι». Βλέπεις πῶς διὰ μὲν τὰ βιωτικὰ δὲν εὔχονται, ἀλλὰ μόνον εὐχαριστοῦν, ἐνῷ διὰ τὰ πνευματικὰ καὶ εὐχαριστοῦν καὶ εὔχονται; Διότι λέγει· «Ζητεῖτε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καὶ ὅλα αὐτὰ θὰ σᾶς προστεθοῦν».

Πρόσεξε δὲ καὶ τὴν ἄλλην φιλοσοφίαν των. Διότι λέγει· «Διὰ νὰ εὑρεθῶμεν ἐνώπιόν σου εὐάρεστοι καὶ ὄχι ἐντροπιασμένοι». Δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει, λέγει, τὸ ὄνειδος ἐκ μέρους τῶν πολλῶν, ἀλλ' ὅσα καὶ ἂν θελήσουν νὰ εἰποῦν οἱ ἄνθρωποι εἰς βάρος μας, γελῶντες καὶ χλευάζοντες, δὲν ἀλλάσσομεν· ὅλη ἡ προσπάθειά μας συνίσταται εἰς τὸ νὰ μὴ ἐντραπῶμεν τότε. Ἀφοῦ δὲ εἰποῦν αὐτά, προσθέτουν καὶ τὸν ποταμὸν τοῦ πυρός, τὰ ἔπαθλα καὶ τὰ βραβεῖα. Δὲν εἶπαν, διὰ νὰ μὴ τιμωρηθῶμεν, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ ἐντραπῶμεν. Διότι αὐτὸ εἶναι δι' ἡμᾶς πολὺ φοβερώτερον ἀπὸ τὴν γέενναν, τὸ νὰ φανῶμεν ὅτι εἴχομεν ἔλθει εἰς σύγκρουσιν μὲ τὸν Κύριον. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοὺς περισσοτέρους καὶ τοὺς παχυσάρ-

πολλοὺς οὐ φοβεῖ τοῦτο, καὶ παχυτέρους, ἐπάγουσιν· «Ὅτε ἀποδίδως ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ».

Εἶδες ἡλίκα ἡμᾶς ὤνησαν οἱ ξένοι καὶ παρεπίδημοι οὗτοι, οἱ τῆς ἐρήμου πολῖται, μᾶλλον δὲ οἱ τῶν οὐρανῶν πολῖται; Ἡμεῖς μὲν γὰρ τῶν οὐρανῶν ξένοι, πολῖται δὲ τῆς γῆς· οὗτοι δὲ τοὐναντίον. Μετὰ δὲ τὸν ὕμνον τοῦτον πολλῆς ἐμπλησθέντες κατανύξεως, καὶ θερμῶν καὶ πολλῶν δακρύων, οὕτως ἐπὶ ὕπνον βαδίζουσι, τοσοῦτον αὐτοῦ σπῶντες, ὅσον μικρὸν ἀναπαύσασθαι. Καὶ πάλιν τὰς νύκτας ἡμέρας ποιοῦσιν, ἐν εὐχαριστίαις καὶ ψαλμῳδίαις διάγοντες. Οὐκ ἄνδρες δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες ταύτην ἀσκοῦσι τὴν φιλοσοφίαν, τὴν ἀσθένειαν τῆς φύσεως τῇ περιουσίᾳ τῆς προθυμίας νικῶσαι.

Αἰσχυνθῶμεν τοίνυν τὴν ἐκείνων εὐτονίαν οἱ ἄνδρες ἡμεῖς, καὶ παυσώμεθα τοῖς παροῦσι προσιετηκότες, τῇ σκιᾷ, τοῖς ὀνείρασι, τῷ καπνῷ. Καὶ γὰρ τὸ πλέον τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐν ἀναισθησίᾳ. Ἥ τε γὰρ πρώτη ἡλικία πολλῆς γέμει τῆς ἀνοίας· ἡ δὲ πρὸς τὸ γῆρας ὁδεύουσα πάλιν, πᾶσαν τὴν ἐν ἡμῖν αἴσθησιν καταμαραίνει· καὶ ὀλίγον ἐστὶ τὸ μέσον, τὸ δυνάμενον μετὰ αἰσθήσεως τρυφῆς ἀπολαῦσαι· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐκεῖνο καθαρῶς τούτου μετέχει, μυρίων φροντίδων καὶ πόνων λυμαινομένων αὐτῷ. Διὸ παρακαλῶ, τὰ ἀκίνητα καὶ ἀθάνατα ζητήσωμεν ἀγαθά, καὶ τὴν ζωὴν τὴν οὐδέποτε γῆρας ἔχουσαν. Ἔστι γὰρ καὶ πόλιν οἰκοῦντα τὴν τῶν μοναχῶν φιλοσοφίαν ζηλοῦν· ἔστι γὰρ καὶ γυναῖκα ἔχοντα καὶ ἐν οἰκίᾳ στρεφόμενον καὶ εὔχεσθαι καὶ νηστεύειν καὶ κατανενύχθαι. Ἐπεὶ καὶ οἱ παρὰ τὴν ἀρχὴν ὑπὸ τῶν ἀποστόλων κατηχηθέντες τὰς μὲν πόλεις ᾤκουν, τῶν δὲ τὰς

κους δὲν τοὺς φοβίζει αὐτὸ προσθέτουν· «ὅταν ἀποδίδῃς εἰς τὸν καθένα σύμφωνα μὲ τὰ ἔργα του».

Βλέπεις πόσον πολὺ μᾶς ὠφέλησαν αὐτοὶ οἱ ξένοι καὶ παρεπίδημοι, οἱ πολῖται τῆς ἐρήμου, ἢ καλύτερα οἱ πολῖται τῶν οὐρανῶν; Διότι ἡμεῖς μὲν εἴμεθα πολῖται τῆς γῆς καὶ ξένοι διὰ τοὺς οὐρανούς, ἐνῷ αὐτοὶ εἶναι τὸ ἀντίθετον. Ὕστερα δὲ ἀπὸ τὸν ὕμνον αὐτὸν ἀφοῦ πληρωθοῦν ἀπὸ πολλὴν κατάνυξιν καὶ μὲ πολλὰ καὶ θερμὰ δάκρυα, μεταβαίνουν πλέον ἔτσι πρὸς ὕπνον, καὶ κοιμῶνται τόσον μόνον, ὅσον χρειάζεται διὰ μικρὰν ἀνάπαυσιν. Καὶ πάλιν μεταβάλλουν τὰς νύκτας εἰς ἡμέρας, περνῶντες τὸν καιρόν των μὲ εὐχαριστίας καὶ ψαλμωδίας. Ὄχι δὲ μόνον ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες ἀσκοῦν αὐτὴν τὴν φιλοσοφίαν, νικῶσαι τὴν ἀσθένειαν τῆς φύσεως μὲ τὴν ὑπέρμετρον προθυμίαν.

Ἂς νοιώσωμεν λοιπὸν ἐντροπὴν ἡμεῖς οἱ ἄνδρες διὰ τὴν δύναμιν ἐκείνων, καὶ ἂς παύσωμεν νὰ εἴμεθα προσκολλημένοι εἰς τὰ παρόντα πράγματα, εἰς τὴν σκιάν, τὰ ὄνειρα καὶ τὸν καπνόν. Καθ' ὅσον τὸν περισσότερον χρόνον τῆς ζωῆς μας τὸν περνοῦμεν μὲ ἀναισθησίαν. Διότι καὶ ἡ πρώτη ἡλικία εἶναι γεμάτη ἀπὸ πολλὴν ἀπερισκεψίαν, αὐτὴ δὲ πάλιν ποὺ βαδίζει πρὸς τὸ γῆρας, καταμαραίνει ὅλην τὴν αἴσθησίν μας· καὶ εἶναι ὀλίγον τὸ μέσον, κατὰ τὸ ὁποῖον ἠμποροῦμεν νὰ ἀπολαύσωμεν τὴν τρυφὴν μὲ συναίσθησιν, μᾶλλον δὲ οὔτε τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς ἡλικίας μας μετέχει πλήρως εἰς τὴν τρυφὴν αὐτήν, διότι τὸ καταστρέφουν ἄπειροι φροντίδες καὶ κόποι. Διὰ τοῦτο παρακαλῶ ἂς ἐπιδιώξωμεν τὰ ἀμετάβλητα καὶ ἀθάνατα ἀγαθά, καὶ τὴν ζωὴν ποὺ ποτὲ δὲν γηράσκει. Διότι εἶναι δυνατὸν κανεὶς καὶ ὅταν ἀκόμη κατοικῇ εἰς τὴν πόλιν, νὰ ποθήσῃ μὲ ζῆλον τὴν φιλοσοφίαν τῶν μοναχῶν, καὶ ἀκόμη εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχῃ κανεὶς γυναῖκα καὶ ν' ἀσχολῆται μὲ τὴν οἰκίαν του, καὶ νὰ προσεύχεται κανεὶς καὶ νὰ νηστεύῃ καὶ νὰ ζῇ μὲ συντριβὴν καρδίας. Διότι καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἐκατηχήθησαν κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους, κατῴκουν μὲν εἰς τὰς πόλεις,

ἐρημίας κατειληφότων τὴν εὐλάβειαν ἐπεδείκνυντο· καὶ ἕτεροι δὲ πάλιν ἐργαστηρίων προεστηκότες, ὡς Πρίσκιλλα καὶ Ἀκύλας. Καὶ οἱ προφῆται δὲ πάντες καὶ γυναῖκας εἶχον καὶ οἰκίας, ὡς ὁ Ἠσαΐας, ὡς ὁ Ἰεζεκιήλ, ὡς ὁ μέγας Μωϋσῆς, καὶ οὐδὲν ἐντεῦθεν εἰς ἀρετὴν παρεβλάβησαν.

Τούτους δὴ καὶ ἡμεῖς ζηλώσαντες, διαπαντὸς εὐχαριστήσωμεν τῷ Θεῷ, διαπαντὸς ὑμνῶμεν αὐτόν, καὶ σωφροσύνης καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν ἐπιμελώμεθα, καὶ τὴν ἐν ταῖς ἐρημίαις φιλοσοφίαν εἰς τὰς πόλεις εἰσαγάγωμεν· ἵνα καὶ παρὰ Θεῷ εὐάρεστοι καὶ τοῖς ἀνθρώποις δόκιμοι φανῶμεν, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, τιμή, κράτος, ἅμα τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

18. Πράξ. 18, 1-3.

ἔδειχναν ὅμως τὴν εὐλάβειαν ἐκείνων ποὺ κατέλαβον τὰς ἐρημίας· καὶ ἄλλοι δὲ πάλιν ἦσαν προϊστάμενοι ἐργαστηρίων, ὅπως ἡ Πρίσκιλλα καὶ ὁ Ἀκύλας[18]. Καὶ ὅλοι δὲ οἱ προφῆται καὶ γυναῖκας εἶχον καὶ οἰκίας, ὅπως ὁ Ἠσαΐας, ὅπως ὁ Ἰεζεκιήλ, ὅπως ὁ μέγας Μωϋσῆς, καὶ δὲν ἐζημιώθησαν εἰς τίποτε ἐξ αἰτίας αὐτοῦ εἰς τὴν ἀρετήν.

Μιμούμενοι λοιπὸν καὶ ἡμεῖς αὐτοὺς ἂς εὐχαριστῶμεν πάντοτε τὸν Θεόν, ἂς ὑμνοῦμεν πάντοτε αὐτόν, καὶ ἂς φροντίζωμεν διὰ τὴν σωφροσύνην καὶ τὰς ἄλλας ἀρετάς, καὶ ἂς εἰσαγάγωμεν εἰς τὰς πόλεις τὴν φιλοσοφίαν ποὺ ἀσκεῖται εἰς τάς ἐρημίας, ὥστε καὶ εἰς τὸν Θεὸν νὰ φανῶμεν ἀρεστοὶ καὶ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἀξιόλογοι καὶ νὰ ἐπιτύχωμεν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἀνήκει εἰς τὸν Πατέρα, δόξα, τιμή, καὶ δύναμις συγχρόνως δὲ καὶ εἰς τὸ ἅγιον καὶ ζωοποιὸν Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΣΤ΄
Ματθ. 16, 28 - 17, 9

«Ἀμήν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν· εἰσί τινες τῶν ὧδε ἑστώτων, οἵτινες οὐ μὴ γεύσωνται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ».

1. Ἐπειδὴ γὰρ πολλὰ περὶ κινδύνων διελέχθη καὶ θανάτου καὶ τοῦ πάθους τοῦ ἑαυτοῦ καὶ τῆς τῶν μαθητῶν σφαγῆς καὶ τὰ αὐστηρὰ ἐπέταξεν ἐκεῖνα· καὶ τὰ μὲν ἦν ἐν τῷ παρόντι βίῳ καὶ ἐν χερσί, τὰ δὲ ἀγαθὰ ἐν ἐλπίσι καὶ προσδοκίαις· οἷον, τὸ σῴζειν τὴν ψυχὴν τοὺς ἀπολλύντας αὐτήν, τὸ ἔρχεσθαι αὐτὸν ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, τὸ ἀποδιδόναι τὰ ἔπαθλα· βουλόμενος καὶ τὴν ὄψιν αὐτῶν πληροφορῆσαι, καὶ δεῖξαι τίς ποτέ ἐστιν ἡ δόξα ἐκείνη, μεθ' ἧς μέλλει παραγίνεσθαι, ὡς ἐγχωροῦν ἦν αὐτοῖς μαθεῖν· καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον δείκνυσιν αὐτοῖς καὶ ἀποκαλύπτει ταύτην· ἵνα μήτε ἐπὶ τῷ οἰκείῳ θανάτῳ, μήτε ἐπὶ τῷ τοῦ δεσπότου λοιπὸν ἀλγῶσι, καὶ μάλιστα Πέτρος ὀδυνώμενος.

Καὶ ὅρα τί ποιεῖ. Περὶ γεέννης καὶ βασιλείας διαλεχθείς· (τῷ τε γὰρ εἰπεῖν, «Ὁ εὑρὼν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀπολέσει αὐτήν· καὶ ὃς ἂν ἀπολέσῃ αὐτὴν ἕνεκεν ἐμοῦ, εὑρήσει αὐτήν»· καὶ τῷ εἰπεῖν, «ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὴν πρᾶξιν αὐτοῦ», ἀμφότερα ταῦτα ἐδήλωσε)· περὶ ἀμφοτέρων τοίνυν εἰπών, τὴν μὲν βασιλείαν τῇ ὄψει δείκνυσι, τὴν δὲ γέενναν

ΟΜΙΛΙΑ ΝΣΤ'
Ματθ. 16, 28 - 17, 9

«Ἀλήθεια σᾶς λέγω· ὑπάρχουν ὡρισμένοι ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἵστανται ἐδῶ, οἱ ὁποῖοι δὲν πρόκειται ν' ἀποθάνουν, μέχρις ὅτου ἰδοῦν τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἔρχεται εἰς τὴν βασιλείαν του».

1. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἀνέφερε πολλὰ σχετικὰ μὲ τοὺς κινδύνους, τὸν θάνατον, τὸ πάθος του καὶ τὴν σφαγὴν τῶν μαθητῶν του καὶ ἔδωσε τὰς αὐστηρὰς ἐκείνας ἐντολάς, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἄλλαι μὲν ἐπρόκειτο νὰ πραγματοποιηθοῦν εἰς τὴν ἐδῶ ζωὴν καὶ εὑρίσκοντο εἰς τὰ χέρια των ἤδη, ἐνῷ τὰ ἀγαθὰ ἐξ αὐτῶν ἦσαν θέμα ἐλπίδων καὶ προσδοκιῶν, ὅπως παραδείγματος χάριν ὅτι θὰ σώσουν τὴν ψυχήν των ἐκεῖνοι ποὺ θὰ χάσουν τὴν ζωήν των, τὸ ὅτι θὰ ἔλθῃ ὁ ἴδιος ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρός του καὶ θ' ἀπονείμῃ τὰ βραβεῖα, θέλων νὰ φέρῃ αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ εἰς φῶς καὶ νὰ δείξῃ τί τέλος πάντων εἶναι ἐκείνη ἡ δόξα, μὲ τὴν ὁποίαν πρόκειται νὰ ἔλθῃ, ὅσον φυσικὰ ἦτο δυνατὸν νὰ γνωρίσουν αὐτήν, τοὺς ἀποκαλύπτει τὴν δόξαν αὐτὴν καὶ κατὰ τὴν ἐπίγειον ζωήν, ὥστε νὰ μὴ ὑποφέρουν μελλοντικῶς οὔτε διὰ τὸν ἰδικόν των θάνατον οὔτε διὰ τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου, καὶ πρὸ παντὸς νὰ μὴ ὑποφέρῃ ὁ Πέτρος ποὺ τόσον πολὺ ἐλυπεῖτο.

Καὶ πρόσεξε τί κάνει. Τοὺς ὡμίλησε περὶ τῆς γεέννης καὶ περὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν (διότι μὲ τὸ νὰ εἰπῇ, «ἐκεῖνος ποὺ θὰ σώσῃ τὴν ζωήν του θὰ τὴν χάσῃ, ἐνῷ ἐκεῖνος ποὺ θὰ τὴν χάσῃ ἐξ αἰτίας μου, θὰ τὴν σώσῃ», καὶ μὲ τὸ νὰ εἰπῇ «ὅτι θὰ ἀμείψῃ τὸν καθένα ἀνάλογα μὲ τὰ ἔργα του», τὰ ἐφανέρωσε καὶ τὰ δύο αὐτά)· καὶ μολονότι τοὺς ὡμίλησε καὶ διὰ τὰ δύο, ὅμως τοὺς φέρει εἰς τὸ φῶς μόνον τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὄχι ἀκόμη καὶ τὴν γέεν-

οὐκέτι. Τί δήποτε; Ὅτι εἰ μὲν ἄλλοι τινὲς ἦσαν παχύτεροι, ἀναγκαῖον καὶ τοῦτο ἦν· ἐπειδὴ δὲ εὐδόκιμοι καὶ εὐγνώμονες, ἀπὸ τῶν χρηστοτέρων αὐτοὺς ἐνάγει. Οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον δείκνυσι τοῦτο· ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτῷ τοῦτο μᾶλλον πρεπωδέστερον ἦν. Οὐ μὴν οὐδὲ ἐκεῖνο παρατρέχει τὸ μέρος· ἀλλ' ἔστιν ὅπου σχεδὸν καὶ ὑπ' ὄψιν αὐτὰ φέρει τὰ πράγματα τῆς γεέννης· ὡς ὅταν τοῦ Λαζάρου τὴν εἰκόνα εἰσάγῃ, καὶ τοῦ τὰ ἑκατὸν δηνάρια ἀπαιτήσαντος μνημονεύῃ, καὶ τοῦ τὰ ρυπαρὰ ἐνδεδυμένου ἱμάτια, καὶ ἑτέρων πλειόνων.

«Καὶ μεθ' ἡμέρας ἓξ παραλαμβάνει Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην». Ἕτερος δὲ μετὰ ὀκτώ φησιν, οὐκ ἐναντιούμενος τούτῳ, ἀλλὰ καὶ σφόδρα συνᾴδων. Ὁ μὲν γὰρ καὶ αὐτὴν τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἐφθέγξατο, κἀκείνην καθ' ἣν ἀνήγαγεν, εἶπεν· ὁ δὲ τὰς μεταξὺ τούτων μόνον. Σὺ δέ μοι σκόπει πῶς ὁ Ματθαῖος φιλοσοφεῖ, οὐκ ἀποκρυπτόμενος τοὺς ἑαυτοῦ προτιμηθέντας. Τοῦτο δὲ καὶ Ἰωάννης πολλαχοῦ ποιεῖ, τὰ ἐξαίρετα τοῦ Πέτρου ἐγκώμια μετὰ πολλῆς ἀναγράφων τῆς ἀληθείας. Βασκανίας γὰρ καὶ δόξης κενῆς πανταχοῦ καθαρὸς ἦν ὁ τῶν ἁγίων τούτων χορός.

Λαβὼν τοίνυν τοὺς κορυφαίους, «ἀναφέρει εἰς ὄρος ὑψηλὸν κατ' ἰδίαν· καὶ μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν, καὶ ἔλαμψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος, τὰ δὲ ἱμάτια αὐτοῦ

1. Λουκᾶ 9, 28

ναν. Καὶ διὰ ποῖον λόγον τὸ κάνει αὐτό; Διὰ τὸν λόγον ὅτι, ἐὰν μὲν ἦσαν κάποιοι ἄλλοι ποὺ ἦσαν πνευματικὰ κατώτεροι θὰ ἦτο καὶ αὐτὸ ἀναγκαῖον, ἐπειδὴ ὅμως ἦσαν πνευματικὰ προχωρημένοι καὶ καλοκάγαθοι, ἀρχίζει τὴν διδασκαλίαν του πρὸς αὐτοὺς πρῶτα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἦσαν πιὸ χρήσιμα. Καὶ δὲν τοὺς ἀποκαλύπτει τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν μόνον δι' αὐτὸν τὸν λόγον, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ αὐτὸ ἦτο ἐκεῖνο ποὺ ἥρμοζε περισσότερον εἰς αὐτόν. 'Αλλ' ὅμως οὔτε καὶ τὸ δεύτερον μέρος παραβλέπει, ἀλλὰ εἰς πολλὰς περιπτώσεις σχεδὸν τοὺς ἀποκαλύπτει καὶ ὅλα σχεδὸν τὰ σχετικὰ μὲ τὴν γέενναν, ὅπως ὅταν τοὺς ἀναφέρῃ τὴν εἰκόνα τοῦ Λαζάρου, ὅταν τοὺς ὑπενθυμίζῃ ἐκεῖνον ποὺ ἀπήτησε τὰ ἑκατὸν δηνάρια, τὸν ἐνδεδυμένον μὲ τὰ λερωμένα ἐνδύματα καὶ πολλὰ ἄλλα.

«Καὶ μετὰ ἓξ ἡμέρας, παίρνει μαζί του τὸν Πέτρον, τὸν 'Ιάκωβον καὶ τὸν 'Ιωάννην». Ἄλλος δὲ εὐαγγελιστὴς[1] λέγει ὅτι τοὺς παρέλαβε μετὰ ἀπὸ ὀκτὼ ἡμέρας, χωρὶς αὐτὸ νὰ ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς αὐτὰ ποὺ λέγει ὁ Ματθαῖος, ἀλλ' ἀντιθέτως καὶ συμφωνεῖ πάρα πολύ. Διότι ὁ μὲν Λουκᾶς συμπεριέλαβε καὶ τὴν ἡμέραν ποὺ τοὺς εἶπε τὰ παραπάνω λόγια καὶ τὴν ἡμέραν ποὺ τοὺς ἀνέβασεν εἰς τὸ ὄρος, ὁ δὲ Ματθαῖος ἀνέφερε μόνον τὰς ἐνδιαμέσους ἡμέρας. 'Αλλὰ σύ, σὲ παρακαλῶ, πρόσεξε πῶς ὁ Ματθαῖος φιλοσοφεῖ, χωρὶς ν' ἀποκρύπτῃ ἐκείνους ποὺ προετιμήθησαν ἀντ' αὐτοῦ. Τὸ ἴδιον πρᾶγμα τὸ κάνει καὶ ὁ 'Ιωάννης εἰς πολλὰς περιπτώσεις, περιγράφων μὲ πολλὴν ἀλήθειαν τοὺς ὅλως ἰδιαιτέρους ἐπαίνους τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν Πέτρον. Διότι ἡ ὁμὰς αὐτὴ αὐτῶν τῶν ἁγίων ἀνδρῶν ἦτο ἀπηλλαγμένη ἐξ ὁλοκλήρου ἀπὸ τὴν μοχθηρίαν καὶ τὴν κενοδοξίαν.

'Αφοῦ λοιπὸν ἐπῆρε μαζί του τοὺς κορυφαίους «τοὺς ὁδηγεῖ ἀποκλειστικὰ καὶ μόνον αὐτοὺς εἰς ὄρος ὑψηλόν, καὶ ἐκεῖ μετεμορφώθη ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια των καὶ ἔλαμψε τὸ πρόσωπόν του ὡς ἥλιος, τὰ δὲ ἐνδύματά του ἔγιναν λευκὰ

γέγονε λευκὰ ὡς τὸ φῶς. Καὶ ὤφθησαν αὐτοῖς Μωϋσῆς καὶ Ἠλίας συλλαλοῦντες μετ' αὐτοῦ».

Διατί τούτους παραλαμβάνει μόνους; Ὅτι οὗτοι τῶν ἄλλων ἦσαν ὑπερέχοντες. Καὶ ὁ μὲν Πέτρος ἐκ τοῦ σφόδρα φιλεῖν αὐτὸν ἐδήλου τὴν ὑπεροχήν· ὁ δὲ Ἰωάννης ἐκ τοῦ σφόδρα φιλεῖσθαι· καὶ Ἰάκωβος δὲ ἀπὸ τῆς ἀποκρίσεως ἧς ἀπεκρίνατο μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ λέγων· «Δυνάμεθα πιεῖν τὸ ποτήριον»· οὐκ ἀπὸ τῆς ἀποκρίσεως δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν ἔργων, τῶν τε ἄλλων, καὶ ἀφ' ὧν ἐπλήρωσεν ἅπερ εἶπεν. Οὕτω γὰρ ἦν σφοδρὸς καὶ βαρὺς Ἰουδαίοις, ὡς καὶ τὸν Ἡρώδην ταύτην δωρεὰν μεγίστην νομίσαι χαρίσασθαι τοῖς Ἰουδαίοις, εἰ ἐκεῖνον ἀνέλοι.

Διατί δὲ μὴ εὐθέως αὐτοὺς ἀνάγει; Ὥστε μηδὲν παθεῖν ἀνθρώπινον τοὺς λοιποὺς μαθητάς. Διὰ τοῦτο οὐδὲ τὰ ὀνόματα αὐτῶν λέγει τῶν ἀνιέναι μελλόντων. Καὶ γὰρ σφόδρα ἂν ἐπεθύμησαν οἱ λοιποὶ ἀκολουθῆσαι, ὑπόδειγμα μέλλοντες τῆς δόξης ἐκείνης ὁρᾶν, καὶ ἤλγησαν ἂν ὡς παροφθέντες. Εἰ γὰρ καὶ σωματικώτερον τοῦτο ἐδείκνυ, ἀλλ' ὅμως πολλὴν ἐπιθυμίαν τὸ πρᾶγμα εἶχε. Τί δήποτε οὖν καὶ προλέγει; Ἵνα εὐμαθέστεροι περὶ τὴν θεωρίαν γένωνται, ἀφ' ὧν προεῖπε, καὶ σφοδροτέρας ἐν τῷ τῶν ἡμερῶν ἀριθμῷ τῆς ἐπιθυμίας ἐμπλησθέντες, οὕτω νηφούσῃ καὶ μεμεριμνημένῃ τῇ διανοίᾳ παραγένωνται. Τίνος δὲ ἕνεκεν καὶ Μωϋσῆν καὶ Ἠλίαν εἰς μέσον ἄγει; Πολλὰς ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν αἰτίας· καὶ πρώτην μὲν ταύτην, ὅτι ἐπειδὴ οἱ ὄχλοι

2. Ματθ. 20, 22.

ὡσὰν τὸ φῶς. Καὶ παρουσιάσθησαν εἰς αὐτοὺς ὁ Μωϋσῆς καὶ ὁ Ἠλίας συνομιλοῦντες μετὰ τοῦ Κυρίου».

Διὰ ποῖον λόγον ἐπῆρε μαζί του μόνον αὐτούς; Ἐπειδὴ αὐτοὶ ὑπερεῖχαν πνευματικὰ τῶν ἄλλων. Καὶ ἡ μὲν ὑπεροχὴ τοῦ Πέτρου συνίστατο εἰς τὸ ὅτι ἠγάπα πάρα πολὺ τὸν Κύριον, τοῦ Ἰωάννου εἰς τὸ ὅτι ἠγαπᾶτο ἀπὸ τὸν Κύριον, τοῦ δὲ Ἰακώβου εἰς τὸ ὅτι ἀπεκρίθη καὶ εἶπε μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφόν του, «ἠμποροῦμεν νὰ πίωμεν τὸ ποτήριον»[2]. Καὶ δὲν ὑπερεῖχε μόνον ἐξ αἰτίας τῆς ἀπαντήσεως ποὺ ἔδωσεν, ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῶν ἔργων του καὶ ἐκτὸς ὅλων αὐτῶν ἐπειδὴ ἐξεπλήρωσεν ὅλα ἐκεῖνα ποὺ εἶπεν. Διότι ἦτο τόσον πολὺ ὁρμητικὸς καὶ τόσον μισητὸς εἰς τοὺς Ἰουδαίους, ὥστε καὶ ὁ Ἡρώδης νὰ νομίσῃ ὅτι ἡ μεγαλυτέρα δωρεὰ ποὺ θὰ ἠμποροῦσε νὰ κάνῃ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους δὲν ἦτο ἄλλη, παρὰ νὰ φονεύσῃ ἐκεῖνον[3].

Διατί δὲ δὲν τοὺς ἀνεβάζει εὐθὺς ἀμέσως εἰς τὸ ὄρος; Διὰ νὰ μὴ συμβῇ καὶ πάθουν τίποτε τὸ ἀνθρώπινον οἱ ὑπόλοιποι μαθηταί του. Διὰ τοῦτο ἄλλωστε καὶ δὲν ἀναφέρει τὰ ὀνόματα ἐκείνων ποὺ ἐπρόκειτο ν' ἀνεβοῦν εἰς τὸ ὄρος. Καθ' ὅσον θὰ κατελαμβάνοντο ἀπὸ μεγάλην ἐπιθυμίαν νὰ τὸν ἀκολουθήσουν καὶ οἱ ὑπόλοιποι, ἐφ' ὅσον ἐπρόκειτο νὰ γίνουν θεαταὶ τῆς εἰκόνος ἐκείνης τῆς δόξης, καὶ θὰ ἐλυποῦντο ποὺ θὰ ἠγνοοῦντο. Μολονότι βέβαια αὐτὸ ἦτο δεῖγμα κάποιας σωματικῆς ἀδυναμίας, ὁπωσδήποτε ὅμως τὸ πρᾶγμα αὐτὸ περιεῖχε πολλὴν ἐπιθυμίαν. Διατί λοιπὸν τέλος πάντων τοὺς τὰ προλέγει αὐτά; Διὰ νὰ τοὺς κάνῃ νὰ κατανοήσουν καλύτερα, ἀπὸ ὅσα τοὺς εἶπε, τὰ ὅσα ἐπρόκειτο νὰ ἰδοῦν, καὶ καταληφθέντες ἀπὸ τὴν μεγάλην ἐπιθυμίαν κατὰ τὸ διάστημα τῶν ἡμερῶν ποὺ θὰ ἐμεσολάβει, νὰ προσέλθουν μὲ ἀπόλυτον πνευματικὴν καθαρότητα καὶ μὲ προσηλωμένην τὴν σκέψιν των εἰς αὐτά. Καὶ διατί ἐπίσης τοὺς παρουσιάζει τὸν Μωϋσῆν καὶ τὸν Ἠλίαν; Πολλοὶ εἶναι οἱ λόγοι τοὺς ὁποίους θὰ ἠμποροῦσε κανεὶς ν' ἀναφέρῃ. Καὶ πρῶτον μὲν αὐτόν, ὅτι δηλαδὴ ἐπειδὴ τὰ πλήθη τῶν ἀνθρώπων ἔ-

ἔλεγον, οἱ μὲν Ἠλίαν, οἱ δὲ Ἰερεμίαν, οἱ δὲ ἕνα τῶν ἀρχαίων προφητῶν, τοὺς κορυφαίους ἄγει, ἵνα τὸ μέσον καὶ ἐντεῦθεν ἴδωσι τῶν δούλων καὶ τοῦ δεσπότου, καὶ ὅτι καλῶς ἐπῃνέθη Πέτρος ὁμολογήσας αὐτὸν Υἱὸν Θεοῦ. Μετ' ἐκείνην δὲ καὶ ἑτέραν ἐστὶν εἰπεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ συνεχῶς ἐνεκάλουν αὐτῷ τὸ παραβαίνειν τὸν νόμον, καὶ βλάσφημον αὐτὸν εἶναι ἐνόμιζον, ὡς σφετεριζόμενον δόξαν οὐ προσήκουσαν αὐτῷ τὴν τοῦ Πατρός, καὶ ἔλεγον· «Οὗτος οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὅτι τὸ Σάββατον οὐ τηρεῖ»· καὶ πάλιν, «Περὶ καλοῦ ἔργου οὐ λιθάζομέν σε, ἀλλὰ περὶ βλασφημίας, καὶ ὅτι ἄνθρωπος ὢν ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν»· ἵνα δειχθῇ ὅτι βασκανίας ἀμφότερα τὰ ἐγκλήματα, καὶ ἑκατέρων τούτων ἐστὶν ἀνεύθυνος, καὶ οὔτε νόμου παράβασις τὸ γινόμενον, οὔτε δόξης σφετερισμὸς τῆς μὴ προσηκούσης τὸ λέγειν ἑαυτὸν ἴσον τῷ Πατρί, τοὺς ἐν ἑκατέρῳ λάμψαντας τούτων εἰς μέσον ἄγει. Καὶ γὰρ Μωϋσῆς τὸν νόμον ἔδωκε, καὶ ἠδύναντο λογίσασθαι Ἰουδαῖοι, ὅτι οὐκ ἂν περιεῖδε πατούμενον αὐτόν, ὡς ἐνόμιζον, οὐδ' ἂν τὸν παραβαίνοντα αὐτὸν καὶ τῷ τεθεικότι πολέμιον ὄντα ἐθεράπευσεν ἄν. Καὶ Ἠλίας δὲ ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ ἐζήλωσε, καὶ οὐκ ἄν, εἰ ἀντίθεος ἦν, καὶ Θεὸν ἑαυτὸν ἔλεγεν, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ Πατρί, μὴ ὢν ὅπερ ἔλεγε, μηδὲ προσηκόντως τοῦτο ποιῶν, παρέστη καὶ αὐτὸς καὶ ὑπήκουσεν.

2. Ἔστι δὲ καὶ ἑτέραν αἰτίαν εἰπεῖν μετὰ τῶν εἰρημένων. Ποίαν δὴ ταύτην; Ἵνα μάθωσιν, ὅτι καὶ θανάτου καὶ ζωῆς

---

3. Ἰω. 9, 16.
4. Ἐθανατώθη τὸ 44 μ.Χ. (Πράξ. 12, 1-2).

λεγον περὶ τοῦ Κυρίου ἄλλοι μὲν ὅτι εἶναι ὁ Ἠλίας καὶ ἄλλοι ὁ Ἱερεμίας, καὶ ἄλλοι τέλος ὅτι εἶναι κάποιος ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς προφήτας, τοὺς παρουσιάζει τοὺς κορυφαίους ἐξ αὐτῶν, ὥστε καὶ ἀπ' αὐτὸ ν' ἀντιληφθοῦν τὴν διαφορὰν ποὺ ὑπάρχει μεταξὺ τῶν δούλων καὶ Κυρίου καὶ ὅτι ὀρθῶς ἐπῃνέθη ὁ Πέτρος ποὺ ὡμολόγησεν αὐτὸν ὡς Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Μετὰ δὲ ἀπ' αὐτὸν τὸν λόγον ἠμποροῦμεν καὶ ἄλλον ν' ἀναφέρωμεν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὸν ἐκατηγοροῦσαν συνεχῶς ὅτι παρέβαινε τὸν νόμον καὶ τὸν ἐθεωροῦσαν ὡς βλάσφημον, ἐπειδὴ τάχα ἰδιοποιεῖτο τὴν δόξαν ποὺ ἀνῆκεν εἰς τὸν Πατέρα καὶ ὄχι εἰς αὐτόν, καὶ ἔλεγον, «Αὐτὸς δὲν εἶναι ἀπεσταλμένος ἀπὸ τὸν Θεόν, διότι δὲν τηρεῖ τὸ Σάββατον»[3], καὶ εἰς ἄλλην περίπτωσιν, «Δὲν σὲ λιθοβολοῦμεν ἐξ αἰτίας κάποιου καλοῦ ἔργου σου, ἀλλὰ ἐπειδὴ βλασφημεῖς καὶ μολονότι εἶσαι ἄνθρωπος, κάνεις τὸν ἑαυτόν σου Θεόν»[4], μὲ σκοπὸν νὰ δείξῃ ὅτι αἱ κατηγορίαι αὐταὶ ἦσαν ἀποτέλεσμα τοῦ φθόνου των καὶ ὅτι ἦτο ἀνεύθυνος καὶ διὰ τὰς δύο αὐτὰς κατηγορίας, καὶ ὅτι αὐτὸ ποὺ συνέβαινε δὲν ἀπετέλει παράβασιν τοῦ νόμου, οὔτε ἐσφετερίζετο δόξαν ποὺ δὲν ἀνῆκεν εἰς αὐτὸν μὲ τὸ ὅτι παρουσίαζε τὸν ἑαυτόν του ἴσον μὲ τὸν Πατέρα, παρουσιάζει αὐτοὺς ποὺ διέλαμψαν καὶ εἰς τὰς δύο αὐτὰς περιπτώσεις. Καθ' ὅσον ὁ Μωϋσῆς ἔδωσε τὸν νόμον καὶ ἠμποροῦσαν νὰ σκεφθοῦν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ παρέβλεπε καταπατούμενον τὸν νόμον, ὅπως ἐνόμιζον αὐτοί, οὔτε ἦτο δυνατὸν νὰ ἐτιμοῦσεν αὐτὸν ποὺ παρέβαινε τὸν νόμον καὶ ἦτο ἐχθρὸς ἐκείνου ποὺ τὸν ἔδωσεν. Καὶ ὁ Ἠλίας δὲ ἐπόθησε μὲ ζῆλον τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, ἐὰν ἦτο ὁ Χριστὸς ἀντίθεος καὶ ὠνόμαζε τὸν ἑαυτόν του Θεόν, κάμνων ἴσον τὸν ἑαυτόν του μὲ τὸν Πατέρα, χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι αὐτὸ ποὺ ἔλεγε καὶ ἐνεργῶν κατὰ τρόπον αὐθαίρετον καὶ ἀνάρμοστον, δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ παρευρίσκετο ἐκεῖ καὶ νὰ ὑπήκουεν εἰς αὐτόν.

2. Ἀλλ' ὅμως εἶναι δυνατὸν μαζὶ μὲ τὰ ὅσα ἐλέχθησαν ν' ἀναφέρωμεν καὶ ἄλλην αἰτίαν. Ποία λοιπὸν εἶναι αὐτή;

ἐξουσίαν ἔχει, καὶ τῶν ἄνω καὶ τῶν κάτω κρατεῖ. Διὰ τοῦτο καὶ τὸν τετελευτηκότα, καὶ τὸν οὐδέπω τοῦτο παθόντα εἰς μέσον ἄγει. Τὴν δὲ πέμπτην αἰτίαν (πέμπτη γὰρ αὕτη ἐστὶ πρὸς ταῖς εἰρημέναις) καὶ αὐτὸς ὁ εὐαγγελιστὴς ἀπεκάλυψε. Τίς δὲ ἦν αὕτη; Δεῖξαι τοῦ σταυροῦ τὴν δόξαν καὶ παραμυθήσασθαι τὸν Πέτρον καὶ ἐκείνους δεδοικότας τὸ πάθος, καὶ ἀναστῆσαι αὐτῶν τὰ φρονήματα. Καὶ γὰρ παραγενόμενοι οὐκ ἐσίγων, ἀλλ'«ἐλάλουν», φησί, «τὴν δόξαν, ἣν ἔμελλε πληροῦν ἐν Ἱερουσαλὴμ»· τουτέστι, τὸ πάθος καὶ τὸν σταυρόν· οὕτω γὰρ αὐτὸ καλοῦσιν ἀεί.

Οὐ ταύτῃ δὲ μόνον αὐτοὺς ἤλειφεν, ἀλλὰ καὶ αὐτῇ τῇ ἀρετῇ τῶν ἀνδρῶν, ἣν μάλιστα παρ' αὐτῶν ἐζήτει. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, «εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθείτω μοι», τοὺς μυριάκις ἀποθανόντας ὑπὲρ τῶν τῷ Θεῷ δοκούντων καὶ δήμου τοῦ πιστευθέντος αὐτοῖς, τούτους εἰς μέσον ἄγει. Καὶ γὰρ τούτων ἕκαστος τὴν ψυχὴν ἀπολέσας, εὗρεν αὐτήν. Καὶ γὰρ πρὸς τυράννους ἕκαστος ἐπαρρησιάσατο· ὁ μὲν πρὸς τὸν Αἰγύπτιον, ὁ δὲ πρὸς τὸν Ἀχαάβ· καὶ ὑπὲρ ἀγνωμόνων ἀνθρώπων καὶ ἀπειθῶν· καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν παρ' αὐτῶν σωζομένων εἰς τὸν περὶ τῶν ἐσχάτων ἤχθησαν κίνδυνον· καὶ ἕκαστος αὐτῶν εἰδωλολατρίας ἀπαλλάξαι βουλόμενος, καὶ ἕκαστος αὐτῶν ἰδιώτης ὤν· ὁ μὲν γὰρ βραδύγλωσσος καὶ ἰσχνόφωνος, ὁ δὲ καὶ αὐτὸς ἀγροικότερον διακείμενος· καὶ ἀκτημοσύνης δὲ πολλὴ παρ' ἑκατέρων ἡ ἀκρίβεια· οὔτε γὰρ Μωϋσῆς τι ἐκέκτητο, οὔτε Ἠλίας τι εἶχε πλέον τῆς μηλωτῆς· καὶ ταῦτα ἐν τῇ παλαιᾷ, καὶ οὐδὲ χάριν τοσαύτην λαβόντες σημείων. Εἰ γὰρ

5. Ἰω. 10, 33.
6. Ἐξ. κεφ. 5-12.
7. Γ' Βασ. 18, 16 ἑ.

Διὰ νὰ μάθουν ὅτι εἶναι κύριος τοῦ θανάτου καὶ τῆς ζωῆς καὶ ὅτι ἐξουσιάζει τὰ οὐράνια καὶ τὰ ἐπίγεια. Καὶ ἀκριβῶς διὰ τὸν λόγον αὐτὸν παρουσιάζει καὶ ἐκεῖνον ποὺ εἶχεν ἀποθάνει καὶ ἐκεῖνον ποὺ οὐδέποτε ἀπέθανεν. Τὴν δὲ πέμπτην αἰτίαν (διότι αὐτὴ εἶναι πέμπτη εἰς τὴν σειρὰν τῶν λεχθέντων) τὴν ἐφανέρωσεν καὶ ὁ εὐαγγελιστής. Ποία δὲ ἦτο αὐτή; Ἤθελε νὰ δείξῃ τὴν δόξαν τοῦ σταυροῦ καὶ νὰ παρηγορήσῃ τὸν Πέτρον καὶ ἐκείνους ποὺ ἐφοβοῦντο τὸ πάθος του καὶ νὰ ἐξυψώσῃ τὸ φρόνημά των. Καθ' ὅσον ἐλθόντες ἐκεῖ δὲν παρέμειναν σιωπηλοί, ἀλλά, λέγει, «Συζητοῦσαν περὶ τῆς δόξης, τὴν ὁποίαν ἐπρόκειτο νὰ ἐκπληρώσῃ εἰς τὰ Ἰεροσόλυμα», δηλαδὴ τὸ πάθος καὶ τὸν σταυρόν· διότι ἔτσι τὸ ὀνομάζουν πάντοτε αὐτό.

Καὶ δὲν τοὺς προετοιμάζει αὐτοὺς μόνον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἀλλὰ καὶ μὲ αὐτὴν τὴν ἀρετὴν τῶν ἀνδρῶν, τὴν ὁποίαν πρὸ πάντων ἐζήτει ἀπ' αὐτούς. Διότι, ἐπειδὴ εἶπεν, «ἐὰν κάποιος θέλῃ νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ, ἂς σηκώσῃ τὸν σταυρόν του καὶ ἂς μὲ ἀκολουθήσῃ»[5], παρουσιάζει ἐκείνους ποὺ ἀπέθανον ἀπείρους φορὰς χάριν τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ λαοῦ ποὺ τοὺς ἐνεπιστεύθη αὐτός. Καθ' ὅσον καθένας ἀπὸ αὐτούς, ἀφοῦ ἔχασε τὴν ζωήν του, ἔσωσε τὴν ψυχήν του. Πράγματι ὁ καθένας ἀπ' αὐτοὺς ἀντεμετώπισε μὲ θάρρος τοὺς τυράννους· ὁ μὲν Μωϋσῆς τὸν Αἰγύπτιον[6], ὁ δὲ Ἠλίας τὸν Ἀχαὰβ[7] καὶ ὅλα αὐτὰ χάριν ἀνθρώπων ἀγνωμόνων καὶ ἀπειθάρχων, φθάσαντες μάλιστα εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ὁποίους εἶχον ἀναλάβει νὰ διασώσουν. Καὶ ὁ καθένας ἀπὸ αὐτούς, ἂν καὶ ἦτο ἰδιώτης, ἠθέλησε νὰ τοὺς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρίαν. Διότι ὁ μὲν Μωϋσῆς ἦτο βραδύγλωσσος καὶ ἰσχνόφωνος, ὁ δὲ Ἠλίας ἦτο καὶ ὁ ἴδιος πάρα πολὺ ἄξεστος. Καὶ οἱ δύο δὲ ἦσαν πλήρως ἀκτήμονες· διότι οὔτε ὁ Μωϋσῆς εἶχε κάτι τι, οὔτε ὁ Ἠλίας εἶχε κάτι ἐπὶ πλέον ἀπὸ τὴν μηλωτήν, καὶ ὅλα αὐτὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τότε ποὺ δὲν εἶχον ἀκόμη λάβει τόσην θαυματουργικὴν δύναμιν. Διότι, μολονότι ὁ Μωϋσῆς ἐχώρισεν εἰς τὰ δύο τὴν

καὶ θάλατταν ἔσχισε Μωϋσῆς, ἀλλὰ Πέτρος ἐπὶ τῆς ὑγρᾶς ἐβάδισε, καὶ ὄρη μεταθεῖναι ἱκανὸς ἦν, καὶ νοσήματα σωμάτων διώρθου παντοδαπά, καὶ δαίμονας ἤλαυνεν ἀγρίους, καὶ σκιᾷ σώματος τὰ μεγάλα ἐκεῖνα ἐθαυματούργει τεράστια, καὶ τὴν οἰκουμένην μετέστησεν ἅπασαν. Εἰ δὲ καὶ Ἠλίας νεκρὸν ἀνέστησεν, ἀλλ᾽ οὗτοι μυρίους, καὶ ταῦτα μηδέπω Πνεύματος καταξιωθέντες. Ἄγει τοίνυν καὶ διὰ τοῦτο εἰς μέσον. Ἠβούλετο γὰρ αὐτοὺς τὸ δημαγωγικὸν τὸ ἐκείνων ζηλῶσαι, καὶ τὸ εὔτονον, καὶ τὸ ἀκαμπές· καὶ γενέσθαι ἐπιεικεῖς κατὰ Μωϋσέα, καὶ ζηλωτὰς κατὰ τὸν Ἠλίαν, καὶ κηδεμονικοὺς ὁμοίως. Ὁ μὲν γὰρ λιμὸν τριῶν ἐτῶν ἤνεγκε διὰ τὸν δῆμον τὸν Ἰουδαϊκόν· ὁ δὲ ἔλεγεν· «Εἰ μὲν ἀφῇς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, ἄφες· ἐπεὶ κἀμὲ ἐξάλειψον ἐκ τῆς βίβλου ἧς ἔγραψας».

Τούτων δὲ ἁπάντων ἀνεμίμνησκε διὰ τῆς ὄψεως. Καὶ γὰρ ἐν δόξῃ αὐτοὺς ἤγαγεν, οὐχ ἵνα μέχρι τούτων στῶσιν, ἀλλ᾽ ἵνα καὶ ὑπερβῶσι τὰ σκάμματα. Ὅτε γοῦν εἶπον, «εἴπωμεν πῦρ καταβῆναι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ», καὶ ἐμνημόνευσαν Ἠλία ὡς τοῦτο πεποιηκότος, φησίν· «Οὐκ οἴδατε ποίου πνεύματός ἐστε»· εἰς ἀνεξικακίαν αὐτοὺς ἀλείφων διὰ τῆς κατὰ τὸ χάρισμα διαφορᾶς. Καὶ μή τις ἡμᾶς νομιζέτω καταγινώσκειν Ἠλίου, ὡς ἀτελοῦς· οὐ τοῦτό φαμεν· καὶ γὰρ σφόδρα τέλειος ἦν· ἀλλ᾽ ἐν τοῖς καιροῖς τοῖς ἑαυτοῦ, ὅτε παιδικωτέρα ἡ τῶν ἀνθρώπων διάνοια ἦν, καὶ ταύτης ἐδέοντο τῆς παιδαγωγίας. Ἐπεὶ καὶ Μωϋσῆς κατὰ τοῦτο τέλειος ἦν· ἀλλ᾽ ὅμως κἀκείνου πλέον ἀπαιτοῦνται οὗτοι. «Ἐὰν γὰρ μὴ

---

8. Γ' Βασ. 17, 17-24.
9. Ἐξ. 32, 32.
10. Λουκᾶ 9, 54-55.

θάλασσαν, ἀλλ' ὅμως ὁ Πέτρος ἐβάδισεν ἐπάνω εἰς τὴν ὑγρὰν θάλασσαν καὶ ἔλαβε τὴν δύναμιν νὰ μετακινῇ ὄρη, καὶ ἐθεράπευε παντὸς εἴδους σωματικὰς ἀσθενείας καὶ δαίμονας ἀγρίους ἐξεδίωκε καὶ μὲ τὴν σκιὰν τοῦ σώματός του ἐνήργει τὰ μεγάλα ἐκεῖνα καὶ ὑπερφυσικὰ θαύματα καὶ ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην ὡδήγησεν εἰς τὸν Χριστόν. Καὶ ὁ Ἠλίας, μολονότι ἀνέστησε νεκρόν[8], ἀλλ' ὅμως αὐτοὶ ἀνέστησαν ἀπείρους καὶ ὅλα αὐτὰ πρὶν ἀκόμη τοὺς δοθῇ ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Τοὺς παρουσιάζει λοιπὸν ἐμπρός των καὶ δι' αὐτὸν τὸν λόγον. Διότι ἤθελε νὰ τοὺς κάνῃ νὰ μιμηθοῦν μὲ πολὺν ζῆλον τὴν ἱκανότητα ἐκείνων νὰ καθοδηγοῦν τὸν λαὸν καθὼς ἐπίσης καὶ τὴν ρωμαλαιότητά των καὶ ἀκαμψίαν των, καὶ νὰ γίνουν ἐπιεικεῖς, ὅπως ὁ Μωϋσῆς, καὶ ζηλωταὶ ὅπως ὁ Ἠλίας καὶ προστάται τοῦ λαοῦ ὅπως ἐκεῖνοι. Διότι ὁ μὲν Ἠλίας ἐπροκάλεσε πεῖναν τριῶν ἐτῶν πρὸς χάριν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, ἐνῷ ὁ Μωϋσῆς ἔλεγεν· «Ἐὰν μὲν συγχωρήσῃς τὴν ἁμαρτίαν των, συγχώρησέ την, ἐὰν ὄχι ἐξαφάνισε καὶ ἐμένα ἀπὸ τὴν βίβλον εἰς τὴν ὁποίαν μὲ ἔγραψες»[9].

Ὅλα αὐτὰ δὲ τοὺς τὰ ὑπενθύμιζε παρουσιάζων αὐτοὺς ἐμπρός των. Καθ' ὅσον παρουσίασεν αὐτοὺς περιβεβλημένους μὲ τὴν δόξαν των, ὄχι διὰ νὰ ἀρκεσθοῦν μόνον εἰς αὐτά, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ ὑπερπηδήσουν τὰ ἐμπόδια. Ὅταν λοιπὸν εἶπον, «ἂς εἰποῦμεν νὰ κατεβῇ φωτιὰ ἀπὸ τὸν οὐρανὸν»[10] καὶ ἀνέφεραν τὸν Ἠλίαν, ποὺ αὐτὸς εἶχε κάνει αὐτό, εἶπε· «Δὲν γνωρίζετε ποίου πνεύματος εἶσθε», προετοιμάζων αὐτοὺς διὰ τὴν ἀνεξικακίαν, διὰ τῆς ποικιλίας τῶν χαρισμάτων. Καὶ ἂς μὴ νομίζῃ κανεὶς ὅτι ἀποδίδομεν ἀτελείας εἰς τὸν Ἠλίαν· δὲν λέγομεν αὐτό, καθ' ὅσον ἦτο τέλειος κατὰ πάντα, ἀλλ' ἦτο τέλειος διὰ τὴν ἰδικήν του ἐποχήν, ὅταν ἡ πνευματικότης τῶν ἀνθρώπων ἦτο πολὺ ἀκόμη παιδικὴ καὶ ἐχρειάζοντο αὐτὴν τὴν παιδαγωγίαν. Διότι καὶ ὁ Μωϋσῆς, σύμφωνα μὲ αὐτά, ἦτο τέλειος, ἀλλ' ὅμως αἱ ἀπαιτήσεις ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι πολὺ πιὸ μεγαλύτεραι ἀπ' ὅ,τι ἀπὸ

περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλέον τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν».

Οὐ γὰρ εἰς Αἴγυπτον εἰσῄεσαν, ἀλλ' εἰς τὴν οἰκουμένην ἅπασαν, χαλεπώτερον Αἰγυπτίων διακειμένην· οὐδὲ τῷ Φαραὼ διαλεξόμενοι, ἀλλὰ τῷ διαβόλῳ πυκτεύσοντες, αὐτῷ τῷ τῆς κακίας τυράννῳ. Καὶ γὰρ ἦν αὐτοῖς, κἀκεῖνον δῆσαι, καὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσαι πάντα· καὶ ταῦτα ἐποίουν οὐ θάλατταν ῥηγνύντες, ἀλλὰ βυθὸν ἀσεβείας διὰ τῆς ῥάβδου τῆς Ἰεσσαί, πολλῷ χαλεπώτερα κύματα ἔχοντα. Ὅρα γοῦν πόσα ἐφόβει τοὺς ἀνθρώπους· θάνατος, πενία, ἀδοξία, τὰ μυρία πάθη· καὶ μᾶλλον ταῦτα ἔτρεμον, ἢ τὸ πέλαγος τότε ἐκεῖνο οἱ Ἰουδαῖοι. Ἀλλ' ὅμως ἁπάντων τούτων ἔπεισεν αὐτοὺς καταστολμῆσαι, καὶ ὥσπερ διὰ ξηρᾶς διαβῆναι μετὰ ἀσφαλείας ἁπάσης.

Πρὸς ταῦτα τοίνυν ἅπαντα αὐτοὺς ἀλείφων, παρῆγε τοὺς ἐν τῇ παλαιᾷ λάμψαντας. Τί οὖν ὁ Πέτρος ὁ θερμός; «Καλόν ἐστιν ὧδε εἶναι». Ἐπειδὴ γὰρ ἤκουσεν, ὅτι δεῖ αὐτὸν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ἀπελθεῖν καὶ παθεῖν, δεδοικὼς ἔτι καὶ τρέμων ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ μετὰ τὴν ἐπιτίμησιν, προσελθεῖν μὲν καὶ εἰπεῖν τὸ αὐτὸ τοῦτο πάλιν οὐ τολμᾷ, ὅτι «ἵλεώς σοι», ἀπὸ δὲ τοῦ φόβου ἐκείνου τὰ αὐτὰ πάλιν αἰνίττεται δι' ἑτέρων ῥημάτων. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν ὄρος καὶ πολλὴν τὴν ἀναχώρησιν καὶ τὴν ἐρημίαν, ἐνενόησεν ὅτι ἔχει πολλὴν ἀσφάλειαν τὴν ἀπὸ τοῦ τόπου· οὐ μόνον δὲ τὴν ἀπὸ τοῦ τόπου, ἀλλὰ καὶ τοῦ μηκέτι ἀπελθεῖν αὐτὸν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα· βούλεται γὰρ αὐτὸν ἐκεῖ εἶναι διηνεκῶς· διὸ καὶ σκηνῶν

11. Ματθ. 5, 20.
12. Ματθ. 16-22.

ἐκεῖνον. «Διότι ἐὰν ἡ ἀρετή σας δὲν ξεπεράσῃ τὴν φαινομενικὴν ἀρετὴν τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, δὲν θὰ εἰσέλθετε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν»[11].

Πράγματι αὐτοὶ δὲν μετέβησαν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἀλλ' εἰς ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην, ποὺ ἦτο κατὰ πολὺ χειροτέρα ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον. Οὔτε ἐπῆγαν διὰ νὰ συνομιλήσουν μὲ τὸν Φαραώ, ἀλλὰ διὰ νὰ παλεύσουν μὲ τὸν διάβολον, αὐτὸν τὸν ἴδιον τὸν τύραννον τῆς κακίας. Καθ' ὅσον τὸ ἔργον των ἦτο καὶ ἐκεῖνον νὰ τὸν δέσουν καὶ νὰ ἁρπάσουν ὅλα τὰ πράγματά του. Καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ ἔκαναν ὄχι χωρίζοντες εἰς τὰ δύο τὴν θάλασσαν, ἀλλὰ τὸν βυθὸν τῆς ἀσεβείας, χρησιμοποιοῦντες τὴν ράβδον ἐκ τῆς ρίζης 'Ιεσσαί, ποὺ εἶχε πολὺ πιὸ φοβερώτερα κύματα. Σκέψου λοιπὸν πόσα ἦσαν ἐκεῖνα ποὺ ἐφόβιζον τοὺς ἀνθρώπους· ὁ θάνατος, ἡ πτώχεια, ἡ ἀσημότης, τὰ ἄπειρα τὸν ἀριθμὸν πάθη· καὶ πολὺ περισσότερον ἔτρεμον δι' αὐτά, παρὰ οἱ 'Ιουδαῖοι τότε διὰ τὸ πέλαγος ἐκεῖνο. 'Αλλ' ὅμως τοὺς ἔπεισε νὰ ριψοκινδυνεύσουν, ἀδιαφορῶντες δι' ὅλα αὐτά, καὶ νὰ τὰ διαβοῦν ὡσὰν διὰ ξηρᾶς μὲ ἀπόλυτον ἀσφάλειαν.

Μὲ σκοπὸν λοιπὸν νὰ τοὺς προετοιμάσῃ δι' ὅλα αὐτά, τοὺς παρουσίασεν ἐκείνους ποὺ διέπρεψαν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Τί λέγει λοιπὸν ὁ ἐνθουσιώδης Πέτρος; «Καλὸν εἶναι νὰ μείνωμεν ἐδῶ». Διότι, ἐπειδὴ ἤκουσεν, ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ 'Ιεροσόλυμα καὶ νὰ ὑποστῇ τὰ πάθη του, φοβούμενος ἀκόμη καὶ τρέμων δι' αὐτόν, δὲν τολμᾷ καὶ μετὰ τὴν ἐπιτίμησιν νὰ τὸν πλησιάσῃ καὶ νὰ τοῦ εἰπῇ τὰ ἴδια λόγια, δηλαδὴ «ἄς σὲ λυπηθῇ ὁ Θεός»[12], ἀλλ' ὅμως ἐξ αἰτίας ἐκείνου τοῦ φόβου ὑπαινίσσεται τὰ ἴδια μὲ ἄλλα λόγια. 'Επειδὴ δηλαδὴ εἶδεν ὄρος καὶ μεγάλην τὴν ἀπόστασιν ἀπὸ τὰς κατῳκημένας περιοχὰς καὶ μεγάλην ἐρημίαν, ἐσκέφθη ὅτι ἦτο πολὺ ἀσφαλὴς ὁ Χριστὸς ἐξ αἰτίας τοῦ τόπου· καὶ ὄχι μόνον ἐξ αἰτίας τοῦ τόπου, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ νὰ μὴ ἐπιστρέψῃ ποτὲ πλέον εἰς τὰ 'Ιεροσόλυμα. Θέλει δηλαδὴ νὰ μείνῃ διὰ πάντα ἐκεῖ καὶ διὰ τοῦτο

μέμνηται. Εἰ γὰρ τοῦτο γένοιτο, φησίν, οὐκ ἀναβησόμεθα εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα· εἰ δὲ μὴ ἀναβαίημεν, οὐκ ἀποθανεῖται· ἐκεῖ γὰρ ἔφη τοὺς γραμματεῖς ἐπιθήσεσθαι αὐτῷ. Ἀλλ' οὕτω μὲν οὐκ ἐτόλμησεν εἰπεῖν· ταῦτα δὲ βουλόμενος κατασκευάσαι, ἔλεγεν ἐν ἀσφαλείᾳ· καλόν ἐστιν ἡμᾶς ἐνταῦθα εἶναι, ἔνθα καὶ Μωϋσῆς πάρεστι καὶ Ἠλίας· Ἠλίας ὁ ἐπὶ τοῦ ὄρους πῦρ κατενεγκών, καὶ Μωϋσῆς ὁ εἰς τὸν γνόφον εἰσελθών, καὶ τῷ Θεῷ διαλεχθείς· καὶ οὐδεὶς οὐδὲ εἴσεται ἔνθα ἐσμέν.

3. Εἶδες τὸν θερμὸν ἐραστὴν τοῦ Χριστοῦ; Μὴ γὰρ δὴ τοῦτο ζήτει, ὅτι οὐκ ἦν ἐξητασμένος ὁ τρόπος τῆς παρακλήσεως, ἀλλὰ πῶς θερμὸς ἦν, πῶς περιεκαίετο τοῦ Χριστοῦ. Ὅτι γὰρ οὐχ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τοσοῦτον τρέμων ταῦτα ἔλεγεν, ἡνίκα αὐτοῦ τὸν ἐσόμενον προεμήνυε θάνατον καὶ τὴν ἔφοδον, ἄκουσον τί φησι· «Τὴν ψυχήν μου ὑπὲρ σοῦ θήσω»· «κἂν δέῃ με σὺν σοὶ ἀποθανεῖν, οὐ μή σε ἀπαρνήσομαι». Ὅρα δὲ πῶς καὶ μέσοις αὐτοῖς τοῖς κινδύνοις παρεβουλεύετο. Τοσούτου γοῦν περιεστῶτος δήμου, οὐ μόνον οὐκ ἔφυγεν, ἀλλὰ καὶ τὴν μάχαιραν σπασάμενος, τὸ ὠτίον ἀπέκοψε τοῦ δούλου τοῦ ἀρχιερέως. Οὕτως οὐ τὸ καθ' ἑαυτὸν ἐσκόπει, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ διδασκάλου ἔτρεμεν. Εἶτα ἐπειδὴ ἀποφαντικῶς ἐφθέγξατο, ἐπιλαμβάνεται ἑαυτοῦ, καὶ ἐννοήσας μὴ πάλιν ἐπιτιμηθῇ, φησιν· «Εἰ θέλεις, ποιήσωμεν ὧδε τρεῖς σκηνάς, σοὶ μίαν, καὶ Μωϋσῇ μίαν, καὶ Ἠλίᾳ μίαν». Τί λέγεις, ὦ Πέτρε; οὐ πρὸ μικροῦ τῶν δούλων αὐτὸν ἀπήλλαξας; πάλιν μετὰ τῶν δούλων αὐτὸν ἀριθμεῖς;

Εἶδες πῶς σφόδρα ἀτελεῖς ἦσαν πρὸ τοῦ σταυροῦ; Εἰ γὰρ καὶ ἀπεκάλυψεν αὐτῷ ὁ Πατήρ, ἀλλ' οὐ διηνεκῶς κα-

---

13. Ἰω. 13,37.
14. Μάρκ. 14, 31. Ματθ. 26, 35.

ἐνθυμεῖται τὰς σκηνάς. Διότι, λέγει, ἐὰν ἤθελε συμβῆ αὐτὸ δὲν θὰ ἐπεστρέφαμεν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ἐὰν δὲ δὲν ἐπιστρέψωμεν ἐκεῖ δὲν θὰ ἀποθάνῃ· διότι ἐκεῖ εἶπεν ὅτι θὰ τὸν ἐπιτεθοῦν οἱ γραμματεῖς. Ἀλλ' ὅμως δὲν ἐτόλμησε μὲν νὰ τοῦ ὁμιλήσῃ ἔτσι, θέλων ὅμως νὰ πραγματοποιήσῃ αὐτά, ἔλεγε μὲ ἀσφάλειαν· Καλὸν εἶναι νὰ μείνωμεν ἐμεῖς ἐδῶ, ὅπου εὑρίσκονται καὶ ὁ Μωϋσῆς καὶ ὁ Ἠλίας. Ὁ Ἠλίας, ποὺ ἔδωσεν ἐντολὴ καὶ ἐρρίφθη πῦρ ἀπὸ τὸν οὐρανόν, καὶ ὁ Μωϋσῆς, ποὺ εἰσῆλθεν ἐντὸς τοῦ θείου γνόφου καὶ συνωμίλησε μὲ τὸν Θεόν. Ἔτσι κανεὶς δὲν θὰ μάθῃ ποῦ εὑρισκόμεθα.

3. Εἶδες τὸν ἐνθουσιώδη φίλον τοῦ Χριστοῦ; Βέβαια μὴ ἐξετάζῃς αὐτό, τὸ ὅτι δηλαδὴ δὲν ἦτο ἐνδεδειγμένος ὁ τρόπος τῆς παρακλήσεώς του, ἀλλ' ἐξήτασε τὸ πόσον ἐνθουσιώδης ἦτο, πῶς κατεκαίγετο διὰ τὸν Χριστόν. Διότι τὸ ὅτι αὐτὰ δὲν τὰ ἔλεγε φοβούμενος τόσον πολὺ διὰ τὸν ἑαυτόν του, ἄκουσε τί λέγει, ὅταν ἀνεκοίνωσεν ὁ Χριστὸς τὴν σύλληψιν καὶ τὸν θάνατον ποὺ ἔμελλε νὰ ὑποστῇ· «Θὰ θυσιάσω πρὸς χάριν σου τὴν ψυχήν μου»[13], καὶ «ἂν ἀκόμη χρειασθῇ ν' ἀποθάνω μαζί σου, δὲν θὰ σὲ ἀρνηθῶ»[14]. Πρόσεξε δὲ πῶς ἐρριψοκινδύνευεν, ἂν καὶ εὑρίσκετο μέσα εἰς τοὺς κινδύνους. Μολονότι δηλαδὴ ἦτο περικυκλωμένος ἀπὸ τόσον πλῆθος ἀνθρώπων, ὄχι μόνον δὲν ἔφυγεν, ἀλλ' ἀφοῦ ἔβγαλε τὴν μάχαιραν, ἔκυψε τὸ αὐτὶ τοῦ δούλου τοῦ ἀρχιερέως. Ἄρα λοιπὸν δὲν τὸν ἐνδιέφερε διὰ τὸν ἑαυτόν του, ἀλλ' ἔτρεμε διὰ τὸν διδάσκαλόν του. Εἰς τὴν συνέχειαν δέ, ἐπειδὴ διεκήρυξε τὴν γνώμην του, σταματᾷ δι' ὀλίγον τὴν ὁρμὴν του, καὶ σκεπτόμενος μήπως καὶ πάλιν ἐπιτημηθῇ, λέγει· «Ἐὰν θέλῃς, ἂς στήσωμεν ἐδῶ τρεῖς σκηνάς, μίαν διὰ σένα, μίαν διὰ τὸν Μωϋσῆν καὶ μίαν διὰ τὸν Ἠλίαν». Τί εἶναι αὐτὸ ποὺ λέγεις, Πέτρε; δὲν διεχώρισες πρὸ ὀλίγου τὸν Κύριον ἀπὸ τοὺς δούλους; πάλιν τὸν κατατάσσεις μεταξὺ τῶν δούλων;

Βλέπεις πόσον πολὺ ἀτελεῖς ἦσαν πνευματικῶς πρὶν ἀπὸ τὴν σταύρωσίν του; Διότι μολονότι ὁ Πατὴρ τοῦ ἀπε-

τεῖχε τὴν ἀποκάλυψιν, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἀγωνίας ἐταράχθη, οὐχὶ ταύτης ἧς εἶπον μόνης, ἀλλὰ καὶ ἑτέρας τῆς ἀπὸ τῆς ὄψεως ἐκείνης. Οἱ γοῦν ἕτεροι εὐαγγελισταὶ τοῦτο δηλοῦντες, καὶ τὸ συγκεχυμένον αὐτοῦ τῆς γνώμης, μεθ' ἧς ταῦτα ἐφθέγγετο, ἀπὸ τῆς ἀγωνίας ἐκείνης δεικνύντες γεγενῆσθαι, ἔλεγον· ὁ μὲν Μᾶρκος, ὅτι «οὐ γὰρ ᾔδει τί λαλήσει· ἔκφοβοι γὰρ ἐγένοντο»· ὁ δὲ Λουκᾶς μετὰ τὸ εἰπεῖν, «τρεῖς σκηνὰς ποιήσωμεν», ἐπήγαγεν, ὅτι «μὴ εἰδὼς ὃ λέγει». Εἶτα δηλῶν ὅτι πολλῷ κατείχετο φόβῳ, καὶ αὐτὸς καὶ οἱ λοιποί, φησί· «Βεβαρημένοι ἦσαν ὕπνῳ· καὶ διαγρηγορήσαντες εἶδον τὴν δόξαν αὐτοῦ»· ὕπνον ἐνταῦθα καλῶν τὸν πολὺν κάρον τὸν ἀπ τῆς ὄψεως ἐκείνης αὐτοῖς ἐγγινόμενον. Καθάπερ γὰρ ὀφθαλμοὶ ἐξ ὑπερβαλλούσης λαμπηδόνος σκοτοῦνται, οὕτω καὶ τότε ἔπαθον. Οὐ γὰρ δὴ νὺξ ἦν, ἀλλ' ἡμέρα· καὶ τὸ τῆς αὐγῆς ὑπέρογκον ἐβάρει τῶν ὀφθαλμῶν τὴν ἀσθένειαν.

Τί οὖν; Αὐτὸς μὲν οὐδὲν φθέγγεται, οὐδὲ Μωϋσῆς, οὐδὲ Ἠλίας· ὁ δὲ πάντων μείζων καὶ ἀξιοπιστότερος, ὁ Πατήρ, φωνὴν ἀφίησιν ἐκ τῆς νεφέλης. Διὰ τί ἐκ τῆς νεφέλης; Οὕτως ἀεὶ φαίνεται ὁ Θεός. «Νεφέλη γὰρ καὶ γνόφος κύκλῳ αὐτοῦ», καί, «κάθηται ἐπὶ νεφέλης κούφης» καὶ πάλιν, «ὁ τιθεὶς νέφη τὴν ἐπίβασιν αὐτοῦ»· καὶ «νεφέλη ὑπέλαβεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν»· καί, «ὡς Υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος ἐπὶ τῶν νεφελῶν». Ἵν' οὖν πιστεύσωσιν, ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ ἡ φωνὴ φέρεται, ἐκεῖθεν ἔρχεται. Καὶ ἡ νεφέλη φωτεινή. «Ἔτι γὰρ αὐτοῦ λαλοῦντος, ἰδοὺ νεφέλη φωτεινὴ ἐπεσκίασεν αὐτούς. Καὶ ἰδοὺ φωνὴ ἐκ τῆς νεφέλης

15. Μάρκ. 9, 6.
16. Λουκᾶ 9, 33.
17. Λουκᾶ 9, 32.
18. Ἰω. 14, 28.
19. Ψαλμ. 96, 2.
20. Ἠσ. 19, 1.
21. Ψαλ. 103, 3.
22. Πράξ. 1, 9.
23. Δαν. 7, 13.

κάλυψε τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὅμως δὲν κατεῖχε διαρκῶς τὴν ἀποκάλυψιν, καὶ διὰ τοῦτο συνεκλονίσθη ἀπὸ τὴν ἀγωνίαν, ὄχι μόνον ἀπὸ αὐτὴν ποὺ προανέφερα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλην ποὺ ὠφείλετο εἰς τὸ ὅτι εἶδεν ἐκείνους. Θέλοντες λοιπὸν οἱ ἄλλοι εὐαγγελισταὶ νὰ δηλώσουν αὐτὸ καθὼς καὶ ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ ἔλεγεν ἐξ αἰτίας τῆς συγχύσεως τῆς σκέψεώς του ποὺ ὠφείλετο ἡ σύγχυσις αὐτὴ εἰς τὴν ἀγωνίαν ποὺ τὸν κατέλαβεν, ἔλεγον, ὁ μὲν Μᾶρκος, ὅτι «δὲν ἐγνώριζε πράγματι τί νὰ εἰπῇ· διότι εἶχον κυριευθῇ ἀπὸ φόβον»[15]· ὁ Λουκᾶς πάλιν ἀφοῦ εἶπεν, «ἂς στήσωμεν τρεῖς σκηνάς», προσέθεσεν, ὅτι «δὲν ἐγνώριζεν αὐτὸ ποὺ ἔλεγεν»[16]. Εἰς τὴν συνέχειαν διὰ νὰ δηλώσῃ ὅτι ἦτο κυριευμένος ἀπὸ πολὺν φόβον, καὶ αὐτὸς καὶ οἱ ὑπόλοιποι μαθηταί, λέγει· «Ἠσθάνοντο νὰ τοὺς κυριεύῃ βαθὺς ὕπνος· καὶ ἀφοῦ ἐξύπνησαν εἶδον τὴν δόξαν του»[17]. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὕπνον ὀνομάζει τὴν βαθεῖαν νάρκην εἰς τὴν ὁποίαν περιέπεσαν ἐξ αἰτίας τῆς θέας ἐκείνης. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ τὸ μάτι θαμβώνεται ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴν λάμψιν, τὸ ἴδιο ἀκριβῶς ἔπαθον τότε καὶ αὐτοί. Διότι βέβαια δὲν ἦτο νύκτα, ἀλλ' ἡμέρα, καὶ ἡ ὑπερβολικὴ λάμψις ηὔξανε τὴν ἀδυναμίαν τῶν ματιῶν.

Τί λοιπόν; Αὐτὸς μὲν δὲν λέγει τίποτε, οὔτε ὁ Μωϋσῆς, οὔτε ὁ Ἠλίας, ἀλλ' ὁ Πατήρ, ὁ μεγαλύτερος ἀπὸ ὅλους[18] καὶ ὁ πιὸ ἀξιόπιστος, ἀφήνει ν' ἀκουσθῇ ἡ φωνή του μέσα ἀπὸ τὴν νεφέλην. Διατί ἀπὸ τὴν νεφέλην; Ἐπειδὴ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀποκαλύπτεται πάντοτε ὁ Θεός· «Διότι νεφέλη καὶ γνόφος ὑπάρχει γύρω ἀπὸ τὸν Θεόν»[19]· καί, «Αὐτὸς κάθηται ἐπάνω εἰς ἀνάλαφρον νεφέλην»[20]· καὶ ἀλλοῦ πάλιν· «Αὐτὸς ποὺ ἐπιβαίνει τῶν νεφῶν»[21]· καί, «νεφέλη ἔκρυψεν αὐτὸν ἀπὸ τὰ μάτια των»[22]· καί, «Ἔρχεται ὡσὰν Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπάνω εἰς τὰς νεφέλας»[23]. Ἔρχεται λοιπὸν ἡ φωνὴ ἀπὸ τὴν νεφέλην διὰ νὰ πιστεύσουν, ὅτι εἶναι φωνὴ τοῦ Θεοῦ ἡ φωνὴ ποὺ ἀκούεται. Καὶ ἡ νεφέλη ἦτο φωτεινή. Διότι, «Καθ' ὃν χρόνον αὐτὸς ὡμίλει, ἐφάνη νεφέλη φωτεινὴ ποὺ ἐσκέπασεν αὐτούς. Καὶ ἠκούσθη φωνὴ ποὺ ἤρχε-

λέγουσα· οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα· αὐτοῦ ἀκούετε». Ὅταν μὲν γὰρ ἀπειλῇ, σκοτεινὴν δείκνυσιν, ὥσπερ ἐν τῷ Σινᾷ· «εἰσῆλθε γάρ», φησίν, «εἰς τὴν νεφέλην καὶ εἰς τὸν γνόφον ὁ Μωϋσῆς, καὶ ὡς ἀτμὶς οὕτως ἐφέρετο ὁ καπνός»· καὶ ὁ προφήτης φησὶ περὶ τῆς ἀπειλῆς αὐτοῦ διαλεγόμενος· «σκοτεινὸν ὕδωρ ἐν νεφέλαις ἀέρων»· ἐνταῦθα δέ, ἐπειδὴ οὐ φοβῆσαι ἐβούλετο, ἀλλὰ διδάξαι, νεφέλη φωτεινή. Καὶ ὁ μὲν Πέτρος ἔλεγε, «ποιήσωμεν τρεῖς σκηνάς», αὐτὸς δὲ ἀχειροποίητον ἔδειξε σκηνήν. Διὰ τοῦτο ἐκεῖ μὲν καπνὸς καὶ ἀτμὶς καμίνου· ἐνταῦθα δὲ φῶς ἄφατον καὶ φωνή. Εἶτα ἵνα δειχθῇ, ὅτι οὐ περὶ ἑνὸς ἁπλῶς τῶν τριῶν ἐλέχθη, ἀλλὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ μόνον, ὅτε ἡ φωνὴ ἠνέχθη, ἐκποδὼν ἐγένοντο ἐκεῖνοι. Οὐδὲ γὰρ ἂν εἰ περί τινος αὐτῶν ἐλέγετο ἁπλῶς, οὗτος ἔμεινεν ἂν μόνος, ἀποσχισθέντων τῶν δύο.

Τί οὖν οὐχὶ καὶ ἡ νεφέλη τὸν Χριστὸν μόνον ἀπέλαβεν, ἀλλὰ ἅπαντας; Εἰ τὸν Χριστὸν μόνον ἀπέλαβεν, ἐνομίσθη ἂν αὐτὸς ἀφεῖναι τὴν φωνήν. Διὸ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς τοῦτο αὐτὸ ἀσφαλιζόμενος, ὅτι ἐκ τῆς νεφέλης ἦν ἡ φωνή, τουτέστιν, ἐκ τοῦ Θεοῦ. Καὶ τί φησιν ἡ φωνή; «Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός». Εἰ δὲ ἀγαπητός, μὴ φοβοῦ, Πέτρε. Ἔδει μὲν γάρ σε καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἤδη εἰδέναι καὶ πεπληροφορῆσθαι περὶ τῆς ἀναστάσεως· ἐπειδὴ δὲ ἀγνοεῖς, κἂν ἀπὸ τῆς φωνῆς τοῦ Πατρὸς θάρρησον. Εἰ γὰρ δυνατὸς ὁ Θεός, ὥσπερ οὖν καὶ δυνατός, εὔδηλον ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως. Μὴ τοίνυν δέδιθι τὰ δεινά. Εἰ δὲ οὐδέπω

---

24. Ἐξ. 24, 18.
25. Ψαλμ. 17, 12.

το ἀπὸ τὴν νεφέλην, λέγουσα· Αὐτὸς εἶναι ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, εἰς τὸν ὁποῖον ἔχω ὅλην τὴν στοργήν μου· αὐτὸν νὰ ἀκούετε». Ὥστε λοιπόν, ὅταν μὲν ἀπειλῇ, παρουσιάζει νεφέλην σκοτεινήν, ὅπως ἀκριβῶς εἰς τὸ ὄρος Σινᾶ· διότι λέγει· «Εἰσῆλθεν ὁ Μωϋσῆς μέσα εἰς τὴν νεφέλην καὶ τὸν γνόφον καὶ ὁ καπνὸς ὡσὰν ἀτμὸς κατευθύνετο πρὸς τὰ ἐπάνω»[24]· καὶ ὁ προφήτης, ὁμιλῶν περὶ τῆς ἀπειλῆς τοῦ Θεοῦ, λέγει· «Νέφη σκοτεινὰ βροχῆς φερόμενα ἀπὸ τοὺς ἀνέμους»[25]. Εἰς τὴν περίπτωσιν ὅμως αὐτήν, ἐπειδὴ δὲν ἤθελε νὰ τοὺς φοβήσῃ ἀλλὰ νὰ τοὺς διδάξῃ, παρουσιάζει νεφέλην φωτεινήν. Καὶ ὁ μὲν Πέτρος ἔλεγε, «Ἂς στήσωμεν τρεῖς σκηνάς», αὐτὸς ὅμως παρουσίασεν ἀχειροποίητον σκηνήν. Διὰ τοῦτο εἰς τὴν περίπτωσιν ἐκείνην παρουσιάζεται καπνὸς καὶ ἀτμὸς καμίνου, ἐνῷ ἐδῶ φῶς ἀπερίγραπτον καὶ ἀκούεται φωνή. Εἰς τὴν συνέχειαν διὰ νὰ ἀποδειχθῇ, ὅτι ἡ φωνὴ ποὺ ἠκούσθη δὲν ἀνεφέρετο διὰ τὸν ἕνα ἁπλῶς ἀπὸ τοὺς τρεῖς, ἀλλὰ μόνον διὰ τὸν Χριστόν, ἐκεῖνοι ἐξηφανίσθησαν. Διότι ὁπωσδήποτε ἐὰν τὰ λόγια ἐκεῖνα ἀνεφέροντο ἁπλῶς διὰ τὸν ἕνα ἀπὸ αὐτούς, δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ μείνῃ μόνος ὁ Χριστὸς καὶ ν' ἀπομακρυνθοῦν οἱ ἄλλοι δύο.

Τί λοιπόν; ἡ νεφέλη δὲν ἐσκίασε μόνον τὸν Χριστόν, ἀλλὰ καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους; Ἐὰν ἐσκίαζε μόνον τὸν Χριστόν, ἐνδεχομένως νὰ ἐνομίζετο ὅτι αὐτὸς ἦτο ἐκεῖνος ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἠκούσθη ἡ φωνή. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς προφυλάσσων ἀπὸ ἕνα τέτοιο ἐνδεχόμενον, λέγει, ὅτι ἡ φωνὴ ἠκούσθη μέσα ἀπὸ τὴν νεφέλην, δηλαδὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ. Καὶ τί λέγει ἡ φωνή; «Αὐτὸς εἶναι ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός». Ἐὰν δέ, Πέτρε, αὐτὸς εἶναι ὁ ἀγαπητός, μὴ φοβῆσαι. Βέβαια ἔπρεπε σὺ καὶ τὴν δύναμίν του νὰ γνωρίζῃς ἤδη καὶ νὰ εἶχες πεισθῇ διὰ τὴν ἀνάστασίν του, ἐπειδὴ ὅμως τὰ ἀγνοεῖς αὐτά, πάρε θάρρος τουλάχιστον ἀπὸ τὴν φωνὴν τοῦ Πατρός. Διότι ἐὰν ὁ Θεὸς εἶναι δυνατός, ὅπως καὶ εἶναι ὁπωσδήποτε δυνατός, εἶναι ὁλοφάνερον ὅτι εἶναι ὁμοίως καὶ ὁ Υἱός. Μὴ φοβῆσαι λοιπὸν τὰς δοκιμασίας. Ἐὰν ὅμως ἀκό-

τοῦτο καταδέχῃ, κἂν ἐκεῖνο λογίζου, ὅτι καὶ Υἱός, καὶ φιλεῖται. «Οὗτος γάρ ἐστι», φησίν, «ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός». Εἰ δὲ φιλεῖται, μὴ φοβοῦ. Οὐδεὶς γάρ, ἂν ἀγαπᾷ, προΐεται. Μὴ τοίνυν θορυβοῦ· κἂν μυριάκις αὐτὸν φιλῇς, οὐ φιλεῖς αὐτὸν τοῦ γεγεννηκότος ἴσον.

«Ἐν ᾧ εὐδόκησα». Οὐ γὰρ ἐπειδὴ ἐγέννησε μόνον, φιλεῖ, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ἴσος αὐτῷ κατὰ πάντα καὶ ὁμογνώμων ἐστίν. Ὥστε διπλοῦν τὸ φίλτρον, μᾶλλον δὲ καὶ τριπλοῦν· ἐπειδὴ Υἱός, ἐπειδὴ ἀγαπητός, ἐπειδὴ ἐν αὐτῷ εὐδόκησε. Τί δέ ἐστιν, «ἐν ᾧ εὐδόκησα»; Ὡσανεὶ ἔλεγεν, ἐν ᾧ ἀναπαύομαι, ᾧ ἀρέσκομαι· διὰ τὸ κατὰ πάντα ἐξισῶσθαι πρὸς αὐτὸν μετὰ ἀκριβείας, καὶ βούλημα ἓν ἐν αὐτῷ εἶναι καὶ τῷ Πατρί, καὶ μένοντα Υἱὸν κατὰ πάντα ἓν εἶναι πρὸς τὸν γεγεννηκότα. «Αὐτοῦ ἀκούετε». Ὥστε κἂν σταυρωθῆναι βουληθῇ, μὴ ἀντιπέσῃς.

«Καὶ ἀκούσαντες ἔπεσον ἐπὶ πρόσωπον, καὶ ἐφοβήθησαν σφόδρα. Καὶ προσελθὼν ὁ Ἰησοῦς ἥψατο αὐτῶν, καὶ εἶπεν· ἐγέρθητε, καὶ μὴ φοβεῖσθε. Ἐπάραντες δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, οὐδένα εἶδον, εἰ μὴ τὸν Ἰησοῦν μόνον».

4. Ταῦτα ἀκούσαντες κατεπλάγησαν; Καίτοι καὶ πρὸ τούτου ἠνέχθη φωνὴ ἐπὶ τοῦ Ἰορδάνου τοιαύτη, καὶ ὄχλος παρῆν, καὶ οὐδεὶς οὐδὲν τοιοῦτον ἔπαθε· καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν, ὅτε καὶ βροντὴν ἔλεγον γεγονέναι· ἀλλ' οὐδὲ τότε τοιοῦτον οὐδὲν ὑπέμειναν. Πῶς οὖν ἐν τῷ ὄρει ἔπεσον; Ὅτι καὶ ἐρημία καὶ ὕψος καὶ ἡσυχία ἦν πολλή, καὶ μετα-

26. Ἰω. 12, 29.

μη δὲν τὸ πιστεύῃς αὐτό, τουλάχιστον ἀναλογίσου ἐκεῖνο, ὅτι εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ἀγαπᾶται ἀπὸ αὐτόν. Διότι λέγει, «Αὐτὸς εἶναι ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός». Ἐὰν δὲ ἀγαπᾶται, μὴ φοβῆσαι. Διότι κανεὶς δὲν ἐγκαταλείπει αὐτὸν ποὺ ἀγαπᾷ. Μὴ ἀνησυχῇς λοιπόν· καὶ ἂν ἀκόμη τὸν ἀγαπᾷς ἀπείρως, ὅμως δὲν τὸν ἀγαπᾷς ὅσον ἀκριβῶς τὸν ἀγαπᾷ ἐκεῖνος ποὺ τὸν ἐγέννησεν.

«Εἰς τὸν ὁποῖον ἐπέδειξα ὅλην τὴν εὐαρέσκειάν μου». Βέβαια δὲν τὸν ἀγαπᾷ μόνον ἐπειδὴ τὸν ἐγέννησεν, ἀλλ' καὶ ἐπειδὴ εἶναι ἴσος κατὰ πάντα καὶ ἔχει τὴν ἰδίαν γνώμην μὲ τὸν Πατέρα. Ἄρα εἶναι διπλῆ ἡ ἀγάπη του, ἢ καλύτερα καὶ τριπλῆ· ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶναι Υἱός, ἐπειδὴ εἶναι ἀγαπητὸς καὶ ἐπειδὴ εἰς αὐτὸν ἐπέδειξεν ὅλην τὴν εὐαρέσκειάν του. Τί σημαίνει δὲ «ἐν ᾧ εὐδόκησα»; Εἶναι ὡσὰν νὰ ἔλεγεν 'Εἰς τὸν ὁποῖον ἀναπαύομαι, εἰς τὸν ὁποῖον νοιώθω εὐχαρίστησιν'. Διὰ τὸ ὅτι εἶναι ἀπολύτως ἴσος κατὰ πάντα πρὸς τὸν Πατέρα καὶ εἶναι μία ἡ θέλησις αὐτοῦ καὶ τοῦ Πατρός του, καί, χωρὶς νὰ παύῃ νὰ εἶναι Υἱός, εἶναι κατὰ πάντα ἕνα πρὸς αὐτὸν ποὺ τὸν ἐγέννησεν. «Αὐτὸν νὰ ἀκούετε». Ὥστε λοιπὸν καὶ ἂν ἀκόμη θελήσῃ νὰ σταυρωθῇ, δὲν πρέπει ν' ἀντισταθῇς.

«Καὶ ὅταν ἤκουσαν τὰ λόγια αὐτὰ ἔπεσαν κατὰ γῆς καὶ ἐφοβήθησαν πάρα πολύ. Καὶ ἀφοῦ τοὺς ἐπλησίασεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς ἤγγισε καὶ τοὺς εἶπεν· Σηκωθῆτε καὶ μὴ φοβῆσθε. Ὅταν δὲ ἐσήκωσαν τὰ μάτια των δὲν εἶδον κανένα ἄλλον, παρὰ μόνον τὸν Ἰησοῦν.

4. Διατί κατελήφθησαν ἀπὸ ἔκπληξιν ὅταν τὰ ἤκουσαν αὐτά; Καθ' ὅσον βέβαια καὶ πρὶν ἀπ' αὐτὰ ποὺ συνέβησαν ἐδῶ ἠκούσθη παρομοία φωνὴ εἰς τὸν Ἰορδάνην καὶ ἦτο παρὼν ἐκεῖ πολὺ πλῆθος ἀνθρώπων, καὶ ὅμως κανεὶς δὲν ἔπαθε τότε κάτι παρόμοιον· καὶ εἰς τὴν συνέχειαν πάλιν, ὅταν ἔλεγον ὅτι ἔγινε βροντή[28], ἀλλ' ὅμως οὔτε καὶ τότε ἔπαθον κάτι παρόμοιον. Πῶς λοιπὸν συνέβη καὶ ἔπεσον εἰς τὸ ὄρος μὲ τὸ πρόσωπον κατὰ γῆς; Διότι ἦτο καὶ ἐρημία καὶ ὕψος

μόρφωσις φρίκης γέμουσα, καὶ φῶς ἄκρατον, καὶ νεφέλη ἐκτεταμένη· ἅπερ ἅπαντα εἰς πολλὴν ἀγωνίαν αὐτοὺς ἐνέβαλε. Καὶ πανταχθεν ἡ ἔκπληξις συνήγετο, καὶ ἔπεσον φοβηθέντες τε ὁμοῦ καὶ προσκυνοῦντες. Ὥστε δὲ μὴ ἐπιπολὺ τὸ δέος μεῖναν ἐκβαλεῖν αὐτῶν τὴν μνήμην, εὐθέως ἔλυσεν αὐτῶν τὴν ἀγωνίαν, καὶ ὁρᾶται αὐτὸς μόνος, καὶ ἐντέλλεται αὐτοῖς μηδενὶ τοῦτο εἰπεῖν, ἕως ἂν ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ.

«Καταβαινόντων γὰρ αὐτῶν ἐκ τοῦ ὄρους, ἐνετείλατο αὐτοῖς μηδενὶ εἰπεῖν τὸ ὅραμα, ἕως ἂν ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ. Ὅσῳ γὰρ μείζονα ἐλέγετο περὶ αὐτοῦ, τοσούτῳ δυσπαραδεκτότερα ἦν τοῖς πολλοῖς τότε· καὶ τὸ σκάνδαλον δὲ τὸ ἀπὸ τοῦ σταυροῦ ἐπεκτείνετο μᾶλλον ἐντεῦθεν. Διὰ τοῦτο κελεύει σιγᾶν, καὶ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ πάλιν τοῦ πάθους ἀναμιμνήσκων, καὶ μόνον οὐχὶ καὶ τὴν αἰτίαν λέγων, δι' ἣν καὶ σιγᾶν ἐκέλευσεν. Οὐ γὰρ δὴ διαπαντὸς ἐκέλευσε μηδενὶ εἰπεῖν, ἀλλ' ἕως ἂν ἀναστῇ ἐκ νεκρῶν. Καὶ τὸ δυσχερὲς σιγήσας, τὸ χρηστὸν ἐμφαίνει μόνον.

Τί οὖν; μετὰ ταῦτα οὐκ ἔμελλον σκανδαλίζεσθαι; Οὐδαμῶς. Τὸ γὰρ ζητούμενον ὁ πρὸ τοῦ σταυροῦ καιρὸς ἦν. Μετὰ γὰρ ταῦτα καὶ Πνεύματος κατηξιώθησαν καὶ τὴν ἀπὸ τῶν σημείων εἶχον φωνὴν συνηγοροῦσαν αὐτοῖς, καὶ πάντα ὅσα ἔλεγον λοιπὸν εὐπαράδεκτος ἦν, σάλπιγγος λαμπρότερον τῶν πραγμάτων ἀνακηρυττόντων αὐτοῦ τὴν ἰσχύν, καὶ οὐδενὸς

καὶ πολλὴ ἡσυχία, καὶ μεταμόρφωσις γεμάτη ἀπὸ φρίκην, καὶ φῶς ἀπαστράπτον καὶ νεφέλη μεγάλη καὶ διαρκής, καὶ αὐτὰ ὅλα ἦσαν ἐκεῖνα ποὺ τοὺς ἔκαναν νὰ νοιώσουν ἀγωνίαν. Καὶ τὸ κάθε τι τοὺς ἐδημιουργοῦσεν ἔκπληξιν, καὶ διὰ τοῦτο ἔπεσον κατὰ γῆς γεμᾶτοι ἀπὸ φόβον καὶ συγχρόνως καὶ τὸν ἐπροσκύνησαν. Ἀλλ' ὅμως διὰ νὰ μὴ παραμείνη ἐπὶ πολὺ ὁ φόβος μέσα των καὶ χάσουν τὴν μνήμην των, ἀμέσως τοὺς ἠλευθέρωσεν ἀπὸ τὴν ἀγωνίαν καὶ ἐμφανίζεται αὐτὸς μόνος καὶ τοὺς δίδει ἐντολὴν νὰ μὴ εἰποῦν εἰς κανένα τὰ ὅσα συνέβησαν ἐδῶ, μέχρις ὅτου ἀναστηθῇ ἀπὸ τοὺς νεκρούς.

Διότι «Ἐνῷ κατέβαινον ἀπὸ τὸ ὄρος τοὺς ἔδωσεν ἐντολὴν νὰ μὴ εἰποῦν εἰς κανένα τὸ ὅραμα, μέχρις ὅτου ἀναστηθῇ ἐκ νεκρῶν». Ὅσον δηλαδὴ ὑψηλότερα ἦσαν αὐτὰ ποὺ ἐλέγοντο περὶ αὐτοῦ, τόσον καὶ πιὸ δύσκολα ἐγίνοντο τότε ἀποδεκτὰ ἀπὸ τοὺς πολλούς. Καὶ αὐτὴ ἦτο μᾶλλον ἡ αἰτία τὸ ὅτι τὸ σκάνδαλον, ποὺ προήρχετο ἀπὸ τὸν σταυρόν, ἐμεγάλωνεν ὅλον καὶ περισσότερον. Διὰ τοῦτο δίδει ἐντολὴν νὰ σιωποῦν, καὶ ὄχι ἁπλῶς αὐτό, ἀλλὰ τοὺς ὑπενθυμίζει καὶ πάλιν τὸ πάθος του, ὡσὰν κατὰ κάποιον τρόπον νὰ τοὺς ἔλεγε τὴν αἰτίαν διὰ τὴν ὁποίαν ἔδωσεν ἐντολὴν νὰ σιωποῦν. Διότι βέβαια δὲν τοὺς εἶπε νὰ μὴ τὸ εἰποῦν εἰς κανένα διὰ παντός, ἀλλὰ μέχρις ὅτου ἀναστηθῇ ἐκ νεκρῶν. Καὶ ἀφοῦ ἀπεσιώπησε τὸ δυσάρεστον, ἀποκαλύπτει μόνον αὐτὸ ποὺ ἦτο ὠφέλιμον.

Τί λοιπόν; μετὰ ἀπὸ αὐτὰ ἐπρόκειτο νὰ μὴ σκανδαλίζωνται; Ὄχι φυσικά. Ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ τὸν ἐνδιέφερε τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἦτο ὁ χρόνος πρὸ τῆς σταυρικῆς του θυσίας. Διότι μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ κατηξιώθησαν νὰ λάβουν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα καὶ εἶχον καὶ τὰ θαύματα ποὺ συνηγοροῦσαν δι' ὅλα αὐτά, καὶ ὅλα ὅσα ἔλεγον εἰς τὴν συνέχειαν ἐγίνοντο εὐκόλως ἀποδεκτά, διακηρύττοντα ἰσχυρότερον καὶ ἀπὸ σάλπιγγα τὴν δύναμίν του αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ πράγματα καὶ κανὲν παρόμοιον σκάνδαλον δὲν ἐμεσολάβησεν εἰς ἐκεῖνα

σκανδάλου τοιούτου μεσολαβοῦντος τὰ γινόμενα. Οὐδὲν ἄρα τῶν ἀποστόλων μακαριώτερον, καὶ μάλιστα τῶν τριῶν, οἳ καὶ ἐν τῇ νεφέλῃ ὁμωρόφιοι γενέσθαι κατηξιώθησαν τῷ Δεσπότῃ. Ἀλλ' ἂν θέλωμεν, ὀψόμεθα καὶ ἡμεῖς τὸν Χριστόν· οὐχ οὕτως ὡς ἐκεῖνοι τότε ἐν τῷ ὄρει, ἀλλὰ πολλῷ λαμπρότερον. Οὐ γὰρ οὕτως ὕστερον ἥξει. Τότε μὲν γὰρ τῶν μαθητῶν φειδόμενος, τοσοῦτον παρήνοιξε μόνον τῆς λαμπρότητος, ὅσον ἠδύναντο ἐνεγκεῖν· ὕστερον δὲ ἐν αὐτῇ τοῦ Πατρὸς τῇ δόξῃ ἥξει, οὐ μετὰ Μωϋσέως καὶ Ἠλία μόνον, ἀλλὰ μετὰ τῆς ἀπείρου τῶν ἀγγέλων στρατιᾶς, μετὰ τῶν ἀρχαγγέλων, μετὰ τῶν Χερουβίμ, μετὰ τῶν δήμων τῶν ἀπείρων ἐκείνων· οὐ νεφέλης γινομένης ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ συστελλομένου τοῦ οὐρανοῦ.

Καθάπερ γὰρ τοὺς δικαστάς, ὅταν δημοσίᾳ κρίνωσι, τὰ παραπετάσματα συνελκύσαντες οἱ παρεστῶτες πᾶσιν αὐτοὺς δεικνύουσιν· οὕτω δὴ καὶ τότε καθήμενον αὐτὸν ἅπαντες ὄψονται, καὶ πᾶσα ἡ ἀνθρωπίνη παραστήσεται φύσις, καὶ αὐτὸς αὐτοῖς δι' ἑαυτοῦ ἀποκρίνεται· καὶ τοῖς μὲν ἐρεῖ «Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου· ἐπείνασα γάρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν»· τοῖς δὲ ἐρεῖ· «Εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ· ἐπὶ ὀλίγα ἧς πιστός, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω». Καὶ ἐναντία δὲ ψηφιζόμενος, τοῖς μὲν ἀποκρίνεται, ὅτι «Πορεύεσθε εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ»· τοῖς δέ, «πονηρὲ δοῦλε καὶ ὀκνηρέ». Καὶ τοὺς μὲν διχοτομήσει, καὶ παραδώσει τοῖς βασανισταῖς· τοὺς δὲ κελύσει δεθέντας χεῖρας καὶ πόδας εἰς τὸ σκότος ἐκβληθῆναι τὸ ἐξώτερον. Καὶ μετὰ τὴν ἀξίνην ἡ κάμινος

---

27. Ματθ. 25, 34.
28. Ματθ. 25, 21.
29. Ματθ. 25, 41.
30. Ματθ. 25, 26.

ποὺ συνέβαινον. Κατὰ συνέπειαν τίποτε δὲν ὑπῆρχε πιὸ μακάριον ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους καὶ μάλιστα ἀπὸ τοὺς τρεῖς ἐκείνους ποὺ κατηξιώθησαν νὰ παρευρεθοῦν μαζὶ μὲ τὸν Κύριον μέσα εἰς τὴν νεφέλην. Ἀλλ᾽ ἐὰν θέλωμεν, θὰ ἰδοῦμεν καὶ ἐμεῖς τὸν Χριστόν, ὄχι φυσικὰ ἔτσι ὅπως τὸν εἶδον ἐκεῖνοι τότε εἰς τὸ ὄρος, ἀλλὰ πολὺ πιὸ λαμπρότερα. Βέβαια δὲν θὰ ἔλθῃ εἰς τὸ μέλλον κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον μὲ τότε. Διότι τότε μέν, φροντίζων διὰ τοὺς μαθητάς του, τόσον μόνον ἄφησε νὰ φανῇ ἀπὸ τὴν δόξαν του, ὅσον ἠμποροῦσαν νὰ βαστάσουν, ἐνῷ κατὰ τὴν μελλοντικὴν ἐμφάνισίν του θὰ ἔλθῃ ἐν μέσῳ τῆς δόξης τοῦ Πατρός του, ὄχι μόνον μαζὶ μὲ τὸν Μωϋσῆν καὶ τὸν Ἠλίαν, ἀλλὰ μαζὶ μὲ τὴν ἄπειρον στρατιὰν τῶν ἀγγέλων, μαζὶ μὲ τοὺς ἀρχαγγέλους, μαζὶ μὲ τὰ χερουβίμ, μαζὶ μὲ τὰ ἀμέτρητα ἐκεῖνα πλήθη· καὶ δὲν θὰ παρουσιασθῇ τότε νεφέλη ἐπάνω ἀπὸ τὴν κεφαλήν του, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ οὐρανὸς θὰ περιορίσῃ τὸ μέγεθός του καὶ τὴν ὄψιν του.

Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν οἱ δικασταί, ὅταν δικάζουν δημοσίᾳ, ἀφοῦ οἱ φύλακες μαζεύσουν τὰ παραπετάσματα, τοὺς παρουσιάζουν ἐμπρὸς εἰς ὅλους, ἔτσι λοιπὸν καὶ τότε θὰ τὸν ἰδοῦν ὅλοι νὰ κάθεται καὶ θὰ παρευρίσκωνται ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος θὰ εἰπῇ πρὸς αὐτούς. Πρὸς ἄλλους μὲν θὰ εἰπῇ· «Ἐλᾶτε οἱ εὐλογημένοι ἀπὸ τὸν Πατέρα μου, διότι ἐπείνασα καὶ μοῦ ἐδώσατε νὰ φάγω»[27], καὶ πρὸς ἄλλους δὲ θὰ εἰπῇ· «Εὖγε, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ· ἐπειδὴ ἐφάνης πιστὸς εἰς τὰ ὀλίγα, θὰ σοῦ ἐμπιστευθῶ πολὺ περισσότερα»[28]. Καὶ πάλιν διακηρύσσων τὴν ἀντίθετον ἀπόφασίν του θὰ εἰπῇ πρὸς ἄλλους μέν, «Πηγαίνετε εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον ποὺ ἔχει ἑτοιμασθῆ διὰ τὸν διάβολον καὶ τοὺς ἀγγέλους του»[29], πρὸς ἄλλους δέ, «Πονηρὲ δοῦλε καὶ ὀκνηρέ»[30]. Καὶ τοὺς μὲν θὰ διαχωρίσῃ καὶ θὰ τοὺς παραδώσῃ εἰς τοὺς βασανιστάς, τοὺς δὲ θὰ δώσῃ ἐντολὴν νὰ τοὺς δέσουν τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια καὶ νὰ τοὺς ρίψουν εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον. Καὶ θ᾽ ἀκο-

διαδέξεται, καὶ τὰ ἀπὸ τῆς σαγήνης ῥιπτόμενα ἐκεῖ ἐμπεσεῖται.

«Τότε οἱ δίκαιοι ἐκλάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος»· μᾶλλον δὲ πλέον ἢ ὁ ἥλιος. Τοσοῦτον δὲ εἴρηται, οὐκ ἐπειδὴ τοσοῦτον αὐτῶν μόνον ἔσται τὸ φῶς· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦ ἄστρου τούτου φαιδρότερον οὐκ ἴσμεν ἕτερον, ἀπὸ τοῦ γνωρίμου παραστῆσαι ἠβουλήθη τὴν μέλλουσαν λαμπηδόνα τῶν ἁγίων. Ἐπεὶ καὶ ἐν τῷ ὄρει εἰπών, ὅτι «ἔλαμψεν ὁ ἥλιος», διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν οὕτως εἴρηκεν. Ὅτι γὰρ τοῦ ὑποδείγματος μεῖζον ἦν τὸ φῶς, ἔδειξαν οἱ μαθηταὶ πεσόντες. Εἰ δὲ μὴ ἄκρατον ἦν τὸ φῶς, ἀλλὰ τῷ ἡλίῳ σύμμετρον, οὐκ ἂν ἔπεσον, ἀλλ' εὐκόλως ἤνεγκαν ἄν.

Οἱ μὲν οὖν δίκαιοι ἐκλάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος, καὶ ὑπὲρ τὸν ἥλιον τότε, οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ τὰ ἔσχατα πείσονται. Τότε οὐχ ὑπομνημάτων δεήσει, οὐκ ἐλέγχων, οὐ μαρτύρων· πάντα γὰρ αὐτός ἐστιν ὁ δικάζων, καὶ μάρτυς, καὶ ἔλεγχος, καὶ κριτής. Πάντα γὰρ οἶδε σαφῶς· «Πάντα γὰρ γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ». Οὐ πλούσιος, οὐ πένης, οὐ δυνάστης, οὐ ἀσθενής, οὐ σοφός, οὐκ ἄσοφος, οὐ δοῦλος, οὐκ ἐλεύθερος οὐδεὶς ἐκεῖ φανεῖται, ἀλλὰ τῶν προσωπείων τούτων συντριβέντων ἡ τῶν ἔργων ἐξέτασις ἔσται μόνη. Εἰ γὰρ ἐν τοῖς δικαστηρίοις ὅταν τυραννίδος τις κρίνηται ἢ φόνου, ὅπερ ἂν ᾖ, κἂν ὕπαρχος, κἂν ὕπατος, κἂν ὁτιοῦν, πάντα ἀφίπταται τὰ ἀξιώματα, καὶ ὁ ἁλοὺς τὴν ἐσχάτην δίδωσι δίκην· πολλῷ μᾶλλον ἐκεῖ τοῦτο ἔσται.

5. Ἵν' οὖν μὴ γένηται τοῦτο, ἀποθώμεθα τὰ ῥυπαρὰ ἱμά-

---

31. Ματθ. 13, 43.
32. Ἑβρ. 4, 13.

λουθήση τὴν ἀξίνην ἡ κάμινος καὶ θὰ ριφθοῦν ἐκεῖ μέσα ἐκεῖνα ποὺ θὰ πέσουν ἀπὸ τὸ δίκτυον.

«Τότε οἱ δίκαιοι θὰ ἐκλάμψουν ὅπως ὁ ἥλιος»[31]· μᾶλλον δὲ πολὺ περισσότερον ἀπὸ ὅ,τι ὁ ἥλιος. Ἐλέχθη δὲ ὅτι θὰ λάμψῃ τόσον, ὄχι ἐπειδὴ θὰ εἶναι τόσον μόνον τὸ φῶς τῶν δικαίων, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν γνωρίζομεν ἄλλο ἄστρον φωτεινότερον ἀπὸ αὐτό, ἠθέλησε νὰ παρουσιάσῃ ἀπὸ τὸ γνωστὸν αὐτὸ ἄστρον τὴν μελλοντικὴν λαμπρότητα τῶν ἁγίων. Διότι καὶ εἰς τὸ ὄρος, ὅταν εἶπεν, ὅτι «ἔλαμψεν ὡσὰν τὸν ἥλιον», διὰ τὸν ἴδιον λόγον ὡμίλησε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Τὸ ὅτι βέβαια τὸ φῶς ἦτο κατὰ πολὺ μεγαλύτερον τοῦ παραδείγματος, ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν κατὰ γῆς πτῶσιν τῶν μαθητῶν του. Ἐὰν δὲ δὲν ἦτο τὸ φῶς εἰς ὑπερβολικὸν βαθμὸν λαμπρότερον, ἀλλ' ἦτο ἴσης λαμπρότητος μὲ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ πέσουν, ἀλλὰ θὰ ἠμποροῦσαν νὰ τὸ ὑποφέρουν εὐκόλως.

Οἱ μὲν δίκαιοι λοιπὸν θὰ ἐκλάμψουν τότε ὅπως ἀκριβῶς ὁ ἥλιος καὶ μάλιστα πολὺ περισσότερον, οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ θὰ ὑποστοῦν τὰ πιὸ φοβερὰ πράγματα. Τότε δὲν θὰ χρειασθοῦν οὔτε ὑπομνήματα, οὔτε ἔλεγχοι, οὔτε μάρτυρες, διότι αὐτὸς ποὺ θὰ δικάζῃ θὰ εἶναι τὰ πάντα, καὶ ὁ μάρτυς καὶ ὁ ἔλεγχος καὶ ὁ κριτής. Διότι ὅλα τὰ γνωρίζει ἀπολύτως· «Διότι ὅλα εἶναι γυμνὰ καὶ ἀκάλυπτα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ»[32]. Κανεὶς δὲν θὰ παρουσιασθῇ ἐκεῖ οὔτε ὡς πλούσιος, οὔτε ὡς πτωχός, οὔτε ὡς δυνάστης, οὔτε ὡς ἀνίσχυρος, οὔτε ὡς σοφός, οὔτε ὡς ἄσοφος, οὔτε ὡς δοῦλος, οὔτε ὡς ἐλεύθερος, ἀλλὰ ἀφοῦ συντριβοῦν αὐτὰ τὰ προσωπεῖα, θὰ ὑπάρχῃ μόνον ἡ ἐξέτασις τῶν ἔργων τοῦ καθενός. Διότι ἐὰν εἰς τὰ δικαστήρια, ὅταν κανεὶς δικάζεται διὰ τυραννίαν ποὺ ἤσκησεν ἢ διὰ φόνον, ὅτι καὶ ἂν εἶναι, εἴτε εἶναι ὕπαρχος, εἴτε ὕπατος, εἴτε ὁ,τιδήποτε ἄλλο, ὅλα τὰ ἀξιώματά του ἐξαφανίζονται καὶ ὁ συλληφθεὶς τιμωρεῖται μὲ τὴν ἐσχάτην τιμωρίαν, πολὺ περισσότερον θὰ συμβῇ αὐτὸ τότε ἐκεῖ.

5. Ὥστε λοιπὸν διὰ νὰ μὴ συμβῇ αὐτό, ἂς ἀπορρίψω-

τια, ἐνδυσώμεθα τὰ ὅπλα τοῦ φωτός, καὶ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ περιστελεῖ ἡμᾶς. Τί γὰρ καὶ φορτικὸν τῶν ἐπιταγμάτων; τί δὲ οὐ ῥᾴδιον; Ἄκουσον γοῦν τοῦ προφήτου λέγοντος, καὶ τότε εἴσῃ τὴν εὐκολίαν. «Οὐδὲ ἐὰν κάμψῃς ὡς κλοιὸν τὸν τράχηλόν σου, καὶ σάκκον καὶ σποδὸν ὑποστρώσῃ, οὐδὲ οὕτω καλέσεις νηστείας δεκτήν· ἀλλὰ λύε πάντα σύνδεσμον ἀδικίας, διάλυε στραγγαλιὰς βιαίων συναλλαγμάτων». Ὅρα σοφίαν προφήτου. Θεὶς γὰρ τὰ φορτικὰ πρότερον καὶ ἀνελών, ἀπὸ τῶν εὐκόλων ἀξιοῖ σώζεσθαι, δεικνὺς ὅτι ὁ Θεὸς οὐ πόνων δεῖται, ἀλλ᾽ ὑπακοῆς. Εἶτα δεικνὺς ὅτι εὔκολον μὲν ἡ ἀρετή, βαρὺ δὲ καὶ φορτικὸν ἡ κακία, ἀπὸ τῶν ὀνομάτων γυμνῶν τοῦτο κατασκευάζει. Ἡ μὲν γὰρ κακία σύνδεσμος καὶ στραγγαλιά, φησίν· ἡ δὲ ἀρετὴ τούτων ἁπάντων ἀπαλλαγὴ καὶ διάλυσις. «Πᾶσαν συγγραφὴν ἄδικον διάσπα»· τὰ τῶν τόκων γραμματεῖα, τὰ τῶν δανεισμάτων οὕτω καλῶν. «Ἀπόλυε τεθραυσμένους ἐν ἀφέσει»· τοὺς τεταλαιπωρημένους. Τοιοῦτον γὰρ ὁ χρεώστης· ὅταν ἴδῃ τὸν δανειστήν, κλᾶται αὐτοῦ ἡ διάνοια, καὶ θηρίον μᾶλλον αὐτὸν δέδοικε. «Πτωχοὺς ἀστέγους εἰσήγαγε εἰς τὸν οἶκόν σου· ἐὰν ἴδῃς γυμνόν, περίβαλε, καὶ ἀπὸ τῶν οἰκείων τοῦ σπέρματός σου οὐχ ὑπερόψει».

Ἐν μὲν οὖν τῇ πρώην ἡμῖν γενομένῃ διαλέξει τὰ ἔπαθλα διηγούμενοι, τὸν πλοῦτον ἐδείκνυμεν τὸν ἐκ τούτων· νυνὶ δὲ ἴδωμεν εἴ τι τῶν ἐπιταγμάτων ἐστὶ δύσκολον, καὶ τὴν ἡμετέραν ὑπερβαῖνον φύσιν. Ἀλλ᾽ οὐδὲν τοιοῦτον εὑρήσομεν, ἀλλὰ τοὐναντίον ἅπαν, ταῦτα μὲν πολλὴν ἔχοντα τὴν

---

33. Ἡσ. 58, 5-6.
34. Ἡσ. 58, 7.

μεν τὰ λερωμένα ἐνδύματά μας καὶ ἂς ἐνδυθῶμεν τὰ ὅπλα τοῦ φωτός, καὶ τότε θὰ μᾶς περιβάλῃ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ. Ποῖο λοιπὸν ἀπὸ τὰ παραγγέλματα εἶναι βαρύ; ποῖο ἀπὸ αὐτὰ δὲν εἶναι εὔκολον; Ἄκουσε λοιπὸν καὶ τὰ λόγια τοῦ προφήτου καὶ τότε θὰ κατανοήσῃς τὴν εὐκολίαν. «Οὔτε καὶ ἂν ἀκόμη λυγίσῃς τὸν τράχηλόν σου ὡσὰν τὸν κλοιὸν καὶ στρώσῃς διὰ νὰ κοιμηθῇς ἐπάνω εἰς σάκκον καὶ στάχτην, οὔτε καὶ ἔτσι εἶναι δυνατὸν νὰ ὀνομάσῃς τὴν νηστείαν σου εὐπρόσδεκτον, ἀλλὰ μόνον ἐὰν διακόψῃς κάθε σχέσιν μὲ τὴν ἀδικίαν καὶ ξεσχίσῃς τὰς παρανόμους συμφωνίας ποὺ ἔκανες μὲ τὴν χρῆσιν βίας»[33]. Πρόσεχε τὴν σοφίαν τοῦ προφήτου. Ἀφοῦ παρουσίασε πρῶτα τὰ πολὺ βαρειὰ καὶ ἀπέρριψε τὴν ἀξίαν των, ζητεῖ νὰ ἐπιδιώκωμεν τὴν σωτηρίαν μας ἀπὸ τὰ εὔκολα, κάμνων ἔτσι φανερὸν ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἀπαιτεῖ ἀπὸ μέρους μας κόπους, ἀλλὰ ὑπομονήν. Εἰς τὴν συνέχειαν δείχνει ὅτι ἡ μὲν ἀρετὴ εἶναι εὔκολον πρᾶγμα, ἡ δὲ κακία βαρὺ καὶ ἀπαίσιον πρᾶγμα, πρᾶγμα ποὺ τὸ κάνει φανερὸν ἀπὸ τὴν ὀνομασίαν αὐτῶν τῶν ἰδίων τῶν πραγμάτων. Διότι ἡ μὲν κακία, λέγει, ὅτι εἶναι σύνδεσμος καὶ διαστροφή, ἐνῷ ἡ ἀρετὴ ἀπαλλαγὴ καὶ διάλυσις ὅλων αὐτῶν. «Ξέσχισε κάθε ἄδικον συμφωνίαν» ὀνομάζων ἔτσι τὰ γραμμάτια τῶν τόκων καὶ τῶν δανεισμάτων. «Ἄφησε ἐλευθέρους τοὺς βασανισμένους», δηλαδὴ αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ταλαιπωρηθῆ. Διότι εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν εὑρίσκεται ὁ χρεώστης· ὅταν ἰδῇ τὸν δανειστήν, κλονίζεται ὁ νοῦς του καὶ τὸν φοβεῖται περισσότερον καὶ ἀπὸ τὸ θηρίον. «Βάλε κάτω ἀπὸ τὴν στέγην τοῦ σπιτιοῦ σου τοὺς ἀστέγους πτωχούς, ἐὰν ἰδῇς γυμνόν, ἔνδυσέ τον, καὶ μὴ τὸν περιφρονήσῃς καὶ τὸν ξεχωρίσῃς ἀπὸ τοὺς οἰκείους σου»[34].

Κατὰ τὴν προηγουμένην μας λοιπὸν ὁμιλίαν, περιγράφοντες τὰ βραβεῖα, ἐφανερώσαμεν τὸν πλοῦτον ποὺ πηγάζει ἀπὸ αὐτά, τώρα δὲ ἂς ἐξετάσωμεν ἐὰν κάποιο ἀπὸ τὰ παραγγέλματα εἶναι δύσκολον καὶ ξεπερνᾷ τὴν δύναμίν μας. Ἀλλ' ὅμως τίποτε παρόμοιον δὲν θὰ εὕρωμεν, ἀλλὰ θὰ διαπιστώσωμεν ἐντελῶς τὸ ἀντίθετον, ὅτι δηλαδὴ αὐτὰ μὲν εἶ-

εὐκολίαν, τὰ δὲ τῆς κακίας πολὺν τὸν ἱδρῶτα. Τί γὰρ δυσκολώτερον τοῦ δανείζειν, καὶ ὑπὲρ τόκων καὶ συναλλαγμάτων φροντίζειν, καὶ ἐγγύας ἀπαιτεῖν, καὶ δεδοικέναι καὶ τρέμειν ὑπὲρ ἐνεχύρων, ὑπὲρ τοῦ κεφαλαίου, ὑπὲρ τῶν γραμματείων, ὑπὲρ τῶν τόκων, ὑπὲρ τῶν ἐγγυωμένων; Τοιαῦτα γὰρ τὰ βιωτικά. Αὕτη γὰρ ἡ δοκοῦσα καὶ ἐπινοουμένη ἀσφάλεια πάντων ἐστὶ σαθροτέρα καὶ ὕποπτος· τὸ δὲ ἐλεεῖν ῥᾴδιον, καὶ πάσης ἀπαλλάτον φροντίδος.

Μὴ τοίνυν πραγματευώμεθα τὰς ἀλλοτρίας συμφοράς, μηδὲ καπηλεύωμεν τὴν φιλανθρωπίαν. Καὶ οἶδα μέν, ὅτι πολλοὶ τούτων ἀηδῶς ἀκούουσι τῶν λόγων· ἀλλὰ τί τὸ κέρδος τῆς σιγῆς; Κἂν γὰρ σιγήσω, καὶ μηδὲν ἐνοχλήσω διὰ ῥημάτων, ἀδύνατον διὰ τῆς σιγῆς ταύτης ἀπαλλάξαι τῆς κολάσεως ὑμᾶς, ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον ἅπαν ἐντεῦθεν γίνεται· ἐπιτείνεται τὰ τῆς τιμωρίας, καὶ οὐχ ὑμῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐμοὶ προξενεῖ τὴν κόλασιν ἡ τοιαύτη σιγή. Τίς οὖν ἡ τῶν ῥημάτων χάρις, ὅταν εἰς τὰ ἔργα μὴ βοηθῇ, ἀλλὰ καὶ καταβλάπτῃ; Τί τὸ κέρδος, εὐφρᾶναι λόγῳ, καὶ λυπῆσαι πράγματι; τέρψαι τὴν ἀκοήν, καὶ κολάσαι τὴν ψυχήν; Διόπερ ἀναγκαῖον ἐνταῦθα λυπεῖν, ἵνα μὴ τιμωρίαν δῶμεν ἐκεῖ. Καὶ γὰρ δεινόν, ἀγαπητέ, δεινὸν καὶ πολλῆς δεόμενον θεραπείας νόσημα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἐμπέπτωκεν. Οἱ γὰρ μηδὲ ἐκ δικαίων πόνων θησαυρίζειν κελευόμενοι, ἀλλὰ τὰς οἰκίας ἀνοίγειν τοῖς δεομένοις, τὴν ἑτέρων καρποῦνται πενίαν, εὐπρόσωπον ἁρπαγήν, εὐπροφάσιστον πλεονεξίαν ἐπινοοῦντες.

6. Μὴ γάρ μοι λέγε τοὺς ἔξω νόμους· ἐπεὶ καὶ ὁ τελώνης

ναι πάρα πολὺ εὔκολα, ἐνῷ τὰ παραγγέλματα τῆς κακίας ἔχουν πολὺν ἱδρῶτα. Διότι πράγματι, τί εἶναι δυσκολώτερον ἀπὸ τὸ νὰ δανείζῃ κανεὶς καὶ νὰ φροντίζῃ διὰ τόκους καὶ συναλλάγματα καὶ νὰ ζητῇ ἐγγυήσεις καὶ νὰ φοβῆται καὶ νὰ τρέμῃ διὰ ἐνέχυρα, διὰ τὸ κεφάλαιον, διὰ τὰ γραμμάτια, διὰ τοὺς τόκους, διὰ τὰς ἐγγυήσεις; Τέτοια εἶναι τὰ κοσμικὰ πράγματα. Διότι ἡ φαινομενικὴ αὐτὴ καὶ ἐπινοουμένῃ ἀσφάλεια εἶναι ἡ πιὸ σαθρὴ καὶ ὕποπτος, ἐνῷ τὸ νὰ ἐλεῇ κανεὶς εἶναι εὔκολον καὶ ἀπαλλάσσει ἀπὸ κάθε φροντίδα.

Ἂς μὴ ἐκμεταλλευώμεθα λοιπὸν τὰς συμφορὰς τῶν ἄλλων, οὔτε νὰ κάνωμεν μέσον κερδοσκοπίας τὴν φιλανθρωπίαν. Καὶ γνωρίζω μέν, ὅτι πολλοὶ ἀκούουν τὰ λόγια αὐτὰ μὲ πολλὴν δυσαρέσκειαν, ἀλλὰ ποῖον τὸ κέρδος ἐὰν σιωπήσω; Καθ' ὅσον ἐὰν σιωπήσω καὶ δὲν σᾶς ἐνοχλήσω καθόλου μὲ τὰ λόγια μου, εἶναι ἀδύνατον νὰ σᾶς ἀπαλλάξω ἀπὸ τὴν κόλασιν μὲ τὴν σιωπήν μου αὐτήν, ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα ποὺ θὰ προκύψῃ ἀπ' αὐτὸ θὰ εἶναι ἐντελῶς τὸ ἀντίθετον, διότι ἔτσι γίνεται μεγαλυτέρα ἡ τιμωρία, καὶ ὄχι μόνον διὰ σᾶς, ἀλλὰ καὶ εἰς ἐμένα ἡ σιωπή μου αὐτὴ θὰ γίνῃ πρόξενος τιμωρίας. Ποῖον τὸ ὄφελος ἀπὸ τὰ εὐχάριστα λόγια, ὅταν δὲν βοηθοῦν εἰς τὰ ἔργα, ἀλλ' ἀντιθέτως καὶ βλάπτουν; Ποῖον τὸ κέρδος, νὰ σᾶς εὐχαριστήσω μὲ τὰ λόγια καὶ νὰ σᾶς λυπήσω εἰς τὴν πραγματικότητα; νὰ εὐχαριστήσω τὴν ἀκοήν σας καὶ νὰ βλάψω τὴν ψυχήν σας; Ἀκριβῶς δι' αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη νὰ σᾶς στενοχωρῶ ἐδῶ, διὰ νὰ μὴ τιμωρηθῶμεν ἐκεῖ. Διότι πράγματι εἶναι φοβερή, ἀγαπητέ, πολὺ φοβερὴ καὶ χρειάζεται μεγάλην θεραπείαν ἡ ἀσθένεια ποὺ ἐκυρίευσε τὴν Ἐκκλησίαν. Καθ' ὅσον αὐτοὶ ποὺ ἔλαβον ἐντολὴν νὰ μὴ θησαυρίζουν οὔτε κἂν ἀπὸ δικαίους κόπους, ἀλλὰ νὰ ἀνοίγουν τὰς οἰκίας των εἰς ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἀνάγκην, ἀποκομίζουν κέρδος ἀπὸ τὴν πτωχείαν τῶν ἄλλων, ἐπινοοῦντες κεκαλυμμένην ἁρπαγὴν καὶ φαινομενικὰ δικαιολογημένην πλεονεξίαν.

6. Μὴ μοῦ παρουσιάσῃς βέβαια τοὺς κοσμικοὺς νόμους·

νόμον πληροῖ τὸν ἔξωθεν, ἀλλ' ὅμως κολάζεται. Ὃ καὶ ἡμεῖς πεισόμεθα, ἐὰν μὴ ἀποστῶμεν τοὺς πένητας ἐπιτρίβοντες, καὶ τῇ χρείᾳ καὶ τῇ ἀνάγκῃ ἀφορμῇ εἰς καπηλείαν ἀναίσχυντον ἀποχρώμενοι. Διὰ γὰρ τοῦτο χρήματα ἔχεις, ἵνα λύσῃς πενίαν, οὐχ ἵνα πραγματεύσῃ πενίαν· σὺ δὲ ἐν προσχήματι παραμυθίας μείζονα ἐργάζῃ τὴν συμφοράν, καὶ πωλεῖς φιλανθρωπίαν χρημάτων. Πώλησον, οὐ κωλύω, ἀλλὰ βασιλείας οὐρανῶν. Μὴ μικρὰν λάβῃς τιμὴν τοῦ τοσούτου κατορθώματος τόκον ἑκατοστιαῖον, ἀλλὰ τὴν ἀθάνατον ζωὴν ἐκείνην. Τί πτωχὸς εἶ, καὶ πένης καὶ μικρολόγος, ὀλίγου τὰ μεγάλα πωλῶν, χρημάτων ἀπολλυμένων, δέον βασιλείας ἀεὶ μενούσης; Τί τὸν Θεὸν ἀφείς, ἀνθρώπινα κερδαίνεις κέρδη; τί τὸν πλουτοῦντα παραδραμών, τὸν οὐκ ἔχοντα ἐνοχλεῖς, καὶ τὸν ἀποδιδόντα καταλιπών, τῷ ἀγνωμονοῦντι συμβάλλεις; Ἐκεῖνος ἐπιθυμεῖ ἀποδοῦναι· οὗτος δὲ καὶ δυσχεραίνει ἀποδιδούς. Οὗτος μόλις ἑκατοστὴν ἀποδίδωσιν· ἐκεῖνος δὲ ἑκατονταπλασίονα, καὶ ζωὴν αἰώνιον. Οὗτος μετὰ ὕβρεων καὶ λοιδοριῶν· ἐκεῖνος μετὰ ἐπαίνων καὶ εὐφημίας. Οὗτός σοι βασκανίαν ἐγείρει· ἐκεῖνος δὲ καὶ στεφάνους σοι πλέκει. Οὗτος μόλις ἐνταῦθα· ἐκεῖνος δὲ καὶ ἐκεῖ καὶ ἐνταῦθα. Ἆρ' οὖν οὐκ ἐσχάτης ταῦτα ἀνοίας, τὸ μηδὲ εἰδέναι κερδαίνειν; Πόσοι καὶ τὸ κεφάλαιον ἀπώλεσαν διὰ τόκους; πόσοι κινδύνοις περιέπεσον διὰ τόκους; πόσοι καὶ ἑαυτοὺς

διότι καὶ ὁ τελώνης ἐφαρμόζει τὸν νόμον τὸν κοσμικόν, ἀλλ' ὅμως τιμωρεῖται. Τὸ ἴδιον θὰ πάθωμεν καὶ ἐμεῖς, ἐὰν δὲν παύσωμεν νὰ συντρίβωμεν τοὺς πτωχούς, χρησιμοποιοῦντες ὡς ἀφορμὴν τῆς ἀδιανρόπου κερδοσκοπίας μας τὴν στέρησιν καὶ τὴν ἀνάγκην των. Διότι διὰ τοῦτο ἔχεις τὰ χρήματα, διὰ νὰ ἐξαφανίσῃς τὴν πτώχειαν καὶ ὄχι διὰ νὰ δημιουργήσῃς πτώχειαν. Σὺ ὅμως μὲ τὴν δικαιολογίαν τῆς παρηγορίας κάνεις μεγαλυτέραν τὴν συμφορὰν καὶ πωλεῖς ἔναντι χρημάτων τὴν φιλανθρωπίαν σου. Δὲν σ' ἐμποδίζω νὰ πωλήσῃς, ἀλλὰ μὲ σκοπὸν νὰ κερδίσῃς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Μὴ λάβῃς μικρὰν ἀμοιβήν, τὸν ἐλάχιστον αὐτὸν δηλαδὴ τόκον, ἔναντι τοῦ τόσον μεγάλου κατορθώματός σου, ἀλλὰ λάβε ὡς ἀμοιβὴν τὴν ἀθάνατον ἐκείνην ζωήν. Διατί εἶσαι πτωχὸς καὶ πένης καὶ ἀσχολεῖσαι μὲ μικροπράγματα, πωλῶν ἔναντι ὀλίγων τὰ μεγάλα, ἔναντι χρημάτων ποὺ χάνονται, ἐνῷ ἔπρεπε νὰ τὰ δίδῃς ἔναντι τῆς οὐρανίου βασιλείας ποὺ μένει διὰ παντός; Διατί ἀφήνεις τὸν Θεὸν καὶ φροντίζεις δι' ἀνθρώπινα κέρδη; διατί παραβλέπων τὸν πλούσιον, ἐνοχλεῖς αὐτὸν ποὺ δὲν ἔχει, καὶ ἐγκαταλείψας αὐτὸν ποὺ δίδει μὲ ἀφθονίαν, συμπράττεις μὲ τὸν ἀγνώμονα; Ἐκεῖνος ἐπιθυμεῖ νὰ σοῦ δώσῃ δι' ἐκεῖνα ποὺ τοῦ ἔδωσες, ἐνῷ αὐτὸς δυσφορεῖ ἐπιστρέφων αὐτὰ ποὺ τοῦ ἔδωσες. Αὐτὸς σοῦ δίδει μόλις καὶ μετὰ βίας ἕνα ἑκατοστὸν ἀπὸ αὐτὰ ποὺ τοῦ ἔδωσες, ἐνῷ ἐκεῖνος ἑκατονταπλάσια καὶ ζωὴν αἰώνιον. Αὐτὸς σοῦ τὰ ἐπιστρέφει μὲ ὕβρεις καὶ λοιδορίας, ἐνῷ ἐκεῖνος μὲ ἐπαίνους καὶ ἐγκώμια. Αὐτὸς νοιώθει μέσα του φθόνον διὰ σένα, ἐνῷ ἐκεῖνος σοῦ πλέκει καὶ στεφάνους. Αὐτὸς ἁπλῶς καὶ μόνον καὶ μετὰ δυσκολίας εἰς τὴν ἐδῶ ζωήν, ἐνῷ ἐκεῖνος καὶ εἰς τὴν ἐκεῖ ζωὴν καὶ εἰς τὴν ἐδῶ. Ἑπομένως δὲν εἶναι αὐτὰ δείγματα ἐσχάτης ἀνοησίας, τὸ νὰ μὴ γνωρίζῃς δηλαδὴ πῶς νὰ κερδίζῃς; Πόσοι δὲν ἔχασαν ἐξ αἰτίας τῶν τόκων καὶ τὸ κεφάλαιον; πόσοι δὲ δὲν περιέπεσαν ἐξ αἰτίας τῶν τόκων εἰς κινδύνους; πόσοι ἐξ αἰτίας τῆς ἀπεριγράπτου

καὶ ἑτέρους πενίᾳ περιέβαλον ἐσχάτῃ διὰ τὴν ἄφατον πλεονεξίαν;

Μὴ γάρ μοι τοῦτο εἴπῃς, ὅτι ἥδεται λαμβάνων, καὶ χάριν ἔχει τοῦ δανείσματος. Τοῦτο γὰρ διὰ τὴν σὴν ὠμότητα γίνεται. Ἐπεὶ καὶ ὁ Ἀβραὰμ τὴν γυναῖκα ἐκδιδοὺς τοῖς βαρβάροις, αὐτὸς κατεσκεύαζεν εὐπαράδεκτον γενέσθαι τὴν ἐπιβουλήν· ἀλλ' οὐχ ἑκών, ἀλλὰ διὰ τὸν φόβον τοῦ Φαραώ. Οὕτω καὶ ὁ πένης, ἐπειδὴ οὐδὲ τούτου ἄξιον αὐτὸν εἶναι νομίζεις, καὶ ὠμότητος ἀναγκάζεται χάριν εἰδέναι.

Σὺ δέ μοι δοκεῖς, κἂν κινδύνων ἀπαλλάξῃς, μισθὸν ἀπαιτεῖν τῆς ἀπαλλαγῆς ταύτης αὐτόν. Ἄπαγε, φησί, μὴ γένοιτο. Τί λέγεις; Τοῦ μείζονος ἀπαλλάττων, οὐ βούλει χρήματα ἀπαιτεῖν· ὑπὲρ δὲ τοῦ ἐλάττονος τοσαύτην ἐπιδείκνυσαι τὴν ἀπανθρωπίαν; Οὐχ ὁρᾷς ὅση τῷ πράγματι κεῖται τιμωρία; οὐκ ἀκούεις ὅτι καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ τοῦτο κεκώλυται; Ἀλλὰ τίς τῶν πολλῶν ὁ λόγος; Λαβὼν τὸν τόκον, πένητι δίδωμι, φησίν. Εὐφήμει ἄνθρωπε· οὐ βούλεται τοιαύτας θυσίας ὁ Θεός. Μὴ σοφίζου τὸν νόμον. Βέλτιον μὴ διδόναι πένητι, ἢ ἐντεῦθεν διδόναι· ὅτι τὸ ἐκ δικαίων πόνων συλλεγὲν ἀργύριον πολλάκις ποιεῖς εἶναι παράνομον διὰ τὰ πονηρὰ γεννήματα· ὥσπερ ἂν εἴ τις νηδὺν καλὴν ἀναγκάζοι τίκτειν σκορπίους. Καὶ τί λέγω τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον; Οὐχὶ καὶ ὑμεῖς ῥύπον αὐτὸ καλεῖτε; Εἰ δὲ οἱ κερδαίνοντες τοιαῦτα ψηφίζεσθε, ἐννόησον τίνα ὁ Θεὸς περὶ ὑμῶν οἴσει τὴν ψῆφον.

35. Ἀνάγνωθι Γεν. 12, 11-20 .
36. Προβλ. Δευτ. 23, 20-21.

πλεονεξίας των δὲν ὡδήγησαν καὶ τοὺς ἑαυτούς των καὶ τοὺς ἄλλους εἰς τὴν χειρίστην πτώχειαν;

Μὴ μοῦ εἰπῇς βέβαια τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ νοιώθει εὐχαρίστησιν ὅταν παίρνη καὶ νοιώθει εὐγνωμοσύνην διὰ τὸ δάνεισμα χρημάτων. Διότι αὐτὸ συμβαίνει ἐξ αἰτίας τῆς ἀπανθρωπιᾶς σου. Καθ' ὅσον καὶ ὁ 'Αβραάμ, ὅταν ἔδωσε τὴν γυναῖκα του εἰς τοὺς βαρβάρους, ὁ ἴδιος ἐβοήθησε νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ ἡ ἀπατηλὴ πρᾶξίς του, δὲν τὸ ἔκανεν ὅμως μὲ τὴν θέλησίν του, ἀλλὰ ἀπὸ φόβον πρὸς τὸν Φαραώ[35]. Ἔτσι καὶ ὁ πτωχός, ἐπειδὴ δὲν τὸν θεωρεῖς ἄξιον οὔτε καὶ δι' αὐτό, ἀναγκάζεται νὰ σοῦ χρεωστῇ χάριν καὶ δι' αὐτὴν τὴν σκληρότητά σου.

Σὺ ὅμως μοῦ δίδεις τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι καὶ ἂν ἀκόμη βοηθήσῃς κάποιον ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ κινδύνους, θὰ ζητήσῃς ἀπὸ αὐτὸν ἀμοιβὴν δι' αὐτὴν τὴν ἀπαλλαγήν. Κάθε ἄλλο, θὰ εἰπῇ κάποιος, αὐτὸ δὲν ἠμπορεῖ νὰ συμβῇ. Μὰ τί λέγεις; 'Απαλλάσσων αὐτὸν ἀπὸ τὸ μεγαλύτερον κακόν, δὲν θέλεις νὰ ζητήσῃς χρήματα, ἐνῷ διὰ τὴν πιὸ ἐλαχίστην εὐεργεσίαν δείχνεις τόσον μεγάλην ἀπανθρωπιάν; Δὲν βλέπεις πόσον μεγάλη τιμωρία σοῦ ἐπιφυλάσσεται δι' αὐτὴν τὴν ἐνέργειάν σου; δὲν ἀκούεις ὅτι αὐτὸ εἶχεν ἀπαγορευθῇ καὶ εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην;[36] Μὰ θὰ εἰπῇ κάποιος, τὸν τόκον ποὺ παίρνω τὸν δίδω εἰς τὸν πτωχόν. Παῦσε, ἄνθρωπέ μου· δὲν θέλει ὁ Θεὸς τέτοιου εἴδους θυσίας. Μὴ παραβιάζῃς τὸν νόμον μὲ ἀπατηλὰς ἐπινοήσεις. Προτιμώτερον εἶναι νὰ μὴ δίδῃς εἰς τὸν πτωχόν, παρὰ νὰ δίδῃς κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Διότι τὰ χρήματα ποὺ ἀπεκτήθησαν μὲ δικαίους κόπους, τὸ κάνεις πολλὲς φορὲς νὰ εἶναι παράνομον ἐξ αἰτίας τῶν πονηρῶν καρπῶν του, ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ἐὰν ἤθελε κάποιος ἐξαναγκάσει μίαν καλὴν κοιλίαν νὰ γεννήσῃ σκορπιούς. Καὶ διατί ἀναφέρω τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ; Καὶ σεῖς δὲν ὀνομάζεται αὐτὴν τὴν πρᾶξιν βρωμεράν; 'Εὰν δὲ σεῖς ποὺ κερδίζετε ἔχετε τέτοιαν γνώμην, σκέψου ποίαν ἀπόφασιν θὰ λάβῃ ὁ Θεὸς διὰ σᾶς.

Εἰ δὲ βούλει καὶ τοὺς ἔξωθεν νομοθέτας ἐρέσθαι, ἀκούσῃ ὅτι κἀκείνοις τῆς ἐσχάτης ἀναισχυντίας τὸ πρᾶγμα δεῖγμα εἶναι δοκεῖ. Τοὺς γοῦν ἐν ἀξιώμασιν ὄντας, καὶ εἰς τὴν μεγάλην τελοῦντας βουλήν, ἣν σύγκλητον καλοῦσιν, οὐ θέμις τοιούτοις κέρδεσι καταισχύνεσθαι· ἀλλὰ νόμος ἐστὶ παρ' αὐτοῖς ὁ τὰ τοιαῦτα ἀπαγορεύων κέρδη. Πῶς οὖν οὐκ ἄξιον φρίκης, εἰ μηδὲ τοσαύτην ἀπονέμοις τῇ τῶν οὐρανῶν πολιτείᾳ τιμήν, ὅσην τῇ βουλῇ Ῥωμαίων οἱ νομοθέται· ἀλλ' ἔλαττον οἴσει τῆς γῆς ὁ οὐρανός, καὶ οὐδὲ αὐτὴν αἰσχύνῃ τοῦ πράγματος τὴν ἀλογίαν; Τί γὰρ τούτου γένοιτ' ἂν ἀλογώτερον, ἀλλ' ἢ ὅταν τις χωρὶς γῆς καὶ ὑετοῦ καὶ ἀρότρου βιάζηται σπείρειν; Διὰ τοῦτο ζιζάνια θερίζουσι τὰ τῷ πυρὶ παραδιδόμενα οἱ τὴν πονηρὰν ταύτην ἐπινοήσαντες γεωργίαν. Μὴ γὰρ οὐκ εἰσὶ δίκαιαι ἐμπορίαι πολλαί; αἱ τῶν ἀγρῶν, αἱ τῶν ποιμνίων, αἱ τῶν βουκολίων, αἱ τῶν θρεμμάτων, αἱ τῶν χειρῶν, αἱ τῆς ἐπιμελείας τῶν ὄντων; Τί μαίνῃ καὶ παραπαίεις εἰκῇ γεωργῶν ἀκάνθας;

Ἀλλ' ἔχουσιν ἀποτυχίας οἱ τῆς γῆς καρποί, καὶ χάλαζαν καὶ ἐρυσίβην καὶ ἐπομβρίας; Ἀλλ' οὐ τοσαύτας, ὅσας οἱ τόκοι. Καὶ γὰρ ὅσα ἂν γένηται τοιαῦτα, περὶ τὴν πρόσοδον ἡ ζημία· τὸ δὲ κεφάλαιον ἕστηκεν, ὁ ἀγρός. Ἐνταῦθα δὲ πολλοὶ πολλάκις ἐν τῷ κεφαλαίῳ τὸ ναυάγιον ὑπέμειναν· καὶ πρὸ τῆς ζημίας δὲ ἐν διηνεκεῖ εἰσιν ἀθυμίᾳ. Οὐδέποτε γὰρ ἀπολαύει τῶν ὄντων ὁ δανειστής, οὐδὲ εὐφραίνεται ἐπὶ τούτοις, ἀλλ' ὅταν ὁ τόκος ἐνεχθῇ, οὐ χαίρει, ὅτι πρόσοδος

37. Ἐρυσίβη· νόσος τῶν φυτῶν, ἰδίως τῶν σιτηρῶν, κοινῶς ἡ καπνιά, τὸ σιναπίδι.

Ἐὰν ὅμως θελήσῃς νὰ ἐρωτήσῃς καὶ τοὺς κοσμικοὺς νομοθέτας, θ' ἀκούσῃς ὅτι καὶ ἐκεῖνοι τὸ θεωροῦν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ὡς δεῖγμα τῆς πιὸ φοβερῆς ἀναισχυντίας. Αὐτοὺς λοιπὸν ποὺ κατέχουν ἀξιώματα καὶ ὑπηρετοῦν εἰς τὴν μεγάλην βουλήν, ποὺ τὴν ὀνομάζουν σύγκλητον, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀτιμάζωνται μὲ παρόμοια κέρδη, ἀλλ' ὑπάρχει νόμος εἰς αὐτοὺς ποὺ ἀπαγορεύει τὰ κέρδη αὐτοῦ τοῦ εἴδους. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι ἄξιον φρίκης, ἐὰν δὲν ἤθελες ἀπονέμει οὔτε τόσην τιμὴν εἰς οὐράνιον πολιτείαν, ὅσην ἀπονέμουν οἱ νομοθέται εἰς τὴν βουλὴν τῶν Ρωμαίων, ἀλλὰ θεωρεῖς τὸν οὐρανὸν κατώτερον ἀπὸ τὴν γῆν καὶ οὔτε κἂν ἐντρέπεσαι δι' αὐτὴν τὴν παράλογον ἐνέργειάν σου; Διότι τί θὰ ἠμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ πιὸ παράλογον ἀπὸ αὐτό, ἀπὸ τὸ νὰ βασίζεται δηλαδὴ κανεὶς νὰ σπείρῃ τὴν στιγμὴν ποὺ δὲν ὑπάρχουν οὔτε ἡ γῆ οὔτε ἡ βροχὴ οὔτε καὶ τὸ ἄροτρον; Διὰ τοῦτο αὐτοὶ ποὺ ἐπενόησαν αὐτὴν τὴν πονηρὰν καλλιέργειαν θερίζουν ζιζάνια ποὺ ρίπτονται εἰς τὸ πῦρ. Μήπως λοιπὸν δὲν ὑπάρχουν πολλαὶ ἐμπορίαι ποὺ εἶναι δίκαιαι, ὅπως ἐπὶ παραδείγματι τῶν ἀγρῶν, τῶν ποιμνίων, τῶν βοδιῶν, τῶν διαφόρων ἄλλων ζώων ποὺ τρέφει κανείς, τῶν καρπῶν τῆς ἐργασίας τῶν χειρῶν, τῶν διαφόρων ἄλλων προϊόντων τῆς φροντίδος του; Διατί φέρεσαι τόσον ἀνόητα καὶ δείχνεις τόσην παραφροσύνην καλλιεργῶν ἄδικα ἀκάνθας;

Ἀλλὰ μήπως ἔχουν ἀποτυχίας οἱ καρποὶ τῆς γῆς καὶ προσβάλλονται ἀπὸ τὴν χάλαζαν, τὴν ἐρυσίβην[67] καὶ τὰς καταρρακτώδεις βροχάς; Ἀλλ' ὅμως ὄχι τόσας πολλάς, ὅσας ἔχουν οἱ τόκοι. Καθ' ὅσον ὅσα παρόμοια καὶ ἂν ἤθελον συμβῆ, ἡ ζημία θ' ἀναφέρεται μόνον εἰς τὸ εἰσόδημα, ἐνῷ τὸ κεφάλαιον, δηλαδὴ ὁ ἀγρός, μένει ἄθικτος. Ἐνῷ εἰς περίπτωσιν αὐτὴν πολλοὶ πολλὲς φορὲς ὑπέστησαν τὸ ναυάγιον εἰς τὸ κεφάλαιον, ἀλλὰ καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ζημίαν εὑρίσκονται εἰς συνεχῆ ἀγωνίαν. Διότι οὐδέποτε αὐτὸς ποὺ δανείζει δὲν ἠμπορεῖ ν' ἀπολαύσῃ τὰ ὑπάρχοντά του, οὔτε εὐχαριστεῖται δι' αὐτά, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀκόμη λάβῃ τὸν τόκον δὲν

γέγονεν, ἀλλὰ λυπεῖται, ὅτι οὐδέπω τὸ κεφάλαιον ἔφθασεν ὁ τόκος· καὶ πρὶν ἢ τέλειον τεχθῆναι τὸ κακὸν γέννημα τοῦτο, καὶ αὐτὸ τίκτειν ἀναγκάζει, τοὺς τόκους κεφάλαιον ποιῶν, καὶ βιαζόμενος τὰ ἄωρα καὶ ἀμβλωθρίδια προενεγκεῖν γεννήματα τῶν ἐχιδνῶν. Τοιοῦτον γὰρ οἱ τόκοι· τῶν θηρίων ἐκείνων μᾶλλον κατεσθίουσι καὶ σπαράττουσι τὰς τῶν ἀθλίων ψυχάς. Τοῦτο σύνδεσμος ἀδικίας· τοῦτο στραγγαλιὰ βιαίων συναλλαγμάτων. Δίδωμι γάρ, φησίν, οὐχ ἵνα λάβῃς, ἀλλ' ἵνα πλείονα ἀποδῷς. Καὶ ὁ μὲν Θεὸς οὔτε τὸ διδόμενον κελεύει λαβεῖν· «δίδοτε» γάρ, φησί, «παρ' ὧν οὐ προσδοκᾶτε λαβεῖν»· σὺ δὲ καὶ τοῦ διδομένου πλέον ἀπαιτεῖς, καὶ ὅπερ οὐκ ἔδωκας, τοῦτο ὡς ὀφειλόμενον ἀναγκάζεις καταθεῖναι τὸν εἰληφότα. Καὶ σὺν μὲν νομίζεις τὴν οὐσίαν σοι πλεονάζειν ἐντεῦθεν· ἀντὶ δὲ τῆς οὐσίας τὸ πῦρ ἀνάπτεις τὸ ἄσβεστον.

Ἵν' οὖν μὴ τοῦτο γένηται, ἐκκόψωμεν τὴν πονηρὰν νηδὺν τῶν τόκων, πηρώσωμεν τὰς παρανόμους ὠδῖνας, ἀναξηράνωμεν τὴν ὀλέθριον ταύτην γαστέρα, καὶ τὰ ἀληθῆ καὶ μεγάλα κέρδη διώκωμεν μόνα. Τίνα δὲ ταῦτά ἐστιν; Ἄκουσον Παύλου λέγοντος, ὅτι «μέγας πορισμὸς ἡ εὐσέβεια μετὰ αὐταρκείας». Τοῦτον τοίνυν πλουτῶμεν τὸν πλοῦτον μόνον, ἵνα καὶ ἐνταῦθα ἀδείας ἀπολαύσωμεν, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

88. Λουκᾶ 6, 35.
89. Α' Τιμ. 6, 6.

χαίρεται πού εἶχε κάποιο εἰσόδημα, ἀλλ' ἀντιθέτως λυπεῖται, διότι ὁ τόκος δὲν ἔφθασεν ἀκόμη τὸ κεφάλαιον. Καὶ ἔτσι πρὶν ἀκόμη τὸ κακὸν αὐτὸ βλάστημα γεννηθῇ τέλειον, τὸ ἐξαναγκάζει καὶ αὐτὸ νὰ γεννᾷ, κάμνων τοὺς τόκους κεφάλαιον, καὶ βιάζεται νὰ παρουσιάσῃ τὰ ἀνώριμα αὐτὰ καὶ πρόωρα γεννώμενα βλαστήματα τῶν φιδιῶν. Διότι τέτοιοι εἶναι οἱ τόκοι· κατασπαράττουν καὶ κατατρώγουν τὰς ψυχὰς τῶν δυστυχισμένων ἀνθρώπων πολὺ πιὸ χειρότερα ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ θηρία. Αὐτοὶ ἀποτελοῦν σύνδεσμον μὲ τὴν ἀδικίαν, αὐτοὶ διαστρεβλώνουν τὰς συμφωνίας ποὺ γίνονται μὲ τὴν βίαν. Διότι, λέγει, δίδω ὄχι διὰ νὰ λάβῃς, ἀλλὰ διὰ νὰ δώσῃς πολὺ περισσότερα. Καὶ ὁ μὲν Θεὸς διατάσσει νὰ μὴ παίρνῃ κανεὶς οὔτε κἂν αὐτὸ ποὺ δίδει· διότι λέγει· «Νὰ δίδετε εἰς ἐκείνους ἀπὸ τοὺς ὁποίους δὲν ἀναμένετε νὰ πάρετε»[28]· σὺ ὅμως ἀπαιτεῖς νὰ πάρῃς περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἔχεις δώσει, καὶ αὐτὸ ποὺ δὲν ἔδωσες, αὐτὸ ἐξαναγκάζεις αὐτὸν ποὺ τὸ ἐπῆρε νὰ σοῦ τὸ πληρώσῃ ὡσὰν νὰ σοῦ τὸ ὤφειλε. Καὶ σὺ μὲν νομίζεις ὅτι ἡ περιουσία σου αὐξάνεται ἀπὸ τὴν πρᾶξιν σου αὐτήν, ἀντὶ ν' αὐξήσῃς ὅμως τὴν περιουσίαν σου, ἀνάπτεις τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον.

Ὥστε λοιπὸν διὰ νὰ μὴ συμβῇ αὐτό, ἂς ἀποκόψωμεν τὴν πονηρὰν αὐτὴν κοιλίαν τῶν τόκων, ἂς ἀκρωτηριάσωμεν τοὺς παρανόμους αὐτοὺς πόνους, ἂς ἀποξηράνωμεν τὴν καταστρεπτικὴν αὐτὴν κοιλίαν καὶ ἂς ἐπιδιώκωμεν μόνον τὰ πραγματικὰ καὶ τὰ μεγάλα κέρδη. Ποῖα δὲ εἶναι αὐτά; Ἄκουσε τὸν Παῦλον ποὺ λέγει, ὅτι «ἡ εὐσέβεια εἶναι μεγάλη πηγὴ πλουτισμοῦ ὅταν συνοδεύεται ἀπὸ ὀλιγάρκειαν»[29]. Αὐτὸν λοιπὸν τὸν πλοῦτον μόνον ἂς προσπαθοῦμεν νὰ ἀποκτῶμεν, ὥστε καὶ τὴν ἐπίγειον ἀσφάλειαν ν' ἀπολαύσωμεν καὶ νὰ ἐπιτύχωμεν τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΖ΄
Ματθ. 17, 10 - 21

«Καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ λέγοντες· τί οὖν οἱ γραμματεῖς λέγουσιν, ὅτι Ἠλίαν δεῖ ἐλθεῖν πρῶτον;».

1. Οὐκ ἄρα ἀπὸ τῶν Γραφῶν τοῦτο ᾔδεσαν, ἀλλ' ἐκεῖνοι αὐτοῖς διεσάφουν, καὶ περιεφέρετο ὁ λόγος οὗτος ἐν τῷ ἀπείρῳ δήμῳ, καθάπερ καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ. Διὸ καὶ ἡ Σαμαρεῖτις ἔλεγε· «Μεσσίας ἔρχεται· ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος, ἀναγγελεῖ ἡμῖν πάντα»· καὶ αὐτοὶ ἠρώτων τὸν Ἰωάννην· «Ἠλίας εἶ, ἢ ὁ προφήτης;». Ἐκράτει μὲν γάρ, ὅπερ ἔφην, ὁ λόγος, καὶ ὁ περὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ ὁ περὶ τοῦ Ἠλία, οὐχ ὡς ἐχρῆν δὲ παρ' ἐκείνων ἑρμηνευόμενος. Αἱ μὲν γὰρ Γραφαὶ δύο λέγουσι τοῦ Χριστοῦ παρουσίας, ταύτην τε τὴν γεγενημένην, καὶ τὴν μέλλουσαν· καὶ ταύτας δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Ἐπεφάνη ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήριος, παιδεύουσα ἡμᾶς, ἵνα ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας, σωφρόνως καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν». Ἰδοὺ ἡ μία· ἄκουσον πῶς καὶ τὴν ἑτέραν δηλοῖ. Εἰπὼν γὰρ ταῦτα, ἐπήγαγε· «Προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα, καὶ ἐπιφάνειαν τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ».

Καὶ οἱ προφῆται δὲ ἑκατέρας μέμνηνται· τῆς μέντοι μιᾶς, τῆς δευτέρας, πρόδρομον λέγουσι τὸν Ἠλίαν ἔσεσθαι. Τῆς μὲν γὰρ προτέρας ἐγένετο ὁ Ἰωάννης, ὃν καὶ Ἠλίαν ὁ Χριστὸς ἐκάλει· οὐκ ἐπειδὴ Ἠλίας ἦν, ἀλλ' ἐπειδὴ τὴν διακονίαν

1. ἑαυτοὺς διορθώνομεν μὲ 'ἑαυτοῖς', ποὺ ὑπάρχει εἰς ἄλλους κώδικας, πρὸς καλυτέραν ἀπόδοσιν τοῦ νοήματος.
2. Ἰω. 4, 25.
3. Ἰω. 1, 21.
4. Τίτ. 2, 11-12.
5. Τίτ. 2, 13.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΖ΄
Ματθ. 17, 10 - 21

«Καὶ τὸν ἠρώτησαν οἱ μαθηταί του, λέγοντες· Διατί λοιπὸν οἱ γραμματεῖς λέγουν, ὅτι πρέπει πρῶτα νὰ ἔλθῃ ὁ Ἠλίας;».

1. Ἄρα λοιπὸν οἱ γραμματεῖς δὲν τὸ ἐγνώριζον αὐτὸ ἀπὸ τὰς Γραφάς, ἀλλ' οἱ ἴδιοι ἔδιδον αὐτὴν τὴν ἑρμηνείαν εἰς αὐτούς[1] καὶ διεδίδετο αὐτὸς ὁ λόγος εἰς τὸ ἄπειρον πλῆθος τοῦ λαοῦ, ὅπως ἀκριβῶς καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Χριστοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ Σαμαρεῖτις ἔλεγε· «Ἔρχεται ὁ Μεσσίας· ὅταν θὰ ἔλθῃ ἐκεῖνος θὰ μᾶς τὰ εἰπῇ ὅλα»[2]· οἱ ἴδιοι δὲ οἱ γραμματεῖς ἠρώτων τὸν Ἰωάννην· «Εἶσαι ὁ Ἠλίας ἢ ὁ προφήτης;»[3]. Βέβαια, ὅπως προανέφερα, διεδίδετο ὁ λόγος καὶ περὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ περὶ τοῦ Ἠλία, ἀλλ' ὅμως δὲν ἑρμηνεύετο ἀπὸ ἐκείνους ὅπως ἔπρεπε. Διότι αἱ μὲν Γραφαὶ ὁμιλοῦν διὰ δύο παρουσίας τοῦ Χριστοῦ· καὶ δι' αὐτὴν ἡ ὁποία ἐπραγματοποιήθη, καὶ διὰ τὴν μέλλουσαν. Θέλων ὁ Παῦλος νὰ δηλώσῃ αὐτάς, ἔλεγεν· «Ἐφανερώθη ἡ σωτήριος χάρις τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ μᾶς διδάξῃ, ὥστε, ἀφοῦ ἀρνηθῶμεν τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας, νὰ ζήσωμεν μὲ σωφροσύνην, δικαιοσύνην καὶ εὐσέβειαν»[4]. Αὐτὴ εἶναι ἡ μία παρουσία. Ἄκουσε πῶς ὁμιλεῖ καὶ διὰ τὴν ἄλλην. Διότι μετὰ ἀπὸ αὐτὰ προσέθεσεν· «προσμένοντες νὰ πραγματοποιηθῇ ἡ πανευτυχὴς ἐλπίς μας καὶ νὰ φανερωθῇ ἡ δόξα τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ»[5].

Ἀλλὰ καὶ οἱ προφῆται ὑπενθυμίζουν καὶ τὰς δύο. Τῆς μιᾶς λοιπόν, δηλαδὴ τῆς δευτέρας, θὰ εἶναι, λέγουν, πρόδρομος ὁ Ἠλίας[6], διότι τῆς μὲν πρώτης πρόδρομος ἐγένετο ὁ Ἰωάννης, τὸν ὁποῖον ὁ Χριστὸς ὠνόμαζε καὶ Ἠλίαν, ὄχι ἐπειδὴ ἦτο ὁ Ἠλίας, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπραγματοποίει τὸ ἔργον

6. Μαλ. 4, 4.

ἐπλήρου τὴν ἐκείνου. Ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνος πρόδρομος ἔσται τῆς δευτέρας παρουσίας, οὕτω καὶ οὗτος τῆς προτέρας ἐγένετο. Ἀλλ' οἱ γραμματεῖς ταῦτα συγχέοντες καὶ διαστρέφοντες τὸν δῆμον, ἐκείνης ἐμνημόνευον μόνης πρὸς τὸν δῆμον, τῆς δευτέρας παρουσίας, καὶ ἔλεγον, ὅτι εἰ οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός, ἔδει τὸν Ἠλίαν προλαβεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ μαθηταὶ λέγουσι· «Πῶς οἱ γραμματεῖς λέγουσιν, Ἠλίαν δεῖ ἐλθεῖν πρῶτον;». Διὰ τοῦτο καὶ πρὸς τὸν Ἰωάννην πέμψαντες οἱ Φαρισαῖοι ἠρώτων· «εἰ σὺ εἶ Ἠλίας;», οὐ μνημονεύοντες οὐδαμοῦ τῆς προτέρας παρουσίας.

Τίς οὖν ἐστιν ἡ λύσις, ἣν ὁ Χριστὸς ἐπήγαγεν; Ὅτι Ἠλίας μὲν ἔρχεται τότε πρὸ τῆς δευτέρας μου παρουσίας· καὶ νῦν δὲ ἐλήλυθεν Ἠλίας· τὸν Ἰωάννην οὕτω καλῶν. Οὗτος ἦλθεν Ἠλίας. Εἰ δὲ τὸν Θεσβίτην ζητοίης, ἔρχεται. Διὸ καὶ ἔλεγεν· «Ἠλίας μὲν ἔρχεται καὶ ἀποκαταστήσει πάντα». Ποῖα πάντα; Ἅπερ ὁ προφήτης ἔλεγε Μαλαχίας. «Ἀποστελῶ γὰρ ὑμῖν, φησίν, Ἠλίαν τὸν Θεσβίτην, ὃς ἀποκαταστήσει καρδίαν πατρὸς πρὸς υἱόν, μὴ ἐλθὼν πατάξω τὴν γῆν ἄρδην». Εἶδες ἀκρίβειαν προφητικῆς ῥήσεως; Ἐπειδὴ γὰρ τὸν Ἰωάννην Ἠλίαν ἐκάλεσεν ὁ Χριστός, διὰ τὴν κοινωνίαν τῆς διακονίας, ἵνα μὴ νομίσῃς τοῦτο καὶ παρὰ τοῦ προφήτου λέγεσθαι νῦν, προσέθηκεν αὐτοῦ καὶ τὴν πατρίδα, εἰπών, «τὸν Θεσβίτην»· Ἰωάννης δὲ Θεσβίτης οὐκ ἦν. Καὶ ἕτερον δὲ μετὰ τούτου παράσημον τίθησι λέγων, «μὴ ἐλθὼν πατάξω τὴν γῆν ἄρδην», τὴν δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν ἐμφαίνων τὴν φοβεράν. Τῇ γὰρ προτέρᾳ οὐκ ἦλθε πατάξαι τὴν γῆν. «Οὐ γὰρ ἦλθον», φησίν, «ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω τὸν κόσμον». Δηλῶν τοίνυν, ὅτι πρὸ ἐκείνης ἔρχεται ὁ Θεσβίτης

7. Ἰω. 1, 21.
8. Μαλ. 4, 5.
9. Ἰω. 12, 47.

ἐκείνου. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ἐκεῖνος θὰ γίνῃ πρόδρομος τῆς δευτέρας παρουσίας, ἔτσι καὶ αὐτὸς ὑπῆρξε πρόδρομος τῆς πρώτης. Οἱ γραμματεῖς ὅμως συγχέοντες αὐτὰ καὶ παραπλανοῦντες τὸν λαόν, ἔκαμνον λόγον πρὸς αὐτὸν μόνον διὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν καὶ ἔλεγον, ὅτι ἐὰν αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός, ἔπρεπε νὰ ἤρχετο πρὶν ἀπὸ αὐτὸν ὁ Ἠλίας. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ μαθηταὶ ἐρωτοῦν· «Πῶς οἱ γραμματεῖς λέγουν, ὅτι πρέπει ὁ Ἠλίας νὰ ἔλθῃ πρῶτος;». Διὰ τοῦτο καὶ οἱ Φαρισαῖοι ἀποστείλαντες ἀνθρώπους των πρὸς τὸν Ἰωάννην τὸν ἠρώτουν· «Μήπως σὺ εἶσαι ὁ Ἠλίας;»[7], μὴ κάμνοντες πουθενὰ λόγον διὰ τὴν πρώτην παρουσίαν.

Ποία λοιπὸν εἶναι ἡ ἀπάντησις ποὺ ἔδωσεν ὁ Χριστός; Ὅτι ὁ μὲν Ἠλίας θὰ ἔλθῃ τότε πρὶν ἀπὸ τὴν δευτέραν παρουσίαν του· καὶ τώρα δὲ ἦλθεν ὁ Ἠλίας, ὀνομάζων ἔτσι τὸν Ἰωάννην. Αὐτὸς ὁ Ἠλίας ἦλθεν. Ἐὰν δὲ θέλῃς τὸν Θεσβίτην, θὰ ἔλθῃ. Διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγεν· «Ὁ μὲν Ἠλίας θὰ ἔλθῃ καὶ θὰ τακτοποιήσῃ ὅλα». Ποῖα ὅλα; Αὐτὰ ἀκριβῶς διὰ τὰ ὁποῖα ἔλεγεν ὁ προφήτης Μαλαχίας. Διότι λέγει· «Θ' ἀποστείλω εἰς σᾶς τὸν Ἠλίαν τὸν Θεσβίτην, ὁ ὁποῖος θὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν καρδίαν τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν υἱόν του, διὰ νὰ μὴ ἔλθω καὶ ἐξολοθρεύσω τὴν γῆν ἐκ θεμελίων»[8]. Βλέπεις ἀκρίβειαν προφητικοῦ λόγου; Διότι, ἐπειδὴ ὁ Χριστὸς ὠνόμασε τὸν Ἰωάννην Ἠλίαν, λόγῳ τῆς ὁμοιότητος τοῦ ἔργου του, διὰ νὰ μὴ νομίσῃς ὅτι τὸ ἴδιο νόημα ἔχουν τώρα τὰ λόγια τοῦ προφήτου, προσέθεσε καὶ τὴν πατρίδα του, λέγων, «τὸν Θεσβίτην»· ἀσφαλῶς ὁ Ἰωάννης δὲν ἦτο Θεσβίτης. Μαζὶ δὲ μ' αὐτὸ προσθέτει καὶ ἄλλο χαρακτηριστικὸν γνώρισμα, λέγων, «διὰ νὰ μὴ συμβῇ νὰ ἔλθω καὶ καταστρέψω ἐκ θεμελίων τὴν γῆν», δηλώνων μὲ τὰ λόγια αὐτὰ τὴν φοβερὰν δευτέραν παρουσίαν του· διότι κατὰ τὴν πρώτην δὲν ἦλθε διὰ νὰ πατάξῃ τὴν γῆν· καθ' ὅσον λέγει· «Δὲν ἦλθα διὰ νὰ κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλὰ διὰ νὰ σώσω τὸν κόσμον»[9]. Αὐτὸ λοιπὸν τὸ εἶπε διὰ νὰ δηλώσῃ ὅτι ὁ Θεσβίτης θὰ ἔλθῃ πρὶν ἀπὸ τὴν δευτέραν παρουσίαν του, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ

τῆς τὴν κρίσιν ἐχούσης, τοῦτο εἴρηκε. Καὶ τὴν αἰτίαν δὲ ὁμοῦ διδάσκει τῆς παρουσίας αὐτοῦ. Τίς δὲ ἡ αἰτία; Ἵνα ἐλθὼν πείσῃ πιστεῦσαι τοὺς Ἰουδαίους τῷ Χριστῷ, καὶ μὴ πάντες ἄρδην ἀπόλωνται παραγενομένου. Διὸ δὴ καὶ αὐτὸς εἰς ἐκείνην αὐτοὺς παραπέμπων τὴν μνήμην, φησί· «καὶ ἀποκαταστήσει πάντα», τουτέστι, διορθώσεται τὴν ἀπιστίαν τῶν Ἰουδαίων τῶν τότε εὑρισκομένων. Διὸ καὶ σφόδρα ἀκριβέστατα εἴρηκεν. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἀποκαταστήσει καρδίαν υἱοῦ πρὸς πατέρα, ἀλλά, «πατρὸς πρὸς υἱόν». Ἐπειδὴ γὰρ πατέρες ἦσαν τῶν ἀποστόλων οἱ Ἰουδαῖοι, τοῦτο λέγει, ὅτι ἀποκαταστήσει τοῖς δόγμασι τῶν υἱῶν αὐτῶν, τουτέστι, τῶν ἀποστόλων, τὰς καρδίας τῶν πατέρων, τουτέστι, τοῦ γένους τῶν Ἰουδαίων τὴν διάνοιαν. «Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι Ἠλίας ἤδη ἦλθε, καὶ οὐκ ἔγνωσαν αὐτόν, ἀλλ' ἐποίησαν ἐν αὐτῷ ὅσα ἠθέλησαν. Οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μέλλει πάσχειν ὑπ' αὐτῶν. Τότε συνῆκαν, ὅτι περὶ Ἰωάννου εἶπεν αὐτοῖς». Καίτοι οὔτε οἱ γραμματεῖς τοῦτο εἶπον, οὔτε αἱ Γραφαί· ἀλλ' ἐπειδὴ λοιπὸν ὀξύτεροι ἐγένοντο καὶ προσεκτικώτεροι πρὸς τὰ λεγόμενα, ταχέως συνίεσαν.

Πόθεν δὲ ἔγνωσαν τοῦτο οἱ μαθηταί; Ἦν ἤδη προειρηκὼς αὐτοῖς, «αὐτός ἐστιν Ἠλίας ὁ μέλλων ἔρχεσθαι», ἐνταῦθα δέ, ὅτι ἦλθε· καὶ πάλιν, ὅτι «Ἠλίας ἔρχεται καὶ ἀποκαταστήσει πάντα». Ἀλλὰ μὴ θορυβηθῇς, μηδὲ πεπλανῆσθαι τὸν λόγον νομίσῃς, εἰ ποτὲ μὲν αὐτὸν ἥξειν, ποτὲ δὲ ἐληλυθέναι ἔφη. Πάντα γὰρ ἀληθῆ ταῦτα. Ὅταν μὲν γὰρ εἴπῃ, ὅτι «Ἠλίας μὲν ἔρχεται καὶ ἀποκαταστήσει πάντα», αὐτὸν Ἠλίαν φησί, καὶ τὴν τότε ἐσομένην τῶν Ἰουδαίων ἐπιστροφήν· ὅταν

10. Πρβλ. Ρωμ. 11, 25-26.
11. Ματθ. 17, 12-13.

γίνῃ ἡ κρίσις. Συγχρόνως δὲ διδάσκει καὶ τὴν αἰτίαν τῆς παρουσίας του. Ποία δὲ εἶναι ἡ αἰτία αὐτή; Διὰ νὰ πείσῃ, ἀφοῦ ἔλθῃ, τοὺς Ἰουδαίους νὰ πιστεύσουν εἰς τὸν Χριστόν, ὥστε νὰ μὴ ἐξολοθρευθοῦν ὅλοι ριζικῶς ὅταν θὰ ἔλθῃ ὁ Χριστός. Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ ὁ Κύριος τοὺς ὑπενθυμίζει αὐτό, λέγων, «καὶ θὰ τακτοποιήσῃ ὅλα», δηλαδὴ θὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν ὀρθὴν πίστιν τοὺς τότε εὑρισκομένους Ἰουδαίους[10]. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἀνέφερε μὲ πάρα πολὺ μεγάλην ἀκρίβειαν. Δὲν εἶπε δηλαδή, θ' ἀποκαταστήσῃ τὴν καρδίαν τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα του, ἀλλά, «τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν υἱόν του». Διότι, ἐπειδὴ οἱ Ἰουδαῖοι ἦσαν πατέρες τῶν ἀποστόλων, λέγει αὐτό, ὅτι θὰ ὁδηγήσῃ εἰς τὸ νὰ πιστεύσουν εἰς τὰς ἀληθείας τῶν υἱῶν των, δηλαδὴ τῶν ἀποστόλων, τὰς καρδίας τῶν πατέρων, δηλαδὴ τὴν διάνοιαν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ γένους. «Σᾶς λέγω δέ, ὅτι ὁ Ἠλίας ἤδη ἦλθε καὶ δὲν τὸν ἀνεγνώρισαν, ἀλλὰ τοῦ ἐπροξένησαν ὅσα κακὰ ἠθέλησαν. Ἔτσι καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου πρόκειται νὰ πάθῃ πολλὰ ἀπ' αὐτούς. Τότε ἀντελήφθησαν ὅτι μὲ τὰ λόγια του αὐτὰ ἐννοοῦσε τὸν Ἰωάννην»[11]. Μολονότι βέβαια οὔτε οἱ γραμματεῖς τὸ εἶπον αὐτό, οὔτε καὶ αἱ Γραφαί, ἀλλ' ἐπειδὴ πλέον ἔγιναν ὡριμώτεροι πνευματικὰ καὶ προσεκτικώτεροι πρὸς τὰ λόγια του, ἀμέσως ἀντελήφθησαν τὸ νόημα τῶν λόγων του.

Ἀπὸ ποῦ ὅμως τὸ ἀντελήφθησαν αὐτὸ οἱ μαθηταί του; Ἤδη τοὺς εἶχεν εἰπεῖ, «Αὐτὸς εἶναι ὁ Ἠλίας, ποὺ πρόκειται νὰ ἔλθῃ», ἐνῷ τώρα τοὺς λέγει, ὅτι ἦλθεν· καὶ πάλιν· «Θὰ ἔλθῃ ὁ Ἠλίας, ὁ ὁποῖος θὰ τακτοποιήσῃ ὅλα». Μὴ ἀνησυχήσῃς ὅμως, οὔτε νὰ σχηματίσῃς τὴν γνώμην ὅτι τὰ λόγια αὐτὰ ἀντιφάσκουν, ἐπειδὴ ἄλλοτε μὲν εἶπεν ὅτι αὐτὸς ἦλθεν, ἄλλοτε δὲ ὅτι θὰ ἔλθῃ. Ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀληθινά. Διότι ὅταν μὲν λέγῃ, ὅτι «Θὰ ἔλθῃ ὁ Ἠλίας καὶ θ' ἀποκαταστήσῃ τὰ πάντα», ἐννοεῖ τὸν ἴδιον τὸν Ἠλίαν καὶ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν Ἰουδαίων ποὺ πρόκειται νὰ γίνῃ τότε, ὅταν ὅμως λέγῃ, ὅτι «Αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ πρόκειται νὰ ἔλθῃ»,

δὲ εἴπῃ, ὅτι «ὁ μέλλων ἔρχεσθαι», κατὰ τὸν τρόπον τῆς διακονίας Ἰωάννην Ἠλίαν καλεῖ. Καὶ γὰρ οἱ προφῆται ἕκαστον τῶν εὐδοκίμων βασιλέων Δαυῒδ ἐκάλουν, καὶ τοὺς Ἰουδαίους ἄρχοντας Σοδόμων καὶ υἱοὺς Αἰθιόπων, ἀπὸ τῶν τρόπων. Ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνος τῆς δευτέρας ἔσται παρουσίας, οὕτως οὗτος τῆς προτέρας ἐγένετο πρόδρομος.

2. Οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον Ἠλίαν αὐτὸν ὀνομάζει πανταχοῦ, ἀλλ' ἵνα δείξῃ σφόδρα αὐτὸν τῇ παλαιᾷ συμβαίνοντα, καὶ κατὰ προφητείαν καὶ τὴν παρουσίαν ταύτην οὖσαν. Διὸ καὶ ἐπάγει πάλιν, ὅτι «ἦλθε, καὶ οὐκ ἔγνωσαν αὐτόν, ἀλλ' ἐποίησαν εἰς αὐτὸν πάντα ὅσα ἠθέλησαν». Τί ἐστι, «πάντα ὅσα ἠθέλησαν»; Ἐνέβαλον εἰς δεσμωτήριον, ὕβρισαν, ἀπέκτειναν, ἤνεγκαν τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐπὶ πίνακος. «Οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μέλλει πάσχειν ὑπ' αὐτῶν». Ὁρᾷς πῶς πάλιν εὐκαίρως αὐτοὺς ἀναμιμνήσκει τοῦ πάθους, ἀπὸ τοῦ πάθους τοῦ Ἰωάννου πολλὴν αὐτοῖς προξενῶν τὴν παραμυθίαν; Οὐ ταύτῃ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ θαύματα εὐθέως ἐργάσασθαι μεγάλα. Καὶ γὰρ ἡνίκα ἂν περὶ τοῦ πάθους διαλέγηται, εὐθέως θαυματουργεῖ, καὶ μετὰ τοὺς λόγους, καὶ πρὸ τῶν λόγων τούτων· καὶ πολλαχοῦ τοῦτο παρατηρήσαντά ἐστιν εὑρεῖν.

«Τότε γοῦν», φησίν, «ἤρξατο δεικνύειν, ὅτι δεῖ αὐτὸν ἀπελθεῖν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ ἀποκτανθῆναι καὶ πολλὰ παθεῖν». Τότε, πότε; Ὅτε ὡμολογήθη Χριστὸς καὶ Υἱὸς εἶναι τοῦ Θεοῦ. Πάλιν ἐν τῷ ὄρει, ὅτε τὴν θαυμαστὴν αὐτοῖς ἔδειξεν ὄψιν, καὶ περὶ τῆς δόξης αὐτοῦ διελέχθησαν οἱ προφῆται, ἀνέμνησεν αὐτοὺς τοῦ πάθους. Εἰπὼν γὰρ τὴν κατὰ Ἰωάννην ἱστορίαν, ἐπήγαγεν· «Οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου

12. Ἠσ. 1, 10.
13. Ματθ. 16, 21.

ὀνομάζει τότε Ἠλίαν τὸν Ἰωάννην λόγῳ τῆς ὁμοιότητος τοῦ ἔργου του. Καθ' ὅσον καὶ οἱ προφῆται τὸν καθένα ἀπὸ τοὺς διαπρέψαντας βασιλεῖς τὸν ὠνόμαζον Δαυίδ, καὶ τοὺς Ἰουδαίους, ἐξ αἰτίας τῆς συμπεριφορᾶς των τοὺς ὠνόμαζον ἄρχοντας τῶν Σοδόμων[12] καὶ υἱοὺς τῶν Αἰθιόπων. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος θὰ εἶναι πρόδρομος τῆς δευτέρας παρουσίας, ἔτσι καὶ αὐτὸς ὑπῆρξε πρόδρομος τῆς πρώτης παρουσίας του.

2. Δὲν τὸν ὀνομάζει δὲ Ἠλίαν εἰς κάθε περίπτωσιν μόνον διὰ τὸν λόγον αὐτόν, ἀλλὰ διὰ νὰ δείξῃ τὴν πάρα πολὺ μεγάλην συμφωνίαν του μὲ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην καὶ ὅτι ἡ παρουσία αὐτοῦ ἐγένετο κατόπιν προφητείας. Διὰ τοῦτο καὶ προσθέτει πάλιν, ὅτι «ἦλθε καὶ δὲν τὸν ἀνεγνώρισαν, ἀλλὰ τοῦ ἐπροξένησαν ὅσα κακὰ ἠθέλησαν». Τί σημαίνει δὲ «πάντα ὅσα ἠθέλησαν»; Τὸν ἔκλεισαν εἰς τὴν φυλακήν, τὸν ὕβρισαν, τὸν ἐφόνευσαν, καὶ μετέφεραν τὴν κεφαλήν του ἐπάνω εἰς πινάκιον φαγητοῦ. «Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον πρόκειται νὰ πάθῃ ἀπ' αὐτοὺς καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου». Βλέπεις πῶς πάλιν εἰς τὴν κατάλληλον στιγμὴν τοὺς ὑπενθυμίζει τὸ πάθος του, προξενῶν εἰς αὐτοὺς μεγάλην παρηγορίαν ἀπὸ τὸ πάθος τοῦ Ἰωάννου; Καὶ ὄχι μόνον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ ὅτι ἐπιτελεῖ εὐθὺς ἀμέσως μεγάλα θαύματα. Καθ' ὅσον κάθε φορὰν ποὺ συνέβαινε νὰ ὁμιλῇ διὰ τὸ πάθος του, ἀμέσως ἐθαυματούργει, καὶ μετὰ ἀπὸ τοὺς λόγους του καὶ πρὶν ἀπὸ τοὺς λόγους του, καὶ αὐτὸ εἶναι δυνατὸν νὰ παρατηρήσῃ κανεὶς εἰς πολλὰς περιπτώσεις.

«Τότε λοιπόν», λέγει, «ἤρχισε νὰ φανερώνῃ εἰς τοὺς μαθητάς του, ὅτι πρέπει νὰ μεταβῇ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ὅπου θὰ πάθῃ πολλὰ καὶ θὰ θανατωθῇ»[13]. Τότε· πότε; Ὅταν ὡμολογήθη ὅτι εἶναι ὁ Χριστὸς καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Πάλιν εἰς τὸ ὄρος, ὅταν ἀπεκάλυψεν εἰς αὐτοὺς τὴν θαυμαστὴν δόξαν του, καὶ οἱ προφῆται ὡμίλησαν περὶ τῆς δόξης του, τοὺς ὑπενθύμισε τὸ πάθος του. Διότι, ἀφοῦ τοὺς διηγήθη τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Ἰωάννην, ἐπρόσθεσεν· «Ἔτσι καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ

μέλλει πάσχειν ὑπ' αὐτῶν». Καὶ μετὰ μικρὸν πάλιν, ὅτε τὸν δαίμονα ἐξέβαλεν, ὃν οὐκ ἴσχυσαν οἱ μαθηταὶ ἐκβαλεῖν. Καὶ γὰρ καὶ τότε, «ἀναστρεφομένων αὐτῶν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ», φησίν, «εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, ὅτι μέλλει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων ἁμαρτωλῶν, καὶ ἀποκτενοῦσιν αὐτὸν καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται». Τοῦτο δὲ ἐποίει, τῷ μεγέθει τῶν θαυμάτων τὴν ὑπερβολὴν τῆς λύπης ὑποτεμνόμενος, καὶ παντὶ τρόπῳ αὐτοὺς παραμυθούμενος, ὥσπερ καὶ ἐνταῦθα τῇ μνήμῃ τοῦ θανάτου Ἰωάννου πολλὴν αὐτοῖς παρεῖχε τὴν παράκλησιν. Εἰ δὲ λέγοι τις· τίνος ἕνεκεν μὴ καὶ νῦν τὸν Ἠλίαν ἀναστήσας ἔπεμψεν, εἴγε τοσαῦτα αὐτοῦ μαρτυρεῖ τῇ παρουσίᾳ ἀγαθά; ἐροῦμεν, ὅτι καὶ νῦν τὸν Χριστὸν νομίζοντες Ἠλίαν εἶναι, οὐκ ἐπίστευον αὐτῷ. «Οἱ μὲν» γάρ, φησίν, «Ἠλίαν σε λέγουσιν, οἱ δὲ Ἰερεμίαν». Καὶ Ἰωάννου δὲ καὶ Ἠλίου οὐδὲν ἦν τὸ μέσον, ἢ ὁ χρόνος μόνος.

Πῶς οὖν τότε πιστεύσουσι; φησί. Καὶ γὰρ ἀποκαταστήσει πάντα οὐ διὰ τὸ γνώριμος εἶναι μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ διαταθῆναι μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐπὶ πλέον τοῦ Χριστοῦ τὴν δόξαν, καὶ παρὰ πᾶσιν εἶναι τοῦ ἡλίου φανερωτέραν. Ὅταν οὖν, τοσαύτης προλαβούσης ὑπολήψεως καὶ προσδοκίας, ἔλθῃ ἐκεῖνος τὰ αὐτὰ κηρύττων τούτῳ καὶ ἀναγγέλλων καὶ αὐτὸς τὸν Ἰησοῦν, εὐκολώτερον δέξονται τὰ λεγόμενα. Ὅταν δὲ εἴπῃ, «οὐκ ἔγνωσαν αὐτόν», καὶ ὑπὲρ τῶν καθ' ἑαυτῶν ἀπολογεῖται. Καὶ οὐ ταύτῃ αὐτοὺς μόνον παραμυθεῖται, ἀλλὰ καὶ τῷ δεῖξαι ἀδίκως παρ' αὐτῶν πάσχοντα ἅπερ πά-

14. Ματθ. 17, 22-23.
15. Ματθ. 16, 14.

ἀνθρώπου πρόκειται νὰ πάθῃ ἀπὸ αὐτούς». Καὶ μετὰ ἀπὸ ὀλίγον πάλιν, ὅταν ἐξεδίωξε τὸν δαίμονα, τὸν ὁποῖον δὲν ἠμπόρεσαν οἱ μαθηταί του νὰ ἐκδιώξουν. Καθ' ὅσον καὶ τότε, λέγει, «Καθ' ὃν χρόνον διέμενον αὐτοὶ εἰς τὴν Γαλιλαίαν εἶπεν εἰς αὐτοὺς ὁ 'Ιησοῦς, ὅτι πρόκειται ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου νὰ παραδοθῇ εἰς τὰ χέρια τῶν ἁμαρτωλῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι θὰ τὸν φονεύσουν καὶ κατὰ τὴν τρίτην ἡμέραν θ' ἀναστηθῇ»[14]. Αὐτὸ δὲ τὸ ἔκαμνε διὰ νὰ ἐλαττώσῃ μὲ τὸ μέγεθος τῶν θαυμάτων του τὴν πάρα πολὺ μεγάλην λύπην των καὶ διὰ νὰ τοὺς παρηγορήσῃ μὲ κάθε τρόπον· καὶ ἀκριβῶς καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὑπενθυμίζων εἰς αὐτοὺς τὸν θάνατον τοῦ 'Ιωάννου τοὺς ἔδιδε μεγάλην παρηγορίαν. 'Εὰν ὅμως ἤθελεν εἰπεῖ κάποιος· 'Διατί καὶ τώρα δὲν ἀποστέλλει τὸν 'Ηλίαν, ἀφοῦ τὸν ἀναστήσῃ, ἐφ' ὅσον ἡ παρουσία του πράγματι εἶναι πρόξενος τόσων ἀγαθῶν;' θὰ τοῦ ἀπαντήσωμεν, ὅτι καὶ τότε, θεωροῦντες τὸν Χριστὸν ὡς τὸν 'Ηλίαν, δὲν ἐπίστευον εἰς αὐτόν. Διότι, λέγει, «"Αλλοι μὲν νομίζουν ὅτι εἶσαι ὁ 'Ηλίας, ἄλλοι δὲ ὁ 'Ιερεμίας»[15]. Μεταξὺ δὲ τοῦ 'Ιωάννου καὶ τοῦ 'Ηλία δὲν ὑπῆρχε καμμία διαφορά, παρὰ μόνον ὁ χρόνος.

Πῶς λοιπὸν τότε θὰ πιστεύσουν; θὰ εἰπῇ κάποιος. Καθ' ὅσον θ' ἀποκαταστήσῃ τὰ πάντα, ὄχι μόνον ἐπειδὴ εἶναι γνωστός, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ θὰ διαλάμψῃ πολὺ περισσότερον μέχρι τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἡ δόξα τοῦ Χριστοῦ καὶ εἰς ὅλους θὰ εἶναι πιὸ φανερὴ καὶ ἀπὸ τὸν ἥλιον. "Οταν λοιπόν, ἀφοῦ διαδοθῇ τόσον πολὺ ἡ φήμη καὶ ἡ προσδοκία περὶ αὐτοῦ, ἔλθῃ ἐκεῖνος κηρύττων τὰ ἴδια μὲ αὐτὸν καὶ ἀναγγέλλων καὶ αὐτὸς τὸν ἐρχομὸν τοῦ 'Ιησοῦ, θὰ δεχθοῦν εὐκολώτερον τὰ λόγια του. "Οταν δὲ λέγῃ, «δὲν τὸν ἀνεγνώρισαν», εἶναι ὡσὰν νὰ ἀπολογῆται καὶ ὑπὲρ αὐτῶν τῶν ἰδίων. Καὶ δὲν τοὺς παρηγορεῖ μόνον μ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ ὅτι δείχνει, ὅτι ἄδικα πάσχει ἀπὸ αὐτοὺς αὐτὰ ποὺ πάσχει καὶ μὲ τὸ ὅτι συγκαλύπτει τὰ δυσάρεστα μὲ δύο θαύματα, καὶ μὲ τὸ θαῦμα τῆς μεταμορφώσεως εἰς τὸ ὄρος, καὶ μὲ

σχει, καὶ τῷ τὰ λυπηρὰ δύο συγκαλύψαι σημείοις, τῷ τε ἐν τῷ ὄρει, καὶ τῷ μέλλοντι γίνεσθαι.

Ταῦτα δὲ ἀκούσαντες, οὐκ ἐρωτῶσιν αὐτόν, πότε ἔρχεται Ἠλίας, ἢ τῇ ἀθυμίᾳ πιεζόμενοι τοῦ πάθους, ἢ δεδοικότες. Πολλαχοῦ γὰρ ὅταν ἴδωσι μὴ βουλόμενόν τι σαφῶς εἰπεῖν, σιγῶσι λοιπόν. Ὅτε γοῦν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ διατριβόντων εἶπε, «μέλλει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοσθαι, καὶ ἀποκτενοῦσιν αὐτόν», ἐπήγαγεν, ὁ Μᾶρκος μέν, ὅτι «ἠγνόουν τὸ ῥῆμα, καὶ ἐφοβοῦντο αὐτὸν ἐρωτῆσαι», ὁ Λουκᾶς δέ, ὅτι «ἦν παρακεκαλυμμένον ἀπ᾽ αὐτῶν, ἵνα μὴ αἴσθωνται αὐτοῦ, καὶ ἐφοβοῦντο αὐτὸν ἐρωτῆσαι περὶ τοῦ ῥήματος».

«Ἐλθόντων δὲ αὐτῶν πρὸς τὸν ὄχλον, προσῆλθεν αὐτῷ ἄνθρωπος γονυπετῶν αὐτόν, καὶ λέγων· Κύριε, ἐλέησόν μου τὸν υἱόν, ὅτι σεληνιάζεται, καὶ κακῶς πάσχει. Πολλάκις γὰρ πίπτει εἰς τὸ πῦρ, καὶ πολλάκις εἰς τὸ ὕδωρ· καὶ προσήνεγκα αὐτὸν τοῖς μαθηταῖς σου, καὶ οὐκ ἴσχυσαν αὐτὸν θεραπεῦσαι». Τοῦτον τὸν ἄνθρωπον σφόδρα ἀσθενοῦντα κατὰ πίστιν δείκνυσιν ἡ Γραφή· καὶ ἐκ πολλῶν τοῦτο δῆλον· ἔκ τε τοῦ εἰπεῖν τὸν Χριστόν, «τῷ πιστεύοντι πάντα δυνατά», ἔκ τε τοῦ εἰπεῖν αὐτὸν τὸν προσελθόντα, «βοήθει μου τῇ ἀπιστίᾳ», καὶ ἐκ τοῦ τὸν Χριστὸν κελεῦσαι τῷ δαίμονι, μηκέτι εἰσελθεῖν εἰς αὐτόν· καὶ ἐκ τοῦ πάλιν εἰπεῖν τὸν ἄνθρωπον τῷ Χριστῷ, εἰ δύνασαι».

Καὶ εἰ ἡ ἀπιστία αὐτοῦ γέγονεν αἰτία, φησί, τοῦ μὴ ἐξελθεῖν τὸν δαίμονα, τί τοῖς μαθηταῖς ἐγκαλεῖ; Δεικνὺς ὅτι δυνατὸν αὐτοῖς, καὶ χωρὶς τῶν προσαγόντων μετὰ πίστεως, πολλαχοῦ θεραπεῦσαι. Ὥσπερ γὰρ ἤρκει πολλάκις ἡ τοῦ προσ-

---

16. Μάρκ. 9, 32.
17. Λουκᾶ 9, 45.
18. Μάρκ. 9, 23.
19. Μάρκ. 9, 24.
20. Μάρκ. 9, 22.

αὐτὸ ποὺ πρόκειται νὰ συμβῇ εἰς τὸ μέλλον.

Ὅταν δὲ τὰ ἤκουσαν αὐτὰ δὲν τὸν ἠρώτησαν, πότε θὰ ἔλθῃ ὁ Ἠλίας, ἢ ἐπειδὴ ἦσαν κυριευμένοι ἀπὸ τὴν λύπην διὰ τὸ πάθος του ἢ ἐπειδὴ ἐφοβοῦντο. Διότι εἰς πολλὰς περιπτώσεις, ὅταν τὸν βλέπουν νὰ μὴ θέλῃ νὰ τοὺς εἰπῇ κάτι καθαρά, σιωποῦν εἰς τὴν συνέχειαν. Ὅταν λοιπὸν διέμενον εἰς τὴν Γαλιλαίαν καὶ εἶπεν. «Ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου πρόκειται νὰ παραδοθῇ καὶ θὰ τὸν θανατώσουν», ἐπρόσθεσεν ὁ μὲν Μᾶρκος, ὅτι «δὲν ἦσαν εἰς θέσιν ν' ἀντιληφθοῦν τὰ λόγια του καὶ ἐφοβοῦντο νὰ τὸν ἐρωτήσουν»[16], ὁ δὲ Λουκᾶς, ὅτι «ἦτο κρυμμένος ὁ λόγος αὐτὸς ἀπὸ αὐτούς, διὰ νὰ μὴ τὸν ἀντιληφθοῦν, καὶ ἐφοβοῦντο νὰ τὸν ἐρωτήσουν τί ἐσήμαινεν ὁ λόγος του»[17].

«Ὅταν δὲ ἦλθον πρὸς τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ, ἐπλησίασε τὸν Ἰησοῦν κάποιος ἄνθρωπος, ποὺ ἐγονάτισεν ἐμπρός του καὶ τοῦ ἔλεγε· Κύριε, λυπήσου τὸν υἱόν μου, διότι σεληνιάζεται καὶ ὑποφέρει πολύ. Πολλὲς φορὲς μάλιστα πίπτει εἰς τὴν φωτιὰν καὶ ἄλλοτε πάλιν εἰς τὸ νερό. Τὸν ἔφερα εἰς τοὺς μαθητάς σου καὶ δὲν κατώρθωσαν νὰ τὸν θεραπεύσουν». Τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν μᾶς τὸν παρουσιάζει ἡ Γραφὴ νὰ ἔχῃ πάρα πολὺ ἀδύνατον πίστιν, πρᾶγμα ποὺ γίνεται φανερὸν ἀπὸ πολλὰ μέρη· καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι εἶπεν ὁ Χριστός, «τὰ πάντα εἶναι δυνατὰ εἰς ἐκεῖνον ποὺ πιστεύει»[18], καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι εἶπεν αὐτὸς ποὺ τὸν ἐπλησίασε «βοήθησέ με εἰς τὴν ἀπιστίαν μου»[19], καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἔδωσεν ὁ Χριστὸς ἐντολὴν εἰς τὸν δαίμονα νὰ μὴ ξαναεισέλθῃ εἰς αὐτόν, ἀλλ' ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι εἶπεν ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος εἰς τὸν Χριστὸν «ἐὰν ἠμπορῇς»[20].

Ἐὰν ὅμως, θὰ εἰπῇ κάποιος, ἡ ἀπιστία αὐτοῦ ἔγινεν αἰτία νὰ μὴ ἐξέλθῃ ὁ δαίμων, διατί τότε κατηγορεῖ τοὺς μαθητάς του; Διὰ νὰ τοὺς δείξῃ, ὅτι καὶ χωρὶς τὴν πίστιν αὐτῶν ποὺ τοὺς πλησιάζουν, πολλὲς φορὲς εἶναι δυνατὸν εἰς αὐτοὺς νὰ θεραπεύσουν. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς πολλὲς φο-

άγοντος πίστις εἰς τὸ καὶ παρ' ἐλαττόνων λαβεῖν, οὕτω τῶν ποιούντων πολλάκις ἤρκεσεν ἡ δύναμις, καὶ μὴ πιστευόντων τῶν προσελθόντων, θαυματουργῆσαι. Καὶ ταῦτα ἀμφότερα δείκνυται ἐν ταῖς Γραφαῖς. Οἵ τε γὰρ περὶ Κορνήλιον ἀπὸ τῆς αὐτῶν πίστεως ἐπεσπάσαντο τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν· καὶ ἐπὶ τοῦ Ἐλισσαίου δέ, οὐδενὸς πιστεύσαντος, νεκρὸς ἀνέστη. Οἵ τε γὰρ ῥίψαντες, οὐ διὰ πίστιν, ἀλλὰ διὰ δειλίαν ἔρριψαν ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε, φοβηθέντες τὸ πειραστήριον, καὶ ἔφυγον· αὐτός τε ὁ ῥιφεὶς ἀποτεθνηκὼς ἦν, καὶ ἀπὸ μόνης τῆς τοῦ ἁγίου σώματος δυνάμεως ἀνίσταto ὁ νεκρός. Ὅθεν δῆλον ἐνταῦθα, ὅτι καὶ οἱ μαθηταὶ ἠσθένησαν, ἀλλ' οὐ πάντες· οἱ στῦλοι γὰρ οὐ παρῆσαν ἐκεῖ.

3. Θέα δὲ τούτου καὶ ἑτέρωθεν τὴν ἀγνωμοσύνην, πῶς ἐπὶ τοῦ ὄχλου ἐντυγχάνει τῷ Ἰησοῦ κατὰ τῶν μαθητῶν λέγων, ὅτι «προσήνεγκα αὐτὸν τοῖς μαθηταῖς σου, καὶ οὐκ ἴσχυσαν αὐτὸν θεραπεῦσαι». Ἀλλ' αὐτὸς ἀπαλλάττων αὐτοὺς τῶν ἐγκλημάτων ἐπὶ τοῦ δήμου, ἐκείνῳ τὸ πλέον λογίζεται. «Ὦ γενεὰ» γάρ, φησίν, «ἄπιστος καὶ διεστραμμένη, ἕως πότε ἔσομαι μεθ' ὑμῶν;», οὐκ εἰς τὸ τούτου πρόσωπον μόνον ἀποτεινόμενος, ἵνα μὴ ἀπορήσῃ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντας Ἰουδαίους. Καὶ γὰρ εἰκὸς πολλοὺς τῶν παρόντων σκανδαλισθῆναι, καὶ τὰ μὴ προσήκοντα ἐννοῆσαι περὶ αὐτῶν. Ὅταν δὲ εἴπῃ, «ἕως πότε ἔσομαι μεθ' ὑμῶν;», δείκνυσι πάλιν ἀσπαστὸν ὄντα τὸν θάνατον αὐτῷ καὶ ἐπιθυμίας τὸ πρᾶγμα, καὶ ποθεινὴν τὴν ἀποδημίαν· καὶ ὅτι οὐ τὸ σταυρωθῆναι, ἀλλὰ τὸ εἶναι μετ' αὐτῶν βαρύ.

Οὐ μὴν ἔστη μέχρι τῶν ἐγκλημάτων· ἀλλὰ τί φησι;

---

21. Πράξ. 10, 1 ἑ.
22. Δ' Βασ. 13, 21.
23. Εὑρίσκοντο εἰς τὸ ὄρος μεταμορφώσεως (Πέτρος, Ἰάκωβος, Ἰωάννης).

ρὲς ἤρκει ἡ πίστις ἐκείνου ποὺ προσήρχετο εἰς τὸ νὰ ἐκπληρωθῇ τὸ αἴτημά του καὶ ἀπὸ πολὺ κατωτέρους, ἔτσι πολλὲς φορὲς ἤρκεσεν ἡ δύναμις ἐκείνων ποὺ ἐθεράπευον νὰ θαυματουργήσουν καὶ χωρὶς νὰ πιστεύουν αὐτοὶ ποὺ προσήρχοντο. Καὶ αὐτὰ ἐπιβεβαιώνονται καὶ τὰ δύο ἀπὸ τὰς Γραφάς. Διότι καὶ οἱ περὶ τὸν Κορνήλιον ἔλαβον τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐξ αἰτίας τῆς πίστεώς των[21] καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Ἐλισσαίου πάλιν ἀνέστη ὁ νεκρός, μολονότι δὲν ἐπίστευσε κανείς. Διότι καὶ αὐτοὶ ποὺ ἔρριψαν τὸ νεκρὸν σῶμα, τὸ ἔρριψαν ἐκεῖ ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν ὄχι ἀπὸ πίστιν, ἀλλὰ ἀπὸ δειλίαν, καὶ ἐπειδὴ ἐφοβήθησαν τὰς δοκιμασίας, ἔφυγον, καὶ αὐτὸν ποὺ ἔρριψαν εἶχεν ἀποθάνει, καὶ ἀνεστήθη ὁ νεκρὸς ἀπὸ μόνης τῆς δυνάμεως τοῦ ἁγίου σώματος[22]. Ἄρα εἶναι φανερὸν ὅτι εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν καὶ οἱ μαθηταὶ ἔδειξαν ὀλιγοπιστίαν, ἀλλ' ὅμως ὄχι ὅλοι· διότι οἱ στῦλοι δὲν ἦσαν παρόντες[23].

3. Ἀλλ' ὅμως πρόσεχε καὶ ἀπὸ ἄλλην ἄποψιν τὴν ἀγνωμοσύνην αὐτοῦ, πῶς δηλαδὴ πλησιάζει τὸν Ἰησοῦν παρουσίᾳ τοῦ λαοῦ καὶ ὁμιλεῖ ἐναντίον τῶν μαθητῶν, λέγων, «τὸν ἔφερα εἰς τοὺς μαθητάς σου, καὶ δὲν κατώρθωσαν νὰ τὸν θεραπεύσουν». Αὐτὸς ὅμως ἀπαλλάσσων τοὺς μαθητάς του ἀπὸ τὰς κατηγορίας παρουσίᾳ τοῦ λαοῦ, καταλογίζει εἰς ἐκεῖνον τὸ μεγαλύτερον βάρος. Διότι, λέγει, «Ὦ γενεὰ ἄπιστος καὶ διεστραμμένη, μέχρι πότε θὰ εὑρίσκωμαι μαζί σας;»· καὶ δὲν ἀπευθύνεται μόνον εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, διὰ νὰ μὴ ὁδηγήσῃ εἰς ἀμηχανίαν τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὅλους τοὺς Ἰουδαίους. Καθ' ὅσον φυσικὸν ἦτο πολλοὶ ποὺ ἦσαν παρόντες νὰ σκανδαλισθοῦν καὶ νὰ σκεφθοῦν περὶ αὐτῶν πράγματα ποὺ δὲν ἥρμοζον. Ἀλλὰ καὶ ὅταν λέγῃ, «μέχρι πότε θὰ εὑρίσκωμαι μαζί σας;», δείχνει πάλιν ὅτι ὁ θάνατος εἶναι δι' αὐτὸν κάτι τι τὸ εὐπρόσδεκτον καὶ πρᾶγμα ἐπιθυμητὸν καὶ πολὺ ποθητὴ ἡ ἀποδημία, καὶ ὅτι εἶναι βαρὺ πρᾶγμα ὄχι τὸ νὰ σταυρωθῇ, ἀλλὰ τὸ νὰ εἶναι μαζὶ μ' αὐτούς.

Ἀλλ' ὅμως δὲν ἠρκέσθη μόνον εἰς τὰς κατηγορίας, ἀλλὰ

«Φέρετέ μοι αὐτὸν ὧδε». Καὶ αὐτὸς δὲ ἐρωτᾷ αὐτόν, πόσον χρόνον ἔχει, καὶ ὑπὲρ τῶν μαθητῶν ἀπολογούμενος, κἀκεῖνον ἄγων εἰς ἐλπίδα χρηστήν, καὶ τοῦ πιστεῦσαι, ὅτι ἔσται αὐτῷ ἀπαλλαγὴ τοῦ κακοῦ. Καὶ ἀφίησιν αὐτὸν σπαράττεσθαι, οὐ πρὸς ἐπίδειξιν (ἐπειδὴ γοῦν ὄχλος συνήγετο, καὶ ἐπετίμησεν αὐτῷ), ἀλλὰ δι᾽ αὐτὸν τὸν πατέρα· ἵν᾽ ὅταν ἴδῃ θορυβούμενον ἀπὸ τοῦ κληθῆναι μόνον, κἂν οὕτως ἐναχθῇ εἰς τὴν πίστιν τοῦ ἐσομένου θαύματος. Ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνος εἶπεν, ὅτι «ἐκ παιδός», καὶ ὅτι, «εἰ δύνασαι, βοήθει μοι», λέγει· «Τῷ πιστεύοντι πάντα δυνατά», πάλιν εἰς αὐτὸν περιτρέπων τὸ ἔγκλημα. Καὶ ὅτε μὲν ἔλεγεν ὁ λεπρός, «εἰ θέλεις, δύνασαί με καθαρίσαι», μαρτυρῶν αὐτοῦ τῇ ἐξουσίᾳ, ἐπαινῶν αὐτὸν καὶ βεβαιῶν τὸ εἰρημένον, ἔλεγε· «θέλω, καθαρίσθητι». Ὅτε δὲ οὗτος οὐδὲν ἄξιον τῆς αὐτοῦ δυνάμεως ἐφθέγξατο εἰπών, «εἰ δύνασαι, βοήθει μοι», ὅρα πῶς αὐτὸ διορθοῦται, ὡς οὐ δεόντως εἰρημένον. Τί γάρ φησιν; «Εἰ δύνασαι πιστεῦσαι, πάντα δυνατὰ τὸ πιστεύοντι». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· τοσαύτη παρ᾽ ἐμοὶ δυνάμεως περιουσία, ὡς καὶ ἑτέρους δύνασθαι ποιεῖν ταῦτα θαυματουργεῖν. Ὥστε ἂν πιστεύῃς ὡς δεῖ, καὶ αὐτὸς δύνασαι θεραπεῦσαι, φησί, καὶ τοῦτον καὶ ἑτέρους πολλούς. Καὶ ταῦτα εἰπών, ἀπήλλαξε τὸν δαιμονῶντα.

Σὺ δὲ μὴ μόνον ἐντεῦθεν αὐτοῦ σκόπει τὴν πρόνοιαν καὶ τὴν εὐεργεσίαν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐκείνου τοῦ καιροῦ, οὗ συνεχώρησεν ἔνδον εἶναι τὸν δαίμονα. Καὶ γὰρ εἰ μὴ πολλῆς προνοίας καὶ τότε ἀπέλαυεν ὁ ἄνθρωπος, πάλαι ἂν ἀπολώλει. Καὶ γὰρ εἰς τὸ πῦρ αὐτὸν ἔβαλλε, φησί, καὶ εἰς τὸ

---

24. Μάρκ. 9, 22-23.
25. Λουκᾶ 5, 12-13.

τί λέγει; «Φέρετέ μου αὐτὸν ἐδῶ». Καὶ τὸν ἐρωτᾷ πόσα χρόνια εἶναι ἀσθενής, δικαιολογῶν ἔτσι καὶ τοὺς μαθητάς του καὶ ἐκεῖνον ὁδηγῶν εἰς τὴν καλὴν ἐλπίδα καὶ εἰς τὸ νὰ πιστεύσῃ ὅτι θ' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὸ κακόν. Καὶ τὸν ἀφήνει νὰ σπαράζῃ ὄχι πρὸς ἐπίδειξιν (καθ' ὅσον καὶ τὸν ἐπετίμησεν ἐπειδὴ ἐσυγκεντρώνετο πολὺ πλῆθος), ἀλλὰ ἐξ αἰτίας τοῦ πατρός του, ὥστε, ὅταν ἰδῇ τὸ δαιμόνιον νὰ καταλαμβάνεται ἀπὸ ἀνησυχίαν διὰ τὸ ὅτι καὶ μόνον ὡδηγήθη ἐμπρὸς εἰς αὐτόν, ἔστω καὶ ἔτσι νὰ πιστεύσῃ εἰς τὸ θαῦμα ποὺ ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ. Ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνος εἶπεν, ὅτι «ἀπὸ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν», καὶ ὅτι, «ἐὰν ἠμπορῇς, βοήθησέ με», τοῦ ἀπαντᾷ ὁ Κύριος· «Τὰ πάντα εἶναι δυνατὰ εἰς αὐτὸν ποὺ πιστεύει»[24], ἐπιρρίπτων καὶ πάλιν εἰς αὐτὸν τὴν κατηγορίαν. Καὶ ὅταν μὲν ἔλεγεν ὁ λεπρός, «ἐὰν θέλῃς, ἠμπορεῖς νὰ μὲ καθαρίσῃς», ὁμολογῶν μὲ τὰ λόγια του αὐτὰ τὴν δύναμίν του, μὲ σκοπὸν νὰ τὸν ἐπαινέσῃ καὶ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τὰ λόγια του ἔλεγε· «θέλω, καθαρίσου»[25]· ὅταν ὅμως αὐτὸς δὲν εἶπε τίποτε ποὺ νὰ ἦτο ἄξιον τῆς δυνάμεώς του, λέγων, «ἐὰν ἠμπορῇς, βοήθησέ με», πρόσεχε πῶς τὸ διορθώνει αὐτό, ὡς κάτι τὸ ἀνάρμοστον. Τί λέγει λοιπόν; «Ἐὰν ἔχῃς τὴν δύναμιν νὰ πιστεύσῃς, ὅλα εἶναι δυνατὰ εἰς ἐκεῖνον ποὺ πιστεύει». Τὰ λόγια του αὐτὰ ἔχουν τὴν ἑξῆς σημασίαν· Τόσον μεγάλη ἀφθονία δυνάμεως ὑπάρχει εἰς ἐμένα ὥστε νὰ ἠμπορῶ καὶ ἄλλους νὰ κάνω ἱκανοὺς νὰ θαυματουργοῦν. Ἄρα λοιπὸν ἐὰν πιστεύῃς ὅπως πρέπει, καὶ ὁ ἴδιος, λέγει, ἠμπορεῖς νὰ θεραπεύσῃς καὶ αὐτὸν καὶ πολλοὺς ἄλλους. Καὶ ἀφοῦ τὰ εἶπεν αὐτά, ἀπήλλαξε τὸν ἀσθενῆ ἀπὸ τὸ δαιμόνιον.

Σὺ ὅμως μὴ σκέπτεσε μόνον ἀπὸ αὐτὸ τὴν πρόνοιαν καὶ τὴν εὐεργεσίαν του, ἀλλὰ καὶ τὸν χρόνον ἐκεῖνον ποὺ ἐπέτρεψε νὰ παραμείνῃ μέσα εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸ δαιμόνιον. Καθόσον ἐὰν καὶ τότε δὲν ἐξεδηλώνετο εἰς τὸν ἄνθρωπον εἰς τόσον μεγάλον βαθμὸν ἡ πρόνοιά του, ἴσως νὰ εἶχε πρὸ πολλοῦ ἀπολεσθῇ. Διότι, λέγει, τὸν ρίπτει καὶ εἰς τὴν φω-

ὕδωρ. Ὁ δὲ ταῦτα τολμῶν καὶ ἀνεῖλεν ἂν πάντως, εἰ μὴ καὶ ἐν τοσαύτῃ μανίᾳ πολὺν ἐπέθηκεν ὁ Θεὸς αὐτῷ τὸν χαλινόν· ὥσπερ οὖν καὶ ἐπ' ἐκείνων τῶν γυμνῶν, τῶν ἐν ταῖς ἐρημίαις τρεχόντων, καὶ λίθοις ἑαυτοὺς κατακοπτόντων. Εἰ δὲ σεληνιαζόμενον καλεῖ, μηδὲν θορυβηθῇς· τοῦ γὰρ πατρὸς τοῦ δαιμονῶντός ἐστιν ἡ φωνή. Πῶς οὖν φησι καὶ ὁ εὐαγγελιστής, ὅτι σεληνιαζομένους πολλοὺς ἐθεράπευσεν; Ἀπὸ τῆς τῶν πολλῶν ὑπονοίας αὐτοὺς καλῶν. Ὁ γὰρ δαίμων ἐπὶ διαβολῇ τοῦ στοιχείου καὶ ἐπιτίθεται τοῖς ἁλοῦσι, καὶ ἀνίησιν αὐτούς, κατὰ τοὺς τῆς σελήνης δρόμους· οὐχ ὡς ἐκείνης ἐνεργούσης, ἄπαγε· ἀλλ' αὐτὸς τοῦτο κακουργῶν εἰς τὴν τοῦ στοιχείου διαβολήν. Διὸ καὶ πεπλανημένη παρὰ τοῖς ἀνοήτοις ἐκράτησε δόξα, καὶ οὕτω τοὺς τοιούτους καλοῦσι δαίμονας ἀπατώμενοι· οὐδὲ γάρ ἐστι τοῦτο ἀληθές.

«Τότε προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ κατ' ἰδίαν, ἠρώτησαν αὐτόν, τίνος ἕνεκεν οὐκ ἠδυνήθησαν αὐτοὶ τὸν δαίμονα ἐκβαλεῖν». Ἐμοὶ δοκοῦσιν ἀγωνιᾶν καὶ δεδοικέναι, μήποτε τὴν χάριν, ἣν ἐπιστεύθησαν, ἀπώλεσαν. Ἔλαβον γὰρ ἐξουσίαν κατὰ δαιμόνων ἀκαθάρτων. Διὸ καὶ ἐρωτῶσι, κατ' ἰδίαν αὐτῷ προσελθόντες, οὐκ αἰσχυνόμενοι (εἰ γὰρ τὸ ἔργον ἐξῆλθε καὶ ἠλέγχθησαν, περιττὸν ἦν αἰσχύνεσθαι λοιπὸν τὴν διὰ τῶν λόγων ὁμολογίαν), ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ ἀπορρήτου καὶ μεγάλου πράγματος ἔμελλον αὐτὸν ἐρωτᾶν. Τί οὖν ὁ Χριστός; «Διὰ τὴν ἀπιστίαν ὑμῶν», φησίν. «Ἐὰν γὰρ ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ, μετάβηθι, καὶ μεταβήσεται, καὶ οὐδὲν ἀδυνατήσει ὑμῖν».

---

26. Μάρκ. 5, 1 ἑ.
27. Ματθ. 4, 24.
28. Ματθ. 10, 8.

τιὰν καὶ εἰς τὸ νερό. Αὐτὸς δὲ ποὺ τολμᾷ τέτοια πράγματα ἐνδεχομένως καὶ νὰ τὸν ἐξωλόθρευεν, ἐὰν ὁ Θεὸς δὲν ἔθετε ἰσχυρὸν χαλινὸν εἰς τὴν τόσον μεγάλην μανίαν του, ὅπως ἀκριβῶς συνέβη καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ἐκείνων τῶν γυμνῶν ποὺ ἔτρεχον εἰς τὰς ἐρημίας καὶ κατέσχιζον τὰ σώματά των μὲ λίθους[26]. Ἐὰν δὲ τὸν ὀνομάζῃ σεληνιαζόμενον, μὴ ἀνησυχῇς καθόλου, διότι ἡ ὀνομασία αὐτὴ ἀπεδόθη ἀπὸ τὸν πατέρα τοῦ δαιμονιζομένου. Μὰ πῶς λοιπὸν τότε ὁ εὐαγγελιστὴς λέγει, ὅτι ἐθεράπευσε πολλοὺς σεληνιαζομένους;[27] Ἡ ὀνομασία αὐτὴ ὀφείλεται εἰς τὴν ἀντίληψιν τῶν πολλῶν. Διότι ὁ δαίμων διὰ νὰ διαστρέψῃ τὸ ἀνθρώπινον στοιχεῖον καὶ ἐπιτείνει τὰς ἐπιθέσεις του ἐναντίον αὐτῶν ποὺ ἔχει κατακυριεύσει καὶ χαλαρώνει αὐτάς, ἀναλόγως πρὸς τὰς διαφόρους φάσεις τῆς σελήνης. Ὄχι βέβαια ὅτι ἐκείνη συντελεῖ εἰς τοῦτο, μὴ γένοιτο, ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁ δαίμων διαπράττει αὐτὴν τὴν κακουργίαν διὰ νὰ διαστρέψῃ τὸ ἀνθρώπινον στοιχεῖον. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπεκράτησε μεταξὺ τῶν ἀνοήτων αὐτὴ ἡ ἐσφαλμένη ἀντίληψις καὶ ἔτσι ἐσφαλμένως ὀνομάζουν αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους δαιμονισμένους· διότι οὔτε καὶ αὐτὸ εἶναι σωστόν.

«Τότε ἀφοῦ τὸν ἐπλησίασαν οἱ μαθηταί του τὸν ἠρώτησαν ἰδιαιτέρως, διατί δὲν ἠμπόρεσαν αὐτοὶ νὰ ἐκδιώξουν τὸν δαίμονα». Ἔχω τὴν γνώμην ὅτι ἐκυριεύθησαν ἀπὸ ἀγωνίαν καὶ φόβον μὴ τυχὸν ἔχασαν τὴν χάριν ποὺ τοὺς ἐνεπιστεύθη. Διότι ἔλαβον ἐξουσίαν ἐναντίον τῶν ἀκαθάρτων δαιμόνων[28]. Διὰ τοῦτο καὶ τὸν ἐρωτοῦν, ἀφοῦ τὸν ἐπλησίασαν ἰδιαιτέρως, χωρὶς καμμίαν ἐντροπὴν (διότι ἐφ' ὅσον ἔλαβε τέλος ἡ πρᾶξις καὶ ἠλέχθησαν, ἦτο περιττὸν εἰς τὴν συνέχειαν νὰ ἐντρέπωνται νὰ εἰποῦν τὴν ἀδυναμίαν των), ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ τὸν ἐρωτήσουν δι' ἕνα ἀπόρρητον καὶ μεγάλο πρᾶγμα. Τί λοιπὸν τοὺς λέγει ὁ Χριστός; «Ἐξ αἰτίας τῆς ἀπιστίας σας», λέγει· «διότι ἐὰν ἔχετε πίστιν ὡσὰν τὸν κόκκον τοῦ σιναπιοῦ, θὰ εἰπῆτε εἰς τὸ ὄρος αὐτό, μετακινήσου, καὶ θὰ μετακινηθῇ, καὶ τίποτε δὲν θὰ σᾶς εἶναι ἀδύνατον».

Εἰ δὲ λέγοις, ποῦ ὄρος μετέθηκαν; ἐκεῖνο ἂν εἴποιμι, ὅτι πολλῷ μείζονα ἐποίησαν, μυρίους νεκροὺς ἀναστήσαντες. Οὐδὲ γὰρ ἴσον, ὄρος μεταστῆσαι, καὶ θάνατον ἀπὸ σώματος κινῆσαι. Λέγονται δὲ μετ' ἐκείνους ἅγιοί τινες ἐκείνων ἐλάττους πολλῷ, καὶ ὄρη χρείας καλεσάσης μεταθεῖναι. Ὅθεν δῆλον ὡς καὶ οὗτοι μετέθεσαν ἄν, καλούσης χρείας. Εἰ δὲ τότε οὐκ ἐγένετο χρεία, μὴ ἐγκάλει. Ἄλλως δὲ καὶ αὐτὸς οὐκ εἶπεν, ὅτι μεταστήσεται πάντως, ἀλλ' ὅτι δυνήσεσθε καὶ τοῦτο. Εἰ δὲ οὐ μετέστησαν, οὐκ ἐπειδὴ οὐκ ἠδυνήθησαν (πῶς γάρ, οἱ τὰ μείζονα δυνηθέντες;), ἀλλ' ἐπειδὴ οὐκ ἐβουλήθησαν, διὰ τὸ μὴ γενέσθαι χρείαν. Εἰκὸς δὲ καὶ γεγενῆσθαι τοῦτο, καὶ μὴ γεγράφθαι· οὐδὲ γὰρ πάντα ἃ ἐθαυματούργησαν ἐγράφη. Τότε μέντοι ἀτελέστερον πολλῷ διέκειντο.

Τί οὖν; οὐδὲ ταύτην τὴν πίστιν εἶχον τότε; Οὐκ εἶχον· οὐδὲ γὰρ ἀεὶ οἱ αὐτοὶ ἦσαν· ἐπεὶ καὶ Πέτρος νῦν μὲν μακαρίζεται, νῦν δὲ ἐπιτιμᾶται· καὶ οἱ λοιποὶ δὲ εἰς ἄνοιαν σκώπτονται παρ' αὐτοῦ, ὅτε οὐ συνῆκαν τὸν περὶ τῆς ζύμης λόγον. Συνέβη δὲ καὶ τότε τοὺς μαθητὰς ἀσθενῆσαι· ἀτελέστερον γὰρ διέκειντο πρὸ τοῦ σταυροῦ. Πίστιν δὲ ἐνταῦθα λέγει τὴν τῶν σημείων, καὶ σινάπεως μέμνηται, τὴν ἄφατον αὐτῆς δηλῶν δύναμιν. Εἰ γὰρ καὶ τῷ ὄγκῳ μικρὸν εἶναι τὸ σίνηπι δοκεῖ, ἀλλὰ τῇ δυνάμει ἁπάντων ἐστὶ σφοδρότερον. Δεικνὺς τοίνυν, ὅτι καὶ τὸ ἐλάχιστον τῆς γνησίας πίστεως μεγάλα δύναται, ἐμνήσθη τοῦ σινάπεως· καὶ οὐδὲ μέ-

29. Ματθ. 16, 6-12.

Ἐὰν ὅμως ἤθελες εἰπεῖ, εἰς ποίαν περίπτωσιν μετεκίνησαν ὄρος; θὰ ἠμποροῦσα νὰ σοῦ εἰπῶ τὸ ἑξῆς, ὅτι δηλαδὴ ἦσαν πολὺ πιὸ μεγαλύτερα ἐκεῖνα ποὺ ἐπετέλεσαν, καθ' ὅσον ἀνέστησαν μυρίους νεκρούς. Διότι δὲν εἶναι τὸ ἴδιον πρᾶγμα νὰ μετακινήσῃς ὄρος καὶ νὰ ἐκδιώξῃς τὸν θάνατον ἀπὸ τὸ νεκρὸν σῶμα. Ὡρισμένοι δὲ ποὺ ἔζησαν μετὰ ἀπὸ ἐκείνους καὶ ἦσαν κατὰ πολὺ κατώτεροί των ὀνομάζονται ἅγιοι, οἱ ὁποῖοι καὶ ὄρη μετεκίνησαν ὅταν παρέστη ἀνάγκη. Εἶναι λοιπὸν ὁλοφάνερον ὅτι καὶ αὐτοὶ θὰ ἠμποροῦσαν νὰ μετακινήσουν ὄροι ἐὰν τὸ ἀπαιτοῦσεν ἡ περίστασις. Ἐὰν ὅμως δὲν παρέστη τότε ἀνάγκη διὰ κάτι παρόμοιον, μὴ κατηγορῇς. Ἄλλωστε καὶ ὁ Κύριος δὲν εἶπεν, ὅτι ὁπωσδήποτε θὰ μετακινήσετε ὄρη, ἀλλ' ὅτι θὰ ἠμπορέσετε καὶ αὐτὸ νὰ τὸ κάνετε. Ἐὰν ὅμως δὲν μετεκίνησαν, συνέβη αὐτὸ ὄχι ἐπειδὴ δὲν ἠμπόρεσαν (διότι πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ συμβῇ αὐτό, τὴν στιγμὴν ποὺ αὐτοὶ ἠμπόρεσαν νὰ ἐπιτελέσουν τὰ μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτά;), ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἠθέλησαν καὶ ἐπειδὴ δὲν παρέστη ἀνάγκη. Ἴσως δὲ καὶ νὰ συνέβη αὐτὸ καὶ νὰ μὴ ἔχῃ γραφῇ· διότι δὲν ἐγράφησαν ὅλα τὰ θαύματα ποὺ ἐπετέλεσαν. Ἀλλὰ βέβαια τότε ἦσαν ἀκόμη πολὺ ἀτελεῖς πνευματικά.

Τί λοιπόν; δὲν εἶχον τότε οὔτε αὐτὴν τὴν πίστιν; Καὶ βέβαια δὲν τὴν εἶχον· διότι δὲν ἦσαν πάντοτε οἱ ἴδιοι· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Πέτρος ἄλλοτε μὲν μακαρίζεται, ἄλλοτε δὲ ἐπιτιμᾶται. Ἀλλὰ καὶ οἱ ὑπόλοιποι μαθηταὶ κατηγοροῦνται ἀπὸ τὸν Κύριον διὰ πνευματικὴν ἀτέλειαν, ὅταν δὲν ἀντελήφθησαν τὸν λόγον του περὶ τῆς ζύμης[29]. Συνέβη δὲ καὶ τότε νὰ φανοῦν πνευματικὰ ἀδύνατοι· διότι ἦσαν πνευματικὰ πάρα πολὺ ἀτελεῖς πρὶν ἀπὸ τὴν σταύρωσίν του. Εἰς τὴν περίπτωσιν δὲ αὐτὴν πίστιν ἐννοεῖ ἐκείνην μὲ τὴν ὁποίαν ἠμποροῦσαν νὰ κάνουν θαύματα καὶ ἀναφέρει τὸν κόκκον τοῦ σιναπιοῦ, διὰ νὰ φανερώσῃ τὴν ἀπερίγραπτον δύναμιν τῆς πίστεως. Διότι μολονότι τὸ σινάπι φαίνεται ὡς πρὸς τὸ μέγεθος μικρόν, ὅμως ἔχει τὴν πιὸ μεγάλην δύναμιν ἀπὸ ὅλα. Διὰ νὰ δείξῃ λοιπὸν ὅτι καὶ ἡ ἐλαχίστη ἀκόμη, ἀλλὰ γνησία πίστις,

χρι τούτου ἔστη μόνον, ἀλλὰ καὶ ὄρη προσέθηκε καὶ περαιτέρω προέβη. «Οὐδὲν» γάρ, φησίν, «ἀδυνατήσει ὑμῖν».

4. Σὺ δὲ κἀνταῦθα αὐτῶν θαύμασον τὴν φιλοσοφίαν, καὶ τοῦ Πνεύματος τὴν ἰσχύν. Τὴν μὲν φιλοσοφίαν, ὅτι οὐκ ἔκρυψαν αὐτῶν τὸ ἐλάττωμα, τοῦ δὲ Πνεύματος τὴν ἰσχύν, ὅτι τοὺς οὐδὲ κόκκον σινάπεως ἔχοντας οὕτω κατὰ μικρὸν ἀνήγαγεν, ὡς ποταμοὺς καὶ πηγὰς ἐν αὐτοῖς πίστεως ἀναδοῦναι.

«Τὸ δὲ γένος τοῦτο οὐκ ἐκπορεύεται, εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ» τὸ τῶν δαιμόνων ἅπαν, οὐ τὸ τῶν σεληνιαζομένων λέγων μόνον. Ὁρᾷς πῶς αὐτοῖς ἤδη τὸν περὶ νηστείας προκαταβάλλεται λόγον; Μὴ γάρ μοι ἀπὸ τῶν σπανιζόντων λέγε, ὅτι τινὲς καὶ χωρὶς νηστείας ἐξέβαλον. Εἰ γὰρ καὶ περὶ τῶν ἐπιτιμώντων τοῦτο ἂν εἴποι τις ἑνός που καὶ δευτέρου, ἀλλὰ πάσχοντα ἀμήχανόν ποτε τρυφῶντα ἀπαλλαγῆναι τῆς μανίας ταύτης. Δεῖ γὰρ μάλιστα τοῦ πράγματος τούτου τῷ τὰ τοιαῦτα νοσοῦντι. Καὶ μὴν εἰ πίστεως χρεία, φησί, τί δεῖ νηστείας; Ὅτι μετὰ τῆς πίστεως κἀκεῖνο οὐ μικρὰν εἰσάγει τὴν ἰσχύν. Καὶ γὰρ φιλοσοφίαν πολλὴν ἐντίθησι, καὶ ἄγγελον ἐξ ἀνθρώπου κατασκευάζει, καὶ ταῖς ἀσωμάτοις δυνάμεσι πυκτεύει· ἀλλ᾽ οὐ καθ᾽ ἑαυτήν, ἀλλὰ καὶ εὐχῆς, καὶ πρώτης εὐχῆς.

Ὅρα γοῦν ὅσα ἀγαθὰ ἐξ ἀμφοτέρων γίνεται. Ὁ γὰρ

ἠμπορεῖ μεγάλα πράγματα νὰ ἐπιτύχῃ, ἀνέφερε τὸ σινάπι· καὶ δὲν ἠρκέσθη μόνον εἰς αὐτό, ἀλλὰ ἐπρόσθεσε καὶ ὄρη καὶ ἐπροχώρησεν ἀκόμη περισσότερον. Διότι, λέγει, «τίποτε δὲν θὰ σᾶς εἶναι ἀδύνατον».

4. Σὺ ὅμως θαύμασε ἀπὸ ὅλα αὐτὰ καὶ τὴν φιλοσοφίαν των καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Πνεύματος. Τὴν μὲν φιλοσοφίαν των, ἐπειδὴ δὲν ἔκρυψαν τὸ ἐλάττωμά των, τὴν δὲ δύναμιν τοῦ Πνεύματος, διότι τόσον πολὺ ἀνεβίβασεν, ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ἐκείνους ποὺ δὲν εἶχον πίστιν οὔτε ὡσὰν τὸν κόκκον τοῦ σιναπιοῦ, ὥστε νὰ πηγάσουν ἀπὸ αὐτοὺς ποταμοὶ καὶ πηγαὶ πίστεως.

«Αὐτὸ δὲ τὸ γένος δὲν ἐκδιώκεται μὲ ἄλλον τρόπον, παρὰ μόνον μὲ προσευχὴν καὶ νηστείαν»· μὲ τὰ λόγια αὐτὰ ἐννοοῦσεν ὄχι μόνον τοὺς δαίμονας ποὺ κατέχουν τοὺς σεληνιαζομένους, ἀλλὰ ὅλον τὸ γένος τῶν δαιμόνων. Βλέπεις πῶς τώρα μὲ τὰ λόγια του αὐτὰ τοὺς προετοιμάζει διὰ ν' ἀκούσουν τὰ σχετικὰ μὲ τὴν νηστείαν; Μὴ μοῦ ἀναφέρῃς βέβαια τὰς σπανίας ἐκείνας περιπτώσεις ποὺ ὡρισμένοι ἐξέβαλον δαιμόνια, καὶ χωρὶς νηστείαν. Ἐὰν ὅμως θελήσῃ κάποιος νὰ τὸ προβάλῃ αὐτὸ καὶ δι' ἐκείνους ποὺ ἐπιτιμοῦν ἕνα καὶ ἐνδεχομένως καὶ δύο, ἀλλ' ὅμως εἶναι ἀδύνατον, κάποιος ποὺ πάσχει καὶ κάνει τρυφηλὴν ζωήν, ν' ἀπαλλαγῇ κάποτε ἀπὸ αὐτὴν τὴν μανίαν. Διότι αὐτὸς ποὺ ὑποφέρει ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀσθένειαν αὐτὸς κατ' ἐξοχὴν ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα. Ἀλλ' ὅμως, θὰ εἰπῇ κάποιος, ἐὰν ἔχωμεν πίστιν τί χρειάζεται ἡ νηστεία; Χρειάζεται ἐπειδὴ καὶ ἡ νηστεία μαζὶ μὲ τὴν πίστιν προσφέρει πολὺ μεγάλην δύναμιν. Καθ' ὅσον προσφέρει πολλὴν εὐσέβειαν εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν μεταβάλλει ἀπὸ ἄνθρωπον εἰς ἄγγελον καὶ τὸν κάνει ν' ἀγωνίζεται ἐναντίον τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων. Αὐτὸ ὅμως δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὸ κάνῃ μόνη της, ἀλλὰ χρειάζεται καὶ προσευχή καὶ μάλιστα ἡ προσευχὴ κατέχει τὴν πρώτην θέσιν.

Πρόσεχε λοιπὸν πόσα εἶναι τὰ ἀγαθὰ ποὺ προέρχονται

εὐχόμενος ὡς χρὴ καὶ νηστεύων, οὐ πολλῶν δεῖται· ὁ δὲ πολλῶν μὴ δεόμενος οὐκ ἂν γένοιτο φιλοχρήματος· ὁ μὴ φιλοχρήματος, καὶ πρὸς ἐλεημοσύνην ἐπιτηδειότερος. Ὁ νηστεύων κοῦφός ἐστι καὶ ἐπτερωμένος, καὶ μετὰ νήψεως εὔχεται, καὶ τὰς ἐπιθυμίας σβέννυσι τὰς πονηράς, καὶ ἐξιλεοῦται Θεόν, καὶ ταπεινοῖ τὴν ψυχὴν ἐπαιρομένην. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἀπόστολοι ἀεὶ σχεδὸν ἐνήστευον. Ὁ εὐχόμενος μετὰ νηστείας διπλᾶς ἔχει τὰς πτέρυγας, καὶ τῶν ἀνέμων αὐτῶν κουφοτέρας. Οὐδὲ γὰρ χασμᾶται καὶ διατείνεται καὶ ναρκᾷ εὐχόμενος, ὅπερ πάσχουσιν οἱ πολλοί· ἀλλ᾽ ἔστι πυρὸς σφοδρότερος, καὶ τῆς γῆς ἀνώτερος. Διὸ καὶ μάλιστα ὁ τοιοῦτος τοῖς δαίμοσιν ἐχθρὸς καὶ πολέμιος. Οὐδὲν γὰρ ἀνθρώπου γνησίως εὐχομένου δυνατώτερον. Εἰ γὰρ γυνὴ ὠμόν τινα ἄρχοντα, καὶ οὔτε Θεὸν φοβούμενον, οὔτε ἄνθρωπον ἐντρεπόμενον, ἴσχυσεν ἐπικάμψαι, πολλῷ μᾶλλον τὸν Θεὸν ἐπισπάσεται ὁ συνεχῶς αὐτῷ προσεδρεύων, καὶ γαστρὸς κρατῶν καὶ τρυφὴν ἐκβάλλων.

Εἰ δὲ ἀσθενές σοι τὸ σῶμα, ὥστε μὴ νηστεύειν διηνεκῶς, ἀλλ᾽ οὐκ εἰς προσευχὴν ἀσθενές, οὐδὲ πρὸς ὑπεροψίαν γαστρὸς ἄτονον. Εἰ γὰρ καὶ νηστεύειν οὐ δύνασαι, ἀλλὰ μὴ τρυφᾶν δύνασαι· οὐ μικρὸν δὲ καὶ τοῦτο, οὐδὲ πολὺ νηστείας ἀπέχον, ἀλλ᾽ ἱκανὸν μὲν καὶ τοῦτο κατασπάσαι τοῦ διαβόλου τὴν μανίαν. Καὶ γὰρ οὐδὲν οὕτως ἐκείνῳ τῷ δαίμονι φίλον, ὡς τρυφὴ καὶ μέθη ἐπειδὴ καὶ πηγὴ καὶ μήτηρ

ἀπὸ αὐτὰς τὰς δύο ἀρετάς. Διότι αὐτὸς ποὺ προσεύχεται καὶ νηστεύει ὅπως πρέπει, δὲν χρειάζεται πολλὰ πράγματα, αὐτὸς δὲ ποὺ δὲν χρειάζεται πολλὰ πράγματα δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ φιλοχρήματος καὶ αὐτὸς ποὺ δὲν εἶναι φιλοχρήματος εἶναι περισσότερον πρόθυμος διὰ ἐλεημοσύνην. Αὐτὸς ποὺ νηστεύει εἶναι ἀπηλλαγμένος ἀπὸ βάρη, ἔχει πτερὰ καὶ προσεύχεται μὲ καθαρὴν καρδίαν, σβήνει τὰς πονηρὰς ἐπιθυμίας καὶ ἐξευμενίζει τὸν Θεὸν καὶ ταπεινώνει τὴν ὑπερηφανευομένην ψυχήν του. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἀπόστολοι σχεδὸν πάντοτε ἐνήστευον. Αὐτὸς ποὺ προσεύχεται καὶ νηστεύει ἔχει διπλᾶς πτέρυγας, πιὸ ἐλαφρὰς καὶ ἀπὸ τοὺς ἰδίους τοὺς ἀνέμους. Διότι δὲν χασμουριέται κατὰ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς οὔτε τεντώνεται οὔτε βυθίζεται εἰς ὕπνον, πρᾶγμα ποὺ τὸ παθαίνουν οἱ περισσότεροι, ἀλλ' ἔχει μεγαλυτέραν δύναμιν ἀπὸ τὴν φωτιὰν καὶ εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τὰ γήϊνα πράγματα. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς εἶναι ὁ μεγαλύτερος ἐχθρὸς καὶ πολέμιος τῶν δαιμόνων. Καθ' ὅσον τίποτε δὲν ὑπάρχει πιὸ δυνατώτερον ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον ποὺ ἡ προσευχή του εἶναι εἰλικρινής. Διότι ἐὰν γυναίκα κατώρθωσε νὰ κάμψῃ κάποιον ἄρχοντα ποὺ δὲν ἐφοβεῖτο οὔτε τὸν Θεὸν οὔτε καὶ τὸν ἄνθρωπον ἐντρέπετο, πολὺ πιὸ εὔκολα θὰ προσελκύσῃ τὸν Θεὸν ἐκεῖνος ποὺ ἐπιμένει διαρκῶς εἰς τὴν προσευχήν του πρὸς αὐτὸν καὶ ἐξουσιάζει τὴν κοιλίαν του καὶ ἀποφεύγει τὴν τρυφηλὴν ζωήν.

Ἐὰν ὅμως τὸ σῶμα σου εἶναι ἀσθενές, ὥστε νὰ μὴ ἠμπορῇς νὰ νηστεύῃς συνεχῶς, ἀλλ' ὅμως δὲν εἶναι ἀσθενὲς καὶ διὰ τὴν προσευχὴν οὔτε ἀνίσχυρον διὰ νὰ περιφρονήσῃ τὴν κοιλίαν. Διότι ἐὰν δὲν ἠμπορῇς νὰ νηστεύῃς ὅμως ἠμπορεῖς νὰ μὴ κάνῃς τρυφηλὴν ζωήν. Δὲν εἶναι καὶ αὐτὸ μικρὸν πρᾶγμα, οὔτε ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὴν νηστείαν, ἀλλ' εἶναι ἱκανὸν καὶ αὐτὸ νὰ καταβάλῃ τὴν μανίαν τοῦ διαβόλου. Καθ' ὅσον τίποτε δὲν εἶναι τόσον ἀγαπητὸν εἰς τὸν δαίμονα ἐκεῖνον, ὅσον ἡ τρυφηλὴ ζωὴ καὶ ἡ μέθη, διότι

ἐστὶν ἁπάντων τῶν κακῶν. Διὰ ταύτης γοῦν ποτε τοὺς Ἰσραηλίτας εἰς εἰδωλολατρείαν ἐνέβαλε· διὰ ταύτης τοὺς Σοδομίτας εἰς παρανόμους ἀνῆψεν ἔρωτας. «Τοῦτο» γάρ, φησί, «τὸ ἀνόμημα Σοδόμων· ἐν ὑπερηφανίᾳ, καὶ ἐν πλησμονῇ ἄρτων, καὶ εὐθηνίαις ἐσπατάλων». Διὰ ταύτης μυρίους ἑτέρους ἀπώλεσε, καὶ τῇ γεέννῃ παρέδωκε. Τί γὰρ οὐκ ἐργάζεται κακὸν ἡ τρυφή; Χοίρους ἐξ ἀνθρώπων ποιεῖ, καὶ χοίρων χείρους. Ὁ μὲν γὰρ χοῖρος βορβόρῳ ἐγκαλινδεῖται καὶ κόπρῳ τρέφεται, οὗτος δὲ ἐκείνης βδελυκτοτέραν σιτεῖται τράπεζαν, μίξεις ἐπινοῶν ἀθέσμους, καὶ παρανόμους ἔρωτας. Ὁ τοιοῦτος οὐδὲν δαιμονῶντος διενήνοχεν· ὁμοίως γὰρ ἀναισχυντεῖ καὶ μαίνεται. Καὶ τὸν μὲν δαιμονῶντα κἂν ἐλεοῦμεν, τοῦτον δὲ ἀποστρεφόμεθα καὶ μισοῦμεν. Τί δήποτε; Ὅτι αὐθαίρετον ἐπισπᾶται μανίαν, καὶ τὸ στόμα καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ῥῖνας, καὶ πάντα ἁπλῶς ὀχετοὺς ἀμάρας ἐργάζεται. Εἰ δὲ καὶ τὰ ἔνδον ἴδοις, ὄψει καὶ τὴν ψυχὴν καθάπερ ἔν τινι χειμῶνι καὶ κρυμῷ πεπηγυῖαν καὶ ναρκῶσαν, καὶ οὐδὲν τὸ σκάφος ὠφελῆσαι δυναμένην διὰ τὴν τοῦ χειμῶνος ὑπερβολήν.

Αἰσχύνομαι εἰπεῖν, ὅσα ἀπὸ τρυφῆς πάσχουσιν ἄνδρες καὶ γυναῖκες κακά· τῷ δὲ αὐτῶν καταλείπω συνειδότι, τῷ ταῦτα ἀκριβέστερον εἰδότι. Τί γὰρ αἰσχρότερον γυναικὸς μεθυούσης ἢ ἁπλῶς παραφερομένης; Ὅσῳ γὰρ ἀσθενέστερον τὸ σκεῦος, τοσούτῳ πλέον τὸ ναυάγιον, ἄν τε ἐλευθέρα ᾖ, ἄν τε δούλη. Ἡ μὲν γὰρ ἐλευθέρα ἐν μέσῳ τῷ θεάτρῳ

30. Ἰεζ. 16, 49.

εἶναι ἡ πηγὴ καὶ ἡ μητέρα ὅλων τῶν κακῶν. Μὲ αὐτὴν λοιπὸν κάποτε ὡδήγησε τοὺς Ἰσραηλίτας εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν καὶ μὲ αὐτὴν παρέσυρε τοὺς Σοδομίτας εἰς παρανόμους ἔρωτας. Διότι λέγει «Αὐτὴ ἦτο ἡ παρανομία τῶν Σοδόμων· τὸ ὅτι ἦσαν ὑπερήφανοι, καὶ ἔκαναν σπάταλην ζωὴν μέσα εἰς τὸ πλῆθος τῶν ἄρτων καὶ τὴν ἀφθονίαν των»[30]. Μὲ αὐτὴν ὡδήγησεν εἰς ἀπώλειαν πλῆθος ἄλλων ἀνθρώπων καὶ τοὺς παρέδωσεν εἰς τὴν γέενναν. Διότι ποῖον κακὸν εἶναι αὐτὸ ποὺ δὲν τὸ προξενεῖ ἡ τρυφηλὴ ζωή; Κάνει τοὺς ἀνθρώπους χοίρους καὶ μάλιστα χειροτέρους καὶ ἀπὸ χοίρους. Διότι ὁ μὲν χοῖρος κυλίεται μέσα εἰς τὸν βοῦρκον καὶ τρέφεται μὲ τὴν κοπριάν, ἐνῷ αὐτὸς κάθεται καὶ τρώγει εἰς τράπεζαν ποὺ εἶναι πιὸ βρομερὴ καὶ ἀπὸ ἐκείνην τοῦ χοίρου, ἐπινοῶν ἀνηθίκους συνουσίας καὶ παρανόμους ἔρωτας. Ὁ ἄνθρωπος αὐτοῦ τοῦ εἴδους δὲν διαφέρει εἰς τίποτε ἀπὸ τὸν δαιμονιζόμενον, διότι κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον διαπράττει ἀναισχυντίας καὶ ἐνεργεῖ ὡς παράφρων. Καὶ τὸν μὲν δαιμονιζόμενον ἀκόμη καὶ τὸν ἐλεοῦμεν, ἐνῷ αὐτὸν τὸν ἀποφεύγομεν καὶ τὸν μισοῦμεν. Διατί τέλος πάντων ὅλα αὐτά; Διότι μὲ τὴν θέλησίν του φέρεται ὡς παράφρων καὶ τὸ στόμα του, τὰ μάτια του καὶ τὴν μύτην του καὶ ὅλα γενικῶς τὰ μεταβάλλει εἰς ὀχετὸν καὶ αὐλάκια ἀκαθαρσιῶν. Ἐὰν δὲ θελήσῃς νὰ ἰδῇς καὶ τὸν ἐσωτερικόν του κόσμον, θὰ ἰδῇς καὶ τὴν ψυχήν του νὰ εἶναι ὡσὰν μέσα εἰς κάποιαν κακοκαιρίαν καὶ παγωνιὰν παγωμένη καὶ ναρκωμένη καὶ νὰ μὴ ἠμπορῇ εἰς τίποτε νὰ ὠφελήσῃ τὸ σκάφος της λόγῳ τῆς ὑπερβολικῆς κακοκαιρίας ποὺ τὴν περιβάλλει.

Ἐντρέπομαι ν' ἀναφέρω τὰ κακὰ ποὺ παθαίνουν ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἀπὸ τὴν τρυφηλὴν ζωήν, τὰ ἀφήνω δὲ εἰς τὴν συνείδησίν των ποὺ τὰ γνωρίζει λεπτομερέστερον. Διότι τί ὑπάρχει αἰσχρότερον ἀπὸ γυναῖκα ποὺ μεθᾷ ἢ ποὺ παραφέρεται γενικῶς; Ὅσον δὲ ἀσθενέστερον εἶναι τὸ σκεῦος, τόσον πιὸ μεγάλο εἶναι τὸ ναυάγιον, εἴτε αὐτὴ εἶναι ἐλευθέρα, εἴτε εἶναι δούλη. Διότι ἡ μὲν ἐλευθέρα διαπράττει

τῶν δούλων ἀσχημονεῖ, ἡ δὲ δούλη πάλιν ὁμοίως μεταξὺ τῶν δούλων· καὶ παρασκευάζουσι τοῦ Θεοῦ τὰ δῶρα βλασφημεῖσθαι παρὰ τῶν ἀνοήτων. Πολλῶν γοῦν ἀκούω λεγόντων, ὅταν ταῦτα συμβαίνῃ τὰ πάθη, μὴ ἔστω οἶνος. Ὦ τῆς ἀνοίας· ὦ τῆς παραπληξίας. Ἄλλων ἁμαρτανόντων ταῖς τοῦ Θεοῦ δωρεαῖς ἐγκαλεῖς; καὶ πόσης τοῦτο μανίας; Μὴ γὰρ ὁ οἶνος ἐποίησεν, ἄνθρωπε, τοῦτο τὸ κακόν; Οὐχ ὁ οἶνος, ἀλλ' ἡ ἀκολασία τῶν ἀπολαυόντων κακῶς. Εἰπὲ τοίνυν, μὴ ἔστω μέθη, μὴ ἔστω τρυφή· εἰ δὲ λέγοις, μὴ ἔστω οἶνος, ἐρεῖς κατὰ μικρὸν προβαίνων, μὴ ἔστω σίδηρος, διὰ τοὺς ἀνδροφόνους· μὴ ἔστω νύξ, διὰ τοὺς κλέπτας· μὴ ἔστω φῶς, διὰ τοὺς συκοφάντας· μὴ ἔστω γυνή, διὰ τὰς μοιχείας· καὶ πάντα ἁπλῶς ἀναιρήσεις.

Ἀλλὰ μὴ οὕτω ποίει· σατανικῆς γὰρ τοῦτο γνώμης· μηδὲ διάβαλλε τὸν οἶνον, ἀλλὰ τὴν μέθην· καὶ λαβὼν τοῦτον αὐτὸν νήφοντα, ὑπόγραψον πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἀσχημοσύνην, καὶ εἰπὲ πρὸς αὐτόν· οἶνος ἐδόθη, ἵνα εὐφραινώμεθα, οὐχ ἵνα ἀσχημονῶμεν· ἵνα γελῶμεν, οὐχ ἵνα γελώμεθα· ἵνα ὑγιαίνωμεν, οὐχ ἵνα νοσῶμεν· ἵνα ἀσθένειαν σώματος διορθωσώμεθα, οὐχ ἵνα ψυχῆς ἰσχὺν καταβάλωμεν. Ἐτίμησέ σε ὁ Θεὸς τῷ δώρῳ· τί σαυτὸν ὑβρίζεις τῇ ἀμετρίᾳ; Ἄκουσον τί φησιν ὁ Παῦλος· «οἴνῳ ὀλίγῳ χρῶ διὰ τὸν στόμαχόν σου, καὶ τὰς πυκνάς σου ἀσθενείας». Εἰ δὲ ὁ ἅγιος ἐκεῖνος, καὶ νόσῳ κατεχόμενος, καὶ ἐπαλλήλους ἀρρωστίας ὑπομένων, οὐ μετέλαβεν οἴνου, ἕως ἐπέτρεψεν ὁ

31. Α΄ Τιμ. 5, 23.

ἀσχημοσύνας ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια τῶν δούλων, ἡ δὲ δούλη πάλιν ὁμοίως μεταξὺ τῶν δούλων καὶ γίνονται αἰτία νὰ βλασφημοῦνται τὰ δῶρα τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τοὺς ἀνοήτους. Ἀκούω δὲ πολλοὺς ποὺ λέγουν, ὅταν συμβαίνουν αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὰ πάθη, εἴθε νὰ μὴ ὑπῆρχεν ὁ οἶνος. Πόσον μεγάλη ἀλήθεια ἀνοησία, πόσον μεγάλη παραφροσύνη. Ἄλλοι ἁμαρτάνουν καὶ σὺ κατηγορεῖς τὰς δωρεὰς τοῦ Θεοῦ; πόσην ἀλήθεια τρέλλαν αὐτὸ δὲν ἀποδεικνύει; Μήπως λοιπὸν ὁ οἶνος, ἄνθρωπέ μου, ἐπροξένησεν αὐτὸ τὸ κακόν; Ὄχι ὁ οἶνος, ἀλλ' ἡ ἀκολασία αὐτῶν ποὺ ἀπολαμβάνουν αὐτὸν κακῶς. Ἑπομένως εἰπὲ νὰ μὴ ὑπάρχῃ μέθη, νὰ μὴ ὑπάρχῃ τρυφηλὴ ζωή· ἐὰν ὅμως ἤθελες εἰπεῖ νὰ μὴ ὑπάρχῃ οἶνος, θὰ φθάσῃς σιγὰ-σιγὰ νὰ εἰπῇς νὰ μὴ ὑπάρχη σίδηρος, διὰ νὰ μὴ ὑπάρχουν φονεῖς, νὰ μὴ ὑπάρχῃ νύκτα, διὰ νὰ μὴ ὑπάρχουν κλέπται, νὰ μὴ ὑπάρχῃ φῶς, διὰ νὰ μὴ ὑπάρχουν συκοφάνται, νὰ μὴ ὑπάρχῃ γυναίκα, διὰ νὰ μὴ συμβαίνουν μοιχεῖαι καὶ γενικῶς θὰ τὰ καταργήσῃς ὅλα.

Ἀλλὰ μὴ σκέπτεσαι ἔτσι, διότι αὐτὴ εἶναι σατανικὴ σκέψις, οὔτε νὰ κατηγορῇς τὸν οἶνον, ἀλλὰ τὴν μέθην, καὶ ἀφοῦ πλησιάσῃς αὐτὸν ποὺ μεθᾷ, τότε ποὺ εἶναι νηφάλιος, περίγραψέ του ὅλην τὴν ἀσχημοσύνην του καὶ εἰπέ του, ὅτι ὁ οἶνος ἐδόθη διὰ νὰ εὐφραινώμεθα καὶ ὄχι διὰ νὰ διαπράττωμεν ἀσχημοσύνας, διὰ νὰ γελῶμεν καὶ ὄχι νὰ γενώμεθα γελοῖοι, διὰ νὰ μᾶς χαρίζῃ ὑγείαν καὶ ὄχι διὰ νὰ ἀσθενῶμεν, διὰ νὰ θεραπεύσωμεν τὴν ἀσθένειαν τοῦ σώματός μας, καὶ ὄχι διὰ νὰ μᾶς ἐξασθενίσῃ τὴν ψυχήν. Ὁ Θεὸς σὲ ἐτίμησε μὲ αὐτὸ τὸ δῶρον· διατί σὺ ὑβρίζεις τὸν ἑαυτόν σου μὲ τὸ νὰ μὴ τὸν χρησιμοποιῇς μὲ μέτρον; Ἄκουσε τί λέγει ὁ Παῦλος· «Νὰ χρησιμοποιῇς ὀλίγον οἶνον διὰ τὸ στομάχι σου καὶ τὰς συχνὰς ἀσθενείας σου»[31]. Ἐὰν δὲ ἐκεῖνος ὁ ἅγιος δὲν ἔπιεν οἶνον μέχρις ὅτου τοῦ τὸ ἐπέτρεψεν ὁ διδάσκαλος, μολονότι ὑπέφερεν ἀπὸ ἀσθένειαν καὶ ἀπὸ πολλὰς ἄλλας τὴν μίαν κατόπιν τῆς ἄλλης ἀρρωστίας, ποίας συγχω-

διδάσκαλος, τίνα ἂν σχοίημεν συγγνώμην ἡμεῖς ἐν ὑγείᾳ μεθύοντες;

Ἐκείνῳ μὲν ἔλεγεν, «οἴνῳ ὀλίγῳ χρῶ διὰ τὸν στόμαχόν σου», ὑμῶν δὲ ἑκάστῳ τῶν μεθυόντων ἐρεῖ· οἴνῳ ὀλίγῳ χρῶ διὰ τὰς πορνείας, διὰ τὰς πυκνὰς αἰσχρολογίας, διὰ τὰ ἑτέρας ἐπιθυμίας τὰς πονηράς, ἃς ἡ μέθη τίκτειν εἴωθεν. Εἰ δὲ μὴ βούλεσθε διὰ ταῦτα ἀπέχεσθαι, διὰ γοῦν τὰς ἀθυμίας τὰς ἐξ αὐτοῦ καὶ τὰς ἀηδίας ἀπέχεσθε. Οἶνος γὰρ εἰς εὐφροσύνην ἐδόθη· «οἶνος γάρ», φησίν, «εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου»· ὑμεῖς δὲ καὶ ταύτην αὐτοῦ λυμαίνεσθε τὴν ἀρετήν. Ποία γὰρ εὐφροσύνη μὴ εἶναι ἐν ἑαυτῷ, καὶ ἀλγηδόνας μυρίας ἔχειν καὶ πάντα ὁρᾶν περιφερόμενα, καὶ σκοτοδίνῳ κατέχεσθαι, καὶ κατὰ τοὺς πυρέττοντας δεῖσθαι τῶν ἐλαίῳ καταβρεχόντων τὰς κεφαλάς;

Ταῦτά μοι οὐ πρὸς πάντας εἴρηται, μᾶλλον δὲ πρὸς πάντας· οὐκ ἐπειδὴ πάντες μεθύουσι· μὴ γένοιτο· ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν μεθυόντων οἱ μὴ μεθύοντες οὐ φροντίζουσι. Διὰ τοῦτο καὶ πρὸς ὑμᾶς ἀποτείνομαι μᾶλλον, τοὺς ὑγιαίνοντας· ἐπεὶ καὶ ἰατρὸς τοὺς ἀρρωστοῦντας ἀφείς, ἐκείνοις διαλέγεται τοῖς παρακαθημένοις αὐτοῖς. Πρὸς ὑμᾶς τοίνυν ἀποτείνω τὸν λόγον, παρακαλῶν μήτε ἁλῶναί ποτε τῷ πάθει τούτῳ, καὶ τοὺς ἁλόντας ἀνιμᾶσθαι, ἵνα μὴ τῶν ἀλόγων φαίνωνται χείρους. Ἐκεῖνα μὲν γὰρ πλέον τῆς χρείας οὐδὲν ἐπιζητεῖ· οὗτοι δὲ κἀκείνων ἀλογώτεροι γεγόνασι, τοὺς τῆς συμμετρίας ὑπερβαίνοντες ὅρους. Πόσῳ γὰρ βελτίων τούτων ὁ ὄνος; πόσῳ δὲ ἀμείνων ὁ κύων; Καὶ γὰρ ἕκαστον τούτων τῶν ζώων, καὶ τῶν ἄλλων δὲ ἁπάντων, ἄν τε φα-

32. Ψαλμ. 103, 15.

ρήσεως θὰ ἠμπορούσαμεν νὰ τύχωμεν ἡμεῖς ποὺ μεθοῦμεν ἐνῷ εἴμεθα ὑγιεῖς;

Εἰς ἐκεῖνον μὲν ἔλεγεν «Νὰ χρησιμοποιῇς ὀλίγον οἶνον διὰ τὸ στομάχι σου», ἐνῷ εἰς τὸν καθένα ἀπὸ σᾶς ποὺ μεθᾶτε θὰ εἰπῇ· Νὰ χρησιμοποιῇς ὀλίγον οἶνον, ὥστε ν' ἀποφεύγῃς τὰς πορνείας, τὰς συχνὰς αἰσχρολογίας καὶ τὰς ἄλλας πονηρὰς ἐπιθυμίας τὰς ὁποίας γεννᾷ συνήθως ἡ μέθη. Ἐὰν δὲ δὲν θέλετε νὰ τὸν ἀποφεύγετε δι' ὅλα αὐτά, τουλάχιστον ἀποφεύγετέ τον διὰ τὰς λύπας καὶ τὰς ἀηδίας ποὺ πηγάζουν ἀπὸ αὐτόν. Διότι ὁ οἶνος ἐδόθη διὰ νὰ μᾶς εὐφραίνῃ· διότι λέγει· «Ὁ οἶνος εὐφραίνει τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου»[32]· σεῖς ὅμως καταστρέφετε καὶ αὐτὴν τὴν ἰδιότητά του. Διότι ποίαν εὐφροσύνην μᾶς προξενεῖ, ὅταν εἴμεθα ἐκτὸς ἑαυτοῦ καὶ ὑποφέρωμεν ἀπὸ ἀπείρους πόνους καὶ ὅλα τὰ βλέπωμεν νὰ γυρίζουν ἄνω-κάτω καὶ κατεχώμεθα ἀπὸ ζάλην, καὶ χρειαζόμεθα, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι ποὺ ὑποφέρουν ἀπὸ πυρετόν, ἐκείνους ποὺ καταβρέχουν μὲ ἔλαιον τὰς κεφαλάς;

Τὰ λόγια μου αὐτὰ δὲν ἐλέχθησαν δι' ὅλους, ἢ καλύτερα δι' ὅλους ἐλέχθησαν. Ὄχι ἐπειδὴ ὅλοι μεθοῦν· μὴ γένοιτο· ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν φροντίζουν δι' αὐτοὺς ποὺ μεθοῦν ἐκεῖνοι ποὺ δὲν μεθοῦν. Διὰ τοῦτο καὶ ἀπευθύνομαι περισσότερον πρὸς ἐσᾶς ποὺ εἶσθε ὑγιεῖς. Διότι καὶ ὁ ἰατρός, ἀφοῦ ἀφήσῃ τοὺς ἀσθενεῖς, συνομιλεῖ μὲ ἐκείνους ποὺ κάθονται κοντὰ εἰς τοὺς ἀσθενεῖς. Πρὸς ἐσᾶς λοιπὸν ἀπευθύνω τὸν λόγον καὶ σᾶς παρακαλῶ οὔτε ν' ἀφήσετε ποτὲ τὸν ἑαυτόν σας νὰ κυριευθῇ ἀπὸ αὐτὸ τὸ πάθος, καὶ νὰ φροντίζετε ἐκείνους ποὺ ἐκυριεύθησαν ἀπὸ αὐτό, ὥστε νὰ μὴ φαίνωνται χειρότεροι καὶ ἀπὸ τὰ ζῶα. Διότι ἐκεῖνα μὲν δὲν ζητοῦν τίποτε περισσότερον ἀπὸ αὐτὸ ποὺ εἶναι ἀναγκαῖον, ἐνῷ αὐτοὶ ἔχουν γίνει ἀλογώτεροι καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα, καθ' ὅσον ὑπερβαίνουν τὰ ὅρια τοῦ μέτρου. Πόσον καλύτερος λοιπὸν εἶναι ἀπὸ αὐτοὺς ὁ ὄνος; πόσον δὲ καλύτερος ὁ σκύλος; Καθ' ὅσον τὸ καθὲν ἀπὸ τὰ ζῶα αὐτά, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὅλα γενικῶς τὰ ἄλλα, εἴτε εἶναι ἀνάγκη νὰ φάγῃ εἴτε εἶναι ἀ-

γεῖν, ἄν τε πιεῖν δέῃ, ὅρον τὴν αὐτάρκειαν οἶδε, καὶ πέρα τῆς χρείας οὐ πρόεισι· κἂν μυρίοι οἱ καταναγκάζοντες ὦσιν, οὐκ ἀνέξεται ἐξελθεῖν εἰς ἀμετρίαν. Οὐκοῦν ταύτῃ καὶ τῶν ἀλόγων χείρους ὑμεῖς, οὐ παρὰ τοῖς ὑγιαίνουσι μόνον, ἀλλὰ καὶ παρ' ὑμῖν αὐτοῖς. Ὅτι γὰρ καὶ κυνῶν καὶ ὄνων ἀτιμοτέρους ἑαυτοὺς εἶναι κεκρίκατε, δῆλον ἐκεῖθεν. Τὰ μὲν γὰρ ἄλογα ταῦτα οὐκ ἀναγκάζεις πέρα τοῦ μέτρου τροφῆς ἀπολαύειν· κἂν ἔρηταί τις, διατί; ἵνα μὴ καταβλάψῃς, ἐρεῖς· σαυτῷ δὲ οὐδὲ ταύτην παρέχεις τὴν πρόνοιαν. Οὕτω κἀκείνων σαυτὸν εὐτελέστερον εἶναι νομίζεις, καὶ περιορᾷς διηνεκῶς χειμαζόμενον.

Οὐδὲ γὰρ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς μέθης μόνον τὴν ἐκ τῆς μέθης βλάβην ὑπομένεις, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Καὶ καθάπερ πυρετοῦ παρελθόντος, ἡ ἐκ τοῦ πυρετοῦ μένει λύμη· οὕτω καὶ μέθης ἀπελθούσης, ἡ τῆς μέθης ζάλη καὶ ἐν τῇ ψυχῇ καὶ ἐν τῷ σώματι στρέφεται· καὶ τὸ μὲν ἄθλιον σῶμα κεῖται παραλυθέν, καθάπερ ὑπὸ ναυαγίου σκάφος· ἡ δὲ τούτου ταλαιπωροτέρα ψυχή, καὶ τούτου διαλυθέντος τὸν χειμῶνα διεγείρει, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἀνάπτει, καὶ ὅταν δοκῇ σωφρονεῖν, τότε μάλιστα μαίνεται, οἶνον καὶ πίθους καὶ φιάλας καὶ κρατῆρας φανταζομένη. Καὶ καθάπερ ἐν χειμῶνι παυθείσης τῆς ζάλης, ἡ διὰ τὸν χειμῶνα μένει ζημία· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα. Καὶ γὰρ ὥσπερ ἐκεῖ τῶν ἀγωγίμων, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἐκβολὴ γίνεται σχεδὸν ἁπάν-

νάγκη νὰ πίῃ, γνωρίζει ὡς ὅριον τὴν αὐτάρκειαν καὶ δὲν προχωρεῖ πέρα ἀπὸ τὸ ἀναγκαῖον· καὶ ἂν ἀκόμη ἄπειροι τὸ ἐξαναγκάζουν, δὲν θὰ θελήσῃ νὰ ξεπεράσῃ τὸ μέτρον. Ἄρα λοιπὸν σεῖς εἶσθε χειρότεροι καὶ ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα, ὄχι μόνον σύμφωνα μὲ τὴν λογικὴν τῶν ὑγιῶς σκεπτομένων ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ σύμφωνα μὲ τὴν ἰδικήν σας ἀκόμη λογικήν. Τὸ ὅτι βέβαια θεωρεῖτε τοὺς ἑαυτούς σας ἀξίους περισσοτέρας περιφρονήσεως ἀπὸ τοὺς σκύλους καὶ τοὺς ὄνους, γίνεται φανερὸν ἀπὸ ὅλα αὐτά. Διότι τὰ μὲν ἄλογα ζῶα δὲν τὰ ἐξαναγκάζεις νὰ φάγουν πέρα ἀπὸ τὴν κανονικὴν τροφήν· καὶ ἐὰν σὲ ἐρωτήσῃ κάποιος, διατί; θὰ τοῦ ἀπαντήσῃς, διὰ νὰ μὴ τοῦ προξενήσῃς ζημίαν· διὰ τὸν ἑαυτόν σου ὅμως δὲν λαμβάνεις οὔτε αὐτὴν τὴν πρόνοιαν. Ἔτσι θεωρεῖς τὸν ἑαυτόν σου πιὸ εὐτελῆ ἀπὸ ἐκεῖνα καὶ τὸν ἀφήνεις ἀβοήθητον ὥστε νὰ ὑποφέρῃ διαρκῶς.

Ἀλλὰ δὲν ὑπομένεις τὴν βλάβην ἀπὸ τὴν μέθην μόνον κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς μέθης, ἀλλὰ καὶ μετὰ ὅταν περάσῃ ἡ ἡμέρα ἐκείνη. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς, καὶ ἂν ἀκόμη περάσῃ ὁ πυρετός, παραμένει ἡ βλάβη ἀπὸ τὸν πυρετόν, ἔτσι καὶ ὅταν ἀκόμη περάσῃ ἡ μέθη, ἡ ζάλη ἀπὸ τὴν μέθην ἐξακολουθεῖ νὰ ἐπιδρᾷ καὶ εἰς τὴν ψυχὴν καὶ εἰς τὸ σῶμα. Καὶ τὸ μὲν ἄθλιον σῶμα εὑρίσκεται κάτω εἰς κατάστασιν παραλυσίας, ὅπως ἀκριβῶς τὸ σκάφος ποὺ ἐναυάγησεν, ἡ δὲ ψυχὴ αὐτοῦ ποὺ εἶναι πολὺ περισσότερον ταλαίπωρη ἀπὸ τὸ σῶμα, καὶ ὅταν αὐτὸ ἀκόμη ἔχει διαλυθῆ, διεγείρει τὴν συμφορὰν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἀνάπτει, καὶ ὅταν φαίνεται ὅτι σωφρονεῖ, τότε πρὸ πάντων ἐκδηλώνεται ἡ μανία του, καθόσον φέρει εἰς τὴν φαντασίαν του οἶνον, λιθάρια, φιάλας καὶ ποτήρια. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς κατὰ τὴν περίπτωσιν κακοκαιρίας καὶ ἂν ἀκόμη παύσῃ ἡ ἀνεμοθύελλα, ὅμως παραμένει ἡ ζημία ποὺ προεκλήθη ἀπὸ τὴν θύελλαν, ἔτσι λοιπὸν καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν. Καθ' ὅσον ὅπως ἀκριβῶς εἰς τὴν περίπτωσιν ἐκείνην ρίπτονται εἰς τὴν θάλασσαν τὰ μεταφερόμενα πράγματα, ἔτσι καὶ ἐδῶ ἀποβάλλονται ὅλα σχεδὸν τὰ ἀγαθά.

των τῶν ἀγαθῶν. Κἂν σωφροσύνην εὕρῃ, κἂν αἰδῶ, κἂν σύνεσιν, κἂν ἐπιείκειαν, κἂν ταπεινοφροσύνην, πάντα ῥίπτει εἰς τὸ τῆς παρανομίας πέλαγος ἡ μέθη. Ἀλλὰ τὰ μετὰ ταῦτα οὐκέτι ὅμοια. Ἐκεῖ μὲν γὰρ μετὰ τὴν ἐκβολὴν τὸ σκάφος κουφίζεται, ἐνταῦθα δὲ βαρύνεται μᾶλλον. Ἀντὶ γὰρ ἐκείνου τοῦ πλούτου δέχεται ψάμμον καὶ ὕδωρ ἁλμυρόν, καὶ πάντα τὸν τῆς μέθης φορυτόν, ἅπερ ἅμα τοῖς ἐπιβάταις καὶ τῷ κυβερνήτῃ καταβαπτίζει τὸ σκάφος εὐθέως.

Ἵν' οὖν μὴ ταῦτα πάσχωμεν, ἀπαλλάξωμεν ἑαυτοὺς τοῦ χειμῶνος. Οὐκ ἔστι μετὰ μέθης βασιλείαν οὐρανῶν ἰδεῖν. «Μὴ πλανᾶσθε» γάρ, φησίν· «οὐ μέθυσοι, οὐ λοίδοροι βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσουσι». Καὶ τί λέγω βασιλείαν; Μετὰ γὰρ μέθης οὐδὲ τὰ παρόντα ἐστὶν ἰδεῖν. Καὶ γὰρ τὰς ἡμέρας νύκτας ἐργάζεται ἡμῖν ἡ μέθη, καὶ τὸ φῶς σκότος· καὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἀνεῳγμένων οὐδὲ τὰ ἐν ποσὶ βλέπουσιν οἱ μεθύοντες. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ δεινόν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τούτων καὶ ἑτέραν χαλεπωτάτην ὑπομένουσι δίκην, ἀθυμίας ἀλόγους, μανίαν, ἀρρωστίαν, γέλωτα, ὄνειδος διηνεκῶς ὑπομένοντες. Ποία τοίνυν συγγνώμη τοῖς ἑαυτοὺς τοσούτοις περιπείρουσι κακοῖς; Οὐκ ἔστιν οὐδεμία.

Φύγωμεν τοίνυν τὸ νόσημα ἵνα καὶ τῶν ἐνταῦθα καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

33. Α' Κορ. 6, 9-10.

Εἴτε λοιπὸν εὕρῃ σωφροσύνην, εἴτε ἐντροπήν, εἴτε σύνεσιν, εἴτε ἐπιείκειαν, εἴτε ταπεινοφροσύνην, ὅλα τὰ ρίπτει ἡ μέθη εἰς τὸ πέλαγος τῆς παρανομίας. Ἀλλ' ὅμως δὲν εἶναι πλέον ὅμοια τὰ ὅσα συμβαίνουν εἰς τὴν συνέχειαν. Διότι εἰς ἐκείνην μὲν τὴν περίπτωσιν μετὰ τὴν ἀπόρριψιν τῶν μεταφερομένων πραγμάτων τὸ σκάφος γίνεται ἐλαφρύτερον, εἰς τὴν περίπτωσιν ὅμως τῆς μέθης γίνεται περισσότερον βαρύ. Διότι ἀντὶ ἐκείνου τοῦ πλούτου δέχεται ἄμμον καὶ ὕδωρ ἁλμυρὸν καὶ ὅλα τὰ ὑπολείμματα τῆς μέθης, τὰ ὁποῖα καταβυθίζουν ἀμέσως τὸ σκάφος μαζὶ μὲ τοὺς ἐπιβάτας καὶ τὸν κυβερνήτην.

Ὥστε λοιπὸν διὰ νὰ μὴ πάσχωμεν ὅλα αὐτά, ἂς ἀπαλλάξωμεν τοὺς ἑαυτούς μας ἀπὸ τὴν θύελλαν αὐτήν. Δὲν εἶναι δυνατὸν μεθῶν κανεὶς νὰ ἰδῇ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Διότι λέγει· «Μὴ πλανᾶσθε· δὲν θὰ κληρονομήσουν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ οὔτε οἱ μέθυσοι οὔτε οἱ ὑβρισταί»[88]. Καὶ διατί λέγω τὴν βασιλείαν; Διότι ἐκεῖνος ποὺ ἔχει συνδέσει τὴν ζωήν του μὲ τὴν μέθην δὲν εἶναι δυνατὸν οὔτε τὰ παρόντα πράγματα νὰ ἰδῇ. Καθ' ὅσον ἡ μέθη τὰς ἡμέρας τὰς κάνει νύκτας καὶ τὸ φῶς σκότος, καὶ μολονότι αὐτοὶ ποὺ μεθοῦν ἔχουν ἀνοικτὰ τὰ μάτια των δὲν βλέπουν οὔτε τὰ πόδια των. Καὶ δὲν εἶναι αὐτὸ μόνον τὸ φοβερόν, ἀλλὰ μαζὶ μὲ αὐτὰ ὑφίστανται καὶ ἄλλην φοβερωτέραν τιμωρίαν, διότι καταλαμβάνονται ἀπὸ παράλογον λύπην, μανίαν, ἀσθένειαν, γέλωτα καὶ διαρκῶς χλευάζονται. Ποία λοιπὸν συγχώρησις ὑπάρχει δι' αὐτοὺς ποὺ κεντοῦν τοὺς ἑαυτούς των μὲ τόσα κακά; Δὲν ὑπάρχει καμμία.

Ἂς ἀποφύγωμεν λοιπὸν αὐτὴν τὴν ἀσθένειαν, ὥστε καὶ τὰ ἀγαθὰ τῆς παρούσης ζωῆς νὰ ἀπολαύσωμεν καὶ τὰ μελλοντικά, μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις μαζὶ καὶ εἰς τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΗ΄

Ματθ. 17, 22 - 18, 6

«Ἀναστρεφομένων δὲ αὐτῶν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ, εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Μέλλει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων καὶ ἀποκτενοῦσιν αὐτὸν καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται. Καὶ ἐλυπήθησαν σφόδρα».

1. Ἵνα γὰρ μὴ λέγωσι, τίνος ἕνεκεν ἐνταῦθα διατρίβομεν διηνεκῶς; πάλιν περὶ τοῦ πάθους αὐτοῖς φησιν· ὅπερ ἀκούοντες οὐδὲ ἰδεῖν ἐβούλοντο τὰ Ἱεροσόλυμα. Ὅρα γοῦν πῶς καὶ τοῦ Πέτρου ἐπιτιμηθέντος, καὶ τῶν περὶ Μωϋσέα καὶ Ἠλίαν περὶ αὐτοῦ διαλεχθέντων, καὶ δόξαν τὸ πρᾶγμα καλεσάντων, καὶ τοῦ Πατρὸς ἄνωθεν φωνὴν ἀφέντος, καὶ σημείων τοσούτων γενομένων, καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐπὶ θύραις οὔσης (οὐδὲ γὰρ πολὺν ἔφησε χρόνον ἐν τῷ θανάτῳ μένειν, ἀλλὰ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεσθαι), οὐδὲ οὕτως ἀνήνεγκαν, ἀλλ' ἐλυπήθησαν· καὶ οὐδὲ ἁπλῶς, ἀλλὰ σφόδρα.

Ἐγένετο δὲ τοῦτο διὰ τὸ ἀγνοεῖν ἔτι τῶν λεγομένων τὴν δύναμιν. Ὅπερ ὁ Μᾶρκος καὶ ὁ Λουκᾶς αἰνιττόμενοι ἔλεγον· ὁ μέν, ὅτι «ἠγνόουν τὸ ῥῆμα, καὶ ἐφοβοῦντο αὐτὸν ἐρωτῆσαι», ὁ δέ, ὅτι «ἦν παρακεκαλυμμένον ἀπ' αὐτῶν, ἵνα μὴ αἴσθωνται, καὶ ἐφοβοῦντο αὐτὸν ἐρωτῆσαι περὶ τοῦ ῥήματος». Καὶ μὴν εἰ ἠγνόουν, πῶς ἐλυπήθησαν; Ὅτι οὐ

1. Λουκᾶ 9, 30-36.
2. Μάρκ. 9, 32.
3. Λουκᾶ 9, 45.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΗ΄
Ματθ. 17, 22 - 18, 6

«Καθ' ὃν χρόνον δὲ περιεφέροντο εἰς τὴν Γαλιλαίαν, εἶπεν εἰς αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς· Πρόκειται ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου νὰ παραδοθῇ εἰς τὰ χέρια τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι θὰ τὸν θανατώσουν, ἀλλὰ τὴν τρίτην ἡμέραν θ' ἀναστηθῇ. Καὶ ἐλυπήθησαν πάρα πολύ».

1. Διὰ νὰ μὴ λέγουν λοιπόν, διὰ ποῖον λόγον μένομεν συνεχῶς ἐδῶ; τοὺς ὁμιλεῖ καὶ πάλιν διὰ τὸ πάθος του· αὐτὸ ἀκριβῶς ἀκούοντες δὲν ἤθελον οὔτε νὰ ἰδοῦν τὰ Ἱεροσόλυμα. Πρόσεχε λοιπόν, πῶς, μολονότι καὶ ὁ Πέτρος ἐπετιμήθη καὶ συνωμίλησαν μὲ αὐτὸν ὁ Μωϋσῆς καὶ ὁ Ἠλίας περὶ τοῦ πράγματος αὐτοῦ καὶ ὠνόμασαν δόξαν τὸν θάνατόν του, καὶ ἄφησεν ὁ Πατήρ του ἀπὸ τὸν οὐρανὸν ν' ἀκουσθῇ ἡ φωνή του[1], καὶ τόσα θαύματα ἔγιναν καὶ εὑρίσκετο πρὸ τῶν θυρῶν ἡ ἀνάστασίς του (διότι δὲν εἶπεν ὅτι θὰ μείνῃ ἐπὶ πολὺν χρόνον εἰς τὸν θάνατον, ἀλλ' εἶπεν ὅτι θ' ἀναστηθῇ τὴν τρίτην ἡμέραν), οὔτε καὶ ἔτσι ἠμπόρεσαν νὰ ὑποφέρουν τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ἐλυπήθησαν· καὶ ὄχι ἁπλῶς ἐλυπήθησαν, ἀλλ' εἰς βαθμὸν ὑπερβολικόν.

Συνέβη δὲ αὐτὸ ἐπειδὴ δὲν ἦσαν εἰς θέσιν ἀκόμη νὰ ἀντιληφθοῦν τὴν δύναμιν τῶν λεγομένων. Καὶ ἀκριβῶς αὐτὸ ὑπαινισσόμενοι ὁ Μᾶρκος καὶ ὁ Λουκᾶς ἔλεγον· ὁ μέν, ὅτι «Δὲν ἠμποροῦσαν ν' ἀντιληφθοῦν τὸ νόημα τῶν λόγων του καὶ ἐφοβοῦντο νὰ τὸν ἐρωτήσουν»[2], ὁ δέ, ὅτι «Ἦτο κρυμμένον ἀπὸ αὐτοὺς τὸ νόημα τοῦ λόγου αὐτοῦ, διὰ νὰ μὴ τὸ ἐννοήσουν, καὶ ἐφοβοῦντο νὰ τὸν ἐρωτήσουν ποία εἶναι ἡ σημασία τοῦ λόγου αὐτοῦ»[3]. Ἀλλ' ὅμως, ἐὰν δὲν

πάντα ἠγνόουν· ἀλλ' ὅτι μὲν ἀποθανεῖται ᾔδεσαν, συνεχῶς ἀκούοντες· ὅ, τί ποτε δὲ ἦν οὗτος ὁ θάνατος καὶ ὅτι ταχέως λυθήσεται καὶ μυρία ἐργάσεται ἀγαθά, τοῦτο οὐδέπω ᾔδεσαν σαφῶς· οὐδὲ ὅ, τί ποτέ ἐστιν αὕτη ἡ ἀνάστασις, ἀλλ' ἠγνόουν· διὸ ἤλγουν· καὶ γὰρ σφόδρα ἀντείχοντο τοῦ διδασκάλου.

«Ἐλθόντων δὲ αὐτῶν εἰς Καπερναούμ, προσῆλθον οἱ τὰ δίδραχμα λαμβάνοντες τῷ Πέτρῳ, καὶ εἶπον· Ὁ διδάσκαλος ὑμῶν τελεῖ τὰ δίδραχμα;». Καὶ τίνα ἐστὶ ταῦτα τὰ δίδραχμα; Ὅτε τὰ πρωτότοκα τῶν Αἰγυπτίων ἀπέκτεινεν ὁ Θεός, τότε τὴν Λευῒ φυλὴν ἀντ' αὐτῶν ἔλαβεν. Εἶτα ἐπειδὴ τῶν παρὰ Ἰουδαίοις πρωτοτόκων ἐλάττων ὁ τῆς φυλῆς ἀριθμὸς ἦν, ἀντὶ τῶν λειπόντων εἰς τὸν ἀριθμὸν σίκλον ἐκέλευσεν εἰσενεχθῆναι· καὶ ἄλλως δὲ ἐξ ἐκείνου ἔθος ἐκράτησε, τὰ πρωτότοκα τὸν φόρον τοῦτον εἰσφέρειν. Ἐπεὶ οὖν πρωτότοκος ἦν ὁ Χριστός, ἐδόκει δὲ τῶν μαθητῶν πρῶτος εἶναι ὁ Πέτρος, αὐτῷ προσέρχονται. Καὶ γάρ, ὡς ἔμοιγε δοκεῖ, κατὰ πόλιν ἑκάστην ἀπῄτουν· διὸ καὶ ἐν τῇ πατρίδι προσῆλθον αὐτῷ, ἐπειδὴ πατρὶς αὐτοῦ ἐνομίζετο ἡ Καπερναούμ. Καὶ αὐτῷ μὲν οὐκ ἐτόλμησαν προσελθεῖν, τῷ Πέτρῳ δέ· καὶ οὐδὲ τούτῳ μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος, ἀλλ' ἐπιεικέστερον. Οὐδὲ γὰρ ἐγκαλοῦντες, ἀλλ' ἐρωτῶντες ἔλεγον· «Ὁ διδάσκαλος ὑμῶν οὐ τελεῖ τὰ δίδραχμα;». Τὴν μὲν γὰρ προσήκουσαν περὶ αὐτοῦ δόξαν οὐδέπω εἶχον, ἀλλ'

---

4. Ἐξ. 12, 29.
5. Ἀριθ. 3, 45.
6. Ἀριθ. 3, 45ἑἑ. Τὸ σίκλον ἢ σίγλον εἶχε ἀξίαν δύο δραχμῶν.

ἐννόησαν τὴν σημασίαν τοῦ λόγου αὐτοῦ πῶς τότε ἐλυπήθησαν; Διότι δὲν τοὺς ἦσαν ὅλα ἄγνωστα, ἀλλὰ τὸ ὅτι ἐπρόκειτο ν' ἀποθάνῃ τὸ ἐγνώριζον, διότι τὸ ἤκουον συνεχῶς αὐτό, τί τέλος πάντων ἦτο αὐτὸς ὁ θάνατος, καὶ ὅτι θὰ παύσῃ πολὺ γρήγορα ἡ ἰσχύς του καὶ ὅτι θὰ ἐπιφέρῃ ἀμέτρητα ἀγαθά, αὐτὸ δὲν τὸ ἐγνώριζαν ἀκόμη μὲ ἀπόλυτον ἀκρίβειαν· ἀκόμη δὲν ἐγνώριζον οὔτε καὶ αὐτὴ ἡ ἀνάστασίς του τί τέλος πάντων ἦτο, ἀλλὰ τὴν ἀγνοοῦσαν καὶ αὐτήν. Διὰ τοῦτο ἐλυποῦντο· καθόσον ἦτο μεγάλη ἡ ἀφοσίωσίς των πρὸς τὸν διδάσκαλόν των.

«Ὅταν δὲ ἦλθον εἰς τὴν Καπερναούμ, ἐπλησίασαν τὸν Πέτρον ἐκεῖνοι ποὺ εἰσέπραττον τὴν συνδρομὴν τῶν διδράχμων καὶ τοῦ εἶπον· Ὁ διδάσκαλός σας δὲν πληρώνει τὰ δίδραχμα;». Καὶ ποῖα εἶναι αὐτὰ τὰ δίδραχμα; Ὅταν ὁ Θεὸς ἐφόνευσε τὰ πρωτότοκα τέκνα τῶν Αἰγυπτίων[4], τότε ἔλαβεν ἀντ' αὐτῶν τὴν φυλὴν τοῦ Λευΐ[5]. Εἰς τὴν συνέχειαν ἐπειδὴ ὁ ἀριθμὸς τῆς φυλῆς τοῦ Λευΐ ἦτο μικρότερος ἀπὸ τὸ σύνολον τῶν πρωτοτόκων τῶν Ἰουδαίων, ἀντὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Λευιτῶν ποὺ ὑπελείποντο διέταξε νὰ συνεισφέρουν τὸ σίκλον[6]. Ἔτσι λοιπὸν ἀπὸ τὸ γεγονὸς ἐκεῖνο ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια τὰ πρωτότοκα νὰ πληρώνουν αὐτὸν τὸν φόρον. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Χριστὸς ἦτο πρωτότοκος, ὁ δὲ Πέτρος ἐθεωρεῖτο πρῶτος μεταξὺ τῶν μαθητῶν, διὰ τοῦτο προσέρχονται εἰς αὐτόν. Καθ' ὅσον, κατὰ τὴν γνώμην μου, ἐζητοῦσαν τὸν φόρον αὐτὸν ἀπὸ κάθε πόλιν· διὰ τοῦτο καὶ προσῆλθον εἰς αὐτὸν ὅταν εὑρίσκετο εἰς τὴν πατρίδα του, ἐπειδὴ πατρίς του ἐθεωρεῖτο ἡ Καπερναούμ. Καὶ τὸν ἴδιον μὲν δὲν ἐτόλμησαν νὰ πλησιάσουν, ἀλλὰ ἐπλησίασαν τὸν Πέτρον· καὶ αὐτὸν δὲν τὸν ἐπλησίασαν μὲ μεγάλας ἀπαιτήσεις, ἀλλὰ μὲ μαλακὸν τρόπον. Οὔτε βέβαια διὰ νὰ τὸν κατηγορήσουν, ἀλλὰ ἁπλῶς διὰ νὰ τὸν ἐρωτήσουν ἔλεγον· «Ὁ διδάσκαλός σας δὲν πληρώνει τὰ δίδραχμα;». Βέβαια δὲν εἶχον ἀκόμη τὴν πρέπουσαν γνώμην περὶ αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ συμπεριφορά των ἀπέναντί του ἦτο ὡσὰν νὰ ἦτο ἕνας ἁπλὸς ἄνθρω-

ὡς περὶ ἀνθρώπου οὕτω διέκειντο· πλὴν ἀπένεμόν τινα αἰδῶ καὶ τιμήν, διὰ τὰ προλαβόντα σημεῖα.

Τί οὖν ὁ Πέτρος; Ναί, φησί. Καὶ τούτοις μὲν εἶπεν, ὅτι τελεῖ· αὐτῷ δὲ οὐκ εἶπεν, ἴσως ἐρυθριῶν ὑπὲρ τούτων αὐτῷ διαλεχθῆναι. Διὸ ὁ ἥμερος καὶ πάντα σαφῶς εἰδώς, προλαβὼν αὐτόν φησι· «Τί σοι δοκεῖ, Σίμων; οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς ἀπὸ τίνων λαμβάνουσι τέλη ἢ κῆνσον; ἀπὸ τῶν υἱῶν αὐτῶν, ἢ ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων;». Εἰπόντος δέ, «ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων», ἔφη· Ἄραγε ἐλεύθεροί εἰσιν οἱ υἱοί». Ἵνα γὰρ μὴ νομίσῃ ὁ Πέτρος, ὅτι παρ' ἐκείνων ἀκηκοὼς λέγει, προλαμβάνει αὐτό , τοῦτό τε αὐτὸ δηλῶν, καὶ παρρησίαν αὐτῷ παρέχων ὀκνοῦντι προτέρῳ περὶ τούτων εἰπεῖν. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ἐλεύθερος μὲν εἰμι τοῦ δοῦναι κῆνσον. Εἰ γὰρ οἱ τῆς γῆς βασιλεῖς παρὰ τῶν υἱῶν αὐτῶν οὐ λαμβάνουσιν, ἀλλὰ παρὰ τῶν ἀρχομένων, πολλῷ μᾶλλον ἐμὲ ἀπηλλάχθαι δεῖ τῆς ἀπαιτήσεως ταύτης, οὐκ ἐπιγείου βασιλέως, ἀλλὰ τοῦ τῶν οὐρανῶν ὄντα με Υἱὸν καὶ βασιλέα.

Ὁρᾷς πῶς διέστειλε τοὺς υἱούς, καὶ τοὺς οὐχ υἱούς; Εἰ δὲ οὐκ ἦν υἱός, εἰκῇ καὶ τὸ ὑπόδειγμα παρήγαγε τῶν βασιλέων. Ναί, φησίν, υἱός, ἀλλ' οὐ γνήσιος. Οὐκοῦν οὐχ υἱός· εἰ δὲ οὐχ υἱός, οὐδὲ γνήσιος, οὐδὲ αὐτοῦ, ἀλλ' ἀλλότριος. Εἰ δὲ ἀλλότριος, οὐδὲ τὸ παράδειγμα ἔχει τὴν οἰκείαν ἰσχύν. Αὐτὸς γὰρ οὐ περὶ τῶ υἱῶν ἁπλῶς, ἀλλὰ περὶ τῶν γνησίων διαλέγεται, καὶ ἰδίων, καὶ τῶν κοινωνούντων τοῖς γεγεννηκόσι τῆς βασιλείας. Διὸ καὶ πρὸς ἀντιδιαστολὴν ἔθηκε τοὺς ἀλλοτρίους, ἀλλοτρίους καλῶν τοὺς οὐκ

πος· πλὴν ὅμως ἀπέδιδον εἰς αὐτὸν κάποιον σεβασμὸν καὶ τιμὴν ἐξ αἰτίας τῶν θαυμάτων ποὺ εἶχον προηγηθῆ.

Ποίαν λοιπὸν ἀπάντησιν δίδει ὁ Πέτρος; «Ναί», λέγει. Καὶ πρὸς αὐτοὺς μὲν εἶπεν ὅτι πληρώνει, ἐνῷ πρὸς τὸν Χριστὸν δὲν εἶπεν, ἐνδεχομένως ἐπειδὴ ἐντρέπετο νὰ συζητήση μὲ αὐτὸν περὶ αὐτῶν. Διὰ τοῦτο ὁ γαλήνιος καὶ ὁ τὰ πάντα γνωρίζων μὲ ἀκρίβειαν ἀπόλυτον, τὸν προλαμβάνει καὶ τοῦ λέγει· «Ποία εἶναι ἡ γνώμη σου, Σίμων; οἱ ἐπίγειοι βασιλεῖς ἀπὸ ποίους λαμβάνουν δασμοὺς ἢ φόρον; ἀπὸ τοὺς υἱούς των ἢ ἀπὸ τοὺς ξένους;». Εἰς τὴν ἀπάντησίν του δέ, «ἀπὸ τοὺς ξένους», εἶπεν· «Ἐπομένως εἶναι ἐλεύθεροι οἱ υἱοί των». Διὰ νὰ μὴ νομίση λοιπὸν ὁ Πέτρος, ὅτι τοῦ ὡμίλησεν ἐπειδὴ ἤκουσεν ἀπὸ ἐκείνους τὴν συνομιλίαν, τὸν προλαμβάνει, φανερώνων εἰς αὐτὸν αὐτὸ ποὺ συνεζήτησαν, καὶ τοῦ παρέχει θάρρος, καθ' ὅσον ἐδίσταζε προηγουμένως νὰ ὁμιλήσῃ περὶ αὐτῶν. Ἡ σημασία δὲ τῶν λόγων του αὐτῶν εἶναι ἡ ἑξῆς· Εἶμαι ἐλεύθερος ἀπὸ τὸ νὰ πληρώσω τὸν φόρον. Διότι, ἐὰν οἱ ἐπίγειοι βασιλεῖς δὲν λαμβάνουν φόρον ἀπὸ τοὺς υἱούς των, ἀλλὰ μόνον ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἄρχουν, πολὺ περισσότερον πρέπει ἐγὼ νὰ εἶμαι ἀπηλλαγμένος ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀπαίτησιν, διότι δὲν εἶμαι υἱὸς ἐπιγείου βασιλέως, ἀλλὰ υἱὸς τοῦ οὐρανίου βασιλέως καὶ συγχρόνως καὶ βασιλεύς.

Βλέπεις πῶς διέκρινε τοὺς υἱοὺς ἀπὸ ἐκείνους ποὺ δὲν ἦσαν υἱοί; Ἐὰν δὲ ὁ ἴδιος δὲν ἦτο υἱός, τότε ἄσκοπα ἀνέφερε καὶ τὸ παράδειγμα τῶν βασιλέων. Ναί, λέγει, εἶναι υἱός, ἀλλὰ δὲν εἶναι γνήσιος. Ἄρα λοιπὸν δὲν εἶναι υἱός· ἐὰν δὲ δὲν εἶναι υἱός, τότε δὲν εἶναι οὔτε γνήσιος, οὔτε εἶναι τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' εἶναι ξένος. Ἐὰν δὲ εἶναι ξένος, τότε οὔτε τὸ παράδειγμα ἔχει καμμίαν ἀξίαν. Διότι αὐτὸς δὲν ὁμιλεῖ ἁπλῶς περὶ τῶν υἱῶν ἀλλὰ περὶ τῶν γνησίων υἱῶν, τῶν ἰδικῶν του, καὶ οἱ ὁποῖοι εἶναι κοινωνοὶ τῆς βασιλείας μαζὶ μὲ αὐτοὺς ποὺ τοὺς ἐγέννησαν. Διὰ τοῦτο καὶ ἀνέφερε τοὺς ξένους πρὸς διάκρισιν, ὀνομάζων ξένους αὐτοὺς ποὺ δὲν

ἐξ αὐτῶν γεννηθέντας· τοὺς δὲ αὐτῶν, οὓς ἐξ αὐτῶν γεγεννήκασι.

Σὺ δέ μοι σκόπει κἀκεῖνο, πῶς τὴν ἀποκαλυφθεῖσαν τῷ Πέτρῳ γνῶσιν καὶ ἐντεῦθεν βεβαιοῖ. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστη, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς συγκαταβάσεως τὸ αὐτὸ τοῦτο δηλοῖ, ὅπερ πολλῆς ἦν σοφίας. Καὶ γὰρ ταῦτα εἰπών, φησίν· «Ἵνα δὲ μὴ σκανδαλίσωμεν αὐτούς, πορευθεὶς βάλε ἄγκιστρον εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ τὸν ἀναβάντα πρῶτον ἰχθὺν ἆρον, καὶ εὑρήσεις ἐν αὐτῷ στατῆρα· ἐκεῖνον λαβών, δὸς αὐτοῖς ἀντὶ ἐμοῦ καὶ σοῦ». Ὅρα πῶς οὔτε παραιτεῖται τὸν φόρον, οὔτε ἁπλῶς κελεύει δοῦναι, ἀλλὰ πρότερον δείξας οὐκ ὄντα ὑπεύθυνον, τότε δίδωσι· τὸ μέν, ἵνα μὴ ἐκεῖνοι σκανδαλισθῶσι, τὸ δέ, ἵνα μὴ οὗτοι. Οὐδὲ γὰρ ὡς ὀφείλων δίδωσιν, ἀλλ' ὡς τὴν ἐκείνω ἀσθένειαν διορθούμενος.

2. Ἀλλαχοῦ μέντοι καταφρονεῖ τοῦ σκανδάλου, ὅτε περὶ βρωμάτων διελέγετο, διδάσκων ἡμᾶς εἰδέναι καιροὺς καθ' οὓς δεῖ φροντίζειν τῶν σκανδαλιζομένων, καὶ καθ' οὓς δεῖ καταφρονεῖν. Καὶ αὐτῷ δὲ τῷ τῆς δόσεως τρόπῳ δείκνυσι ἑαυτὸν πάλιν. Τίνος γὰρ ἕνεκεν οὐκ ἐξ ἀποκειμένων κελεύει δοῦναι; Ἵν', ὅπερ ἔφην, καὶ ἐν τούτῳ δείξῃ Θεὸν ἑαυτὸν ὄντα τῶν ὅλων καὶ ὅτι καὶ τῆς θαλάττης κρατεῖ. Ἔδειξε μὲν γὰρ καὶ ἤδη ἐπιτιμήσας, καὶ τὸν Πέτρον τοῦτον αὐτὸν κελεύσας ἐπιβῆναι τῶν κυμάτων· δείκνυσι δὲ καὶ νῦν τὸ αὐτὸ τοῦτο, ἑτέρῳ μὲν τρόπῳ, πολλὴν δὲ καὶ ἐν τούτῳ παρέχων τὴν ἔκπληξιν. Οὐδὲ γὰρ μικρὸν ἦν ἀπὸ τῶν βυθῶν ἐκείνων

---

7. Στατήρ· νόμισμα ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, ἰσοδυναμοῦσε δὲ πρὸς τὸ ἓν τρισχιλιοστὸν τοῦ ταλάντου.
8. Ματθ. 15, 10-20.
9. Ματθ. 8, 26-28.
10. Ματθ. 14, 28-34.

ἐγεννήθησαν ἀπὸ αὐτούς. Ὀνομάζει δὲ υἱοὺς αὐτῶν αὐτοὺς ποὺ ἐγεννήθησαν ἀπὸ αὐτούς.

Σὺ ὅμως, σὲ παρακαλῶ, πρόσεξε καὶ ἐκεῖνο, πῶς δηλαδὴ καὶ ἀπὸ αὐτὸ ἐπιβεβαιώνει τὴν γνῶσιν ποὺ ἀπεκαλύφθη εἰς τὸν Πέτρον. Καὶ δὲν ἐστάθη εἰς αὐτὸ μόνον, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν συγκατάβασίν του φανερώνει αὐτὸ τὸ ἴδιο, πρᾶγμα ποὺ ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν μεγάλης σοφίας. Διότι πράγματι, ἀφοῦ εἶπεν αὐτά, προσθέτει· «Ὅμως διὰ νὰ μὴ τοὺς σκανδαλίσωμεν, πήγαινε καὶ ρίψε ἀγκίστρι εἰς τὴν θάλασσαν καὶ πάρε τὸ πρῶτον ψάρι ποὺ θὰ πιασθῇ καὶ θὰ εὕρῃς μέσα εἰς αὐτὸ στατῆρα[7]· πάρε τον αὐτὸν καὶ δῶσε τον εἰς αὐτοὺς δι' ἐμένα καὶ δι' ἐσένα». Πρόσεχε πῶς οὔτε ἀρνεῖται νὰ πληρώσῃ τὸν φόρον, οὔτε ἁπλῶς προστάζει νὰ τὸν πληρώσουν, ἀλλὰ τότε τὸν πληρώνει, ἀφοῦ προηγουμένως ἀπέδειξεν ὅτι δὲν εἶναι ὑποχρεωμένος, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ νὰ μὴ σκανδαλισθοῦν ἐκεῖνοι, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ νὰ μὴ σκανδαλισθοῦν καὶ οἱ μαθηταί του. Διότι δὲν δίδει ἐπειδὴ εἶναι ὑποχρεωμένος, ἀλλὰ μὲ σκοπὸν νὰ διορθώσῃ τὴν ἀσθένειαν ἐκείνων.

2. Εἰς ἄλλην ὅμως περίπτωσιν ἀδιαφορεῖ διὰ τὸ σκάνδαλον, τότε δηλαδὴ ποὺ ὡμιλοῦσε περὶ τῶν τροφῶν[8], διδάσκων ἡμᾶς νὰ γνωρίζωμεν τὰς περιπτώσεις ἐκείνας κατὰ τὰς ὁποίας πρέπει νὰ φροντίζωμεν ἐκείνους ποὺ σκανδαλίζονται καὶ ἐκείνας κατὰ τὰς ὁποίας πρέπει ν' ἀδιαφορῶμεν. Ἀλλὰ καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον τῆς πληρωμῆς ἀποδεικνύει καὶ πάλιν ποῖος εἶναι. Διατί λοιπὸν δὲν δίδει ἐντολὴν νὰ πληρώσουν ἀπὸ τὰ χρήματα ποὺ ὑπῆρχον; Διὰ νὰ δείξῃ μὲ αὐτὴν τὴν ἐνέργειάν του, ὅπως προανέφερα, ὅτι εἶναι Θεὸς τῶν ὅλων καὶ ὅτι εἶναι κυρίαρχος καὶ αὐτῆς τῆς θαλάσσης. Καὶ τὸ ἀπέδειξε μὲν αὐτὸ προηγουμένως ὅταν ἐπετίμησε τὴν θάλασσαν[9] καὶ ἐπρόσταξε τὸν ἴδιον τὸν Πέτρον νὰ βαδίσῃ ἐπάνω εἰς τὰ κύματα[10], ἀποδεικνύει ὅμως αὐτὸ τὸ ἴδιο καὶ τώρα, μὲ ἄλλον μὲν τρόπον, προκαλῶν ὅμως καὶ μὲ αὐτὸ μεγάλην ἔκπληξιν. Διότι δὲν ἦτο μικρὸν πρᾶγμα νὰ

προειπεῖν, ὅτι καὶ πρῶτος ἐμπεσεῖται ὁ τὸν φόρον τελῶν ἰχθύς, καὶ ὥσπερ ἀμφίβληστρον εἰς τὴν ἄβυσσον ἐκείνην ἀφέντα αὐτοῦ τὸ πρόσταγμα, ἀναγεῖν τὸν κομίζοντα τὸν στατῆρα· ἀλλὰ θείας δυνάμεως καὶ ἀπορρήτου τὸ καὶ τὴν θάλατταν οὕτω ποιῆσαι δωροφορεῖν, καὶ πάντοθεν τὴν ὑποταγὴν αὐτῆς ἐπιδείκνυσθαι, καὶ ἡνίκα μαινομένη ἐσίγα, καὶ ὅτε τὸν σύνδουλον ἐδέχετο ἀγριαίνουσα, καὶ νῦν πάλιν, ὅτε πρὸς τοὺς ἀπαιτοῦντας ὑπὲρ αὐτοῦ διαλύεται.

«Καὶ δὸς αὐτοῖς», φησίν, «ἀντὶ ἐμοῦ καὶ σοῦ». Εἶδες τὸ ὑπερβάλλον τῆς τιμῆς; Ἴδε καὶ τὸ φιλόσοφον τῆς Πέτρου γνώμης. Τοῦτο γὰρ οὐ φαίνεται Μᾶρκος, ὁ τούτου φοιτητής, γεγραφηκὼς τὸ κεφάλαιον, ἐπειδὴ πολλὴν ἐδείκνυ τὴν εἰς αὐτὸν τιμήν· ἀλλὰ τὴν μὲν ἄρνησιν καὶ αὐτὸς ἔγραψε, τὰ δὲ ποιοῦντα αὐτὸν λαμπρὸν ἀπεσίγησεν, ἴσως τοῦ διδασκάλου παραιτουμένου τὸ μεγάλα περὶ αὐτοῦ λέγειν. «Ἀντὶ ἐμοῦ δὲ καὶ σοῦ», εἶπεν, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς πρωτότοκος ἦν. Ὥσπερ δὲ ἐξεπλάγης τοῦ Χριστοῦ τὴν δύναμιν, οὕτω θαύμασον καὶ τοῦ μαθητοῦ τὴν πίστιν, ὅτι πράγματι ἀπόρῳ οὕτως ὑπήκουσε. Καὶ γὰρ σφόδρα ἄπορον ἦν κατὰ τὴν φύσιν. Διὸ καὶ τῆς πίστεως αὐτὸν ἀμειβόμενος, συνῆψεν ἑαυτῷ κατὰ τὴν τοῦ φόρου δόσιν.

«Ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ προσῆλθον τῷ Ἰησοῦ οἱ μαθηταὶ λέγοντες· Τίς ἄρα μείζων ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν;». Ἔπαθόν τι ἀνθρώπινον οἱ μαθηταί· διὸ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ἐπισημαίνεται λέγων, ὅτι «ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ», ὅτε πάντων αὐτὸν προετίμησε. Καὶ γὰρ καὶ Ἰακώβου καὶ

προείπη, ὅτι τὸ πρῶτον ψάρι ποὺ θὰ πιασθῇ μέσα ἀπὸ ἐκείνους τοὺς βυθοὺς θὰ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ θὰ πληρώσῃ τὸν φόρον, καὶ ὡσὰν ἀκριβῶς νὰ ἔρριψε τὸ πρόσταγμά του δίκτυον εἰς τὴν ἄβυσσον ἐκείνην, νὰ σύρῃ ἐπάνω τὸ ψάρι ἐκεῖνο ποὺ εἶχε στατῆρα, ἀλλ' ἦτο αὐτὸ ἐνέργεια τῆς θείας καὶ ἀκαταλήπτου δυνάμεως, τὸ νὰ κάνῃ δηλαδὴ καὶ τὴν θάλασσαν νὰ δώσῃ τέτοια δῶρα καὶ μὲ κάθε τρόπον νὰ ἀποδεικνύῃ τὴν ὑποταγὴν αὐτῆς, καὶ ὅταν ἐγαλήνευεν, ἐνῷ ἐμαίνετο προηγουμένως, καὶ ὅταν ἐδέχετο τὸν σύνδουλον ἐνῷ ἐδέρετο ἀπὸ ἄγρια κύματα, καὶ τώρα πάλιν, ὅταν ἐξοφλῇ ὑπὲρ αὐτοῦ τὸ χρέος πρὸς αὐτοὺς ποὺ τοῦ τὸ ἐζητοῦσαν.

«Καὶ δῶσε τους», λέγει, «δι' ἐμένα καὶ δι' ἐσένα». Εἶδες τὴν ὑπερβολικὴν τιμήν; Πρόσεξε καὶ τὴν φιλόσοφον σκέψιν τοῦ Πέτρου. Διότι αὐτὸ τὸ κεφάλαιον φαίνεται ὅτι ὁ Μᾶρκος, ὁ μαθητὴς τοῦ Πέτρου, δὲν τὸ ἔγραψεν, ἐπειδὴ ἐδείκνυε τὴν μεγάλην τιμὴν πρὸς αὐτόν· ἀλλὰ τὴν μὲν ἄρνησιν αὐτοῦ καὶ αὐτὸς τὴν ἔγραψεν, ὅμως ἀπεσιώπησεν ὅλα ἐκεῖνα ποὺ τὸν ἔκαμνον ἔνδοξον, ἴσως ἐπειδὴ παρεκλήθη ὑπὸ τοῦ διδασκάλου του νὰ μὴ ἀναφέρῃ τὰ μεγάλα περὶ αὐτοῦ. «Δι' ἐμένα καὶ δι' ἐσένα»· τὰ λόγια αὐτὰ τὰ εἶπεν, ἐπειδὴ καὶ ὁ Πέτρος ἦτο πρωτότοκος. Ὅπως ἀκριβῶς δὲ ἐξεπλάγης ἀπὸ τὴν δύναμιν τοῦ Χριστοῦ, ἔτσι θαύμασε καὶ τὴν πίστιν τοῦ μαθητοῦ, διότι ὑπήκουσεν εἰς ἕνα τόσον παράξενον πρόσταγμα. Διότι πράγματι ἡ φύσις αὐτοῦ τοῦ πράγματος ἦτο πάρα πολὺ παράδοξος. Διὰ τοῦτο διὰ ν' ἀμείψῃ καὶ τὴν πίστιν αὐτοῦ, τὸν συνένωσε μὲ τὸν ἑαυτόν του κατὰ τὴν πληρωμὴν τοῦ φόρου.

«Κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν προσῆλθον εἰς τὸν Ἰησοῦν οἱ μαθηταί του καὶ τὸν ἠρώτησαν· Ποῖος λοιπὸν εἶναι μεγαλύτερος εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν;». Ἔπαθον οἱ μαθηταί του κάτι τὸ ἀνθρώπινον· διὰ τοῦτο καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς τὸ ἀναφέρει κατὰ τρόπον διακριτικὸν λέγων, ὅτι «κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν», ὅταν ἀπὸ ὅλους ἐτίμησεν αὐτὸν ἰδιαιτέρως. Καθόσον καὶ ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην ἦτο

Ἰωάννου θάτερος πρωτότοκος ἦν, ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτον ὑπὲρ τούτων ἐποίησεν. Εἶτα αἰσχυνόμενοι τὸ πάθος ὁμολογῆσαι, ὅπερ ἔπαθον, φανερῶς μὲν οὐ λέγουσι, Τίνος ἕνεκεν τὸν Πέτρον ἡμῶν προετίμησας; καί, εἰ μείζων ἡμῶν οὗτός ἐστιν; ᾐσχύνοντο γάρ· ἀδιορίστως δὲ ἐρωτῶσι· «Τίς ἄρα μείζων ἐστίν;». Ὅτε μὲν γὰρ τοὺς τρεῖς εἶδον προτιμωμένους, οὐδὲν τοιοῦτον ἔπαθον, ἐπειδὴ δὲ εἰς τὸν ἕνα περιέστη τὸ τῆς τιμῆς, τότε ἤλγησαν. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερα πολλὰ συναγαγόντες, τὸ πάθος ἀνῆψαν. Καὶ γὰρ εἶπεν αὐτῷ· «Σοὶ δώσω τὰς κλεῖς», καί, «Μακάριος εἶ, Σίμων Βὰρ Ἰωνᾶ»· καὶ ἐνταῦθα, «Δὸς αὐτοῖς ἀντὶ ἐμοῦ καὶ σοῦ», καὶ τὴν ἄλλην δὲ παρρησίαν αὐτοῦ τὴν πολλὴν ὁρῶντες παρεκνίζοντο.

Εἰ δὲ ὁ Μᾶρκός φησιν, ὅτι οὐκ ἠρώτησαν, ἀλλ' ἐν ἑαυτοῖς διελογίζοντο, οὐδὲν τοῦτο ἐναντίον ἐστὶν ἐκείνῳ. Εἰκὸς γὰρ αὐτοὺς κἀκεῖνο καὶ τοῦτο ποιῆσαι, καὶ πρότερον μὲν ἐν ἑτέρῳ καιρῷ τοῦτο παθεῖν, καὶ ἅπαξ καὶ δεύτερον, τότε δὲ καὶ ἐξειπεῖν, καὶ ἐν ἑαυτοῖς διαλογίσασθαι. Σὺ δέ μοι μὴ τὸ ἔγκλημα μόνον ἴδῃς, ἀλλὰ κἀκεῖνο λογίζου· πρῶτον μέν, ὅτι οὐδὲν τῶν ἐνταῦθα ζητοῦσιν· ἔπειτα, ὅτι καὶ τοῦτο ὕστερον τὸ πάθος ἀπέθεντο, καὶ τῶν πρωτείων ἀλλήλοις παραχωροῦσιν. Ἡμεῖς δὲ οὐδὲ εἰς τὰ ἐλαττώματα αὐτῶν φθάσαι δυνάμεθα, οὐδὲ ζητοῦμεν τίς μείζων ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ἀλλὰ τίς μείζων ἐν τῇ βασιλείᾳ τῆς γῆς, τίς εὐπορώτερος, τίς δυνατώτερος.

Τί οὖν ὁ Χριστός; Ἀνακαλύπτει αὐτῶν τὸ συνειδός, καὶ πρὸς τὸ πάθος ἀποκρίνεται, οὐχ ἁπλῶς πρὸς τὰ ῥήματα. «Προσκαλεσάμενος γὰρ παιδίον», φησίν, «εἶπεν· ἐὰν μὴ

11. Ματθ. 16, 19.
12. Ματθ. 16, 17.
13. Μάρκ. 9, 34.

πρωτότοκος, ἀλλ' ὅμως δὲν ἔκαμε τίποτε τὸ παρόμοιον καὶ ὑπὲρ αὐτῶν. Εἰς τὴν συνέχειαν αἰσθανόμενοι ἐντροπὴν νὰ ὁμολογήσουν τὸ πάθος των αὐτό, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐκυριεύθη ἡ ψυχή των, δὲν τοῦ λέγουν μὲν φανερά· Διατί ἐπροτίμησες ἀπὸ ὅλους μας τὸν Πέτρον; καί, Μήπως αὐτὸς εἶναι μεγαλύτερος ἀπὸ ἐμᾶς; διότι ἐντρέποντο· ἀλλ' ὅμως τὸν ἐρωτοῦν ἀόριστα· «Ποῖος λοιπὸν εἶναι μεγαλύτερος;». Διότι ὅταν μὲν εἶδον νὰ τιμῶνται ἰδιαιτέρως οἱ τρεῖς μαθηταί του, δὲν ἔπαθον κάτι παρόμοιον, ὅταν ὅμως ἡ ἰδιαιτέρα τιμὴ ἀπεδόθη εἰς τὸν ἕνα, τότε ἔνοιωσαν πόνον. Καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλ' ἀφοῦ ἔφερον εἰς τὴν μνήμην των καὶ πολλὰ ἄλλα ἥναψαν τὸ πάθος των. Καθ' ὅσον εἶπεν εἰς αὐτόν· «Εἰς ἐσένα θὰ δώσω τὰ κλειδιά»[11], καί, «Μακάριος εἶσαι, Σίμων, υἱὲ τοῦ Ἰωνᾶ»· καὶ τώρα πάλιν, «Δῶσε εἰς αὐτοὺς δι' ἐμένα καὶ δι' ἐσένα»[12], καὶ βλέποντες καὶ τὴν ἄλλην τὴν μεγάλην παρρησίαν του, ἐκυριεύοντο ἀπὸ δυσαρέσκειαν.

Ἐὰν ὅμως ὁ Μᾶρκος λέγῃ, ὅτι δὲν τὸν ἠρώτησαν, ἀλλ' ὅτι ἐσυλλογίζοντο[13], ὡς πρὸς τίποτε αὐτὸ δὲν εἶναι ἀντίθετον μὲ ἐκεῖνο. Διότι φυσικὸν ἦτο αὐτοὶ νὰ πάθουν καὶ ἐκεῖνο καὶ αὐτό, καὶ παλαιότερα μὲν εἰς ἄλλην περίπτωσιν νὰ πάθουν αὐτό, μίαν καὶ δύο φοράς, τότε δὲ καὶ νὰ τὸν ἐρωτήσουν καὶ νὰ τοὺς βασανίζῃ καὶ τὴν σκέψιν των. Σὺ ὅμως σὲ παρακαλῶ μὴ βλέπῃς μόνον τὸ παράπτωμά των, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνο νὰ σκέπτεσαι· πρῶτον μὲν ὅτι δὲν ζητοῦν τίποτε ἀπὸ τὰ πράγματα τοῦ κόσμου αὐτοῦ, ἔπειτα δὲ ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ πάθος τὸ ἀπέβαλον καὶ παραχωροῦν ὁ ἕνας εἰς τὸν ἄλλον τὰ πρωτεῖα. Ἡμεῖς ὅμως δὲν ἠμποροῦμεν οὔτε εἰς τὰ ἐλαττώματά των νὰ φθάσωμεν, οὔτε ζητοῦμεν νὰ μάθωμεν ποῖος εἶναι μεγαλύτερος εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλὰ ποῖος εἶναι μεγαλύτερος εἰς τὴν βασιλείαν τῆς γῆς, ποῖος εἶναι πλουσιώτερος, ποῖος εἶναι ἰσχυρώτερος.

Τί κάνει λοιπὸν ὁ Χριστός; Ἀποκαλύπτει τὴν σκέψιν των καὶ ἡ ἀπάντησις ποὺ δίδει ἀναφέρεται ὄχι ἁπλῶς εἰς τὰ λόγια, ἀλλὰ εἰς τὸ πάθος των. Διότι λέγει· «Ἀφοῦ προσε-

στραφῆτε, καὶ γένησθε ὡς τὸ παιδίον τοῦτο, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν». Ὑμεῖς μὲν γάρ, φησίν, ἐξετάζετε τίς μείζων καὶ περὶ πρωτείων φιλονεικεῖτε, ἐγὼ δὲ τὸν μὴ πάντων ταπεινότερον γενόμενον οὐδὲ τῆς εἰσόδου τῆς ἐκεῖ ἄξιον εἶναί φημι. Καὶ καλῶς καὶ τὸ ὑπόδειγμα παράγει· καὶ οὐ παράγει μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ παιδίον εἰς μέσον ἵστησι, καὶ ἀπὸ τῆς ὄψεως αὐτοὺς ἐντρέπων, καὶ πείθων εἶναι ταπεινοὺς οὕτω καὶ ἀπλάστους. Καὶ γὰρ φθόνου καθαρὸν τὸ παιδίον καὶ κενοδοξίας καὶ τοῦ τῶν πρωτεύων ἐρᾶν· καὶ τὴν μεγίστην κέκτηται ἀρετήν, τὴν ἀφέλειαν καὶ τὸ ἄπλαστον καὶ ταπεινόν. Οὐκ ἄρα ἀνδρείας δεῖ μόνον, οὐδὲ φρονήσεως, ἀλλὰ καὶ ταύτης τῆς ἀρετῆς, τῆς ταπεινοφροσύνης λέγω καὶ τῆς ἀφελείας. Καὶ γὰρ καὶ ἐν τοῖς μεγίστοις χωλεύει τὰ τῆς σωτηρίας ἡμῶν, τούτων ἡμῖν οὐ παρουσῶν. Τὸ παιδίον κἂν ὑβρίζηται, κἂν τύπτηται, κἂν τιμᾶται, κἂν δοξάζηται, οὔτε ἐκεῖθεν δυσχεραίνει καὶ βασκαίνει, οὔτε ἐντεῦθεν ἐπαίρεται.

3. Εἶδες πῶς πάλιν ἡμᾶς πρὸς τὰ φυσικὰ κατορθώματα ἐκκαλεῖται, δεικνὺς ὅτι ἐκ προαιρέσεως ταῦτα κατορθοῦν δυνατόν, καὶ τὴν πονηρὰν Μανιχαίων ἐπιστομίζει λύτταν; Εἰ γὰρ πονηρὸν ἡ φύσις, τίνος ἕνεκεν ἐκεῖθεν τῆς φιλοσοφίας τὰ παραδείγματα ἕλκει; Παιδίον δέ μοι δοκεῖ σφόδρα παιδίον ἐν τῷ μέσῳ στῆσαι, τῶν παθῶν ἁπάντων τούτων ἀπηλλαγμένον. Τὸ γὰρ τοιοῦτον παιδίον καὶ ἀπονοίας καὶ δοξομανίας καὶ βασκανίας καὶ φιλονεικίας καὶ πάντων τῶν τοιούτων ἀπήλλακται παθῶν, καὶ πολλὰς ἔχον τὰς ἀρετάς, ἀφέλειαν, ταπεινοφροσύνην, ἀπραγμοσύνην, ἐπ' οὐδενὶ τούτων ἐπαίρεται· ὅπερ διπλῆς ἐστι φιλοσοφίας, τὸ κεκτῆσθαι

κάλεσεν ἕνα παιδί, εἶπεν· ἐὰν δὲν ἀλλάξετε καὶ δὲν γίνετε ὡσὰν αὐτὸ τὸ παιδί, δὲν θὰ εἰσέλθετε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν». Σεῖς δηλαδή, λέγει, ζητεῖτε νὰ μάθετε ποῖος εἶναι μεγαλύτερος καὶ φιλονεικεῖτε διὰ τὰ πρωτεῖα, ἐνῷ ἐγὼ σᾶς λέγω, ὅτι αὐτὸς ποὺ δὲν θὰ γίνῃ ταπεινότερος ἀπὸ ὅλους δὲν εἶναι ἄξιος νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν οὐράνιον βασιλείαν. Καὶ εἶναι πολὺ ἐπιτυχὲς τὸ παράδειγμα ποὺ ἀναφέρει· καὶ δὲν τὸ ἀναφέρει ἁπλῶς, ἀλλὰ καὶ τὸ παιδὶ τοποθετεῖ εἰς τὸ μέσον, καὶ τοὺς κάνει βλέποντές το νὰ ἐντραποῦν καὶ τοὺς πείθει νὰ εἶναι ταπεινοὶ καὶ χωρὶς ὑποκρισίαν. Καθόσον τὸ παιδὶ εἶναι καθαρὸν ἀπὸ φθόνον, κενοδοξίαν καὶ ἀπὸ τὸ νὰ ποθῇ τὰ πρωτεῖα, καὶ κατέχει τὴν πιὸ μεγάλην ἀρετήν, τὴν ἀφέλειαν, τὸ ἀνυπόκριτον καὶ τὸ ταπεινόν. Ἄρα δὲν χρειάζεται μόνον ἀνδρεία, οὔτε φρόνησις, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἀρετή, δηλαδὴ ἡ ταπεινοφροσύνη καὶ ἡ ἀφέλεια. Καθ' ὅσον ἡ σωτηρία μας παρουσιάζει τὴν πιὸ μεγάλην ἀτέλειαν, ἐὰν δὲν ὑπάρχουν εἰς ἡμᾶς αὐταὶ αἱ ἀρεταί. Τὸ παιδὶ καὶ ἂν ἀκόμη ὑβρίζεται, καὶ ἂν κτυπᾶται, καὶ ἂν τιμᾶται, καὶ ἂν δοξάζεται, οὔτε ἐξ αἰτίας τῶν πρώτων δυσαρεστεῖται καὶ φθονεῖ, οὔτε ἐξ αἰτίας τῶν δευτέρων ὑπερηφανεύεται.

3. Εἶδες πῶς πάλιν μᾶς προτρέπει πρὸς τὰς φυσικὰς ἀρετάς, δεικνύων εἰς ἡμᾶς ὅτι αὐτὰ εἶναι δυνατὸν νὰ τὰ ἐπιτύχωμεν μὲ τὴν προαίρεσίν μας, θέτων ἔτσι χαλινάρι εἰς τὴν πονηρὰν λύσσαν τῶν Μανιχαίων; Διότι ἐὰν ἡ φύσις εἶναι κάτι τὸ πονηρόν, διατί τότε λαμβάνει ἀπὸ ἐκεῖ τὰ παραδείγματα τῆς διδασκαλίας του; Ἔχω τὴν γνώμην ὅτι ἔστησεν ἔμπροσθέν των ἕνα παιδὶ ποὺ ἦτο πάρα πολὺ μικρὸν καὶ ἦτο ἀπηλλαγμένον ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ πάθη. Διότι ἕνα τέτοιο παιδὶ εἶναι ἀπηλλαγμένον καὶ ἀπὸ ἀδιαντροπιὰ καὶ ἀπὸ δοξομανίαν καὶ ἀπὸ φθόνον καὶ ἀπὸ φιλονεικίας καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ παρόμοια πάθη, καὶ ἔχει πολλὰς ἀρετάς, ὅπως ἀφέλειαν, ταπεινοφροσύνην, ἀμεριμνησίαν, καὶ δὲν ὑπερηφανεύεται διὰ τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτά, πρᾶγμα ποὺ ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν διπλῆς ἀσκήσεως τῆς ἀρετῆς, τὸ ὅτι κατέχει ὅλα

ταῦτα, καὶ μὴ φυσᾶσθαι ἐπ' αὐτοῖς. Διόπερ αὐτὸ παρήγαγε, καὶ ἔστησεν ἐν τῷ μέσῳ· καὶ οὐ μέχρι τούτου μόνον τὸν λόγον κατέκλεισεν, ἀλλὰ καὶ περαιτέρω προάγει τὴν παραίνεσιν ταύτην, λέγων· «Καὶ ὃς ἐὰν δέξηται παιδίον τοιοῦτον ἐν τῷ ὀνόματί μου, ἐμὲ δέχεται». Οὐ γὰρ δὴ μόνον, φησίν, ἐὰν αὐτοὶ τοιοῦτοι γένησθε, μισθὸν λήψεσθε μέγαν· ἀλλὰ κἂν ἑτέρους τοιούτους τιμήσητε δι' ἐμέ, καὶ τῆς εἰς ἐκείνους τιμῆς βασιλείαν ὑμῖν ὁρίζω τὴν ἀμοιβήν. Μᾶλλον δὲ τὸ πολλῷ μεῖζον τίθησιν, «ἐμὲ δέχεται», λέγων. Οὕτω μοι σφόδρα ποθεινὸν τὸ ταπεινὸν καὶ ἄπλαστον. Παιδίον γὰρ ἐνταῦθα τοὺς ἀνθρώπους τοὺς οὕτως ἀφελεῖς φησι καὶ ταπεινούς, καὶ ἀπερριμμένους παρὰ τοῖς πολλοῖς, καὶ εὐκαταφρονήτους.

Εἶτα εὐπαράδεκτον μειζόνως ποιῶν τὸν λόγον, οὐκ ἀπὸ τῆς τιμῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς κολάσεως αὐτὸν συνίστησιν, ἐπάγων καὶ λέγων· «Καὶ ὃς ἐὰν σκανδαλίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τούτων, συμφέρει αὐτῷ, ἵνα κρεμασθῇ μύλος ὀνικὸς εἰς τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταποντισθῇ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης». Ὥσπερ γὰρ οἱ τούτους τιμῶντες, φησί, δι' ἐμέ, τὸν οὐρανὸν ἔχουσι, μᾶλλον δὲ τῆς βασιλείας αὐτῆς μείζω τιμήν, οὕτω δὴ καὶ οἱ ἀτιμάζοντες (τοῦτο γάρ ἐστι τὸ σκανδαλίσαι) τὴν ἐσχάτην δώσουσι δίκην. Εἰ δὲ σκάνδαλον τὴν ὕβριν καλεῖ, μὴ θαυμάσῃς· πολλοὶ γὰρ τῶν μικροψύχων οὐχ ὡς ἔτυχεν ἐκ τοῦ παροφθῆναι καὶ καθυβρισθῆναι ἐσκανδαλίσθησαν.

Ἐπείρων τοίνυν καὶ αὔξων τὸ ἔγκλημα, τὴν ἐξ αὐτοῦ τίθησι βλάβην. Καὶ οὐκέτι ἀπὸ τῶν αὐτῶν τὴν τιμωρίαν ἐμφαίνει, ἀλλ' ἀπὸ τῶν παρ' ἡμῖν γνωρίμων τὸ ἀφόρητον

αὐτὰ καὶ δὲν ὑπερηφανεύεται δι' αὐτά. Ἀκριβῶς διὰ τὸν λόγον αὐτὸν τὸ ἐπῆρε καὶ τὸ ἔστησεν ἔμπροσθέν των, καὶ δὲν ἐτελείωσεν εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τὸν λόγον του, ἀλλὰ καὶ ἐπεκτείνει ἀκόμη περισσότερον τὴν προτροπὴν αὐτήν, λέγων· «Καὶ ἐκεῖνος ποὺ θὰ δεχθῇ ἐπ' ὀνόματί μου ἕνα τέτοιο παιδί, δέχεται ἐμένα». Διότι, λέγει, δὲν θὰ λάβετε μισθὸν μεγάλον ἐὰν μόνον γίνετε σεῖς ὡσὰν τὰ παιδιά, ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἀκόμη τιμήσετε εἰς τὸ ὄνομά μου καὶ ἄλλους ποὺ ὁμοιάζουν μὲ αὐτά, ὁρίζω διὰ τὴν τιμὴν πρὸς ἐκείνους ὡς ἀμοιβήν σας τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Μᾶλλον δὲ θέτει τὸ πολὺ μεγαλύτερον, λέγων, «ἐμένα δέχεται». Τόσον πολὺ περιπόθητον μοῦ εἶναι τὸ ταπεινὸν καὶ τὸ ἀπροσποίητον. Παιδὶ δὲ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὀνομάζει τοὺς ἀνθρώπους ποὺ εἶναι ἔτσι ἀφελεῖς καὶ ταπεινοὶ καὶ θεωροῦνται ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ὡς περιφρονημένοι καὶ εὐκαταφρόνητοι.

Εἰς τὴν συνέχειαν κάμνων τὸν λόγον του περισσότερον εὐπαράδεκτον τοὺς συνιστᾷ αὐτὸν ὄχι μόνον ἐξ αἰτίας τῆς τιμῆς, ἀλλὰ καὶ ἐξ αἰτίας τῆς κολάσεως, προσθέτων εἰς τὰ προηγούμενα καὶ λέγων· «Καὶ ἐκεῖνος ποὺ θὰ σκανδαλίσῃ ἕνα ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς μικρούς, συμφέρει εἰς αὐτὸν νὰ κρεμασθῇ εἰς τὸν λαιμὸν μυλόπετρα καὶ νὰ καταποντισθῇ εἰς τὸ βάθος τῆς θαλάσσης». Διότι, λέγει, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι ποὺ τιμοῦν αὐτοὺς ἐξ αἰτίας μου ἔχουν ὡς ἀμοιβὴν τὸν οὐρανόν, μᾶλλον δὲ μεγαλυτέραν τιμὴν καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν βασιλείαν, ἔτσι λοιπὸν καὶ αὐτοὶ ποὺ περιφρονοῦν αὐτοὺς (αὐτὸ δηλαδὴ σημαίνει τὸ σκανδαλίσαι) θὰ ὑποστοῦν τὴν πιὸ βαρεῖαν τιμωρίαν. Ἐὰν δὲ ὀνομάζῃ τὴν ὕβριν σκάνδαλον, μὴ θαυμάσῃς· διότι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μικροψύχους δὲν ἐσκανδαλίσθησαν τυχαῖα ἀπὸ τὸ ὅτι περιεφρονήθησαν καὶ ὑβρίσθησαν ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

Διεγείρων λοιπὸν αὐτοὺς καὶ αὐξάνων τὸ ἁμάρτημα, παρουσιάζει τὴν βλάβην ποὺ προέρχεται ἀπὸ αὐτό. Καὶ δὲν παρουσιάζει τὴν τιμωρίαν βάσει τῶν μελλοντικῶν γεγονότων, ἀλλὰ δεικνύει τὸ ἀνυπόφορον αὐτῆς ἀπὸ αὐτὰ ποὺ εἶ-

αὐτῆς ἐνδείκνυται. Ὅταν γὰρ μάλιστα καθάψασθαι βούληται τῶν παχυτέρων, αἰσθητὰ ἄγει παραδείγματα. Διὸ καὶ ἐνταῦθα βουλόμενος δεῖξαι, ὅτι πολλὴν ὑποστήσονται τὴν τιμωρίαν, καὶ καθικέσθαι τῆς τῶν διαπτυόντων αὐτοὺς ἀπονοίας, αἰσθητήν τινα κόλασιν καὶ μέσον ἤγαγε, τὴν τοῦ μύλου καὶ τοῦ καταποντισμοῦ. Καίτοιγε ἀκόλουθον τῷ προτέρῳ ἦν εἰπεῖν· Ὁ μὴ δεχόμενος ἕνα τῶν μικρῶν τούτων, ἐμὲ οὐ δέχεται· ὃ πάσης κολάσεως πικρότερον ἦν· ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν σφόδρα ἀναισθήτων καὶ παχυτάτων, καίτοι φοβερὸν ὂν τοῦτο οὐχ οὕτω καθικνεῖτο, τίθησι μύλον καὶ καταποντισμόν. Καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι μύλος κρεμασθήσεται εἰς τὸν τράχηλον αὐτοῦ, ἀλλά, συμφέρει αὐτῷ τοῦτο ὑπομεῖναι, δεικνὺς ὅτι ἕτερον τούτου χαλεπώτερον αὐτὸν ἀναμένει κακόν· εἰ δὲ τοῦτο ἀφόρητον, πολλῷ μᾶλλον ἐκεῖνο.

Εἶδες πῶς ἑκατέρωθεν φοβερὰν ἐποίησε τὴν ἀπειλήν, τῇ μὲν τοῦ γνωρίμου παραδείγματος συγκρίσει σαφεστέραν αὐτὴν ποιῶν, τῇ δὲ ἐντεῦθεν ὑπεροχῇ πολλῷ μείζονα τῆς ὁρωμένης φαντάζεσθαι παρασκευάσας; Εἶδες πῶς πρόρριζον ἀνέσπασε τῆς ἀπονοίας τὸ φρόνημα; πῶς ἰάσατο τῆς κενοδοξίας τὸ ἕλκος; πῶς ἐπαίδευσε μηδαμοῦ τῶν πρωτείων ἐρᾶν; πῶς ἔπεισε τοὺς ἐπιθυμοῦντας τῶν πρωτείων τὴν ἐσχάτην πανταχοῦ διώκειν τάξιν;

Οὐδὲν γὰρ ἀπονοίας χεῖρον. Αὕτη καὶ τῶν κατὰ φύσιν ἐξίστησι φρενῶν, καὶ μωρῶν ἐπιτίθησι δόξαν· μᾶλλον δὲ καὶ σφόδρα ἀνοήτους εἶναι ποιεῖ. Ὥσπερ γὰρ εἴ τις, τρίπηχυς ὤν, βιάζοιτο εἶναι τῶν ὀρῶν ὑψηλότερος, ἢ καὶ

ναι γνωστὰ εἰς ἡμᾶς. Διότι ὅταν πρόκειται ὅλως ἰδιαιτέρως νὰ ἐλέγξῃ τοὺς πνευματικὰ ἀτελεῖς, ἀναφέρει αἰσθητὰ παραδείγματα. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν θέλων νὰ δείξῃ, ὅτι θὰ εἶναι πολὺ μεγάλη ἡ τιμωρία ποὺ θὰ ὑποστοῦν καὶ νὰ ἐλέγξῃ τὴν ἀνάρμοστον συμπεριφορὰν αὐτῶν ποὺ περιφρονοῦν αὐτούς, ἀνέφερε κάποιαν αἰσθητὴν τιμωρίαν, τὴν μυλόπετραν καὶ τὸν καταποντισμόν. Μολονότι βέβαια θὰ ἦτο περισσότερον σύμφωνον πρὸς τὸ προηγούμενον ἐὰν ἔλεγεν· ''Ἐκεῖνος ποὺ δὲν δέχεται κάποιον ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς μικρούς, δὲν δέχεται ἐμένα', πρᾶγμα ποὺ ἦτο πικρότερον ἀπὸ κάθε ἄλλην τιμωρίαν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἦσαν ἀπὸ τοὺς πάρα πολὺ ἀναισθήτους καὶ ὑλόφρονας, μολονότι αὐτὸ ἦτο πολὺ φοβερὸν καὶ δὲν τοὺς ἐτρόμαζε καθόλου, ἀναφέρει τὴν μυλόπετραν καὶ τὸν καταποντισμόν. Καὶ δὲν εἶπεν, δτι θὰ κρεμασθῇ μυλόπετρα εἰς τὸν λαιμόν του, ἀλλά, συμφέρει εἰς αὐτὸν νὰ ὑπομείνῃ αὐτό, δεικνύων ὅτι τὸν ἀναμένει ἄλλο κακὸν χειρότερον ἀπὸ αὐτό· ἐὰν αὐτὸ εἶναι ἀνυπόφορον, πολὺ περισσότερον θὰ εἶναι ἐκεῖνο.

Εἶδες πῶς καὶ μὲ τὰ δύο παραδείγματα ἀπέδειξε τὴν ἀπειλὴν φοβεράν, μὲ τὴν μὲν σύγκρισιν μὲ τὸ γνωστὸν παράδειγμα κατέστησεν αὐτὴν περισσότερον σαφῆ, μὲ τὴν δὲ ὑπεροχὴν αὐτῆς ἀπὸ τὴν ἐδῶ τιμωρίαν τοὺς προετοίμασε νὰ φαντάζωνται ὅτι ἡ μέλλουσα τιμωρία θὰ εἶναι πολὺ μεγαλυτέρα ἀπὸ τὴν ἐδῶ τιμωρίαν; Εἶδες πῶς ἀπέσπασεν ἀπὸ τὴν ρίζαν του τὸ φρόνημα τῆς ὑπερηφανείας; πῶς ἐθεράπευσε τὴν πληγὴν τῆς κενοδοξίας; πῶς τοὺς ἐδίδαξε νὰ μὴ ἐπιθυμοῦν εἰς καμμίαν περίπτωσιν τὰ πρωτεῖα; πῶς ἔπεισεν ἐκείνους ποὺ ἐπιθυμοῦν τὰ πρωτεῖα νὰ ἐπιδιώκουν πάντοτε τὴν τελευταίαν θέσιν;

Τίποτε πράγματι δὲν εἶναι χειρότερον ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνειαν. Αὐτὴ μᾶς κάνει παράφρονας καὶ μᾶς προσθέτει τὴν δόξαν τῶν ἀνοήτων· μᾶλλον δὲ μᾶς κάνει εἰς πολὺ μεγάλον βαθμὸν ἀνοήτους. Διότι ὅπως ἀκριβῶς, ἐὰν κάποιος, ἐνῷ εἶναι ὕψους τριῶν πήχεων, ἠγωνίζετο μὲ πεῖσμα νὰ

νομίζοι τοῦτο, καὶ ἀνατείνοι ἑαυτὸν ὡς ὑπερβαλλόμενος αὐτῶν τὰς κορυφάς, οὐδὲν ἕτερον ζητήσομεν δεῖγμα ἀνοίας· οὕτω καὶ ὅταν ἄνθρωπον ἀπονενοημένον ἴδῃς, καὶ ἁπάντων βελτίονα ἑαυτὸν ἡγούμενον εἶναι, καὶ ὕβριν νομίζοντα τὸ μετὰ τῶν πολλῶν ζῆν, μὴ ζήτει λοιπὸν ἕτερον ἔλεγχον ἰδεῖν τῆς ἐκείνου παρανοίας. Τῶν γὰρ φύσει μωρῶν πολὺ καταγελαστότερος οὗτος,, ὅσον καὶ ἑκὼν ταύτην δημιουργεῖ τὴν νόσον. Οὐ ταύτῃ δὲ μόνον ἄθλιος, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀναλγήτως εἰς αὐτὸ τῆς κακίας ἐμπίπτει τὸ βάραθρον. Πότε γὰρ ὁ τοιοῦτος ἐπιγνώσεται ἁμαρτίαν ὡς χρή; πότε αἰσθήσεται πλημμελῶν; Καὶ γὰρ ὡς ἀνδράποδον κακὸν καὶ αἰχμάλωτον λαβὼν αὐτὸν ὁ διάβολος ἄπεισι, καὶ ἄγει καὶ φέρει, ῥαπίζων πάντοθεν καὶ μυρίαις περιβάλλων ὕβρεσιν. Εἰς τοσαύτην γὰρ αὐτοὺς ἄγει μωρίαν λοιπόν, ὡς πείθειν καὶ κατὰ παίδων καὶ γυναικῶν μέγα φρονεῖν, καὶ κατὰ τῶν προγόνων τῶν οἰκείων. Ἑτέρους δὲ τοὐναντίον ἀπὸ τῆς τῶν προγόνων περιφανείας φυσᾶσθαι παρασκευάζει· οὗ τί γένοιτ' ἂν ἀνοητότερον, ὅταν ἀπὸ τῶν ἐναντίων ὁμοίως φλεγμαίνωσιν, οἱ μὲν ἐπειδὴ εὐτελεῖς ἔσχον πατέρας καὶ πάππους καὶ ἐπιπάππους, οἱ δὲ ἐπειδὴ λαμπροὺς καὶ περιφανεῖς; Πῶς οὖν ἄν τις ἑκατέρων ταπεινώσειε τὴν φλεγμονήν; Πρὸς μὲν ἐκείνους λέγων· Ἀνάβηθι περαιτέρω τῶν πάππων καὶ τῶν προπάππων, καὶ πολλοὺς ἴσως εὑρήσεις μαγείρους, καὶ ὀνηλάτας, καὶ καπήλους· πρὸς δὲ τούτους, τοὺς ἀπὸ τῆς εὐτελείας τῶν προγόνων φυσωμένους, τὸ ἐναν-

γίνη ὑψηλότερος ἀπὸ τὰ βουνά, ἢ καὶ ἐὰν εἶχε τὴν γνώμην ὅτι εἶναι ὑψηλότερος, καὶ ἐτέντωνε τὸν ἑαυτόν του ὥστε νὰ ξεπεράση τὰς κορυφὰς τῶν βουνῶν, δὲν θὰ ζητήσωμεν ἄλλην ἀπόδειξιν τῆς παραφροσύνης του, ἔτσι καὶ ὅταν ἰδῇς ἄνθρωπον ὑπερήφανον καὶ ποὺ θεωρεῖ τὸν ἑαυτόν του ἀνώτερον ἀπὸ ὅλους καὶ νομίζει ὕβριν τὸ νὰ ζῇ μαζὶ μὲ τὸν κόσμον, μὴ ζητᾷς λοιπὸν νὰ ἰδῇς ἄλλην ἀπόδειξιν τῆς παραφροσύνης του. Διότι αὐτὸς εἶναι πολὺ περισσότερον ἄξιος χλευασμοῦ ἀπὸ τὸν ἐκ φύσεως ἀνόητον, καθ' ὅσον μὲ τὴν θέλησίν του δημιουργεῖ αὐτὴν τὴν ἀσθένειαν. Καὶ δὲν εἶναι μόνον ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ἄθλιος, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ προχωρεῖ πρὸς αὐτὸ τὸ βάραθρον τῆς κακίας μὲ πλήρη ἀναισθησίαν. Πότε λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος αὐτοῦ τοῦ εἴδους θὰ λάβη συναίσθησιν τῆς ἁμαρτίας του ὅπως πρέπει; πότε θὰ συναισθανθῇ ὅτι ἁμαρτάνει; Καθ' ὅσον αὐτὸν τὸν ἔχει λάβει ὁ διάβολος ὡσὰν ἀνδράποδον καὶ τὸν σύρει μαζί του καὶ τὸν ὁδηγεῖ καὶ τὸν φέρνει, φέρων ἐναντίον του κτυπήματα ἀπὸ παντοῦ καὶ τὸν περιβάλλει μὲ ἀπείρους προσβολάς. Εἰς τόσον μεγάλην λοιπὸν μωρίαν τοὺς ὁδηγεῖ, ὥστε τοὺς πείθει νὰ ὑπερηφανεύωνται καὶ διὰ τὰ παιδιά των, τὰς γυναῖκας των καὶ διὰ τοὺς προγόνους των. Ἄλλους πάλιν ἀντιθέτως τοὺς κάνει νὰ ὑπερηφανεύωνται καὶ ἐξ αἰτίας τῆς λαμπρότητος τῶν προγόνων των· τί θὰ ἠμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ ἀνοητότερον ἀπὸ αὐτό, ὅταν καθ' ὅμοιον τρόπον φουντώνῃ τὸ πάθος των καὶ ἀπὸ τὰ ἀντίθετα, οἱ μὲν ἐπειδὴ συνέβη νὰ εἶχον ἀσημάντους γονεῖς καὶ πάππους καὶ προπάπους, οἱ δὲ ἐπειδὴ εἶχον λαμπροὺς καὶ σπουδαίους; Πῶς λοιπὸν θὰ ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ μειώσῃ τὴν ἔξαψιν τοῦ πάθους καὶ τῶν δύο; Πρὸς τοὺς μὲν πρώτους μὲ τὸ νὰ λέγῃ· Ἀνέβα πιὸ ἐπάνω ἀπὸ τοὺς πάππους καὶ τοὺς προπάππους καὶ θὰ εὕρῃς ἐνδεχομένως πολλοὺς μαγείρους, ὁδηγοὺς ὄνων καὶ καπήλους· πρὸς αὐτοὺς δέ, ποὺ ὑπερηφανεύονται ἐξ αἰτίας τῆς εὐτελείας τῶν προγόνων των, μὲ τὸ νὰ λέγῃ τὸ ἀντίθετον, ὅτι δηλαδὴ καὶ σὺ πάλιν ἐὰν προχωρήσῃς πιὸ ἐπάνω

τίον πάλιν, ὅτι καὶ σὺ πάλιν ἀνωτέρω προελθὼν τῶν προγόνων, ὄψει πολλῷ σου λαμπροτέρους πολλούς.

4. Ὅτι γὰρ τοῦτον ἔχει τὸν δρόμον ἡ φύσις, φέρε καὶ ἀπὸ τῶν Γραφῶν ὑμῖν ἀποδείξω. Ὁ Σολομῶν υἱὸς βασιλέως ἦν, καὶ βασιλέως λαμπροῦ· ἀλλ' ὁ τούτου πατὴρ τῶν εὐτελῶν καὶ ἀσήμων, καὶ ὁ πρὸς μητρὸς δὲ πάππος ὁμοίως· οὐδὲ γὰρ ἂν ψιλῷ στρατιώτῃ τὴν θυγατέρα ἐξέδωκεν. Εἰ δὲ ἀναβαίης ἀνωτέρω πάλιν ἀπὸ τῶν εὐτελῶν τούτων, λαμπρότερον ὄψει τὸ γένος καὶ βασιλικώτερον. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Σαοὺλ οὕτω καὶ ἐπὶ πολλῶν ἑτέρων εὕροι τις ἂν τοῦτο συμβαῖνον.

Μὴ δὴ μέγα φρονῶμεν ἐντεῦθεν. Τί γάρ ἐστι γένος; εἰπέ μοι. Οὐδέν, ἀλλ' ἢ ὄνομα μόνον πράγματος ἔρημον· καὶ τοῦτο εἴσεσθε κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Ἐπειδὴ δὲ οὔπω πάρεστιν ἐκείνη, φέρε καὶ ἀπὸ τῶν παρόντων ὑμᾶς πείσωμεν, ὅτι οὐδεμία ἐντεῦθεν ὑπεροχή. Καὶ γὰρ κἂν πόλεμος καταλάβῃ κἂν λιμὸς κἂν ἕτερον ὁτιοῦν, πάντα ἐλέγχεται ταῦτα τὰ τῆς εὐγενείας φυσήματα· κἂν νόσος ἐπέλθῃ, κἂν λοιμός, οὐκ οἶδε διαγνῶναι τὸν πλούσιον καὶ τὸν πένητα, τὸν ἔνδοξον καὶ τὸν ἄδοξον, τὸν εὐγενῆ καὶ τὸν οὐ τοιοῦτον· οὔτε ὁ θάνατος, οὔτε αἱ λοιπαὶ τῶν πραγμάτων μεταβολαί, ἀλλ' ὁμοίως πᾶσι πάντα ἐπανίσταται· καὶ εἰ δεῖ τι καὶ θαυμαστὸν εἰπεῖν, τοῖς πλουτοῦσι μᾶλλον. Ὅσῳ γὰρ ἀμελέτητοι τούτων εἰσί, τοσούτῳ μᾶλλον ἁλόντες ἀπόλλυνται. Καὶ ὁ φόβος δὲ παρὰ τοῖς πλουτοῦσι μείζων. Καὶ γὰρ ἄρ-

---

14. Δηλαδὴ ὁ Ἰεσσαί, ὁ ὁποῖος ἦτο ἔγγονὸς τοῦ Βοὸζ καὶ τῆς Ρούθ, πατὴρ δὲ τοῦ Δαυΐδ.

15. Σαούλ· πρῶτος βασιλεὺς τῶν Ἑβραίων, ἦτο δὲ υἱὸς τοῦ Κὶς (Α' Βασ. 15, 1).

ἀπὸ τοὺς προγόνους σου, θὰ ἰδῇς πολλοὺς πολὺ πιὸ λαμπροτέρους ἀπὸ ἐσένα.

4. Τὸ ὅτι λοιπὸν ἔτσι συμβαίνει ν' ἀκολουθοῦν αὐτὴν τὴν φυσικὴν πορείαν τὰ πράγματα, ἐμπρὸς νὰ σᾶς τὸ ἀποδείξω καὶ ἀπὸ τὰς Γραφάς. Ὁ Σολομῶν ἦτο υἱὸς βασιλέως καὶ μάλιστα βασιλέως ἐνδόξου, ὁ πατέρας αὐτοῦ[14] ὅμως ἦτο ἀπὸ τοὺς εὐτελεῖς καὶ ἀσημάντους, ὁμοίως δὲ καὶ ὁ πάππος του ἀπὸ τὴν μητέρα του· ἄλλωστε δὲν θὰ ἔδιδε τὴν θυγατέρα του εἰς ἕνα ἁπλὸν στρατιώτην. Ἐὰν δὲ ἤθελες ἀναβῇ πάλιν ὑψηλότερα ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς εὐτελεῖς προγόνους του θὰ ἔβλεπες τὸ γένος του λαμπρότερον καὶ βασιλικώτερον. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον θὰ εὕρισκε κανεὶς νὰ συμβαίνῃ αὐτὸ καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Σαοὺλ[15] καὶ εἰς τὰς περιπτώσεις πολλῶν ἄλλων.

Ἂς μὴ μεγαλοφρονῶμεν λοιπὸν ἐξ αἰτίας αὐτῶν. Διότι εἰπέ μου· τί εἶναι τὸ γένος; Ἀπολύτως τίποτε, ἀλλ' ἁπλῶς ὄνομα μόνον χωρὶς καμμίαν ἀξίαν· καὶ αὐτὸ θὰ τὸ γνωρίσετε κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἦλθεν ἀκόμη ἐκείνη, ἐμπρὸς νὰ σᾶς παρουσιάσω πειστικὰ παραδείγματα καὶ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ συμβαίνουν σήμερα, ὅτι ἀπὸ αὐτὸ δὲν προέρχεται καμμία ὑπεροχή. Καθ' ὅσον ἐὰν συμβῇ νὰ γίνῃ πόλεμος ἢ νὰ πέσῃ πεῖνα ἢ ὁ,τιδήποτε ἄλλο, καταργεῖται αὐτὴ ἡ ὑπερηφάνεια διὰ τὴν εὐγενικὴν καταγωγήν· καὶ ἐὰν ἔλθῃ ἀσθένεια ἢ λοιμώδης νόσος δὲν γνωρίζει νὰ διακρίνῃ τὸν πλούσιον καὶ τὸν πτωχόν, τὸν ἔνδοξον καὶ τὸν ἄδοξον, τὸν εὐγενῆ καὶ τὸν μὴ εὐγενῆ· οὔτε ὁ θάνατος, οὔτε αἱ ὑπόλοιπαι μεταβολαὶ τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ὅλα ἐπαναστατοῦν κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἐναντίον ὅλων· καὶ ἐὰν χρειάζεται νὰ εἰποῦμεν καὶ κάτι τὸ θαυμαστόν, ἐπαναστατοῦν πολὺ περισσότερον ἐναντίον τῶν πλουσίων. Διότι ὅσον περισσότερον ἀπροετοίμαστοι εἶναι δι' αὐτά, τόσον περισσότερον ὁδηγοῦνται εἰς τὴν ἀπώλειαν ὅταν περιπέσουν εἰς παρομοίας καταστάσεις. Ἀλλὰ καὶ ὁ φόβος εἶναι μεγαλύτερος εἰς τοὺς πλουσίους. Καθ' ὅσον αὐτοὶ τρέμουν πολὺ περισσότερον τοὺς

χοντας οὗτοι μάλιστα τρέμουσι, καὶ τοὺς δήμους τῶν ἀρχόντων οὐκ ἔλαττον, ἀλλὰ καὶ πολλῷ πλέον· πολλὰς γοῦν οἰκίας τοιαύτας ὁμοίως καὶ δήμων θυμὸς καὶ ἀρχόντων ἀνέτρεψεν ἀπειλή. Ὁ δὲ πένης ἑκατέρων τούτων τῶν κυμάτων ἀπήλλακται.

Ὥστε ταύτην ἀφεὶς τὴν εὐγένειαν, εἰ βούλει μοι δεῖξαι ὅτι εὐγενὴς εἶ, δεῖξον τῆς ψυχῆς τὴν ἐλευθερίαν, οἵαν εἶχεν ὁ μακάριος ἐκεῖνος, καὶ ταῦτα πένης ὤν, ὁ λέγων τῷ Ἡρώδῃ «Οὐκ ἔξεστί σοι ἔχειν τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ σου»· οἵαν ἐκέκτητο ὁ πρὸ ἐκείνου τοιοῦτος καὶ μετ' ἐκεῖνον τοιοῦτος, ὁ λέγων τῷ Ἀχαάβ· «Οὐ διαστρέφω ἐγὼ τὸν Ἰσραήλ, ἀλλ' ἢ σὺ καὶ ὁ οἶκος τοῦ πατρός σου»· οἵαν εἶχον οἱ προφῆται, οἵαν οἱ ἀπόστολοι πάντες. Ἀλλ' οὐχ αἱ τῶν πλούτῳ δουλευόντων ψυχαὶ τοιαῦται, ἀλλ' ὥσπερ οἱ ὑπὸ μυρίους ὄντες παιδαγωγοὺς καὶ δημίους, οὕτως οὐδὲ ἐπᾶραι τὸ ὄμμα τολμῶσι, καὶ ὑπὲρ ἀρετῆς παρρησιάσασθαι. Ὁ γὰρ τῶν χρημάτων ἔρως καὶ ὁ τῆς δόξης καὶ ὁ τῶν ἄλλων πραγμάτων, φοβερὸν εἰς αὐτοὺς βλέποντες, δουλοπρεπεῖς ποιοῦσι καὶ κόλακας. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐλευθερίαν ἀναιρεῖ, ὡς τὸ βιωτικοῖς ἐμπεπλέχθαι πράγμασι, καὶ τὰ δοκοῦντα εἶναι λαμπρὰ περιβεβλῆσθαι. Οὐδὲ γὰρ ἕνα δεσπότην καὶ δύο καὶ τρεῖς, ἀλλὰ μυρίους ὁ τοιοῦτος ἔχει. Καὶ εἰ βούλεσθε καὶ ἀριθμῆσαι τούτους, παραγάγωμεν ἕνα τινὰ τῶν εὐδοκιμούντων ἐν βασιλείοις, καὶ ἔστω αὐτῷ καὶ χρήματα πάμπολλα καὶ δυναστεία μεγάλη καὶ πατρὶς ὑπερέχουσα καὶ προγόνων περιφάνεια καὶ ἀποβλεπέσθω παρὰ πάντων. Ἴδωμεν τοίνυν εἰ μὴ οὗτός ἐστιν ὁ πάντων δουλικώτερος·

---

16. Δηλαδὴ ὁ Ἰωάννης.
17. Μάρκ. 6, 18.
18. Γ' Βασ. 18, 18.

ἄρχοντας, καὶ τὰ πλήθη τοῦ λαοῦ ὄχι ὀλιγώτερον ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας, ἀλλὰ καὶ πολὺ περισσότερον· πράγματι λοιπὸν πολλὰς πλουσίας οἰκίας τὰς κατέστρεψε καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ὁ θυμὸς τοῦ λαοῦ καὶ ἡ ἀπειλὴ τῶν ἀρχόντων. Ἐνῷ ὁ πτωχὸς εἶναι ἀπηλλαγμένος καὶ ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ κύματα.

Ὥστε λοιπὸν ἀφοῦ ἀφήσης κατὰ μέρος αὐτὴν τὴν εὐγένειαν, ἐὰν θέλης νὰ μοῦ δείξης ὅτι εἶσαι εὐγενής, δεῖξε τὴν ἐλευθερίαν τῆς ψυχῆς, αὐτὴν ποὺ εἶχεν ὁ μακάριος ἐκεῖνος[16], καὶ αὐτὸ παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἦτο πτωχός, ὁ ὁποῖος ἔλεγεν εἰς τὸν Ἡρώδην· «Δὲν σοῦ ἐπιτρέπεται νὰ ἔχῃς τὴν γυναῖκα τοῦ Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ σου»[17]· αὐτὴν ποὺ εἶχεν ἐκεῖνος ποὺ ἔζησε πρὶν ἀπὸ τὸν Ἰωάννην καὶ ἦτο μακάριος πρὶν ἀπὸ αὐτὸν ἀλλὰ καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτόν, ὁ ὁποῖος ἔλεγεν εἰς τὸ Ἀχαάβ· «Δὲν διαφθείρω ἐγὼ τὸν Ἰσραήλ, ἀλλὰ σὺ καὶ ὁ οἶκος τοῦ πατρός σου»[18]· αὐτὴν ποὺ εἶχον οἱ προφῆται, αὐτὴν ποὺ εἶχον ὅλοι οἱ ἀπόστολοι. Δὲν εἶναι ὅμως παρόμοιαι αἱ ψυχαὶ ἐκείνων ποὺ εἶναι δοῦλοι τοῦ πλούτου, ἀλλ' ὡσὰν νὰ εὑρίσκωνται ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν ἀπείρων παιδαγωγῶν καὶ δημίων, δὲν τολμοῦν νὰ σηκώσουν τὸ βλέμμα των καὶ νὰ ὑπερασπισθοῦν μὲ θάρρος τὴν ἀρετήν. Διότι ὁ ἔρως τῶν χρημάτων καὶ τῆς δόξης καὶ τῶν ἄλλων πραγμάτων, βλέποντες εἰς αὐτὰ κάτι τὸ φοβερόν, τοὺς κάνουν δουλοπρεπεῖς καὶ κόλακας. Καθ' ὅσον τίποτε δὲν βλάπτει τὴν ἐλευθερίαν τόσον, ὅσον τὸ νὰ περιπλακῇ κανεὶς εἰς τὰ βιωτικὰ πράγματα καὶ νὰ ἐνδυθῇ ἐκεῖνα ποὺ φαίνονται ὅτι εἶναι λαμπρά. Διότι αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει ἕνα κύριον καὶ δύο καὶ τρεῖς, ἀλλ' ἀπείρους τὸν ἀριθμόν. Καὶ ἐὰν θέλετε καὶ νὰ σᾶς τοὺς ἀριθμήσω ἂς πάρωμεν ὡς παράδειγμα ἕνα ἀπὸ ἐκείνους ποὺ κατέχουν ἐξέχουσαν θέσιν εἰς τὰ βασιλικὰ ἀνάκτορα καὶ ἔστω ὅτι ἔχει καὶ πάρα πολλὰ χρήματα καὶ ἐξουσίαν μεγάλην καὶ κατάγεται ἀπὸ ἔνδοξον πατρίδα καὶ λαμπροὺς προγόνους καὶ ἔστω ὅτι θαυμάζεται ἀπὸ ὅλους. Ἂς ἐξετάσωμεν λοιπὸν μήπως αὐτὸς εἶναι ὁ πιὸ δοῦλος ἀπὸ ὅλους. Καὶ ἂς τοποθετήσωμεν ἀπέναντί του, ὄχι ἁπλῶς

καὶ ἀντιστήσωμεν αὐτῷ, μὴ δοῦλον ἁπλῶς, ἀλλὰ δοῦλον δούλου· πολλοὶ γὰρ καὶ οἰκέται δούλους ἔχουσιν.

Οὗτος μὲν οὖν ὁ δοῦλος τοῦ δούλου ἕνα ἔχει δεσπότην. Τί γάρ, εἰ καὶ μὴ ἐλεύθερον; ἀλλ' ἕνα, καὶ πρὸς τὸ ἐκείνῳ δοκοῦν μόνον ὁρᾷ. Κἂν γὰρ ὁ τούτου δεσπότης αὐτοῦ δοκῇ κρατεῖν, ἀλλὰ τέως ἑνὶ μόνῳ πείθεται· κἂν τὰ πρὸς ἐκεῖνον αὐτῷ καλῶς ἔχῃ, ἐν ἀδείᾳ τὸν ἅπαντα καθεδεῖται βίον. Οὗτος δὲ οὐχ ἕνα καὶ δύο μόνον, ἀλλὰ πολλοὺς καὶ χαλεπωτέρους ἔχει δεσπότας. Καὶ πρῶτον αὐτὸν τὸν βασιλεύοντα μεριμνᾷ. Οὐκ ἔστι δὲ ἴσον εὐτελῆ δεσπότην ἔχειν, καὶ βασιλέα ὑπὸ πολλῶν τὰ ὦτα διαθρυλλούμενον, καὶ νῦν μὲν τούτων, νῦν δὲ ἐκείνων γινόμενον. Οὗτος κἂν μηδὲν ἑαυτῷ ταττομένους καὶ τοὺς φίλους καὶ τοὺς ἐχθρούς. Ἀλλὰ καὶ οὗτος, φησί, τὸν δεσπότην.

Καὶ ποῦ ἴσον ἕνα καὶ πολλοὺς ἔχειν τοὺς δεδιττομένους αὐτόν; Μᾶλλον δὲ εἴ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειεν, οὐδὲ ἕνα εὑρήσει. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Ἐκεῖνος δὲ οὐδένα ἔχει τὸν ἐπιθυμοῦντα αὐτὸν ἐκβαλεῖν τῆς δουλείας ταύτης καὶ εἰσαγαγεῖν ἑαυτόν, ὅθεν οὐδὲ τὸν ἐπιβουλεύοντα ἐν τούτοις ἔχει, οὗτοι δὲ οὐδὲ ἑτέραν σπουδὴν ἔχουσιν, ἀλλ' ἢ τὸ διασαλεῦσαι τὸν εὐδοκιμώτερον καὶ μᾶλλον ἀγαπώμενον παρὰ τῷ κρατοῦντι. Διὸ καὶ πάντας ἀνάγκη κολακεύειν, τοὺς μείζους, τοὺς ὁμοτίμους, τοὺς φίλους. Ἔνθα γὰρ βασκανία καὶ δόξης ἔρως, οὐδὲ φιλίας εἰλικρινοῦς ἐστιν ἰσχύς. Ὥσπερ

κάποιον δοῦλον, ἀλλὰ τὸν δοῦλον κάποιου δούλου, καθ' ὅσον καὶ πολλοὶ δοῦλοι ἔχουν δούλους.

Ὁ μὲν λιπὸν δοῦλος τοῦ δούλου ἔχει ἕνα κύριον. Τί σημασία ἔχει καὶ ἂν δὲν εἶναι ἐλεύθερος; ἀλλ' ὅμως ἔχει ἕνα κύριον καὶ ἔχει ἐστραμμένον τὸ βλέμμα του μόνον πρὸς τὰς ἀποφάσεις αὐτοῦ. Καὶ ἂν βέβαια φαίνεται ὅτι εὑρίσκεται ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ κυρίου του, ἀλλ' ἐν πάσῃ περιπτώσει ἐκτελεῖ τὰς ἐντολὰς ἑνὸς μόνου κυρίου, καὶ ἂν συμβαίνῃ ἡ συμπεριφορά του πρὸς ἐκεῖνον νὰ εἶναι ἡ πρέπουσα, περνᾷ ὅλην τὴν ζωήν του ἐν ἀπολύτῳ ἀσφαλείᾳ. Αὐτὸς ὅμως δὲν ἔχει ἕνα καὶ δύο μόνον κυρίους, ἀλλὰ πολλοὺς καὶ φοβερωτέρους. Καὶ πρῶτον φροντίζει δι' αὐτὸν τὸν ἴδιον τὸν βασιλέα. Δὲν εἶναι δὲ τὸ ἴδιον πρᾶγμα νὰ ἔχῃ κανεὶς ἀσήμαντον κύριον, καὶ βασιλέα εἰς τὰ αὐτιὰ τοῦ ὁποίου φθάνουν τόσαι φωναί, καὶ ἄλλοτε μὲν ἐκπληροῖ τὰ αἰτήματα ἐκείνων, ἄλλοτε δὲ τῶν ἄλλων. Αὐτὸς καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἔχῃ συνείδησιν τίποτε ἀπὸ ὅσα συμβαίνουν, ὅλους τοὺς ὑποπτεύεται, καὶ αὐτοὺς ποὺ ὑπηρετοῦν μαζί του εἰς τὸν στρατόν, καὶ αὐτοὺς ποὺ εὑρίσκονται ὑπὸ τὰς διαταγάς του καὶ τοὺς φίλους καὶ τοὺς ἐχθρούς. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος, λέγει, ὑποπτεύεται τὸν κύριόν του.

Καὶ πῶς εἶναι τὸ ἴδιον τὸ νὰ ἔχῃ κανεὶς ἕνα κύριον καὶ πολλοὺς καὶ τοὺς ὁποίους φοβεῖται; Μᾶλλον δὲ ἐὰν κανεὶς ἤθελεν ἐξετάσει μὲ ἀκρίβειαν τὸ πρᾶγμα θὰ εὕρῃ νὰ μὴ ἔχῃ κανένα κύριον; Πῶς δὲ καὶ μὲ ποῖον τρόπον; Ἐκεῖνος μὲν δὲν ἔχει κανένα ποὺ νὰ θέλῃ νὰ τὸν ἐκδιώξῃ ἀπὸ τὴν δουλείαν αὐτὴν καὶ νὰ τὴν ἀναλάβῃ ὁ ἴδιος, καὶ ἑπομένως δὲν ἔχει καὶ κανένα ποὺ νὰ τὸν ἐπιβουλεύεται, ἐνῷ αὐτοὶ δὲν ἔχουν ἄλλην φροντίδα, παρὰ μόνον πῶς νὰ κλονίσουν ἐκεῖνον ποὺ κατέχει ἐξέχουσαν θέσιν καὶ ἀγαπᾶται περισσότερον ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ ἄρχει. Διὰ τοῦτο καὶ εἶναι ἀναγκασμένοι ὅλους νὰ τοὺς κολακεύουν, τοὺς ἀνωτέρους των, τοὺς ἰσοτίμους των, τοὺς φίλους των. Καθ' ὅσον ὅπου ὑπάρχει φθόνος καὶ ἔρως δόξης, δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ ἡ

γὰρ οἱ ὁμότεχνοι φιλεῖν ἀλλήλους οὐκ ἂν δύναιντο ἀκριβῶς καὶ γνησίως, οὕτω καὶ οἱ ὁμότιμοι καὶ τῶν αὐτῶν ἐρῶντες ἐν τοῖς βιωτικοῖς. Ὅθεν καὶ ὁ πόλεμος ἔνδον πολύς. Εἶδες δεσποτῶν ἑσμὸν καὶ δεσποτῶν χαλεπῶν; Βούλει καὶ ἕτερον ἐπιδείξω τούτου χαλεπώτερον; Οἱ μετ᾽ αὐτὸν ἅπαντες πρὸ αὐτοῦ γενέσθαι σπεύδουσιν, οἱ πρὸ αὐτοῦ κωλῦσαι γενέσθαι πλησίον καὶ παραδραμεῖν.

5. Ἀλλ᾽ ὢ τοῦ θαύματος· ἐγὼ μὲν ὑπεσχόμην δεσπότας δεῖξαι, ὁ δὲ λόγος ἡμῖν προϊὼν καὶ ἀγωνιζόμενος πλέον τῆς ὑποσχέσεως ἐποίησε, πολεμίους ἀντὶ δεσποτῶν δείξας, μᾶλλον δὲ καὶ πολεμίους καὶ δεσπότας τοὺς αὐτούς. Θεραπεύονται μὲν γὰρ ὡς δεσπόται, φοβεροὶ δέ εἰσιν ὡς πολέμιοι καὶ ἐπιβουλεύωσιν ὡς ἐχθροί. Ὅταν οὖν τις τοὺς αὐτοὺς καὶ κυρίους ἔχῃ καὶ ἐχθρούς, τί ταύτης τῆς συμφορᾶς χεῖρον γένοιτ᾽ ἄν; Ὁ μὲν δοῦλος, κἂν ἐπιτάττηται, ἀλλ᾽ ὅμως ἐπιμελείας ἀπολαύει παρὰ τῶν κελευόντων καὶ εὐνοίας, οὗτοι δὲ καὶ ἐπιτάττονται καὶ πολεμοῦνται καὶ κατ᾽ ἀλλήλων ἑστήκασι· καὶ τοσούτῳ τῶν ἐν ταῖς μάχαις χαλεπώτερον, ὅσῳ καὶ λάθρα κεντοῦσι, καὶ ἐν προσωπείῳ φίλων τὰ τῶν ἐχθρῶν διατιθέασι, καὶ ἐκ τῆς ἑτέρων πολλάκις εὐδοκιμοῦσι συμφορᾶς.

Ἀλλ᾽ οὐ τὰ ἡμέτερα τοιαῦτα· ἀλλὰ κἂν πράξῃ κακῶς ἕτερος, πολλοὶ οἱ συναλγοῦντες· κἂν εὐδοκιμῇ, πολλοὶ οἱ συνηδόμενοι. Ἀλλ᾽ οὐχ ὁ ἀπόστολος· «Εἴτε γὰρ πάσχει», φησίν, «ἓν μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη· εἴτε δοξάζεται ἓν μέ-

19. Α΄ Κορ. 12, 26.

δύναμις τῆς εἰλικρινοῦς φιλίας. Διότι ὅπως ἀκριβῶς αὐτοὶ ποὺ ἀσκοῦν τὴν ἰδίαν τέχνην δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν ν' ἀγαπηθοῦν μεταξύ των πραγματικὰ καὶ ἀληθινά, ἔτσι καὶ αὐτοὶ ποὺ εἶναι ἰσότιμοι καὶ ἐπιδιώκουν τὰ ἴδια κοσμικὰ πράγματα. Ἐπομένως καὶ ὁ πόλεμος μεταξὺ αὐτῶν εἶναι μεγάλος. Εἶδες πλῆθος κυρίων καὶ μάλιστα κυρίων φοβερῶν; Θέλεις νὰ σοῦ δείξω καὶ ἄλλον κύριον φοβερώτερον ἀπὸ αὐτόν; Ὅλοι οἱ κατώτεροί του προσπαθοῦν νὰ γίνουν ἀνώτεροί του καὶ αὐτοὶ ποὺ κατέχουν ἀνωτέραν θέσιν προσπαθοῦν νὰ τὸν ἐμποδίσουν νὰ φθάσῃ πλησίον των καὶ νὰ τοὺς ξεπεράσῃ.

5. Ἀλλ' ὢ τοῦ θαύματος· ἐγὼ μὲν ὑπεσχέθην νὰ σᾶς δείξω κυρίους, ἀλλ' ὁ λόγος προχωρῶν καὶ παρουσιάζων διάφορα ἐπιχειρήματα ἔφθασε πέρα ἀπὸ τὴν ὑπόσχεσιν καὶ ἀπέδειξεν ἐχθροὺς ἀντὶ κυρίων ἢ καλύτερα ἀπέδειξεν ὅτι οἱ ἴδιοι εἶναι καὶ ἐχθροὶ καὶ κύριοι. Διότι ὑπηρετοῦνται μὲν ὡς κύριοι, ἀλλ' εἶναι φοβεροὶ ὡς ἀντίπαλοι καὶ ἐπιβουλεύονται τοὺς ἄλλους ὡσὰν ἐχθροί. Ὅταν λοιπὸν κάποιος ἔχῃ τοὺς ἰδίους καὶ κυρίους καὶ ἐχθρούς, τί θὰ ἠμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ φοβερώτερον ἀπὸ αὐτὴν τὴν συμφοράν; Ὁ μὲν δοῦλος καὶ ἂν διατάσσεται, ἀλλ' ὅμως δέχεται τὴν φροντίδα ἐκ μέρους ἐκείνων ποὺ τὸν διατάσσουν καθὼς καὶ τὴν εὔνοιάν των, ἐνῷ αὐτοὶ ποὺ διατάσσονται καὶ πολεμοῦνται καὶ εἶναι ἀντίπαλοι μεταξύ των· καὶ εἶναι κατὰ πολὺ φοβερώτεροι ὡς πρὸς αὐτὰ ποὺ συμβαίνουν εἰς τὰς μάχας, καθ' ὅσον καὶ ὕπουλα πληγώνουν καὶ φέροντες τὸ προσωπεῖον τῶν φίλων προξενοῦν αὐτὰ ποὺ διαπράττουν οἱ ἐχθροὶ καὶ πολλὲς φορὲς προκόπτουν ἀπὸ τὴν συμφορὰν τῶν ἄλλων.

Ἀλλὰ τὰ ἰδικά μας δὲν συμβαίνουν κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, ἀλλ' ἐὰν συμβῇ κάποιος νὰ ὑποπέσῃ εἰς δυστυχίαν, ὑπάρχουν πολλοὶ ποὺ τὸν συλλυποῦνται, ἐὰν δὲ προκόπτῃ, ὑπάρχουν πολλοὶ ποὺ χαίρονται μαζί του. Οὔτε ἡ παραγγελία τοῦ ἀποστόλου εἶναι παρομοία· διότι λέγει· «Ἐὰν ἕνα μέλος πάσχῃ, πάσχουν μαζὶ μὲ αὐτὸ ὅλα τὰ μέλη· ἐὰν ἕνα μέλος δοξάζεται, χαίρονται μαζὶ μὲ αὐτὸ ὅλα τὰ μέλη»[19].

λος, συγχαίρει πάντα τὰ μέλη». Καὶ νῦν μὲν ἔλεγεν ὁ ταῦτα παραινῶν· «Τίς μού ἐστιν ἡ ἐλπὶς ἢ χαρά, ἢ οὐχὶ καὶ ὑμεῖς;»· νῦν δέ, «Ὅτι νῦν ζῶμεν, ἐὰν ὑμεῖς στήκητε ἐν Κυρίῳ»· νῦν δέ, «Ἐκ πολλῆς θλίψεως καὶ συνοχῆς καρδίας ἔγγραψα ὑμῖν», καί, «Τίς ἀσθενεῖ καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλίζεται καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι;». Τίνος οὖν ἕνεκεν ἔτι τῆς ζάλης ἀνεχόμεθα, καὶ τῶν κυμάτων τῶν ἔξωθεν, καὶ οὐ τρέχομεν ἐπὶ τὸν εὔδιον λιμένα τοῦτον, καὶ τὰ ὀνόματα ἀφέντες τῶν ἀγαθῶν, ἐπὶ τὰ πράγματα βαδίζομεν αὐτά; Δόξα γὰρ καὶ δυναστεία καὶ πλοῦτος καὶ εὐδοκίμησις καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, ὀνόματα παρ' ἐκείνοις, παρὰ δὲ ἡμῖν πράγματα· ὥσπερ οὖν τὰ λυπηρά, θάνατος καὶ ἀτιμία καὶ πενία καὶ ὅσα τοιαῦτα, ὀνόματα μὲν παρ' ἡμῖν, πράγματα δὲ παρ' ἐκείνοις.

Καὶ εἰ βούλει, τὴν δόξαν πρῶτον εἰς μέσον ἀγάγωμεν, τὴν παρ' ἐκείνοις πᾶσιν ἐπέραστον καὶ ποθεινήν. Καὶ οὐ λέγω, ὅτι ὀλιγοχρόνιος, οὐδ' ὅτι ταχέως σβέννυται· ἀλλ' ὅτε ἀνθεῖ, τότε μοι δεῖξον αὐτόν. Μὴ περιέλῃς τῆς πόρνης τὰ ἐπιτρίμματα καὶ τὰς ὑπογραφάς, ἀλλὰ κεκαλλωπισμένην εἰς μέσον ἄγε καὶ ἐπίδειξον ἡμῖν, ἵνα τότε αὐτῆς ἐλέγξω τὸ δυσειδές. Οὐκοῦν τὸ σχῆμα πάντως ἐρεῖς, καὶ τὸ πλῆθος τῶν ῥαβδούχων, καὶ τοῦ κήρυκος τὴν φωνήν, καὶ τῶν δήμων τὴν ὑπακοήν, καὶ τὴν παρὰ τῶν πολλῶν σιγήν, καὶ τὸ τύπτεσθαι τοὺς ἀπαντῶντας ἅπαντας, καὶ τὸ ὑπὸ πάντων περιβλέπεσθαι. Οὐχὶ ταῦτά ἐστι τὰ λαμπρά; Φέρε οὖν, ἐξετάσωμεν εἰ μὴ περιττὰ ταῦτα, καὶ ὑπόληψις μόνον ἀνόητος.

Τί γὰρ ἐκεῖνος ἀπὸ τούτων βελτίων γίνεται, ἢ τὸ σῶμα, ἢ τὴν ψυχήν; Τοῦτο γὰρ ἄνθρωπος. Ἆρα ὑψηλότερος ἔσται

20. Α' Θεσ. 2, 19.
21. Α' Θεσ. 3, 8.
22. Β' Κορ. 2, 4.
23. Β' Κορ. 11, 29.

Καὶ ἄλλοτε μὲν ἔλεγεν αὐτὸς ποὺ ἔδιδεν αὐτὰς τὰς παραινέσεις· «Ποῖος ἄλλος εἶναι ἡ ἐλπίς μου ἢ ἡ χαρά μου, ἐὰν δὲν εἶσθε σεῖς;»[20], ἄλλοτε δέ· «Διότι τώρα ζῶμεν, ἐὰν μένετε σταθεροὶ εἰς τὴν κοινωνίαν μετὰ τοῦ Κυρίου»[21]· ἄλλοτε πάλιν· «Σᾶς ἔγραψα ἐξ αἰτίας τῆς μεγάλης θλίψεως καὶ τῆς στενοχωρίας τῆς καρδίας μου»[22], καί, «Ποῖος ἀσθενεῖ καὶ δὲν ἀσθενῶ καὶ ἐγώ; ποῖος σκανδαλίζεται καὶ δὲν κατακαίγομαι ἐγὼ ἀπὸ τὴν θλῖψιν;»[23]. Πρὸς ποῖον σκοπὸν λοιπὸν ἀνεχόμεθα ἀκόμη τὴν ζάλην καὶ τὰ κύματα τῶν κοσμικῶν ὑποθέσεων καὶ δὲν τρέχομεν πρὸς τὸν γαλήνιον αὐτὸν λιμένα, καὶ δὲν βαδίζομεν πρὸς τὰ πραγματικὰ ἀγαθά, ἀφοῦ ἐγκαταλείψωμεν τὰ φαινομενικὰ ἀγαθά; Διότι ἡ δόξα, ἡ ἐξουσία, ὁ πλοῦτος, ἡ προκοπὴ καὶ ὅλα τὰ παρόμοια, εἰς ἐκείνους ὑπάρχουν μόνον κατ' ὄνομα, εἰς ἡμᾶς ὅμως εἶναι πραγματικὰ ἀγαθά· ὅπως ἀκριβῶς βέβαια τὰ λυπηρά, θάνατος, ἀτιμία καὶ πτώχεια καὶ ὅλα τὰ παρόμοια, εἰς ἡμᾶς μὲν θεωροῦνται ἁπλᾶ ὀνόματα, εἰς ἐκείνους δὲ εἶναι πράγματι λυπηρά.

Καὶ ἐὰν θέλῃς ἂς ἐξετάσωμεν κατὰ πρῶτον τὴν δόξαν ποὺ εἶναι ἀπὸ ὅλους ἐκείνους ἀξιαγάπητος καὶ ποθητή. Καὶ δὲν λέγω ὅτι διαρκεῖ πολὺ ὀλίγον καὶ ὅτι σβήνει πολὺ γρήγορα, ἀλλ' ὅταν εὑρίσκεται εἰς τὴν ἀκμήν της τότε νὰ μοῦ τὴν δείξῃς. Μὴ ἀφαιρέσῃς τῆς πόρνης τὰ βαψίμματα καὶ τὰ καλλωπίσματα, ἀλλὰ νὰ μοῦ τὴν φέρῃς στολισμένην καὶ νὰ μοῦ τὴν δείξῃς, διὰ νὰ σοῦ παρουσιάσω τότε τὴν δυσωδίαν της. Ὁπωσδήποτε λοιπὸν θὰ προβάλῃς τὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισίν του, τὸ πλῆθος τῶν διαφόρων ἀξιωματούχων, τὴν φωνὴν τοῦ κήρυκος, τὴν ὑπακοὴν τοῦ λαοῦ, τὴν σιωπὴν ἐκ μέρους τῶν περισσοτέρων, τὰ θρηνολογήματα ὅλων ἐκείνων ποὺ τὸν συναντοῦν καὶ τὸ ὅτι θεωρεῖται ἀπὸ ὅλους πάρα πολὺ ἔξοχος. Δὲν εἶναι αὐτὰ τὰ λαμπρά; Ἐμπρὸς λοιπὸν ἂς ἐξετάσωμεν μὴ τυχὸν αὐτὰ εἶναι περιττὰ καὶ ὑπόληψις χωρὶς καμμίαν ὠφέλειαν.

Πράγματι ἔχων ἐκεῖνος ὅλα αὐτὰ κατὰ τί γίνεται καλύτερος ὡς πρὸς τὸ σῶμα ἢ τὴν ψυχήν; Διότι αὐτὸ εἶναι ὁ

ἐντεῦθεν, ἢ ἰσχυρότερος, ἢ ὑγιεινότερος, ἢ ταχύτερος, ἢ τὰς αἰσθήσεις ὀξυτέρας κτήσεται καὶ τρανοτέρας; Ἀλλ' οὐδεὶς ἂν ἔχοι τοῦτο εἰπεῖν. Ἴωμεν τοίνυν ἐπὶ τὴν ψυχήν, μήποτε ἐκεῖ τι κέρδος προσγινόμενον ἐντεῦθεν εὑρήσομεν. Τί οὖν; σωφρονέστερος, ἐπιεικέστερος, συνετώτερος ἀπὸ ταύτης ἔσται τῆς θεραπείας ὁ τοιοῦτος; Οὐδαμῶς ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον ἅπαν. Οὐ γὰρ ὅπερ ἐπὶ τοῦ σώματος, τοῦτο ἐνταῦθα συμβαίνει. Ἐκεῖ μὲν γὰρ οὐδὲν πρὸς τὴν οἰκείαν προσλαμβάνει ἀρετὴν τὸ σῶμα· ἐνταῦθα δὲ οὐ μόνον τοῦτό ἐστι τὸ δεινόν, ὅτι οὐδὲν καρποῦται χρηστόν, ἀλλ' ὅτι καὶ κακίαν δέχεται πολλὴν ἐντεῦθεν ἡ ψυχή. Καὶ γὰρ εἰς ἀπόνοιαν, καὶ κενοδοξίαν, καὶ ἄνοιαν, καὶ εἰς θυμὸν καὶ εἰς μυρία ἐλαττώματα τοιαῦτα ἐντεῦθεν ἐκφέρεται.

Ἀλλὰ χαίρει, φησί, καὶ γάννυται τούτοις, καὶ φαιδρύνεται. Τὸν κολοφῶνα μοι τῶν κακῶν εἶπες, καὶ τοῦ νοσήματος τὸ ἀνίατον. Ὁ γὰρ χαίρων ἐπὶ τούτοις, οὐδὲ ἀπαλλαγῆναι ῥᾳδίως ἂν θελήσειε τῆς ὑποθέσεως τῶν κακῶν, ἀλλ' ἀπετείχισεν ἑαυτῷ τῆς θεραπείας τὴν ὁδὸν διὰ τῆς ἡδονῆς. Ὥστε τοῦτο μάλιστά ἐστι τὸ δεινόν, ὅτι οὐδὲ ἀλγεῖ, ἀλλὰ καὶ χαίρει, τῶν νοσημάτων αὐξανομένων αὐτῷ. Οὐδὲ γὰρ πανταχοῦ τὸ χαίρειν καλόν· ἐπεὶ καὶ κλέπται χαίρουσι κλέπτοντες, καὶ μοιχὸς διαφθείρων τὸν τοῦ πλησίον γάμον, καὶ ὁ πλεονέκτης ἁρπάζων, καὶ ὁ ἀνδροφόνος φονεύων. Μὴ τοίνυν εἰ χαίρει ἴδωμεν, ἀλλ' εἰ ἐπὶ χρησίμῳ· καὶ διασκεψώμεθα, μήποτε τοιαύτην εὑρήσομεν τὴν χαράν, οἵαν τὴν τοῦ μοιχοῦ, καὶ τοῦ κλέπτου.

ἄνθρωπος. Ἆρά γε θὰ γίνῃ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ἀνώτερος ἢ ἰσχυρότερος ἢ ὑγιεινότερος ἢ ταχύτερος ἢ θὰ ἀποκτήσῃ περισσότερον ὀξυδερκεῖς καὶ καθαρωτέρας αἰσθήσεις; Ὁπωσδήποτε κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὸ ἰσχυρισθῇ αὐτό. Ἂς ἔλθωμεν λοιπὸν εἰς τὴν ψυχήν, μήπως καὶ εὕρομεν ἐκεῖ νὰ συμβαίνῃ εἰς αὐτὴν κάποιο κέρδος. Τί λοιπόν; Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς θὰ γίνῃ ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς ὑπηρεσίας σωφρονέστερος, ἐπιεικέστερος καὶ συνετώτερος; Καθόλου, ἀλλὰ καὶ τελείως τὸ ἀντίθετον. Καθ' ὅσον δὲν συμβαίνει καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν αὐτὸ ποὺ συμβαίνει εἰς τὸ σῶμα. Διότι εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ σώματος δὲν λαμβάνει αὐτὸ τίποτε διὰ τὴν ἰδικήν του ἀρετήν, ἐνῷ εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς ψυχῆς ὄχι μόνον αὐτὸ εἶναι τὸ φοβερόν, ὅτι δηλαδὴ δὲν ἀποκομίζει τίποτε τὸ ὠφέλιμον, ἀλλὰ καὶ δέχεται αὐτὴ ἀπὸ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα καὶ πολλὴν κακίαν. Καθ' ὅσον ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ὁδηγεῖται εἰς τὴν ὑπερηφάνειαν, τὴν ματαιοδοξίαν, τὴν μωρίαν, τὸν θυμὸν καὶ εἰς ἄπειρα παρόμοια ἐλαττώματα.

Ἀλλ' θὰ εἰπῇ κάποιος, χαίρεται καὶ λάμπει ἀπὸ χαρὰν ἐξ αἰτίας αὐτοῦ καὶ εὐφραίνεται. Μοῦ ἀνέφερες τὸ ἀποκορύφωμα τῶν κακῶν καὶ τὸ ἀθεράπευτον τῆς ἀσθενείας. Διότι αὐτὸς ποὺ χαίρεται ἐξ αἰτίας ὅλων αὐτῶν, δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ θελήσῃ εὔκολα ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν ὑπόθεσιν τῶν κακῶν, ἀλλ' ἀπέκλεισεν ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του μὲ τὴν ἡδονὴν αὐτὴν τὴν ὁδὸν τῆς θεραπείας. Ὥστε λοιπὸν αὐτὸ πρὸ πάντων εἶναι τὸ φοβερόν, ὅτι οὔτε πονᾷ ποὺ αὐξάνονται αἱ ἀσθένειαί του, ἀλλ' ἀντιθέτως καὶ χαίρεται. Διότι δὲν εἶναι πάντοτε καλὸν τὸ νὰ χαίρεται κανείς· καθ' ὅσον καὶ οἱ κλέπτες χαίρονται ὅταν κλέπτουν, καὶ ὁ μοιχὸς ὅταν διαφθείρῃ τὸν γάμον τοῦ πλησίον του, καὶ ὁ πλεονέκτης ὅταν ἁρπάζῃ, καὶ ὁ φονιὰς ὅταν φονεύῃ. Ἂς μὴ ἐξετάσωμεν λοιπὸν ἐὰν χαίρεται, ἀλλ' ἐὰν ἀπὸ τὴν χαράν του αὐτὴν ἔχῃ κάποιαν ὠφέλειαν, καὶ ἂς ἐρευνήσωμεν μὲ προσοχὴν μὴ τυχὸν καὶ εὕρομεν εἰς αὐτὸν παρομοίαν χαρὰν μὲ ἐκείνην ποὺ νοιώθει ὁ μοιχὸς καὶ ὁ κλέπτης.

Τίνος γὰρ ἕνεκεν, εἰπέ μοι, χαίρει; διὰ τὴν παρὰ τῶν πολλῶν δόξαν, καὶ τὸ δύνασθαι φυσᾶσθαι καὶ περιβλέπεσθαι; Καὶ τί τῆς ἐπιθυμίας ταύτης πονηρότερον γένοιτ' ἄν, καὶ τοῦ ἀτόπου τούτου ἔρωτος; Εἰ δὲ μὴ πονηρόν, παύσασθε τοὺς κενοδόξους σκώπτοντες, καὶ μυρίοις πλύνοντες σκώμμασι· παύσασθε τοῖς ἀπονενοημένοις καὶ ὑπερόπταις ἐπαρώμενοι. Ἀλλ' οὐκ ἂν ἀνάσχοισθε. Οὐκοῦν μυρίας ἄξιοι καὶ αὐτοὶ κατηγορίας, κἂν μυρίους ἔχωσι ῥαβδούχους.

Καὶ ταῦτά μοι περὶ τῶν ἀνεκτοτέρων ἀρχόντων εἴρηται, ὡς τούς γε πλείονας καὶ λῃστῶν, καὶ ἀνδροφόνων, καὶ μοιχῶν, καὶ τυμβωρύχων μείζονα ἁμαρτάνοντας εὑρήσομεν, ἀπὸ τοῦ μὴ καλῶς κεχρῆσθαι τῇ ἀρχῇ. Καὶ γὰρ καὶ κλέπτουσιν ἐκείνων ἀναισχυντότερον, καὶ σφάττουσιν ἰταμώτερον, καὶ ἀσελγαίνουσι πολλῷ παρανομώτερον, καὶ διορύττουσιν, οὐ τοῖχον ἕνα, ἀλλὰ οὐσίας καὶ οἰκίας ἀπείρους, ἀπὸ τῆς ἐξουσίας πολλὴν τὴν εὐκολίαν ἔχοντες. Καὶ δουλεύουσι δουλείαν χαλεπωτάτην, καὶ τοῖς πάθεσιν ὑποκύπτοντες ἀγεννῶς, καὶ τοὺς συνδούλους τύπτοντες ἀφειδῶς, καὶ τοὺς συνειδότας αὐτοῖς ἅπαντας τρέμοντες. Μόνος γάρ ἐστιν ἐλεύθερος, καὶ μόνος ἄρχων, καὶ τῶν βασιλέων βασιλικώτερος, ὁ τῶν παθῶν ἀπηλλαγμένος.

Ταῦτ' οὖν εἰδότες, διώξωμεν τὴν ἀληθῆ ἐλευθερίαν καὶ τῆς πονηρᾶς δουλείας ἀπαλλάξωμεν ἑαυτούς· καὶ μήτε ἀρ-

Εἰπέ μου λοιπὸν σὲ παρακαλῶ, διὰ ποῖον λόγον χαίρεται; ἐπειδὴ θεωρεῖται σπουδαῖος ἐκ μέρους τῶν πολλῶν καὶ ἠμπορεῖ νὰ ὑπερηφανεύεται καὶ νὰ σέβεται ἀπὸ τοὺς ἄλλους; Καὶ τί θὰ ἠμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ χειρότερον ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτὴν καὶ τὸν παράλογον αὐτὸν ἔρωτα; Ἐὰν αὐτὸ δὲν εἶναι κακὸν πρᾶγμα, παύσατε νὰ χλευάζετε τοὺς ματαιοδόξους καὶ νὰ τοὺς περιλούζετε μὲ ἀπείρους κοροϊδίας· παύσατε νὰ καταρᾶσθε τοὺς ἀνοήτους καὶ τοὺς ὑπερηφάνους. Ἀλλ' ὅμως δὲν θὰ ἠμπορούσατε νὰ τὸ ἀνεχθῆτε αὐτό. Ἄρα λοιπὸν καὶ αὐτοὶ εἶναι ἄξιοι ἀπείρων κατηγοριῶν, ἔστω καὶ ἂν ἔχουν ὑπὸ τὰς διαταγάς των ἀπείρους ραβδούχους.

Καὶ αὐτὰ ἔχουν λεχθῆ ἀπὸ ἐμένα περὶ τῶν ἀρχόντων ποὺ εἶναι περισσότερον ὑποφερτοί, διότι θὰ εὕρωμεν ὁπωσδήποτε τοὺς περισσοτέρους νὰ διαπράττουν μεγαλύτερα ἁμαρτήματα καὶ ἀπὸ τοὺς ληστάς, καὶ ἀπὸ τοὺς φονεῖς καὶ ἀπὸ τοὺς μοιχοὺς καὶ ἀπὸ τοὺς τυμβωρύχους, καθ' ὅσον δὲν κάνουν καλὴν χρῆσιν τῆς ἐξουσίας ποὺ κατέχουν. Διότι πράγματι καὶ κλέπτουν κατὰ τρόπον περισσότερον ἀναίσχυντον ἀπὸ ἐκείνους, καὶ σφάζουν μὲ μεγαλυτέραν ἀναισχυντίαν, καὶ διαπράττουν ἀκολασίας κατὰ πολὺ μεγαλύτερον παράνομον τρόπον, καὶ ὑποσκάπτουν ὄχι ἕνα τοῖχον, ἀλλὰ ἀπείρους περιουσίας καὶ οἰκίας καθ' ὅσον ἔχουν περισσοτέραν εὐκολίαν ἐξ αἰτίας τῆς ἐξουσίας ποὺ κατέχουν. Ἔτσι γίνονται δοῦλοι τῆς πιὸ φοβερᾶς δουλείας, ὑποκύπτουν εἰς τὰ πάθη κατὰ τρόπον ἀγενῆ, κτυποῦν τοὺς συνδούλους των κατὰ τρόπον ἀπάνθρωπον, καὶ κάνουν νὰ τρέμουν ὅλους ἐκείνους ποὺ τοὺς γνωρίζουν. Διότι ὁ μόνος πραγματικὰ ἐλεύθερος καὶ ὁ μόνος ἄρχων καὶ ὁ βασιλικώτερος τῶν βασιλέων εἶναι αὐτὸς ποὺ εἶναι ἀπηλλαγμένος ἀπὸ τὰ πάθη.

Γνωρίζοντες λοιπὸν αὐτά, ἂς ἐπιδιώξωμεν τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἂς ἀπαλλάξωμεν τοὺς ἑαυτούς μας ἀπὸ τὴν πονη-

χῆς ὄγκον, μήτε πλούτου τυραννίδα, μήτε ἄλλο τι τοιοῦτον μακαριστὸν νομίζωμεν, ἀλλὰ ἀρετὴν μόνην. Οὕτω γὰρ καὶ τῆς ἐνταῦθα ἀπολαυσόμεθα ἀδείας, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτευξόμεθα ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ρὰν δουλείαν καὶ ἂς μὴ θεωροῦμεν ἀξιομακάριστον οὔτε ἐκεῖνον ποὺ κατέχει μεγάλην ἐξουσίαν, οὔτε τὴν τυραννίαν τοῦ πλούτου, οὔτε ὁ,τιδήποτε ἄλλο παρόμοιον, ἀλλὰ τὴν ἀρετὴν μόνην. Διότι ἔτσι θὰ ἀπολαύσωμεν καὶ τὴν ἐδῶ ἐλευθερίαν καὶ θὰ ἐπιτύχωμεν τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις, μαζὶ καὶ εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΘ′

Ματθ. 18, 7 - 14

«Οὐαὶ τῷ κόσμῳ ἀπὸ τῶν σκανδάλων. Ἀνάγκη γάρ ἐστιν ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα, πλὴν οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ, δι᾽ οὗ τὰ σκάνδαλα ἔρχεται».

1. Καὶ εἰ ἀνάγκη ἐστὶν ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα, εἴποι τις ἂν ἴσως τῶν ἐναντίων, τί ταλανίζει τὸν κόσμον, δέον ἀμῦναι καὶ χεῖρα ὀρέξαι; Τοῦτο γὰρ ἰατροῦ καὶ προστάτου· ἐκεῖνο δὲ καὶ τοῦ τυχόντος. Τί οὖν ἂν εἴποιμεν πρὸς τὴν οὕτως ἀναίσχυντον γλῶτταν; Καὶ τί τῆς θεραπείας ταύτης ἴσον ἐπιζητεῖς; Καὶ γὰρ Θεὸς ὤν, ἄνθρωπος ἐγένετο διὰ σέ, καὶ δούλου μορφὴν ἔλαβε, καὶ τὰ ἔσχατα πάντα ὑπέστη, καὶ οὐδὲν ἐνέλιπε τῶν εἰς αὐτὸν ἡκόντων. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ πλέον οὐδὲν γέγονε τοῖς ἀγνώμοσι, διὰ τοῦτο αὐτοὺς ταλανίζει, ὅτι μετὰ τὴν τοσαύτην θεραπείαν ἔμειναν ἐπὶ τῆς ἀρρωστίας. Ὥσπερ ἂν εἴ τις καὶ τὸν κάμνοντα πολλῆς ἀπολαύσαντα ἐπιμελείας καὶ οὐκ ἐθελήσαντα νόμοις πεισθῆναι ἰατρικοῖς, θρηνῶν λέγοι· Ὁὐαὶ τῷ δεῖνι ἀνθρώπῳ ἀπὸ τῆς ἀρρωστίας, ἣν διὰ τῆς οἰκείας ηὔξησε ῥᾳθυμίας᾽.

Ἀλλ᾽ ἐκεῖ μὲν οὐδὲν ὄφελος ἀπὸ τοῦ θρήνου, ἐνταῦθα δὲ καὶ τοῦτο εἶδος θεραπείας ἐστί, τὸ προειπεῖν τὸ ἐσόμενον καὶ ταλανίσαι. Πολλοὶ γὰρ πολλάκις συμβουλευθέντες μὲν

ΟΜΙΛΙΑ ΝΘ΄
Ματθ. 18, 7 - 14

«Ἀλλοίμονον εἰς τὸν κόσμον ἀπὸ τὰ σκάνδαλα· διότι εἶναι ἀναπόφευκτον νὰ συμβαίνουν τὰ σκάνδαλα, ἀλλ' ὅμως ἀλλοίμονον εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον ἀπὸ τὸν ὁποῖον προέρχεται τὸ σκάνδαλον».

1. Καὶ ἐὰν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔλθουν τὰ σκάνδαλα, θὰ ἠμποροῦσε ἴσως κάποιος ἀπὸ τοὺς ἀντιτιθεμένους νὰ εἰπῇ, διατί ταλανίζει τὸν κόσμον, ἐνῷ ἔπρεπε νὰ τὸν ὑπερασπίζεται καὶ νὰ τοῦ δίδῃ χεῖρα βοηθείας; Διότι αὐτὸ εἶναι γνώρισμα τοῦ ἰατροῦ καὶ προστάτου, ἐνῷ ἐκεῖνο τοῦ τυχόντος ἀνθρώπου. Τί λοιπὸν θὰ ἠμπορούσαμεν νὰ εἴπουμεν πρὸς αὐτὴν τὴν τόσον ἀναίσχυντον γλῶσσαν; Καὶ τί ζητεῖς νὰ εὕρῃς ἴσον μὲ αὐτὴν τὴν βοήθειαν; Καθ' ὅσον, ἐνῷ ἦτο Θεός, ἔγινεν ἄνθρωπος διὰ σένα, καὶ ἔλαβε τὴν μορφὴν τοῦ δούλου καὶ ὑπέφερεν ὅλα τὰ πιὸ χειρότερα καὶ τίποτε δὲν παρέλειψεν ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἐξηρτῶντο ἀπὸ αὐτόν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὡς πρὸς τίποτε δὲν ἤλλαξαν οἱ ἀχάριστοι ἄνθρωποι ὥστε νὰ γίνουν καλύτεροι, διὰ τοῦτο καὶ τοὺς ταλανίζει, ὅτι δηλαδὴ μετὰ ἀπὸ τόσον μεγάλην θεραπείαν παρέμειναν εἰς τὴν ἀσθένειάν των. Ὅπως ἀκριβῶς θὰ ἠμποροῦσε κάποιος θρηνολογῶν νὰ εἰπῇ διὰ τὸν ἀσθενῆ ἐκεῖνον ποὺ τοῦ παρεσχέθη πολὺ μεγάλη ἰατρικὴ βοήθεια καὶ δὲν ἠθέλησε νὰ ὑπακούσῃ εἰς τοὺς ἰατρικοὺς κανόνας. 'Ἀλλοίμονον εἰς τὸν τάδε ἄνθρωπον διὰ τὴν ἀσθένειάν του ποὺ τὴν ηὔξησε λόγῳ τῆς ἀδιαφορίας του'.

Ἀλλ' εἰς ἐκείνην μὲν τὴν περίπτωσιν εἰς τίποτε δὲν ὠφελεῖ ὁ θρῆνος, ἐνῷ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν καὶ αὐτὸ εἶναι εἶδος θεραπείας, τὸ νὰ προείπῃ δηλαδὴ αὐτὸ ποὺ πρόκειται νὰ συμβῇ καὶ νὰ τοὺς ταλανίσῃ. Διότι πολλοὶ πολλὲς

οὐδὲν ὠφελήθησαν, θρηνηθέντες δὲ ἀνήνεγκαν. Διὸ καὶ μάλιστα τὸ οὐαὶ τέθεικε, διεγείρων αὐτοὺς καὶ ἐναγωνίους ποιῶν καὶ ἐγρηγορέναι παρασκευάζων. Μετὰ δὲ τούτων καὶ τὴν εὔνοιαν ἐπιδείκνυται τὴν περὶ αὐτοὺς ἐκείνους, καὶ τὴν ἡμερότητα τὴν αὐτοῦ, ὅτι καὶ ἀντειπόντας θρηνεῖ, οὐ δυσχεραίνων μόνον, ἀλλὰ καὶ διορθούμενος καὶ τῷ θρήνῳ καὶ τῇ προρρήσει, ὥστε αὐτοὺς ἀνακτήσασθαι.

Καὶ πῶς ἔνι τοῦτο; φησίν. Εἰ γὰρ ἀνάγκη ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα, πῶς δυνατὸν ταῦτα διαφυγεῖν; Ὅτι ἐλθεῖν μὲν τὰ σκάνδαλα ἀνάγκη· ἀπολέσθαι δὲ οὐ πάντως ἀνάγκη. Ὥσπερ κἂν ἰατρὸς εἴποι (οὐδὲν γὰρ κωλύει τῷ αὐτῷ ὑποδείγματι χρήσασθαι πάλιν), ἀνάγκη τὴν νόσον τήνδε ἐπιστῆναι, ἀλλ' οὐκ ἀνάγκη διαφθαρῆναι πάντως ὑπὸ τῆς νόσου τὸν προσέχοντα. Τοῦτο δὲ ἔλεγεν, ὅπερ ἔφην, μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοὺς μαθητὰς ἀφυπνίζων. Ἵνα γὰρ μὴ νυστάζωσιν, ὡς ἐπὶ εἰρήνην καὶ ἀτάραχον βίον πεμπόμενοι, πολλοὺς ἐφεστῶτας αὐτοῖς δείκνυσι πολέμους, ἔξωθεν, ἔσωθεν. Ὅπερ καὶ ὁ Παῦλος δηλῶν ἔλεγεν· «Ἔξωθεν μάχαι, ἔσωθεν φόβοι»· καί, «κινδύνοις ἐν ψευδαδέλφοις»· καὶ Μιλησίοις δὲ διαλεγόμενος ἔφη· «καὶ ἀναστήσονταί τινες ἐξ ὑμῶν λαλοῦντες διεστραμμένα». Καὶ αὐτὸς δὲ ἔλεγεν· «ἐχθροὶ τοῦ ἀνθρώπου οἱ οἰκειακοὶ αὐτοῦ». Ὅταν δὲ ἀνάγκην εἴπῃ, οὐ τὸ αὐθαίρετον τῆς ἐξουσίας ἀναιρῶν, οὐδὲ τὴν ἐλευθερίαν τῆς προαιρέσεως, οὐδὲ ἀνάγκῃ τινὶ πραγμάτων ὑποβάλλων τὸν βίον, φησὶ ταῦτα· ἀλλὰ τὸ πάντως ἐσόμενον προλέγει·

---

1. Β' Κορ. 7, 5.
2. Β' Κορ. 11, 26.
3. Πρ. 20, 30.
4. Ματθ. 10, 36.

φορὲς συμβουλευθέντες μὲν δὲν ὠφελήθησαν ὡς πρὸς τίποτε, θρηνηθέντες ὅμως συνῆλθον καὶ ἐσωφρονίσθησαν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπάνω ἀπὸ αὐτὸ ἔθεσε τὸ «ἀλλοίμονον», διεγείρων αὐτοὺς καὶ ἐμβάλλων εἰς ἀγωνίαν καὶ προετοιμάζων αὐτοὺς νὰ ἐπαγρυπνοῦν. Ἀλλὰ μαζὶ μὲ ὅλα αὐτὰ δείχνει καὶ τὴν εὔνοιάν του πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἰδίους καὶ τὴν ἡμερότητά του, διότι θρηνεῖ αὐτοὺς ἂν καὶ εἶναι ἐχθροί του, καὶ ὄχι μόνον δυσανασχετεῖ διὰ τὸ κατάντημά των, ἀλλὰ καὶ θέλει νὰ τοὺς διορθώσῃ καὶ μὲ τὸν θρῆνον καὶ μὲ τὸ ὅτι προλέγει τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν, ὥστε νὰ γίνουν καὶ πάλιν ἰδικοί του.

Καὶ πῶς εἶναι δυνατὸν αὐτό; θὰ εἰπῇ κάποιος. Διότι ἐὰν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔλθουν τὰ σκάνδαλα, πῶς ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ τὰ ἀποφύγῃ; Τὸ νὰ ἔλθουν μὲν τὰ σκάνδαλα εἶναι ἀνάγκη, ἀλλ᾽ ὁπωσδήποτε ὅμως δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ὁδηγηθῇ κανεὶς εἰς τὴν ἀπώλειαν. Ὅπως ἀκριβῶς ἐὰν ἤθελεν εἰπεῖ ὁ ἰατρὸς (διότι τίποτε δὲν μᾶς ἐμποδίζει νὰ χρησιμοποιήσωμεν καὶ πάλιν τὸ ἴδιο τὸ παράδειγμα), ὅτι θὰ ἔλθῃ κατ᾽ ἀνάγκην αὐτὴ ἡ ἀσθένεια, ἀλλ᾽ ὅμως δὲν εἶναι ἀναγκασμένος ὁπωσδήποτε ν᾽ ἀποθάνῃ ἐκεῖνος ποὺ προσέχει. Αὐτὸ δὲ τὸ ἔλεγεν, ὅπως ἀκριβῶς εἶπα, μὲ σκοπὸν ν᾽ ἀφυπνίσῃ μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους καὶ τοὺς μαθητάς του. Διότι διὰ νὰ μὴ νυστάζουν, ὡσὰν τάχα ν᾽ ἀποστέλλωνται πρὸς εἰρηνικὸν καὶ ἀτάραχον βίον, τοὺς ἀποκαλύπτει ὅτι θὰ συναντήσουν πολλοὺς πολέμους, ἐξωτερικοὺς καὶ ἐσωτερικούς. Πρᾶγμα ποὺ καὶ ὁ Παῦλος δηλώνων ἔλεγεν· «Ἀπὸ ἔξω ἀντιμετωπίζομεν πολέμους, ἀπὸ μέσα δὲ φόβους διὰ τοὺς ἀδελφούς»[1]· καὶ «ἀντεμετώπισα κινδύνους μεταξὺ τῶν ψευδαδελφῶν»[2]· καὶ συνομιλῶν μὲ τοὺς Μιλησίους ἔλεγε· «Θὰ παρουσιασθοῦν ἀνάμεσά σας ὡρισμένοι ποὺ θὰ διδάσκουν ψευδῆ καὶ διεστραμμένα πράγματα»[3]. Καὶ ὁ ἴδιος δὲ ὁ Κύριος ἔλεγεν· «Ἐχθροὶ τοῦ ἀνθρώπου θὰ εἶναι οἱ ἰδικοί του»[4]. Ὅταν λοιπὸν ὁμιλῇ περὶ ἀνάγκης, δὲν καταργεῖ τὴν ἐλευθερίαν τῶν πράξεων, οὔτε τὴν ἐλευθερίαν τῆς προαιρέσεως, οὔτε τὰ λέγει αὐτὰ διὰ νὰ περιορίσῃ τὸν βίον ἐντὸς ὡρισμένων

ὅπερ ὁ Λουκᾶς ἑτέρᾳ λέξει παρέστησεν, εἰπὼν οὕτως· «ἀνένδεκτόν ἐστι τοῦ μὴ ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα».

Τί δέ ἐστι, «τὰ σκάνδαλα»; Τὰ κωλύματα τῆς ὀρθῆς ὁδοῦ. Οὕτω καὶ οἱ ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοὺς περὶ ταῦτα δεικνὺς καλοῦσι, τοὺς τὰ σώματα διαστρέφοντας. Οὐ τοίνυν ἡ πρόρρησις αὐτοῦ τὰ σκάνδαλα ἄγει· ἄπαγε· οὐδὲ ἐπειδὴ προεῖπε, διὰ τοῦτο γίνεται· ἀλλ' ἐπειδὴ πάντως ἔμελλεν ἔσεσθαι, διὰ τοῦτο προεῖπεν· ὡς εἴγε μὴ ἐβούλοντο οἱ φέροντες αὐτὰ πονηρεύεσθαι, οὐδ' ἂν ἦλθον· εἰ δὲ μὴ ἔμελλον ἔρχεσθαι, οὐδ' ἂν προερρήθη. Ἐπειδὴ δὲ ἐκακούργησαν ἐκεῖνοι, καὶ ἀνίατα ἐνόσησαν, ἦλθον· καὶ προλέγει τὸ μέλλον ἔσεσθαι. Καὶ εἰ διωρθώθησαν ἐκεῖνοι, φησί, καὶ μηδεὶς ἦν ὁ τὰ σκάνδαλα κομίζων, οὐκ ἔμελλεν ὁ λόγος οὗτος ψεύδους ἁλίσκεσθαι; Οὐδαμῶς· οὐδὲ γὰρ ἂν ἐλέχθη. Εἰ γὰρ ἔμελλον διορθοῦσθαι πάντες, οὐκ ἂν εἶπεν, ὅτι ἀνάγκη ἐλθεῖν· ἀλλ' ἐπειδὴ προῄδει ἀδιορθώτους ἐσομένους, διὰ τοῦτο εἶπεν, ὅτι πάντως ἥξουσι.

Καὶ τίνος ἕνεκεν αὐτοὺς οὐκ ἀνεῖλε; φησί. Τίνος γὰρ ἕνεκεν ἀναιρεθῆναι ἔδει; διὰ τοὺς βλαπτομένους; Ἀλλ' οὐκ ἐκεῖθεν οἱ βλαπτόμενοι ἀπόλλυνται, ἀλλ' ἐκ τῆς ἑαυτῶν ῥαθυμίας. Καὶ δηλοῦσιν οἱ ἐνάρετοι, οὐ μόνον οὐδὲν ἀδικούμενοι ἐντεῦθεν, ἀλλὰ καὶ τὰ μέγιστα κερδαίνοντες· οἷος ἦν ὁ Ἰώβ, οἷος ὁ Ἰωσήφ, οἷοι πάντες οἱ δίκαιοι καὶ οἱ ἀπόστολοι. Εἰ δὲ ἀπόλλυνται πολλοί, παρὰ τὸν ἑαυτῶν ὕπνον. Εἰ δὲ μὴ οὕτως εἶχεν, ἀλλὰ παρὰ τὰ σκάνδαλα ἡ ἀπώλεια,

5. Λουκᾶ 17, 1.

πραγμάτων ποὺ συμβαίνουν κατ' ἀνάγκην, ἀλλὰ προλέγει αὐτὸ ποὺ ὁπωσδήποτε θὰ συμβῇ, πρᾶγμα ποὺ καὶ ὁ Λουκᾶς παρουσίασε μὲ ἄλλας λέξεις, λέγων τὰ ἑξῆς· «Εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ ἔλθουν τὰ σκάνδαλα»[5].

Ἀλλ' ὅμως τί εἶναι «τὰ σκάνδαλα»; Εἶναι τὰ ἐμπόδια τοῦ ὀρθοῦ δρόμου τῆς ζωῆς. Ἔτσι καὶ οἱ ἄνθρωποι τοῦ θεάτρου ὀνομάζουν αὐτοὺς ποὺ εἶναι ἐπιτήδειοι εἰς αὐτὰ τὰ πράγματα, αὐτοὺς ποὺ διαφθείρουν τὰ σώματα. Ἑπομένως δὲν δημιουργεῖ ἡ πρόρρησις αὐτοῦ τὰ σκάνδαλα· μὴ γένοιτο· οὔτε ἐπειδὴ προεῖπε, διὰ τοῦτο συμβαίνουν αὐτά, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπρόκειτο ὁπωσδήποτε νὰ συμβοῦν διὰ τοῦτο τὰ προεῖπε· διότι, ἐὰν βέβαια δὲν ἤθελον, αὐτοὶ ποὺ τὰ προκαλοῦν, νὰ εἶναι καὶ νὰ διαπράττουν κακά, δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἔλθουν αὐτά· ἐὰν δὲ δὲν ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν, οὔτε καὶ θὰ προελέγοντο. Ἐπειδὴ ὅμως ἐκεῖνοι διέπραξαν κακουργήματα καὶ ἠσθένησαν κατὰ τρόπον ἀθεράπευτον, διὰ τοῦτο ἦλθον· ὁ ἴδιος δὲ προλέγει αὐτὸ ποὺ πρόκειται νὰ συμβῇ. Καὶ θὰ εἰπῇ κάποιος· ἐὰν ἐκεῖνοι διωρθώνοντο καὶ δὲν ὑπῆρχε κανεὶς ποὺ νὰ ἐδημιούργει τὰ σκάνδαλα, δὲν θὰ συνέβαινεν ὁ λόγος αὐτὸς ν' ἀποδειχθῇ ψευδής; Ἀσφαλῶς ὄχι· διότι δὲν θὰ ἐλέγετο· καθ' ὅσον ἐὰν ἐπρόκειτο ὅλοι νὰ διορθωθοῦν, δὲν θὰ ἔλεγεν, ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔλθουν, ἐπειδὴ ὅμως προεγνώριζεν ὅτι θὰ γίνουν ἀδιόρθωτοι μὲ τὴν θέλησίν των, διὰ τοῦτο εἶπεν, ὅτι ὁπωσδήποτε θὰ ἔλθουν.

Καὶ διὰ ποῖον λόγον, θὰ εἰπῇ κάποιος, δὲν τοὺς ἐξηφάνισεν αὐτούς; Καὶ διὰ ποῖον λόγον ἔπρεπε νὰ τοὺς ἐξαφανίσῃ; ἐξ αἰτίας αὐτῶν ποὺ βλάπτονται; Ἀλλ' αὐτοὶ ποὺ βλάπτονται δὲν ὁδηγοῦνται εἰς τὴν ἀπώλειαν ἐξ αἰτίας αὐτῶν, ἀλλὰ λόγῳ τῆς ἰδικῆς των ἀδιαφορίας. Καὶ αὐτὸ γίνεται φανερὸν ἀπὸ τοὺς ἐναρέτους, οἱ ὁποῖοι ὄχι μόνον δὲν ζημιώνονται ὡς πρὸς τίποτε ἀπὸ αὐτούς, ἀλλὰ καὶ ἔχουν ἀντιθέτως μεγάλην ὠφέλειαν· διότι τέτοιος ἦτο ὁ Ἰώβ, ὁ Ἰωσὴφ καὶ ὅλοι οἱ δίκαιοι καὶ οἱ ἀπόστολοι. Ἐὰν ὅμως ἐχάθησαν πολλοὶ αὐτὸ συνέβη ἐξ αἰτίας τοῦ ἰδικοῦ των ὕπνου. Ἐὰν

πάντας ἀπολέσθαι ἔδει. Εἰ δέ εἰσιν οἱ διαφεύγοντες, ὁ μὴ διαφεύγων ἑαυτῷ λογιζέσθω. Τὰ γὰρ σκάνδαλα, ὅπερ ἔφην, καὶ διεγείρει καὶ ὀξυτέρους ποιεῖ καὶ ἀκονᾷ, οὐ μόνον τὸν φυλαττόμενον, ἀλλὰ καὶ τὸν περιπεσόντα ταχέως ἀναστάντα· ἀσφαλέστερον γὰρ αὐτὸν ἐργάζεται, καὶ δυσάλωτον μᾶλλον ποιεῖ.

Ὥστε ἂν νήφωμεν, οὐ μικρὸν ἐντεῦθεν καρπούμεθα κέρδος, τὸ διηνεκῶς ἐγρηγορέναι. Εἰ γὰρ πολεμίων ὄντων καὶ τοσούτων πειρασμῶν ἐπικειμένων καθεύδομεν, τίνες ἂν εἴημεν ἐν ἀδείᾳ ζῶντες; Καὶ εἰ βούλει, τὸν πρῶτον ἄνθρωπον σκόπει. Εἰ γὰρ ὀλίγον χρόνον, τάχα δὲ οὐδὲ ἡμέραν ὅλην ἐν τῷ παραδείσῳ ζήσας, καὶ τρυφῆς ἀπολαύσας, εἰς τοσοῦτον ἤλασε κακίας, ὡς καὶ ἰσοθεΐαν φαντασθῆναι καὶ τὸν ἀπατεῶνα εὐεργέτην νομίσαι, καὶ μιᾶς μὴ κατασχεῖν ἐντολῆς, εἰ καὶ τὸν ἐφεξῆς βίον ἀταλαίπωρον ἔζη, τί οὐκ ἂν εἰργάσατο;

2. Ἀλλ᾽ ὅταν ταῦτα εἴπωμεν, πάλιν ἕτερα ἀντιλέγουσιν, ἐρωτῶντες· 'Καὶ διατί αὐτὸν τοιοῦτον ἐποίησεν ὁ Θεός;'. Οὐχὶ ὁ Θεὸς τοιοῦτον αὐτὸν ἐποίησεν· ἄπαγε· ἐπεὶ οὐδ᾽ ἂν ἐκόλασεν. Εἰ γὰρ ἡμεῖς, ἐν οἷς ἂν ὦμεν αἴτιοι, οὐκ ἐγκαλοῦμεν τοῖς οἰκέταις, πολλῷ μᾶλλον ὁ τῶν ὅλων Θεός. Ἀλλὰ πόθεν τοῦτο ἐγένετο; φησί. Παρ᾽ ἑαυτοῦ καὶ τῆς ἑαυτοῦ ῥαθυμίας. Τί ἐστι, 'παρ᾽ ἑαυτοῦ'; Ἐρώτησον σεαυτόν. Εἰ γὰρ μὴ παρ᾽ ἑαυτῶν εἰσι κακοὶ οἱ κακοί, μὴ κόλαζε τὸν οἰκέτην, μηδὲ ἐπιτίμα τῇ γυναικὶ ἐν οἷς ἂν ἁμαρτάνῃ, μηδὲ

δὲ δὲν εἶχον ἔτσι τὰ πράγματα, ἀλλ' ἡ ἀπώλεια προήρχετο ἀπὸ τὰ σκάνδαλα, ἔπρεπεν ὅλοι νὰ χαθοῦν. Ἐφ' ὅσον ὅμως ὑπάρχουν αὐτοὶ ποὺ τὰ ἀποφεύγουν αὐτά, ἂς τὸ σκεφθῇ αὐτὸ ἐκεῖνος ποὺ δὲν τὰ ἀποφεύγει. Διότι τὰ σκάνδαλα, ὅπως ἀκριβῶς εἶπα, καὶ διεγείρουν καὶ κάνουν τὸν ἄνθρωπον περισσότερον ἐνεργητικὸν καὶ τὸν κεντρίζουν ὄχι μόνον αὐτὸν ποὺ προφυλάσσεται, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ποὺ παρασύρεται πολὺ γρήγορα τὸν ἐπανορθώνουν· διότι τὸν καθιστοῦν περισσότερον ἀσφαλῆ καὶ τὸν κάνουν περισσότερον δυσκολοκατανίκητον.

Ὥστε λοιπὸν ἐὰν ἐπαγρυπνοῦμεν δὲν εἶναι μικρὸν τὸ κέρδος ποὺ θὰ ἔχωμεν ἀπὸ αὐτό, θὰ εἴμεθα δηλαδὴ εἰς διαρκῆ ἑτοιμότητα. Διότι, ἐάν, ἐνῷ ὑπάρχουν τόσοι ἐχθροὶ καὶ εὑρίσκονται ἔμπροσθέν μας τόσοι πειρασμοί, ἡμεῖς κοιμώμεθα, ποῖοι θὰ ἔπρεπε νὰ εἴμεθα διὰ νὰ ζῶμεν μὲ ἀσφάλειαν; Καὶ ἐὰν θέλῃς ἐξέτασε τὸν πρῶτον ἄνθρωπον. Διότι, ἐάν, μολονότι ἔζησε τόσον ὀλίγον χρόνον μέσα εἰς τὸν παράδεισον καὶ ἐνδεχομένως οὔτε κἂν μίαν ὁλόκληρον ἡμέραν καὶ ἀπήλαυσε τὴν τρυφὴν αὐτοῦ, ἔφθασεν εἰς τόσον μεγάλην κακίαν, ὥστε καὶ ἰσοθεΐαν ἀκόμη νὰ φαντασθῇ καὶ νὰ θεωρήσῃ εὐεργέτην τὸν ἀπατεῶνα καὶ νὰ μὴ φυλάξῃ τὴν μίαν ἐντολὴν ποὺ τοῦ ἐδόθη, τί δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ διαπράξῃ ἐὰν ἔζη καὶ τὸν ὑπόλοιπον βίον του τελείως ἄκοπον;

2. Ἀλλὰ ὅταν τὰ εἴποῦμεν αὐτά, μᾶς προβάλλουν πάλιν ἄλλας ἀντιρρήσεις καὶ μᾶς ἐρωτοῦν· 'Καὶ διατὶ ὁ Θεὸς τὸν ἔκανε τὸν ἄνθρωπον τέτοιον;' Δὲν τὸν ἔκανεν ὁ Θεὸς τέτοιον· μὴ γένοιτο· διότι τότε δὲν θὰ τὸν ἐτιμωροῦσε. Διότι ἐὰν ἡμεῖς, δι' ὅσα πράγματα συμβαίνει νὰ εἴμεθα ὑπεύθυνοι, δὲν ἐπιπλήττωμεν τοὺς ὑπηρέτας μας, πολὺ περισσότερον δὲν τὸ κάνει αὐτὸ ὁ Θεὸς τῶν ὅλων. Ἀλλά, λέγει, ἀπὸ ποῦ συνέβη αὐτό; Ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του καὶ τὴν ἰδικήν του ἀδιαφορίαν. Τί σημαίνει, 'ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του'; Ἐρώτησε τὸν ἑαυτόν σου. Διότι ἐὰν οἱ κακοὶ δὲν εἶναι κακοὶ ἀπὸ τὸν ἑαυτόν των, τότε μὴ τιμωρῇς τὸν ὑπηρέτην σου, οὔτε νὰ

τύπτε τὸν υἱόν, μηδὲ ἐγκάλει τῷ φίλῳ, μηδὲ μίσει τὸν ἐπηρεάζοντά σε ἐχθρόν· πάντες γὰρ οὗτοι ἐλεεῖσθαι, οὐ κολάζεσθαι ἄξιοι, εἰ μὴ οἴκοθεν πλημμελοῦσιν.

Ἀλλ' οὐ δύναμαι φιλοσοφεῖν, φησί. Καίτοιγε ὅταν συνίδῃς οὐκ ἐκείνων τὴν αἰτίαν οὖσαν, ἀλλ' ἀνάγκης ἑτέρας, δύνασαι φιλοσοφεῖν. Ὅταν γοῦν ὑπὸ νόσου κατεχόμενος οἰκέτης μὴ ποιήσῃ τὰ ἐπιταχθέντα, οὐ μόνον οὐκ ἐγκαλεῖς, ἀλλὰ καὶ συγγινώσκεις. Οὕτω σὺ μάρτυς, ὅτι τὸ μὲν αὐτοῦ, τὸ δὲ οὐκ αὐτοῦ. Ὥστε κἀνταῦθα, εἰ ᾔδεις ὅτι παρὰ τὸ γενέσθαι τοιοῦτος πονηρὸς ἦν, οὐ μόνον οὐκ ἂν ἐνεκάλεσας, ἀλλὰ καὶ συγγνώμην ἔδωκας ἄν. Οὐ γὰρ δήπου διὰ μὲν τὴν νόσον συγγινώσκεις, διὰ Θεοῦ δὲ δημιουργίαν οὐκ ἂν συνέγνως, εἴγε τοιοῦτος ἐξ ἀρχῆς γέγονε.

Καὶ ἑτέρωθεν δὲ τοὺς τοιούτους ἐπιστομίσαι ῥᾴδιον· πολλὴ γὰρ τῆς ἀληθείας ἡ περιουσία. Διατί γὰρ μηδέποτε ἐνεκάλεσε οἰκέτῃ, ὅτι οὐκ ἔστι καλὸς τὴν ὄψιν, ὅτι οὐκ ἔστιν εὐμήκης τὸ σῶμα, ὅτι οὐκ ἔστι πτηνός; Ὅτι τῆς φύσεως ταῦτα. Οὐκοῦν τῶν τῆς φύσεως ἐγκλημάτων ἀπήλλακται καὶ οὐδεὶς ἀντερεῖ. Ὅταν οὖν ἐγκαλῇς, δεικνύεις ὅτι οὐ τῆς φύσεως τὸ ἁμάρτημα, ἀλλὰ τῆς προαιρέσεως. Εἰ γὰρ ἐν οἷς οὐκ ἐγκαλοῦμεν, μαρτυροῦμεν τῆς φύσεως εἶναι τὸ πᾶν, δῆλον ὅτι ἐν οἷς ἐπιτιμῶμεν, δηλοῦμεν ὅτι προαιρέσεώς ἐστι τὸ πλημμέλημα.

Μὴ τοίνυν μοι λογισμοὺς εἰς μέσον ἄγε διεστραμμένους, μηδὲ σοφίσματα καὶ πλοκὰς ἀραχνῶν εὐτελεστέρας, ἀλλ' ἐ-

ἐπιτιμᾷς τὴν γυναῖκα σου δι' ὅσα ἁμαρτήματα ἤθελε διαπράξει, οὔτε νὰ κτυπᾷς τὸν υἱόν σου, οὔτε νὰ κατηγορῇς τὸν φίλον σου, οὔτε νὰ μισῇς τὸν ἐχθρόν σου ποὺ σὲ βλάπτει· διότι ὅλοι αὐτοὶ εἶναι ἄξιοι ἐλέους καὶ ὄχι τιμωρίας, ἐὰν δὲν ἁμαρτάνουν μὲ τὴν θέλησίν των.

Ἀλλά, λέγει, δὲν ἠμπορῶ νὰ φιλοσοφῶ. Καὶ ὅμως, ὅταν διαπιστώσῃς ὅτι ἐκεῖνοι δὲν εἶναι ὑπεύθυνοι, ἀλλὰ τὰ κάνουν ἀπὸ κάποιαν ἀνάγκην, ἠμπορεῖς τότε νὰ φιλοσοφῇς. Ὅταν δηλαδὴ κάποιος ὑπηρέτης σου λόγῳ ἀσθενείας δὲν ἐκτελέσῃ τὰ παραγγέλματά σου, ὄχι μόνον δὲν τὸν κατηγορεῖς, ἀλλὰ καὶ τὸν συγχωρεῖς. Ἔτσι σὺ ἐπιβεβαιώνεις, ὅτι διὰ τὸ μὲν ἕνα εἶναι ὑπεύθυνος αὐτὸς ὁ ἴδιος, διὰ τὸ ἄλλο δὲ δὲν εἶναι. Ὥστε καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν, ἐὰν ἐγνώριζες ὅτι ἀπὸ τὴν γέννησίν του ἦτο κακός, ὄχι μόνον δὲν θὰ τὸν ἐκατηγοροῦσες, ἀλλὰ καὶ θὰ τὸν ἐσυγχωροῦσες. Ὁπωσδήποτε λοιπὸν δὲν θὰ ἦτο δυνατόν, ἐὰν ἦτο ἐκ φύσεως τέτοιος, διὰ μὲν τὴν ἀσθένειαν νὰ τὸν συγχωρῇς, διὰ τὴν δημιουργίαν δὲ τοῦ Θεοῦ νὰ μὴ ἠμπορῇς νὰ τὸν συγχωρήσῃς.

Ἀλλὰ καὶ μὲ ἄλλον τρόπον εἶναι εὔκολον κανεὶς νὰ ἀποστομώσῃ τοὺς ἀνθρώπους αὐτούς· διότι εἶναι πολὺ μεγάλη ἡ ἀφθονία τῆς ἀληθείας. Διατί δηλαδὴ ποτὲ δὲν ἐκατηγόρησες τὸν ὑπηρέτην, ἐπειδὴ δὲν εἶναι ὄμορφος, ἐπειδὴ δὲν εἶναι ὑψηλόσωμος, ἐπειδὴ δὲν εἶναι πτερωτός; Διότι αὐτὰ τὰ ἔχει ἐκ φύσεως. Ὥστε λοιπὸν ὁ δοῦλος σου εἶναι ἀπηλλαγμένος διὰ τὰ ἐκ φύσεως ἐλαττώματά του καὶ κανεὶς δὲν τὸ ἀρνεῖται. Ὅταν δηλαδὴ κατηγορῇς, δείχνεις ὅτι τὸ ἁμάρτημα δὲν ὀφείλεται εἰς τὴν φύσιν, ἀλλ' εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς προαιρέσεως. Ἑπομένως, ἐὰν αὐτὰ ποὺ δὲν τὰ κατηγοροῦμεν, ἀποδεικνύομεν ὅτι ἡ εὐθύνη δι' ὅλα αὐτὰ εὑρίσκεται ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὴν φύσιν, εἶναι ὁλοφάνερον ὅτι καὶ ἐκεῖνα ποὺ τὰ κατηγοροῦμεν, ἐπιβεβαιώνομεν ὅτι τὸ ἁμάρτημα εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς προαιρέσεως.

Μὴ λοιπὸν μοῦ προβάλλεις διεστραμμένας σκέψεις, οὔτε σοφίσματα καὶ περιπλέγματα πιὸ εὐτελῆ καὶ ἀπὸ τῶν ἀ-

κεῖνο πάλιν ἀπόκριναί μοι· πάντας ἀνθρώπους ὁ Θεὸς εἰργάσατο; Παντίπου δῆλον. Πῶς οὖν οὐ πάντες ἴσοι κατὰ τὸν τῆς ἀρετῆς λόγον καὶ τὸν τῆς κακίας; πόθεν οἱ ἀγαθοὶ καὶ χρηστοὶ καὶ ἐπιεικεῖς; πόθεν οἱ φαῦλοι καὶ πονηροί. Εἰ γὰρ μὴ γνώμης ταῦτα δεῖται, ἀλλὰ φύσεώς ἐστι, πῶς οἱ μὲν τοῦτό εἰσιν, οἱ δὲ ἐκεῖνο; Εἰ μὲν γὰρ φύσει πάντες κακοί, οὐδένα οἷόν τε ἦν ἀγαθὸν εἶναι· εἰ δὲ ἀγαθὰ φύσει, οὐδένα κακόν. Εἰ γὰρ μία φύσις ἀνθρώπων ἁπάντων, ἔδει κατὰ τοῦτο πάντας ἓν εἶναι, εἴτε τοῦτο, εἴτε ἐκεῖνο ἔμελλον εἶναι. Εἰ δὲ λέγοιμεν, ὅτι φύσει οἱ μὲν ἀγαθοί, οἱ δὲ κακοί, ὅπερ οὐκ ἂν ἔχοι λόγον, ὥσπερ ἀπεδείξαμεν, ἐχρῆν ἀκίνητα ταῦτα εἶναι· τὰ γὰρ τῆς φύσεως ἀκίνητα.

Σκόπει δέ. Θνητοὶ πάντες καὶ παθητοί, καὶ οὐδεὶς ἀπαθής, κἂν μυρία φιλονεικῇ. Νῦν δὲ ὁρῶμεν ἀπὸ χρηστῶν φαύλους πολλούς, καὶ ἀπὸ φαύλων χρηστοὺς γενομένους, τοὺς μὲν ῥαθυμίᾳ, τοὺς δὲ σπουδῇ· ὅπερ μάλιστα δείκνυσιν οὐκ ὄντα φύσεως ταῦτα. Οὔτε γὰρ μεταβάλλεται, οὔτε ἵνα προσγένηται σπουδῆς δεῖται τὰ φυσικά. Ὥσπερ γὰρ εἰς τὸ βλέπειν καὶ ἀκούειν οὐ δεόμεθα πόνου, οὕτως οὐδὲ ἐν τῇ ἀρετῇ ἱδρώτων ἡμῖν ἔδει, εἰ τῇ φύσει αὐτῇ ἦν συγκεκληρωμένη. Τίνος δὲ ἕνεκεν καὶ φαύλους ἐποίει, δυνάμενος ἀγαθοὺς ποιῆσαι πάντας;

Πόθεν οὖν τὰ κακά; φησίν. Ἐρώτησον σεαυτόν· ἐμὸν γὰρ δεῖξαι, ὅτι οὐχὶ φύσεως, οὐδὲ ἀπὸ Θεοῦ. Οὐκοῦν αὐτόματα;

ραχνῶν, ἀλλ' ἀπάντησέ μου καὶ πάλιν εἰς αὐτὸ τὸ ἐρώτημα· Ὁ Θεὸς τοὺς ἔκανεν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους; Εἶναι ὁλοφάνερον αὐτό. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι ὅλοι ἴσοι ὡς πρὸς τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν κακίαν; ἀπὸ ποίαν αἰτίαν ὑπάρχουν οἱ ἀγαθοί, οἱ ἐνάρετοι καὶ οἱ ἐπιεικεῖς; ἀπὸ ποίαν αἰτίαν οἱ διεφθαρμένοι καὶ οἱ κακοί; Διότι ἐὰν αὐτὰ δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς προθέσεώς των, ἀλλ' εἶναι τῆς φύσεώς των, πῶς τότε ἄλλοι μὲν εἶναι τέτοιοι καὶ ἄλλοι διαφορετικοί; Διότι ἐὰν ὅλοι ἦσαν ἐκ φύσεως κακοί, κατὰ φυσικὸν λόγον κανεὶς δὲν θὰ ἦτο καλός, ἐὰν δὲ ἦσαν ἐκ φύσεως καλοί, κανεὶς δὲν θὰ ἦτο κακός. Ἐὰν δηλαδὴ μία ἦτο ἡ φύσις ὅλων τῶν ἀνθρώπων, ἔπρεπε τότε ὅλοι νὰ εἶναι ἕνα, εἴτε αὐτὸ ἐπρόκειτο νὰ εἶναι εἴτε ἐκεῖνο. Ἐὰν ὅμως θὰ ἠμπορούσαμεν νὰ εἰποῦμεν, ὅτι ἐκ φύσεως οἱ μὲν εἶναι καλοί, οἱ δὲ κακοί, πρᾶγμα ποὺ δὲν ἰσχύει, ὅπως ἀκριβῶς ἀπεδείξαμεν, ἔπρεπεν αὐτὰ νὰ εἶναι ἀμετάβλητα, καθ' ὅσον τὰ πράγματα τῆς φύσεως εἶναι ἀμετάβλητα.

Πρόσεχε δέ. Ὅλοι εἴμεθα θνητοὶ καὶ παθητοὶ καὶ κανεὶς δὲν εἶναι ἀπαθής, καὶ ἂν ἀκόμη προβάλλῃς μυρίας ἀντιρρήσεις. Σήμερα ὅμως βλέπομεν πολλοὺς ἀπὸ καλοὶ ποὺ εἶναι νὰ γίνωνται κακοὶ καὶ ἀπὸ κακοὶ ποὺ εἶναι νὰ γίνωνται καλοί, οἱ μὲν πρῶτοι ἀπὸ ἀδιαφορίαν, οἱ δὲ δεύτεροι ἀπὸ φροντίδα, πρᾶγμα ποὺ ἀποτελεῖ πολὺ μεγάλην ἀπόδειξιν ὅτι αὐτὰ δὲν εἶναι τέτοια ἐκ φύσεως. Διότι τὰ φυσικὰ πράγματα οὔτε μεταβάλλονται, οὔτε χρειάζονται φροντίδα διὰ νὰ γίνουν καλύτερα. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ δὲν καταβάλλομεν κόπον διὰ νὰ βλέπωμεν καὶ νὰ ἀκούωμεν, ἔτσι καὶ δὲν θὰ ἐχρειαζώμεθα ἱδρῶτας διὰ τὴν ἀρετήν, ἐὰν αὐτὴ συνέβαινε νὰ εἶναι ἡνωμένη μὲ τὴν φύσιν. Διὰ ποῖον λόγον δὲ θὰ ἔκαμνε κακούς, ἀφοῦ θὰ ἠμποροῦσεν ὅλους νὰ τοὺς κάνῃ καλούς;

Ἀπὸ ποῦ λοιπόν, λέγει, ἦλθαν τὰ κακά; Ἐρώτησε τὸν ἑαυτόν σου· διότι ἰδικόν μου ἔργον εἶναι νὰ δείξω, ὅτι δὲν προέρχονται ἀπὸ τὴν φύσιν, οὔτε ἀπὸ τὸν Θεόν. Ἑπομένως,

φησίν. Οὐδαμῶς. Ἀλλὰ ἀγέννητα; Εὐφήμει, ἄνθρωπε, καὶ ἀποπήδησον τῆς μανίας ταύτης, μιᾷ τιμῇ τὸν Θεὸν τιμῶν καὶ τὰ κακά, καὶ τιμῇ τῇ ἀνωτάτω. Εἰ γὰρ ἀγέννητα, καὶ ἰσχυρὰ ἔσται, καὶ οὐδὲ ἀνασπασθῆναι δυνήσεται, οὐδὲ εἰς τὸ μὴ εἶναι χωρῆσαι. Ὅτι γὰρ τὸ ἀγέννητον ἀνώλεθρον, παντί που δῆλον.

3. Πόθεν δὲ καὶ ἀγαθοὶ τοσοῦτοι, τοσαύτην τοῦ κακοῦ τὴν δύναμιν ἔχοντος; πῶς οἱ γεννητοὶ τοῦ ἀγεννήτου ἰσχυρότεροι; Ἀλλ' ὁ Θεὸς αὐτὰ ἀναιρεῖ, φησί. Πότε; Πῶς δὲ καὶ ἀναιρήσει τὰ ὁμότιμα καὶ ὁμοσθενῆ καὶ ὁμήλικα, ὡς ἄν τις εἴποι; Ὢ τῆς τοῦ διαβόλου κακίας· πόσον ἐξεῦρε κακόν· οἵᾳ τὸν Θεὸν περιβαλεῖν ἔπεισε βλασφημίᾳ· οἵῳ προσχήματι εὐσεβείας ἕτερον δύσφημον ἐπενόησε λόγον. Βουλόμενοι γὰρ δεῖξαι, ὅτι οὐκ ἐξ αὐτοῦ τὸ κακόν, πονηρὸν ἄλλο δόγμα εἰσήγαγον, ἀγέννητα αὐτὰ φήσαντες εἶναι.

Πόθεν οὖν τὰ κακά; φησίν. Ἐκ τοῦ θέλειν καὶ μὴ θέλειν. Αὐτὸ δὲ τὸ θέλειν καὶ μὴ θέλειν πόθεν; Παρ' ἡμῶν αὐτῶν. Σὺ δὲ ταὐτὸν ποιεῖς ἐρωτῶν, ὡς ἂν εἰ ἐρομένου σου, 'Πόθεν τὸ βλέπειν καὶ μὴ βλέπειν;'· εἶτα εἰπόντος μου, ἐκ τοῦ μύειν καὶ μὴ μύειν· πάλιν ἔροιο, αὐτὸ δὲ τὸ μύειν καὶ μὴ μύειν πόθεν; εἶτα ἀκούσας ὅτι ἐξ ἡμῶν αὐτῶν καὶ τοῦ θέλειν, αἰτίαν πάλιν ἑτέραν ζητοίης. Τὸ γὰρ κακὸν οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἀλλ' ἢ τὸ παρακοῦσαι Θεοῦ. Πόθεν οὖν τοῦτο, φησίν, εὗρεν ὁ ἄνθρωπος; Ἔργον γὰρ ἦν τοῦτο εὑρεῖν; εἰπέ μοι. Οὐδὲ γὰρ ἐγὼ τοῦτό φημι, ὅτι δύσκολον

λέγει, ἐδημιουργήθησαν ἀπὸ μόνα των; Ἀσφαλῶς ὄχι. Μήπως εἶναι ἀγέννητα; Παῦσε ἄνθρωπέ μου, καὶ ἄφησε αὐτὴν τὴν μανίαν, τὸ νὰ τιμᾷς δηλαδὴ μὲ τὴν ἰδίαν τιμὴν τὸν Θεὸν καὶ τὰ κακά, καὶ μάλιστα μὲ τὴν μεγαλυτέραν τιμήν. Διότι ἐὰν εἶναι ἀγέννητα, θὰ εἶναι καὶ ἰσχυρά, καὶ δὲν θὰ ἠμπορέσῃ τίποτε νὰ τὰ διασαλεύσῃ, οὔτε νὰ ὁδηγηθοῦν εἰς τὴν ἀνυπαρξίαν. Τὸ ὅτι βέβαια τὸ ἀγέννητον εἶναι καὶ αἰώνιον, εἶναι ὁλοφάνερον εἰς τὸν καθένα.

3. Ἀπὸ ποῦ δὲ ὑπάρχουν τόσοι πολλοὶ καλοί, ἀφοῦ τὸ κακὸν ἔχει τόσον μεγάλην δύναμιν; πῶς οἱ γεννητοὶ εἶναι ἰσχυρότεροι ἀπὸ τὸ ἀγέννητον κακόν; Ἀλλά, λέγει, ὁ Θεὸς θὰ τὰ ἐξολοθρεύσῃ αὐτά. Πότε; Πῶς δὲ θὰ ἐξολοθρεύσῃ τὰ ἰσότιμα, ἰσοδύναμα καὶ συνομήλικα μὲ αὐτόν, ὅπως θὰ ἠμποροῦσε νὰ εἰπῇ κάποιος; Ὢ μέγεθος τῆς κακίας τοῦ διαβόλου· πόσον κακὸν ἐπενόησεν· μὲ ποίαν βλασφημίαν ἔπεισεν αὐτοὺς νὰ περιβάλουν τὸν Θεόν· μὲ ποῖον πρόσχημα εὐσεβείας ἐπενόησεν ἄλλον βλάσφημον λόγον. Διότι εἰς τὴν προσπάθειάν των ν' ἀποδείξουν, ὅτι τὸ κακὸν δὲν προέρχεται ἀπὸ αὐτόν, ἐπενόησαν ἄλλην πονηρὰν διδασκαλίαν, λέγοντες ὅτι τὰ κακὰ εἶναι ἀγέννητα.

Ἀπὸ ποῦ λοιπόν, λέγει, προέρχονται τὰ κακά; Ἀπὸ τὴν ἰδικήν μας θέλησιν καὶ τὴν ἄρνησίν μας. Ἀπὸ ποῦ δὲ προέρχεται αὐτὴ ἡ θέλησίς μας καὶ ἄρνησίς μας; Ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους. Σὺ δὲ κάνων αὐτὴν τὴν ἐρώτησιν κάνεις τὸ ἴδιο πρᾶγμα, ὡσὰν νὰ εἶχες ἐρωτήσει, 'Ἀπὸ ποῦ προέρχεται αὐτὴ ἡ δυνατότης τὸ νὰ βλέπωμεν καὶ νὰ μὴ βλέπωμεν;' ἔπειτα, ἀπαντῶν ἐγώ, 'Ἀπὸ τὸ νὰ κλείωμεν καὶ νὰ μὴ κλείωμεν τὰ μάτια μας', ἤθελες πάλιν ἐρωτήσει, 'Ἀπὸ ποῦ δὲ αὐτὸ τὸ νὰ κλείωμεν καὶ νὰ μὴ κλείωμεν τὰ μάτια;' ἔπειτα ἀκούων ὅτι αὐτὸ προέρχεται ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους καὶ τὴν θέλησίν μας, ἤθελες πάλιν ἀναζητήσει ἄλλην αἰτίαν. Διότι τὸ κακὸν δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ παρακοὴ εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἀπὸ ποῦ, λέγει, εὗρεν αὐτὸ ὁ ἄνθρωπος; Εἰπέ μου. Ἦτο δηλαδὴ δύσκολον νὰ τὰ εὕρῃ ὁ ἄνθρω-

τοῦτο· ἀλλὰ πόθεν ἠθέλησε παρακοῦσαι; Ἀπὸ ῥᾳθυμίας. Κύριος γὰρ ὢν ἑκατέρων, πρὸς τοῦτο μᾶλλον ἀπέκλινεν.

Εἰ δὲ ἀπορεῖς ἔτι καὶ ἰλιγγιᾷς ταῦτα ἀκούων, ἐγώ σε ἐρήσομαι οὐδὲν δυσχερές, οὐδὲ ποικίλον, ἀλλὰ ἁπλοῦν τινα καὶ σαφῆ λόγον. Γέγονάς ποτε κακός, γέγονας δέ ποτε καὶ ἀγαθός; Ὃ δὲ λέγω, τοιοῦτόν ἐστιν. Ἐκράτησάς ποτε πάθους, καὶ ἑάλως πάλιν ὑπὸ πάθους; περιέπεσες μέθῃ, καὶ ἐκράτησας μέθης; ὠργίσθης ποτέ, καὶ οὐκ ὠργίσθης; παρεῖδες πένητα, καὶ οὐ παρεῖδες; ἐπόρνευσάς ποτε, καὶ ἐσωφρόνησας πάλιν; Πόθεν οὖν ταῦτα πάντα; εἰπέ μοι· πόθεν; Κἂν γὰρ αὐτὸς μὴ λέγῃς, ἐγὼ ἐρῶ. Ὅτι τὸ μὲν ἐσπούδασας συντείνας σαυτόν· μετὰ δὲ ταῦτα ἐξελύθης καὶ ἐρρᾳθύμησας. Τοῖς μὲν γὰρ ἀπεγνωσμένοις καὶ διόλου οὖσιν ἐν κακίᾳ, καὶ ἀναισθήτως ἔχουσι καὶ μαινομένοις, καὶ οὐκ ἐθέλουσιν οὐδὲ ἀκούειν τὰ διορθοῦντα αὐτούς, οὐδὲ διαλέξομαι περὶ φιλοσοφίας· τοῖς δὲ ποτὲ μὲν ἐν τούτῳ, ποτὲ δὲ ἐν ἐκείνῳ γενομένοις ἡδέως ἐρῶ.

Ἥρπασάς ποτε μὲν τὰ μὴ προσήκοντα· μετὰ δὲ ταῦτα κατακλασθεὶς ὑπὸ ἐλέου, καὶ τῶν σαυτοῦ μετέδωκας τῷ δεομένῳ; Πόθεν οὖν αὕτη ἡ μεταβολή; οὐκ εὔδηλον ὅτι ἀπὸ γνώμης καὶ προαιρέσεως; Εὔδηλον καὶ οὐκ ἔστιν ὅστις οὐκ ἂν εἴποι τοῦτο. Διὸ παρακαλῶ σπουδάζειν καὶ ἀρετῆς ἔχεσθαι, καὶ οὐδὲν δεήσεσθε τῶν ζητημάτων τούτων. Τὰ γὰρ κακά, ὀνόματά ἐστι μόνον, ἐὰν θέλωμεν. Μὴ τοίνυν ζήτει,

πος; Οὔτε ἐγὼ λέγω, ὅτι ἦτο δύσκολον αὐτό· ἀλλὰ διὰ ποῖον λόγον ἠθέλησε νὰ παρακούσῃ; Ἀπὸ ἀδιαφορίαν. Διότι ἂν καὶ ἦτο κύριος καὶ τῶν δύο, ἀπέκλινε μᾶλλον πρὸς αὐτό.

Ἐὰν λοιπὸν ἀπορῇς ἀκόμη καὶ μένῃς κατάπληκτος ἀκούων αὐτά, ἐγὼ δὲν θὰ σὲ ἐρωτήσω κάτι ποὺ εἶναι δύσκολον, οὔτε περίπλοκον, ἀλλὰ θὰ σοῦ κάνω μίαν ἁπλῆν καὶ σαφῆ ἐρώτησιν. Ἔγινες ποτὲ κακός, ἔγινες ποτὲ καὶ καλός; Αὐτὸ ποὺ σοῦ λέγω σημαίνει τὸ ἑξῆς. Ἔγινες ποτὲ κυρίαρχος κάποιου πάθους καὶ ἐκυριεύθης πάλιν ἀπὸ τὸ πάθος; περιέπεσες εἰς τὴν μέθην καὶ ὑπερίσχυσες τῆς μέθης; ὠργίσθης ποτὲ καὶ δὲν ὠργίσθης; παρέβλεψες πτωχὸν καὶ δὲν παρέβλεψες; ἐπόρνευσες ποτὲ καὶ ἐπέδειξες πάλιν σωφροσύνην; Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν ὅλα αὐτά; εἰπέ μου· ἀπὸ ποῦ; Ἐὰν βέβαια σὺ δὲν θέλῃς νὰ ἀπαντήσῃς, θὰ σοῦ δώσω ἐγὼ τὴν ἀπάντησιν. Ὅτι κάποτε μὲν ἐπέδειξες φροντίδα καὶ ἐβοήθησες τὸν ἑαυτόν σου, εἰς τὴν συνέχειαν ὅμως κατήργησες τὴν φροντίδα κοὶ ἠδιαφόρησες. Πρὸς αὐτοὺς μὲν ποὺ διέκοψαν κάθε ἐλπίδα διορθώσεώς των καὶ εἶναι βυθισμένοι ἐξ ὁλοκλήρου μέσα εἰς τὴν κακίαν καὶ εἶναι ἀναίσθητοι καὶ μανιακοὶ καὶ δὲν θέλουν οὔτε κἂν ν' ἀκούουν αὐτὰ μὲ τὰ ὁποῖα ἠμποροῦν νὰ διορθωθοῦν, δὲν θὰ ὁμιλήσω καὶ ἐγὼ περὶ εὐσεβείας, πρὸς αὐτοὺς ὅμως ποὺ ἄλλοτε μὲν εὑρίσκονται εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν, ἄλλοτε δὲ εἰς τὴν ἄλλην, εὐχαρίστως θὰ ὁμιλήσω.

Συνέβη κάποτε ν' ἁρπάσῃς αὐτὰ ποὺ δὲν ἔπρεπεν; εἰς τὴν συνέχειαν δὲ καταληφθεὶς ἀπὸ εὐσπλαγχνίαν ἔδωσες εἰς αὐτὸν ποὺ εἶχεν ἀνάγκην καὶ ἀπὸ τὰ ἰδικά σου; Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν αὐτὴ ἡ μεταβολή; δὲν εἶναι ὁλοφάνερον ὅτι εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἰδικῆς σου ἀποφάσεως καὶ προαιρέσεως; Ὁλοφάνερον εἶναι· καὶ κανεὶς δὲν ὑπάρχει ποὺ νὰ μὴ τὸ παραδέχεται αὐτό. Διὰ τοῦτο παρακαλῶ νὰ φροντίζετε καὶ ν' ἀκολουθῆτε τὴν ἀρετὴν καὶ δὲν θὰ ἔχετε καμμίαν ἀνάγκην ἀπὸ παρόμοια ζητήματα. Διότι τὰ κακά, ἐὰν θέλωμεν, εἶναι μόνον ὀνόματα. Μὴ λοιπὸν ζητῇς νὰ εὕρῃς ἀπὸ

πόθεν τὰ κακά, μηδὲ διαπόρει· ἀλλ' εὑρὼν ὅτι ἀπὸ ῥαθυμίας μόνης, φεῦγε τὰ κακά. Κἂν εἴπῃ τις, ὅτι οὐ παρ' ἡμῶν ταῦτα· ὅταν ἴδῃς ὀργιζόμενον οἰκέτῃ, καὶ παροξυνόμενον γυναικί, καὶ ἐγκαλοῦντα παιδί, καὶ καταγινώσκοντα τῶν ἀδικούντων, εἰπὲ πρὸς αὐτόν· πῶς οὖν ἔλεγες, ὅτι οὐ παρ' ἡμῶν τὰ κακά; Εἰ γὰρ οὐ παρ' ἡμῶν, τίνος ἕνεκεν ἐγκαλεῖς;

Εἰπὲ πάλιν· ἀπὸ σαυτοῦ λοιδορεῖς καὶ ὑβρίζεις; Εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἀπὸ σαυτοῦ, μηδείς σοι ὀργιζέσθω· εἰ δὲ ἀπὸ σαυτοῦ, ἀπὸ σοῦ καὶ ἀπὸ τῆς σῆς ῥαθυμίας τὰ κακά. Τί δέ; νομίζεις εἶναί τινας ἀγαθούς; Εἰ μὲν γὰρ μηδεὶς ἀγαθός, πόθεν σοι τὸ ὄνομα τοῦτο; πόθεν οἱ ἔπαινοι; Εἰ δὲ εἰσὶν ἀγαθοί, εὔδηλον ὅτι καὶ τοῖς πονηροῖς ἐπιτιμήσουσιν. Ἀλλ' εἰ μή τίς ἐστιν ἑκὼν πονηρός, μηδὲ παρ' ἑαυτοῦ, ἀδίκως εὑρεθήσονται ἐπιτιμῶντες οἱ ἀγαθοὶ τοῖς κακοῖς καὶ ἔσονται καὶ αὐτοὶ ταύτῃ κακοὶ πάλιν. Τί γὰρ ἂν κάκιον γένοιτ' ἂν τοῦ τὸν ἀνεύθυνον ὑποβάλλειν ἐγκλήμασιν; Εἰ δὲ μένουσιν ἡμῖν ἀγαθοὶ καὶ ἐπιτιμῶντες, καὶ τοῦτο μάλιστα τῆς ἀγαθότητος αὐτῶν δεῖγμα, καὶ τοῖς σφόδρα ἀνοήτοις κἀντεῦθεν δῆλον, ὅτι οὐδεὶς οὐδέποτε ἀνάγκῃ κακός. Εἰ δὲ καὶ μετὰ ταῦτα πάντα ζητοίης, πόθεν τὰ κακά; ἀπὸ ῥαθυμίας εἴποιμ' ἄν, ἀπὸ ἀργίας, ἀπὸ τοῦ πονηροῖς συγγίνεσθαι, ἀπὸ τοῦ καταφρονεῖν ἀρετῆς· ἐντεῦθεν καὶ τὰ κακά, καὶ τὸ ζητεῖν τινας, πόθεν τὰ κακά. Ὡς τῶν γε κατορθούντων οὐ-

ποῦ προέρχονται τὰ κακά, οὔτε καὶ ν' ἀπορῇς, ἀλλ' ἀφοῦ διεπίστωσες ὅτι εἶναι ἀποκλειστικὰ καὶ μόνον ἀποτέλεσμα τῆς ἀδιαφορίας, ἀπόφευγε τὰ κακά. Καὶ ἂν κάποιος εἰπῇ, ὅτι αὐτὰ δὲν ἐξαρτῶνται ἀπὸ ἡμᾶς, εἰπὲ πρὸς αὐτὸν ὅταν τὸν ἰδῇς νὰ ὀργίζεται ἐναντίον τοῦ δούλου του καὶ νὰ διαπληκτίζεται μὲ τὴν γυναῖκα του καὶ νὰ ἐπιπλήσσῃ τὸν υἱόν του καὶ νὰ κατηγορῇ αὐτοὺς ποὺ ἀδικοῦν. Πῶς λοιπὸν ἔλεγες, ὅτι δὲν ἐξαρτῶνται τὰ κακὰ ἀπὸ ἡμᾶς; Ἐὰν δὲν ἐξαρτῶνται ἀπὸ ἡμᾶς, διατί τότε κατηγορεῖς;

Εἰπὲ πάλιν πρὸς αὐτόν· Μὲ τὴν θέλησίν σου κατηγορεῖς καὶ ὑβρίζεις; Διότι ἐὰν μὲν δὲν τὸ κάνῃς αὐτὸ μὲ τὴν θέλησίν σου, κανεὶς δὲν πρέπει νὰ ὀργίζεται ἐναντίον σου, ἐὰν ὅμως τὸ κάνῃς μὲ τὴν θέλησίν σου, τότε τὰ κακὰ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς θελήσεώς σου καὶ τῆς ἀδιαφορίας σου. Τί δέ; πιστεύεις ὅτι ὑπάρχουν ὡρισμένοι καλοί; Διότι ἐὰν μὲν δὲν ὑπάρχῃ κανεὶς καλός, ἀπὸ ποῦ ὑπάρχει εἰς ἐσένα αὐτὸ τὸ ὄνομα, ἀπὸ ποῦ οἱ ἔπαινοι; Ἐὰν ὅμως ὑπάρχουν καλοί, εἶναι ὁλοφάνερον ὅτι καὶ τοὺς κακοὺς θὰ τοὺς κατηγορήσουν. Ἐὰν ὅμως κάποιος δὲν εἶναι μὲ τὴν θέλησίν του κακός, οὔτε ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του, ἄδικα θὰ συμβῇ νὰ κατηγοροῦν οἱ καλοὶ τοὺς κακοὺς καὶ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ θὰ γίνουν καὶ αὐτοὶ πάλιν κακοί. Διότι τί θὰ ἠμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ χειρότερον πρᾶγμα ἀπὸ τὸ ν' ἀποδίδῃ κανεὶς κατηγορίας εἰς τὸν μὴ ἔνοχον; Ἐὰν ὅμως ὑπάρχουν μεταξύ μας καλοὶ καὶ ἐλέγχουν, καὶ αὐτὸ πρὸ πάντων εἶναι δεῖγμα τῆς ἀγαθότητός των, γίνεται φανερὸν ἀπὸ αὐτὸ καὶ εἰς τοὺς πάρα πολὺ ἀνοήτους, ὅτι κανεὶς ποτὲ δὲν γίνεται κακὸς κατ' ἀνάγκην. Ἐὰν δὲ καὶ μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ἐξακολουθῇς νὰ ζητῇς διὰ νὰ εὕρῃς, ἀπὸ ποῦ προέρχονται τὰ κακά, θὰ ἠμποροῦσα νὰ σοῦ εἰπῶ, ὅτι εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀδιαφορίας, τῆς ὀκνηρίας, τῆς συναναστροφῆς μὲ τοὺς κακούς, τῆς περιφρονήσεως τῆς ἀρετῆς. Ἀπὸ ἐδῶ προέρχονται καὶ τὰ κακὰ καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ ἀπάντησις πρὸς αὐτοὺς ποὺ ἐρωτοῦν, ἀπὸ ποῦ προέρχονται τὰ κακά. Διότι κανεὶς βέβαια ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἀσκοῦν τὴν

δεὶς ταῦτα ἐπιζητεῖ, τῶν ἐπιεικῶς καὶ σωφρόνως ζῆν προαιρουμένων, ἀλλ' οἱ πονηρὰ τολμῶντες, καὶ παραμυθίαν τινὰ ἀνόνητον διὰ τούτων βουλόμενοι τῶν λόγων ἐπινοεῖν, ἀραχνῶν ὑφάσματα πλέκουσιν. Ἀλλ' ἡμεῖς ταῦτα μὴ διὰ λόγων μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἔργων διαρρήξωμεν.

Οὐδὲ γὰρ ἀνάγκης ἐστὶ ταῦτα. Εἰ γὰρ ἀνάγκης ἦν, οὐκ ἂν εἶπεν· «Οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ, δι' οὗ τὸ σκάνδαλον ἔρχεται». Ἐκείνους γὰρ μόνους ταλανίζει τοὺς ἐκ προαιρέσεως πονηρούς. Εἰ δέ, «δι' οὗ», λέγει, μὴ θαυμάσῃς. Οὐ γὰρ ὡς ἑτέρου δι' αὐτοῦ εἰσάγοντος τοῦτό φησιν, ἀλλ' ὡς αὐτοῦ τὸ πᾶν κατασκευάζοντος. Οἶδε γὰρ τὸ δι' οὗ, τὸ ὑφ' οὗ λέγειν ἡ Γραφή· ὡς ὅταν λέγῃ· «Ἐκτησάμην ἄνθρωπον διὰ τοῦ Θεοῦ»· οὐ τὸ δεύτερον αἴτιον, ἀλλὰ τὸ πρῶτον τιθεῖσα. Καὶ πάλιν· «Οὐχὶ διὰ τοῦ Θεοῦ ἡ διασάφησις αὐτῶν ἐστι;»· καί, «Πιστὸς ὁ Θεός, δι' οὗ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ».

4. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀνάγκης, ἄκουσον καὶ τῶν ἑξῆς. Μετὰ γὰρ τὸ ταλανίσαι, φησίν· «Εἰ ἡ χείρ σου ἢ ὁ πούς σου σκανδαλίζει σε, ἔκκοψον αὐτά, καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ. Καλὸν γάρ σοί ἐστιν εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν χωλὸν ἢ κυλλόν, ἢ δύο χεῖρας καὶ πόδας ἔχοντα βληθῆναι εἰς τὸ πῦρ. Καὶ εἰ ὁ ὀφθαλμός σου ὁ δεξιὸς σκανδαλίζει σε, ἔξελε αὐτὸν καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ. Καλόν σοί ἐστι μονόφθαλμον εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωήν, ἢ δύο ὀφθαλμοὺς ἔχοντα βληθῆναι εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρός»· οὐ περὶ μελῶν ταῦτα λέγων· ἄπαγε· ἀλλὰ περὶ φίλων, περὶ τῶν προσηκόντων, οὓς ἐν τάξει μελῶν ἔχομεν ἀναγκαίων. Τοῦτο καὶ ἀνωτέρω εἴρηκε, καὶ

---

6. Ἀντὶ τῆς γραφῆς 'ἀνόητον' προτιμῶμεν τὴν γραφὴν 'ἀνόνητον', ποὺ ὑπάρχει εἰς ἄλλους κώδικας, πρὸς καλυτέραν ἀπόδοσιν τοῦ νοήματος.
7. Γεν. 4, 1.
8. Γεν. 40, 8.
9. Α' Κορ. 1, 9.
10. Α' Κορ. 18, 10.

ἀρετὴν καὶ ἐπιθυμοῦν νὰ ζοῦν μὲ ἐπιείκειαν καὶ σωφροσύνην δὲν τὰ ἐπιζητεῖ αὐτά, ἀλλ' αὐτοὶ ποὺ διαπράττουν τὰ κακά, αὐτοὶ πλέκουν αὐτὰ τὰ ὑφάσματα τῶν ἀραχνῶν, θέλοντας μὲ ὅλα αὐτὰ τὰ λόγια νὰ εὕρουν κάποιαν ἀνώφελον[6] παρηγορίαν. 'Αλλ' ἡμεῖς ἂς τὰ ξεσχίσωμεν αὐτὰ τὰ ὑφάσματα ὄχι μόνον μὲ τὰ λόγια, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ ἔργα.

Ἄρα λοιπὸν δὲν εἶναι τὰ κακὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀνάγκης. Διότι ἐὰν ἦσαν ἀποτελέσματα τῆς ἀνάγκης δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ εἰπῇ· «'Αλλοίμονον εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον, διὰ τοῦ ὁποίου ἔρχεται τὸ σκάνδαλον». Ταλανίζει δηλαδὴ μόνον ἐκείνους ποὺ εἶναι ἀπὸ ἰδικήν των προαίρεσιν κακοί. 'Εὰν δὲ λέγῃ, «διὰ τοῦ ὁποίου», μὴ θαυμάσῃς. Καθ' ὅσον δὲν τὸ λέγει αὐτό, ὡσὰν νὰ ἀναφέρεται μὲ αὐτὸ εἰς κάποιον ἄλλον, ἀλλὰ διὰ νὰ δείξῃ, ὅτι ἀπὸ αὐτὸν ἐξαρτᾶται τὸ πᾶν. Διότι συνηθίζει ἡ Γραφὴ μὲ τὸ 'δι' οὗ' νὰ δηλώνῃ τὸ 'ὑφ' οὗ', ὅπως ὅταν λέγῃ· «'Απέκτησα ἄνθρωπον διὰ τοῦ Θεοῦ»[7]· μ' αὐτὸ δὲν ἀναφέρεται εἰς τὸ δεύτερον αἴτιον, ἀλλ' εἰς τὸ πρῶτον. Καὶ ἀλλοῦ πάλιν· «Μήπως ὁ Θεὸς δὲν εἶναι αὐτὸς ποὺ ἑρμηνεύει αὐτά;»[8]· καί, «Εἶναι ἀξιόπιστος ὁ Θεός, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκλήθητε νὰ γίνετε μέτοχοι τῆς ζωῆς τοῦ Υἱοῦ του»[9].

4. Καὶ διὰ νὰ μάθῃς, ὅτι δὲν συμβαίνουν τὰ σκάνδαλα κατ' ἀνάγκην, ἄκουσε καὶ τὰ ἑξῆς. Διότι μετὰ τὸν ταλανισμόν, λέγει· «'Εὰν τὸ χέρι σου ἢ τὸ πόδι σου σὲ σκανδαλίζῃ, κόψε τα καὶ πέταξέ τα μακρυά. Σοῦ συμφέρει νὰ εἰσέλθῃς εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν μὲ ἕνα πόδι ἢ μὲ ἕνα χέρι, παρὰ μὲ δύο χέρια καὶ πόδια νὰ ριφθῇς εἰς τὸ αἰώνιον τὸ πῦρ. Καὶ ἐὰν ὁ ὀφθαλμός σου ὁ δεξιὸς σὲ σκανδαλίζει, βγάλε τον καὶ πέταξέ τον μακρυά. Εἶναι προτιμώτερον νὰ εἰσέλθῃς εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν μὲ ἕνα ὀφθαλμόν, παρὰ ἔχων δύο ὀφθαλμοὺς νὰ ριφθῇς εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρός». Αὐτὰ δὲν τὰ λέγει διὰ τὰ μέλη τοῦ σώματος· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ τὰ λέγει διὰ τοὺς φίλους, διὰ τοὺς συγγενεῖς, τοὺς ὁποίους χρειαζόμεθα ὅπως ἀκριβῶς τὰ μέλη τοῦ σώματός μας. Αὐτὸ

νῦν λέγει. Οὐδὲν γὰρ οὕτω βλαβερόν, ὡς συνουσία πονηρά. Ὅσα γὰρ ἀνάγκη μὴ δύναται, δύναται φιλία πολλάκις καὶ εἰς βλάβην καὶ εἰς ὠφέλειαν. Διὸ μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος τοὺς βλάπτοντας ἐκκόπτειν κελεύει, τούτους αἰνιττόμενος τοὺς τὰ σκάνδαλα φέροντας.

Εἶδες πῶς τὴν ἐσομένην ἐκ τῶν σκανδάλων ἀνεκρούσατο βλάβην; Τῷ προειπεῖν, ὅτι πάντως ἔσται, ὥστε μηδένα ἐν ῥαθυμίᾳ εὑρεῖν, ἀλλὰ προσδοκῶντος αὐτὰ νήφειν· τῷ δεῖξαι μεγάλα ὄντα κακά· (οὐ γὰρ ἂν ἁπλῶς εἶπεν, «οὐαὶ τῷ κόσμῳ ἀπὸ τῶν σκανδάλων», ἀλλὰ δεικνὺς μεγάλην τὴν ἐξ αὐτῶν λύμην)· τῷ ταλανίσαι πάλιν τὸν εἰσάγοντα αὐτὰ μειζόνως. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, «πλὴν οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ», πολλὴν δεικνύντος ἦν τὴν τιμωρίαν· οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ τοῦ παραδείγματος προσθήκῃ ηὔξησε τὸν φόβον.

Εἶτα οὐκ ἀρκεῖται τούτοις, ἀλλὰ καὶ δείκνυσι τὴν ὁδόν, δι' ἧς ἄν τις διαφύγοι τὰ σκάνδαλα. Τίς δέ ἐστιν αὕτη; Τοὺς πονηρούς, φησί, κἂν σφόδρα σοι φίλοι ὦσιν, ἀπότεμνε τῆς φιλίας. Καὶ λέγει λογισμὸν ἀναντίρρητον. Ἂν μὲν γὰρ μένωσι φίλοι, οὔτε αὐτοὺς κερδανεῖς, καὶ σαυτὸν προσαπολεῖς· ἂν δὲ ἀποτέμνῃς, τὴν γοῦν σαυτοῦ σωτηρίαν καρπώσῃ. Ὥστε εἴ τινός σε φιλία βλάπτει, ἔκκοπτε ἀπὸ σοῦ. Εἰ γὰρ τῶν ἡμετέρων μελῶν πολλὰ πολλάκις ἀποτέμνομεν, ὅταν αὐτά τε ἀνιάτως ἔχῃ καὶ τοῖς λοιποῖς λυμαίνηται, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ φίλων τοῦτο ποιεῖν χρή. Εἰ δὲ φύσει ἦν τὰ κα-

καὶ προηγουμένως τὸ εἶπε καὶ τώρα τὸ ἐπαναλαμβάνει. Καθ' ὅσον τίποτε δὲν εἶναι τόσον βλαβερόν, ὅσον εἶναι ἡ κακὴ συναναστροφή. Διότι ὅσα δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὰ κάνῃ ἡ ἀνάγκη, ἠμπορεῖ νὰ τὰ κάνῃ πολλὲς φορὲς ἡ φιλία καὶ πρὸς ζημίαν καὶ πρὸς ὠφέλειαν. Διὰ τοῦτο μᾶς προστάσσει μὲ πολλὴν δύναμιν ν' ἀποκόπτωμεν αὐτοὺς ποὺ μᾶς βλάπτουν, ὑπονοῶν αὐτοὺς ποὺ δημιουργοῦν τὰ σκάνδαλα.

Εἶδες πῶς ἀπέκρουσε τὴν βλάβην ποὺ εἶναι δυνατὸν νὰ προέλθῃ ἀπὸ τὰ σκάνδαλα; Μὲ τὸ ὅτι προεῖπεν, ὅτι ὁπωσδήποτε θὰ συμβοῦν αὐτά, ὥστε νὰ μὴ εὕρουν κανένα ἀδιάφορον, ἀλλὰ νὰ τὰ περιμένουν ἄγρυπνοι· μὲ τὸ ὅτι ἔδειξεν, ὅτι εἶναι μεγάλα κακὰ (διότι δὲν εἶπεν ἁπλῶς, «Ἀλλοίμονον εἰς τὸν κόσμον ἀπὸ τὰ σκάνδαλα», ἀλλ' ἔδειξεν ὅτι εἶναι μεγάλη ἡ ζημία ποὺ προέρχεται ἀπὸ αὐτά)· μὲ τὸ ὅτι πάλιν ἐταλάνισεν εἰς μεγάλον βαθμὸν αὐτὸν ποὺ τὰ προκαλεῖ. Διότι οἱ λόγοι του αὐτοί, «πλὴν ἀλλοίμονον εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον», ἐφανέρωνον τὴν μεγάλην τιμωρίαν· καὶ ὄχι μόνον μὲ αὐτό, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ ὅτι ἀνέφερε καὶ τὸ παράδειγμα ηὔξησε τὸν φόβον.

Εἰς τὴν συνέχειαν δὲν ἀρκεῖται εἰς αὐτά, ἀλλὰ καὶ δείχνει τὴν ὁδόν, διὰ τῆς ὁποίας εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποφύγῃ κανεὶς τὰ σκάνδαλα. Ποία δὲ εἶναι αὐτή; Τοὺς κακούς, λέγει, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι πάρα πολὺ φίλοι σου, ἀπόκοψε τὴν φιλίαν σου μὲ αὐτούς. Καὶ διατυπώνει συλλογισμὸν ποὺ δὲν ἐπιδέχεται ἀντιρρήσεις. Διότι, ἐὰν μὲν ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι φίλοι σου, οὔτε αὐτοὺς θὰ τοὺς ὠφελήσῃς καὶ τὸν ἑαυτόν σου θὰ ὁδηγήσῃς εἰς τὴν ἀπώλειαν, ἂν ὅμως διακόψῃς τὴν σχέσιν σου μ' αὐτούς, θὰ ἐπιτύχῃς τότε τὴν ἰδικήν σου τουλάχιστον σωτηρίαν. Ὥστε λοιπόν, ἐὰν ἡ φιλία κάποιου σὲ βλάπτει, ἀπομάκρυνέ τον ἀπὸ κοντά σου. Διότι, ἐὰν πολλὲς φορὲς ἀποκόπτωμεν πολλὰ ἀπὸ τὰ μέλη μας, ὅταν αὐτὰ εἶναι ἀθεράπευτα καὶ βλάπτουν καὶ τὰ ὑπόλοιπα μέλη μας, πολὺ περισσότερον πρέπει αὐτὸ νὰ τὸ κάνωμεν εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν φίλων μας. Ἐὰν ὅμως τὰ κακὰ ὑπῆρ-

κά, περιττὴ πᾶσα αὕτη ἡ παραίνεσις καὶ ἡ συμβουλή, περιττὴ ἡ διὰ τῶν εἰρημένων φυλακή. Εἰ δὲ οὐ περιττή, ὥσπερ οὖν οὐδὲ περιττή, εὔδηλον ὅτι γνώμης ἡ πονηρία.

«Ὁρᾶτε μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τῶν μικρῶν τούτων. Λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι οἱ ἄγγελοι αὐτῶν διαπαντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς». Μικροὺς οὐ τοὺς ἀληθῶς μικροὺς καλεῖ, ἀλλὰ τοὺς νομιζομένους παρὰ τοῖς πολλοῖς, τοὺς πτωχούς, τοὺς εὐκαταφρονήτους, τοὺς ἀγνῶτας (πῶς γὰρ ἂν εἴη μικρὸς ὁ τοῦ κόσμου παντὸς ἀντάξιος; πῶς ἂν εἴη μικρὸς ὁ τῷ Θεῷ φίλος;), ἀλλὰ τοὺς παρὰ τῇ τῶν πολλῶν ὑπονοίᾳ τοιούτους νομιζομένους. Καὶ οὐ λέγει περὶ πολλῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ ἑνός, κἀντεῦθεν πάλιν ἀποτειχίζων τὴν τῶν πολλῶν σκανδάλων βλάβην. Ὥσπερ γὰρ τὸ φεύγειν τοὺς πονηρούς, οὕτω τὸ τιμᾶν τοὺς χρηστοὺς κέρδος ἔχει μέγιστον, καὶ διπλῆ γένοιτ' ἂν ἀσφάλεια τῷ προσέχοντι· μία μὲν ἐκ τοῦ τῶν σκανδαλιζόντων τὰς φιλίας ἐκτεμεῖν· ἑτέρα δὲ ἐκ τοῦ τοὺς ἁγίους τούτους ἔχειν ἐν θεραπείᾳ καὶ τιμῇ.

Εἶτα καὶ ἑτέρωθεν αὐτοὺς αἰδεσίμους ποιεῖ, λέγων· «Ὅτι οἱ ἄγγελοι αὐτῶν διαπαντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς». Ἐντεῦθεν δῆλον, ὅτι ἀγγέλους ἔχουσιν οἱ ἅγιοι, ἢ καὶ πάντες. Καὶ γὰρ ὁ ἀπόστολός φησι περὶ τῆς γυναικός, ὅτι «Ὀφείλει ἐξουσίαν ἔχειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς διὰ τοὺς ἀγγέλους». Καὶ ὁ Μωϋσῆς· «Ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ». Ἐνταῦ-

χον ἐκ φύσεως, ἦτο περιττὴ ὅλη αὐτὴ ἡ παραίνεσις καὶ συμβουλή, περιττὴ ἦτο ἡ προφύλαξις διὰ τῶν ὅσων προελέχθησαν. Ἐὰν ὅμως δὲν εἶναι περιττή, ὅπως ἀκριβῶς καὶ δὲν εἶναι περιττή, εἶναι ὁλοφάνερον ὅτι ἡ κακία εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἰδικῆς μας ἀποφάσεως.

«Προσέχετε νὰ μὴ περιφρονήσετε κανένα ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς μικρούς. Διότι σᾶς λέγω, ὅτι οἱ ἄγγελοι αὐτῶν ἔχουν διαρκῶς ἐστραμμένον τὸ πρόσωπόν των πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρός μου ποὺ εὑρίσκεται εἰς τοὺς οὐρανούς». Μικροὺς δὲ δὲν ὀνομάζει αὐτοὺς ποὺ πράγματι εἶναι μικροί, ἀλλ' αὐτοὺς ποὺ οἱ πολλοὶ θεωροῦν ὡς μικρούς, τοὺς πτωχούς, τοὺς περιφρονημένους, τοὺς ἀφανεῖς (διότι πῶς θὰ ἠμποροῦσε νὰ εἶναι μικρὸς αὐτὸς ποὺ ἀξίζει ὅσον ὅλος ὁ κόσμος; πῶς θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ εἶναι μικρὸς αὐτὸς ποὺ εἶναι φίλος τοῦ Θεοῦ;), αὐτοὺς ποὺ θεωροῦνται μικροὶ σύμφωνα μὲ τὴν ἀντίληψιν τῶν πολλῶν. Καὶ δὲν κάνει λόγον μόνον διὰ τοὺς πολλούς, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν ἕνα, καὶ ἔτσι μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν προφυλάσσει ἀπὸ τὴν βλάβην ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὰ πολλὰ σκάνδαλα. Διότι ὅπως ἀκριβῶς τὸ ν' ἀποφεύγῃ κανεὶς τοὺς κακοὺς ἀποκομίζει μεγάλην ὠφέλειαν κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ὅταν τιμᾷ τοὺς καλοὺς ἀνθρώπους, καὶ αὐτὸς ποὺ προσέχει εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχῃ διπλῆν ἀσφάλειαν· μίαν μὲν ἐκ τοῦ ὅτι ἀποκόπτει τὰς φιλίας ἐκείνων ποὺ σκανδαλίζουν, δευτέραν δὲ ἐκ τοῦ ὅτι βοηθεῖ καὶ τιμᾷ αὐτοὺς τοὺς ἁγίους ἀνθρώπους.

Εἰς τὴν συνέχειαν καὶ μὲ ἄλλον τρόπον τοὺς παρουσιάζει ὅτι εἶναι ἄξιοι σεβασμοῦ, λέγων· «Διότι οἱ ἄγγελοι αὐτῶν βλέπουν διαρκῶς τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρός μου ποὺ εὑρίσκεται εἰς τοὺς οὐρανούς». Ἀπὸ αὐτὸ γίνεται φανερόν, ὅτι οἱ ἅγιοι ἔχουν ἀγγέλους, καθὼς καὶ ὅλοι. Διότι καὶ ὁ ἀπόστολος λέγει σχετικὰ μὲ τὴν γυναῖκα, ὅτι «ὀφείλει ἡ γυναίκα νὰ ἔχῃ κάλυμμα εἰς τὴν κεφαλήν της ἀπὸ σεβασμὸν πρὸς τοὺς ἀγγέλους»[10]. Καὶ ὁ Μωϋσῆς· «Ὥρισε τὰ σύνορα τῶν ἐθνῶν σύμφωνα μὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀγγέλων

θα δὲ οὐ περὶ ἀγγέλων διαλέγεται μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ ἀγγέλων ὑπερεχόντων. Ὅταν δὲ εἴπῃ, «τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρός μου», οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν πλείονα παρρησίαν λέγει καὶ τὴν πολλὴν τιμήν.

«Ἦλθε γὰρ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου σῶσαι τὸ ἀπολωλός». Πάλιν ἕτερον λογισμὸν τίθησι τοῦ προτέρου μείζονα, καὶ παραβολὴν συνάπτει, δι' ἧς καὶ τὸν Πατέρα εἰσάγει ταῦτα βουλόμενον. «Τί γὰρ ὑμῖν δοκεῖ;», φησίν· «ἐὰν γένηταί τινι ἀνθρώπῳ πρόβατα ἑκατὸν καὶ πλανηθῇ ἓν ἐξ αὐτῶν, οὐχὶ ἀφεὶς τὰ ἐνενηκονταεννέα, πορευθεὶς ἐπὶ τὰ ὄρη, ζητεῖ τὸ πλανώμενον; Καὶ ἐὰν γένηται εὑρεῖν αὐτό, χαίρει ἐπ' αὐτῷ μᾶλλον ἢ ἐπὶ τοῖς ἐνενηκονταεννέα τοῖς μὴ πεπλανημένοις. Οὕτως οὐκ ἔστι θέλημα ἔμπροσθεν τοῦ Πατρὸς ὑμῶν, ἵνα ἀπόληται εἷς τῶν μικρῶν τούτων». Ὁρᾷς δι' ὅσων ἡμᾶς ἐνάγει εἰς τὴν τῶν εὐτελῶν ἀδελφῶν ἐπιμέλειαν; Μὴ τοίνυν εἴπῃς, χαλκοτύπος ἐστὶν ὁ δεῖνα, ὑποδηματορράφος, γεωργός ἐστιν, ἀνόνητός ἐστι, καὶ καταφρονήσῃς. Ἵνα γὰρ μὴ τοῦτο πάθῃς, ὅρα διὰ πόσων σε πείθει μετριάζειν, καὶ εἰς τὴν τούτων ἐπιμέλειαν ἐμβάλλει.

Ἔστησε παιδίον καί φησι· «Γίνεσθε ὡς τὰ παιδία»· καί, «ὃς ἂν δέξηται παιδίον τοιοῦτον, ἐμὲ δέχεται»· καί, «ὃς ἐὰν σκανδαλίσῃ», τὰ ἔσχατα πείσεται. Καὶ οὐδὲ ἠρκέσθη τῷ παραδείγματι τοῦ μύλου, ἀλλὰ καὶ τὸ «οὐαὶ» προσέθηκε, καὶ τοὺς τοιούτους ἐκτέμνειν ἐκέλευσε, κἂν ἐν τάξει χειρῶν ὦσι καὶ ὀφθαλμῶν ἡμῖν. Καὶ ἀπὸ τῶν ἀγγέλων πάλιν τῶν ἐγκεχειρισμένων αὐτοὺς τούτους τοὺς εὐτελεῖς ἀδελφούς,

---

11. Δευτ. 32, 8.
12. Πρβλ. Ματθ. 18, 3.
13. Ματθ. 18, 5.
14. Ματθ. 18, 6.

τοῦ Θεοῦ»[11]. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν δὲν ὁμιλεῖ μόνον διὰ ἀγγέλους, ἀλλὰ δι' ἀγγέλους ποὺ ὑπερέχουν. Ὅταν δὲ λέγῃ, «τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρός μου», δὲν ἐννοεῖ τίποτε ἄλλο, παρὰ τὴν κατὰ πολὺ μεγαλυτέραν παρρησίαν των καὶ τὴν μεγάλην τιμήν των.

«Διότι ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἦλθε διὰ νὰ σώσῃ αὐτὸ ποὺ εἶχε χαθῆ». Πάλιν ἀναφέρει ἄλλον συλλογισμὸν κατὰ πολὺ πιὸ σπουδαιότερον ἀπὸ τὸν προηγούμενον καὶ ἐπισυνάπτει εἰς τὸν συλλογισμὸν αὐτὸν καὶ παραβολήν, διὰ τῆς ὁποίας παρουσιάζει καὶ τὸν Πατέρα του νὰ θέλῃ αὐτὰ τὰ πράγματα. Διότι λέγει· «Τί νομίζετε· ἐὰν συμβῇ κάποιος ἄνθρωπος, ποὺ ἔχει ἑκατὸν πρόβατα, καὶ χαθῇ ἕνα ἀπὸ αὐτά, δὲν θὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ ὄρος, ἀφοῦ ἀφήσῃ τὰ ἐνενήντα ἐννέα, διὰ νὰ ἀναζητήσῃ αὐτὸ ποὺ ἐχάθη; Καὶ ἂν συμβῇ νὰ τὸ εὕρῃ χαίρεται πολὺ περισσότερον δι' αὐτό, παρὰ διὰ τὰ ἐνενήντα ἐννέα ποὺ δὲν ἔχουν χαθῆ. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον δὲν εἶναι θέλημα τοῦ Πατρός σας νὰ χαθῇ ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς μικρούς». Βλέπεις μὲ πόσους τρόπους μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τὸ νὰ φροντίζωμεν τοὺς ταπεινοὺς ἀδελφούς μας; Μὴ εἰπῇς λοιπόν, ὅτι ὁ τάδε εἶναι χαλκουργός, ὑποδηματοποιός, γεωργός, εἶναι μωρός, καὶ τὸν περιφρονήσῃς. Διὰ νὰ μὴ τὸ πάθῃς λοιπὸν αὐτό, πρόσεξε μὲ πόσα παραδείγματα σὲ πείθει νὰ εἶσαι μετριόφρων καὶ σὲ προτρέπει νὰ φροντίζῃς δι' αὐτούς.

Ἔστησε ἕνα παιδὶ ἔμπροσθεν αὐτῶν καὶ λέγει· «Γίνεσθε ὅπως τὰ παιδιά»[12]· καί, «αὐτὸς ποὺ θὰ δεχθῇ ἕνα τέτοιο παιδὶ δέχετε ἐμένα τὸν ἴδιον»[13]· καί, «αὐτὸς ποὺ θὰ σκανδαλίσῃ»[14] θὰ ὑποστῇ τὰ πιὸ φοβερά. Καὶ δὲν ἠρκέσθη εἰς τὸ παράδειγμα τῆς μυλοπέτρας, ἀλλὰ ἐπρόσθεσε καὶ τὸ «ἀλλοίμονον» καὶ ἐπρόσταξε ν' ἀποκόπτωμεν αὐτοὺς καὶ ἂν ἀκόμη μᾶς εἶναι ἀπαραίτητοι ὅπως τὰ χέρια καὶ οἱ ὀφθαλμοί. Καὶ ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους πάλιν ποὺ εἶναι φύλακες αὐτῶν τῶν ταπεινῶν ἀδελφῶν τοὺς παρουσιάζει ὅτι εἶναι ἄξιοι σεβασμοῦ, ἀκόμη δὲ καὶ ἀπὸ τὸ ἰδικόν του θέλημα καὶ τὸ πάθος (διότι ὅταν λέγῃ· «Ἦλθεν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου διὰ

αἰδεσίμους ποιεῖ· καὶ ἀπὸ τοῦ οἰκείου θελήματος καὶ πάθους (ὅταν γὰρ εἴπῃ, «Ἦλθεν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου σῶσαι τὸ ἀπολωλός», καὶ τὸν σταυρὸν δηλοῖ, καθάπερ καὶ Παῦλός φησι, περὶ ἀδελφοῦ λέγων· «δι' ὃν Χριστὸς ἀπέθανε»), καὶ ἀπὸ τοῦ Πατρός, ὅτι οὐδὲ αὐτῷ δοκεῖ ἀπολέσθαι· καὶ ἀπὸ τῆς κοινῆς συνηθείας, ὅτι καταλιπὼν τὰ σεσωσμένα ὁ ποιμὴν ζητεῖ τὸ ἀπολόμενον· καὶ ὅταν εὕρῃ τὸ πεπλανημένον, σφόδρα ἥδεται τῇ εὑρέσει καὶ τῇ σωτηρίᾳ τούτου.

5. Εἰ τοίνυν ὁ Θεὸς οὕτω χαίρει ἐπὶ τῷ μικρῷ τῷ εὑρεθέντι, πῶς σὺ καταφρονεῖς τῶν τῷ Θεῷ περισπουδάστων, δέον καὶ τὴν ψυχὴν αὐτὴν προέσθαι ὑπὲρ ἑνὸς τῶν μικρῶν τούτων; Ἀλλ' ἀσθενής ἐστι καὶ εὐτελής; Δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα πάντα δεῖ ποιεῖν, ὥστε αὐτὸν διασώζειν. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς τὰ ἐνενηκονταεννέα ἀφεὶς πρόβατα, ἐπ' ἐκεῖνο ἦλθε, καὶ οὐκ ἴσχυσε τῶν τοσούτων ἡ σωτηρία συσκιάσαι τοῦ ἑνὸς τὴν ἀπώλειαν. Ὁ δὲ Λουκᾶς, ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν ὤμων ἤνεγκε, φησί· καὶ «μείζων ἐγένετο χαρὰ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι, ἢ ἐπὶ ἐνενηκονταεννέα δικαίοις». Καὶ ἀπὸ τοῦ ἐγκαταλειπεῖν τὰ σεσωσμένα δι' αὐτό, καὶ ἀπὸ τοῦ μᾶλλον ἐπὶ τούτῳ ἡσθῆναι, πολλὴν ἔδειξε τὴν περὶ αὐτοῦ σπουδήν.

Μὴ δὴ ἀμελῶμεν τῶν ψυχῶν τῶν τοιούτων. Καὶ γὰρ πάντα ταῦτα διὰ ταῦτα εἴρηται. Τῷ μὲν γὰρ ἀπειλῆσαι μηδ' ὅλως ἐπιβήσεσθαι τῶν οὐρανῶν τὸν μὴ γενόμενον παιδίον, καὶ τοῦ μύλου μνησθῆναι, τὸν τῦφον κατήνεγκε τῶν ἀλαζόνων· οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀγάπῃ πολέμιον, ὡς ἀπόνοια· τῷ δὲ

15. Ρωμ. 14, 15.
16. Λουκᾶ 15, 5.
17. Προβλ. Λουκᾶ 15, 7.

νὰ σώσῃ αὐτὸ ποὺ ἔχει χαθῇ», φανερώνει καὶ τὸν σταυρικὸν θάνατόν του, ὅπως ἀκριβῶς λέγει καὶ ὁ Παῦλος, ὁμιλῶν περὶ τοῦ ἀδελφοῦ· «χάριν τοῦ ὁποίου ἀπέθανεν ὁ Χριστός»[15]), καὶ ἀπὸ τὸν Πατέρα, διότι οὔτε αὐτὸς θέλει νὰ χαθῇ, καθὼς καὶ ἀπὸ αὐτὸ ποὺ ἀποτελεῖ κοινὴν συνήθειαν, ὅτι δηλαδὴ ὁ ποιμὴν ἀφοῦ ἀφήσῃ αὐτὰ ποὺ δὲν ἐχάθησαν, ψάχνει νὰ εὕρῃ αὐτὸ ποὺ ἔχει χαθῇ, καὶ ὅταν συμβῇ νὰ τὸ εὕρῃ τὸ χαμένον, χαίρεται πάρα πολὺ διὰ τὴν εὕρεσίν του καὶ τὴν σωτηρίαν του.

5. Ἐὰν λοιπὸν ὁ Θεὸς νοιώθῃ τόσην χαρὰν δι᾿ ἕνα μικρὸν ἄνθρωπον ποὺ εὑρέθη καὶ ἐσώθη, πῶς σὺ περιφρονεῖς αὐτοὺς ποὺ συγκεντρώνουν τόσην φροντίδα τοῦ Θεοῦ, ἐνῷ ἔπρεπε καὶ τὴν ζωήν σου ἀκόμη νὰ θυσιάζῃς δι᾿ ἕνα ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς μικρούς; Ἀλλ᾿ εἶναι χωρὶς καμμίαν δύναμιν καὶ τελείως ἀσήμαντος; Μὰ ἀκριβῶς δι᾿ αὐτὸν τὸν λόγον πρὸ πάντων πρέπει νὰ κάνωμεν τὰ πάντα, ὥστε νὰ τὸν σώσωμεν αὐτόν. Διότι καὶ αὐτός, ἀφοῦ ἄφησε τὰ ἐνενήντα ἐννέα, ἦλθε πρὸς ἐκεῖνο, καὶ δὲν ἠμπόρεσεν ἡ σωτηρία τῶν τόσων πολλῶν νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀπώλειαν τοῦ ἑνός. Ὁ δὲ Λουκᾶς λέγει, ὅτι τὸ μετέφερεν ἐπάνω εἰς τοὺς ὤμους του[16], καὶ «συμβαίνει πολὺ πιὸ μεγαλυτέρα χαρὰ ὅταν μετανοῇ ἕνας ἁμαρτωλός, παρὰ διὰ τοὺς ἐνενήντα ἐννέα δικαίους»[17]. Καὶ μὲ τὸ ὅτι ἐγκατέλειψε χάριν αὐτοῦ αὐτὰ ποὺ ἦσαν σωσμένα καὶ μὲ τὸ ὅτι ἐχάρη πολὺ περισσότερον διὰ τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ, ἀπέδειξε τὴν μεγάλην φροντίδα του περὶ αὐτοῦ.

Ἂς μὴ δείχνωμεν λοιπὸν ἀδιαφορίαν διὰ τὰς ψυχὰς αὐτῶν. Καθ᾿ ὅσον ὅλα αὐτὰ δι᾿ αὐτὸν τὸν σκοπὸν ἐλέχθησαν. Μὲ τὸ ὅτι δηλαδὴ ἠπείλησεν ὅτι μὲ κανένα τρόπον δὲν θὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν οὐρανὸν ἐκεῖνος ποὺ δὲν θὰ γίνῃ ὡσὰν τὸ παιδὶ καὶ μὲ τὸ ὅτι ὑπενθύμισε τὴν μυλόπετραν, κατέβαλε τὴν ὑπερηφάνειαν τῶν ἀλαζόνων· διότι τίποτε δὲν εἶναι τόσον ἐχθρικὸν εἰς τὴν ἀγάπην, ὅσον εἶναι ἡ ὑπερηφάνεια. Μὲ τὸ ὅτι δὲ εἶπεν, «ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔλθουν

εἰπεῖν, «ἀνάγκη ἐστὶν ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα», ἐγρηγορέναι ἐποίησε· τῷ δὲ προσθεῖναι, «οὐαὶ δι' οὗ τὸ σκάνδαλον ἔρχεται», ἕκαστον σπουδάζειν μὴ δι' αὐτοῦ γενέσθαι παρεσκεύασε. Καὶ τῷ μὲν κελεῦσαι ἐκκόψαι τοὺς σκανδαλίζοντας, εὔκολον τὴν σωτηρίαν ἐποίησε· τῷ δὲ ἐπιτάξαι μὴ καταφρονεῖν αὐτῶν, καὶ μηδὲ ἁπλῶς ἐπιτάξαι, ἀλλὰ σφοδρῶς («ὁρᾶτε» γάρ, φησί, «μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τῶν μικρῶν τούτων»), καὶ τῷ εἰπεῖν, ὅτι «οἱ ἄγγελοι αὐτῶν βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρός μου», καί, «διὰ τοῦτο ἦλθον ἐγώ», καὶ «ὁ Πατήρ μου τοῦτο βούλεται», τοὺς ὀφείλοντας αὐτῶν ἐπιμελεῖσθαι σπουδαιοτέρους ἐποίησεν.

Ὁρᾷς ὅσον τεῖχος αὐτοῖς περιήλασε, καὶ πόσην τῶν εὐκαταφρονήτων καὶ τῶν ἀπολλυμένων ποιεῖται σπουδήν, ἀπειλῶν τε ἀνήκεστα κακὰ τοῖς ὑποσκελίζουσιν αὐτούς, καὶ μεγάλα ἐπαγγελλόμενος ἀγαθὰ τοῖς θεραπεύουσι καὶ ἐπιμελουμένοις, καὶ παρ' ἑαυτοῦ πάλιν τὸ ὑπόδειγμα φέρων καὶ παρὰ τοῦ Πατρός;

Τοῦτον καὶ ἡμεῖς μιμησώμεθα, μηδὲν παραιτούμενοι τῶν δοκούντων εἶναι ταπεινῶν τε καὶ μοχθηρῶν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν· ἀλλὰ κἂν διακονεῖσθαι δέῃ, κἂν μικρὸς ᾖ, κἂν εὐτελὴς ὑπὲρ οὗ τοῦτο γίνεται, κἂν ἐπίπονον τὸ πρᾶγμα ᾖ, κἂν ὄρη καὶ κρημνοὺς διαβαίνειν χρῇ, πάντα ἔστω φορητὰ διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀδελφοῦ. Οὕτω γὰρ περισπούδαστον ψυχὴ Θεῷ, ὡς μηδὲ τοῦ ἰδίου Υἱοῦ φείσασθαι. Διὸ παρακαλῶ, τοῦ ὄρθρου φανέντος, εὐθέως ἐξιόντες ἀπὸ τῆς οἰκίας, τοῦτον ἕνα σκοπὸν ἔχωμεν, καὶ ταύτην πρὸ πάντων σπουδήν, ὥστε τὸν κινδυνεύοντα ἐξαρπάσαι· οὐ λέγω τοῦτον μόνον τὸν κίνδυ-

τὰ σκάνδαλα», ἔκανε τοὺς ἐπιμελεῖς νὰ ἐπαγρυπνοῦν, μὲ τὸ ὅτι δὲ ἐπρόσθεσεν, «ἀλλοίμονον εἰς ἐκεῖνον ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἔρχεται τὸ σκάνδαλον», ἔκανε τὸν καθένα νὰ φροντίζῃ ὥστε νὰ ἔλθῃ τὸ σκάνδαλον δι' αὐτοῦ. Καὶ μὲ τὸ ὅτι ἔδωσεν ἐντολὴν ν' ἀποκόπτωμεν αὐτοὺς ποὺ σκανδαλίζουν, ἔκανεν εὔκολον τὴν σωτηρίαν, μὲ τὸ ὅτι δὲ ἐπρόσταξε νὰ μὴ περιφρονοῦμεν τοὺς ταπεινοὺς ἀνθρώπους, καὶ ὄχι ἁπλῶς ἐπρόσταξεν, ἀλλὰ τὸ ἔκανεν αὐτὸ κατὰ τρόπον πολὺ αὐστηρὸν (διότι λέγει, «προσέχετε μὴ συμβῇ καὶ περιφρονήσετε κάποιον ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς μικρούς»), καὶ μὲ τὸ ὅτι εἶπεν, ὅτι «Οἱ ἄγγελοι αὐτῶν βλέπουν τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρός μου», καί, «διὰ τοῦτο ἦλθον ἐγώ», καί, «Αὐτὸ θέλει ὁ Πατήρ μου», τοὺς ἔκανεν αὐτοὺς ποὺ ὀφείλουν νὰ τοὺς φροντίζουν νὰ ἐπιδεικνύουν μεγαλυτέραν προσοχήν.

Βλέπεις μὲ πόσον τεῖχος τοὺς περιέβαλε καὶ πόσην φροντίδα ἐπιδεικνύει διὰ τοὺς περιφρονημένους καὶ τοὺς χαμένους, καὶ ἀπειλῶν μὲ ἀνυπόφορα κακὰ αὐτοὺς ποὺ τοὺς παραβλέπουν καὶ ὑποσχόμενος μεγάλα ἀγαθὰ εἰς αὐτοὺς ποὺ τοὺς βοηθοῦν καὶ τοὺς φροντίζουν, προβάλλων πάλιν ὡς παράδειγμα καὶ τὸν ἑαυτόν του καὶ τὸν Πατέρα του;

Αὐτὸν λοιπὸν ἂς μιμηθῶμεν καὶ ἡμεῖς μὴ παραλείποντες νὰ πράξωμεν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μας τίποτε ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνα ποὺ θεωροῦνται ὡς ταπεινὰ καὶ ἐλεεινά· ἀλλὰ καὶ ἂν χρειασθῇ νὰ ὑπηρετήσωμεν κάποιον, εἴτε εἶναι μικρός, εἴτε εἶναι εὐτελὴς αὐτὸς ὑπὲρ τοῦ ὁποίου γίνεται, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι κοπιαστικὴ ἡ πρᾶξις αὐτή, καὶ ἂν ἀκόμη χρειασθῇ ὄρη καὶ κρημνοὺς νὰ διαβῶμεν, ὅλα ἂς θεωροῦνται ἀνεκτὰ διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀδελφοῦ μας. Διότι τόσον μεγάλην ἀξίαν ἔχει ἡ ψυχὴ διὰ τὸν Θεόν, ὥστε νὰ μὴ λυπηθῇ οὔτε καὶ τὸν Υἱόν του. Διὰ τοῦτο παρακαλῶ, μόλις ἐξημερώσῃ, ἐξερχόμενοι ἀμέσως ἀπὸ τὸ σπίτι μας, ἂς ἔχωμεν αὐτὸν ὡς μοναδικὸν σκοπὸν καὶ αὐτὴν ὡς τὴν μεγαλυτέραν μας φροντίδα, τὸ νὰ σώσωμεν δηλαδὴ τὸν ἀδελφόν μας ποὺ κινδυνεύει· δὲν ἐννοῶ αὐτὸν μόνον τὸν φυσικὸν κίνδυνον, διότι

νον τὸν αἰσθητόν, τοῦτο γὰρ οὐδὲ κίνδυνος, ἀλλὰ τὸν τῆς ψυχῆς, τὸν παρὰ τοῦ διαβόλου τοῖς ἀνθρώποις ἐπιφερόμενον. Καὶ γὰρ ὁ ἔμπορος, ὥστε αὐξῆσαι τὴν περιουσίαν, πέλαγος διαβαίνει· καὶ ὁ χειροτέχνης, ὥστε προσθεῖναι τοῖς ὑπάρχουσι, πάντα ποιεῖ.

Καὶ ἡμεῖς τοίνυν μὴ τῇ σωτηρίᾳ μόνον ἀρκώμεθα τῇ ἡμετέρᾳ, ἐπεὶ καὶ ταύτην λυμαινόμεθα. Καὶ γὰρ ἐν πολέμῳ καὶ παρατάξει ὁ πρὸς τοῦτο μόνον ὁρῶν στρατιώτης, ὅπως ἑαυτὸν διασώσειε φεύγων, καὶ τοὺς ἄλλους μεθ' ἑαυτοῦ προσαπόλλυσιν· ὥσπερ οὖν ὁ γενναῖος καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων τὰ ὅπλα τιθέμενος, μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ἑαυτὸν διασῴζει. Ἐπεὶ οὖν καὶ τὰ ἡμέτερα πόλεμος, καὶ πολέμων ἁπάντων ὁ πικρότατος, καὶ παράταξις καὶ μάχη, ὡς ὁ βασιλεὺς ἡμῶν ἐκέλευσεν, οὕτω ταττώμεθα ἐπὶ τῆς παρατάξεως, πρὸς σφαγὰς καὶ αἵματα καὶ φόνους παρεσκευασμένοι, πρὸς τὴν ὑπὲρ ἁπάντων σωτηρίαν βλέποντες, καὶ τοὺς ἑστηκότας ἀλείφοντες, καὶ τοὺς κειμένους ἐγείροντες. Καὶ γὰρ πολλοὶ τῶν ἀδελφῶν τῶν ἡμετέρων ἐν ταύτῃ κεῖνται τῇ παρατάξει, τραύματα ἔχοντες, αἵμασι περιρρεόμενοι, καὶ ὁ θεραπεύων οὐδείς, οὐ τοῦ λαοῦ τις, οὐχ ἱερεύς, οὐκ ἄλλος οὐδείς, οὐ παραστάτης, οὐ φίλος, οὐκ ἀδελφός· ἀλλὰ τὰ ἑαυτῶν σκοποῦμεν ἕκαστος. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ ἑαυτῶν κολοβοῦμεν. Ἡ γὰρ μεγίστη παρρησία καὶ εὐδοκίμησις, τὸ μὴ τὰ ἑαυτῶν σκοπεῖν. Διά τοι τοῦτο ἀσθενεῖς καὶ εὐκαταγώνιστοι καὶ ἀνθρώποις καὶ διαβόλῳ, ὅτι τὸ ἐναντίον τούτου ζητοῦμεν, καὶ οὐ συνασπίζομεν ἀλλήλοις, οὐδὲ πεφράγμεθα τῇ κατὰ Θεὸν ἀγάπῃ, ἀλλ' ἑτέρας ἑαυτοῖς ἐπιζητοῦμεν φιλίας προ-

αὐτὸς δὲν εἶναι οὔτε κἂν κίνδυνος, ἀλλὰ τὸν κίνδυνον τῆς ψυχῆς, τὸν ὁποῖον δημιουργεῖ εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὁ διάβολος. Διότι καὶ ὁ ἔμπορος, μὲ σκοπὸν νὰ αὐξήσῃ τὴν περιουσίαν του, διαπλέει τὸ πέλαγος, καὶ ὁ χειροτέχνης κάνει τὰ πάντα προκειμένου ν' αὐξήσῃ τὰ ὑπάρχοντά του.

Καὶ ἡμεῖς λοιπὸν ἂς μὴ ἀρκούμεθα μόνον εἰς τὴν ἰδικήν μας σωτηρίαν, διότι καὶ αὐτὴν τὴν καταστρέφομεν. Καθ' ὅσον ὁ στρατιώτης ἐκεῖνος, ποὺ εἰς τὴν μάχην καὶ τὴν πολεμικὴν παράταξιν ποὺ ἀποβλέπει πρὸς αὐτὸ μόνον, πῶς δηλαδὴ νὰ φύγῃ καὶ νὰ σώσῃ τὸν ἑαυτόν του, ὁδηγεῖ εἰς τὴν καταστροφὴν μαζὶ μὲ τὸν ἑαυτόν του καὶ τοὺς ἄλλους· ὅπως ἀκριβῶς πάλιν ὁ γενναῖος ποὺ ἀγωνίζεται καὶ διὰ τοὺς ἄλλους, σώζει μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους καὶ τὸν ἑαυτόν του. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ τὰ ἰδικά μας εἶναι πόλεμος καὶ ὁ πιὸ φοβερὸς ἀπὸ ὅλους τοὺς πολέμους, καὶ παράταξις πολεμικὴ καὶ μάχη, ὅπως διέταξεν ὁ βασιλεύς μας, ἔτσι ἂς παρατασσώμεθα εἰς τὰς θέσεις τῆς μάχης, προετοιμασμένοι διὰ σφαγάς, αἵματα καὶ φόνους, ἔχοντες ὡς στόχον τὴν σωτηρίαν ὅλων γενικῶς, καὶ γυμνάζοντες αὐτοὺς ποὺ ἵστανται ὄρθιοι καὶ ἐγείροντες ἐκείνους ποὺ ἔπεσαν. Καθ' ὅσον πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς μας εἶναι πεσμένοι εἰς αὐτὴν τὴν παράταξιν τῆς μάχης, ἔχοντες τραύματα καὶ λουσμένοι μὲ αἷμα καὶ δὲν ὑπάρχει κανεὶς νὰ τοὺς θεραπεύσῃ, οὔτε κάποιος ἀπὸ τὸν λαόν, οὔτε ἱερεύς, οὔτε κανεὶς ἄλλος, οὔτε συστρατιώτης, οὔτε φίλος, οὔτε ἀδελφός, ἀλλ' ὁ καθένας φροντίζομεν διὰ τὰ ἰδικά μας. Διὰ τοῦτο καὶ παρουσιάζουν τὰς ἀτελείας των τὰ ἰδικά μας. Διότι ἡ πιὸ μεγάλη παρρησία καὶ ὁ πιὸ μεγάλος πλοῦτος εἶναι τὸ νὰ μὴ φροντίζωμεν διὰ τὰ ἰδικά μας. Διὰ τοῦτο λοιπὸν εἴμεθα ἀσθενεῖς καὶ ὑποκύπτομεν εὔκολα καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ εἰς τὸν διάβολον, ἐπειδὴ ἐπιδιώκομεν τὸ ἀντίθετον ἀπὸ αὐτό, καὶ δὲν εἴμεθα ἀναμεταξύ μας συνηνωμένοι, οὔτε περιεφρουρήσαμεν τοὺς ἑαυτούς μας μὲ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεόν, ἀλλ' ἐπιζητοῦμεν διὰ τοὺς ἑαυτούς μας ἄλλας ἀφορμὰς φιλίας, ἄλλοι μὲν ἀπὸ

φάσεις, οἱ μὲν ἀπὸ συγγενείας, οἱ δὲ ἀπὸ συνηθείας, οἱ δὲ ἀπὸ κοινωνίας, οἱ δὲ ἀπὸ γειτνιάσεως· καὶ πάντοθεν μᾶλλόν ἐσμεν φίλοι, ἢ ἀπὸ εὐσεβείας, δέον ἐκ ταύτης μόνης συνάπτεσθαι τὰς φιλίας. Νῦν δὲ τοὐναντίον γίνεται· Ἰουδαίοις καὶ Ἕλλησιν ἔστιν ὅπου γινόμεθα φίλοι, ἢ τοῖς τῆς ἐκκλησίας τέκνοις.

6. Ναί, φησίν· ὁ μὲν γάρ ἐστι μοχθηρός, ὁ δὲ χρηστὸς καὶ ἐπιεικής. Τί λέγει; μοχθηρὸν τὸν ἀδελφὸν καλεῖς, ὁ μηδὲ ρακὰ καλεῖν κελευόμενος; καὶ οὐκ αἰσχύνῃ, οὐδὲ ἐρυθριᾷς ἐκπομπεύων τὸν ἀδελφόν, τὸ μέλος τὸ σόν, τὸν τῶν αὐτῶν σοι κοινωνήσαντα ὠδίνων, τὸν τῆς αὐτῆς μετασχόντα τραπέζης; Ἀλλ' εἰ μέν τινα κατὰ σάρκα ἀδελφὸν ἔχεις, κἂν μυρία ἐργάζηται κακά, σπουδάζεις αὐτὸν περιστέλλειν, καὶ νομίζεις καὶ αὐτὸς τῆς αἰσχύνης κοινωνεῖν, ἐκείνου καταισχυνομένου· τὸν δὲ πνευματικὸν ἀδελφόν, δέον ἐλευθερῶσαι διαβολῆς, σὺ δὲ καὶ μυρίαις περιβάλλεις κατηγορίαις; Μοχθηρὸς γάρ ἐστι δυσανάσχετος, φησίν. Οὐκοῦν διὰ τοῦτο γενοῦ φίλος, ἵνα παύσῃς ὄντα τοιοῦτον, ἵνα μεταβάλῃς, ἵνα ἐπαναγάγῃς ἐπὶ τὴν ἀρετήν. Ἀλλ' οὐ πείθεται, φησίν, οὐδὲ ἀνέχεται συμβουλῆς. Πόθεν οἶσθα; παρῄνεσας γάρ, καὶ διορθῶσαι ἐπεχείρησας; Παρῄνεσα πολλάκις, φησί. Ποσάκις; Πολλάκις· καὶ ἅπαξ καὶ δεύτερον. Βαβαί· τοῦτο πολλάκις; Εἰ γὰρ διὰ παντὸς τοῦτο ἐποίεις τοῦ χρόνου, καμεῖν ἐχρῆν καὶ ἀπαγορεῦσαι; Οὐχ ὁρᾷς πῶς διαπαντὸς

---

18. ρακά· παρ' Ἑβραίοις μωρός, ἄμυαλος.

τὰς συγγενείας, ἄλλοι ἀπὸ τὰς γνωριμίας, ἄλλοι ἀπὸ τὰς συναναστροφάς, ἄλλοι δὲ ἀπὸ τὰς σχέσεις μας μὲ τοὺς γείτονάς μας· καὶ γινόμεθα πολὺ πιὸ εὐκολώτερα φίλοι ἀπὸ ὁπουδήποτε ἀλλοῦ, παρὰ ἀπὸ εὐσέβειαν, ἐνῷ πρέπει μόνον ἀπὸ αὐτὴν νὰ συνάπτωμεν τὰς φιλίας μας. Σήμερα ὅμως συμβαίνει τελείως τὸ ἀντίθετον· πολλὰς φορὰς γινόμεθα φίλοι μὲ τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς εἰδωλολάτρας, παρὰ μὲ τὰ τέκνα τῆς Ἐκκλησίας.

6. Ναί, λέγει· διότι ὁ μὲν ἕνας εἶναι πονηρός, ὁ δὲ ἄλλος καλὸς καὶ συνετός. Τί λέγεις; ὀνομάζεις κακὸν τὸν ἀδελφόν σου, σὺ ποὺ ἔλαβες ἐντολὴν νὰ μὴ τὸν ὀνομάζῃς οὔτε κἂν ρακά[18]; καὶ δὲν ἐντρέπεσαι, οὔτε κοκκινίζεις διασύρων τὸν ἀδελφόν σου, τὸ ἰδικόν σου μέλος, αὐτὸν ποὺ ἐδοκίμασε τοὺς ἰδίους πόνους μὲ ἐσένα, αὐτὸν ποὺ ἐκάθισε μαζὶ μὲ ἐσένα εἰς τὴν ἰδίαν τράπεζαν; Ἀλλ' ἐὰν μὲν ἔχῃς κάποιον κατὰ σάρκα ἀδελφόν, καὶ ἂν ἀκόμη διαπράττῃ ἄπειρα κακά, φροντίζεις νὰ τὸν ἐπαναφέρῃς εἰς τὸν ὀρθὸν δρόμον, καὶ νομίζεις ὅτι καὶ ὁ ἴδιος συμμετέχει εἰς τὴν ἐντροπὴν διὰ τοὺς ἐξευτελισμοὺς ἐκείνου, τὸν πνευματικὸν ἀδελφόν σου ὅμως, ποὺ ἐνῷ πρέπει νὰ τὸν ἐλευθερώσῃς ἀπὸ τὰς συκοφαντίας, σὺ τὸν περιβάλλεις καὶ μὲ ἀπείρους ἄλλας κατηγορίας; Μά, θὰ εἰπῇ κποιος, εἶναι κακὸς καὶ δύσκολα ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ τὸν ὑποφέρῃ. Διὰ τοῦτο λοιπὸν γίνε φίλος του, διὰ νὰ τὸν παύσῃς ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι τέτοιος, διὰ νὰ τὸν μεταβάλῃς, διὰ νὰ τὸν ἐπαναφέρῃς εἰς τὴν ἀρετήν. Ἀλλά, λέγει, δὲν πείθεται, οὔτε ἀνέχεται συμβουλήν. Ἀπὸ ποῦ τὸ γνωρίζεις; Μήπως τὸν συνεβούλευσες καὶ ἐπροσπάθησες νὰ τὸν διορθώσῃς; Τὸν συνεβούλευσα, λέγει, πολλὰς φοράς. Πόσας φοράς; Πολλὰς φορὰς καὶ διὰ πρώτην φορὰν καὶ διὰ δευτέραν. Ἀλήθεια! αὐτὸ εἶναι τὸ πολλὰς φοράς; Διότι ἐὰν τὸ ἔκανες αὐτὸ καθ' ὅλον τὸν χρόνον, ἔπρεπε καὶ πάλιν ν' ἀποκάμῃς καὶ νὰ σταματήσῃς τὴν προσπάθειαν; Δὲν βλέπεις πῶς ὁ Θεὸς μᾶς συμβουλεύει ἀκατα-

ὁ Θεὸς ἡμῖν παραινεῖ, διὰ τῶν προφητῶν, διὰ τῶν ἀποστόλων, διὰ τῶν εὐαγγελιστῶν;

Τί οὖν; πάντα κατωρθώσαμεν, καὶ πάντα ἐπείσθημεν; Οὐδαμῶς. Ἆρ' οὖν ἐπαύσατο παραινῶν; ἆρα ἐσίγησεν; Οὐ καθ' ἑκάστην λέγει τὴν ἡμέραν, «οὐ δύνασθε Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾷ», καὶ αὔξεται πολλοῖς τῶν χρημάτων ἡ περιουσία καὶ ἡ τυραννίς; Οὐ καθ' ἑκάστην βοᾷ, «ἄφετε καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν», καὶ ἡμεῖς ἐκθηριούμεθα μᾶλλον; Οὐ διαπαντὸς παραινεῖ κρατεῖν ἐπιθυμίας, καὶ εἶναι κρείττους ἡδονῆς πονηρᾶς, πολλοὶ δὲ χοίρων μᾶλλον ἐγκαλινδοῦνται τῇ ἁμαρτίᾳ ταύτῃ; Ἀλλ' ὅμως οὐ παύεται λέγων. Τίνος οὖν ἕνεκα μὴ ταῦτα πρὸς ἑαυτοὺς λογιζόμεθα καὶ λέγομεν, ὅτι καὶ ἡμῖν ὁ Θεὸς διαλέγεται καὶ οὐκ ἀφίσταται τοῦτο ποιῶν, καίτοι πολλὰ παρακουόντων ἡμῶν; Διὰ ταῦτα ἔλεγεν, ὅτι «ὀλίγοι οἱ σῳζόμενοι». Εἰ γὰρ οὐκ ἀρκεῖ εἰς σωτηρίαν ἡμῖν ἡ καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς ἀρετή, ἀλλὰ δεῖ καὶ ἑτέρους ἔχοντας ἀπελθεῖν· ὅταν μήτε ἑαυτούς, μήτε ἑτέρους διασώσωμεν, τί πεισόμεθα; πόθεν ἐλπίδα λοιπὸν σωτηρίας ἕξομεν;

Ἀλλὰ τί ταῦτα ἐγκαλῶ, ὅταν μηδὲ τῶν συνοικούντων λόγον τινὰ ποιώμεθα, γυναικὸς καὶ παίδων καὶ οἰκετῶν, ἀλλ' ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων μεριμνῶμεν, καθάπερ οἱ μεθύοντες, ὅπως οἱ μὲν οἰκέται πλείους γένοιντο, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς ἡμῖν διακονήσαιεν, οἱ δὲ παῖδες πολὺν παρ' ἡμῶν δέξαιντο κλῆρον, ἡ δὲ γυνὴ χρυσία σχοίη καὶ ἱμάτια πολυτελῆ καὶ κτήματα· καὶ μηδαμοῦ ἑαυτῶν φροντίζωμεν,

19. Ματθ. 6, 24. Λουκᾶ 16, 13.
20. Λουκᾶ 6, 37. Ματθ. 6, 14.

παύστως, διὰ τῶν προφητῶν, διὰ τῶν ἀποστόλων, διὰ τῶν εὐαγγελιστῶν;

Τί λοιπόν; Τὰ κατωρθώσαμεν ὅλα καὶ ἐπιστεύσαμεν εἰς ὅλα; Καθόλου. Μήπως λοιπὸν ἔπαυσε νὰ μᾶς συμβουλεύῃ; μήπως ἐσιώπησε; Δὲν λέγει καθημερινῶς, «δὲν ἠμπορεῖτε νὰ δουλεύετε εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὸν μαμωνᾶν»[19], καὶ παρὰ ταῦτα αὐξάνεται εἰς πολλοὺς ὁ ἀριθμὸς τῶν χρημάτων καὶ ἡ κυριαρχία αὐτῶν; Δὲν φωνάζει καθημερινῶς, «Συγχωρήσατε καὶ θὰ συγχωρηθῆτε καὶ σεῖς»[20], καὶ ἡμεῖς γινόμεθα ὅλον καὶ περισσότερον ἄγρια θηρία; Δὲν μᾶς συμβουλεύει ἀκαταπαύστως νὰ εἴμεθα κυρίαρχοι τῶν ἐπιθυμιῶν μας καὶ νὰ εἴμεθα ἀνώτεροι τῶν ἁμαρτωλῶν ἡδονῶν, παρὰ ταῦτα πολλοὶ κυλίονται πολὺ περισσότερον ἀπὸ τοὺς χοίρους μέσα εἰς αὐτὴν τὴν ἁμαρτίαν; Ἀλλ' ὅμως δὲν παύει τὰς συμβουλάς του. Διατί λοιπὸν δὲν τὰ ἀναλογιζόμεθα ὅλα αὐτὰ καὶ δὲν λέγομεν, ὅτι καὶ πρὸς ἡμᾶς ἀπευθύνονται οἱ λόγοι αὐτοὶ τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν παύει νὰ τὸ κάνῃ αὐτό, ἂν καὶ πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ τὰ παρακούομεν; Διὰ τοῦτο ἔλεγεν, ὅτι εἶναι «ὀλίγοι ἐκεῖνοι ποὺ σώζονται»[21]. Ἐὰν λοιπὸν δὲν ἀρκῇ διὰ τὴν σωτηρίαν μας ἡ ἰδική μας ἀρετή, ἀλλὰ χρειάζεται νὰ φύγωμεν ἀπὸ τὸν κόσμον αὐτὸν ἀφοῦ σώσωμεν καὶ ἄλλους, τί θὰ πάθωμεν ὅταν δὲν διασώσωμεν οὔτε τοὺς ἑαυτούς μας οὔτε ἄλλους; ἀπὸ ποῦ θὰ ἔχωμεν τότε ἐλπίδα σωτηρίας;

Ἀλλὰ διατί ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἔλεγχοί μου δι' αὐτά, ὅταν ἡμεῖς δὲν λέγωμεν τίποτε οὔτε καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη μὲ τοὺς ὁποίους συγκατοικοῦμεν, εἰς τὴν γυναῖκα μας, τὰ παιδιά μας, τοὺς δούλους μας, ἀλλὰ συγκεντρώνομεν τὸ ἐνδιαφέρον μας εἰς τελείως διαφορετικὰ πράγματα, ὅπως ἀκριβῶς οἱ μεθυσμένοι, συζητοῦντες ἄλλοι μὲν πῶς θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ γίνουν περισσότεροι οἱ ὑπηρέται καὶ νὰ μᾶς ὑπηρετοῦν μὲ μεγαλυτέραν προθυμίαν, ἄλλοι δὲ πῶς θὰ ἦτο δυνατὸν τὰ παιδιά μας νὰ κληρονομήσουν μεγαλυτέραν περιουσίαν, ἡ δὲ γυναίκα πῶς θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἔχῃ χρυσᾶ κοσμήματα καὶ πολυτελῆ ἐνδύματα καὶ ἄλλα πράγματα, καὶ

ἀλλὰ τῶν ἑαυτῶν; Οὔτε γὰρ τῆς γυναικὸς φροντίζομεν ἢ προνοοῦμεν, ἀλλὰ τῶν τῆς γυναικός· οὔτε τοῦ παιδίου, ἀλλὰ τῶν τοῦ παιδίου. Καὶ ταὐτὸν ποιοῦμεν, οἷον ἂν εἴ τις οἰκίαν ὁρῶν κακῶς διακειμένην, καὶ τοὺς τοίχους κλινομένους, ἀφεὶς ἀναστῆσαι τούτους, περιβόλους αὐτῇ μεγάλους ἔξωθεν κατασκευάζοι· ἢ σώματος ἠσθενηκότος, τούτου μὲν μὴ ἐπιμελοῖτο, ἱμάτια δὲ αὐτῷ χρυσᾶ ὑφαίνοι· ἢ τῆς δεσποίνης κακῶς διακειμένης, θεραπαινίδων, καὶ ἱστῶν, καὶ τῶν κατὰ τὴν οἰκίαν σκευῶν, καὶ τῶν ἄλλων ἐπιμελοῖτο, ἐκείνην ἀφεὶς ἐρρῖφθαι καὶ οἰμώζειν.

Τοῦτο γὰρ καὶ νῦν γίνεται· καὶ τῆς ψυχῆς ἡμῖν κακῶς διακειμένης καὶ ἀθλίας, καὶ θυμουμένης, καὶ λοιδορουμένης, καὶ ἐπιθυμούσης ἀτόπως, καὶ κενοδοξούσης, καὶ στασιαζούσης, καὶ πρὸς τὴν γῆν συρομένης, καὶ ὑπὸ θηρίων τοσούτων σπαραττομένης, ἀφέντες αὐτῆς ἀπελάσαι τὰ πάθη, οἰκίας καὶ οἰκετῶν φροντίζομεν. Καὶ εἰ μὲν ἄρκτος λαθοῦσα ἀποφύγοι, τὰς οἰκίας ἀποκλείομεν, καὶ κατὰ τοὺς στενωποὺς τρέχομεν, ὥστε μὴ περιπεσεῖν τῷ θηρίῳ· νυνὶ δὲ οὐχ ἑνὸς θηρίου, ἀλλὰ πολλῶν ἡμῖν λογισμῶν τοιούτων τὴν ψυχὴν σπαραττόντων, οὐδὲ αἴσθησιν λαμβάνομεν. Καὶ ἐν μὲν τῇ πόλει τοσαύτην ποιούμεθα σπουδήν, ὡς ἐν ἐρήμῳ τόπῳ καὶ ἐν γαλεάγραις καθείργειν τὰ θηρία· καὶ οὔτε πρὸς τῷ βουλευτηρίῳ τῆς πόλεως, οὔτε πρὸς τοῖς βασιλείοις, ἀλλὰ

δὲν φροντίζομεν καθόλου διὰ τὸν ἑαυτόν μας, ἀλλὰ διὰ τὰ ἰδικά μας πράγματα; Διότι οὔτε διὰ τὴν γυναῖκα μας φροντίζομεν ἢ προνοοῦμεν, ἀλλὰ διὰ τὰ πράγματα τῆς γυναικός· οὔτε διὰ τὸ παιδί μας, ἀλλὰ διὰ τὰ πράγματα τοῦ παιδιοῦ μας. Καὶ κάνομεν τὸ ἴδιο πρᾶγμα μὲ ἐκεῖνον, παραδείγματος χάριν, ποὺ μολονότι βλέπει τὴν οἰκίαν του νὰ εὑρίσκεται εἰς ἀθλίαν κατάστασιν καὶ τοὺς τοίχους της λυγισμένους, ἀφήνων τὴν ἐπιδιόρθωσιν αὐτῶν, κατασκευάζει ἔξω ἀπὸ αὐτὴν μεγάλους περιβόλους· ἢ μολονότι τὸ σῶμα κάποιου εἶναι ἀσθενές, δὲν τὸ φροντίζει αὐτό, ἀλλὰ ὑφαίνει δι' αὐτὸ ἐνδύματα χρυσᾶ, ἢ μὲ ἐκεῖνον ποὺ μολονότι ἡ οἰκοδέσποινα εὑρίσκεται εἰς ἀθλίαν κατάστασιν, ἀφήνει ἐκείνην παρημελημένην καὶ θρηνολογοῦσαν καὶ φροντίζει διὰ τὰς ὑπηρετρίας, τὰ ὑφαινόμενα ὑφάσματα, τὰ σκεύη τῆς οἰκίας καὶ δι' ὅλα τὰ ἄλλα.

Αὐτὸ λοιπὸν γίνεται καὶ τώρα, καὶ μολονότι ἡ ψυχή μας εὑρίσκεται εἰς κακὴν καὶ ἀθλίαν κατάστασιν καὶ ὀργίζεται καὶ ὑβρίζεται καὶ ἐπιθυμεῖ παράλογα πράγματα καὶ εἶναι κυριευμένη ἀπὸ τὴν μανίαν τῆς κενοδοξίας καὶ ἐπαναστατεῖ καὶ σύρεται κάτω εἰς τὴν γῆν καὶ σπαράσσεται ἀπὸ τόσα πολλὰ θηρία, ἐγκαταλείποντες τὴν φροντίδα μας ν' ἀπομακρύνωμεν τὰ πάθη αὐτά, συγκεντρώνομεν τὴν φροντίδα μας εἰς τὰς οἰκίας καὶ τοὺς ὑπηρέτας. Καὶ ἐὰν μὲν ἤθελε ξεφύγει κάποια ἀρκούδα κρυφά, κλείομεν καλὰ τὰς οἰκίας μας καὶ τρέχομεν πρὸς τοὺς στενοὺς δρόμους, ὥστε νὰ μὴ πέσωμεν ἐπάνω εἰς τὸ θηρίον, τώρα ὅμως, μολονότι ὄχι μόνον ἕνα θηρίον, ἀλλὰ πολλαὶ παρόμοιαι ὡσὰν τὸ θηρίον αὐτὸ σκέψεις μας κατασπαράσσουν τὴν ψυχήν μας, ἡμεῖς οὔτε κἂν τὸ ἀντιλαμβανόμεθα. Καὶ εἰς μὲν τὴν πόλιν καταβάλλομεν τόσην φροντίδα, ὥστε νὰ κλείσωμεν ἀσφαλῶς τὰ θηρία μέσα εἰς ἔρημον τόπον καὶ εἰς θηριοτροφεῖα, καὶ τὰ κρατοῦμεν δεμένα ὄχι κοντὰ εἰς τὸ βουλευτήριον τῆς πόλεως, οὔτε κοντὰ εἰς τὰ δικαστήρια, οὔτε κοντὰ εἰς τὰ βασιλικὰ ἀνάκτορα, ἀλλὰ εἰς κάποιο μέρος μακρυὰ καὶ εἰς πολὺ

πόρρω που καὶ μακρὰν δεδεμένα κατέχομεν· ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς, ἔνθα τὸ βουλευτήριον, ἔνθα τὰ βασίλεια, ἔνθα τὸ δικαστήριον, ἀνεῖται τὰ θηρία, περὶ τὸν νοῦν αὐτὸν καὶ τὸν θρόνον τὸν βασιλικὸν κράζοντα καὶ θορυβοῦντα. Διὰ τοῦτο πάντα ἄνω καὶ κάτω γίνεται, καὶ πάντα μεστὰ ταραχῆς, τὰ ἔνδον, τὰ ἔξω, καὶ οὐδὲν διεστήκαμεν ἕκαστος ἡμῶν πόλεως ὑπὸ καταδρομῆς βαρβάρων θορυβουμένης· καὶ ταὐτὸν γίνεται, οἷον ἂν εἰ δράκοντος νεοττιᾳ στρουθῶν ἐπιτιθεμένου, πανταχοῦ τρίζοντες οἱ στρουθοὶ πέτοιντο φοβούμενοι καὶ ταραχῆς γέμοντες, οὐκ ἔχοντες δὲ ὅποι καταλύσωσι τὴν ἀγωνίαν.

7. Διὸ παρακαλῶ, τὸν δράκοντα ἀνέλωμεν, συγκλείσωμεν τὰ θηρία, ἀποπνίξωμεν, κατασφάξωμεν· καὶ τοὺς πονηροὺς τούτους λογισμοὺς τῇ μαχαίρᾳ τοῦ πνεύματος παραδῶμεν, ἵνα μὴ καὶ ἡμῖν ἀπειλῇ τοιαῦτα ὁ προφήτης, οἷα καὶ τῇ Ἰουδαίᾳ, ὅτι «ὀνοκένταυροι ἐκεῖ ὀρχήσονται καὶ ἐχῖνοι καὶ δράκοντες». Εἰσὶ γάρ, εἰσὶ καὶ ἄνθρωποι ὀνοκενταύρων χείρους, καθάπερ ἐν ἐρημίᾳ ζῶντες, καὶ λακτίζοντες· καὶ τὸ πλέον τῆς νεότητος παρ᾽ ἡμῖν τοιοῦτον. Καὶ γὰρ ἀγρίας ἔχοντες ἐπιθυμίας, οὕτω πηδῶσιν, οὕτω λακτίζουσιν, ἀχαλίνωτοι περιϊόντες, καὶ τῇ σπουδῇ πρὸς οὐδὲν τῶν δεόντων χρώμενοι. Αἴτιοι δὲ οἱ πατέρες, οἳ τοὺς μὲν πωλοδάμνας ἀναγκάζουσι τοὺς ἵππους τῶν ἑαυτῶν μετὰ πολλῆς ρυθμίζειν τῆς ἐπιμελείας, καὶ οὐκ ἀφιᾶσιν ἐπὶ πολὺ τοῦ πώλου τὴν ἡλικίαν ἀδάμαστον προελθεῖν, ἀλλὰ καὶ χαλινὸν καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἐπιτιθέασιν ἐκ προοιμίων· τοὺς δὲ αὐτῶν νέους ἐπὶ πολὺ περιορῶσιν ἀχαλινώτους περιϊόντας καὶ σωφροσύνης ἐρήμους, πορνείας καὶ κύβοις καὶ ταῖς ἐν τοῖς

---

22. Ἡσ. 13, 21-22.

μεγάλην ἀπόστασιν, εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς ψυχῆς ὅμως τὰ θηρία ἔρχονται καὶ ἐγκαθίστανται ἐκεῖ ὅπου εὑρίσκεται τὸ βουλευτήριον, ὅπου τὰ βασιλικὰ ἀνάκτορα, ὅπου τὸ δικαστήριον, δηλαδὴ εἰς τὸν ἴδιον τὸν νοῦν καὶ τὸν βασιλικὸν θρόνον καὶ κραυγάζουν καὶ θορυβοῦν. Διὰ τοῦτο τὰ πάντα γίνονται ἄνω κάτω καὶ εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ ταραχήν, καὶ τὰ ἐσωτερικὰ καὶ τὰ ἐξωτερικά, καὶ δὲν διαφέρομεν ὁ καθένας μας ὡς πρὸς τίποτε ἀπὸ πόλιν ποὺ ἀναστατώνεται ἀπὸ ἐπιδρομὴν βαρβάρων. Καὶ συμβαίνει τὸ ἴδιον πρᾶγμα, ὡσὰν δηλαδὴ νὰ ἐπιτίθεται κάποιος δράκων εἰς τὴν φωλεὰν τῶν σπουργιτιῶν, καὶ τὰ σπουργίτια πετοῦν πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνσεις καὶ τσυρίζουν γεμᾶτα ἀπὸ φόβον καὶ ταραχήν, μὴ ἔχοντα δὲ ποῦ νὰ καταφύγουν διὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν ἀγωνίαν.

7. Διὰ τοῦτο παρακαλῶ, ἂς φονεύσωμεν τὸν δράκοντα, ἂς κλειδώσωμεν τὰ θηρία, ἂς τὰ πνίξωμεν, ἂς τὰ κατασφάξωμεν· καὶ αὐτὰς τὰς πονηρὰς σκέψεις ἂς τὰς παραδώσωμεν εἰς τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, ὥστε νὰ μὴ μᾶς ἀπειλῇ καὶ ἡμᾶς ὁ προφήτης μὲ τὰς ἰδίας ἀπειλὰς ποὺ ἠπείλησε τὴν Ἰουδαίαν, ὅτι «θὰ χοροπηδοῦν ἐκεῖ ἄγριοι ὄνοι καὶ ἀγριογούρουνα καὶ δράκοντες»[22]. Διότι πράγματι ὑπάρχουν καὶ ἄνθρωποι χειρότεροι ἀπὸ τοὺς ἀγρίους ὄνους, ποὺ ζοῦν ὅπως ἀκριβῶς αὐτοὶ εἰς τὴν ἐρημίαν καὶ κλωτσοῦν, καὶ παρόμοιον εἶναι τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς νεολαίας μας. Καθ' ὅσον ἔχοντες οἱ νέοι μας ἀγρίας ἐπιθυμίας, πηδοῦν ὅμοια μὲ αὐτοὺς καὶ κλωτσοῦν, περιφέρονται παντοῦ ἀχαλίνωτοι καὶ δὲν καταβάλλουν καμμίαν φροντίδα πρὸς κάτι τὸ ὠφέλιμον. Αἴτιοι δὲ εἶναι οἱ γονεῖς των, οἱ ὁποῖοι τοὺς μὲν ἱπποδαμαστὰς τοὺς ἀναγκάζουν νὰ ἐκγυμνάζουν τοὺς ἵππους των μὲ πάρα πολλὴν προσοχὴν καὶ δὲν ἀφήνουν ἐπὶ πολὺν χρόνον νὰ παραμείνῃ ἀδάμαστον τὸ πωλάρι, ἀλλὰ ἀπὸ πολὺ ἐνωρὶς θέτουν εἰς αὐτὸ καὶ χαλινάρι καὶ ὅλα τὰ ἄλλα τὰ σχετικά, τοὺς νέους των ὅμως τοὺς παραβλέπουν καὶ τοὺς ἀφήνουν ἐπὶ πολὺν χρόνον νὰ περιφέρωνται ἀχαλίνωτοι καὶ ἔρημοι ἀπὸ σωφροσύνην, ἀτιμαζόμενοι μὲ τὰς πορνείας καὶ

παρανόμοις θεάτροις διατριβαῖς καταισχυνομένους, δέον πρὸ τῆς πορνείας γυναικὶ παραδοῦναι, γυναικὶ σώφρονι καὶ σοφωτάτῃ· αὕτη γὰρ καὶ τῆς ἀτοπωτάτης ἀπάξει διατριβῆς τὸν ἄνδρα, καὶ ἀντὶ χαλινοῦ τῷ πώλῳ γενήσεται. Οὐδὲ γὰρ ἑτέρωθεν αἱ πορνεῖαι καὶ αἱ μοιχεῖαι, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀφέτους εἶναι τοὺς νέους. Ἂν γὰρ γυναῖκα ἔχῃ συνετήν, καὶ οἰκίας ἐπιμελήσεται καὶ δόξης καὶ ὑπολήψεως.

Ἀλλὰ νέος ἐστί, φησίν. Οἶδα κἀγώ. Εἰ γὰρ ὁ Ἰσαὰκ τεσσαράκοντα ἐτῶν ὢν τὴν νύμφην ἠγάγετο, ἐν παρθενίᾳ τὴν ἡλικίαν πᾶσαν ἐκείνην διάγων, πολλῷ τοὺς ἐν τῇ χάριτι νέους τὴν φιλοσοφίαν ταύτην ἀσκεῖν ἔδει. Ἀλλὰ τί πάθω; Οὐκ ἀνέχεσθε τῆς σωφροσύνης αὐτῶν ἐπιμελεῖσθαι, ἀλλὰ περιορᾶτε καταισχυνομένους, μολυνομένους, ἐναγεῖς γινομένους, οὐκ εἰδότες ὅτι γάμου κέρδος τὸ καθαρὸν διατηρῆσαι τὸ σῶμα· κἂν τοῦτο μὴ ᾖ, οὐδὲν ὄφελος γάμου. Ὑμεῖς δὲ τοὐναντίον ποιεῖτε· ὅταν μυρίων ἐμπλησθῶσι κηλίδων, τότε αὐτοὺς ἐπὶ γάμον ἄγετε, εἰκῇ καὶ μάτην.

Δεῖ γὰρ ἀναμεῖναι, φησίν, ἵνα εὐδόκιμος γένηται, ἵνα ἐν τοῖς πολιτικοῖς λάμψῃ πράγμασι· τῆς δὲ ψυχῆς ὑμῖν οὐδεὶς λόγος, ἀλλὰ περιορᾶτε αὐτὴν ἐρριμμένην. Διὰ τοῦτο πάντα συγχύσεως γέμει, καὶ ἀταξίας καὶ ταραχῆς, ὅτι πάρεργον αὕτη, ὅτι τὰ μὲν ἀναγκαῖα ἠμέληται, τὰ δὲ εὐτελῆ πολλῆς τυγχάνει προνοίας. Οὐκ οἶσθα, ὅτι οὐδὲν τοιοῦτον χαριῇ τῷ παιδί, ὡς τὸ φυλάξαι πορνικῆς ἀκαθαρσίας καθαρόν;

τὰ τυχερὰ παιχνίδια καὶ τὶς διασκεδάσεις των εἰς τὰ παράνομα θέατρα, ἐνῷ θὰ ἔπρεπε πρὶν ἀπὸ τὴν πορνείαν νὰ τοὺς νυμφεύουν μὲ γυναῖκας σώφρονας καὶ πάρα πολὺ μυαλωμένας· καθ' ὅσον μία τέτοια γυναίκα θ' ἀπομακρύνῃ τὸν ἄνδρα ἀπὸ τὴν παράνομην καὶ ἁμαρτωλὴν αὐτὴν διασκέδασιν καὶ θ' ἀναπληρώσῃ τὸν ρόλον ποὺ ἔχει ὁ χαλινὸς εἰς τὸ πωλάρι. Διότι αἱ πορνεῖαι καὶ αἱ μοιχεῖαι δὲν ὀφείλουν τὴν ὕπαρξίν των πουθενὰ ἀλλοῦ, παρὰ εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ νέοι ἀφήνονται ἐλεύθεροι. Ἂν λοιπὸν ὁ νέος ἔχῃ γυναῖκα συνετὴν θὰ φροντίσῃ αὐτὴ καὶ διὰ τὴν οἰκίαν καὶ διὰ τὴν φήμην του καὶ διὰ τὴν ὑπόληψίν του.

Ἀλλά, θὰ εἰπῇ κάποιος, εἶναι νέος. Καὶ ἐγὼ τὸ γνωρίζω. Διότι, ἐὰν ὁ Ἰσαὰκ ἐνυμφεύθη εἰς ἡλικίαν σαράντα ἐτῶν, ζήσας καθ' ὅλην τὴν προηγουμένην ζωήν του ἐν παρθενίᾳ, πολὺ περισσότερον ἔπρεπεν οἱ νέοι ποὺ ἔλαβον τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος ν' ἀσκοῦν αὐτὴν τὴν φιλοσοφίαν. Ἀλλὰ τί νὰ κάνω; Δὲν ἀνέχεσθε νὰ φροντίζετε διὰ τὴν σωφροσύνην των, ἀλλὰ τοὺς παραβλέπετε ἐνῷ ἀτιμάζονται, μολύνονται καὶ γίνονται βδελυροί, μὴ γνωρίζοντες, ὅτι τὸ κέρδος τοῦ γάμου εἶναι τὸ νὰ φυλάξουν καθαρὸν τὸ σῶμα των, ἐὰν δὲ δὲν συμβαίνῃ αὐτό, δὲν ὠφελεῖ εἰς τίποτε ὁ γάμος. Σεῖς ὅμως κάνετε τὸ ἀντίθετον. Ὅταν γεμίσουν ἀπὸ ἀμετρήτους κηλίδας, τότε τοὺς ὁδηγεῖτε εἰς τὸν γάμον, τελείως ἄσκοπα καὶ ἄδικα.

Ἀλλά, θὰ εἰπῇ κάποιος, πρέπει νὰ περιμένωμεν, διὰ νὰ προκόψῃ εἰς τὴν ζωήν του, διὰ νὰ διαπρέψῃ εἰς τὰ πολιτικὰ πράγματα. Διὰ τὴν ψυχήν του ὅμως δὲν δείχνετε κανένα ἐνδιαφέρον, ἀλλὰ τὴν παραβλέπετε ἂν καὶ εἶναι κάτω πεταμένη. Διὰ τοῦτο ὅλα εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ σύγχυσιν καὶ ἀταξίαν καὶ ταραχήν, ἐπειδὴ θεωρεῖται ἡ φροντὶς διὰ τὴν ψυχὴν ὡς πάρεργον, καθ' ὅσον τὰ μὲν ἀναγκαῖα παραμελοῦνται, ἐνῷ ἀντιθέτως ἐπιδεικνύεται μεγάλη φροντὶς διὰ τὰ τελείως ἀσήμαντα. Δὲν γνωρίζεις, ὅτι τίποτε ἄλλο δὲν προδίδει τόσην χάριν εἰς τὸ παιδί, ὅσον τὸ νὰ τὸ φυλάξῃς

Ψυχῆς γὰρ ἴσον οὐδέν. Ὅτι «Τί ὠφελεῖται ἄνθρωπος», φησίν, «ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ;». Ἀλλὰ γὰρ πάντα ὁ τῶν χρημάτων ἔρως ἀνέτρεψε καὶ κατέβαλε, καὶ τοῦ Θεοῦ τὸν ἀκριβῆ φόβον παρώθησεν, ὥσπερ τις τύραννος ἀκρόπολιν, οὕτω τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς καταλαβών. Διὸ καὶ τῆς τῶν παίδων καὶ τῆς ἡμετέρας ἀμελοῦμεν σωτηρίας, ἓν μόνον σκοποῦντες, ὅπως εὐπορώτεροι γενόμενοι, πλοῦτον ἑτέροις ἀφῶμεν, κἀκεῖνοι πάλιν ἄλλοις, καὶ οἱ μετ' ἐκείνους τοῖς μετ' αὐτούς, παράπομποί τινες τῶν ἡμετέρων γινόμενοι κτημάτων τε καὶ χρημάτων, ἀλλ' οὐ δεσπόται.

Ἐντεῦθεν πολλὴ ἡ ἄνοια· ἐντεῦθεν τῶν δούλων οἱ ἐλεύθεροι ἀτιμότεροι. Τοῖς μὲν γὰρ δούλοις, εἰ καὶ μὴ δι' αὐτούς, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς αὐτοὺς ἐπιτιμῶμεν· οἱ δὲ ἐλεύθεροι οὐδὲ ταύτης ἀπολαύουσι τῆς προνοίας, ἀλλὰ καὶ τούτων ἡμῖν εἰσιν εὐτελέστεροι. Καὶ τί λέγω τῶν δούλων; Καὶ γὰρ καὶ βοσκημάτων οἱ παῖδες ἀτιμότεροι, καὶ ὄνων καὶ ἵππων μᾶλλον ἐπιμελούμεθα, ἢ παίδων. Κἂν μὲν ἡμίονόν τις ἔχῃ, πολλὴ ἡ φροντὶς ὥστε ὀνηλάτην εὑρεῖν ἄριστον, καὶ μήτε ἀγνώμονα, μὴ κλέπτην, μὴ μέθυσον, μὴ τῆς τέχνης ἄπειρον· ἂν δὲ ψυχῇ παιδὸς ἐπιστῆσαι δέῃ παιδαγωγόν, ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε τὸν ἐπελθόντα αἱρούμεθα. Καίτοιγε τῆς τέχνης ταύτης οὐκ ἔστιν ἄλλη μείζων. Τί γὰρ ἴσον τοῦ ῥυθμίσαι ψυχήν, καὶ διαπλάσαι νέου διάνοιαν; Καὶ γὰρ παντὸς ζωγράφου καὶ παντὸς ἀνδριαντοποιοῦ τὸν ταύτην ἔχοντα τὴν ἐπι-

---

23. Ματθ. 16, 26.

καθαρὸν ἀπὸ τὴν πορνικὴν ἀκαθαρσίαν; Καθ' ὅσον τίποτε δὲν ὑπάρχει ἴσον μὲ τὴν ψυχήν. Διότι λέγει· «Εἰς τί ἔχει νὰ ὠφεληθῇ ὁ ἄνθρωπος, ἐὰν κερδήσῃ ὅλον τὸν κόσμον, ζημιωθῇ δὲ τὴν ψυχήν του;»[23]. Ἀλλ' ὅμως ὅλα τὸ ἀνέτρεψεν ὁ ἔρως τῶν χρημάτων καὶ τὰ κατέστρεψε καὶ ἀπεμάκρυνε τὸν ἀληθῆ φόβον πρὸς τὸν Θεόν, καὶ κατέλαβε τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἀκριβῶς κάποιος τύραννος κατακυριεύει τὸν ἀκρόπολιν. Διὰ τοῦτο ἀδιαφοροῦμεν καὶ διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν παιδιῶν μας καὶ διὰ τὴν ἰδικήν μας, ἔχοντες ἕνα μόνον σκοπόν, πῶς, γινόμενοι πλουσιώτεροι, ν' ἀφήσωμεν τὸν πλοῦτον εἰς τοὺς ἄλλους, καὶ ἐκεῖνοι πάλιν εἰς ἄλλους, καὶ οἱ μετὰ ἀπὸ ἐκείνους εἰς τοὺς μετὰ ἀπὸ αὐτούς, καὶ γενόμεθα ἔτσι ὡσὰν κάποιοι μεταβιβασταὶ τῶν κτημάτων καὶ τῶν χρημάτων μας, ἀλλ' ὄχι κύριοι αὐτῶν.

Ἐξ αἰτίας αὐτοῦ λοιπὸν ὑπάρχει τόση μωρία, ἐξ αἰτίας αὐτοῦ οἱ ἐλεύθεροι ἔγιναν πολὺ πιὸ ἀξιοπεριφρόνητοι ἀπὸ τοὺς δούλους. Διότι τοὺς μὲν δούλους τοὺς ἐπιτιμῶμεν, ἂν καὶ ὄχι χάριν αὐτῶν τῶν ἰδίων, ἀλλὰ πρὸς ὄφελος ἰδικόν μας, οἱ ἐλεύθεροι ὅμως δὲν ἀπολαύουν οὔτε καὶ αὐτῆς τῆς προνοίας, ἀλλά, κατὰ τὴν γνώμην μου, εἶναι εὐτελέστεροι καὶ ἀπὸ αὐτούς. Καὶ τί λέγω ἀπὸ τοὺς δούλους; Καθ' ὅσον καὶ ἀπὸ τὰ ζῶα τὰ παιδιὰ εἶναι εὐτελέστερα, καὶ πολὺ περισσότερον φροντίζομεν τοὺς ὄνους καὶ τοὺς ἵππους, παρὰ τὰ παιδιά. Καὶ ἐὰν μὲν κάποιος ἔχῃ ἡμίονον, καταβάλλει μεγάλην φροντίδα, ὥστε νὰ εὕρῃ ἄριστον ὀνηγὸν καὶ νὰ μὴ εἶναι ἀνόητος, οὔτε κλέπτης, οὔτε μέθυσος, οὔτε ἄπειρος τῆς τέχνης, ἂν ὅμως χρειασθῇ νὰ ἀναθέσωμεν τὴν διαπαιδαγώγησιν τῆς ψυχῆς τοῦ παιδιοῦ εἰς κάποιον παιδαγωγόν, ἐκλέγομεν ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν αὐτὸν ποὺ θὰ εὑρεθῇ ἐμπρός μας. Μολονότι βέβαια δὲν ὑπάρχει ἄλλη τέχνη μεγαλυτέρα ἀπὸ αὐτήν. Διότι τί εἶναι ἴσον μὲ τὸ νὰ διαπλάσσῃς τὴν ψυχὴν καὶ νὰ διαπαιδαγωγήσῃς τὸν χαρακτῆρα τοῦ νέου; Καθ' ὅσον πρέπει ἐκεῖνος ποὺ ἀσκεῖ αὐτὴν τὴν τέχνην νὰ εἶναι προσεκτικώτερος ἀπὸ κάθε ζωγράφον καὶ ἀγαλματοποιόν. Ἡμεῖς ὅ-

στήμην ἀκριβέστερον διακεῖσθαι χρή. Ἀλλ' ἡμεῖς οὐδένα τούτου ποιούμεθα λόγον, ἀλλ' ἓν ὁρῶμεν μόνον, ὅπως παιδευθῇ τὴν γλῶτταν. Καὶ τοῦτο δὲ διὰ χρήματα πάλιν ἐσπουδάκαμεν. Οὐ γὰρ ἵνα δύνηται λέγειν, ἀλλ' ἵνα χρηματίζηται, μανθάνει τὸν λέγειν· ὡς εἰ ἐξῆν καὶ χωρὶς τούτου πλουτεῖν, οὐδεὶς ἡμῖν ἦν οὐδὲ τούτου λόγος.

Εἶδες πόση τῶν χρημάτων ἡ τυραννίς; πῶς πάντα κατέσχε, καὶ καθάπερ ἀνδράποδά τινα καὶ θρέμματα δήσασα ἕλκει ὅπουπερ ἂν θέλῃ; Ἀλλὰ τί τὸ κέρδος ἀπὸ τῶν τοσούτων ἐγκλημάτων ἡμῖν; Ἡμεῖς μὲν γὰρ τοῖς λόγοις αὐτὴν βάλλομεν· ἐκείνη δὲ τοῖς ἔργοις ἡμῶν κρατεῖ. Πλὴν ἀλλ' οὐδὲ οὕτω παυσόμεθα τοῖς ἀπὸ τῆς γλώττης αὐτὴν βάλλοντες ῥήμασιν. Ἂν μὲν γὰρ γένηταί τι πλέον, ἐκερδάναμεν καὶ ἡμεῖς καὶ ὑμεῖς· ἂν δὲ τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένητε, τό γε ἡμέτερον ἅπαν ἀπήρτισται. Ὁ δὲ Θεὸς καὶ ὑμᾶς ταύτης ἀπαλλάξειε τῆς νόσου καὶ ἡμᾶς ἐφ' ὑμῖν καυχᾶσθαι παρασκευάσειεν· ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

μως δὲν κάνομεν κανένα λόγον περὶ αὐτοῦ, ἀλλ' ἀποβλέπομεν εἰς τοῦτο καὶ μόνον, πῶς ν' ἀσκηθῇ εἰς τὴν γλῶσσαν. Καὶ αὐτὸ τὸ ἐνδιαφέρον τὸ δείχνομεν καὶ πάλιν ἀποβλέποντες εἰς τὰ χρήματα. Διότι μαθαίνει νὰ ὁμιλῇ, ὄχι διὰ νὰ ἠμπορῇ νὰ ὁμιλῇ, ἀλλὰ διὰ νὰ κερδίζῃ χρήματα. Διότι ἐὰν ἦτο δυνατὸν νὰ κερδίζῃ χρήματα καὶ χωρὶς αὐτό, οὔτε κἂν θὰ ἐκάμναμε λόγον καὶ περὶ αὐτοῦ.

Εἶδες πόσον μεγάλη εἶναι ἡ τυραννία αὐτὴ τῶν χρημάτων; Πῶς ὅλα τὰ κατεκυρίευσε καὶ ἀφοῦ τὰ ἔδεσεν ὡσὰν κάποια ἀνδράποδα καὶ ζῶα τὰ σύρει ὅπου ἀκριβῶς θέλει; Ἀλλὰ ποίαν ὠφέλειαν ἔχομεν ἡμεῖς ἀπὸ τὰς τόσας κατηγορίας; Διότι ἡμεῖς μὲν κτυπῶμεν αὐτὴν τὴν τυραννίαν τῶν χρημάτων μὲ τὰ λόγια, ἐνῷ ἐκείνη μᾶς κατακυριεύει μὲ τὰ ἔργα. Παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως οὔτε καὶ ἔτσι θὰ παύσωμεν νὰ βάλλωμεν ἐναντίον αὐτῆς μὲ τὰ λόγια τῆς γλώσσης. Διότι ἐὰν μὲν προέλθῃ κάτι ἐπὶ πλέον τὸ κέρδος θὰ εἶναι καὶ δι' ἡμᾶς καὶ δι' ἐσᾶς, ἂν ὅμως ἐπιμένετε εἰς τὰ ἴδια, τότε ὅ,τι ἐξηρτᾶτο ἀπὸ ἡμᾶς ἔγινεν. Ἀλλ' ὁ Θεὸς ἂς ἀπαλλάξῃ καὶ ἐσᾶς ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν αὐτὴν καὶ ἡμᾶς ἂς μᾶς κάμῃ νὰ καυχώμεθα διὰ σᾶς, διότι εἰς αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Ξ΄

Ματθ. 18, 15 - 20

«Ἐὰν ἁμάρτῃ εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σου, ὕπαγε, ἔλεγξον αὐτὸν μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου. Ἐάν σου ἀκούσῃ, ἐκέρδησας τὸν ἀδελφόν σου».

1. Ἐπειδὴ γὰρ σφοδρὸν κατέτεινε κατὰ τῶν σκανδαλιζόντων, καὶ πανταχόθεν αὐτοὺς ἐφόβησεν, ἵνα μὴ ταύτῃ γένωνται πάλιν ὕπτιοι οἱ σκανδαλιζόμενοι, μηδὲ τὸ πᾶν νομίζοντες ἐφ' ἑτέρους ἐρρῖφθαι, εἰς ἑτέραν κακίαν ἐξέλθωσι, θρυπτόμενοι καὶ πάντα θεραπεύεσθαι θέλοντες, καὶ εἰς ἀπόνοιαν ἐξοκείλωσιν, ὅρα πῶς καὶ αὐτοὺς συστέλλει πάλιν, καὶ κελεύει τὸν ἔλεγχον μεταξὺ τῶν δύο γίνεσθαι μόνων, ἵνα μὴ τῇ τῶν πλειόνων μαρτυρίᾳ βαρυτέραν ἐργάσηται τὴν κατηγορίαν, καὶ ἰταμώτερος ἐκεῖνος γενόμενος δυσδιόρθωτος μείνῃ. Διό φησι, «μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου». «Κἂν ἀκούσῃ, ἐκέρδανας τὸν ἀδελφόν σου». Τί ἐστιν, «ἐὰν ἀκούσῃ»; Ἐὰν καταγνῷ ἑαυτοῦ, ἐὰν πεισθῇ ὅτι ἥμαρτεν.

«Ἐκέρδανας τὸν ἀδελφόν σου». Οὐκ εἶπεν, ἔχεις ἱκανὴν τιμωρίαν, ἀλλ', «ἐκέρδανας τὸν ἀδελφόν σου», δεικνὺς ὅτι κοινὴ ζημία ἀπὸ τῆς ἔχθρας. Οὐ γὰρ εἶπεν, ἐκέρδανεν ἐκεῖνος ἑαυτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ σὺ αὐτὸν ἐκέρδανας· δι' ὧν ἔδειξεν ὅτι καὶ αὐτὸς κἀκεῖνος ἐζημιοῦντο πρὸ τούτου, ὁ μὲν τὸν ἀδελφόν, ὁ δὲ τὴν οἰκείαν σωτηρίαν. Τοῦτο καὶ ἡνίκα ἐπὶ τοῦ ὄρους ἐκάθητο, παρῄνει· ποτὲ μὲν τὸν λελυπηκότα πρὸς τὸν λυπηθέντα ἄγων καὶ λέγων, «ἐὰν τῷ θυσιαστηρίῳ παρεστώς,

ΟΜΙΛΙΑ Ξ´
Ματθ. 18, 15 - 20

«Ἐὰν δὲ ὁ ἀδελφός σου ἁμαρτήσῃ εἰς ἐσένα, πήγαινε καὶ ἔλεγξέ τον, ὅταν θὰ εἶσθε οἱ δύο σας μόνοι. Ἐὰν σὲ ἀκούσῃ, ἐκέρδησες τὸν ἀδελφόν σου».

1. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὡμίλησε πολὺ αὐστηρὰ ἐναντίον ἐκείνων ποὺ σκανδαλίζουν καὶ τοὺς ἐφόβησεν ἀπὸ παντοῦ, διὰ νὰ μὴ καταληφθοῦν ἀπὸ ταραχὴν πάλιν ἐξ αἰτίας αὐτοῦ αὐτοὶ ποὺ σκανδαλίζονται, οὔτε νὰ ὑποπέσουν εἰς ἄλλην κακίαν, νομίζοντες ὅτι τὰ λόγια αὐτὰ ἐλέχθησαν δι' ἄλλους, καὶ περιπέσουν εἰς ὑπερηφάνειαν, κάμνοντες ζωὴν ἄσωτον καὶ θέλοντες τὰ πάντα νὰ εἶναι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των, πρόσεχε πῶς τοὺς περιορίζει πάλιν καὶ δίδει ἐντολὴν ὁ ἔλεγχος νὰ γίνεται μόνον μεταξὺ τῶν δύο, ὥστε νὰ μὴ καταστῇ ἡ κατηγορία βαρυτέρα μὲ τὴν μαρτυρίαν τῶν περισσοτέρων καί, γενόμενος ἐκεῖνος θρασύτερος, παραμείνει δυσκολοδιόρθωτος. Διὰ τοῦτο λέγει, «μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνον». «Καὶ ἂν ἀκούσῃ, ἐκέρδησες τὸν ἀδελφόν σου». Τί σημαίνει, «ἐὰν ἀκούσῃ»; Ἐὰν ἀναγνωρίσῃ τὸ σφάλμα του, ἐὰν πεισθῇ ὅτι ἡμάρτησεν.

«Ἐκέρδησες τὸν ἀδελφόν σου». Δὲν εἶπεν, ἀρκετὰ τὸν ἐτιμώρησες, ἀλλ' «ἐκέρδησες τὸν ἀδελφόν σου», δεικνύων ὅτι εἶναι κοινὴ ἡ ζημία ἀπὸ τὴν ἔχθραν. Διότι δὲν εἶπεν, ἐκέρδησεν ἐκεῖνος τὸν ἑαυτόν του μόνον, ἀλλ' ὅτι σὺ ἐκέρδησες αὐτόν, καὶ μὲ αὐτὰ ἔδειξεν ὅτι πρὶν ἀπὸ αὐτὸ ἐζημιοῦντο καὶ ὁ ἕνας καὶ ὁ ἄλλος, ὁ μὲν ἕνας τὸν ἀδελφόν του, ὁ δὲ ἄλλος τὴν σωτηρίαν του. Τὴν ἰδίαν συμβουλὴν ἔδιδε καὶ ὅταν ἐκάθητο εἰς τὸ ὄρος· ἄλλοτε μὲν ὁδηγῶν ἐκεῖνον ποὺ ἐπροξένησε τὴν λύπην πρὸς ἐκεῖνον ποὺ ἐλυπήθη καὶ λέγων, «Ἐάν, ἐνῷ θὰ εὑρίσκεσαι εἰς τὸ θυσιαστή-

ἐκεῖ μνησθῇς, ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ὕπαγε, διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου», ποτὲ δὲ τὸν ἠδικημένον κελεύων ἀφεῖναι τῷ πλησίον. «Ἄφες γὰρ ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, καθὼς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν», λέγειν ἐδίδαξεν.

Ἐνταῦθα δὲ καὶ ἕτερον ἐπινοεῖ τρόπον. Οὐ γὰρ τὸν λελυπηκότα, ἀλλὰ τὸν λυπηθέντα ἄγει πρὸς τοῦτον. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνος ὁ ἠδικηκὼς οὐκ εὐκόλως ἂν ἔλθοι πρὸς ἀπολογίαν αἰσχυνόμενος καὶ ἐρυθριῶν, τοῦτον πρὸς ἐκεῖνον ἕλκει· καὶ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ὥστε καὶ διορθῶσαι τὸ γεγεννημένον. Καὶ οὐ λέγει, κατηγόρησον, οὐδέ, ἐπιτίμησον, οὐδέ, δίκας ἀπαίτησον καὶ εὐθύνας, ἀλλά, «ἔλεγξον», φησίν. Αὐτὸς μὲν γὰρ καθάπερ τινὶ κάρῳ τῷ θυμῷ καὶ τῇ αἰσχύνῃ κατέχεται μεθύων· δεῖ δὲ σὲ τὸν ὑγιαίνοντα πρὸς ἐκεῖνον τὸν νοσοῦντα ἀπελθεῖν, καὶ ἀδημοσίευτον ποιῆσαι τὸ δικαστήριον, καὶ εὐπαράδεκτον τὴν ἰατρείαν. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, ἔλεγξον, οὐχ ἕτερόν τί ἐστιν, ἢ ἀνάμνησον τοῦ ἁμαρτήματος, εἰπὲ πρὸς αὐτὸν ἅπερ ἔπαθες παρ' αὐτοῦ· ὅπερ καὶ αὐτό, ἐὰν ὡς χρὴ γίνηται, μέρος ἐστὶν ἀπολογουμένου, καὶ σφόδρα ἐφελκομένου πρὸς καταλλαγήν.

Τί οὖν, ἐὰν ἀπειθῇ καὶ σκληρῶς διακέηται; «Παράλαβε μετὰ σεαυτοῦ ἔτι ἕνα ἢ δύο, ἵνα ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων ἢ καὶ ἰταμώτερος, τοσούτῳ μᾶλλον ἡμᾶς ἐπὶ τὴν ἰατρείαν σπεύδειν χρή, οὐκ ἐπὶ τὴν ὀργὴν καὶ τὴν ἀγανάκτησιν. Καὶ γὰρ ἰατρός, ὅταν ἴδῃ τὸ πάθος δυσένδοτον, οὐκ

1. Ματθ. 5, 23-24.
2. Ματθ. 6, 12.

ριον, θυμηθῇς ἐκεῖ, ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει κάτι ἐναντίον σου, πήγαινε καὶ συμφιλιώσου μὲ τὸν ἀδελφόν σου»[1], ἄλλοτε πάλιν δίδων ἐντολὴν εἰς ἐκεῖνον ποὺ ἠδικήθη νὰ συγχωρῇ τὸν πλησίον του. Διότι ἐδίδαξε νὰ λέγωμεν, «Συγχώρησε τὰ παραπτώματά μας, καθὼς καὶ ἡμεῖς συγχωροῦμεν ἐκείνους ποὺ μᾶς ἔβλαψαν»[2].

Εἰς τὴν περίπτωσιν δὲ αὐτὴν ἐπινοεῖ καὶ ἄλλον τρόπον. Διότι δὲν ὁδηγεῖ ἐκεῖνον ποὺ ἐπροξένησε τὴν λύπην, ἀλλὰ ὁδηγεῖ πρὸς αὐτὸν ἐκεῖνον ποὺ ἐλυπήθη. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ἀδικήσει δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν εὐκόλως νὰ ἔλθῃ ν' ἀπολογηθῇ ἐπειδὴ θὰ ἐντρέπετο καὶ θὰ ἐκοκκίνιζεν, ὁδηγεῖ αὐτὸν πρὸς ἐκεῖνον· καὶ δὲν τὸν ὁδηγεῖ ἁπλῶς, ἀλλὰ μὲ σκοπὸν νὰ διορθώσῃ αὐτὸ ποὺ συνέβη. Καὶ δὲν λέγει, κατηγόρησέ τον, οὔτε, ἐπιτίμησέ τον, οὔτε ἀπαίτησε τιμωρίαν καὶ εὐθύνας, ἀλλὰ λέγει, «ἔλεγξέ τον». Διότι αὐτὸς μὲν μεθυσμένος ἀπὸ τὸν θυμὸν καὶ τὴν ἐντροπὴν εὑρίσκεται ὡσὰν ἀκριβῶς εἰς κάποιαν κατάστασιν νάρκης, πρέπει δὲ σὺ ποὺ εἶσαι ὑγιὴς νὰ μεταβῇς πρὸς ἐκεῖνον ποὺ εἶναι ἀσθενὴς καὶ νὰ κάμῃς μυστικὴν δίκην καὶ εὐκολοαπόδεκτον θεραπείαν. Διότι οἱ λόγοι του, «ἔλεγξέ τον», δὲν σημαίνουν τίποτε ἄλλο, παρὰ ὑπενθύμισέ του τὸ ἁμάρτημά του, εἰπὲ πρὸς αὐτὸν αὐτὰ ποὺ ἔπαθες ἀπὸ αὐτόν· καὶ ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ ἐνέργεια, ἐὰν γίνεται ὅπως πρέπει, ἀποτελεῖ μέρος τῆς ἀπολογίας καὶ προσελκύει πάρα πολὺ πρὸς τὴν συμφιλίωσιν.

Τί λοιπόν, ἐὰν δὲν πείθεται καὶ ἐπιδεικνύῃ σκληρὰν συμπεριφοράν; «Πάρε μαζί σου ἀκόμη ἕνα ἢ δύο, ὥστε νὰ ἀποδειχθῇ καὶ ἐπιβεβαιωθῇ ἡ ἀλήθεια ἀπὸ τὴν μαρτυρίαν δύο μαρτύρων». Ὅσον περισσότερον δηλαδὴ ἀναιδέστερος εἶναι καὶ θρασύτερος, τόσον περισσότερον πρέπει ἡμεῖς νὰ σπεύδωμεν πρὸς θεραπείαν του καὶ δὲν πρέπει νὰ ὀργιζώμεθα καὶ ν' ἀγανακτῶμεν. Διότι καὶ ὁ ἰατρός, ὅταν ἰδῇ νὰ εἶναι ἀνυποχώρητος ἡ ἀσθένεια, δὲν ἐγκαταλείπει τὴν προσπάθειάν του, οὔτε δυσανασχετεῖ, ἀλλὰ τότε προετοιμάζεται

ἀφίσταται, οὐδὲ δυσχεραίνει, ἀλλὰ τότε μᾶλλον παρασκευάζεται· ὃ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖν κελεύει. Ἐπειδὴ γὰρ ἀσθενέστερος μόνος ὢν ἐφάνης, γενοῦ δυνατώτερος τῇ προσθήκῃ· Καὶ γὰρ ἱκανοὶ οἱ δύο τὸν ἡμαρτηκότα ἐλέγξαι.

Ὁρᾷς ὡς οὐ τοῦ λελυπημένου ζητεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ λελυπηκότος; Ὁ γὰρ ἠδικημένος οὗτός ἐστιν, ὁ ἁλοὺς ὑπὸ τοῦ πάθους· αὐτὸς ὁ νοσῶν καὶ ἀσθενῶν καὶ κάμνων. Διὰ τοῦτο πολλάκις ἐκεῖνον πρὸς τοῦτον ἄγει, νῦν μὲν μόνον, νῦν δὲ μεθ' ἑτέρων· εἰ δὲ ἐπιμένοι, καὶ μετὰ τῆς ἐκκλησίας· «Εἰπὲ» γάρ, φησί, «τῇ ἐκκλησίᾳ». Εἰ δὲ τὸ τούτου μόνον ἐζήτει, οὐκ ἂν ἐκέλευσεν ἑβδομηκοντάκις ἑπτὰ μετανοοῦντι συγχωρεῖν· οὐκ ἂν τοσαυτάκις καὶ τοσούτους ἐπέστησεν αὐτῷ διορθωτὰς τοῦ πάθους· ἀλλ' ἐκ πρώτης αὐτὸν ἀδιόρθωτον μείναντα συντυχίας εἴασεν ἄν· νῦν δὲ καὶ ἅπαξ καὶ δὶς καὶ τρεὶς αὐτὸν θεραπεῦσαι κελεύει, καὶ νῦν μὲν μόνον, νῦν δὲ μετὰ δύο, νῦν δὲ μετὰ πλειόνων.

Διὰ δὴ τοῦτο ἐπὶ μὲν τῶν ἔξωθεν οὐδὲν τοιοῦτον λέγει, ἀλλ' «ἐάν τίς σε ῥαπίσῃ», φησίν, «εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην», ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως. Ὅπερ γὰρ ὁ Παῦλός φησι λέγων· «τί μοι καὶ τοὺς ἔξωθεν κρίνειν;», τοὺς δὲ ἀδελφοὺς καὶ ἐλέγχειν καὶ ἀποστρέφεσθαι κελεύει, καὶ ἀποτέμνειν μὴ πειθομένους, ἵνα ἐντραπῶσι. Τοῦτο καὶ ἐνταῦθα αὐτὸς ποιεῖ, περὶ τῶν ἀδελφῶν ταῦτα νομοθετῶν· καὶ τρεῖς ἐφίστησιν αὐτῷ διδασκάλους καὶ δικαστάς, διδάσκοντας τὰ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς μέθης

---

3. Ματθ. 18, 22.
4. Ματθ. 5, 39.
5. Α΄ Κορ. 5, 12.

πολὺ περισσότερον, πρᾶγμα ποὺ δίδει ἐντολὴν νὰ κάμνωμεν καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ μόνος σου ἐφάνης ἀσθενέστερος, γίνε ἰσχυρώτερος μὲ τὴν πρόσθεσιν καὶ ἄλλου. Καθ' ὅσον οἱ δύο εἶναι ἀρκετοὶ νὰ ἐλέγξουν αὐτὸν ποὺ ἡμάρτησεν.

Βλέπεις ὅτι δὲν ἔχει ἀπαιτήσεις μόνον ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ ἐζημιώθη, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτὸν ποὺ ἐπροξένησε τὴν βλάβην; Διότι αὐτὸς ποὺ πράγματι ἔχει ἀδικηθῆ εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἐκυριεύθη ἀπὸ τὸ πάθος· αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ὑποφέρει καὶ ἀσθενεῖ καὶ πάσχει. Διὰ τοῦτο πολλὲς φορὲς ἐκεῖνον ὁδηγεῖ πρὸς αὐτόν, ἄλλοτε μὲν μόνον, ἄλλοτε δὲ μαζὶ μὲ ἄλλους· ἐὰν ὅμως θελήση νὰ ἐπιμένῃ, τότε καὶ μαζὶ μὲ τὴν ἐκκλησίαν· διότι λέγει, «εἰπὲ εἰς τὴν ἐκκλησίαν». Ἐὰν ὅμως ἐνδιεφέρετο μόνον δι' αὐτόν, δὲν θὰ ἔδιδεν ἐντολὴν νὰ συγχωρῇ τὸν μετανοοῦντα ἑβδομήντα ἑπτὰ φοράς[3]· δὲν θὰ τοῦ ὥριζε τόσας πολλὰς φορὰς καὶ τόσους διορθωτὰς τοῦ πάθους του, ἀλλὰ θὰ τὸν ἄφηνεν, ἐὰν ἔμεινεν ἀδιόρθωτος ἀπὸ τὴν πρώτην ἐπίσκεψιν· τώρα ὅμως δίδει ἐντολὴν νὰ καταβάλωμεν μίαν καὶ δύο καὶ τρεῖς προσπαθείας, καὶ ἄλλοτε μὲν μόνοι, ἄλλοτε δὲ μαζὶ μὲ δύο ἄλλους καὶ ἄλλοτε πάλιν μαζὶ μὲ περισσοτέρους.

Διὰ τοῦτο λοιπὸν εἰς μὲν τὴν περίπτωσιν τῶν Ἐθνικῶν δὲν λέγει τίποτε τὸ παρόμοιον, ἀλλά, λέγει, «ἐὰν κάποιος σὲ κτυπήσῃ εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέψε εἰς αὐτὸν καὶ τὴν ἄλλην»[4], ἐνῷ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν δὲν λέγει τὰ ἴδια. Πρᾶγμα βέβαια ποὺ λέγει καὶ ὁ Παῦλος μὲ τὰ ἑξῆς λόγια· «Διὰ ποῖον λόγον νὰ κρίνω τοὺς μὴ χριστιανούς;»[5], ἐνῷ τοὺς ἀδελφοὺς προστάζει καὶ νὰ τοὺς ἐλέγχωμεν καὶ νὰ τοὺς ἀποστρεφώμεθα καὶ νὰ τοὺς ἀποκόπτωμεν ἀπὸ τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας ἐὰν δὲν πείθωνται, ὥστε νὰ ἐντραποῦν. Τὸ ἴδιο κάνει καὶ ὁ Κύριος εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν, ὁρίζων αὐτοὺς τοὺς νόμους διὰ τοὺς ἀδελφούς, καὶ ὁρίζει δι' αὐτὸν τρεῖς διδασκάλους καὶ δικαστάς, διὰ νὰ διδάσκουν αὐτὰ ποὺ συμβαίνουν κατὰ τὴν ὥραν τῆς μέθης. Διότι,

γινόμενα. Εἰ γὰρ καὶ αὐτός ἐστιν ὁ φθεγξάμενος καὶ ποιήσας πάντα ἐκεῖνα τὰ ἄτοπα, ἀλλ' ὅμως ἑτέρων δεῖται τῶν διδαξόντων, καθάπερ οὖν καὶ ὁ μεθύων. Καὶ γὰρ πάσης μέθης θυμὸς καὶ ἁμαρτία ἐκστατικώτερον, καὶ ἐν μείζονι τὴν ψυχὴν καθίστησι παραφροσύνῃ. Τίς γοῦν τοῦ Δαυῒδ συνετώτερος ἦν; Ἀλλ' ὅμως ἁμαρτὼν οὐκ ᾔσθετο, τῆς ἐπιθυμίας τοὺς λογισμοὺς ἅπαντας κατεχούσης, καὶ ὥσπερ τινὸς καπνοῦ πληρούσης αὐτοῦ τὴν ψυχήν. Διὰ τοῦτο ἐδεήθη λύχνου παρὰ τοῦ προφήτου, καὶ ῥημάτων ἀναμιμνησκόντων αὐτὸν ὧν ἔπραξε. Διὰ τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ἄγει τούτους πρὸς τὸν ἡμαρτηκότα, διαλεξομένους αὐτῷ περὶ ὧν ἔπραξε.

2. Διατί δὲ τούτῳ κελεύει ἐλέγξαι, καὶ οὐχ ἑτέρῳ; Ὅτι τοῦτον ἐπιεικέστεραν ἂν ἤνεγκε, τὸν ἠδικημένον, τὸν λελυπημένον, τὸν ἐπηρεασμένον. Οὐ γὰρ ὁμοίως τις παρ' ἑτέρου περὶ τοῦ ὑβρισθέντος ἐλεγχόμενος φέρει, καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ ὑβρισμένου, μάλιστα ὅταν μόνος ᾖ διελέγχων αὐτόν. Ὅταν γὰρ ὁ δίκην αὐτὸν ἀπαιτεῖν ὀφείλων, οὗτος καὶ τῆς σωτηρίας φαίνηται ἐπιμελούμενος τῆς αὐτοῦ, μάλιστα πάντων αὐτὸν δυσωπῆσαι δυνήσεται.

Ὁρᾷς πῶς οὐ δίκης ἕνεκεν τοῦτο γίνεται, ἀλλὰ διορθώσεως; Διὰ δὴ τοῦτο οὐκ εὐθέως τοὺς δύο κελεύει λαβεῖν, ἀλλ' ὅταν αὐτὸς ἀτονήσῃ· καὶ οὐδὲ τότε ἐπαφίησιν αὐτῷ πλῆθος, ἀλλὰ μέχρι δύο ποιεῖται τὴν προσθήκην, ἢ καὶ ἑνός· ὅταν δὲ καὶ τούτων καταφρονήσῃ, τότε αὐτὸν ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐξάγει. Οὕτω πολλὴν ποιεῖται σπουδὴν μὴ ἐκπομπεύεσθαι τὰ τῶν πλησίον ἁμαρτήματα. Καίτοιγε ἠ-

6. Ἀνάγνωθι Β' Βασ. 4, 12.

μολονότι ὁ ἴδιος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ εἶπε καὶ ἔπραξεν ὅλα αὐτὰ τὰ παράλογα, ἀλλ' ὅμως ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ ἄλλους ποὺ θὰ τὸν διδάξουν, ὅπως ἀκριβῶς καὶ αὐτὸς ποὺ μεθᾷ. Καθ' ὅσον ὁ θυμὸς καὶ ἡ ἁμαρτία δημιουργοῦν μεγαλυτέραν σύγχυσιν τοῦ νοῦ ἀπὸ κάθε μέθην καὶ ὁδηγοῦν τὴν ψυχὴν εἰς τὴν παραφροσύνην. Ποῖος λοιπὸν ὑπῆρξε συνετώτερος ἀπὸ τὸν Δαυΐδ; Ἀλλ' ὅμως μολονότι ἡμάρτησε δὲν ᾐσθάνθη τὴν ἁμαρτίαν του, ἐπειδὴ ἡ ἐπιθυμία κατεκυρίευσεν ὅλας τὰς σκέψεις του, καὶ ἐκάλυπτε τὴν ψυχήν του ὡσὰν ἀκριβῶς κάποιος καπνός. Διὰ τοῦτο ἐχρειάσθη τὸν λύχνον ἀπὸ μέρους τοῦ προφήτου καὶ λόγια ποὺ τοῦ ὑπενθύμιζον αὐτὰ ποὺ διέπραξε[6]. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὁδηγεῖ αὐτοὺς πρὸς αὐτὸν ποὺ ἡμάρτησε, διὰ νὰ συζητήσουν ἐκεῖνα ποὺ διέπραξε.

2. Διὰ ποῖον λόγον ὅμως δίδει ἐντολὴν εἰς αὐτὸν νὰ τὸν ἐλέγξῃ καὶ ὄχι εἰς ἄλλον; Διότι θὰ ἠνείχετο αὐτὸν νὰ τὸν ἐλέγξῃ μὲ μεγαλυτέραν ἀνεκτικότητα, αὐτὸν ποὺ τὸν ἠδίκησε, ποὺ τὸν ἐλύπησε, ποὺ τὸν ἔβλαψε. Διότι δὲν ἀνέχεται κανεὶς καθ' ὅμοιον τρόμον νὰ ἐλέγχεται ἀπὸ ἄλλον, δι' αὐτὸν ποὺ ὕβρισεν, καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν ὑβρισθέντα, καὶ μάλιστα ὅταν εἶναι μόνος αὐτὸς ποὺ τὸν ἐλέγχει. Διότι ὅταν αὐτὸς ποὺ πρέπει νὰ τὸν τιμωρήσῃ, ὁ ἴδιος φαίνεται νὰ φροντίζῃ καὶ διὰ τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ, θὰ ἠμπορέσῃ περισσότερον ἀπὸ ὅλους νὰ τὸν κάνῃ νὰ νοιώσῃ ἐντροπὴν καὶ νὰ ζητήσῃ συγγνώμην.

Βλέπεις ὅτι αὐτὸ δὲν γίνεται διὰ νὰ τὸν τιμωρήσῃ, ἀλλὰ διὰ νὰ τὸν διορθώσῃ; Διὰ τοῦτο λοιπὸν προστάσσει νὰ μὴ πάρῃ μαζί του ἀμέσως τοὺς δύο μάρτυρας, ἀλλ' ὅταν αὐτὸς θὰ δείξῃ ἀδιαφορίαν· καὶ οὔτε καὶ τότε ἐπιτρέπει νὰ εἶναι πολὺ τὸ πλῆθος, ἀλλὰ ἐπιτρέπει νὰ πάρῃ μαζί του μέχρι δύο ἢ καὶ μόνον ἕνα· ὅταν ὅμως καὶ αὐτοὺς τοὺς περιφρονήσῃ, τότε τὸν ὁδηγεῖ ἐνώπιον τῆς ἐκκλησίας. Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν δείχνει μεγάλο ἐνδιαφέρον ὥστε νὰ μὴ γνωστοποιοῦνται τὰ ἁμαρτήματα τοῦ πλησίον. Μολονότι βέβαια

δύνατο ἐξ ἀρχῆς τοῦτο κελεῦσαι· ἀλλ᾽ ἵνα μὴ τοῦτο γίνηται, οὐκ ἐκέλευσεν, ἀλλὰ μετὰ μίαν καὶ δευτέραν παραίνεσιν τοῦτο νομοθετεῖ. Τί δέ ἐστιν, «ἐπὶ στόματος δύο καὶ τριῶν μαρτύρων σταθήσεται πᾶν ῥῆμα»; Ἔχεις μαρτυρίαν ἱκανήν, φησίν, ὅτι τὸ σαυτοῦ ἅπαν ἐποίησας, ὅτι οὐδὲν ἐνέλιπες τῶν εἰς σὲ ἡκόντων. «Ἐὰν δὲ καὶ τούτων παρακούσῃ, εἰπὲ τῇ ἐκκλησίᾳ»· τουτέστι, τοῖς προεδρεύουσιν. «Ἐὰν δὲ καὶ τῆς ἐκκλησίας παρακούσῃ, ἔστω σοι ὡς ἐθνικὸς καὶ ὁ τελώνης». Λοιπὸν γὰρ ἀνίατα ὁ τοιοῦτος νοσεῖ.

Σὺ δέ μοι σκόπει, πῶς πανταχοῦ τὸν τελώνην εἰς ὑπόδειγμα τῆς μεγίστης τίθησι κακίας. Καὶ γὰρ ἀνωτέρω φησίν· «Οὐχὶ καὶ οἱ τελῶναι τὸ αὐτὸ ποιοῦσιν;», καὶ προϊὼν πάλιν· «Καὶ τελῶναι καὶ πόρναι προάξουσιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν»· τουτέστιν, οἱ σφόδρα κατεγνωσμένοι καὶ καταδεδικασμένοι. Ἀκουέτωσαν οἱ κέρδεσιν ἐπιπηδῶντες ἀδίκοις, οἱ τοὺς τόκους ἐπὶ τόκοις ἀριθμοῦντες. Διατί δὲ αὐτὸν μετ᾽ ἐκείνων ἔταξε; Παραμυθούμενος τὸν ἠδικημένον καὶ φοβῶν αὐτόν. Τοῦτο οὖν ἡ κόλασις μόνον; Οὐχί· ἀλλ᾽ ἄκουε καὶ τῶν ἑξῆς. «Ὃ ἐὰν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Καὶ οὐκ εἶπε τῷ προέδρῳ τῆς ἐκκλησίας, δῆσον τὸν τοιοῦτον, ἀλλά, «ἐὰν δήσῃς», αὐτῷ τῷ λελυπημένῳ τὸ πᾶν ἐπιτρέπων· καὶ ἄλυτα μένει

---

7. Ματθ. 5, 46.
8. Ματθ. 21, 31.

ἠμποροῦσεν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν νὰ δώσῃ αὐτὴν τὴν ἐντολήν, διὰ ν' ἀποφύγῃ ὅμως τὴν κοινοποίησιν τῶν ἁμαρτημάτων, δὲν ἔδωσεν αὐτὴν τὴν ἐντολήν, ἀλλὰ προχωρεῖ εἰς αὐτὴν τὴν νομοθεσίαν μετὰ ἀπὸ τὴν πρώτην καὶ δευτέραν συμβουλήν. Τί σημαίνει ὅμως, «διὰ νὰ στηριχθῇ ἡ ἀλήθεια κάθε λόγου ἐπάνω εἰς τὴν ἐπιβεβαίωσιν δύο ἢ καὶ τριῶν μαρτύρων»; Ἔχεις, λέγει, ἱκανοποιητικὴν μαρτυρίαν, ὅτι ἔπραξες ὅ,τι ἐξηρτᾶτο ἀπὸ ἐσένα, ὅτι τίποτε δὲν παρέλειψες ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ὤφειλες νὰ πράξῃς. «Ἐὰν ὅμως δὲν τοὺς ἀκούσῃ καὶ αὐτούς, ἀνάφερέ το εἰς τὴν ἐκκλησίαν», δηλαδὴ εἰς τοὺς προϊσταμένους αὐτῆς. «Ἐὰν ὅμως δὲν ἀκούσῃ καὶ τοὺς προϊσταμένους τῆς ἐκκλησίας, τότε νὰ τὸν θεωρῇς ὡσὰν ἐθνικὸν καὶ ὡσὰν τελώνην». Διότι ἡ ἀσθένεια αὐτοῦ πλέον εἶναι ἀθεράπευτος.

Σὺ ὅμως, σὲ παρακαλῶ, πρόσεχε, πῶς εἰς κάθε περίπτωσιν προβάλλει ὡς παράδειγμα τῆς μεγίστης κακίας τὸν τελώνην. Καθ' ὅσον καὶ προηγουμένως λέγει· «Μήπως καὶ οἱ τελῶναι δὲν κάνουν τὸ ἴδιο;»[7], καὶ εἰς τὴν συνέχειαν πάλιν· «Καὶ οἱ τελῶναι καὶ αἱ πόρναι θὰ εἰσέλθουν πρὶν ἀπὸ ἐσᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν»[8], δηλαδὴ οἱ πάρα πολὺ ἀξιοκατάκριτοι καὶ καταδικασμένοι. Ἂς τὸ ἀκούουν αὐτοὶ ποὺ τρέχουν ὡσὰν τρελλοὶ εἰς τὰ ἄδικα κέρδη, αὐτοὶ ποὺ ἐπάνω εἰς τοὺς τόκους προσθέτουν ἄλλους τόκους. Διατί ὅμως κατέταξεν αὐτὸν μαζὶ μὲ ἐκείνους; Διὰ νὰ παρηγορήσῃ τὸν ἠδικημένον καὶ διὰ νὰ φοβήσῃ αὐτὸν ποὺ τὸν ἠδίκησεν. Αὐτὴ λοιπὸν εἶναι μόνον ἡ τιμωρία; Ὄχι, ἀλλὰ ἄκουε καὶ τὰ εἰς τὴν συνέχειαν. «Αὐτὸ ποὺ θ' ἀφήσετε ἀσυγχώρητον ἐδῶ εἰς τὴν γῆν, θὰ εἶναι ἀσυγχώρητον καὶ εἰς τοὺς οὐρανούς». Καὶ δὲν εἶπεν εἰς τὸν προϊστάμενον τῆς ἐκκλησίας, μὴ συγχωρήσῃς αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ', «ἐὰν δὲν τὸν συγχωρήσῃς», ἀναθέτων εἰς τὸν ἴδιον τὸν ἀδικηθέντα τὸ πᾶν· καὶ παραμένουν ἀσυγχώρητα τὰ ἁμαρτήματά του. Κατὰ συνέπειαν θὰ ὑποστῇ τὴν πιὸ φοβερὰν τιμωρίαν· δὲν

τὰ δεσμά. Οὐκοῦν τὰ ἔσχατα πείσεται δεινά· ἀλλ᾽ οὐχὶ ὁ ἀγαγὼν αἴτιος, ἀλλ᾽ ὁ μὴ θελήσας πεισθῆναι.

Εἶδες πῶς αὐτὸν διπλαῖς κατέδησεν ἀνάγκαις, καὶ τῇ ἐντεῦθεν τιμωρίᾳ καὶ τῇ ἐκεῖ κολάσει; Ταῦτα δὲ ἠπείλησεν, ἵνα μὴ ταῦτα συμβαίνῃ· ἀλλὰ φοβούμενος καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐκβολήν, καὶ τὸν ἀπὸ τοῦ δεσμοῦ κίνδυνον, καὶ τὸ ἐν οὐρανοῖς δεδέσθαι, ἡμερώτερος γένηται. Καὶ ταῦτα εἰδώς, εἰ καὶ μὴ προοιμίων, ἐν γοῦν τῷ πλήθει τῶν δικαστηρίων ἐκλύσει τὴν ὀργήν. Διά τοι τοῦτο καὶ πρῶτον καὶ δεύτερον καὶ τρίτον ἐπέστησε κριτήριον, καὶ οὐκ εὐθέως ἐξέκοψεν, ἵνα κἂν τοῦ πρώτου παρακούσῃ, τῷ δευτέρῳ εἴξῃ· κἂν ἐκεῖνο διαπτύσῃ, τὸ τρίτον φοβηθῇ· κἂν τούτου μηδένα ποιῆται λόγον, τὴν μέλλουσαν καταπλαγῇ τιμωρίαν καὶ τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ ψῆφόν τε καὶ δίκην.

«Πάλιν δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν δύο συμφωνήσωσιν ἐξ ὑμῶν ἐπὶ τῆς γῆς, περὶ παντὸς πράγματος οὗ ἐὰν αἰτήσωνται, γενήσεται αὐτοῖς παρὰ τοῦ Πατρός μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Οὗ γὰρ ἐὰν ὦσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν». Ὁρᾷς πῶς καὶ ἑτέρωθεν παραλύει τὰς ἔχθρας, καὶ τὰς μικροψυχίας ἀναιρεῖ, καὶ πρὸς ἀλλήλους συνάγει, καὶ οὐκ ἀπὸ τῆς κολάσεως μόνης τῆς εἰρημένης, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν τῶν ἐκ τῆς ἀγάπης; Καὶ γὰρ ἀπειλήσας ἐκεῖνα τῇ φιλονεικίᾳ, τὰ μεγάλα ἐνταῦθα τῆς συμφωνίας τίθησιν ἔπαθλα, εἴγε καὶ τὸν Πατέρα πείθουσιν οἱ συμφωνοῦντες, ὑπὲρ ὧν αἰτοῦσι, καὶ τὸν Χριστὸν ἔχουσιν εἰς τὸ μέσον.

Ἆρ᾽ οὖν οὐδαμοῦ εἰσι δύο συμφωνοῦντες; Καὶ πολλαχοῦ μὲν οὖν, τάχα δὲ καὶ πανταχοῦ. Πῶς οὖν οὐ πάντα

θὰ εἶναι ὅμως αἴτιος ἐκεῖνος ποὺ τὸν ὡδήγησεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλ' αὐτὸς ποὺ δὲν ἠθέλησε νὰ ζητήσῃ συγγνώμην.

Εἶδες πῶς τὸν συνεκράτησε μὲ δύο τρόπους, καὶ μὲ τὴν ἐδῶ τιμωρίαν καὶ μὲ τὴν τιμωρίαν εἰς τὴν ἄλλην ζωήν; Ὥρισεν αὐτὰς τὰς ἀπειλάς, διὰ νὰ μὴ συμβαίνουν αὐτά, ἀλλά, φοβούμενος καὶ τὴν ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸν κίνδυνον ἀπὸ τὸ νὰ μείνῃ ἀσυγχώρητον τὸ ἁμάρτημά του καὶ τὸ νὰ μείνῃ ἀσυγχώρητον καὶ εἰς τὴν ἄλλην ζωήν, νὰ γίνῃ ἡμερώτερος. Καὶ ἔχων ὑπ' ὄψιν ὅλα αὐτά, ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν ὀργήν του, ἂν ὄχι ἀπὸ τὴν ἀρχήν, τουλάχιστον ὕστερα ἀπὸ πολλὰ δικαστήρια. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ὥρισε καὶ πρῶτον καὶ δεύτερον καὶ τρίτον δικαστήριον καὶ δὲν τὸν ἀπέκοψεν ἀπὸ τὴν πρώτην στιγμήν, ὥστε, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ὑπακούσῃ εἰς τὸ πρῶτον, νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸ δεύτερον· καὶ ἂν ἀδιαφορήσῃ τελείως καὶ δι' αὐτό, νὰ κατακυριευθῇ ἀπὸ φόβον διὰ τὴν μέλλουσαν τιμωρίαν καὶ τὴν ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ ἀπόφασιν καὶ καταδίκην.

«Πάλιν σᾶς διαβεβαιώνω, ὅτι, ἐὰν δύο ἀπὸ σᾶς συμφωνήσουν ἐπάνω εἰς τὴν γῆν διὰ κάθε πρᾶγμα ποὺ θὰ ζητήσουν, θὰ τὸ λάβουν ἀπὸ τὸν Πατέρα μου τὸν οὐράνιον. Διότι ὅπου εἶναι συγκεντρωμένοι εἰς τὸ ὄνομά μου δύο ἢ τρεῖς, ἐκεῖ ἀνάμεσά των εὑρίσκομαι καὶ ἐγώ». Βλέπεις πῶς καὶ μὲ ἄλλον τρόπον διαλύει τὰς ἔχθρας καὶ καταργεῖ τὰς μικροψυχίας καὶ συμφιλιώνει τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν ἀναφερθεῖσαν τιμωρίαν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ ποὺ πηγάζουν ἀπὸ τὴν ἀγάπην; Διότι πράγματι, ἀφοῦ ἠπείλησε μὲ ἐκεῖνα διὰ τὴν φιλονεικίαν, παρουσιάζει ἐδῶ τὰ μεγάλα ἔπαθλα τῆς συμφωνίας, καθ' ὅσον αὐτοὶ ποὺ συμφωνοῦν καὶ τὸν Πατέρα πείθουν δι' ὅσα ζητοῦν πὸ αὐτόν, καὶ ἔχουν ἀνάμεσά των τὸν Χριστόν.

Μήπως ὅμως εἰς καμμίαν περίπτωσιν δὲν ὑπάρχουν δύο ποὺ νὰ συμφωνοῦν; Καὶ βέβαια ὑπάρχουν εἰς πολλὰς περιπτώσεις, ἴσως δὲ καὶ εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις. Πῶς λοιπὸν δὲν κατορθώνουν πάντοτε νὰ συμφωνήσουν; Ἐπει-

ἐπιτυγχάνουσιν; Ὅτι πολλαὶ αἱ αἰτίαι τοῦ ἀποτυγχάνειν. Ἢ γὰρ ἀσύμφορα πολλάκις αἰτοῦσι. Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ ἕτεροί τινες, ὅπου γε καὶ Παῦλος τοῦτο ἔπαθεν, ἡνίκα ἤκουσεν, «ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται»; Ἢ ἀνάξιοι τῶν ταῦτα ἀκηκοότων εἰσί, καὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν οὐκ εἰσφέρουσιν· αὐτὸς δὲ τοὺς κατ' ἐκείνους ἐπιζητεῖ· διὰ τοῦτό φησιν, «ἐξ ὑμῶν» τῶν ἐναρέτων, τῶν ἀγγελικὴν ἐπιδεικνυμένων πολιτείαν. Ἢ κατὰ τῶν λελυπηκότων εὔχονται, ἐκδικίαν καὶ τιμωρίαν ἐπιζητοῦντες, ὅπερ ἐστὶ κεκωλυμένον· «Εὔχεσθε» γάρ, φησίν, «ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν ὑμῶν». Ἢ ἀμετανόητα ἁμαρτάνοντες αἰτοῦσιν ἔλεον, ὅπερ ἐστὶν ἀδύνατον λαβεῖν, οὐ μόνον ἂν αὐτοὶ αἰτῶσιν, ἀλλὰ κἂν ἕτεροι πολλὴν πρὸς τὸν Θεὸν παρρησίαν ἔχοντες ὑπὲρ αὐτῶν παρακαλῶσι· καθάπερ καὶ Ἱερεμίας εὐχόμενος ὑπὲρ Ἰουδαίων ἤκουσε· «Μὴ προσεύχου περὶ τοῦ λαοῦ τούτου, ὅτι οὐκ εἰσακούσομαί σου». Ἂν δὲ πάντα παρῇ καὶ τὰ συμφέροντα αὐτῆς καὶ τὰ παρ' ἑαυτοῦ πάντα εἰσφέρῃς καὶ βίον παρέχῃς ἀποστολικὸν καὶ ὁμόνοιαν καὶ ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον ἔχῃς, ἐπιτεύξῃ παρακαλῶν· φιλάνθρωπος γὰρ ὁ Δεσπότης.

3. Εἶτα ἐπειδὴ εἶπε, «παρὰ τοῦ Πατρός μου», ἵνα δείξῃ ἑαυτὸν ὄντα τὸν παρέχοντα, καὶ οὐ τὸν γεγεννηκότα μόνον, ἐπήγαγεν· «οὗ γὰρ ἐὰν ὦσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν». Τί οὖν; οὐκ εἰσὶ δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ; Εἰσὶ μέν, σπανίως δέ. Οὐ γὰρ ἁπλῶς τὴν σύνοδον λέγει, οὐδὲ τοῦτο ἐπιζητεῖ μόνον, ἀλλὰ μάλιστα μέν, ὅπερ καὶ ἔμπροσθεν εἶπον, καὶ τὴν

---

9. Ματθ. 5, 44.
10. Ἱερ. 11, 14.

δὴ εἶναι παλλαὶ αἱ αἰτίαι τῆς ἀποτυχίας. Ἢ ἐπειδὴ πολλὰς φορὰς ζητοῦν ἀσύμφορα πράγματα. Καὶ διατί ἀπορεῖς, ἂν αὐτὸ συμβαίνῃ εἰς ὡρισμένους, καθ' ἣν στιγμὴν καὶ ὁ Παῦλος τὸ ἔπαθεν αὐτό, ὅταν ἤκουσε, «Σοῦ ἀρκεῖ ἡ χάρις μου· διότι ἡ δύναμίς μου ἀποδεικνύεται τελεία, ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει ἀδυναμία»; Ἢ ἐπειδὴ εἶναι ἀνάξιοι αὐτῶν ποὺ ἤκουσαν αὐτά, καὶ δὲν προσφέρουν αὐτὰ ποὺ ἐξηρτῶνται ἀπὸ αὐτούς· ὁ Κύριος ὅμως θέλει αὐτοὺς ποὺ εἶναι ὡσὰν ἐκείνους, καὶ διὰ τοῦτο λέγει, «ἀπὸ σᾶς» τοὺς ἐναρέτους, ποὺ ἡ ζωή σας ὁμοιάζει μὲ τὴν ζωὴν τῶν ἀγγέλων. Ἢ διότι εὔχονται ἐναντίον ἐκείνων ποὺ τοὺς ἔβλαψαν, ἐπιδιώκοντες ἐκδίκησιν καὶ τιμωρίαν, πρᾶγμα ποὺ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ γίνεται· διότι, λέγει, «εὔχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν σας»[9]. Ἢ διότι, μολονότι ἡμάρτησαν, ζητοῦν ἔλεον χωρὶς νὰ μετανοήσουν, πρᾶγμα ποὺ εἶναι ἀδύνατον νὰ λάβουν, ὄχι μόνον ἂν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι παρακαλοῦν, ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη παρακαλοῦν ὑπὲρ αὐτῶν ἄλλοι, ποὺ ἔχουν μεγαλυτέραν παρρησίαν πρὸς τὸν Θεόν, πρᾶγμα ποὺ συνέβη ν' ἀκούσῃ καὶ ὁ Ἰερεμίας ὅταν προσηύχετο ὑπὲρ τῶν Ἰουδαίων· «Μὴ προσεύχεσαι δι' αὐτὸν τὸν λαόν, διότι δὲν θὰ εἰσακούσω τὴν προσευχήν σου»[10]. Ἂν ὅμως ὑπάρχουν ὅλα μαζὶ καὶ ζητῇς αὐτὰ ποὺ σοῦ συμφέρουν καὶ κάνῃς ἀπὸ μέρους σου ὅσα ἐξαρτῶνται ἀπὸ σένα καὶ κάνῃς ζωὴν ἀποστολικὴν καὶ ἔχῃς ὁμόνοιαν καὶ ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον σου, θὰ εἰσακουσθοῦν αἱ παρακλήσεις σου· διότι ὁ Κύριος εἶναι φιλάνθρωπος.

3. Εἰς τὴν συνέχειαν, ἐπειδὴ εἶπεν, «ἀπὸ τὸν Πατέρα μου», διὰ νὰ δείξῃ ὅτι καὶ ὁ ἴδιος παρέχει τὰ ἀγαθὰ καὶ ὄχι μόνον ὁ Πατήρ του, προσέθεσεν· «διότι ὅπου εἶναι συγκεντρωμένοι δύο ἢ τρεῖς εἰς τὸ ὄνομά μου, ἐκεῖ ἀνάμεσά των εἶμαι καὶ ἐγώ». Τί λοιπόν; δὲν ὑπάρχουν δύο ἢ τρεῖς συγκεντρωμένοι εἰς τὸ ὄνομά του; Ὑπάρχουν μέν, ἀλλὰ σπανίως. Διότι δὲν ἐννοεῖ ἁπλῶς τὴν συγκέντρωσιν, οὔτε αὐτὸ μόνον ἐπιζητεῖ, ἀλλά, ὅπως καὶ προηγουμένως εἶπα, μαζὶ μὲ αὐτὸ θέλει κατ' ἐξοχὴν καὶ τὴν ἄλλην ἀρετήν· ἔπειτα

ἄλλην ἀρετὴν μετὰ τούτου· ἔπειτα δὲ καὶ τοῦτο αὐτὸ μετὰ πολλῆς ἀπαιτεῖ τῆς ἀκριβείας. Ὃ γὰρ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· εἴ τις ἐμὲ τῆς πρὸς τὸν πλησίον φιλίας ὑπόθεσιν προηγουμένην ἔχει, μετ' αὐτοῦ ἔσομαι, ἂν καὶ τὰ ἄλλα ἐνάρετος ᾖ. Νυνὶ δὲ τοὺς πλείονας ὁρῶμεν ἑτέρας ἔχοντας φιλίας ἀφορμάς. Ὁ μὲν γὰρ ὅτι φιλεῖται, φιλεῖ· ὁ δέ, ὅτι ἐτιμήθη· ὁ δέ, ὅτι ἐν ἑτέρῳ τινὶ βιωτικῷ πράγματι γέγονεν αὐτῷ χρήσιμος ὁ δεῖνα· ὁ δέ, δι' ἕτερόν τι τοιοῦτον· διὰ δὲ τὸν Χριστὸν δύσκολόν ἐστιν εὑρεῖν τινα γνησίως καὶ ὡς ἐχρῆν φιλεῖν τὸν πλησίον φιλοῦντα. Οἱ γὰρ πλείους ἀπὸ τῶν βιωτικῶν εἰσι συνδεδεμένοι πραγμάτων ἀλλήλοις.

Ἀλλ' οὐχ ὁ Παῦλος οὕτως ἐφίλει, ἀλλὰ διὰ τὸν Χριστόν· διὸ καὶ μὴ φιλούμενος οὕτως ὥσπερ ἐφίλει, οὐ κατέλυσε τὴν ἀγάπην, ἐπειδὴ ῥίζαν ἰσχυρὰν κατεβάλετο τοῦ φίλτρου. Ἀλλ' οὐχὶ τὰ νῦν· ἀλλὰ πάντα ἐξετάζοντες εὑρήσομεν παρὰ τοῖς πολλοῖς φιλίας ποιητικὰ μᾶλλον ἢ τοῦτο. Καὶ εἴ τις μοι παρέσχεν ἐξουσίαν ἐν τοσούτῳ πλήθει τὴν ἐξέτασιν ποιήσασθαι ταύτην, ἔδειξα ἂν τοὺς πλείονας ἀπὸ τῶν βιωτικῶν προφάσεων ἀλλήλοις συνδεδεμένους. Καὶ δῆλον τοῦτο ἀπὸ τῶν αἰτιῶν τῶν τὴν ἔχθραν ἐργαζομένων. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τῶν ἐπικήρων τούτων εἰσὶν ἀλλήλοις συνημμένοι, διὰ τοῦτο οὔτε θερμοὶ πρὸς ἀλλήλους εἰσίν, οὔτε διηνεκεῖς· ἀλλὰ καὶ ὕβρις, καὶ χρημάτων ζημία, καὶ φθόνος, καὶ κενοδοξίας ἔρως, καὶ πᾶν τοιοῦτον ἐπελθὸν διακόπτει τὸ φίλτρον· οὐ γὰρ εὑρίσκει τὴν ῥίζαν πνευματικήν. Ὡς εἴγε τοιαύτη ἦν, οὐδὲν ἂν τῶν βιωτικῶν τὰ πνευματικὰ διέλυσεν. Ἡ γὰρ διὰ τὸν Χριστὸν ἀγάπη βεβαία καὶ ἀρραγὴς καὶ ἀνά-

δὲ καὶ αὐτὴν τὴν ἰδίαν τὴν συγκέντρωσιν ἀπαιτεῖ νὰ γίνεται μὲ κάθε προσοχήν. Διότι τὰ λόγια του αὐτὰ ἔχουν τὴν ἑξῆς σημασίαν. Ἐὰν κάποιος θέτῃ ἐμένα ὡς προϋπόθεσιν τῆς φιλίας του πρὸς τὸν πλησίον, θὰ εὑρίσκομαι μαζί του ἐὰν εἶναι ἐνάρετος καὶ πρὸς τὰ ἄλλα. Σήμερα ὅμως βλέπομεν τοὺς περισσοτέρους νὰ ἔχουν ἄλλας ἀφορμὰς φιλίας. Ὁ μὲν ἕνας ἀγαπᾷ, ἐπειδὴ ἀγαπᾶται· ὁ ἄλλος δὲ ἐπειδὴ ἐτιμήθη· ὁ ἄλλος, ἐπειδὴ κάποιος τὸν ἐβοήθησεν εἰς κάποιαν κοσμικὴν ὑπόθεσίν του· ὁ ἄλλος, διὰ κάποιαν ἄλλην παρομοίαν αἰτίαν· ἀλλὰ διὰ νὰ εὕρωμεν κάποιον νὰ ἀγαπᾷ τὸν πλησίον του ἀληθινὰ ἐξ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ καὶ ὅπως πρέπει, εἶναι δύσκολον. Διότι οἱ περισσότεροι συνάπτουν τὰς μεταξύ των φιλίας ἀπὸ κοσμικὰς ἀφορμάς.

Ὁ Παῦλος ὅμως δὲν ἀγαποῦσεν ἔτσι, ἀλλὰ διὰ τὸν Χριστόν· διὰ τοῦτο ἂν καὶ δὲν ἠγαπᾶτο τόσον ὅσον ἀγαποῦσε, δὲν διέλυσε τὴν ἀγάπην, ἐπειδὴ ἡ ἀγάπη του εἶχε πολὺ ἰσχυρὰν ρίζαν. Σήμερα ὅμως δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο, ἀλλ' ἐὰν ἐξετάσωμεν τὰ πράγματα, θὰ εὕρωμεν ὅτι τὰς περισσοτέρας φορὰς συνδέονται οἱ ἄνθρωποι μὲ ἀφορμὴν τὴν φιλίαν καὶ ὄχι αὐτὴν τὴν ἀγάπην. Καὶ ἐὰν κάποιος μοῦ παρεῖχεν αὐτὴν τὴν δυνατότητα νὰ κάνω αὐτὴν τὴν ἐξέτασιν εἰς ἕνα τόσον μεγάλο πλῆθος, θὰ ἦτο δυνατὸν ν' ἀποδείξω, ὅτι οἱ περισσότεροι εἶναι συνδεδεμένοι μεταξύ των ἐξ ἀφορμῆς κοσμικῶν ὑποθέσεων. Καὶ αὐτὸ ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰς αἰτίας ποὺ δημιουργοῦν τὴν ἔχθραν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶναι συνδεδεμένοι μεταξύ των ἐξ αἰτίας αὐτῶν τῶν ἀσημάντων ἀφορμῶν, διὰ τοῦτο ἡ σύνδεσίς των αὐτὴ δὲν εἶναι θερμὴ οὔτε καὶ συνεχής, ἀλλὰ μόλις παρουσιασθῇ κάποια προσβολή, χρηματικὴ ζημία, φθόνος, ματαιόδοξος ἔρως, καὶ κάθε τι τὸ παρόμοιον, διακόπτει τὴν ἀγάπην· διότι δὲν εὑρίσκει πνευματικὴν ρίζαν. Καθ' ὅσον, ἐὰν ὑπῆρχεν αὐτὴ ἡ πνευματικὴ ρίζα, δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν κανένα ἀπὸ τὰ κοσμικὰ πράγματα νὰ διαλύσῃ τὰ πνευματικά. Διότι ἡ ἀγάπη ποὺ ἔχει ὡς αἰτίαν τὸν Χριστὸν εἶναι σταθερά, ἀδιάσπαστος καὶ

λωτος, καὶ οὐδὲν αὐτὴν διασπάσαι δυνήσεται· οὐ διαβολαί, οὐ κίνδυνοι, οὐ θάνατος, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν. Κἂν γὰρ μυρία πάθῃ ὁ οὕτω φιλῶν, πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἀγάπης ὁρῶν οὐκ ἀποστήσεται. Ὁ μὲν γὰρ διὰ τὸ φιλεῖσθαι φιλῶν, κἂν ἀηδές τι πάθῃ, διαλύει τὴν ἀγάπην· ὁ δὲ ἐκεῖθεν συνδεδεμένος οὐδέποτε ἀποστήσεται. Διὸ καὶ Παῦλος ἔλεγεν· «ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει».

Τί γὰρ ἔχεις εἰπεῖν; ὅτι τιμώμενος ὑβρίζει; ὅτι εὐεργετούμενος σφάξαι ἠβουλήθη; Ἀλλὰ καὶ τοῦτό σε μᾶλλον φιλεῖν παρασκευάζει, ἂν διὰ τὸν Χριστὸν φιλῇς. Ἃ γάρ ἐστιν ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀνατρεπτικὰ ἀγάπης, ταῦτα ἐνταῦθα κατασκευαστικὰ γίνεται. Πῶς; Πρῶτον μέν, ὅτι σοι μισθῶν αἴτιος ὁ τοιοῦτός ἐστι· δεύτερον, ὅτι πλείονος δεῖται βοηθείας ὁ διακείμενος οὕτω, καὶ θεραπείας πολλῆς. Διά τοι τοῦτο ὁ οὕτω φιλῶν οὐ γένος ἐξετάζει, οὐ πατρίδα, οὐ πλοῦτον, οὐ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν· ἀλλὰ κἂν μισῆται, κἂν ὑβρίζηται, κἂν ἀναιρῆται, μένει φιλῶν, ἱκανὴν ἔχων ὑπόθεσιν τοῦ φιλεῖν, τὸν Χριστόν· ὅθεν καὶ ἵσταται πεπηγώς, βέβαιος, ἀπερίτρεπτος, πρὸς ἐκεῖνον ὁρῶν.

Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς οὕτως ἐφίλησε τοὺς ἐχθρούς, τοὺς ἀγνώμονας, τοὺς ὑβριστάς, τοὺς βλασφήμους, τοὺς μισοῦντας, τοὺς οὐδὲ ἰδεῖν αὐτὸν θέλοντας, τοὺς ξύλα καὶ λίθους

---

11. Α′ Κορ. 13, 8.

ἄφθαρτος, καὶ τίποτε δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ τὴν καταλύσῃ· οὔτε συκοφαντίαι, οὔτε κίνδυνοι, οὔτε θάνατος, οὔτε τίποτε ἄλλο παρόμοιον. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμῃ, αὐτὸς ποὺ ἀγαπᾷ ἔτσι, πάθῃ ἀμέτρητα κακά, δὲν θὰ διαλύσῃ τὴν σύνδεσίν του αὐτήν, ἐπειδὴ στηρίζεται εἰς αὐτὴν τὴν βασικὴν προϋπόθεσιν τῆς ἀγάπης. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ἀγαπᾷ ἐπειδὴ ἀγαπᾶται, καὶ ἂν ἀκόμη τοῦ συμβῇ κάτι τὸ δυσάρεστον, διαλύει τὴν ἀγάπην, ἐνῷ ἐκεῖνος ποὺ εἶναι συνδεδεμένος ἐξ αἰτίας ἐκείνης τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ, ποτὲ δὲν θὰ διακόψῃ τὴν σύνδεσίν του. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Ἡ ἀγάπη οὐδέποτε καταλύεται»[11].

Τί ἔχεις νὰ εἰπῇς; ὅτι σὲ ὑβρίζει μολονότι σὺ τὸν τιμᾷς; τὸ ὅτι ἠθέλησε νὰ σὲ σφάξῃ, ἐνῷ σὺ τὸν εὐεργετεῖς; Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ σοῦ γίνεται ἀφορμὴ νὰ τὸν ἀγαπᾷς περισσότερον, ἂν τὸν ἀγαπᾷς ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ. Διότι ἐκεῖνα ποὺ γίνονται αἰτία διαλύσεως τῆς ἀγάπης διὰ τοὺς ἄλλους, αὐτὰ διὰ τοὺς χριστιανοὺς γίνονται αἰτία ἀγάπης. Πῶς; Πρῶτον μέν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς σοῦ γίνεται αἰτία μισθῶν· δεύτερον, ὅτι αὐτὸς ποὺ δείχνει τέτοιαν συμπεριφοράν, ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ μεγαλυτέραν βοήθειαν καὶ περισσοτέραν εἰδικὴν φροντίδα. Διὰ τοῦτο λοιπὸν αὐτὸς ποὺ ἀγαπᾷ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, δὲν ἐξετάζει γένος, οὔτε πατρίδα, οὔτε πλοῦτον, οὔτε τὴν ἀγάπην πρὸς αὐτόν, οὔτε τίποτε ἄλλο παρόμοιον, ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη μισῆται, καὶ ἂν ἀκόμη ὑβρίζεται, καὶ ἂν ἀκόμη φονεύεται, ἐξακολουθεῖ ν' ἀγαπᾷ, ἔχων ὡς ἰσχυρὸν στήριγμα τῆς ἀγάπης του τὸν Χριστόν· διὰ τοῦτο καὶ μένει ἀκλόνητος, σταθερός, ἀμετακίνητος, ἔχων ἐστραμμένην τὴν προσοχήν του πρὸς τὸν Χριστόν.

Διότι πράγματι ὁ Χριστὸς ἔτσι ἠγάπησε τοὺς ἐχθρούς του, τοὺς ἀγνώμονας, τοὺς ὑβριστάς, τοὺς βλασφήμους, αὐτοὺς ποὺ τὸν ἐμισοῦσαν, αὐτοὺς ποὺ δὲν ἤθελον οὔτε νὰ

προτιμῶντας αὐτοῦ ἀγαπήσας, καὶ ἀγάπην τὴν ἀνωτάτω, καὶ μεθ' ἣν ἑτέραν οὐκ ἔστιν εὑρεῖν. «Μείζονα γὰρ ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει», φησίν, «ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ». Καὶ τοὺς σταυρώσαντας δὲ αὐτόν, καὶ τοσαῦτα εἰς αὐτὸν ἐμπαροινήσαντας, ὅρα πῶς μένει θεραπεύων. Καὶ γὰρ τῷ Πατρὶ περὶ αὐτῶν διαλέγεται λέγων· «ἄφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσι. Καὶ τοὺς μαθητὰς δὲ μετὰ ταῦτα πρὸς αὐτοὺς ἀπέστειλε.

Ταύτην τοίνυν καὶ ἡμεῖς τὴν ἀγάπην ζηλώσωμεν, πρὸς ταύτην ἀπίδωμεν, ἵνα μιμηταὶ γενόμενοι τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῶν ἐνταῦθα καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

12. Ἰω. 15, 13.
13. Λουκᾶ 23, 34.

τὸν ἰδοῦν, αὐτοὺς ποὺ ἀντὶ αὐτοῦ ἐπροτιμοῦσαν τὰ ξύλα καὶ τοὺς λίθους· αὐτοὺς ὅλους τοὺς ἠγάπησε καὶ μάλιστα μὲ τὸν ὑψηλότερον τρόπον τῆς ἀγάπης, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὸν νὰ εὑρεθῇ ἄλλη ἀγάπη μετὰ ἀπὸ αὐτήν. Διότι, λέγει, «Κανεὶς δὲν ἔχει μεγαλυτέραν ἀγάπην ἀπὸ αὐτήν, ὥστε νὰ θυσιάσῃ τὴν ψυχήν του ὑπὲρ τῶν φίλων του»[12]. Καὶ αὐτοὺς δὲ ποὺ τὸν ἐσταύρωσαν καὶ διέπραξαν τόσα παράλογα εἰς βάρος του, πρόσεχε πῶς ἐξακολουθεῖ νὰ ἐπιδεικνύῃ τὴν φροντίδα του. Καθ' ὅσον συνομιλεῖ μὲ τὸν Πατέρα του ὑπὲρ αὐτῶν, λέγων· «Συγχώρησέ τους· διότι δὲν γνωρίζουν τί κάνουν»[13]. Εἰς τὴν συνέχειαν δὲ καὶ τοὺς μαθητάς του ἀπέστειλε πρὸς αὐτούς.

Αὐτὴν λοιπὸν τὴν ἀγάπην ἂς ἐπιδιώξωμεν καὶ ἡμεῖς, πρὸς αὐτὴν ἂς στρέψωμεν τὰ βλέμματά μας, ὥστε γενόμενοι μιμηταὶ τοῦ Χριστοῦ, νὰ ἐπιτύχωμεν καὶ τὰ ἐπίγεια ἀγαθὰ καὶ τὰ μελλοντικά, μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει δόξα καὶ ἡ δύναμις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΞΑ´
Ματθ. 18, 21 - 35

«Τότε προσελθὼν αὐτῷ ὁ Πέτρος εἶπε· Κύριε, ποσάκις ἁμαρτήσει εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός μου, καὶ ἀφήσω αὐτῷ; ἕως ἑπτάκις; Λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, οὐ λέγω σοι ἕως ἑπτάκις, ἀλλ' ἕως ἑβδομηκοντάκις ἑπτά».

1. Ἐνόμισε μέγα τι λέγειν ὁ Πέτρος· διὸ καὶ ὡς φιλοτιμούμενος ἐπήγαγεν, «ἕως ἑπτάκις». Τοῦτο γάρ, φησίν, ὃ ἐκέλευσας ποιεῖν, ποσάκις ποιήσω; Ἂν γὰρ ἀεὶ μὲν ἁμαρτάνῃ, ἀεὶ δὲ ἐλεγχόμενος μετανοῇ, ποσάκις τούτου ἀνέχεσθαι κελεύεις ἡμᾶς; Ἐκείνῳ μὲν γὰρ τῷ μὴ μετανοοῦντι, μηδὲ καταγινώσκοντι ἑαυτοῦ, πέρας ἐπέθηκας εἰπών, «ἔστω σοι ὡς ὁ ἐθνικὸς καὶ ὁ τελώνης»· τούτῳ δὲ οὐκέτι, ἀλλ' ἐκέλευσας αὐτὸν προσίεσθαι. Ποσάκις οὖν αὐτὸν ὀφείλω φέρειν ἐλεγχόμενον καὶ μετανοοῦντα; ἀρκεῖ ἑπτάκις;

Τί οὖν ὁ Χριστός, ὁ φιλάνθρωπος καὶ ἀγαθὸς Θεός; «Οὐ λέγω σοι ἕως ἑπτάκις, ἀλλ' ἕως ἑβδομηκοντάκις ἑπτά»· οὐκ ἀριθμὸν τιθεὶς ἐνταῦθα, ἀλλὰ τὸ ἄπειρον καὶ διηνεκὲς καὶ ἀεί. Ὥσπερ γὰρ τὸ μυριάκις τὸ πολλάκις δηλοῖ, οὕτω καὶ ἐνταῦθα. Καὶ γὰρ τό, «στεῖρα ἔτεκεν ἑπτά», τὸ πολλά φησιν ἡ Γραφή. Ὥστε οὐκ ἀριθμῷ συνέκλεισε τὴν ἄφεσιν, ἀλλὰ τὸ διηνεκὲς ἐδήλωσε καὶ ἀεί. Τοῦτο γοῦν καὶ διὰ τῆς παραβολῆς τῆς ἐφεξῆς κειμένης ἔδειξεν. Ἵνα γὰρ μὴ δόξῃ τισὶ μεγάλα καὶ φορτικὰ ἐπιτάττειν εἰπών, «ἑ-

1. Ματθ. 18, 17.
2. Α´ Βασ. 2, 5.

ΟΜΙΛΙΑ ΞΑ΄
Ματθ. 18, 21 - 35

«Τότε τὸν ἐπλησίασεν ὁ Πέτρος καὶ τοῦ εἶπεν· Κύριε, πόσας φορὰς νὰ συγχωρήσω τὸν ἀδελφόν μου, ἐὰν ἐξακολουθῇ νὰ μὲ βλάπτῃ; μέχρι ἑπτὰ φοράς; Λέγει εἰς αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς· Δὲν σοῦ λέγω μέχρι ἑπτὰ φοράς, ἀλλὰ μέχρι ἑβδομήντα φορὰς τὸ ἑπτά».

1. Ἐνόμισεν ὁ Πέτρος ὅτι λέγει κάτι τὸ σπουδαῖον, διὰ τοῦτο καὶ ὡσὰν μὲ κάποιαν γενναιοδωρίαν προσέθεσε, «μέχρι ἑπτὰ φοράς;». Αὐτὸ δηλαδή, λέγει, ποὺ ἐπρόσταξες νὰ πράττῃ κανείς, μέχρι πόσας φορὰς νὰ τὸ πράξω; Διότι ἐὰν πάντοτε ἁμαρτάνῃ, ἀλλὰ ἐλεγχόμενος μετανοῇ, μέχρι πόσας φορὰς μᾶς προστάσσεις νὰ τὸ ἀνεχώμεθα αὐτό; Διότι δι' ἐκεῖνον ποὺ δὲν μετανοεῖ, οὔτε ἀναγνωρίζει τὸ παῖσμα του, ἔδωσες ὁριστικὴν προσταγὴν μὲ τοὺς λόγους, «Νὰ τὸν θεωρῇς ὡσὰν ἐθνικὸν καὶ τελώνην»[1]· δι' αὐτὸν ὅμως δὲν ἔδωσες ἀκόμη μίαν τέτοιαν ἐντολήν, ἀλλὰ ἐπρόσταξες νὰ τὸν πλησιάζωμεν. Πόσας φορὰς λοιπὸν ὀφείλω νὰ τὸν συγχωρῶ, ὅταν ἐλεγχόμενος μετανοῇ; Ἀρκοῦν ἑπτὰ φοραί;

Ποίαν ἀπάντησιν λοιπὸν δίδει ὁ Χριστός, ὁ φιλάνθρωπος καὶ ἀγαθὸς Θεός; «Δὲν σοῦ λέγω μέχρι ἑπτὰ φοράς, ἀλλὰ μέχρι ἑβδομήντα φορὰς τὸ ἑπτά»· εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν δὲν ὁρίζει κάποιον ἀριθμόν, ἀλλὰ ἐνοεῖ τὸ ἄπειρον, τὸ συνεχὲς καὶ τὸ παντοτινόν. Διότι ὅπως ἀκριβῶς τὸ μυριάκις σημαίνει πολλὰς φοράς, ἔτσι καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν. Καθ' ὅσον καὶ μὲ τό, «ἡ στεῖρα ἐγέννησεν ἑπτὰ τέκνα»[2], δηλώνει ἡ Γραφὴ τὸ πολλά. Ὥστε δὲν περιώρισε τὴν συγχώρησιν εἰς κάποιον ἀριθμόν, ἀλλὰ μὲ τὰ λόγια του αὐτὰ ἐδήλωσε τὸ διαρκὲς καὶ τὸ παντοτινόν. Αὐτὸ βέβαια τὸ ἀπέδειξε καὶ μὲ τὴν παραβολὴν ποὺ ἀνέφερεν εἰς τὴν συνέχειαν. Διὰ νὰ μὴ φανῇ δηλαδὴ εἰς ὡρισμένους ὅτι αἱ

ἑβδομηκοντάκις ἑπτά», προσέθηκε τὴν παραβολὴν ταύτην, ὁμοῦ τε ἐνάγων εἰς ὅπερ εἴρηκε, καὶ τὸν μέγα φρονοῦντα ἐπὶ τούτῳ καταστέλλων, καὶ δεικνὺς οὐ βαρὺ τὸ πρᾶγμα ὄν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα εὔκολον.

Διά τοι τοῦτο τὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν εἰς μέσον ἤγαγεν, ἵνα τῇ παραθέσει, φησί, μάθῃς, ὅτι κἂν ἑβδομηκοντάκις ἑπτὰ ἀφῇς, κἂν πάντα ἁπλῶς τὰ ἁμαρτήματα διηνεκῶς συγχωρῇς τῷ πλησίον, ὅσον σταγὼν ὕδατος πρὸς τὸ πέλαγος ἄπειρον, τοσοῦτον, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλέον ἀποδέει σου ἡ φιλανθρωπία πρὸς τὴν ἄπειρον ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, ἧς ἐν χρείᾳ καθέστηκας δικάζεσθαι μέλλων καὶ εὐθύνας παρέχειν. Διὸ καὶ ἐπήγαγε λέγων· «Ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὅστις ἠθέλησε συνᾶραι λόγον μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ. Ἀρξαμένου δὲ αὐτοῦ συναίρειν, προσηνέχθη αὐτῷ εἷς ὀφειλέτης μυρίων ταλάντων. Μὴ ἔχοντος δὲ αὐτοῦ ἀποδοῦναι, ἐκέλευσε πραθῆναι αὐτόν, καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ τὰ τέκνα, καὶ πάντα ὅσα εἶχεν». Εἶτα ἐπειδὴ φιλανθρωπίας ἀπήλαυσεν οὗτος, ἐξελθὼν ὀφείλοντα αὐτῷ σύνδουλον ἑκατὸν δηνάρια ἔπνιγε· καὶ τούτοις κινήσας τὸν δεσπότην, παρεσκεύασεν εἰς δεσμωτήριον πάλιν αὐτὸν ἐμβαλεῖν, ἕως ἂν ἀποτίσῃ τὸ πᾶν.

Εἶδες ὅσον τὸ μέσον τῶν εἰς ἄνθρωπον καὶ εἰς Θεὸν ἁμαρτημάτων; Ὅσον τὸ μέσον μυρίων ταλάντων καὶ ἑκατὸν δηναρίων· μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλέον. Γίνεται δὲ τοῦ-

ἐντολαί του εἶναι δύσκολαι καὶ δυσβάστακται, ἀφοῦ εἶπεν, «ἑβδομήντα ἑπτὰ φορὰς τὸ ἑπτά», προσέθεσεν αὐτὴν τὴν παραβολήν, καὶ διὰ νὰ μᾶς προτρέψῃ πρὸς αὐτὸ ποὺ εἶπε προηγουμένως, καὶ διὰ νὰ ταπεινώσῃ τὸν μεγαλοφρονοῦντα δι' αὐτό, καὶ διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ἡ ἐντολή του δὲν εἶναι βαρεῖα, ἀντιθέτως μάλιστα ὅτι εἶναι πολὺ εὔκολος.

Διὰ τοῦτο λοιπὸν παρουσίασε τὴν ἰδικήν του φιλανθρωπίαν, ὥστε, λέγει, μὲ τὴν ἀντιπαραβολὴν αὐτῆς νὰ μάθῃς, ὅτι καὶ ἂν ἀκόμη συγχωρήσῃς τὸν πλησίον σου ἑβδομήντα φορὰς τὸ ἑπτά, καὶ ἂν ἀκόμη συγχωρῇς πάντοτε ὅλα γενικῶς τὰ ἁμαρτήματά του, ὅσον ὑπολείπεται ἡ σταγὼν ὕδατος ἀπὸ τὸ ἄπειρον πέλαγος, τόσον πολύ, μᾶλλον δὲ καὶ κατὰ πολὺ περισσότερον ὑπολείπεται ἡ ἰδική σου φιλανθρωπία ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἄπειρον ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποίαν ἔχεις ἀνάγκην, καθ' ὅσον πρόκειται νὰ δικασθῇς καὶ ν' ἀπολογηθῇς δι' ὅσα ἔπραξες. Διὰ τοῦτο καὶ προσέθεσε τὰ ἑξῆς· «Ὡμοιάζει ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν μὲ ἄνθρωπον βασιλέα, ὁ ὁποῖος ἠθέλησε νὰ ξεκαθαρίσῃ τοὺς λογαριασμούς του μὲ τοὺς δούλους του. Ὅταν δὲ ἤρχισε τὸ ξεκαθάρισμα τῶν λογαριασμῶν, ὡδηγήθη ἐνώπιόν του κάποιος ποὺ τοῦ ὤφειλε δέκα χιλιάδας τάλαντα. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶχε νὰ τὰ πληρώσῃ, διέταξε ὁ βασιλεὺς νὰ πωληθῇ αὐτὸς ὁ ἴδιος, ἡ γυναῖκα του, τὰ παιδιά του καὶ ὅλα ὅσα εἶχεν». Εἰς τὴν συνέχειαν ἐπειδὴ ὁ δοῦλος αὐτὸς ἔτυχε φιλανθρωπίας, ἀφοῦ ἔφυγεν ἀπὸ τὸν βασιλέα, κατεπίεζε κάποιον σύνδουλόν του, ποὺ τοῦ ὤφειλεν ἑκατὸν δηνάρια. Ἡ ἐνέργειά του αὐτὴ παρώργισε τὸν κύριόν του καὶ τὸν ἔκανε νὰ τὸν κλείσῃ καὶ πάλιν εἰς τὴν φυλακήν, μέχρι ποὺ νὰ ἐξοφλίσῃ ὅλο τὸ χρέος του.

Εἶδες πόση διαφορὰ ὑπάρχει μεταξὺ τῶν ἁμαρτημάτων ποὺ γίνονται πρὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ πρὸς τὸν Θεόν; Ὅση διαφορὰ ὑπάρχει μεταξὺ τῶν δέκα χιλιάδων ταλάντων καὶ τῶν ἑκατὸν δηναρίων· μᾶλλον δὲ καὶ κατὰ πολὺ μεγαλυτέρα. Συμβαίνει δὲ αὐτὸ καὶ ἐξ αἰτίας τῆς διαφορᾶς ποὺ ὑ-

το καὶ ἀπὸ τῆς διαφορᾶς τῶν προσώπων, καὶ ἀπὸ τῆς συνεχείας τῶν ἁμαρτημάτων. Ἀνθρώπου μὲν γὰρ ὁρῶντος, καὶ ἀφιστάμεθα, καὶ ὀκνοῦμεν ἁμαρτάνειν· Θεοῦ δὲ καθ' ἑκάστην βλέποντος τὴν ἡμέραν, οὐκ ἀπεχόμεθα, ἀλλὰ καὶ πράττομεν ἀδεῶς ἅπαντα, καὶ φθεγγόμεθα. Οὐκ ἐντεῦθεν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς εὐεργεσίας, καὶ ἀπὸ τῆς τιμῆς ἧς ἀπηλαύσαμεν, χαλεπώτερα γίνεται τὰ ἁμαρτήματα.

«Καὶ εἰ βούλεσθε μαθεῖν, πῶς ἐστι μυρία τάλαντα, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλείονα τὰ εἰς αὐτὸν ἁμαρτήματα, δεῖξαι πειράσομαι διὰ βραχέων. Ἀλλὰ φοβοῦμαι μὴ τοῖς πρὸς κακίαν ῥέπουσι καὶ διηνεκῶς ἁμαρτάνειν φιλοῦσι πλείονα παράσχω τὴν ἄδειαν, ἢ τοὺς ἐπιεικεστέρους εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβάλω, καὶ τὸ τῶν μαθητῶν εἴπωσι· τίς δύναται σωθῆναι;». Πλὴν ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐρῶ, ἵνα τοὺς προσέχοντας ἀσφαλεστέρους ἐργάσωμαι καὶ ἐπιεικεστέρους. Οἵ τε γὰρ ἀνίατα νοσοῦντες καὶ ἀνάλγητοι, καὶ τούτων χωρὶς τῶν λόγων, οὐκ ἀφίστανται τῆς οἰκείας ῥαθυμίας τε καὶ πονηρίας· εἰ δὲ καὶ ἐντεῦθεν πλείονα λαμβάνοιεν ἀφορμὴν ὀλιγωρίας, οὐ τῶν λεγομένων ἡ αἰτία, ἀλλὰ τῆς ἐκείνων ἀναισθησίας· ὡς τά γε λεγόμενα καὶ συστεῖλαι δυνήσεται καὶ κατανύξαι τοὺς προσέχοντας μᾶλλον· οἵ τε ἐπιεικέστεροι, ὅταν ἴδωσι μὲν τὸν ὄγκον τῶν ἁμαρτημάτων, μάθωσι δὲ καὶ τὴν δύναμιν τῆς μετανοίας, μᾶλλον αὐτῆς ἀνθέξονται· διόπερ ἀναγκαῖον εἰπεῖν. Ἐρῶ τοίνυν καὶ θήσω τὰ ἁμαρτήματα, ὅσα τε εἰς Θεὸν πλημμελοῦμεν καὶ ὅσα εἰς ἀνθρώπους· καὶ θήσω

---

8. Μάρκ. 10, 26.

πάρχει μεταξὺ τῶν προσώπων, ἀπέναντι τῶν ὁποίων ἁμαρτάνομεν, καὶ ἐξ αἰτίας τῆς συνεχείας τῶν ἁμαρτημάτων. Διότι ὅταν μᾶς βλέπῃ κάποιος ἄνθρωπος ἀποφεύγομεν καὶ διστάζομεν ν' ἁμαρτάνωμεν, μολονότι ὅμως ὁ Θεὸς μᾶς βλέπει καθημερινῶς, δὲν τὴν ἀποφεύγομεν τὴν ἁμαρτίαν, ἀντιθέτως μάλιστα καὶ πράττομεν καὶ λέγομεν τὰ πάντα χωρὶς κανένα φόβον. Καὶ ὄχι μόνον ἐξ αἰτίας αὐτοῦ γίνονται φοβερώτερα τὰ ἁμαρτήματά μας πρὸς τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ ἐξ αἰτίας τῆς εὐεργεσίας καὶ τῆς τιμῆς ποὺ ἀπηλαύσαμεν ἐκ μέρους αὐτοῦ.

Καὶ ἐὰν θέλετε νὰ μάθετε πῶς ἰσοδυναμοῦν τὰ πρὸς τὸν Θεὸν ἁμαρτήματα μὲ δέκα χιλιάδας τάλαντα, μᾶλλον δὲ καὶ μὲ πολὺ περισσότερα, θὰ προσπαθήσω ἐν συντομίᾳ νὰ σᾶς τὸ ἀποδείξω. Φοβοῦμαι ὅμως μήπως αὐξήσω τὴν ἀφοβίαν ἐκείνων ποὺ ρέπουν πρὸς τὴν κακίαν καὶ ἀγαποῦν ν' ἁμαρτάνουν συνεχῶς, ἢ μήπως ὁδηγήσω εἰς ἀπελπισίαν τοὺς ἀγαθοτέρους καὶ εἰποῦν τὰ λόγια τῶν μαθητῶν· «Ποῖος ἠμπορεῖ νὰ σωθῇ;»[8]. Παρ' ὅλα ταῦτα ὅμως θὰ ὁμιλήσω, διὰ νὰ κάνω αὐτοὺς ποὺ προσέχουν περισσότερον ἀσφαλεῖς καὶ περισσότερον ἐναρέτους. Διότι αὐτοὶ ποὺ πάσχουν ἀπὸ ἀθεράπευτον ἀσθένειαν καὶ εἶναι ἀναίσθετοι, καὶ χωρὶς αὐτοὺς τοὺς λόγους δὲν ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὴν ραθυμίαν των καὶ τὴν πονηρίαν των, ἐὰν δὲ συμβῇ ἐξ αἰτίας αὐτῶν τῶν λόγων νὰ λάβουν ἀφορμὴν πρὸς αὔξησιν τῆς ἀδιαφορίας των, δὲν εἶναι αἰτία οἱ λόγοι μου, ἀλλ' ἡ ἀναισθησία ἐκείνων· καθ' ὅσον βέβαια τὰ λόγια μου ἔχουν τὴν δύναμιν καὶ νὰ περιορίσουν τὸ κακὸν καὶ νὰ ὁδηγήσουν εἰς μεγαλυτέραν συντριβὴν καρδίας ἐκείνους ποὺ προσέχουν. Καὶ οἱ ἀγαθότεροι, ὅταν ἰδοῦν τὸν ὄγκον τῶν ἁμαρτημάτων καὶ μάθουν τὴν δύναμιν τῆς μετανοίας, θὰ δώσουν μεγαλυτέραν προσοχὴν εἰς αὐτήν. Διὰ τοῦτο λοιπὸν εἶναι ἀνάγκη νὰ τὰ εἰπῶ. Θὰ ὁμιλήσω λοιπὸν καὶ θὰ ἐκθέσω τὰ ἁμαρτήματα ποὺ διαπράττομεν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους· καὶ θὰ ἐκθέσω ὄχι τὰ ἰδιαίτερα ἁμαρτήματα, ἀλλὰ τὰ κοινά·

οὐ τὰ ἴδια, ἀλλὰ τὰ κοινά· τὰ δὲ ἴδια ἕκαστος συναπτέτω λοιπὸν ἀπὸ τοῦ συνειδότος. Ποιήσω δὲ τοῦτο, πρότερον τὰς εὐεργεσίας θεὶς τοῦ Θεοῦ.

Τίνες οὖν αἱ εὐεργεσίαι; Ἐποίησεν ἡμᾶς οὐκ ὄντας, καὶ πάντα δι' ἡμᾶς εἰργάσατο τὰ δρώμενα, οὐρανόν, θάλατταν, γῆν, ἀέρα, τὰ ἐν αὐτοῖς πάντα, ζῶα, φυτά, σπέρματα· δεῖ γὰρ ἐπιτεμεῖν διὰ τὸ πέλαγος τῶν ἔργων τὸ ἄπειρον. Ψυχὴν ζῶσαν ἡμῖν ἐνέπνευσε μόνοις τοιαύτην τῶν ἐπὶ γῆς, παράδεισον ἐφύτευσε, βοηθὸν ἔδωκε, πᾶσι τοῖς ἀλόγοις ἐπέστησε, δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφάνωσε. Μετὰ ταῦτα γενόμενον ἀγνώμονα περὶ τὸν εὐεργέτην μείζονος ἠξίωσε δωρεᾶς.

2. Μὴ γὰρ τοῦτο ἴδῃς μόνον, ὅτι ἐξέβαλε παραδείσου, ἀλλὰ καὶ τὸ κέρδος σκόπει τὸ ἐκ τούτου γενόμενον. Μετὰ γὰρ τὸ ἐκβαλεῖν παραδείσου, καὶ τὰ μυρία ἐκεῖνα ἐργάσασθαι ἀγαθά, καὶ τὰς ποικίλας οἰκονομίας ἐπιτελέσαι, καὶ τὸν Υἱὸν ἔπεμψε τὸν ἑαυτοῦ ὑπὲρ τῶν εὐεργετηθέντων καὶ μισούντων, καὶ τὸν οὐρανὸν ἡμῖν ἀνέῳξε, καὶ τὸν παράδεισον αὐτὸν ἀνεπέτασε, καὶ υἱοὺς ἡμᾶς ἐποίησε, τοὺς ἐχθρούς, τοὺς ἀγνώμονας. Διὸ καὶ εὔκαιρον νῦν εἰπεῖν· «ὢ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ». Ἔδωκε δὲ ἡμῖν καὶ βάπτισμα ἀφέσεως ἁμαρτημάτων, καὶ τιμωρίας ἀπαλλαγήν, καὶ βασιλείας κληρονομίαν, καὶ μυρία ἐπηγγείλατο κατορθοῦσιν ἀγαθά, καὶ χεῖρα ὤρεξε, καὶ Πνεῦμα ἐξέχεεν εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν.

Τί οὖν; μετὰ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα ἀγαθά, πῶς ἡμᾶς διακεῖσθαι ἐχρῆν; ἆρα εἰ καὶ καθ' ἑκάστην ἀπεθνήσκομεν τὴν ἡμέραν ὑπὲρ τοῦ οὕτως ἡμᾶς φιλοῦντος, ἐξετίννυμεν ἂν

---

4. Ρωμ. 11, 33.

ιά δὲ ἰδιαίτερα ἂς τὰ προσθέτῃ ὁ καθένας μόνος του ἐξετάζων τὴν συνείδησίν του. Θὰ τὸ κάνω δὲ αὐτό, ἀφοῦ πρῶτα ἐκθέσω τὰς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ.

Ποῖαι λοιπὸν εἶναι αἱ εὐεργεσίαι τοῦ Θεοῦ; Μᾶς ἐδημιούργησεν ἀπὸ τὸ μηδέν, καὶ ἔκαμεν ὅλα ὅσα βλέπομεν δι' ἡμᾶς, τὸν οὐρανόν, τὴν θάλασσαν, τὴν γῆν, τὸν ἀέρα, τὰ ὅσα ὑπάρχουν μέσα εἰς αὐτά, τὰ ζῶα, τὰ φυτά, τὰ σπέρματα· ὅμως πρέπει νὰ συντομεύσω ἐξ αἰτίας τοῦ ἀπείρου ἀριθμοῦ τῶν ἔργων. Ἀπὸ ὅλα τὰ ὄντα τῆς γῆς μόνον εἰς ἡμᾶς ἐνέπνευσε τοιαύτην ζωντανὴν ψυχήν, ἐφύτευσε παράδεισον, μᾶς ἔδωσε βοηθόν, μᾶς ἔκανε κυριάρχους ὅλων τῶν ἀλόγων ὄντων, καὶ μᾶς ἐστεφάνωσε μὲ δόξαν καὶ τιμήν. Μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτά, ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἐπέδειξεν ἀχαριστίαν πρὸς τὸν εὐεργέτην, τὸν ἠξίωσε μεγαλυτέρας δωρεᾶς.

2. Δὲν πρέπει βέβαια νὰ προσέξῃς μόνον τὸ ὅτι τὸν ἐξεδίωξεν ἀπὸ τὸν παράδεισον, ἀλλὰ πρόσεχε καὶ τὸ κέρδος ποὺ προῆλθεν ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐνέργειάν του. Διότι μετὰ τὴν ἐκδίωξιν ἀπὸ τὸν παράδεισον, καὶ ἀφοῦ μᾶς ἐχάρισε τὰ ἄπειρα ἐκεῖνα ἀγαθὰ καὶ ἔθεσεν εἰς ἐφαρμογὴν τὰ διάφορα σχέδια τῆς οἰκονομίας του, ἔστειλε καὶ τὸν Υἱόν του πρὸς ἐκείνους ποὺ ηὐεργέτησε καὶ ἐμισήθη, μᾶς ἤνοιξε τὸν οὐρανόν, καὶ τὸν παράδεισον τὸν ἴδιον ἥπλωσεν ἐμπρός μας, καὶ ἔκαμεν υἱούς του ἡμᾶς, τοὺς ἐχθρούς, τοὺς ἀχαρίστους. Διὰ τοῦτο καὶ τώρα εἶναι κατάλληλη στιγμὴ νὰ ἐκφωνήσωμεν· **«Ὢ βάθος πλούτου** καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ»[1]. Μᾶς ἔδωσε δὲ καὶ τὸ βάπτισμα πρὸς ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν καὶ ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὴν τιμωρίαν καὶ τὴν κληρονομίαν τῆς βασιλείας, καὶ ὑπεσχέθη ἀμέτρητα ἀγαθὰ εἰς ὅσους θὰ ἔπραττον τὰς ἐντολάς του, καὶ ἥπλωσε χεῖρα βοηθείας, καὶ ἐχάρισε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰς τὰς καρδίας μας.

Τί λοιπόν; ποία ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ διαγωγή μας μετὰ ἀπὸ τόσα πολλὰ καὶ τόσον μεγάλα ἀγαθά; Ἆρά γε ἐὰν καθημερινῶς ἀπεθνήσκομεν πρὸς χάριν ἐκείνου ποὺ τόσον πολὺ μᾶς ἀγαπᾷ, θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ πληρώσωμεν τὴν ἀξίαν

τὴν ἀξίαν, μᾶλλον δὲ τὸ πολλοστὸν τῆς ὀφειλῆς κατετίθεμεν; Οὐδαμῶς· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο πάλιν εἰς τὸ κέρδος τὸ ἡμέτερον περιΐσταιο. Πῶς οὖν διακείμεθα οἱ οὕτω διακεῖσθαι ὀφείλοντες; Καθ' ἑκάστην ἡμέραν εἰς τοὺς νόμους ἐνυβρίζομεν τοὺς αὐτοῦ. Ἀλλὰ μὴ ἀγανακτήσητε, ἂν ἐπαφῶ τὴν γλῶτταν τοῖς ἁμαρτάνουσιν· οὐ γὰρ ὑμῶν κατηγορήσω μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐμαυτοῦ.

Πόθεν οὖν βούλεσθε ἄρξομαι; ἀπὸ τῶν δούλων; ἀπὸ τῶν ἐλευθέρων; ἀπὸ τῶν στρατευομένων; ἀπὸ τῶν ἰδιωτῶν; ἀπὸ τῶν ἀρχόντων; ἀπὸ τῶν ἀρχομένων; ἀπὸ τῶν γυναικῶν; ἀπὸ τῶν ἀνδρῶν; ἀπὸ τῶν γερόντων; ἀπὸ τῶν νέων; ἀπὸ ποίας ἡλικίας; ἀπὸ ποίου γένους; ἀπὸ ποίου ἀξιώματος; ἀπὸ ποίου ἐπιτηδεύματος; Βούλεσθε ἀπὸ τῶν στρατευομένων ποιήσομαι τὴν ἀρχήν; Τί τοίνυν οὐχ ἁμαρτάνουσιν οὗτοι, καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὑβρίζοντες, λοιδορούμενοι, μαινόμενοι, τὰς ἀλλοτρίας πραγματευόμενοι συμφοράς, λύκοις ἐοικότες, πλημμελημάτων οὐδέποτε καθαρεύοντες, πλὴν εἰ μὴ καὶ τὴν θάλατταν εἴποι τις κυμάτων εἶναι ἐκτός; Ποῖον γὰρ αὐτοῖς πάθος οὐκ ἐνοχλεῖ; ποῖον δὲ νόσημα οὐ πολιορκεῖ αὐτῶν τὴν ψυχήν; Πρὸς μὲν γὰρ τοὺς ὁμοτίμους ζηλοτύπως διάκεινται, καὶ φθονοῦσι καὶ κενοδοξοῦσι· πρὸς δὲ τοὺς ὑποτεταγμένους, πλεονεκτικῶς· πρὸς δὲ τοὺς δίκας ἔχοντας, καὶ ὡς εἰς λιμένα καταιρέχοντας, πολεμίως καὶ ἐπιόρκως. Πόσαι παρ' αὐτοῖς ἁρπαγαί· πόσαι πλεονεξίαι· πόσαι συκοφαντίαι καὶ καπηλεῖαι· πόσαι κολακεῖαι δουλοπρεπεῖς. Φέρε οὖν, καθ' ἕκαστον ἁρμόσωμεν τὸν τοῦ Χριστοῦ νόμον.

«Ὁ εἰπὼν τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, μωρέ, ἔνοχος ἔσται τῇ γεέννῃ τοῦ πυρός». «Ὁ ἐμβλέψας γυναικὶ πρὸς τὸ ἐπιθυ-

5. Ματθ. 5, 22.

αὐτῶν τῶν ἀγαθῶν, ἢ καλύτερα θὰ ἐξωφλούσαμεν ἔστω καὶ τὸ ἐλάχιστον τῆς ὀφειλῆς μας; Ἀσφαλῶς ὄχι, καθ' ὅσον καὶ αὐτὸ θὰ κατέληγεν εἰς τὴν ἰδικήν μας καὶ πάλιν ὠφέλειαν. Ποίαν διαγωγὴν λοιπὸν ἐπιδεικνύομεν ἡμεῖς, οἱ ὁποῖοι ὀφείλομεν νὰ συμπεριεφερόμεθα κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον; Καθημερινῶς ἐπιδεικνύομεν ἀσέβειαν πρὸς τοὺς νόμους του. Μὴ ἀγανακτήσετε ὅμως, ἐὰν στρέψω τὴν γλῶσσαν μου πρὸς τοὺς ἁμαρτάνοντας· διότι δὲν θὰ κατηγορήσω μόνον ἐσᾶς ἀλλὰ καὶ τὸν ἑαυτόν μου.

Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν θέλετε ν' ἀρχίσω; ἀπὸ τοὺς δούλους; ἀπὸ τοὺς ἐλευθέρους; ἀπὸ τοὺς στρατιωτικούς; ἀπὸ τοὺς ἰδιώτας; ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας; ἀπὸ τοὺς ἀρχομένους; ἀπὸ τὰς γυναῖκας; ἀπὸ τοὺς ἄνδρας; ἀπὸ τοὺς γέροντας; ἀπὸ τοὺς νέους; ἀπὸ ποίαν ἡλικίαν; ἀπὸ ποῖον γένος; ἀπὸ ποῖον ἀξίωμα; ἀπὸ ποῖον ἐπάγγελμα; Θέλετε ν' ἀρχίσω ἀπὸ τοὺς στρατιωτικούς; Ποία ἁμαρτία ὑπάρχει ποὺ δὲν τὴν κάνουν αὐτοί, οἱ ὁποῖοι καθημερινῶς ὑβρίζουν, κοροϊδεύουν, φέρονται ὡσὰν μανιακοί, οἱ ὁποῖοι προξενοῦν τὰς συμφορὰς τῶν ἄλλων, ποὺ ὁμοιάζουν μὲ λύκους, ποὺ οὐδέποτε εἶναι καθαροὶ ἀπὸ ἁμαρτήματα, παρὰ μόνον ἐὰν ἦτο δυνατὸν νὰ εἴπῃ κανεὶς ὅτι καὶ ἡ θάλασσα εἶναι χωρὶς κύματα; Πράγματι ποῖον πάθος δὲν τοὺς ἐνοχλεῖ; ποῖον δὲ νόσημα δὲν πολιορκεῖ τὴν ψυχήν των; Διότι πρὸς μὲν τοὺς ἰσοτίμους των ἐπιδεικνύουν ζήλειαν, φθόνον καὶ κενοδοξίαν, πρὸς δὲ τοὺς κατωτέρους των συμπεριφέρονται κατὰ τρόπον ἀλαζονικόν· πρὸς ἐκείνους πάλιν ποὺ ἔχουν δικαστικὰς διαφορὰς καὶ προσφεύγουν πρὸς αὐτούς, ὡσὰν εἰς λιμένα, ἐπιδεικνύουν ἐχθρότητα καὶ παραβαίνουν τοὺς ὅρκους των. Πόσας ἁρπαγὰς δὲν διαπράττουν; πόσας πλεονεξίας; πόσας συκοφαντίας καὶ αἰσχροκερδείας; πόσας δουλοπρεπεῖς κολακείας; Ἐμπρὸς λοιπὸν ἂς ἐφαρμόσωμεν τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν καθένα.

«Ἐκεῖνος ποὺ θ' ἀποκαλέσῃ τὸν ἀδελφόν του, 'μωρέ', θὰ παραδοθῇ εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός»[5]. «Αὐτὸς ποὺ βλέ-

μῆσαι, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτήν». «Ἐὰν μή τις ταπεινώσῃ ἑαυτὸν ὡς τὸ παιδίον, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν». Οὗτοι δὲ καὶ ἐπιτηδεύουσι τῦφον, κατὰ τῶν ὑπηκόων καὶ παραδεδομένων καὶ τρεμόντων αὐτοὺς καὶ δεδοικότων, θηρίου γινόμενοι χαλεπώτεροι. Διὰ μὲν τὸν Χριστὸν οὐδὲν ποιοῦντες, πάντα δὲ διὰ τὴν γαστέρα, διὰ τὰ χρήματα, διὰ τὴν κενοδοξίαν. Ἆρα ἔνι ἀριθμῆσαι διὰ ῥημάτων τὴν τῶν πραγμάτων πλημμέλειαν; Τί ἄν τις εἴποι τὰς χλευασίας αὐτῶν, τὸν γέλωτα, τὰς ἀκαίρους διαλέξεις, τὰς αἰσχρολογίας; Περὶ δὲ πλεονεξίας οὐδὲ εἰπεῖν ἔνι. Καθάπερ γὰρ οἱ ἐν τοῖς ὄρεσι μοναχοὶ οὐδὲ τί ποτέ ἐστιν ἡ πλεονεξία ἴσασιν, οὕτως οὐδὲ οὗτοι· ἀλλ' ἀπεναντίας ἐκείνοις. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ διὰ τὸ πόρρω τοῦ νοσήματος εἶναι ἀγνοοῦσι τὸ πάθος, οὗτοι δὲ διὰ τὸ σφόδρα ἐν αὐτῷ μεθύειν οὐδὲ αἰσθάνονται ὅσον ἐστὶ τὸ κακόν. Οὕτω γὰρ παρώσατο τὴν ἀρετὴν ἡ κακία αὕτη καὶ τυραννεῖ, ὡς μηδὲ ἔγκλημα βαρὺ εἶναι νομίζεσθαι αὐτὴν παρὰ τοῖς μαινομένοις ἐκείνοις.

Ἀλλὰ βούλεσθε τούτους ἀφέντες, ἐφ' ἑτέρους ἔλθωμεν ἐπιεικεστέρους; Φέρε οὖν, τὸ τῶν δημιουργῶν γένος καὶ χειροτεχνῶν ἐξετάσωμεν. Οὗτοι γὰρ μάλιστα δοκοῦσιν ἐκ δικαίων διαζῆν πόνων, καὶ τῶν ἱδρώτων τῶν ἑαυτῶν. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι ὅταν μὴ προσέχωσιν ἑαυτοῖς, πολλὰ ἐντεῦθεν συνάγουσιν ἑαυτοῖς κακά. Τὴν γὰρ ἀπὸ τῆς πράσεως καὶ ἀγορασίας ἀδικίαν ἐπεισάγουσι τῇ τῶν δικαίων πόνων ἐρ-

---

6. Ματθ. 5, 28.
7. Πρβλ. Ματθ. 18, 3-4.

πει τὴν γυναῖκα μὲ πονηρὰν ἐπιθυμίαν, διέπραξεν ἤδη μοιχείαν μέσα εἰς τὴν καρδίαν του»[6]. «Ἐὰν κάποιος δὲν ταπεινώσῃ τὸν ἑαυτόν του ὡσὰν αὐτὸ τὸ παιδί, δὲν θὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν»[7]. Ἀντίθετα ὅμως αὐτοὶ ἀσκοῦν ὡς ἐπάγγελμά των τὴν ἀλαζονείαν των κατὰ τῶν ὑπηκόων των ποὺ εὑρίσκονται ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των καὶ τοὺς τρέμουν καὶ τοὺς φοβοῦνται, καὶ γίνονται ἔτσι φοβερώτεροι καὶ ἀπὸ τὸ θηρίον. Διὰ μὲν τὸν Χριστὸν δὲν κάνουν τίποτε, ἀλλ' ὅλα τὰ κάνουν διὰ τὴν κοιλίαν των, διὰ τὰ χρήματα, διὰ τὴν ματαιοδοξίαν των. Εἶναι δυνατὸν ἆρά γε ν' ἀπαριθμήσῃ κανεὶς μὲ λόγια τὰ πλημμελήματά των εἰς τὰ διάφορα ἔργα των; Τί θὰ ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ εἰπῇ διὰ τοὺς χλευασμούς των, τὸν γέλωτά των, τὰς γεμάτας φλυαρίας συζητήσεις των, τὰς αἰσχρολογίας των; Διὰ δὲ τὴν πλεονεξίαν των δὲν ἠμπορεῖ κανεὶς οὔτε καὶ νὰ ὁμιλήσῃ. Διότι ὅπως ἀκριβῶς οἱ μοναχοί, ποὺ ζοῦν εἰς τὰ ὄρη, δὲν γνωρίζουν καθόλου τί τέλος πάντων εἶναι ἡ πλεονεξία, ἔτσι οὔτε καὶ αὐτοί, ἀλλὰ κατὰ τρόπον ἀντίθετον μὲ ἐκείνους. Διότι οἱ μὲν μοναχοὶ δὲν γνωρίζουν τὸ πάθος αὐτὸ ἐπειδὴ εὑρίσκονται μακρυὰ ἀπὸ αὐτὸ τὸ νόσημα, ἐνῷ αὐτοὶ ἐπειδὴ μεθύουν πάρα πολὺ ἀπὸ αὐτό, οὔτε καὶ αἰσθάνονται πόσον μεγάλο κακὸν εἶναι. Τόσον πολὺ δηλαδὴ ἀπεμάκρυνε τὴν ἀρετὴν αὐτὴ ἡ κακία καὶ τόσον μεγάλος τύραννος ἔγινεν, ὥστε οὔτε κἂν νὰ θεωρῆται ἔγκλημα βαρὺ ἀπὸ ἐκείνους τοὺς μανιακούς.

Ἀλλὰ θέλετε ν' ἀφήσωμεν αὐτοὺς καὶ νὰ ἔλθωμεν πρὸς ἄλλους ἐπιεικεστέρους; Ἐμπρὸς λοιπὸν ἂς ἐξετάσωμεν τὴν τάξιν τῶν διαφόρων βιοτεχνικῶν ἐπαγγελμάτων καὶ τῶν χειροτεχνῶν. Αὐτοὶ λοιπὸν θεωροῦνται περισσότερον ἀπὸ ὅλους ὅτι ζοῦν ἀπὸ τοὺς δικαίους κόπους των καὶ τοὺς ἱδρῶτας των. Ἀλλὰ καὶ αὐτοί· ὅταν δὲν προσέχουν τοὺς ἑαυτούς των, ἐπισωρεύουν διὰ τοὺς ἑαυτούς των ἀπὸ τὴν ἐργασίαν των πολλὰ κακά. Διότι εἰσάγουν εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν δικαίων κόπων των τὴν ἀδικίαν ποὺ προέρχεται ἀπὸ

γασίᾳ, καὶ ὅρκους καὶ ἐπιορκίας καὶ ψευδολογίας προστιθέασι τῇ πλεονεξίᾳ πολλάκις, καὶ τῶν βιωτικῶν μόνων εἰσὶ πραγμάτων, καὶ τῇ γῇ προσηλωμένοι διατελοῦσι· καὶ ὅπως μὲν χρηματίσωνται, πάντα πράττουσιν· ὅπως δὲ μεταδοῖεν τοῖς δεομένοις, οὐ πολλὴν τίθενται τὴν σπουδήν, ἀεὶ τὰ ὄντα αὔξειν βουλόμενοι. Τί ἄν τις εἴποι τὰς λοιδορίας τὰς ὑπὲρ τῶν τοιούτων, τὰς ὕβρεις, τὰ δανείσματα, τοὺς τόκους, τὰ συναλλάγματα τὰ πολλῆς γέμοντα καπηλείας, τὰς ἐμπορίας τὰς ἀναισχύντους;

3. Ἀλλὰ βούλεσθε καὶ τούτους ἀφέντες, ἐφ' ἑτέρους ἔλθωμεν, τοὺς δὴ δοκοῦντας εἶναι δικαιοτέρους; Τίνες οὖν εἰσιν οὗτοι; Οἱ τοὺς ἀγροὺς κεκτημένοι, καὶ τὸν ἀπὸ τῆς γῆς δρεπόμενοι πλοῦτον. Καὶ τί τούτων γένοιτ' ἂν ἀδικώτερον; Εἰ γάρ τις ἐξετάσειε πῶς τοῖς ἀθλίοις καὶ ταλαιπώροις κέχρηνται γεωργοῖς, βαρβάρων αὐτοὺς ὠμοτέρους ὄψεται. Τοῖς γὰρ ἐν λιμῷ τηκομένοις, καὶ δι' ὅλης πονουμένοις τῆς ζωῆς, καὶ τελέσματα διηνεκῆ καὶ ἀφόρητα ἐπιτιθέασι, καὶ διακονίας ἐπιπόνους ἐπιτάττουσι, καὶ ὡς ὄνοις καὶ ἡμιόνοις, μᾶλλον δὲ ὡς λίθοις τοῖς ἐκείνων κέχρηνται σώμασιν, οὐδὲ μικρὸν ἀναπνεῦσαι συγχωροῦντες, καὶ παρεχούσης τῆς γῆς, καὶ μὴ παρεχούσης, ὁμοίως αὐτοὺς κατατείνουσι, καὶ οὐδεμιᾶς αὐτοῖς συγγνώμης μεταδιδόασιν· οὗ τί γένοιτ' ἂν ἐλεεινότερον, ὅταν δι' ὁλοκλήρου τοῦ χειμῶνος πονέσαντες, καὶ κρυμῷ καὶ ὄμβρῳ καὶ ἀγρυπνίαις δαπανηθέντες, κεναῖς ἀναχωρήσωσι ταῖς χερσίν, ἔτι καὶ προσοφείλοντες, καὶ τοῦ λιμοῦ τούτου καὶ τοῦ ναυαγίου τὰς τῶν ἐπιτρόπων βασάνους καὶ τοὺς ἑλκυσμοὺς καὶ τὰς ἀπαιτήσεις

τὴν πώλησιν καὶ τὴν ἀγορὰν καὶ προσθέτουν πολλὰς φορὰς εἰς τὴν πλεονεξίαν των καὶ ὅρκους καὶ ἐπιορκίας καὶ ψευδολογίας, καὶ ἐνδιαφέρονται μόνον διὰ τὰ βιωτικὰ πράγματα καὶ εἶναι προσκολλημένοι εἰς τὴν γῆν. Καὶ ὅλα μὲν τὰ κάνουν μὲ σκοπὸν ν' ἀποκτήσουν χρήματα, δὲν ἐνδιαφέρονται ὅμως καὶ πολὺ διὰ νὰ δώσουν εἰς ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἀνάγκην, διότι ἐπιθυμοῦν ν' αὐξάνεται συνεχῶς ἡ περιουσία των. Τί θὰ ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ εἰπῇ διὰ τὰς λοιδορίας ὑπὲρ ὅλων αὐτῶν, τὰς ὕβρεις, τὰ δανείσματα, τοὺς τόκους, τὰς γεμάτας ἀπὸ αἰσχροκέρδειαν συναλλαγάς των, τὰς ἀναισχύντους ἀγοραπωλησίας των;

3. Ἀλλὰ θέλετε νὰ τοὺς ἀφήσωμεν καὶ αὐτοὺς καὶ νὰ ἔλθωμεν εἰς ἄλλους, εἰς ἐκείνους ποὺ θεωροῦνται δικαιότεροι; Ποῖοι λοιπὸν εἶναι αὐτοί; Εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν τὰ κτήματα καὶ ἀποκομίζουν τὸν πλοῦτον ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν γῆν. Καὶ τί θὰ ἠμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ ἀδικώτερον ἀπὸ αὐτούς; Διότι ἐὰν ἤθελεν ἐξετάσει κανεὶς πῶς μεταχειρίζονται τοὺς ἀθλίους καὶ ταλαιπώρους γεωργούς, θὰ εὕρισκεν ὅτι εἶναι σκληρότεροι καὶ ἀπὸ τοὺς βαρβάρους. Καθ' ὅσον αὐτοὶ ἐπιβάλλουν συνεχεῖς καὶ ἀβαστάκτους φόρους εἰς ἐκείνους ποὺ λειώνουν ἀπὸ τὴν πεῖναν καὶ καταπονοῦνται εἰς ὅλην των τὴν ζωήν, τοὺς ἀναθέτουν κοπιαστικὰς ὑπηρεσίας, καὶ μεταχειρίζονται τὰ σώματά των ὡσὰν ὄνους καὶ ἡμιόνους, ἢ καλύτερα ὡσὰν λίθους, δὲν τοὺς ἀφήνουν οὔτε ἐλάχιστον νὰ ξεκουρασθοῦν, καί, εἴτε παρέχει ἀγαθὰ ἡ γῆ, εἴτε δὲν παρέχει, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον τοὺς βασανίζουν, καὶ δὲν ἐπιδεικνύουν ἀπέναντί των καμμίαν ἐπιείκειαν. Τί λοιπὸν θὰ ἠμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ ἐλεεινότερον ἀπὸ αὐτό, ὅταν, μολονότι ἐκοπίασαν ὁλόκληρον τὸν χειμῶνα καὶ ἐπέρασαν τὴν ζωήν των μέσα εἰς τὸ κρύο καὶ τὴν βροχὴν καὶ τὰς ἀγρυπνίας, ἀναχωροῦν μὲ ἄδεια χέρια, καὶ μάλιστα καὶ ὀφείλοντες ἐπὶ πλέον, καὶ φοβούμενοι καὶ νοιώθοντες φρίκην περισσότερον διὰ τὰ βασανιστήρια τῶν ἐπιστατῶν καὶ τὰς συλλήψεις διὰ τῆς βίας καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τῶν ὀφειλῶν

καὶ τὰς ἀπαγωγὰς καὶ τὰς ἀπαραιτήτους λειτουργίας μᾶλλον δεδοικότες καὶ φρίττοντες;

Τί ἂν τις εἴποι τὰς ἐμπορίας, ἃς αὐτοὺς ἐμπορεύονται, τὰς καπηλείας, ἃς αὐτοὺς καπηλεύουσιν, ἀπὸ μὲν τῶν πόνων αὐτῶν καὶ τῶν ἱδρώτων ληνοὺς καὶ ὑπολήνια πληροῦντες, αὐτοῖς δὲ οἴκαδε οὐδὲ ὀλίγον εἰσαγαγεῖν ἐπιτρέποντες μέτρον, ἀλλ' ὁλόκληρον τὸν καρπὸν εἰς τοὺς τῆς παρανομίας αὐτῶν ἀντλοῦντες πίθους, καὶ ὀλίγον αὐτοῖς ὑπὲρ τούτου προσριπτοῦντες ἀργύριον; Καινὰ δὲ καὶ γένη τόκων ἐπινοοῦσι, καὶ οὐδὲ τοῖς Ἑλλήνων νόμοις νενομισμένα, καὶ δανεισμάτων γραμματεῖα πολλῆς γέμοντα τῆς ἀρᾶς συντιθέασιν. Οὐδὲ γὰρ ἑκατοστὴν τοῦ παντός, ἀλλὰ τὸ ἥμισυ τοῦ παντὸς ἀπαιτεῖν βιάζονται· καὶ ταῦτα τοῦ ἀπαιτουμένου καὶ γυναῖκα ἔχοντος, καὶ παιδία τρέφοντος, καὶ ἀνθρώπου ὄντος, καὶ τοῖς οἰκείοις πόνοις καὶ τὴν ἅλω καὶ τὴν ληνὸν πληροῦντος.

Ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἐννοοῦσι. Διὸ δὴ τὸν προφήτην εὔκαιρον παραστησάμενον εἰπεῖν· «ἔκστηθι, οὐρανέ, καὶ φρῖξον, γῆ»· εἰς ὅσην θηριωδίαν τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἐξεβακχεύθη. Ταῦτα δὲ λέγω, οὐ τέχνας, οὐδὲ γεωργίαν, οὐδὲ στρατείαν, οὐδὲ ἀγροὺς διαβάλλων, ἀλλ' ἡμᾶς αὐτούς. Ἐπεὶ καὶ ὁ Κορνήλιος ἑκατοντάρχης ἦν, καὶ ὁ Παῦλος σκυτοτόμος, καὶ μετὰ τὸ κήρυγμα τῇ τέχνῃ ἐκέχρητο· καὶ ὁ Δαυῒδ βασιλεὺς ἦν· καὶ ὁ Ἰὼβ χωρίων ἀπήλαυσε καὶ πολλῶν προσόδων· καὶ οὐδὲν ἦν ἐντεῦθεν κώλυμα οὐδενὶ τούτων πρὸς ἀρετήν.

Ταῦτ' οὖν ἅπαντα ἐννοοῦντες, καὶ τὰ μυρία τάλαντα ἀναλογιζόμενοι, κἂν ἐντεῦθεν ἐπειχθῶμεν πρὸς τὸ ἀφιέναι τοῖς πλησίον τὰ ὀλίγα ἐκεῖνα καὶ εὐτελῆ. Καὶ γὰρ λόγος

---

8. Προβλ. Ἱερ. 2, 12.

των καὶ τὰς ἀπαγωγὰς καὶ τὰς καταναγκαστικὰς ἐργασίας, παρὰ τὴν πεῖναν καὶ τὸ ναυάγιον;

Τί θὰ ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ εἰπῇ διὰ τὰς ἐμπορικὰς συναλλαγάς, τὰς ὁποίας αὐτοὶ κάνουν, τὰς κερδοσκοπίας ποὺ διαπράττουν εἰς βάρος των, γεμίζοντες ἀπὸ μὲν τοὺς κόπους των καὶ τοὺς ἱδρῶτας των ἀποθήκας μεγάλας καὶ μικράς, ἐνῷ εἰς αὐτοὺς δὲν ἐπιτρέπουν νὰ φέρουν εἰς τὴν οἰκίαν των οὔτε κἂν τὴν ἐλαχίστην ποσότητα, ἀλλ' ὁλόκληρον τὸν καρπὸν τὸν συγκεντρώνουν εἰς τὰ παράνομα πιθάρια των, καὶ δίδουν ὀλίγα μόνον χρήματα εἰς αὐτοὺς δι' ὅλα αὐτά; Ἀκόμη ἐπινοοῦν καὶ νέας μεθόδους εἰσπράξεως τόκων, ποὺ δὲν ἐπιτρέπονται οὔτε καὶ ἀπὸ τοὺς νόμους τῶν Ἑλλήνων, καὶ συντάσσουν γραμμάτια δανειστικὰ γεμᾶτα ἀπὸ πολλὴν κατάραν. Διότι δὲν ἀπαιτοῦν κατὰ τρόπον ἐκβιαστικὸν τὸ ἑκατοστὸν τῶν χρημάτων ποὺ ἐδάνεισαν, ἀλλὰ τὸ ἥμισυ αὐτῶν, καὶ ὅλα αὐτὰ ἂν καὶ αὐτός, ἀπὸ τὸν ὁποῖον τὰ ἀπαιτοῦν, ἔχει γυναῖκα καὶ τρέφει παιδιὰ καὶ εἶναι ἄνθρωπος καὶ μὲ τοὺς κόπους του γεμίζει καὶ τὸ ἁλῶνι καὶ τὸ πατητήρι των.

Ἀλλ' ὅμως τίποτε ἀπ' ὅλα αὐτὰ δὲν σκέπτονται. Διὰ τοῦτο λοιπὸν εἶναι ἐπίκαιρον νὰ ἐνθυμηθῶμεν τοὺς λόγους τοῦ προφήτου ποὺ λέγει· «Στάσου, οὐρανέ, κατάπληκτος καὶ φρῖξε γῆ»[8]· εἰς πόσην θηριωδίαν κατέπεσε μὲ μανίαν τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. Καὶ αὐτὰ δὲν τὰ λέγω διὰ νὰ κατηγορήσω τὰς τέχνας, οὔτε τὴν γεωργίαν, οὔτε τὸ στρατιωτικὸν ἐπάγγελμα, οὔτε τοὺς ἀγρούς, ἀλλ' ἡμᾶς τοὺς ἰδίους. Διότι καὶ ὁ Κορνήλιος ἦτο ἑκατόνταρχος καὶ ὁ Παῦλος βυρσοδέψης καὶ μετὰ ἀπὸ τὸ κήρυγμα ἤσκει τὴν τέχνην του, καὶ ὁ Δαυῒδ ἦτο βασιλεὺς καὶ ὁ Ἰὼβ εἶχε κτήματα καὶ εἶχε πολλὰ ἔσοδα, ἀλλ' ὅμως τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἔγινεν ἐμπόδιον εἰς κανένα ἀπὸ αὐτοὺς διὰ τὴν ἀρετήν των.

Ἔχοντες λοιπὸν αὐτὰ εἰς τὸν νοῦν μας καὶ ἀναλογιζόμενοι τὰ μύρια τάλαντα, ἂς ὁδηγηθῶμεν, ἔστω καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, εἰς τὸ ν' ἀφήσωμεν εἰς τὸν πλησίον μας τὰ ὀλίγα ἐκεῖνα καὶ εὐτελῆ. Καθ' ὅσον θὰ μᾶς ζητηθῇ εὐθύνη

ἡμῖν γίνεται τῶν ἐμπιστευθεισῶν ἡμῖν ἐντολῶν, καὶ οὐκ ἔχομεν πάντα καταβαλεῖν, οὐδ' ἂν ὁτιοῦν ποιήσωμεν. Διὰ τοῦτο ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Θεὸς πρὸς ἔκτισιν εὔκολόν τε καὶ ῥᾳδίαν ὁδόν, καὶ πάντα δυναμένην διαλύσασθαι ἐκεῖνα, τὸ μὴ μνησικακεῖν λέγω. Ἵν' οὖν τοῦτο μάθωμεν καλῶς, ἀκούσωμεν ὁδῷ προϊόντες τῆς παραβολῆς ἁπάσης.

«Προσηνέχθη γὰρ αὐτῷ, φησίν, εἷς ὀφειλέτης μυρίων ταλάντων. Οὐκ ἔχοντος δὲ αὐτοῦ ἀποτῖσαι, ἐκέλευσεν αὐτὸν πραθῆναι, καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ τὰ παιδία». Τίνος ἕνεκεν; εἰπέ μοι. Οὐκ ἐξ ὠμότητος, οὐδὲ ἀπανθρωπίας· καὶ γὰρ εἰς αὐτὸν ἡ ζημία περιΐστατο πάλιν· δούλη γὰρ ἦν κἀκείνη· ἀλλ' ἐξ ἀφάτου κηδεμονίας. Βούλεται γὰρ αὐτὸν πτοῆσαι διὰ τῆς ἀπειλῆς ταύτης, ἵνα εἰς ἱκετηρίαν ἀγάγῃ, οὐχ ἵνα πραθῇ. Εἰ γὰρ διὰ τοῦτο ἐποίει, οὐκ ἂν ἐπένευσεν αὐτοῦ τῇ αἰτήσει, οὐδ' ἂν τὴν χάριν ἔδωκε. Διατί οὖν πρὸ τοῦ λογοθεσίου τοῦτο οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ ἀφῆκε τὸ ὄφλημα; Διδάξαι βουλόμενος πόσων αὐτὸν ὀφλημάτων ἐλευθεροῖ, ἵνα κἂν ταύτῃ ἡμερώτερος περὶ τὸν σύνδουλον γένηται. Εἰ γὰρ καὶ μαθὼν τοῦ ὀφλήματος τὸν ὄγκον, καὶ τῆς συγχωρήσεως τὸ μέγεθος, ἐπέμενεν ἄγχων τὸν σύνδουλον, εἰ μὴ τοσούτοις αὐτὸν προπαίδευσε φαρμάκοις, ποῦ οὐκ ἂν ἐξῆλθεν ὠμότητος; Τί οὖν ἐκεῖνος; «Μακροθύμησον ἐπ' ἐμοί, καὶ πάντα σοι ἀποδώσω», φησίν. «Ὁ δὲ κύριος αὐτοῦ σπλαγχνισθείς, ἀπέλυσεν αὐτόν, καὶ τὸ δάνειον ἀφῆκεν αὐτῷ».

Εἶδες πάλιν φιλανθρωπίας ὑπερβολήν; Ἀναβολὴν ἐζήτησε μόνον καιροῦ καὶ ὑπέρθεσιν ὁ οἰκέτης· ὁ δὲ μεῖζον

διὰ τὰς ἐντολὰς ποὺ μᾶς ἐνεπιστεύθησαν, καὶ δὲν ἠμποροῦμεν νὰ τὰ ξεπληρώσωμεν ὅλα αὐτά, οὔτε καὶ ἂν ἀκόμη πράξωμεν ὁ,τιδήποτε. Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς μᾶς ἔδωσε πρὸς ἐξόφλησιν αὐτῶν εὔκολον καὶ ἁπλῆν ὁδόν, ποὺ ἠμπορεῖ ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἐμπόδια νὰ τὰ ὑπερνικήσῃ, τὸ ν' ἀποφεύγωμεν δηλαδὴ τὴν μνησικακίαν. Καὶ διὰ νὰ τὸ ἀντιληφθῶμεν αὐτὸ ἂς ἀκούσωμεν ἐν συνεχείᾳ ὁλόκληρον τὴν παραβολήν.

«Ὡδηγήθη λοιπόν», λέγει, «ἐνώπιόν του κάποιος ποὺ τοῦ ὤφειλε δέκα χιλιάδας τάλαντα. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶχε νὰ τὰ πληρώσῃ, ἔδωσεν ἐντολὴν νὰ πωληθῇ ὁ ἴδιος καὶ ἡ γυναῖκα του καὶ τὰ παιδιά του». Διὰ ποῖον λόγον, εἰπέ μου, τὸ ἔκανεν αὐτό; Ὁπωσδήποτε δὲν τὸ ἔκανεν ἀπὸ σκληρότητα καὶ ἀπανθρωπίαν, καθ' ὅσον αὐτὸς καὶ πάλιν ἐζημιώνετο, διότι καὶ ἐκείνη ἦτο ἰδική του δούλη, ἀλλὰ ἀπὸ ἄπειρον ἐνδιαφέρον. Διότι ἐπιθυμεῖ νὰ τὸν φοβήσῃ μὲ τὴν ἀπειλήν του αὐτήν, ὥστε νὰ τὸν κάνῃ νὰ τὸν παρακαλέσῃ, καὶ ὄχι διὰ νὰ πωληθῇ. Ἐὰν βέβαια αὐτὸς ἦτο ὁ σκοπός του, δὲν θὰ εἰσήκουε τὴν παράκλησίν του οὔτε θὰ τοῦ ἔδιδε χάριν. Διατί λοιπὸν δὲν τὸ ἔκανεν αὐτὸ πρὶν τοῦ ζητήσῃ τὴν ὀφειλήν του, οὔτε τοῦ ἐχάρισε τὴν ὀφειλήν; Ἐπειδὴ ἤθελε νὰ τὸν κάνῃ νὰ γνωρίσῃ ἀπὸ πόσας ὀφειλάς του τὸν ἀπαλλάσσει, ὥστε ἔστω καὶ ἔτσι νὰ τὸν κάνῃ νὰ γίνῃ πιὸ ἐπιεικὴς πρὸς τὸν σύνδουλόν του. Διότι, ἐάν, μολονότι ἐγνώρισε τὸν ὄγκον τῆς ὀφειλῆς του καὶ τὸ μέγεθος τῆς συγχωρήσεως, ἐπέμενε νὰ καταπιέζῃ τὸν σύνδουλόν του, εἰς ποῖον βαθμὸν σκληρότητος δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ φθάσῃ, ἐὰν δὲν τὸν εἶχε προηγουμένως παιδεύσει μὲ τόσα πολλὰ φάρμακα; Καὶ τί κάνει ἐκεῖνος; «Δίξε μακροθυμία δι' ἐμένα», λέγει, «καὶ θὰ σοῦ τὰ πληρώσω ὅλα. Ἐπειδὴ ὁ κύριός του τὸν ἐλυπήθη τὸν ἄφησεν ἐλεύθερον καὶ τοῦ ἐχάρισε τὸ δάνειον».

Εἶδες καὶ πάλιν ὑπερβολικὸν μέγεθος φιλανθρωπίας; Ἁπλῶς καὶ μόνον ὁ δοῦλος ἐζήτησεν ἀναβολὴν καὶ μετάθεσιν τοῦ χρόνου ἐξοφλήσεως τῆς ὀφειλῆς του, ἐκεῖνος ὅμως τοῦ ἔδωσε πολὺ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἐζήτησε,

ἢ ᾔτησεν ἔδωκεν, ἄφεσιν ὁλοκλήρου τοῦ δανείσματος καὶ συγχώρησιν. Ἐβούλετο μὲν γὰρ καὶ ἐξ ἀρχῆς δοῦναι, ἀλλ' οὐκ ἐβούλετο αὐτοῦ εἶναι τὸ δῶρον μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς τούτου ἱκετηρίας, ἵνα μὴ ἀστεφάνωτος ἀπέλθῃ. Ὅτι γὰρ αὐτοῦ τὸ πᾶν ἦν, εἰ καὶ προσέπεσεν οὗτος καὶ ἐδεήθη, ἡ αἰτία τῆς συγχωρήσεως ἐδήλωσε· «σπλαγχνισθεὶς γὰρ ἀφῆκεν αὐτῷ». Ἀλλ' ὅμως καὶ οὕτως ἐβούλετο κἀκεῖνόν τι δοκεῖν συνεισφέρειν, ἵνα μὴ σφόδρα ᾖ κατῃσχυμμένος· καὶ ἵνα παιδευθεὶς ἐν ταῖς οἰκείαις συμφοραῖς συγγνωμονικὸς γένηται τῷ συνδούλῳ.

4. Μέχρι μὲν οὖν τούτου καλὸς οὗτος καὶ εὐάρεστος· καὶ γὰρ ὡμολόγησε, καὶ ἐπηγγείλατο ἀποδώσειν τὸ ὄφλημα, καὶ προσέπεσε, καὶ παρεκάλεσε, καὶ κατέγνω τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων, καὶ ἔγνω τὸ μέγεθος τοῦ ὀφλήματος. Ἀλλὰ σμὲν ὤμοί, ἀλλ' ἑαυτοῖς. Ὅταν οὖν βούλῃ μνησικακεῖν, ἐνθέως, οὐδὲ μετὰ χρόνον πολύν, ἀλλ' εὐθέως ἔναυλον ἔχων τὴν εὐεργεσίαν, εἰς κακίαν ἀπεχρήσατο τῇ δωρεᾷ, καὶ τῇ ἐλευθερίᾳ τῇ παρὰ τοῦ δεσπότου αὐτῷ παρασχεθείσῃ. «Εὑρὼν γὰρ ἕνα τῶν συνδούλων αὐτοῦ, ὀφείλοντα αὐτῷ ἑκατὸν δηνάρια, ἔπνιγεν αὐτὸν λέγων· ἀπόδος μοι εἴ τι ὀφείλεις». Εἶδες δεσπότου φιλανθρωπίαν; εἶδες δούλου ὠμότητα; Ἀκούσατε οἱ ὑπὲρ χρημάτων ταῦτα ποιοῦντες. Εἰ γὰρ ὑπὲρ ἁμαρτημάτων οὐ χρή, πολλῷ μᾶλλον ὑπὲρ χρημάτων.

Τί οὖν ἐκεῖνος; «Μακροθύμησον ἐπ' ἐμοί, καὶ πάντα σοι ἀποδώσω». Ὁ δὲ οὐδὲ τὰ ῥήματα ᾐδέσθη, δι' ὧν ἐσώθη (καὶ γὰρ αὐτὸς ταῦτα εἰπών, ἀπηλλάγη τῶν μυρίων ταλάν-

τὸν συνεχώρησε δηλαδὴ καὶ τοῦ ἐχάρισεν ὁλόκληρον τὸ δάνειον. Ἤθελε βέβαια καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν νὰ τοῦ τὸ χαρίσῃ, ὅμως δὲν ἤθελε νὰ εἶναι αὐτοῦ καὶ μόνον τὸ δῶρον, ἀλλὰ νὰ εἶναι ἀποτέλεσμα καὶ τῆς ἰδικῆς του παρακλήσεως, ὥστε νὰ μὴ φύγῃ χωρὶς στέφανον. Ἀλλὰ τὸ ὅτι τὸ πᾶν ἐξηριᾶτο ἀπὸ αὐτόν, ἔστω καὶ ἂν ὁ δοῦλος του ἔπεσεν εἰς τὰ πόδια του καὶ τὸν παρεκάλεσε, γίνεται φανερὸν ἀπὸ τὴν αἰτίαν τῆς συγχωρήσεως· διότι, λέγει, «τὸν ἐλυπήθη καὶ τοῦ ἐχάρισε τὴν ὀφειλήν του». Παρὰ ταῦτα ὅμως καὶ πάλιν ἤθελε νὰ νομίζῃ ἐκεῖνος ὅτι καὶ ὁ ἴδιος συνέβαλεν εἰς κάτι, διὰ νὰ μὴ νοιώθῃ πάρα πολὺ μεγάλην ἐντροπὴν καὶ συγχρόνως, διδαχθεὶς ἀπὸ τὰς ἰδικάς του συμφοράς, νὰ παρέχῃ εὐκολώτερον συγχώρησιν εἰς τὸν σύνδουλόν του.

4. Μέχρι ἐδῶ λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἐφάνη ὅτι εἶναι καλὸς καὶ εὐάρεστος, καθ' ὅσον καὶ ὡμολόγησε καὶ ὑπεσχέθῃ νὰ ἐξοφλήσῃ τὴν ὀφειλήν του, καὶ ἔπεσεν εἰς τὰ πόδια τοῦ κυρίου του καὶ τὸν παρεκάλεσε, καὶ κατενόησε τὰ ἁμαρτήματά του καὶ ἀνεγνώρισε τὸ μέγεθος τῆς ὀφειλῆς του. Τὰ ὅσα ὅμως συνέβησαν εἰς τὴν συνέχειαν εἶναι ἀνάξια τῶν προηγουμένων. Διότι μόλις ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ κυρίου του, οὔτε κἂν μετὰ ἀπὸ πολὺν χρόνον, ἀλλὰ τὴν ἰδίαν στιγμήν, ἐνῷ ἀκόμη ἠχοῦσεν εἰς τὰ αὐτιά του ἡ εὐεργεσία ποὺ τοῦ ἔγινεν, ἔκανε κακὴν χρῆσιν τῆς δωρεᾶς καὶ τῆς ἐλευθερίας ποὺ τοῦ ἐδόθη ἐκ μέρους τοῦ κυρίου του. Διότι, λέγει, «Εὗρε κάποιον ἀπὸ τοὺς συνδούλους του, ποὺ τοῦ ὤφειλεν ἑκατὸν δηνάρια, καὶ τὸν κατεπίεζε, λέγων· ἐπέστρεψέ μου αὐτὰ ποὺ μοῦ ὀφείλεις». Εἶδες τοῦ κυρίου τὴν φιλανθρωπίαν; εἶδες τοῦ δούλου τὴν σκληρότητα; Ἀκούσατε αὐτὰ ὅσοι κάμνετε αὐτὰ ὑπὲρ τῶν χρημάτων. Διότι ἐὰν δὲν πρέπει νὰ γίνωνται αὐτὰ χάριν τῶν ἁμαρτημάτων, πολὺ περισσότερον δὲν πρέπει νὰ γίνωνται χάριν τῶν χρημάτων.

Τί κάνει λοιπὸν ἐκεῖνος; «Δεῖξε μακροθυμίαν πρὸς χάριν μου καὶ θὰ σοῦ τὰ ἐξοφλήσω ὅλα». Αὐτὸς ὅμως οὔτε τὰ λόγια ἐσεβάσθη, μὲ τὰ ὁποῖα ἐσώθη (καθ' ὅσον καὶ αὐτὸς τὰ

των) καὶ οὐδὲ τὸν λιμένα ἐπέγνω, δι' οὗ τὸ ναυάγιον διέφυγεν, οὐ τὸ σχῆμα τῆς ἱκετηρίας ἀνέμνησεν αὐτὸν τῆς τοῦ δεσπότου φιλανθρωπίας, ἀλλὰ πάντα ἐκεῖνα ὑπὸ τῆς πλεονεξίας καὶ τῆς ὠμότητος καὶ τῆς μνησικακίας ἐκβαλών, θηρίου παντὸς χαλεπώτερος ἦν, ἄγχων τὸν σύνδουλον. Τί ποιεῖς, ἄνθρωπε; σεαυτὸν ἀπαιτῶν οὐκ αἰσθάνῃ, κατὰ σεαυτοῦ τὸ ξίφος ὠθῶν, καὶ τὴν ἀπόφασιν καὶ τὴν δωρεὰν ἀνακαλούμενος;

'Αλλ' οὐδὲν τούτων ἐνενόησεν, οὐδὲ ἐμνήσθη τῶν αὐτοῦ, οὐδὲ ἐνέδωκε· καίτοιγε οὐχ ὑπὲρ τῶν ἴσων ἡ ἱκετηρία. Ὁ μὲν γὰρ ὑπὲρ μυρίων ταλάντων, ὁ δὲ ὑπὲρ ἑκατὸν δηναρίων παρεκάλει· καὶ ὁ μὲν τὸν σύνδουλον, ὁ δὲ τὸν δεσπότην· καὶ ὁ μὲν τελείαν συγχώρησιν ἔλαβεν, ὁ δὲ ἀναβολὴν ᾔτει. Καὶ οὐδὲ ταύτην αὐτὸς ἐδίδου· «ἔβαλε γὰρ αὐτὸν εἰς φυλακήν. Ἰδόντες δὲ οἱ σύνδουλοι αὐτοῦ, κατηγόρησαν αὐτοῦ πρὸς τὸν δεσπότην». Οὐδὲ ἀνθρώποις τοῦτο ἀρεστὸν ἦν, μήτιγε Θεῷ. Συνήλγησαν οὖν οἱ μὴ ὀφείλοντες. Τί οὖν ὁ δεσπότης;

«Πονηρὲ δοῦλε, πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν ἐκείνην ἀφῆκά σοι, ἐπεὶ παρεκάλεσάς με· οὐκ ἔδει καὶ σὲ ἐλεῆσαι τὸν σύνδουλόν σου, ὡς καὶ ἐγώ σε ἠλέησα;». Ὅρα πάλιν τὴν ἡμερότητα τοῦ δεσπότου. Κρίνεται πρὸς αὐτὸν καὶ ἀπολογεῖται, μέλλων ἀνατρέπειν αὐτοῦ τὴν δωρεάν· μᾶλλον δὲ οὐκ αὐτὸς ἀνέτρεψεν, ἀλλ' ὁ λαβών. Διό φησι· «Πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν ἐκεί-

ἴδια λόγια εἶπε καὶ ἀπηλλάγη ἀπὸ τὴν ὀφειλὴν τῶν δέκα χιλιάδων ταλάντων) καὶ οὔτε τὸ λιμάνι κατενόησε, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπέφυγε τὸ ναυάγιον, οὔτε καὶ ὁ ὅμοιος τρόπος τῆς παρακλήσεως ὑπενθύμισεν εἰς αὐτὸν τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ κυρίου του, ἀλλ' ὅλα ἐκεῖνα ἀφοῦ τὰ παραμέρισεν ἐξ αἰτίας τῆς πλεονεξίας του καὶ τῆς σκληρότητός του καὶ τῆς μνησικακίας του, ἔγινε φοβερώτερος ἀπὸ κάθε θηρίον καὶ κατεπίεζε τὸν σύνδουλόν του. Τί εἶναι αὐτὸ ποὺ κάνεις, ἄνθρωπέ μου; ἐνῷ ἀπαιτεῖς νὰ ἐξοφληθῇ αὐτὸ ποὺ σοῦ ὀφείλει δὲν ἀντιλαμβάνεσαι ὅτι σπρώχνεις τὸ ξίφος κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ σου καὶ ὅτι μὲ τὴν ἐνέργειάν σου αὐτὴν ὅτι ἀνακαλεῖς τὴν ἀπόφασιν καὶ τὴν δωρεὰν ποὺ σοῦ ἔγινεν;

Ἀλλ' ὅμως τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτὰ δὲν ἐσκέφθη, οὔτε ἐνεθυμήθη τὴν ἰδικήν του κατάστασιν, οὔτε ὑπεχώρησεν, ἂν καὶ βέβαια ἡ παράκλησις ποὺ τοῦ ἐγίνετο δὲν ἀφοροῦσεν ἴσην ὀφειλήν. Διότι αὐτὸς μὲν παρεκάλει διὰ δέκα χιλιάδας τάλαντα, ὁ σύνδουλός του ὅμως διὰ ἑκατὸν δηνάρια· καὶ ὁ μὲν ἕνας παρεκάλει τὸν σύνδουλόν του, ὁ δὲ ἄλλος τὸν κύριόν του· καὶ ἐκεῖνος μὲν ἔλαβε πλήρη συγχώρησιν, ἐνῷ αὐτὸς ἐζήτει ἁπλῶς ἀναβολήν, ἀλλὰ καὶ οὔτε αὐτὴν τὴν ἔδωσε· διότι, λέγει, «τὸν ἔβαλεν εἰς τὴν φυλακήν. Ἰδόντες ὅμως οἱ σύνδουλοί του τὸν κατηγόρησαν εἰς τὸν κύριόν των». Αὐτὴ ἡ ἐνέργεια δὲν ἦτο ἀρεστὴ οὔτε εἰς τοὺς ἀνθρώπου καὶ ἀσφαλῶς οὔτε καὶ εἰς τὸν Θεόν. Ἐλυπήθησαν λοιπὸν μαζὶ μὲ ἐκεῖνον καὶ αὐτοὶ ποὺ δὲν ὤφειλον. Τί κάνει λοιπὸν ὁ κύριος;

«Πονηρὲ δοῦλε, ὅλην τὴν ὀφειλήν σου ἐκείνην σοῦ τὴν ἐχάρισα, ἐπειδὴ μὲ παρεκάλεσες· δὲν ἔπρεπε καὶ σὺ εὐσπλαγχνισθῇς τὸν σύνδουλόν σου, ὅπως ἐγὼ εὐσπλαγχνίσθην ἐσένα;». Πρόσεχε πάλιν τὴν ἡμερότητα τοῦ κυρίου. Κάνει σύγκρισιν τοῦ ἑαυτοῦ του πρὸς αὐτὸν καὶ ἀπολογεῖται, ἐπειδὴ πρόκειται ν' ἀνακαλέσῃ τὴν δωρεάν· μᾶλλον δὲ δὲν τὴν ἀνεκάλεσεν αὐτός, ἀλλ' ἐκεῖνος ποὺ τὴν ἔλαβε. Διὰ τοῦτο λέγει· «Ὅλην τὴν ὀφειλήν σου ἐκείνην σοῦ τὴν

νην ἀφῆκά σοι, ἐπεὶ παρεκάλεσάς με· οὐκ ἔδει καὶ σὲ ἐλεῆσαι τὸν σύνδουλόν σου;». Εἰ γὰρ καὶ βαρύ σοι τὸ πρᾶγμα εἶναι δοκεῖ, ἀλλ' ἔδει καὶ πρὸς τὸ κέρδος ἰδεῖν, τὸ γεγενημένον, τὸ ἐσόμενον. Εἰ καὶ ἐπαχθὲς τὸ ἐπίταγμα, τὸ ἔπαθλον ἐννοῆσαι ἔδει· μηδὲ ὅτι λελύπηκεν ἐκεῖνος, ἀλλ' ὅτι σὺ Θεὸν παρώξυνας, ὃν ἀπὸ ψιλῆς ἱκετηρίας κατήλλαξας. Εἰ δὲ καὶ οὕτω σοι φορτικὸν τὸ φίλον γενέσθαι τῷ λελυπηκότι, πολλῷ βαρύτερον τὸ εἰς γέενναν ἐμπεσεῖν· καὶ εἰ τοῦτο ἀντέθηκας ἐκείνῳ, τότε ἂν ἔγνως, ὅτι πολλῷ τοῦτο κουφότερον. Καὶ ὅτε μὲν μυρία τάλαντα ὤφειλεν, οὐκ ἐκάλεσε πονηρόν, οὐδὲ ὕβρισεν, ἀλλ' ἠλέησεν, ὅτε δὲ περὶ τὸν σύνδουλον ἀγνώμων ἐγένετο, τότε λέγει, «πονηρὲ δοῦλε».

Ἀκούσωμεν, οἱ πλεονέκται· καὶ γὰρ πρὸς ἡμᾶς ὁ λόγος. Ἀκούσωμεν, καὶ οἱ ἀνηλεεῖς καὶ ὠμοί· ὅτι οὐχ ἑτέροις ἐσμὲν ὠμοί, ἀλλ' ἑαυτοῖς. Ὅταν οὖν βούλῃ μνησικακεῖν, ἐννόησον ὅτι σαυτῷ μνησικακεῖς, οὐχ ἑτέρῳ· ὅτι τὰ σαυτοῦ καταδεσμεῖς ἁμαρτήματα, οὐ τὰ τοῦ πλησίον. Σὺ μὲν γάρ, ὅπερ ἂν ἐργάσῃ τούτῳ, ὡς ἄνθρωπος ἐργάζῃ, καὶ ἐν τῷ παρόντι βίῳ· ὁ δὲ Θεὸς οὐχ οὕτως, ἀλλὰ μειζόνως σε τιμωρήσεται, καὶ τιμωρίαν τὴν ἐκεῖ. «Παρέδωκε γὰρ αὐτόν, ἕως οὗ ἀποδῷ τὸ ὀφειλόμενον»· τουτέστι, διηνεκῶς· οὔτε γὰρ ἀποδώσει ποτέ. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἐγένου τῇ εὐεργεσίᾳ βελτίων, λείπεται τῇ τιμωρίᾳ σε διορθοῦσθαι. Καίτοιγε ἀμεταμέλητα τὰ χαρίσματα καὶ αἱ δωρεαί, ἀλλὰ τοσοῦτον ἴσχυσεν ἡ κακία, ὡς καὶ τοῦτον λῦσαι τὸν νόμον.

Τί τοίνυν τοῦ μνησικακεῖν χαλεπώτερον, ὅταν δωρεὰν

---

9. Ρωμ. 11, 29.

ἐχάρισα, ἐπειδὴ μὲ παρεκάλεσες· δὲν ἔπρεπε καὶ σὺ νὰ εὐσπλαγχνισθῇς τὸν σύνδουλόν σου;». Διότι καὶ ἂν ἀκόμη σοῦ φαίνεται αὐτὸ βαρύ, ὅμως ἔπρεπε νὰ προσέξῃς καὶ τὸ κέρδος ποὺ σοῦ ἔγινε καὶ αὐτὸ ποὺ πρόκειται νὰ σοῦ γίνῃ. Καὶ ἂν ἀκόμη ἡ ἐντολὴ εἶναι δύσκολος, ἔπρεπε νὰ σκεφθῇς τὸ ἔπαθλον· οὔτε ὅτι σὲ ἐλύπησεν ἐκεῖνος, ἀλλ' ὅτι σὺ παρώργισες τὸν Θεόν, μὲ τὸν ὁποῖον συνεφιλιώθης μὲ μίαν ἁπλῆν παράκλησιν. Ἐὰν ὅμως σοῦ ἦτο δύσκολον νὰ συμφιλιωθῇς καὶ ἔτσι μὲ αὐτὸν ποὺ σὲ ἐλύπησε, πολὺ πιὸ φοβερὸν εἶναι νὰ ριφθῇς εἰς τὴν γέενναν· καὶ ἂν αὐτὸ τὸ ἐσύγκρινες μὲ ἐκεῖνο, τότε θὰ ἦτο δυνατὸν ν' ἀντιληφθῇς, ὅτι αὐτὸ ἦτο πολὺ πιὸ ἐλαφρόν. Καὶ ὅταν μὲν ὤφειλε δέκα χιλιάδας τάλαντα, δὲν τὸν ὠνόμασε πονηρὸν οὔτε τὸν ὕβρισεν, ἀλλὰ τὸν ἠλέησεν, ὅταν ὅμως ἐπέδειξεν ἀχαριστίαν πρὸς τὸν σύνδουλόν του, τότε τὸν ὀνομάζει «πονηρὲ δοῦλε».

Ἂς τὰ ἀκούσωμεν αὐτὰ ὅσοι εἴμεθα πλεονέκται· διότι καὶ πρὸς ἡμᾶς ἀπευθύνεται ὁ λόγος αὐτός. Ἂς τὰ ἀκούσωμεν καὶ ὅσοι εἴμεθα ἄσπλαχνοι καὶ σκληροί· διότι δὲν εἴμεθα σκληροὶ διὰ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἑαυτούς μας. Ὅταν λοιπὸν θέλῃς νὰ μνησικακῇς, σκέψου ὅτι μνησικακεῖς εἰς βάρος σου καὶ ὄχι ἐναντίον τοῦ ἄλλου· διότι τὰ ἰδικά σου ἁμαρτήματα καθιστᾷς ἀσυγχώρητα καὶ ὄχι τοῦ πλησίον σου. Διότι σὺ μὲν ὅ,τι καὶ ἂν κάνῃς εἰς βάρος αὐτοῦ, τὸ κάνεις ὡς ἄνθρωπος καὶ ἰσχύει μόνον εἰς τὴν ἐδῶ ζωήν· ὁ Θεὸς ὅμως δὲν θὰ σὲ τιμωρήσῃ κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, ἀλλὰ μὲ μεγαλυτέραν τιμωρίαν, καὶ μάλιστα μὲ τιμωρίαν εἰς τὴν ἄλλην ζωήν. Διότι, λέγει, «τὸν παρέδωσεν εἰς τὰ βάσανα, ἕως ὅτου ἐξοφλήσῃ ὅλον τὸ χρέος του»· δηλαδὴ αἰωνίως· διότι οὐδέποτε θὰ τὸ ἐξοφλήσῃ. Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν ἔγινες καλύτερος μὲ τὴν εὐεργεσίαν, ἐναπομένει νὰ διορθωθῇς μὲ τὴν τιμωρίαν. Ἂν καὶ βέβαια τὰ χαρίσματα καὶ αἱ δωρεαὶ εἶναι ἀμετάκλητα», ἀλλ' ὅμως τόση ἦτο ἡ δύναμις τῆς κακίας, ὥστε καὶ αὐτὸν τὸν νόμον νὰ τὸν καταργήσῃ.

Ἑπομένως τί εἶναι φοβερώτερον ἀπὸ τὴν μνησικακίαν,

θείαν τοσαύτην καὶ τηλικαύτην ἀνατρέπον φαίνηται; Καὶ οὐδὲ ἁπλῶς αὐτὸν παρέδωκεν, ἀλλὰ ὀργισθείς. Ὅτε μὲν γὰρ ἐκέλευσε πραθῆναι, οὐκ ἦν ὀργῆς τὰ ῥήματα - οὐκοῦν οὐδὲ ἐποίησεν -, ἀλλ' ἀφορμὴ φιλανθρωπίας μεγίστη· νυνὶ δὲ ἀγανακτήσεως πολλῆς ἡ ψῆφος, καὶ τιμωρίας, καὶ κολάσεως. Τί οὖν ἡ παραβολὴ βούλεται; «Οὕτω ποιήσει καὶ ὑμῖν», φησίν, «ὁ Πατήρ μου, ἐὰν μὴ ἀφῆτε ἕκαστος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ἀπὸ τῆς καρδίας ὑμῶν τὰ παραπτώματα αὐτῶν». Οὐ λέγει, ὁ Πατὴρ ὑμῶν, ἀλλ', «ὁ Πατήρ μου». Οὐ γὰρ ἄξιον τοῦ τοιούτου καλεῖσθαι Πατέρα τὸν Θεόν, τοῦ οὕτω πονηροῦ καὶ μισανθρώπου.

5. Δύο τοίνυν ἐνταῦθα ζητεῖ, καὶ καταγινώσκειν ἡμᾶς τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ ἑτέροις ἀφιέναι· καὶ ἐκεῖνο διὰ τοῦτο, ἵνα εὐκολώτερον τοῦτο γένηται (ὁ γὰρ τὰ ἑαυτοῦ ἐννοῶν, συγγνωμονικώτερος ἔσται τῷ συνδούλῳ)· καὶ οὐχ ἁπλῶς ἀφιέναι ἀπὸ στόματος, ἀλλ' ἀπὸ καρδίας.

Μὴ δὴ καθ' ἑαυτῶν τὸ ξίφος ὠθῶμεν μνησικακοῦντες. Τί γάρ σε καὶ τοιοῦτον ἐλύπησεν ὁ λελυπηκώς, οἷον σὺ σαυτὸν ἐργάσῃ τῆς ὀργῆς μεμνημένος, καὶ ἐπισπώμενος κατὰ σαυτοῦ τὴν καταδικάζουσάν σε παρὰ Θεοῦ ψῆφον; Ἂν μὲν γὰρ νήφῃς καὶ φιλοσοφῇς, εἰς τὴν ἐκείνου κεφαλὴν περιστήσεται τὸ δεινόν, κἀκεῖνος ἔσται ὁ πάσχων κακῶς· ἂν δὲ μένῃς ἀγανακτῶν καὶ δυσχεραίνων, τότε αὐτὸς ὑποστήσῃ τὴν βλάβην, οὐ παρ' ἐκείνου, ἀλλὰ παρὰ σαυτοῦ. Μὴ

ὅταν αὐτὴ φαίνεται ν' ἀνατρέπη μίαν τόσον μεγάλην καὶ τέτοιου εἴδους θείαν δωρεάν; Καὶ δὲν τὸν παρέδωσεν ἁπλῶς εἰς τὰ βάσανα, ἀλλὰ ἐξοργισθείς. Διότι ὅταν ἔδωσεν ἐντολὴν νὰ πωληθῇ δὲν ἦσαν τὰ λόγια του ἀποτέλεσμα ὀργῆς — διὰ τοῦτο βέβαια καὶ δὲν τὸ ἔκανεν αὐτό —, ἀλλ' ἦτο πάρα πολὺ μεγάλη ἀφορμὴ φιλανθρωπίας, τώρα ὅμως ἡ ἀπόφασίς του εἶναι ἀποτέλεσμα μεγάλης ἀγανακτήσεως καὶ ἀποβλέπει πρὸς μεγάλην τιμωρίαν καὶ κόλασιν. Τί θέλει λοιπὸν νὰ μᾶς διδάξῃ ἡ παραβολή; «Τὸ ἴδιο», λέγει, «θὰ κάνῃ καὶ ὁ Πατήρ μου εἰς ἐσᾶς, ἐὰν δὲν συγχωρήσετε ὁ καθένας σας μέσα εἰς τὴν καρδίαν σας τὰ παραπτώματά των». Δὲν λέγει, ὁ Πατήρ σας, ἀλλ' «ὁ Πατήρ μου». Διότι δὲν ἦτο ἄξιος ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς νὰ ὀνομάζεται ὁ Θεὸς Πατήρ του, αὐτὸς ποὺ ἦτο πονηρὸς καὶ μισάνθρωπος.

5. Δύο λοιπὸν πράγματα ζητεῖ ἐδῶ ὁ Κύριος· καὶ ν' ἀναγνωρίζωμεν τὰ ἁμαρτήματά μας καὶ νὰ συγχωρῶμεν τὰ ἁμαρτήματα τῶν ἄλλων. Καὶ πρέπει νὰ ἔχωμεν ἐπίγνωσιν τῶν ἁμαρτιῶν μας διὰ νὰ συγχωρῶμεν εὐκολώτερον τὰ ἁμαρτήματα τῶν ἄλλων (διότι αὐτὸς ποὺ ἔχει ἐπίγνωσιν τῶν ἰδικῶν του ἁμαρτιῶν, εὐκολώτερον συγχωρεῖ τὸν σύνδουλόν του)· καὶ ἡ συγχώρησις δὲν πρέπει νά γίνεται ἁπλῶς μὲ τὸ στόμα, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν καρδίαν.

Ἂς μὴ σπρώχνωμεν λοιπὸν τὸ ξίφος εἰς τὸν ἑαυτόν μας ἐπιδεικνύοντες μνησικακίαν. Διότι τί εἶναι αὐτὸ ποὺ σοῦ ἔκανεν αὐτὸς ποὺ σὲ ἐλύπησε τόσον πολύ, ὥστε νὰ ἠμπορῇ νὰ ἐξισωθῇ μὲ τὸ κακὸν ποὺ θὰ προξενήσῃς σὺ εἰς τὸν ἑαυτόν σου μὲ τὸ νὰ διατηρῇς τὴν ὀργήν σου καὶ νὰ ἐπισύρῃς ἔτσι ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ σου τὴν καταδικαστικὴν ἀπόφασιν τοῦ Θεοῦ; Ἂν λοιπὸν εἶσαι νηφάλιος καὶ ἀντιμετωπίζεις μὲ φιλόσοφον διάθεσιν τὰ πράγματα, τὸ κακὸν θὰ μετατεθῇ εἰς τὴν κεφαλὴν ἐκείνου καὶ ἐκεῖνος θὰ εἶναι αὐτὸς ποὺ θὰ κακοπαθῇ. Ἐνῷ ἂν ἐξακολουθῇς νὰ διατηρῇς τὴν ἀγανάκτησίν σου καὶ τὴν λύπην σου, τότε ὁ ἴδιος θά ζημιωθῇς ὄχι ἀπὸ μέρους ἐκείνου, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτόν σου.

τοίνυν λέγε, ὅτι ὕβρισε καὶ διέβαλε καὶ μυρία εἰργάσατο κακά· ὅσα γὰρ ἂν εἴπῃς, τοσούτῳ μᾶλλον δεικνύεις αὐτὸν εὐεργέτην. Ἔδωκε γὰρ ἀφορμὴν ἀπολούσασθαι τὰ ἁμαρτήματα· ὥστε ὅσῳ ἂν μείζονα ἠδικηκὼς ᾖ, τοσούτῳ μείζονος ἁμαρτημάτων ἀφέσεως αἴτιός σοι καθίσταται. Ἂν γὰρ ἐθέλωμεν, οὐδεὶς ἡμᾶς ἀδικῆσαι δυνήσεται· ἀλλὰ καὶ οἱ ἐχθροὶ τὰ μέγιστα ὠφελήσουσιν ἡμᾶς.

Καὶ τί λέγω τοὺς ἀνθρώπους; Τοῦ γὰρ διαβόλου τί γένοιτ' ἂν πονηρότερον; ἀλλ' ὅμως καὶ ἐκεῖθεν πολλὴν ἀφορμὴν εὐδοκιμήσεως ἔχομεν, καὶ δείκνυσιν ὁ Ἰώβ. Εἰ δὲ ὁ διάβολος ἀφορμὴ γέγονε στεφάνων, τί δέδοικας ἄνθρωπον ἐχθρόν; Ὅρα οὖν ὅσα κερδαίνεις, πράως τὰς τῶν ἐχθρῶν φέρων ἐπηρείας. Πρῶτον μὲν καὶ μέγιστον, ἁμαρτημάτων ἀπαλλαγήν· δεύτερον, καρτερίαν καὶ ὑπομονήν· τρίτον, ἡμερότητα καὶ φιλανθρωπίαν. Ὁ γὰρ τοῖς λυποῦσιν οὐκ εἰδὼς ὀργίζεσθαι, πολλῷ μᾶλλον τοῖς φιλοῦσιν αὐτὸν ἐπιτήδειος ἔσται. Τέταρτον, τὸ καθαρεύειν ὀργῆς διηνεκῶς· ᾧ οὐδὲν γένοιτ' ἂν ἴσον. Ὁ γὰρ ὀργῆς καθαρεύων, εὔδηλον ὅτι καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἀθυμίας ἀπήλλακται, καὶ οὐκ ἀναλώσει τὸν βίον εἰς ματαιοπονίας καὶ ὀδύνας. Ὁ γὰρ οὐκ εἰδὼς ἀπεχθάνεσθαι, οὐδὲ λυπεῖσθαι οἶδεν, ἀλλὰ τρυφῆς ἀπολαύσεται καὶ μυρίων ἀγαθῶν. Ὥστε ἑαυτοὺς τιμωρούμεθα μισοῦντες ἑτέρους· ὥσπερ οὖν καὶ ἑαυτοὺς εὐεργετοῦμεν ἀγαπῶντες. Πρὸς τούτοις ἅπασιν αἰδέσιμος ἔσῃ καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐχθροῖς, κἂν δαίμονες ὦσι· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἔ-

Μὴ λέγῃς λοιπόν, ὅτι σὲ ὕβρισε καὶ σὲ ἐσυκοφάντησε καὶ σοῦ ἐπροξένησεν ἀμέτρητα κακά· διότι ὅσα περισσότερα εἰπῇς, τόσον μεγαλύτερον εὐεργέτην σου τὸν παρουσιάζεις, καθ' ὅσον σοῦ ἔδωσε τὴν ἀφορμὴν νὰ καθαρισθῇς ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματά σου. Ἑπομένως ὅσον μεγαλύτεραι εἶναι αἱ ἀδικίαι ποὺ σοῦ ἔκανε, τόσον περισσότερον γίνεται αἴτιος διὰ νὰ συγχωρηθοῦν τὰ ἁμαρτήματά σου. Διότι ἐὰν θέλωμεν κανεὶς δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ μᾶς ἀδικήσῃ, ἀλλ' ἀντιθέτως καὶ οἱ ἐχθροί μας θὰ μᾶς ὠφελήσουν πάρα πολύ.

Καὶ διατί ἀναφέρω τοὺς ἀνθρώπους; Διότι τί θὰ ἠμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ πονηρότερον ἀπὸ τὸν διάβολον; ἀλλ' ὅμως καὶ αὐτὸς μᾶς γίνεται μεγάλῃ ἀφορμὴ προκοπῆς μας εἰς τὴν ἀρετήν, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸν Ἰώβ. Ἐάν δὲ ὁ διάβολος ἔγινεν ἀφορμὴ στεφάνων, τί φοβεῖσαι τὸν ἐχθρὸν καὶ συνάνθρωπόν σου; Πρόσεχε λοιπὸν πόσα κερδίζεις, ὅταν ἀντιμετωπίζῃς μὲ ἐπιείκειαν τὰς ἐχθρότητας ἐκ μέρους τῶν ἐχθρῶν σου. Τὸ πρῶτον καὶ μέγιστον, ὅτι ἀπαλλάσσεσαι ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματά σου. Δεύτερον ἀποκτᾷς καρτερίαν καὶ ὑπομονήν. Τρίτον γίνεσαι ἐπιεικὴς καὶ φιλάνθρωπος. Διότι αὐτὸς ποὺ γνωρίζει νὰ μὴ ὀργίζεται ἐναντίον ἐκείνων ποὺ τὸν λυποῦν, θὰ γίνῃ πιὸ ὠφέλιμος καὶ εὐνοϊκὸς πρὸς αὐτοὺς ποὺ τὸν ἀγαποῦν. Τέταρτον εἶναι πάντοτε καθαρὸς ἀπὸ ὀργήν, πρᾶγμα μὲ τὸ ὁποῖον τίποτε δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἐξισωθῇ. Διότι αὐτὸς ποὺ εἶναι καθαρὸς ἀπὸ ὀργήν, εἶναι ὁλοφάνερον ὅτι ἔχει ἀπαλλαγῆ καὶ ἀπὸ τὴν λύπην ποὺ προέρχεται ἀπὸ αὐτὴν καὶ δὲν θὰ περάσῃ τὴν ζωήν του μὲ ἀσκόπους κόπους καὶ ὀδύνας. Πράγματι αὐτὸς ποὺ δὲν γνωρίζει νὰ μισῇ τοὺς ἄλλους, δὲν γνωρίζει οὔτε καὶ νὰ λυπῆται, ἀλλὰ θ' ἀπολαύσῃ τρυφὴν καὶ ἄπειρα ἀγαθά. Ὥστε τοὺς ἑαυτούς μας τιμωροῦμεν, ὅταν μισοῦμεν τοὺς ἄλλους, ὅπως ἀκριβῶς βέβαια τοὺς ἑαυτούς μας εὐεργετοῦμεν ὅταν ἀγαπῶμεν τοὺς συνανθρώπους μας. Ἐκτὸς ἀπὸ ὅλα αὐτὰ θὰ σὲ σέβωνται ὅλοι καὶ αὐτοὶ οἱ ἐχθροί σου ἀκόμη καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι δαίμονες· μᾶλλον δὲ οὔτε κἂν θὰ ἔχῃς εἰς τὸ

ξεις λοιπὸν ἐχθρὸν διακείμενος οὕτω. Τὸ δὲ πάντων μεῖζον καὶ πρῶτον, τὴν τοῦ Θεοῦ κερδαίνεις φιλανθρωπίαν· κἂν ἡμαρτηκὼς ᾖς, τεύξῃ συγγνώμης· κἂν κατωρθωκὼς ᾖς, πλείονα προσλήψῃ παρρησίαν. Ἀνύσωμεν τοίνυν τὸ μηδένα μισεῖν, ἵνα καὶ ὁ Θεὸς ἡμᾶς φιλήσῃ· ἵνα κἂν μυρίων ταλάντων ὦμεν ὑπεύθυνοι, σπλαγχνισθῇ καὶ ἐλεήσῃ.

Ἀλλ᾽ ἠδίκησαι παρ᾽ αὐτοῦ; Οὐκοῦν ἐλέησον αὐτόν, μὴ μισήσῃς· δάκρυσον καὶ θρήνησον, μὴ ἀποστραφῇς. Οὐ γὰρ σὺ εἶ ὁ προσκεκρουκὼς τῷ Θεῷ, ἀλλ᾽ ἐκεῖνος· σὺ δὲ καὶ εὐδοκίμησας, ἐὰν ἐνέγκῃς. Ἐννόησον, ὅτι σταυροῦσθαι μέλλων ὁ Χριστός, ὑπὲρ ἑαυτοῦ μὲν ἔχαιρεν, ὑπὲρ δὲ τῶν σταυρούντων ἐδάκρυεν. Οὕτω καὶ ἡμᾶς διακεῖσθαι χρή· καὶ ὅσῳ ἂν ἀδικώμεθα, τοσούτῳ μᾶλλον θρηνεῖν τοὺς ἀδικοῦντας. Ἡμῖν μὲν γὰρ πολλὰ ἐντεῦθεν τὰ ἀγαθά· ἐκείνοις δὲ τὰ ἐναντία. Ἀλλ᾽ ἐπὶ πάντων ὕβρισε καὶ ἐτύπτησεν; Οὐκοῦν ἐπὶ πάντων ἑαυτὸν ᾔσχυνε καὶ ἠτίμασε, καὶ μυρίων κατηγόρων ἤνοιξε στόματα, καὶ σοὶ πλείονας τοὺς στεφάνους ὕφηνε, καὶ πολλούς σοι τῆς μακροθυμίας συνήγαγε κήρυκας.

Ἀλλὰ πρὸς ἑτέρους διέβαλε; Καὶ τί τοῦτο, τοῦ Θεοῦ ὄντος τοῦ μέλλοντος ἀπαιτεῖν τὰς εὐθύνας, ἀλλ᾽ οὐκ ἐκείνων τῶν ἀκουσάντων; Ἑαυτῷ γὰρ προσέθηκε κολάσεως ὑπόθεσιν, ἵνα μὴ μόνον ὑπὲρ τῶν οἰκείων, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ὧν περὶ σοῦ διελέχθη, παράσχῃ λόγον. Καὶ σὲ μὲν πρὸς ἀνθρώπους διέβαλεν, αὐτὸς δὲ πρὸς Θεὸν διεβλήθη. Εἰ δὲ οὐκ ἀρκεῖ σοι ταῦτα, ἐννόησον ὅτι καὶ ὁ δεσπότης σου διεβλήθη, καὶ

ἐξῆς ἐχθρὸν ἐὰν ζῇς κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Τὸ μεγαλύτερον ὅμως καὶ τὸ πρῶτον ἀπὸ ὅλα εἶναι ὅτι κερδίζεις τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἂν ἔχῃς ἁμαρτήσει, θὰ λάβῃς συγχώρησιν, ἂν δὲ ζῇς ἐνάρετα, θ' ἀποκτήσῃς περισσοτέραν παρρησίαν. Ἂς προσπαθοῦμεν λοιπὸν νὰ ἐπιτύχωμεν ὥστε νὰ μὴ μισοῦμεν κανένα, διὰ νὰ μᾶς ἀγαπήσῃ καὶ ὁ Θεός, ὥστε καὶ ἂν ἀκόμη εἴμεθα ὑπεύθυνοι μυρίων ταλάντων, νὰ μᾶς σπλαγχνισθῇ καὶ νὰ μᾶς ἐλεήσῃ.

Μήπως ὅμως ἠδικήθῃς ἀπὸ αὐτόν; Ἐλέησέ τον λοιπὸν καὶ μὴ τὸν μισήσῃς· κλαῦσε καὶ θρήνησε δι' αὐτὸν καὶ μὴ τὸν ἀποστραφῇς. Διότι δὲν εἶσαι σὺ ἐκεῖνος ποὺ ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν μὲ τὸν Θεόν, ἀλλ' ἐκεῖνος· μάλιστα δὲ καὶ θὰ σημειώσῃς πρόοδον εἰς τὴν ἀρετήν, ἐὰν ὑποφέρῃς τὴν ἀδικίαν. Ἀναλογίσου, ὅτι ὅταν ἐπρόκειτο ὁ Χριστὸς νὰ σταυρωθῇ, ὑπὲρ μὲν τοῦ ἑαυτοῦ του ἐχαίρετο, ἐδάκρυζεν ὅμως ὑπὲρ ἐκείνων ποὺ τὸν ἐσταύρωνον. Ἔτσι πρέπει καὶ ἐμεῖς νὰ συμπεριφερώμεθα· καὶ ὅσον περισσότερον θὰ ἀδικούμεθα, τόσον περισσότερον νὰ θρηνοῦμεν δι' αὐτοὺς ποὺ μᾶς ἀδικοῦν. Διότι ἡμεῖς θ' ἀποκομίσωμεν ἀπὸ ἐκεῖ πολλὰ ἀγαθά, ἐνῷ ἐκεῖνοι τὰ ἀντίθετα. Μήπως ὅμως ἐπὶ πλέον σὲ ὕβρισε καὶ σὲ ἐκτύπησεν; Μὰ τότε παρουσίᾳ ὅλων κατεντρόπιασε τὸν ἑαυτόν του καὶ τὸν ἠτίμασε καὶ ἤνοιξε τὰ στόματα ἀπείρων κατηγόρων, ἐνῷ δι' ἐσένα ὕφανε περισσοτέρους στεφάνους καὶ ἔγινεν αἰτία ν' ἀποκτήσῃς πολλοὺς κήρυκας τῆς μακροθυμίας σου.

Μήπως ὅμως σὲ ἐσυκοφάντησεν εἰς ἄλλους; Καὶ τί μ' αὐτό, ἀφοῦ ὁ Θεὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ πρόκειται νὰ ζητήσῃ ἀπὸ ἐσένα εὐθύνας καὶ ὄχι ἐκεῖνοι ποὺ ἤκουσαν νὰ σὲ συκοφαντῇ; Διότι εἰς τὸν ἑαυτόν του προσέθεσεν αἰτίαν διὰ τιμωρίαν, ὥστε ν' ἀπολογηθῇ ὄχι μόνον διὰ τὰ ἰδικά του ἁμαρτήματα, ἀλλὰ καὶ δι' ὅσα εἶπεν ἐναντίον σου. Καὶ ἐσένα μὲν σὲ ἐσυκοφάντησε πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ἐνῷ ὁ ἴδιος ἐσυκοφαντήθη ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν ὅμως δὲν σοῦ ἀρκοῦν αὐτά, ἀναλογίσου ὅτι καὶ ὁ Κύριός σου ἐσυκοφαντήθη

ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ καὶ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, καὶ πρὸς τοὺς μάλιστα φιλουμένους· καὶ ὁ τούτου μονογενὴς πάλιν τὰ αὐτά. Διὸ ἔλεγεν· «Εἰ τὸν οἰκοδεσπότην Βεελζεβοὺλ ἐκάλεσαν, πολλῷ μᾶλλον τοὺς οἰκιακοὺς αὐτοῦ;». Καὶ οὐ διέβαλεν αὐτὸν μόνον ὁ πονηρὸς δαίμων ἐκεῖνος, ἀλλὰ καὶ ἐπιστεύθη· καὶ διέβαλεν, οὐ τὰ τυχόντα, ἀλλὰ τὰ μέγιστα ὀνείδη καὶ ἐγκλήματα. Καὶ γὰρ δαιμονῶντα αὐτὸν ἔφησε καὶ πλάνον εἶναι καὶ ἀντίθεον.

Ἀλλὰ καὶ εὐεργετήσας ἔπαθες κακῶς; Καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα ὑπὲρ μὲν τοῦ ποιήσαντος θρήνει καὶ ἄλγει, ὑπὲρ δὲ σεαυτοῦ καὶ χαῖρε, ὅτι Θεῷ γέγονας ὅμοιος, τῷ τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντι ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθούς. Εἰ δὲ καὶ ὑπερβαίνει σε τὸ τὸν Θεὸν μιμεῖσθαι· καίτοιγε τῷ νήφοντι οὐδὲ τοῦτο δύσκολον· ἀλλ' ὅμως εἰ σου μεῖζον εἶναι τοῦτό σοι δοκεῖ, φέρε σε πρὸς τοὺς συνδούλους ἀγάγωμεν· πρὸς τὸν Ἰωσήφ, τὸν μυρία παθόντα καὶ εὐεργετήσαντα τοὺς ἀδελφούς· πρὸς τὸν Μωϋσέα, τὸν μετὰ μυρίας ἐπιβουλὰς ὑπὲρ αὐτῶν δεηθέντα· πρὸς τὸν μακάριον Παῦλον, τὸν οὐδὲ ἀριθμῆσαι ἔχοντα ἅπερ ἔπαθε παρ' αὐτῶν, καὶ ἀξιοῦντα ἀνάθεμα εἶναι ὑπὲρ αὐτῶν· πρὸς τὸν Στέφανον, τὸν λιθαζόμενον καὶ παρακαλοῦντα λυθῆναι αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην.

Καὶ ταῦτα πάντα ἐννοήσας, ἔκβαλε πᾶσαν ὀργήν, ἵνα καὶ ἡμῖν ὁ Θεὸς ἀφῇ πάντα τὰ παραπτώματα, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

10. Ματθ. 10, 25.
11. Προβλ. Ματθ. 5, 45.
12. Προβλ. Ρωμ. 9, 3.
13. Προβλ. Πράξ. 7, 59.

καὶ ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ καὶ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων καὶ μάλιστα πρὸς ἐκείνους ποὺ ἠγάπα πάρα πολὺ καὶ ὁ μονογενὴς Υἱός του πάλιν ἔπαθε τὰ ἴδια. Διά τοῦτο ἔλεγεν· «Ἐὰν τὸν οἰκοδεσπότην τὸν ἀπεκάλεσαν Βεελζεβούλ, πόσον μᾶλλον τοὺς ἰδικούς του;»[10]. Καὶ ὄχι μόνον ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος δαίμων τὸν ἐσυκοφάντησεν, ἀλλὰ καὶ ἔγινε πιστευτός· καὶ δὲν ἦσαν τυχαῖαι αἱ διαβολαί του, ἀλλὰ τὸν διέβαλε μὲ τὰ μεγαλύτερα ὀνείδη καὶ ἐγκλήματα. Καθ' ὅσον τὸν ἀπεκάλεσε καὶ δαιμονισμένον καὶ πλάνον καὶ ἀντίθεον.

Μήπως ὅμως ἂν καὶ τὸν εὐεργέτησες, σοῦ ἔκανε κακόν; Μὰ ἀκριβῶς δι' αὐτὸν τὸν λόγον, ὑπὲρ ἐκείνου μὲν νὰ θρηνῇς, ὑπὲρ δὲ τοῦ ἑαυτοῦ σου νὰ χαίρεσαι, διότι ἔγινες ὅμοιος μὲ τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος ἀνατέλλει τὸν ἥλιόν του ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθούς[11]. Ἐὰν ὅμως ὑπερβαίνῃ τὰς δυνάμεις σου νὰ μιμῆσαι τὸν Θεόν, ἄν καὶ αὐτὸ βέβαια δὲν εἶναι δύσκολον διὰ τὸν νηφάλιον ἄνθρωπον, ἐὰν λοιπὸν παρ' ὅλα αὐτὰ νομίζῃς ὅτι αὐτὸ ὑπερβάλλει τὰς δυνάμεις σου, ἐμπρὸς νὰ σὲ ὁδηγήσω πρὸς τοὺς συνδούλους σου, πρὸς τὸν Ἰωσήφ, ποὺ ἂν καὶ ἔπαθε μύρια ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς του, ὅμως τοὺς εὐεργέτησεν· πρὸς τὸν Μωϋσῆν, ποὺ παρὰ τὰς ἀπείρους ἐπιβουλάς, προσηυχήθη ὑπὲρ αὐτῶν ποὺ τὸν διέβαλον· πρὸς τὸν μακάριον Παῦλον, ὁ ὁποῖος δὲν ἠμπορεῖ ν' ἀπαριθμήσῃ αὐτὰ ποὺ ἔπαθεν ἀπὸ αὐτοὺς καὶ ποὺ παρ' ὅλα αὐτὰ ηὔχετο ν' ἀποχωρισθῇ ἀπὸ τὸν Χριστὸν χάριν αὐτῶν[12]· πρὸς τὸν Στέφανον, ποὺ κατὰ τὴν ὥραν τοῦ λιθοβολισμοῦ του παρεκάλει τὸν Θεὸν νὰ τοὺς συγχωρήσῃ αὐτὴν τὴν ἁμαρτίαν των[13].

Αὐτὰ λοιπὸν ἀφοῦ τὰ βάλῃς καλὰ εἰς τὸν νοῦν σου, διῶξε ἀπὸ μέσα σου κάθε ὀργήν, ὥστε καὶ ὁ Θεὸς νὰ συγχωρήσῃ εἰς ἡμᾶς ὅλα τὰ ἁμαρτήματα, μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖον εἰς Πατέρα καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει δόξα καὶ δύναμις καὶ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΞΒ΄
Ματθ. 19, 1 - 15

«Καὶ ἐγένετο, ὅτε ἐτέλεσεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς λόγους τούτους, μετῆρεν ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας καὶ ἦλθεν ἐπὶ τὰ ὅρια τῆς Ἰουδαίας πέραν τοῦ Ἰορδάνου».

1. Συνεχῶς τὴν Ἰουδαίαν ἀφεὶς διὰ τὴν βασκανίαν τὴν ἐκείνων, νῦν ἐπιχωριάζει λοιπόν, ἐπειδὴ τὸ πάθος ἐγγὺς ἔμελλεν εἶναι· οὐ μὴν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα τέως ἄνεισιν, ἀλλ' εἰς τὰ ὅρια τῆς Ἰουδαίας. «Καὶ ἐλθόντι ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοί, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς». Οὔτε τῇ τῶν λόγων διδασκαλίᾳ διηνεκῶς ἐνδιατρίβει, οὔτε τῇ τῶν σημείων θαυματουργίᾳ· ἀλλὰ νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δὲ ἐκεῖνο ποιεῖ, ποικίλλων τὴν σωτηρίαν τῶν προσεδρευόντων καὶ ἑπομένων, ὥστε ἀπὸ μὲν τῶν σημείων ἀξιόπιστος, ἐν οἷς ἔλεγε, φανῆναι διδάσκαλος, ἀπὸ δὲ τῆς τῶν λόγων διδασκαλίας ἐπιτεῖναι τὸ ἀπὸ τῶν σημείων κέρδος. Τοῦτο δὲ ἦν τὸ πρὸς θεογνωσίαν αὐτοὺς χειραγωγῆσαι.

Σὺ δέ μοι κἀκεῖνο σκόπει, πῶς ὁλοκλήρους δήμους παρατρέχουσιν ἑνὶ ῥήματι οἱ μαθηταί, οὐ κατὰ ὄνομα ἕκαστον ἀπαγγέλλοντες τῶν θεραπευομένων. Οὐ γὰρ εἶπον, ὅτι ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα, ἀλλ', ὅτι πολλοί, τὸ ἀκόμπαστον παιδεύοντες. Ἐθεράπευε δὲ ὁ Χριστός, ἐκείνους τε εὐεργετῶν, καὶ δι' ἐκείνων πολλοὺς ἑτέρους. Ἡ γὰρ τῆς τούτων ἀσθενείας διόρθωσις ἑτέροις ὑπόθεσις θεογνωσίας ἐγίνετο. Ἀλλ' οὐχὶ

ΟΜΙΛΙΑ ΞΒ´
Ματθ. 19, 1 - 15

«Καὶ ὅταν ὁ Ἰησοῦς ἐτελείωσε τοὺς λόγους του αὐτούς, ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὴν Γαλιλαίαν καὶ ἦλθεν εἰς τὰ σύνορα τῆς Ἰουδαίας πέραν ἀπὸ τὸν Ἰορδάνην».

1. Μολονότι συνεχῶς ἀπέφευγε τὴν Ἰουδαίαν ἐξ αἰτίας τοῦ φθόνου ἐκείνων, τώρα ἐπισκέπτεται πλέον αὐτὴν συχνα, ἐπειδὴ τὸ πάθος του εὑρίσκετο πλησίον· καὶ δὲν ἀνέβη βέβαια ἀπὸ τὴν ἀρχὴν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ἀλλ' ἔρχεται εἰς τὰ σύνορα τῆς Ἰουδαίας. «Καὶ ὅταν ἦλθεν ἐκεῖ τὸν ἠκολούθησεν πολὺ πλῆθος λαοῦ καὶ ἐθεράπευσε τοὺς ἀσθενεῖς των». Οὔτε συνεχῶς ἀσχολεῖται μὲ τὴν διδασκαλίαν διὰ τῶν λόγων, οὔτε μὲ τὴν ἐπιτέλεσιν θαυμάτων, ἀλλ' ἄλλοτε μὲν κάνει αὐτό, ἄλλοτε δὲ ἐκεῖνο, ποικίλλων ἔτσι τὰ μέσα σωτηρίας ἐκείνων ποὺ ἔμενον πλησίον του καὶ τὸν ἠκολούθουν, ὥστε ἀπὸ μὲν τὰ θαύματα νὰ γίνεται ἀξιόπιστος διδάσκαλος δι' ὅσα τοὺς ἐδίδασκεν, ἀπὸ δὲ τὴν διδασκαλίαν διὰ τῶν λόγων ν' αὐξήσῃ τὸ κέρδος των ποὺ προήρχετο ἀπὸ τὰ θαύματα. Τὸ κέρδος των δὲ αὐτὸ ἦτο τὸ νὰ τοὺς ὁδηγήσῃ πρὸς τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ.

Σὺ ὅμως, σὲ παρακαλῶ, πρόσεχε καὶ ἐκεῖνο, πῶς δηλαδὴ οἱ μαθηταί του παραλείπουν μὲ μίαν λέξιν ὁλόκληρα πλήθη λαοῦ, μὴ ἀναφέροντες ὀνομαστικῶς τὸν καθένα ἀπὸ τοὺς θεραπευομένους. Διότι δὲν εἶπον ὅτι ἐθεραπεύθησαν ὁ τάδε καὶ ὁ τάδε, ἀλλ' ὅτι ἐθεραπεύθησαν πολλοί, διδάσκοντες ἔτσι τὴν ἀποφυγὴν τῆς καυχήσεως. Μὲ τὰς θεραπείας ποὺ ἔκανεν ὁ Χριστός, καὶ ἐκείνους εὐηργέτει καὶ διὰ μέσῳ ἐκείνων καὶ πολλοὺς ἄλλους. Διότι ἡ θεραπεία τῆς ἀσθενείας ἐκείνων ἐγίνετο αἰτία γνώσεως τοῦ Θεοῦ διὰ τοὺς

τοῖς Φαρισαίοις, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο μᾶλλον ἐκθηριοῦνται· καὶ προσέρχονται αὐτῷ πειράζοντες. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν γινομένων ἐπιλαβέσθαι οὐκ εἶχον, προβλήματα αὐτῷ προβάλλουσι. «Προσελθόντες γὰρ αὐτῷ καὶ πειράζοντες ἔλεγον· εἰ ἔξεστιν ἀνθρώπῳ ἀπολῦσαι τὴν γυναῖκα αὐτοῦ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν;».

Ὢ τῆς ἀνοίας. Ὤιοντο ἐπιστομίζειν αὐτὸν διὰ τῶν ζητημάτων, καίτοιγε ἤδη λαβόντες αὐτοῦ τεκμήριον τῆς δυνάμεως ταύτης. Ὅτε γοῦν περὶ τοῦ Σαββάτου πολλὰ διελέχθησαν, ὅτε εἶπον, ὅτι βλασφημεῖ, ὅτε εἶπον, ὅτι δαιμόνιον ἔχει, ὅτε τοῖς μαθηταῖς ἐπετίμησαν διὰ τῶν σπορίμων βαδίζουσιν, ὅτε περὶ ἀνίπτων διελέχθησαν χειρῶν, πανταχοῦ ἀπορράψας αὐτῶν τὰ στόματα, καὶ τὴν ἀναίσχυντον ἐμφράξας γλῶτταν, οὕτω παρέπεμψεν. Ἀλλ' ὅμως οὐδὲ οὕτως ἀφίστανται. Τοιοῦτον γὰρ ἡ πονηρία, τοιοῦτον ἡ βασκανία, ἀναίσχυντον καὶ ἰταμόν· κἂν μυριάκις ἐπιστομισθῇ, μυριάκις ἐφίσταται πάλιν.

Σὺ δέ μοι σκόπει καὶ τὴν ἐκ τοῦ τρόπου τῆς ἐρωτήσεως κακουργίαν. Οὐδὲ γὰρ εἶπον αὐτῷ· ἐκέλευσας μὴ ἀφιέναι γυναῖκα - καὶ γὰρ ἤδη ἦν περὶ τοῦ νόμου τούτου διαλεχθείς, ἀλλ' ὅμως οὐκ ἐμνημόνευσαν ἐκείνων τῶν ρημάτων -, ἀλλ' ὡρμήθησαν μὲν ἐκεῖθεν, οἰόμενοι δὲ μείζονα ποιεῖν τὴν ἐνέδραν, καὶ βουλόμενοι εἰς ἀντινομίας ἀνάγκην αὐτὸν ἐμβαλεῖν, οὐ λέγουσι, διατί ἐνομοθέτησας τὸ καὶ τό; ἀλλ' ὡς οὐδενὸς εἰρημένου, ἐρωτῶσιν, «εἰ ἔξεστι», προσδοκῶντες ὅτι ἐπιλέλησται εἰρηκώς· καὶ ὄντες ἕτοιμοι, εἰ μὲν εἴποι, ὅτι ἔξεστιν

1. Προβλ. Ματθ. 12, 1-21.
2. Προβλ. Ματθ. 9, 3.
3. Προβλ. Ἰω. 10, 20.
4. Προβλ. Ματθ. 12, 2.
5. Προβλ. Μάρκ. 7, 5.
6. Προβλ. Ματθ. 5, 31-32.

ἄλλους. Τοῦτο ὅμως δὲν συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς Φαρισαίους, ἀλλὰ καὶ ἀκριβῶς δι' αὐτὸν τὸν λόγον γίνονται φοβερώτερα θηρία καὶ τὸν πλησιάζουν μὲ σκοπὸν νὰ τὸν πειράξουν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν ἠμποροῦσαν, στηριζόμενοι εἰς τὰ ὅσα ἔκανε, νὰ τὸν κατηγορήσουν καὶ νὰ τὸν συλλάβουν, διὰ τοῦτο προβάλλουν προβλήματα πρὸς λύσιν. Διότι, λέγει, «Τὸν ἐπλησίασαν οἱ Φαρισαῖοι μὲ σκοπὸν νὰ τὸν πειράξουν καὶ τοῦ ἔλεγον· μήπως ἐπιτρέπεται εἰς τὸν ἄνδρα νὰ χωρίσῃ τὴν γυναῖκα του δι' ὁποιανδήποτε αἰτίαν;».

Ὢ τῆς ἀνοησίας των. Ἐνόμιζον ὅτι θὰ τὸν ἀπεστόμωνον διὰ τῶν ἐρωτήσεών των, ἂν καὶ βέβαια εἶχον λάβει ἤδη ἀπόδειξιν τῆς δυνάμεώς του αὐτῆς. Ὅταν δηλαδὴ εἶχον μακρὰν συζήτησιν περὶ τῆς ἀργίας τοῦ Σαββάτου[1], ὅταν εἶπον ὅτι βλασφημεῖ[2], ὅταν εἶπον ὅτι ἔχει δαιμόνιον[3], ὅταν κατηγόρησαν τοὺς μαθητάς του ποὺ ἐβάδιζον διὰ μέσου τῶν χωραφιῶν μὲ σῖτον[4], ὅταν συνεζήτησαν μαζί του περὶ ἀνίπτων χειρῶν[5], εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς περιπτώσεις, ἀφοῦ ἔκλεισε τὰ στόματά των καὶ ἔφραξε τὴν ἀναίσχυντον γλῶσσαν των, τοὺς ἀπεμάκρυνε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀπὸ κοντά του. Ἀλλ' ὅμως οὔτε καὶ ἔτσι παραιτοῦνται. Διότι τέτοιο ἀναίσχυντον καὶ θρασὺ πάθος εἶναι ἡ πονηρία, τέτοιο πάθος εἶναι ὁ φθόνος· καὶ ἂν ἀκόμη ἀποστομωθῇ μυρίας φοράς, ἐπιτίθεται καὶ πάλιν ἀπείρους φοράς.

Σὺ ὅμως, σὲ παρακαλῶ, πρόσεχε τὴν κακουργίαν των καὶ ἀπὸ τὸν τρόπον τῆς ἐρωτήσεως. Διότι δὲν τοῦ εἶπον, Ἐπρόσταξες νὰ μὴ ἀφήνῃ κανεὶς τὴν γυναῖκα του — καθ' ὅσον εἶχεν ἤδη ὁμιλήσει περὶ τοῦ νόμου αὐτοῦ[6], παρ' ὅλα αὐτὰ δὲν ἐμνημόνευσαν ἐκείνους τοὺς λόγους —, ἀλλ' ὡρμήθησαν μὲν ἀπὸ ἐκεῖ, νομίζοντες ὅμως ὅτι θὰ τοῦ στήσουν μεγαλυτέραν ἐνέδραν καὶ θέλοντες νὰ τὸν ὁδηγήσουν κατ' ἀνάγκην εἰς ἀντίφασιν, δὲν τοῦ λέγουν, διατί ἐνομοθέτησες αὐτὸ καὶ αὐτό; ἀλλ', ὡσὰν νὰ μὴ εἶχε λεχθῇ τίποτε, τὸν ἐρωτοῦν, «ἐὰν ἐπιτρέπεται», ἀναμένοντες ὅτι ἔχει λησμονήσει ὅτι ὡμίλησε περὶ αὐτοῦ· καὶ εἶναι ἕτοιμοι, ἐὰν μὲν εἰπῇ

ἀφεῖναι, ἀντιθεῖναι αὐτῷ τὰ παρ᾽ αὐτοῦ εἰρημένα, καὶ εἰπεῖν· πῶς οὖν εἴρηκας τὰ ἐναντία; εἰ δὲ τὰ αὐτὰ πάλιν ἅπερ καὶ ἔμπροσθεν, ἀντιθεῖναι τὸ Μωϋσέως.

Τί οὖν αὐτός; Οὐκ εἶπε, «τί με πειράζετε, ὑποκριταί;», καίτοιγε μετὰ ταῦτα λέγει, ἀλλ᾽ ἐνταῦθα οὔ φησι τοῦτο. Τί δήποτε; Ἵνα μετὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ καὶ τὴν ἡμερότητα ἐπιδείξηται. Οὔτε γὰρ ἀεὶ σιγᾷ, ἵνα μὴ νομίσωσι λανθάνειν, οὔτε ἀεὶ ἐλέγχει, ἵνα παιδεύσῃ ἡμᾶς ἡμέρως πάντα φέρειν. Πῶς οὖν αὐτοῖς ἀποκρίνεται; «Οὐκ ἀνέγνωτε, ὅτι ὁ ποιήσας ἀπ᾽ ἀρχῆς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς; καὶ εἶπεν· ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. Ὥστε οὐκέτι εἰσὶ δύο, ἀλλὰ σὰρξ μία. Ὃ οὖν ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω».

Ὅρα σοφίαν διδασκάλου. Ἐρωτηθεὶς γάρ, «εἰ ἔξεστιν», οὐκ εὐθέως εἶπεν, οὐκ ἔξεστιν, ἵνα μὴ θορυβηθῶσι καὶ ταραχθῶσιν, ἀλλὰ πρὸ τῆς ἀποφάσεως διὰ τῆς κατασκευῆς κατέστησε δῆλον τοῦτο, δεικνὺς ὅτι καὶ αὐτὸ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ ἐστι τὸ πρόσταγμα, καὶ ὅτι οὐκ ἐναντιούμενος Μωϋσεῖ ταῦτα ἐπέταξεν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα συμβαίνων. Σκόπει δὲ αὐτὸν οὐκ ἀπὸ τῆς δημιουργίας ἰσχυριζόμενον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ προστάγματος αὐτοῦ. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἐποίησεν ἕνα ἄνδρα καὶ μίαν γυναῖκα μόνον ἀλλ᾽ ὅτι καὶ τοῦτο ἐκέλευσεν, ὥστε τὸν ἕνα τῇ μιᾷ συνάπτεσθαι. Εἰ δὲ ἐβούλετο ταύτην μὲν ἀφιέναι, ἑτέραν δὲ ἐπεισάγειν, ἕνα ἄνδρα

7. Ματθ. 22, 18.
8. Πρβλ. Γεν. 2, 24.

ὅτι ἐπιτρέπεται νὰ ἀφήσουν τὰς γυναῖκας των, νὰ τοῦ ἀντιπαραθέσουν τὰ αὐτὰ ποὺ ὁ ἴδιος εἶπε παλαιότερον καὶ νὰ τοῦ εἰποῦν· Πῶς λοιπὸν τότε εἶχες εἴπει τὰ ἀντίθετα; ἐὰν ὅμως καὶ πάλιν ἐπαναλάβη τὰ ἴδια ποὺ εἶπε καὶ παλαιότερα, νὰ τοῦ προβάλουν τὸν νόμον τοῦ Μωϋσέως.

Τί ἀπαντᾷ λοιπὸν αὐτός; Δὲν εἶπε, «Διατί μὲ πειράζετε, ὑποκριταί;»[7], ἂν καὶ βέβαια εἰς τὴν συνέχειαν τὸ λέγει καὶ αὐτό, ἀλλὰ τώρα δὲν τοὺς τὸ λέγει αὐτό. Πρὸς ποῖον σκοπὸν λοιπόν; Διὰ νὰ τοὺς δείξῃ μαζὶ μὲ τὴν δύναμίν του καὶ τὴν πραότητά του. Οὔτε βέβαια πάντοτε σιωπᾷ, διὰ νὰ νομίσουν ὅτι δὲν γνωρίζει τὰς σκέψεις των, οὔτε δὲ τοὺς ἐλέγχει πάντοτε, διὰ νὰ μᾶς διδάξῃ νὰ τὰ ὑποφέρωμεν ὅλα μὲ πραότητα. Ποίαν λοιπὸν ἀπάντησιν τοὺς δίδει; «Δὲν ἀνεγνώσατε, ὅτι ὁ Θεὸς ποὺ ἐδημιούργησε τὰ πάντα, ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἔκανε τὸν ἄνδρα μαζὶ μὲ τὴν γυναῖκα; καὶ εἶπεν· Διὰ τοῦτο ὁ ἄνθρωπος θὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν πατέρα του καὶ τὴν μητέρα του καὶ θὰ προσκολληθῇ εἰς τὴν γυναῖκα του καὶ θὰ γίνουν οἱ δύο μία σάρκα[8]. Ἄρα δὲν εἶναι πλέον δύο, ἀλλὰ μία σάρκα. Αὐτὸ λοιπὸν ποὺ ὁ Θεὸς συνήνωσεν, ὁ ἄνθρωπος ἂς μὴ τὸ χωρίζῃ».

Πρόσεχε σοφίαν διδασκάλου. Διότι, ἐρωτηθείς, «ἐὰν ἐπιτρέπεται», δὲν ἀπήντησεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, δὲν ἐπιτρέπεται διὰ νὰ μὴ θορυβηθοῦν καὶ ταραχθοῦν, ἀλλὰ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀπόφασίν του τὸ ἔκανεν αὐτὸ φανερὸν ἀπὸ τὴν δημιουργίαν, δεικνύων ὅτι καὶ αὐτὸ ἦτο πρόσταγμα τοῦ Πατρός του, καὶ ὅτι δὲν ἔδωσεν αὐτὴν τὴν ἐντολὴν διὰ νὰ ἔλθῃ εἰς ἀντίθεσιν μὲ τὸν Μωϋσῆ, ἀλλὰ καὶ συμφωνῶν πάρα πολὺ μὲ αὐτόν. Καὶ πρόσεχε ὅτι δὲν ἐπικυρώνει τὴν προσταγήν του αὐτὴν μόνον ἀπὸ τὴν δημιουργίαν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ πρόσταγμα τοῦ Πατρός. Διότι δὲν εἶπεν, ὅτι ἐδημιούργησεν ἕνα μόνον ἄνδρα καὶ μίαν γυναῖκα, ἀλλ' ὅτι ἔδωσε καὶ αὐτὴν τὴν ἐντολήν, ὥστε ὁ ἄνδρας νὰ εἶναι προσκολλημένος εἰς τὴν γυναῖκα του. Ἐὰν ὅμως ὁ Θεὸς ἤθελε νὰ χωρίζῃ ὁ ἄνδρας τὴν γυναῖκα του καὶ νὰ παίρνῃ ἄλλην, δημιουργή-

ποιήσας, πολλὰς ἂν ἔπλασε γυναῖκας. Νῦν δὲ καὶ τῷ τρόπῳ τῆς δημιουργίας καὶ τῷ τρόπῳ τῆς νομοθεσίας ἔδειξεν, ὅτι ἕνα δεῖ μιᾷ συνοικεῖν διαπαντός, καὶ μηδέποτε διαρρήγνυσθαι. Καὶ ὅρα πῶς φησιν· «ὁ ποιήσας ἐξ ἀρχῆς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησε»· τουτέστιν, ἐκ μιᾶς ρίζης ἐγένοντο· καὶ εἰς ἓν σῶμα συνῆλθον· «ἔσονται γὰρ οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν».

Εἶτα φοβερὸν ποιῶν τὸ ταύτης κατηγορεῖν τῆς νομοθεσίας, καὶ πηγνὺς τὸν νόμον, οὐκ εἶπε, μὴ διασπᾶτε τοίνυν, μηδὲ χωρίζετε, ἀλλ' ὅτι «ὃ ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω». Εἰ δὲ Μωϋσέα προβάλλῃ, ἐγώ σοι λέγω τὸν Μωϋσέως δεσπότην, καὶ μετὰ τούτου καὶ τῷ χρόνῳ ἰσχυρίζομαι. Ὁ γὰρ Θεὸς ἐξ ἀρχῆς ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς· καὶ πρεσβύτερος οὗτος ὁ νόμος, εἰ καὶ δοκεῖ παρ' ἐμοῦ νῦν εἰσάγεσθαι, καὶ μετὰ πολλῆς κείμενος τῆς σπουδῆς. Οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς προσήγαγε τὴν γυναῖκα τῷ ἀνδρί, ἀλλὰ καὶ μητέρα ἀφεῖναι ἐκέλευσε καὶ πατέρα. Καὶ οὐδὲ ἐλθεῖν πρὸς τὴν γυναῖκα ἁπλῶς ἐνομοθέτησεν, ἀλλὰ καὶ κολληθῆναι, τῷ τρόπῳ τῆς λέξεως τὸ ἀδιάσπαστον ἐμφαίνων. Καὶ οὐδὲ τούτῳ ἠρκέσθη, ἀλλὰ καὶ ἑτέραν μείζονα συνάφειαν ἐπεζήτησεν· «ἔσονται γάρ», φησίν, «οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν».

2. Εἶτα ἐπειδὴ τὸν παλαιὸν ἀνέγνω νόμον, τὸν καὶ διὰ πραγμάτων καὶ διὰ ρημάτων εἰσενεχθέντα, καὶ ἀξιόπιστον ἀπὸ τοῦ δεδωκότος ἀπέφηνε, μετ' ἐξουσίας λοιπὸν καὶ αὐτὸς ἑρμηνεύει καὶ νομοθετεῖ λέγων· «ὥστε οὐκέτι εἰσὶ δύο, ἀλλὰ σὰρξ μία». Ὥσπερ οὖν σάρκα τεμεῖν ἐναγές, οὕτω καὶ

σας τὸν ἕνα ἄνδρα, θὰ ἐδημιούργει πολλὰς γυναῖκας. Τώρα ὅμως καὶ μὲ τὸν τρόπον τῆς δημιουργίας καὶ μὲ τὸν τρόπον τῆς νομοθεσίας ἔδειξεν, ὅτι ὁ κάθε ἄνδρας πρέπει νὰ συζῇ εἰς ὅλην τὴν ζωήν του μὲ μίαν γυναῖκα καὶ νὰ μὴ διασπᾷ ποτὲ τὸν ζυγὸν αὐτόν. Καὶ πρόσεχε τί λέγει· «Αὐτὸς ποὺ ἐδημιούργησε τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὴν ἀρχήν, ὅτι τὸν ἐδημιούργησεν ἄνδρα καὶ γυναῖκα»· δηλαδὴ ἐδημιουργήθησαν ἀπὸ μίαν ρίζαν· καὶ συνηνώθησαν εἰς ἕνα σῶμα· διότι, λέγει, «θὰ γίνουν οἱ δύο μία σάρκα».

Εἰς τὴν συνέχειαν μὲ σκοπὸν νὰ δείξῃ ὅτι εἶναι φοβερὸν τὸ νὰ κατηγορῇ κανεὶς αὐτὴν τὴν νομοθεσίαν καὶ διὰ νὰ σταθεροποιήσῃ τὸν νόμον, δὲ εἶπε, Μὴ διασπᾶτε λοιπὸν τὴν συζυγίαν, οὔτε νὰ χωρίζετε τὴν γυναῖκα, ἀλλ' εἶπεν· «Αὐτὸ ποὺ ὁ Θεὸς συνήνωσεν, ὁ ἄνθρωπος ἂς μὴ τὸ χωρίζῃ». Ἐὰν ὅμως σὺ προβάλλῃς τὸν Μωϋσέα, ἐγὼ σοῦ προβάλλω τὸν Κύριον τοῦ Μωϋσέως καὶ μαζὶ μ' αὐτὸ σοῦ παραθέτω καὶ τὸν χρόνον. Διότι ὁ Θεὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἐδημιούργησεν αὐτοὺς ἀπὸ ἄνδρα καὶ γυναῖκα. Καὶ αὐτὸς ὁ νόμος εἶναι πολὺ παλαιός, ἂν καὶ φαίνεται ὅτι εἰσάγεται τώρα ἀπὸ ἐμένα, καὶ ὅτι περιέχει αὐτὸς ὅλως ἰδιαιτέραν φροντίδα. Διότι δὲν προσέθεσεν ἁπλῶς εἰς τὸν ἄνδρα τὴν γυναῖκα, ἀλλὰ ἔδωσεν ἐντολὴν ν' ἀφήνῃ καὶ τὸν πατέρα του καὶ τὴν μητέρα του. Καὶ δὲν ἐνομοθέτησεν ἁπλῶς νὰ ἔλθῃ πρὸς τὴν γυναῖκα του, ἀλλὰ καὶ νὰ προσκολληθῇ εἰς αὐτήν, δεικνύων μὲ τὴν ἔννοιαν αὐτῆς τῆς λέξεως τὸ ἀδιάσπαστον. Καὶ δὲν ἠρκέσθη μόνον εἰς αὐτό, ἀλλ' ἐπεδίωξε καὶ ἄλλην μεγαλυτέραν ἕνωσιν· διότι λέγει· «θὰ γίνουν οἱ δύο μία σάρκα».

2. Ἀκολούθως ἐπειδὴ ἀνέγνωσε τὸν παλαιὸν νόμον, ποὺ ἐπεβεβαιώθη καὶ μὲ τὰ γεγονότα καὶ μὲ τοὺς λόγους, καὶ ἀπέδειξεν ὅτι εἶναι ἀξιόπιστος καὶ ἀπὸ τὸν νομοθέτην, εἰς τὴν συνέχειαν καὶ ὁ ἴδιος ἑρμηνεύει καὶ νομοθετεῖ μὲ ἐξουσίαν, λέγων· «Ὥστε δὲν εἶναι πλέον δύο, ἀλλὰ μία σάρξ». Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν εἶναι βδελυρὸν πρᾶγμα νὰ κόπτῃ κανεὶς τὴν σάρκα, ἔτσι εἶναι παράνομον καὶ τὸ νὰ

γυναῖκα διαστῆσαι παράνομον. Καὶ οὐκ ἔστη μέχρι τούτου, ἀλλὰ καὶ τὸν Θεὸν ἐπήγαγε, λέγων· «ὃ οὖν Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω», δεικνὺς ὅτι καὶ παρὰ φύσιν καὶ παρὰ νόμον τὸ γινόμενον· παρὰ φύσιν μέν, ὅτι μία διατέμνεται σάρξ· παρὰ νόμον δέ, ὅτι τοῦ Θεοῦ συνάψαντος καὶ κελεύσαντος μὴ διαχωρίζεσθαι, αὐτοὶ συνεπιτίθεσθε τοῦτο δρᾶν.

Τί οὖν μετὰ ταῦτα ἐχρῆν; οὐχ ἡσυχάσαι καὶ ἐπαινέσαι τὸ εἰρημένον; οὐχὶ θαυμάσαι τὴν σοφίαν; οὐκ ἐκπλαγῆναι τὴν συμφωνίαν τὴν πρὸς τὸν Πατέρα; Ἀλλ' οὐδὲν τούτων ποιοῦσιν, ἀλλ' ὡς δῆθεν ἐπαγωνιζόμενοί φασι· «πῶς οὖν Μωϋσῆς ἐνετείλατο δοῦναι βιβλίον ἀποστασίου, καὶ ἀπολῦσαι αὐτήν;». Καίτοιγε τοῦτο λοιπὸν οὐκ αὐτοὺς ἔδει προβαλεῖν, ἀλλ' αὐτὸν αὐτοῖς· ἀλλ' ὅμως οὐκ ἐπεμβαίνει, οὐδὲ λέγει τοῦτο αὐτοῖς, ὅτι τοῦδε οὐκ εἰμὶ λοιπὸν ὑπεύθυνος ἐγώ· ἀλλὰ καὶ τοῦτο διαλύεται. Καὶ μὴν εἰ ἀλλότριος ἦν τῆς παλαιᾶς, οὐκ ἂν ἠγωνίσατο ὑπὲρ Μωϋσέως· οὐκ ἂν ἀπὸ τῶν ἅπαξ ἐν ἀρχῇ γενομένων ἰσχυρίσατο· οὐκ ἂν ἐσπούδασε τὰ αὐτοῦ δεῖξαι συμβαίνοντα τοῖς παλαιοῖς. Καίτοιγε πολλὰ καὶ ἄλλα Μωϋσῆς ἐκέλευσε, καὶ τὰ περὶ βρωμάτων, καὶ τὰ περὶ Σαββάτου· τίνος οὖν ἕνεκεν οὐδαμοῦ αὐτὸν προβάλλονται, ὡς ἐνταῦθα; Βουλόμενοι τὸ πλῆθος τῶν ἀνδρῶν ἐπιστρατεῦσαι αὐτῷ. Καὶ γὰρ ἀδιάφορον Ἰουδαίοις τοῦτο ἦν, καὶ πάντες τοῦτό γε ἔπραττον. Διὰ δὴ τοῦτο τοσούτων ἐν τῷ ὄρει λεχθέντων, ταύτης ἐμέμνητο μόνης τῆς ἐντολῆς νῦν.

χωρίσῃ κανεὶς τὴν γυναῖκα του. Καὶ δὲν ἐσταμάτησε μέχρις ἐδῶ, ἀλλὰ προσέθεσε καὶ τὸν Θεόν, λέγων· «Αὐτὸ ποὺ ὁ Θεὸς τὸ συνήνωσεν, ὁ ἄνθρωπος ἂς μὴ τὸ χωρίζῃ», δεικνύων ἔτσι ὅτι αὐτὸ ποὺ συμβαίνει εἶναι ἀντίθετον καὶ πρὸς τὴν φύσιν καὶ πρὸς τὸν νόμον· εἶναι ἀντίθετον πρὸς τὴν φύσιν, διότι ἀποκόπτεται ἡ μία σάρξ, ἀντίθετον δὲ πρὸς τὸν νόμον, διότι μολονότι ὁ Θεὸς τοὺς συνήνωσε καὶ ἐπρόσταξε νὰ μὴ χωρίζουν, αὐτοὶ ἐπιτίθενται μαζὶ μὲ σκοπὸν νὰ χωρίσουν.

Τί ἔπρεπε λοιπὸν νὰ κάνουν μετὰ ἀπὸ αὐτά; δὲν ἔπρεπε νὰ ἡσυχάσουν καὶ νὰ ἐπαινέσουν αὐτὸ ποὺ ἐλέχθη; δὲν ἔπρεπε νὰ θαυμάσουν τὴν σοφίαν; δὲν ἔπρεπε νὰ ἐκπλαγοῦν ἀπὸ τὴν συμφωνίαν του πρὸς τὸν Πατέρα; Ὅμως τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν κάνουν, ἀλλ' ὡς δῆθεν ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τοῦ νόμου λέγουν· «Πῶς λοιπὸν τότε ὁ Μωϋσῆς διέταξε νὰ δίδῃ ἔγγραφον διαζυγίου καὶ νὰ τὴν χωρίζῃ; Ἂν καὶ βέβαια αὐτὸ δὲν ἔπρεπε νὰ τοῦ τὸ προβάλλουν αὐτοί, ἀλλ' αὐτὸς εἰς αὐτούς· καὶ ὅμως δὲν ἐπεμβαίνει, οὔτε τοὺς λέγει αὐτό, ὅτι δηλαδὴ δὲν εἶμαι ἐγὼ ὑπεύθυνος πλέον δι' αὐτό· ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ἀναιρεῖ. Καὶ ὅμως ἐὰν ἦτο ἀντίθετος πρὸς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, δὲν θὰ ἠγωνίζετο ὑπὲρ τοῦ Μωϋσέως· δὲν θὰ ἐπεβεβαίωνε μὲ ἐπιμονὴν τοὺς λόγους του μὲ ἐκεῖνα ποὺ συνέβησαν μίαν φορὰν εἰς τὴν ἀρχήν· δὲν θὰ ἐφρόντιζε νὰ ἀποδείξῃ ὅτι αἱ ἐντολαί του συμφωνοῦν μὲ τοὺς παλαιοὺς νόμους. Καὶ βέβαια ὁ Μωϋσῆς ἐνομοθέτησε καὶ πολλοὺς ἄλλους νόμους, καὶ τοὺς νόμους διὰ τὰ φαγητὰ καὶ τοὺς νόμους διὰ τὸ Σάββατον· διὰ ποῖον λόγον λοιπὸν δὲν τὸν προβάλλουν ποτὲ ἄλλοτε, ὅπως εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν; Ἐπειδὴ ἤθελον νὰ διεγείρουν ἐναντίον του τὸ πλῆθος τῶν ἀνδρῶν, καθ' ὅσον οἱ Ἰουδαῖοι ἦσαν ἀδιάφοροι δι' αὐτὸ καὶ ὅλοι σχεδὸν ἐχώριζον τὰς γυναῖκας των. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἂν καὶ τόσα ἐλέχθησαν κατὰ τὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁμιλίαν, ἐνεθυμήθησαν τώρα αὐτὴν καὶ μόνον.

Ἀλλ᾽ ὅμως ἡ ἀπόρρητος σοφία καὶ ὑπὲρ τούτων ἀπολογεῖται, καί φησι· «Μωϋσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν» οὕτως ἐνομοθέτησε. Καὶ οὐδὲ ἐκεῖνον ἀφίησιν ὑπὸ κατηγορίαν μένειν, ἐπειδὴ καὶ τὸν νόμον αὐτὸς ἦν αὐτῷ δεδωκώς· ἀλλ᾽ ἐξαιρεῖται αὐτὸν τοῦ ἐγκλήματος, καὶ τὸ πᾶν εἰς τὴν ἐκείνων περιτρέπει κεφαλήν· ὃ πανταχοῦ ποιεῖ. Καὶ γὰρ ὅτε τοὺς μαθητὰς τίλλοντας τοὺς στάχυας ᾐτιῶντο, δείκνυσιν αὐτοὺς ὄντας ὑπευθύνους· καὶ ὅτε παράβασιν ἐνεκάλουν περὶ τοῦ μὴ νίπτεσθαι τὰς χεῖρας, δείκνυσιν αὐτοὺς ὄντας τοὺς παραβάτας· καὶ ἐπὶ τοῦ Σαββάτου δέ, καὶ πανταχοῦ, καὶ ἐνταῦθα ὁμοίως. Εἶτα ἐπειδὴ φορτικὸν ἦν τὸ εἰρημένον, καὶ πολλὴν ἔφερεν αὐτοῖς τὴν διαβολήν, ταχέως πάλιν ἐπὶ τὸν ἀρχαῖον ἀνάγει νόμον τὸν λόγον, λέγων ὅπερ καὶ ἔμπροσθεν εἶπεν· «ἀπ᾽ ἀρχῆς δὲ οὐκ ἐγένετο οὕτω»· τουτέστιν, ὅτι διὰ τῶν πραγμάτων ἡμῖν ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεὸς ἐνομοθέτησε τὰ ἐναντία. Ἵνα γὰρ μὴ λέγωσι, πόθεν δῆλον ὅτι διὰ τὴν ἡμῶν σκληρότητα τοῦτο εἶπε Μωϋσῆς; ἐκεῖθεν πάλιν αὐτοὺς ἐπιστομίζει. Εἰ γὰρ οὗτος προηγούμενος ἦν ὁ νόμος καὶ συμφέρων, οὐκ ἂν ἐκεῖνος ἐξ ἀρχῆς ἐδόθη· οὐκ ἂν οὕτω πλάττων ἔπλασεν ὁ Θεός· οὐκ ἂν τοιαῦτα εἶπε.

«Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι ὃς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, παρεκτὸς λόγου πορνείας, καὶ γαμήσῃ ἄλλην, μοιχᾶται». Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὺς ἐπεστόμισε, μετὰ αὐθεντίας νομοθετεῖ λοιπόν, ὥσπερ ἐπὶ τῶν βρωμάτων, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Σαββάτου. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν βρωμάτων τρεψάμενος αὐτούς, τότε διελέχθη τοῖς ὄχλοις, ὅτι «οὐ τὸ εἰσερχόμενον κοινοῖ τὸν

'Αλλ' ὅμως ἡ ἀπόρρητος σοφία ἀπολογεῖται καὶ δι' αὐτὰ καὶ λέγει· «Ὁ Μωϋσῆς ἐξ αἰτίας τῆς σκληροκαρδίας σας» ἐθέσπισεν αὐτὸν τὸν νόμον. Καὶ δὲν ἀφήνει οὔτε ἐκεῖνον νὰ τὸν κατηγοροῦν, ἐπειδὴ καὶ τὸν νόμον αὐτὸν αὐτὸς ὁ ἴδιος τὸν ἔδωσεν εἰς αὐτόν· ἀλλὰ τὸν ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὴν κατηγορίαν καὶ ἐπιρρίπτει ὅλην τὴν εὐθύνην εἰς ἐκείνους, πρᾶγμα ποὺ τὸ κάνει πάντοτε. Διότι καὶ ὅταν κατηγόρουν τοὺς μαθητάς του ποὺ ἐξεφλούδιζον τὰ στάχυα, ἀπέδειξεν ὅτι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἦσαν ὑπεύθυνοι· καὶ ὅταν τοὺς κατηγόρουν ὅτι παρέβαινον τὸν νόμον ποὺ ἔτρωγον μὲ ἄνιπτα χέρια, ἀπέδειξεν ὅτι αὐτοὶ ἦσαν οἱ παραβάται καὶ διὰ τὴν ἀργίαν τοῦ Σαββάτου καὶ διὰ κάθε ἄλλην περίπτωσιν ὡς καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν συνέβη τὸ ἴδιον. Εἰς τὴν συνέχειαν ἐπειδὴ ἦσαν βαρειὰ τὰ λόγια του καὶ ἀπέδιδον εἰς αὐτοὺς μεγάλην κατηγορίαν, ἀμέσως φέρει καὶ πάλιν τὸν λόγον πρὸς τὸν ἀρχαῖον νόμον, λέγων αὐτὸ ποὺ εἶπε καὶ προηγουμένως· «'Αλλ' ὅμως δὲν συνέβαινεν ἔτσι ἀπὸ τὴν ἀρχήν»· δηλαδὴ ὁ Θεὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴν μὲ τὰ ἴδια τὰ πράγματα ἐνομοθέτησε τὰ ἀντίθετα. Διὰ νὰ μὴ λέγουν δηλαδή, 'Απὸ ποῦ φαίνεται ὅτι ὁ Μωϋσῆς τὸ εἶπεν αὐτὸ ἐξ αἰτίας τῆς σκληροκαρδίας μας; τοὺς ἀποστομώνει καὶ πάλιν ἀπὸ τὸν νόμον. Διότι ἐὰν ὁ νόμος αὐτὸς ἦτο παλαιότερος καὶ συμφέρων, δὲν θὰ ἐδίδετο ἐκεῖνος ἀπὸ τὴν ἀρχήν· δὲν θὰ ἔπλαθεν ὁ Θεὸς ἔτσι τὸν ἄνθρωπον ὅταν τὸν ἐδημιούργει· δὲν θὰ ἔλεγεν αὐτοὺς τοὺς λόγους.

«'Αλλ' ὅμως σᾶς λέγω, ὅτι ἐκεῖνος ποὺ θὰ χωρίσῃ τὴν γυναῖκα δι' ὁποιανδήποτε ἄλλην αἰτίαν, ἐκτὸς ἀπὸ πορνείαν, καὶ νυμφευθῇ ἄλλην, διαπράττει μοιχείαν». 'Αφοῦ δηλαδὴ τοὺς ἀπεστόμωσεν, εἰς τὴν συνέχειαν νομοθετεῖ μὲ αὐθεντίαν, ὅπως ἀκριβῶς εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν φαγητῶν, ὅπως ἀκριβῶς εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς ἀργίας τοῦ Σαββάτου. Καθ' ὅσον καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν φαγητῶν, ὅταν ἀνέτρεψε τὰ ἐπιχειρήματά των, τότε διετύπωσε πρὸς τὰ πλήθη τὴν διδασκαλίαν, ὅτι «δὲν μολύνει τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνο ποὺ

ἄνθρωπον»· καὶ ἐπὶ τοῦ Σαββάτου ἐπιστομίσας αὐτούς φησιν· «ὥστε ἔξεστιν ἐν Σαββάτῳ καλῶς ποιεῖν»· καὶ ἐνταῦθα τὸ αὐτὸ τοῦτο.

Ἀλλ' ὅπερ ἐκεῖ συνέβη, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα. Ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ τῶν Ἰουδαίων ἐπιστομισθέντων οἱ μαθηταὶ ἐθορυβήθησαν καὶ προσελθόντες αὐτῷ μετὰ Πέτρου ἔλεγον, «φράσον ἡμῖν τὴν παραβολὴν ταύτην», οὕτω καὶ νῦν θορυβηθέντες ἔλεγον· «εἰ οὕτως ἐστὶν ἡ αἰτία τοῦ ἀνθρώπου, συμφέρει μὴ γαμῆσαι». Καὶ γὰρ νῦν ἐνόησαν μᾶλλον ἢ πρότερον τὸ λεχθέν. Διὰ τοῦτο τότε μὲν ἐσίγησαν, νῦν δέ, ἐπειδὴ ἀντίρρησις καὶ ἀπόκρισις γέγονε, καὶ ἐρώτησις καὶ πεῦσις, καὶ σαφέστερος ὁ νόμος ἐφάνη, ἐρωτῶσιν αὐτόν. Καὶ φανερῶς μὲν ἀντειπεῖν οὐ τολμῶσι· τὸ δὲ ἐξ αὐτοῦ βαρὺ δοκοῦν εἶναι καὶ φορτικὸν εἰς μέσον προάγουσι, λέγοντες· «εἰ οὕτως ἐστὶν ἡ αἰτία τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τῆς γυναικός, οὐ συμφέρει γαμῆσαι». Καὶ γὰρ σφόδρα ἐπαχθὲς ἐδόκει εἶναι τὸ γυναῖκα πάσης κακίας γέμουσαν ἔχειν, καὶ ἀνέχεσθαι ἀνημέρου θηρίου διαπαντὸς ἔνδον συγκεκλεισμένου.

3. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι σφόδρα τοῦτο αὐτοὺς ἐθορύβει ὁ Μᾶρκος αὐτὸ δηλῶν ἔλεγεν, ὅτι κατ' ἰδίαν εἶπον αὐτῷ. Τί δέ ἐστιν, «εἰ οὕτως ἐστὶν ἡ αἰτία τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τῆς γυναικός»; Τουτέστιν, εἰ διὰ τοῦτο συνήφθη, ἵνα ἓν ὦσιν· ἢ ἐκεῖνο, εἰ αἰτίαν λήψεται ἐπὶ τούτοις ὁ ἀνήρ, καὶ πανταχοῦ παρανομεῖ ἐκβάλλων, κουφότερον πρὸς ἐπιθυμίαν μάχεσθαι φύσεως καὶ πρὸς ἑαυτόν, ἢ πρὸς γυναῖκα πονη-

9. Ματθ. 15, 11.
10. Ματθ. 12, 12.
11. Ματθ. 13, 36.
12. Μάρκ. 10, 10.

τρώγει»[9]· καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς ὁμιλίας του περὶ τῆς ἀργίας τοῦ Σαββάτου ἀφοῦ τοὺς ἀπεστόμωσεν, εἶπεν· «Ὥστε ἐπιτρέπεται κανεὶς νὰ πράττῃ τὸ καλὸν κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου»[10]· αὐτὸ λοιπὸν κάνει καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν.

Ἀλλ' ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ συνέβη τότε, τὸ ἴδιο συνέβη καὶ τώρα. Διότι ὅπως ἀκριβῶς τότε, ὅταν ἀπεστομώθησαν οἱ Ἰουδαῖοι, ἀνησύχησαν οἱ μαθηταί, καὶ τὸν ἐπλησίασαν μαζὶ μὲ τὸν Πέτρον καὶ τοῦ ἔλεγον, «ἐξήγησέ μας τί σημαίνει ἡ παραβολὴ αὐτή»[11], ἔτσι καὶ τώρα θορυβηθέντες ἔλεγον· «Ἐὰν ἔτσι ἔχῃ τὸ πρᾶγμα τῆς σχέσεως τοῦ ἀνδρὸς μετὰ τῆς γυναικός, τοῦ συμφέρει νὰ μὴ ἔλθῃ εἰς γάμον». Καθ' ὅσον αὐτὴν τὴν φορὰν ἀντελήφθησαν καλύτερα τὸ νόημα τῶν λόγων του, παρὰ προηγουμένως. Διὰ τοῦτο τότε μὲν ἐσιώπησαν, ἐνῷ τώρα, ἐπειδὴ διετυπώθη ἀντίρρησις καὶ ἀπάντησις, ἐρώτησις καὶ ἐξήγησις, καὶ ἐφάνη σαφέστερος ὁ νόμος, τὸν ἐρωτοῦν. Καὶ δὲν τολμοῦν βέβαια νὰ διατυπώσουν τὰς ἀντιρρήσεις των φανερά, ἀλλὰ προβάλλουν τὸ γεγονὸς ὅτι αὐτὴ ἡ ἐντολὴ ἐφαίνετο βαρεῖα καὶ δυσβάστακτος, καὶ λέγουν· «Ἐὰν ἔτσι ἔχῃ τὸ θέμα τοῦ διαζυγίου τοῦ ἀνδρὸς μὲ τὴν γυναῖκα του, δὲν τοῦ συμφέρει νὰ συνάψῃ γάμον». Πράγματι τοὺς ἐφαίνετο πολὺ βαρὺ νὰ ἔχουν μίαν γυναῖκα γεμάτην ἀπὸ κάθε εἴδους κακίαν καὶ νὰ ἀνέχωνται νὰ ἔχουν κλεισμένον μέσα εἰς τὴν οἰκίαν των εἰς ὅλην τὴν ζωήν των ἕνα ἀνήμερον θηρίον.

3. Καὶ διὰ νὰ μάθῃς, ὅτι τὸ γεγονὸς αὐτὸ τοὺς ἀνησυχοῦσε πάρα πολύ, ὁ Μᾶρκος, θέλων νὰ δηλώσῃ αὐτό, ἔλεγεν, ὅτι αὐτὰ τὰ εἶπαν πρὸς αὐτὸν κατ' ἰδίαν[12]. Τί σημαίνει ὅμως, «εἰ οὕτως ἐστὶν ἡ αἰτία τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τῆς γυναικός»; Δηλαδή, ἐὰν ἡνώθησαν δι' αὐτὸν τὸν λόγον, διὰ νὰ εἶναι ἕνα σῶμα, ἢ ἐκεῖνο, ἐὰν πρόκειται νὰ κατηγορηθῇ ὁ ἄνδρας δι' αὐτὴν τὴν αἰτίαν καὶ παρανομεῖ εἰς κάθε περίπτωσιν ποὺ χωρίζει τὴν γυναῖκα του, εἶναι ἐλαφρότερον νὰ πολεμᾷ μὲ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς φύσεως καὶ τὸν ἑαυτόν του,

ρόν. Τί οὖν ὁ Χριστός; Οὐκ εἶπεν ὅτι, ναί, κουφότερον, καὶ ποίει τοῦτο· ἵνα μὴ νομίσωσιν ὅτι νόμος τὸ πρᾶγμά ἐστιν· ἀλλ' ἐπήγαγεν· «οὐ πάντες χωροῦσιν, ἀλλ' οἷς δέδοται», ἐπαίρων τὸ πρᾶγμα, καὶ δεικνὺς μέγα ἄν, καὶ ταύτῃ ἐφελκόμενος καὶ προτρέπων.

Ἀλλ' ὅρα ἐνταῦθα ἐναντιολογίαν. Αὐτὸς μὲν γὰρ μέγα φησὶ τοῦτο· ἐκεῖνοι δὲ κουφότερον. Καὶ γὰρ ἀμφότερα ἔδει γενέσθαι, καὶ παρ' αὐτοῦ μέγα ὁμολογηθῆναι, ἵνα προθυμοτέρους ἐργάσηται, καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων παρ' αὐτοῖς κουφότερον δειχθῆναι, ἵνα καὶ ταύτῃ μᾶλλον τὴν παρθενίαν ἕλωνται καὶ τὴν ἐγκράτειαν. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ περὶ παρθενίας εἰπεῖν ἐπαχθὲς εἶναι ἐδόκει, ἐκ τῆς ἀνάγκης τοῦ νόμου τούτου εἰς τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοὺς ἐκείνην ἐνέβαλεν. Εἶτα τὸ δυνατὸν δεικνύς φησιν· «εἰσὶν εὐνοῦχοι, οἵτινες ἐκ κοιλίας μητρὸς ἐγεννήθησαν οὕτως· καί εἰσιν εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνουχίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων· καί εἰσιν εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν», διὰ τούτων λανθανόντως ἐνάγων αὐτοὺς εἰς τὴν τοῦ πράγματος αἵρεσιν, καὶ τὸ δυνατὸν τῆς ἀρετῆς ταύτης κατασκευάζων, καὶ μόνον οὐχὶ λέγων, ὅτι ἐννόησον, εἰ ἐκ φύσεως τοιοῦτος ἦς, ἢ παρὰ τῶν τὰ τοιαῦτα ἐπηρεαζόντων τὸ αὐτὸ τοῦτο ὑπέμεινας, τί ἂν ἐποίησας, τῆς ἀπολαύσεως μὲν ἐστερημένος, μισθὸν δὲ οὐκ ἔχων;

Οὐκοῦν εὐχαρίστει τῷ Θεῷ νῦν, ὅτι μετὰ μισθοῦ καὶ στεφάνων τοῦτο ὑπομένεις, ὃ χωρὶς στεφάνων ἐκεῖνοι· μᾶλ-

παρὰ μὲ γυναῖκα πονηράν. Καὶ τί λέγει ὁ Χριστός; Δὲν εἶπε, Ναί, εἶναι ἐλαφρότερον, καὶ κάμνε αὐτό, διὰ νὰ μὴ νομίσουν ὅτι αὐτὸ τὸ πρᾶγμα εἶναι νόμος, ἀλλὰ προσέθεσεν· «Δὲν ἠμποροῦν ὅλοι νὰ τὸν κατανοήσουν αὐτὸν τὸν λόγον, ἀλλὰ μόνον ἐκεῖνοι εἰς τοὺς ὁποίους ἔχει δοθῇ αὐτὴ ἡ ἱκανότης», παρουσιάζων τὸ πρᾶγμα αὐτὸ ὡς κάτι τὸ ὑψηλὸν καὶ δείχνει ὅτι εἶναι πολὺ σπουδαῖον, καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τοὺς προσελκύει καὶ τοὺς προτρέπει.

'Αλλὰ πρόσεχε ἐδῶ ἀντιλογίαν. Διότι ὁ μὲν Κύριος λέγει ὅτι αὐτὸ εἶναι μεγάλο πρᾶγμα, ἐνῷ ἐκεῖνοι ὅτι εἶναι ἐλαφρότερον. Καὶ βέβαια ἔπρεπε καὶ τὰ δύο νὰ γίνουν· καὶ ἀπὸ τὸν Κύριον νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι εἶναι μεγάλο πρᾶγμα, ὥστε νὰ τοὺς κάνῃ προθυμοτέρους, καὶ μὲ τὰ ἰδικά των λόγια νὰ δειχθῇ ὅτι εἶναι ἐλαφρότερον, ὥστε καὶ μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν νὰ προτιμήσουν περισσότερον τὴν παρθενίαν καὶ τὴν ἐγκράτειαν. Διατί, ἐπειδὴ ἐφαίνετο ὅτι θὰ ἦτο δυσάρεστον νὰ τοὺς ὁμιλήσῃ περὶ παρθενίας, ἀπὸ τὴν ἀναγκαιότητα τοῦ νόμου αὐτοῦ τοὺς ὡδήγησεν εἰς τὴν ἐπιθυμίαν ἐκείνην τῆς ἀγαμίας. Ἔπειτα δὲ διὰ νὰ δείξῃ τὸ δυνατὸν τῆς παρθενίας λέγει· «Ὑπάρχουν εὐνοῦχοι, ποὺ ἐγεννήθησαν ἔτσι ἀπὸ τὴν κοιλίαν τῆς μητέρας των καὶ ὑπάρχουν εὐνοῦχοι ποὺ εὐνουχίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων· καὶ ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι εὐνοῦχοι ποὺ εὐνούχισαν τοὺς ἑαυτούς των διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν», ὁδηγῶν αὐτοὺς μὲ τοὺς λόγους αὐτούς, χωρὶς νὰ τὸ ἀντιλαμβάνωνται, εἰς τὴν προτίμησιν τῆς ἀγαμίας καὶ ἀποδεικνύων ὅτι εἶναι δυνατὸν ν' ἀσκήσῃ κανεὶς αὐτὴν τὴν ἀρετήν, καὶ εἶναι ὡσὰν νὰ τοὺς λέγῃ· Σκέψου δηλαδή, ἐὰν ἐκ φύσεως ἤσουν εὐνοῦχος ἢ ἐὰν σοῦ ἐγίνετο αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἀπὸ ἐκείνους ποὺ καταστρέφουν αὐτὴν τὴν ἐκ φύσεως ὁρμήν, τί θὰ ἠμποροῦσες νὰ κάνῃς ποὺ ἀφ' ἑνὸς μὲν θὰ εἶχες στερηθῇ αὐτὴν τὴν ἀπόλαυσιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ δὲν θὰ εἶχες ἀμοιβήν;

Λοιπὸν εὐχαρίστει τώρα τὸν Θεόν, διότι ὑπομένεις μὲ μισθὸν καὶ στεφάνους αὐτό, ποὺ ἐκεῖνοι τὸ ὑπομένουν χω-

λον δὲ οὐδὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ πολλῷ κουφότερον, τῇ τε ἐλπίδι διορθούμενος, καὶ τῷ συνειδότι τοῦ κατορθώματος, καὶ μηδὲ τὴν ἐπιθυμίαν οὕτω κυμαίνουσαν ἔχων. Οὐ γὰρ οὕτως ἐκτομὴ μέλους, ὡς λογισμοῦ χαλινός, τὰ τοιαῦτα οἶδε καταστέλλειν κύματα, καὶ γαλήνην ποιεῖν· μᾶλλον δὲ λογισμὸς μόνος. Διὰ τοῦτο τοίνυν ἐκείνους παρήγαγεν, ἵνα τούτους ἀλείψῃ· ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο κατεσκεύαζε, τί βούλεται ὁ περὶ τῶν ἄλλων εὐνούχων λόγος αὐτῷ; Ὅταν δὲ λέγῃ, ὅτι «εὐνούχισαν ἑαυτούς», οὐ τῶν μελῶν λέγει τὴν ἐκτομήν· ἄπαγε· ἀλλὰ τῶν πονηρῶν λογισμῶν τὴν ἀναίρεσιν. Ὡς ὅ γε τὸ μέλος ἐκτεμών, καὶ ἀρᾷ ἐστιν ὑπεύθυνος, καθὼς ὁ Παῦλός φησιν· «ὄφελον καὶ ἀποκόψονται οἱ ἀναστατοῦντες ὑμᾶς».

Καὶ μάλα εἰκότως. Καὶ γὰρ τὰ τῶν ἀνδροφόνων ὁ τοιοῦτος τολμᾷ, καὶ τοῖς τοῦ Θεοῦ διαβάλλουσι τὴν δημιουργίαν δίδωσιν ἀφορμήν, καὶ τῶν Μανιχαίων ἀνοίγει τὰ στόματα, καὶ τοῖς παρ᾽ Ἕλλησιν ἀκρωτηριαζομένοις τὰ αὐτὰ παρανομεῖ. Τὸ γὰρ ἀποκόπτειν τὰ μέλη, δαιμονικῆς ἐνεργείας καὶ σατανικῆς ἐπιβουλῆς ἐξ ἀρχῆς γέγονεν ἔργον· ἵνα τοῦ Θεοῦ τὸ ἔργον διαβάλλωσιν· ἵνα τὸ ζῶον τοῦτο λυμήνωνται· ἵνα μὴ τῇ προαιρέσει, ἀλλὰ τῇ τῶν μελῶν φύσει τὸ πᾶν λογισάμενοι, οὕτως ἀδεῶς ἁμαρτάνουσιν αὐτῶν οἱ πολλοί, ἅτε ἀνεύθυνοι ὄντες· καὶ διπλῇ παραβλάψωσι τὸ ζῶον τοῦτο, καὶ τῷ τὰ μέλη πηροῦν, καὶ τῷ τῆς προαιρέσεως τὴν ὑπὲρ τῶν ἀγαθῶν προθυμίαν κωλύειν.

Ταῦτα δὲ ὁ διάβολος ἐνομοθέτησε, πρὸς τοῖς εἰρημένοις

---

13. Γαλ. 5, 12.

ρὶς στεφάνους· μᾶλλον δὲ οὔτε καὶ τὸ ὑπομένεις, ἀλλὰ θὰ σοῦ εἶναι αὐτὸ καὶ πολὺ ἐλαφρότερον, διότι θὰ σὲ διορθώνῃ καὶ ἡ ἐλπὶς καὶ ἡ συναίσθησις τοῦ κατορθώματος, ἀλλὰ οὔτε καὶ τὴν ἐπιθυμίαν θὰ ἔχῃς τόσον πολὺ ἀναβράζουσαν. Διότι δὲν γνωρίζει νὰ καθησυχάζῃ τόσον τὰ παρόμοια κύματα καὶ νὰ φέρῃ γαλήνην ἡ ἀποκοπὴ ἑνὸς μέλους τοῦ σώματος, ὅσον ὁ χαλινὸς τοῦ λογισμοῦ, ἢ καλύτερα μόνος του ὁ λογισμός. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἀνέφερεν ἐκείνους, διὰ νὰ διδάξῃ καὶ προετοιμάσῃ τοὺς μαθητάς του· διότι ἐὰν δὲν ἀπέβλεπεν εἰς αὐτό, τότε πρὸς ποῖον σκοπὸν ἀνέφερε τοὺς ἄλλους εὐνούχους; Ὅταν δὲ λέγῃ, ὅτι εὐνούχισαν τοὺς ἑαυτούς των», δὲν ἐννοεῖ τὴν ἀποκοπὴν τῶν μελῶν· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ τὴν καταστροφὴν τῶν πονηρῶν λογισμῶν. Διότι αὐτὸς ποὺ ἀποκόπτει τὸ μέλος του εἶναι ἄξιος κατάρας, ὅπως λέγει καὶ ὁ Παῦλος· «Ἠμποροῦν, ἐὰν θέλουν καὶ νὰ εὐνουχισθοῦν αὐτοὶ ποὺ σᾶς ἀναστατώνουν»[18].

Καὶ κατὰ πολὺ φυσικὸν λόγον, καθ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος αὐτοῦ τοῦ εἴδους διαπράττει ἐκεῖνα ποὺ διαπράττουν οἱ ἀνθρωποφόνοι καὶ δίδει ἀφορμὴν εἰς αὐτοὺς ποὺ διαβάλλουν τὴν δημιουργίαν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνοίγει τὰ στόματα τῶν Μανιχαίων καὶ κάνει τὴν ἰδίαν παρανομίαν μὲ τοὺς εἰδωλολάτρας ποὺ εὐνουχίζονται. Διότι τὸ ν' ἀποκόπῃ κανεὶς τὰ μέλη τοῦ σώματος εἶναι ἔργον ποὺ ἔχει τὴν ἀρχήν του εἰς τὴν δαιμονικὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν σατανικὴν ἐπιβουλήν· ἤρχισε μὲ σκοπὸν νὰ διαβάλλουν τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ· διὰ νὰ καταστρέψουν τὸν ἄνθρωπον τοῦ Θεοῦ· τὸ ἔκαναν αὐτὸ διὰ νὰ μὴ στηρίζωνται εἰς τὴν προαίρεσίν των οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ νὰ ἀποδίδουν τὸ πᾶν εἰς τὴν φύσιν τῶν μελῶν, καὶ ἔτσι χωρὶς φόβον ν' ἁμαρτάνουν οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτούς, μὲ τὴν σκέψιν ὅτι εἶναι ἀνεύθυνοι· καὶ προξενοῦν διπλῆν βλάβην εἰς τὸν ἄνθρωπον· καὶ μὲ τὸ ὅτι ἀποκόπτουν τὰ μέλη του καὶ μὲ τὸ ὅτι ἐμποδίζουν τὴν προθυμίαν πρὸς ἐκλογὴν τῶν ἀγαθῶν κατὰ προαίρεσιν.

Ὅλα αὐτὰ τὰ ἐνομοθέτησεν ὁ διάβολος, ὁ ὁποῖος, ἐκτὸς

καὶ ἕτερον πονηρὸν δόγμα εἰσάγων, καὶ τῷ περὶ εἱμαρμένης καὶ ἀνάγκης καὶ ἐντεῦθεν προοδοποιῶν λόγῳ, καὶ πανταχοῦ τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθεῖσαν ἡμῖν ἐλευθερίαν λυμαινόμενος, καὶ πείθων φυσικὰ εἶναι τὰ κακά, καὶ πολλὰ ἕτερα ἐντεῦθεν ὑποσπείρων δόγματα πονηρά, εἰ καὶ μὴ προφανῶς. Τοιαῦτα γὰρ τοῦ διαβόλου τὰ δηλητήρια. Διὰ τοῦτο παρακαλῶ φεύγειν τὴν τοιαύτην παρανομίαν. Μετὰ γὰρ τῶν εἰρημένων οὐδὲ τὰ τῆς ἐπιθυμίας ἡμερώτερα ἐντεῦθεν, ἀλλὰ καὶ χαλεπώτερα γίνεται. Ἑτέρωθεν γὰρ ἔχει τὰς πηγὰς τὸ σπέρμα τὸ ἐν ἡμῖν, καὶ ἑτέρωθεν κυμαίνει. Καὶ οἱ μὲν ἀπὸ ἐγκεφάλου, οἱ δὲ ἀπὸ ὀσφύος τὸν οἶστρον ἐκεῖνον φύεσθαι λέγουσιν· ἐγὼ δὲ οὐδαμόθεν ἄλλοθεν εἴποιμι ἄν, ἀλλ' ἢ ἀπὸ γνώμης ἀκολάστου καὶ διανοίας ἠμελημένης· κἂν αὐτὴ σωφρονῇ, τῶν φυσικῶν κινημάτων βλάβος οὐδέν.

Εἰπὼν τοίνυν τοὺς εὐνούχους, τοὺς εἰκῇ καὶ μάτην εὐνούχους, εἰ μὴ τῷ λογισμῷ καὶ αὐτοὶ σωφρονοῖεν, καὶ τοὺς ὑπὲρ τῶν οὐρανῶν παρθενεύοντας, πάλιν ἐπάγει λέγων· «ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρείτω»· «προθυμοτέρους τε ποιῶν τῷ δεῖξαι ὑπέρογκον ὂν τὸ κατόρθωμα, καὶ οὐκ ἀφιεὶς εἰς ἀνάγκην νόμου τὸ πρᾶγμα κατακλεισθῆναι, διὰ τὴν ἄφατον αὐτοῦ ἡμερότητα. Καὶ τοῦτο εἶπεν, ὅτε σφόδρα ἔδειξε δυνατὸν ὄν, ἵνα πλείων τῆς προαιρέσεως ἡ φιλοτιμία γένηται.

4. Καὶ εἰ προαιρέσεώς ἐστι, φησί, πῶς ἀρχόμενος ἔλεγεν, «οὐ πάντες χωροῦσιν, ἀλλ' οἷς δέδοται»; Ἵνα μάθῃς

ἀπὸ τὰ προαναφερθέντα, εἰσάγει καὶ ἄλλο πονηρὸν δόγμα καὶ προετοιμάζει μὲ τὸν λόγον αὐτὸν τὴν διδασκαλίαν περὶ τῆς εἱμαρμένης καὶ τῆς ἀνάγκης, καὶ καταστρέφει ἀπὸ παντοῦ τὴν ἐλευθερίαν ποὺ ἐδόθη εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τὸν Θεόν, καὶ διδάσκει ὅτι τὰ κακὰ εἶναι ἐκ φύσεως καὶ διασπείρει μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν πολλὰς ἄλλας πονηρὰς διδασκαλίας, ἔστω καὶ ἂν ἀκόμη δὲν γίνωνται ἀντιληπταί. Διότι τέτοια εἶναι τοῦ διαβόλου τὰ δηλητήρια. Διὰ τοῦτο παρακαλῶ νὰ ἀποφεύγῃ κανεὶς τὴν παρανομίαν αὐτοῦ τοῦ εἴδους. Διότι μετὰ ἀπὸ τὰ ὅσα ἐλέχθησαν οὔτε καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν γενετήσιον ἐπιθυμίαν ἔγιναν ἡμερώτερα ἀπὸ τότε ἕως τώρα, ἀλλὰ γίνονται χειρότερα. Διότι ἀλλοῦ ἔχει τὰς πηγάς του τὸ σπέρμα ποὺ εὑρίσκεται μέσα μας καὶ ἀπὸ ἀλλοῦ δημιουργεῖ τὴν ταραχήν. Καὶ ἄλλοι μὲν λέγουν ὅτι ὁ οἶστρος αὐτὸς βλαστάνει ἀπὸ τὸν ἐγκέφαλον, ἄλλοι δὲ ἀπὸ τὴν ὀσφύν· ἐγὼ ὅμως θὰ ἠμποροῦσα νὰ εἰπῶ ὅτι δὲν βλαστάνει ἀπὸ πουθενὰ ἀλλοῦ, παρὰ ἀπὸ τὴν ἀκόλαστον διάθεσιν καὶ τὴν ἀδιάφορον διάνοιαν· διότι ἐὰν αὐτὴ σωφρονῇ, καμμία ζημία δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προέλθῃ ἀπὸ τὰς φυσικὰς παρορμήσεις.

Ἀφοῦ λοιπὸν ὡμίλησε διὰ τοὺς εὐνούχους, ποὺ εἶναι εὐνοῦχοι τυχαῖα καὶ χωρὶς κανένα σκοπόν, ἐὰν δὲν ἤθελον ἐπιδείξει καὶ αὐτοὶ σωφροσύνην, καὶ δι' ἐκείνους ποὺ ἀσκοῦν τὴν παρθενίαν χάριν τοῦ οὐρανοῦ, πάλιν προσθέτει τὰ ἑξῆς λόγια· «Αὐτὸς ποὺ ἠμπορεῖ νὰ δεχθῇ αὐτὰ τὰ λόγια καὶ νὰ τὰ ἐφαρμόσῃ ἂς τὰ ἐφαρμόσῃ», καὶ κάμνει αὐτοὺς προθυμοτέρους μὲ τὸ ὅτι ἔδειξεν ὅτι εἶναι ὑπέρογκον τὸ κατόρθωμα, καὶ δὲν ἄφησε τὸ πρᾶγμα νὰ περιέλθῃ εἰς τὴν ἀναγκαιότητα τοῦ νόμου, ἐξ αἰτίας τῆς ἀπείρου ἀγαθότητός του. Καὶ αὐτὸ τὸ εἶπεν, ὅταν ἔδειξεν ὅτι εἶναι εἰς μεγάλον βαθμὸν κατορθωτόν, ὥστε νὰ γίνῃ μεγαλυτέρα ἡ προθυμία τῆς προαιρέσεως.

4. Καὶ ἐάν, λέγει, αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν προαίρεσιν, πῶς τότε ἔλεγεν ὅταν ἤρχισε νὰ ὁμιλῇ διὰ τὸ θέμα αὐτό, «δὲν ἠμποροῦν ὅλοι νὰ δεχθοῦν καὶ νὰ ἐφαρμόσουν αὐτὸν

ὅτι μέγας ὁ ἆθλος, οὐχ ἵνα ἀποκλήρωσίν τινα ἠναγκασμένην ὑποπτεύσῃς. Δέδοται γὰρ ἐκείνοις, τοῖς βουλομένοις. Εἶπε δὲ οὕτω, δεικνὺς ὅτι πολλῆς δεῖ τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς τῷ εἰς τοῦτο εἰσελθόντι τὸ σκάμμα, ἧς ἀπολαύσεται πάντως ὁ βουλόμενος. Ἔθος γὰρ αὐτῷ ταύτῃ κεχρῆσθαι τῇ λέξει, ὅταν μέγα τὸ κατορθούμενον ᾖ, ὡς ὅταν λέγῃ· «ὑμῖν δέδοται γνῶναι τὰ μυστήρια». Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, δῆλον καὶ ἐκ τοῦ παρόντος. Εἰ γὰρ τῆς ἄνωθεν δόσεως μόνης ἐστί, καὶ οὐδὲν αὐτοὶ συνεισφέρουσιν οἱ παρθενεύοντες, περιττῶς αὐτοῖς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἐπηγγείλατο, καὶ τῶν ἄλλων αὐτοὺς διεῖλεν εὐνούχων. Σὺ δέ μοι σκόπει, πῶς ἐξ ὧν ἕτεροι πονηρεύονται, κερδαίνουσιν ἕτεροι. Οἱ μὲν γὰρ Ἰουδαῖοι μηδὲν μαθόντες ἀπῆλθον - οὐδὲ γὰρ ἵνα μάθωσιν ἠρώτων - οἱ δὲ μαθηταὶ καὶ ἐντεῦθεν ἐκέρδανον.

«Τότε προσηνέχθη αὐτῷ παιδία, ἵνα τὰς χεῖρας ἐπιθῇ αὐτοῖς, καὶ προσεύξηται· καὶ ἐπετίμησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῖς. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· ἄφετε τὰ παιδία ἔρχεσθαι πρός με· τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Καὶ ἐπιθεὶς αὐτοῖς τὰς χεῖρας, ἐπορεύθη ἐκεῖθεν». Καὶ τίνος ἕνεκεν οἱ μαθηταὶ ἀπεσόβουν τὰ παιδία; Ἀξιώματος ἕνεκεν. Τί οὖν αὐτός; Διδάσκων αὐτοὺς μετριάζειν, καὶ τῦφον καταπατεῖν κοσμικόν, καὶ λαμβάνει καὶ ἐναγκαλίζεται, καὶ

14. Λουκᾶ 8, 10.

τὸν λόγον, ἀλλὰ ἐκεῖνοι μόνον εἰς τοὺς ὁποίους ἔχει δοθῆ αὐτὸ τὸ χάρισμα»; Διὰ νὰ μάθῃς ὅτι αὐτὸ εἶναι μεγάλο κατόρθωμα καὶ ὄχι διὰ νὰ ὑποπτευθῇς ὅτι πρόκειται διὰ κάποιαν ἀναγκαστικὴν προτίμησιν. Διότι ἔχει δοθῆ εἰς ἐκείνους ποὺ τὸ ἐπιθυμοῦν. Ὡμίλησε δὲ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι χρειάζεται μεγάλην βοήθειαν ἀπὸ ἄνωθεν ἐκεῖνος ποὺ θὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτὸν τὸν ἀγῶνα, τὴν ὁποίαν θὰ τὴν ἔχῃ ὁπωσδήποτε αὐτὸς ποὺ ἐπιθυμεῖ. Διότι συνηθίζει ὁ Κύριος νὰ χρησιμοποιῇ αὐτὴν τὴν λέξιν, ὅταν εἶναι μεγάλο τὸ ἀγώνισμα, ὅπως ὅταν λέγῃ· «Εἰς ἐσᾶς ἔχει δοθῆ νὰ γνωρίσετε τὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ»[14]. Καὶ ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀληθὲς γίνεται φανερὸν καὶ ἀπὸ ὅσα λέγει ἐδῶ. Διότι ἐὰν τὸ πᾶν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἄνωθεν βοήθειαν καὶ δὲν προσφέρουν τίποτε αὐτοὶ ποὺ ἀσκοῦν τὸν παρθενικὸν βίον, τότε εἶναι περιττὴ ἡ ὑπόσχεσίς του εἰς αὐτοὺς περὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν καὶ ὁ διαχωρισμός των ἀπὸ τοὺς ἄλλους εὐνούχους. Ἀλλὰ σὺ πρόσεχε, σὲ παρακαλῶ, πῶς ἄλλοι ὠφελοῦνται ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ οἱ ἄλλοι τὰ θεωροῦν πονηρά. Διότι οἱ μὲν Ἰουδαῖοι ἀπῆλθον χωρὶς νὰ μάθουν τίποτε — ἄλλωστε οὔτε τὸν ἐρωτοῦσαν διὰ νὰ μάθουν — ἐνῷ οἱ μαθηταί του καὶ ἀπὸ ἐδῶ ἀπεκόμιζον μεγάλο κέρδος.

«Τότε ὡδηγήθησαν ἔμπροσθέν του παιδιὰ διὰ νὰ θέσῃ τὰ χέρια του ἐπάνω των καὶ νὰ προσευθηθῇ δι' αὐτά· οἱ μαθηταί του ὅμως ἐπέπληξαν αὐτούς. Ὁ δὲ Κύριος εἶπεν πρὸς αὐτούς. Ἀφήσατε τὰ παιδιὰ νὰ ἔλθουν πρὸς ἐμένα· διότι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνήκει εἰς αὐτοὺς ποὺ θὰ γίνουν ὅμοιοι μὲ αὐτά. Καὶ ἀφοῦ ἔθεσε τὰ χέρια του ἐπάνω των, ἀνεχώρησεν ἀπὸ ἐκεῖ». Καὶ διὰ ποῖον λόγον οἱ μαθηταὶ ἀπεμάκρυνον τὰ παιδιὰ ἀπὸ κοντά του; Λόγῳ τοῦ ἀξιώματός των. Τί κάνει λοιπὸν αὐτός; Μὲ σκοπὸν νὰ τοὺς διδάξῃ νὰ εἶναι μετριόφρονες καὶ νὰ περιφρονοῦν τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἀφήνει νὰ τὸν πλησιάσουν καὶ τὰ ἀγκαλιάζει, καὶ ὑπόσχεται τὴν βασιλείαν του εἰς ἐκείνους ποὺ εἶναι καὶ

τοῖς τοιούτοις τὴν βασιλείαν ἐπαγγέλλεται· ὅπερ καὶ ἔμπροσθεν εἴρηκεν.

Καὶ ἡμεῖς τοίνυν, εἰ βουλοίμεθα κληρονόμοι γενέσθαι τῶν οὐρανῶν, τὴν ἀρετὴν ταύτην μετὰ πολλῆς κτησώμεθα τῆς ἐπιμελείας. Οὗτος γὰρ φιλοσοφίας ὅρος, μετὰ συνέσεως ἄπλαστον εἶναι· τοῦτο βίος ἀγγελικός. Καὶ γὰρ πάντων τῶν παθῶν καθαρεύει ἡ ψυχὴ τοῦ παιδίου. Τοῖς λελυπηκόσιν οὐ μνησικακεῖ, ἀλλ' ὡς φίλοις προσέρχεται, ὡς οὐδενὸς γενομένου. Καὶ ὅσα ἂν παρὰ τῆς μητρὸς μαστιχθῇ, ταύτην ἐπιζητεῖ καὶ πάντων αὐτὴν προτιμᾷ. Κἂν βασιλίδα δείξῃς μετὰ διαδήματος, οὐ προτίθησι τῆς μητρὸς ῥάκια περιβεβλημένης, ἀλλ' ἕλοιτο ἂν μᾶλλον ἐκείνην ἰδεῖν μετὰ τούτων, ἢ τὴν βασιλίδα μετὰ κόσμου. Τὸ γὰρ οἰκεῖον καὶ ἀλλότριον οὐ πενίᾳ καὶ πλούτῳ, ἀλλὰ φιλίᾳ διαγινώσκειν οἶδε. Καὶ τῶν ἀναγκαίων οὐδὲν πλέον ἐπιζητεῖ, ἀλλ' ὅσον ἐμπλησθῆναι τοῦ μαστοῦ, καὶ ἀφίσταται τῆς θηλῆς. Τὸ παιδίον οὐ λυπεῖται ἐφ' οἷς ἡμεῖς· οἷον ἐπὶ ζημίᾳ χρημάτων, καὶ τοῖς τοιούτοις· καὶ οὐ χαίρει πάλιν ἐφ' οἷς ἡμεῖς, τοῖς ἐπικήροις τούτοις· οὐκ ἐπτόηται πρὸς κάλλη σωμάτων. Διὰ τοῦτο ἔλεγε, «τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν», ἵνα τῇ προαιρέσει ταῦτα ἐργαζώμεθα, ἃ τῇ φύσει τὰ παιδία ἔχει.

Ἐπειδὴ γὰρ οἱ Φαρισαῖοι οὐδαμόθεν ἄλλοθεν, ὡς ἀπὸ κακουργίας καὶ ἀπονοίας ἔπραττον ἃ ἔπραττον, διὰ τοῦτο ἄνω καὶ κάτω τοὺς μαθητὰς ἀφελεῖς εἶναι κελεύει, ἐκείνους τε αἰνιττόμενος, καὶ τούτους παιδεύων. Καὶ γὰρ οὐδὲν οὕ-

θὰ γίνουν ὅμοιοι μὲ αὐτά, πρᾶγμα ποὺ τὸ εἶχεν εἰπεῖ καὶ προηγουμένως.

Καὶ ἡμεῖς λοιπὸν ἐὰν θέλωμεν νὰ γίνωμεν κληρονόμοι τῶν οὐρανῶν, ἂς κάνωμεν κτῆμα μας αὐτὴν τὴν ἀρετὴν μὲ πολλὴν φροντίδα. Διότι αὐτὸ εἶναι τὸ δεῖγμα τῆς εὐσεβείας, τὸ νὰ εἶναι κανεὶς εἰλικρινὴς ἐνσυνειδήτως· αὐτὸ εἶναι ἀγγελικὴ ζωή. Καθ' ὅσον ἡ ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ εἶναι καθαρὴ ἀπὸ ὅλα τὰ πάθη. Δὲν εἶναι μνησίκακον ἔναντι ἐκείνων ποὺ τὸ ἔχουν λυπήσει, ἀλλ' ὡς φίλος τοὺς πλησιάζει, ὡσὰν νὰ μὴ συνέβη τίποτε. Καὶ ὅσον ξύλον καὶ ἂν φάγῃ ἀπὸ τὴν μητέρα του, ζητεῖ αὐτὴν καὶ τὴν προτιμᾷ ἀπὸ ὅλους. Καὶ ἂν ἀκόμη τοῦ δείξῃς μίαν βασίλισσαν μὲ τὸ στέμμα της, δὲν τὴν θέτει ἐπάνω ἀπὸ τὴν μητέρα του ποὺ φορεῖ κουρελιασμένα ἐνδύματα, ἀλλὰ θὰ ἐπροτιμοῦσε πολὺ περισσότερον νὰ ἰδῇ τὴν μητέρα του μὲ κουρελιασμένα ἐνδύματα, παρὰ τὴν βασίλισσαν μὲ τὰ λαμπρὰ στολίδια της. Διότι γνωρίζει νὰ διακρίνῃ τὸ ἰδικόν του καὶ τὸ ξένον ὄχι μὲ τὴν πτωχείαν καὶ τὸν πλοῦτον, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀγάπην. Καὶ τίποτε ἐπὶ πλέον δὲν ζητεῖ ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα, ἀλλὰ τόσον μόνον ὅσον νὰ χορτάσῃ μὲ τὸ γάλα τοῦ μαστοῦ καὶ μετὰ ἀφήνει καὶ τὴν θηλήν. Τὸ παιδὶ δὲν λυπεῖται δι' ἐκεῖνα ποὺ λυπούμεθα ἡμεῖς, ὅπως ἐπὶ παραδείγματι διὰ τὴν ζημίαν ἀπὸ τὰ χρήματα καὶ δι' ὅλα τὰ παρόμοια. Οὔτε πάλιν χαίρεται δι' ὅσα χαιρόμεθα ἡμεῖς, δι' ὅλα αὐτὰ τὰ φθαρτὰ πράγματα· δὲν κατακυριεύεται ἀπὸ σφοδρὸν πάθος διὰ τὰ κάλλη τῶν σωμάτων. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος ἔλεγεν, «διότι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνήκει εἰς αὐτοὺς ποὺ θὰ γίνουν ὅμοιοι μὲ αὐτά», ὥστε νὰ πράττωμεν μὲ τὴν προαίρεσίν μας αὐτὰ ποὺ τὰ παιδιὰ τὰ ἔχουν ἀπὸ τὴν φύσιν των.

Ἐπειδὴ δηλαδὴ οἱ Φαρισαῖοι αὐτὰ ποὺ ἔπραττον τὰ ἔπραττον ὄχι ἀπὸ καμμίαν ἄλλην αἰτίαν, παρὰ μόνον ἀπὸ κακουργίαν καὶ ἀλαζονείαν, διὰ τοῦτο μὲ κάθε τρόπον διδάσκει τοὺς μαθητάς του νὰ εἶναι ἀπονήρευτοι, ὑπονοῶν μὲν ἐκείνους ὡς πονηρούς, διδάσκων δὲ αὐτούς. Καθ' ὅσον τίποτε δὲν ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον τόσον εἰς τὴν ἀλαζονείαν, ὅ-

τως εἰς ἀλαζονείαν ἐπαίρει, ὡς ἀρχὴ καὶ προεδρία. Ἐπεὶ οὖν ἔμελλον οἱ μαθηταὶ ἀπολαύειν τιμῆς πολλῆς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν, προκαταλαμβάνει αὐτῶν τὴν διάνοιαν, οὐκ ἀφιεὶς ἀνθρώπινόν τι παθεῖν, οὐδὲ τιμὰς ἀπαιτεῖν παρὰ τοῦ πλήθους, οὐδὲ τὸ σοβεῖν πρὸ αὐτῶν. Εἰ γὰρ καὶ μικρὰ ταῦτα εἶναι δοκεῖ, ἀλλὰ μεγάλων κακῶν ἐστιν αἴτια. Οὕτω γοῦν οἱ Φαρισαῖοι παιδοτριβούμενοι εἰς τὴν κορωνίδα τῶν κακῶν ἐξέπεσον, τοὺς ἀσπασμούς, τὰς προεδρίας, τοὺς μεσασμοὺς ἐπιζητοῦντες· ἀπὸ γὰρ τούτων εἰς δοξομανίαν, εἶτα ἐκεῖθεν εἰς ἀσέβειαν ἐξώκειλαν. Διὰ δὴ τοῦτο ἐκεῖνοι μὲν ἀρὰν ἐπισπασάμενοι διὰ τοῦ πειράζειν, ἀπῆλθον· τὰ παιδία δὲ εὐλογίαν, ἅτε τούτων ἁπάντων ἠλευθερωμένα.

Γενώμεθα δὴ καὶ ἡμεῖς κατὰ τὰ παιδία, καὶ τῇ κακίᾳ νηπιάζωμεν. Οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν ἑτέρως ἰδεῖν τὸν οὐρανόν· ἀλλ᾽ ἀνάγκη πάντως εἰς γέενναν ἐμπεσεῖν τὸν ὕπουλον καὶ πονηρόν. Καὶ πρὸ τῆς γεέννης δὲ ἐνταῦθα τὰ ἔσχατα πεισόμεθα. «Ἐὰν γὰρ κακὸς γένῃ», φησί, «μόνος ἀντλήσεις τὰ κακά· ἐὰν δὲ ἀγαθός, σαυτῷ καὶ τῷ πλησίον».

Σκόπει γοῦν, ὡς τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν προτέρων συνέβη. Οὔτε γὰρ πονηρότερόν τι τοῦ Σαοὺλ γέγονεν, οὔτε ἁπλούστερον καὶ ἀφελέστερον τοῦ Δαυῒδ. Τίς οὖν ὁ ἰσχυρότερος ἦν; Οὐ δεύτερον αὐτὸν εἰς χεῖρας ἔλαβεν ὁ Δαυῒδ, καὶ κύριος τοῦ ἀνελεῖν γενόμενος, ἀπέστη; οὐχ ὡς ἐν σαγήνῃ καὶ δεσμωτηρίῳ συνειλημμένον εἶχε, καὶ ἐφείσατο; Καὶ ταῦτα καὶ ἑτέρων παροξυνόντων, καὶ αὐτὸς καὶ μυρία ἐγκαλεῖν ἔχων ἐγκλήματα· ἀλλ᾽ ὅμως ἀφῆκε σῶον ἀπελθεῖν.

15. Παροιμ. 9, 12.

σον ἡ ἐξουσία καὶ τὰ ἀξιώματα. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐπρόκειτο οἱ μαθηταί του ν' ἀπολαύσουν μεγάλης τιμῆς ἀπὸ ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην, παιδεύει ἐκ τῶν προτέρων τὴν σκέψιν των καὶ δὲν τοὺς ἀφήνει νὰ πάθουν κάτι τὸ ἀνθρώπινον, οὔτε νὰ ζητοῦν τιμὰς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους οὔτε νὰ καυχῶνται ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων. Διότι καὶ ἂν ἀκόμη αὐτὰ φαίνωνται ἀσήμαντα, ἀλλ' ὅμως γίνονται αἰτία μεγάλων κακῶν. Καὶ οἱ Φαρισαῖοι λοιπὸν διδασκόμενοι καὶ ζῶντες κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, κατέληξαν εἰς τὸ ἀποκορύφωμα τῶν κακῶν, ἐπιζητοῦντες τοὺς ἀσπασμούς, τὰς τιμητικὰς θέσεις, τὸ νὰ συγκεντρώνουν τὸ ἐνδιαφέρον ὅλων· διότι ἀπὸ αὐτὰ παρεσύρθησαν καὶ ἔπεσαν εἰς τὴν δοξομανίαν καὶ ἀπὸ αὐτὴν εἰς τὴν ἀσέβειαν. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἐκεῖνοι μὲν ἔφυγαν ἀπὸ κοντά του ἀφοῦ ἀπέσπασαν, πειράζοντες αὐτόν, κατάραν διὰ τὸν ἑαυτόν των, τὰ παιδιὰ ὅμως ἀπέσπασαν ἀπὸ αὐτὸν εὐλογίαν, ἐπειδὴ ἦσαν ἀπηλλαγμένα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ κακά.

Ἂς γενώμεθα λοιπὸν καὶ ἡμεῖς ὅμοιοι μὲ τὰ παιδιὰ καὶ ἂς ὁμοιάζωμεν τὰ νήπια ὡς πρὸς τὴν κακίαν. Διότι δὲν εἶναι δυνατόν, δὲν εἶναι δυνατὸν κατ' ἄλλον τρόπον νὰ ἰδοῦμεν τὸν οὐρανόν· ἀλλ' ὁπωσδήποτε ὁ ὕπουλος καὶ πονηρὸς θὰ ριφθῇ κατ' ἀνάγκην εἰς τὴν γέενναν. Ἀλλὰ καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν γέενναν θὰ ὑποστοῦμεν ἐδῶ τὰ φοβερώτερα κακά. Διότι λέγει· «Ἐὰν γίνῃς κακός, μόνος σου θὰ ὑποστῇς τὰ κακά· ἐὰν ὅμως γίνῃς ἀγαθός, θὰ ὠφελήσῃς τὸν ἑαυτόν σου καὶ τὸν πλησίον σου»[15].

Πρόσεχε λοιπὸν ὅτι αὐτὸ συνέβη καὶ εἰς τοὺς παλαιοτέρους. Διότι οὔτε τίποτε ἄλλο ὑπῆρξε πονηρότερον ἀπὸ τὸν Σαούλ, οὔτε εἰλικρινέστερον καὶ πιὸ ἀπονήρευτον ἀπὸ τὸν Δαυΐδ. Ποῖος λοιπὸν ἦτο ὁ ἰσχυρότερος; Δὲν συνέλαβεν ὁ Δαυΐδ δύο φορὰς τὸν Σαούλ, καὶ μολονότι ἠμποροῦσε νὰ τὸν φονεύσῃ, τὸ ἀπέφυγε; δὲν τὸν εἶχε συλλάβει ὡσὰν μέσα εἰς δίκτυον καὶ φυλακήν, καὶ ὅμως τὸν ἐλυπήθη; Καὶ ὅλα αὐτά, ἂν καὶ οἱ ἄλλοι τὸν προέτρεπον καὶ ὁ ἴδιος εἶχεν ἀπείρους κατηγορίας ἐναντίον του. Ἀλλ' ὅμως τὸν ἄφησε

Καίτοι ὁ μὲν μετὰ πάσης αὐτὸν τῆς στρατιᾶς ἐδίωκεν, ὁ δὲ μετὰ ὀλίγων φυγάδων ἀπεγνωσμένων ἦν, ἀλώμενος καὶ τόπους ἐκ τόπων ἀμείβων, ἀλλ᾽ ὅμως ὁ φυγὰς τοῦ βασιλέως περιεγένετο· ἐπειδὴ ὁ μὲν μετὰ ἁπλότητος, ὁ δὲ μετὰ πονηρίας παρετάττετο. Τί γὰρ ἂν γένοιτο πονηρότερον ἐκείνου, ὃς τὸν αὐτῷ στρατηγοῦντα, καὶ τοὺς πολέμους ἅπαντας κατορθοῦντα, καὶ τῆς νίκης καὶ τῶν τροπαίων τοὺς μὲν πόνους ὑπομένοντα, τοὺς δὲ στεφάνους ἐκείνῳ κομίζοντα ἀνελεῖν ἐπεχείρει;

5. Τοιοῦτον γὰρ ἡ βασκανία· ἀεὶ τοῖς οἰκείοις ἐπιβουλεύει καλοῖς, καὶ τὸν ἔχοντα αὐτὴν τήκει, καὶ μυρίαις περιβάλλει συμφοραῖς. Καὶ ὁ δείλαιος γοῦν ἐκεῖνος, ἕως ὅτε ὁ Δαυῒδ ἀπέστη, οὐκ ἔρρηξε τὴν φωνὴν ἐκείνην τὴν ἐλεεινήν, ὀλοφυρόμενος καὶ λέγων· «θλίβομαι σφόδρα, καὶ οἱ ἀλλόφυλοι πολεμοῦσιν ἐν ἐμοί, καὶ Κύριος ἀπέστη ἀπ᾽ ἐμοῦ». Ἕως ὅτε ἐχωρίσθη τοῦ Δαυῒδ, οὐκ ἔπεσεν ἐν πολέμῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ καὶ ἐν δόξῃ ἦν· καὶ γὰρ εἰς τὸν βασιλέα τοῦ στρατηγοῦ διέβαινεν ἡ δόξα. Οὐδὲ γὰρ τυραννικὸς ἦν ὁ ἀνήρ, οὐδὲ θρόνου ἐκβαλεῖν ἐπεχείρει, ἀλλ᾽ αὐτῷ πάντα κατώρθου, καὶ σφόδρα περὶ αὐτὸν διέκειτο· καὶ τοῦτο καὶ ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα δῆλον.

Ὅτε μὲν γὰρ ὑπ᾽ αὐτῷ ταττόμενος ἦν, ἴσως τῷ νόμῳ τῆς ὑποταγῆς ταῦτα ἄν τις λογίσαιτο τῶν οὐκ ἀκριβῶς ἐξεταζόντων· ἐπειδὴ δὲ ἐξήγαγον ἑαυτὸν τῆς βασιλείας ἐκείνου, τί λοιπὸν ἦν τὸ κατέχον αὐτόν, καὶ πεῖθον τοῦ πρὸς ἐκεῖνον ἀπέχεσθαι πολέμου; μᾶλλον δέ, τί οὐκ ἦν τὸ παροξῦνον ἐπὶ τὴν σφαγήν; Οὐ πονηρὸς καὶ ἅπαξ καὶ δὶς καὶ

16. Α' Βασ. 28, 15.

νὰ φύγῃ σῶος. Καὶ μολονότι βέβαια ὁ μὲν Σαοὺλ τὸν κατεδίωκε μὲ ὅλον τὸν στρατόν του, ὁ δὲ Δαυῒδ περιεπλανᾶτο καὶ ἐγκατέλειπε τὸν ἕνα τόπον μετὰ τὸν ἄλλον μαζὶ μὲ ὀλίγους ἀπελπισμένους φυγάδας, ἀλλ' ὅμως ὁ φυγὰς ὑπερίσχυσε τοῦ βασιλέως, ἐπειδὴ ὁ μὲν Δαυῒδ τὸν ἀντεμετώπιζε μὲ εἰλικρίνειαν, ὁ δὲ Σαοὺλ τὸν ἐπολεμοῦσε μὲ πονηρίαν. Διότι τί θὰ ἠμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ πονηρότερον ἀπὸ ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἐπεχείρει νὰ φονεύσῃ τὸν στρατηγόν του, ποὺ καὶ τοὺς πολέμους ὅλους ἐκέρδιζε καί, μολονότι ὑπέφερε τοὺς κόπους τῆς νίκης καὶ τῶν τροπαίων, ὅμως προσέφερε τοὺς στεφάνους εἰς ἐκεῖνον;

5. Διότι τέτοιος εἶναι ὁ φθόνος· διαρκῶς ἐπιβουλεύεται τὰ ἰδικά του κακά, φθείρει ἐκεῖνον ποὺ τὸν ἔχει καὶ τὸν περιβάλλει μὲ ἀμετρήτους συμφοράς. Καὶ ὁ ἄθλιος λοιπὸν ἐκεῖνος, ἕως τότε ποὺ ὁ Δαυῒδ ἔφυγεν ἀπὸ κοντά του, δὲν ἔβγαλε τὴν ἐλεεινὴν ἐκείνην φωνήν του θρηνῶν καὶ λέγων· «Εἶναι πολὺ μεγάλη ἡ λύπη μου καὶ οἱ ἀλλοεθνεῖς πολεμοῦν ἐναντίον μου, καὶ ὁ Κύριος μὲ ἐγκατέλειψεν»[16]. Μέχρι ποὺ ἐχωρίσθη ἀπὸ τὸν Δαυῒδ, δὲν διεξήγαγεν ὁ ἴδιος πόλεμον, ἀλλ' εἶχε καὶ ἀσφάλειαν καὶ δόξαν, καθ' ὅσον ἡ δόξα τοῦ στρατηγοῦ μετεβιβάζετο εἰς τὸν βασιλέα. Διότι ὁ Δαυῒδ οὔτε ἠγάπα τὴν ἐξουσίαν, οὔτε ἐπεχείρει νὰ τὸν ἐκθρονίσῃ, ἀλλ' ὅλα τὰ ἔκανε χάριν αὐτοῦ καὶ τὸν περιέβαλλε μὲ πολλὴν συμπάθειαν, πρᾶγμα ποὺ γίνεται φανερὸν καὶ ἀπὸ τὰ ὅσα συνέβησαν εἰς τὴν συνέχειαν.

Ἐνδεχομένως ὅμως θὰ ἠμποροῦσε κάποιος, ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ δὲν ἐξετάζουν τὰ πράγματα μὲ ἀκρίβειαν, νὰ σκεφθῇ ὅτι αὐτὰ συνέβαινον ἐν ὅσῳ ὁ Δαυῒδ εὑρίσκετο ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Σαὺλ σύμφωνα μὲ τὸν νόμον τῆς ὑποταγῆς· ὅταν ὅμως ἔπαυσε νὰ εὑρίσκεται ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ἐκείνου, τί τὸν ἠμπόδιζε πλέον καὶ τὸν παρώτρυνε νὰ ἀποφεύγῃ τὸν πόλεμον πρὸς ἐκεῖνον; ἢ καλύτερα ποῖον ἦτο ἐκεῖνο ποὺ δὲν τὸν παρώξυνε πρὸς τὴν σφαγήν; Δὲν συμπεριεφέρθη πρὸς αὐτὸν μὲ πονηρίαν μίαν καὶ δύο καὶ πολλὰς

πολλάκις περὶ αὐτὸν γέγονεν; οὐχὶ παθὼν εὖ; οὐχὶ μηδὲν ἔχων ἐγκαλεῖν; οὐκ ἐπικίνδυνος αὐτῷ καὶ ἐπισφαλὴς ἡ βασιλεία αὐτοῦ καὶ ἡ σωτηρία ἦν; οὐ πλανᾶσθαι ἔδει διηνεκῶς καὶ φεύγειν, καὶ περὶ τῶν ἐσχάτων τρέμειν, ζῶντος ἐκείνου καὶ κρατοῦντος;

Ἀλλ' ὅμως οὐδὲν τούτων αὐτὸν ἠνάγκασεν αἱμάξαι τὸ ξίφος· ἀλλὰ καὶ καθεύδοντα ὁρῶν, καὶ δεδεμένον, καὶ μόνον, καὶ ἐν μέσοις αὐτοῖς, καὶ τῆς κεφαλῆς ἁψάμενος, καὶ πολλῶν ὄντων τῶν διεγειρόντων, καὶ Θεοῦ ψῆφον εἶναι λεγόντων τὴν τοιαύτην εὐκαιρίαν, ἐκεῖνος καὶ ἐπετίμησε τοῖς παρορμῶσι, καὶ ἀπέσχετο τοῦ φόνου, καὶ σῶον ἐξέπεμψε καὶ ὑγιῆ· καὶ ὥσπερ σωματοφύλαξ ὢν αὐτοῦ μᾶλλον, καὶ ὑπασπιστής, οὐ πολέμιος, οὕτως ἐνεκάλει τῷ στρατοπέδῳ τὴν εἰς τὸν βασιλέα προδοσίαν. Τί ταύτης ἴσον γένοιτ' ἂν τῆς ψυχῆς; τί τῆς ἡμερότητος ἐκείνης; Τοῦτο γὰρ δυνατὸν μὲν καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων συνιδεῖν· πολλῷ δὲ πλέον καὶ ἐκ τῶν νυνὶ γενομένων. Ὅταν γὰρ τὴν ἡμετέραν καταμάθωμεν φαυλότητα, τότε ἀκριβέστερον εἰσόμεθα τῶν ἁγίων ἐκείνων τὴν ἀρετήν.

Διὸ παρακαλῶ πρὸς τὸν ζῆλον ἐκείνων τρέχειν. Καὶ γὰρ εἰ δόξης ἐρᾷς, καὶ διὰ τοῦτο ἐπιβουλεύεις τῷ πλησίον, τότε αὐτῆς ἀπολαύσῃ μειζόνως, ὅταν αὐτὴν διαπτύσας ἀπόσχῃ τῆς ἐπιβουλῆς. Ὥσπερ γὰρ τὸ μὴ χρηματίζεσθαι φιλαργυρίας ἐναντίον, οὕτω πρὸς τὸ δόξης ἐπιτυχεῖν, τὸ μὴ δόξης ἐρᾶν. Καὶ εἰ βούλεσθε, καθ' ἕκαστον ἐξετάσωμεν. Ἐπειδὴ γὰρ τῆς γεέννης ἡμῖν φόβος οὐδείς, οὐδὲ τῆς βασιλείας λόγος πολύς, φέρε κἂν ἀπὸ τῶν παρόντων ὑμᾶς ἐναγάγωμεν.

φοράς; δὲν τὸν εὐηργέτησε; δὲν εἶχε καμμίαν κατηγορίαν ἐναντίον του; δὲν ἦτο ἐπικίνδυνος εἰς αὐτὸν καὶ ἐπισφαλὴς ἡ βασιλεία καὶ ἡ σωτηρία τοῦ Σαούλ; δὲν ἦτο ἀναγκασμένος νὰ περιπλανᾶται συνεχῶς καὶ νὰ φεύγῃ καὶ νὰ νοιώθῃ τὸν πιὸ φοβερὸν τρόμον, ἐν ὅσῳ ἔζη ἐκεῖνος καὶ ἐβασίλευεν;

Ὅμως τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν τὸν ἠνάγκασε νὰ βάψῃ τὸ ξίφος του εἰς τὸ αἷμα, ἀλλ' ἂν καὶ τὸν ἔβλεπε νὰ κοιμᾶται, καὶ δεδεμένον, καὶ μόνον, καὶ ἐν μέσῳ τῶν ἰδικῶν του, καὶ ἤγγισε τὴν κεφαλήν του, καὶ ἦσαν πολλοὶ ἐκεῖνοι ποὺ τὸν παρώτρυνον ἐναντίον του καὶ ἔλεγον ὅτι κατ' ἀπόφασιν τοῦ Θεοῦ ἐδόθη αὐτὴ ἡ εὐκαιρία, ἐκεῖνος καὶ ἐπέπληξεν ἐκείνους ποὺ τὸν παρωθοῦσαν εἰς ἐκδίκησιν, καὶ ἀπέφυγε τὸν φόνον καὶ τὸν ἄφησε νὰ φύγῃ σῶος καὶ ὑγιής. Καὶ ὡσὰν νὰ ἦτο σωματοφύλαξ αὐτοῦ μᾶλλον καὶ ὑπασπιστὴς παρὰ ἐχθρός του, ἔτσι κατηγόρει τοὺς στρατιώτας διὰ τὴν προδοσίαν των πρὸς τὸν βασιλέα. Τί θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἐξισωθῇ πρὸς αὐτὴν τὴν ψυχήν; τί πρὸς ἐκείνην τὴν πραότητα; Αὐτὸ βέβαια εἶναι δυνατὸν νὰ τὸ ἀντιληφθῇ κανεὶς καὶ ἀπὸ ὅσα ἐλέχθησαν, πολὺ περισσότερον ὅμως καὶ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ τώρα συμβαίνουν. Διότι ὅταν κατανοήσωμεν τὴν ἰδικήν μας φαυλότητα, τότε θὰ γνωρίσωμεν μὲ μεγαλυτέραν ἀκρίβειαν τὴν ἀρετὴν ἐκείνων τῶν ἁγίων.

Διὰ τοῦτο σᾶς παρακαλῶ νὰ μιμούμεθα τὸν ζῆλον ἐκείνων. Καθ' ὅσον ἐὰν ἀγαπᾷς τὴν δόξαν καὶ διὰ τοῦτο ἐπιβουλεύεσαι τὸν πλησίον σου, τότε θ' ἀπολαύσῃς αὐτὴν εἰς μεγαλύτερον βαθμόν, ὅταν περιφρονήσῃς αὐτὴν καὶ παύσῃς νὰ ἐπιβουλεύεσαι τὸν πλησίον σου. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἡ μὴ συγκέντρωσις χρημάτων εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὴν φιλαργυρίαν, ἔτσι καὶ διὰ νὰ ἐπιτύχῃ κανεὶς τὴν δόξαν, δὲν πρέπει νὰ ἀγαπᾷ τὴν δόξαν. Καὶ ἐὰν θέλετε ἂς ἐξετάσωμεν τὸ καθὲν χωριστά. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν νοιώθομεν κανένα φόβον διὰ τὴν γέενναν καὶ δὲν δείχνομεν καὶ πολὺ ἐνδιαφέρον διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἐμπρὸς νὰ σᾶς ὁδηγήσω πρὸς αὐτὰ ἔστω καὶ ἀπὸ τὰ παρόντα πράγματα.

Τίνες γάρ εἰσιν οἱ καταγέλαστοι; εἰπέ μοι· οὐχὶ οἱ διὰ δόξαν τι ποιοῦντες τὴν τῶν πολλῶν; Τίνες δὲ ἐπαινετοί; οὐχὶ οἱ τὸν παρὰ τῶν πολλῶν διαπτύοντες ἔπαινον; Οὐκοῦν εἰ τὸ κενῆς δόξης ἐρᾶν ἐπονείδιστον, ὁ δὲ κενόδοξος οὐ δύναται λαθεῖν ἐρῶν αὐτῆς, ἐπονείδιστος ἔσται πάντως, καὶ γέγονεν αὐτῷ τὸ δόξης ἐρᾶν ἀτιμίας αἴτιον. Οὐ ταύτῃ δὲ μόνον καταισχύνεται, ἀλλὰ καὶ τῷ πολλὰ ἀναγκάζεσθαι ποιεῖν αἰσχρά, καὶ δουλοπρεπείας τῆς ἐσχάτης γέμοντα. Καὶ ὥσπερ εἰς τὸ κερδαίνειν βλάπτεσθαι μάλιστα ἀπὸ τοῦ νοσήματος τῆς φιλοκερδείας εἰώθασιν οἱ ἄνθρωποι (πολλὰς γοῦν ἀπάτας ὑφίστανται, καὶ τὰ μικρὰ κέρδη μεγάλας ποιεῖ ζημίας· διὸ καὶ εἰς παροιμίαν ὁ λόγος οὗτος ἐξενίκησεν), οὕτω καὶ τῷ λάγνῳ κώλυμα πρὸς τὸ ἡδονῆς ἀπολαύειν τὸ πάθος γίνεται. Τοὺς γοῦν σφόδρα καταφερεῖς καὶ γυναικοδούλους, τούτους μάλιστα ὡς ἀνδράποδα περιφέρουσιν αἱ γυναῖκες, καὶ οὐκ ἄν ποτε καταξιώσαιεν ἐκεῖναι ὡς ἀνδράσιν αὐτοῖς κεχρῆσθαι, ῥαπίζουσαι, διαπτύουσαι, ἄγουσαι καὶ περιάγουσαι πανταχοῦ, καὶ θρυπτόμεναι, καὶ πάντα ἐπιτάττουσαι μόνον.

Οὕτω καὶ τοῦ ἀπονενοημένου καὶ δοξομανοῦντος καὶ δοκοῦντος εἶναι ὑψηλοῦ, οὐδὲν ταπεινότερον καὶ ἀτιμότερον. Καὶ γὰρ φιλόνεικον τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, καὶ πρὸς οὐδὲν ἕτερον ἀντικαθίσταται, ὡς πρὸς ἀλαζόνα καὶ ὑπερόπτην καὶ δόξης δοῦλον. Καὶ αὐτὸς δὲ ἐκεῖνος, ὥστε διατηρῆσαι τὸ σχῆμα τῆς ἀπονοίας, τὰ τῶν ἀνδραπόδων πρὸς τοὺς πλεί-

Εἰπέ μου λοιπόν· ποῖοι εἶναι ἄξιοι μεγαλυτέρου γέλωτος; δὲν εἶναι αὐτοὶ ποὺ κάνουν κάτι διὰ νὰ ἀποσπάσουν τὴν δόξαν τῶν πολλῶν; Ποῖοι δὲ ἄξιοι ἐπαίνου; δὲν εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ περιφρονοῦν τὸν ἔπαινον ἐκ μέρους τῶν πολλῶν; Ἐὰν λοιπὸν εἶναι ἐπονείδιστον πρᾶγμα τὸ ν' ἀγαπᾷ κανεὶς τὴν κενοδοξίαν, ὁ δὲ κενόδοξος δὲν ἠμπορεῖ, ἀγαπῶν αὐτήν, νὰ διαφύγῃ τὴν προσοχὴν τῶν ἀνθρώπων, ὁπωσδήποτε θὰ περιφρονηθῇ καὶ ἔτσι ἔχει γίνει εἰς αὐτὸν ἡ ἀγάπη τῆς δόξης αἰτία περιφρονήσεως. Καὶ δὲν περιφρονεῖται μόνον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ὅτι ἀναγκάζεται νὰ κάνῃ πολλὰ αἰσχρὰ πράγματα καὶ εἶναι γεμᾶτος ἀπὸ τὴν χειροτέραν δουλοπρέπειαν. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς οἱ ἄνθρωποι συνήθως βλάπτονται πολὺ περισσότερον ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν τῆς φιλοκερδείας προσπαθοῦντες νὰ κερδίσουν περισσότερα (διότι ὑφίστανται πολλὰς ἀπάτας καὶ τὰ μικρὰ κέρδη ἐπιφέρουν πολλὰς ζημίας, διὰ τοῦτο καὶ ὁ λόγος αὐτὸς κατήντησε νὰ εἶναι παροιμιώδης), ἔτσι καὶ εἰς τὸν φιλήδονον γίνεται ἐμπόδιον εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῆς ἡδονῆς τὸ ἴδιο τὸ πάθος του. Διότι τοὺς ἐπιθυμοῦντας εἰς μεγάλον βαθμὸν τὰς σαρκικὰς ἀπολαύσεις καὶ τοὺς γυναικοδούλους, αὐτοὺς κατ' ἐξοχὴν περιφέρουν αἱ γυναῖκες ὡς ἀνδράποδα καὶ οὐδέποτε θὰ ἠμποροῦσαν οἱ γυναῖκες νὰ τοὺς θεωρήσουν αὐτοὺς ὡς ἄνδρας, καὶ διὰ τοῦτο τοὺς ραπίζουν, τοὺς πτύουν, τοὺς σύρουν καὶ τοὺς φέρουν ὅπου θέλουν, τοὺς κάνουν ὅ,τι θέλουν καὶ πάντα μόνον διαταγὰς τοὺς δίνουν.

Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον δὲν ὑπάρχει τίποτε ταπεινότερον καὶ ἀτιμότερον ἀπὸ τὸν ἀλαζόνα καὶ δοξομανῆ καὶ ἔχοντα τὴν ἐντύπωσιν ὅτι εἶναι σπουδαῖος. Καθ' ὅσον τὸ ἀνθρώπινον γένος εἶναι φιλόνεικον καὶ πρὸς κανένα ἄλλον δὲν συμπεριφέρεται ἔτσι, ὅπως πρὸς τὸν ἀλαζόντα καὶ ὑπερήφανον καὶ δοῦλον τῆς δόξης. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ἐκεῖνος ὁ ἀλαζὼν προκειμένου νὰ διατηρήσῃ τὸ σχῆμα τῆς ἀλαζονείας, ἐπιδεικνύει πρὸς τοὺς περισσοτέρους τὰ δείγματα τῶν δούλων, κολακεύων αὐτούς, ἐκδουλεύων, καὶ ὑπηρετεῖ τὴν

ονας ἐπιδείκνυται, κολακεύων, θεραπεύων, παντὸς ἀργυρωνήτου δουλείαν δουλεύων χαλεπωτέραν.

Ταῦτ' οὖν ἅπαντα εἰδότες, καταθώμεθα ταῦτα τὰ πάθη, ἵνα μὴ καὶ ἐνταῦθα δίκην δῶμεν, καὶ ἐκεῖ κολασθῶμεν ἀπέραντα. Γενώμεθα τῆς ἀρετῆς ἐρασταί. Οὕτω γὰρ καὶ πρὸ τῆς βασιλείας τὰ μέγιστα ἐνταῦθα καρπωσόμεθα καλά, καὶ ἀπελθόντες ἐκεῖ τῶν αἰωνίων μεθέξομεν ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

δουλείαν ἐκείνην ποὺ εἶναι χειροτέρα ἀπὸ τὴν δουλείαν κάθε ἀγορασθέντος μὲ χρήματα δοῦλον.

Γνωρίζοντες λοιπὸν ὅλα αὐτά, ἂς ἀποβάλωμεν αὐτὰ τὰ πάθη, ὥστε καὶ ἐδῶ νὰ μὴ τιμωρηθῶμεν καὶ εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν νὰ μὴ τιμωρηθῶμεν αἰωνίως. Ἂς γίνωμεν ἐρασταὶ τῆς ἀρετῆς. Διότι ἔτσι καὶ τὰ μεγαλύτερα καλὰ θὰ ἀπολαύσωμεν εἰς τὴν ἐδῶ ζωὴν πρὶν ἀπὸ τὴν οὐράνιον βασιλείαν, καὶ ὅταν θὰ μεταβῶμεν, ἐκεῖ θὰ γίνωμεν μέτοχοι καὶ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν, τὰ ὁποῖα εὔχομαι ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχωμεν μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει δόξα καὶ δύναμις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΞΓ´
Ματθ. 19, 16 - 26

«Καὶ ἰδοὺ εἷς προσελθὼν εἶπεν αὐτῷ· διδάσκαλε ἀγαθέ, τί ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω;».

1. Τινὲς μὲν διαβάλλουσι τὸν νεανίσκον τοῦτον, ὡς ὕπουλόν τινα καὶ πονηρόν, καὶ μετὰ πείρας τῷ Ἰησοῦ προσελθόντα· ἐγὼ δὲ φιλάργυρον μὲν αὐτὸν καὶ χρημάτων ἐλάττονα οὐκ ἂν παραιτησαίμην εἰπεῖν, ἐπειδὴ καὶ ὁ Χριστὸς τοιοῦτον αὐτὸν ἤλεγξεν ὄντα· ὕπουλον δὲ οὐδαμῶς, διὰ τὸ μήτε ἀσφαλὲς εἶναι τῶν ἀδήλων κατατολμᾶν, καὶ μάλιστα ἐν ἐγκλήμασι, καὶ τὸ τὸν Μᾶρκον ταύτην ἀνῃρηκέναι τὴν ὑποψίαν· καὶ γάρ φησιν, ὅτι «προσδραμὼν καὶ γονυπετῶν παρεκάλει αὐτόν», καὶ ὅτι «ἐμβλέψας αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, ἠγάπησεν αὐτόν». Ἀλλὰ πολλὴ τῶν χρημάτων ἡ τυραννίς, καὶ δῆλον ἐντεῦθεν· κἂν γὰρ τὰ ἄλλα ὦμεν ἐνάρετοι, πάντα αὕτη λυμαίνεται τὰ ἄλλα. Εἰκότως οὖν καὶ ὁ Παῦλος ῥίζαν αὐτὴν ἁπάντων τῶν κακῶν εἶναι ἔφησε· «ῥίζα γὰρ πάντων τῶν κακῶν ἐστιν ἡ φιλαργυρία», φησί.

Διατί οὖν οὕτω πρὸς αὐτὸν ἀπεκρίνατο ὁ Χριστός, λέγων· «οὐδεὶς ἀγαθός»; Ἐπειδὴ ὡς ἀνθρώπῳ προσῆλθε ψιλῷ, καὶ ἑνὶ τῶν πολλῶν, καὶ διδασκάλῳ Ἰουδαϊκῷ· διὰ δὴ τοῦτο ὡς ἄνθρωπος αὐτῷ διαλέγεται. Καὶ γὰρ πολλαχοῦ πρὸς τὰς ὑπονοίας τῶν προσιόντων ἀποκρίνεται, ὡς ὅταν

1. Μάρκ. 10, 17.
2. Μάρκ. 10, 21.
3. Α´ Τιμ. 6, 10.

ΟΜΙΛΙΑ ΞΓ΄
Ματθ. 19, 16 - 26

«Καὶ τότε τὸν ἐπλησίασε κάποιος καὶ τοῦ εἶπεν· Διδάσκαλε ἀγαθέ, τί νὰ κάνω διὰ νὰ κληρονομήσω τὴν αἰώνιον ζωήν;».

1. Ὡρισμένοι κατηγοροῦν τὸν νέον αὐτὸν ὡς ὕπουλον καὶ πονηρὸν καὶ ὁ ὁποῖος ἐπλησίασε τὸν Ἰησοῦν μὲ σκοπὸν νὰ τὸν πειράξῃ· ἐγὼ ὅμως δὲν θὰ ἠμποροῦσα νὰ μὴ εἰπῶ ὅτι ἦτο φιλάργυρος καὶ δοῦλος τῶν χρημάτων, ἐπειδὴ καὶ ὁ Χριστὸς τὸν ἤλεγξεν ὡς ἄνθρωπον αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ὕπουλον ὅμως δὲν θὰ ἠμποροῦσα νὰ τὸν ὀνομάσω μὲ κανένα τρόπον, καὶ διότι δὲν εἶναι ἀσφαλὲς τὸ νὰ ἐπιχειρῇ κανεὶς νὰ κρίνῃ τὰ ἄγνωστα πράγματα καὶ ἰδίως ὅταν πρόκειται διὰ κατηγορίας, καὶ διὰ τὸ ὅτι ὁ Μᾶρκος ἔχει ἀναιρέσει αὐτὴν τὴν ὑποψίαν· καθ' ὅσον λέγει, ὅτι «ἔτρεξε πρὸς αὐτὸν καὶ ἀφοῦ ἐγονάτισεν ἐμπρός του, τὸν παρεκάλει»[1], καὶ ὅτι «ὁ Ἰησοῦς τὸν ἐκοίταταξε κατὰ πρόσωπον καὶ τὸν ἠγάπησεν»[2]. Ἀλλ' ὅμως εἶναι μεγάλη καὶ τυραννικὴ ἡ δύναμις τῶν χρημάτων καὶ αὐτὸ γίνεται φανερὸν καὶ ἀπὸ τὴν περίπτωσιν αὐτήν· διότι καὶ ἂν ἀκόμη εἴμεθα ὡς πρὸς τὰ ἄλλα ἐνάρετοι, αὐτὴ τὰ καταστρέφει ὅλα τὰ ἄλλα. Δικαίως λοιπὸν καὶ ὁ Παῦλος ὠνόμασεν αὐτὴν ρίζαν ὅλων γενικῶς τῶν κακῶν· διότι λέγει· «Ἡ φιλαργυρία εἶναι ρίζα ὅλων τῶν κακῶν»[3].

Διὰ ποῖον λόγον λοιπὸν ὁ Χριστὸς ἔδωσε τέτοιου εἴδους ἀπάντησιν, λέγων, «κανεὶς δὲν εἶναι ἀγαθός»; Ἐπειδὴ τὸν ἐπλησίασεν ὡς νὰ ἦτο κάποιος ἁπλοῦς ἄνθρωπος καὶ ἕνας ἀπὸ τοὺς πολλοὺς καὶ δάσκαλος τῶν Ἰουδαίων· διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ ὡς ἄνθρωπος συζητεῖ μαζί του. Καθ' ὅσον εἰς πολλὰς περιπτώσεις δίδει ἀπάντησιν εἰς τὰς σκέψεις

λέγῃ· «ἡμεῖς προσκυνοῦμεν ὃ οἴδαμεν», καί, «ἐὰν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου οὐκ ἔστιν ἀληθής». Ὅταν οὖν εἴπῃ, «οὐδεὶς ἀγαθός», οὐχ ἑαυτὸν ἐκβάλλων τοῦ ἀγαθὸς εἶναι τοῦτο λέγει· ἄπαγε· οὐ γὰρ εἶπε, τί με λέγεις ἀγαθόν; οὐκ εἰμὶ ἀγαθός, ἀλλ', «οὐδεὶς ἀγαθός»· τουτέστιν, οὐδεὶς ἀνθρώπων. Καὶ αὐτὸ δὲ τοῦτο ὅταν λέγῃ, οὐδὲ τοὺς ἀνθρώπους ἀποστερῶν ἀγαθότητος λέγει, ἀλλὰ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητος. Διὸ καὶ ἐπήγαγεν, «εἰ μὴ εἷς, ὁ Θεός». Καὶ οὐκ εἶπεν, εἰ μὴ ὁ Πατήρ μου, ἵνα μάθῃς ὅτι οὐκ ἐξεκάλυψεν ἑαυτὸν τῷ νεανίσκῳ.

Οὕτω καὶ ἀνωτέρω ἐκάλει τοὺς ἀνθρώπους, λέγων· «εἰ δὲ ὑμεῖς, πονηροὶ ὄντες, οἴδατε δόματα ἀγαθὰ διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν». Καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖ πονηροὺς ἐκάλεσεν, οὐ τῆς φύσεως ἁπάσης πονηρίαν καταγινώσκων (τὸ γάρ, ὑμεῖς, οὐχ ὑμεῖς οἱ ἄνθρωποί φησιν), ἀλλὰ τὴν ἐν ἀνθρώποις ἀγαθότητα τῇ τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητι παραβάλλων, οὕτως ὠνόμασε· διὰ τοῦτο καὶ ἐπήγαγε· «πόσῳ μᾶλλον ὁ Πατὴρ ὑμῶν δώσει ἀγαθὰ τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν;».

Καὶ τί τό κατεπεῖγον ἦν, φησίν, ἢ τί τὸ χρήσιμον, ὥστε οὕτως αὐτὸν ἀποκρίνασθαι; Ἀνάγει αὐτὸν κατὰ μικρόν, καὶ παιδεύει κολακείας ἀπηλλάχθαι πάσης, τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἀπάγων, καὶ τῷ Θεῷ προσηλῶν, καὶ πείθων τὰ μέλλοντα ζητεῖν, καὶ εἰδέναι τὸν ὄντως ἀγαθόν, καὶ τὴν ῥίζαν καὶ τὴν πηγὴν ἁπάντων, καὶ αὐτῷ τὰς τιμὰς ἀναφέρειν. Ἐπεὶ καὶ ὅταν λέγῃ, «μὴ καλέσητε διδάσκαλον ἐπὶ τῆς γῆς»,

4. Ἰω. 4, 22.
5. Ἰω. 5, 31.
6. Ματθ. 7, 11.
7. Αὐτόθι.

ἐκείνων ποὺ τὸν πλησιάζουν, ὅπως ὅταν λέγῃ· «ἡμεῖς προσκυνοῦμεν αὐτὸ ποὺ τὸ γνωρίζομεν»[4], καί· «Ἐὰν ἐγὼ ὁ ἴδιος δίδω μαρτυρίαν περὶ τοῦ ἑαυτοῦ μου, ἡ μαρτυρία μου δὲν εἶναι ἀληθής»[5]. Ὅταν λοιπὸν λέγῃ, «κανεὶς δὲν εἶναι ἀγαθός», δὲν τὸ λέγει αὐτὸ μὲ σκοπὸν ν' ἀποκλείσῃ τὸν ἑαυτόν του ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι ἀγαθός, μὴ σκεφθῇς κάτι τέτοιο· διότι δὲν εἶπε, 'διατί μὲ ὀνομάζεις ἀγαθόν; δὲν εἶμαι ἀγαθός', ἀλλ' ὅτι «κανεὶς δὲν εἶναι ἀγαθός»· δηλαδὴ κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ἀκόμη ὅταν τὸ λέγῃ, δὲν τὸ λέγει διὰ νὰ ἀποκλείσῃ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν ἀγαθότητα, ἀλλὰ τὸ λέγει ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ προσέθεσεν· «παρὰ μόνον ἕνας, ὁ Θεός». Καὶ δὲν εἶπε, 'παρὰ μόνον ὁ Πατήρ μου', διὰ νὰ μάθῃς ὅτι δὲν ἐφανέρωσε τὸν ἑαυτόν του εἰς τὸν νεανίσκον.

Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ προηγουμένως ἀπεκάλει τοὺς ἀνθρώπους πονηρούς, λέγων· «Ἐὰν ὅμως σεῖς, ἐνῷ εἶσθε πονηροί, γνωρίζετε νὰ δίδετε καλὰ πράγματα εἰς τὰ τέκνα σας»[6]. Καθ' ὅσον καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ἐκείνην τοὺς ὠνόμασε πονηρούς, θεωρῶν ὄχι ὅλην τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν πονηρὰν (διότι τὸ σεῖς δὲν σημαίνει ὅλοι σεῖς οἱ ἄνθρωποι), ἀλλὰ τοὺς ὠνόμασεν ἔτσι συγκρίνων τὴν ἀγαθότητα τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ· διὰ τοῦτο καὶ προσέθεσε· «πόσον μᾶλλον ὁ Πατήρ σας θὰ δώσῃ ἀγαθὰ εἰς αὐτοὺς ποὺ τοῦ ζητοῦν;»[7].

Ἀλλὰ θὰ εἰπῇ κάποιος· ποία ἀνάγκη ὑπῆρχεν ἢ ποία ὠφέλεια, ὥστε νὰ δώσῃ αὐτὴν τὴν ἀπάντησιν; Τὸν ἀνεβάζει πνευματικὰ ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ τὸν διδάσκει ν' ἀπαλλαγῇ ἐξ ὁλοκλήρου ἀπὸ τὴν κολακείαν, ἀποσπῶν αὐτὸν ἀπὸ τὰ ἐπίγεια πράγματα καὶ προσηλῶν εἰς τὸν Θεόν, καὶ τὸν πείθει νὰ ζητῇ τὰ οὐράνια ἀγαθὰ καὶ νὰ γνωρίσῃ αὐτὸν ποὺ πράγματι εἶναι ἀγαθὸν καὶ ρίζα καὶ πηγὴ ὅλων τῶν ἀγαθῶν, καὶ εἰς αὐτὸν ν' ἀποδίδῃ τὰς τιμάς. Διότι καὶ ὅταν λέγῃ, «μὴ ὀνομάσετε κανένα διδάσκαλον ἐπάνω εἰς τὴν

πρὸς ἀντιδιαστολὴν αὐτοῦ τοῦτό φησιν, καὶ ἵνα μάθωσι τίς ἡ πρώτη τῶν ὄντων ἁπάντων ἀρχή. Οὐδὲ γὰρ μικρὰν ὁ νεανίσκος ἐπεδείξατο προθυμίαν τέως, εἰς ἔρωτα τοιοῦτον ἐμπεσών, καὶ τῶν ἄλλων τῶν μὲν πειραζόντων, τῶν δὲ ὑπὲρ νοσημάτων προσιόντων, ἢ τῶν οἰκείων, ἢ τῶν ἀλλοτρίων, αὐτὸς ὑπὲρ ζωῆς αἰωνίου καὶ προσιὼν καὶ διαλεγόμενος. Καὶ γὰρ λιπαρὰ ἦν ἡ γῆ καὶ πίων, ἀλλὰ τῶν ἀκανθῶν τὸ πλῆθος τὸν σπόρον συνέπνιγε.

Σκόπει γοῦν πῶς ἐστι παρεσκευασμένος τέως πρὸς τὴν τῶν ἐπιταγμάτων ὑπακοήν. «Τί γὰρ ποιήσας», φησί, «ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω;». Οὕτως ἕτοιμος ἦν πρὸς ἐργασίαν τῶν λεχθησομένων. Εἰ δὲ πειράζων προσῆλθεν, ἐδήλωσεν ἂν ἡμῖν καὶ τοῦτο ὁ εὐαγγελιστής, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ποιεῖ, ὡς ἐπὶ τοῦ νομικοῦ. Εἰ δὲ καὶ αὐτὸς ἐσίγησεν, ὁ Χριστὸς αὐτὸν οὐκ ἂν εἴασε λαθεῖν, ἀλλ' ἤλεγξεν ἂν σαφῶς, ἢ καὶ ἠνίξατο, ὥστε μὴ δόξαι ἠπατηκέναι καὶ λανθάνειν, καὶ ταύτῃ βλαβῆναι. Εἰ πειράζων προσῆλθεν, οὐκ ἂν ἀπῆλθε λυπούμενος ἐφ' οἷς ἤκουσε. Τοῦτο γοῦν οὐδείς ποτε ἔπαθε τῶν Φαρισαίων, ἀλλ' ἠγριαίνοντο ἐπιστομιζόμενοι. Ἀλλ' ἄπεισι κατηφής· ὅπερ οὐ μικρὸν σημεῖον ἦν τοῦ μὴ μετὰ πονηρᾶς γνώμης αὐτὸν προσελθεῖν, ἀλλ' ἀσθενεστέρας, καὶ ἐπιθυμεῖν μὲν τῆς ζωῆς, κατέχεσθαι δὲ ἑτέρῳ πάθει χαλεπωτάτῳ.

Εἰπόντος τοίνυν τοῦ Χριστοῦ, «εἰ θέλεις εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωήν, τήρησον τὰς ἐντολάς», λέγει· «ποίας;»· οὐχὶ πει-

---

8. Προβλ. Ματθ. 23, 8.
9. Προβλ. Ματθ. 22, 35-40.

γῆν»[8], τὸ λέγει ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν ἑαυτόν του καὶ διὰ νὰ γνωρίσουν οἱ ἄνθρωποι ποία εἶναι ἡ πρώτη ἀρχὴ ὅλων γενικῶς τῶν ὄντων. Οὔτε βέβαια ἦτο μικρὰ ἡ προθυμία ποὺ ἔδειξεν ὁ νεανίσκος τότε, καθ' ὅσον κατελήφθη ἀπὸ τέτοιον ἔρωτα, τὴν στιγμὴν ποὺ ἄλλοι μὲν τὸν ἐπείραζον, ἄλλοι τὸν ἐπλησίασαν διὰ νὰ θεραπεύσῃ τὰς ἀσθενείας των ἢ τὰς ἀσθενείας τῶν συγγενῶν των ἢ τῶν ξένων, αὐτὸς ὅμως καὶ τὸν ἐπλησίασε καὶ ἐσυζητοῦσε διὰ τὴν αἰώνιον ζωήν. Διότι ἦτο μὲν ἡ ψυχή του εὔφορος καὶ πλουσία, ἀλλ' ὅμως τὸ πλῆθος τῶν ἀκανθῶν κατέπνιγε τὸν σπόρον.

Πρόσεχε λοιπὸν πῶς ἦτο τὴν στιγμὴν ἐκείνην προετοιμασμένος διὰ τὴν ὑπακοὴν τῶν προσταγμάτων. Διότι λέγει· «Τί νὰ κάνω διὰ νὰ κληρονομήσω τὴν αἰώνιον ζωήν;». Ἔτσι ἦτο προετοιμασμένος πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν ὅσων θὰ τοῦ ἔλεγεν. Ἐὰν ὅμως τὸν ἐπλησίασε μὲ σκοπὸν νὰ τὸν πειράξῃ, θὰ μᾶς τὸ ἔλεγεν ὁπωσδήποτε ὁ εὐαγγελιστὴς καὶ αὐτό, πρᾶγμα ποὺ τὸ κάνει καὶ εἰς τὰς ἄλλας περιπτώσεις, ὅπως δηλαδὴ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ νομικοῦ[9]. Ἐὰν ὅμως καὶ αὐτὸς τὸ ἀπεσιώπησεν, ὁ Χριστὸς δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ τὸν ἀφήσῃ ἀπαρατήρητον, ἀλλὰ θὰ τὸν ἤλεγχε κατὰ τρόπον φανερὸν ἢ καὶ θὰ ἔκανε κάποιον ὑπαινιγμόν, ὥστε νὰ μὴ σχηματισθῇ ἡ ἐντύπωσις ὅτι ἐπλανήθη καὶ διεύφυγε τὴν προσοχήν του, καὶ ζημιωθῇ ἔτσι περισσότερον. Ἐὰν τὸν ἐπλησίασε μὲ σκοπὸν νὰ τὸν πειράξῃ δὲν θὰ ἔφευγε λυπημένος δι' ὅσα ἤκουσε. Διότι αὐτὸ κανεὶς ποτὲ ἀπὸ τοὺς Φαρισαίους δὲν τὸ ἔπαθεν, ἀλλ' ἐξηγριώνοντο ὅταν τοὺς ἔκλεινε τὰ στόματα. Ὅμως δὲν συνέβη αὐτὸ εἰς τὸν νέον, ἀλλὰ φεύγῃ καταλυπημένος, πρᾶγμα ποὺ ἀποτελεῖ ὄχι μικρὰν ἀπόδειξιν, ὅτι δὲν τὸν ἐπλησίασε μὲ πονηρὰν διάθεσιν, ἀλλὰ μὲ ἐξασθενημένην, καὶ ἐπιθυμεῖ μὲν τὴν αἰώνιον ζωήν, ἀλλ' ὅμως εἶναι κατακυριευμένος ἀπὸ ἄλλο φοβερώτατον πάθος.

Ὅταν λοιπὸν ὁ Χριστὸς τοῦ εἶπεν, «Ἐὰν θέλῃς νὰ εἰσέλθῃς εἰς τὴν ζωήν, φύλαξε τὰς ἐντολάς», λέγει· «ποί-

ράζων, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ νομίζων ἑτέρας τινὰς παρὰ τὰς νομικὰς εἶναι τὰς τῆς ζωῆς προξένους αὐτῷ γενησομένας· ὃ σφόδρα ἐπιθυμοῦντος ἦν. Εἶτα, ἐπειδὴ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς τὰς ἀπὸ τοῦ νόμου, φησί· «ταῦτα πάντα ἐφυλαξάμην ἐκ νεότητός μου». Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστη, ἀλλὰ πάλιν ἐρωτᾷ, «τί ἔτι ὑστερῶ;», ὃ καὶ αὐτὸ σημεῖον ἦν τῆς σφοδρᾶς ἐπιθυμίας αὐτοῦ. Οὐ μικρὸν δὲ καὶ τὸ νομίζειν αὐτὸν ὑστερεῖν, μηδὲ ἡγεῖσθαι ἀρκεῖν τὰ εἰρημένα εἰς τὸ τυχεῖν ὧν ἐπεθύμει. Τί οὖν ὁ Χριστός; Ἐπειδὴ ἔμελλε μέγα τι ἐπιτάττειν, προτίθησι τὰ ἔπαθλα, καί φησιν· «εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὕπαγε, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς· καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς· καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι».

2. Εἶδες πόσα βραβεῖα, πόσους στεφάνους τίθησι τῷ σταδίῳ τούτῳ; Εἰ δὲ ἐπείραζεν, οὐκ ἂν αὐτῷ ταῦτα εἶπε. Νυνὶ δὲ καὶ λέγει, καὶ ὥστε αὐτὸν ἐφελκύσασθαι, καὶ τὸν μισθὸν αὐτῷ δείκνυσι πολὺν ὄντα, καὶ τῇ γνώμῃ αὐτοῦ τὸ πᾶν ἐπιτρέπει, διὰ πάντων συσκιάζων τὸ δοκοῦν εἶναι βαρὺ τῆς παραινέσεως. Διὸ καὶ πρὶν εἰπεῖν τὸν ἀγῶνα καὶ τὸν πόνον, τὸ βραβεῖον αὐτῷ δείκνυσι, λέγων, «εἰ θέλεις τέλειος εἶναι», καὶ τότε φησί, «πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ εὐθέως πάλιν τὰ ἔπαθλα, «ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς, καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι». Καὶ γὰρ τὸ ἀκολουθεῖν αὐτῷ, μεγάλη ἀντίδοσις.

«Καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς». Ἐπειδὴ γὰρ περὶ χρημάτων ἦν ὁ λόγος, καὶ πάντων αὐτὸν γυμνωθῆναι παρῄνει, δεικνὺς ὅτι οὐκ ἀφαιρεῖται τὰ ὄντα, ἀλλὰ προστίθησι

ας;»· ὄχι μὲ σκοπὸν νὰ τὸν πειράξῃ, μὴ γένοιτο, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐνόμιζεν ὅτι ἄλλαι εἶναι ἐκεῖναι αἱ ἐντολαί, ἐκτὸς ἀπὸ τὰς ἐντολὰς τοῦ νόμου, ποὺ θὰ τοῦ ἐχάριζον τὴν αἰώνιον ζωήν, πρᾶγμα ποὺ χαρακτηρίζει τὸν ἄνθρωπον ποὺ εἶναι κυριευμένος ἀπὸ σφοδρὰν ἐπιθυμίαν. Ἔπειτα, ἐπειδὴ ὁ Ἰησοῦς τοῦ εἶπε νὰ φυλάττῃ τὰς ἐντολὰς τοῦ νόμου, ἀπαντᾷ· «ὅλα αὐτὰ τὰ ἐφύλαξα ἀπὸ τὴν νεανικήν μου ἡλικίαν». Καὶ δὲν ἐσταμάτησε μέχρις ἐδῶ, ἀλλὰ πάλιν ἐρωτᾷ· «Εἰς τί ἀκόμη ὑστερῶ;», πρᾶγμα ποὺ ἀπεδείκνυε καὶ αὐτὸ τὴν μεγάλην ἐπιθυμίαν του. Ἀλλὰ καὶ δὲν ἦτο μικρὸν πρᾶγμα τὸ ὅτι ἐνόμιζεν ὅτι ὑστερεῖ εἰς κάτι, καὶ τὸ ὅτι ἐθεώρει ἀνεπαρκεῖς τὰς ἐντολὰς τοῦ νόμου διὰ νὰ ἐπιτύχῃ αὐτὰ ποὺ ἐπεθύμει. Τί κάνει λοιπὸν ὁ Χριστός; Ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ δώσῃ κάποιαν μεγάλην ἐντολήν, προσθέτει τὰ ἔπαθλα καὶ λέγει· «ἐὰν θέλῃς νὰ εἶσαι τέλειος, πήγαινε, πώλησε τὰ ὑπάρχοντά σου καὶ μοίρασέ τα εἰς τοὺς πτωχούς, καὶ θὰ ἔχῃς θησαυρὸν εἰς τοὺς οὐρανούς· καὶ τότε ἔλα καὶ ἀκολούθησέ με».

2. Εἶδες πόσα βραβεῖα καὶ πόσους στεφάνους ὁρίζει δι' αὐτὸν τὸν ἀγῶνα; Ἐὰν ὅμως τὸν ἐπείραζε, δὲν θὰ τοῦ ἔλεγεν αὐτά. Τώρα ὅμως καὶ τὰ λέγει, καὶ διὰ νὰ τὸν προσελκύσῃ τοῦ φανερώνει ὅτι εἶναι πολὺ μεγάλος ὁ μισθός, καὶ ἀφήνει τὸ πᾶν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ, ἐπικαλύπτων μὲ ὅλα ὅσα λέγει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι εἶναι βαρεῖα ἡ παραίνεσις. Διὰ τοῦτο καὶ πρὶν εἴπῃ τὸ ἀγώνισμα καὶ τὸν κόπον, τοῦ φανερώνει τὸ βραβεῖον, λέγων· «ἐὰν θέλῃς νὰ εἶσαι τέλειος», καὶ τότε τοῦ λέγει, «πώλησε τὰ ὑπάρχοντά σου καὶ μοίρασέ τα εἰς τοὺς πτωχούς», καὶ ἀμέσως πάλιν ἀναφέρει τὰ βραβεῖα· «καὶ θὰ ἔχῃς θησαυρὸν εἰς τοὺς οὐρανούς, καὶ τότε ἔλα καὶ ἀκολούθησέ με». Καθ' ὅσον τὸ νὰ ἀκολουθῇ αὐτὸν ἦτο πολὺ μεγάλη ἀνταμοιβή.

«Καὶ θὰ ἔχῃς θησαυρὸν εἰς τοὺς οὐρανούς». Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ λόγος ἦτο διὰ τὰ χρήματα καὶ τὸν συνεβούλευε ν' ἀπαλλαχθῇ ἀπὸ ὅλα, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι δὲν τοῦ ἀφαιρεῖ

τοῖς οὖσι, καὶ πλείονα ὧν ἐκέλευσε παρασχεῖν ἔδωκεν· οὐ πλείονα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοσούτῳ μείζονα, ὅσον γῆς οὐρανός, καὶ ἔτι πλέον. Θησαυρὸν δὲ εἶπε, τὸ δαψιλὲς τῆς ἀντιδόσεως, τὸ μόνιμον δηλῶν, τὸ ἄσυλον, ὡς ἐνεχώρει διὰ τῶν ἀνθρωπίνων αἰνίξασθαι τῷ ἀκούοντι. Οὐκ ἄρα ἀρκεῖ τὸ χρημάτων καταφρονεῖν, ἀλλὰ δεῖ καὶ διαθρέψαι πένητας, καὶ προηγουμένως ἀκολουθεῖν τῷ Χριστῷ· τουτέστι, πάντα τὰ παρ᾽ αὐτοῦ κελευόμενα ποιεῖν, πρὸς σφαγὰς εἶναι ἕτοιμον, καὶ θάνατον καθημερινόν. «Εἴ τις γὰρ θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθείτω μοι». Ὥστε τοῦ ῥῖψαι τὰ χρήματα πολλῷ μεῖζον τοῦτο τὸ ἐπίταγμα, τὸ καὶ αὐτὸ τὸ αἷμα ἐκχεῖν· οὐ μικρὸν δὲ εἰς τοῦτο τὸ χρημάτων ἀπηλλάχθαι συμβάλλεται.

«Ἀκούσας δὲ ὁ νεανίσκος, ἀπῆλθε λυπούμενος». Εἶτα ὥσπερ δεικνὺς ὁ εὐαγγελιστής, ὅτι οὐκ ἀπεικός τι πέπονθε, φησίν· «ἦν γὰρ ἔχων χρήματα πολλά». Οὐ γὰρ ὁμοίως κατέχονται οἱ τὰ ὀλίγα ἔχοντες, καὶ οἱ πολλῇ βαπτισθέντες περιουσίᾳ· τυραννικώτερος γὰρ τότε ὁ ἔρως γίνεται. Ὅπερ ἀεὶ λέγων οὐ παύομαι, ὅτι ἡ προσθήκη τῶν ἐπεισιόντων μείζονα ἀνάπτει τὴν φλόγα, καὶ πενεστέρους ἐργάζεται τοὺς κτωμένους, εἴγε ἐν πλείονι καθίστησιν αὐτοὺς ἐπιθυμίᾳ, καὶ μᾶλλον αἰσθάνεσθαι τῆς ἐνδείας ποιεῖ. Σκόπει γοῦν καὶ ἐνταῦθα οἵαν ἐπεδείξατο τὴν ἰσχὺν τὸ πάθος. Τὸν γὰρ μετὰ χαρᾶς προσελθόντα καὶ προθυμίας, ἐπειδὴ ἐκέλευσεν ὁ Χρι-

10. Λουκᾶ 9, 23.

αὐτὰ ποὺ ἔχει, ἀλλ' ὅτι τοῦ προσθέτει καὶ ἄλλα εἰς αὐτὰ ποὺ ἔχει, τοῦ ἔδωσε περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ τοῦ εἶπε νὰ δώση· καὶ ὄχι μόνον περισσότερα, ἀλλὰ καὶ τόσον σπουδαιότερα, ὅσον εἶναι ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τὴν γῆν καὶ ἀκόμη περισσότερον. Θησαυρὸν δὲ ὠνόμασε τὴν μεγαλοδωρίαν τῆς ἀνταμοιβῆς, μὲ σκοπὸν νὰ δείξῃ τὴν μονιμότητα καὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς, ὅπως δηλαδὴ ἦτο δυνατὸν νὰ ὁδηγήσῃ τὸν νέον εἰς τὴν γνῶσιν, χρησιμοποιῶν ἀνθρώπινα παραδείγματα. Ἑπομένως δὲν ἀρκεῖ νὰ περιφρονῇ κανεὶς τὰ χρήματα, ἀλλὰ πρέπει νὰ δώση τροφὴν εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ πρὶν ἀπὸ ὅλα νὰ ἀκολουθῇ τὸν Χριστόν, δηλαδὴ νὰ πράττη ὅλα τὰ προστάγματά του καὶ νὰ εἶναι ἕτοιμος διὰ σφαγὴν χάριν αὐτοῦ καὶ διὰ καθημερινὸν θάνατον. Διότι, «ἐὰν κάποιος θέλῃ νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ, νὰ ἀπαρνηθῇ τὸν ἑαυτόν του, νὰ λάβῃ τὸν σταυρόν του καὶ ἂς μὲ ἀκολουθῇ»[10]. Ὥστε εἶναι πολὺ πιὸ ἀνωτέρα ἡ ἐντολὴ αὐτὴ τὸ νὰ θυσιάζῃ κανεὶς τὴν ζωήν του ἀπὸ τὸ νὰ περιφρονήσῃ τὰ χρήματα, καὶ δὲν εἶναι μικρὰ ἡ συμβολὴ τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὰ χρήματα εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἐντολῆς αὐτῆς.

«Ἀκούσας ὅμως ὁ νεανίσκος αὐτά, ἔφυγε λυπημένος». Καὶ εἰς τὴν συνέχειαν διὰ νὰ δείξῃ ὁ εὐαγγελιστής, ὅτι δὲν ἦτο αὐτὸ ποὺ ἔπαθε κάτι τὸ φυσικόν, λέγει· «διότι εἶχε πολλὰ χρήματα». Δὲν εἶναι δηλαδὴ κυριευμένοι ἀπὸ τὸ ἴδιον πάθος αὐτοὶ ποὺ ἔχουν ὀλίγα καὶ αὐτοὶ ποὺ ἔχουν πάρα πολὺ μεγάλην περιουσίαν· διότι τότε γίνεται πιὸ τυραννικὸς ὁ πόθος των διὰ τὰ χρήματα. Συμβαίνει δηλαδὴ αὐτὸ ποὺ δὲν θὰ παύσω νὰ τὸ λέγω, ὅτι ἡ προσθήκη τῶν ἑκάστοτε ἀποκτωμένων χρημάτων ἀνάπτει κατὰ πολὺ περισσότερον τὴν φλόγα καὶ κάνει πιὸ πτωχοὺς αὐτοὺς ποὺ τὰ ἀποκτοῦν, καθ' ὅσον ἐμβάλλει εἰς αὐτοὺς μεγαλυτέραν ἐπιθυμίαν δι' αὐτὰ καὶ τοὺς κάνει νὰ αἰσθάνωνται πολὺ περισσότερον τὴν πτωχείαν των. Καὶ πρόσεχε λοιπὸν καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ποίαν δύναμιν παρουσίασε τὸ πάθος αὐτό. Διότι ἐκεῖνον ποὺ ἦλθε πρὸς τὸν Κύριον μὲ χαρὰν καὶ προθυμίαν, ἐπειδὴ

στὸς ῥῖψαι τὰ χρήματα, οὕτω κατέχωσε καὶ ἐβάρησεν, ὡς μηδὲ ἀποκρίνασθαι περὶ τούτων ἀφεῖναι, ἀλλὰ σιγήσαντα καὶ κατηφῆ καὶ στυγνὸν γενόμενον ἀπελθεῖν.

Τί οὖν ὁ Χριστός; «Πῶς δυσκόλως οἱ πλούσιοι εἰσελεύσονται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν», οὐ τὰ χρήματα διαβάλλων, ἀλλὰ τοὺς κατεχομένους ὑπ᾽ αὐτῶν. Εἰ δὲ πλούσιος δυσκόλως, πολλῷ μᾶλλον ὁ πλεονέκτης. Εἰ γὰρ τὸ μὴ δοῦναι τὰ ἑαυτοῦ πρὸς βασιλείαν ἐμπόδιον, τὸ καὶ τὰ ἑτέρων λαβεῖν ἐννόησον πόσον σωρεύει τὸ πῦρ. Τί δήποτε δὲ τοῖς μαθηταῖς ἔλεγεν, ὅτι δυσκόλως πλούσιος εἰσελεύσεται, πένησιν οὖσι καὶ οὐδὲν κεκτημένοις; Παιδεύων αὐτοὺς μὴ αἰσχύνεσθαι τὴν πενίαν, καὶ ὡσανεὶ ἀπολογούμενος αὐτοῖς ὑπὲρ τοῦ μηδὲν ἐπιτρέψαι ἔχειν.

Εἰπὼν δὲ δύσκολον, προϊὼν δείκνυσιν ὅτι καὶ ἀδύνατον, καὶ οὐχ ἁπλῶς ἀδύνατον, ἀλλὰ καὶ μετ᾽ ἐπιτάσεως ἀδύνατον· καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ παραδείγματος ἐδήλωσε, τοῦ κατὰ τὴν κάμηλον καὶ τὴν βελόνην. «Εὐκοπώτερον», φησί, «κάμηλον εἰσελθεῖν διὰ τρυπήματος ῥαφίδος, ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν». Ὅθεν δείκνυται ὅτι οὐχ ὁ τυχὼν μισθὸς τοῖς πλουτοῦσι καὶ δυναμένοις φιλοσοφεῖν. Διὸ καὶ Θεοῦ ἔργον ἔφησεν εἶναι αὐτό, ἵνα δείξῃ, ὅτι πολλῆς δεῖ τῆς χάριτος τῷ μέλλοντι τοῦτο κατορθοῦν. Τῶν γοῦν μαθητῶν ταραχθέντων ἔλεγε· «παρὰ ἀνθρώποις τοῦτο ἀδύνατον, παρὰ δὲ Θεῷ πάντα δυνατά».

Καὶ τίνος ἕνεκεν οἱ μαθηταὶ ταράττονται, πένητες ὄντες, καὶ σφόδρα πένητες; τίνος οὖν ἕνεκεν θορυβοῦνται; Υ-

ὁ Χριστὸς τὸν προέτρεψε ν' ἀπαρνηθῇ τὰ χρήματα, τόσον πολὺ τὸν ἐξουθένωσε καὶ κατέβαλε τὰς δυνάμεις του, ὥστε δὲν τὸν ἄφησε οὔτε κἂν νὰ ἀπαντήση εἰς ὅσα τοῦ εἶπεν, ἀλλ' ἔφυγε σιωπηλός, σκυθρωπὸς καὶ καταλυπημένος.

Τί λέγει λοιπὸν ὁ Χριστός; «Πόσον δύσκολα θὰ εἰσέλθουν οἱ πλούσιοι εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν», κατηγορῶν ὄχι τὰ χρήματα, ἀλλ' αὐτοὺς ποὺ εἶναι δοῦλοι εἰς αὐτά. Ἐὰν δὲ θὰ εἰσέλθῃ δύσκολα ὁ πλούσιος, πολὺ πιὸ δύσκολα θὰ εἰσέλθῃ ὁ πλεονέκτης. Διότι, ἐὰν ἀποτελῇ ἐμπόδιον διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν τὸ νὰ μὴ δίδῃ κανείς, σκέψου πόσην φωτιὰν ἐπισωρεύει τὸ νὰ παίρνῃ καὶ τὰ πράγματα τῶν ἄλλων. Ἀλλὰ πρὸς ποῖον σκοπὸν ἔλεγεν εἰς τοὺς μαθητάς του, ὅτι δύσκολα θὰ εἰσέλθῃ ὁ πλούσιος εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἐφ' ὅσον ἦσαν πτωχοὶ καὶ δὲν εἶχον τίποτε; Μὲ σκοπὸν νὰ τοὺς διδάξῃ νὰ μὴ ἐντρέπωνται τὴν πτωχείαν καὶ ἀπολογούμενος κατὰ κάποιον τρόπον πρὸς αὐτοὺς διὰ τὸ ὅτι δὲν θὰ τοὺς ἐπέτρεπε νὰ ἔχουν τίποτε.

Ἀφοῦ δὲ τοὺς εἶπεν ὅτι εἶναι δύσκολον, ἐν συνεχείᾳ τονίζει ὅτι εἶναι καὶ ἀδύνατον, καὶ ὄχι ἁπλῶς ἀδύνατον, ἀλλ' ἀδύνατον εἰς ὑπερβολικὸν βαθμόν, πρᾶγμα ποὺ τὸ ἐφανέρωσε μὲ τὸ παράδειγμα τῆς καμήλου καὶ τῆς βελόνης. Διότι λέγει· «εὐκολώτερον εἶναι νὰ περάσῃ μία κάμηλος ἀπὸ τὴν τρύπαν τῆς βελόνης, παρὰ νὰ εἰσέλθῃ ὁ πλούσιος εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν». Ἀποδεικνύεται λοιπὸν ἐξ αὐτοῦ ὅτι δὲν θὰ εἶναι τυχαία ἡ ἀμοιβὴ ἐκείνων ποὺ εἶναι πλούσιοι καὶ ἠμποροῦν νὰ ζοῦν μὲ εὐσέβειαν. Διὰ τοῦτο καὶ εἶπεν ὅτι αὐτὸ εἶναι ἔργον τοῦ Θεοῦ, τὸ νὰ δείξῃ δηλαδή, ὅτι χρειάζεται πολλὴν χάριν ἀπὸ μέρους τοῦ Θεοῦ ἐκεῖνος ποὺ πρόκειται νὰ τὸ κατορθώσῃ αὐτό. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐταράχθησαν οἱ μαθηταί του, εἶπεν· «Εἰς μὲν τοὺς ἀνθρώπους αὐτὸ εἶναι ἀδύνατον, εἰς τὸν Θεὸν ὅμως τὰ πάντα εἶναι δυνατά».

Καὶ διὰ ποῖον λόγον οἱ μαθηταὶ ταράσσονται, καθ' ἣν στιγμὴν ἦσαν πτωχοὶ καὶ μάλιστα πάρα πολὺ πτωχοί; διὰ

πὲρ τῆς τῶν ἄλλων σωτηρίας ἀλγοῦντες, καὶ πολλὴ πρὸς ἅπαντας φιλοστοργίαν ἔχοντες, καὶ τὰ τῶν διδασκάλων ἤδη σπλάγχνα ἀναλαβόντες. Οὕτω γοῦν ἔτρεμον καὶ ἐδεδοίκεισαν ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης ἀπὸ τῆς ἀποφάσεως ταύτης, ὥστε πολλῆς δεηθῆναι τῆς παρακλήσεως. Διὰ τοῦτο πρότερον ἐμβλέψας αὐτοῖς εἶπε· «τὰ παρὰ ἀνθρώποις ἀδύνατα, δυνατὰ παρὰ τῷ Θεῷ». Ἡμέρῳ γὰρ ὄμματι καὶ πράῳ φρίττουσαν αὐτῶν τὴν διάνοιαν παραμυθησάμενος, καὶ τὴν ἀγωνίαν καταλύσας (τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν ὁ εὐαγγελιστὴς εἰπών, «ἐμβλέψας»), τότε καὶ διὰ τῶν ῥημάτων αὐτοὺς ἀνίησι, τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν εἰς μέσον ἀγαγών, καὶ οὕτω ποιήσας θαρρεῖν. Εἰ δὲ βούλει καὶ τὸν τρόπον μαθεῖν, καὶ πῶς ἂν τὸ ἀδύνατον γένοιτο δυνατόν, ἄκουε. Οὐδὲ γὰρ διὰ τοῦτο εἶπε, «τὰ παρὰ ἀνθρώποις ἀδύνατα, δυνατὰ παρὰ τῷ Θεῷ», ἵνα ἀναπέσῃς, καὶ ὡς ἀδυνάτων ἀπόσχῃ, ἀλλ' ἵνα τὸ μέγεθος τοῦ κατορθώματος ἐννοήσας, ἐπιπηδήσῃς ῥαδίως, καὶ τὸν Θεὸν παρακαλέσας συνεφάψασθαί σοι τῶν καλῶν τούτων ἄθλων, τῆς ζωῆς ἐπιτύχῃς.

3. Πῶς οὖν ἂν γένοιτο τοῦτο δυνατόν; Ἂν ῥίψῃς τὰ ὄντα, ἂν κενώσῃς τὰ χρήματα, ἂν τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας ἀποστῇς. Ὅτι γὰρ οὐ τῷ Θεῷ μόνον αὐτὸ λογίζεται, ἀλλὰ διὰ τοῦτο εἶπεν, ἵνα δείξῃ τὸν ὄγκον τοῦ κατορθώματος, ἄκουσον τῶν μετὰ ταῦτα. Πέτρου γὰρ εἰπόντος, «ἰδοὺ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα, καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι», καὶ ἐρωτήσαντος, «τί ἄρα ἔσται ἡμῖν;», τὸν μισθὸν ὁρίσας ἐκείνοις, ἐπήγαγε· «καὶ πᾶς ὅστις ἀφῆκεν οἰκίας ἢ ἀγροὺς ἢ ἀδελφοὺς

ποίαν αἰτίαν λοιπὸν ἀνησυχοῦν; Ἐπειδὴ ἐπονοῦσαν διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἄλλων καὶ ἔτρεφον μεγάλην στοργὴν πρὸς ὅλους καὶ ἐθεωροῦσαν τοὺς ἑαυτούς των ὡς διδασκάλους των. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν λοιπὸν ἔτρεμον καὶ εἶχον κυριευθῆ ἀπὸ φόβον δι' ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην, ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς ἀποφάσεως, καὶ συνεπῶς εἶχον ἀνάγκην ἀπὸ πολλὴν παρηγορίαν. Διὰ τοῦτο, ἀφοῦ πρῶτα τοὺς ἐκοίταξεν, εἶπεν· «Αὐτὰ ποὺ εἶναι ἀδύνατα διὰ τοὺς ἀνθρώπους, εἶναι δυνατὰ διὰ τὸν Θεόν». Ἀφοῦ λοιπὸν μὲ τὸ ἥμερον καὶ πρᾶον βλέμμα του παρηγόρησε τὴν γεμάτην ἀπὸ ταραχὴν σκέψιν των καὶ διέλυσε τὴν ἀγωνίαν των (διότι αὐτὸ τὸ ἔκανε φανερὸν ὁ εὐαγγελιστὴς μὲ τὸν λόγον του, «ἐμβλέψας»), εἰς τὴν συνέχειαν τοὺς καθησυχάζει καὶ μὲ τοὺς λόγους του, ἀφοῦ παρουσίασε τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔτσι τοὺς ἐγέμισε μὲ θάρρος. Ἀλλ' ἐὰν θέλῃς νὰ μάθῃς καὶ τὸν τρόπον καὶ πῶς θὰ ἠμποροῦσε τὸ ἀδύνατον νὰ γίνῃ δυνατόν, ἄκουε. Διότι δὲν εἶπε μὲ τὸν σκοπὸν αὐτὸν τοὺς λόγους, «αὐτὰ ποὺ εἶναι ἀδύνατα διὰ τοὺς ἀνθρώπους εἶναι δυνατὰ διὰ τὸν Θεόν», διὰ νὰ ἀπελπισθῇς δηλαδὴ καὶ νὰ παραιτηθῇς μὲ τὴν σκέψιν ὅτι εἶναι ἀδύνατα, ἀλλὰ τὰ εἶπε μὲ σκοπόν, ὥστε, ἀφοῦ κατανοήσῃς τὸ μέγεθος τοῦ κατορθώματος, νὰ σπεύσῃς μὲ εὐκολίαν εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ ἐπικαλούμενος καὶ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ εἰς τοὺς καλοὺς αὐτοὺς ἀγῶνας σου, νὰ ἐπιτύχῃς τὴν αἰώνιον ζωήν.

3. Πῶς λοιπὸν θὰ ἠμποροῦσεν αὐτὸ νὰ ἐπιτευχθῇ; Ἂν ἀπαρνηθῇς τὰ ὑπάρχοντά σου, ἂν μοιράσῃς τὰ χρήματά σου, ἂν ἀπαλλαγῇς ἀπὸ τὴν πονηρὰν ἐπιθυμίαν σου. Τὸ ὅτι λοιπὸν αὐτὸ δὲν εἶναι ἔργον μόνον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὸ εἶπεν αὐτὸ μὲ σκοπὸν νὰ δείξῃ τὸ μέγεθος τοῦ κατορθώματος, ἄκουσε τὰ ὅσα λέγει εἰς τὴν συνέχειαν. Διότι ὅταν ὁ Πέτρος εἶπεν, «Νὰ ἡμεῖς ἐγκατελείψαμεν τὰ πάντα καὶ σὲ ἠκολουθήσαμεν», καὶ ἠρώτησεν, «ποία λοιπὸν θὰ εἶναι ἡ ἀμοιβή μας;», ὁρίζων τὸ μισθὸν δι' ἐκείνους, προσέθεσεν· «Καὶ ὁ καθένας ποὺ ἐγκατέλειψεν οἰκίας, ἀγρούς, ἀδελ-

ἢ ἀδελφὰς ἢ πατέρα ἢ μητέρα, ἑκατονταπλασίονα λήψεται καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει». Οὕτω τὸ ἀδύνατον γίνεται δυνατόν. Ἀλλὰ πῶς αὐτὸ τοῦτο γένοιτ' ἄν, φησί, τὸ ἀφεῖναι; πῶς δυνατὸν τὸν βαπτισθέντα ἅπαξ ἐπιθυμίᾳ τοιαύτῃ χρημάτων ἀνενεγκεῖν; Ἂν ἄρξηται ἐκ τῶν ὄντων κενοῦν, καὶ τὰ περιττὰ περικόπτειν. Οὕτω γὰρ καὶ περαιτέρω προβήσεται, καὶ εὐκολώτερον λοιπὸν δραμεῖται.

Μὴ τοίνυν ὑφ' ἓν τὸ πᾶν ζητήσῃς, ἀλλ' ἠρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ἀνάβαινε τὴν κλίμακα ταύτην, τὴν εἰς τὸν οὐρανόν σε ἀνάγουσαν, εἰ δυσχερές σοι τὸ ἀθρόον φαίνεται. Καθάπερ γὰρ οἱ πυρέττοντες, δριμεῖαν χολὴν ἔνδον ἔχοντες πλεονάζουσαν, ὅταν ἐπεμβάλωσι σῖτα καὶ ποτά, οὐ μόνον οὐ καταςβεννύουσι τὸ δίψος, ἀλλὰ καὶ ἀνάπτουσι τὴν φλόγα· οὕτω καὶ οἱ φιλοχρήματοι, ὅταν τῇ πονηρᾷ ταύτῃ ἐπιθυμίᾳ καὶ τῆς χολῆς ἐκείνης δριμυτέρᾳ τὰ χρήματα ἐπεμβάλωσι, μᾶλλον αὐτὴν ἐκκαίουσιν. Οὐδὲν γὰρ αὐτὴν οὕτως ἵστησιν, ὡς τὸ ἀποστῆναι τέως τῆς τοῦ κερδαίνειν ἐπιθυμίας, ὥσπερ οὖν τὴν δριμεῖαν χολὴν ὀλιγοσιτία καὶ κένωσις. Τοῦτο δὲ αὐτὸ πόθεν ἔσται; φησίν. Ἂν ἐννοήσῃς, ὅτι πλουτῶν μὲν οὐδέποτε παύσῃ διψῶν, καὶ τηκόμενος τῇ τοῦ πλείονος ἐπιθυμίᾳ· ἀπαλλαγεὶς δὲ τῶν ὄντων, καὶ τὸ νόσημα δυνήσῃ στῆσαι τοῦτο.

Μὴ τοίνυν περιβάλλου πλείονα, ἵνα μὴ ἀκίχητα διώκῃς, καὶ ἀνίατα νοσῇς, καὶ πάντων ἐλεεινότερος ᾖς τοιαῦτα λυπῶν. Ἀπόκριναι γάρ μοι, τίνα ἂν φαίημεν βασανίζεσθαι καὶ

φούς, ἀδελφάς, πατέρας ἢ μητέρα, θὰ λάβῃ ἑκατονταπλάσια καὶ θὰ κληρονομήσῃ τὴν αἰώνιον ζωήν». Ἔτσι τὸ ἀδύνατον γίνεται δυνατόν. Ἀλλὰ θὰ εἰπῇ κάποιος· πῶς αὐτὸ θὰ ἠμποροῦσε νὰ πραγματοποιηθῇ; πῶς εἶναι δυνατὸν αὐτὸς ποὺ κατεκυριεύθη μίαν φορὰν ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ τοῦ εἴδους ν' ἀπαρνηθῇ τὰ χρήματά του; Ἂν ἀρχίσῃ νὰ μοιράζῃ τὰ ὑπάρχοντά του καὶ νὰ περικόπτῃ τὰ περιττὰ πράγματα. Διότι ἔτσι θὰ προχωρήσῃ καὶ πιὸ πέρα καὶ θὰ προχωρήσῃ εἰς τὸ ἑξῆς εὐκολώτερον.

Μὴ ζητήσῃς λοιπὸν νὰ ἀνεβῇς ἀμέσως, ἐὰν σοῦ φαίνεται δύσκολον τὸ διὰ μιᾶς ἀνέβασμα, ἀλλὰ ἀνέβαινε ἤρεμα καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν κλίμακα αὐτὴν ποὺ σὲ ὁδηγεῖ εἰς τὸν οὐρανόν. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς αὐτοὶ ποὺ ὑποφέρουν ἀπὸ πυρετόν, ἔχοντες μέσα των εὐκολοερέθιστον καὶ πλεονάζουσαν χολήν, ὅταν προσθέσουν τροφὰς καὶ ποτά, ὄχι μόνον δὲν σβήνουν τὴν δίψαν των, ἀλλὰ καὶ ἀνάπτουν τὴν φλόγα, ἔτσι καὶ οἱ φιλοχρήματοι, ὅταν προσθέτουν τὰ χρήματα εἰς τὴν πονηρὰν αὐτὴν ἐπιθυμίαν, ποὺ εἶναι πολὺ πιὸ εὐκολοερέθιστος ἀπὸ ἐκείνην τὴν χολήν, τὴν ἀνάπτουν ἀκόμη περισσότερον. Τίποτε λοιπὸν δὲν καθησυχάζει αὐτὴν τὴν φιλοχρηματίαν τόσον, ὅσον ἡ ἀπομάκρυνσις κατ' ἀρχὴν τῆς ἐπιθυμίας τοῦ κέρδους, ὅπως ἀκριβῶς βέβαια καὶ τὴν εὐκολοερέθιστον χολὴν τὸ ὀλίγον φαγητὸν καὶ ἡ ἀποβολή. Ἀλλά, θὰ εἰπῇ κάποιος, πῶς θὰ γίνῃ αὐτό; Ἐὰν κατανοήσῃς, ὅτι ὅσον μὲν αὐξάνονται τὰ πλούτη σου, ποτὲ δὲν θὰ σταματήσῃ ἡ δίψα σου δι' αὐτὰ καὶ νὰ βασανίζεσαι ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ περισσοτέρου, ὅταν ὅμως ἀπαλλαγῇς ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά σου, θὰ ἠμπορέσῃς καὶ τὴν ἀσθένειαν αὐτὴν νὰ τὴν καθησυχάσῃς.

Μὴ περιβάλλεσαι λοιπὸν ἀπὸ περισσότερα, διὰ νὰ μὴ ἐπιδιώκῃς ἀκατόρθωτα πράγματα καὶ ὑποφέρῃς ἀθεράπευτα καὶ νὰ γίνεσαι ἔτσι, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν αὐτῆς τῆς λύσσας, ἐλεεινότερος ἀπὸ ὅλους. Διότι εἰπέ μου· ποῖος, θὰ ἠμπορούσαμεν νὰ εἰποῦμεν, βασανίζεται καὶ ὑποφέρει, αὐτὸς

ὀδυνᾶσθαι, τὸν ἐπιθυμοῦντα σιτίων καὶ πότων πολυτελῶν, καὶ οὐκ ἔχοντα ἀπολαῦσαι ὡς βούλεται, ἢ τὸν οὐκ ἔχοντα ἐπιθυμίαν τοιαύτην; Εὔδηλον ὅτι τὸν ἐπιθυμοῦντα μέν, οὐ δυνάμενον δὲ μετασχεῖν ὧν ἐπιθυμεῖ. Οὕτω γάρ ἐστι τοῦτο ὀδυνηρόν, τὸ ἐπιθυμοῦντα μὴ ἀπολαύειν, καὶ διψῶντα μὴ πίνειν, ὡς καὶ τὴν γέενναν βουλόμενον ἡμῖν ὑπογράψαι τὸν Χριστόν, τοῦτον αὐτὴν ὑπογράψαι τὸν τρόπον, καὶ τὸν πλούσιον οὕτως εἰσαγαγεῖν ἀποτηγανιζόμενον· ἐπιθυμῶν γὰρ σταγόνος ὕδατος, καὶ μὴ ἀπολαύων, οὕτως ἐκολάζετο.

Οὐκοῦν ὁ μὲν χρημάτων καταφρονῶν ἔστησε τὴν ἐπιθυμίαν· ὁ δὲ πλουτεῖν βουλόμενος, καὶ περιβάλλεσθαι πλείω, ἀνῆψε μᾶλλον, καὶ οὐδέπω ἵσταται· ἀλλὰ κἂν μυρία λάβῃ τάλαντα, ἑτέρων τοσούτων ἐπιθυμεῖ· κἂν τούτων ἐπιτύχῃ, πάλιν δὶς τοσούτων ἄλλων ἐφίεται· καὶ προϊών, καὶ τὰ ὄρη καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλατταν καὶ πάντα εὔχεται αὐτῷ γενέσθαι χρυσόν, καινήν τινα μανίαν μαινόμενος καὶ φοβεράν, καὶ οὐδέποτε οὕτω σβεσθῆναι δυναμένην. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐ τῇ προσθήκῃ, ἀλλὰ τῇ ἀφαιρέσει τοῦτο ἵσταται τὸ κακόν· Εἴ σοι γέγονεν ἐπιθυμία ποτὲ ἄτοπος πτῆναι καὶ δι' ἀέρος ἐνεχθῆναι, πῶς ἂν τὴν ἄτοπον ταύτην ἔσβεσας ἐπιθυμίαν; ἢ τῷ πεῖσαι τὸν λογισμόν, ὅτι ἀδυνάτων ἐπιθυμεῖ, καὶ οὐδενὶ τούτων ἐπιχειρεῖν δεῖ; Εὔδηλον ὅτι τῷ πεῖσαι τὸν λογισμόν.

'Αλλ' ἐκεῖνο, φησίν, ἀδύνατον. 'Αλλὰ καὶ τοῦτο ἀδυνατώτερον, τὸ τῆς ἐπιθυμίας ταύτης ὅρον εὑρεῖν. Καὶ γὰρ εὐ-

---

11. Πρβλ. Λουκᾶ 16, 19-31.

ποὺ ἐπιθυμεῖ πολυτελῆ φαγητὰ καὶ ποτὰ καὶ δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὰ ἀπολαύσῃ ὅπως θέλει, ἢ αὐτὸς ποὺ δὲν εἶναι κυριευμένος ἀπὸ τέτοιαν ἐπιθυμίαν; Εἶναι ὁλοφάνερον ὅτι βασανίζεται αὐτὸς ποὺ ἔχει μὲν αὐτὴν τὴν ἐπιθυμίαν, ἀλλὰ δὲν ἠμπορεῖ ν' ἀπολαύσῃ αὐτὰ ποὺ ἐπιθυμεῖ. Τόσον δηλαδὴ ὀδυνηρὸν εἶναι αὐτό, τὸ νὰ μὴ ἠμπορῇ ν' ἀπολαύσῃ κανεὶς αὐτὸ ποὺ ἐπιθυμεῖ καὶ τὸ νὰ διψᾷ καὶ νὰ μὴ πίνῃ, ὥστε, θέλων ὁ Χριστὸς νὰ μᾶς παρουσιάσῃ διὰ παραδείγματος τὴν γέενναν, μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον νὰ τὴν περιγράψῃ καὶ νὰ παρουσιάσῃ τὸν πλούσιον νὰ κατακαίεται ἔτσι[11]· ἐτιμωρεῖτο δηλαδὴ μὲ τὸ ὅτι ἐπιθυμοῦσε μίαν σταγόνα ὕδατος καὶ δὲν ἠμποροῦσε νὰ τὴν ἀπολαύσῃ.

Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ περιφρονεῖ τὰ χρήματα κατέπαυσε τὴν ἐπιθυμίαν αὐτήν, ἐνῷ αὐτὸς ποὺ ἐπιθυμεῖ νὰ πλουτῇ καὶ ν' ἀποκτήσῃ περισσότερα, τὴν ἥναψε περισσότερον τὴν ἐπιθυμίαν του καὶ οὐδέποτε ἀρκεῖται εἰς αὐτὰ ποὺ ἔχει· ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ἀποκτήσῃ ἄπειρα τάλαντα, ἐπιθυμεῖ ἄλλα τόσα· καὶ ἂν τὰ ἀποκτήσῃ καὶ αὐτά, ἐπιθυμεῖ καὶ πάλιν ἄλλα διπλάσια ἀπὸ αὐτά, καὶ προχωρῶν, εὔχεται καὶ τὰ ὄρη καὶ ἡ γῆ καὶ ἡ θάλασσα καὶ ὅλα γενικῶς νὰ γίνουν πρὸς χάριν του χρυσός, κατεχόμενος ἀπὸ μίαν νέαν μορφὴν φοβερᾶς μανίας, ποὺ δὲν ἠμπορεῖ ἔτσι νὰ σβήσῃ ποτέ. Καὶ διὰ νὰ μάθῃς, ὅτι τὸ κακὸν αὐτὸ δὲν σταματᾷ μὲ τὴν προσθήκην, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀφαίρεσιν, πρόσεξε τὸ ἑξῆς· Ἐὰν κάποτε σοῦ ἐγεννᾶτο ἡ παράλογος ἐπιθυμία νὰ πετάξῃς καὶ νὰ μεταβῇς κάπου διὰ τοῦ ἀέρος, πῶς θὰ ἠμποροῦσες νὰ σβήσῃς αὐτὴν τὴν παράλογον ἐπιθυμίαν σου; μὲ τὸ νὰ κάνῃς πτερὰ καὶ νὰ κατασκευάσῃς ἄλλα ὄργανα, ἢ μὲ τὸ νὰ πείσῃς τὸν λογισμόν σου, ὅτι ἐπιθυμεῖ ἀκατόρθωτα πράγματα καὶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐπιχειρῇ κανένα ἀπὸ αὐτά; Ὁλοφάνερον εἶναι μὲ τὸ νὰ πείσῃς τὸν λογισμόν σου.

Ἀλλά, θὰ εἰπῇ κάποιος, ἐκεῖνο εἶναι ἀδύνατον. Ὅμως καὶ αὐτὸ εἶναι πιὸ ἀκατόρθωτον, τὸ νὰ εὕρῃς δηλαδὴ τέρμα διὰ τὴν ἐπιθυμίαν σου. Καθ' ὅσον εἶναι εὐκολώτερον, ἂν

κολώτερον ἀνθρώπους ὄντας πιῆναι ἢ τῇ προσθήκῃ τοῦ πλείονος παῦσαι τὸν ἔρωτα. Ὅταν μὲν γὰρ ᾖ δυνατὰ τὰ ἐπιθυμητά, τῇ ἀπολαύσει παραμυθεῖσθαι δυνατόν, ὅταν δὲ ἀδύνατα, ἓν δεῖ σπουδάζειν μόνον, τὸ τῆς ἐπιθυμίας ἡμᾶς αὐτοὺς ἀπαγαγεῖν, ὡς ἑτέρως γε οὐκ ἐνὸν ἀνακτήσασθαι τὴν ψυχήν. Ἵνα οὖν μὴ περιττὰ ὀδυνώμεθα, τὸν διηνεκῶς λυποῦντα ἔρωτα τῶν χρημάτων καὶ οὐδέποτε σιγῆσαι ἀνεχόμενον ἀφέντες, ἐφ' ἕτερον μεθορμισώμεθα, τὸν καὶ μακαρίους ἡμᾶς ποιοῦντα, καὶ πολλὴν ἔχοντα τὴν εὐκολίαν, καὶ τῶν ἄνω θησαυρῶν ἐπιθυμήσωμεν. Οὔτε γὰρ πόνος ἐνταῦθα τοσοῦτος, καὶ τὸ κέρδος ἄφατον, καὶ ἀποτυχεῖν οὐκ ἔνι τὸν καὶ ὁπωσοῦν ἀγρυπνοῦντα καὶ νήφοντα καὶ τῶν παρόντων ὑπερορῶντα· ὥσπερ οὖν τὸν δουλεύοντα αὐτοῖς καὶ ἐκδεδομένον εἰσάπαξ ἀνάγκη πᾶσα ἐκπεσεῖν ἐκείνων.

4. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα λογιζόμενος, τὴν πονηρὰν ἐπιθυμίαν ἔκβαλε τῶν χρημάτων. Οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἔχοις ἂν εἰπεῖν, ὅτι τὰ μὲν παρόντα δίδωσι, τῶν δὲ μελλόντων ἀποστερεῖ καίτοι καὶ εἰ τοῦτο ἦν, ἐσχάτη τοῦτο κόλασις καὶ τιμωρία. Νῦν δὲ οὐδὲ τοῦτο ἔνι. Μετὰ γὰρ τῆς γεέννης καὶ πρὸ τῆς γεέννης ἐκείνης, καὶ ἐνταῦθα εἰς χαλεπωτέραν σε ἐμβάλλει κόλασιν. Καὶ γὰρ οἰκίας πολλὰς ἡ ἐπιθυμία αὕτη ἀνέτρεψε, καὶ χαλεποὺς πολέμους ἀνεῤῥίπισε, καὶ βιαίῳ θανάτῳ καταλῦσαι τὸν βίον κατηνάγκασε· καὶ πρὸ τῶν κινδύνων δὲ τούτων τῆς ψυχῆς λυμαίνεται τὴν εὐγένειαν· καὶ δειλὸν καὶ ἄνανδρον καὶ θρασὺν καὶ ψεύστην καὶ συκοφάντην καὶ ἅρ-

καὶ εἴμεθα ἄνθρωποι, νὰ πετάξωμεν, παρὰ μὲ τὴν προσθήκην τοῦ ἐπὶ πλέον νὰ σταματήσωμεν τὴν σφοδρὰν αὐτὴν ἐπιθυμίαν. Διότι ὅταν εἶναι κατορθωτὰ αὐτὰ ποὺ ἐπιθυμοῦμεν, εἶναι δυνατὸν νὰ παρηγορηθῇ κανεὶς καὶ μὲ τὴν ἀπόλαυσιν, ὅταν ὅμως εἶναι ἀκατόρθωτα, μία πρέπει νὰ εἶναι τότε ἡ φροντίς μας, πῶς ν' ἀπομακρυνθῶμεν ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐπιθυμίαν μας, διότι δὲν εἶναι δυνατὸν κατ' ἄλλον τρόπον νὰ ξανακερδίσωμεν τὴν ψυχήν μας. Ὥστε λοιπὸν διὰ νὰ μὴ στενοχωρούμεθα διὰ περιττὰ πράγματα, ἀφοῦ ἀποβάλωμεν τὴν σφοδρὰν ἐπιθυμίαν διὰ τὰ χρήματα, ποὺ συνεχῶς μᾶς λυπεῖ καὶ οὐδέποτε ἀνέχεται νὰ σταματήσῃ, ἂς στραφῶμεν πρὸς ἄλλην, ποὺ μᾶς κάνει μακαρίους καὶ εἶναι πολὺ εὔκολος, καὶ ἂς ἐπιθυμήσωμεν τοὺς θησαυροὺς τῶν οὐρανῶν. Διότι πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν δὲν ὑπάρχει οὔτε κόπος τόσον μεγάλος, τὸ δὲ κέρδος εἶναι ἀπερίγραπτον, καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀποτύχῃ ἐκεῖνος ποὺ κατὰ κάποιον τρόπον ἐπαγρυπνεῖ, φροντίζει καὶ περιφρονεῖ τὰ παρόντα· ἐνῷ ἀντιθέτως αὐτὸς ποὺ εἶναι δοῦλος τῶν ὑλικῶν πραγμάτων καὶ ἔχει δώσει ἐξ ὁλοκλήρου τὸν ἑαυτόν του εἰς αὐτὰ ἅπαξ διὰ παντός, ὁπωσδήποτε αὐτὸς θ' ἀναγκασθῇ κάποτε νὰ τ' ἀποχωρισθῇ.

4. Ἀναλογιζόμενος λοιπὸν ὅλα αὐτά, βγάλε ἀπὸ μέσα σου τὴν πονηρὰν ἐπιθυμίαν τῶν χρημάτων. Βέβαια οὔτε καὶ αὐτὸ ἠμπορεῖς νὰ μοῦ εἰπῇς, ὅτι σοῦ δίδει μὲν αὐτὴ τὰ παρόντα, ἀλλ' ὅμως σοῦ στερεῖ τὰ μέλλοντα· καὶ ἂν ἀκόμη βέβαια συνέβαινεν αὐτό, θὰ ἦτο χειροτέρα κόλασις καὶ τιμωρία. Τώρα ὅμως οὔτε αὐτὸ εἶναι δυνατόν. Διότι μαζὶ μὲ τὴν γέενναν καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν γέενναν ἐκείνην, καὶ εἰς τὴν ἐδῶ ζωὴν σοῦ γίνεται πρόξενος χειροτέρας κολάσεως. Καθ' ὅσον ἡ ἐπιθυμία αὐτὴ πολλὰς οἰκίας κατέστρεψε καὶ φοβεροὺς πολέμους ὑπεκίνησε καὶ ὡδήγησε κατ' ἀνάγκην τὴν ζωὴν εἰς βίαιον θάνατον· καὶ πρὶν ἀπὸ τοὺς κινδύνους δὲ αὐτοὺς καταστρέφει τὴν εὐγένειαν τῆς ψυχῆς, καὶ κατέστησε πολλὰς φοράς, αὐτὸν ποὺ διακατέχεται ἀπὸ αὐτήν,

παγα καὶ πλεονέκτην καὶ τὰ ἔσχατα πάντα τὸν ἔχοντα πολλάκις εἰργάσαιτο.

Ἀλλ' ἴσως τὴν λαμπηδόνα τοῦ ἀργυρίου καὶ τῶν οἰκετῶν τὸ πλῆθος καὶ τῶν οἰκοδομημάτων τὸ κάλλος καὶ τὴν θεραπείαν τὴν ἐπ' ἀγορᾶς ὁρῶν καταγοητεύσῃ; Τίς οὖν ἂν γένοιτο θεραπεία τῷ πονηρῷ τραύματι τούτῳ; Ἂν ἐννοήσῃς, πῶς σοι ταῦτα τὴν ψυχὴν διατίθησι· πῶς σκοτεινὴν καὶ ἔρημον καὶ αἰσχρὰν αὐτὴν κατασκευάζει καὶ δυσειδῆ· ἂν λογίσῃ μεθ' ὅσων ταῦτα ἐκτήθη κακῶν, μεθ' ὅσων φυλάττεται πόνων, μεθ' ὅσων κινδύνων· μᾶλλον δὲ οὐδὲ φυλάττεται μέχρι τέλους, ἀλλ' ὅταν ἁπάντων διαφύγῃ τὰς λαβάς, ὁ θάνατος ἐπελθὼν ταῦτα μὲν εἰς τὰς τῶν σῶν ἐχθρῶν πολλάκις ἐξήγαγε χεῖρας, σὲ δὲ ἔρημον λαβὼν ἄπεισιν, οὐδὲν τούτων ἐπισυρόμενον, ἀλλ' ἢ τὰ τραύματα καὶ τὰ ἕλκη μόνον, ἅπερ ἐκ τούτων λαβοῦσα ἄπεισιν ἡ ψυχή.

Ὅταν οὖν ἴδῃς τινὰ λάμποντα ἔξωθεν ἀπὸ τῶν ἱματίων καὶ τῆς πολλῆς δορυφορίας, ἀνάπτυξον αὐτοῦ τὸ συνειδός, καὶ πολλὴν εὑρήσεις τὴν ἀράχνην ἔνδον, καὶ πολλὴν τὴν κόνιν ὄψει. Ἐννόησον τὸν Παῦλον, τὸν Πέτρον· ἐννόησον τὸν Ἰωάννην, τὸν Ἠλίαν· μᾶλλον δὲ αὐτὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν οὐκ ἔχοντα ποῦ τὴν κεφαλὴν κλῖναι. Ἐκείνου ζηλωτὴς γενοῦ, καὶ τῶν ἐκείνου δούλων, καὶ τὸν ἄφατον τούτων φαντάζου πλοῦτον. Εἰ δὲ μικρὸν διαβλέψας ἐκ τούτων σκοτωθείης πάλιν, καθάπερ ἔν τινι ναυαγίῳ καταιγίδος ἐπελθούσης, ἄκουσον τῆς ἀποφάσεως τοῦ Χριστοῦ τῆς λεγούσης, ὅτι ἀδύνατον πλούσιον εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Καὶ πρὸς τὴν ἀπόφασιν ταύτην θὲς τὰ ὄρη καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα, εἰ βούλει, τῷ λόγῳ ποίησον εἶναι

δειλόν, ἄνανδρον, θρασύν, ψεύστην, συκοφάντην, ἅρπαγα, πλεονέκτην καὶ ὅ,τιδήποτε ἄλλο χειρότερον.

Ἀλλὰ μήπως καταγοητεύεσαι, ὅταν βλέπης τὴν λάμψιν τῶν χρημάτων καὶ τὸ πλῆθος τῶν ὑπηρετῶν καὶ τὸ κάλλος τῶν οἰκοδομημάτων καὶ τὰς τιμὰς ὅταν διέρχεσαι ἀπὸ τὴν ἀγοράν; Ποία λοιπὸν θεραπεία θὰ ἠμπορέσῃ νὰ εὑρεθῇ διὰ τὸ πονηρὸν αὐτὸ τραῦμα; Ἂν σκεφθῇς, πῶς καταντοῦν ὅλα αὐτὰ τὴν ψυχήν σου· πῶς τὴν καθιστοῦν σκοτεινήν, ἔρημον, αἰσχρὰν καὶ ἄσχημον· ἂν ἀναλογισθῇς μὲ τὴν βοήθειαν πόσων κακῶν ἀπεκτήθησαν αὐτά, μὲ πόσους κόπους φυλάσσονται μέχρι τέλους, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀκόμη ἀποφύγῃ κανεὶς ὅλων τὰς ἁρπαγάς, ἐλθὼν ὁ θάνατος, πολλὲς φορὲς ὁδηγεῖ αὐτὰ εἰς τὰ χέρια τῶν ἐχθρῶν σου, ἐσένα δὲ σὲ παίρνει γυμνὸν ἀπὸ ὅλα καὶ φεύγει, χωρὶς νὰ σύρῃς ἀπὸ ὀπίσω σου τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτά, παρὰ μόνον τὰ τραύματα καὶ τὰς πληγάς, τὰ ὁποῖα ἐπῆρεν ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ἡ ψυχὴ καὶ φεύγει.

Ὅταν λοιπὸν ἰδῇς κάποιον νὰ λάμπῃ ἐξωτερικὰ ἀπὸ τὰ ἐνδύματά του καὶ τὴν μεγάλην ἀκολουθίαν του, ἀνάλυσε λεπτομερῶς τὴν συνείδησίν του, καὶ θὰ εὕρῃς μέσα της πολλὴν πονηρίαν καὶ θὰ ἰδῇς νὰ ὑπάρχῃ μέσα της πολλὴ σκόνη. Ἀναλογίσου τὸν Παῦλον, τὸν Πέτρον· σκέψου τὸν Ἰωάννην, τὸν Ἠλίαν· ἢ καλύτερα σκέψου τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ποὺ δὲν εἶχε ποῦ νὰ κλίνῃ τὴν κεφαλήν του. Γίνε μιμητὴς ἐκείνου καὶ τῶν δούλων ἐκείνου καὶ νὰ φέρῃς εἰς τὴν φαντασίαν σου τὸν ἀπερίγραπτον πλοῦτον αὐτῶν. Ἐὰν ὅμως διὰ μίαν στιγμὴν ρίψῃς τὸ βλέμμα σου πρὸς τὰ χρήματα καὶ σκοτισθῇ καὶ πάλιν τὸ μυαλόν σου, ὅπως ἀκριβῶς εἰς τὴν περίπτωσιν κάποιου ναυαγίου τὴν στιγμὴν ποὺ ἔρχεται ἡ καταιγίς, ἄκουσε τὴν ἀπόφασιν τοῦ Χριστοῦ ποὺ λέγει, ὅτι εἶναι ἀδύνατον ὁ πλούσιος νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Καὶ ἀπέναντι ἀπὸ τὴν ἀπόφασιν αὐτὴν θέσε τὰ ὄρη, τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν καὶ κάνε τα ὅλα αὐτά, ἐὰν θέλῃς, μὲ τὴν σκέψιν σου χρυσόν· θὰ δια-

χρυσόν· οὐδὲν γὰρ ἴσον ὄψει τῆς ζημίας τῆς ἐκεῖθέν σοι γινομένης.

Καὶ σὺ μὲν πλέθρων γῆς τόσων καὶ τόσων μέμνησαι, καὶ οἰκιῶν δέκα καὶ εἴκοσιν ἢ καὶ πλειόνων, καὶ βαλανείων τοσούτων, καὶ ἀνδραπόδων χιλίων ἢ δὶς τοσούτων, καὶ ὀχημάτων ἀργυρενδέτων καὶ χρυσοπάστων, ἐγὼ δὲ ἐκεῖνό φημι· εἰ τῶν πλουτούντων ὑμῶν ἕκαστος, τὴν πενίαν ταύτην ἀφεὶς (πενία γὰρ ταῦτα πρὸς ὃ μέλλω λέγειν), ὁλόκληρον ἐκέκτητο κόσμον, καὶ ἕκαστος αὐτῶν τοσούτους εἶχεν ἀνθρώπους, ὅσοι νῦν εἰσι πανταχοῦ γῆς καὶ θαλάττης, καὶ οἰκουμένην ἕκαστος, καὶ γῆν καὶ θάλατταν, καὶ πανταχοῦ οἰκοδομήματα, καὶ πόλεις καὶ ἔθνη, καὶ πανταχόθεν ἀντὶ ὕδατος, ἀντὶ πηγῶν αὐτῷ χρυσίον ἐπέρρει, τριῶν ὀβολῶν οὐκ ἂν ἔφην ἀξίους εἶναι τοὺς οὕτω πλουτοῦντας, τῆς βασιλείας ἐκπεσόντας. Εἰ γὰρ νῦν χρημάτων τῶν ἀπολλυμένων ἐφιέμενοι, ὅταν μὴ ἐπιτύχωσι, βασανίζονται, εἰ λάβοιεν αἴσθησιν τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν ἐκείνων, τί λοιπὸν ἀρκέσει εἰς παραμυθίαν αὐτοῖς; Οὐκ ἔστιν οὐδέν.

Μὴ τοίνυν μοι λέγε τὴν τῶν χρημάτων περιουσίαν, ἀλλ' ἐννόει τὴν ζημίαν ὅσην ἐκ ταύτης οἱ ταύτης ὑπομένουσιν ἐρασταί, ἀντὶ τούτων τοὺς οὐρανοὺς ἀπολλύντες, καὶ ταὐτὸν πάσχοντες, οἷον ἂν εἴ τις τῆς ἐν βασιλείοις μεγίστης τιμῆς ἐκπεσών, κόπρου θημωνίαν ἔχων, μέγα ἐπὶ ταύτῃ φρονοίη. Οὐδὲν γὰρ ἐκείνης ἡ τῶν χρημάτων διαφέρει σωρεία· μᾶλλον δὲ καὶ βελτίων ἐκείνη. Ἡ μὲν γὰρ καὶ πρὸς γεωργίαν ἐπιτήδειος, καὶ πρὸς βαλανείου ἔκκαυσιν, καὶ πρὸς ἄλλα

12. Βαλανεῖον· δημόσιον ἢ ἰδιωτικὸν κατάστημα λουτρώνων, ἤτοι τὸ λουτρόν.

πιστώσῃς λοιπὸν τότε ὅτι τίποτε δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἐξισωθῇ μὲ τὴν ζημίαν ποὺ προέρχεται ἀπὸ αὐτά.

Καὶ σὺ μὲν σκέπτεσαι τόσα καὶ τόσα στρέμματα γῆς, καὶ τὰς δέκα ἢ εἴκοσι οἰκίας ἢ καὶ περισσοτέρας, καὶ τὰ τόσα πολλὰ βαλανεῖα[12], καὶ τοὺς χιλίους δούλους ἢ τὰς δύο χιλιάδας αὐτῶν, καὶ τὰ ἀργυροστόλιστα καὶ χρυσοστόλιστα ὀχήματα, ἐγὼ ὅμως σοῦ λέγω ἐκεῖνο· Ἐὰν ὁ καθένας ἀπὸ σᾶς τοὺς πλουσίους, ἐγκατέλειπεν αὐτὴν τὴν πτωχείαν (διότι αὐτὰ εἶναι πτωχεία ἐν συγκρίσει μὲ ἐκεῖνα ποὺ πρόκειται νὰ σᾶς εἰπῶ), καὶ ἀπέκτα ὁλόκληρον κόσμον καὶ ὁ καθένας ἀπὸ αὐτοὺς εἶχε τόσους πολλοὺς ἀνθρώπους, ὅσοι τώρα κατοικοῦν εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάσσης, καὶ εἶχεν ὁ καθένας ὅλην τὴν οἰκουμένην, καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ παντοῦ εἶχεν οἰκοδομήματα καὶ πόλεις καὶ ἔθνη, καὶ ἀπὸ παντοῦ ἔρρει πρὸς χάριν του ἀντὶ ὕδατος, ἀντὶ πηγῶν, χρυσός, δὲν θὰ ἠμποροῦσα νὰ εἰπῶ ὅτι αὐτοὶ ποὺ ἔχουν αὐτὰ τὰ τόσα πλούτη ὅτι ἀξίζουν τρεῖς ὀβολούς, ἐὰν ἤθελον ἀποκλεισθῇ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Διότι ἐὰν τώρα, ἐπιθυμοῦντες ν' ἀποκτήσουν χρήματα, βασανίζονται ὅταν δὲν ἐπιτύχουν εἰς τὴν προσπάθειάν των αὐτήν, ἐὰν ἤθελον λάβει γνῶσιν τῶν ἀπορρήτων ἐκείνων ἀγαθῶν, τί θὰ ἀρκοῦσε τότε διὰ νὰ τοὺς παρηγορήσῃ; Δὲν ὑπάρχει τίποτε.

Μὴ μοῦ προβάλλῃς λοιπὸν τὴν ἀφθονίαν τῶν χρημάτων, ἀλλὰ νὰ σκέπεσαι πόσον μεγάλη εἶναι ἡ ζημία ποὺ ὑφίστανται οἱ ἐρασταὶ αὐτῆς, οἱ ὁποῖοι ἀντὶ τούτων χάνουν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ παθαίνουν τὸ ἴδιο πρᾶγμα ποὺ παθαίνει κάποιος, ἐὰν ἤθελε συμβῇ νὰ ἐκπέσῃ ἀπὸ τὴν τιμητικήν του θέσιν εἰς τὰ ἀνάκτορα, ποὺ θεωρεῖ πολὺ σπουδαῖον πρᾶγμα τὴν μίαν σωρὸν κοπριᾶς ποὺ ἔχει. Καθ' ὅσον ὡς πρὸς τίποτε δὲν διαφέρει ἡ συγκέντρωσις τῶν χρημάτων ἀπὸ ἐκείνην, μᾶλλον δὲ εἶναι καὶ καλυτέρα. Διότι ἡ μὲν κοπριὰ εἶναι χρήσιμος καὶ διὰ τὴν γεωργίαν καὶ διὰ τὴν θέρμανσιν τοῦ λουτροῦ καὶ δι' ἄλλα παρόμοια, ὁ κρυμ-

τοιαῦτα, ὁ δὲ κατορωρυγμένος χρυσὸς πρὸς οὐδὲν τούτων. Καὶ εἴθε μόνον ἄχρηστος ἦν· νυνὶ δὲ καὶ πολλὰς ἀνάπτει τῷ ἔχοντι τὰς καμίνους, εἰ μὴ εἰς δέον αὐτῷ χρήσαιτο· τὰ γοῦν μυρία κακὰ ἐντεῦθεν φύεται. Διὰ τοῦτο οἱ μὲν ἔξωθεν ἀκρόπολιν κακῶν τὴν φιλαργυρίαν ἐκάλουν· ὁ δὲ μακάριος Παῦλος πολλῷ βέλτιον καὶ ἐμφαντικώτερον, ῥίζαν αὐτὴν τῶν κακῶν ἁπάντων εἰπών.

Ταῦτ' οὖν ἅπαντα ἐννοοῦντες, μάθωμεν ζηλοῦν τὰ ἄξια ζήλου· μὴ τὰς λαμπρὰς οἰκοδομάς, μηδὲ τοὺς πολυτελεῖς ἀγρούς, ἀλλὰ τοὺς πολλὴν παρρησίαν πρὸς τὸν Θεὸν ἔχοντας ἄνδρας, τοὺς ἐν οὐρανῷ πλουτοῦντας, τοὺς τῶν θησαυρῶν ἐκείνων κυρίους, τοὺς ὄντως πλουσίους, τοὺς διὰ Χριστὸν πένητας, ἵνα τῶν αἰωνίων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

μένος ὅμως μέσα εἰς τὴν γῆν χρυσὸς δὲν εἶναι χρήσιμος διὰ κανένα ἀπὸ αὐτά. Καὶ μακάρι νὰ ἦτο μόνον ἄχρηστος· ὅμως τώρα ἀνάπτει καὶ πολλὰς καμίνους εἰς ἐκεῖνον ποὺ τὸν ἔχει, ἐὰν συμβῇ νὰ μὴ τὸν χρησιμοποιῇ ὅπως πρέπει· διότι τὰ περισσότερα κακὰ προέρχονται ἀπὸ αὐτόν. Διὰ τοῦτο οἱ μὲν εἰδωλολάτραι ἀπεκάλουν τὴν φιλαργυρίαν ἀκρόπολιν τῶν κακῶν, ὁ δὲ μακάριος Παῦλος τὴν ἐχαρακτήρισε κατὰ τρόπον καλύτερον καὶ παραστατικώτερον, ὀνομάσας αὐτὴν ρίζαν ὅλων τῶν κακῶν.

Ἔχοντες λοιπὸν ὑπ' ὄψιν ὅλα αὐτά, ἂς μάθωμεν νὰ εἴμεθα μιμηταὶ τῶν πραγμάτων ἐκείνων ποὺ εἶναι ἄξια μιμήσεως. Ὄχι τὰς λαμπρὰς οἰκοδομάς, οὔτε τοὺς πλουσίους ἀγρούς, ἀλλὰ τοὺς ἄνδρας ἐκείνους ποὺ ἔχουν πολλὴν παρρησίαν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἐκείνους ποὺ εἶναι πλούσιοι εἰς τὸν οὐρανόν, τοὺς κυρίους τῶν θησαυρῶν ἐκείνων, τοὺς πραγματικὰ πλουσίους, τοὺς πτωχοὺς χάριν τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ, ὥστε καὶ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν νὰ ἐπιτύχωμεν μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου εἰς τὸν Πατέρα μαζὶ μὲ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει δόξα, δύναμις καὶ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΞΔ΄
Ματθ. 19, 27 - 20, 16

«Τότε ἀποκριθεὶς ὁ Πέτρος εἶπεν αὐτῷ· Ἰδοὺ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι· τί ἄρα ἔσται ἡμῖν;».

1. Ποία πάντα, ὦ μακάριε Πέτρε; τὸν κάλαμον; τὸ δίκτυον; τὸ πλοῖον; τὴν τέχνην; Ταῦτά μοι πάντα λέγεις; Ναί, φησίν. Ἀλλ' οὐ διὰ φιλοτιμίαν ταῦτα λέγω, ἀλλ' ἵνα διὰ τῆς ἐρωτήσεως ταύτης τὸν τῶν πενήτων εἰσαγάγω δῆμον. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ὁ Κύριος, «εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς», ἵνα μὴ λέγῃ τις τῶν πενήτων· Τί οὖν; ἐὰν μὴ ἔχω ὑπάρχοντα, οὐ δύναμαι τέλειος εἶναι; ἐρωτᾷ Πέτρος, ἵνα σὺ μάθῃς ὁ πένης, ὅτι οὐδὲν ἐντεῦθεν ἠλάττωσαι· ἐρωτᾷ Πέτρος, ἵνα μὴ παρὰ Πέτρου μαθὼν ἀμφιβάλλῃς (καὶ γὰρ ἀτελὴς ἦν ἔτι, καὶ Πνεύματος ἔρημος), ἀλλὰ παρὰ τοῦ τοῦ Πέτρου διδασκάλου δεξάμενος τὴν ἀπόφασιν θαρρῇς. Καθάπερ γὰρ ἡμεῖς ποιοῦμεν· οἰκειούμεθα πράγματα πολλάκις ὑπὲρ ἀλλοτρίων διαλεγόμενοι· οὕτω καὶ ὁ ἀπόστολος ἐποίησεν, ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης τὴν πεῦσιν αὐτῷ ταύτην προσαγαγών. Ἐπεὶ ὅτι γε τὰ ἑαυτοῦ ᾔδει σαφῶς, δῆλον ἀπὸ τῶν ἔμπροσθεν εἰρημένων·

---

1. Ματθ. 19, 21.

ΟΜΙΛΙΑ ΞΔ´
Ματθ. 19, 27 - 20, 16

«Ἀπεκρίθη τότε ὁ Πέτρος καὶ τοῦ εἶπε· Νά, ἡμεῖς τὰ ἀφήσαμεν ὅλα καὶ σὲ ἠκολουθήσαμεν· ποία λοιπὸν θὰ εἶναι ἡ ἀμοιβή μας;».

1. Ποῖα ὅλα, μακάριε Πέτρε; τὸν κάλαμον; τὸ δίκτυον, τὸ πλοῖον, τὴν τέχνην; Αὐτὰ εἶναι τὰ ὅλα ποὺ μοῦ λέγεις; Ναί, λέγει. Ὅμως δὲν τὰ λέγω αὐτὰ ἀπὸ φιλοδοξίαν, ἀλλὰ διὰ νὰ παρουσιάσω μὲ τὴν ἐρώτησιν αὐτὴν τὸ πλῆθος τῶν πτωχῶν ἀνθρώπων. Διότι, ἐπειδὴ ὁ Κύριος εἶπεν, «Ἐὰν θέλῃς νὰ εἶσαι τέλειος, πώλησε τὰ ὑπάρχοντά σου καὶ μοίρασέ τα εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ θὰ ἔχῃς θησαυρὸν εἰς τοὺς οὐρανούς»[1], διὰ νὰ μὴ λέγῃ κάποιος ἀπὸ τοὺς πτωχούς· 'Τί λοιπόν; ἐὰν δὲν ἔχω ὑπάρχοντα, δὲν ἠμπορῶ νὰ γίνω τέλειος;' ἐρωτᾷ ὁ Πέτρος, διὰ νὰ μάθῃς σὺ ὁ πτωχός, ὅτι δὲν ἔχεις νὰ ζημιωθῇς εἰς τίποτε ἀπὸ τὴν πτωχείαν σου αὐτήν· ἐρωτᾷ ὁ Πέτρος, διὰ νὰ μὴ ἔχῃς καμμίαν ἀμφιβολίαν, πληροφορούμενος τοῦτο ἀπὸ τὸν Πέτρον (καθ' ὅσον ἦτο ἀκόμη πνευματικὰ ἀτελὴς καὶ δὲν εἶχε λάβει τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος), ἀλλὰ δεχόμενος τὴν ἀπόφασιν τοῦ διδασκάλου τοῦ Πέτρου νὰ πάρῃς θάρρος. Διότι ἀκριβῶς τὸ ἴδιον κάμνομεν καὶ ἡμεῖς· πολλὰς φορὰς δηλαδή, ὁμιλοῦντες διὰ λογαριασμὸν ἄλλων παρουσιάζομεν ὡς ἰδικά μας τὰ ὑπὸ συζήτησιν πράγματα· τὸ ἴδιο ἔκανε καὶ ὁ ἀπόστολος, ὁ ὁποῖος ἔκανε τὴν ἐρώτησιν αὐτὴν εἰς τὸν Κύριον ἐξ ὀνόματος ὁλοκλήρου τῆς οἰκουμένης. Διότι τὸ ὅτι βέβαια εἶχε σαφῆ γνῶσιν ὅλων τῶν σχετικῶν μὲ αὐτόν, γίνεται φανερὸν ἀπὸ τὰ ὅσα ἐλέχθησαν προηγουμένως. Αὐτὸς δηλαδὴ ποὺ ἔλαβεν ἀπὸ ἐδῶ ἀκόμη τὰ κλειδιὰ τῶν οὐρανῶν, ὁπωσδήποτε θὰ

ὁ γὰρ τὰς κλεῖς τῶν οὐρανῶν ἐντεῦθεν ἤδη δεξάμενος, πολλῷ μᾶλλον ὑπὲρ τῶν ἐκεῖ θαρρεῖν εἶχε.

Σκόπει δὲ καὶ πῶς ἀκριβῶς ἀποκρίνεται, ὡς ὁ Χριστὸς ἐπεζήτησε. Καὶ γὰρ αὐτὸς παρὰ τοῦ πλουσίου δύο ταῦτα ἤτησε· δοῦναι πτωχοῖς τὰ ὑπάρχοντα, καὶ ἀκολουθεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς τὰ δύο ταῦτα τίθησι, τὸ ἀφεῖναι καὶ ἀκολουθῆσαι· «ἰδοὺ γὰρ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα», φησί, «καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι». Τό τε γὰρ ἀφεῖναι διὰ τὸ ἀκολουθῆσαι γέγονεν, ἥ τε ἀκολούθησις ἐκ τοῦ ἀφεῖναι εὐκολωτέρα κατέστη, καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀφεῖναι θαρρεῖν καὶ χαίρειν αὐτοὺς παρεσκεύαζε. Τί οὖν αὐτός; «Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ὑμεῖς οἱ ἀκολουθήσαντές μοι, ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ, ὅταν καθίσῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, καθίσεσθε καὶ ὑμεῖς ἐπὶ δώδεκα θρόνους, κρίνοντες τὰς δέκα φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ».

Τί οὖν; καὶ Ἰούδας, φησί, καθεδεῖται; Οὐδαμῶς. Πῶς οὖν φησιν, «ὑμεῖς ἐπὶ δώδεκα θρόνους καθεδεῖσθε»; πῶς τὰ τῆς ὑποσχέσεως πληρωθήσεται; Ἄκουσον πῶς καὶ τίνι λόγῳ. Νόμος ἐστὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ κείμενος, διὰ Ἰερεμίου τοῦ προφήτου τοῖς Ἰουδαίοις ἀναγνωσθείς, καὶ ταῦτα λέγων· «Πέρας λαλήσω ἐπὶ ἔθνος καὶ βασιλείαν, τοῦ ἐξαίρειν καὶ ἀπολλύειν· καὶ ἐὰν ἐπιστρέψῃ τὸ ἔθνος ἐκεῖνο ἀπὸ τῶν κακῶν αὐτῶν, μετανοήσω κἀγὼ ἀπὸ τῶν κακῶν, ὧν ἐλογισάμην ποιῆσαι αὐτοῖς. Καὶ πέρας λαλήσω ἐπὶ ἔθνος καὶ βασιλείαν, τοῦ ἀνοικοδομεῖν καὶ καταφυτεύειν· καὶ ἐὰν ποιήσωσι τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν μου, τοῦ μὴ ἀκούειν τῆς φωνῆς μου, μετανοήσω κἀγὼ περὶ τῶν ἀγαθῶν, ὧν ἐλάλησα ποιῆσαι αὐτοῖς». Τὸ αὐτὸ γὰρ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν χρηστῶν δια-

2. Ἱερ. 18, 7-10.

εἶχε πολὺ μεγαλυτέραν ἐλπίδα διὰ νὰ λάβῃ καὶ τὰ ἐκεῖ ἀγαθά.

Πρόσεχε δὲ τὴν ἀκριβῆ ἐρώτησιν τοῦ Πέτρου εἰς αὐτὸ ποὺ ἐζήτησεν ὁ Χριστός. Καθ' ὅσον ὁ Κύριος ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν πλούσιον δύο πράγματα· νὰ μοιράσῃ τὰ ὑπάρχοντά του εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Πέτρος προβάλλει αὐτὰ τὰ δύο, τὸ ὅτι τὰ ἄφησεν ὅλα καὶ τὸ ὅτι τὸν ἠκολούθησε· διότι λέγει· «Νὰ ἡμεῖς τὰ ἀφήσαμεν ὅλα καὶ σὲ ἠκολουθήσαμεν». Διότι καὶ ἡ ἐγκατάλειψις τῶν πάντων ἔγινε διὰ νὰ τὸν ἀκολουθήσουν, καὶ ἡ ἀκολούθησις ἔγινεν εὐκολωτέρα ἐξ αἰτίας τῆς ἐγκαταλείψεως τῶν πάντων καὶ τοὺς προετοίμαζε νὰ ἔχουν θάρρος καὶ νὰ χαίρωνται διὰ τὸ ὅτι τὰ ἐγκατέλειψαν ὅλα. Τί ἀπαντᾷ λοιπὸν ὁ Κύριος; «'Αλήθεια σᾶς λέγω, ὅτι κατὰ τὴν ἀνακαίνισιν τῶν πάντων, ὅταν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου θὰ καθήσῃ ἐπάνω εἰς τὸν θρόνον τῆς δόξης του, καὶ σεῖς ποὺ μὲ ἠκολουθήσατε θὰ καθήσετε ἐπάνω εἰς δώδεκα θρόνους καὶ θὰ κρίνετε τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ 'Ισραήλ».

Τί λοιπόν; θὰ ἐρωτήσῃ κάποιος· καὶ ὁ 'Ιούδας θὰ καθίσῃ ἐπάνω εἰς τὸν θρόνον; 'Ασφαλῶς ὄχι. Πῶς λοιπὸν τότε λέγει, «σεῖς θὰ καθήσετε ἐπάνω εἰς δώδεκα θρόνους»; πῶς θὰ ἐκπληρωθῇ ἡ ὑπόσχεσις αὐτή; Ἄκουσε πῶς καὶ μὲ ποῖον τρόπον θὰ γίνῃ αὐτό. Ὑπάρχει νόμος δοθεὶς ἀπὸ τὸν Θεόν, ποὺ ἀνεγνώσθη ἀπὸ τὸν προφήτην 'Ιερεμίαν εἰς τοὺς 'Ιουδαίους, ποὺ λέγει τὰ ἑξῆς· «Θὰ ὁμιλήσω διὰ τὸ τέλος τοῦ ἔθνους καὶ τὴν βασιλείαν, τὸ ὅτι δηλαδὴ θὰ τὰ ἐξαφανίσω καὶ θὰ τὰ καταστρέψω· καὶ ἐὰν θὰ ἐπιστρέψῃ τὸ ἔθνος ἐκεῖνο ἀπὸ τὰ κακὰ ποὺ διαπράττει, θ' ἀλλάξω καὶ ἐγὼ γνώμην διὰ τὰ κακὰ ποὺ ἐσκέφθην νὰ κάνω ἐναντίον των. Καὶ ἀκόμη θὰ ὁμιλήσω διὰ ἔθνος καὶ βασιλείαν τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ οἰκοδομήσω καὶ νὰ φυτεύσω· καὶ ἐὰν πράξουν πονηρὰ ἐνώπιόν μου, ὥστε νὰ ἀκούσουν τὴν φωνήν μου, θὰ ἀλλάξω καὶ ἐγὼ γνώμην διὰ τὰ καλὰ ποὺ εἶπα ὅτι θὰ τοὺς κάνω»[2]. Διότι, λέγει, διαφυλάσσω τὴν ἰδίαν μεταχείρισιν

φυλάττω ἔθος, φησί. Κἂν γὰρ εἴπω τοῦ ἀνοικοδομεῖν, ἀναξίους δὲ ἑαυτοὺς παράσχωσι τῆς ὑποσχέσεως, οὐκέτι ποιήσω. Ὅπερ γέγονεν ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου πλασθέντος. «Ὁ τρόμος γὰρ ὑμῶν», φησί, «καὶ ὁ φόβος ἔσται ἐπὶ τὰ θηρία», καὶ οὐκ ἐγένετο· ἀνάξιον γὰρ ἑαυτὸν τῆς ἀρχῆς ἀπέφηνεν· ὥσπερ οὖν καὶ Ἰούδας.

Ἵνα γὰρ μήτε ταῖς ἀποφάσεσι τῆς κολάσεως ἀπογνόντες τινὲς σκληρότεροι γένωνται, μήτε ταῖς τῶν χρηστῶν ὑποσχέσεσιν ἁπλῶς ῥαθυμότεροι καταστῶσιν, ἀμφότερα ταῦτα ἰᾶται διὰ τοῦ προειρημένου, ταυτὶ λέγων· κἂν ἀπειλήσω, μὴ ἀπογνῷς· δύνασαι γὰρ μετανοῆσαι, καὶ λῦσαί μου τὴν ἀπόφασιν, ὡς Νινευῖται· κἂν ὑπόσχωμαί τι χρηστόν, μὴ ἀναπέσῃς διὰ τὴν ὑπόσχεσιν. Ἂν γὰρ ἀνάξιος φανῇς, οὐδέν σε ὠφελήσει τὸ ὑποσχέσθαι με, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ τιμωρήσεται· ἐγὼ γὰρ ἀξίῳ ὄντι ὑπισχνοῦμαι. Διὰ τοῦτο καὶ τότε διαλεγόμενος τοῖς μαθηταῖς, οὐχ ἁπλῶς ἐπηγγείλατο· οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ὑμεῖς, μόνον, ἀλλὰ προσέθηκεν, «οἱ ἀκολουθήσαντές μοι», ἵνα καὶ τὸν Ἰούδαν ἐκβάλῃ, καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα ἐφελκύσηται. Οὔτε γὰρ πρὸς ἐκείνους εἴρηται μόνους, οὔτε πρὸς Ἰούδαν λοιπὸν ἀνάξιον γεγενημένον.

Τοῖς μὲν οὖν μαθηταῖς τὰ μέλλοντα ἐπηγγείλατο, λέγων, «καθίσεσθε ἐπὶ δώδεκα θρόνους», ἦσαν γὰρ ὑψηλότεροι λοιπόν, καὶ οὐδὲν τῶν παρόντων ἐζήτουν· τοῖς δὲ ἄλλοις καὶ τὰ ἐνταῦθα ὑπισχνεῖται. «Καὶ πᾶς», γάρ, φησίν, «ὅστις ἀφῆκεν ἀδελφοὺς ἢ ἀδελφὰς ἢ πατέρα ἢ μητέρα ἢ γυναῖκα ἢ τέκνα ἢ ἀγροὺς ἢ οἰκίαν, ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός

---

3. Γεν. 9, 2.

καὶ διὰ τοὺς ἀγαθούς. Καὶ ἂν ἀκόμη δηλαδὴ εἰπῶ ὅτι θὰ τοὺς ἀναστήσω εἰς ἔθνος μέγα, δὲν θὰ τηρήσω τὴν ὑπόσχεσίν μου, ἐὰν δὲν ἀποδειχθοῦν ἄξιοι τῆς ὑποσχέσεως ποὺ τοὺς ἔδωσα. Πρᾶγμα ποὺ συνέβη καὶ μὲ τὸν ἄνθρωπον ποὺ ἔπλασε. Διότι λέγει, «Θὰ σᾶς τρέμουν καὶ θὰ σᾶς φοβοῦνται τὰ θηρία»[3], ἀλλ' ὅμως δὲν συνέβη αὐτό, διότι ἀπέδειξε τὸν ἑαυτόν του ἀνάξιον αὐτῆς τῆς ὑποσχέσεως, ὅπως ἀκριβῶς βέβαια καὶ ὁ Ἰούδας.

Ὥστε λοιπὸν διὰ νὰ μὴν γίνουν ὡρισμένοι σκληρότεροι ἐξ αἰτίας τῆς ἀπογνώσεώς των διὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς κολάσεως, οὔτε νὰ καταστοῦν ραθυμότεροι ἀρκούμενοι ἁπλῶς εἰς τὰς ἀγαθὰς ὑποσχέσεις, προλαμβάνει καὶ θεραπεύει καὶ τὰ δύο αὐτὰ μὲ αὐτὸ ποὺ προελέχθη, λέγων κατὰ κάποιον τρόπον τὸ ἑξῆς· Καὶ ἂν ἀκόμη σὲ ἀπειλήσω, μὴ ἀπελπισθῇς· διότι ἠμπορεῖς νὰ μετανοήσῃς καὶ νὰ ἀλλάξῃς τὴν ἀπόφασίν μου, ὅπως οἱ Νινευῖται· καὶ ἂν ἀκόμη σοῦ ὑπόσχομαι κάποιο ἀγαθόν, μὴ δείξῃς ἀδράνειαν ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς ὑποσχέσεώς μου. Διότι ἐὰν φανῇς ἀνάξιος, δὲν θὰ σὲ ὠφελήσῃ εἰς τίποτε ἡ ὑπόσχεσίς μου, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ θὰ σοῦ γίνῃ αἰτία νὰ τιμωρηθῇς· διότι ἐγὼ ὑπόσχομαι εἰς αὐτοὺς ποὺ εἶναι ἄξιοι. Διὰ τοῦτο καὶ τότε ὁμιλῶν πρὸς τοὺς μαθητάς του, δὲν τοὺς ὑπεσχέθη ἁπλῶς, οὔτε εἶπε σεῖς μόνον, ἀλλὰ προσέθεσε, «σεῖς ποὺ μὲ ἠκολουθήσατε», ὥστε καὶ τὸν Ἰούδαν ν' ἀποκλείσῃ ἀπὸ αὐτούς, καὶ νὰ προσελκύσῃ τοὺς μεταγενεστέρους ἀνθρώπους. Διότι οἱ λόγοι του δὲν ἀπηυθύνοντο μόνον πρὸς ἐκείνους, οὔτε πρὸς τὸν Ἰούδαν ποὺ ἀπεδείχθη εἰς τὴν συνέχειαν ἀνάξιος.

Εἰς μὲν λοιπὸν τοὺς μαθητάς του ὑπεσχέθη τὰ μελλοντικὰ ἀγαθά, λέγων, «θὰ καθήσετε εἰς δώδεκα θρόνους», καθ' ὅσον πλέον εἶχον γίνει πνευματικώτεροι καὶ δὲν ἐζήτουν τίποτε ἀπὸ τὰ ἐπίγεια, ἐνῷ εἰς τοὺς ἄλλους ὑπόσχεται καὶ τὰ ἐπίγεια ἀγαθά. Διότι λέγει· «Καὶ ὁ καθένας ποὺ ἄφησεν ἀδελφοὺς ἢ ἀδελφὰς ἢ πατέρα ἢ μητέρα ἢ γυναῖκα ἢ τέκνα ἢ ἀγροὺς ἢ οἰκίαν χάριν τοῦ ὀνόματός μου, θὰ λάβῃ

μου, ἑκατονταπλασίονα λήψεται ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει». Ἵνα γὰρ μή τινες ἀκούσαντες τό, ὑμεῖς, ἐξαίρετον τῶν μαθητῶν τοῦτο εἶναι νομίσωσι (λέγω δὴ τὸ τῶν μεγίστων καὶ πρωτείων ἐν τοῖς μέλλουσιν ἀπολαύειν), ἐξέτεινε τὸν λόγον καὶ ἥπλωσε τὴν ὑπόσχεσιν ἐπὶ τὴν γῆν ἅπασαν, καὶ ἀπὸ τῶν παρόντων καὶ τὰ μέλλοντα πιστοῦται. Καὶ τοῖς μαθηταῖς δὲ ἐν προοιμίοις, ὅτε ἀτελέστερον διέκειντο, ἀπὸ τῶν παρόντων διελέγετο. Ὅτε γὰρ εἵλκυσεν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς θαλάσσης, καὶ τῆς τέχνης ἀπέστησε, καὶ ἀφεῖναι τὸ πλοῖον ἐκέλευσεν, οὐκ οὐρανῶν, οὐ θρόνων ἐμνημόνευσεν, ἀλλὰ τῶν ἐνταῦθα πραγμάτων, εἰπών· «ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς ἀνθρώπων»· ἐπειδὴ δὲ ὑψηλοτέρους εἰργάσατο, τότε λοιπὸν καὶ περὶ τῶν ἐκεῖ διαλέγεται.

2. Τί δέ ἐστι, «κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ»; Τουτέστι, κατακρίνοντες. Οὐ γὰρ δικασταὶ μέλλουσι καθεδεῖσθαι· ἀλλ' ὥσπερ τὴν βασίλισσαν τοῦ νότου κατακρινεῖν τὴν γενεὰν ἐκείνην ἔφησε, καὶ οἱ Νινευῖται δὲ κατακρινοῦσιν αὐτούς· οὕτω δὴ καὶ οὗτοι. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε, τὰ ἔθνη καὶ τὴν οἰκουμένην, ἀλλά, τὰς φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἦσαν τεθραμμένοι καὶ νόμοις καὶ ἔθεσι καὶ πολιτείᾳ οἵ τε Ἰουδαῖοι καὶ οἱ ἀπόστολοι, ὅταν λέγωσιν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι διὰ τοῦτο οὐκ ἠδυνήθημεν πιστεῦσαι τῷ Χριστῷ, ὅτι ὁ νόμος ἐκώλυσε τὰ παραγγέλματα αὐτοῦ δέχεσθαι, τούτους εἰς μέσον παραγαγών, τοὺς τὸν αὐτὸν δεξαμένους νόμον καὶ πιστεύσαντας, κατακρινεῖ πάντας ἐκείνους· ὅπερ καὶ ἤδη ἔλεγε, «διὰ τοῦτο κριταὶ ὑμῶν αὐτοὶ ἔσονται».

Καὶ τί μέγα αὐτοῖς ἐπηγγείλατο, φησίν, εἰ ὅπερ ἔχουσιν

4. Ματθ. 4, 19.
5. Ματθ. 12, 42.
6. Ματθ. 12, 41.
7. Ματθ. 12, 27.

ἑκατονταπλάσια εἰς τὴν ἐδῶ ζωὴν καὶ θὰ κληρονομήσῃ καὶ τὴν αἰώνιον ζωήν». Διὰ νὰ μὴ νομίσουν δηλαδὴ ὡρισμένοι, ὅταν ἤκουσαν τὸ «σεῖς», ὅτι αὐτὸ ἀφοροῦσεν ἁπλῶς καὶ μόνον τοὺς μαθητάς του (ἐννοῶ δηλαδὴ τὸ ὅτι θὰ ἀπολαύσουν τὰ μέγιστα ἀγαθὰ καὶ τὰ πρωτεῖα εἰς τὴν μέλλουσαν ζωήν), ἐπεξέτεινε τὸν λόγον καὶ ἥπλωσε τὴν ὑπόσχεσίν του εἰς ὁλόκληρον τὴν γῆν, καὶ ἀπὸ τὰ παρόντα ἀγαθὰ ἐπιβεβαιώνει καὶ τὰ μέλλοντα. Καὶ τοὺς μαθητάς του δὲ εἰς τὴν ἀρχήν, ὅταν ἀκόμη ἦσαν πνευματικὰ ἀτελεῖς, τοὺς ὡμιλοῦσε μὲ παραδείγματα ἀπὸ τὴν παροῦσαν ζωήν. Ὅταν δηλαδὴ τοὺς ἐκάλεσεν ἀπὸ τὴν θάλασσαν καὶ τοὺς ἀπέσπασεν ἀπὸ τὴν τέχνην των καὶ τοὺς διέταξε νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ πλοῖον, δὲν τοὺς ὡμίλησε διὰ οὐρανοὺς οὔτε διὰ θρόνους, ἀλλὰ τοὺς ὡμίλησε διὰ πράγματα τῆς ἐδῶ ζωῆς, λέγων, «θὰ σᾶς κάνω ἁλιεῖς ἀνθρώπων»[4]· ὅταν ὅμως τοὺς ἀνέβασε πνευματικά, τότε πλέον τοὺς ὁμιλεῖ καὶ διὰ τὰ πράγματα τῆς ἄλλης ζωῆς.

2. Τί σημαίνει ὅμως, «κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ»; Σημαίνει ὅτι θὰ τοὺς κατακρίνουν. Δὲν πρόκειται δηλαδὴ νὰ καθίσουν ὡσὰν δικασταί, ἀλλ' ὅπως ἀκριβῶς εἶπεν, ὅτι ἡ βασίλισσα τοῦ νότου θὰ κατακρίνῃ τὴν γενεὰν ἐκείνην[5], καὶ οἱ Νινευῖται πάλιν ὅτι θὰ κατακρίνουν αὐτούς[6], ἔτσι λοιπὸν καὶ αὐτοί. Διὰ τοῦτο δὲν εἶπε, τὰ ἔθνη καὶ τὴν οἰκουμένην, ἀλλὰ τὰς φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ. Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶχον ἀνατραφῆ μὲ τοὺς ἰδίους νόμους, τὰ ἔθιμα καὶ τὸ πολίτευμα καὶ οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ ἀπόστολοι, ὅταν οἱ Ἰουδαῖοι θὰ προβάλλουν ὡς ἐπιχείρημα, ὅτι διὰ τοῦτο δὲν ἠμπορέσαμεν νὰ πιστεύσωμεν εἰς τὸν Χριστόν, διὰ τὸ ὅτι ὁ νόμος μᾶς ἠμπόδισε νὰ δεχθῶμεν τὰ παραγγέλματα αὐτοῦ, θὰ παρουσιάσῃ αὐτοὺς εἰς τὸ μέσον, ποὺ ἐδέχθησαν τὸν ἴδιον νόμον καὶ ἐπίστευσαν, καὶ θὰ κατακρίνῃ ὅλους ἐκείνους, πρᾶγμα ποὺ ἤδη τὸ εἶπεν εἰς ἄλλην περίπτωσιν ὅταν ἔλεγε· «διὰ τοῦτο αὐτοὶ θὰ γίνουν κριταί σας»[7].

Καὶ ποία εἶναι, θὰ εἴπῃ κάποιος, ἡ μεγάλη ὑπόσχεσις

οἱ Νινευῖται καὶ ἡ βασίλισσα τοῦ νότου, τοῦτο καὶ οὗτοι ἕξουσι; Μάλιστα μὲν καὶ ἄλλα ἔμπροσθεν αὐτοῖς πολλὰ ἐπηγγείλατο, καὶ μετὰ ταῦτα ὑπισχνεῖται· καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ ἔπαθλον. Ἄλλως δὲ καὶ ἐν τούτῳ παρῃνίξατό τι πλέον ἐκείνων. Περὶ μὲν γὰρ ἐκείνων ἁπλῶς εἶπεν, «ἄνδρες Νινευῖται ἀναστήσονται, καὶ κατακρινοῦσι τὴν γενεὰν ταύτην», καί, «βασίλισσα νότου κατακρινεῖ», περὶ δὲ τούτων, οὐχ ἁπλῶς οὕτως· ἀλλὲ πῶς· «Ὅταν καθίσῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, τότε καὶ ὑμεῖς καθίσεσθε ἐπὶ δώδεκα θρόνους», φησί· δηλῶν, ὅτι καὶ συμβασιλεύσουσι καὶ κοινωνήσουσι τῆς δόξης ἐκείνης. «Εἰ γὰρ ὑπομένομεν, φησί, καὶ συμβασιλεύσομεν». Οὐδὲ γὰρ καθέδραν οἱ θρόνοι δηλοῦσι· μόνος γὰρ αὐτός ἐστιν ὁ καθεδούμενος καὶ κρίνων· ἀλλὰ τιμὴν καὶ δόξαν ἄφατον παρεδήλωσε διὰ τῶν θρόνων.

Τούτοις μὲν οὖν ταῦτα εἶπε· τοῖς δὲ λοιποῖς πᾶσι ζωὴν αἰώνιον, καὶ ἑκατονταπλασίονα ἐντεῦθεν. Εἰ δὲ τοῖς λοιποῖς, πολλῷ μᾶλλον καὶ τούτοις, καὶ ταῦτα καὶ τὰ ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ. Καὶ τοῦτο γοῦν ἐξέβη. Κάλαμον γὰρ καὶ δίκτυον ἀφέντες, τὰς πάντων οὐσίας μετ' ἐξουσίας εἶχον, τὰς τιμὰς τῶν οἰκιῶν καὶ τῶν χωρίων, καὶ αὐτὰ τὰ σώματα τῶν πιστευόντων. Καὶ σφαγῆναι γὰρ ὑπὲρ αὐτῶν πολλάκις εἵλοντο, ὡς καὶ Παῦλος πολλοῖς μαρτυρεῖ, ὅταν λέγῃ· «εἰ δυνατόν, τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν ἐξορύξαντες ἂν ἐδώκατέ μοι». Ὅταν δὲ λέγῃ, ὅτι «πᾶς ὅστις ἀφῆκε γυναῖκα», οὐ τοῦτό φησιν, ὥστε ἁπλῶς διασπᾶσθαι τοὺς γάμους· ἀλλ' ὁ

---

8. Ματθ. 12, 41.
9. Ματθ. 12, 42.
10. Β' Τιμ. 2, 12.
11. Γαλ. 4, 15.

πού ἔδωσεν εἰς αὐτούς, ἐάν, αὐτὸ πού ἔχουν οἱ Νινευῖται καὶ ἡ βασίλισσα τοῦ νότου, αὐτὸ θὰ ἔχουν καὶ αὐτοί; Ἐκτὸς αὐτὸ αὐτὰ καὶ ἄλλα πολλὰ προηγουμένως ὑπεσχέθη εἰς αὐτοὺς καὶ εἰς τὴν συνέχειαν ὑπόσχεται ἄλλα, καὶ δὲν θὰ εἶναι αὐτὸ μόνον τὸ βραβεῖον των. Ἄλλωστε καὶ μὲ τὴν ὑπόσχεσίν του αὐτὴν ὑπηνίχθη κάτι περισσότερον ἀπὸ ἐκείνους. Διότι διὰ μὲν ἐκείνους ἁπλῶς εἶπεν, «Θ' ἀναστηθοῦν ἄνδρες Νινευῖται καὶ θὰ κατακρίνουν τὴν γενεὰν αὐτήν»[8], καί, «Ἡ βασίλισσα τοῦ νότου θὰ τὴν κατακρίνῃ»[9], ἐνῷ δι' αὐτοὺς δὲν λέγει ἁπλῶς αὐτό· ἀλλὰ τί λέγει; «Ὅταν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου θὰ καθήσῃ ἐπάνω εἰς τὸν θρόνον τῆς δόξης του, τότε καὶ σεῖς θὰ καθήσετε ἐπάνω εἰς δώδεκα θρόνους», λέγει, δηλώνων, ὅτι καὶ θὰ συμβασιλεύσουν καὶ θὰ καταστοῦν κοινωνοὶ τῆς δόξης ἐκείνης. Διότι λέγει· «Ἐὰν ὑπομένωμεν, θὰ συμβασιλεύσωμεν»[10]. Οἱ θρόνοι βέβαια δὲν φανερώνουν καθέδραν, διότι ὁ Κύριος εἶναι μόνον ἐκεῖνος πού θὰ καθήσῃ εἰς τὸν θρόνον καὶ θὰ κρίνῃ, ἀλλὰ διὰ τῶν θρόνων ὑπηνίχθη ἀπερίγραπτον τιμὴν καὶ δόξαν.

Εἰς μὲν τοὺς ἀποστόλους λοιπὸν εἶπεν αὐτά, εἰς δὲ τοὺς ὑπολοίπους ὅλους γενικῶς εἶπεν ὅτι θὰ κληρονομήσουν ζωὴν αἰώνιον καὶ πολὺ περισσότερα εἰς τὴν ἐδῶ ζωήν. Ἐὰν δὲ αὐτὰ τὰ ὑπεσχέθη εἰς αὐτούς, πολὺ περισσότερον ὑπεσχέθη εἰς αὐτοὺς καὶ αὐτὰ καὶ τὰ ἀγαθὰ αὐτῆς τῆς ζωῆς. Καὶ αὐτὸ βέβαια ἐξεπληρώθη. Διότι ἐγκαταλείψαντες τὴν κάλαμον καὶ τὸ δίκτυον, ἦσαν κυρίαρχοι τῶν περιουσιῶν ὅλων τῶν ἀνθρώπων, τῶν ἀξιῶν τῶν οἰκιῶν καὶ τῶν κτημάτων καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν σωμάτων τῶν πιστευόντων. Καθ' ὅσον ἐπροτίμησαν πολλὰς φορὰς καὶ ν' ἀποθάνουν χάριν αὐτῶν, καθὼς τὸ ἐπιβεβαιώνει καὶ ὁ Παῦλος διὰ πολλοὺς ἐξ αὐτῶν, ὅπως ὅταν λέγῃ· «Ἐὰν ἦτο δυνατὸν θὰ ἐβγάζατε καὶ τὰ μάτια σας ἀκόμη καὶ θὰ μοῦ τὰ ἐδίδατε»[11]. Ὅταν ὅμως λέγῃ, ὅτι «ὁ καθένας πού ἄφησε τὴν γυναῖκα του», δὲν τὸ λέγει αὐτό, ὥστε εἰς τὰ καλὰ καθούμενα νὰ διαλύωνται οἱ γάμοι, ἀλλ' αὐτὸ πού ἔλεγε περὶ τῆς ψυχῆς, ὅτι δηλαδὴ

περὶ τῆς ψυχῆς ἔλεγεν, ὅτι «ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, εὑρήσει αὐτήν», οὐχ ἵνα ἀναιρῶμεν ἑαυτούς, οὐδ' ἵνα πάντων προτιμῶμεν τὴν εὐσέβειαν· τοῦτο καὶ ἐπὶ γυναικὸς καὶ ἀδελφῶν φησι.

Δοκεῖ δέ μοι καὶ τοὺς διωγμοὺς ἐνταῦθα αἰνίττεσθαι. Ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ ἦσαν καὶ πατέρες εἰς ἀσέβειαν ἕλκοντες παῖδας, καὶ γυναῖκες ἄνδρας· ὅταν ταῦτα κελεύουσι, φησί, μήτε γυναῖκες ἔστωσαν, μήτε πατέρες· ὅπερ οὖν καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «εἰ δὲ ὁ ἄπιστος χωρίζεται, χωριζέσθω». Ἀναστήσας τοίνυν πάντων τὰ φρονήματα, καὶ πείσας καὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν καὶ ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης θαρρεῖν, προσέθηκεν, ὅτι «πολλοὶ δὲ ἔσονται πρῶτοι ἔσχατοι, καὶ ἔσχατοι πρῶτοι». Τοῦτο δὲ εἰ καὶ ἀδιορίστως καὶ περὶ πολλῶν καὶ ἑτέρων εἴρηται καὶ περὶ τούτων, καὶ περὶ Φαρισαίων τῶν ἀπειθούντων· ὅπερ καὶ ἔμπροσθεν εἶπεν, ὅτι «πολλοὶ ἥξουσιν ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν, καὶ ἀνακλιθήσονται μετὰ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ· οἱ δὲ υἱοὶ τῆς βασιλείας ἔξω βληθήσονται».

Εἶτα ἐπάγει καὶ παραβολήν, εἰς πολλὴν προθυμίαν ἀλείφων τοὺς ὑστερηκότας. «Ὁμοία γάρ ἐστι», φησίν, «ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὅστις ἐξῆλθεν ἅμα πρωῒ μισθώσασθαι ἐργάτας εἰς τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ. Καὶ συμφωνήσας μετ' αὐτῶν ἐκ δηναρίου τὴν ἡμέραν, ἀπέστειλεν αὐτοὺς εἰς τὸν ἀμπελῶνα. Καὶ τῇ τρίτῃ ὥρᾳ εἶδεν ἄλλους ἑστῶτας ἀργούς, κἀκείνοις εἶπεν· Ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν ἀμπελῶνα, καὶ ὃ ἐὰν ᾖ δίκαιον, δώσω ὑμῖν.

---

12. Ματθ. 10, 39.
13. Α' Κορ. 7, 15.
14. Ματθ. 8, 11-12.
15. Ἤτοι περὶ τὴν ἐνάτην πρωϊνὴν ὥραν.
16. Δηλαδὴ τὴν δωδεκάτην μεσημβρινήν.

«αὐτὸς ποὺ θὰ χάσῃ τὴν ζωήν του χάριν ἐμοῦ, θὰ κερδίσῃ αὐτήν»[12], δὲν τὸ ἔλεγε διὰ νὰ φονεύωμεν τοὺς ἑαυτούς μας, οὔτε διὰ νὰ χωρίζωμεν αὐτὴν ἀπὸ τὸ σῶμα ἀπὸ ἐδῶ ἀκόμη, ἀλλὰ τὸ ἔλεγε διὰ νὰ προτιμῶμεν τὴν εὐσέβειαν ἀπὸ ὁτιδήποτε ἄλλο, τὸ ἴδιο λέγει καὶ ὅταν ὁμιλῇ περὶ ἐγκαταλείψεως τῆς γυναικὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν.

Ἀλλ' ἔχω τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἐδῶ ὑπαινίσσεται καὶ τοὺς διωγμούς. Διότι, ἐπειδὴ ὑπῆρχον πολλοὶ καὶ πατέρες ποὺ προσέλκυον τὰ παιδιά των εἰς τὴν ἀσέβειαν, καὶ γυναῖκες τοὺς ἄνδρας των, ὅταν, λέγει, σᾶς διατάσσουν παρόμοια πράγματα, νὰ μὴ τοὺς θεωρῆτε οὔτε γυναῖκας οὔτε πατέρας, πρᾶγμα βέβαια ποὺ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Ἐὰν ὅμως ὁ ἄπιστος σύζυγος θέλῃ νὰ χωρίσῃ, ἂς χωρίζῃ»[13]. Ἀφοῦ λοιπὸν ἐξύψωσε τὸ φρόνημα ὅλων καὶ τοὺς ἔπεισε νὰ ἔχουν θάρρος καὶ διὰ τοὺς ἑαυτούς των καὶ δι' ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην, προσέθεσεν, ὅτι «Πολλοὶ ποὺ εἶναι ἐδῶ πρῶτοι θὰ γίνουν ἐκεῖ τελευταῖοι, καὶ οἱ τελευταῖοι ἐδῶ θὰ γίνουν ἐκεῖ πρῶτοι». Αὐτὸ δὲ ἂν καὶ ἔχει λεχθῇ ἀορίστως καὶ διὰ πολλοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ἔχει λεχθῆ καὶ δι' αὐτοὺς καὶ διὰ τοὺς Φαρισαίους ποὺ δὲν ἐπίστευον, πρᾶγμα ποὺ καὶ προηγουμένως εἶπεν, ὅτι δηλαδὴ «Πολλοὶ θὰ ἔλθουν ἀπὸ τὴν ἀντολὴν καὶ τὴν δύσιν καὶ θὰ καθήσουν μαζὶ μὲ τὸν Ἀβραάμ, τὸν Ἰσαὰκ καὶ τὸν Ἰακώβ, οἱ δὲ υἱοὶ τῆς βασιλείας θὰ ριφθοῦν ἔξω ἀπὸ αὐτήν»[14].

Ἀκολούθως προσθέτει καὶ παραβολήν, διὰ νὰ προτρέψῃ νὰ δείξουν μεγάλην προθυμίαν ἐκεῖνοι ποὺ καθυστέρησαν εἰς τὸ θέμα τῆς πίστεως. «Διότι», λέγει, «ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ὁμοιάζει μὲ ἄνθρωπον οἰκοδεσπότην, ὁ ὁποῖος ἐξῆλθε πρωὶ - πρωὶ διὰ νὰ μισθώσῃ ἐργάτας διὰ τὸ ἀμπέλι του. Καὶ ἀφοῦ συνεφώνησε μὲ αὐτοὺς ἀπὸ ἕνα δηνάριον τὴν ἡμέραν, τοὺς ἔστειλεν εἰς τὸ ἀμπέλι του. Καὶ κατὰ τὴν τρίτην ὥραν[15] εἶδεν ἄλλους χωρὶς ἐργασίαν καὶ εἶπε καὶ εἰς ἐκείνους· Πηγαίνετε καὶ σεῖς εἰς τὸ ἀμπέλι μου καὶ θὰ σᾶς δώσω αὐτὸ ποὺ δικαιοῦσθαι. Καὶ περὶ τὴν ἕκτην[16] ὥραν κα-

Καὶ περὶ ἕκτην καὶ ἐνάτην ὥραν ἐποίησεν ὡσαύτως. Περὶ δὲ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν εἶδεν ἄλλους ἑστῶτας ἀργούς, καὶ λέγει αὐτοῖς· Τί ὧδε ἑστήκατε ὅλην τὴν ἡμέραν ἀργοί; Οἱ δὲ λέγουσιν αὐτῷ· Οὐδεὶς ἡμᾶς ἐμισθώσατο. Λέγει αὐτοῖς· Ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν ἀμπελῶνα μου, καὶ ὃ ἐὰν ᾖ δίκαιον, λήψεσθε.

Ὀψίας δὲ γενομένης, λέγει ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος τῷ ἐπιτρόπῳ αὐτοῦ· Κάλεσον τοὺς ἐργάτας, καὶ δὸς αὐτοῖς τὸν μισθόν, ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν ἐσχάτων ἕως τῶν πρώτων. Καὶ ἐλθόντες οἱ περὶ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν, ἔλαβον ἀνὰ δηνάριον. Καὶ οἱ πρῶτοι ἐνόμισαν ὅτι πλείονα λήψονται, καὶ ἔλαβον καὶ αὐτοὶ ἀνὰ δηνάριον. Καὶ λαβόντες ἐγόγγυζον κατὰ τοῦ οἰκοδεσπότου, λέγοντες· Οὗτοι οἱ ἔσχατοι μίαν ὥραν ἐποίησαν, καὶ ἴσους ἡμῖν αὐτοὺς ἐποίησας, τοῖς βαστάσασι τὸ βάρος τῆς ἡμέρας καὶ τὸν καύσωνα; Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς ἑνὶ αὐτῶν εἶπεν· Ἑταῖρε, οὐκ ἀδικῶ σε· οὐχὶ δηναρίου συνεφώνησάς με; Ἆρον τὸ σόν, καὶ ὕπαγε· θέλω δὲ καὶ τούτῳ τῷ ἐσχάτῳ δοῦναι ὡς καὶ σοί. Ἢ οὐκ ἔξεστί μοι ὃ θέλω ποιῆσαι ἐν τοῖς ἐμοῖς; Εἰ ὁ ὀφθαλμός σου πονηρός ἐστιν, ὅτι ἐγὼ ἀγαθός εἰμι; Οὕτως ἔσονται οἱ ἔσχατοι πρῶτοι, καὶ οἱ πρῶτοι ἔσχατοι. Πολλοὶ γάρ εἰσι κλητοί, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί».

3. Τί βούλεται ἡμῖν ἡ παραβολὴ αὕτη; Οὐ γὰρ συνᾴδει τῷ πρὸς τῷ τέλει λεχθέντι τὸ ἐξ ἀρχῆς, ἀλλὰ τοὐναντίον ἅπαν ἐμφαίνει. Ἐν ταύτῃ μὲν γὰρ δείκνυσιν ἅπαντας τῶν αὐτῶν ἀπολαύοντας, καὶ οὐ τοὺς μὲν ἐκβαλλομένους, τοὺς δὲ εἰσαγομένους· αὐτὸς δὲ καὶ πρὸ τῆς παραβολῆς καὶ μετὰ τὴν παραβολὴν τοὐναντίον εἶπεν, ὅτι «ἔσονται οἱ πρῶτοι ἔσχατοι, καὶ οἱ ἔσχατοι πρῶτοι»· τουτέστιν, ὅτι καὶ αὐτῶν

17. Δηλαδὴ τὴν τρίτην ἀπογευματινήν.
18. Δηλαδὴ τὴν πέμπτην ἀπογευματινήν.
19. Ματθ. 20, 1-16.

θῶς καὶ τὴν ἐνάτην[17] ἔκανε τὸ ἴδιον. Περὶ τὴν ἑνδεκάτην[18] ὥραν εἶδεν ἄλλους νὰ στέκωνται χωρὶς ἐργασίαν καὶ λέγει εἰς αὐτούς· Διατί ἔχετε μείνει ἐδῶ ὅλην τὴν ἡμέραν χωρὶς ἐργασίαν; Αὐτοὶ δὲ τοῦ λέγουν· Διότι δὲν μᾶς ἐμίσθωσε κανείς. Λέγει εἰς αὐτούς· Πηγαίνετε καὶ σεῖς εἰς τὸ ἀμπέλι μου καὶ θὰ λάβετε αὐτὸ ποὺ εἶναι δίκαιον.

Ὅταν δὲ ἐβράδυασε, λέγει ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ ἀμπελιοῦ εἰς τὸν ἐπιστάτην του· Κάλεσε τοὺς ἐργάτας καὶ δῶσε τους τὸν μισθόν τους, ἀρχίζων ἀπὸ τοὺς τελευταίους καὶ φθάνων μέχρι τους πρώτους. Καὶ ἀφοῦ ἦλθον ἐκεῖνοι ποὺ ἐπῆγαν νὰ ἐργασθοῦν περὶ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν, ἔλαβον ἀπὸ ἕνα δηνάριον ὁ καθένας. Ἐλθόντες δὲ οἱ πρῶτοι ἐνόμισαν ὅτι θὰ λάβουν περισσότερα, ἀλλ' ἔλαβον καὶ αὐτοὶ ἀπὸ ἕνα δηνάριον ὁ καθένας. Καὶ ἀφοῦ τὸ ἔλαβον ἐγόγγυζον ἐναντίον τοῦ οἰκοδεσπότου, λέγοντες· Αὐτοὶ ποὺ ἦλθαν τελευταῖοι, εἰργάσθησαν μίαν ὥραν καὶ τοὺς ἐπλήρωσες τὰ ἴδια ποὺ ἐπλήρωσες εἰς ἡμᾶς ποὺ ὑπεφέραμεν ὅλον τὸ βάρος τῆς ἡμέρας καὶ τὸν καύσωνα; Αὐτὸς δὲ ἀπεκρίθη εἰς κάποιον ἀπὸ αὐτοὺς καὶ τοῦ εἶπεν· Φίλε, δὲν σὲ ἀδικῶ· δὲν ἔκανες μαζί μου συμφωνίαν διὰ ἕνα δηνάριον; Πάρε τὸ ἰδικόν σου καὶ πήγαινε· θέλω δὲ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν τελευταῖον νὰ δώσω ὅσα καὶ εἰς ἐσένα. Μήπως δὲν ἔχω τὸ δικαίωμα νὰ κάνω ὅ,τι θέλω τὰ ἰδικά μου; Ἢ τὸ μάτι σου εἶναι πονηρόν, ἐπειδὴ ἐγὼ εἶμαι ἀγαθός; Ἔτσι θὰ γίνουν οἱ τελευταῖοι πρῶτοι καὶ οἱ πρῶτοι τελευταῖοι. Διότι εἶναι πολλοὶ οἱ καλεσμένοι, ὀλίγοι ὅμως οἱ ἐκλεκτοί»[19].

3. Τί θέλει νὰ μᾶς διδάξῃ αὐτὴ ἡ παραβολή; Διότι δὲν εἶναι σύμφωνος ἡ ἀρχὴ αὐτῆς πρὸς αὐτὸ ποὺ ἐλέχθη εἰς τὸ τέλος, ἀλλὰ φανερώνει ἐντελῶς τὸ ἀντίθετον. Διότι εἰς αὐτὴν παρουσιάζονται ὅλοι νὰ ἀπολαμβάνουν τὰ ἴδια, καὶ ὄχι ἄλλοι μὲν νὰ ἐκδιώκωνται, ἄλλοι δὲ νὰ εἰσάγωνται εἰς τὴν βασιλείαν, ἐνῷ ὁ ἴδιος καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν παραβολὴν καὶ μετὰ τὴν παραβολὴν εἶπε τὸ ἀντίθετον, ὅτι «οἱ πρῶτοι θὰ γίνουν τελευταῖοι καὶ οἱ τελευταῖοι πρῶτοι»· δηλαδὴ θὰ γί-

τῶν πρώτων πρῶτοι, οὐχὶ πρώτων μενόντων, ἀλλ' ἐσχάτων ἐκείνων γενομένων. Ὅτι γὰρ τοῦτο δηλοῖ, ἐπήγαγε· «πολλοὶ γάρ εἰσι κλητοί, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί»· ὥστε διπλῇ κἀκείνους δακεῖν, καὶ τούτους παραμυθήσασθαι καὶ προτρέψαι. Ἡ δὲ παραβολὴ οὐ τοῦτό φησιν· ἀλλ' ὅτι τῶν εὐδοκίμων καὶ πολλὰ πεπονηκότων ἔσονται ἴσοι. «Ἴσους γὰρ αὐτοὺς ἡμῖν ἐποίησας», φησί, «τοῖς βαστάσασι τὸ βάρος τῆς ἡμέρας, καὶ τὸν καύσωνα». Τί οὖν ἐστιν ὅ φησιν ἡ παραβολή; ἀναγκαῖον γὰρ τοῦτο πρῶτον ποιῆσαι σαφές, καὶ τότε ἐκεῖνο διαλύσομεν.

Ἀμπελῶνα μέν, τὰ ἐπιτάγματα τοῦ Θεοῦ φησιν εἶναι, καὶ τὰς ἐντολάς· χρόνον δὲ τῆς ἐργασίας, τὸν παρόντα βίον· ἐργάτας δέ, τοὺς διαφόρως καλουμένους ἐπὶ τὰ προστάγματα· πρωὶ δὲ καὶ περὶ τρίτην καὶ ἕκτην καὶ ἐνάτην καὶ ἑνδεκάτην ὥραν, τοὺς ἐν διαφόροις ἡλικίαις προσελθόντας καὶ εὐδοκιμήσαντας. Ἀλλὰ τὸ ζητούμενον ἐκεῖνό ἐστιν, εἰ λαμπρῶς εὐδοκιμηκότες οἱ πρῶτοι, καὶ ἀρέσαντες τῷ Θεῷ, καὶ δι' ὅλης ἡμέρας λάμψαντες ἀπὸ τῶν πόνων, τῷ ἐσχάτῳ τῆς κακίας κατέχονται πάθει, βασκανίᾳ καὶ φθόνῳ. Ἰδόντες γὰρ αὐτοὺς τῶν αὐτῶν ἀπολελαυκότας, φασίν· «οὗτοι οἱ ἔσχατοι μίαν ὥραν ἐποίησαν, καὶ ἴσους αὐτοὺς ἡμῖν ἐποίησας, τοῖς βαστάσασι τὸ βάρος τῆς ἡμέρας καὶ τὸν καύσωνα;». Καὶ ταῦτα μηδὲν μέλλοντες ζημιοῦσθαι, μηδὲ εἰς τὸν ἑαυτῶν ἐλαττοῦσθαι μισθόν, ἐδυσχέραινον καὶ ἠγανάκτουν ἐπὶ τοῖς ἀλλοτρίοις ἀγαθοῖς· ὃ φθόνου καὶ βασκανίας ἦν. Καὶ τὸ ἔτι πλέον, ὅτι καὶ ὁ οἰκοδεσπότης ὑπὲρ αὐτῶν δικαιολογούμενος καὶ πρὸς τὸν εἰρηκότα ταῦτα ἀπολογούμενος, πονηρίας αὐτὸν κρίνει καὶ βασκανίας ἐσχάτης, λέγων· «οὐχὶ δηναρίου συνε-

νουν πρῶτοι καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ εἶναι πρῶτοι, οἱ ὁποῖοι δὲν θὰ μείνουν πρῶτοι, ἀλλὰ θὰ γίνουν τελευταῖοι. Καὶ αὐτὸ βέβαια τὸ φανερώνουν οἱ λόγοι ποὺ προσέθεσε· «Διότι πολλοὶ εἶναι οἱ καλεσμένοι, ἀλλ' εἶναι ὀλίγοι οἱ ἐκλεκτοί»· ὥστε διπλᾶ καὶ ἐκείνους νὰ λυπήσῃ καὶ αὐτοὺς νὰ παρηγορήσῃ καὶ νὰ προτρέψῃ. Ἡ παραβολὴ ὅμως δὲν λέγει τὸ ἴδιον, ἀλλ' ὅτι θὰ γίνουν ἴσοι μὲ ἐκείνους ποὺ ηὐδοκίμησαν καὶ ἔχουν κοπιάσει πάρα πολύ. Διότι λέγει· «Τοὺς ἔκανες ἴσους μὲ ἡμᾶς ποὺ ἐβαστάσαμεν τὸ βάρος τῆς ἡμέρας καὶ τὸν καύσωνα». Ποῖο λοιπὸν εἶναι αὐτὸ ποὺ λέγει ἡ παραβολή; διότι ἀνάγκη εἶναι αὐτὸ πρῶτα νὰ κάνωμεν σαφές, καὶ μετὰ νὰ ἐξηγήσωμεν ἐκεῖνο.

Ἀμπέλι μὲν λέγει ὅτι εἶναι τὰ προστάγματα καὶ αἱ ἐντολαὶ τοῦ Θεοῦ, χρόνος τῆς ἐργασίας, ὅτι εἶναι ἡ παροῦσα ζωή, ἐργάται εἶναι οἱ καλούμενοι κατὰ διάφορον τρόπον νὰ τηρήσουν τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ, πρωὶ δέ, τρίτη, ἕκτη, ἐνάτη καὶ ἑνδεκάτη ὥρα, εἶναι οἱ ἄνθρωποι ποὺ προσῆλθον καὶ ηὐδοκίμησαν κατὰ τὰς διαφόρους ἡλικίας. Ἀλλὰ τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν θέμα μας εἶναι τὸ ἑξῆς· Ἐὰν δηλαδὴ οἱ πρῶτοι, ποὺ ηὐδοκίμησαν εἰς μεγάλον βαθμὸν καὶ ἐφάνησαν ἀρεστοὶ εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἔλαμψαν καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν μὲ τοὺς κόπους των, εἶναι κυριευμένοι ἀπὸ τὸ φοβερώτερον πάθος τῆς κακίας, τὴν ζήλειαν δηλαδὴ καὶ τὸν φθόνον. Διότι ὅταν τοὺς εἶδον νὰ ἀμείβωνται μὲ τὸν ἴδιον μισθόν, εἶπον· «Αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι εἰργάσθησαν μίαν μόνον ὥραν καὶ τοὺς ἔκανες ἴσους μὲ ἡμᾶς, ποὺ ἐβαστάσαμεν τὸ βάρος τῆς ἡμέρας καὶ τὸν καύσωνα;». Καὶ ὅλα αὐτὰ ἂν καὶ δὲν ἐπρόκειτο νὰ ζημιωθοῦν εἰς τίποτε, οὔτε νὰ ἐλαττωθῇ ὁ μισθός των, ἀλλ' ὅμως ἐδυσανασχετοῦσαν καὶ ἀγανακτοῦσαν διὰ τὰ ξένα ἀγαθά, πρᾶγμα ποὺ ἦτο δεῖγμα τοῦ φθόνου καὶ τῆς ζηλείας των. Καὶ τὸ πιὸ σπουδαιότερον ἀκόμη εἶναι ὅτι καὶ ὁ οἰκοδεσπότης δικαιολογῶν αὐτοὺς καὶ ἀπολογούμενος πρὸς ἐκεῖνον ποὺ τοῦ εἶπεν αὐτά, τὸν κρίνει ἔνοχον πονηρίας καὶ τῆς χειροτέρας ζηλείας, λέγων· «Δὲν συνεφώ-

φώνησάς μοι; Ἆρον τὸ σὸν καὶ ὕπαγε· θέλω δὲ τῷ ἐσχάτῳ δοῦναι ὡς καὶ σοί. Εἰ ὁ ὀφθαλμός σου πονηρός ἐστιν, ὅτι ἐγὼ ἀγαθός εἰμι;».

Τί οὖν ἐστι τὸ κατασκευαζόμενον ἐκ τούτων; Καὶ γὰρ καὶ ἐφ' ἑτέρων παραβολῶν τὸ αὐτὸ τοῦτό ἐστιν ἰδεῖν. Καὶ γὰρ ὁ Υἱὸς ὁ εὐδόκιμος αὐτὸ τοῦτο εἰσάγεται πεπονθώς, ὅτε εἶδε τὸν ἄσωτον ἀδελφὸν πολλῆς ἀπολαύσαντα τιμῆς, καὶ πλείονος ἢ αὐτός. Ὥσπερ γὰρ οὗτοι πλείονος ἀπέλαυσαν τῷ πρῶτοι λαβεῖν, οὕτω καὶ ἐκεῖνος μειζόνως τῇ περιουσίᾳ τῶν δεδομένων ἐτιμᾶτο· καὶ ταῦτα αὐτὸς μαρτυρεῖ ὁ εὐδόκιμος. Τί οὖν ἐστιν εἰπεῖν; Οὐκ ἔστιν οὐδεὶς τοιαῦτα δικαιολογούμενος ἢ ἐγκαλῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν· ἄπαγε· φθόνου γὰρ καὶ βασκανίας τὸ χωρίον ἐκεῖνο καθαρόν. Εἰ γὰρ ἐνταῦθα ὄντες οἱ ἅγιοι καὶ τὰς ψυχὰς ἑαυτῶν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτωλῶν διδόασι, πολλῷ μᾶλλον ὁρῶντες ἐκεῖ τούτων ἀπολαύοντας χαίρουσι, καὶ οἰκεῖα νομίζουσιν εἶναι ἀγαθά.

Τίνος οὖν ἕνεκεν οὕτως ἐσχημάτισε τὸν λόγον; Παραβολὴ τὸ λεγόμενον ἦν· διόπερ οὐδὲ χρὴ πάντα τὰ ἐν ταῖς παραβολαῖς κατὰ λέξιν περιεργάζεσθαι, ἀλλὰ τὸν σκοπὸν μαθόντας, δι' ὃν συνετέθη, τοῦτον δρέπεσθαι, καὶ μηδὲν πολυπραγμονεῖν περαιτέρω. Τίνος οὖν ἕνεκεν οὕτω συνετέθη αὕτη ἡ παραβολή, καὶ τί κατασκευάσαι βούλεται; Προθυμοτέρους ποιῆσαι τοὺς ἐν ἐσχάτῳ γήρᾳ μεταβαλλομένους καὶ γινομένους βελτίονας, μηδὲ ἀφεῖναι νομίζειν ἔλαττον ἔχειν. Διὰ δὴ τοῦτο εἰσάγει καὶ δυσχεραίνοντας ἑτέρους ἐπὶ

20. Πρβλ. Λουκᾶ 15, 11-32 καὶ ἰδίᾳ στ. 28-30.

νησες μαζί μου δι᾽ ἕνα δηνάριον; Πάρε τὸ ἰδικόν σου καὶ πήγαινε· θέλω καὶ εἰς τὸν τελευταῖον νὰ δώσω ὅσα ἔδωσα καὶ εἰς ἐσένα. Ἂν εἶναι τὸ μάτι σου πονηρόν, ἐπειδὴ ἐγὼ εἶμαι ἀγαθός;».

Τί θέλει λοιπὸν μὲ αὐτὰ νὰ μᾶς διδάξῃ; Καθ' ὅσον καὶ εἰς ἄλλας παραβολὰς εἶναι δυνατὸν νὰ ἰδοῦμεν τὸ ἴδιο μὲ αὐτό. Διότι καὶ ὁ καλὸς υἱὸς φαίνεται νὰ παθαίνῃ ἀκριβῶς αὐτὸ τὸ ἴδιον, ὅταν εἶδε τὸν ἄσωτον ἀδελφόν του νὰ ἀπολαύῃ μεγάλης τιμῆς καὶ μάλιστα πολὺ πιὸ μεγαλυτέρας ἀπὸ ὅ,τι αὐτός[20]. Διότι ὅπως ἀκριβῶς αὐτοὶ ἀπήλαυσαν περισσότερα, ἐπειδὴ ἔλαβον πρῶτοι τὸν μισθόν, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ἐτιμᾶτο εἰς μεγάλον βαθμὸν μὲ τὴν ἀφθονίαν τῶν ἀγαθῶν ποὺ τοῦ προσεφέρθησαν, πρᾶγμα ποὺ ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν καλὸν υἱόν. Τί ἠμποροῦμεν λοιπὸν νὰ εἰποῦμεν; Δὲν ὑπάρχει κανεὶς ποὺ νὰ ἠμπορῇ νὰ προβάλῃ τέτοιου εἴδους δικαιολογίας ἢ κατηγορίας εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· δὲν εἶναι δυνατόν, καθ' ὅσον ὁ χῶρος ἐκεῖνος εἶναι καθαρὸς ἀπὸ φθόνον καὶ ζήλειαν. Διότι ἐὰν οἱ ἅγιοι, εὑρισκόμενοι ἐδῶ, καὶ τὰς ψυχάς των ἀκόμη δίδουν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν ἁμαρτωλῶν, πολὺ περισσότερον χαίρουν ἐκεῖ ποὺ βλέπουν αὐτοὺς ν' ἀπολαμβάνουν ἀγαθὰ καὶ τὰ θεωροῦν ὡς ἰδικά των ἀγαθά.

Πρὸς ποῖον λοιπὸν σκοπὸν ἐπαρουσίασεν ἔτσι τὸν λόγον; Αὐτὸ ποὺ εἶπεν ἦτο παραβολή· διὰ τὸν λόγον αὐτὸν δὲν πρέπει νὰ τὰ ἐξετάζωμεν κατὰ λέξιν αὐτὰ ποὺ περιέχονται εἰς τὰς παραβολάς, ἀλλ', ἀφοῦ μάθωμεν τὸν σκοπὸν διὰ τὸν ὁποῖον ἐλέχθη ἡ παραβολή, αὐτὸν ἂς κάνωμεν κτῆμα μας καὶ νὰ μὴ ἀσχολούμεθα ἄδικα μὲ τὰ παρὰ πέρα. Πρὸς ποῖον σκοπὸν λοιπὸν παρουσιάσθη ἔτσι αὐτὴ ἡ παραβολὴ καὶ τί θέλει νὰ μᾶς διδάξῃ; Διὰ νὰ κάνῃ προθυμοτέρους αὐτοὺς ποὺ εἰς πολὺ προχωρημένην ἡλικίαν μετανοοῦν καὶ γίνονται καλύτεροι καὶ νὰ μὴ τοὺς ἀφήσῃ νὰ νομίζουν ὅτι μειονεκτοῦν ἔναντι τῶν ἄλλων. Διὰ τοῦτο λοιπὸν παρουσιάζει καὶ νὰ δυσανασχετοῦν τοὺς ἄλλους διὰ τὰ

τοῖς τούτων ἀγαθοῖς, οὐχ ἵνα δείξῃ τηκομένους καὶ δακρυομένους ἐκείνους· ἄπαγε· ἀλλ' ἵνα διδάξῃ τούτους τοσαύτης ἀπολαύσαντας τιμῆς, ἣ καὶ φθόνον ἑτέροις τεκεῖν ἠδύνατο. Ὃ καὶ ἡμεῖς πολλάκις ποιοῦμεν λέγοντες, ὅτι ὁ δεῖνά μοι ἐνεκάλεσεν, ὅτι σε τοσαύτης ἠξίωσα τιμῆς· οὔτε ἐγκληθέντες, οὔτε ἐκεῖνον διαβαλεῖν θέλοντες, ἀλλὰ τούτῳ δεῖξαι τὸ μέγεθος τῆς δωρεᾶς ἧς ἀπήλαυσεν.

Ἀλλὰ τί δήποτε οὐ πάντας εὐθέως ἐμισθώσατο; Τὸ εἰς αὐτὸν ἧκον, ἅπαντας· εἰ δὲ οὐχ ὁμοῦ πάντες ὑπήκουσαν, τὴν διαφορὰν ἡ τῶν κληθέντων γνώμη πεποίηκε. Διὰ τοῦτο οἱ μὲν πρωΐ, οἱ δὲ τρίτῃ, οἱ δὲ ἕκτῃ, οἱ δὲ ἐνάτῃ ὥρᾳ καλοῦνται, οἱ δὲ ἑνδεκάτῃ, ὅτε ἔμελλον ὑπακούσεσθαι. Τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος δηλῶν ἔλεγεν· «ὅτε δὲ εὐδόκησεν ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρός μου». Πότε δὲ εὐδόκησεν; Ὅτε ἔμελλεν ὑπακούσεσθαι. Αὐτὸς μὲν γὰρ ἐβούλετο καὶ ἐκ προοιμίων· ἐπειδὴ δὲ αὐτὸς οὐκ ἂν εἶξε, τότε εὐδόκησεν, ὅτε καὶ αὐτὸς ἔμελλε πείθεσθαι. Οὕτω καὶ τὸν ληστὴν ἐκάλεσε, καίτοι δυνάμενος καὶ ἔμπροσθεν αὐτὸν καλέσαι· ἀλλ' ἐκεῖνος οὐκ ἂν ὑπήκουσεν. Εἰ γὰρ ὁ Παῦλος ἐξ ἀρχῆς οὐκ ἂν ὑπήκουσε, πολλῷ μᾶλλον ὁ ληστής. Εἰ δὲ οὗτοι λέγουσιν, «οὐδεὶς ἡμᾶς ἐμισθώσατο», μάλιστα μέν, ὅπερ ἔφην, οὐ χρὴ πάντα περιεργάζεσθαι τὰ ταῖς παραβολαῖς· ἐνταῦθα δὲ οὐδὲ ὁ οἰκοδεσπότης φαίνεται τοῦτο λέγων, ἀλλ' ἐκεῖνοι· αὐτὸς δὲ αὐτοὺς οὐκ ἐλέγχει, ἵνα μὴ διαπορήσῃ, ἀλλ' ἐπισπάσηται. Ὅτι

---

21. Γαλ. 1, 15.

ἀγαθὰ ποὺ λαμβάνουν αὐτοί, ὄχι διὰ νὰ δείξῃ ἐκείνους νὰ λειώνουν ἀπὸ τὸν φθόνον καὶ τὴν λύπην των, μακρυὰ αὐτὴ ἡ σκέψις, ἀλλὰ διὰ νὰ διδάξῃ αὐτούς, ὅτι ἀπολαμβάνουν τόσον μεγάλην τιμήν, ποὺ θὰ ἠμποροῦσε καὶ φθόνον νὰ γεννήσῃ εἰς τοὺς ἄλλους, πρᾶγμα ποὺ καὶ ἡμεῖς κάνομεν πολλὰς φορὰς λέγοντες, ὅτι ὁ τάδε μὲ κατηγόρησε ποὺ σὲ ἐτίμησα τόσον πολύ, ἂν καὶ οὔτε κατηγορήθημεν οὔτε θέλομεν νὰ διαβάλωμεν ἐκεῖνον, ἀλλὰ τὸ λέγομεν μὲ σκοπὸν νὰ δείξωμεν εἰς ἐκεῖνον τὸ μέγεθος τῆς δωρεᾶς ποὺ ἀπήλαυσεν.

Ἀλλὰ διὰ ποῖον λόγον τέλος πάντων δὲν τοὺς ἐμίσθωσεν ὅλους μαζί; Ὅσον ἐξηρτᾶτο ἀπὸ αὐτόν, τοὺς ἐμίσθωσεν ὅλους μαζί, ἐὰν ὅμως δὲν ὑπήκουσαν ὅλοι μαζί, τὴν διαφορὰν τὴν ἐδημιούργησεν ἡ διάθεσις αὐτῶν ποὺ προσεκλήθησαν. Διὰ τοῦτο προσεκλήθησαν ἄλλοι τὸ πρωί, ἄλλοι τὴν τρίτην ὥραν, ἄλλοι τὴν ἕκτην, ἄλλοι τὴν ἐνάτην καὶ ἄλλοι τὴν ἑνδεκάτην, ὅταν δηλαδὴ ἐπρόκειτο νὰ ὑπακούσῃ ὁ καθένας. Τοῦτο δηλώνων καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Ὅταν δὲ εὐδόκησεν αὐτὸς ποὺ μὲ ἐξεχώρισεν ἀπὸ τὴν κοιλίαν τῆς μητρός μου»[21]. Πότε δὲ εὐδόκησεν; Ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ὑπακούσῃ. Διότι ὁ μὲν Θεὸς ἤθελε νὰ τὸν καλέσῃ ἀπὸ τὴν ἀρχήν, ἀλλ' ἐπειδὴ αὐτὸς δὲν θὰ ἠκολούθει, τότε εὐδόκησεν, ὅταν καὶ ὁ ἴδιος ἐπρόκειτο νὰ ὑπακούσῃ. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἐκάλεσε καὶ τὸν λῃστήν, ἂν καὶ ἠμποροῦσεν ἀπὸ προηγουμένως νὰ τὸν καλέσῃ, ἀλλ' ἐκεῖνος δὲν θὰ ὑπήκουεν τότε. Διότι ἐὰν δὲν θὰ ὑπήκουεν ὁ Παῦλος ἀπὸ τὴν ἀρχήν, πολὺ περισσότερον δὲν θὰ ὑπήκουεν ὁ λῃστής. Ἐὰν ὅμως αὐτοὶ λέγουν, «κανεὶς δὲν μᾶς ἐμίσθωσεν», αὐτὸ εἶναι πρὸ πάντων ἐκεῖνο, ὅπως εἶπα προηγουμένως, ὅτι δηλαδὴ δὲν πρέπει νὰ περιεργαζώμεθα ὅλα ἐκεῖνα ποὺ κρύπτονται εἰς τὰς παραβολάς· ἄλλωστε ἐδῶ οὔτε ὁ οἰκοδεσπότης φαίνεται νὰ τὸ λέγῃ αὐτό, ἀλλ' ἐκεῖνοι· καὶ αὐτὸς βέβαια δὲν τοὺς ἐλέγχει, διὰ νὰ μὴ τοὺς ὁδηγήσῃ εἰς ἀμηχανίαν, ἀλλὰ διὰ νὰ τοὺς προσελκύσῃ. Τὸ ὅτι

γὰρ πάντας τό γε εἰς αὐτὸν ἧκον, ἐκ πρώτης ἐκάλει, ἐδήλωσε καὶ ἡ παραβολὴ λέγουσα, ὅτι ἀπὸ πρωῒ ἐξῆλθε μισθώσασθαι.

4. Πάντοθεν οὖν δῆλον ἡμῖν, ὅτι πρὸς τοὺς ἐκ πρώτης ἡλικίας, καὶ τοὺς ἐν γήρᾳ καὶ βράδιον ἀρετῆς ἐπειλημμένους εἴρηται ἡ παραβολή· πρὸς ἐκείνους μέν, ἵνα μὴ απονοῶνται, μηδὲ ὀνειδίζωσι τοῖς περὶ τὴν ἑνδεκάτην· πρὸς τούτους δέ, ἵνα μάθωσιν, ὅτι ἐστὶ καὶ ἐν βραχεῖ χρόνῳ τὸ πᾶν ἀνακτήσασθαι. Ἐπειδὴ γὰρ περὶ σφοδρότητος διελέγετο, καὶ τοῦ χρήματα ῥῖψαι, καὶ καταφρονῆσαι τῶν ὄντων ἁπάντων, πολλοῦ δὲ τοῦτο ἐδεῖτο τοῦ τόνου καὶ νεανικῆς προθυμίας, ἀνάπτων ἐν αὐτοῖς φλόγα ἀγάπης, καὶ εὔτονον ποιῶν τὴν γνώμην, δείκνυσιν ὅτι δυνατὸν καὶ ὕστερον ἐλθόντας τῆς πάσης λαβεῖν ἡμέρας τὸν μισθόν.

Ἀλλ' οὕτω μὲν οὐ λέγει, ἵνα μὴ πάλιν αὐτοὺς ἀπονοήσῃ· δείκνυσι δὲ ὅτι τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας ἐστὶ τὸ πᾶν, καὶ διὰ ταύτην οὐκ ἐκπεσοῦνται, ἀλλ' ἀπολαύσονται καὶ αὐτοὶ τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν. Καὶ τοῦτο μάλιστά ἐστιν ὃ βούλεται διὰ τῆς παραβολῆς κατασκευάσαι ταύτης. Εἰ δὲ ἐπάγει, ὅτι «οὕτως ἔσονται οἱ ἔσχατοι πρῶτοι, καὶ οἱ πρῶτοι ἔσχατοι· πολλοὶ γὰρ κλητοί, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί», μὴ θαυμάσῃς. Οὐ γὰρ ὡς ἐκ τῆς παραβολῆς τοῦτο συναγαγών φησιν, ἀλλὰ τοῦτο λέγει, ὅτι ὥσπερ τοῦτο συνέβη, οὕτω κἀκεῖνο συμβήσεται.

Ἐνταῦθα μὲν γὰρ οὐκ ἐγένοντο οἱ πρῶτοι ἔσχατοι, ἀλλὰ τῶν αὐτῶν πάντες ἀπήλαυσαν παρ' ἐλπίδα καὶ παρὰ προσδοκίαν. Ὥσπερ δὲ τοῦτο παρ' ἐλπίδα καὶ παρὰ προσδοκίαν ἐξέ-

λοιπὸν τοὺς ἐκάλεσεν ὅλους ἀπὸ τὴν ἀρχήν, ὅσον ἐξηρτᾶτο ἀπὸ αὐτόν, τὸ ἐδήλωσε καὶ ἡ παραβολὴ μὲ τοὺς λόγους, ὅτι ἐξῆλθεν ἀπὸ τὸ πρωὶ διὰ νὰ μισθώσῃ ἐργάτας.

4. Εἶναι ὁλοφάνερον λοιπὸν εἰς ἡμᾶς, ὅτι ἡ παραβολὴ αὐτὴ ἐλέχθη καὶ πρὸς ἐκείνους ποὺ ἀσκοῦν ἀπὸ τὴν πρώτην ἡλικίαν τὴν ἀρετὴν καὶ πρὸς ἐκείνους ποὺ ἐπέδειξαν ἐνδιαφέρον δι' αὐτὴν εἰς πολὺ μεγάλην ἡλικίαν καὶ πολὺ καθυστερημένα. Πρὸς μὲν τοὺς πρώτους διὰ νὰ μὴ ὑπερηφανεύωνται οὔτε νὰ κατηγοροῦν ἐκείνους ποὺ προσῆλθον κατὰ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν, πρὸς δὲ τοὺς δευτέρους, διὰ νὰ μάθουν, ὅτι εἶναι δυνατὸν καὶ ἐντὸς ἐλαχίστου χρόνου νὰ ἐπανεύρουν καὶ πάλιν τὸ πᾶν. Διότι, ἐπειδὴ τοὺς ὡμιλοῦσε διὰ ὑπερβολικὴν προθυμίαν καὶ διὰ ἐγκατάλειψιν τῶν χρημάτων καὶ διὰ περιφρόνησιν ὅλων γενικῶς τῶν πραγμάτων, πρᾶγμα ποὺ ἀπαιτοῦσε πολλὴν δύναμιν καὶ νεανικὴν προθυμίαν, ἀνάπτων ἐντός των τὴν φλόγα τῆς ἀγάπης καὶ ἐνισχύων τὴν διάθεσίν των, τοὺς δεικνύει ὅτι εἶναι δυνατόν, ἔστω καὶ ἂν ἀκόμη ἔλθουν ἀργότερα, νὰ λάβουν τὸν μισθὸν ὁλοκλήρου τῆς ἡμέρας.

Δὲν τοὺς τὸ λέγει ὅμως ἔτσι, διὰ νὰ μὴ τοὺς κάνῃ πάλιν νὰ ὑπερηφανευθοῦν, ἀλλὰ τοὺς ἀποκαλύπτει ὅτι τὸ πᾶν ὀφείλεται εἰς τὴν ἰδικήν του φιλανθρωπίαν, καὶ ὅτι ἐξ αἰτίας αὐτῆς δὲν θὰ ἀποκλεισθοῦν, ἀλλὰ θ' ἀπολαύσουν καὶ αὐτοὶ τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν. Καὶ αὐτὸ κατ' ἐξοχὴν εἶναι ἐκεῖνο ποὺ θέλει νὰ διδάξῃ μὲ αὐτὴν τὴν παραβολήν. Ἐὰν ὅμως προσθέτῃ, ὅτι «Καθ' ὅμοιον τρόπον λοιπὸν οἱ τελευταῖοι θὰ γίνουν πρῶτοι, καὶ οἱ πρῶτοι τελευταῖοι· διότι εἶναι πολλοὶ οἱ καλεσμένοι, ὀλίγοι ὅμως οἱ ἐκλεκτοί», μὴ θαυμάσῃς. Διότι αὐτὸ δὲν τὸ εἶπεν ὡσὰν συμπέρασμα τῆς παραβολῆς, ἀλλὰ μὲ αὐτὸ θέλει νὰ εἰπῇ, ὅτι ὅπως ἀκριβῶς αὐτὸ συνέβη, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον θὰ συμβῇ καὶ ἐκεῖνο.

Εἰς τὴν περίπτωσιν λοιπὸν αὐτὴν δὲν ἔγιναν οἱ πρῶτοι τελευταῖοι, ἀλλ' ὅλοι, χωρὶς νὰ τὸ ἐλπίζουν καὶ χωρὶς νὰ τὸ περιμένουν, ἀπήλαυσαν τὰ ἴδια ἀγαθά. Ὅπως ἀκριβῶς

βη, καὶ τῶν ἔμπροσθεν ἐγένοντο ἴσοι οἱ μετὰ ταῦτα· οὕτω καὶ τὸ τούτου πλέον συμβήσεται καὶ παραδοξότερον, τὸ καὶ ἔμπροσθεν γενέσθαι τῶν πρώτων τοὺς ἐσχάτους, καὶ μετὰ τούτους τοὺς πρώτους. Ὥστε ἕτερον ἐκεῖνο, καὶ ἕτερον τοῦτο. Δοκεῖ δέ μοι ταῦτα λέγειν Ἰουδαίους αἰνιττόμενος, καὶ τῶν πιστῶν τοὺς ἐξ ἀρχῆς λάμψαντας, ὕστερον δὲ ἀμελήσαντας ἀρετῆς, καὶ εἰς τοὐπίσω κατενεχθέντας· κἀκείνους πάλιν τοὺς ἀπὸ κακίας ἀνενεγκόντας, καὶ πολλοὺς ὑπερακοντίσαντας. Ὁρῶμεν γὰρ τὰς τοιαύτας μεταβολάς, καὶ ἐπὶ πίστεως καὶ ἐπὶ βίου γινομένας.

Διὸ παρακαλῶ, πολλὴν ποιησώμεθα σπουδήν, καὶ ἐπὶ τῆς πίστεως ἑστάναι τῆς ὀρθῆς, καὶ βίον ἐπιδείκνυσθαι ἄριστον. Ἂν γὰρ μὴ καὶ βίον προσθῶμεν τῆς πίστεως ἄξιον, τὴν ἐσχάτην δώσομεν δίκην. Καὶ τοῦτο ἔδειξε μὲν καὶ ἀπὸ τῶν ἄνωθεν χρόνων ὁ Μακάριος Παῦλος, ὅτε ἔλεγεν, ὅτι «πάντες τὸ αὐτὸ βρῶμα πνευματικὸν ἔφαγον, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πόμα πνευματικὸν ἔπιον», καὶ προσθείς, ὅτι οὐκ ἐσώθησαν· «κατεστρώθησαν γὰρ ἐν τῇ ἐρήμῳ». Ἔδειξε δὲ καὶ ἐπὶ τῶν εὐαγγελιστῶν ὁ Χριστός, ὅτε εἰσήγαγέ τινας δαίμονας ἐκβαλόντας καὶ προφητεύσαντας, καὶ εἰς κόλασιν ἀπαγομένους. Καὶ πᾶσαι δὲ αὐτοῦ αἱ παραβολαί, οἷον ἡ τῶν παρθένων, ἡ τῆς σαγήνης, ἡ τῶν ἀκανθῶν, ἡ τοῦ δένδρου τοῦ μὴ ποιοῦντος καρπόν, τὴν ἀπὸ τῶν ἔργων ἀρετὴν ἐπιζητοῦσι. Περὶ μὲν γὰρ δογμάτων ὀλιγάκις διαλέγεται· οὐδὲ γὰρ δεῖται πόνου τὸ πρᾶγμα· περὶ δὲ βίου πολλάκις, μᾶλλον δὲ πανταχοῦ· διηνεκὴς γὰρ ὁ πρὸς τοῦτο πόλεμος, διὸ καὶ ὁ πόνος.

Καὶ τί λέγω πολιτείαν ὁλόκληρον; Καὶ γὰρ μέρος αὐτῆς

---

22. Α΄ Κορ. 10, 3-5.
23. Παραβλ. Ματθ. 7, 22-23.

αὐτὸ συνέβη παρ' ἐλπίδα καὶ παρὰ προσδοκίαν καὶ ἔγιναν αὐτοὶ ποὺ ἦλθον ἀργότερα ἴσοι μὲ ἐκείνους ποὺ ἦλθον ἀπὸ τὴν ἀρχήν, ἔτσι θὰ συμβῇ καὶ αὐτὸ ποὺ εἶναι πιὸ παράδοξον ἀπὸ αὐτό, τὸ νὰ γίνουν δηλαδὴ οἱ τελευταῖοι πρῶτοι καὶ οἱ πρῶτοι τελευταῖοι. Ὥστε ἄλλο εἶναι τὸ ἕνα καὶ ἄλλο τὸ ἄλλο. Ἔχω τὴν ἐντύπωσιν ὅτι αὐτὰ τὰ λέγει ὑπονοῶν τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς πιστοὺς ἐκείνους ποὺ κατ' ἀρχὴν διαπρέπουν εἰς τὴν ἀρετήν, ἀλλ' ὕστερα γίνονται ἀδιάφοροι δι' αὐτὴν καὶ ὡδηγήθησαν εἰς χειροτέραν θέσιν, καθὼς καὶ ἐκείνους πάλιν ποὺ ἐπέστρεψαν ἀπὸ τὴν κακίαν εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ ὑπερέβαλον πολλούς. Διότι βλέπομεν τὰς μεταβολὰς αὐτοῦ τοῦ εἴδους νὰ συμβαίνουν καὶ εἰς τὴν πίστιν καὶ εἰς τὴν ζωήν.

Διὰ τοῦτο σᾶς παρακαλῶ νὰ ἐπιδεικνύωμεν πολλὴν προθυμίαν καὶ νὰ μένωμεν ἀκλόνητοι εἰς τὴν ὀρθὴν πίστιν καὶ νὰ ἐπιδεικνύωμεν ἄριστον βίον. Διότι ἐὰν δὲν ἐπιδείξωμεν καὶ βίον ἀντάξιον τῆς πίστεως, θὰ ὑποστῶμεν τὴν πιὸ φοβερὰν τιμωρίαν. Καὶ αὐτὸ μὲν τὸ ἔδειξεν ὁ μακάριος Παῦλος καὶ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ συνέβησαν κατὰ τοὺς πρώτους ἐκείνους χρόνους, ὅταν ἔλεγεν, ὅτι «Ὅλοι ἔφαγον τὴν ἰδίαν πνευματικὴν τροφὴν καὶ ὅλοι ἔπιον τὸ ἴδιον πνευματικὸν ποτόν», καὶ προσέθεσεν, ὅτι δὲν ἐσώθησαν· «διότι ἔπεσαν νεκροὶ εἰς τὴν ἔρημον»[22]. Ἀλλὰ τὸ ἔδειξε καὶ ὁ Χριστὸς καὶ εἰς τοὺς εὐαγγελιστάς, ὅταν παρουσίασεν ὡρισμένους ποὺ ἐξεδίωξαν δαίμονας καὶ ἐπροφήτευσαν, καὶ παρὰ ταῦτα ὡδηγήθησαν εἰς τὴν κόλασιν[23]. Ἀλλὰ καὶ ὅλαι αἱ παραβολαί του, ὅπως ἡ τῶν παρθένων, τῆς σαγήνης, τῶν ἀκανθῶν, τοῦ δένδρου ποὺ δὲν ἔκανε καρπόν, ζητοῦν τὴν ἀρετὴν ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὰ ἔργα. Πράγματι, διὰ μὲν τὰ δόγματα ὁμιλεῖ πολὺ σπάνια, διότι αὐτὸ δὲν ἀπαιτεῖ πολὺν κόπον, ἐνῷ πολλὰς φορὰς ὁμιλεῖ περὶ τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς, μᾶλλον δὲ πάντοτε· διότι εἶναι διαρκὴς ὁ πόλεμος πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν, διὰ τοῦτο καὶ ὁ κόπος εἶναι διαρκής.

Καὶ διατί λέγω δι' ὁλόκληρον τὸν τρόπον τῆς ζωῆς τοῦ

παροφθὲν μεγάλα ἐπάγει κακά· οἷον ἐλεημοσύνη παροφθεῖσα εἰς γέενναν ἐμβάλλει τοὺς ὑστερηκότας· καίτοι οὐχ ὁλόκληρος τοῦτο ἀρετή, ἀλλὰ μέρος αὐτῆς. Ἀλλ' ὅμως καὶ αἱ παρθένοι διὰ τὸ μὴ ταύτην ἔχειν ἐκολάσθησαν· καὶ ὁ πλούσιος διὰ τοῦτο ἀπετηγανίζετο· καὶ οἱ πεινῶντα μὴ θρέψαντες ἐντεῦθεν μετὰ τοῦ διαβόλου καταδικάζονται. Πάλιν τὸ μὴ λοιδορεῖν μέρος αὐτῆς ἐστιν ἐλάχιστον· ἀλλ' ὅμως καὶ τοῦτο ἐκβάλλει τοὺς μὴ κατωρθωκότας. «Ὁ γὰρ εἰπὼν τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, μωρέ, ἔνοχος ἔσται εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός». Πάλιν ἡ σωφροσύνη καὶ αὐτὴ μέρος ἐστίν· ἀλλ' ὅμως χωρὶς ταύτης οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον. «Εἰρήνην» γάρ, φησί, «διώκετε, καὶ τὸν ἁγιασμόν, οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον».

Καὶ ἡ ταπεινοφροσύνη δὲ ὁμοίως μόριόν ἐστιν ἀρετῆς· ἀλλ' ὅμως κἂν ἕτερά τις ἐπιτελέσῃ καλά, ταύτην δὲ μὴ κατορθώσῃ, ἀκάθαρτος παρὰ τῷ Θεῷ. Καὶ δῆλον ἐκ τοῦ Φαρισαίου, ὃς μυρίοις κομῶν ἀγαθοῖς, ἐντεῦθεν πάντα ἀπώλεσεν. Ἐγὼ δέ τι καὶ τούτων πλέον εἰπεῖν ἔχω πάλιν. Οὐ γὰρ δὴ μόνον ἕν τι αὐτῶν παροφθὲν ἀποκλείει τὸν οὐρανὸν ἡμῖν, ἀλλὰ κἂν γένηται μέν, μὴ μετὰ τῆς προσηκούσης δὲ ἀκριβείας καὶ ὑπερβολῆς, τὸ αὐτὸ τοῦτο πάλιν ποιεῖ. «Ἐὰν γὰρ μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν, φησίν, πλέον τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐκ εἰσελεύσεσθε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν». Ὥστε κἂν ἐλεημοσύνην δῷς, μὴ πλείονα δὲ ἐκείνων, οὐκ εἰσελεύσῃ.

Καὶ πόσην ἐκεῖνοι παρεῖχον ἐλεημοσύνην; φησί. Τοῦτο

24. Ματθ. 5, 22.
25. Ἑβρ. 12, 14.
26. Ματθ. 5, 20.

ἀνθρώπου; Καθ' ὅσον καὶ μέρος αὐτῆς ἂν παραλειφθῇ, προξενεῖ μεγάλα κακά, ὅπως ἐπὶ παραδείγματι ἡ ἐλεημοσύνη ἂν παραλειφθῇ ρίπτει εἰς τὴν γέενναν αὐτοὺς ποὺ ὑστέρησαν εἰς αὐτήν, ἂν καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι ὁλόκληρος ἡ ἀρετή, ἀλλὰ μέρος αὐτῆς. Ἀλλ' ὅμως καὶ αἱ παρθένοι ἐτιμωρήθησαν ἐπειδὴ δὲν εἶχον αὐτήν· καὶ ὁ πλούσιος διὰ τὸν λόγον αὐτὸν κατεκαίγετο· καὶ αὐτοὶ ποὺ δὲν ἔθρεψαν εἰς τὴν ἐδῶ ζωὴν πεινασμένον, καταδικάζονται μαζὶ μὲ τὸν διάβολον. Ἐπίσης τὸ νὰ μὴ λοιδορῇ κανεὶς ἀποτελεῖ ἐλάχιστον μέρος τῆς ἀρετῆς· ἀλλ' ὅμως καὶ αὐτὸ ἐκδιώκει ἀπὸ τὴν βασιλείαν ἐκείνους ποὺ δὲν τὸ κατώρθωσαν αὐτό. «Διότι αὐτὸς ποὺ θὰ εἰπῇ τὸν ἀδελφόν του, μωρέ, θὰ κριθῇ ἔνοχος καὶ θὰ ριφθῇ εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός»[24]. Καὶ ἡ σωφροσύνη πάλιν καὶ αὐτὴ εἶναι μέρος τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ὅμως χωρὶς αὐτὴν κανεὶς δὲν θὰ ἴδῃ τὸν Κύριον. Διότι λέγει· «Προσπαθῆτε νὰ ἔχετε εἰρήνην μὲ ὅλους καὶ ἁγιασμόν, χωρὶς τὸν ὁποῖον κανεὶς δὲν θὰ ἴδῃ τὸν Κύριον»[25].

Καὶ ἡ ταπεινοφροσύνη δὲ ὁμοίως ἀποτελεῖ μόριον τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ὅμως καὶ ἂν ἀκόμη κανεὶς κάνῃ ἄλλα καλά, δὲν κατορθώσῃ ὅμως αὐτήν, εἶναι ἀκάθαρτος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Καὶ αὐτὸ γίνεται φανερὸν ἀπὸ τὸν Φαρισαῖον, ὁ ὁποῖος ἐκαυχᾶτο διὰ τὰ ἄπειρα καλὰ ποὺ ἔκανεν, ὅμως τὰ ἔχασεν ὅλα ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς ὑπερηφανείας του. Ὅμως ἐγὼ ἔχω καὶ πάλιν νὰ σᾶς εἰπῶ κάτι ἐπὶ πλέον ἀπὸ αὐτά. Ὅτι δηλαδὴ δὲν ἀποκλείει ἀπὸ τὸν οὐρανὸν μόνον ἕνα ἂν παραλειφθῇ ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη γίνεται ὄχι ὅμως μὲ πρέπουσαν ἀκρίβειαν καὶ ὑπερβολήν, ἔχει καὶ πάλιν τὸ ἴδιο ἀποτέλεσμα. «Διότι», λέγει, «ἐὰν ἡ ἀρετή σας δὲν ξεπεράσῃ τὴν ἀρετὴν τῶν γραμματέων καὶ τῶν Φαρισαίων, δὲν θὰ εἰσέλθετε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν»[26]. Ὥστε καὶ ἂν ἀκόμη δώσῃς ἐλεημοσύνην, ἐὰν δὲν δώσῃς περισσότερα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἔδιδον ἐκεῖνοι, δὲν θὰ εἰσέλθῃς εἰς τὴν οὐράνιον βασιλείαν.

Ἀλλὰ θὰ εἰπῇ κάποιος· Καὶ πόσην ἐλεημοσύνην ἔδιδον

γὰρ αὐτὸ εἰπεῖν βούλομαι νῦν, ἵνα οἱ μὲν μὴ διδόντες διαναστῶσι πρὸς τὸ δοῦναι, οἱ δὲ διδόντες μὴ μέγα φρονῶσιν, ἀλλὰ προσθήκην ἐργάζωνται. Τί οὖν ἐδίδοσαν ἐκεῖνοι; Τῶν ὄντων ἁπάντων δεκάτην, καὶ πάλιν ἑτέραν δεκάτην, καὶ μετὰ ταύτην, τρίτην· ὥστε παρ' οὐδὲν τὸ τρίτον τῆς οὐσίας παρεῖχον· τρεῖς γὰρ δεκάται συντιθέμεναι τοῦτο ποιοῦσι. Καὶ μετὰ τούτων καὶ ἀπαρχάς, καὶ πρωτότοκα, καὶ ἕτερα πλείονα· οἷον τὰ ὑπὲρ ἁμαρτημάτων, τὰ ὑπὲρ καθαρισμῶν, τὰ ἐν ἑορταῖς, τὰ ἐν τῷ ἰωβηλαίῳ, τὰ ἐν ταῖς τῶν χρεῶν ἀποκοπαῖς, καὶ τῶν οἰκετῶν ἀφέσεσι, καὶ τοῖς δανείσμασι τοῖς τόκων ἀπηλλαγμένοις. Εἰ δὲ ὁ τὸ τρίτον δοὺς τῶν ὄντων, μᾶλλον δὲ τὸ ἥμισυ (μετὰ γὰρ τούτων ἐκεῖνα συντιθέμενα τὸ ἥμισύ ἐστιν), εἰ τοίνυν ὁ τὸ ἥμισυ διδούς, οὐδὲν μέγα ἐργάζεται· ὁ μηδὲ τὸ δέκατον παρέχων τίνος ἄξιος ἔσται; Εἰκότως ἔλεγεν, «ὀλίγοι οἱ σῳζόμενοι».

5. Μὴ δὴ καταφρονῶμεν τῆς κατὰ τὸν βίον ἐπιμελείας. Εἰ γὰρ μέρος αὐτοῦ καταφρονούμενον ἓν τοσαύτην φέρει τὴν ἀπώλειαν, ὅταν πανταχόθεν ὦμεν τῇ καταδικαζούσῃ ψήφῳ, πῶς διαφευξώμεθα τὴν κόλασιν; ποίαν δὲ οὐ τίσομεν δίκην; Καὶ ποία ἡμῖν σωτηρίας ἐλπίς, φησίν, εἰ τῶν ἀπηριθμημένων ἕκαστον τὴν γέενναν ἡμῖν ἀπειλεῖ; Καὶ ἐγὼ τοῦτο λέγω· πλὴν ἐὰν προσέχωμεν, δυνατὸν σωθῆναι, τὰ τῆς ἐλεημοσύνης κατασκευάζοντας φάρμακα, καὶ τὰ τραύματα θεραπεύοντας. Οὐ γὰρ οὕτως ἔλαιον σῶμα ῥώννυσιν, ὡς φιλανθρωπία ψυχὴν καὶ ῥώννυσι, καὶ ἀχείρωτον πᾶσιν ἐργάζεται, καὶ ἀνάλωτον τῷ διαβόλῳ ποιεῖ. Ὅπου γὰρ ἂν κατάσχῃ,

ἐκεῖνοι; Αὐτὸ λοιπὸν θέλω καὶ ἐγὼ νὰ σᾶς εἰπῶ τώρα, ὥστε αὐτοὶ μὲν ποὺ δὲν δίδουν νὰ παρακινηθοῦν νὰ δίδουν, ἐνῷ αὐτοὶ ποὺ δίδουν νὰ μὴ μεγαλοφρονοῦν, ἀλλὰ νὰ τὴν αὐξάνουν συνεχῶς. Τί λοιπὸν ἔδιδον ἐκεῖνοι; Ἔδιδον τὸ ἕνα δέκατον ὅλης τῆς περιουσίας των καὶ πάλιν ἄλλο ἕνα δέκατον, καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὴν τρίτον δέκατον· ὥστε ἔδιδον σχεδὸν τὸ ἕνα τρίτον τῆς περιουσίας των· διότι ἐὰν προστεθοῦν τὰ τρία δέκατα κάνουν αὐτό. Καὶ μαζὶ μὲ αὐτὰ προσέφερον καὶ τὰς ἀπαρχὰς καὶ τὰ πρωτότοκα καὶ πολλὰ ἄλλα, ὅπως ἐπὶ παραδείγματι τὰς ὑπὲρ τῶν ἁμαρτημάτων προσφοράς, τὰς ὑπὲρ τῶν καθαρισμῶν, τὰς κατὰ τὰς ἑορτάς, τὰς κατὰ τὸ ἰωβηλαῖον ἔτος, τὰς προσφορὰς παραγραφῆς τῶν χρεῶν, τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν δούλων καὶ τὰ ἀπηλλαγμένα τόκων δάνεια. Ἐὰν δὲ αὐτὸς ποὺ δίδει τὸ τρίτον τῆς περιουσίας του, ἢ καλύτερα τὸ ἥμισυ (διότι προστιθέμενα αὐτὰ μαζὶ μὲ ἐκεῖνα κάνουν τὸ ἥμισυ τῆς περιουσίας), ἐὰν λοιπὸν αὐτὸς ποὺ δίδει τὸ ἥμισυ, δὲν κάνει τίποτε τὸ σπουδαῖον, αὐτὸς ποὺ δὲν δίδει οὔτε κἂν τὸ δέκατον τῆς περιουσίας του τίνος ἄξιος θὰ εἶναι; Εἶχε δίκαιον λοιπὸν ποὺ ἔλεγεν, «εἶναι ὀλίγοι αὐτοὶ ποὺ σώζονται».

5. Ἂς μὴ περιφρονοῦμεν λοιπὸν τὴν φροντίδα διὰ τὸν τρόπον τῆς ζωῆς μας. Διότι ἐὰν μόνον ἕνα μέρος αὐτῆς περιφρονούμενον ὁδηγεῖ εἰς τόσον μεγάλην ἀπώλειαν, ὅταν εἴμεθα ὑπεύθυνοι ἀπέναντι τῆς καταδικαζούσης ἀποφάσεως ἀπὸ παντοῦ, πῶς θ' ἀποφύγωμεν τὴν τιμωρίαν; ποίαν τιμωρίαν δὲν θὰ ὑποστῶμεν; Καὶ ποία ἐλπὶς σωτηρίας, λέγει, ὑπάρχει δι' ἡμᾶς, ἐὰν τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἀριθμήσαμεν μᾶς ἀπειλῇ μὲ τὴν γέενναν; Καὶ ἐγὼ αὐτὸ λέγω· ἐκτὸς βέβαια ἐὰν προσέχωμεν, ὁπότε εἶναι δυνατὸν νὰ σωθῶμεν, παρασκευάζοντες τὰ φάρμακα τῆς ἐλεημοσύνης καὶ θεραπεύοντες τὰ τραύματα. Διότι δὲν τονώνει τὸ σῶμα τόσον πολὺ τὸ λάδι, ὅσον ἐνδυναμώνει τὴν ψυχὴν ἡ φιλανθρωπία, ποὺ τὴν καθιστᾷ ἀκατανίκητον ἀπὸ ὅλους καὶ ἀπόρθητον ἀπὸ τὸν διάβολον. Καθ' ὅσον ἀπὸ ὅπου καὶ ἂν τὴν πιά-

διολισθαίνει λοιπόν, οὐκ ἐῶντος τοῦ ἐλαίου τούτου τοῖς νώτοις τοῖς ἡμετέροις ἐνιζάνειν τὰς ἐκείνου λαβάς. Τούτῳ τοίνυν ἑαυτοὺς συνεχῶς ἀλείφωμεν τῷ ἐλαίῳ. Καὶ γὰρ ὑγιείας ἐστὶν ὑπόθεσις, καὶ φωτὸς χορηγία, καὶ φαιδρότητος ἀφορμή.

Ἀλλ' ὁ δεῖνα, φησί, τόσα καὶ τόσα ἔχει τάλαντα χρυσίου, καὶ οὐδὲν προΐεται. Καὶ τί τοῦτο πρὸς σέ; Οὕτω γὰρ θαυμαστότερος σὺ φανήσῃ, ὅταν ἀπὸ πενίας φιλοτιμότερος ἐκείνου γένῃ. Οὕτω καὶ Μακεδόνας ὁ Παῦλος ἐθαύμασεν· οὐχ ὅτι παρέσχον, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐν πτωχείᾳ ὄντες παρέσχον. Μὴ δὴ πρὸς τούτους ἴδῃς, ἀλλὰ πρὸς τὸν κοινὸν ἁπάντων διδάσκαλον, ὃς οὐκ εἶχε ποῦ τὴν κεφαλὴν κλῖναι.

Καὶ διατί, φησίν, ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα τοῦτο οὐ ποιεῖ; Μὴ κρῖνε ἕτερον, ἀλλὰ σεαυτὸν ἀπάλλαξον τῆς κατηγορίας. Ἐπεὶ μείζων ἡ κόλασις, ὅταν καὶ ἑτέροις ἐγκαλῇς, καὶ αὐτὸς μὴ ποιῇς· ὅταν ἄλλους κρίνων, τῷ αὐτῷ κρίματι πάλιν ὑπεύθυνος ᾖς καὶ αὐτός. Εἰ γὰρ οὐδὲ κατορθοῦντας κρίνειν ἐφίεται ἑτέρους, πολλῷ μᾶλλον πταίοντας. Μὴ τοίνυν κρίνωμεν ἑτέρους, μηδὲ πρὸς ἑτέρους ῥαθυμοῦντας βλέπωμεν, ἀλλὰ πρὸς τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἐκεῖθεν τὰ ὑποδείγματα φέρωμεν. Μὴ γὰρ ἐγώ σε εὐηργέτησα; μὴ γὰρ ἐγώ σε ἐλυτρωσάμην, ἵνα πρὸς ἐμὲ βλέπῃς; Ἕτερός ἐστιν ὁ ταῦτά σοι παρασχών. Τί τὸν δεσπότην ἀφείς, πρὸς τὸν σύνδουλον ὁρᾷς; Οὐκ ἤκουσας αὐτοῦ λέγοντος, «μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ»; καὶ πάλιν, «ὁ θέλων ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἔστω πάντων διάκονος»; καὶ πάλιν, «καθὼς ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι»;

27. Ματθ. 11, 29.
28. Ματθ. 20, 26.

σῃ, ξεγλιστρᾷ πλέον, διότι δὲν ἀφήνει τὸ λάδι αὐτὸ τὰ χέρια του νὰ συγκρατήσουν τὰ νῶτα μας. Ἂς ἀλείφωμεν λοιπῶν συνεχῶς τοὺς ἑαυτούς μας μὲ αὐτὸ τὸ λάδι. Διότι εἶναι ὑπόθεσις ὑγείας, χορηγία φωτὸς καὶ ἀφορμὴ χαρᾶς.

Ἀλλ' ὁ τάδε, θὰ εἰπῇ κάποιος, ἔχει τόσα πολλὰ τάλαντα χρυσοῦ καὶ δὲν δίδει τίποτε. Καὶ τί σχέσιν ἔχει αὐτὸ μὲ σένα; Διότι ἔτσι θὰ φανῇς θαυμαστότερος, ἀφοῦ θὰ γίνῃς πιὸ γενναιόδωρος, ἂν καὶ εἶσαι πτωχός. Διὰ τὸν ἴδιον λόγον καὶ ὁ Παῦλος ἐθαύμασε τοὺς Μακεδόνας, ὄχι ἐπειδὴ προσέφερον, ἀλλ' ἐπειδὴ προσέφερον, μολονότι ἦσαν πτωχοί. Μὴ βλέπῃς λοιπὸν αὐτούς, ἀλλὰ βλέπε τὸν κοινὸν διδάσκαλον ὅλων γενικῶς, ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε ποῦ νὰ γείρῃ τὸ κεφάλι του.

Καὶ διατί, θὰ εἰπῇ κάποιος, ὁ τάδε καὶ ὁ τάδε δὲν τὸ κάνει αὐτό; Μὴ κρίνῃς ἄλλον, ἀλλὰ τὸν ἑαυτόν σου ἀπάλλαξε ἀπὸ τὴν κατηγορίαν. Διότι ἡ κόλασις εἶναι μεγαλυτέρα, ὅταν καὶ τοὺς ἄλλους κατηγορῇς διὰ κάτι καὶ ὁ ἴδιος δὲν τὸ πράττῃς· ὅταν κρίνων τοὺς ἄλλους εἶσαι καὶ σὺ ὁ ἴδιος ὑπεύθυνος διὰ τὸ ἴδιο πράπτωμα. Ἐὰν λοιπὸν δὲν ἐπιτρέπῃ οὔτε τοὺς ἐναρέτους νὰ κρίνουν τοὺς ἄλλους, πολὺ περισσότερον δὲν ἐπιτρέπει νὰ τὸ κάνουν αὐτὸ αὐτοὶ ποὺ ὑποπίπτουν εἰς παίσματα. Ἂς μὴ κρίνωμεν λοιπὸν τοὺς ἄλλους, οὔτε νὰ βλέπωμεν τοὺς ἄλλους ποὺ δείχνουν ἀδιαφορίαν, ἀλλὰ νὰ ἔχωμεν τὸ βλέμμα μας ἐστραμμένον πρὸς τὸν Ἰησοῦν καὶ ἀπὸ ἐκεῖνον νὰ παίρνωμεν τὰ παραδείγματα. Διότι, μήπως ἐγὼ σὲ εὐεργέτησα; μήπως ἐγὼ σὲ ἐλύτρωσα, ὥστε νὰ ἔχῃς ἐστραμμένην τὴν προσοχήν σου πρὸς ἐμένα; Ἄλλος εἶναι αὐτὸς ποὺ σοῦ τὰ ἐχάρισεν αὐτά. Διατί ἀφήνεις τὸν Κύριον καὶ βλέπεις πρὸς τὸν σύνδουλον; Δὲν τὸν ἤκουσες ποὺ λέγει, «Μάθετε ἀπὸ ἐμένα, ὅτι εἶμαι πρᾷος καὶ ταπεινὸς κατὰ τὴν καρδίαν»[27]; καὶ πάλιν· «αὐτὸς ποὺ θέλει νὰ εἶναι πρῶτος μεταξύ σας, ὀφείλει νὰ εἶναι δοῦλος ὅλων»;[28] καὶ πάλιν· «Ὅπως ἀκριβῶς ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἦλθε διὰ νὰ ὑπηρετηθῇ, ἀλλὰ διὰ νὰ ὑπηρε-

Καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν, ἵνα μὴ προσπταίων τοῖς ῥαθύμοις τῶν συνδούλων μένῃς ἐν ὀλιγωρίᾳ, ἀφέλκων σε τούτων φησίν· «ὑπόδειγμα ἔδωκα ὑμῖν ἐμαυτόν, ἵνα καθὼς ἐποίησα, καὶ ὑμεῖς ποιῆτε».

Ἀλλ' οὐκ ἔστι σοι διδάσκαλος ἀρετῆς τῶν συνόντων ἀνθρώπων οὐδείς, οὐδὲ οἷος εἰς ταῦτα ἐνάγειν; Οὐκοῦν πλείων ὁ ἔπαινος, μεῖζον τὸ ἐγκώμιον, ὅτι μηδὲ διδασκάλων εὐπορῶν γέγονας σὺ θαυμαστός. Καὶ γὰρ δυνατὸν τοῦτο καὶ σφόδρα ῥάδιον, ἐὰν θέλωμεν· καὶ δηλοῦσιν οἱ πρῶτοι ταῦτα κατορθώσαντες· οἷον Νῶε, Ἀβραάμ, ὁ Μελχισεδέκ, ὁ Ἰώβ, καὶ οἱ κατ' ἐκείνους ἅπαντες ἄνθρωποι· πρὸς οὓς ἀναγκαῖον καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὁρᾶν, ἀλλὰ μὴ πρὸς τούτους, οὓς οὐδέποτε παύεσθε ζηλοῦντες, καὶ ἐν τοῖς συλλόγοις τοῖς ἡμετέροις περιφέροντες. Καὶ γὰρ οὐδὲν ἄλλο πανταχοῦ λεγόντων ἀκούω, ἀλλ' ἢ ταυτὶ τὰ ῥήματα· Ὁ δεῖνα ἐκτήσατο πλέθρα γῆς τόσα καὶ τόσα, ὁ δεῖνα πλουτεῖ, οἰκοδομεῖ.

Τί κέχηνας, ἄνθρωπε, ἔξω; τί πρὸς ἑτέρους βλέπεις; Εἰ βούλει πρὸς ἑτέρους ἰδεῖν, τοὺς κατορθοῦντας βλέπε, τοὺς εὐδοκιμοῦντας, τοὺς τὸν νόμον μετὰ ἀκριβείας ἀποπληροῦντας, μὴ τοὺς προσκεκρουκότας καὶ ἠτιμωμένους. Ἂν γὰρ πρὸς τούτους βλέπῃς, πολλὰ ἐντεῦθεν συλλέξεις κακά, εἰς ῥαθυμίαν ἐμπίπτων, εἰς ἀπόνοιαν, εἰς τὸ καταδικάζειν ἑτέρους· ἐὰν δὲ τοὺς κατορθοῦντας ἀριθμῇς, εἰς ταπεινοφροσύνην, εἰς σπουδήν, εἰς κατάνυξιν, εἰς τὰ μυρία σεαυτὸν εἰσάξεις ἀγαθά. Ἄκουσον τί ἔπαθεν ὁ Φαρισαῖος, ἐπειδὴ τοὺς κατορθοῦντας ἀφείς, τὸν πταίσαντα εἶδεν· Ἄκουσον καὶ φοβήθητι. Βλέπε πῶς θαυμαστὸς ἐγένετο ὁ Δαυΐδ, ἐπειδὴ

29. Ματθ. 20, 28.
30. Ἰω. 13, 15.

τήσῃ»[29]; Καὶ εἰς τὴν συνέχειαν μετὰ ἀπὸ αὐτά, διὰ νὰ μὴ παίρνῃς ἀφορμὴν ἀπὸ τοὺς ἀδιαφόρους συνδούλους σου καὶ μένῃς ἀδιάφορος καὶ σύ, σὲ ἀπομακρύνει ἀπὸ αὐτοὺς μὲ τοὺς λόγους του· «Σᾶς ἔδωσα ὡς παράδειγμα τὸν ἑαυτόν μου, ὥστε, ὅπως ἐγὼ ἔπραξα, καὶ σεῖς νὰ πράττετε»[30].

Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει κανεὶς διδάσκαλος τῆς ἀρετῆς δι' ἐσένα ἀπὸ τοὺς γύρω σου συνανθρώπους, οὔτε κάποιος σχετικὸς ποὺ νὰ σοῦ ὑποδείξῃ αὐτά; Τότε λοιπὸν θὰ εἶναι μεγαλύτερος ὁ ἔπαινος καὶ μεγαλύτερον τὸ ἐγκώμιον, διότι ἔγινες σὺ θαυμαστὸς χωρὶς νὰ ἔχῃς διδασκάλους. Καὶ αὐτὸ βέβαια εἶναι δυνατὸν καὶ πάρα πολὺ εὔκολον, ἐὰν θέλωμεν ἡμεῖς, καὶ τὸ ἐπιβεβαιώνουν αὐτοὶ ποὺ πρῶτοι τὸ κατώρθωσαν αὐτό, ὅπως ἐπὶ παραδείγματι ὁ Νῶε, ὁ Ἀβραάμ, ὁ Μελχισεδέκ, ὁ Ἰὼβ καὶ ὅλοι οἱ παρόμοιοι μὲ αὐτοὺς ἄνθρωποι, πρὸς τοὺς ὁποίους πρέπει καθημερινῶς νὰ ἔχωμεν ἐστραμμένα τὰ βλέμματά μας, καὶ ὄχι πρὸς αὐτούς, τοὺς ὁποίους δὲν παύετε ποτὲ νὰ μιμῆσθε καὶ νὰ τοὺς προβάλλετε διαρκῶς εἰς τὰς συγκεντρώσεις σας. Καθ' ὅσον παντοῦ, τίποτε ἄλλο δὲν ἀκούω νὰ λέγουν, παρὰ αὐτὰ ἐδῶ τὰ λόγια· Ὁ τάδε ἀπέκτησε τόσα καὶ τόσα πλέθρα γῆς, ὁ τάδε εἶναι πλούσιος, ὁ τάδε κτίζει σπίτια.

Διατί, ἄνθρωπέ μου, μένεις μὲ ἀνοικτὸν τὸ στόμα σου βλέπων τοὺς ἔξω; διατί προσέχεις τοὺς ἄλλους; Ἐὰν θέλῃς νὰ προσέχῃς τοὺς ἄλλους, πρόσεχε τοὺς ἐναρέτους, αὐτοὺς ποὺ ἐπρόκοψαν εἰς τὴν ἀρετήν, αὐτοὺς ποὺ τηροῦν μὲ ἀκρίβειαν τὸν νόμον, καὶ ὄχι τοὺς καταπατοῦντας καὶ περιφρονοῦντας αὐτόν. Διότι ἐὰν προσέχῃς αὐτούς, θ' ἀποκομίσῃς ἀπὸ αὐτοὺς πολλὰ κακά, θὰ γίνῃς ἀδιάφορος, ἐγωιστής, καταδικαστὴς τῶν ἄλλων, ἐνῷ ἐὰν ἀπαριθμῇς τοὺς ἐναρέτους θὰ ὁδηγήσῃς τὸν ἑαυτόν σου εἰς ταπεινοφροσύνην, εἰς προθυμίαν, εἰς κατάνυξιν, εἰς τὰ ἄπειρα ἀγαθά. Ἄκουσε τί ἔπαθεν ὁ Φαρισαῖος, ἐπειδὴ παρέβλεψε τοὺς ἐναρέτους καὶ ἐπρόσεξε τὸν ἁμαρτωλόν· ἄκουσε καὶ φοβήσου. Πρόσεχε πῶς ὁ Δαυὶδ ἔγινε θαυμαστός, ἐπειδὴ εἶχεν ἐστραμμένον τὸ

πρὸς τοὺς προγόνους αὐτοῦ τοὺς κατ' ἀρετὴν ἔβλεπε. «Πάροικος γάρ», φησίν, «ἐγώ εἰμι καὶ παρεπίδημος, καθὼς πάντες οἱ πατέρες μου». Καὶ γὰρ οὗτος, καὶ πάντες οἱ κατ' αὐτόν, τοὺς ἡμαρτηκότας ἀφέντες, τοὺς εὐδοκιμηκότας ἐνενόουν. Τοῦτο καὶ σὺ ποίει. Οὐδὲ γὰρ δικαστὴς αὐτὸς κάθησαι τῶν ἑτέροις πεπλημμελημένων, οὐδὲ ἐξεταστὴς τῶν ἄλλοις ἁμαρτανομένων· σαυτῷ κρίνειν, οὐχ ἑτέροις ἐπετάγης. «Εἰ γὰρ ἑαυτοὺς ἐκρίνομεν, φησίν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα· κρινόμενοι δέ, ὑπὸ Κυρίου παιδευόμεθα». Σὺ δὲ τὴν τάξιν ἀνέτρεψας, σαυτὸν μὲν οὐ μεγάλων, οὐ μικρῶν πταισμάτων ἀπαιτῶν εὐθύνας, τὰ δὲ ἑτέρων μετὰ ἀκριβείας περιεργαζόμενος.

Ἀλλὰ μηκέτι τοῦτο ποιῶμεν, ἀλλὰ ταύτην ἀφέντες τὴν ἀταξίαν, δικαστήριον ἐν ἡμῖν αὐτοῖς καθίσωμεν τῶν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ἁμαρτανομένων, αὐτοὶ κατήγοροι καὶ δικασταὶ καὶ δήμιοι τῶν πλημμελημάτων γινόμενοι.

Εἰ βούλει καὶ τὰ ἑτέρων πολυπραγμονεῖν, τὰ κατορθώματα, μὴ τὰ ἁμαρτήματα περιεργάζου· ἵνα καὶ ἐκ τῆς μνήμης τῶν οἰκείων πλημμελημάτων, καὶ ἐκ τοῦ ζήλου τῶν ἑτέροις κατορθουμένων, καὶ ἐκ τῆς τοῦ ἀπαραιτήτου δικαστηρίου παραστάσεως, καθ' ἑκάστην ὥσπερ πλήκτρῳ τινὶ τῇ συνειδήσει νυττόμενοι, εἰς ταπεινοφροσύνην καὶ μείζονα σπουδὴν ἑαυτοὺς εἰσάγοντες, τῶν μελλόντων ἐπιτευξώμεθα ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

31. Ψαλμ. 38, 13.
32. Α' Κορ. 11, 31-32.

βλέμμα του πρὸς τοὺς προγόνους του ποὺ ἔζησαν ἐνάρετα. Διότι λέγει· «Ἐγὼ εἶμαι πάροικος καὶ παρεπίδημος, ὅπως ὅλοι οἱ πρόγονοί μου»[31]. Πράγματι καὶ αὐτὸς καὶ ὅλοι οἱ παρόμοιοι μὲ αὐτὸν παρέβλεψαν τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ ἐσκέπτοντο αὐτοὺς ποὺ προέκοψαν εἰς ἀρετήν.

Αὐτὸ κάμνε καὶ σύ. Διότι δὲν κάθεσαι σὺ ὡς δικαστὴς τῶν παραπτωμάτων τῶν ἄλλων, οὔτε ὡς ἐξεταστὴς τῶν ἁμαρτημάτων τῶν ἄλλων· ἔλαβες ἐντολὴν νὰ κρίνῃς τὸν ἑαυτόν σου καὶ ὄχι τοὺς ἄλλους. «Διότι», λέγει, «ἐὰν κρίνωμεν τοὺς ἑαυτούς μας, δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ καταδικασθῶμεν· ὅταν δὲ κρινώμεθα, παιδαγωγούμεθα ὑπὸ τοῦ Κυρίου»[32]. Σὺ ὅμως ἀνέτρεψες τὴν τάξιν, καὶ διὰ μὲν τὸν ἑαυτόν σου δὲν ζητεῖς εὐθύνας οὔτε διὰ τὰ μεγάλα, οὔτε διὰ τὰ μικρὰ ἁμαρτήματα, τὰ παραπτώματα ὅμως τῶν ἄλλων τὰ περιεργάζεσαι μὲ λεπτομέρειαν.

Ἂς μὴ τὸ κάνωμεν λοιπὸν εἰς τὸ ἑξῆς αὐτό, ἀλλ' ἀφοῦ τὴν ἐγκαταλείψωμεν αὐτὴν τὴν ἀταξίαν, ἂς θέσωμεν μέσα μας δικαστήριον διὰ τὰ ἰδικά μας ἁμαρτήματα, καὶ ἂς γίνωμεν οἱ ἴδιοι κατήγοροι καὶ δικασταὶ καὶ δήμιοι τῶν παραπτωμάτων μας.

Ἐὰν δὲ θέλῃς νὰ ἀσχοληθῆσαι καὶ μὲ τὰ θέματα τῶν ἄλλων, ἐξέταζε τότε τὰ κατορθώματά των καὶ ὄχι τὰ ἁμαρτήματά των, ὥστε καὶ μὲ τὴν ἀνάμνησιν τῶν ἰδικῶν μας παραπτωμάτων καὶ μὲ τὸν ζῆλον ποὺ θὰ ἐπιδεικνύωμεν διὰ τὰ κατορθώματα τῶν ἄλλων, καὶ μὲ τοὺς ἐλέγχους τοῦ ἀπαραιτήτου δικαστηρίου κεντούμενοι ὡσὰν μὲ πλῆκτρον καθημερινὰ εἰς τὴν συνείδησίν μας, ὁδηγοῦντες τοὺς ἑαυτούς μας εἰς ταπεινοφροσύνην καὶ μεγαλυτέραν προθυμίαν, θὰ ἐπιτύχωμεν τὰ μελλοντικὰ ἀγαθά, μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου εἰς Πατέρα συγχρόνως δὲ καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει δόξα, δύναμις καὶ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΞΕ΄
Ματθ. 20, 17 - 28

«Καὶ ἀναβαίνων εἰς Ἱεροσόλυμα ὁ Ἰησοῦς, παρέλαβε τοὺς δώδεκα μαθητὰς κατ' ἰδίαν ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ εἶπεν αὐτοῖς· ἰδοὺ ἀναβαίνομεν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ γραμματεῦσι, καὶ κατακρινοῦσιν αὐτὸν θανάτῳ· καὶ παραδώσουσιν αὐτὸν τοῖς ἔθνεσιν εἰς τὸ ἐμπαῖξαι καὶ μαστιγῶσαι καὶ σταυρῶσαι· καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθήσεται».

1. Οὐκ ἀθρόον ἀναβαίνει εἰς Ἱεροσόλυμα ἐκ τῆς Γαλιλαίας ἐλθών· ἀλλὰ πρότερον θαυματουργήσας καὶ ἐπιστομίσας Φαρισαίους, καὶ διαλεχθεὶς τοῖς μαθηταῖς περὶ ἀκτημοσύνης, «Εἰ γὰρ θέλεις τέλειος εἶναι», φησί, «πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα», καὶ περὶ παρθενίας, «Ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρείτω», καὶ περὶ ταπεινοφροσύνης, «Ἐὰν μὴ στραφῆτε γὰρ καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδία, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν», καὶ περὶ ἀντιδόσεως τῶν ἐνταῦθα, «Ὅστις γὰρ ἀφῆκεν οἰκίας ἢ ἀδελφοὺς ἢ ἀδελφὰς ἑκατονταπλασίονα λήψεται ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ», καὶ περὶ τῶν ἀμοιβῶν τῶν ἐκεῖ, «Καὶ ζωὴν» γάρ, φησίν, «αἰώνιον κληρονομήσει», τότε προσβάλλει τῇ πόλει λοιπόν, καὶ μέλλων ἀνιέναι, πάλιν περὶ τοῦ πάθους διαλέγεται. Ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτούς, διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι τοῦτο συμβῆναι, ἐπιλανθάνεσθαι, συνεχῶς αὐτοὺς ἀναμιμνήσκει, ἐγγυμνάζων αὐτῶν τὴν διάνοιαν τῇ πυκνότητι τῆς ἀναμνήσεως, καὶ τὴν λύπην ὑποτεμνόμενος. Κατ' ἰδίαν δὲ αὐτοῖς διαλέγεται ἀναγκαίως· οὐ γὰρ ἔδει εἰς πολλοὺς ἐξενεχθῆναι τὸν περὶ

---

1. Ματθ. 19, 21.
2. Ματθ. 19, 12.
3. Ματθ. 18, 3.
4. Ματθ. 19, 29.
5. Ματθ. 19, 29.

ΟΜΙΛΙΑ ΞΕ΄
Ματθ. 20, 17 - 28

«Καὶ ὅταν ἀνέβαινεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, παρέλαβε τοὺς δώδεκα μαθητάς του ἰδιαιτέρως καὶ καθὼς ἐβάδιζαν τοὺς εἶπεν· Ἰδοὺ ἀνεβαίνομεν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου πρόκειται νὰ παραδοθῇ εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς καὶ θὰ τὸν καταδικάσουν εἰς θάνατον. Καὶ θὰ τὸν παραδώσουν εἰς τοὺς ἐθνικοὺς διὰ νὰ τὸν ἐμπαίξουν καὶ νὰ τὸν μαστιγώσουν, ἀλλὰ τὴν τρίτην ἡμέραν, μετὰ ἀπὸ τὸν θάνατόν του, θὰ ἀναστηθῇ».

1. Δὲν ἀνεβαίνει ἀμέσως εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ὅταν ἦλθεν ἀπὸ τὴν Γαλιλαίαν, ἀλλ' ἀφοῦ πρῶτα ἔκανε θαύματα καὶ ἀπεστόμωσε τοὺς Φαρισαίους καὶ ὡμίλησεν εἰς τοὺς μαθητάς του περὶ ἀκτημοσύνης, «Διότι», λέγει, «ἐὰν θέλῃς νὰ εἶσαι τέλειος, πώλησε τὰ ὑπάρχοντά σου»[1], καὶ περὶ παρθενίας, «Αὐτὸς ποὺ ἠμπορεῖ νὰ τὰ ἐφαρμόσῃ αὐτά, ἂς τὰ ἐφαρμόσῃ»[2], καὶ περὶ ταπεινοφροσύνης, «Διότι, ἐὰν δὲν ἀλλάξετε διαγωγὴν καὶ δὲν γίνετε ὡσὰν τὰ παιδιά, δὲν θὰ εἰσέλθετε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν»[3], καὶ περὶ τῆς ἀνταποδόσεως ἐδῶ εἰς τὸν κόσμον, «Διότι αὐτὸς ποὺ ἄφησεν οἰκίας ἢ ἀδελφοὺς ἢ ἀδελφὰς νὰ λάβῃ πολλαπλάσια εἰς τὴν παροῦσαν ζωήν»[4], καὶ περὶ τῶν ἀμοιβῶν εἰς τὴν ἄλλην ζωήν, «Διότι», λέγει, θὰ κληρονομήσῃ ζωὴν αἰώνιον»[5], τότε πλέον ἔρχεται εἰς τὴν πόλιν καὶ ὁμιλεῖ πάλιν διὰ τὸ πάθος του ὅταν ἐπρόκειτο ν' ἀνεβῇ εἰς αὐτήν. Διότι, ἐπειδὴ ἦτο φυσικὸν οἱ μαθηταί του, ποὺ δὲν ἤθελαν νὰ συμβῇ αὐτό, νὰ τὸ λησμονοῦν, διὰ τοῦτο τοὺς τὸ ὑπενθυμίζει συνεχῶς, γυμνάζοντας ἔτσι τὸ μυαλό τους μὲ τὰς συχνὰς ὑπενθυμίσεις καὶ μειώνοντας τὴν λύπην τους. Ἀλλ' ὅμως κατ' ἀνάγκην ὁμιλεῖ τοὺς μαθητάς του ἰδιαιτέρως, ἐπειδὴ δὲν ἔ-

τούτων λόγον, οὐδὲ σαφῶς λεχθῆναι· οὐδὲν γὰρ ἐκ τούτου πλέον ἐγίνετο. Εἰ γὰρ οἱ μαθηταὶ ἐθορυβοῦντο ταῦτα ἀκούοντες, πολλῷ μᾶλλον ὁ τῶν πολλῶν δῆμος.

Τί οὖν; οὐκ ἐλέχθη τοῖς πολλοῖς; φησίν. Ἐλέχθη μὲν καὶ πρὸς τοὺς πολλούς, οὐχ οὕτω δὲ σαφῶς. «Λύσατε» γάρ, φησί, «τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν», καί· «Σημεῖον ἐπιζητεῖ ἡ γενεὰ αὕτη, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ»· καὶ πάλιν· «Ἔτι μικρὸν χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ ζητήσετέ με, καὶ οὐχ εὑρήσετε». Τοῖς δὲ μαθηταῖς οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὥσπερ τὰ ἄλλα σαφέστερον ἔλεγεν, οὕτω καὶ τοῦτο εἶπε.

Καὶ τίνος ἕνεκεν, εἰ μὴ συνίεσαν οἱ πολλοὶ τῶν λεγομένων τὴν δύναμιν, καὶ ἐλέγετο; Ἵνα μάθωσι μετὰ ταῦτα, ὅτι προειδὼς ἐπὶ τὸ πάθος ᾔει καὶ ἑκών, οὐκ ἀγνοῶν, οὐδὲ ἀναγκαζόμενος. Τοῖς μαθηταῖς δὲ οὐ διὰ τοῦτο μόνον προὔλεγεν, ἀλλ', ὅπερ ἔφην, ἵνα ἐγγυμνασθέντες τῇ προσδοκίᾳ, ῥᾴδιον ἐνέγκωσι τὸ πάθος, καὶ μὴ ἀμελέτητον ἐπελθὸν ταράξῃ σφόδρα αὐτούς. Διά τοι τοῦτο ἐξ ἀρχῆς μὲν τὸν θάνατον ἔλεγε μόνον, ὅτε δὲ ἐμελέτησαν καὶ ἐνεγυμνάσαντο, καὶ τὰ ἄλλα προστίθησιν· οἷον, ὅτι παραδώσουσι τοῖς ἔθνεσιν, ὅτι ἐμπαίξουσι καὶ μαστιγώσουσι· τούτου τε ἕνεκεν, καὶ ἵνα ὅταν τὰ σκυθρωπὰ ἐξελθόντα ἴδωσι, καὶ τὴν ἀνάστασιν ἐντεῦθεν προσδοκήσωσιν. Ὁ γὰρ τὰ λυποῦντα οὐκ ἀποκρυ-

---

6. Ἰω. 2, 19.
7. Ματθ. 12, 39.
8. Ἰω. 7, 33-34.

πρεπε τὰ πλήθη νὰ γνωρίσουν τὸν λόγον του σχετικὰ μὲ αὐτά, οὔτε ἔπρεπε νὰ λεχθοῦν αὐτὰ καθαρά, ἀφοῦ δὲν ἐπρόκειτο νὰ προκύψῃ ἀπὸ αὐτὸ τίποτε τὸ ἐπὶ πλέον. Διότι ἐὰν οἱ μαθηταί του, ἀκούοντες αὐτά, ἐθορυβοῦντο, πολὺ περισσότερον θὰ συνέβαινεν αὐτὸ εἰς τὰ πλήθη τοῦ λαοῦ.

Τί λοιπόν; θὰ ἐρωτήσῃ κάποιος· δὲν ἐλέχθη αὐτὸ εἰς τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ; Ἐλέχθη βέβαια καὶ εἰς τὰ πλήθη τοῦ λαοῦ, ὄχι ὅμως τόσον καθαρά. Διότι, λέγει, «Κρημνίσατε αὐτὸν τὸν ναὸν καὶ εἰς τρεῖς ἡμέρας θὰ τὸν ἀνεγείρω»[6], καί· «Ἡ γενεὰ αὐτὴ ζητεῖ θαῦμα, καὶ ὅμως δὲν θὰ τῆς δοθῇ θαῦμα, παρὰ μόνον τὸ θαῦμα τοῦ Ἰωνᾶ»[7]· καὶ πάλιν· «Ὀλίγον χρόνον ἀκόμη εἶμαι μαζί σας, καὶ θὰ μὲ ζητήσετε, ἀλλὰ δὲν θὰ μὲ εὕρετε»[8]. Εἰς τοὺς μαθητάς του ὅμως δὲν ὡμίλησε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἀλλ' ὅπως ἀκριβῶς τοὺς ἔλεγε σαφέστερον τὰ ἄλλα, ἔτσι ἀκριβῶς τοὺς εἶπε καὶ αὐτό.

Διατί ὅμως τοὺς τὸ ἔλεγεν αὐτό, ἐφ' ὅσον δὲν ἐπρόκειτο οἱ περισσότεροι νὰ ἀντιληφθοῦν τὸ βαθύτερον νόημα τῶν λόγων; Διὰ νὰ ἀντιληφθοῦν ἀργότερα, ὅταν θὰ συνέβαιναν αὐτά, ὅτι ἐβάδιζε πρὸς τὸ πάθος του προγνωρίζοντας αὐτὸ καὶ μὲ τὴν θέλησίν του, καὶ ὄχι χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζῃ, οὔτε ὑποκινούμενος ἀπὸ κάποιαν ἀνάγκην. Ἀλλ' ὅμως εἰς τοὺς μαθητάς του δὲν τὰ προέλεγεν αὐτὰ δι' αὐτὸν καὶ μόνον τὸν λόγον, ἀλλά, ὅπως εἶπα προηγουμένως, ἀσκούμενοι μὲ τὴν προσδοκίαν, νὰ ἠμπορέσουν νὰ ὑποφέρουν εὐκολώτερα τὸ πάθος, καὶ νὰ μὴ συγκλονισθοῦν εἰς μεγάλον βαθμὸν ἐὰν αὐτὸ ἤρχετο ἐντελῶς ἀπροσδόκητα. Καὶ ἀκριβῶς διὰ τοῦτο, εἰς τὴν ἀρχὴν τοὺς ἔλεγε μόνον διὰ τὸν θάνατον, ὅταν ὅμως τὸ ἐσυνειδητοποίησαν αὐτὸ καὶ προητοιμάσθησαν καταλλήλως, τότε πλέον προσθέτει καὶ τὰ ἄλλα, ὅπως, ἐπὶ παραδείγματι, ὅτι θὰ τὸν παραδώσουν εἰς τοὺς ἐθνικούς, ὅτι θὰ τὸν ἐμπαίξουν καὶ θὰ τὸν μαστιγώσουν. Καὶ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ λοιπόν, ἀλλὰ καὶ ὅταν θὰ ἔβλεπαν νὰ περνοῦν τὰ δυσάρεστα, νὰ ἀνέμεναν, ἐξ αἰτίας τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ πάθους του, νὰ ἴδοῦν μὲ ἀγωνίαν καὶ τὴν ἀνάστασίν του. Καθ'

ψάμενος, καὶ τὰ δοκοῦντα εἶναι ἐπονείδιστα, εἰκότως ἔμελλε καὶ περὶ τῶν χρηστῶν πιστεύεσθαι.

Σκόπει δέ μοι, πῶς καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ σαφῶς τὸ πρᾶγμα οἰκονομεῖ. Οὔτε γὰρ ἐξ ἀρχῆς αὐτοῖς εἶπεν, ἵνα μὴ διαταράξῃ· οὔτε πρὸς αὐτῷ τῷ καιρῷ, ἵνα μὴ κἀντεῦθεν θορυβήσῃ· ἀλλ᾿ ὅτε πεῖραν αὐτοῦ τῆς δυνάμεως ἔλαβον ἀρκοῦσαν, ὅτε μεγάλας ἔδωκε τὰς ἐπαγγελίας περὶ τῆς ζωῆς τῆς αἰωνίου, τότε καὶ τὸν περὶ τούτων ἐμβάλλει λόγον, καὶ ἅπαξ καὶ δὶς καὶ πολλάκις, ἐνυφαίνων αὐτὸν τοῖς θαύμασι καὶ ταῖς διδασκαλίαις.

Ἕτερος δὲ εὐαγγελιστής φησιν, ὅτι καὶ τοὺς προφήτας παρῆγε μάρτυρας· ἄλλος δέ φησιν, ὅτι καὶ αὐτοὶ οὐ συνίεσαν τὰ λεγόμενα, ἀλλ᾿ ἦν κεκρυμένον τὸ ῥῆμα ἀπ᾿ αὐτῶν, καὶ ὅτι ἐθαμβοῦντο ἀκολουθοῦντες αὐτῷ. Οὐκοῦν ἀνήρηται, φησί, τῆς προρρήσεως τὸ κέρδος. Εἰ γὰρ μὴ ᾔδεσαν ἅπερ ἤκουον, οὐδὲ προσδοκᾶν εἶχον· μὴ προσδοκῶντες δέ, οὐδέ γυμνάζεσθαι ταῖς ἐλπίσιν. Ἐγὼ δὲ καὶ ἕτερον τούτου ἀπορώτερόν φημι, ὅτι εἰ μὴ ᾔδεσαν, πῶς ἐλυποῦντο; Καὶ γὰρ ἕτερός φησιν, ὅτι ἐλυποῦντο. Εἰ τοίνυν μὴ ᾔδεσαν, πῶς ἐλυποῦντο; πῶς Πέτρος ἔλεγεν· «Ἵλεώς σοι, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο;».

Τί οὖν ἔστιν εἰπεῖν; Ὅτι μὲν ἀποθανεῖται, ᾔδεσαν, εἰ καὶ μὴ σαφῶς τῆς οἰκονομίας ἠπίσταντο τὸ μυστήριον· οὔτε δὲ τὴν ἀνάστασιν σαφῶς ἠπίσταντο, οὔτε ἅπερ ἔμελλε κα-

---

9. Πρβλ. Λουκᾶ 18, 31.
10. Πρβλ. Λουκᾶ 18, 34.
11. Πρβλ. Μάρκ. 10, 32.
12. Πρβλ. Ματθ. 17, 23.
13. Ματθ. 16, 22.

ὅσον αὐτὸς ποὺ δὲν ἀπέκρυψε τὰ δυσάρεστα καὶ αὐτὰ ποὺ ἐφαίνοντο ὅτι ἦσαν πολὺ ἀτιμωτικὰ δι' αὐτόν, πολὺ φυσικὸν ἦτο νὰ γίνῃ πιστευτὸς καὶ διὰ τὰ εὐχάριστα πράγματα.

Ἀλλ' ὅμως, σὲ παρακαλῶ, πρόσεξε πῶς οἰκονομεῖ τὰ πράγματα κατὰ τρόπον ἄριστον καὶ ἀπὸ αὐτὸν τὸν χρόνον ἀκόμη. Διότι οὔτε ἀπὸ τὴν πρώτην στιγμὴν τοὺς τὸ εἶπε, διὰ νὰ μὴ τοὺς κλονίσῃ, οὔτε ὅταν ἐπλησίασεν ἀρκετὰ τὸ πάθος του, διὰ νὰ μὴ τοὺς θορυβήσῃ καὶ πάλιν, ἀλλὰ ὅταν ἐσυνειδητοποίησαν εἰς ἱκανοποιητικὸν βαθμὸν τὴν δύναμίν του καὶ τοὺς ἔδωσε μεγάλας ὑποσχέσεις περὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς, τότε πλέον τοὺς ὁμιλεῖ καὶ διὰ τὸ πάθος του μίαν φοράν, δύο καὶ πολλάκις, συνυφαίνοντας τοὺς λόγους του αὐτοὺς περὶ τοῦ πάθους μὲ τὰ θαύματα καὶ τὴν διδασκαλίαν του.

Ἄλλος δὲ εὐαγγελιστὴς λέγει, ὅτι παρουσίαζεν ὡς μάρτυρας περὶ τοῦ πάθους του καὶ τοὺς προφήτας[9]. Ἄλλος πάλιν λέγει, ὅτι οἱ μαθηταί του δὲν ἀντελήφθησαν τοὺς λόγους του, ἀλλ' ἦτο κρυμμένον εἰς αὐτοὺς τὸ νόημα τῶν λόγων του[10], καὶ ὅτι τὸν ἀκολουθοῦσαν κατάπληκτοι[11]. Ἄρα λοιπόν, θὰ εἰπῇ κάποιος, δὲν εἶχαν καμμίαν ὠφέλειαν ἀπὸ τὴν πρόρρησίν του. Διότι, ἐὰν δὲν κατενόουν αὐτὰ ποὺ ἤκουον, δὲν θὰ εἶχαν καὶ καμμίαν προσδοκίαν, μὴ ἔχοντες δὲ καμμίαν προσδοκίαν, οὔτε καὶ θὰ ἐγυμνάζοντο μὲ τὰς ἐλπίδας. Ἀλλ' ἐγὼ λέγω καὶ κάτι ἄλλο ποὺ εἶναι ἄξιον μεγαλυτέρας ἀπορίας, ὅτι δηλαδὴ ἐὰν δὲν κατενόουν τοὺς λόγους του, πῶς τότε ἐλυποῦντο; Καθ' ὅσον ἄλλος εὐαγγελιστὴς λέγει, ὅτι ἐλυποῦντο[12]. Ἐὰν λοιπὸν δὲν κατενόουν τοὺς λόγους του, πῶς ἐλυποῦντο; πῶς ὁ Πέτρος ἔλεγεν· «Ὁ Θεὸς νὰ σὲ λυπηθῇ καὶ νὰ σὲ φυλάξῃ, Κύριε, ἀπὸ τὰ κακὰ αὐτά· ὄχι δὲν πρέπει νὰ σοῦ συμβοῦν αὐτὰ ποὺ εἶπε»[13].

Ποίαν ἀπάντησιν λοιπὸν ἠμποροῦμεν νὰ δώσωμεν; Ἐγνώριζαν μὲν ὅτι θὰ ἀποθάνῃ, ἂν καὶ βέβαια δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ κατανοήσουν πλήρως τὸ μυστήριον τῆς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ· οὔτε τὴν ἀνάστασίν του ἐγνώριζαν πλήρως, οὔτε αὐτὰ ποὺ ἐπρόκειτο νὰ κάνῃ· καὶ αὐτὰ ἀκόμη ἤ-

τορθοῦν· καὶ τοῦτο ἦν κεκρυμμένον ἀπ' αὐτῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ἤλγουν. Ἑτέρους μὲν γὰρ ὑφ' ἑτέρων ἀναστάντας εἶδον· αὐτὸν δέ τινα ἀναστήσαντα ἑαυτόν, καὶ οὕτως ἀναστήσαντα ὡς μηκέτι λοιπὸν ἀποθανεῖν, οὐδέποτε εἶδον. Τοῦτο οὖν οὐ συνίεσαν πολλάκις λεγόμενον· ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸς οὗτος ὁ θάνατος τί ποτέ ἐστι, καὶ πῶς ἐπελεύσεται, σαφῶς ἠπίσταντο. Διὸ καὶ ἐθαμβοῦντο ἀκολουθοῦντες αὐτῷ· οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλ' ἔμοιγε δοκεῖ καὶ ἐκπλήττειν αὐτοὺς περὶ τοῦ πάθους διαλεγόμενος.

2. Ἀλλ' ὅμως οὐδὲν τούτων ἐποίει θαρρεῖν αὐτούς, καὶ ταῦτα συνεχῶς περὶ τῆς ἀναστάσεως ἀκούοντας. Καὶ γὰρ μετὰ τοῦ θανάτου καὶ τοῦτο μάλιστα αὐτοὺς ἐθορύβει, τὸ ἀκούειν ὅτι ἐμπαίξουσι καὶ μαστιγώσουσι, καὶ ὅσα τοιαῦτα. Ὅτε γὰρ ἐνενόησαν τὰ θαύματα, τοὺς δαιμονοῦντας οὓς ἠλευθέρωσε, τοὺς νεκροὺς οὓς ἤγειρε, τὰ ἄλλα πάντα ἅπερ ἐθαυματούργει, εἶτα ἤκουσαν τούτων, ἐξεπλήττοντο, εἰ ὁ ταῦτα ποιῶν ταῦτα πείσεται. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς ἀπορίαν ἐνέπιπτον, καὶ νῦν μὲν ἐπίστευον, νῦν δὲ ἠπίστουν, καὶ νοῆσαι οὐκ εἶχον τὰ λεγόμενα. Οὕτω γοῦν οὐ συνῆκαν σαφῶς τὸ λεγόμενον, ὡς τοὺς υἱοὺς Ζεβεδαίου παραυτὰ προσελθεῖν, καὶ περὶ προεδρίας αὐτῷ διαλεχθῆναι. «Θέλομεν» γάρ, φησίν, «ἵνα εἷς ἐκ δεξιῶν σου καθίσῃ, καὶ εἷς ἐξ εὐωνύμων». Πῶς οὖν οὗτος ὁ εὐαγγελιστής φησιν, ὅτι ἡ μήτηρ προσῆλθεν; Ἀμφότερα γενέσθαι εἰκός. Τὴν γὰρ μητέρα παρέλαβον, ὡς μείζονα τὴν ἱκετηρίαν ἐργασόμενοι, καὶ ταύ-

---

14. Μάρκ. 10, 35-38.
15. Πρβλ. Ματθ. 20, 20.

σαν κρυμμένα δι' αὐτούς. Καὶ ἀκριβῶς διὰ τοῦτο καὶ ἐλυποῦντο. Διότι εἶδαν ἄλλους νὰ ἀνασταίνωνται ἀπὸ ἄλλους, ἀλλ' δὲν εἶχαν ἰδεῖ ἀκόμη κάποιον νὰ ἀνασταίνῃ τὸν ἑαυτόν του, καὶ μάλιστα νὰ τὸν ἀνασταίνῃ κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε εἰς τὸ ἑξῆς πλέον νὰ μὴ εἶναι δυνατὸν ν' ἀποθάνῃ. Αὐτὸ λοιπόν, ἂν καὶ τοὺς τὸ ἔλεγε πολλὲς φορές, ὅμως δὲν ἠμπόρεσαν νὰ τὸ ἀντιληφθοῦν. Ἀλλὰ οὔτε καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιον τὸν θάνατον, τί τέλος πάντων εἶναι καὶ πῶς ἐπρόκειτο νὰ συμβῇ δὲν τὸ ἐγνώριζαν καθαρά. Διὰ τοῦτο καὶ τὸν ἀκολουθοῦσαν γεμᾶτοι ἀπὸ θαυμασμόν. Καὶ ὄχι δὲ μόνον δι' αὐτό, ἀλλὰ ἐγὼ τουλάχιστον νομίζω ὅτι ἐξεπλήσσοντο ἀκούοντες τοὺς λόγους του περὶ τοῦ πάθους του.

2. Ἀλλ' ὅμως τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτὰ δὲν τοὺς ἔκανε νὰ λαμβάνουν θάρρος, μολονότι ἤκουαν συνεχῶς νὰ τοὺς ὁμιλῇ περὶ τῆς ἀναστάσεώς του. Καθ' ὅσον μαζὶ μὲ τὸν θάνατόν του ἦτο καὶ αὐτὸ ποὺ κατ' ἐξοχὴν τοὺς ἔκανε ν' ἀνησυχοῦν, τὸ ὅτι ἤκουαν, ὅτι θὰ τὸν ἐμπαίξουν καὶ θὰ τὸν μαστιγώσουν καὶ ὅλα τὰ παρόμοια. Διότι ὅταν ἐνεθυμήθησαν τὰ θαύματα ποὺ ἔκανε, τοὺς δαιμονισμένους ποὺ ἠλευθέρωσε, τοὺς νεκροὺς ποὺ ἀνέστησε καὶ ὅλα τὰ ἄλλα θαύματα ποὺ ἐπιτελοῦσε καὶ ἤκουσαν ἐν συνεχείᾳ τὰ λόγια του αὐτά, κατελήφθησαν ἀπὸ ἔκπληξιν, ἐὰν ἦτο δυνατὸν νὰ πάθῃ αὐτά, αὐτὸς ποὺ ἐνήργει ὅλα αὐτά. Διὰ τοῦτο καὶ κατελαμβάνοντο ἀπὸ ἀπορίαν, καὶ ἄλλοτε μὲν ἐπίστευαν, ἄλλοτε δὲ ἔδειχναν δυσπιστίαν καὶ δὲν ἠμποροῦσαν νὰ κατανοήσουν τὰ λόγια του. Εἰς τόσον μεγάλον βαθμὸν μάλιστα ἔφθασεν ἡ ἀδυναμία των ν' ἀντιληφθοῦν καθαρὰ τὰ λόγια τοῦ Κυρίου, ὥστε εὐθὺς ἀμέσως νὰ τὸν πλησιάσουν οἱ υἱοὶ τοῦ Ζεβεδαίου καὶ νὰ συζητήσουν μαζί του διὰ τὴν πρωτοκαθεδρίαν. Διότι, λέγει, εἶπαν· «Θέλομεν νὰ καθίσωμεν ὁ ἕνας ἀπὸ τά δεξιὰ καὶ ὁ ἄλλος ἀπὸ τὰ ἀριστερά σου»[14]. Πῶς τότε λοιπὸν ὁ εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος λέγει, ὅτι ἐπλησίασε τὸν Κύριον ἡ μητέρα αὐτῶν;[15] φυσικὸν ἦτο καὶ τὰ δύο νὰ συνέβησαν. Διότι παρέλαβαν τὴν μητέρα τους, μὲ σκοπὸν νὰ με-

τη τὸν Χριστὸν δυσωπήσοντες. Ὅτι γὰρ τοῦτο ἀληθές, ὅπερ ἔφην, καὶ αὐτῶν μᾶλλον ἡ αἴτησις ἦν, καὶ αἰσχυνόμενοι προβάλλονται τὴν τεκοῦσαν, σκόπει πῶς πρὸς αὐτοὺς ἀποτείνει τὸν λόγον ὁ Χριστός. Μᾶλλον δὲ μάθωμεν τί πρότερον αἰτοῦσι, καὶ ἀπὸ ποίας γνώμη, καὶ πόθεν ἐπὶ τοῦτο ἦλθον.

Πόθεν οὖν ἐπὶ τοῦτο ἦλθον; Ἑώρων ἑαυτοὺς τιμωμένους παρὰ τοὺς ἄλλους, καὶ προσεδόκησαν ἐντεῦθεν ἐπιτεύξασθαι καὶ τῆς αἰτήσεως ταύτης. Ἀλλὰ τί ποτέ ἐστιν ὃ αἰτοῦσιν; Ἄκουσον ἑτέρου εὐαγγελιστοῦ τοῦτο σαφῶς ἐκκαλύπτοντος. «Διὰ γὰρ τὸ ἐγγὺς εἶναι», φησί, «τῆς Ἰερουσαλήμ, καὶ δοκεῖν ὅτι ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἤδη ἀποφανεῖται», ταῦτα ᾔτουν. Ἐνόμιζον γάρ, ὅτι ἐπὶ θύραις αὕτη καὶ αἰσθητή, καὶ ἀπολαύσαντες ὧν ᾔτουν, οὐδὲν ὑποστήσονται τῶν λυπηρῶν. Οὐδὲ γὰρ δι' αὐτὴν μόνον αὐτὴν ἐζήτουν, ἀλλ' ὡς καὶ διαφευξόμενοι τὰ δυσχερῆ. Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς τούτων πρῶτον αὐτοὺς ἀπάγει τῶν λογισμῶν, κελεύων σφαγὰς καὶ κινδύνους καὶ τὰ ἔσχατα ἀναμένειν δεινά. «Δύνασθε» γάρ, φησί, «πιεῖν τὸ ποτήριον ὃ ἐγὼ πίνω;».

Ἀλλὰ μηδεὶς θορυβείσθω, τῶν ἀποστόλων οὕτως ἀτελῶς διακειμένων. Οὔπω γὰρ ὁ σταυρὸς ἦν τελεσθείς, οὔπω πνεύματος χάρις δοθεῖσα. Εἰ δὲ βούλει μαθεῖν αὐτῶν τὴν ἀρετήν, μετὰ ταῦτα αὐτοὺς κατάμαθε, καὶ ὄψει παντὸς πάθους ἀνωτέρους. Διὰ γὰρ τοῦτο ἐκκαλύπτει αὐτῶν τὰ ἐλαττώμα-

16. Λουκᾶ 19, 11.

γαλώσουν τὴν παράκλησίν τους, καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον νὰ συγκινήσουν τὸν Χριστόν. Τὸ ὅτι λοιπὸν εἶναι ἀληθινὸν αὐτὸ ποὺ εἶπα καὶ ὅτι ἡ παράκλησις ἦτο μᾶλλον ἰδική τους, ἀλλὰ παρουσιάζουν ἀπὸ ἐντροπὴν τὴν μητέραν τους, πρόσεξε πῶς ὁ Χριστὸς ἀπευθύνει πρὸς αὐτοὺς τὸν λόγον. Καλύτερα ὅμως ἂς προσπαθήσωμεν νὰ γνωρίσωμεν κατὰ πρῶτον ποῖον εἶναι αὐτὸ ποὺ ζητοῦν, μὲ ποίαν διάθεσιν τὸ ζητοῦν καὶ τί ἦτο ἐκεῖνο ποὺ τοὺς ὡδήγησε νὰ ἐνεργήσουν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον.

Ἀπὸ τί λοιπὸν παρακινούμενοι ἔφθασαν εἰς αὐτὴν τὴν ἐνέργειάν τους; Ἔβλεπαν ὅτι ἔχαιρον ἐκτιμήσεως ἐκ μέρους τῶν ἄλλων ἀνθρώπων καὶ ἤλπισαν ὅτι ἐξ αἰτίας αὐτοῦ θὰ ἐπιτύχουν νὰ ἐκπληρωθῇ καὶ αὐτὴ ἡ αἴτησίς τους. Ἀλλὰ τί τέλος πάντων εἶναι αὐτὸ τὸ ὁποῖον ζητοῦν; Ἄκουσε ἄλλον εὐαγγελιστὴν ὁ ὁποῖος ἀποκαλύπτει αὐτὸ πολὺ καθαρά. Διότι, λέγει, ἐζητοῦσαν αὐτὰ «ἐπειδὴ ἐπλησίαζαν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ἐνόμιζαν ὅτι ἀμέσως θ' ἀποκαλυφθῇ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ»[16]. Ἐνόμιζαν δηλαδή, ὅτι ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ εὑρίσκεται πλησίον τους καὶ ὅτι εἶναι αἰσθητή, καὶ ὅτι δὲν ἐπρόκειτο νὰ ὑποστοῦν τίποτε τὸ δυσάρεστον, ἐὰν ἤθελαν ἐπιτύχει αὐτὸ ποὺ ἐζητοῦσαν. Διότι δὲν ἐζητοῦσαν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ μόνον δι' αὐτὴν καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ ἀποφύγουν τὰ δυσάρεστα. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς κατ' ἀρχὴν τοὺς ἀπαλλάσσει ἀπὸ αὐτὰς τὰς σκέψεις λέγοντάς τους ὅτι πρέπει ν' ἀναμένουν σφαγάς, κινδύνους καὶ τὰ πιὸ φοβερώτερα κακά. Διότι, λέγει, «Ἠμπορεῖτε νὰ πίετε τὸ ποτήριον ποὺ πίνω ἐγώ;».

Ἀλλὰ κανεὶς ἂς μὴ ἀνησυχῇ, ἐπειδὴ εἶναι τόσον ἀτελὴς ἡ πνευματικὴ κατάστασις τῶν μαθητῶν. Διότι δὲν εἶχεν ἀκόμη λάβει χώραν τὸ σταυρικὸν πάθος τοῦ Κυρίου καὶ οὔτε εἶχεν ἀκόμη δοθῇ ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἐὰν ὅμως θέλῃς νὰ γνωρίσῃς τὴν ἀρετήν τους, ἐξέτασέ τους μετὰ ἀπὸ αὐτὰ τὰ γεγονότα, καὶ θὰ τοὺς εὕρῃς νὰ εἶναι ἀνώτεροι ἀπὸ κάθε πάθος. Διότι ἀκριβῶς διὰ τοῦτο φανερώνει τὰ ἐ-

τα, ἵνα μετὰ ταῦτα γνῷς, τίνες ἀπὸ τῆς χάριτος ἐγένοντο. Ὅτι μὲν οὖν οὐδὲν πνευματικὸν ᾔτουν, οὐδὲ ἔννοιαν τῆς ἄνω βασιλείας εἶχον, δῆλον ἐντεῦθεν. Πλὴν ἴδωμεν καὶ πῶς προσέρχονται καὶ τί λέγουσι.

«Θέλομεν», φησίν, «ἵνα ὃ ἐὰν αἰτήσωμέν σε ποιήσῃς ἡμῖν». Καὶ πρὸς αὐτοὺς ὁ Χριστός· «Τί θέλετε;»· οὐκ ἀγνοῶν, ἀλλ' ἵνα ἀναγκάσῃ ἀποκρίνασθαι, καὶ ἀνακαλύψῃ τὸ ἕλκος, καὶ οὕτως ἐπιθῇ τὸ φάρμακον. Οἱ δὲ ἐρυθριῶντες καὶ αἰσχυνόμενοι, ἐπειδὴ ὑπὸ πάθους ἀνθρωπίνου πρὸς τοῦτο ἦεσαν, κατ' ἰδίαν ἐκτὸς τῶν μαθητῶν λαβόντες αὐτὸν ἠρώτησαν. Προεπορεύθησαν γάρ, φησίν, ὥστε μὴ γενέσθαι αὐτοῖς κατάδηλον, καὶ οὕτως εἶπον ἅπερ ἐβούλοντο. Ἐβούλοντο δέ, ὡς ἔγωγε οἶμαι, ἐπειδὴ ἤκουον, ὅτι «Ἐπὶ δώδεκα θρόνους καθεδεῖσθε», τὴν προεδρίαν τῆς καθέδρας ταύτης λαβεῖν. Καὶ ὅτι μὲν τῶν ἄλλων πλέον εἶχον, ᾔδεσαν· ἐδεδοίκεσαν δὲ Πέτρον, καὶ λέγουσιν· «εἰπέ, ἵνα εἷς ἐκ δεξιῶν σου καθίσῃ καὶ εἷς ἐξ εὐωνύμων»· καὶ κατεπείγουσι λέγοντες, «εἰπέ».

Τί οὖν αὐτός; Δηλῶν, ὅτι οὐδὲν πνευματικὸν ᾔτουν, οὔτε εἰ ᾔδεσαν πάλιν ὅπερ ᾔτουν, ἐτόλμησαν ἂν τοσοῦτον αἰτῆσαι, φησίν· «Οὐκ οἴδατε τί αἰτεῖσθε»· πῶς μέγα, πῶς θαυμαστόν, πῶς ὑπερβαῖνον καὶ τὰς ἄνω δυνάμεις. Εἶτα ἐπάγει· «Δύνασθε πιεῖν τὸ ποτήριον, ὃ ἐγὼ μέλλω πίνειν, καὶ τὸ βάπτισμα, ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτισθῆναι;». Εἶδες πῶς εὐθέως ἀπήγαγε τῆς ὑπονοίας, ἀπὸ τῶν ἐναντίων αὐ-

17. Μάρκ. 10, 35.
18. Μάρκ. 10, 36.
19. Μάρκ. 10, 35.
20. Ματθ. 19, 28.

λαττώματά τους, ὥστε εἰς τὴν συνέχειαν νὰ γνωρίσῃς ποῖοι ἔγιναν μὲ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Τὸ ὅτι λοιπὸν δὲν ἐζητοῦσαν τίποτε τὸ πνευματικόν, οὔτε εἶχαν καμμίαν ἰδέαν διὰ τὴν οὐράνιον βασιλείαν, γίνεται φανερὸν ἀπὸ τὰ ὅσα ἐλέχθησαν. Πλὴν ὅμως ἐμεῖς ἂς ἐξετάσωμεν καὶ πῶς τὸν πλησιάζουν καὶ τί τοῦ λέγουν.

«Θέλομεν», λέγει, «νὰ πραγματοποιήσῃς αὐτὸ ποὺ θὰ σοῦ ζητήσωμεν»[17]. Καὶ ὁ Χριστὸς ἀπαντᾷ πρὸς αὐτούς· «Τί θέλετε;»[18]· ὄχι ἐπειδὴ τὸ ἀγνοοῦσεν, ἀλλὰ διὰ νὰ τοὺς ἐξαναγκάσῃ ν' ἀπαντήσουν διὰ νὰ ἀποκαλύψῃ τὸ τραῦμα, καὶ ἔτσι νὰ θέσῃ τὸ φάρμακον. Ἐκεῖνοι ὅμως, κατακόκκινοι ἀπὸ ἐντροπήν, ἐπειδὴ ἔφθασαν εἰς αὐτὴν τὴν ἐνέργειάν τους ὑποκινούμενοι ἀπὸ ἀνθρώπινον πάθος, τὸν ἐπῆραν ἰδιαιτέρως μακρυὰ ἀπὸ τοὺς ἄλλους μαθητὰς καὶ τὸν ἠρώτησαν. Διότι, λέγει, ἐπλησίασαν πολὺ κοντά του[19], ὥστε νὰ μὴ τοὺς ἀντιληφθοῦν οἱ ἄλλοι μαθηταί, καὶ ἔτσι τοῦ εἶπαν αὐτὰ ποὺ ἤθελαν. Ἤθελαν δέ, κατὰ τὴν γνώμην μου, ἐπειδὴ ἤκουαν, ὅτι «Θὰ καθίσετε ἐπάνω εἰς δώδεκα θρόνους»[20], νὰ λάβουν τὴν προεδρίαν αὐτῆς τῆς καθέδρας. Καὶ τὸ ἐγνώριζαν βέβαια ὅτι ἔχαιρον ἰδιαιτέρας ἐκτιμήσεως ἀπὸ τὸν Κύριον ἔναντι τῶν ἄλλων μαθητῶν, ἀλλ' ἐφοβοῦντο τὸν Πέτρον καὶ ἔτσι τοῦ λέγουν· «Δῶσε ἐντολήν, ὥστε νὰ καθίσῃ ἕνας εἰς τὰ δεξιά σου καὶ ὁ ἄλλος εἰς τὰ ἀριστερά σου»· καὶ τὸν ἐκβιάζουν, λέγοντές του, «δῶσε ἐντολήν».

Τί κάνει λοιπὸν ὁ Κύριος; Διὰ ν' ἀντιληφθοῦν, ὅτι δὲν ἐζητοῦσαν τίποτε τὸ πνευματικόν, οὔτε πάλιν, ἐὰν ἐγνώριζαν αὐτὸ ποὺ ἐζητοῦσαν, θὰ ἐτολμοῦσαν νὰ τὸ ζητήσουν κατὰ τέτοιον τρόπον, τοὺς λέγει· «Δὲν γνωρίζετε τί ζητεῖτε», διότι αὐτὸ εἶναι πολὺ μεγάλο, πάρα πολὺ ἄξιον θαυμασμοῦ, ποὺ ὑπερβαίνει καὶ τὰς οὐρανίους δυνάμεις. Ἀκολούθως προσθέτει· «Ἠμπορεῖτε νὰ πίετε τὸ ποτήριον, τὸ ὁποῖον ἐγὼ πρόκειται νὰ πίω, καὶ νὰ βαπτισθῆτε μὲ τὸ βάπτισμα, μὲ τὸ ὁποῖον ἐγὼ θὰ βαπτισθῶ;». Βλέπεις πῶς τοὺς ἀπήλλαξεν ἀπὸ τὴν σκέψιν αὐτήν, ὁμιλῶντας τους διὰ τὰ

τοῖς διαλεχθείς; Ὑμεῖς μὲν γὰρ περὶ τιμῆς καὶ στεφάνων μοι διαλέγεσθε, φησίν, ἐγὼ δὲ περὶ ἀγώνων ὑμῖν καὶ ἱδρώτων. Οὐ γάρ ἐστιν οὗτος ὁ τῶν ἐπάθλων καιρός, οὐδὲ νῦν ἡ δόξα μου φανεῖται ἐκείνη, ἀλλὰ σφαγῆς καὶ πολέμων καὶ κινδύνων τὰ παρόντα. Καὶ ὅρα πῶς τῷ τρόπῳ τῆς ἐρωτήσεως καὶ προτρέπει καὶ ἐφέλκεται. Οὐ γὰρ εἶπε, 'Δύνασθε σφαγῆναι; δύνασθε τὸ αἷμα ὑμῶν ἐκχεεῖν;' ἀλλὰ πῶς; «Δύνασθε πιεῖν τὸ ποτήριον;». Εἶτα ἐφελκόμενός φησιν· «ὃ ἐγὼ μέλλω πίνειν», ἵνα τῇ πρὸς αὐτὸν κοινωνίᾳ προθυμότεροι γένωνται. Καὶ βάπτισμα αὐτὸ πάλιν καλεῖ, δεικνὺς μέγαν ἀπὸ τῶν γινομένων τὸν καθαρμὸν ἐσόμενον τῇ οἰκουμένῃ.

«Λέγουσιν αὐτῷ· δυνάμεθα». Ἀπὸ τῆς προθυμίας εὐθέως ἐπηγγείλαντο, οὐδὲ τοῦτο εἰδότες ὅπερ εἶπον, ἀλλὰ προσδοκῶντες ἀκούσασθε ὅπερ ᾔτησαν. Τί οὖν αὐτός; «Τὸ μὲν ποτήριόν μου πίεσθε, καὶ τὸ βάπτισμα, ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτισθήσεσθε». Μεγάλα αὐτοῖς προεφήτευσεν ἀγαθά· τουτέστι, μαρτυρίου καταξιωθήσεσθε, καὶ ταῦτα πείσεσθε ἅπερ ἐγώ· βιαίῳ θανάτῳ τὴν ζωὴν καταλύσετε καὶ τούτων μοι κοινωνήσετε. «Τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται παρὰ τοῦ Πατρός μου».

3. Ἐπάρας αὐτῶν τὰς ψυχάς, καὶ ὑψηλοτέρας ποιήσας, καὶ πρὸς λύπην ἀχειρώτους ἐργασάμενος, τότε διορθοῦται αὐτῶν τὴν αἴτησιν. Ἀλλὰ τί ποτέ ἐστι τὸ νῦν εἰρημένον; Καὶ γὰρ δύο ἐστὶ τὰ ζητούμενα παρὰ πολλῶν· ἓν μέν, εἰ

ἀντίθετα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἐζήτησαν; Διότι, λέγει, σεῖς μὲν μοῦ ὁμιλεῖτε περὶ τιμῆς καὶ στεφάνων, ἐνῷ ἐγὼ σᾶς ὁμιλῶ δι' ἀγῶνας καὶ ἱδρῶτας. Καθ' ὅσον ὁ παρὼν καιρὸς δὲν εἶναι καιρὸς ἐπάθλων, οὔτε τώρα πρόκειται ν' ἀποκαλυφθῇ ἡ δόξα μου ἐκείνη, ἀλλ' ὁ παρὼν καιρὸς εἶναι καιρὸς σφαγῆς, πολέμων καὶ κινδύνων. Καὶ πρόσεξε πῶς, μὲ τὴν ἐρώτησιν ποὺ τοὺς κάνει, καὶ τοὺς προτρέπει καὶ τοὺς προσελκύει; Διότι δὲν εἶπεν, 'Ἠμπορεῖτε νὰ σφαγῆτε; ἠμπορεῖτε νὰ χύσετε τὸ αἷμα σας;', ἀλλὰ τί τοὺς εἶπεν; «Ἠμπορεῖτε νὰ πίετε τὸ ποτήριον;». Ἔπειτα διὰ νὰ τοὺς προσελκύσῃ λέγει· «τὸ ὁποῖον πρόκειται ἐγὼ νὰ πίω;», ὥστε νὰ τοὺς κάνῃ προθυμοτέρους εἰς τὰς σχέσεις τους μὲ αὐτόν. Καὶ εἰς τὴν συνέχειαν τὸ ὀνομάζει καὶ βάπτισμα τὸ πάθος του, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι θὰ εἶναι πολὺ μεγάλος ὁ καθαρισμὸς τῆς οἰκουμένης ποὺ θὰ προέλθῃ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ θὰ συμβοῦν.

«Λέγουν εἰς αὐτόν· ἠμποροῦμεν». Λόγῳ τῆς προθυμίας των ὑπεσχέθησαν ἀμέσως, χωρὶς νὰ γνωρίζουν οὔτε καὶ αὐτὸ ποὺ εἶπαν τί ἐσήμαινεν, ἀλλὰ τὸ εἶπαν μὲ τὴν ἐλπίδα ν' ἀκούσουν αὐτὸ ποὺ ἐζήτησαν. Τί λοιπὸν τοὺς ἀπαντᾷ ἐκεῖνος; «Τὸ μὲν ποτήριόν μου θὰ τὸ πίετε καὶ ἐσεῖς, καὶ τὸ βάπτισμα μὲ τὸ ὁποῖο θὰ βαπτισθῶ ἐγώ, θὰ βαπτισθῆτε καὶ ἐσεῖς». Μὲ τοὺς λόγους αὐτοὺς τοὺς προεφήτευσε πολὺ μεγάλα ἀγαθά· δηλαδή, θὰ ἀξιωθῆτε νὰ ὑποστῆτε καὶ ἐσεῖς τὸ μαρτύριόν μου καὶ θὰ πάθετε αὐτὰ ποὺ θὰ ὑποστῶ ἐγώ, διότι θὰ τελειώσετε τὴν ζωήν σας μὲ βίαιον θάνατον, καὶ ἔτσι θὰ γίνετε μέτοχοι τῶν παθημάτων μου. «Τὸ νὰ καθήσετε ὅμως εἰς τὰ δεξιά μου καὶ εἰς τὰ ἀριστερά μου δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἐμένα, ἀλλ' αὐτὸ θὰ δοθῇ εἰς ἐκείνους ποὺ ἔχει ἑτοιμασθῆ ἀπὸ τὸν Πατέρα μου».

3. Ἀφοῦ δηλαδὴ ἐγέμισε τὰς ψυχάς των μὲ θάρρος καὶ τὰς ἀνύψωσε πνευματικὰ καὶ τὰς ἔκανε ἀκαταβλήτους ἀπὸ τὴν λύπην, τότε πλέον διορθώνει καὶ τὸ αἴτημά τους. Ἀλλὰ τί τέλος πάντων σημαίνουν οἱ λόγοι αὐτοὶ τοῦ Κυρίου; Καθ' ὅσον δύο εἶναι αἱ ἐξηγήσεις ποὺ δίδουν οἱ πολ-

ἡτοίμασταί τισι τὸ καθίσαι ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ· ἕτερον δέ, εἰ ὁ πάντων Κύριος ἐκείνοις, οἷς ἡτοίμασται, κύριος οὐκ ἔστι παρασχεῖν. Τί οὖν ἐστι τὸ εἰρημένον; Ἂν τὸ πρότερον λύσωμεν, τότε καὶ τὸ δεύτερον τοῖς ζητοῦσιν ἔσται σαφές. Τί οὖν ἐστι τοῦτο; Οὐδεὶς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ καθεδεῖται, οὐδὲ ἐξ εὐωνύμων. Ἄβατος γὰρ πᾶσιν ὁ θρόνος ἐκεῖνος· οὐκ ἀνθρώποις λέγω καὶ ἁγίοις καὶ ἀποστόλοις, ἀλλὰ καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀρχαγγέλοις καὶ πάσαις ταῖς ἄνω δυνάμεσιν. Ὡς γοῦν ἐξαίρετον τοῦ Μονογενοῦς τίθησιν αὐτὸ ὁ Παῦλος λέγων· «Πρὸς τίνα δὲ τῶν ἀγγέλων εἴρηκέ ποτε· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου; Καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἀγγέλους φησίν· Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα· πρὸς δὲ τὸν Υἱόν, Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός».

Πῶς οὖν φησι, «Τὸ καθίσαι ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι», ὡς ὄντων τινῶν τῶν καθεδουμένων; Οὐχ ὡς ὄντων, ἄπαγε· ἀλλὰ πρὸς τὴν ὑπόνοιαν ἀπεκρίνατο τῶν ἐρωτώντων, συγκαταβαίνων αὐτῶν τῇ διανοίᾳ. Οὐδὲ γὰρ ᾔδεσαν τὸν ὑψηλὸν θρόνον ἐκεῖνον καὶ τὴν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καθέδραν, ὅπου γε καὶ τὰ πολλῷ τούτων καταδεέστερα καὶ καθ' ἡμέραν αὐτοῖς ἐνηχούμενα ἠγνόουν· ἀλλ' ἓν ἐζήτουν μόνον, τῶν πρωτείων ἀπολαῦσαι καὶ πρὸ τῶν ἄλλων στῆναι καὶ μηδένα εἶναι πρὸ αὐτῶν παρ' αὐτῷ· ὅπερ καὶ ἤδη ἔφθην εἰπών, ὅτι ἐπειδὴ δώδεκα θρόνους ἤκουσαν, ἀγνοήσαντες ὅ τι ποτέ ἐστι τὸ εἰρημένον, τὴν

---

21. Ἑβρ. 1, 13, 7-8.

λοί. Τὸ πρῶτον εἶναι, ἐὰν ἔχῃ ἑτοιμασθῆ δι' ὡρισμένους νὰ καθίσουν εἰς τὰ δεξιά του, τὸ δὲ δεύτερον, ἐὰν ὁ Κύριος ὅλων ἐκείνων, διὰ τοὺς ὁποίους ἔχουν ἑτοιμασθῆ, δὲν ἔχῃ τὴν δύναμιν νὰ τοὺς τὰ παράσχῃ. Τί λοιπὸν σημαίνουν οἱ λόγοι αὐτοὶ τοῦ Κυρίου; Ἐὰν λύσωμεν τὸ πρῶτον ἐρώτημα, τότε θὰ γίνῃ σαφὲς εἰς τοὺς ἐρευνητὰς καὶ τὸ δεύτερον. Ποία λοιπὸν ἡ σημασία αὐτοῦ; Κανεὶς δὲν θὰ καθίσῃ εἰς τὰ δεξιά του, οὔτε εἰς τὰ ἀριστερά του. Διότι ὁ θρόνος ἐκεῖνος εἶναι ἀπλησίαστος δι' ὅλους γενικῶς· καὶ δὲν ἐννοῶ διὰ τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς ἁγίους καὶ τοὺς ἀποστόλους, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ἀγγέλους καὶ ἀρχαγγέλους καὶ δι' ὅλας γενικῶς τὰς οὐρανίους δυνάμεις, καθὼς βέβαια καὶ ὁ Παῦλος παρουσιάζει αὐτὸ ὡς ἀποκλειστικὸν γνώρισμα τοῦ Μονογενοῦς Υἱοῦ μὲ τοὺς λόγους του· «Πρὸς ποῖον δὲ ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους ἔχει εἰπεῖ ποτέ· Κάθεσε εἰς τὰ δεξιά μου; Καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἀγγέλους λέγει· Ἐκεῖνος ποὺ κάνει τοὺς ἀγγέλους του ὡσὰν τοὺς ἀνέμους· πρὸς δὲ τὸν Υἱόν· Ὁ θρόνος σου, Θεέ μου»[21].

Πῶς λοιπὸν λέγει, «Τὸ νὰ καθίσῃ εἰς τὰ δεξιά μου καὶ εἰς τὰ ἀριστερά μου δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἐμένα νὰ τὸ δώσω», ὡσὰν νὰ ὑπάρχουν ὡρισμένοι ποὺ ἤδη κάθονται ἐκεῖ; Δὲν τὸ λέγει ὡσὰν νὰ ὑπάρχουν ἐκεῖ καθισμένοι· μακρυὰ ἀπὸ ἐδῶ αὐτὴ ἡ σκέψις· ἀλλ' ἀπήντησεν εἰς τὴν σκέψιν αὐτῶν ποὺ τὸν ἠρώτησαν, δείχνοντας συγκατάβασιν εἰς τὴν ἀτελῆ ἀκόμη πνευματικότητά των. Διότι δὲν ἐγνώριζαν ἀκόμη τὸν ὑψηλὸν ἐκεῖνον θρόνον καὶ τὴν εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Πατρὸς καθέδραν τοῦ Υἱοῦ, καθ' ἣν στιγμὴν ἀγνοοῦσαν ἀκόμη καὶ ἐκεῖνα ποὺ ἦσαν κατὰ πολὺ κατώτερα αὐτῶν καὶ ἤκουαν καθημερινῶς νὰ τοὺς ὁμιλῇ δι' αὐτά. Ἀλλ' ἕνα μόνον ἐζητοῦσαν· ν' ἀπολαύσουν τὰ πρωτεῖα καὶ νὰ τοποθετηθοῦν μπροστὰ ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ νὰ μὴ εἶναι κανεὶς πρὶν ἀπὸ αὐτοὺς κοντὰ εἰς τὸν Κύριον. Καὶ ὅπως προανέφερα, ἐπειδὴ ἤκουσαν νὰ τοὺς ὁμιλῇ διὰ δώδεκα θρόνους, μὴ ἀντιληφθέντες τὸ βαθύτερον νόημα τῶν λόγων του, ἐζήτησαν νὰ

προεδρίαν ἐπεζήτησαν.

Ὃ τοίνυν φησὶν ὁ Χριστός, τοῦτό ἐστιν· ἀποθανεῖσθε μὲν δι' ἐμὲ καὶ σφαγήσεσθε τοῦ κηρύγματος ἕνεκεν καὶ κοινωνήσετέ μοι κατὰ τὸ πάθος· οὐ μὴν ἀρκεῖ τοῦτο ποιῆσαι τῆς προεδρίας ὑμᾶς ἀπολαῦσαι, καὶ τὴν πρώτην τάξιν κατασχεῖν. Ἂν γάρ τις ἕτερος ἔλθῃ μετὰ τοῦ μαρτυρίου καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν ἀρετὴν κεκτημένος πολλῷ πλείονα ὑμῶν, οὐκ ἐπειδὴ φιλῶ νῦν ὑμᾶς, καὶ τῶν ἄλλων προκρίνω, διὰ τοῦτο παρωσάμενος ἐκεῖνον τὸν ἀπὸ τῶν ἔργων κηρυττόμενον, ὑμῖν δώσω τὰ πρωτεῖα. Ἀλλ' οὕτω μὲν οὐκ εἶπεν, ὥστε μὴ λυπῆσαι· αἰνιγματωδῶς δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο αἰνίττεται λέγων· «Τὸ μὲν ποτήριόν μου πίεσθε, καὶ τὸ βάπτισμα, ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτισθήσεσθε· τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου καὶ ἐξ εὐωνύμων οὐκ ἔστιν ἐμὸν τοῦτο δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται».

Τίσι δὲ ἡτοίμασται; Τοῖς ἀπὸ τῶν ἔργων δυναμένοις γενέσθαι λαμπροῖς. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλὰ τοῦ Πατρός μου, ἵνα μὴ ἀσθενεῖν, μηδὲ ἀτονεῖν αὐτὸν φαίη τις πρὸς τὴν ἀντίδοσιν· ἀλλὰ πῶς; «Οὐκ ἔστιν ἐμόν, ἀλλ' ἐκείνων οἷς ἡτοίμασται». Ἵνα δὲ καὶ σαφέστερον ὃ λέγω γένηται, ἐπὶ ὑποδείγματος αὐτὸ γυμνάσωμεν, καὶ ὑποθώμεθα εἶναί τινα ἀγωνοθέτην, εἶτα ἀθλητὰς ἀρίστους πολλοὺς εἰς τὸν ἀγῶνα κατιέναι τοῦτον, καί τινας δύο προσελθόντας τῶν ἀθλητῶν τῶν μάλιστα ᾠκειωμένων τῷ ἀγωνοθέτῃ λέγειν, ὅτι ποίησον ἡμᾶς στεφανωθῆναι καὶ ἀνακηρυχθῆναι, θαρροῦντας τῇ πρὸς αὐτὸν εὐνοίᾳ καὶ φι-

τοὺς δοθῇ ἡ πρωτοκαθεδρία.

Οἱ λόγοι τοῦ Χριστοῦ ἔχουν τὴν ἑξῆς σημασίαν. Θ' ἀποθάνετε βέβαια δι' ἐμένα καὶ θὰ σφαγῆτε χάριν τοῦ κηρύγματος καὶ θὰ ὑποστῆτε τὸ ἴδιον πάθος μὲ τὸ ἰδικόν μου, ἀλλ' αὐτὸ δὲν ἀρκεῖ διὰ νὰ σᾶς κάνῃ ν' ἀπολαύσετε τὴν πρωτοκαθεδρίαν καὶ νὰ καταλάβετε τὴν πρώτην θέσιν. Διότι ἐὰν ἔλθῃ κάποιος ἄλλος, ὁ ὁποῖος, μαζὶ μὲ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον, ἔχει ἀποκτήσει καὶ ὅλην τὴν ἄλλην γενικῶς τὴν ἀρετὴν κατὰ πολὺ περισσότερον ἀπὸ σᾶς, δὲν σημαίνει, ἐπειδὴ σᾶς ἀγαπῶ τώρα ἐσᾶς καὶ σᾶς προτιμῶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ὅτι θὰ παραβλέψω ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ἐκεῖνον ποὺ λάμπει μὲ τὰ ἔργα του, καὶ θὰ δώσω εἰς ἐσᾶς τὰ πρωτεῖα. Ὅμως δὲν τοὺς ὡμίλησεν ἔτσι, διὰ νὰ μὴ τοὺς λυπήσῃ, ἀλλὰ κατὰ τρόπον αἰνιγματικὸν τοὺς εἶπε τὸ ἴδιο πρᾶγμα, λέγοντάς τους· «Τὸ μὲν ποτήριόν μου θὰ τὸ πίετε, καὶ τὸ βάπτισμα, τὸ ὁποῖο ἐγὼ βαπτίζομαι, θὰ βαπτισθῆτε· ὅμως τὸ νὰ καθήσετε εἰς τά δεξιά μου καὶ ἀριστερά μου, αὐτὸ δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἐμένα, ἀλλὰ θὰ δοθῇ εἰς ἐκείνους διὰ τοὺς ὁποίους ἔχει ἑτοιμασθῇ».

Διὰ ποίους ὅμως ἔχει ἑτοιμασθῇ; Δι' ἐκείνους ποὺ ἠμποροῦν νὰ γίνουν ἔνδοξοι μὲ τὰ ἔργα τους. Διὰ τοῦτο δὲν εἶπε, 'Δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἐμένα νὰ τὸ δώσω αὐτό', ἀλλ' εἶπε, τοῦτο εἶναι δικαίωμα τοῦ Πατρός μου, ὥστε νὰ μὴ ἠμπορῇ κανεὶς νὰ εἰπῇ ὅτι αὐτὸς δὲν ἠμπορεῖ ἢ ὅτι δὲν ἔχει τὴν δύναμιν τῆς ἀνταποδόσεως ἀγαθῶν. Ἀλλὰ ποίαν ἀπάντησιν ἔδωσεν; «Δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἐμένα, ἀλλὰ θὰ δοθῇ εἰς ἐκείνους διὰ τοὺς ὁποίους ἔχει ἑτοιμασθῇ». Διὰ νὰ γίνῃ ὅμως ἀκόμη πιὸ σαφὲς αὐτὸ ποὺ λέγω, ἂς τὸ ἐξηγήσωμεν βάσει ἑνὸς παραδείγματος, καὶ ἂς ὑποθέσωμεν ὅτι ὑπάρχει κάποιος ἀγωνοθέτης καὶ ὅτι εἰς τὴν συνέχειαν προσῆλθαν πολλοὶ ἄριστοι ἀθληταὶ διὰ νὰ μετάσχουν εἰς τὸν ἀγῶνα. Δύο δὲ ἀπὸ τοὺς ἀθλητάς, ποὺ ἦσαν πάρα πολὺ γνωστοὶ εἰς τὸν ἀγωνοθέτη, στηριζόμενοι εἰς τὴν εὔνοιαν καὶ φιλίαν αὐτοῦ, πλησιάσαντες αὐτὸν τοῦ εἶπαν νὰ ἐνεργήσῃ ἔτσι,

λίᾳ· ἐκεῖνον δὲ πρὸς αὐτοὺς λέγειν, οὐκ ἔστιν ἐμὸν τοῦτο δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται ἀπὸ τῶν πόνων καὶ τῶν ἱδρώτων· ἆρ' οὖν καταγνωσόμεθα αὐτοῦ ἀσθένειαν; Οὐδαμῶς; ἀλλ' ἀποδεξόμεθα αὐτὸν τῆς δικαιοσύνης καὶ τοῦ ἀπροσωπολήπτου.

Ὥσπερ οὖν ἐκεῖνον οὐκ ἂν φαίημεν ἀτονοῦντα μὴ διδόναι τὸν στέφανον, ἀλλὰ μὴ βουλόμενον διαφθεῖραι τῶν ἀγώνων τὸν νόμον, μηδὲ συνταράξαι τοῦ δικαίου τὴν τάξιν· οὕτω δὴ καὶ τὸν Χριστὸν εἴποιμι ἂν τοῦτο εἰρηκέναι, πανταχόθεν αὐτοὺς συνελαύνοντα, μετὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν, εἰς τὴν τῶν οἰκείων κατορθωμάτων ἐπίδειξιν τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας καὶ τῆς εὐδοκιμήσεως ἔχειν. Διὰ τοῦτό φησιν, «οἷς ἡτοίμασται». Τί γάρ, φησίν, ἐὰν ἕτεροι φανῶσιν ὑμῶν βελτίους; τί δὲ ἂν μείζονα ἐργάσωνται; Μὴ γὰρ ἐπειδὴ μαθηταί μου γεγόνατε, διὰ τοῦτο τῶν πρωτείων ἀπολαύσεσθε, ἐὰν μὴ τῆς ἐκλογῆς αὐτοὶ ἄξιοι φανῆτε;

Ὅτι γὰρ αὐτὸς Κύριός ἐστι τοῦ παντός, δῆλον ἐξ ὧν αὐτὸς πᾶσαν ἔχει τὴν κρίσιν. Καὶ γὰρ Πέτρῳ οὕτω φησίν· «Ἐγώ σοι δώσω τὰς κλεῖς τῶν οὐρανῶν». Καὶ ὁ Παῦλος δὲ τοῦτο δηλῶν ἔλεγε· «Λοιπὸν ἀπόκειταί μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ Κύριος ὁ δίκαιος κριτὴς ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ· οὐ μόνον δὲ ἐμοί, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἠγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ». Ἐπιφάνεια δὲ τοῦ Χριστοῦ γέγονεν. Ὅτι δὲ Παύλου οὐδεὶς πρῶτος στήσεται, παντί που δῆλον. Εἰ δὲ ἀσαφέστερον ταῦτα εἴρηκε, μὴ θαυμάσῃς. Παραπεμπόμενός τε γὰρ αὐτοὺς οἰκονομικῶς,

22. Ματθ. 16, 19.
23. Β' Τιμ. 4, 8.

ὥστε νὰ στεφανωθοῦν καὶ νὰ ἀνακηρυχθοῦν νικηταί. Ἐκεῖνος ὅμως λέγει πρὸς αὐτούς, ὅτι αὐτὸς δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ τὸ πράξῃ αὐτό, ἀλλὰ ἡ νίκη θὰ δοθῇ εἰς ἐκείνους διὰ τοὺς ὁποίους ἔχει ἑτοιμασθῇ, οἱ ὁποῖοι θὰ κοπιάσουν καὶ θὰ ἱδρώσουν. Ἠμποροῦμεν ἄρά γε νὰ τοῦ καταλογίσωμεν ἀδυναμίαν; Ἀσφαλῶς ὄχι· ἀλλ' ἀντιθέτως θ' ἀναγνωρίσωμεν ὅτι αὐτὸς εἶναι δίκαιος καὶ ἀμερόληπτος.

Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν δὲν θὰ ἠμπορούσαμεν νὰ εἰποῦμεν ὅτι αὐτὸς δὲν ἔχει δύναμιν, ἐπειδὴ δὲν δίδει τὸν στέφανον, μὲ σκοπὸν νὰ μὴ καταλύσῃ τὸν νόμον τῶν ἀγώνων, καὶ νὰ μὴ διαταράξῃ τὴν τάξιν τοῦ δικαίου, ἔτσι λοιπὸν θὰ ἠμποροῦσα νὰ εἰπῶ ὅτι καὶ ὁ Χριστὸς τὸ εἶπεν αὐτὸ μὲ σκοπὸν νὰ τοὺς παρακινήσῃ μὲ κάθε τρόπον νὰ στηρίζουν τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας των καὶ τῆς προκοπῆς των εἰς τὴν ἀρετὴν εἰς τὰ προσωπικά των κατορθώματα ποὺ γίνονται μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο λέγει, «εἰς ἐκείνους διὰ τοὺς ὁποίους ἔχει ἑτοιμασθῇ». Διότι, λέγει, τί θὰ συμβῇ ἐὰν παρουσιασθοῦν ἄλλοι καλύτεροι ἀπὸ σᾶς; τί δέ, ἐὰν ἐπιτελέσουν μεγαλύτερα ἔργα; Ἢ νομίζετε, ἐπειδὴ ἔχετε γίνει μαθηταί μου, ὅτι θ' ἀπολαύσετε ἐξ αἰτίας αὐτοῦ καὶ τὰ πρωτεῖα, ἐὰν δὲν φανῆτε σεῖς οἱ ἴδιοι ἄξιοι τῆς ἐκλογῆς;

Τὸ ὅτι λοιπὸν αὐτὸς εἶναι Κύριος τοῦ σύμπαντος, εἶναι φανερὸν ἀπὸ τὸ ὅτι αὐτὸς κρίνει τὸ σύμπαν. Καθ' ὅσον λέγει τὰ ἑξῆς εἰς τὸν Πέτρον· «Ἐγὼ θὰ σοῦ δώσω τὰ κλειδιὰ τῶν οὐρανῶν»[22]. Καὶ ὁ Παῦλος δέ, διὰ νὰ δηλώσῃ αὐτό, ἔλεγε· «Τώρα πλέον μοῦ ἀπομένει ὁ στέφανος τῆς δικαιοσύνης, τὸν ὁποῖον θὰ μοῦ δώσῃ ὁ Κύριος ὁ δίκαιος κριτὴς κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τῆς κρίσεως· καὶ δὲν θὰ τὸν δώσῃ μόνον εἰς ἐμένα, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλους ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἀγαπήσει τὴν ἐμφάνισίν του»[23]. Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν κόσμον ἔχει γίνει. Τὸ ὅτι δὲ κανεὶς δὲν θὰ σταθῇ πρὶν ἀπὸ τὸν Παῦλον, εἶναι φυσικὰ ὁλοφάνερον. Ἐὰν ὅμως αὐτὰ τὰ ἔχῃ εἰπεῖ κατὰ τρόπον μὴ σαφῆ, μὴ ἀπορῇς. Διότι ἤθελε, δείχνοντας ὅλην τὴν συγκατάβασίν του, νὰ τοὺς

ὥστε μὴ ὑπὲρ πρωτείων ἐνοχλεῖν εἰκῆ καὶ μάτην (καὶ γὰρ ἀπὸ πάθους τοῦτο ἔπασχον ἀνθρωπίνου), καὶ μὴ λυπῆσαι βουλόμενος αὐτούς, τῇ ἀσαφείᾳ ἀμφότερα ταῦτα κατορθοῖ.

«Τότε ἠγανάκτησαν οἱ δέκα περὶ τῶν δύο». Τότε, πότε; Ὅτε ἐπετίμησεν αὐτοῖς. Ἕως μὲν γὰρ τοῦ Χριστοῦ ἡ ψῆφος ἦν, οὐκ ἠγανάκτουν, ἀλλ᾽ ὁρῶντες αὐτοὺς προτιμωμένους, ἔστεργον καὶ ἐσίγων, αἰδούμενοι τὸν διδάσκαλον καὶ τιμῶντες· καὶ εἰ κατὰ διάνοιαν ἤλγουν, ἀλλ᾽ εἰς μέσον τοῦτο ἐξενεγκεῖν οὐκ ἐτόλμων. Καὶ πρὸς Πέτρον δέ τι παθόντες ἀνθρώπινον, ὅτε τὰ δίδραχμα ἔδωκεν, οὐκ ἐδυσχέραναν, ἀλλ᾽ ἠρώτησαν μόνον «Τίς ἄρα μείζων ἐστίν;». Ἐπειδὴ δὲ τῶν μαθητῶν ἐνταῦθα ἡ αἴτησις ἦν, ἀγανακτοῦσι. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα εὐθέως ἀγανακτοῦσιν, ὅτε ᾔτησαν, ἀλλ᾽ ὅτε αὐτοῖς ἐπετίμησεν ὁ Χριστὸς καὶ ἔφησεν οὐκ ἀπολαύσεσθαι τῶν πρωτείων αὐτούς, εἰ μὴ παράσχοιεν ἑαυτοὺς τούτων ἀξίους.

4. Εἶδες πῶς ἀτελέστερον πάντες διέκειντο, καὶ οὗτοι κατεξανιστάμενοι τῶν δέκα, καὶ ἐκεῖνοι φθονοῦντες τοῖς δυσίν; Ἀλλ᾽, ὅπερ ἔφην, μετὰ ταῦτά μοι αὐτοὺς δεῖξον, καὶ ὄψει πάντων τούτων ἀπηλλαγμένους τῶν παθῶν. Ἄκουσον γοῦν πῶς οὗτος αὐτὸς ὁ Ἰωάννης, ὁ νῦν προσελθὼν ὑπὲρ τούτων, πανταχοῦ τῶν πρωτείων τῷ Πέτρῳ παραχωρεῖ, καὶ δημηγοροῦντι καὶ θαυματουργοῦντι ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων. Καὶ οὐκ ἀποκρύπτει αὐτοῦ τὰ κατορθώματα, ἀλλὰ καὶ τὴν ὁμολογίαν λέγει, ἣν πάντων σιγώντων ἐπεδείξατο, καὶ τὴν εἰς τὸν τάφον εἴσοδον, καὶ προ-

24. Προβλ. Ματθ. 17, 24-27.
25. Ματθ. 18, 1.
26. Προβλ. Πράξ. 3, 1ἑ.

προφυλάξῃ μὲ τοὺς λόγους του, ὥστε νὰ μὴ τὸν ἐνοχλοῦν ἄδικα καὶ ἄσκοπα διὰ τὰ πρωτεῖα (καθ' ὅσον αὐτὸ συνέβαινεν εἰς αὐτοὺς ἀπὸ ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν), καὶ ἐπειδὴ δὲν ἤθελε νὰ τοὺς στενοχωρήσῃ· καὶ μὲ τὴν ἀσάφειαν αὐτὴν ἐπιτυγχάνει καὶ τὰ δύο.

«Τότε ἠγανάκτησαν οἱ δέκα ὑπόλοιποι μαθηταὶ διὰ τὴν διαγωγὴν αὐτῶν τῶν δύο». Τότε· πότε; Ὅταν τοὺς ἐπέπληξεν. Διότι, ὅσον χρόνον ἡ προτίμησις ἀποτελοῦσεν ἀπόφασιν τοῦ Χριστοῦ, δὲν ἀγανακτοῦσαν, ἀλλὰ βλέποντες αὐτοὺς νὰ προτιμῶνται, τὸ ἀπεδέχοντο καὶ ἐσιωποῦσαν, ἐπειδὴ ἐσέβοντο τὸν διδάσκαλον καὶ τὸν ἐτιμοῦσαν· ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ἐλυποῦντο εἰς τὴν σκέψιν των, ὅμως δὲν ἐτολμοῦσαν νὰ τὸ φανερώσουν αὐτό. Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν δὲ τοῦ Πέτρου, ὅταν τοῦ ἔδωσε τὰ δίδραχμα[24], μολονότι παρουσίασαν κάποιαν ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν, ὅμως δὲν ἐλυπήθησαν, ἀλλ' ἁπλῶς τὸν ἠρώτησαν, «Ποῖος λοιπὸν εἶναι ὁ μεγαλύτερος;»[25]. Ἐπειδὴ ὅμως εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν τὸ αἴτημα ἦτο τῶν μαθητῶν, ἀγανακτοῦν. Ἀλλὰ οὔτε καὶ πάλιν ἀγανακτοῦν ἀμέσως, μόλις τὸ ἐζήτησαν, ἀλλ' ὅταν ὁ Χριστὸς τοὺς ἐπέπληξε καὶ τοὺς εἶπεν, ὅτι δὲν θὰ ἀπολαύσουν τὰ πρωτεῖα, ἐὰν δὲν κάνουν τοὺς ἑαυτούς των ἀξίους δι' αὐτά.

4. Εἶδες πόσον ἀτελὴς ἦτο ἡ πνευματικότης ὅλων τῶν μαθητῶν του, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ δύο νὰ ἐπιχειροῦν νὰ ἐπιβληθοῦν τῶν δέκα, καὶ ἐκεῖνοι νὰ φθονοῦν τοὺς δύο; Ἀλλά, ὅπως προανέφερα, σὲ παρακαλῶ νὰ μοῦ τοὺς δείξῃς μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ καὶ θὰ τοὺς ἰδῇς ὅλους νὰ εἶναι ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ τὰ πάθη τους αὐτά. Ἄκουσε λοιπὸν πῶς αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Ἰωάννης, ποὺ τώρα προσῆλθε καὶ ἤθελε νὰ ἐξουσιάσῃ αὐτούς, εἰς κάθε περίπτωσιν παραχωρεῖ τὰ πρωτεῖα εἰς τὸν Πέτρον, καὶ εἰς τὸ κήρυγμα καὶ εἰς τὴν ἐπιτέλεσιν θαυμάτων εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων[26]. Καὶ δὲν ἀποκρύπτει τὰ κατορθώματα αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεώς του διακηρύττει, πρᾶγμα ποὺ τὸ ἔκανεν ὅταν ὅλοι ἐσιωποῦσαν, καὶ τὴν εἴσοδόν του εἰς τὸν τάφον

τίθησιν ἑαυτοῦ τὸν ἀπόστολον. Ἐπειδὴ γὰρ ἀμφότεροι παρέμειναν σταυρουμένῳ, τὸ ἑαυτοῦ ἐγκώμιον ὑποτεμνόμενός φησιν, ὅτι γνώριμος ἦν ὁ μαθητὴς ἐκεῖνος τῷ ἱερεῖ». Ὁ δὲ Ἰάκωβος μακρὸν μὲν οὐκ ἐπέζησε χρόνον· ἐκ προοιμίων δὲ οὕτω διεθερμάνθη, καὶ πάντα τὰ ἀνθρώπινα ἀφεὶς πρὸς ὕψος ἀνέδραμεν ἄφατον, ὡς εὐθέως σφαγῆναι. Οὕτω πάντων ἕνεκεν μετὰ ταῦτα ἄκροι ἐγένοντο. Ἀλλὰ τότε ἠγανάκτησαν.

Τί οὖν ὁ Χριστός; «Προσκαλεσάμενος αὐτούς φησιν· οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν αὐτῶν». Ἐπειδὴ γὰρ ἐθορυβήθησαν καὶ ἐταράχθησαν, τῇ κλήσει πρὸ τοῦ λόγου αὐτοὺς καταπραΰνει, καὶ τῷ πλησίον αὐτοὺς ἐπισπάσασθαι. Καὶ γὰρ οἱ δύο, τοῦ χοροῦ τῶν δέκα ἑαυτοὺς ἀπορρήξαντες, ἐγγύτερον εἱστήκεσαν ἰδιολογούμενοι. Διὰ τοῦτο καὶ τούτους πλησίον ἄγει· τούτῳ τε αὐτῷ, καὶ τῷ τὸ εἰρημένον ἐκπομπεῦσαι καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ἐξαγαγεῖν, παραμυθούμενος τὸ πάθος καὶ τούτων κἀκείνων. Καὶ οὐχ ὡς ἔμπροσθεν, οὕτω καὶ νῦν καταστέλλει. Πρότερον μὲν γὰρ παιδία ἄγει εἰς μέσον, καὶ τὸ ἀφελὲς αὐτῶν καὶ τὸ ταπεινὸν μιμεῖσθαι κελεύει· ἐνταῦθα δὲ πληκτικώτερον ἀπὸ τοῦ ἐναντίου ἐντρέπει λέγων· «Οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν αὐτῶν, καὶ οἱ μεγάλοι κατεξουσιάζουσι· παρὰ δὲ ὑμῖν οὐκ ἔσται οὕτως· ἀλλ' ὁ θέλων ἐν ὑμῖν γενέσθαι μέγας, οὕτως ἔστω πάντων διάκονος, καὶ ὁ θέλων εἶναι πρῶτος, ἔστω πάντων ἔσχατος», δεικνὺς ὅτι ἐθνικῶν τὸ τοιοῦτον, τὸ τῶν πρωτείων ἐρᾶν.

---

27. Ἰω. 18, 16.

ἀναφέρει καὶ παρουσιάζει πρὶν ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του τὸν Πέτρον. Ἐπειδὴ δηλαδὴ καὶ οἱ δύο παρευρέθησαν πλησίον τοῦ Κυρίου κατὰ τὴν ὥραν τῆς σταυρώσεώς του, μειώνων τὸ ἰδικόν του ἐγκώμιον, λέγει, ὅτι «ὁ μαθητὴς ἐκεῖνος ἦτο γνωστὸς εἰς τὸν ἀρχιερέα»[27]. Ὁ δὲ Ἰάκωβος δὲν ἔζησε μὲν ἐπὶ μακρὸν χρόνον, ἀλλὰ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἔδειξε τόσην θέρμην πίστεως καὶ ἐγκαταλείψας ὅλα τὰ ἀνθρώπινα, ἔφθασεν εἰς ὕψος ἀπερίγραπτον, ὥστε ἀμέσως νὰ σφαγῇ. Ἔτσι ἀργότερα ἐξ αἰτίας ὅλων αὐτῶν ἔφθασαν εἰς τὰς ἀνωτέρας βαθμίδας τῆς ἀρετῆς. Ἀλλὰ τότε ἠγανάκτησαν.

Τί κάνει λοιπὸν ὁ Χριστός; «Ἀφοῦ τοὺς προσεκάλεσε, λέγει· Οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατατυραννοῦν τοὺς λαούς των». Διότι ἐπειδὴ ἐθορυβήθησαν καὶ ἐταράχθησαν, τοὺς καθησυχάζει, πρὶν νὰ τοὺς ὁμιλήσῃ, μὲ τὴν πρόσκλησίν του καὶ μὲ τὸ ὅτι τοὺς ἐκάλεσε πλησίον του. Καθ' ὅσον οἱ δύο, ἐπειδὴ εἶχαν ἀποσπασθῆ ἀπὸ τὴν ὁμάδα τῶν δέκα, ἐστέκοντο πλησιέστερα πρὸς αὐτόν, συνομιλοῦντες μὲ αὐτὸν ἰδιαιτέρως. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὺς τοὺς προσκαλεῖ πλησίον του, θέλοντας μαζὶ μὲ αὐτὸ καὶ τὸ αἴτημά των νὰ διαπομπεύσῃ καὶ νὰ τὸ ἀνακοινώσῃ εἰς τοὺς ἄλλους, θεραπεύοντας τὸ πάθος καὶ αὐτῶν καὶ ἐκείνων. Καὶ δὲν θεραπεύει τὸ πάθος των αὐτὸ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὅπως τὸ ἔκανε προηγουμένως. Διότι εἰς τὴν προηγουμένην περίπτωσιν ὁδηγεῖ παιδιὰ εἰς τὸ μέσον καὶ τοὺς παροτρύνει νὰ μιμοῦνται τὴν ἀφέλειαν καὶ τὴν ταπείνωσιν αὐτῶν, ἐνῷ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἡ προτροπὴ γίνεται μὲ αὐστηρότερον τόνον, καὶ μὲ ἀντίθετα παραδείγματα, λέγοντάς τους· «Οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατατυραννοῦν τοὺς λαούς των καὶ οἱ μεγάλοι ἀξιωματοῦχοι τοὺς μεταχειρίζονται ὡσὰν δούλους των. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ συμβῇ τὸ ἴδιο μεταξύ σας, ἀλλ' αὐτὸς ποὺ θέλει ἀπὸ σᾶς νὰ γίνῃ μεγάλος, αὐτὸς πρέπει νὰ γίνῃ ὑπηρέτης ὅλων, καὶ αὐτὸς ποὺ θέλει νὰ εἶναι πρῶτος, ὀφείλει νὰ γίνῃ δοῦλος ὅλων», ἀποδεικνύοντας, ὅτι εἶναι ἴδιον γνώρισμα τῶν ἐθνικῶν τὸ νὰ ἐπιδιώκουν μὲ μανίαν τὰ πρωτεῖα.

Καὶ γὰρ τυραννικὸν τὸ πάθος, καὶ συνεχῶς ἐνοχλοῦν καὶ μεγάλοις ἀνδράσι· διὰ τοῦτο καὶ σφοδροτέρας δεῖται πληγῆς. Διὸ καὶ αὐτὸς βαθύτερον αὐτῶν καθικνεῖται, τῇ τῶν ἐθνῶν παραθέσει φλεγμαίνουσαν αὐτῶν τὴν ψυχὴν ἐντρέπων· καὶ τῶν μὲν τὸν φθόνον, τῶν δὲ τὴν ἀπόνοιαν ὑποτέμνεται, μόνον οὐχὶ λέγων· μὴ ἀγανακτεῖτε ὡς ὑβρισμένοι. Ἑαυτοὺς γὰρ μάλιστα βλάπτουσί τε καὶ καταισχύνουσιν οἱ οὕτω τὰ πρωτεῖα ζητοῦντες· ἐν γὰρ τοῖς ἐσχάτοις εἰσίν. Οὐ γάρ ἐστι τὰ παρ' ἡμῖν οἷα τὰ ἔξωθεν. Οἱ μὲν γὰρ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν αὐτῶν· παρ' ἐμοὶ δὲ ὁ ἔσχατος οὗτος πρῶτός ἐστιν.

Ὅτι δὲ οὐχ ἁπλῶς ταῦτα λέγω, δι' ὧν ποιῶ καὶ πάσχω λάβε τὴν ἀπόδειξιν τῶν εἰρημένων. Ἐγὼ γάρ τι καὶ πλέον ἐποίησα. Βασιλεὺς γὰρ τῶν ἄνω δυνάμεων ὤν, ἄνθρωπος ἠβουλήθην γενέσθαι καὶ καταφρονηθῆναι κατεδεξάμην καὶ ὑβρισθῆναι. Καὶ οὐδὲ τούτοις ἠρκέσθην, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ θάνατον ἦλθον. Διὰ τοῦτό φησιν· «Ὥσπερ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι, καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν». Οὐδὲ γὰρ μέχρι τούτου ἔστην, φησίν, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν ἔδωκα λύτρον· καὶ ὑπὲρ τίνων; Τῶν ἐχθρῶν. Σὺ δὲ ἂν ταπεινωθῇς, ὑπὲρ σαυτοῦ, ἐγὼ δὲ ὑπὲρ σοῦ.

Μὴ τοίνυν φοβηθῇς, ὡς τῆς τιμῆς σου καθαιρουμένης. Ὅσον γὰρ ἂν ταπεινωθῇς, οὐ δύνασαι τοσοῦτον κατελθεῖν,

Πράγματι εἶναι τυραννικὸν τὸ πάθος αὐτὸ καὶ συνεχῶς ἐνοχλεῖ καὶ τοὺς μεγάλους ἄνδρας, καὶ ἀκριβῶς διὰ τοῦτο χρειάζεται καὶ βαθυτέραν πληγήν. Ἔτσι λοιπὸν προχωρεῖ εἰς μεγαλύτερον βάθος, καὶ καταπραΰνει τὴν ὠργισμένην ψυχήν των, παραθέτοντας τὸ παράδειγμα τῶν ἐθνικῶν. Καὶ θεραπεύει τῶν μὲν τὸν φθόνον, τῶν δὲ τὴν ἀλαζονείαν, λέγοντάς τους σχεδόν· Μὴ ἀγανακτῆτε ὡσὰν νὰ ἔχετε ὑβρισθῆ. Διότι αὐτοὶ ποὺ ζητοῦν τὰ πρωτεῖα κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, βλάπτουν κατ' ἐξοχὴν καὶ κατεντροπιάζουν τοὺς ἑαυτούς των, διότι τοποθετοῦν τοὺς ἑαυτούς των μεταξὺ τῶν τελευταίων. Δὲν εἶναι ὅμως τὰ ἰδικά μας διδάγματα ὅμοια μὲ τὰ τῶν ἐθνικῶν. Διότι οἱ μὲν ἄρχοντες τῶν ἐθνικῶν κατατυραννοῦν τοὺς λαούς των, ἐνῷ σύμφωνα μὲ τὰ ἰδικά μας διδάγματα αὐτὸς ποὺ εἶναι δοῦλος τῶν ἄλλων, εἶναι πρῶτος εἰς ἀξίαν.

Τὸ ὅτι δὲ αὐτὰ δὲν ἀποτελοῦν ἁπλῶς λόγον, λάβε ὡς ἀπόδειξιν τῶν λόγων μου αὐτὰ τὰ ὁποῖα κάνω καὶ πάσχω. Ἀλλ' ἐγὼ ἔκανα καὶ κάτι περισσότερον. Διότι μολονότι ἤμουν βασιλεὺς τῶν οὐρανίων δυνάμεων, ἠθέλησα νὰ γίνω ἄνθρωπος καὶ κατεδέχθην νὰ περιφρονηθῶ καὶ νὰ ὑβρισθῶ. Καὶ οὔτε καὶ εἰς αὐτὰ ἠρκέσθην, ἀλλὰ καὶ ἔφθασα μέχρι καὶ εἰς αὐτὸν τὸν θάνατον. Διὰ τοῦτο λέγει· «Ὅπως ἀκριβῶς ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, δὲν ἦλθε διὰ νὰ ὑπηρετηθῇ, ἀλλὰ νὰ ὑπηρετήσῃ καὶ νὰ δώσῃ τὴν ζωήν του ὡς λύτρον χάριν τῆς σωτηρίας τῶν πολλῶν ἀνθρώπων». Δὲν ἐσταμάτησα δηλαδή, λέγει, μέχρις εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχήν μου ἔδωσα ὡς λύτρον. Καὶ χάριν ποίων ἔκανα αὐτὴν τὴν θυσίαν; Χάριν τῶν ἐχθρῶν. Καὶ σὺ μὲν ἐὰν ταπεινωθῇς, τὸ κάνεις χάριν τοῦ ἑαυτοῦ σου, ἐνῷ ἐγὼ ἐταπεινώθην πρὸς χάριν σου.

Ἑπομένως μὴ φοβηθῇς μὲ τὴν σκέψιν ὅτι χάνεται ἡ ἀξιοπρέπειά σου. Διότι ὅσον καὶ ἂν ταπεινωθῇς, δὲν ἠμπορεῖς νὰ κατέλθῃς εἰς τόσον χαμηλὸν σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον

ὅσον ὁ Δεσπότης σου. Ἀλλ᾽ ὅμως ἡ κατάβασις αὕτη πάντων ἀνάβασις γέγονε, καὶ τὴν δόξαν ἐκλάμψαι πεποίηκε τὴν ἑαυτοῦ. Πρὸ μὲν γὰρ τοῦ γενέσθαι ἄνθρωπος, παρ᾽ ἀγγέλοις ἐγνωρίζετο μόνοις· ἐπειδὴ δὲ ἄνθρωπος ἐγένετο καὶ ἐσταυρώθη, οὐ μόνον ἐκείνην οὐκ ἠλάττωσε τὴν δόξαν, ἀλλὰ καὶ ἑτέραν προσέλαβε, τὴν ἀπὸ τῆς γνώσεως τῆς οἰκουμένης. Μὴ δὴ φοβηθῇς, ὡς τῆς τιμῆς σου καθαιρουμένης, ἐὰν ταπεινώσῃς σαυτόν· ταύτῃ γὰρ μᾶλλον ἐπαίρεταί μου ἡ δόξα· ταύτῃ γίνεται μείζων. Αὕτη τῆς βασιλείας ἡ θύρα. Μὴ δὴ τὴν ἐναντίαν ἔλθωμεν, μηδὲ ἑαυτοῖς πολεμῶμεν. Ἐὰν γὰρ βουληθῶμεν μεγάλοι φαίνεσθαι, οὐκ ἐσόμεθα μεγάλοι, ἀλλὰ καὶ πάντων ἀτιμότεροι.

Εἶδες πῶς πανταχοῦ ἀπὸ τῶν ἐναντίων αὐτοὺς προτρέπει, διδοὺς αὐτοῖς ὅπερ ἐπιθυμοῦσι; Καὶ γὰρ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν διὰ πολλῶν τοῦτο ἐδείξαμεν· καὶ ἐπὶ τῶν φιλοχρημάτων καὶ τῶν κενοδοξούντων οὕτως ἐποίησε. Τίνος γὰρ ἕνεκεν, ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων ἐλεεῖς; ἵνα δόξης ἀπολαύσῃς; Οὐκοῦν μὴ ποίει οὕτω, καὶ ἀπολαύσῃ πάντως. Τίνος δὲ ἕνεκεν θησαυρίζεις; ἵνα πλουτῇς; Οὐκοῦν μὴ θησαυρίσῃς, καὶ πλουτήσεις. Οὕτω καὶ ἐνταῦθα. Τίνος ἕνεκεν τῶν πρωτείων ἐρᾷς; ἵνα πρὸ τῶν ἄλλων ᾖς; Οὐκοῦν τὴν ἐσχάτην ἐπίλεξαι τάξιν, καὶ τότε τῶν πρωτείων ἀπολαύσῃ. Ὥστε εἰ θέλεις γενέσθαι μέγας, μὴ ζήτει γενέσθαι μέγας, καὶ τότε ἔσῃ μέγας. Ἐκεῖνο γὰρ μικρόν ἐστιν εἶναι.

5. Ὁρᾷς πῶς αὐτοὺς ἀπήγαγε τοῦ νοσήματος, τῷ δεῖξαι καὶ ἐκεῖθεν ἐκπίπτοντας, καὶ ἐντεῦθεν ἐπιτυγχάνοντας· ἵνα τὸ μὲν φύγωσι, τὸ δὲ διώκωσι. Καὶ τῶν ἐθνῶν δὲ διὰ

κατῆλθεν ὁ Κύριός σου. Ἀλλ' ὅμως ἡ ταπείνωσις αὐτὴ ἔγινεν αἰτία ἀνυψώσεως ὅλων τῶν ἀνθρώπων καὶ συνετέλεσεν ὥστε νὰ ἐκλάμψῃ ἡ δόξα τοῦ Χριστοῦ. Διότι πρὶν γίνῃ ἄνθρωπος, ἦτο γνωστὸς μόνον εἰς τοὺς ἀγγέλους, ὅταν ὅμως ἔγινεν ἄνθρωπος καὶ ἐσταυρώθη, ὄχι μόνον δὲν ἠλάττωσεν ἐκείνην τὴν δόξαν, ἀλλὰ καὶ ἄλλην ἀπέκτησεν, ἀπὸ τὸ ὅτι τὸν ἐγνώρισεν ὅλη ἡ οἰκουμένη. Μὴ λοιπὸν φοβηθῇς, μὲ τὴν σκέψιν ὅτι δῆθεν χάνεις τὴν ἀξιοπρέπειάν σου, ἐὰν ταπεινωθῇς· διότι μὲ τὴν ταπείνωσίν σου αὐτὴν αὐξάνεται ἡ δόξα σου, μὲ αὐτὴν γίνεται ἀκόμη μεγαλυτέρα. Αὐτὴ εἶναι ἡ πόρτα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Ἂς μὴ ἀκολουθήσωμεν λοιπὸν τὴν ἀντίθετον ὁδόν, οὔτε νὰ πολεμῶμεν τοὺς ἑαυτούς μας. Διότι ἐὰν θελήσωμεν νὰ φαινώμεθα μεγάλοι, δὲν θὰ γίνωμεν μεγάλοι, ἀλλ' ἀντιθέτως θὰ γίνωμεν οἱ πιὸ ἀσήμαντοι ἀπὸ ὅλους.

Εἶδες ὅτι εἰς κάθε περίπτωσιν τοὺς διδάσκει μὲ τὰ ἀντίθετα παραδείγματα, δίδοντάς τους αὐτὸ ποὺ ἐπιθυμοῦν; Καὶ αὐτὸ προηγουμένως τὸ ἀπεδείξαμεν πολλὲς φορές, διότι καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν φιλαργύρων καὶ τῶν κενοδόξων ἔτσι ἐνήργησεν. Διατί λοιπόν, λέγει, κάνεις τὴν ἐλεημοσύνην ἐμπρὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους; διὰ νὰ ἀπολαύσῃς δόξαν; Μὴ τὸ κάνῃς λοιπὸν αὐτὸ καὶ ὁπωσδήποτε θ' ἀπολαύσῃς δόξαν. Πρὸς ποῖον δὲ σκοπὸν θησαυρίζεις; Διὰ νὰ ἔχῃς πλούτη; Λοιπόν, μὴ θησαυρίσῃς ἐδῶ καὶ θὰ γίνῃς πλούσιος ἐκεῖ. Ἔτσι καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν. Διατί ποθεῖς τὰ πρωτεῖα; Διὰ νὰ εἶσαι πρὶν ἀπὸ τοὺς ἄλλους; Λοιπὸν διάλεξε τὴν τελευταίαν θέσιν, καὶ τότε θὰ ἀπολαύσῃς τὰ πρωτεῖα. Ὥστε ἐὰν θέλῃς νὰ γίνῃς μεγάλος, μὴ ζητῇς νὰ γίνῃς μεγάλος, καὶ τότε θὰ γίνῃς μεγάλος. Διότι αὐτὸ θὰ εἰπῇ νὰ εἶσαι μικρός.

5. Βλέπεις πῶς τοὺς ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τὸ νόσημα, μὲ τὸ ὅτι τοὺς ἀπέδειξεν ὅτι ἡ μὲν φιλοπρωτία τοὺς ὁδηγεῖ εἰς ἀποτυχίαν, ἐνῷ ἡ ταπείνωσις εἰς ἐπιτυχίαν, ὥστε τὸ μὲν νὰ ἀποφύγουν τὸ δὲ νὰ ἐπιδιώκουν. Καὶ τοὺς ἐθνικοὺς δὲ διὰ

τοῦτο ἀνέμνησεν, ἵνα καὶ ταύτῃ τὸ πρᾶγμα ἐπονείδιστον καὶ βδελυκτὸν ἀποδείξῃ. Τὸν γὰρ ἀπονενοημένον ἀνάγκη ταπεινὸν εἶναι, καὶ τοὐναντίον τὸν ταπεινόφρονα ὑψηλόν. Τοῦτο γὰρ τὸ ὕψος τὸ ἀληθὲς καὶ γνήσιον, καὶ οὐκ ἐν ὀνόματι μόνον, οὐδὲ ἐν προσηγορίᾳ ὄν. Καὶ τὸ μὲν ἔξωθεν ἀνάγκης ἐστὶ καὶ φόβου· τοῦτο δὲ τῷ τοῦ Θεοῦ προσέοικεν. Ὁ τοιοῦτος, κἂν παρὰ μηδενὸς θαυμάζηται, ὑψηλὸς μένει· ὥσπερ οὖν ἐκεῖνος, κἂν παρὰ πάντων θεραπεύηται, πάντων ἐστὶ ταπεινότερος. Καὶ ἡ μὲν κατὰ ἀνάγκην ἐστὶ τιμή, ὅθεν καὶ διαρρεῖ ῥᾳδίως· ἡ δὲ ἐκ προαιρέσεως, ὅθεν καὶ μένει βεβαία. Ἐπεὶ καὶ τοὺς ἁγίους διὰ τοῦτο θαυμάζομεν, ὅτι πάντων ὄντες μείζους, πάντων μᾶλλον ἑαυτοὺς ἐταπείνουν. Διὸ καὶ μέχρι τῆς σήμερον μένουσιν ὄντες ὑψηλοί, καὶ οὐδὲ ἡ τελευτὴ τὸ ὕψος ἐκεῖνο κατήνεγκεν.

Εἰ δὲ βούλεσθε, καὶ ἀπὸ λογισμῶν ἐξετάσωμεν τοῦτο αὐτό. Ὑψηλὸς εἶναι λέγεταί τις, ἢ ὅταν τῷ μήκει τοῦ σώματος τοῦτο ᾖ, ἢ ὅταν ἐφ᾽ ὑψηλοῦ τόπου ἑστηκὼς τύχῃ· καὶ ταπεινὸς ὡσαύτως ἀπὸ τῶν ἐναντίων. Ἴδωμεν οὖν τίς τοιοῦτός ἐστιν, ὁ ἀλαζὼν ἢ ὁ μετριάζων· ἵνα ἴδῃς, ὅτι οὐδὲν ταπεινοφροσύνης ὑψηλότερον, καὶ οὐδὲν ἀλαζονείας χθαμαλώτερον. Ὁ μὲν οὖν ἀλαζὼν πάντων βούλεται εἶναι μείζων, καὶ οὐδένα ἑαυτοῦ ἄξιον εἶναί φησι, καὶ ὅσης ἂν τύχῃ τιμῆς, πλείονος ἐρᾷ καὶ ἀντέχεται, καὶ οὐδεμιᾶς τετυχηκέναι νομίζει, καὶ διαπτύει τοὺς ἀνθρώπους, καὶ τῆς παρ᾽ αὐτῶν ἐφίεται τιμῆς· οὗ τί γένοιτ᾽ ἂν ἀλογώτερον; Καὶ

τοῦτο τοὺς ἀνέφερεν, ὥστε καὶ μὲ τὸ παράδειγμα αὐτὸ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι τὸ πρᾶγμα αὐτὸ εἶναι ἐπονείδιστον καὶ σιχαμερόν. Διότι πρέπει ὁ μὲν ὑπερήφανος νὰ εἶναι ἀσήμαντος, ἐνῷ ἀντιθέτως ὁ ταπεινόφρων νὰ εἶναι ὑψηλός. Καθ' ὅσον αὐτὸ εἶναι τὸ ἀληθινὸν καὶ γνήσιον ὕψος, καὶ τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι μόνον κατὰ λέξιν οὔτε ὡς πρὸς τὴν ὀνομασίαν. Καὶ τὸ μὲν ὕψος τοῦ κόσμου εἶναι ἀποτέλεσμα ἀνάγκης καὶ φόβου, ἐνῷ τὸ ὕψος αὐτὸ ὁμοιάζει μὲ τὸ ὕψος τοῦ Θεοῦ. Ὁ παρόμοιος ἄνθρωπος καὶ ἂν ἀκόμη δὲν θαυμάζεται ἀπὸ κανένα, παραμένει ὑψηλός, ὅπως ἀκριβῶς πάλιν ἐκεῖνος, καὶ ἂν ἀκόμη ὑπηρετῆται ἀπὸ ὅλους, εἶναι πιὸ ἀσήμαντος ἀπὸ ὅλους. Καὶ ἡ μὲν μία τιμὴ εἶναι ἀποτέλεσμα ἀνάγκης, διὰ τοῦτο δὲ καὶ χάνεται εὔκολα, ἐνῷ ἡ ἄλλη πηγάζει ἀπὸ τὴν θέλησιν, καὶ διὰ τοῦτο παραμένει σταθερά. Ἐξ ἄλλου καὶ τοὺς ἁγίους διὰ τοῦτο τοὺς θαυμάζομεν, διότι, μολονότι ἦσαν ἀνώτεροι ὅλων, παρὰ ταῦτα ἐταπείνωσαν τοὺς ἑαυτούς των περισσότερον ἀπὸ ὅλους. Διὰ τοῦτο καὶ μέχρι σήμερα παραμένουν ὑψηλοὶ καὶ οὔτε ὁ θάνατός των κατέστρεψε τὸ ὕψος ἐκεῖνο.

Ἐὰν ὅμως θέλετε, ἂς ἐξετάσωμεν τὸ ἴδιο αὐτὸ θέμα βάσει συλλογισμῶν. Κάποιος λέγεται ὅτι εἶναι ὑψηλός, ἢ ὅταν εἶναι ὑψηλὸς ὡς πρὸς τὸ μῆκος τοῦ σώματός του, ἢ ὅταν συμβαίνῃ νὰ στέκεται εἰς ὑψηλὸν μέρος. Κατὰ τὸν ἴδιον συλλογισμὸν κάποιος ὀνομάζεται χαμηλός, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀντιθέτων γνωρισμάτων. Ἂς ἰδοῦμεν λοιπὸν ποῖος εἶναι πραγματικὰ ὁ ὑψηλός, ὁ ἀλαζὼν ἢ ὁ ταπεινός, ὥστε νὰ ἀντιληφθῇς ὅτι τίποτε δὲν εἶναι ὑψηλότερον ἀπὸ τὴν ταπεινοφροσύνην καὶ τίποτε χαμηλότερον ἀπὸ τὴν ἀλαζονείαν. Ὁ μὲν λοιπὸν ἀλαζὼν ἐπιθυμεῖ νὰ εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ ὅλους καὶ κανένα δὲν παραδέχεται ὡς ἰσάξιόν του, καὶ ὁποιασδήποτε τιμῆς καὶ ἂν τύχῃ, ἐπιθυμεῖ καὶ ἐπιδιώκει μεγαλυτέραν τιμὴν καὶ πιστεύει ὅτι δὲν ἔτυχε καμμιᾶς τιμῆς καὶ περιφρονεῖ τοὺς ἀνθρώπους, ἐνῷ ὁ ἴδιος ἐπιθυμεῖ νὰ τὸν τιμοῦν. Τί θὰ ἠμποροῦσε λοιπὸν νὰ θεωρηθῇ παραλο-

γὰρ αἰνίγματι τοῦτο ἔοικεν. Οὓς γὰρ οὐδὲν ἡγεῖται, παρὰ τούτων δοξάζεσθαι βούλεται.

Εἶδες πῶς ἐπαρθῆναι βουλόμενος καταπίπτει, καὶ χαμαὶ ἕστηκεν; Ὅτι γὰρ οὐδὲν εἶναι νομίζει πάντας ἀνθρώπους πρὸς ἑαυτόν, αὐτὸς ἀποφαίνεται· τοῦτο γὰρ ἀλαζονεία. Τί τοίνυν πρὸς τὸν οὐδὲν ὄντα πίπτεις; τί παρ' ἐκείνου ζητεῖς τιμήν; τί τοσούτους ὄχλους περιάγεις; Ὁρᾷς ταπεινὸν καὶ ἐπὶ ταπεινοῦ ἑστηκότα; Φέρε οὖν ἐξετάσωμεν τὸν ὑψηλόν.

Οἶδεν οὗτος ὅσον ἄνθρωπος, καὶ ὅτι μέγα ἄνθρωπος, καὶ ὅτι πάντων ἐστὶν ἔσχατος, καὶ διὰ τοῦτο ἧς ἂν ἀπολαύσῃ τιμῆς, μέγα τοῦτο τίθεται. Ὥστε οὗτος μὲν ἑαυτῷ ἀκολουθεῖ καὶ ἔστιν ὑψηλὸς καὶ τὴν ψῆφον οὐ μετατίθησιν· οὓς γὰρ ἡγεῖται μεγάλους, καὶ τὰς παρὰ τούτων τιμὰς μεγάλας εἶναι νομίζει, κἂν μικραὶ τύχωσιν οὖσαι, ἐπειδὴ μεγάλους ἐκείνους ἡγεῖται. Ὁ δὲ ἀλαζὼν τοὺς μὲν τιμῶντας οὐδὲν εἶναι νομίζει, τὰς δὲ παρ' αὐτῶν τιμὰς μεγάλας εἶναι ψηφίζεται. Πάλιν ὁ ταπεινὸς ὑπ' οὐδενὸς ἁλίσκεται πάθους· οὐκ ὀργὴ τούτῳ διενοχλῆσαι δυνήσεται, οὐ δόξης ἔρως, οὐ βασκανία, οὐ ζηλοτυπία· τῆς δὲ τούτων ἀπηλλαγμένης ψυχῆς τί γένοιτ' ἂν ὑψηλότερον; Ὁ δὲ ἀλαζὼν ἅπασι τούτοις κατέχεται, καθάπερ τις σκώληξ ἐγκαλινδούμενος βορβόρῳ· καὶ γὰρ καὶ ζηλοτυπία καὶ βασκανία καὶ θυμὸς ἀεὶ τὴν ἐκείνου διενοχλεῖ ψυχήν.

Τί οὖν ὑψηλός; ὁ τῶν παθῶν ἀνώτερος, ἢ ὁ δοῦλος αὐτῶν; ὁ τρέμων αὐτὰ καὶ δεδοικώς, ἢ ὁ ἀχείρωτος καὶ οὐδαμῶς ὑπ' αὐτῶν ἁλισκόμενος; Ποῖον ὄρνιν ὑψηλότερον

γώτερον ἀπὸ αὐτό; Πράγματι αὐτὸ ὁμοιάζει μὲ αἴνιγμα. Διότι ἐκείνους, ποὺ δὲν ὑπολογίζει καθόλου, ἀπὸ αὐτοὺς θέλει νὰ δοξάζεται.

Εἶδες πῶς ἐκεῖνος, ποὺ θέλει νὰ ὑψώνεται, καταπίπτει καὶ ἵσταται χαμηλά; Διότι τὸ ὅτι θεωρεῖ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ὡς μὴ ἔχοντας καμμίαν ἀξίαν, ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν ἑαυτόν του τὸ διακηρύσσει ὁ ἴδιος. Αὐτὸ βέβαια εἶναι ἀλαζονεία. Διατί λοιπὸν καταφεύγεις πρὸς ἐκεῖνον ποὺ τὸν θεωρεῖς τελείως ἀσήμαντον; Διατί ζητεῖς νὰ τιμηθῇς ἀπὸ ἐκεῖνον; Διατί φέρεις μαζί σου τόσον πλῆθος ἀνθρώπων; Βλέπεις τὸν ταπεινόν, ποὺ ἵσταται χαμηλά; Ἐμπρὸς λοιπὸν ἂς ἐξετάσωμεν τὸν πνευματικὰ ὑψηλόν.

Αὐτὸς γνωρίζει πόσον ἀξίζει ὁ ἄνθρωπος καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι μεγάλος, ἀλλὰ συγχρόνως ὅτι εἶναι καὶ ἔσχατος ὅλων, καὶ διὰ τοῦτο ὁποιανδήποτε τιμὴ καὶ ἂν τοῦ ἀποδοθῇ τὴν θεωρεῖ μεγάλην. Ὥστε, αὐτὸς ἀκολουθεῖ τὸν ἑαυτόν του καὶ εἶναι ὑψηλὸς καὶ δὲν ἀλλάσσει τὴν γνώμην του. Διότι ἐκείνους ποὺ θεωρεῖ μεγάλους, θεωρεῖ καὶ τὰς τιμὰς αὐτῶν μεγάλας, καὶ ἂν ἀκόμη συμβαίνῃ νὰ εἶναι μικραί, ἐπειδὴ θεωρεῖ αὐτοὺς μεγάλους. Ὁ ἀλαζὼν ὅμως ἐκείνους ποὺ τὸν τιμοῦν δὲν τοὺς ὑπολογίζει καθόλου, ἐνῷ τὰς τιμάς των τὰς θεωρεῖ μεγάλας. Ἐπίσης ὁ ταπεινὸς δὲν κυριεύεται ἀπὸ κανένα πάθος. Οὔτε ἡ ὀργὴ ἠμπορεῖ νὰ τὸν ἐνοχλήσῃ, οὔτε ὁ ἔρως τῆς δόξης, οὔτε ὁ φθόνος, οὔτε ἡ ζηλοτυπία. Τί λοιπὸν ἠμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὑψηλότερον ἀπὸ μίαν τέτοιαν ψυχήν, ποὺ εἶναι ἀπηλλαγμένη ἀπὸ ὅλα αὐτά; Ὁ δὲ ἀλαζὼν ἐξουσιάζεται ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ὅπως ἀκριβῶς κάποιος σκώληξ ποὺ κυλίεται μέσα εἰς τὸν βοῦρκον. Διότι καὶ ἡ ζηλοτυπία καὶ ὁ φθόνος καὶ ὁ θυμὸς ἐνοχλοῦν συνεχῶς τὴν ψυχήν του.

Ποῖος λοιπὸν εἶναι ὁ ὑψηλός; Αὐτὸς ποὺ ἐξουσιάζει τὰ πάθη του ἢ αὐτὸς ποὺ εἶναι δοῦλος εἰς αὐτά; Αὐτὸς ποὺ τρέμει καὶ τὰ φοβεῖται ἢ αὐτὸς ποὺ εἶναι ἀκατανίκητος καὶ μὲ κανένα τρόπον δὲν κυριεύεται ἀπὸ αὐτά; Ποῖον

πέτεσθαι φαίημεν ἄν; τὸν τῶν χειρῶν καὶ τῶν καλάμων τοῦ θηρατοῦ ὑψηλότερον ὄντα, ἢ τὸν μηδὲ καλάμου ἀφιέντα δεηθῆναι τὸν θηρατήν, ἐκ τοῦ χαμαὶ πέτεσθαι, καὶ μὴ δύνασθαι μετεωρίζεσθαί ποτε; Οὐκοῦν τοιοῦτος ὁ ἀπονενοημένος ἐστί· καὶ γὰρ ἑκάστη παγὶς εὐκόλως αὐτὸν αἱρεῖ, ἅτε χαμαὶ ἕρποντα.

6. Εἰ δὲ βούλει, καὶ ἀπὸ τοῦ πονηροῦ δαίμονος ἐκείνου τοῦτο ἐξέτασον. Τί γὰρ διαβόλου ταπεινότερον γένοιτ' ἄν, ἐπειδὴ ἐπήρθη; τί δὲ ἀνθρώπου ὑψηλότερον, τοῦ ταπεινοῦν ἑαυτὸν βουλομένου; Ὁ μὲν γὰρ χαμαὶ σύρεται ὑπὸ τὴν πτέρναν κείμενος τὴν ἡμετέραν («πατεῖτε» γάρ, φησίν, «ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων»), ὁ δὲ μετὰ τῶν ἀγγέλων ἕστηκεν ἄνω. Εἰ δὲ καὶ ἐξ ἀνθρώπων τοῦτο βούλει μαθεῖν ὑπερηφάνων, ἐννόησον τὸν βάρβαρον ἐκεῖνον, τὸν τοσαύτην ἄγοντα στρατιάν, ὃς οὐδὲ τὰ πᾶσι δῆλα ἠπίστατο· οἷον, ὅτι ὁ λίθος ἦν λίθος, καὶ τὰ εἴδωλα, εἴδωλα· διὸ καὶ τούτων κατώτερος ἦν. Οἱ δὲ εὐσεβεῖς καὶ πιστοὶ καὶ ὑπὲρ τὸν ἥλιον ἵενται· ὧν τί γένοιτ' ἂν ὑψηλότερον; οἳ καὶ αὐτὰς ὑπερβαίνουσι τοῦ οὐρανοῦ τὰς ἁψῖδας, καὶ ἀγγέλους παρερχόμενοι, παρεστήκασιν αὐτῷ τῷ θρόνῳ τῷ βασιλικῷ.

Ἵνα δὲ καὶ ἑτέρωθεν μάθῃς αὐτῶν τὴν εὐτέλειαν, τίς ἂν ταπεινωθείη; ὁ βοηθούμενος παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἢ ὁ πολεμούμενος; Εὔδηλον ὅτι ὁ πολεμούμενος. Οὐκοῦν ἄκουσον περὶ ἑκατέρων τούτων τί φησιν ἡ Γραφή. «Ὁ Θεὸς ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν». Πάλιν

---

28. Λουκᾶ 10, 19.

πτηνὸν θὰ ἠμπορούσαμεν νὰ εἴπουμεν ὅτι πετᾷ ὑψηλότερα; Αὐτὸ ποὺ εὑρίσκεται ὑψηλότερα ἀπὸ τὰ χέρια καὶ τὰ καλάμια τοῦ κυνηγοῦ, ἢ ἐκεῖνο ποὺ δὲν ἀφήνει τὸν κυνηγὸν οὔτε κἂν νὰ χρειασθῇ καλάμια, καθ' ὅσον πετᾷ χαμηλὰ καὶ δὲν ἠμπορεῖ ποτὲ νὰ πετάξῃ ὑψηλά; Τέτοιος λοιπὸν εἶναι ὁ ἀλαζών· καθ' ὅσον κάθε παγίδα τὸν συλλαμβάνει εὔκολα, ἐπειδὴ σύρεται εἰς τὸ χῶμα.

6. Ἐὰν ὅμως θέλῃς ἐξέτασε αὐτὸ καὶ ἀπὸ τὸ γεγονὸς τοῦ πονηροῦ ἐκείνου δαίμονος. Διότι πράγματι τί θὰ ἠμποροῦσε νὰ θεωρηθῇ πιὸ ταπεινὸν ἀπὸ τὸν διάβολον, ἐπειδὴ ἐκυριεύθη ἀπὸ ἀλαζονείαν; τί δὲ πιὸ ὑψηλὸν ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον ποὺ μὲ τὴν θέλησίν του ταπεινώνει τὸν ἑαυτόν του; Διότι ὁ μὲν διάβολος σύρεται ἐπάνω εἰς τὴν γῆν καὶ εὑρίσκεται κάτω ἀπὸ τὴν πτέρναν μας. Διότι λέγει· «Νὰ πατῆτε ἐπάνω εἰς τὰ φίδια καὶ τοὺς σκορπιούς»[28], ὁ δὲ ταπεινὸς ἄνθρωπος ἵσταται ὑψηλὰ μαζὶ μὲ τοὺς ἀγγέλους. Ἐὰν δὲ θέλῃς τὸ ἴδιο πρᾶγμα νὰ διδαχθῇς καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, σκέψου τὸν βάρβαρον ἐκεῖνον, ποὺ ὁδηγεῖ τόσον μεγάλην στρατιὰν καὶ ὁ ὁποῖος δὲν ἐγνώριζεν οὔτε αὐτὰ ἀκόμη ποὺ εἶναι εἰς ὅλους γνωστά. Ὅπως ἐπὶ παραδείγματι ὅτι ἡ πέτρα ἦτο πέτρα, καὶ τὰ εἴδωλα ὅτι ἦσαν εἴδωλα. Διὰ τοῦτο καὶ ἦτο κατώτερος ἀπὸ αὐτά. Ἐνῷ οἱ εὐσεβεῖς καὶ πιστοὶ ἄνθρωποι ἀνεβαίνουν ὑψηλότερα καὶ ἀπὸ τὸν ἥλιον. Τί λοιπὸν ἠμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὑψηλότερον ἀπὸ αὐτούς; Διότι αὐτοὶ ὑπερβαίνουν καὶ αὐτὰς τὰς ἀψῖδας τοῦ οὐρανοῦ καὶ προσπερνοῦντες τοὺς ἀγγέλους ἵστανται γύρω ἀπὸ τὸν βασιλικὸν θρόνον.

Ἀλλὰ διὰ νὰ ἀντιληφθῇς καὶ ἀπὸ ἄλλην ἄποψιν τὴν εὐτέλειαν τῶν ἀλαζόνων σὲ ἐρωτῶ· Ποῖος θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ταπεινωθῇ; Αὐτὸς ποὺ βοηθεῖται ἀπὸ τὸν Θεόν, ἢ αὐτὸς ποὺ πολεμεῖται ἀπὸ αὐτόν; Εἶναι ὁλοφάνερον, ὅτι θὰ ταπεινωθῇ αὐτὸς ποὺ πολεμεῖται. Ἄκουσε λοιπὸν τί λέγει διὰ τὸν καθένα ἀπὸ αὐτοὺς ἡ ἁγία Γραφή· «Ὁ Θεὸς ἀντιτάσσεται εἰς τοὺς ὑπερηφάνους, ἐνῷ δίδει τὴν χάριν του εἰς

σε καὶ ἕτερον ἐρήσομαι. Τίς ὑψηλότερος; ὁ ἱερώμενος τῷ Θεῷ, καὶ θυσίαν προσάγων, ἢ ὁ πόρρω που τῆς παρρησίας ὢν τῆς πρὸς αὐτόν; Καὶ ποίαν θυσίαν προσφέρει ὁ ταπεινός; φησίν. Ἄκουσον τοῦ Δαυῒδ λέγοντος· «Θυσία τῷ Θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον· καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει».

Εἶδες τούτου τὸ καθαρόν; Βλέπε καὶ ἐκείνου τὸ ἀκάθαρτον. «Ἀκάθαρτος γὰρ παρὰ Θεῷ πᾶς ὑψηλοκάρδιος». Πρὸς τούτοις ὁ μὲν ἔχει ἀναπαυόμενον ἐπ᾽ αὐτῷ τὸν Θεὸν («Ἐπὶ τίνα γὰρ ἐπιβλέψω», φησίν, «ἀλλ᾽ ἢ ἐπὶ τὸν πρᾶον καὶ ἡσύχιον καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους;»), ὁ δὲ μετὰ τοῦ διαβόλου σύρεται· ὁ γὰρ τετυφωμένος τὰ ἐκείνου πείσεται. Διὸ καὶ Παῦλος ἔλεγε· «Μήπως τυφωθεὶς εἰς κρίμα ἐμπέσῃ τοῦ διαβόλου». Καὶ τοὐναντίον δὲ οὗ βούλεται αὐτῷ συμβαίνει. Βούλεται μὲν γὰρ ἀπονοεῖσθαι, ὥστε τιμᾶσθαι· ὁ δὲ μάλιστα πάντων καταφρονούμενος αὐτός ἐστιν. Οἱ γὰρ καταγέλαστοι, οἱ πᾶσιν ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι, οἱ εὐχείρωτοι τοῖς ἐχθροῖς, οἱ πρὸς ὀργὴν εὐέμπωτοι, οἱ ἀκάθαρτοι παρὰ Θεῷ, οὗτοι μάλιστα πάντων εἰσί. Τί τοίνυν τούτου χεῖρον γένοιτ᾽ ἄν; Τὸ γὰρ πέρας τοῦτό ἐστι τῶν κακῶν. Τί δὲ τῶν ταπεινῶν ἥδιον; τί δὲ μακαριώτερον, ὅταν ποθεινοὶ καὶ ἐπέραστοι ὦσι τῷ Θεῷ; Καὶ τῆς παρ᾽ ἀνθρώπων δὲ οὗτοι μάλιστα ἀπολαύουσι δόξης, καὶ πάντες αὐτοὺς ὡς πατέρας τιμῶσιν, ὡς ἀδελφοὺς ἀσπάζονται, ὡς οἰκεῖα μέλη προσίενται.

Γενώμεθα τοίνυν ταπεινοί, ἵνα γενώμεθα ὑψηλοί. Καὶ γὰρ μεθ᾽ ὑπερβολῆς πολλῆς ταπεινοῖ ἡ ἀπόνοια. Τοῦτο ἐ-

---

29. Ἰακ. 4, 6.
30. Ψαλμ. 50, 19.
31. 31. Παροιμ. 16, 5.
32. Ἡσ. 66, 2.
33. Α´ Τιμ. 3, 6.

τοὺς ταπεινούς»[29]. Ἀλλὰ θὰ σὲ ἐρωτήσω καὶ κάτι ἄλλο. Ποῖος εἶναι ὑψηλότερος; Αὐτὸς ποὺ εἶναι ἀφιερωμένος εἰς τὸν Θεὸν καὶ προσφέρει θυσίαν εἰς αὐτόν, ἢ αὐτὸς ποὺ εὑρίσκεται πολὺ μακρὰν τῆς παρρησίας πρὸς αὐτόν; Ἀλλὰ θὰ ἐρωτήσῃ κάποιος. Καὶ ποίαν θυσίαν προσφέρει ὁ ταπεινόφρων; Ἄκουσε τὸν Δαυῒδ ποὺ λέγει· «Θυσία εἰς τὸν Θεὸν εἶναι τὸ συντετριμμένον πνεῦμα. Ὁ Θεὸς δὲ δὲν θὰ ἀποστραφῇ τὴν συντετριμμένην καὶ ταπεινὴν καρδίαν»[30].

Εἶδες τοῦ ταπεινοῦ τὴν καθαρότητα; Πρόσεξε καὶ τὸ ἀκάθαρτον τοῦ ὑπερηφάνου. «Κάθε ὑπερήφανος εἶναι ἀκάθαρτος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ»[31]. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ ὁ ταπεινὸς ἔχει τὸν Θεὸν ποὺ εὐχαριστεῖται μὲ αὐτόν. Διότι λέγει· «Πρὸς ποῖον νὰ κοιτάξω, παρὰ πρὸς τὸν πρᾶον, τὸν ἥσυχον καὶ αὐτὸν ποὺ φοβεῖται τοὺς λόγους μου;»[32], ἐνῷ αὐτὸς σύρεται μαζὶ μὲ τὸν διάβολον· διότι ὁ ὑπερήφανος θὰ πάθῃ αὐτὰ ποὺ ἔπαθεν ἐκεῖνος. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Μὴ τυχὸν ὑπερηφανευθῇ καὶ πέσῃ εἰς τὴν καταδίκην, ποὺ ἔπεσε καὶ ὁ διάβολος»[33]. Ἀλλὰ τοῦ συμβαίνει καὶ τὸ ἀντίθετον ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ θέλει. Διότι θέλει νὰ εἶναι ὑπερήφανος, διὰ νὰ τιμᾶται. Ἀλλ' αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ περιφρονεῖται περισσότερον ἀπ' ὅλους. Διότι αὐτοὶ κατ' ἐξοχὴν εἶναι περισσότερον ἀπ' ὅλους οἱ καταγέλαστοι, οἱ ἐχθροὶ καὶ ἀντίπαλοι ὅλων, οἱ νικώμενοι εὔκολα ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς των, οἱ παρασυρόμενοι εὔκολα ἀπὸ τὴν ὀργήν, οἱ ἀκάθαρτοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Τί λοιπὸν θὰ ἠμποροῦσε νὰ ὑπάρθῃ χειρότερον ἀπὸ αὐτό; Διότι αὐτὸ εἶναι τὸ τέλος τῶν κακῶν. Τί εἶναι ὅμως γλυκύτερον ἀπὸ τοὺς ταπεινούς; Τί δὲ μακαριώτερον καθ' ἣν στιγμὴν τοὺς ποθεῖ καὶ τοὺς ἀγαπᾷ ὁ Θεός; Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ καὶ ἀπὸ τοὺς συνανθρώπους των ἐκτιμῶνται πάρα πολύ, καὶ ὅλοι τοὺς τιμοῦν ὡς πατέρας, τοὺς ἀγαποῦν ὡς ἀδελφοὺς καὶ τοὺς πλησιάζουν ὡς ἰδικά των πρόσωπα.

Ἂς γίνωμεν λοιπὸν ταπεινοί, διὰ νὰ γίνωμεν ὑψηλοί. Καθ' ὅσον ἡ ὑπερηφάνεια ταπεινώνει εἰς ὑπερβολικὸν βα-

ταπείνωσε τὸν Φαραώ. «Οὐκ οἶδα» γάρ, φησί, «τὸν Κύριον», καὶ μυιῶν καὶ βατράχων καὶ κάμπης ἐγένετο χείρων, καὶ μετὰ ταῦτα αὐτοῖς ὅπλοις καὶ ἵπποις κατεποντίζετο. Ἀπεναντίας τούτῳ Ἀβραάμ, «Ἐγὼ δέ», φησίν, «εἰμὶ γῆ καὶ σποδός», καὶ μυρίων βαρβάρων ἐκράτησε καὶ εἰς μέσον ἐμπεσὼν Αἰγυπτίων, ἐπανήει λαμπρότερον τοῦ προτέρου τρόπαιον φέρων, καὶ ταύτης ἀντεχόμενος τῆς ἀρετῆς ἀεὶ ὑψηλότερος ἐγίνετο. Διὰ τοῦτο ᾄδεται πανταχοῦ, διὰ τοῦτο στεφανοῦται καὶ ἀνακηρύττεται· ὁ δὲ Φαραὼ καὶ γῆ καὶ σποδός, καὶ εἴ τι τούτων εὐτελέστερον ἕτερον. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀποστρέφεται ὁ Θεὸς ὡς ὑπερηφανίαν. Διὰ τοῦτο ἐξ ἀρχῆς πάντα ἐποίησεν, ἵνα τοῦτο ἐξέλῃ τὸ πάθος. Διὰ τοῦτο θνητοὶ γεγόναμεν, καὶ ἐν λύπαις καὶ ἐν ὀδυρμοῖς· διὰ τοῦτο ἐν πόνῳ καὶ ἐν ἱδρῶτι καὶ ἐν ἐργασίᾳ διηνεκεῖ καὶ τεταλαιπωρημένῃ. Καὶ γὰρ ἐξ ἀπονοίας ἥμαρτεν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, προσδοκήσας ἰσοθεΐαν. Διὰ τοῦτο οὔτε ἅπερ εἶχεν ἔμεινεν ἔχων, ἀλλὰ καὶ τούτων ἐξέπεσε. Τοιοῦτον γὰρ ἡ ἀπόνοια· οὐ μόνον οὐδὲν ἡμῖν προστίθησι κατόρθωμα βίου, ἀλλὰ καὶ ἃ ἔχομεν ὑποτέμνεται· ὥσπερ οὖν ἡ ταπεινοφροσύνη οὐ μόνον τῶν ὄντων οὐδὲν ὑποτέμνεται, ἀλλὰ καὶ τὰ μὴ ὄντα προστίθησι.

Ταύτην τοίνυν ζηλώσωμεν, ταύτην διώξωμεν, ἵνα καὶ τῆς παρούσης ἀπολαύσωμεν τιμῆς, καὶ τῆς μελλούσης ἐπιτύχωμεν δόξης, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, κράτος, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

34. Ἐξ. 5, 2.
35. Γεν. 18, 27.

θμόν. Αὐτὴ ἐταπείνωσε τὸν Φαραώ. Διότι, λέγει, «Δὲν γνωρίζω τὸν Κύριον»[34], καὶ ἔγινεν ἔτσι κατώτερος ἀπὸ τὰς μυῖας, τοὺς βατράχους καὶ τὴν κάμπιαν καὶ ἐν συνεχείᾳ κατεποντίσθη μαζὶ μὲ τὰ ὅπλα του καὶ τὰ ἄλογά του. Τελείως τὸ ἀντίθετον συνέβη μὲ τὸν Ἀβραάμ, ποὺ εἶπεν· «Ἐγὼ εἶμαι χῶμα καὶ στάκτη»[35], καὶ κατενίκησεν ἀπείρους βαρβάρους καὶ μολονότι εὑρέθη ἀνάμεσα εἰς τοὺς Αἰγυπτίους, ἐπέστρεψε φέρων λαμπρότερον τρόπαιον ἀπὸ τὸ προηγούμενον, καὶ ἀκολουθῶν αὐτὴν τὴν ἀρετὴν ἐγίνετο διαρκῶς καὶ ὑψηλότερος. Διὰ τοῦτο ἐγκωμιάζεται εἰς κάθε περίπτωσιν, διὰ τοῦτο στεφανώνεται καὶ ἐπαινεῖται, ἐνῷ ὁ Φαραὼ ἔγινε καὶ χῶμα καὶ στάκτη καὶ ὁτιδήποτε ἄλλο ὑπάρχει εὐτελέστερον ἀπὸ αὐτά. Διότι τίποτε δὲν ἀποστρέφεται τόσον ὁ Θεός, ὅσον τὴν ὑπερηφάνειαν. Διὰ τοῦτο εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἔκανε τὰ πάντα, διὰ νὰ ἐξαφανίσῃ αὐτὸ τὸ πάθος. Ἐξ αἰτίας αὐτῆς ἐγίναμεν θνητοὶ καὶ μᾶς συνοδεύουν διαρκῶς ἡ λύπη καὶ οἱ ὀδυρμοί. Διὰ τοῦτο ζῶμεν μέσα εἰς τὸν πόνον, τοὺς ἱδρῶτας καὶ μὲ διαρκῆ καὶ καταπιεστικὴν ἐργασίαν. Καθ' ὅσον ἡ ἀλαζονεία ὡδήγησε τὸν πρῶτον ἄνθρωπον εἰς τὴν ἁμαρτίαν, ἐπειδὴ ἤλπισε νὰ γίνῃ ἴσος μὲ τὸν Θεόν. Διὰ τοῦτο οὔτε καὶ ἐκεῖνα ποὺ εἶχε διετήρησεν, ἀλλὰ ἐξέπεσεν καὶ ἀπὸ αὐτά. Τόσον μεγάλο κακὸν εἶναι ἡ ἀλαζονεία· διότι ὄχι μόνον δὲν προσθέτει κανένα κατόρθωμα εἰς τὴν ζωήν μας, ἀλλὰ ἐξαφανίζει καὶ τὰ ὅσα ἔχομεν. Ὅπως ἀκριβῶς πάλιν ἡ ταπεινοφροσύνη ὄχι μόνον δὲν καταστρέφει κανένα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἔχομεν, ἀλλὰ προσθέτει καὶ αὐτὰ ποὺ δὲν ἔχομεν.

Αὐτὴν λοιπὸν ἂς ποθήσωμεν, αὐτὴν ἂς ἐπιδιώξωμεν, ὥστε καὶ τὴν ἐπίγειον τιμὴν ν' ἀπολαύσωμεν, καὶ νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν μέλλουσαν δόξαν, μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖον ἀνήκει εἰς τὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα δόξα καὶ δύναμις, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΞϚʹ
Ματθ. 20, 29 — 21, 11

«Καὶ ἐκπορευομένων αὐτῶν ἀπὸ Ἱεριχώ, ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοί. Καὶ ἰδοὺ δύο τυφλοὶ καθήμενοι παρὰ τὴν ὁδόν, ἀκούσαντες ὅτι Ἰησοῦς παράγει, ἔκραζον λέγοντες· Ἐλέησον ἡμᾶς, Κύριε, υἱὸς Δαυΐδ».

1. Ὅρα πόθεν παρῆλθεν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ποῦ πρὸ τούτου διέτριβεν· ὃ καὶ μάλιστα ζητήσεως ἄξιον εἶναί μοι δοκεῖ, διατί μὴ καὶ πρώην ἐκεῖθεν ἀπῆλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἀλλὰ διὰ τῆς Σαμαρείας. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν τοῖς φιλομαθέσιν ἀφήσομεν. Εἰ γάρ τις ἀκριβῶς ἐξετάζειν ἐθέλοι, εὑρήσει τὸν Ἰωάννην αἰνιξάμενον αὐτὸ καλῶς καὶ τὴν αἰτίαν τεθεικότα. Ἡμεῖς δὲ τῶν προκειμένων ἐχώμεθα, καὶ τῶν τυφλῶν τούτων ἀκούσωμεν, οἳ πολλῶν βλεπόντων ἦσαν ἀμείνους. Οὔτε γὰρ τὸν ὁδηγοῦντα ἔχοντες, οὔτε ἰδεῖν αὐτὸν δυνάμενοι ἐπιστάντα, ὅμως ἐφιλονείκουν ἐλθεῖν πρὸς αὐτὸν καὶ μεγάλῃ ἤρξαντο φωνῇ κράζειν καὶ ἐπιστομισθέντες μᾶλλον ἐβόων. Τοιοῦτον γὰρ ψυχὴ καρτερική· δι' αὐτῶν τῶν κωλυόντων αἴρεται. Ὁ δὲ Χριστὸς εἴα αὐτοὺς ἐπιστομίζεσθαι, ἵνα μειζόνως αὐτῶν ἡ προθυμία φαίνηται, καὶ μάθῃς ἀξίως αὐτοὺς ἀπολαύοντας τῆς θεραπείας. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐρωτᾷ, Πιστεύετε; ὅπερ ἐπὶ πολλῶν ποιεῖ· ἡ γὰρ κραυγὴ

---

1. Ἰω. 4, 1ἑ.

ΟΜΙΛΙΑ ΞΣΤ'
Ματθ. 20, 29 — 21, 11

«Καὶ ἐνῷ αὐτοὶ ἔβγαιναν ἀπὸ τὴν Ἰεριχώ, τὸν ἠκολούθησε μεγάλο πλῆθος λαοῦ. Καὶ νά, δύο τυφλοὶ ποὺ ἐκάθηντο εἰς τὴν ἄκρην τοῦ δρόμου, μόλις ἤκουσαν ὅτι περνᾷ ὁ Ἰησοῦς ἄρχισαν νὰ φωνάζουν δυνατὰ λέγοντες· Ἐλέησέ μας, Κύριε, υἱὲ τοῦ Δαυίδ».

1. Πρόσεχε ἀπὸ ποῦ ἦλθεν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ποῦ διέμενε πρὶν ἀπ' αὐτό, πρᾶγμα πού, κατὰ τὴν γνώμην μου, εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἄξιον ἐρεύνης, διατί δηλαδὴ καὶ προηγουμένως δὲν μετέβη ἀπὸ ἐκεῖ εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἀλλὰ μετέβαινε διὰ μέσου τῆς Σαμαρείας. Ἀλλ' αὐτὸ ἂς τὸ ἀφήσωμεν διὰ τοὺς φιλομαθεῖς. Διότι ἐὰν κάποιος ἤθελε τὸ ἐξετάσει μὲ ἀκρίβειαν, θὰ εὕρῃ ὅτι ὁ Ἰωάννης[1] ὑπῃνίχθη αὐτὸ πολὺ καθαρὰ καὶ ὅτι ἀνέφερε καὶ τὴν αἰτίαν. Ἡμεῖς ὅμως ἂς ἀσχοληθῶμεν μὲ αὐτὰ ποὺ ἔχομεν ἔμπροσθέν μας καὶ ἂς ἀκούσωμεν τοὺς τυφλούς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν κατὰ πολὺ καλύτεροι ἀπὸ πολλοὺς ποὺ βλέπουν. Χωρὶς νὰ ἔχουν οὔτε ὁδηγὸν καὶ χωρὶς νὰ ἠμποροῦν νὰ ἰδοῦν τὸν Κύριον ποὺ ἦλθεν ἐκεῖ, παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως ἐφιλονεικοῦσαν νὰ ἔλθουν πλησίον του καὶ ἤρχισαν νὰ φωνάζουν μὲ δυνατὴν φωνὴν καὶ ἐμποδιζόμενοι νὰ φωνάζουν, αὐτοὶ ἐφώναζον ἀκόμη περισσότερον. Διότι τέτοια εἶναι ἡ καρτερικὴ ψυχή. Ὁ δὲ Χριστὸς ἄφηνεν αὐτοὺς νὰ τοὺς ἐμποδίζουν νὰ φωνάζουν, διὰ νὰ γίνεται φανερὴ εἰς πιὸ μεγάλον βαθμὸν ἡ προθυμία των καὶ διὰ νὰ μάθῃς ὅτι μὲ τὴν ἀξίαν των ἀπήλαυσαν τὴν θεραπείαν. Διὰ τοῦτο, δὲν τοὺς ἐρωτᾷ, Πιστεύετε; πρᾶγμα ποὺ κάνει εἰς πολλοὺς ἄλλους, διότι ἡ κραυγὴ καὶ ὁ ἐρχο-

καὶ ἡ πρόσοδος ἤρκει πᾶσι κατάδηλον ποιῆσαι τὴν πίστιν αὐτῶν.

Ἐντεῦθεν μάνθανε, ἀγαπητέ, ὅτι κἂν σφόδρα εὐτελεῖς ὦμεν καὶ ἀπερριμμένοι, μετὰ σπουδῆς δὲ προσίωμεν τῷ Θεῷ, καὶ δι' ἡμῶν αὐτῶν δυνησόμεθα ἀνύειν ὅπερ ἂν αἰτῶμεν. Ὅρα γοῦν καὶ οὗτοι πῶς οὐδένα τῶν ἀποστόλων συνήγορον ἔχοντες, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς τοὺς ἐπιστομίζοντας, ἴσχυσαν ὑπερβῆναι τὰ κωλύματα καὶ πρὸς αὐτὸν ἐλθεῖν τὸν Ἰησοῦν. Καίτοι παρρησίαν βίου οὐδεμίαν αὐτοῖς μαρτυρεῖ ὁ εὐαγγελιστής, ἀλλ' ἤρκεσεν ἀντὶ πάντων αὐτοῖς ἡ προθυμία. Τούτους δὴ καὶ ἡμεῖς ζηλώσωμεν. Κἂν ἀναβάλληται τὴν δόσιν ὁ Θεὸς κἂν πολλοὶ οἱ ἀπάγοντες, μὴ ἀποστῶμεν αἰτοῦντες. Ταύτῃ γὰρ μάλιστα τὸν Θεὸν ἐπισπασόμεθα. Ὅρα γοῦν καὶ ἐνταῦθα πῶς τὴν σφοδρὰν αὐτῶν προθυμίαν οὐχ ἡ πενία, οὐχ ἡ πήρωσις, οὐ τὸ μὴ ἀκουσθῆναι, οὐ τὸ παρὰ τῶν ὄχλων ἐπιτιμηθῆναι, οὐκ ἄλλο οὐδὲν διεκώλυσε. Τοιοῦτόν ἐστι ψυχὴ ζέουσα καὶ πονουμένη.

Τί οὖν ὁ Χριστός; «Ἐφώνησεν αὐτοὺς καὶ εἶπε· τί θέλετε ποιήσω ὑμῖν; Λέγουσιν αὐτῷ· Κύριε, ἵνα ἀνοιγῶσιν ἡμῶν οἱ ὀφθαλμοί». Τίνος ἕνεκεν αὐτοὺς ἐρωτᾷ; Ἵνα μή τις νομίσῃ, ὅτι ἄλλα βουλομένοις λαβεῖν ἄλλα δίδωσι. Καὶ γὰρ ἔθος αὐτῷ πανταχοῦ πρότερον τὴν ἀρετὴν τῶν θεραπευομένων κατάδηλον ποιεῖν καὶ ἐκκαλύπτειν ἅπασι, καὶ τότε ἐπάγειν τὴν ἰατρείαν· δι' ἓν μέν, ἵνα καὶ τοὺς ἄλλους εἰς ζῆλον ἀγάγῃ· δι' ἕτερον δέ, ἵνα δείξῃ τῆς δωρεᾶς ἀξίως ἀπολαύοντας. Τοῦτο γοῦν καὶ ἐπὶ τῆς Χαναναίας

μός των ἐκεῖ ἦσαν ἀρκετὰ διὰ νὰ φανερώσουν εἰς ὅλους τὴν πίστιν των.

Ἀπὸ αὐτὸ μάθαινε, ἀγαπητέ, ὅτι καὶ ἂν ἀκόμη εἴμεθα πάρα πολὺ ἄσημοι καὶ καταφρονημένοι, ἀλλὰ προσερχόμεθα εἰς τὸν Θεὸν μὲ πολλὴν προθυμίαν, θὰ ἠμπορέσωμεν καὶ μόνοι μας νὰ ἐπιτύχωμεν αὐτὸ ποὺ ζητοῦμεν. Πρόσεχε λοιπὸν καὶ αὐτοὶ πῶς χωρὶς νὰ ἔχουν ὡς συνήγορον κανένα ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους, ἀντιθέτως μάλιστα καὶ πολλοὺς ποὺ τοὺς ἠμπόδιζον νὰ φωνάζουν, κατώρθωσαν νὰ ξεπεράσουν τὰ ἐμπόδια καὶ νὰ ἔλθουν πλησίον τοῦ Ἰησοῦ. Ἂν καὶ βέβαια ὁ εὐαγγελιστὴς δὲν ἀναφέρει καμμίαν ἀξιέπαινον πρᾶξιν ποὺ νὰ τοὺς ἔδιδε παρρησίαν, ἀλλ' ἤρκεσεν ἀντὶ ὅλων αὐτῶν ἁπλῶς καὶ μόνον ἡ προθυμία των. Αὐτοὺς λοιπὸν καὶ ἡμεῖς ἂς μιμηθῶμεν. Καὶ ἂν ἀκόμη ὁ Θεὸς ἀναβάλλῃ τὴν δόσιν καὶ ἂν ἀκόμῃ εἶναι πολλοὶ ἐκεῖνοι ποὺ διώχνουν ἀπὸ κοντά του, ἂς μὴ παύσωμεν νὰ ζητοῦμεν. Διότι μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον κατ' ἐξοχὴν θ' ἀποσπάσωμεν τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ. Πρόσεχε βέβαια καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν πῶς οὔτε ἡ πτώχεια των, οὔτε ἡ τύφλωσίς των, οὔτε τὸ ὅτι ὑπῆρχε περίπτωσις νὰ μὴ εἰσακουσθοῦν, οὔτε ἐπιτίμησις ἐκ μέρους τοῦ ὄχλου, οὔτε τίποτε ἄλλο ἠμπόδισε τὴν μεγάλην προθυμίαν των. Τέτοια εἶναι ἡ ψυχὴ ποὺ κατακαίεται ἀπὸ τὴν πίστιν καὶ μοχθεῖ διὰ τὴν ἀρετήν.

Τί κάνει λοιπὸν ὁ Χριστός; «Τοὺς ἐφώναξε καὶ τοὺς εἶπε· Τί θέλετε νὰ κάνω δι' ἐσᾶς; Τοῦ λέγουν· Κύριε, θέλομεν ν' ἀνοιγοῦν οἱ ὀφθαλμοί μας». Διὰ ποῖον λόγον τοὺς ἐρωτᾷ; Διὰ νὰ μὴ νομίσῃ κανείς, ὅτι αὐτοὶ μὲν ἄλλα θέλουν νὰ λάβουν, ἐνῷ αὐτὸς τοὺς δίδει ἄλλα. Καθ' ὅσον συνηθίζει ὁ Κύριος εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις νὰ φανερώνῃ κατ' ἀρχὴν τὴν ἀρετὴν τῶν θεραπευομένων καὶ νὰ τὴν ἀποκαλύπτῃ πρὸς ὅλους καὶ μετὰ νὰ παρέχῃ τὴν θεραπείαν, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ νὰ κάνῃ καὶ τοὺς ἄλλους νὰ τοὺς μιμηθοῦν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ἀξίως ἀπολαύουν τῆς δωρεᾶς. Αὐτὸ βέβαια ἔκανε καὶ εἰς τὴν Χαναναίαν γυναῖκα, αὐτὸ

ἐποίησε γυναικός, τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ ἑκατοντάρχου, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς αἱμορροούσης· μᾶλλον δὲ ἡ θαυμασία γυνὴ ἐκείνη καὶ προὔλαβε τοῦ Δεσπότου τὴν πεῦσιν· ἀλλ' ὅμως οὐδὲ οὕτως αὐτὴν παρέδραμεν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἰατρείαν κατάδηλον αὐτὴν ποιεῖ. Οὕτως αὐτῷ πανταχοῦ περισπούδαστον ἦν ἀνακηρύττειν τῶν προσιόντων αὐτῷ τὰ κατορθώματα, καὶ πολλῷ μείζονα ἀποφαίνειν τῶν ὄντων· ὃ δὴ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ.

Εἶτα, ἐπειδὴ εἶπον ὅπερ ἐβούλοντο, σπλαγχνισθεὶς ἥψατο αὐτῶν. Αὕτη γὰρ μόνον ἡ αἰτία τῆς ἰατρείας, δι' ἣν εἰς τὸν κόσμον ἦλθεν. 'Αλλ' ὅμως εἰ καὶ ἔλεος ἦν καὶ χάρις, τοὺς ἀξίους ἐπιζητεῖ. Ὅτι δὲ ἄξιοι, δῆλον καὶ ἐξ ὧν ἐβόησαν καὶ ἐξ ὧν λαβόντες οὐκ ἀπεπήδησαν, ὃ πολλοὶ ποιοῦσι, μετὰ τὰς εὐεργεσίας ἀγνωμονοῦντες. 'Αλλ' οὐκ ἐκεῖνοι τοιοῦτοι· ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς δόσεως καρτερικοὶ καὶ μετὰ τὴν δόσιν εὐγνώμονες· καὶ γὰρ ἠκολούθησαν αὐτῷ.

«Καὶ ὅτε ἤγγισεν εἰς 'Ιεροσόλυμα, καὶ ἦλθεν εἰς Βηθφαγῆ πρὸς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν, ἀπέστειλε δύο τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, λέγων· πορεύεσθε εἰς τὴν κώμην τὴν κατέναντι ὑμῶν καὶ εὑρήσετε ὄνον δεδεμένην καὶ πῶλον μετ' αὐτῆς· λύσαντες ἀγάγετέ μοι. Καὶ ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ τι, ἐρεῖτε, ὅτι ὁ Κύριος αὐτῶν χρείαν ἔχει· καὶ εὐθέως ἀποστέλλει αὐτούς. Τοῦτο δὲ γέγονε, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ τοῦ προφήτου Ζαχαρίου· εἴπατε τῇ θυγατρὶ Σιών, ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεταί σοι πρᾶος καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὄνον καὶ πῶλον υἱὸν ὑποζυγίου».

Καίτοι πολλάκις ἐπέβη τῶν 'Ιεροσολύμων πρότερον, ἀλλ' οὐδέποτε μετὰ τοσαύτης περιφανείας. Τί οὖν τὸ αἴτιον; Προ-

---

2. Ματθ. 21, 1-5. Ζαχ. 9, 9.

καὶ εἰς τὸν ἑκατόνταρχον, αὐτὸ καὶ εἰς τὴν αἱμορροοῦσαν, μᾶλλον δὲ ἡ θαυμασία ἐκείνη γυναίκα ἐπρόλαβε τὴν ἐρώτησιν τοῦ Κυρίου, ὅμως οὔτε καὶ ἔτσι τὴν ἄφησε νὰ φύγῃ ἀπαρατήρητος, ἀλλὰ μετὰ ἀπὸ τὴν θεραπείαν τὴν φανερώνει εἰς ὅλους. Ἔτσι ἐφρόντιζε πάρα πολὺ νὰ διακηρύσσῃ τὰ κατορθώματα αὐτῶν ποὺ τὸν ἐπλησίαζον καὶ νὰ τὰ παρουσιάζῃ πολὺ πιὸ μεγαλύτερα ἀπὸ ὅ,τι ἦσαν, πρᾶγμα βέβαια ποὺ κάνει καὶ τώρα.

Ἔπειτα, ἀφοῦ εἶπαν αὐτὸ ποὺ ἤθελον, τοὺς εὐσπλαγχνίσθη καὶ ἤγγισε τὰ μάτια των. Αὐτὴ βέβαια ἡ εὐσπλαγχνία εἶναι ἡ μοναδικὴ αἰτία τῆς θεραπείας, διὰ τὴν ὁποίαν καὶ ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον. Ἀλλ' ὅμως ἂν καὶ ἦτο ἀποτέλεσμα ἐλέους καὶ χάριτος, ὅμως ἐπιζητεῖ τοὺς ἀξίους. Τὸ ὅτι δὲ ἦσαν ἄξιοι τῆς χάριτος, γίνεται φανερὸν καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι ἐφώναξαν δυνατὰ καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι, ὅταν ἔλαβον τὴν δωρεάν, δὲν ἔφυγον μακρυὰ ἀπὸ τὸν Κύριον, πρᾶγμα ποὺ τὸ κάνουν πολλοί, δείχνοντες ἀγνωμοσύνην μετὰ τὰς εὐεργεσίας. Αὐτοὶ ὅμως δὲν ἦσαν τέτοιοι, ἀλλὰ καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν θεραπείαν ἦσαν καρτερικοὶ καὶ μετὰ τὴν δωρεὰν εὐγνώμονες, καθ' ὅσον ἠκολούθησαν αὐτόν.

«Καὶ ὅταν ἐπλησίασεν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Βηθφαγῆ, πρὸς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, ἀπέστειλεν ὁ Κύριος δύο ἀπὸ τοὺς μαθητάς του, λέγων· Πηγαίνετε εἰς τὴν κώμην ποὺ εὑρίσκεται ἀπέναντί μας καὶ θὰ εὕρετε μίαν ὄνον δεμένην καὶ ἕνα πουλάρι μαζὶ μὲ αὐτήν· νὰ τὴν λύσετε καὶ νὰ μοῦ τὴν φέρετε. Καὶ ἐὰν κάποιος σᾶς εἰπῇ κάτι, νὰ εἰπῆτε, ὅτι ὁ Κύριος τὰ χρειάζεται· καὶ ἀμέσως θὰ τὰ στείλῃ. Αὐτὸ δὲ ἔγινε, διὰ νὰ ἐκπληρωθῇ ἐκεῖνο ποὺ ἐλέχθη διὰ τοῦ προφήτου Ζαχαρίου· Νὰ εἰπῆτε εἰς τὴν θυγατέρα Σιών, Ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεται πρὸς ἐσένα πρᾶος καὶ καθισμένος ἐπάνω εἰς ἕνα πουλάρι ποὺ εἶναι γεννημένον ἀπὸ ὄνον ποὺ ἔχει σύρει ζυγόν»[2].

Μολονότι πολλὰς φορὰς προηγουμένως ἀνέβη εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, οὐδέποτε ὅμως τὸ ἔκανε αὐτὸ μὲ τόσην μεγα-

οίμια ἦν τότε τῆς οἰκονομίας· καὶ οὔτε αὐτὸς σφόδρα κατάδηλος ἦν, οὔτε ὁ καιρὸς τοῦ παθεῖν ἐγγύς· διόπερ ἀδιαφορώτερον αὐτοῖς ἀνεμίγνυτο καὶ μᾶλλον κρύπτων ἑαυτόν. Οὔτε γὰρ ἂν ἐθαυμάσθη φαινόμενος οὕτω καὶ εἰς μείζονα ἂν αὐτοὺς ἐξήγαγεν ὀργήν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως πεῖραν ἔδωκεν ἱκανὴν καὶ ὁ σταυρὸς ἐπὶ θύραις ἦν, μειζόνως ἐκλάμπει λοιπὸν καὶ μετὰ πλείονος ἅπαντα πράττει περιφανείας τὰ μέλλοντα αὐτοὺς ἐκκαίειν. Δυνατὸν μὲν γὰρ ἦν καὶ παρὰ τὴν ἀρχὴν τοῦτο γενέσθαι· ἀλλ' οὐ χρήσιμον, οὐδὲ λυσιτελές οὕτω.

Σὺ δέ μοι θέα ὅσα θαύματα γίνεται καὶ ὅσαι πληροῦνται προφητεῖαι. Εἶπεν, ὅτι εὑρήσετε ὄνον· προεῖπεν ὅτι οὐδεὶς κωλύσει, ἀλλ' ὅτι ἀκούσαντες σιγήσουσι. Τοῦτο δὲ οὐ μικρὸν κρῖμα Ἰουδαίων, εἰ τοὺς οὐδέποτε γνωρίμους αὐτῷ, οὐδὲ φανέντας, πείθει τὰ αὐτῶν προέσθαι καὶ μηδὲν ἀντειπεῖν καὶ διὰ τῶν μαθητῶν· οὗτοι δὲ αὐτῷ θαυματουργοῦντι παρόντες οὐκ ἐπείσθησαν.

2. Μηδὲ μικρὸν εἶναι νομίσῃς τὸ γεγενημένον. Τίς γὰρ αὐτοὺς ἔπεισε, τῶν ἰδίων ἀφαιρουμένων καὶ ταῦτα πένητας ὄντας ἴσως καὶ γεωργούς, μὴ ἀντειπεῖν; Τί λέγω μὴ ἀντειπεῖν; μὴ ἐρέσθαι ἢ καὶ ἐρομένους σιγῆσαι καὶ παραχωρῆσαι; Καὶ γὰρ ἀμφότερα ὁμοίως θαυμαστὰ ἦν, καὶ εἰ μηδὲν εἶπον, ἑλκομένων τῶν ὑποζυγίων, καὶ εἰ εἰπόντες καὶ ἀκούσαντες, ὅτι ὁ Κύριος αὐτῶν χρείαν ἔχει, παρεχώρησαν καὶ οὐκ ἀντέστησαν, καὶ ταῦτα οὐκ αὐτὸν ὁρῶντες, ἀλλὰ τοὺς

λοπρέπειαν. Ποία λοιπὸν ἦτο ἡ αἰτία; Ἦτο τότε ἡ ἀρχὴ τῆς θείας οἰκονομίας καὶ οὔτε ὁ ἴδιος ἦτο πάρα πολὺ γνωστός, οὔτε ἦτο κοντὰ ὁ καιρὸς τοῦ πάθους· καὶ ἀκριβῶς διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἀνεμιγνύετο μὲ αὐτοὺς χωρὶς καμμίαν φροντίδα καὶ μᾶλλον ἀπέκρυπτε τὸν ἑαυτόν του. Διότι δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ θαυμασθῇ, ἐὰν ἐνεφανίζετο κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ὁπωσδήποτε θὰ τοὺς ἐξώργιζεν εἰς πολὺ μεγάλον βαθμόν. Ὅταν ὅμως ἀπέδειξε κατὰ τρόπον ἱκανοποιητικὸν τὴν δύναμίν του καὶ εὑρίσκετο πολὺ πλησίον ὁ σταυρικὸς θάνατός του, τότε πλέον ἐκλάμπει κατὰ πολὺ περισσότερον καὶ πράττει μὲ μεκαλυτέραν μεγαλοπρέπειαν ὅλα ἐκεῖνα ποὺ ἐπρόκειτο νὰ τοὺς καίουν. Ἦτο δυνατὸν βέβαια αὐτὸ νὰ γίνῃ καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχήν, ἀλλὰ δὲν θὰ ἦτο τόσον χρήσιμον, οὔτε τόσον ὠφέλιμον.

Σὺ ὅμως, σὲ παρακαλῶ, πρόσεχε πόσα θαύματα γίνονται τώρα καὶ πόσαι προφητεῖαι ἐκπληροῦνται. Εἶπεν, ὅτι θὰ εὕρετε ὄνον· προεῖπεν, ὅτι δὲν θὰ τοὺς ἐμποδίσῃ κανεὶς καὶ ὅτι θὰ σιωπήσουν ὅταν ἀκούσουν τὴν αἰτίαν. Αὐτὸ ἀποτελεῖ ὄχι μικρὰν καταδίκην διὰ τοὺς Ἰουδαίους, τὸ ὅτι πείθει αὐτούς, ποὺ δὲν ὑπῆρξαν ποτὲ γνωστοί του οὔτε τοὺς εἶδε ποτέ, νὰ παρέχουν τὰ ἰδικά των καὶ νὰ μὴ φέρουν καμμίαν ἀντίρρησιν καὶ μάλιστα διὰ τῶν μαθητῶν του, ἐνῷ αὐτοί, ἂν καὶ ἦσαν παρόντες ὅταν ἐθαυματουργοῦσε, δὲν ἐπίστευσαν.

2. Οὔτε νὰ θεωρήσῃς ἀσήμαντον αὐτὸ ποὺ συνέβη. Διότι ποῖος τοὺς ἔπεισε, ἐνῷ ἀφῃροῦντο τὰ ὑπάρχοντά των καὶ ἦσαν πτωχοὶ καὶ ἴσως καὶ γεωργοί, νὰ μὴ προβάλλουν καμμίαν ἀντίρρησιν; Μὰ διατί λέγω, νὰ μὴ προβάλλουν ἀντίρρησιν; χωρὶς νὰ ἐρωτήσουν ἢ καὶ ἂν ἀκόμη ἐρωτήσουν νὰ σιωπήσουν νὰ τὰ παραχωρήσουν; Καθ' ὅσον καὶ τὰ δύο ἦσαν ἐξ ἴσου θαυμαστά, καὶ τὸ ὅτι δὲν εἶπαν τίποτε, ἐνῷ ἔπαιρναν τὰ ὑποζύγιά των, καὶ τὸ ὅτι καὶ ἂν εἶπαν κάτι, ὅταν ὅμως ἤκουσαν, ὅτι ὁ Κύριός των τὰ χρειάζεται, τὰ παρεχώρησαν καὶ δὲν ἔφεραν καμμίαν ἀντίστασιν, καὶ ὅλα αὐτὰ ἂν καὶ δὲν ἔβλεπον τὸν ἴδιον, ἀλλὰ τοὺς μαθητάς του.

μαθητάς. Ἀπὸ τούτων αὐτοὺς παιδεύει, ὅτι καὶ Ἰουδαίους ἐδύνατο καὶ ἄκοντας κωλῦσαι διόλου μέλλοντας αὐτῷ ἐπιέναι, καὶ ἀφώνους καταστῆσαι, ἀλλ' οὐκ ἠθέλησε. Καὶ ἕτερον δὲ μετὰ τούτων διδάσκει τοὺς μαθητάς, ὅπερ ἂν αἰτήσῃ διδόναι· κἂν αὐτὴν κελεύσῃ τὴν ψυχὴν προέσθαι, καὶ ταύτην παρέχειν, καὶ μὴ ἀντιλέγειν. Εἰ γὰρ οἱ ἄγνωστοι αὐτῷ παρεχώρησαν, πολλῷ μᾶλλον αὐτοὺς ἁπάντων ἐξίστασθαι δεῖ.

Πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις καὶ ἑτέραν πάλιν προφητείαν ἐπλήρου διπλῆν· τὴν μὲν δι' ἔργων, τὴν δὲ διὰ ῥημάτων. Καὶ ἡ μὲν διὰ τῶν ἔργων ἦν, ἡ διὰ τῆς καθέδρας τοῦ ὄνου· ἡ δὲ διὰ τῶν ῥημάτων, ἡ τοῦ προφήτου Ζαχαρίου· καὶ γὰρ εἶπεν, ὅτι καθεδεῖται ὁ βασιλεὺς ἐπὶ ὄνου. Καὶ καθίσας αὐτὸς καὶ πληρώσας αὐτήν, ἑτέραν πάλιν ἐδίδου προφητείας ἀρχήν, δι' ὧν ἐποίει τὰ μέλλοντα προδιατυπῶν. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Τῶν ἀκαθάρτων ἐθνῶν τὴν κλῆσιν προανεφώνει καὶ ὅτι αὐτοῖς ἐπαναπαύσεται, καὶ εἴξουσιν αὐτῷ καὶ ἕψονται· καὶ προφητεία διεδέχετο προφητείαν.

Ἐμοὶ δὲ οὐ διὰ τοῦτο δοκεῖ μόνον ἐπὶ τὸν ὄνον καθίσαι, ἀλλὰ καὶ μέτρον ἡμῖν φιλοσοφίας παρέχων. Οὐ γὰρ δὴ μόνον προφητείας ἐπλήρου, οὐδὲ δόγματα ἐφύτευσε, τὰ τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ καὶ τὸν βίον ἡμῖν διώρθου δι' αὐτῶν τούτων, πανταχοῦ κανόνας ἡμῖν τιθεὶς τῆς ἀναγκαίας χρείας καὶ διὰ πάντων τὴν ζωὴν κατορθῶν τὴν ἡμετέραν. Διά τοι τοῦτο καὶ ἡνίκα τίκτεσθαι ἔμελλεν, οὐκ ἐπεζήτησε λαμπρὰν οἰκίαν, οὐδὲ μητέρα πλουσίαν καὶ περιφανῆ, ἀλλὰ πτωχήν, καὶ μνηστῆρα τέκτονα ἔχουσα, καὶ ἐν καλύβῃ γεννᾶται καὶ ἐν φάτνῃ τίθεται· καὶ μαθητὰς ἐκλέγων, οὐ ῥή-

Μὲ αὐτὰ τοὺς διδάσκει, ὅτι καὶ τοὺς Ἰουδαίους, ποὺ ἐσχεδίαζον νὰ ἐπιτεθοῦν ἐναντίον του, ἠμποροῦσε νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ τελείως καί νὰ τοὺς κάνῃ ἀφώνους, ἀλλὰ δὲν τὸ ἠθέλησε. Καὶ ἄλλο δὲ μαζὶ μὲ αὐτὰ διδάσκει εἰς τοὺς μαθητάς του, ὅ,τι δηλαδὴ καὶ ἂν ζητήσῃ νὰ τοῦ τὸ δίδουν· καὶ ἂν ἀκόμη τοὺς διέτασσε νὰ θυσιάσουν τὴν ζωήν των καὶ αὐτὴν νὰ τοῦ τὴν προσφέρουν, χωρὶς καμμίαν ἀντίρρησιν. Διότι ἐὰν οἱ ἄγνωστοι τοῦ παρεχώρησαν τὰ ζῶα των, πολὺ περισσότερον αὐτοὶ πρέπει νὰ ἐγκαταλείπουν τὰ πάντα.

Ἐκτὸς δὲ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἐλέχθησαν καὶ ἄλλην πάλιν διπλῆν προφητείαν ἐξεπλήρωνε, τὴν μὲν μίαν μὲ τὰ ἔργα του, τὴν δὲ ἄλλην μὲ τὰ λόγια. Καὶ αὐτὴ ποὺ ἐξεπληροῦτο μὲ τὰ ἔργα ἦτο τὸ ὅτι ἐκάθισεν ἐπάνω εἰς ὄνον, ἡ δὲ ἄλλη, ποὺ ἐξεπληροῦτο μὲ τὰ λόγια, ἦτο ἡ προφητεία τοῦ προφήτου Ζαχαρίου, καθ' ὅσον αὐτὸς εἶπεν, ὅτι θὰ καθίσῃ ὁ βασιλεὺς ἐπάνω εἰς ὄνον. Καὶ ἀφοῦ ὁ Κύριος ἐκάθισε καὶ ἐξεπλήρωσεν αὐτήν, ἔδωσε πάλιν τὴν ἀρχὴν ἄλλης προφητείας, προδιατυπώνων δηλαδή, μὲ τὰ ὅσα ἔπραττεν, ὅλα ἐκεῖνα ποὺ ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν. Πῶς καὶ μὲ ποῖον τρόπον; Προεκήρυττε τὴν κλῆσιν τῶν ἀκαθάρτων ἐθνῶν καὶ ὅτι θὰ εὕρῃ ἀνάπαυσιν εἰς αὐτὰ καὶ ὅτι θὰ δεχθοῦν τὴν κλῆσιν καὶ θὰ τὸν ἀκολουθήσουν· καὶ ἔτσι ἡ μία προφητεία διεδέχετο τὴν ἄλλην.

Ἐγὼ ὅμως ἔχω τὴν ἐντύπωσιν ὅτι δὲν ἐκάθισε μόνον δι' αὐτὸ ἐπάνω εἰς τὸν ὄνον, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ μᾶς δώσῃ μέτρον εὐσεβείας. Διότι δὲν ἐξεπλήρωνε μόνον προφητείας, οὔτε ἐφύτευε τὰ δόγματα τῆς ἀληθείας ἀλλὰ καὶ τὴν ζωήν μας διώρθωνε μὲ αὐτὰ τὰ ἴδια, θέτων εἰς κάθε περίπτωσιν κανόνας τῆς πρεπούσης συμπεριφορᾶς καὶ ὁδηγῶν ἔτσι τὴν ζωήν μας εἰς ἐπιτυχίαν. Διὰ τοῦτο βέβαια καὶ ὅταν ἐπρόκειτο νὰ γεννηθῇ, δὲν ἐζήτησε μεγαλοπρεπῆ οἰκίαν, οὔτε μητέρα πλουσίαν καὶ περιφανῆ, ἀλλὰ πτωχήν, ποὺ εἶχε μνηστῆρα ξυλουργόν, καὶ γεννᾶται μέσα εἰς καλύβαν καὶ τοποθετεῖται εἰς τὴν φάτνην. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐξέλεγε τοὺς μα-

τορας καὶ σοφούς, οὐδὲ εὐπόρους καὶ εὐγενεῖς, ἀλλὰ πένητας καὶ ἐκ πενήτων καὶ πάντοθεν ἀσήμους ἐξέλεξε· καὶ τράπεζαν παρατιθέμενος, ποτὲ μὲν κριθίνους ἄρτους παρατίθεται, ποτὲ δὲ πρὸς αὐτὸν τὸν καιρὸν ἐξ ἀγορᾶς τοὺς μαθητὰς ὠνεῖσθαι κελεύων· καὶ στιβάδα ποιῶν, ἀπὸ χόρτου ποιεῖ· καὶ ἱμάτια ἀμφιεννύμενος, εὐτελῆ καὶ τῶν πολλῶν οὐδὲν διαφέροντα περιβάλλεται· οἰκίαν δὲ οὐδὲ ἔσχεν.

Εἰ δὲ καὶ μεταβῆναι ἐκ τόπου εἰς τόπον ἔδει, ὁδοιπορῶν τοῦτο ποιεῖ, καὶ οὕτως ὁδοιπορῶν, ὡς καὶ κοπιᾶν. Καὶ καθήμενος οὐ θρόνου δεῖται, οὐδὲ προσκεφαλαίου, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ποτὲ μὲν ἐν ὄρει, ποτὲ δὲ παρὰ τὴν πηγήν· καὶ οὐ παρὰ τὴν πηγὴν μόνον, ἀλλὰ καὶ μόνος καὶ Σαμαρείτιδι διαλέγεται. Πάλιν λύπης μέτρα τιθείς, ἡνίκα θρηνῆσαι ἔδει, δακρύει ἠρέμα, πανταχοῦ κανόνας, ὅπερ ἔφην, καὶ ὅρους πηγνύς, μέχρι τοῦ προβαίνειν δεῖ, καὶ περαιτέρω μηκέτι. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ νῦν, ἐπειδὴ συνέβαινέ τινας ἀσθενεστέρους ὄντας ὑποζυγίων δεῖσθαι, κἀνταῦθα μέτρον ἔθηκε, δεικνὺς ὅτι οὐχ ἵππους, οὐδὲ ἡμιόνους ζεύξαντας φέρεσθαι δεῖ, ἀλλὰ ὄνῳ κεχρῆσθαι καὶ περαιτέρω μὴ προβαίνειν καὶ πανταχοῦ τῆς χρείας εἶναι.

Ἴδωμεν δὲ καὶ τὴν προφητείαν, τὴν διὰ τῶν ῥημάτων· τὴν διὰ τῶν πραγμάτων. Τίς οὖν ἡ προφητεία; «Ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεταί σοι πρᾶος καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὑποζύγιον καὶ πῶλον νέον»· οὐχὶ ἅρματα ἐλαύνων, ὡς οἱ λοιποὶ βασιλεῖς· οὐ φόρους ἀπαιτῶν, οὐ σοβῶν καὶ δορυφόρους περιάγων· ἀλλὰ πολλὴν τὴν ἐπιείκειαν κἀντεῦθεν ἐπι-

3. Πρβλ. Ἰω. 4, 4ἑ.

θητάς των, ἐξέλεξεν ὄχι ρήτορας καὶ σοφούς, οὔτε πλουσίους καὶ εὐγενικῆς καταγωγῆς, ἀλλὰ πτωχούς, ποὺ κατήγοντο ἀπὸ πτωχούς, καὶ ἦσαν ἄσημοι ἀπὸ κάθε ἄποψιν. Καὶ ὅταν παραθέτῃ τράπεζαν, ἄλλοτε μὲν παραθέτει κριθίνους ἄρτους, ἄλλοτε δὲ ἀποστέλλει τὴν ὥραν τοῦ φαγητοῦ τοὺς μαθητάς του ν' ἀγοράσουν φαγώσιμα ἀπὸ τὴν ἀγοράν. Καὶ ὅταν κατασκευάζῃ τὸ στρῶμα του, τὸ κατασκευάζει ἀπὸ χόρτον· καὶ τὰ ἐνδύματα ποὺ φορεῖ εἶναι εὐτελῆ καὶ δὲν διαφέρουν καθόλου ἀπὸ αὐτὰ ποὺ φοροῦν οἱ ἄλλοι, οἰκίαν δὲ οὔτε κἂν εἶχεν.

Ἐὰν δὲ ἐχρειάζετο νὰ μεταβῇ ἀπὸ ἕνα τόπον εἰς ἄλλον, τὸ κάνει αὐτὸ ἀδοιπορῶν, καὶ τόσον ὁδοιπορεῖ, ὥστε καὶ νὰ νοιώθῃ κούρασιν. Καὶ ὅταν κάθεται, δὲν ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ θρόνον, οὔτε ἀπὸ προσκεφάλαιον, ἀλλὰ κάθεται ἐπάνω εἰς τὸ ἔδαφος, ἄλλοτε μὲν εἰς τὸ ὄρος, ἄλλοτε δὲ κοντὰ εἰς τὴν πηγήν, καὶ ὄχι μόνον κοντὰ εἰς τὴν πηγήν, ἀλλὰ καὶ μόνος καὶ συνομιλεῖ μὲ τὴν Σαμαρείτιδα[3]. Πάλιν μὲ σκοπὸν νὰ θέσῃ μέτρον εἰς τὴν λύπην, ὅταν ἐχρειάζετο νὰ θρηνήσῃ, δακρύζει ἤρεμα, θέτων εἰς κάθε περίπτωσιν, ὅπως εἶπα, κανόνας καὶ ὅρια, μέχρι ποῦ δηλαδὴ πρέπει νὰ προχωροῦμεν καὶ οὐδέποτε νὰ προχωροῦμεν πιὸ πέρα. Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ τώρα, ἐπειδὴ συνέβαινεν ὡρισμένοι ποὺ ἦσαν ἀσθενεῖς νὰ ἔχουν ἀνάγκην ἀπὸ ὑποζύγια, ἔθεσε καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν μέτρον, δεικνύων ὅτι δὲν χρειάζεται νὰ ζευχθοῦν οὔτε ἵπποι οὔτε ἡμίονοι διὰ τὴν μεταφοράν των, ἀλλὰ νὰ χρησιμοποιοῦν ὄνον καὶ νὰ μὴ προχωροῦν πιὸ πέρα καὶ πάντοτε νὰ ἀρκοῦνται εἰς τὰ ἀναγκαῖα.

Ἂς ἰδοῦμεν δὲ καὶ τὴν προφητείαν ποὺ διετυπώθη μὲ τὰ λόγια καὶ μὲ αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ πράγματα. Ποία λοιπὸν εἶναι ἡ προφητεία; «Ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεται πρὸς ἐσένα πρᾶος καὶ εἶναι καθισμένος ἐπάνω εἰς ὑποζύγιον καὶ νέον πουλάρι»· δὲν διέρχεται καθισμένος ἐπάνω εἰς ἅρματα, ὅπως οἱ λοιποὶ βασιλεῖς, δὲν ζητεῖ φόρους, οὔτε δημιουργεῖ θόρυβον περιβαλλόμενος ἀπὸ δορυφόρους, ἀλλὰ δεικνύων

δεικνύμενος. Ἐρώτησον τοίνυν τὸν Ἰουδαῖον· ποῖος βασιλεὺς ἐπὶ ὄνου ὀχούμενος ἦλθεν εἰς Ἱερουσαλήμ; Ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοι εἰπεῖν, ἀλλ' ἢ τοῦτον μόνον. Ἐποίει δὲ ταῦτα, ὅπερ ἔφην, τὰ μέλλοντα προδηλῶν. Ἐνταῦθα γὰρ ἡ Ἐκκλησία δηλοῦται διὰ τοῦ πώλου καὶ ὁ λαὸς ὁ νέος, ὁ ποτὲ μὲν ἀκάθαρτος, μετὰ δὲ τὸ καθίσαι τὸν Ἰησοῦν καθαρὸς γενόμενος.

Καὶ ὅρα διόλου τὴν εἰκόνα σωζομένην. Οἱ γὰρ μαθηταὶ λύουσι τὰ ὑποζύγια. Διὰ γὰρ τῶν ἀποστόλων κἀκεῖνοι καὶ ἡμεῖς ἐκλήθημεν· διὰ τῶν ἀποστόλων προσήχθημεν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ ἡμετέρα εὐδοκίμησις ἐκείνους παρεζήλωσε, διὰ τοῦτο φαίνεται ἡ ὄνος ἀκολουθοῦσα τῷ πώλῳ. Μετὰ γὰρ τὸ καθίσαι τὸν Χριστὸν ἐπὶ τὰ ἔθνη, τότε ἥξουσι κἀκεῖνοι παραζηλοῦντες. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Ὅτι πώρωσις ἀπὸ μέρους τοῦ Ἰσραὴλ γέγονεν, ἄχρις οὗ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ· καὶ οὕτω πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται». Ὅτι γὰρ προφητεία ἦν, δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων. Οὐ γὰρ ἂν ἐμέλησε τῷ προφήτῃ μετὰ τοσαύτης ἀκριβείας τοῦ ὄνου τὴν ἡλικίαν εἰπεῖν, εἰ μὴ τοῦτο ἦν. Οὐ ταῦτα δὲ μόνον δηλοῦνται διὰ τῶν εἰρημένων, ἀλλ' ὅτι καὶ μετ' εὐκολίας αὐτοὺς ἄξουσιν οἱ ἀπόστολοι. Ὥσπερ γὰρ ἐνταῦθα οὐδεὶς ἀντεῖπεν εἰς τὸ κατασχεῖν, οὕτως δὲ ἐπὶ τῶν ἐθνῶν οὐδεὶς ἠδυνήθη διακωλῦσαι τῶν κατεχόντων αὐτοὺς ἔμπροσθεν. Οὐ κάθηται δὲ ἐπὶ γυμνὸν τὸν πῶλον, ἀλλ' ἐπὶ τὰ ἱμάτια τῶν ἀποστόλων. Ἐπειδὴ γὰρ τὸν πῶλον ἔλαβον, ἄ-

4. Ρω. 11, 25-26.

καὶ μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν εἰς πολὺ μεγάλον βαθμὸν τὴν ἐπιείκειάν του. Ἐρώτησε λοιπὸν τὸν Ἰουδαῖον· Ποῖος βασιλεὺς ἦλθεν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καθισμένος ἐπάνω εἰς ὄνον; Δὲν θὰ ἔχῃ ὅμως νὰ σοῦ ἀναφέρῃ ἄλλον, παρὰ μόνον αὐτόν. Τὰ ἔκαμνε δὲ αὐτά, ὅπως ἀκριβῶς εἶπα, προαποκαλύπτων αὐτὰ ποὺ ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν. Διότι πράγματι ἐδῶ μὲ τὸ πουλάρι συμβολίζεται ἡ Ἐκκλησία καὶ ὁ νέος λαός, ὁ ὁποῖος κάποτε μὲν ἦτο ἀκάθαρτος, ἀπὸ τότε ὅμως ποὺ ἐκάθισεν ὁ Ἰησοῦς ἔγινε καθαρός.

Καὶ πρόσεχε τὴν εἰκόνα ποὺ εὑρίσκει ἐφαρμογὴν ἐξ ὁλοκλήρου. Οἱ μαθηταὶ δηλαδὴ λύουν τὰ ὑποζύγια· διὰ τῶν ἀποστόλων λοιπὸν ἐκλήθημεν εἰς τὴν πίστιν καὶ ἐκεῖνοι καὶ ἡμεῖς· διὰ τῶν ἀποστόλων ὡδηγήθημεν κοντὰ εἰς τὸν Κύριον. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἰδική μας εὐδοκίμησις εἰς τὴν πίστιν ἔκανε καὶ ἐκείνους νὰ μᾶς μιμηθοῦν, διὰ τοῦτο φαίνεται ἡ ὄνος νὰ ἀκολουθῇ τὸ πουλάρι. Διότι μετὰ τὴν διάδοσιν τῆς πίστεως εἰς τὰ ἔθνη, τότε θὰ ἔλθουν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι μιμούμενοι ἐκείνους. Καὶ αὐτὸ δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Διότι μέρος τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰσραὴλ περιέπεσεν εἰς ἀναισθησίαν, μέχρις ὅτου εἰσέλθουν ὅλοι οἱ ἐθνικοὶ καὶ ἔτσι θὰ σωθῇ ὅλος ὁ ἰσραηλιτικὸς λαός»[4]. Τὸ ὅτι λοιπὸν ἦτο προφητεία, γίνεται φανερὸν ἀπὸ τὰ ὅσα ἐλέχθησαν. Διότι ἄλλως δὲν θὰ τὸν ἐνδιέφερε τὸν προφήτην ν' ἀναφέρῃ μὲ τόσην ἀκρίβειαν τὴν ἡλικίαν τοῦ ὄνου, ἐὰν δὲν εἶχεν αὐτὴν τὴν σημασίαν. Καὶ δὲν δηλοῦνται μὲ τὰ ὅσα ἐλέχθησαν μόνον αὐτά, ἀλλ' ὅτι καὶ μὲ εὐκολίαν θὰ ὁδηγήσουν αὐτοὺς οἱ ἀπόστολοι εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἐδῶ δὲν ἔφερε κανεὶς οὐδεμίαν ἀντίρρησιν εἰς τὸ νὰ πάρουν τὰ ὑποζύγια, ἔτσι καὶ μὲ τοὺς ἐθνικοὺς κανεὶς ἀπὸ τοὺς προηγουμένους κυρίους των δὲν ἠμπόρεσε νὰ ἐμποδίσῃ αὐτοὺς νὰ τοὺς προσελκύσουν εἰς τὴν πίστιν. Δὲν κάθεται δὲ ὁ Κύριος ἐπάνω εἰς γυμνὸν πουλάρι, ἀλλ' ἐπάνω εἰς τὰ ἐνδύματα τῶν ἀποστόλων. Διότι ἀπὸ τὴν στιγμὴν ποὺ ἔλαβον τὸ πουλάρι, προσφέρουν εἰς τὴν συνέχειαν τὰ πάντα εἰς αὐτόν, καθὼς

πάντα λοιπὸν προΐενται, καθὼς καὶ Παῦλος ἔλεγεν· «ἐγὼ δὲ ἥδιστα δαπανήσω καὶ ἐκδαπανηθήσομαι ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν».

Σκόπει δὲ τὸ εὐήνιον τοῦ πώλου, πῶς ἀδάμαστος ὢν καὶ χαλινοῦ ἄπειρος, οὐκ ἐσκίρτησεν, ἀλλ' εὐτάκτως ἐφέρετο. Ὃ καὶ αὐτὸ προφητεία τοῦ μέλλοντος ἦν, δηλοῦσα τὸ καταπειθὲς τῶν ἐθνῶν, καὶ τὴν ἀθρόαν εἰς εὐταξίαν μεταβολήν. Καὶ γὰρ πάντα τὸ ῥῆμα εἰργάσατο τὸ λέγον· «λύσαντες ἀγάγετέ μοι»· ὥστε τὰ ἄτακτα εὔτακτα, καὶ τὰ ἀκάθαρτα γενέσθαι λοιπὸν καθαρά.

3. Ἀλλ' ὅρα τὸ ταπεινὸν τῶν Ἰουδαίων. Τοσαῦτα θαύματα εἰργάσατο, καὶ οὐδέποτε αὐτὸν οὕτως ἐξεπλάγησαν· ἐπειδὴ δὲ εἶδον ὄχλον συντρέχοντα, τότε θαυμάζουσιν. «Ἐσείσθη γὰρ πᾶσα ἡ πόλις λέγουσα· τίς ἐστιν οὗτος; Οἱ δὲ ὄχλοι ἔλεγον· οὗτός ἐστιν Ἰησοῦς ὁ προφήτης, ὁ ἀπὸ Ναζαρὲτ τῆς Γαλιλαίας». Καὶ ὅτε ἔδοξαν μέγα τι λέγειν, τότε χαμαίζηλος ἦν αὐτῶν ἡ γνώμη, καὶ ταπεινὴ καὶ σεσυρμένη. Ταῦτα δὲ αὐτὸς ἐποίει, οὐ πομπήν τινα ἐπιδεικνύμενος, ἀλλ' ὁμοῦ μέν, ὅπερ εἶπον, καὶ προφητείαν πληρῶν καὶ φιλοσοφίαν παιδεύων, ὁμοῦ δὲ καὶ τοὺς μαθητὰς παραμυθούμενος λυπουμένους διὰ τὸν θάνατον, καὶ δεικνὺς ὅτι ταῦτα πάντα πάσχει ἑκών. Σὺ δέ μοι θαύμασον τοῦ προφήτου τὴν ἀκρίβειαν, πῶς πάντα προεῖπε· καὶ τὰ μὲν ὁ Δαυΐδ, τὰ δὲ ὁ Ζαχαρίας προανεφώνησεν.

Οὕτω καὶ ἡμεῖς ποιῶμεν καὶ ὑμνοῦμεν καὶ τὰ ἱμάτια προώμεθα τοῖς αὐτὸν φέρουσι. Τίνος γὰρ ἂν εἴημεν ἄξιοι, ὅταν οἱ μὲν τὴν ὄνον περιβάλλωσιν εἰς ἣν ἐκάθητο, οἱ δὲ τοῖς ποσὶν αὐτῆς ὑποστρωννύωσι τὰ ἱμάτια, ἡμεῖς δὲ αὐτὸν

---

5. Β' Κορ. 12, 15.
6. Ματθ. 21, 10-11.

καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Ἐγὼ δὲ πολὺ εὐχαρίστως θὰ δαπανήσω χρήματα καὶ θὰ δαπανήσω καὶ τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτόν μου διὰ νὰ σώσω τὰς ψυχάς σας»[5].

Πρόσεχε δὲ τὸ ὑπάκουον τοῦ πουλαριοῦ, πῶς δηλαδή, ἂν καὶ ἦτο ἀδάμαστον καὶ ἄπειρον ἀπὸ χαλινάρι, δὲν ἔδειξεν ἀνυπακοήν, ἀλλ' ἠκολούθει μὲ προθυμίαν, πρᾶγμα ποὺ καὶ αὐτὸ ἀπετέλει προφητείαν διὰ τὰ μελλοντικά, δηλοῦσα τὴν εὔκολον προσέλευσιν τῶν ἐθνικῶν καὶ τὴν ἐξ ὁλοκλήρου μεταβολὴν αὐτῶν πρὸς τὴν ἐνάρετον ζωήν. Καθ' ὅσον ὅλα αὐτὰ ἐπιτεύχθησαν μὲ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου· «Λύσατέ τον καὶ φέρετέ τον εἰς ἐμένα»· ὥστε τὰ ἄτακτα ἔγιναν εἰς τὸ ἑξῆς ὑπάκουα καὶ τὰ ἀκάθαρτα καθαρά.

3. Πρόσεχε ὅμως καὶ τὴν μηδαμινότητα τῶν Ἰουδαίων. Τόσα θαύματα ἔκανε καὶ οὐδέποτε ἐξεπλάγησαν τόσον πολὺ δι' αὐτά, μόλις ὅμως εἶδον τὰ πλήθη τοῦ λαοῦ νὰ τρέχουν πλησίον του, τότε τὸν θαυμάζουν. «Διότι ἐσείσθη ὅλη ἡ πόλις, λέγουσα· Ποῖος εἶναι αὐτός; τὰ δὲ πλήθη τοῦ λαοῦ ἔλεγον· Αὐτὸς εἶναι ὁ Ἰησοῦς ὁ προφήτης, ἀπὸ τὴν Ναζαρὲτ τῆς Γαλιλαίας»[6]. Καὶ ὅταν ἀντελήφθησαν ὅτι τὰ πλήθη ἔλεγον κάτι τὸ σημαντικόν, τότε ἡ γνώμη των ἦτο χαμαίζηλος καὶ ταπεινὴ καὶ ἐξευτελιστική. Ὁ Κύριος ὅμως τὰ ἔκανεν αὐτά, ὄχι πρὸς ἐπίδειξιν κάποιας θριαμβευτικῆς πομπῆς, ἀλλ' ὅπως ἀκριβῶς εἶπα, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν προφητείαν καὶ νὰ διδάξῃ ταπείνωσιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ νὰ παρηγορήσῃ τοὺς μαθητάς του ποὺ ἐλυποῦντο διὰ τὸν θάνατόν του, καὶ διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ πάσχει μὲ τὴν θέλησίν του. Ἀλλὰ σὺ θαύμασε, σὲ παρακαλῶ, τὴν ἀκριβολογίαν τοῦ προφήτου, πῶς δηλαδὴ ὅλα τὰ προεῖπε· καὶ ἄλλα μὲν προεῖπεν ὁ Δαυΐδ, ἄλλα δὲ ὁ Ζαχαρίας.

Ἔτσι ἂς κάμνωμεν καὶ ἐμεῖς καὶ ἂς ὑμνῶμεν καὶ ἂς δίδωμεν τὰ ἐνδύματά μας εἰς ἐκείνους ποὺ κηρύσσουν τὸν Χριστόν. Διότι ποίαν ἀξίαν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἔχωμεν, ὅταν ἄλλοι μὲν ἀπὸ ἐκείνους ἐνδύουν τὴν ὄνον ἐπάνω εἰς τὴν ὁποίαν ἐκάθετο, ἄλλοι δὲ στρώνουν τὰ ἐνδύματά των κάτω

γυμνὸν ὁρῶντες, καὶ οὐδὲ ἀποδῦναι κελευόμενοι, ἀλλ' ἀπὸ τῶν κειμένων δαπανᾶν, μηδὲ οὕτως ὦμεν φιλότιμοι; κἀκεῖνοι μὲν παρακολουθῶσιν ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν, ἡμεῖς δὲ καὶ προσιόντα παραπεμπώμεθα καὶ διακρουώμεθα καὶ ὑβρίζωμεν; Πόσης ταῦτα κολάσεως ἄξια; πόσης τιμωρίας; Προσέρχεταί σοι δεόμενος ὁ δεσπότης, καὶ οὐδὲ ἀκοῦσαι βούλει τῆς ἱκετηρίας, ἀλλ' ἐγκαλεῖς καὶ ἐπιτιμᾷς, καὶ ταῦτα ἀκούσας τοιούτων ῥημάτων. Εἰ δὲ ἕνα ἄρτον διδοὺς καὶ ἀργύριον ὀλίγον, οὕτω βάναυσος εἶ καὶ ὀλίγωρος καὶ ὀκνηρός, εἰ πάντα κενῶσαι ἔδει, τίς ἂν ἐγένου; Οὐχ ὁρᾷς τοὺς ἐν τῷ θεάτρῳ φιλοτίμους, ὅσα ταῖς πόρναις προΐενται; σὺ δὲ οὐδὲ τὸ ἥμισυ τούτων δίδως, οὐδὲ τὸ πολλοστὸν πολλάκις.

Ἀλλ' ὁ μὲν διάβολος κελεύει δοῦναι τοῖς τυχοῦσι, γέενναν προξενῶν, καὶ δίδως· ὁ δὲ Χριστὸς τοῖς δεομένοις, βασιλείαν ἐπαγγελλόμενος, καὶ οὐ μόνον οὐ δίδως, ἀλλὰ καὶ ὑβρίζεις· καὶ αἱρῇ μᾶλλον ὑπακοῦσαι τῷ διαβόλῳ, ἵνα κολασθῇς, ἢ πεισθῆναι τῷ Χριστῷ καὶ σωθῆναι. Καὶ τί ταύτης χεῖρον γένοιτ' ἂν τῆς παραπληξίας; Ὁ μὲν γέενναν προξενεῖ, ὁ δὲ βασιλείαν· καὶ τοῦτον ἀφέντες, ἐκείνῳ προστρέχετε. Καὶ τὸν μὲν προσιόντα παραπέμπεσθε, τὸν δὲ μακρὰν ὄντα προσκαλεῖσθε. Καὶ αὐτὸν γίνεται, οἷον ἂν εἰ βασιλεὺς μὲν ἁλουργίδα ἔχων, καὶ διάδημα προτεινόμενος μὴ

ἀπὸ τὰ πόδια του, ἐνῷ ἐμεῖς, ἂν καὶ τὸν βλέπομεν γυμνὸν καὶ χωρὶς νὰ παραγγελλώμεθα νὰ ἐνδυθῶμεν, ἀλλὰ νὰ δαπανῶμεν ἁπλῶς ἀπὸ αὐτὰ ποὺ μᾶς περισσεύουν, νὰ μὴ δείχνωμεν οὔτε καὶ ἔτσι φιλοτιμίαν; καὶ ἐκεῖνοι μὲν τὸν ἀκολουθοῦν βαδίζοντες καὶ ἔμπροσθέν του καὶ ὄπισθέν του, ἐνῷ ἐμεῖς, ἂν καὶ ἔρχεται πλησίον μας, ἐν τούτοις τὸν ἀπομακρύνομεν, τὸν ἀποφεύγομεν καὶ τὸν περιφρονοῦμεν; Πόσης κολάσεως εἶναι ἄξια αὐτά; πόσης τιμωρίας; Σὲ πλησιάζει ὁ Κύριος καὶ σὲ παρακαλεῖ, καὶ οὔτε κἂν θέλεις ν' ἀκούσῃς τὴν παράκλησίν του, ἀντιθέτως μάλιστα τὸν κατηγορεῖς καὶ τὸν ἐπιτιμᾷς καὶ ὅλα αὐτὰ τὴν στιγμὴν ποὺ ἔχεις ἀκούσει τέτοιους λόγους. Ἐὰν δὲ δίδων ἕνα μόνον ἄρτον καὶ ὀλίγα χρήματα, εἶσαι τόσον πολὺ σκληρὸς καὶ ἀδιάφορος καὶ ὀκνηρός, ἐὰν παρίστατο ἀνάγκη νὰ τὰ δώσῃς ὅλα, ποῖος θὰ ἐγινόσουν τότε; Δὲν βλέπεις αὐτοὺς ποὺ ἐπιδεικνύουν γενναιοδωρίαν εἰς τὰ θέατρα, πόσα προσφέρουν εἰς τὰς πόρνας; σὺ ὅμως οὔτε τὸ ἥμισυ ἀπὸ αὐτὰ δίδεις καὶ πολλὰς φορὰς οὔτε καὶ τὸ ἐλάχιστον ἀπὸ αὐτά.

Καὶ ὁ μὲν διάβολος σὲ προτρέπει νὰ δίδῃς εἰς τοὺς τυχόντας, προξενῶν τὴν γέενναν, καὶ σὺ δίδεις, ἐνῷ ὁ Χριστὸς σοῦ λέγει νὰ δίδῃς εἰς αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἀνάγκην καὶ σοῦ ὑπόσχεται δι' αὐτὸ οὐράνιον βασιλείαν, καὶ σὺ ὄχι μόνον δὲν δίδεις, ἀλλὰ καὶ ὑβρίζεις· καὶ προτιμᾷς μᾶλλον νὰ ὑπακούσῃς εἰς τὸν διάβολον, διὰ νὰ τιμωρηθῇς, παρὰ νὰ ὑπακούσῃς εἰς τὸν Χριστὸν καὶ νὰ σωθῇς. Καὶ τί θὰ ἠμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ χειρότερον ἀπὸ αὐτὴν τὴν παραπληξίαν; Ὁ μὲν διάβολος προξενεῖ γέενναν, ὁ δὲ Χριστὸς βασιλείαν, σεῖς ὅμως ἀφήνετε τὸν Χριστὸν καὶ τρέχετε κοντὰ εἰς τὸν διάβολον. Καὶ αὐτὸν ποὺ ἔρχεται πλησίον σας τὸν ἀπομακρύνετε, ἐνῷ αὐτὸν ποὺ εὑρίσκεται μακρυὰ τὸν προσκαλεῖτε. Καὶ συμβαίνει ἀκριβῶς τὸ ἴδιον, ὅπως δηλαδὴ ἕνας βασιλεύς, ποὺ φορεῖ τὴν βασιλικὴν πορφύραν καὶ προβάλλει τὸ στέμμα του, νὰ μὴ ἔχῃ τὴν δύναμιν νὰ πείσῃ, ἐνῷ κάποιος λη-

πείθοι, ληστὴς δὲ μάχαιραν ἐπισείων, καὶ θάνατον ἀπειλῶν πείθοι.

Ταῦτ' οὖν ἐννοοῦντες, ἀγαπητοί, διαβλέψωμεν ὀψὲ γοῦν πότε, καὶ ἀνανήψωμεν. Καὶ γὰρ ἐγὼ λοιπὸν αἰσχύνομαι περὶ ἐλεημοσύνης διαλεγόμενος, διὰ τὸ πολλάκις περὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως εἰπών, μηδὲν ἄξιον ἀνύσαι τῆς παραινέσεως. Γέγονε μὲν γάρ τι πλέον, οὐ τοσοῦτον δὲ ὅσον ἐβουλόμην. Ὁρῶ μὲν γὰρ σπείροντας ὑμᾶς, οὐ δαψιλεῖ δὲ τῇ δεξιᾷ. Διὸ καὶ φοβοῦμαι μήπως καὶ φειδομένως θερίσητε. Ὅτι γὰρ φειδομένως σπείρομεν, ἐξετάσωμεν, εἰ δοκεῖ, τίνες πλείους ἐν τῇ πόλει, πένητες ἢ πλούσιοι· καὶ τίνες οὔτε πένητες, οὔτε πλούσιοι, ἀλλ' οἱ μέσην χώραν ἔχοντες. Οἷον, ἔστι τὸ δέκατον μέρος πλουσίων, καὶ τὸ δέκατον πενήτων τῶν οὐδὲν ὅλως ἐχόντων· οἱ δὲ λοιποὶ τῶν μέσων εἰσί. Διέλωμεν τοίνυν εἰς τοὺς δεομένους τὸ πᾶν πλῆθος τῆς πόλεως καὶ ὄψεσθε τὴν αἰσχύνην ὅση. Οἱ μὲν γὰρ σφόδρα πλουτοῦντες ὀλίγοι· οἱ δὲ μετ' ἐκείνους πολλοί· πάλιν οἱ πένητες πολλῷ τούτων ἐλάττους. Ἀλλ' ὅμως τοσούτων ὄντων τῶν δυναμένων τοὺς πεινῶντας τρέφειν, πολλοὶ πεινῶντες καθεύδουσιν· οὐ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι μετ' εὐκολίας αὐτοῖς ἐπαρκεῖν τοὺς ἔχοντας, ἀλλὰ διὰ τὴν πολλὴν αὐτῶν ὠμότητα καὶ ἀπανθρωπίαν. Εἰ γὰρ διέλοιντο οἵ τε πλουτοῦντες, οἵ τε μετ' ἐκείνους, τοὺς δεομένους ἄρτων καὶ ἐνδυμάτων, μόλις ἂν πεντήκοντα ἀνδράσιν ἢ καὶ ἑκατὸν λάχοι πένης εἷς.

Ἀλλ' ὅμως καὶ ἐν τοσαύτῃ ἀφθονίᾳ τῶν προστησομένων ὄντες, ὀδύρονται καθ' ἑκάστην ἡμέραν. Καὶ ἵνα μάθῃς αὐ-

στὴς ποὺ σείει τὴν μάχαιράν του καὶ ἀπειλεῖ μὲ θάνατον νὰ ἠμπορῇ νὰ πείθῃ.

Ἀναλογιζόμενοι λοιπὸν αὐτά, ἀγαπητοί, ἂς ἀνοίξωμεν τέλος πάντων μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ μάτια μας καὶ ἂς συνέλθωμεν ἀπὸ τὸν ὕπνον. Καθ' ὅσον ἐγὼ ἐντρέπομαι πλέον νὰ ὁμιλῶ περὶ ἐλεημοσύνης, ἐπειδὴ πολλὰς φορὰς σᾶς ὡμίλησα περὶ αὐτοῦ τοῦ θέματος, δὲν ἠμπόρεσα ὅμως νὰ ἐπιτύχω τίποτε ἀντάξιον τῆς παρακλήσεώς μου. Ἐσημειώθη βέβαια κάποια πρόοδος, ὄχι ὅμως τόση, ὅσην ἤθελα. Διότι σᾶς βλέπω μὲν νὰ σπείρετε, ὄχι ὅμως μὲ γεμᾶτο τὸ χέρι. Διὰ τοῦτο καὶ φοβοῦμαι μήπως δὲν θερίσετε μὲ ἀφθονίαν. Τὸ ὅτι βέβαια σπείρομεν χωρὶς ἁπλοχεριάν, ἂς ἐξετάσωμεν, ἐὰν θέλετε, ποῖοι εἶναι περισσότεροι εἰς τὴν πόλιν, οἱ πτωχοὶ ἢ οἱ πλούσιοι, καὶ ποῖοι δὲν εἶναι οὔτε πτωχοὶ οὔτε πλούσιοι, ἀλλ' εὑρίσκονται εἰς μίαν μέσην κατάστασιν. Ἔστω λοιπὸν ὅτι τὸ ἕνα δέκατον εἶναι πλούσιοι καὶ τὸ ἕνα δέκατον πτωχοὶ ποὺ δὲν ἔχουν ἐντελῶς τίποτε, οἱ δὲ ὑπόλοιποι εὑρίσκονται εἰς τὴν μέσην κατάστασιν. Ἂς μοιράσωμεν λοιπὸν εἰς αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἀνάγκην ὁλόκληρον τὸ πλῆθος τῆς πόλεως καὶ θὰ ἴδῆτε πόση εἶναι ἡ ἐντροπή. Διότι οἱ μὲν πάρα πολὺ πλούσιοι εἶναι ὀλίγοι, οἱ δὲ μετὰ ἀπὸ αὐτοὺς πολλοί, οἱ πτωχοὶ πάλιν εἶναι πολὺ ὀλιγώτεροι ἀπὸ αὐτούς. Ἀλλ' ὅμως ἐνῷ εἶναι τόσοι αὐτοὶ ποὺ ἠμποροῦν νὰ διατρέφουν τοὺς πτωχούς, παρ' ὅλα αὐτὰ πολλοὶ πεινασμένοι εὑρίσκονται εἰς τὸ κρεββάτι, ὄχι βέβαια ἐπειδὴ δὲν ἐπαρκοῦν αὐτοὶ ποὺ ἔχουν διὰ νὰ διατρέψουν μὲ ἄνεσιν τοὺς πεινασμένους, ἀλλὰ λόγῳ τῆς μεγάλης των σκληρότητος καὶ ἀπανθρωπίας. Διότι ἐὰν ἤθελον μοιρασθῆ, οἱ πλούσιοι μαζὶ μὲ τοὺς μετὰ ἀπὸ αὐτούς, αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἀνάγκην ἀπὸ τροφὴν καὶ ἐνδύματα, μόλις καὶ μετὰ δυσκολίας θὰ ἀντιστοιχῇ εἰς τοὺς πενήντα ἢ ἑκατὸν πλουσίους ἄνδρας ἕνας πτωχός.

Ἀλλ' ὅμως ἂν καὶ εἶναι τόσοι πολλοὶ αὐτοὶ ποὺ ἠμποροῦν νὰ βοηθήσουν, ἐν τούτοις καθημερινὰ ὀδύρονται οἱ

τῶν τὴν ἀπανθρωπίαν, ἑνὸς τῶν ἐσχάτων εὐπόρων καὶ τῶν μὴ σφόδρα πλουτούντων πρόσοδον ἡ ἐκκλησία ἔχουσα, ἐννόησον ὅσαις ἐπαρκεῖ καθ' ἑκάστην ἡμέραν χήραις, ὅσαις παρθένοις· καὶ γὰρ εἰς τὸν τῶν τρισχιλίων ἀριθμὸν ὁ κατάλογος αὐτῶν ἔφθασε. Μετὰ τούτων τοῖς τὸ δεσμωτήριον οἰκοῦσι, τοῖς ἐν τῷ ξενοδοχείῳ κάμνουσι, τοῖς ὑγιαίνουσι, τοῖς ἀποδημοῦσι, τοῖς τὰ σώματα λελωβημένοις, τοῖς τῷ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύουσι, καὶ τροφῆς ἐνδυμάτων ἕνεκεν, τοῖς ἁπλῶς προσιοῦσι καθ' ἑκάστην ἡμέραν· καὶ οὐδὲν αὐτῇ τὰ τῆς οὐσίας ἠλάττωται. Ὥστε εἰ δέκα ἄνδρες μόνον οὕτως ἠθέλησαν ἀναλίσκειν, οὐδεὶς ἦν πένης.

4. Καὶ τί ἔμελλον, φησίν, οἱ παῖδες ἡμῶν διαδέχεσθαι; Τὸ κεφάλαιον ἔμενε, καὶ ἡ πρόσοδος πάλιν πλείων ἐγίνετο, ἐν οὐρανῷ θησαυριζομένων αὐτοῖς τῶν κτημάτων. Ἀλλ' οὐ βούλεσθε οὕτω; Κἂν ἐξ ἡμισείας κἂν ἀπὸ τρίτης μοίρας κἂν ἀπὸ τετάρτης κἂν ἀπὸ δεκάτης. Διὰ γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν δέκα πόλεων πένητας δυνατὸν ἦν θρέψαι τὴν πόλιν τὴν ἡμετέραν. Καὶ εἰ βούλεσθε, ποιήσωμέν τινα τούτων συλλογισμόν· μᾶλλον δὲ οὐδὲ συλλογισμοῦ χρεία· καὶ γὰρ αὐτόθεν κατάδηλός ἐστιν ἡ εὐκολία τοῦ πράγματος. Ὁρᾶτε γοῦν εἰς τὰς λειτουργίας τὰς πολιτικάς, ὅσα οἰκία μία ἀναλίσκουσα πολλάκις οὐκ ὤκνησεν, ἀλλ' οὐδὲ μικρὸν ᾔσθετο τῆς δαπάνης· ἣν εἰ τῶν πλουσίων ἕκαστος εἰς τοὺς πένητας λειτουργεῖν λειτουργίαν ἐβούλετο, ἐν βραχείᾳ καιροῦ ῥοπῇ ἥρπασεν ἂν τὸν οὐρανόν.

Τίς οὖν ἂν εἴη συγγνώμη, ποία ἀπολογίας σκιά, ὅταν μηδὲ ὧν ἀφίστασθαι μέλλομεν πάντως ἀπαγόμενοι ἐντεῦθεν, μηδὲ τούτων μεταδιδῶμεν τοῖς δεομένοις μετὰ δαψιλείας τοσαύτης, μεθ' ὅσης τοῖς ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἕτεροι, καὶ ταῦτα

πτωχοί. Καὶ διὰ νὰ ἀντιληφθῇς τὴν ἀπανθρωπίαν αὐτῶν, σκέψου, ὅτι ἡ ἐκκλησία, ἂν καὶ ἔχει τὰ ἔσοδα ἑνὸς ἀπὸ τοὺς τελευταίους πλουσίους, καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ δὲν ἔχουν πάρα πολλὰ πλούτη, πόσας χήρας καὶ πόσας παρθένους ἐπαρκεῖ διὰ νὰ διατρέφῃ· καθ' ὅσον ὁ κατάλογος αὐτῶν ἔφθασεν εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν τριῶν χιλιάδων. Μαζὶ μὲ αὐτοὺς σκέψου καὶ τοὺς φυλακισμένους, τοὺς ἀρρώστους, τοὺς ὑγιεῖς, τοὺς ξένους, τοὺς σωματικῶς ἀναπήρους, αὐτοὺς ποὺ μένουν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἔχοντες ἀνάγκην ἀπὸ τροφὴν καὶ ἐνδύματα, αὐτοὺς ποὺ ἁπλῶς ζητοῦν καθημερινὰ βοήθειαν, καὶ ὅμως καθόλου δὲν ἔχει ἐλαττωθῇ ἡ περιουσία της. Ὥστε, ἐὰν μόνον δέκα ἄνδρες ἤθελον νὰ ἐξοδεύουν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, δὲν θὰ ὑπῆρχε κανεὶς πτωχός.

4. Καὶ θὰ εἰπῇ κάποιος· τί ἐπρόκειτο τότε νὰ κληρονομήσουν τὰ παιδιά μας; Τὸ κεφάλαιον θὰ παρέμενε καὶ τὰ ἔσοδα πάλιν θὰ ηὔξανον, διότι τὰ κτήματά των θὰ ἐθησαυρίζοντο δι' αὐτὰ εἰς τὸν οὐρανόν. Ἀλλὰ δὲν θέλετε ἔτσι; βοηθήσατε τότε ἔστω κατὰ τὸ ἥμισυ, κατὰ τὸ ἕνα τρίτον, κατὰ τὸ ἕνα τέταρτον, κατὰ τὸ ἕνα δέκατον. Διότι ἐξ αἰτίας τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ ἡ πόλις μας ἠμπορεῖ νὰ διαθρέψῃ τοὺς πτωχοὺς δέκα πόλεων. Καὶ ἐὰν θέλετε, ἂς κάνωμεν κάποιον παρόμοιον συλλογισμόν, μᾶλλον δὲ οὔτε κἂν χρειάζεται συλλογισμός, καθ' ὅσον ἡ εὐκολία τοῦ πράγματος εἶναι ὁλοφάνερη ἀπὸ μόνη της. Προσέξατε λοιπὸν πόσα ἐξοδεύει χωρὶς κανένα δισταγμὸν μία οἰκία διὰ τὰ πολιτικὰ πράγματα, καὶ ὅμως οὔτε κἂν ᾐσθάνθη ποτὲ τὴν δαπάνην· ἐὰν αὐτὴν τὴν δαπάνην ἤθελε τὴν προσφέρει ὁ κάθε πλούσιος διὰ τὸ θέμα βοηθείας τῶν πτωχῶν, θὰ ἐκέρδιζε μέσα εἰς ἐλάχιστον χρόνον τὸν οὐρανόν.

Ποία συγχώρησις λοιπὸν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ, ποία σκιὰ ἀπολογίας, ὅταν οὔτε καὶ ἐκεῖνα, ποὺ πρόκειται ὁπωσδήποτε νὰ τὰ ἐγκαταλείψωμεν φεύγοντες ἀπὸ τὸν κόσμον αὐτόν, δὲν τὰ δίδωμεν εἰς ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἀνάγκην μὲ τόσην ἀφθονίαν, μὲ ὅσην τὰ δίδουν οἱ ἄλλοι εἰς τοὺς θεα-

τοσαῦτα μέλλοντες καρποῦσθαι ἐκ τούτων; Ἔδει μὲν γάρ, εἰ καὶ διαπαντὸς ἐνταῦθα ἦμεν, μηδὲ οὕτω φείδεσθαι τῆς καλῆς ταύτης δαπάνης· ὅταν δὲ μικρὸν ὕστερον ἐντεῦθεν ἀπαγώμεθα, καὶ πάντων ἀφελκώμεθα γυμνοί, ποίαν ἕξομεν ἀπολογίαν, μηδὲ ἀπὸ τῶν προσόδων παρέχοντες τοῖς λιμώττουσι καὶ ἀγχομένοις; Οὐδὲ γὰρ ἀναγκάζω σε τὰ ὄντα μειῶσαι· οὐκ ἐπειδὴ μὴ βούλομαι, ἀλλ' ἐπειδὴ σφόδρα ὀκνοῦντα ὁρῶ. Οὐ τοίνυν τοῦτό φημι· ἀλλ' ἀπὸ τῶν καρπῶν ἀνάλωσον, καὶ μηδὲν θησαυρίσῃς ἐντεῦθεν. Ἀρκεῖ σοι ὥσπερ ἐκ πηγῆς ἔχειν ἐπιρρέοντα τὰ χρήματα τῶν προσόδων· ποίησον κοινωνοὺς τοὺς πένητας, καὶ γενοῦ καλὸς οἰκονόμος τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ σοι δοθέντων.

Ἀλλὰ τελέσματα δίδωμι, φησί. Διὰ τοῦτο οὖν καταφρονεῖς, ὅτι ἐνταῦθα οὐδεὶς ἀπαιτεῖ; κἀκείνῳ μὲν τῷ, κἂν ἐνέγκῃ, κἂν μὴ ἐνέγκῃ ἡ γῆ, λαμβάνοντι μετὰ ἀνάγκης καὶ στρεβλοῦντι οὐ τολμᾷς ἀντειπεῖν· τῷ δὲ οὕτως ἡμέρῳ καὶ τότε ἀπαιτοῦντι, ὅταν ἐνέγκῃ ἡ γῆ, οὐδὲ μέχρι λόγου ἀποκρίνῃ; Καὶ τίς σε ἐξαιρήσεται τῶν ἀκαρτερήτων ἐκείνων κολάσεων; Οὐκ ἔστιν οὐδείς. Εἰ γὰρ ἐπειδὴ ἐκεῖ πάντως ἕψεται τιμωρία χαλεπωτάτη μὴ δόντι, διὰ τοῦτο γίνῃ σπουδαῖος περὶ τὴν ἔκτισιν, ἐννόησον ὅτι καὶ ἐνταῦθα χαλεπωτέρα· οὐ τὸ δεθῆναι, οὐδὲ τὸ εἰς δεσμωτήριον ἐμπεσεῖν, ἀλλὰ τὸ ἀπελθεῖν εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον. Πάντων οὖν ἕνεκεν ταῦτα πρῶτον καταθῶμεν τὰ τελέσματα. Καὶ γὰρ πολλὴ ἡ εὐκολία καὶ μείζων ὁ μισθὸς καὶ πλείων ἡ ἐμπορία καὶ χείρων

τρίνους, καὶ ὅλα αὐτὰ τὴν στιγμὴν ποὺ πρόκειται νὰ καρπωθοῦν ἀπὸ αὐτὰ τόσον μεγάλην ὠφέλειαν; Διότι ἔπρεπε, καὶ ἂν ἀκόμη ἐζούσαμεν διαρκῶς εἰς τὴν γῆν, οὔτε τότε νὰ εἴμεθα φειδωλοὶ δι' αὐτὴν τὴν καλὴν δαπάνην, ὅταν ὅμως μετὰ ἀπὸ ὀλίγον θ' ἀπομακρυνθῶμεν ἀπὸ ἐδῶ καὶ θὰ συρθῶμεν γυμνοὶ ἀπὸ ὅλα, ποίαν ἀπολογίαν θὰ ἔχωμεν, τὴν στιγμὴν ποὺ δὲν δίδομεν οὔτε καὶ ἀπὸ τὰ περισσεύματά μας εἰς τοὺς πεινασμένους καὶ εἰς αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἀνάγκην; Δὲν σὲ ἐξαναγκάζω βέβαια νὰ μειώσῃς τὰ ὑπάρχοντά σου, ὄχι ἐπειδὴ δὲν θέλω, ἀλλ' ἐπειδὴ σὲ βλέπω πάρα πολὺ διστακτικόν. Δὲν σοῦ λέγω λοιπὸν αὐτό, ἀλλὰ δαπάνησε ἀπὸ τοὺς καρποὺς καὶ μὴ συγκεντρώσῃς τίποτε ἀπὸ αὐτοὺς εἰς τὰς ἀποθήκας σου. Σοῦ ἀρκοῦν τὰ χρήματα τῶν εἰσοδημάτων σου ποὺ τρέχουν ὡσὰν ἀπὸ πηγήν· κάνε κοινωνούς σου εἰς αὐτὰ τοὺς πτωχοὺς καὶ γίνε καλὸς διαχειριστὴς αὐτῶν ποὺ σοῦ ἐδόθησαν ἀπὸ τὸν Θεόν.

Καλά, ἀλλ' ὅμως, θὰ εἰπῇ κάποιος, πληρώνω φόρους. Διὰ τοῦτο λοιπὸν τοὺς περιφρονεῖς, ἐπειδὴ δὲν σοῦ ζητεῖ κανεὶς ἐδῶ; καὶ εἰς ἐκεῖνον μὲν πού, εἴτε παράγει ἡ γῆ εἴτε ὄχι, σοῦ τὰ παίρνει ἀναγκαστικὰ καὶ σὲ κακομεταχειρίζεται, δὲν τολμᾷς νὰ προβάλῃς καμμίαν ἀντίρρησιν, ὅμως εἰς αὐτὸν ποὺ σοῦ ζητεῖ μὲ τόσην ἡμερότητα καὶ μάλιστα ὅταν σοῦ προσφέρῃ ἡ γῆ, δὲν δέχεσαι νὰ τοῦ εἰπῇς οὔτε ἕνα λόγον; Καὶ ποῖος θὰ σὲ ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὰς ἀνυποφόρους ἐκείνας τιμωρίας; Δὲν ὑπάρχει κανείς. Ἐπειδὴ λοιπὸν εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν φόρων θ' ἀκολουθήσῃ ὁπωσδήποτε ἡ φοβερωτάτη τιμωρία ἐὰν δὲν θὰ πληρώσῃς, καὶ διὰ τοῦτο φροντίζεις διὰ τὴν πληρωμήν των, σκέψου ὅτι καὶ ἐδῶ θὰ εἶναι πολὺ πιὸ φοβερά· ὄχι τὸ νὰ δεθῇς καὶ νὰ ριφθῇς εἰς τὴν φυλακήν, ἀλλὰ τὸ νὰ ὁδηγηθῇς εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον. Ἐξ αἰτίας λοιπὸν ὅλων αὐτῶν ἂς φροντίζωμεν νὰ ἐξοφλῶμεν κατὰ πρῶτον αὐτοὺς τοὺς φόρους. Καθ' ὅσον εἶναι πολὺ εὔκολο πρᾶγμα καὶ ὁ μισθὸς πολὺ πιὸ μεγάλος καὶ τὸ κέρδος περισσότερον καὶ χειροτέρα ἡ τιμωρία ἐὰν δείξω-

ἡ κόλασις ἀγνωμονοῦσιν ἡμῖν. Κόλασις γὰρ διαδέχεται τέλος οὐκ ἔχουσα. Εἰ δὲ τοὺς στρατιώτας μοι λέγεις τοὺς ὑπὲρ σοῦ πολεμοῦντας βαρβάροις, ἔστι καὶ ἐνταῦθα στρατόπεδον, τὸ τῶν πτωχῶν, καὶ πόλεμος ὃν ὑπὲρ σοῦ πολεμοῦσιν οἱ πένητες. Ὅταν γὰρ λάβωσιν, εὐχόμενοι τὸν Θεὸν ἵλεω ποιοῦσιν· ἵλεω δὲ ποιοῦντες, ἀποκρούονται ἀντὶ βαρβάρων τὰς τῶν δαιμόνων ἐπιβουλάς· οὐκ ἀφιᾶσι σφοδρὸν εἶναι τὸν πονηρόν, οὐδὲ ἐπιτίθεσθαι συνεχῶς, ἀλλ' ἐκλύουσιν αὐτοῦ τὴν ἰσχύν.

5. Ὁρῶν τοίνυν τοὺς στρατιώτας καθ' ἑκάστην ἡμέραν πυκτεύοντας ὑπὲρ σοῦ τῷ διαβόλῳ διὰ τῶν δεήσεων καὶ τῶν εὐχῶν, ἀπαίτησον σαυτὸν τὴν καλὴν ταύτην εἰσφοράν, τὰς ἐκείνων τροφάς. Καὶ γὰρ ἥμερος ὢν ὁ βασιλεὺς οὗτος, οὐκ ἔδωκέ σοι τοὺς ἀπαιτοῦντας, ἀλλ' ἑκόντα βούλεται καταθεῖναι· κἂν κατὰ μικρὸν καταβάλῃς, δέχεται· κἂν ἀπορῶν διὰ πολλοῦ χρόνου καταθῇς, οὐ κατεπείγει τὸν οὐκ ἔχοντα. Μὴ δὴ τῆς μακροθυμίας αὐτοῦ καταφρονῶμεν, ἀλλὰ θησαυρίζωμεν ἑαυτοῖς μὴ ὀργήν, ἀλλὰ σωτηρίαν· μὴ θάνατον, ἀλλὰ ζωήν· μὴ κόλασιν καὶ τιμωρίαν, ἀλλὰ τιμὰς καὶ στεφάνους. Οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα δοῦναι μισθὸν τῆς μετακομιδῆς τῶν εἰσφερομένων· οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα καμεῖν ἐξαργυρίζοντας. Ἂν καταβάλῃς αὐτά, αὐτὸς αὐτὰ μετατίθησιν εἰς τὸν οὐρανὸν ὁ Δεσπότης· αὐτός σοι τὴν πραγματείαν κατασκευάζει κερδαλεωτέραν. Οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα παράπομπον εὑρεῖν τῶν καταβληθέντων· μόνον κατάβαλε, καὶ εὐθέως ἄνεισιν· οὐχ ἵνα στρατιῶται ἕτεροι τραφῶσιν, ἀλλ' ἵνα σοι μένῃ μετ' ἐμπορίας πολλῆς.

μεν ἀγνωμοσύνην. Διότι ἀκολουθεῖ μετὰ τὴν ἐδῶ ζωὴν κόλασις ποὺ δὲν ἔχει τέλος. Ἐὰν δὲ μοῦ προβάλλῃς τοὺς στρατιώτας σου ποὺ πολεμοῦν πρὸς χάριν σου τοὺς βαρβάρους, ὑπάρχει καὶ ἐδῶ στρατόπεδον, τὸ στρατόπεδον τῶν πτωχῶν, καὶ πόλεμος τὸν ὁποῖον οἱ πτωχοὶ κάνουν δι' ἐσένα. Διότι ὅταν λάβουν τὴν βοήθειάν σου, κάνουν τὸν Θεὸν μὲ τὰς εὐχάς των νὰ εὐνοήσῃ τὸν πόλεμόν σου· κερδίζοντες δὲ τὴν εὔνοιάν του, ἀποκρούουν, ἀντὶ τῶν βαρβάρων, τὰς ἐπιβουλὰς τῶν δαιμόνων· δὲν ἀφήνουν τὸν πονηρὸν νὰ εἶναι ὁρμητικός, οὔτε νὰ ἐπιτίθεται συνεχῶς, ἀλλὰ διαλύουν τελείως τὴν δύναμίν του.

5. Βλέπων λοιπὸν αὐτοὺς τοὺς στρατιώτας καθημερινῶς νὰ ἀγωνίζωνται πρὸς χάριν σου ἐναντίον τοῦ διαβόλου διὰ τῶν παρακλήσεών των καὶ τῶν προσευχῶν των, ζήτησε ἀπὸ τὸν ἑαυτόν σου αὐτὴν τὴν καλὴν εἰσφοράν, τὴν τροφὴν δηλαδὴ αὐτῶν. Διότι, ἐπειδὴ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς εἶναι ἥμερος, δὲν σοῦ ἔδωσεν ἐκείνους ποὺ θὰ ζητήσουν τὴν τροφήν, ἀλλὰ θέλει μὲ τὴν θέλησίν σου νὰ τὴν προσφέρῃς· καὶ ἂν ἀκόμη τὴν καταβάλῃς μὲ μικρὰς δόσεις, τὴν δέχεται· καὶ ἂν ἀκόμη εὑρίσκεσαι εἰς ἀπορίαν καὶ τὴν προσφέρῃς ἐντὸς μεγάλου χρονικοῦ διαστήματος, δὲν κάνει βιαστικὸν ἐκεῖνον ποὺ δὲν ἔχει. Ἂς μὴ καταφρονῶμεν λοιπὸν τὴν μακροθυμίαν του, καὶ ἂς θησαυρίζωμεν διὰ τοὺς ἑαυτούς μας ὄχι ὀργήν, ἀλλὰ σωτηρίαν· ὄχι θάνατον, ἀλλὰ ζωήν· ὄχι κόλασιν καὶ τιμωρίαν, ἀλλὰ τιμὰς καὶ στεφάνους. Δὲν εἶναι δυνατὸν εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν νὰ πληρώσῃς διὰ τὴν μεταφορὰν αὐτῶν ποὺ δίδεις· δὲν εἶναι δυνατὸν εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν νὰ κουρασθῇς συγκεντρώνων θησαυρόν. Ἂν προσφέρῃς αὐτά, ὁ ἴδιος ὁ Κύριος τὰ μεταφέρει αὐτὰ εἰς τὸν οὐρανόν· ὁ ἴδιος καθιστᾷ μεγαλύτερον τὸ κέρδος τῆς προσφορᾶς σου. Δὲν χρειάζεται εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν νὰ εὕρῃς συνοδὸν δι' αὐτὰ ποὺ καταβάλλεις· μόνον δῶσε, καὶ ἀμέσως αὐτὰ μεταφέρονται, ὄχι διὰ νὰ τραφοῦν ἄλλοι στρατιῶται, ἀλλὰ διὰ νὰ φυλαχθοῦν δι' ἐσένα μὲ πολὺ κέρδος.

Ἐνταῦθα μὲν γὰρ ἅπερ ἂν δῷς, ἀναλαβεῖν οὐκ ἔνι· ἐκεῖ δὲ μετὰ πολλῆς ἀπολήψῃ πάλιν αὐτὰ τῆς τιμῆς καὶ κερδανεῖς μείζω καὶ πνευματικώτερα κέρδη. Ἐνταῦθα τὰ διδόμενα ἀπαίτησίς ἐστιν· ἐκεῖ χρῆσις καὶ δάνειον καὶ ὄφλημα. Καὶ γὰρ χειρόγραφά σοι ἐποίησεν ὁ Θεός· «ὁ γὰρ ἐλεῶν», φησί, «πτωχόν, δανείζει Θεῷ». Ἔδωκέ σοι καὶ ἀρραβῶνα καὶ ἐγγυητάς, καὶ ταῦτα Θεὸς ὤν. Ποῖον ἀρραβῶνα; Τὰ ἐν τῷ παρόντι βίῳ, τὰ αἰσθητά, τὰ πνευματικά, τὰ προοίμια τῶν μελλόντων. Τί τοίνυν ἀναβάλλῃ καὶ ὀκνεῖς, τοσαῦτα ἤδη λαβών, τοσαῦτα προσδοκῶν; Ἃ μὲν γὰρ ἔλαβες, ἔστι ταῦτα· σῶμα αὐτός σοι διέπλασε· ψυχὴν αὐτός σοι ἐνέθηκεν· ἐτίμησέ σε λόγῳ μόνον τῶν ἐπὶ γῆς· τῶν ὁρωμένων σοι ἁπάντων τὴν χρῆσιν ἔδωκεν· ἐχαρίσατό σοι τὴν ἑαυτοῦ γνῶσιν· τὸν Υἱὸν ἐπέδωκεν ὑπὲρ σοῦ· βάπτισμα τοσούτων γέμον ἀγαθῶν ἐδωρήσατο· ἔδωκέ σοι τράπεζαν ἱεράν· ἐπηγγείλατο βασιλείαν καὶ τὰ ἀπόρρητα ἀγαθά. Τοσαῦτα τοίνυν λαβών, τοσαῦτα μέλλων λαμβάνειν (πάλιν γὰρ τὸ αὐτὸ ἐρῶ), περὶ χρήματα ἀπολλύμενα μικρολογῇ; καὶ ποίαν ἕξεις συγγνώμην;

Ἀλλὰ τοὺς παῖδας πάντως ὁρᾷς, καὶ διὰ τούτους ἀναδύῃ; Καὶ μὴν κἀκείνους παίδευσον τοιαῦτα κερδαίνειν κέρδη. Καὶ γὰρ εἰ ἀργύριον ἦν σοι δεδανεισμένον καὶ τόκους φέρον, εἶτα ὀφειλέτης εὐγνώμων ἦν, μυριάκις ἂν εἵλου ἀντὶ τοῦ χρυσίου τὸ γραμματεῖον καταλιπεῖν τῷ παιδί, ὥστε αὐτῷ τὰς προσόδους γενέσθαι πολλάς, καὶ μὴ ἀναγκάζεσθαι περιϊέναι καὶ ζητεῖν ἑτέρους τοὺς δανεισομένους. Καὶ νῦν τοῦτο δὸς τὸ χειρόγραφον τοῖς παιδίοις, καὶ κατάλιπε τὸν Θεὸν

7. Παροιμ. 19, 17.

Ὅσα λοιπὸν θὰ δώσῃς ἐδῶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τὰ πάρῃς πίσω, ἐκεῖ ὅμως θὰ τὰ πάρῃς πάλιν μὲ μεγάλην τιμὴν καὶ θὰ εἶναι μεγαλύτερα καὶ πνευματικώτερα τὰ κέρδη σου. Ἐδῶ αὐτὰ ποὺ δίδεις ἀποτελοῦν ἀπαίτησιν, εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν ὅμως συγκέντρωσις θησαυροῦ, δάνειον καὶ ὀφειλή. Καθ' ὅσον ὁ Θεὸς σοῦ ἔδωσε γραμμάτια εἰσπράξεως· διότι λέγει· «Αὐτὸς ποὺ ἐλεεῖ τὸν πτωχόν, δανείζει εἰς τὸν Θεόν»[7]. Σοῦ ἔδωσε καὶ ἀρραβῶνα καὶ ἐγγυητάς, καὶ ὅλα αὐτὰ ἐνῷ εἶναι Θεός. Ποῖος εἶναι ἀρραβών; Τὰ ἀγαθὰ τῆς παρούσης ζωῆς, τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ πνευματικά, ποὺ ἀποτελοῦν προοίμια διὰ τὰ μελλοντικά. Διατί λοιπὸν ἀναβάλλεις καὶ ἀδιαφορεῖς, τὴν στιγμὴν ποὺ τόσα πολλὰ ἔλαβες καί τόσα πολλὰ ἐλπίζεις νὰ λάβῃς; Αὐτὰ λοιπὸν ποὺ ἔλαβες εἶναι τὰ ἑξῆς· Ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς ἔπλασε τὸ σῶμα σου· ὁ ἴδιος ἔθεσε μέσα σου τὴν ψυχήν· ἐσένα μόνον ἀπὸ ὅλα τὰ ὄντα τῆς γῆς σὲ ἐτίμησε μὲ τὸν λόγον· σοῦ ἔδωσε τὴν δυνατότητα νὰ ἐξουσιάζῃς καὶ νὰ χρησιμοποιῇς ὅλα ὅσα βλέπεις· σοῦ ἐχάρισε τὴν δυνατότητα νὰ τὸν γνωρίσῃς· προσέφερε δι' ἐσένα τὸν Υἱόν του· σοῦ ἐδώρησε τὸ βάπτισμα ποὺ εἶναι γεμᾶτον ἀπὸ τόσα πολλὰ ἀγαθά· σοῦ ἔδωσε τὴν ἱερὰν τράπεζαν· σοῦ ὑπεσχέθη τὴν οὐράνιον βασιλείαν καὶ τὰ ἀπόρρητα ἀγαθά. Ἔλαβες λοιπὸν τόσα πολλά, πρόκειται νὰ λάβῃς τόσα πολλὰ (πάλιν θὰ ἐπαναλάβω τὸ ἴδιο), καὶ φέρεσαι μὲ τόσην μικροπρέπειαν διὰ τὰ χρήματα ποὺ χάνονται; καὶ ποίαν συγγνώμην θὰ ἔχῃς;

Μήπως λοιπὸν βλέπεις τὰ παιδιά σου καὶ ἐξ αἰτίας αὐτῶν ἀποφεύγεις νὰ δώσῃς; Ἀλλ' ὅμως καὶ ἐκεῖνα δίδαξέ τα τέτοια κέρδη νὰ συγκεντρώνουν. Καθ' ὅσον ἐὰν εἶχες δανείσει χρήματα καὶ ἐλάμβανες τόκους καὶ ἦτο ὁ ὀφειλέτης καλὸς εἰς τὴν δόσιν τῶν τόκων, χιλίας φορὰς θὰ ἐπροτιμοῦσες ἀντὶ τῶν χρημάτων ν' ἀφήσῃς εἰς τὸ παιδί σου τὸ γραμμάτιον, ὥστε νὰ ἔχῃ μεγάλα ἔσοδα καὶ νὰ μὴ ἀναγκάζεται νὰ ψάχνῃ νὰ εὕρῃ ἄλλους διὰ νὰ δανείσῃ τὰ χρήματα. Καὶ τώρα αὐτὸ τὸ γραμμάτιον δῶσε εἰς τὰ παιδιά σου καὶ ἄφησε

αὐτοῖς ὀφειλέτην. Σὺ δὲ τοὺς μὲν ἀγροὺς οὐ πωλεῖς καὶ δίδως τοῖς παιδίοις, ἀλλ' ἐᾷς, ὅπως ἡ πρόσοδος μένῃ, καὶ ὁ τῶν χρημάτων πλεονασμὸς αὐτοῖς γένηται πλείων ἐντεῦθεν· τὸ δὲ χειρόγραφον τοῦτο, παντὸς ἀγροῦ καὶ προσόδων εὐπορώτερον καὶ τοσούτους φέρον καρπούς, τοῦτο δέδοικας καταλιπεῖν; καὶ πόσης ἂν εἴη τοῦτο εὐηθείας τε καὶ παραπληξίας; Καὶ ταῦτα εἰδὼς ὅτι κἂν αὐτοῖς αὐτὸ καταλίπῃς, καὶ αὐτὸς αὐτὸ λαβὼν ἀπελεύσῃ πάλιν· τοιαῦτα γὰρ τὰ πνευματικά· πολλὴν ἔχει τὴν φιλοτιμίαν.

Μὴ δὴ πτωχεύωμεν, μηδὲ ἀπάνθρωποι καὶ ὠμοὶ περὶ ἡμᾶς αὐτοὺς γινώμεθα, ἀλλ' ἐμπορευσώμεθα τὴν καλὴν ταύτην πραγματείαν· ἵνα καὶ αὐτοὶ λαβόντες αὐτὴν ἀπέλθωμεν καὶ τοῖς υἱοῖς τοῖς ἑαυτῶν καταλείψωμεν, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

τὸν Θεὸν ὀφειλέτην αὐτῶν. Ἀλλ' ὅμως σὺ τοὺς μὲν ἀγροὺς δὲν τοὺς πωλεῖς διὰ νὰ τοὺς δώσῃς εἰς τὰ παιδιά σου καὶ τοὺς ἀφήνεις ὥστε νὰ λαμβάνουν ἀπὸ αὐτοὺς εἰσοδήματα καὶ ν' αὐξάνῃ ἔτσι εἰς αὐτὰ τὸ περίσσευμα τῶν χρημάτων, αὐτὸ δὲ τὸ γραμμάτιον ποὺ ἀποδίδει πολὺ περισσότερα ἔσοδα ἀπὸ κάθε ἀγρὸν καὶ ἀποφέρει τόσους πολλοὺς καρπούς, αὐτὸ φοβεῖσαι νὰ τοὺς τὸ ἀφήσῃς; καὶ πόσης μωρίας καὶ παραφροσύνης δὲν θὰ ἦτο δεῖγμα αὐτό; Καὶ ὅλα αὐτὰ τὴν στιγμὴν ποὺ γνωρίζεις ὅτι καὶ ἂν ἀκόμη τὸ ἀφήσῃς εἰς αὐτά, θὰ τὸ λάβῃς καὶ ὁ ἴδιος μαζί σου ὅταν θὰ φύγῃς· διότι τέτοια εἶναι τὰ πνευματικά· περιέχουν μεγάλην γενναιοδωρίαν.

Ἂς μὴ κάνωμεν λοιπὸν τοὺς ἑαυτούς μας πτωχούς, οὔτε νὰ γινώμεθα ἀπάνθρωποι καὶ σκληροὶ πρὸς τοὺς ἴδιους τοὺς ἑαυτούς μας, ἀλλ' ἂς συγκεντρώσωμεν αὐτὸ τὸ καλὸν κέρδος, ὥστε καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι νὰ τὸ πάρωμεν μαζί μας φεύγοντες ἀπὸ αὐτὴν τὴν ζωὴν καὶ εἰς τὰ παιδιά μας νὰ τὸ ἀφήσωμεν, καὶ νὰ ἐπιτύχωμεν τὰ μελλοντικὰ ἀγαθά, μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖον εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει δόξα, δύναμις καὶ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΞΖ΄
Ματθ. 21, 12 - 32

«Καὶ εἰσελθὼν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ ἱερόν, ἐξέβαλε πάντας τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ τὰς τραπέζας τῶν κολλυβιστῶν κατέστρεψε, καὶ τὰς καθέδρας τῶν πωλούντων τὰς περιστεράς, καὶ λέγει αὐτοῖς· γέγραπται, ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται· ὑμεῖς δὲ αὐτὸν ἐποιήσατε σπήλαιον λῃστῶν».

1. Τοῦτο καὶ Ἰωάννης φησίν· ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν ἐν ἀρχῇ τοῦ εὐαγγελίου, οὗτος δὲ πρὸς τῷ τέλει. Ὅθεν εἰκὸς δεύτερον γεγενῆσθαι τοῦτο, καὶ κατὰ διαφόρους καιρούς. Καὶ δῆλον καὶ ἀπὸ τῶν χρόνων, καὶ ἀπὸ τῆς ἀποκρίσεως. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἐν αὐτῷ τῷ Πάσχα παρεγένετο· ἐνταῦθα δὲ προ πολλοῦ. Κἀκεῖ μὲν λέγουσιν Ἰουδαῖοι· «Τί σημεῖον δεικνύεις ἡμῖν;», ἐνταῦθα δὲ σιγῶσι, καίτοι ἐπιτιμηθέντες, διὰ τὸ ἤδη θαυμάζεσθαι αὐτὸν παρὰ πᾶσι. Τοῦτο δὲ κατηγορία μείζων Ἰουδαίων, ὅτι καὶ ἅπαξ καὶ δὶς τοῦτο αὐτοῦ ποιήσαντος, ἐνέμενον ἔτι τῇ καπηλείᾳ καὶ ἀντίθεον αὐτὸν εἶναι ἔλεγον, δέον κἀντεῦθεν μαθεῖν αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα τιμὴν καὶ τὴν οἰκείαν ἰσχύν. Καὶ γὰρ καὶ ἐθαυματούργησε, καὶ ἑώρων τοὺς λόγους τοῖς πράγμασι συμφωνοῦντας. Ἀλλ' οὐδὲ οὕτως ἐπείθοντο, ἀλλ' ἠγανάκτουν· καὶ ταῦτα τοῦ προφήτου βοῶντος ἀκούοντες, καὶ τῶν παιδίων παρὰ καιρὸν

1. Ἠσ. 56, 7.
2. Πρβλ. Ἰω. 2, 14ἑἑ.
3. Πρβλ. Ἰω. 2, 13.
4. Ἰω. 2, 18.

ΟΜΙΛΙΑ ΞΖ΄
Ματθ. 21, 12-32

«Καὶ ἀφοῦ εἰσῆλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸν ναόν, ἐξεδίωξεν ὅλους ἐκείνους ποὺ ἐπωλοῦσαν καὶ ἠγόραζον μέσα εἰς τὸν ναὸν καὶ κατέστρεψε τὰ τραπέζια τῶν ἀργυραμοιβῶν καὶ τὰ καθίσματα ἐκείνων ποὺ ἐπωλοῦσαν τὰς περιστεράς, καὶ λέγει εἰς αὐτούς· Ἔχει γραφῆ, ὁ οἶκος μου θὰ ὀνομασθῇ οἶκος προσευχῆς[1]· σεῖς ὅμως τὸν μετατρέψατε εἰς σπήλαιον λῃστῶν».

1. Τὸ ἴδιο λέγει καὶ ὁ Ἰωάννης· ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ εὐαγγελίου[2], αὐτὸς δὲ πρὸς τὸ τέλος αὐτοῦ. Ἑπομένως φυσικὸν εἶναι αὐτὸ τὸ γεγονὸς νὰ συνέβη καὶ ἄλλην φορὰν καὶ εἰς διαφορετικὸν χρόνον. Καὶ αὐτὸ γίνεται φανερὸν καὶ ἀπὸ τὸν χρόνον καὶ ἀπὸ τὴν ἀπάντησιν. Διότι κατὰ μὲν τὸν Ἰωάννην αὐτὸ συνέβη κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα[3], ἐνῷ κατὰ τὸν Ματθαῖον πολὺ πρὶν ἀπὸ αὐτό. Καὶ ἐκεῖ μὲν οἱ Ἰουδαῖοι λέγουν· «Ποῖον σημεῖον ἔχεις νὰ μᾶς δείξῃς;»[4], ἐνῷ ἐδῶ σιωποῦν, ἂν καὶ τοὺς ἐπετίμησε, διὰ τὸν λόγον ὅτι ἐθαυμάζετο ἀπὸ ὅλους. Αὐτὸ δὲ ἀποτελεῖ μεγαλυτέραν κατηγορίαν διὰ τοὺς Ἰουδαίους, διότι μολονότι ὁ Κύριος τὸ ἔκανεν αὐτὸ μίαν καὶ δύο φοράς, αὐτοὶ συνέχιζον ἀκόμη τὴν καπηλείαν καὶ τὸν ὠνόμαζον ἀντίθεον, ἐνῷ ἔπρεπεν ἀπὸ τὸ γεγονὸς αὐτὸ νὰ πληροφορηθοῦν τὴν τιμήν του πρὸς τὸν Πατέρα καὶ τὴν ἰδικήν του δύναμιν. Καθ' ὅσον καὶ ἐθαυματούργησε καὶ ἔβλεπον τὰ λόγια του νὰ συμφωνοῦν μὲ τὰ ἔργα του. Καὶ ὅμως οὔτε καὶ ἔτσι ἐπίστευον εἰς αὐτὸν ἀλλ' ἠγανάκτουν· καὶ ὅλα αὐτὰ τὴν στιγμὴν ποὺ ἤκουον τὸν προφήτην νὰ τὸν διακηρύσσῃ καὶ τὰ παιδιά, παρὰ τὸ μικρὸν τῆς ἡλικίας των, νὰ τὸν ἐξυμνοῦν.

ἡλικίας ἀνακηρυττόντων αὐτόν. Διόπερ καὶ αὐτὸς τὸν Ἠσαΐαν αὐτοῖς ἐπιτειχίζει κατήγορον, λέγων· «ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται».

Οὐ ταύτῃ δὲ μόνον δείκνυσιν αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν, ἀλλὰ καὶ τῷ θεραπεῦσαι ποικίλα νοσήματα· «προσῆλθον γὰρ αὐτῷ χωλοὶ καὶ τυφλοί, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς»· καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐξουσίαν ἐνδείκνυται. Οἱ δὲ οὐδὲ οὕτως ἐπείθοντο, ἀλλὰ μετὰ τῶν λοιπῶν θαυμάτων καὶ τῶν παίδων ἀκούοντες ἀνακηρυττόντων αὐτόν, ἀπεπνίγοντο, καί φασιν· «οὐκ ἀκούεις τί οὗτοι λέγουσι;». Καὶ μὴν τοῦτο τοῦ Χριστοῦ ἦν εἰπεῖν πρὸς αὐτούς· οὐκ ἀκούετε τί οὗτοι λέγουσιν; ὡς γὰρ Θεῷ ᾖδον ἐκεῖνοι. Τί οὖν αὐτός; Ἐπειδὴ τοῖς φανεροῖς ἀντέλεγον, ἐπιπληκτικώτερον κέχρηται τῇ διορθώσει, λέγων· «οὐδέποτε ἀνέγνωτε· ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον;». Καὶ καλῶς εἶπεν, «ἐκ στόματος». Οὐ γὰρ τῆς διανοίας αὐτῶν ἦν τὸ λεγόμενον, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως τρανούσης τὸ τῆς γλώττης ἐκείνων ἄωρον. Τοῦτο δὲ καὶ τύπος τῶν ἐθνῶν ἦν, τῶν ψελλιζόντων καὶ ἀθρόον ἠχησάντων μεγάλα μετὰ διανοίας καὶ πίστεως. Καὶ τοῖς ἀποστόλοις δὲ ἐντεῦθεν οὐ μικρὰ παράκλησις. Ἵνα γὰρ μὴ διαπορῶσι, πῶς ἰδιῶται ὄντες δυνήσονται τὸ κήρυγμα καταγγεῖλαι, προλαβόντες οἱ παῖδες πᾶσαν αὐτῶν ἐξέβαλον τὴν ἀγωνίαν, ὅτι δώσει καὶ αὐτοῖς λόγον ὁ τούτους ποιήσας ὑμνεῖν.

Οὐ ταύτῃ δὲ μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ τῆς φύσεώς ἐστι δημιουργός, ἐδήλου τὸ θαῦμα. Οἱ μὲν οὖν παῖδες, καίτοι ἄωρον ἔχοντες τὴν ἡλικίαν, εὔσημα ἐφθέγγοντο καὶ τοῖς ἄνω

5. Ψαλμ. 8, 3.

Καὶ ἀκριβῶς διὰ τὸν λόγον αὐτὸν τοὺς προβάλλει ὡς κατήγορόν των τὸν Ἠσαΐαν, λέγοντα· «Ὁ οἶκος μου θὰ ὀνομασθῇ οἶκος προσευχῆς».

Δὲν ἀποδεικνύει ὅμως μόνον μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον τὴν ἐξουσίαν του, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ ὅτι ἐθεράπευσε διάφορα νοσήματα· διότι «τὸν ἐπλησίασαν χωλοὶ καὶ τυφλοὶ καὶ τοὺς ἐθεράπευσε», δεικνύων ἔτσι τὴν δύναμίν του καὶ τὴν ἐξουσίαν του. Αὐτοὶ ὅμως οὔτε καὶ ἔτσι ἐπίστευον, ἀλλὰ μαζὶ μὲ τὰ ὑπόλοιπα θαύματά του καὶ ἀκούοντες τὰ παιδιὰ νὰ τὸν ἐξυμνοῦν, κατελαμβάνοντο ἀπὸ στενοχωρίαν καὶ ὀργὴν ἐναντίον του καὶ λέγουν· «Δὲν ἀκούεις τί λέγουν αὐτά;». Ἂν καὶ βέβαια ὁ Χριστὸς ἔπρεπε νὰ τοὺς εἰπῇ τὰ λόγια αὐτά· 'Δὲν ἀκούετε τί λέγουν αὐτά;' διότι τὰ παιδιὰ ἐκεῖνα τὸν ἐξυμνοῦσαν ὡς Θεόν. Τί κάνει λοιπὸν αὐτός; Ἐπειδὴ προέβαλλον φανερὰ ἀντιρρήσεις, χρησιμοποιεῖ κατὰ τρόπον πιὸ ἐπιτιμητικὸν τὴν διόρθωσιν, λέγων· «Δὲν ἔχετε διαβάσει ποτέ, ὅτι ἀπὸ στόματα νηπίων καὶ ποὺ θηλάζουν ἀκόμη συνέταξες ὕμνον τέλειον;»[5]. Καὶ πολὺ ὀρθὰ εἶπεν, «ἀπὸ τὸ στόμα». Διότι τὰ λόγια των δὲν προήρχοντο ἀπὸ τὴν διάνοιάν των, ἀλλ' ἀπὸ τὴν δύναμίν του, ποὺ καθίστα μεγάλην καὶ σπουδαίαν τὴν ἀνώριμον γλῶσσαν τῶν παιδιῶν. Αὐτὸ δὲ ἀποτελοῦσε καὶ προτύπωσιν διὰ τοὺς ἐθνικούς, ποὺ ὡμιλοῦσαν μὲ ἀσάφειαν διὰ τὸν Θεὸν καὶ ἀμέσως διεκήρυξαν μὲ βροντερὴν φωνὴν μὲ ἐπίγνωσιν καὶ πίστιν. Καὶ διὰ τοὺς ἀποστόλους δὲ δὲν ἦτο μικρὰ ἡ παρηγορία ποὺ προέκυπτεν ἀπὸ αὐτὸ τὸ γεγονός. Διότι, διὰ νὰ μὴ ἀποροῦν, πῶς, ἐνῷ εἶναι ἰδιῶται, θὰ ἠμπορέσουν νὰ διαδώσουν τὸ κήρυγμα τοῦ διδασκάλου των, ἀφοῦ τοὺς ἐπρόλαβον τὰ παιδιὰ τοὺς ἀπήλλαξαν ἀπὸ κάθε ἀγωνίαν, πιστεύσαντες, ὅτι θὰ δώσῃ καὶ εἰς αὐτοὺς τὴν δύναμιν νὰ κηρύξουν αὐτὸς ποὺ ἔκανε τὰ παιδιὰ νὰ τὸν ἐξυμνοῦν.

Καὶ ὄχι μόνον αὐτά, ἀλλὰ τὸ θαῦμα αὐτὸ ἐδήλωνεν ὅτι ὁ Κύριος ἦτο καὶ δημιουργὸς τῆς φύσεως. Τὰ μὲν παιδιὰ λοιπόν, ἂν καὶ εἶχον ἀνώριμον ἡλικίαν, ὡμιλοῦσαν μὲ πολ-

συνῳδά, οἱ δὲ ἄνδρες παραφροσύνης γέμοντα καὶ μανίας. Τοιοῦτον γὰρ ἡ κακία. Ἐπεὶ οὖν πολλὰ ἦν αὐτοὺς τὰ παροξύνοντα, τὰ παρὰ τῶν ὄχλων, τὰ παρὰ τῆς ἐκβολῆς τῶν πωλούντων, τὰ τῶν θαυμάτων, τὰ τῶν παιδίων, πάλιν αὐτοὺς καταλιμπάνει, χαλῶν αὐτῶν τὸν ὄγκον τοῦ πάθους, καὶ μὴ βουλόμενος ἄρχεσθαι τῆς διδασκαλίας, ἵνα μὴ ζέοντες τῷ φθόνῳ δυσχεραίνωσιν ἐπιπλέον πρὸς τὰ λεγόμενα.

«Πρωΐας δὲ ἐπανάγων εἰς τὴν πόλιν, ἐπείνασε». Πῶς πρωΐας πεινᾷ; Ὅτε συνεχώρησε τῇ σαρκί, τότε ἐπιδείκνυται αὐτῆς τὸ πάθος. «Καὶ ἰδὼν συκῆν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἦλθεν ἐπ' αὐτήν, καὶ οὐδὲν εὗρεν εἰ μὴ φύλλα μόνον». Ἄλλος φησὶν εὐαγγελιστής, ὅτι οὐδέπω καιρὸς ἦν· εἰ δὲ καιρὸς οὐκ ἦν, πῶς ἕτερος εὐαγγελιστής φησιν, «ἦλθεν, εἰ ἄρα εὕροι καρπὸν ἐν αὐτῇ»; Ὅθεν δῆλον, ὅτι τῆς ὑπονοίας τῶν μαθητῶν ἦν τοῦτο, ἀτελέστερον ἔτι διακειμένων. Καὶ γὰρ τὰς ὑπονοίας τῶν μαθητῶν πολλαχοῦ γράφουσιν οἱ εὐαγγελισταί. Ὥσπερ οὖν τοῦτο τῆς ὑπονοίας αὐτῶν ἦν, οὕτω καὶ τὸ νομίζειν διὰ τοῦτο αὐτὴν κατηρᾶσθαι, διὰ τὸ μὴ ἔχειν καρπόν.

Τίνος οὖν ἕνεκεν κατηράσθη; Τῶν μαθητῶν ἕνεκεν, ἵνα θαρρῶσιν. Ἐπειδὴ γὰρ πανταχοῦ μὲν εὐηργέτει, οὐδένα δὲ ἐκόλασεν· ἔδει δὲ καὶ τῆς τιμωρητικῆς αὐτοῦ δυνάμεως ἀπόδειξιν παρασχεῖν, ἵνα μάθωσι καὶ οἱ μαθηταὶ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι δυνάμενος ξηρᾶναι τοὺς σταυροῦντας αὐτόν, ἑκὼν συγχωρεῖ καὶ οὐ ξηραίνει· οὐκ ἐβούλετο δὲ τοῦτο εἰς ἀνθρώπους ἐνδείξασθαι· εἰς τὸ φυτὸν τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ τῆς τιμωρητικῆς τὴν ἀπόδειξιν παρέσχετο. Ὅταν δὲ εἰς

---

6. Ματθ. 21, 17.
7. Πρβλ. Μάρκ. 11, 13.
8. Μάρκ. 11, 13,

λὴν σαφήνειαν καὶ σύμφωνα μὲ τὸν οὐράνιον τρόπον, ἐνῷ οἱ ἄνδρες ἦσαν γεμᾶτοι ἀπὸ παραφροσύνην καὶ μανίαν. Διότι τέτοια εἶναι ἡ κακία. Ἐπειδὴ λοιπὸν πολλὰ ἦσαν ἐκεῖνα ποὺ ἔκαναν αὐτοὺς νὰ ὀργίζωνται, αἱ ἐκδηλώσεις τοῦ πλήθους, τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἐκδίωξιν τῶν ἐμπόρων, τὰ θαύματα, ὁ ὕμνος τῶν παιδιῶν, διὰ τοῦτο τοὺς ἐγκαταλείπει καὶ πάλιν[6], καὶ κατευνάζων ἔτσι τὸ μέγεθος τοῦ πάθους των καὶ ἐπειδὴ δὲν ἤθελε ν' ἀρχίσῃ τὴν διδασκαλίαν του, μὴ τυχὸν διακαιόμενοι ἀπὸ τὸν φθόνον των δημιουργήσουν μεγαλυτέρας δυσχερείας εἰς τὴν διδασκαλίαν του.

«Ὅταν δὲ ἐπέστρεψε τὸ πρωὶ εἰς τὴν πόλιν, ἐπείνασε». Μὰ πῶς πεινᾷ τὸ πρωί; Ὅταν τὸ ἐπέτρεψεν εἰς τὴν σάρκα, τότε αὐτὴ φανερώνει καὶ τὸ πάθος της. «Καὶ ἰδὼν μίαν συκῆν δίπλα εἰς τὸν δρόμον, ἐπλησίασε πρὸς αὐτήν, καὶ δὲν εὗρε τίποτε εἰς αὐτήν, παρὰ μόνον φύλλα». Ἄλλος εὐαγγελιστὴς λέγει, ὅτι δὲν ἦτο ἡ ἐποχὴ ἀκόμη τῶν καρπῶν[7]· ἐὰν ὅμως δὲν ἦτο καιρὸς τῶν καρπῶν, πῶς ἄλλος εὐαγγελιστὴς λέγει, «Καὶ ἦλθε μὴ τυχὸν εὕρῃ καρπὸν εἰς αὐτήν»[8]; Ἄρα γίνεται φανερὸν ὅτι αὐτὸ ἦτο σκέψις τῶν μαθητῶν του, ἀφοῦ ἀκόμη πνευματικὰ ἦσαν ἀτελεῖς, καθ' ὅσον εἰς πολλὰς περιπτώσεις οἱ εὐαγγελισταὶ γράφουν τὰς σκέψεις τῶν μαθητῶν του. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν αὐτὸ ἦτο σκέψις τῶν μαθητῶν του, ἔτσι καὶ ἦτο ἰδική των σκέψις τὸ νὰ νομίζουν ὅτι δι' αὐτὸν τὸν λόγον τὴν κατηράσθη, ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν εἶχε καρπόν.

Διὰ ποῖον λόγον λοιπὸν τὴν κατηράσθη; Ἐξ αἰτίας τῶν μαθητῶν του, ὥστε νὰ λάβουν θάρρος. Ἐπειδὴ δηλαδὴ παντοῦ εὐηργέτει καὶ δὲν ἐτιμωροῦσε κανένα, ἀλλ' ἔπρεπε καὶ τὴν τιμωρητικὴν δύναμίν του νὰ δείξῃ, διὰ νὰ γνωρίσουν καὶ οἱ μαθηταί του καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι ἠμπορεῖ νὰ ξηράνῃ καὶ αὐτοὺς ποὺ θὰ τὸν σταυρώσουν, ἀλλὰ μὲ τὴν θέλησίν του τοὺς συγχωρεῖ καὶ δὲν τοὺς ξηραίνει, καὶ ἐπειδὴ αὐτὸ δὲν ἤθελε νὰ τὸ φανερώσῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἀπέδειξε τὴν τιμωρητικὴν ἐνέργειάν του εἰς τὸ φυτόν. Ὅταν δὲ κάτι

τόπους ἢ εἰς φυτὰ ἢ εἰς ἄλογα γίνηταί τι τοιοῦτον, μὴ ἀκριβολογοῦ, μηδὲ λέγε· 'Πῶς οὖν δικαίως ἐξηράνθη ἡ συκῆ, εἰ καιρὸς οὐκ ἦν;' τοῦτο γὰρ ἐσχάτης ληδωρίας λέγειν· ἀλλὰ τὸ θαῦμα ὅρα καὶ θαύμαζε καὶ δόξαζε τὸν θαυματουργόν. Ἐπεὶ καὶ ἐπὶ τῶν χοίρων πολλοὶ τοῦτο εἰρήκασι τῶν καταποντισθέντων, τὸν τοῦ δικαίου γυμνάζοντες λόγον· ἀλλ' οὐδὲ ἐνταῦθα προσεκτέον αὐτοῖς· καὶ γὰρ καὶ ταῦτα ἄλογα, ὥσπερ ἐκεῖνο φυτὸν ἄψυχον.

Τίνος οὖν ἕνεκεν περίκειται τοιοῦτον σχῆμα τῷ πράγματι, καὶ τῆς κατάρας αὕτη ἡ πρόφασις; Ὅπερ ἔφην, τῆς τῶν μαθητῶν ὑπονοίας τοῦτο ἦν. Εἰ δὲ μηδέπω καιρὸς ἦν, εἰκῆ τινες τὸν νόμον δηλοῦσθαι ἐνταῦθα λέγουσι. Καὶ γὰρ τούτου καρπὸς ἦν ἡ πίστις, καὶ τότε ἦν ὁ καιρὸς τοῦ καρποῦ τούτου, καὶ ἤνεγκε γοῦν αὐτόν. «Ἤδη γὰρ αἱ χῶραι λευκαί εἰσι πρὸς θερισμόν», φησί· καί· «ἀπέστειλα ὑμᾶς θερίζειν ἃ οὐχ ὑμεῖς κεκοπιάκατε».

2. Οὐκ ἄρα τούτων τι αἰνίττεται ἐνταῦθα, ἀλλ' ὅπερ ἔφην ἐστί, τὴν δύναμιν ἐπιδείκνυται τὴν τιμωρητικήν· καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ λέγειν, «οὔπω γὰρ ἦν καιρός», δείκνυσι· δηλῶν ὅτι προηγουμένως εἰς τοῦτο ἦλθεν, οὐ διὰ τὴν πείνην, ἀλλὰ διὰ τοὺς μαθητάς, οἳ καὶ σφόδρα ἐθαύμασαν, καίτοι πολλῶν ἤδη σημείων γενομένων μειζόνων· ἀλλ' ὅπερ ἔφην, ξένον τοῦτο ἦν· νῦν γὰρ πρῶτον τὴν τιμωρητικὴν ἐπεδείξατο δύναμιν. Διὸ οὐδὲ ἐν ἄλλῳ φυτῷ, ἀλλ' ἐν τῷ πάντων ὑγροτάτῳ τὸ θαῦμα ἐποίησεν, ὥστε κἀντεῦθεν μεῖζον φανῆναι τὸ θαῦμα. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι δι' αὐτοὺς τοῦτο γέγονεν, ἵνα εἰς τὸ θαρρεῖν αὐτοὺς ἀλείψῃ, ἄκουε τῶν ἑξῆς ὧν λέγει.

9. Ἰω. 4, 35.
10. Ἰω. 4, 38.

παρόμοιον συμβαίνῃ εἰς τόπους ἢ εἰς φυτὰ ἢ εἰς ἄλογα ζῶα, μὴ ἐξετάζῃς μὲ λεπτομέρειαν τὰ πράγματα, οὔτε νὰ λέγῃς· 'Πῶς λοιπὸν ἦτο δικαιολογημένη ἡ ξήρανσις τῆς συκῆς, ἐὰν δὲν ἦτο καιρὸς τῶν καρπῶν;' διότι αὐτὸ εἶναι δεῖγμα τῆς πιὸ χειροτέρας μωρολογίας· ἀλλὰ πρόσεχε τὸ θαῦμα καὶ θαύμαζε καὶ δόξαζε τὸν θαυματουργόν. Διότι καὶ διὰ τοὺς χοίρους ποὺ ἐπνίγησαν πολλοὶ τὸ εἶπαν αὐτό, ἐξετάζοντες ἐὰν αὐτὸ ἦτο δίκαιον, ἀλλ' οὔτε καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν πρέπει νὰ προσέξωμεν τὰ λόγια των, καθ' ὅσον καὶ αὐτὰ ἦσαν ἄλογα ζῶα, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἐκεῖνο φυτὸν ἄψυχον.

Διὰ ποῖον λόγοι λοιπὸν τὸ γεγονὸς αὐτὸ λαμβάνει αὐτὴν τὴν μορφὴν καὶ γίνεται ἡ αἰτία τῆς κατάρας; Ὅπως προανέφερα αὐτὸ ἦτο σκέψις τῶν μαθητῶν. Ἐὰν δὲ δὲν ἦτο ἀκόμη καιρὸς τῶν καρπῶν, ἄδικα ὡρισμένοι λέγουν, ὅτι ἐδῶ ἐννοεῖται ὁ νόμος. Καθ' ὅσον καρπὸς αὐτοῦ ἦτο ἡ πίστις, καὶ τότε ἦτο ὁ καιρὸς αὐτοῦ τοῦ καρποῦ καὶ φυσικὰ τὸν παρήγαγε. Διότι λέγει· «Τὰ χωράφια πλέον εἶναι λευκὰ καὶ ἕτοιμα πρὸς θερισμόν»[9]· καί· «Σᾶς ἀπέστειλα νὰ θερίζετε ἐκεῖνα διὰ τὰ ὁποῖα σεῖς δὲν ἔχετε κοπιάσει»[10].

2. Ἑπομένως δὲν ὑπαινίσσεται ἐδῶ κάτι παρόμοιον, ἀλλὰ δηλοῖ ἐκεῖνο ποὺ εἶπα, δηλαδὴ δείχνει τὴν τιμωρητικὴν δύναμίν του· καὶ αὐτὸ γίνεται φανερὸν ἀπὸ τοὺς λόγους· «διότι δὲν ἦτο ἀκόμη καιρός»· δηλώνει δηλαδὴ ὅτι ἦλθε πρὸς τὴν συκῆν πρὶν ἀπὸ τὸν καιρὸν τοῦ καρποῦ, ὄχι ἐπειδὴ ἐπεινοῦσεν, ἀλλὰ χάριν τῶν μαθητῶν του, οἱ ὁποῖοι καὶ ἐθαύμασαν πάρα πολύ, ἂν καὶ εἶχον γίνει ἤδη πολλὰ μεγαλύτερα θαύματα· ἀλλ' ὅπως προανέφερον, τὸ θαῦμα αὐτὸ ἦτο παράξενον· διότι διὰ πρώτην φορὰν τώρα ἔδειξε τὴν τιμωρητικὴν δύναμίν του. Διὰ τοῦτο δὲν ἔκανε τὸ θαῦμα εἰς ἄλλο φυτόν, ἀλλ' εἰς αὐτὸ ποὺ ἦτο τὸ πιὸ εὐδόκιμον, ὥστε ἔτσι τὸ θαῦμα νὰ φανῇ μεγαλύτερον. Καὶ διὰ νὰ ἀντιληφθῇς, ὅτι τὸ θαῦμα αὐτὸ ἔγινε χάριν αὐτῶν, διὰ νὰ τοὺς διδάξῃ δηλαδὴ νὰ ἔχουν θάρρος, ἄκουε αὐτὰ ποὺ λέγει εἰς τὴν συνέχειαν.

Τί δέ φησιν; Καὶ ὑμεῖς μείζονα ἐργάσεσθε, ἐὰν θέλητε πιστεύειν, καὶ εὐχῇ θαρρεῖν. Ὁρᾷς ὅτι τὸ πᾶν δι᾽ αὐτοὺς γέγονεν, ὥστε μὴ δεδοικέναι καὶ τρέμειν ἐπιβουλάς; Διὸ καὶ δεύτερον τοῦτο λέγει, εὐχῇ προσηλῶν καὶ πίστει. Οὐ γὰρ δὴ τοῦτο ἐργάσεσθε μόνον, φησίν, ἀλλὰ καὶ ὄρη μεταστήσετε, καὶ ἕτερα πλείονα ποιήσετε, πίστει καὶ εὐχῇ θαρροῦντες.

Ἀλλ᾽ οἱ ἀλαζόνες Ἰουδαῖοι καὶ τετυφωμένοι, διακόψαι βουλόμενοι τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ, προσελθόντες ἠρώτων· «ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς;». Ἐπειδὴ γὰρ τοῖς σημείοις ἐπισκῆψαι οὐκ εἶχον, τὴν τῶν καπηλευόντων ἐν τῷ ἱερῷ προφέρουσιν αὐτῷ διόρθωσιν. Τοῦτο δὲ καὶ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ φαίνονται ἐρωτῶντες, εἰ καὶ μὴ τούτοις τοῖς ῥήμασιν, ἀλλὰ τῇ αὐτῇ γνώμῃ. Καὶ γὰρ ἐκεῖ λέγουσι· «τί σημεῖον δεικνύεις ἡμῖν, ὅτι ταῦτα ποιεῖς;». Ἀλλ᾽ ἐκεῖ μὲν ἀποκρίνεται αὐτοῖς λέγων· «λύσατε τὸν ναν τοῦτον, καὶ ἐγὼ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν», ἐνταῦθα δὲ εἰς ἀπορίαν αὐτοὺς ἐμβάλλει. Ὅθεν δῆλον, ὅτι τότε μὲν ἀρχὴ καὶ προοίμιον ἦν τῶν θαυμάτων, ἐνταῦθα δὲ τέλος. Ὃ δὲ λέγουσι, τοῦτό ἐστι· τὸν διδασκαλικὸν ἐδέξω θρόνον; ἱερεὺς ἐχειροτονήθης, ὅτι τοσαύτην ἐξουσίαν ἐπεδείξω; φησί. Καὶ μὴν οὐδὲν ἐποίησεν αὐθάδειαν ἔχον, ἀλλὰ τῆς εὐταξίας προενόησε τοῦ ἱεροῦ· ἀλλ᾽ ὅμως οὐδὲν ἔχοντες εἰπεῖν, τούτῳ ἐπισκήπτουσι. Καὶ ὅτε μὲν ἐξέβαλεν, οὐκ ἐτόλμησαν εἰπεῖν οὐδέν, διὰ τὰ θαύματα· ἐπειδὴ δὲ ὤφθη, τότε ἐπιτιμῶσι.

---

11. Ἰω. 2, 18.
12. Ἰω. 2, 19.

Τί λέγει λοιπόν; Καὶ ἐσεῖς θὰ κάνετε μεγαλύτερα θαύ-*ματα, ἐὰν θελήσετε νὰ πιστεύσετε καὶ ἐὰν στηρίζετε τὴν πίστιν καὶ τὸ θάρρος σας εἰς τὴν προσευχήν*. Βλέπεις ὅτι τὸ πᾶν δι' αὐτοὺς ἔγινεν, ὥστε νὰ μὴ φοβοῦνται καὶ νὰ μὴ τρέμουν τὰς ἐπιβουλάς; Διὰ τοῦτο καὶ διὰ δευτέραν φορὰν τὸ λέγει αὐτό, ἐπειδὴ θέλει νὰ τοὺς προσηλώσῃ εἰς τὴν προσευχὴν καὶ εἰς τὴν πίστιν. Διότι, λέγει, δὲν θὰ κάνετε βέβαια μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ ὄρη θὰ μετακινήσετε καὶ ἄλλα πολὺ περισσότερα θὰ πραγματοποιήσετε, στηριζόμενοι εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν προσευχήν.

Οἱ ἀλαζόνες ὅμως Ἰουδαῖοι καὶ κυριευμένοι ἀπὸ τὸν φθόνον ἐπειδὴ ἤθελον νὰ διακόψουν τὴν διδασκαλίαν του, ἀφοῦ τὸν ἐπλησίασαν τὸν ἠρώτησαν· «Μὲ ποίαν ἐξουσίαν τὰ κάνεις αὐτά;». Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν ἠμποροῦσαν ν' ἀμφισβητήσουν τὰ θαύματά του, τοῦ προβάλλουν τὴν ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τὸν ναὸν τῶν πωλητῶν. Τὸ ἴδιο δὲ φαίνεται νὰ τὸν ἐρωτοῦν καὶ κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ Ἰωάννου, ἂν καὶ ὄχι μὲ τὰς ἰδίας λέξεις, ἀλλὰ μὲ τὴν αὐτὴν διάθεσιν. Καθ' ὅσον καὶ ἐκεῖ τοῦ λέγουν· «Ποῖον σημεῖον ἔχεις νὰ μᾶς δείξῃς, ὅτι ἔχεις τὸ δικαίωμα νὰ κάνῃς αὐτά;»[11]. Ἀλλ' ἐκεῖ μὲν δίδει τὴν ἑξῆς ἀπάντησιν· «Κρημνίσατε αὐτὸν τὸν ναὸν καὶ ἐγὼ θὰ τὸν ἀνοικοδομήσω ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν»[12], ἐνῷ ἐδῶ τοὺς ἐμβάλλει εἰς ἀπορίαν. Ἑπομένως γίνεται φανερόν, ὅτι τότε μὲν ἦτο ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ προοίμιον τῶν θαυμάτων, ἐνῷ ἐδῶ τὸ τέλος. Τὰ λόγια των ἔχουν τὴν ἑξῆς σημασίαν. Κατέλαβες τὸν διδασκαλικὸν θρόνον; ἐχειροτονήθης, τοῦ λέγουν, ἱερεύς, ὥστε νὰ ἐπιδεικνύῃς τόσον μεγάλην ἐξουσίαν; Ἂν καὶ βέβαια τίποτε δὲν ἔκανε ποὺ νὰ ἔδειχνεν αὐθάδειαν, ἀλλ' ἁπλῶς ἐνδιεφέρθη διὰ τὴν καλὴν τάξιν τοῦ ναοῦ· ἐπειδὴ ὅμως δὲν εἶχον τίποτε ἄλλο νὰ εἰποῦν, τὸν κατηγοροῦν δι' αὐτό. Καὶ ὅταν μὲν ἐξεδίωξε τοὺς πωλητάς, δὲν ἐτόλμησαν νὰ τοῦ εἰποῦν τίποτε, ἐξ αἰτίας τῶν θαυμάτων ποὺ ἔκανεν· ὅταν ὅμως παρουσιάσθη καὶ πάλιν ἔμπροσθέν των, τότε τὸν κατηγοροῦν.

Τί οὖν αὐτός; Οὐκ ἐξ εὐθείας αὐτοῖς ἀποκρίνεται, δεικνὺς ὅτι εἰ ἤθελον ἰδεῖν αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν, ἠδύναντο· ἀλλ' ἀντερωτᾷ αὐτοὺς λέγων· «τὸ βάπτισμα Ἰωάννου πόθεν ἐστίν; ἐξ οὐρανοῦ ἢ ἐξ ἀνθρώπων;». Καὶ ποία αὕτη ἀκολουθία; Μεγίστη μὲν οὖν. Εἰ γὰρ εἶπον, 'ἐξ οὐρανοῦ', εἶπεν ἂν αὐτοῖς· 'Διατί οὖν οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ;' Εἰ γὰρ ἐπίστευσαν, οὐκ ἂν ἠρώτησαν ταῦτα. Περὶ γὰρ αὐτοῦ ἐκεῖνος εἶπεν, ὅτι «οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς λῦσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ»· καί, «ἰδοὺ ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου»· καί, «οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ»· καί, «ὁ ἄνωθεν ἐρχόμενος ἐπάνω πάντων ἐστί»· καὶ ὅτι «τὸ πτύον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ διακαθαριεῖ τὴν ἅλωνα αὐτοῦ». Ὥστε εἰ ἐπίστευσαν ἐκείνῳ, οὐδὲν ἦν τὸ κωλῦον αὐτοὺς εἰδέναι ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖ.

Εἶτα ἐπειδὴ κακουργοῦντες ἔλεγον, «οὐκ ἴσμεν», οὐκ εἶπεν, οὐδὲ ἐγὼ οὐκ οἶδα· ἀλλὰ τί; «οὐδὲ ἐγὼ λέγω ὑμῖν». Εἰ μὲν γὰρ ἠγνόουν, διδάσκεσθαι αὐτοὺς ἔδει· ἐπειδὴ δὲ ἐκακούργουν, εἰκότως οὐδὲν αὐτοῖς ἀποκρίνεται. Καὶ πῶς οὐκ εἶπον, ὅτι ἐξ ἀνθρώπων τὸ βάπτισμα; «Ἐφοβοῦντο τοὺς ὄχλους», φησίν. Εἶδες διεστραμμένην καρδίαν; Πανταχοῦ τοῦ Θεοῦ καταφρονοῦσι καὶ διὰ τοὺς ἀνθρώπους ἅπαντα πράττουσι. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτον δι' αὐτοὺς ἐφοβοῦντο, οὐκ αἰδούμενοι τὸν ἄνδρα, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἀνθρώπους· καὶ τῷ Χριστῷ πιστεύειν διὰ τοὺς ἀνθρώπους οὐκ ἤθελον· καὶ πάντα ἐντεῦθεν αὐτοῖς ἐτίκτετο τὰ κακά.

Εἶτά φησι· «Τί ὑμῖν δοκεῖ; Ἄνθρωπος εἶχε υἱοὺς δύο,

13. Λουκᾶ 3, 16.
14. Ἰω. 1, 29.
15. Ἰω. 1, 34.
16. Ἰω. 3, 31.
17. Ματθ. 3, 12.

Τί κάνει λοιπὸν αὐτός; Δὲν τοὺς ἀπαντᾷ κατ' εὐθεῖαν, δεικνύων ἔτσι, ὅτι ἐὰν ἤθελον νὰ ἰδοῦν τὴν ἐξουσίαν του, ἠμποροῦσαν, ἀλλὰ τοὺς ἐρωτᾷ καὶ ὁ ἴδιος τὸ ἑξῆς· «Τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννου ἀπὸ ποῦ προήρχετο; ἀπὸ τὸν οὐρανὸν ἢ ἀπὸ τοὺς ἐνθρώπους;». Καὶ ποῖον ἦτο τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς ἐρωτήσεως; Ἀσφαλῶς ἦτο πάρα πολὺ μεγάλο. Διότι ἐὰν ἔλεγον, 'ἀπὸ τὸν οὐρανόν', θὰ ἠμποροῦσε νὰ τοὺς εἰπῇ· 'Διατί λοιπὸν δὲν ἐπιστεύσατε εἰς αὐτόν;'. Διότι ἐὰν εἶχον πιστεύσει, δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ τοῦ κάνουν αὐτὴν τὴν ἐρώτησιν. Διότι ἐκεῖνος διὰ τὸν Ἰησοῦν εἶπεν τοὺς λόγους· «Δὲν εἶμαι ἱκανὸς νὰ λύσω τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματός του»[13]· καί, «Νὰ ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ποὺ σηκώνει τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου»[14]· καί, «Αὐτὸς εἶναι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ»[15]· καί, «Ἐκεῖνος ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τὸν οὐρανόν, εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ ὅλους»[16]· καὶ ὅτι «Κρατεῖ εἰς τὸ χέρι του τὸ φτυάρι καὶ θὰ καθαρίσῃ τελείως τὸ ἁλώνι του»[17]. Ὥστε, ἐὰν εἶχον πιστεύσει εἰς ἐκεῖνον, δὲν ὑπῆρχε καμμία δυσκολία εἰς αὐτοὺς νὰ ἀντιληφθοῦν μὲ ποίαν ἐξουσίαν ἐνεργεῖ αὐτά.

Ἔπειτα, ἐπειδὴ γεμᾶτοι ἀπὸ κακίαν ἔλεγον αὐτοί, «δὲν γνωρίζομεν», δὲν εἶπεν, οὔτε καὶ ἐγὼ δὲν γνωρίζω, ἀλλὰ τί λέγει; «Οὔτε ἐγὼ σᾶς λέγω μὲ ποίαν ἐξουσίαν πράττω αὐτά». Διότι ἐὰν μὲν δὲν τὸ ἐγνώριζον, ἔπρεπε νὰ τοὺς διδάξῃ· ἐπειδὴ ὅμως ἦσαν γεμᾶτοι ἀπὸ κακίαν, κατὰ πολὺ φυσικὸν λόγον δὲν δίδει καμμίαν ἀπάντησιν εἰς αὐτούς. Καὶ πῶς δὲν εἶπον, ὅτι τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννου ἦτο ἀνθρώπινον; Διότι «ἐφοβοῦντο τὰ πλήθη τοῦ λαοῦ», λέγει. Εἶδες καρδίαν διεστραμμένην; Εἰς κάθε περίπτωσιν περιφρονοῦν τὸν Θεὸν καὶ ὅλα τὰ πράττουν διὰ νὰ ἐπιδειχθοῦν εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Καθ' ὅσον καὶ τὸν Ἰωάννην ἐξ αἰτίας τῶν ἀνθρώπων τὸν ἐφοβοῦντο, ὄχι ἐπειδὴ τὸν ἐσέβοντο, ἀλλὰ ἐξ αἰτίας τῶν ἀνθρώπων· καὶ εἰς τὸν Χριστὸν ἐξ αἰτίας τῶν ἀνθρώπων δὲν ἤθελον νὰ πιστεύσουν καὶ ὅλα τὰ κακὰ δι' αὐτοὺς ἐγεννῶντο ἀπὸ αὐτὴν τὴν αἰτίαν.

Εἰς τὴν συνέχειαν λέγει· «Τί γνώμην ἔχετε δι' αὐτό;

καὶ λέγει τῷ πρώτῳ· ὕπαγε, σήμερον ἐργάζου εἰς τὸν ἀμπελῶνα. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν, οὐ θέλω· ὕστερον δὲ μεταμεληθεὶς ἀπῆλθε. Καὶ προσελθὼν τῷ δευτέρῳ, εἶπεν ὡσαύτως. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν, ἐγώ, Κύριε· καὶ οὐκ ἀπῆλθε. Τίς οὖν ἐκ τῶν δύο ἐποίησε τοῦ Πατρὸς τὸ θέλημα; Λέγουσιν, ὁ πρῶτος».

Πάλιν διὰ παραβολῶν αὐτοὺς ἐλέγχει, τήν τε αὐτῶν ἀγνωμοσύνην, καὶ τὸ τῶν σφόδρα κατεγνωσμένων καταπειθὲς αἰνιττόμενος. Τὰ γὰρ τέκνα ταῦτα τὰ δύο τοῦτο δηλοῖ, ὃ καὶ ἐπὶ τῶν ἐθνῶν καὶ ἐπὶ Ἰουδαίων γέγονε. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι οὐχ ὑποσχόμενοι ἀκούσεσθαι, οὐδὲ γενόμενοι ἀκροαταὶ τοῦ νόμου, διὰ τῶν ἔργων ἐπεδείξαντο τὴν ὑπακοήν· καὶ οὗτοι εἰπόντες, «πάντα ὅσα ἂν εἴπῃ ὁ Θεός, ποιήσομεν καὶ ἀκουσόμεθα» διὰ τῶν ἔργων παρήκουσαν. Διά τοι τοῦτο ἵνα μὴ νομίσωσι τὸν νόμον αὐτοὺς ὠφελεῖν, δείκνυσιν ὅτι αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο αὐτοὺς καταδικάζει· ὅπερ οὖν καὶ ὁ Παῦλός φησιν, ὅτι «οὐχ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου δίκαιοι παρὰ τῷ Θεῷ, ἀλλ' οἱ ποιηταὶ τοῦ νόμου δικαιωθήσονται». Διὰ τοῦτο ἵνα καὶ αὐτοκατακρίτους ποιήσῃ, παρ' αὐτῶν ἐξενεχθῆναι παρασκευάζει τὴν ψῆφον· ὅπερ καὶ ἐν τῇ ἐπιούσῃ παραβολῇ ποιεῖ τοῦ ἀμπελῶνος.

3. Καὶ ἵνα τοῦτο γένηται, ἐπ' ἄλλου προσώπου γυμνάζει τὸ ἔγκλημα. Ἐπειδὴ γὰρ ἐξ εὐθείας οὐκ ἠθέλησαν ὁμολογῆσαι, διὰ παραβολῆς αὐτοὺς ἐμβάλλει λοιπὸν εἰς ὅπερ ἐβούλετο. Ὅτε δὲ οὐ συνιέντες τὰ λεγόμενα τὴν ψῆφον ἐξήνεγκαν, τότε ἀποκαλύπτει τὸ συνεσκιασμένον λοιπόν, καὶ λέγει· «ὅτι τελῶναι καὶ πόρναι προάγουσιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ἦλθε γὰρ ὁ Ἰωάννης πρὸς ὑμᾶς

18. Ματθ. 21, 28-31.
19. Ἐξ. 19, 8.
20. Ρωμ. 2, 13.

Κάποιος ἄνθρωπος εἶχε δύο υἱοὺς καὶ λέγει εἰς τὸν πρῶτον· Πήγαινε σήμερα νὰ ἐργασθῇς εἰς τὸ ἀμπέλι. Αὐτὸς δὲ ἀπεκρίθη καὶ εἶπε, δὲν θέλω. Ὕστερα δὲ μετενόησε καὶ ἐπῆγε νὰ ἐργασθῇ. Ἐπῆγε μετὰ εἰς τὸν δεύτερον καὶ εἶπε καὶ εἰς αὐτὸν τὸ ἴδιο. Αὐτὸς δὲ ἀπεκρίθη καὶ εἶπε· θὰ ὑπάγω, κύριε· καὶ δὲν ἐπῆγε. Ποῖος λοιπὸν ἀπὸ τοὺς δύο ἔκανε τὸ θέλημα τοῦ πατρός του; Τοῦ λέγουν· ὁ πρῶτος»[18].

Πάλιν τοὺς ἐλέγχει μὲ παραβολάς, ὑπαινισσόμενος καὶ τὴν ἀγνωμοσύνην τῶν Ἰουδαίων καὶ τὴν εὐπείθειαν τῶν εἰδωλολατρῶν ποὺ τοὺς ἐπεριφρονοῦσαν πάρα πολύ. Διότι οἱ δύο αὐτοὶ υἱοὶ αὐτὸ δηλώνουν, πρᾶγμα ποὺ συνέβη καὶ ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν καὶ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων. Καθ' ὅσον οἱ ἐθνικοὶ ἂν καὶ δὲν ὑπεσχέθησαν νὰ ὑπακούσουν καὶ δὲν ὑπῆρξαν ἀκροαταὶ τοῦ νόμου, ἀπέδειξαν τὴν ὑπακοήν των μὲ τὰ ἔργα των. Ἐνῷ οἱ Ἰουδαῖοι ἂν καὶ εἶπαν, «Ὅλα ὅσα θὰ προστάξῃ ὁ Θεός, θὰ τὰ πράξωμεν καὶ θὰ ὑπακούσωμεν εἰς αὐτά»[19], ὅμως εἰς τὴν πρᾶξιν παρήκουσαν. Διὰ τοῦτο λοιπὸν διὰ νὰ μὴ νομίσουν ὅτι ὁ νόμος τοὺς ὠφελεῖ, τοὺς ἀποδεικνύει ὅτι αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ νόμος τοὺς καταδικάζει, πρᾶγμα ποὺ καὶ ὁ Παῦλος τὸ λέγει ὡς ἑξῆς· «Δὲν εἶναι δίκαιοι ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ αὐτοὶ ποὺ ἀκούουν τὸν νόμον, ἀλλὰ θὰ δικαιωθοῦν αὐτοὶ ποὺ ἐφαρμόζουν αὐτόν»[20]. Διὰ τοῦτο, θέλων νὰ τοὺς κάνῃ νὰ κατακρίνουν μόνοι των τοὺς ἑαυτούς των, προετοιμάζει τὰ πράγματα, ὥστε μόνοι νὰ βγάλουν τὴν ἀπόφασιν, πρᾶγμα ποὺ κάνει καὶ εἰς τὴν παροῦσαν παραβολὴν τοῦ ἀμπελῶνος.

3. Καὶ διὰ νὰ συμβῇ αὐτὸ ἐπιρρίπτει τὴν κατηγορίαν εἰς ἄλλο πρόσωπον. Διότι, ἐπειδὴ δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν ν' ἀποσπάσῃ ἀπ' εὐθείας τὴν ὁμολογίαν των, τοὺς ὁδηγεῖ εἰς τὴν συνέχειαν μὲ τὴν παραβολὴν ἐκεῖ ὅπου ἤθελεν. Ὅταν δέ, μὴ ἀντιληφθέντες τὸ νόημα τῶν λόγων του, ἔβγαλον τὴν ἀπόφασιν, τότε ἀποκαλύπτει πλέον αὐτὸ ποὺ ὑπονοοῦσε καὶ λέγει· «Διότι οἱ τελῶναι καὶ αἱ πόρναι εἰσέρχονται πρὶν ἀπὸ ἐσᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Διότι ἦλθεν ὁ Ἰωάν-

ἐν ὁδῷ δικαιοσύνης, καὶ οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ· οἱ δὲ τελῶναι ἐπίστευσαν αὐτῷ· ὑμεῖς δὲ ἰδόντες οὐ μετεμελήθητε ὕστερον, τοῦ πιστεῦσαι αὐτῷ». Εἰ μὲν γὰρ εἶπεν ἁπλῶς, πόρναι προάγουσιν ὑμᾶς, ἔδοξεν ἂν φορτικὸς εἶναι αὐτοῖς ὁ λόγος· νυνὶ δέ, μετὰ τὴν αὐτῶν ψῆφον ἀποφαινόμενος, ἀνεπαχθὴς εἶναι δοκεῖ. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν αἰτίαν προστίθησι.

Τίς δὲ ἦν αὕτη; «Ἦλθεν Ἰωάννης», φησί, «πρὸς ὑμᾶς», οὐ πρὸς ἐκείνους· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ «ἐν ὁδῷ δικαιοσύνης». Οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἔχετε ἐγκαλεῖν, ὅτι ἠμελημένος τις ἦν καὶ οὐδὲν ὠφελῶν· ἀλλὰ καὶ ὁ βίος ἀνεπίληπτος καὶ ἡ πρόνοια πολλή, καὶ οὐ προσέσχετε αὐτῷ. Καὶ μετὰ τούτου καὶ ἕτερον ἔγκλημα, ὅτι τελῶναι προσέσχον· καὶ μετὰ τούτου πάλιν ἄλλο, ὅτι οὐδὲ μετ᾽ ἐκείνους ὑμεῖς. Ἔδει μὲν γὰρ καὶ πρὸ αὐτῶν· τὸ δὲ μηδὲ μετ᾽ αὐτούς, πάσης συγγνώμης ἐστερημένον ἦν· καὶ ἄφατος κἀκείνων ἔπαινος, καὶ τούτων κατηγορία. Πρς ὑμᾶς ἦλθε, καὶ οὐ προσήκασθε· οὐκ ἦλθε πρς ἐκείνους, καὶ ἐδέξαντο· καὶ οὐδὲ ἐκείνους ἔσχετε διδασκάλους.

Ὅρα διὰ πόσων ἐκείνων δείκνυται τὸ ἐγκώμιον, καὶ τούτων ἡ κατηγορία. Πρὸς ὑμᾶς ἦλθεν, οὐ πρὸς ἐκείνους. Ὑμεῖς οὐκ ἐπιστεύσατε· τοῦτο ἐκείνους οὐκ ἐσκανδάλισεν. Αὐτοὶ ἐπίστευσαν· τοῦτο ὑμᾶς οὐκ ὠφέλησε. Τὸ δέ, «προάγουσιν», οὐχ ὡς τούτων ἑπομένων, ἀλλ᾽ ὡς ἐλπίδα ἐχόντων, ἐὰν ἐθέλωσιν. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ὡς ζηλοτυπία διεγείρει τοὺς παχυτέρους. Διὰ τοῦτο ἀεὶ λέγει· «οἱ πρῶτοι ἔσχατοι, καὶ

νης πρὸς ἐσᾶς, βαδίζων τὸν δρόμον τῆς δικαιοσύνης, καὶ δὲν ἐπιστεύσατε εἰς αὐτόν, ἐνῷ οἱ τελῶναι ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν· σεῖς ὅμως ἂν καὶ τὸν εἴδατε, δὲν μετενοήσατε ἔστω καὶ ἀργότερα, ὥστε νὰ πιστεύσετε εἰς αὐτόν». Διότι ἐὰν ἔλεγεν ἁπλῶς, αἱ πόρναι εἰσέρχονται πρὶν ἀπὸ ἐσᾶς, θὰ τοὺς ἐφαίνετο ὁ λόγος ἐνοχλητικός, ἐνῷ τώρα ποὺ διατυπώνει τὴν σκέψιν του μετὰ τὴν ἰδικήν των γνώμην, φαίνεται ὁ λόγος του ὑποφερτός. Διὰ τοῦτο προσθέτει καὶ τὴν αἰτίαν.

Ποία δὲ ἦτο αὐτή; «Ἦλθεν», λέγει, «ὁ Ἰωάννης πρὸς ἐσᾶς», ὄχι πρὸς ἐκείνους· καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ «βαδίζων τὴν ὁδὸν τῆς δικαιοσύνης». Οὔτε βέβαια ἠμπορεῖτε νὰ τὸν κατηγορήσετε, ὅτι ἦτο κάποιος ἀδιάφορος καὶ ὅτι δὲν ὠφελοῦσαν εἰς τίποτε, ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος τῆς ζωῆς του ἦτο ἀνεπίληπτος καὶ ἡ φροντίς του μεγάλη, παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως δὲν τὸν ἐπροσέξατε. Καὶ μαζὶ μὲ αὐτὸ τοὺς κατηγορεῖ καὶ δι' ἄλλο πρᾶγμα, ὅτι δηλαδὴ οἱ τελῶναι τὸν ἐπρόσεξαν· καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὴν τὴν κατηγορίαν τοὺς κατηγορεῖ καί δι' ἄλλο, ὅτι δηλαδὴ δὲν τὸν ἐπρόσεξαν οὔτε καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτούς. Φυσικὰ ἔπρεπε πρὶν ἀπὸ αὐτοὺς νὰ πιστεύσουν, τὸ ὅτι ὅμως δὲν ἐπίστευσαν οὔτε καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτούς, αὐτὸ δὲν ἔχει καμμίαν συγχώρησιν· καὶ εἶναι μὲν ἀπερίγραπτος ὁ ἔπαινος ἐκείνων, ἐνῷ αὐτῶν ἡ κατηγορία. Πρὸς ἐσᾶς ἦλθε καὶ δὲν τὸν ἐδέχθητε, δὲν ἐπῆγε πρὸς ἐκείνους καὶ τὸν ἐδέχθησαν καὶ οὔτε κἂν ἐκείνους ἐδέχθητε ὡς διδασκάλους σας.

Πρόσεχε μὲ πόσους τρόπους ἀποδεικνύεται τὸ ἐγκώμιον ἐκείνων καὶ ἡ κατηγορία αὐτῶν. Πρὸς ἐσᾶς ἦλθεν, ὄχι πρὸς ἐκείνους. Σεῖς δὲν ἐπιστεύσατε· αὐτὸ δὲν τοὺς ἐσκανδάλισεν ἐκείνους. Αὐτοὶ ἐπίστευσαν· αὐτὸ δὲν σᾶς ὠφέλησε. Τὸ δέ, «εἰσέρχονται πρὶν ἀπὸ ἐσᾶς», δὲν τὸ εἶπε μὲ τὴν σημασίαν ὅτι θ' ἀκολουθήσουν καὶ αὐτοί, ἀλλὰ μὲ σκοπὸν νὰ δείξῃ ὅτι ὑπάρχει ἐλπὶς διὰ κάτι παρόμοιον, ἐὰν τὸ θελήσουν. Διότι τίποτε δὲν διεγείρει τόσον πολὺ αὐτοὺς ποὺ εἶναι πνευματικοὰ ἀτελεῖς, ὅσον ἡ ζήλεια. Διὰ τοῦτο πάντοτε λέγει· «Οἱ πρῶτοι θὰ γίνουν τελευταῖοι, καὶ οἱ τελευταῖοι

οἱ ἔσχατοι πρῶτοι». Διὰ τοῦτο καὶ πόρνας παρήγαγε καὶ τελώνας, ἵνα παραζηλώσωσι. Καὶ γὰρ τὰ δύο ταῦτα ἄκρα ἁμαρτήματα, ἐξ ἔρωτος χαλεποῦ τικτόμενα, τὸ μὲν ἀπὸ σωμάτων, τὸ δὲ ἀπὸ χρημάτων ἐπιθυμίας. Δείκνυσι δέ, ὅτι τοῦτο μάλιστά ἐστιν ἀκοῦσαι νόμου Θεοῦ, τὸ Ἰωάννῃ πιστεῦσαι. Οὐκ ἄρα χάριτος μόνης τὸ εἰσελθεῖν πόρνας, ἀλλὰ καὶ δικαιοσύνης. Οὐ γὰρ πόρναι μένουσαι εἰσῆλθον, ἀλλ' ὑπακούσασαι καὶ πιστεύσασαι καὶ καθαρισθεῖσαι καὶ μεταβαλλόμεναι, οὕτως εἰσῆλθον.

Εἶδες πῶς ἀνεπαχθῆ τὸν λόγον ἐποίησε καὶ τομώτερον, ἀπὸ τῆς παραβολῆς, ἀπὸ τῆς τῶν πορνῶν ἐπαγωγῆς; Οὐδὲ γὰρ εἶπεν εὐθέως, διατί οὐκ ἐπιστεύσατε Ἰωάννῃ; ἀλλ' ὃ πολλῷ πληκτικώτερον ἦν, τοὺς τελώνας καὶ τὰς πόρνας προθείς, τότε τοῦτο ἐπήγαγεν, ἀπὸ τῆς τῶν πραγμάτων ἀκολουθίας διελέγχων αὐτῶν τὸ ἀσύγγνωστον, καὶ δεικνύς, ὅτι διὰ φόβον ἀνθρώπων πάντα ποιοῦσι καὶ δόξαν κενήν. Καὶ γὰρ τὸν Χριστὸν οὐχ ὡμολόγουν διὰ φόβον, ἵνα μὴ ἀποσυνάγωγοι γένωνται· καὶ τὸν Ἰωάννην πάλιν οὐκ ἐτόλμων κακίζειν· οὐδὲ τοῦτο δι' εὐλάβειαν, ἀλλὰ διὰ φόβον. Ἅπερ ἅπαντα ἤλεγξε διὰ τῶν εἰρημένων, καὶ χαλεπωτέραν ὕστερον ἐπήγαγε τὴν πληγήν, εἰπών· «ὑμεῖς ἰδόντες οὐ μετεμελήθητε ὕστερον, τοῦ πιστεῦσαι αὐτῷ». Κακὸν μὲν γὰρ καὶ τὸ παρὰ τὴν ἀρχὴν μὴ ἑλέσθαι τὸ καλόν· μείζων δὲ κατηγορία, τὸ μηδὲ μεταθέσθαι. Μάλιστα γὰρ τοῦτο ἐργάζεται πολλοὺς πονηρούς, ὃ καὶ νῦν πάσχοντας ἐνίους ὁρῶ ὑπὸ ἀναισθησίας ἐσχάτης.

Ἀλλὰ μηδεὶς ἔστω τοιοῦτος· ἀλλὰ κἂν εἰς ἔσχατον κατε-

11. Ματθ. 19, 30.

πρῶτοι»[21]. Διὰ τοῦτο ἀνέφερε καὶ τὰς πόρνας καὶ τοὺς τελώνας διὰ νὰ τοὺς κάνῃ νὰ ζηλεύσουν. Καθ' ὅσον τὰ δύο αὐτὰ χειρότερα ἁμαρτήματα γεννῶνται ἀπὸ τὸν ἀφύσικον ἔρωτα, τὸ μὲν ἕνα ἀπὸ τὸν σωματικὸν ἔρωτα, τὸ δὲ ἄλλο ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν διὰ τὰ χρήματα. Τοὺς ἀποδεικνύει λοιπόν, ὅτι αὐτὸ κατ' ἐξοχὴν σημαίνει νὰ ὑπακούουν εἰς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, τὸ νὰ πιστεύσουν δηλαδὴ εἰς τὸν Ἰωάννην. Ἑπομένως δὲν ἦτο ἀποτέλεσμα μόνον τῆς θείας χάριτος τὸ νὰ εἰσέλθουν αἱ πόρναι εἰς τὴν οὐράνιον βασιλείαν, ἀλλὰ καὶ δικαιοσύνης. Διότι δὲν εἰσῆλθον ἐνῷ ἦσαν πόρναι, ἀλλ' εἰσῆλθον ἀφοῦ ὑπήκουσαν, ἐπίστευσαν, ἐκαθαρίσθησαν καὶ ἤλλαξαν τρόπον ζωῆς.

Εἶδες πῶς ἔκανε τὸν λόγον ἀνεκτικὸν καὶ πιὸ ἀποτελεσματικὸν μὲ τὴν παραβολὴν καὶ τὴν ἀναφορὰν τῶν πορνῶν; Δὲν τοὺς εἶπε δηλαδὴ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, διατί δὲ ἐπιστεύσατε εἰς τὸν Ἰωάννην; ἀλλ' ἀφοῦ ἀνέφερεν εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτὸ ποὺ ἦτο πιὸ πληκτικόν, δηλαδὴ τοὺς τελώνας καὶ τὰς πόρνας, τότε προσέθεσε καὶ αὐτό, ἐλέγχων ἀπὸ τὴν φυσικὴν σειρὰν τῶν πραγμάτων ὡς ἀσυγχώρητον τὴν συμπεριφοράν των καὶ δεικνύων, ὅτι ὅλα τὰ κάνουν ἀπὸ τὸν φόβον τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀπὸ ματαιοδοξίαν. Καθ' ὅσον καὶ εἰς τὸν Χριστὸν δὲν ἐπίστευον, διὰ νὰ μὴ ἐκδιωχθοῦν ἀπὸ τὴν συναγωγήν, καὶ τὸν Ἰωάννην πάλιν δὲν ἐτολμοῦσαν νὰ τὸ κατηγορήσουν, ὄχι ἀπὸ εὐλάβειαν καὶ αὐτό, ἀλλὰ ἀπὸ φόβον. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἤλεγξε μὲ ὅλα ὅσα εἶπε καὶ εἰς τὴν συνέχειαν προσέθεσε τὸ πλῆγμα κατὰ τρόπον πιὸ δραστικὸν μὲ τοὺς λόγους· «Σεῖς ὅμως ἂν καὶ τοὺς εἴδατε δὲν μετενοήσατε εἰς τὴν συνέχειαν, ὥστε νὰ πιστεύσετε εἰς αὐτόν». Ἦτο κακὸν λοιπὸν τὸ ὅτι δὲν ἐπροτίμησαν τὸ καλὸν ἀπὸ τὴν ἀρχήν, μεγαλυτέρα ὅμως εἶναι ἡ κατηγορία διὰ τὸ ὅτι δὲν μετενόησαν. Διότι αὐτὸ πρὸ πάντων εἶναι ἐκεῖνο ποὺ κάνει πολλοὺς πονηρούς, πρᾶγμα ποὺ βλέπω καὶ τώρα μερικοὺς νὰ τὸ παθαίνουν κυριευμένοι ἀπὸ τὴν πιὸ φοβερὰν ἀναισθησίαν.

Κανεὶς ὅμως νὰ μὴ εἶναι τέτοιος· ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη

νεχθῇ κακίας, μὴ ἀπογινωσκέτω τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταβολήν. Ῥᾴδιον γὰρ ἐξ αὐτῶν τῶν βαράθρων τῆς πονηρίας ἀνενεγκεῖν. Ἢ οὐκ ἠκούσατε πῶς ἐκείνη ἡ πόρνη, ἡ ἐπὶ ἀσελγείᾳ πάντας παρελάσασα, πάντας ἀπέκρυψεν ἐν εὐλαβείᾳ; Οὐ τὴν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις λέγω, ἀλλὰ τὴν ἐπὶ τῆς γενεᾶς τῆς ἡμετέρας, τὴν ἐκ Φοινίκης τῆς παρανομωτάτης πόλεως. Καὶ γὰρ αὕτη πόρνη ποτὲ παρ' ἡμῖν ἦν, τὰ πρωτεῖα ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἔχουσα, καὶ πολὺ τὸ ὄνομα αὐτῆς πανταχοῦ, οὐκ ἐν τῇ πόλει τῇ ἡμετέρᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ μέχρι Κιλίκων καὶ Καππαδοκῶν. Καὶ πολλὰς μὲν ἐκένωσεν οὐσίας, πολλοὺς δὲ εἷλεν ὀρφανούς· πολλοὶ δὲ αὐτὴν καὶ εἰς γοητείαν διέβαλλον, ὡς οὐ τῇ τοῦ σώματος ὥρᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς φαρμάκοις ἐκεῖνα τὰ δίκτυα πλέκουσαν. Εἷλέ ποτε καὶ βασιλίδος ἀδελφὸν αὕτη ἡ πόρνη· καὶ γὰρ πολλὴ ἦν αὐτῆς ἡ τυραννίς. Ἀλλ' ἀθρόον οὐκ οἶδ' ὅπως, μᾶλλον δὲ οἶδα σαφῶς· βουληθεῖσα γὰρ καὶ μεταβληθεῖσα, καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν χάριν ἐπισπασαμένη· κατεφρόνησεν ἁπάντων ἐκείνων, καὶ ῥίψασα τοῦ διαβόλου τὰς μαγγανείας, πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀνέδραμε. Καίτοιγε οὐδὲν αἰσχρότερον αὐτῆς ἦν, ὅτε ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἦν· ἀλλ' ὅμως ὕστερον πολλὰς παρήλασε τῇ τῆς ἐγκρατείας ὑπερβολῇ, καὶ σάκκον περιθεμένη, πάντα τὸν χρόνον οὕτως ἠσκεῖτο.

Ταύτης ἕνεκεν καὶ ὕπαρχος ἠνωχλήθη καὶ στρατιῶται ὡπλίσθησαν, καὶ μεταστῆσαι πρὸς τὴν σκηνὴν αὐτὴν οὐκ ἴσχυσαν, οὐδὲ ἐξαγαγεῖν τῶν ὑποδεξαμένων αὐτὴν παρθένων. Αὕτη μυστηρίων καταξιωθεῖσα τῶν ἀπορρήτων, καὶ τῆς χάριτος ἀξίαν ἐπιδειξαμένη σπουδήν, οὕτω τὸν βίον

κυριευθῇ ἀπὸ τὴν πιὸ φοβερὰν κακίαν, ἂς μὴ καταλαμβάνεται ἀπὸ ἀπόγνωσιν διὰ τὴν μεταβολήν του πρὸς τὸ καλύτερον. Διότι εἶναι εὔκολον νὰ ἀνασυρθῇ ἐπάνω μέσα ἀπὸ τὰ βάραθρα τῆς πονηρίας. Ἢ δὲν ἠκούσατε πῶς ἐκείνη ἡ πόρνη, ποὺ ὑπερέβαλεν ὅλους ὡς πρὸς τὴν ἀσέλγειαν, ἐκάλυψεν ὅλους μὲ τὴν εὐλάβειάν της; Δὲν ἐννοῶ αὐτὴν ποὺ ἀναφέρεται εἰς τὰ εὐαγγέλια, ἀλλὰ τὴν πόρνην τῆς ἰδικῆς μας γενεᾶς, ποὺ κατήγετο ἀπὸ τὴν πιὸ παράνομον πόλιν, τὴν Φοινίκην. Καθ' ὅσον αὐτὴ κάποτε ἦτο πόρνη ποὺ ἔζη μεταξύ μας, ποὺ κατεῖχε τὰ πρωτεῖα εἰς τὰ θέατρα καὶ ἦτο πολὺ γνωστὸν τὸ ὄνομά της παντοῦ, ὄχι μόνον εἰς τὴν ἰδικήν μας πόλιν, ἀλλὰ καὶ μέχρι τὴν χώραν τῶν Κιλίκων καὶ τῶν Καππαδοκῶν. Καὶ πολλὰς μὲν περιουσίας κατεδαπάνισε, πολλοὺς δὲ ἄφησεν ὀρφανούς· πολλοὶ δὲν τὴν κατηγόρησαν καὶ διὰ μαγείαν, ὅτι δηλαδὴ συνελάμβανεν εἰς τὰ δίκτυά της ὄχι μόνον μὲ τὴν σωματικήν της ὡραιότητα, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ μαγικὰ ἐκεῖνα φάρμακά της. Κάποτε μάλιστα συνέλαβεν αὐτὴ ἡ πόρνη καὶ τὸν ἀδελφὸν τῆς βασιλίσσης· καθ' ὅσον ἦτο μεγάλη ἡ δύναμίς της. Ἀλλὰ ἐντελῶς ἐξαφνικά, δὲν γνωρίζω πῶς, μᾶλλον δὲ τὸ γνωρίζω πολὺ καλά· διότι ἠθέλησε καὶ μετενόησε καὶ ἀπέσπασε τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ· περιεφρόνησεν ὅλα ἐκεῖνα καὶ ἀφοῦ ἀπέρριψε τὰς μαγείας τοῦ διαβόλου, ἔτρεξε πρὸς τὸν οὐρανόν. Μολονότι βέβαια δὲν ὑπῆρχε τίποτε πιὸ αἰσχρὸν ἀπὸ αὐτήν, ὅταν εἰργάζετο εἰς τὸ θέατρον, ἀλλ' ὅμως πολλὰς ὑπερέβαλε μὲ τὴν ὑπερβολικήν της ἐγκράτειαν καὶ ἀφοῦ ἐνεδύθη τὸν σάκκον τῆς μετανοίας, ἔζησεν ὅλον τὸν ὑπόλοιπον χρόνον της ἀσκουμένη κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον.

Ἐξ αἰτίας αὐτῆς ἐλυπήθη καὶ ὁ ὕπαρχος καὶ οἱ στρατιῶται ἦλθον ἐναντίον της ὡπλισμένοι, ὅμως δὲν ἠμπόρεσαν νὰ τὴν ἐπαναφέρουν εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ θεάτρου, οὔτε νὰ τὴν ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὰς παρθένους ποὺ τὴν ὑπεδέχθησαν. Αὐτὴ ἀφοῦ κατηξιώθη τῶν ἀπορρήτων μυστηρίων καὶ ἐπέδειξε ζῆλον ἀντάξιον τῆς θείας χάριτος, ἔτσι ἐτελείω-

κατέλυσεν, ἅπαντα ἀπονιψαμένη διὰ τῆς χάριτος, καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα πολλὴν ἐπιδειξαμένη τὴν φιλοσοφίαν. Οὐδὲ γαρ ψιλῆς ὄψεως μετέδωκε τοῖς ποτε ἐρασταῖς ἐπὶ τοῦτο ἐλθοῦσιν, ἀποκλείσασα ἑαυτὴν καὶ ἔτη πολλὰ καθάπερ ἐν δεσμωτηρίῳ διατελέσασα. Οὕτως ἔσονται οἱ ἔσχατοι πρῶτοι καὶ οἱ πρῶτοι ἔσχατοι· οὕτω πανταχοῦ πεπυρωμένης ἡμῖν ψυχῆς δεῖ καὶ τὸ κωλύον οὐδὲν γενέσθαι μέγαν καὶ θαυμαστόν.

4. Μηδεὶς τοίνυν τῶν ἐν κακίᾳ ἀπογινωσκέτω· μηδεὶς ἐν ἀρετῇ ὢν νυσταζέτω. Μήτε οὗτος θαρρείτω· πολλάκις γὰρ αὐτὸν ἡ πόρνη παρελεύσεται· μήτε ἐκεῖνος ἀπογινωσκέτω· δυνατὸν γὰρ αὐτῷ καὶ τοὺς πρώτους παρελθεῖν. Ἄκουσον τί φησιν ὁ Θεὸς πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ. «Εἶπον μετὰ τὸ πορνεῦσαι αὐτὴν ταῦτα πάντα, πρός με ἀνάστρεψον, καὶ οὐκ ἀνέστρεψεν». Ὅταν ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν σφοδρὰν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, οὐ μέμνηται τῶν προτέρων. Οὐκ ἔστιν ὡς ἄνθρωπος ὁ Θεός· οὐ γὰρ ὀνειδίζει τὰ παρελθόντα, οὐδὲ λέγει, διατί τοσοῦτον ἀπελείφθης χρόνον, ἂν μετανοήσωμεν· ἀλλ' ἀγαπᾷ, ὅταν προσέλθωμεν· μόνον ὡς χρὴ προσέλθωμεν.

Κολληθῶμεν αὐτῷ σφοδρῶς, καὶ προσηλώσωμεν τῷ φόβῳ αὐτοῦ τὰς καρδίας ἡμῶν. Τοιαῦτα γέγονεν οὐκ ἐν τῇ Καινῇ μόνον πράγματα, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ. Τί γὰρ τοῦ Μανασσῆ χεῖρον; Ἀλλ' ἠδυνήθη τὸν Θεὸν ἐξιλεώσασθαι. Τί τοῦ Σολομῶνος μακαριώτερον; ἀλλ' ἀπονυστάξας ἔπεσε. Μᾶλλον δὲ καὶ ἀμφότερα ἐν ἑνὶ ἔχω δεῖξαι γενόμενα, ἐν τῷ

---

22. Ἱερ. 3, 7.
23. Πρβλ. Δ' Βασ. 21, 1-18 καὶ Β' Παραλ. 33, 1-20.

σε τὴν ζωήν της, καθαρίσασα ὅλα τὰ ἁμαρτήματά της μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπιδείξασα μετὰ τὸ βάπτισμά της πολλὴν εὐσέβειαν. Διότι δὲν ἐδέχθῃ οὔτε κἂν νὰ τὴν ἰδοῦν ἁπλῶς οἱ ἄλλοτε ἐρασταί της ποὺ ἦλθον πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν, ἀλλ' ἀπεμονώθη καὶ ἐπέρασε τὴν ὑπόλοιπον ζωήν της ὡσὰν νὰ ἔζη μέσα εἰς φυλακήν. Μόνον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ τελευταῖοι θὰ γίνουν πρῶτοι καὶ οἱ πρῶτοι τελευταῖοι· ἔτσι πρέπει πάντοτε ἡ ψυχή μας νὰ κατακαίεται ἀπὸ τὴν φλόγα τῆς πίστεως καὶ δὲν θὰ ὑπάρξῃ κανένα ἐμπόδιον ὥστε νὰ γίνῃς μέγας καὶ θαυμαστός.

4. Κανεὶς λοιπὸν ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ζοῦν μέσα εἰς τὴν ἁμαρτίαν νὰ μὴ περιέρχεται εἰς ἀπόγνωσιν καὶ κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἐναρέτους νὰ μὴ μένῃ ἀδρανής· καὶ αὐτὸς ἀκόμη νὰ μὴ λαμβάνῃ θάρρος ἀπὸ τὸ ὅτι εἶναι ἐνάρετος, διότι πολλὰς φορὰς ἡ πόρνη θὰ τὸν ὑποσκελίσῃ· οὔτε καὶ ὁ ἁμαρτωλὸς ὅμως νὰ μὴ καταλαμβάνεται ἀπὸ ἀπόγνωσιν, διότι εἶναι δυνατὸν αὐτὸς νὰ ξεπεράσῃ καὶ τοὺς πρώτους. Ἄκουσε τί λέγει ὁ Θεὸς πρὸς τὴν Ἰερουσαλήμ· «Εἶπα πρὸς αὐτὴν μετὰ τὴν διάπραξιν ὅλων αὐτῶν τῶν πορνειῶν, ἐπίστρεψε πλησίον μου, καὶ δὲν ἐπέστρεψεν[22]. Ὅταν ἐπιστρέψωμεν εἰς τὴν θερμὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεόν, δὲν ἐνθυμεῖται τὰ προηγούμενα. Δὲν εἶναι ὁ Θεὸς ὅπως οἱ ἄνθρωποι· διότι δὲν ἐπιτιμᾷ τὰς προηγουμένας πράξεις μας, οὔτε λέγει, ἐὰν μετανοήσωμεν, διατί ἄφησες νὰ περάσῃ τόσος χρόνος· ἀλλὰ μᾶς ἀγαπᾷ ὅταν ἐπιστρέψωμεν κοντά του, ἀρκεῖ μόνον νὰ ἐπιστρέψωμεν ὅπως πρέπει.

Ἂς ἀφοσιωθῶμεν εἰς τὸν Θεὸν μὲ ὅλην τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς μας καὶ ἂς προσηλώσωμεν τὰς καρδίας μας εἰς τὸν φόβον πρὸς αὐτόν. Τέτοια γεγονότα συνέβησαν ὄχι μόνον εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Παλαιάν. Διότι ποῖος ὑπῆρξε χειρότερος ἀπὸ τὸν Μανασσῆ[23]; Ἀλλ' ὅμως ἠμπόρεσε νὰ ἐξιλεώσῃ τὸν Θεόν. Ποῖος ὑπῆρξε μακαριώτερος ἀπὸ τὸν Σολομῶντα; ἀλλ' ἐπειδὴ ἔδειξεν ἀδιαφορίαν ἔπεσε. Μᾶλλον δὲ ἠμπορῶ νὰ σᾶς δείξω ὅτι καὶ τὰ δύο

πατρὶ τῷ τούτου· καὶ γὰρ καὶ καλὸς καὶ κακός ποτε γέγονεν ὁ αὐτός. Τί τοῦ Ἰούδα μακαριώτερον; ἀλλ' ἐγένετο προδότης. Τί τοῦ Ματθαίου ἀθλιώτερον; ἀλλ' ἐγένετο εὐαγγελιστής. Τί τοῦ Παύλου χεῖρον; ἀλλ' ἐγένετο ἀπόστολος. Τί τοῦ Σίμωνος ζηλωτότερον; ἀλλ' ἐγένετο καὶ αὐτὸς ἁπάντων ἀθλιώτερος. Πόσας τοιαύτας ἑτέρας βούλει ἰδεῖν μεταβολάς, καὶ πάλαι γεγενημένας καὶ νῦν γινομένας καθ' ἑκάστην ἡμέραν;

Διὰ δὴ τοῦτο λέγω, μήτε ὁ ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἀπογινωσκέτω, μήτε ὁ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ θαρρείτω. Πρὸς μὲν γὰρ τοῦτόν φησιν, «ὁ δοκῶν ἑστάναι, βλεπέτω μὴ πέσῃ», πρὸς δὲ ἐκεῖνον· «μὴ ὁ πίπτων οὐκ ἀνίσταται;», καί· «τὰς παρειμένας χεῖρας καὶ τὰ παραλελυμένα γόνατα ἀνορθώσατε». Πάλιν πρὸς τούτους φησί, γρηγορεῖτε· πρὸς δὲ ἐκείνους· «ἔγειρε, ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν». Οὗτοι μὲν γὰρ φυλάξαι δέονται ὅπερ ἔχουσιν, ἐκεῖνοι δὲ γενέσθαι ὅπερ οὐκ εἰσίν· οὗτοι διατηρῆσαι τὴν ὑγίειαν, ἐκεῖνοι τῆς ἀρρωστίας ἀπαλλαγῆναι· κάμνουσι γάρ· ἀλλὰ πολλοὶ καὶ τῶν καμνόντων ὑγιαίνουσι, καὶ τῶν ὑγιαινόντων ῥαθυμήσαντες ἀρρωστοῦσι. Πρὸς μὲν οὖν ἐκείνους φησίν· «ἴδε, ὑγιὴς γέγονας· μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν τί σοι γένηται»· πρὸς δὲ τούτους· «θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι; ἐγερθεὶς ἆρον τὴν κλίνην σου, καὶ ὕπαγε εἰς τὸν οἶκον σου».

Δεινὴ γάρ, δεινὴ παράλυσις ἁμαρτία· μᾶλλον δὲ οὐ παράλυσις μόνον ἐστίν, ἀλλὰ καὶ ἄλλο τι χαλεπώτερον. Οὐ γὰρ ἐν ἀργίᾳ μόνον ἀγαθῶν ἐστιν ὁ τοιοῦτος, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐνεργείᾳ κακῶν. Ἀλλ' ὅμως κἂν οὕτω διακείμενος ᾖς, καὶ θε-

---

24. Δηλαδὴ τὸν Δαυΐδ.
25. Α´ Κορ. 10, 12.
26. Ἱερ. 8, 4.
27. Ἡσ. 35, 3. Ἑβρ. 12, 12.
28. Ἐφ. 5, 14.
29. Ἰω. 5, 14.
30. Ἰω. 5, 6-8.

συνέβησαν εἰς ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον, εἰς τὸν πατέρα αὐτοῦ[24]· καθ' ὅσον αὐτὸς ὁ ἴδιος ὑπῆρξεν ἄλλοτε μὲν καλὸς ἄλλοτε δὲ κακός. Ποῖος ὑπῆρξε μακαριώτερος ἀπὸ τὸν Ἰούδα; ἀλλ' ἔγινε προδότης. Ποῖος ἦτο ἀθλιώτερος ἀπὸ τὸν Ματθαῖον; ἀλλ' ἔγινεν εὐαγγελιστής. Ποῖος ὑπῆρξε θερμότερος ἀπὸ τὸν Σίμωνα; ἀλλ' ἔγινε καὶ αὐτὸς ὁ πιὸ ἄθλιος ἀπὸ ὅλους. Πόσας ἄλλας παρομοίας μεταβολὰς θέλεις νὰ ἰδῇς ποὺ καὶ κατὰ τὴν παλαιὰν ἐποχὴν συνέβησαν καὶ σήμερα συμβαίνουν καθημερινῶς;

Διὰ τοῦτο λοιπὸν σᾶς λέγω, οὔτε ὁ θεατρίνος νὰ μὴ καταλαμβάνεται ἀπὸ ἀπόγνωσιν, οὔτε αὐτὸς ποὺ ζῇ ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας νὰ ἔχῃ τόσον μεγάλον θάρρος. Διότι πρὸς αὐτὸν μὲν λέγει, «Αὐτὸς ποὺ νομίζει ὅτι ἵσταται καλά, ἃς προσέχῃ μὴ τυχὸν καὶ πέσῃ»[25], πρὸς ἐκεῖνον δέ· «Μήπως αὐτὸς ποὺ πίπτει δὲν σηκώνεται;»[26]· καί· «Σηκώσατε τὰ ἀτονισμένα χέρια καὶ τὰ παραλυμένα γόνατα»[27]. Καὶ πάλιν πρὸς αὐτοὺς μὲν λέγει, «γρηγορεῖτε», ἐνῷ πρὸς ἐκείνους· «Σήκω σὺ ποὺ κοιμᾶσαι καὶ ἀνάστα ἀπὸ τὸν ὕπνον τῶν νεκρῶν»[28]. Διότι αὐτοὶ μὲν πρέπει νὰ διαφυλάξουν αὐτὸ ποὺ ἔχουν, ἐνῷ ἐκεῖνοι πρέπει νὰ γίνουν ἐκεῖνο ποὺ δὲν εἶναι· αὐτοὶ πρέπει νὰ διατηρήσουν τὴν ὑγείαν, ἐκεῖνοι δὲ ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν ἀρρώστιαν. Βέβαια εἶναι ἀσθενεῖς· ἀλλὰ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀσθενεῖς θεραπεύονται καὶ ἀπὸ τοὺς ὑγιεῖς γίνονται ἀσθενεῖς ἐὰν δείξουν ραθυμίαν. Πρὸς ἐκείνους λοιπὸν λέγει· «Πρόσεχε, ἔγινες ὑγιής· μὴ ἁμαρτάνῃς εἰς τὸ ἑξῆς, διὰ νὰ μὴ σοῦ συμβῇ τίποτε τὸ χειρότερον»[29]· πρὸς αὐτοὺς δέ· «Θέλεις νὰ γίνῃς ὑγιής; σήκω, πᾶρε τὸ κρεββάτι σου καὶ πήγαινε εἰς τὸ σπίτι σου»[30].

Πράγματι εἶναι φοβερὰ παράλυσις ἡ ἁμαρτία· ἢ καλύτερα δὲν εἶναι μόνον παράλυσις, ἀλλὰ καὶ κάτι ἄλλο φοβερώτερον, διότι ὁ ἁμαρτωλὸς ἄνθρωπος ὄχι μόνον δὲν παράγει ἀγαθὰ ἔργα, ἀλλὰ καὶ διαπράττει κακὰ ἔργα. Ἀλλ' ὅμως καὶ ἂν ἀκόμη εὑρίσκεσαι εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν καὶ θελήσῃς νὰ σηκωθῇς ἔστω καὶ ὀλίγον, ἐξαφανίζονται ὅλα τὰ

λήσῃς μικρὸν διαναστῆναι, πάντα λύεται τὰ δεινά. Κἂν τριακονταοκτὼ ἔτη ἔχῃς, σπουδάσῃς δὲ γενέσθαι ὑγιής, οὐδεὶς ὁ κωλύων. Πάρεστι καὶ νῦν ὁ Χριστὸς καὶ λέγει, «ἆρον τὴν κλίνην σου»· μόνον θέλησον διαναστῆναι· μὴ ἀπογνῷς. Οὐκ ἔχεις ἄνθρωπον; ἀλλ' ἔχεις Θεόν. Οὐκ ἔχεις τὸν βάλλοντά σε εἰς τὴν κολυμβήθραν; ἀλλ' ἔχεις τὸν οὐκ ἀφιέντα σε δεηθῆναι κολυμβήθρας. Οὐκ ἔχεις τὸν ἐκεῖ σε ῥίπτοντα; ἀλλ' ἔχεις τὸν κελεύοντά σοι ἆραι τὴν κλίνην. Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, «ἐν ᾧ δὲ ἔρχομαι ἐγώ, ἄλλος πρὸ ἐμοῦ καταβαίνει». Ἂν γὰρ θελήσῃς κατελθεῖν εἰς τὴν πηγήν, οὐδεὶς ὁ κωλύων. Οὐκ ἀναλίσκεται, οὐ δαπανᾶται ἡ χάρις· πηγή τίς ἐστιν ἀναβλύζουσα διηνεκῶς· ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ πάντες θεραπευόμεθα καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα.

Προσερχώμεθα τοίνυν καὶ νῦν. Καὶ γὰρ Ῥαὰβ πόρνη ἦν, ἀλλ' ἐσώθη· καὶ ὁ λῃστὴς ἀνδροφόνος ἦν, ἀλλὰ παραδείσου πολίτης ἐγένετο. Καὶ ὁ μὲν Ἰούδας μετὰ τοῦ διδασκάλου ὤν, ἀπώλετο· ὁ δὲ λῃστὴς ἐν σταυρῷ ὤν, μαθητὴς ἐγένετο. Ταῦτα τοῦ Θεοῦ τὰ παράδοξα. Οὕτως οἱ μάγοι εὐδοκίμησαν· οὕτως ὁ τελώνης εὐαγγελιστὴς ἐγένετο· οὕτως ὁ βλάσφημος ἀπόστολος.

5. Ταῦτα ὅρα, καὶ μηδέποτε ἀπογνῷς, ἀλλ' ἀεὶ θάρρει καὶ διανάστησον σαυτόν. Ἅψαι μόνον τῆς ἐκεῖ φερούσης ὁδοῦ, καὶ προβήσῃ ταχέως. Μὴ τὰς θύρας ἀποκλείσῃς· μὴ τὴν εἴσοδον φράξῃς. Βραχὺς ὁ παρὼν καιρός, ὀλίγος ὁ πόνος. Εἰ δὲ καὶ πολὺς ἦν, οὐδὲ οὕτως ἀπαγορεύειν ἔδει. Κἂν γὰρ μὴ κάμῃς τὸν κάλλιστον τοῦτον κάματον τὸν ἐν τῇ μετανοίᾳ καὶ τῇ ἀρετῇ, ἐν τῷ κόσμῳ πάντως καμῇ καὶ ταλαιπωρήσεις ἑτέρως. Εἰ δὲ καὶ ἐνταῦθα κἀκεῖ κάματος, διατί μὴ τοῦτον αἱρούμεθα τὸν πολὺν ἔχοντα τὸν καρπὸν καὶ με-

31. Ἰω. 5, 7.

δεινά. Καὶ ἂν ἀκόμη εἶσαι παράλυτος ἐπὶ τριάντα ὀκτὼ ἔτη καὶ θελήσῃς νὰ γίνῃς ὑγιής, κανεὶς δὲν σὲ ἐμποδίζει. Εἶναι παρὼν καὶ τώρα ὁ Χριστὸς καὶ λέγει· «σήκωσε τὸ κρεβθάτι σου»· μόνον θέλησε νὰ σηκωθῇς καὶ μὴ καταληφθῇς ἀπὸ ἀπόγνωσιν. Δὲν ἔχεις ἄνθρωπον; ἔχεις ὅμως Θεόν. Δὲν ἔχεις αὐτὸν ποὺ θὰ σὲ βάλῃ εἰς τὴν κολυμβήθραν; ἔχεις ὅμως ἐκεῖνον, ποὺ δὲν σ' ἀφήνει νὰ χρειασθῇς τὴν κολυμβήθραν. Δὲν ἔχεις αὐτὸν ποὺ θὰ σὲ ρίψῃ ἐκεῖ; ἔχεις ὅμως ἐκεῖνον ποὺ σὲ προστάσσει νὰ σηκώσῃς τὸ κρεββάτι σου. Δὲν ὑπάρχει τὸ ἐνδεχόμενον νὰ εἰπῇς· «ἐνῷ δὲ ἔρχομαι ἐγώ, καταβαίνει ἄλλος πρὶν ἀπὸ ἐμένα»[31]. Διότι ἐὰν θελήσῃς νὰ καταβῇς εἰς τὴν πηγήν, κανεὶς δὲν σ' ἐμποδίζει. Δὲν ἐξοδεύεται, δὲν δαπανᾶται ἡ χάρις· εἶναι πηγὴ ποὺ ἀναβλύζει συνεχῶς· ἀπὸ τὴν ἀφθονίαν τῆς χάριτος αὐτοῦ θεραπευόμεθα ψυχικῶς καὶ σωματικῶς.

Ἂς ἐρχώμεθα λοιπὸν καὶ σήμερα κοντά του. Καθ' ὅσον καὶ ἡ Ραὰβ πόρνη ἦτο, ἀλλ' ἐσώθη· καὶ ὁ λῃστὴς ἦτο φονιάς, ἀλλ' ἔγινε πολίτης τοῦ παραδείσου. Καὶ ὁ μὲν Ἰούδας, ἂν καὶ εὑρίσκετο κοντὰ εἰς τὸν διδάσκαλόν του, ἀλλ' ὅμως ἐχάθη, ἐνῷ ὁ λῃστής, μολονότι εὑρίσκετο ἐπάνω εἰς τὸν σταυρόν, ἔγινε μαθητής. Αὐτὰ εἶναι τὰ παράδοξα τοῦ Θεοῦ. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ μάγοι ἔγιναν ἐνάρετοι, ἔτσι ὁ τελώνης ἔγινεν εὐαγγελιστής, ἔτσι ὁ βλάσφημος ἔγινεν ἀπόστολος.

5. Αὐτὰ πρόσεχε καὶ μὴ περιέλθῃς ποτὲ εἰς ἀπόγνωσιν, ἀλλὰ πάντοτε ἄγγισε τὴν ὁδὸν ποὺ ὁδηγεῖ πρὸς τὰ ἐκεῖ καὶ ἀμέσως θὰ τὴν διανύσῃς. Μὴ κλείσῃς τὰς θύρας, μὴ φράξῃς τὴν εἴσοδον. Εἶναι σύντομος ὁ παρὼν καιρός, ὀλίγος ὁ κόπος. Καὶ ἂν ἀκόμη ἦτο πολύς, οὔτε τότε ἔπρεπε νὰ περιέλθῃς εἰς ἀπόγνωσιν. Διότι καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ὑποβληθῇς εἰς αὐτὸν τὸν ἄριστον κόπον ποὺ ὁδηγεῖ εἰς τὴν μετάνοιαν καὶ τὴν ἀρετήν, ὁπωσδήποτε ὅμως εἰς τὸν κόσμον αὐτὸν θὰ κουρασθῇς καὶ θὰ ταλαιπωρηθῇς κατ' ἄλλον τρόπον. Ἐὰν δὲ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν καὶ εἰς ἐκείνην ὑπάρχει κόπος, διατί νὰ μὴ προτιμήσωμεν αὐτὸν τὸν κόπον ποὺ ἔχει

γάλην τὴν ἀμοιβήν; Καίτοιγε οὐδὲ ὁ αὐτὸς κάματος οὕτως κἀκεῖνος. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς βιωτικοῖς καὶ κίνδυνοι συνεχεῖς καὶ ζημίαι ἐπάλληλοι καὶ ἡ ἐλπὶς ἄδηλος καὶ δουλοπρέπεια πολλὴ καὶ χρημάτων καὶ σωμάτων καὶ ψυχῆς δαπάνη· καὶ τότε ἡ τῶν καρπῶν ἀντίδοσις πολὺ τῆς ἐλπίδος καταδεεστέρα, ἂν ἄρα βλαστήσῃ.

Οὐδὲ γὰρ πανταχοῦ φέρει καρπὸν ὁ τῶν βιωτικῶν πραγμάτων ἱδρώς· πλὴν ἀλλὰ καὶ ὅταν μὴ διαπέσῃ, ἀλλὰ καὶ πολλὴν ἐνέγκῃ τὴν φοράν, ἐν βραχεῖ παραμένει τῷ χρόνῳ. Ὅταν γὰρ γηράσῃς καὶ μηκέτι λοιπὸν ἀκριβῆ τῆς ἀπολαύσεως τὴν αἴσθησιν ἔχῃς, τότε σοι φέρει τὰς ἀμοιβὰς ὁ πόνος. Καὶ ὁ μὲν πόνος ἐν ἀκμάζοντι σώματι· ὁ δὲ καρπὸς καὶ ἡ τρυφὴ ἐν γεγηρακότι καὶ παρειμένῳ, ὅταν καὶ τὴν αἴσθησιν ὁ χρόνος καταμαράνῃ· καίτοι εἰ μὴ κατεμάρανεν, ἡ τῆς τελευτῆς ἐλπὶς οὐκ ἠφίει τρυφᾶν. Ἐκεῖ δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὁ μὲν πόνος, ἐν φθορᾷ καὶ τελευτῶντι σώματι· ὁ δὲ στέφανος, ἐν ἀκηράτῳ καὶ ἀθανάτῳ καὶ τέλος οὐκ ἔχοντι. Καὶ ὁ μὲν πόνος καὶ πρῶτος καὶ βραχύς· ἡ δὲ ἀντίδοσις καὶ ὑστέρα καὶ ἄπειρος, ἵνα μετὰ ἀδείας ἀναπαύῃ λοιπόν, μηδὲν προσδοκῶν ἀηδές. Οὐ γάρ ἐστι μεταβολὴν δεῖσαι λοιπόν, οὐδὲ ἔκπτωσιν, καθάπερ ἐνταῦθα.

Ποῖα οὖν ταῦτα ἀγαθά, τὰ μήτε ἀσφαλῆ, καὶ βραχέα καὶ πήλινα, καὶ πρὶν ἢ φανῆναι ἀφανιζόμενα, καὶ μετὰ πολλῶν κτώμενα πόνων; Ποῖα δὲ ἐκείνων ἀγαθὰ ἴσα, τῶν ἀκινήτων, τῶν ἀγηράτων, τῶν μηδένα μόχθον ἐχόντων, τῶν καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῶν ἀγώνων τοὺς στεφάνους σοι κομιζόν-

---

32. Ἀνάγνωθι Ἰησ. Ναυῆ κεφ. 2 καὶ 6.

πολὺν καρπὸν καὶ πολλὴν ἀμοιβήν; Ἂν καὶ βέβαια δὲν εἶναι ὁ ἴδιος κόπος καὶ εἰς τὴν μίαν καὶ εἰς τὴν ἄλλην περίπτωσιν. Διότι εἰς μὲν τὰ κοσμικὰ πράγματα ὑπάρχουν καὶ συνεχεῖς κίνδυνοι καὶ ζημίαι ποὺ διαδέχονται ἡ μία τὴν ἄλλην καὶ ἡ ἐλπὶς δὲν εἶναι φανερά, καὶ μεγάλη δουλοπρέπεια καὶ ἀπώλεια τῶν χρημάτων, τῶν σωμάτων καὶ τῶν ψυχῶν. Ἀλλὰ καὶ τότε ἡ ἀνταπόδοσις τῶν καρπῶν εἶναι πολὺ κατωτέρα τῆς ἐλπίδος, ἂν τύχῃ καὶ βλαστήσῃ.

Πράγματι δὲν φέρει πάντοτε ὁ ἱδρὼς τῶν κοσμικῶν πραγμάτων καρπόν. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἀποβῇ μάταιος ὁ κόπος καὶ φέρῃ πολὺν καρπόν, καὶ πάλιν διαρκεῖ ὀλίγον χρόνον. Διότι ὅταν γηράσῃς καὶ δὲν θὰ ἔχῃς πλέον τὴν δύναμιν ν' ἀπολαύσῃς πλήρως τὸν ἱδρῶτα τῶν κόπων σου, τότε ὁ κόπος σοῦ φέρει τὰς ἀμοιβάς. Καὶ ὁ μὲν κόπος λαμβάνει χώραν ὅταν τὸ σῶμα εὑρίσκεται εἰς τὴν ἀκμήν, ἐνῷ ὁ καρπὸς καὶ ἡ τρυφὴ ὅταν γηράσῃ καὶ ἀτονίσῃ τὸ σῶμα καὶ ὅταν ὁ χρόνος καταμαράνῃ τὰς αἰσθήσεις. Καὶ ἂν ἀκόμη βέβαια δὲν τὰς κατεμάρανεν, ἡ ἀναμονὴ καὶ πάλιν τοῦ θανάτου δὲν ἐπιτρέπει τὴν τρυφήν. Εἰς τὴν περίπτωσιν ὅμως τῶν πνευματικῶν πραγμάτων δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιον, ἀλλὰ ὁ μὲν κόπος λαμβάνει χώραν εἰς τὸ φθαρτὸν καὶ ἀποθνῆσκον σῶμα, ὁ δὲ στέφανος εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο ποὺ εἶναι ἄφθαρτον καὶ ἀθάνατον καὶ δὲν ἔχει τέλος. Καὶ ὁ μὲν κόπος προηγεῖται καὶ εἶναι σύντομος, ἡ δὲ ἀμοιβὴ ἀκολουθεῖ καὶ εἶναι ἄπειρος, ὥστε εἰς τὸ ἑξῆς ν' ἀναπαύεσαι χωρὶς κανένα φόβον καὶ χωρὶς νὰ περιμένῃς κανένα δυσάρεστον. Διότι δὲν ὑπάρχει εἰς τὸ ἑξῆς νὰ φοβηθῇς καμμίαν μεταβολήν, οὔτε ἔκπτωσιν, ὅπως συμβαίνει ἐδῶ.

Τί λογῆς λοιπὸν ἀγαθὰ εἶναι αὐτά, ποὺ δὲν εἶναι ἀσφαλῆ, ἀλλ' εἶναι σύντομα καὶ πήλινα, καὶ πρὶν ἀκόμη φανοῦν, ἐξαφανίζονται καὶ ἀποκτῶνται μὲ πολλοὺς κόπους; Ποῖα δὲ ἀγαθὰ εἶναι ἴσα μὲ ἐκεῖνα τὰ ἀγαθὰ ποὺ εἶναι ἀμετάβλητα, ποὺ δὲν γηράσκουν, ποὺ δὲν ἀπαιτοῦν κανένα κόπον, ποὺ καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἀγώνων σοῦ προσφέρουν τοὺς

των; Ὁ γὰρ χρημάτων καταφρονῶν καὶ ἐντεῦθεν ἤδη λαμβάνει τὸν μισθόν, φροντίδος ἀπαλλαττόμενος, βασκανίας, συκοφαντίας, ἐπιβουλῆς, φθόνου. Ὁ σώφρων, καὶ κοσμίως ζῶν, καὶ πρὸ τῆς ἐντεῦθεν ἀποδημίας στεφανοῦται καὶ τρυφᾷ, ἀσχημοσύνης, γέλωτος, κινδύνων, κατηγορίας, τῶν ἄλλων ἁπάντων ἀπαλλαττόμενος δεινῶν. Τὰ ἄλλα πάντα ὁμοίως τῆς ἀρετῆς μέρη ἐντεῦθεν ἤδη ἡμῖν δίδωσι τὴν ἀμοιβήν.

Ἵν᾽ οὖν καὶ τῶν παρόντων καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, φύγωμεν κακίαν καὶ ἑλώμεθα ἀρετήν. Οὕτω γὰρ καὶ ἐνταῦθα τρυφήσομεν, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτευξόμεθα στεφάνων· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

στεφάνους; Διότι αὐτὸς ποὺ περιφρονεῖ τὰ χρήματα καὶ εἰς τὴν ἐδῶ ζωὴν λαμβάνει ἤδη τὸν μισθόν, ἀπαλλασσόμενος ἀπὸ τὴν φροντίδα, τὴν ζήλειαν, τὰς συκοφαντίας, τὰς ἐπιβουλάς, τὸν φθόνον. Αὐτὸς ποὺ εἶναι σώφρων καὶ ζῇ μὲ κοσμιότητα καὶ πρὶν φύγῃ ἀπὸ αὐτὸν τὸν κόσμον λαμβάνει τοὺς στεφάνους καὶ ἀπολαύει τοὺς καρποὺς τῶν κόπων του, ἀπαλλασσόμενος ἀπὸ τὴν ἀσχημοσύνην, τὴν γελοιοποίησιν, τοὺς κινδύνους, τὰς κατηγορίας καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα τὰ κακά. Καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ὅλα τὰ ἄλλα εἴδη τῆς ἀρετῆς μᾶς παρέχουν ἀπὸ τὴν ἐδῶ ζωὴν ἀκόμη τὴν ἀμοιβήν.

Ὥστε λοιπὸν διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν καὶ τὰ παρόντα ἀγαθὰ καὶ τὰ μέλλοντα, ἂς ἀποφύγωμεν τὴν κακίαν καὶ ἂς προτιμήσωμεν τὴν ἀρετήν. Διότι μ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ἐδῶ θ' ἀπολαύσωμεν τοὺς κόπους μας καὶ θὰ ἐπιτύχωμεν τοὺς μελλοντικοὺς στεφάνους, τοὺς ὁποίους εὔχομαι ὅλοι μας νὰ τοὺς ἐπιτύχωμεν μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΞΗ΄
Ματθ. 21, 33 - 46

«Ἄλλην παραβολὴν ἀκούσατε. Ἄνθρωπός τις ἦν οἰκοδεσπότης, ὅστις ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα καὶ φραγμὸν αὐτῷ περιέθηκε καὶ ὤρυξε ληνὸν καὶ ᾠκοδόμησε πύργον· καὶ ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς καὶ ἀπεδήμησεν. Ὅτε δὲ ἤγγισεν ὁ καιρὸς τῶν καρπῶν ἀπέστειλε τοὺς δούλους αὐτοῦ λαβεῖν τοὺς καρπούς. Καὶ λαβόντες οἱ γεωργοὶ τοὺς δούλους, οὓς μὲν ἔδειραν, οὓς δὲ ἀπέκτειναν, οὓς δὲ ἐλιθοβόλησαν. Πάλιν ἀπέστειλεν ἄλλους δούλους πλείονας τῶν πρώτων καὶ ἐποίησαν αὐτοῖς ὡσαύτως. Ὕστερον ἀπέστειλε πρὸς αὐτοὺς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, λέγων· Ἴσως ἐντραπήσονται τὸν υἱόν μου. Οἱ δὲ γεωργοὶ ἰδόντες τὸν υἱόν, εἶπον ἐν ἑαυτοῖς· Οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος· δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτὸν καὶ κατάσχωμεν τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. Καὶ ἐκβαλόντες ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος, ἀπέκτειναν. Ὅταν οὖν ἔλθῃ ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος, τί ποιήσει τοῖς γεωργοῖς ἐκείνοις; Λέγουσιν αὐτῷ· Κακοὺς κακῶς ἀπολέσει αὐτοὺς καὶ τὸν ἀμπελῶνα ἐκδώσεται γεωργοῖς ἑτέροις, οἵτινες ἀποδώσουσι τοὺς καρποὺς ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν. Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Οὐδέποτε ἀνέγνωτε ἐν ταῖς Γραφαῖς· λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας; παρὰ Κυρίου ἐγένετο αὕτη, καὶ ἔστι θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν. Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, ὅτι ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς.

---

1. Ψαλμ. 117, 22.

ΟΜΙΛΙΑ ΞΗ´
Ματθ. 21, 33 - 46

«Ἀκούσατε ἄλλην παραβολήν. Ὑπῆρχε κάποιος οἰκοδεσπότης ποὺ ἐφύτευσεν ἄμπελον καὶ ἐτοποθέτησε γύρω ἀπὸ αὐτὴν φράκτην καὶ ἔσκαψε μέσα εἰς αὐτὴν ἕνα πατητήρι καὶ ἔκτισε πύργον καὶ τὴν ἐνεπιστεύθη εἰς γεωργοὺς καὶ ἀνεχώρησεν εἰς ἄλλην χώραν. Ὅταν δὲ ἐπλησίασεν ὁ καιρὸς τῶν καρπῶν ἀπέστειλε τοὺς δούλους του πρὸς τοὺς γεωργοὺς διὰ νὰ λάβουν τοὺς καρπούς. Καὶ ἀφοῦ οἱ γεωργοὶ συνέλαβαν τοὺς δούλους του, ἄλλους μὲν τοὺς ἔδειραν, ἄλλους δὲ τοὺς ἐφόνευσαν καὶ ἄλλους τοὺς ἐλιθοβόλησαν. Ἀπέστειλε καὶ πάλιν ὁ οἰκοδεσπότης ἄλλους δούλους περισσοτέρους ἀπὸ τοὺς πρώτους, καὶ ἔκαναν εἰς αὐτοὺς τὰ ἴδια. Ὕστερα ἀπέστειλε πρὸς αὐτοὺς τὸν υἱόν του, λέγων· Ἴσως νὰ ἐντραποῦν τὸν υἱόν μου. Οἱ γεωργοὶ ὅμως, ὅταν εἶδαν τὸν υἱόν, εἶπαν μεταξύ των· Αὐτὸς εἶναι ὁ κληρονόμος· ἐλᾶτε, ἂς τὸν φονεύσωμεν, ὥστε νὰ κάνωμεν ἰδικήν μας τὴν κληρονομίαν του. Καὶ ἀφοῦ τὸν ὡδήγησαν ἔξω ἀπὸ τὴν ἄμπελον, τὸν ἐφόνευσαν. Ὅταν λοιπὸν θὰ ἔλθῃ ὁ κύριος τῆς ἀμπέλου, τί πρέπει νὰ κάνῃ εἰς τοὺς γεωργοὺς ἐκείνους; Λέγουν εἰς αὐτόν· Θὰ τοὺς τιμωρήσῃ, ὡσὰν κακοὶ ποὺ εἶναι, μὲ τὸν πιὸ κακὸν τρόπον καὶ θὰ παραδώσῃ τὴν ἄμπελον εἰς ἄλλους γεωργούς, οἱ ὁποῖοι θὰ δώσουν εἰς αὐτὸν τοὺς ὀφειλομένους καρποὺς εἰς τὸν κατάλληλον καιρόν. Λέγει εἰς αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς· Δὲν ἀνεγνώσατε ποτὲ εἰς τὰς Γραφάς, ὅτι λίθον, ποὺ τὸν ἀπέρριψαν ὡς ἀκατάλληλον οἱ κτίσται, αὐτὸς ἔγινεν ὁ ἀκρογωνιαῖος λίθος[1]; Αὐτὸ ἔγινεν ἀπὸ τὸν Κύριον καὶ εἶναι θαυμαστὸν εἰς τὰ μάτια τῶν πιστῶν. Διὰ τοῦτο σᾶς λέγω, ὅτι θὰ ἀφαιρεθῇ ἀπὸ σᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ καὶ θὰ δοθῇ εἰς ἔθνος, ποὺ θὰ παράγῃ ἀγαθοὺς καρπούς. Καὶ

Καὶ ὁ πεσὼν ἐπὶ τὸν λίθον τοῦτον, συνθλασθήσεται·
ἐφ' ὃν δ' ἂν πέσῃ, λικμήσει αὐτόν».

1. Πολλὰ ἀπὸ τῆς παραβολῆς ταύτης αἰνίττεται· τοῦ Θεοῦ τὴν πρόνοιαν, τὴν εἰς αὐτοὺς ἄνωθεν γεγενημένην· τὸ ἐξ ἀρχῆς αὐτῶν φονικόν· τὸ μηδὲν παραλειφθῆναι τῶν ἡκόντων εἰς ἐπιμέλειαν· τὸ καὶ προφητῶν σφαγέντων μὴ ἀποστραφῆναι αὐτούς, ἀλλὰ καὶ τὸν Υἱὸν πέμψαι· τὸ καὶ τῆς Καινῆς καὶ τῆς Παλαιᾶς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι Θεόν· τὸ μεγάλα αὐτοῦ τὸν θάνατον κατορθώσειν· τὸ τὴν ἐσχάτην δίκην τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ τολμήματος αὐτοὺς ὑπομένειν· τῶν ἐθνῶν τὴν κλῆσιν, τῶν Ἰουδαίων τὴν ἔκπτωσιν. Διὰ τοῦτο αὐτὴν μετὰ τὴν ἔμπροσθεν τίθησιν, ἵνα δείξῃ κἀντεῦθεν τὸ ἔγκλημα μεῖζον καὶ σφόδρα ἀσύγγνωστον. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Ὅτι τοσαύτης τυχόντες ἐπιμελείας, πορνῶν καὶ τελωνῶν ἡττήθησαν, καὶ παρὰ τοσοῦτον.

Θέα δὲ καὶ αὐτοῦ τὴν πρόνοιαν τὴν πολλὴν καὶ τὴν τούτων ἀργίαν τὴν ἄφατον. Καὶ γὰρ ἃ τῶν γεωργῶν ἦν, αὐτὸς ἐποίησε· τὸ φραγμὸν περιθεῖναι, τὸ φυτεῦσαι τὸν ἀμπελῶνα, τὰ ἄλλα πάντα· καὶ μικρὸν αὐτοῖς κατέλιπε, τὸ ἐπιμελεῖσθαι, τῶν ὄντων καὶ διαφυλάξαι τὰ δοθέντα. Οὐδὲν γὰρ ἦν ἐλλειφθέν, ἀλλὰ πάντα ἀπηρτισμένα· καὶ οὐδὲ οὕτως ἐκέρδαναν, καὶ ταῦτα τοσούτων ἀπολαύσαντες παρ' αὐτοῦ. Ὅτε γὰρ ἐξ Αἰγύπτου ἐξῆλθον, καὶ νόμον ἔδωκε καὶ πόλιν ἀνέστησε καὶ ναὸν ᾠκοδόμησε καὶ θυσιαστήριον κατεσκεύασε. «Καὶ ἀπεδήμησε»· τουτέστιν, ἐμακροθύμησεν, οὐκ ἀεὶ τοῖς

2. Ματθ. 21, 34-44.

ἐκεῖνος ποὺ θὰ πέσῃ ἐπάνω εἰς τὸν λίθον αὐτόν, θὰ συντριβῇ· καὶ εἰς ἐκεῖνον ποὺ θὰ πέσῃ ὁ λίθος αὐτός, θὰ τὸν κατακομματιάσῃ καὶ θὰ τὸν διασκορπίσῃ ὡσὰν σκόνην»[2].

1. Πολλὰ ὑπαινίσσεται μὲ αὐτὴν τὴν παραβολήν· τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ ποὺ ἔδειξεν πρὸς αὐτοὺς ἀπὸ ὑψηλά, τὴν φονικὴν διάθεσιν ποὺ εἶχαν ἀπὸ τὴν ἀρχήν, τὸ ὅτι δὲν παρελείφθη τίποτε ἀπὸ ὅσα ἔπρεπε διὰ τὴν φροντίδα των, τὸ ὅτι δὲν τοὺς ἀπεστράφη καὶ ὅταν ἀκόμη ἐφόνευσαν τοὺς προφήτας, ἀλλ' ἀπέστειλε καὶ τὸν Υἱόν του, τὸ ὅτι ἕνας καὶ ὁ αὐτὸς εἶναι ὁ Θεὸς τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὸ ὅτι θὰ ἐπιτύχῃ μὲ τὸν θάνατόν του πολλά, τὸ ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι ὑπομένουν τὴν βαρεῖαν τιμωρίαν τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ τολμήματός των ἐκείνου, τὴν κλῆσιν τῶν ἐθνῶν καὶ τὴν ἔκπτωσιν τῶν Ἰουδαίων. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν τοποθετεῖ μετὰ τὴν προηγουμένην, διὰ νὰ δείξῃ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον, ὅτι τὸ ἔγκλημά των εἶναι πολὺ μεγάλο καὶ εἰς μεγάλον βαθμὸν ἀσυγχώρητον. Πῶς καὶ μὲ ποῖον τρόπον; Μὲ τὸ ὅτι, ἂν καὶ τόσον μεγάλης φροντίδος ἔτυχον ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ, παρὰ ταῦτα ὑπεσκελίσθησαν ἀπὸ τὰς πόρνας καὶ τοὺς τελώνας, καὶ μάλιστα εἰς πολὺ μεγάλον βαθμόν.

Πρόσεχε ὅμως καὶ τὴν μεγάλην πρόνοιαν αὐτοῦ δι' αὐτοὺς καὶ τὴν ἀπερίγραπτον ἀπραξίαν αὐτῶν. Καθ' ὅσον αὐτὰ ποὺ ἦσαν ἔργον τῶν γεωργῶν, τὰ ἔκανεν ὁ ἴδιος· ἐτοποθέτησε δηλαδὴ τὸν φράκτην, ἐφύτευσε τὴν ἄμπελον καὶ ὅλα τὰ ἄλλα· καὶ ἄφησε δι' αὐτοὺς μικρὸν ἔργον, τὸ νὰ φροντίζουν διὰ τὴν ἄμπελον καὶ νὰ διαφυλάξουν αὐτὰ ποὺ τοὺς ἐνεπιστεύθησαν. Διότι τίποτε δὲν παρελείφθη, ἀλλὰ τὰ πάντα ἔγιναν εἰς τὴν ἐντέλειαν. Καὶ ὅμως οὔτε καὶ ἔτσι ἐκέρδισαν τίποτε, καὶ ὅλα αὐτὰ ἂν καὶ τόσων εὐεργεσιῶν καὶ τόσης φροντίδος ἔτυχον ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ. Διότι, ὅταν ἐξῆλθον ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, καὶ νόμον τοὺς ἔδωσε καὶ πόλιν τοὺς ἔκτισε καὶ ναὸν τοὺς ᾠκοδόμησε καὶ τοὺς κατεσκεύασε θυσιαστήριον. «Καὶ ἔφυγε δι' ἄλλην χώραν», δηλαδή, ἔδειξε μακροθυμίαν, δὲν τοὺς ἐτιμωροῦσε πάντοτε ἀμέ-

ἁμαρτήμασι παραπόδας ἐπάγων τὰς τιμωρίας· τὴν γὰρ ἀποδημίαν τὴν πολλὴν αὐτοῦ μακροθυμίαν φησί.

«Καὶ ἀπέστειλε τοὺς δούλους αὐτοῦ», τουτέστι, τοὺς προφήτας· «τὸν καρπὸν λαβεῖν», τουτέστι, τὴν ὑπακοήν, τὴν διὰ τῶν ἔργων ἐπίδειξιν. Οἱ δὲ κἀνταῦθα τὴν κακίαν ἐπεδείξαντο, οὐ τῷ μὴ δοῦναι τὸν καρπὸν τοσαύτης ἀπολαύσαντας ἐπιμελείας, ὅπερ ἀργίας ἦν, ἀλλὰ καὶ τῷ δυσχερᾶναι πρὸς τοὺς ἐλθόντας. Τοὺς γὰρ οὐκ ἔχοντας δοῦναι καὶ ὀφείλοντας, οὐκ ἀγανακτεῖν ἐχρῆν, οὐδὲ δυσχεραίνειν, ἀλλὰ παρακαλεῖν. Οἱ δὲ οὐ μόνον ἠγανάκτησαν, ἀλλὰ καὶ αἱμάτων τὰς χεῖρας ἐνέπλησαν· καὶ δίκην ὀφείλοντες, αὐτοὶ δίκην ἀπῄτουν. Διὰ τοῦτο καὶ δευτέρους ἔπεμψε καὶ τρίτους, ἵνα δειχθῇ καὶ ἡ τούτων κακία, καὶ ἡ τοῦ πέμψαντος φιλανθρωπία.

Καὶ διατί μὴ τὸν Υἱὸν εὐθέως ἀπέστειλεν; Ἵνα ἐκ τῶν εἰς ἐκείνους γενομένων καταγνόντες ἑαυτῶν, καὶ τὸν θυμὸν ἀφέντες, ἐκεῖνον ἐντραπῶσιν ἐλθόντα. Εἰσὶ δὲ καὶ ἕτεροι λόγοι· ἀλλὰ τέως ἐπὶ τὰ ἑξῆς ἴωμεν. Τί δέ ἐστι τό, «ἴσως ἐντραπήσονται»; Οὐχὶ ἀγνοοῦντος, ἄπαγε· ἀλλὰ θέλοντος δεῖξαι τὸ ἁμάρτημα μέγα, καὶ ἀπολογίας πάσης ἐστερημένον. Ἐπεὶ αὐτὸς εἰδώς, ὅτι ἀναιρήσουσιν, ἔπεμψε. Λέγει δέ, «ἐντραπήσονται», τὸ γενέσθαι ὀφεῖλον ἀπαγγέλλων· ὅτι ἔδει αὐτοὺς ἐντραπῆναι. Ἐπεὶ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν, «ἐὰν ἄρα ἀκούσωσιν»· οὐδὲ ἐκεῖ ἀγνοῶν· ἀλλ' ἵνα μὴ λέγωσί τινες τῶν ἀγνωμόνων, ὅτι ἡ πρόρρησις αὐτοῦ γέγονεν ἀναγκαστικὴ τῆς παρακοῆς, διὰ τοῦτο οὕτω σχηματίζει τὰς λέξεις, «ἐὰν ἄρα», λέγων, καὶ «ἴσως». Εἰ γὰρ καὶ περὶ τοὺς δούλους ἀγνώμονας ἐγένοντο, τὸ τοῦ Υἱοῦ ἀξίωμα αἰδε-

---

3. Ἰεζ. 2, 5.

σως μετὰ τὴν διάπραξιν τῶν ἁμαρτιῶν· δηλαδὴ ὀνομάζει ἀποδημίαν τὴν μεγάλην μακροθυμίαν του.

«Καὶ ἀπέστειλε τοὺς δούλους του», δηλαδή, τοὺς προφήτας, «διὰ νὰ λάβουν τοὺς καρπούς», δηλαδή, τὴν ὑπακοήν, ποὺ θὰ ἀπεδεικνύετο μὲ τὰ ἔργα των. Αὐτοὶ ὅμως καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἔδειξαν τὴν κακίαν των, ὄχι μόνον διότι δὲν ἀπέδωσαν τοὺς καρπούς, ἂν καὶ ἔτυχον τόσης μεγάλης φροντίδος ἐκ μέρους του, πρᾶγμα ποὺ ἀποδεικνύει τὴν ἀδιαφορίαν των, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ ὅτι ἐφέρθησαν μὲ σκληρότητα πρὸς τοὺς ἀπεσταλμένους του. Διότι ἐκεῖνοι ποὺ δὲν εἶχον νὰ δώσουν, ἂν καὶ ἦσαν ὀφειλέται, δὲν ἔπρεπε νὰ ἀγανακτοῦν, οὔτε νὰ ἐπιδεικνύουν σκληρότητα, ἀλλὰ νὰ παρακαλοῦν. Αὐτοὶ ὅμως, ὄχι μόνον ἠγανάκτησαν, ἀλλὰ καὶ ἐγέμισαν τὰ χέρια των μὲ αἷμα, καί, ἂν καὶ ἔπρεπε νὰ τιμωρηθοῦν, ἐζήτησαν νὰ γίνουν τιμωροί. Διὰ τοῦτο ἔστειλε καὶ δευτέρους καὶ τρίτους ἀπεσταλμένους διὰ νὰ ἀποδειχθῇ καὶ ἡ κακία αὐτῶν καὶ ἡ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ.

Καὶ διατί δὲν ἔστειλεν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τὸν Υἱόν του, διὰ νὰ ἔλθουν εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ ἑαυτοῦ των ἀπὸ ὅσα ἔκαναν εἰς βάρος τῶν ἀπεσταλμένων του καὶ ἀφοῦ ἀφήσουν τὴν ὀργήν των, νὰ ἐντραποῦν αὐτόν, ὅταν θὰ ἤρχετο; Ὑπάρχουν δὲ καὶ ἄλλοι λόγοι, ἀλλὰ τώρα ἂς προχωρήσωμεν εἰς τὴν συνέχειαν τῆς παραβολῆς. Τί σημαίνει λοιπὸν τό· «Ἴσως νὰ ἐντραποῦν»; Δὲν σημαίνει ἄγνοιαν, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ θέλει νὰ δείξῃ ὅτι τὸ ἁμάρτημα εἶναι μεγάλο καὶ στερεῖται κάθε ἀπολογίας. Διότι αὐτὸς τὸν ἔστειλεν ἂν καὶ ἐγνώριζεν ὅτι θὰ τὸν φονεύσουν. Λέγει δέ, «θὰ ἐντραποῦν», διὰ νὰ δείξῃ τί πρέπει νὰ γίνῃ, ὅτι δηλαδὴ ἔπρεπε νὰ ἐντραποῦν. Διότι ἀλλοῦ λέγει· «Μήπως καὶ ἀκούσουν»[3]· οὔτε καὶ ἐκεῖ δείχνει ἄγνοιαν, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ λέγουν ὡρισμένοι ἀγνώμονες, ὅτι ἡ πρόρρησις αὐτοῦ ἔγινεν ἀναγκαστικὴ αἰτία τῆς παρακοῆς των, διὰ τοῦτο ὁμιλεῖ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ λέγει· «Μὴ τυχὸν» καὶ «ἴσως». Διότι καὶ ἂν ἀκόμη ἐφάνησαν ἀχάριστοι πρὸς τοὺς δούλους, ἔπρεπε νὰ σεβα-

σθῆναι ἐχρῆν.

Τί οὖν οὗτοι; Δέον προσδραμεῖν, δέον αἰτῆσαι συγγνώμην ἐπὶ τοῖς πεπλημμελημένοις, καὶ ἐπαγωνίζονται τοῖς προτέροις, ἐπαποδύονται τοῖς μιάσμασιν, ἀεὶ τὰ πρότερα τοῖς δευτέροις ἀποκρύπτοντες· ὃ καὶ αὐτὸς δηλῶν ἔλεγε· «πληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν». Ἄνωθεν γὰρ αὐτοῖς ταῦτα ἐνεκάλουν οἱ προφῆται λέγοντες· «αἱ χεῖρες ὑμῶν αἵματος πλήρεις»· καί, «αἵματα ἐφ' αἵμασι μίσγουσι»· καί, «οἰκοδομοῦντες Σιὼν ἐν αἵμασιν». Ἀλλ' οὐκ ἐσωφρονίζοντο· καίτοι ταύτην λαβόντες πρώτην τὴν ἐντολήν, τὸ «οὐ φονεύσεις», καὶ μυρίων ἑτέρων κελευσθέντες ἀπέχεσθαι διὰ τοῦτο, καὶ διὰ πολλῶν καὶ παντοδαπῶν εἰς τὴν φυλακὴν τῆς ἐντολῆς ταύτης ἐναγόμενοι.

Ἀλλ' ὅμως τὴν πονηρὰν ἐκείνην οὐκ ἀπέθεντο συνήθειαν· ἀλλὰ τί λέγουσιν ἰδόντες αὐτόν; «Δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτόν». Τίνος ἕνεκεν καὶ διατί; τί ποτε ἔχοντες ἐγκαλεῖν ἢ μικρὸν ἢ μέγα; Ὅτι ἐτίμησεν ὑμᾶς, καὶ Θεὸς ὤν, ἄνθρωπος ἐγένετο δι' ὑμᾶς, καὶ τὰ μυρία ἐκεῖνα εἰργάσατο θαύματα; ἀλλ' ὅτι τὰ ἁμαρτήματα συνεχώρει; ἀλλ' ὅτι ἐπὶ βασιλείαν ἐκάλει; Ὅρα δὲ μετὰ τῆς ἀσεβείας καὶ τὴν ἄνοιαν πολλὴν οὖσαν καὶ τὴν αἰτίαν τῆς σφαγῆς πολλῆς γέμουσαν παραπληξίας. «Ἀποκτείνωμεν γὰρ αὐτόν», φησί, «καὶ ἡμῶν ἔσται ἡ κληρονομία». Καὶ ποῦ ἀποκτεῖναι βουλεύονται; Ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος.

2. Εἶδες πῶς προφητεύει καὶ τὸν τόπον, ἔνθα ἔμελλε σφάττεσθαι; «Καὶ ἐκβαλλόντες ἀπέκτειναν». Καὶ ὁ μὲν Λουκᾶς φησιν, ὅτι αὐτὸς ἀπεφήνατο ὃ παθεῖν ἔδει τούτους, κἀ-

4. Ματθ. 23, 32.
5. Ἠσ. 1, 15.
6. Ὠσ. 4, 5.
7. Μιχ. 3, 10.
8. Λουκᾶ 20, 14.

σθοῦν τὸ ἀξίωμα τοῦ υἱοῦ.

Τί ἔκαναν λοιπὸν οἱ Ἰουδαῖοι; Ἐνῷ ἔπρεπε νὰ τρέξουν καὶ νὰ πέσουν εἰς τὰ πόδια του, ἐνῷ ἔπρεπε νὰ ζητήσουν συγγνώμην διὰ τὰ ἁμαρτήματά των, αὐτοὶ ἀγωνίζονται νὰ ὑπερβοῦν τὰ προηγούμενα ἐγκλήματά των, ἐπιδίδονται μὲ τὰ μιάσματα καὶ διαρκῶς μὲ τὰ νέα πλημμελήματά των καλύπτουν τὰ προηγούμενα, πρᾶγμα ποὺ διὰ νὰ τὸ δηλώσῃ ὁ Κύριος, ἔλεγε· «Συμπληρώσατε ἐκεῖνα ποὺ λείπουν ἀπὸ τοὺς πατέρας σας»[4]. Βέβαια καί οἱ προφῆται τοὺς κατηγοροῦσαν παλαιότερον δι' αὐτὰ καὶ τοὺς ἔλεγον· «Τὰ χέρια σας εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ αἷμα»[5], καί, «ἀναμειγνύουν αἵματα μὲ αἵματα»[6], καί, «Αὐτοὶ ποὺ κτίζουν τὴν Σιὼν μὲ αἵματα»[7]. Ἀλλ' ὅμως δὲν ἐσωφρονίζοντο, μολονότι αὐτὴν τὴν ἐντολὴν ἔλαβαν πρώτην, τὸ «οὐ φονεύσεις», καὶ ἔλαβον ἐντολὴν νὰ ἀποφεύγουν πολλὰ ἄλλα χάριν αὐτοῦ καὶ μὲ πολλοὺς καὶ διαφόρους τρόπους ὡδηγοῦντο εἰς τὴν φύλαξιν αὐτῆς τῆς ἐντολῆς.

Ὅμως δὲν ἐγκατέλειψαν τὴν πονηρὰν ἐκείνην συνήθειάν των. Ἀλλὰ τί λέγουν ὅταν τὸν εἶδον; «Ἐλᾶτε, ἂς τὸν φονεύσωμεν». Πρὸς ποῖον σκοπὸν καὶ διατί; Ποίαν τέλος πάντων μικρὰν ἢ μεγάλην κατηγορίαν εἴχατε νὰ τοῦ ἀποδώσετε; Τὸ ὅτι σᾶς ἐτίμησε καί, ἂν καὶ ἦτο Θεός, ἔγινεν ἄνθρωπος πρὸς χάριν σας καὶ ἔκανε τὰ ἀμέτρητα ἐκεῖνα θαύματα; ἢ ἐπειδὴ συνεχώρει τὰ ἁμαρτήματα; ἢ ἐπειδὴ σᾶς ἐκαλοῦσεν εἰς τὴν βασιλείαν; Πρόσεξε ὅμως μαζὶ μὲ τὴν ἀσέβειάν των καὶ τὴν μεγάλην ἀφροσύνην των καὶ τὴν αἰτίαν τῆς σφαγῆς ποὺ ἦτο γεμάτη ἀπὸ μεγάλην παραπληξίαν, «Ἂς τὸν φονεύσωμεν», λέγει, «καὶ θὰ γίνῃ ἔτσι ἡ ἄμπελος ἰδική μας κληρονομία»[8]. Καὶ ποῦ σκέπτονται νὰ τὸν φονεύσουν; Ἔξω ἀπὸ τὴν ἄμπελον.

2. Εἶδες πῶς προφητεύει καὶ τὸν τόπον, εἰς τὸν ὁποῖον ἐπρόκειτο νὰ θανατωθῇ; «Καὶ ἀφοῦ τὸν ἔβγαλαν ἔξω ἀπὸ τὴν ἄμπελον τὸν ἐφόνευσαν». Καὶ ὁ μὲν Λουκᾶς λέγει, ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Κύριος εἶπεν αὐτὸ ποὺ ἔπρεπε νὰ πάθουν αὐτοί,

κεῖνοι εἶπον, «μὴ γένοιτο», καὶ τὴν μαρτυρίαν ἐπήγαγεν. «Ἐμβλέψας γὰρ αὐτοῖς εἶπε· τί οὖν ἐστι τὸ γεγραμμένον, λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας· καὶ πᾶς ὁ πεσὼν ἐπ' αὐτόν, συνθλασθήσεται;». Ὁ δὲ Ματθαῖος, ὅτι αὐτοὶ τὴν ψῆφον ἐξήνεγκαν. Ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο ἐναντιολογίας. Καὶ γὰρ ἀμφότερα γέγονε· καὶ τὴν ψῆφον αὐτοὶ ἐξήνεγκαν καθ' ἑαυτῶν, καὶ πάλιν αἰσθόμενοι τῶν εἰρημένων εἶπον, «μὴ γένοιτο»· καὶ τὸν προφήτην αὐτοῖς ἐπετείχισε, πείθων αὐτούς, ὅτι πάντως ἔσται τοῦτο.

Ἀλλ' ὅμως οὐδὲ οὕτω τὰ ἔθνη σαφῶς ἀπεκάλυψεν, ὥστε μηδεμίαν αὐτοῖς παρασχεῖν λαβήν, ἀλλ' ᾐνίξατο εἰπών, «δώσει τὸν ἀμπελῶνα ἄλλοις». Διὰ τοῦτο δὴ καὶ διὰ παραβολῆς εἴρηκεν, ἵνα αὐτοὶ τὴν ψῆφον ἐξενέγκωσιν, ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ Δαυῒδ γέγονεν, ὅτε ἔκρινε τὴν παραβολὴν τοῦ Νάθαν. Σὺ δέ μοι σκόπει κἀντεῦθεν πῶς δικαία ἡ ψῆφος, ὅταν αὐτοὶ οἱ μέλλοντες κολάζεσθαι ἑαυτοὺς καταδικάζωσιν.

Εἶτα ἵνα μάθωσιν, ὅτι οὐ μόνον ἡ τοῦ δικαίου φύσις ἀπῄτει, ἀλλὰ καὶ ἄνωθεν ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις προὔλεγε ταῦτα καὶ ὁ Θεὸς οὕτως ἐψηφίζετο, καὶ προφητείαν ἐπήγαγε καὶ ἐντρεπτικῶς αὐτοῖς ἐπιτιμᾷ λέγων· «οὐδέποτε ἀνέγνωτε, ὅτι λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας; παρὰ Κυρίου ἐγένετο αὕτη καὶ ἔστι θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν»· διὰ πάντων δεικνύς, ὅτι οἱ μὲν ἐκβάλλεσθαι ἔμελλον ἀπιστοῦντες, τὰ δὲ ἔθνη

9. Λουκᾶ 20, 16.
10. Λουκᾶ 20, 17-18.

ὅτι εκεῖνοι ἀπήντησαν, «μὴ γένοιτο»[9], καὶ προσέθεσεν αὐτὸς τὴν μαρτυρίαν τῆς Γραφῆς· διότι λέγει, «τοὺς ἐκοίταζε εἰς τὰ μάτια καὶ τοὺς εἶπε· Τί σημαίνει λοιπὸν αὐτὸ ποὺ ἔχει γραφῆ, λίθον, ποὺ τὸν ἀπέρριψαν ὡς ἀκατάλληλον οἱ οἰκοδόμοι, αὐτὸς ἔγινεν ὁ ἀκρογωνιαῖος λίθος, καὶ ὁ καθένας ποὺ θὰ προσκόψῃ ἐπάνω εἰς τὸν λίθον αὐτόν, θὰ κατακομματιασθῇ;»[10]. Ὁ δὲ Ματθαῖος λέγει ὅτι οἱ ἴδιοι διετύπωσαν τὴν ἀπόφασιν. Ἀλλ' αὐτὸ δὲν ἀποτελεῖ ἀντίφασιν, καθ' ὅσον συνέβησαν καὶ τὰ δύο· καὶ οἱ ἴδιοι ἐσκέφθησαν τὴν ἀπόφασιν, καὶ ὅταν πάλιν ἀντελήφθησαν τὴν σημασίαν τῶν λόγων του εἶπον, «μὴ γένοιτο»· καὶ ἀκόμη τοὺς ἀνέφερε καὶ τὸν προφήτην, πείθων αὐτούς, ὅτι ὁπωσδήποτε θὰ συμβῇ αὐτό.

Ἀλλ' ὅμως οὔτε καὶ ἔτσι τοὺς ἀπεκάλυψε καθαρὰ τοὺς ἐθνικούς, ὥστε νὰ μὴ τοὺς δώσῃ καμμίαν ἀφορμὴν κατηγορίας, ἀλλ' ἁπλῶς τοὺς ὑπῃνίχθη μὲ τοὺς λόγους· «θὰ παραδώσῃ τὴν ἄμπελον εἰς ἄλλους». Διὰ τοῦτο βέβαια τοὺς ὡμίλησε μὲ παραβολήν, ὥστε αὐτοὶ οἱ ἴδιοι νὰ βγάλουν τὴν ἀπόφασιν, πρᾶγμα ποὺ συνέβη καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Δαυΐδ, ὅταν ἔκρινε τὴν παραβολὴν τοῦ προφήτου Νάθαν. Σὺ ὅμως σὲ παρακαλῶ πρόσεχε καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν πόσον δικαία εἶναι ἡ ἀπόφασις τῆς τιμωρίας, τὴν στιγμὴν ποὺ καὶ οἱ ἴδιοι, ποὺ ἐπρόκειτο νὰ τιμωρηθοῦν, καταδικάζουν τοὺς ἑαυτούς των.

Ἀκολούθως διὰ νὰ ἀντιληφθοῦν ὅτι ὄχι μόνον ἡ φύσις τοῦ δικαίου τὸ ἀπαιτοῦσεν αὐτό, ἀλλ' ὅτι καὶ ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος ἐκ τοῦ οὐρανοῦ προέλεγεν αὐτὸ καὶ ὅτι αὐτὴ ἦτο ἡ ἀπόφασις τοῦ Θεοῦ, προσέθεσε καὶ τὴν μαρτυρίαν τοῦ προφήτου καὶ τοὺς ἐπιτιμᾷ κατὰ τρόπον ποὺ νὰ νοιώσουν ἐντροπήν, λέγων· «Δὲν ἀνεγνώσατε ποτὲ εἰς τὰς Γραφάς, ὅτι λίθον, ποὺ τὸν ἀπέρριψαν ὡς ἀκατάλληλον οἱ οἰκοδόμοι, αὐτὸς ἔγινεν ὁ ἀκρογωνιαῖος λίθος; αὐτὸ ἔγινεν ἀπὸ τὸν Κύριον καὶ εἶναι θαυμαστὸν εἰς τὰ μάτια μας», δεικνύων μὲ ὅλα αὐτά, ὅτι αὐτοὶ μὲν ἐπρόκειτο νὰ ἐκδιωχθοῦν ἐξ αἰτίας τῆς ἀπιστίας των, ἐνῷ τὰ ἔθνη θὰ εἰσήγοντο εἰς τὴν

εἰσάγεσθαι. Τοῦτο καὶ διὰ τῆς Χαναναίας, τοῦτο καὶ διὰ τοῦ ὄνου καὶ διὰ τοῦ ἑκατοντάρχου καὶ δι' ἄλλων πολλῶν παραβολῶν ἠνίξατο· τοῦτο καὶ νῦν. Διὸ καὶ ἐπήγαγε· «Παρὰ Κυρίου ἐγένετο αὕτη, καὶ ἔστι θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν», προδηλῶν, ὅτι τὰ ἔθνη πιστεύοντα, καὶ Ἰουδαίων ὅσοι ἂν καὶ αὐτοὶ πιστεύσωσιν, ἔσονται ἕν, καίτοι τοσούτου τοῦ μέσου ὄντος ἔμπροσθεν.

Εἶτα, ἵνα μάθωσιν ὅτι οὐδὲν τῷ Θεῷ ἐναντίον τῶν γινομένων ἦν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα εὐαπόδεκτον τὸ συμβαῖνον καὶ παράδοξον καὶ τῶν δρώντων ἕκαστον ἐκπλῆττον (καὶ γὰρ ἦν θαῦμα σφόδρα ἄφατον), ἐπήγαγε λέγων· «παρὰ Κυρίου ἐγένετο αὕτη». Λίθον δὲ ἑαυτὸν καλεῖ καὶ οἰκοδόμους τοὺς διδασκάλους τῶν Ἰουδαίων· ὃ καὶ Ἰεζεκιὴλ φησιν· «οἱ οἰκοδομοῦντες τὸν τοῖχον καὶ ἀλείφοντες ἀναρτύτως». Πῶς δὲ ἀπεδοκίμασαν; Λέγοντες, «οὗτος οὐκ ἔστιν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ»· «οὗτος πλανᾷ τὸν ὄχλον»· καὶ πάλιν· «Σαμαρείτης εἶ σὺ καὶ δαιμόνιον ἔχεις».

Εἶτα, ἵνα γνῶσιν ὅτι οὐ μέχρι τοῦ ἐκβληθῆναι αὐτοὺς ἡ ζημία, ἐπήγαγε καὶ τὰς κολάσεις, λέγων· «πᾶς ὁ πίπτων ἐπὶ τὸν λίθον τοῦτον, συνθλασθήσεται· ἐφ' ὃν δ' ἂν πέσῃ, λικμήσει αὐτόν». Δύο φησὶν ἀπωλείας ἐνταῦθα· μίαν μέν, τὴν ἀπὸ τοῦ προσκόψαι καὶ σκανδαλισθῆναι· τοῦτο γάρ ἐστιν, «ὁ πίπτων ἐπὶ τὸν λίθον τοῦτον»· ἑτέραν δέ, τὴν ἀπὸ τῆς ἁλώσεως αὐτῶν καὶ τῆς συμφορᾶς καὶ πανωλεθρίας, ἣν καὶ σαφῶς προεδήλωσεν εἰπών, «λικμήσει αὐτόν». Διὰ τούτων καὶ τὴν ἀνάστασιν ἠνίξατο τὴν ἑαυτοῦ.

Ὁ μὲν οὖν προφήτης Ἠσαΐας τὸν ἀμπελῶνα αἰτιᾶσθαί

11. Ἰεζ. 13, 10.
12. Ἰω. 9, 16.
13. Ἰω. 7, 12.
14. Ἰω. 8, 48.

βασιλείαν. Τὸ ἴδιον ὑπηνίχθη καὶ μὲ τὴν Χαναναίαν, τὸ ἴδιον καὶ μὲ τὸν ὄνον, καὶ μὲ τὸν ἑκατόνταρχον καὶ μὲ πολλὰς ἄλλας παραβολάς· τὸ ἴδιον ὑπαινίσσεται καὶ τώρα. Διὰ τοῦτο καὶ προσέθεσεν· «Αὐτὸ ἔγινεν ἀπὸ τὸν Κύριον καὶ εἶναι θαυμαστὸν εἰς τὰ μάτια μας», φανερώνων ἐκ τῶν προτέρων ὅτι οἱ ἐθνικοὶ ποὺ θὰ πιστεύσουν, καὶ ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους ὅσοι τυχὸν πιστεύσουν, θὰ ἀποτελέσουν ἕνα σῶμα, ἂν καὶ τόση ἀπόστασις ὑπῆρχε προηγουμένως μεταξύ των.

Εἰς τὴν συνέχειαν διὰ ν' ἀντιληφθοῦν ὅτι τίποτε ἀπὸ ὅσα συμβαίνουν δὲν ἦτο ἀντίθετον πρὸς τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὅτι τοῦ ἦτο καὶ πολὺ ἀρεστὸν αὐτὸ ποὺ συνέβαινε καὶ παράδοξον καὶ ποὺ προεκάλει κατάπληξιν εἰς τὸν καθένα ποὺ τὸ ἔβλεπε (καθ' ὅσον ἦτο θαῦμα εἰς μεγάλον βαθμὸν ἀπερίγραπτον), προσέθεσεν· «Αὐτὸ ἔγινεν ἀπὸ τὸν Κύριον». Λίθον δὲ ὀνομάζει τὸν ἑαυτόν του καὶ οἰκοδόμους τοὺς διδασκάλους τῶν Ἰουδαίων, πρᾶγμα ποὺ τὸ κάνει καὶ ὁ Ἰεζεκιήλ· «Αὐτοὶ ποὺ οἰκοδομοῦν τὸν τοῖχον καὶ ἀλείφουν χωρὶς τάξιν»[11]. Πῶς δὲ τὸν ἀπεδοκίμασαν; Λέγοντες· «Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐστάλη ἀπὸ τὸν Θεόν»[12]· «αὐτὸς πλανᾷ τὸν λαόν»[13]· καὶ πάλιν· «Σὺ εἶσαι Σαμαρείτης καὶ εἶσαι δαιμονισμένος»[14].

Ἔπειτα διὰ νὰ κατανοήσουν, ὅτι ἡ ζημία των δὲν εἶναι ἁπλῶς ἡ ἔξωσίς των ἀπὸ τὴν βασιλείαν, προσέθεσε καὶ τὰς τιμωρίας, λέγων· «Ὁ καθένας ποὺ θὰ προσκόψῃ ἐπάνω εἰς τὸν λίθον αὐτὸν θὰ κατακομματιασθῇ· καὶ εἰς ἐκεῖνον ποὺ θὰ πέσῃ ὁ λίθος αὐτός, θὰ τὸ συνθλίψῃ καὶ θὰ τὸν διασκορπίσῃ ὡσὰν σκόνην». Δύο ἀπωλείας ἀναφέρει ἐδῶ· ἡ μία προέρχεται ἀπὸ τὸ ὅτι θὰ σκοντάψουν εἰς αὐτὸν καὶ θὰ σκανδαλισθοῦν· διότι αὐτὸ σημαίνει τό, «αὐτὸς ποὺ θὰ προσκόψῃ εἰς τὸν λίθον αὐτόν». Ἡ ἄλλη δὲ εἶναι ἡ ἀπώλεια ποὺ θὰ προέλθῃ ἀπὸ τὴν ἅλωσιν, τὴν συμφορὰν καὶ τὴν πανωλεθρίαν των, τὴν ὁποίαν προεῖπε καθαρὰ μὲ τοὺς λόγους· «λικμήσει αὐτόν». Μὲ τοὺς λόγους αὐτοὺς ὑπηνίχθη καὶ τὴν ἀνάστασίν του.

Ὁ μὲν λοιπὸν προφήτης Ἠσαΐας λέγει ὅτι ὁ Κύριος

φησιν αὐτόν, ἐνταῦθα δὲ καὶ τοὺς ἄρχοντας τοῦ λαοῦ διαβάλλει. Καὶ ἐκεῖ μέν φησι· «τί ἔδει με ποιῆσαι τῷ ἀμπελῶνί μου, καὶ οὐκ ἐποίησα;»· καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν· «τί εὗρον οἱ πατέρες ὑμῶν ἐν ἐμοὶ πλημμέλημα;»· καὶ πάλιν, «λαός μου, τί ἐποίησά σοι; ἢ τί ἐλύπησά σε;», δεικνὺς αὐτῶν τὴν ἀχάριστον γνώμην, καὶ ὅτι πάντων ἀπολαύοντες, τοῖς ἐναντίοις ἠμείβοντο· ἐνταῦθα δὲ μετὰ πλείονος τίθησιν αὐτὸ ὑπερβολῆς. Οὐ γὰρ αὐτὸς ἀποφαίνεται λέγων· «τί ἔδει με ποιῆσαι, καὶ οὐκ ἐποίησα;», ἀλλ' αὐτοὺς ἐκείνους εἰσάγει ψηφιζομένους, ὅτι οὐδὲν ἐνέλιπε, καὶ καταδικάζοντας ἑαυτούς. Ὅταν γὰρ εἴπωσιν, ὅτι «κακοὺς κακῶς ἀπολέσει αὐτοὺς καὶ τὸν ἀμπελῶνα ἐκδώσεται ἑτέροις γεωργοῖς», οὐδὲν ἕτερον ἢ τοῦτο λέγουσι, μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας τὴν ψῆφον ἐκφέροντες.

Τοῦτο καὶ Στέφανος αὐτοῖς ὀνειδίζει, ὃ καὶ μάλιστα αὐτοὺς ἔδακνεν, ὅτι πολλῆς ἀπολαύσαντες ἀεὶ προνοίας, τοῖς ἐναντίοις ἠμείβοντο τὸν εὐεργέτην· ὅπερ καὶ αὐτὸ μέγιστον ἦν σημεῖον τοῦ μὴ τὸν κολάζοντα, ἀλλὰ τοὺς κολαζομένους αἰτίους εἶναι τῆς τιμωρίας τῆς ἐπαγομένης αὐτοῖς. Τοῦτο δὴ καὶ ἐνταῦθα δείκνυται διὰ τῆς παραβολῆς, διὰ τῆς προφητείας. Οὐδὲ γὰρ ἠρκέσθη τῇ παραβολῇ μόνον, ἀλλὰ καὶ προφητείαν διπλῆν ἐπήγαγε, τὴν μὲν τοῦ Δαυΐδ, τὴν δὲ παρ' ἑαυτοῦ.

Τί οὖν ἐχρῆν ταῦτα ἀκούσαντας ποιεῖν; οὐχὶ προσκυνῆσαι; οὐχὶ θαυμάσαι τὴν κηδεμονίαν, τὴν ἔμπροσθεν, τὴν μετὰ ταῦτα; Εἰ δὲ μηδενὶ τούτων ἐγένοντο βελτίους, τῷ γοῦν φόβῳ τῆς κολάσεως οὐκ ἔδει γενέσθαι σωφρονεστέρους; Ἀλλ' οὐκ ἐγένοντο· ἀλλὰ τί μετὰ ταῦτα; «Ἀκούσαν-

---

15. Ἠσ. 5, 4.
16. Ἱερ. 2, 5.
17. Μιχ. 6, 3.
18. Πρβλ. Πράξ. κεφ. 6-7.

κατηγορεῖ τὸν ἀμπελῶνα, ἐδῶ ὅμως κατηγορεῖ καὶ τοὺς ἄρχοντας τοῦ λαοῦ. Καὶ ἐκεῖ μὲν λέγει· «Τί ἔπρεπε νὰ κάνω εἰς τὸν ἀμπελῶνα μου καὶ δὲν τὸ ἔκανα;»[15]. Καὶ ἀλλοῦ πάλιν· «Ποῖον πλημμέλημα εὗρον εἰς ἐμένα οἱ πατέρες σας;»[16]· καὶ πάλιν· «Λαέ μου, τί σοῦ ἔκανα; ἢ εἰς τί σὲ ἐλύπησα;»[17], δεικνύων τὴν ἀχάριστον γνώμην των καὶ ὅτι, μολονότι ἀπήλαυον τὰ πάντα, ἀνταπέδιδον εἰς αὐτὰ τὰ ἀντίθετα· εἰς τὴν περίπτωσιν δὲ αὐτὴν παρουσιάζει τὴν ἀχαριστίαν αὐτῶν μὲ μεγαλυτέραν ὑπερβολήν. Διότι δὲν διατυπώνει ὁ ἴδιος τὴν σκέψιν του, λέγων, «τί ἔπρεπε νὰ κάνω, καὶ δὲν τὸ ἔκανα;», ἀλλὰ παρουσιάζει ἐκείνους τοὺς ἰδίους νὰ βεβαιώνουν ὅτι δὲν ἔλειπε τίποτε, καὶ νὰ καταδικάζουν ἔτσι τοὺς ἑαυτούς των. Διότι ὅταν λέγουν, ὅτι «θὰ ἐξολοθρεύσῃ μὲ θάνατον κακὸν αὐτοὺς ποὺ εἶναι κακοὶ καὶ θὰ παραδώσῃ τὴν ἄμπελον εἰς ἄλλους γεωργούς», τίποτε ἄλλο δὲν λέγουν, παρὰ τὴν καταδίκην των, καὶ μὲ πολὺν κατηγορηματικὸν τρόπον ἐκφέρουν τὴν ἀπόφασιν αὐτήν.

Διὰ τὸ ἴδιον πρᾶγμα τοὺς κατηγορεῖ καὶ ὁ Στέφανος[18], πρᾶγμα ποὺ τοὺς ἐπλήγωνε περισσότερον, τὸ ὅτι δηλαδὴ ἂν καὶ ἔτυχον πάντοτε μεγάλης φροντίδος ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ, ὅμως αὐτοὶ ἀνταπέδιδον τὰ ἀντίθετα εἰς τὸν εὐεργέτην, πρᾶγμα ποὺ καὶ αὐτὸ ἦτο μεγάλη ἀπόδειξις, ὅτι αἴτιος τῆς τιμωρίας ποὺ τοὺς ἐπεβάλλετο δὲν ἦτο ὁ τιμωρῶν, ἀλλ' οἱ ἴδιοι οἱ τιμωρούμενοι. Αὐτὸ βέβαια ἀποδεικνύεται καὶ ἐδῶ μὲ τὴν παραβολὴν καὶ μὲ τὴν προφητείαν. Διότι δὲν ἠρκέσθη μόνον εἰς τὴν παραβολήν, ἀλλὰ προσέθεσε καὶ διπλῆν προφητείαν, ἡ μία ἦτο τοῦ Δαυῒδ καὶ ἡ ἄλλη ἰδική του.

Τί ἔπρεπε λοιπὸν νὰ κάνουν ὅταν ἤκουσαν αὐτά; δὲν ἔπρεπε νὰ τὸν προσκυνήσουν; δὲν ἔπρεπε νὰ θαυμάσουν τὴν φροντίδα του δι' αὐτοὺς καὶ τὴν παλαιὰν καὶ τὴν τωρινήν; Ἐὰν δὲ μὲ κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἔγιναν καλύτεροι, δὲν ἔπρεπε τοὐλάχιστον νὰ γίνουν φρονιμότεροι ἀπὸ τὸν φόβον τῆς κολάσεως; Ἀλλ' ὅμως δὲν ἔγιναν. Καὶ τί ἔκαναν ὕστερα ἀπὸ αὐτά; «ὅταν ἤκουσαν αὐτά», λέγει, «ἐκατάλα-

τες», φησίν, «ἔγνωσαν ὅτι περὶ αὐτῶν λέγει. Καὶ ζητοῦντες αὐτὸν κρατῆσαι, ἐφοβήθησαν διὰ τοὺς ὄχλους, ὅτι ὡς προφήτην αὐτὸν εἶχον». Ἠσθάνοντο γὰρ λοιπόν, ὅτι αὐτοὺς ἠνίττετο. Ποτὲ μὲν οὖν κατεχόμενος, διὰ μέσου αὐτῶν ἀναχωρεῖ, καὶ οὐχ ὁρᾶται· ποτὲ δὲ φαινόμενος, ὠδίνουσαν αὐτῶν τὴν ἐπιθυμίαν ἐπέχει. Ὃ καὶ θαυμάζοντες ἔλεγον· «οὐχ οὗτός ἐστιν Ἰησοῦς; Ἴδε παρρησίᾳ λαλεῖ, καὶ οὐδὲν αὐτῷ λέγουσιν».

Ἐνταῦθα δέ, ἐπειδὴ τῷ φόβῳ τοῦ πλήθους κατείχοντο, ἀρκεῖται τούτῳ καὶ οὐ παραδοξοποιεῖ, ὥσπερ ἔμπροσθεν, διὰ μέσου ἀναχωρῶν καὶ μὴ φαινόμενος. Οὐ γὰρ ἐβούλετο πάντα ὑπὲρ ἄνθρωπον ποιεῖν, ὥστε πιστευθῆναι τὴν οἰκονομίαν. Οἱ δὲ οὐδὲ ἀπὸ τοῦ πλήθους ἐσωφρονίζοντο, οὐδὲ ἀπὸ τῶν εἰρημένων· οὐ τὴν τῶν προφητῶν μαρτυρίαν, οὐ τὴν ἑαυτῶν ᾐδοῦντο ψῆφον, οὐ τὴν τῶν πολλῶν γνώμην· οὕτω καθάπαξ αὐτοὺς ἡ φιλαρχία καὶ ὁ τῆς κενοδοξίας ἐπήρωσεν ἔρως καὶ τὸ τὰ πρόσκαιρα ζητεῖν.

3. Οὐδὲ γὰρ οὕτως ἐπὶ κεφαλὴν ὠθεῖ καὶ κατὰ κρημνῶν φέρει· οὐδὲν οὕτω ποιεῖ τῶν μελλόντων ἐκπίπτειν, ὡς τὸ προσηλῶσθαι τοῖς ἐπικήροις τούτοις· οὐδὲν οὕτω ποιεῖ καὶ τούτων κἀκείνων ἀπολαύειν, ὡς τὸ πάντων ἐκεῖνα προτιμᾶν. «Ζητεῖτε» γάρ, φησὶν ὁ Χριστός, «τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν». Καίτοι εἰ μηδὲ τοῦτο προσέκειτο, οὐδὲ οὕτως αὐτῶν ἐφίεσθαι ἔδει. Νῦν δὲ ἐν τῷ λαβεῖν ἐκεῖνα, καὶ ταῦτά ἐστι προσλαβεῖν· καὶ οὐδὲ οὕτως ἔνιοι πείθονται· ἀλλὰ λίθοις ἀναισθήτοις ἐοίκασι καὶ σκιὰς διώκουσιν ἡδονῆς.

---

19. Ἰω. 7, 25-26.
19α. Ματθ. 6, 33.
20. Λουκᾶ 2, 14.

βαν ὅτι δι' αὐτοὺς τὰ λέγει. Καὶ ἐνῷ ἐζητοῦσαν νὰ τὸν συλλάβουν, ἐφοβήθησαν τὰ πλήθη τοῦ λαοῦ, διότι τὸν ἐθεωροῦσαν ὡς προφήτην». Διότι ἀντελαμβάνοντο πλέον, ὅτι ὑπῃνίσσετο αὐτούς. Καὶ ἄλλοτε μέν, ἐνῷ εὑρίσκεται ἀνάμεσά των, φεύγει διὰ μέσου αὐτῶν καὶ δὲν τὸν βλέπουν, καὶ ἄλλοτε πάλιν, ἐνῷ τὸν βλέπουν καὶ ἐπιθυμοῦν σφόδρα νὰ τὸν συλλάβουν, συγκρατεῖ τὴν ἐπιθυμίαν των αὐτήν, πρᾶγμα διὰ τὸ ὁποῖον τὸν ἐθαύμαζον καὶ ἔλεγον· «Δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς; Νά, τοὺς ὁμιλεῖ μὲ παρρῃσίαν καὶ δὲν τοῦ λέγουν τίποτε»[19].

Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὅμως ἐπειδὴ συνεκρατοῦντο ἀπὸ τὸν φόβον τοῦ πλήθους, ἀρκεῖται εἰς αὐτὸ καὶ δὲν ἐνεργεῖ θαύματα ὅπως προηγουμένως, ποὺ ἀνεχώρησεν ἀπὸ ἀνάμεσά τους καὶ δὲν τὸν ἔβλεπον. Διότι δὲν ἤθελε πάντοτε νὰ ἐνεργῇ ὡς ὑπεράνθρωπος διὰ νὰ γίνῃ πιστευτὴ ἡ οἰκονομία τῆς σαρκώσεως. Αὐτοὶ ὅμως οὔτε ἀπὸ τὸ πλῆθος ἐσωφρονίζοντο, οὔτε ἀπὸ τοὺς λόγους του, οὔτε τὴν μαρτυρίαν τῶν προφητῶν ἐσέβοντο, οὔτε τὴν ἰδικήν των γνώμῃν, οὔτε τὴν γνώμῃν τῶν πολλῶν. Τόσον πολὺ τοὺς ἐτύφλωσεν ἅπαξ διὰ παντὸς ἡ φιλαρχία καὶ ὁ ἔρως τῆς κενοδοξίας καὶ ἡ ἐπιδίωξις τῶν προσκαίρων πραγμάτων.

3. Πράγματι τίποτε δὲν προκαλεῖ τόσην παραφροσύνην καὶ δὲν ὁδηγεῖ εἰς τὸν κρῃμνόν, τίποτε δὲν συντελεῖ τόσον εἰς τὴν ἀπώλειαν τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν, ὅσον ἡ προσήλωσις εἰς αὐτὰ τὰ φθαρτά. Τίποτε δὲν συντελεῖ εἰς τὸ ν' ἀπολαύῃ κανεὶς καὶ τὰ ἐδῶ ἀγαθὰ καὶ τὰ ἐκεῖ, ὅσον ἡ προτίμησις τῶν οὐρανίων ἀπὸ ὅλα γενικῶς. Διότι λέγει ὁ Χριστός· «Ζητεῖτε δὲ πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τότε θὰ σᾶς δοθοῦν καὶ ὅλα τὰ ἐπίγεια»[20]. Καθ' ὅσον βέβαια ἐὰν δὲν ὑπῆρχε δυνατότης ἀποκτήσεως τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν, δὲν ἔπρεπε τότε οὔτε τὰ ἐπίγεια νὰ ἐπιθυμῇ κανείς. Τώρα ὅμως ἐὰν λάβῃ ἐκεῖνα εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποκτήσῃ καὶ τὰ ἐδῶ· καὶ ὅμως ὡρισμένοι οὔτε καὶ ἔτσι πείθονται, ἀλλ' ὁμοιάζουν μὲ ἀναισθήτους λίθους καὶ ἐπιδιώκουν τὰς σκιὰς τῆς ἡδονῆς.

Τί γὰρ ἡδὺ τῶν ἐν τῷ παρόντι βίῳ; τί δὲ τερπνόν; Μετὰ γὰρ παρρησίας ὑμῖν πλείονος διαλεχθῆναι βούλομαι σήμερον· ἀλλὰ ἀνάσχεσθε, ἵνα μάθητε ὅτι ὁ δοκῶν οὗτος φορτικὸς εἶναι βίος καὶ ἐπαχθής, ὁ τῶν μοναχῶν λέγω καὶ τῶν ἐσταυρωμένων, πολὺ τούτου τοῦ δοκοῦντος εἶναι προσηνοῦς καὶ ἁπαλωτέρου γλυκύτερός ἐστι καὶ ποθεινότερος. Καὶ τούτου μάρτυρες ὑμεῖς, οἱ θάνατον πολλάκις αἰτήσαντες ἐν ταῖς καταλαβούσαις ὑμᾶς περιστάσεσι καὶ ἀθυμίαις, καὶ ἐκείνους μακαρίσαντες τοὺς ἐν ὄρεσι, τοὺς ἐν σπηλαίοις, τοὺς μὴ γεγαμηκότας, τοὺς τὸν ἀπράγμονα βίον ζῶντας, οἵ τε ἐν ταῖς τέχναις, οἵ τε ἐν ταῖς στρατείαις, οἵ τε ἁπλῶς ζῶντες καὶ εἰκῇ, καὶ ἐν τῇ σκηνῇ διημερεύοντες καὶ ταῖς ὀρχήστραις. Καὶ γὰρ ἐκεῖθεν, εἰ καὶ μυρίαι ἡδοναὶ βρύειν δοκοῦσι καὶ εὐφροσύνης πηγαί, ἀλλὰ μυρία τίκτεται πικρότερα βέλη. Ἂν γὰρ ἁλῷ τις ἔρωτι κόρης τινὸς τῶν ὀρχουμένων ἐκεῖ, ὑπὲρ μυρίας στρατείας, ὑπὲρ μυρίας ἀποδημίας χαλεπωτέραν ὑποστήσεται βάσανον, πάσης πόλεως πολιορκουμένης ἀθλιώτερον διακείμενος. Πλὴν ἀλλ' ἵνα μὴ ἐκεῖνα ἐξετάσωμεν τέως, τῷ συνειδότι ταῦτα ἀφέντες τῶν ἑαλωκότων, φέρε περὶ τοῦ τῶν πολλῶν διαλεχθῶμεν βίου· καὶ τοσοῦτον εὑρήσομεν τὸ μέσον ἑκατέρας τῆς ζωῆς ταύτης, ὅσον λιμένος καὶ πελάγους συνεχῶς ἀνέμοις διακοπτομένου τὸ διάφορον.

Σκόπει δὲ ἀπὸ τῶν καταγωγίων εὐθέως τὰ προοίμια τῆς εὐημερίας. Ἀγορὰς γὰρ καὶ πόλεις καὶ τοὺς ἐν μέσῳ φυγόντες θορύβους, τὸν ἐν ὄρεσι βίον εἵλοντο, τὸν οὐδὲν ἔχοντα κοινὸν πρὸς τὰ παρόντα, τὸν οὐδὲν ἀνθρώπινον ὑπομένοντα, οὐ λύπην βιωτικήν, οὐκ ὀδύνην, οὐ φροντίδα τοσαύ-

Διότι ποῖον ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ τῆς παρούσης ζωῆς εἶναι εὐχάριστον; Θέλω πράγματι σήμερα νὰ σᾶς ὁμιλήσω μὲ μεγαλυτέραν παρρησίαν. Δείξατε λοιπὸν ὑπομονὴν ὥστε νὰ γνωρίσετε, ὅτι ἡ ζωὴ ἐκείνη ποὺ θεωρεῖται φορτικὴ καὶ ἀνυπόφορος, δηλαδὴ ἡ ζωὴ τῶν μοναχῶν καὶ τῶν προσηλωμένων εἰς τὸν Θεόν, εἶναι πολὺ πιὸ γλυκυτέρα καὶ πιὸ ποθητὴ ἀπὸ τὴν ζωὴν αὐτήν, ποὺ νομίζομεν εὔκολον καὶ ἐλαφράν. Καὶ μάρτυρες δι' αὐτὸ εἶσθε σεῖς, ποὺ πολλὰς φορὰς εἰς τὰς δυσκολίας καὶ τὰς στενοχωρίας σας ἐζητήσατε τὸν θάνατον ὡς λυτρωτὴν καὶ ἐμακαρίσατε ἐκείνους ποὺ ζοῦν εἰς τὰ ὄρη, εἰς τὰ σπήλαια, ποὺ δὲν ἦλθον εἰς γάμον καὶ ζοῦν τὴν χωρὶς κοσμικὰς φροντίδας ζωήν, καὶ σεῖς ποὺ εἶσθε τεχνῖται ἢ στρατιῶται ἢ ζῆτε ἁπλῶς ἔτσι χωρὶς κανένα σκοπὸν καὶ περνᾶτε τὴν ἡμέραν σας εἰς τὰς σκηνὰς τοῦ θεάτρου καὶ τῆς ὀρχήστρας. Καθ' ὅσον ἀπὸ ἐκεῖ, ἂν καὶ ὑπάρχει ἡ ἀντίληψις ὅτι ἀναβλύζουν ἀμέτρητοι ἡδοναὶ καὶ πηγαὶ εὐφροσύνης, ἐν τούτοις ἀπὸ ἐκεῖ προέρχονται κατὰ τρόπον ἀνυπολόγιστον τὰ πιὸ φαρμακερὰ βέλη. Διότι ἐὰν κάποιος αἰχμαλωτισθῇ ἀπὸ τὸν ἔρωτα κάποιας ἀπὸ τὰς γυναῖκας τῆς ὀρχήστρας, θὰ βασανισθῇ περισσότερον ἀπὸ ὅσον θὰ ἐβασανίζετο εἰς μυρίας ἐκστρατείας καὶ εἰς μυρίας ἀποδημίας καὶ θὰ ζῇ εἰς ἀθλιοτέραν κατάστασιν ἀπὸ μίαν πόλιν πολιορκουμένην. Ἀλλ' ὅμως διὰ νὰ μὴ ἐξετάσωμεν τώρα ἐκεῖνα, ἀφοῦ τὰ ἀφήσωμεν εἰς τὴν συνείδησιν αὐτῶν ποὺ ἔχουν γίνει αἰχμάλωτοι αὐτοῦ τοῦ πάθους, ἐμπρὸς νὰ ὁμιλήσωμεν διὰ τὴν ζωὴν τῶν πολλῶν ἐν γένει, καὶ θὰ εὕρωμεν ὅτι ὑπάρχει τόση διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν τρόπων ζωῆς, ὅση διαφορὰ ὑπάρχει μεταξὺ λιμένος καὶ πελάγους, ποὺ συνεχῶς σαρώνεται ὑπὸ ἀνέμων.

Πρόσεχε λοιπὸν ἀπὸ τὸν τόπον διαμονῆς τὰ προοίμια τῆς εὐημερίας. Διότι οἱ μοναχοὶ ἀφοῦ ἀπέφυγον τὰς ἀγορὰς καὶ τὰς πόλεις καὶ τοὺς κοσμικοὺς θορύβους, ἐπροτίμησαν τὴν ζωὴν εἰς τὰ ὄρη, ἡ ὁποία δὲν ἔχει τίποτε τὸ κοινὸν πρὸς τὰ παρόντα πράγματα, οὔτε βιωτικὴν λύπην, οὔτε ὀδύνην,

την, οὐ κινδύνους, οὐκ ἐπιβουλάς, οὐ βασκανίαν, οὐ ζηλοτυπίαν, οὐκ ἔρωτας ἀτόπους, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν. Ἐντεῦθεν ἤδη τὰ τῆς βασιλείας μελετῶσι, νάπαις ὁμιλοῦντες καὶ ὄρεσι καὶ πηγαῖς, καὶ ἡσυχίᾳ καὶ ἠρεμίᾳ πολλῇ, καὶ πρὸ τούτων ἁπάντων τῷ Θεῷ. Καὶ παντὸς μὲν θορύβου τὸ δωμάτιον αὐτοῖς καθαρόν, παντὸς δὲ πάθους ἡ ψυχὴ καὶ νοσήματος ἐλευθέρα, λεπτὴ καὶ κούφη, καὶ τοῦ λεπτοτάτου ἀέρος σφόδρα καθαρωτέρα. Ἔργον δὲ αὐτοῖς, ὅπερ ἦν καὶ τῷ Ἀδὰμ παρὰ τὴν ἀρχὴν καὶ πρὸ τῆς ἁμαρτίας, ὅτε τὴν δόξαν ἠμφιεσμένος ἦν καὶ τῷ Θεῷ μετὰ παρρησίας ὡμίλει, καὶ τὸ χωρίον ἐκεῖνο τὸ πολλῆς γέμον μακαριότητος ᾤκει. Τί γὰρ οὗτοι χεῖρον ἐκείνου διάκεινται, ὅτε πρὸ τῆς παρακοῆς ἐτέθη ἐργάζεσθαι τὸν παράδεισον; Οὐδεμία φροντὶς ἦν αὐτῷ βιωτική; ἀλλ' οὐδὲ τούτοις. Θεῷ διελέγετο μετὰ καθαροῦ συνειδότος; τοῦτο καὶ οὗτοι· μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ μείζονα ἔχουσι παρρησίαν ἐκείνου, ὅσῳ καὶ μείζονος ἀπολελαύκασι χάριτος διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος χορηγίας.

Ἐχρῆν μὲν οὖν ὑμᾶς ὄψει ταῦτα παραλαμβάνειν· ἐπειδὴ δὲ οὐ βούλεσθε, ἀλλ' ἐν θορύβοις καὶ ἀγοραῖς διατρίβετε, κἂν λόγῳ γοῦν διδάξωμεν ὑμᾶς, ἓν μέρος ἀπολαβόντες αὐτῶν τῆς διαγωγῆς· πάντα γὰρ οὐ δυνατὸν ἐπελθεῖν τὸν ἐκείνων βίον. Οὗτοι οἱ φωστῆρες τῆς οἰκουμένης, ἐπειδὰν ἥλιος ἀνίσχῃ, μᾶλλον δὲ πολλῷ πρὸ τῆς ἀκτῖνος, ἀπὸ τῆς εὐνῆς ἀναστάντες, ὑγιεῖς καὶ ἐγρηγορότες καὶ νήφοντες (οὔτε γὰρ λύπη τις καὶ φροντίς, οὔτε καρηβαρία καὶ πόνος καὶ πραγμάτων ὄχλος, οὐκ ἄλλο τι τῶν τοιούτων οὐδὲν αὐτοῖς ἐνοχλεῖ, ἀλλ' ὡς ἄγγελοι διάγουσιν ἐν οὐρανῷ)· ἀναστάντες τοίνυν εὐθέως ἀπὸ τῆς εὐνῆς φαιδροὶ καὶ

οὔτε τόσον μεγάλην φροντίδα, οὔτε κινδύνους, οὔτε ἐπιβουλάς, οὔτε φθόνον, οὔτε ζηλοτυπίαν, οὔτε παραλόγους ἔρωτας, οὔτε τίποτε ἄλλο παρόμοιον. Ἀπὸ τὴν ἐδῶ ζωὴν ἤδη μελετοῦν τὰ τῆς οὐρανίου βασιλείας, ὁμιλοῦντες μὲ τὰς κοιλάδας, τὰ ὄρη, τὰς πηγάς, τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν ἠρεμίαν καὶ πρὶν ἀπὸ ὅλα αὐτὰ μὲ τὸν Θεόν. Καὶ τὸ δωμάτιόν των εἶναι καθαρὸν ἀπὸ κάθε θόρυβον, ἡ δὲ ψυχή των εἶναι ἐλευθέρα ἀπὸ κάθε πάθος καὶ ἀσθένειαν, λεπτὴ καὶ ἐλαφρὰ καὶ πιὸ καθαρὰ ἀπὸ αὐτὸν τὸν λεπτότατον ἀέρα. Τὸ ἔργον των δὲ εἶναι ὅμοιον μὲ τὸ ἔργον ποὺ εἶχεν ὁ Ἀδὰμ εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, ὅταν ἐφόρει ὡς ἔνδυμα τὴν δόξαν καὶ ὡμιλοῦσε μὲ τὸν Θεὸν μὲ παρρησίαν καὶ ἐκατοικοῦσεν εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον ποὺ ἦτο γεμᾶτος ἀπὸ μακαριότητα. Πράγματι ὡς πρὸς τί αὐτοὶ εἶναι κατώτεροι ἀπὸ τὸν Ἀδάμ, ὅταν, πρὶν ἀπὸ τὴν παρακοὴν ἐτοποθετήθη νὰ καλλιεργῇ τὸν παράδεισον; Δὲν εἶχε καμμίαν βιωτικὴν φροντίδα; Ἀλλ' οὔτε καὶ αὐτοὶ ἔχουν. Ὡμιλοῦσε μὲ τὸν Θεὸν μὲ καθαρὰν συνείδησιν; τὸ ἴδιον κάνουν καὶ αὐτοί· μᾶλλον δὲ ἔχουν μεγαλυτέραν παρρησίαν ἀπὸ ἐκεῖνον, τόσον μεγαλυτέραν, ὅσον μεγαλυτέραν χάριν ἔχουν ἀπολαύσει μὲ τὴν χορηγίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Ἔπρεπε λοιπὸν νὰ τὰ ἐβλέπατε αὐτὰ οἱ ἴδιοι μὲ τὰ μάτια σας, ἐπειδὴ ὅμως δὲν θέλετε, ἀλλὰ περνᾶτε τὸν καιρόν σας μέσα εἰς τοὺς θορύβους καὶ τὰς ἀγοράς, θὰ σᾶς τὰ παρουσιάσω ἔστω καὶ διὰ τοῦ λόγου, διὰ νὰ γνωρίσετε ἕνα μόνον μέρος ἀπὸ τὸν τρόπον ζωῆς αὐτῶν, διότι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξετάσωμεν ὅλον τὸν βίον ἐκείνων. Αὐτοὶ οἱ φωστῆρες τῆς οἰκουμένης, ὅταν ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος, μᾶλλον δὲ πολὺ πρὸ τῆς ἀνατολῆς, ἀφοῦ σηκωθοῦν ἀπὸ τὸ κρεββάτι των, ὑγιεῖς, γεμᾶτοι πνευματικὴν διαύγειαν καὶ νηφαλιότητα, (διότι οὔτε καμμία λύπη καὶ φροντὶς τοὺς ἐνοχλεῖ, οὔτε βάρος εἰς τὸ κεφάλι των καὶ πόνος καὶ στενοχώρια, οὔτε τίποτε ἄλλο παρόμοιον ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ ζοῦν ὡσὰν ἄγγελοι εἰς τὸν οὐρανόν)· ἀφοῦ λοιπὸν σηκωθοῦν ἀπὸ τὸ

γεγηθότες, καὶ χορὸν ἕνα στησάμενοι, ἐν φαιδρῷ τῷ συνειδότι συμφώνως ἅπαντες, ὥσπερ ἐξ ἑνὸς στόματος, ὕμνους εἰς τὸν τῶν ὅλων ᾄδουσι Θεόν, γεραίνοντές τε αὐτὸν καὶ χάριν εἰδότες ὑπὲρ ἁπάντων αὐτῷ, τῶν τε ἰδίων, τῶν τε κοινῶν εὐεργετημάτων. Ὥστε, εἰ δοκεῖ, τὸν Ἀδὰμ ἀφέντες, ἐρωτήσωμεν τί τῶν ἀγγέλων οὗτος διέστηκεν ὁ χορὸς τῶν ἐπὶ γῆς ᾀδόντων καὶ λεγόντων· «δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία». Καὶ ἡ στολὴ δὲ αὐτοῖς τῆς ἀνδρίας ἀξία. Οὐ γὰρ δὴ κατὰ τοὺς ἑλκεχίτωνας καὶ ἐκνενευρισμένους καὶ διακλωμένους εἰσὶν ἐστολισμένοι, ἀλλὰ κατὰ τοὺς μακαρίους ἐκείνους ἀγγέλους, τὸν Ἡλίαν, τὸν Ἐλισσαῖον, τὸν Ἰωάννην, κατὰ τοὺς ἀποστόλους· τῶν ἱματίων κατεσκευασμένων αὐτοῖς, τοῖς μὲν ἀπὸ τριχῶν αἰγῶν, τοῖς δὲ ἀπὸ τριχῶν καμήλων· εἰσὶ δὲ οἷς καὶ δέρματα ἤρκεσε μόνον, καὶ ταῦτα πάλαι πεπονηκότα.

Εἶτα ἐπειδὰν τὰς ᾠδὰς ἐκείνας εἴπωσι, τὰ γόνατα κάμψαντες, τὸν ὑμνηθέντα Θεὸν παρακαλοῦσιν ὑπὲρ πραγμάτων, ὧν ἔνιοι οὐδὲ εἰς ἔννοιαν ταχέως ἔρχονται. Αἰτοῦσι γὰρ τῶν μὲν παρόντων οὐδέν· οὐδεὶς γὰρ αὐτοῖς τούτων λόγος· τὸ δὲ μετὰ παρρησίας στῆναι ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ φοβεροῦ, ὅταν ἔλθῃ κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ μηδένα ἀκοῦσαι τῆς φοβερᾶς ἐκείνης φωνῆς τῆς λεγούσης, «οὐκ οἶδα ὑμᾶς», καὶ ὥστε μετὰ καθαροῦ συνειδότος καὶ πολλῶν τῶν κατορθωμάτων τὸν ἐπίμοχθον τοῦτον διανύσαι βίον καὶ τὸ χαλεπὸν πλεῦσαι πέλαγος ἐξ οὐρίας. Ἡγεῖται δὲ αὐτοῖς τῆς εὐχῆς, ὁ πατὴρ καὶ ὁ προεστηκώς. Εἶτα ἀναστάντες καὶ τελέσαντες τὰς ἁγίας ἐκείνας καὶ συνεχεῖς εὐχάς, ἀνισχούσης τῆς ἀκτῖνος,

---

21. Ματθ. 25, 12.

κρεββάτι των πολὺ ἐνωρὶς τὸ πρωΐ γεμᾶτοι ἀπὸ χαρὰν καὶ εὐχαρίστησιν καὶ ἀφοῦ στήσουν ἕνα χορὸν ὅλοι μαζί, μὲ χαρούμενην συνείδησιν καὶ μὲ στόμα, ψάλλουν ὕμνους εἰς τὸν Θεὸν τῶν ὅλων καὶ τὸν δοξολογοῦν καὶ τὸν εὐχαριστοῦν δι' ὅλας τὰς εὐεργεσίας του, τὰς ἀτομικὰς καὶ τὰς κοινάς. Ὥστε λοιπὸν ἐὰν θέλετε, ἀφοῦ ἀφήσωμεν τὸν Ἀδάμ, ἂς ἐρωτήσωμεν ὡς πρὸς τί διαφέρει τῶν ἀγγέλων ὁ χορὸς αὐτὸς ποὺ ψάλλει εἰς τὴν γῆν καὶ λέγει· «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία»[20]. Ἀκόμη δὲ καὶ ἡ ἐνδυμασία των εἶναι ἀνταξία τῆς ἀρετῆς των. Διότι βέβαια δὲν εἶναι στολισμένοι ὡσὰν ἐκείνους ποὺ περιφέρονται μὲ τοὺς χιτῶνας των εἰς τὰς ὁδούς, τοὺς μαλθακοὺς καὶ χαυνωμένους, ἀλλὰ ὡσὰν τοὺς μακαρίους ἐκείνους ἀγγέλους, τὸν Ἠλίαν, τὸν Ἐλισσαῖον, τὸν Ἰωάννην καὶ τοὺς ἀποστόλους, τῶν ὁποίων τὰ ἐνδύματα ἦσαν κατεσκευασμένα, τῶν μὲν ἀπὸ τρίχας αἰγῶν, τῶν δὲ ἀπὸ τρίχας καμήλων, δι' ὡρισμένους μάλιστα ἀπὸ αὐτοὺς ἤρκεσαν καὶ μόνον τὰ δέρματα τῶν ζώων καὶ αὐτὰ πολὺ πεπαλαιωμένα

Ἔπειτα, ἀφοῦ ψάλλουν τοὺς ὕμνους ἐκείνους καὶ κάμψουν τὰ γόνατα, παρακαλοῦν τὸν Θεὸν ποὺ ἐξύμνησαν διὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα ὡρισμένοι οὔτε καὶ νὰ τὰ σκεφθοῦν ἠμποροῦν μὲ εὐκολίαν. Διότι τίποτε ἀπὸ τὰ παρόντα δὲν ζητοῦν καὶ κανένα λόγον δὲν κάνουν δι' αὐτά, ἀλλὰ ζητοῦν νὰ ἠμπορέσουν νὰ σταθοῦν μὲ παρρησίαν πρὸ τοῦ φοβεροῦ βήματος, ὅταν θὰ ἔλθῃ ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ κανεὶς νὰ μὴ ἀκούσῃ τὴν φοβερὰν ἐκείνην φωνήν, ποὺ λέκει, «δὲν σᾶς γνωρίζω»[21], καὶ ἀκόμη νὰ διανύσουν τὸν ἐπίπονον αὐτὸν βίον μὲ καθαρὰν συνείδησιν καὶ πολλὴν προκοπὴν εἰς ἔργα ἀρετῆς καὶ νὰ πλεύσουν μὲ γαλήνην τὸ φοβερὸν πέλαγος. Προΐσταται δὲ αὐτῶν κατὰ τὴν προσευχὴν αὐτὴν ὁ πατήρ, ὁ ἡγούμενος αὐτῶν. Ἐν συνεχείᾳ, ἀφοῦ σηκωθοῦν καὶ τελειώσουν τὰς ἁγίας ἐκείνας καὶ συνεχεῖς προσευχάς, μὲ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου μεταβαίνει ὁ καθένας εἰς τὴν ἐργασίαν του, συγκεν-

εἰς ἔργον ἄπεισιν ἕκαστος, πολλὴν πρόσοδον ἐντεῦθεν τοῖς δεομένοις συνάγοντες.

4. Ποῦ νῦν εἰσιν οἱ τοῖς διαβολικοῖς ἑαυτοὺς ἐκδιδόντες χοροῖς καὶ τοῖς ᾄσμασι τοῖς πορνικοῖς καὶ ἐν θεάτροις καθήμενοι; Αἰσχύνομαι μὲν γὰρ μεμνημένος ἐκείνων· πλὴν διὰ τὴν ἀσθένειαν ὑμῶν ἀνάγκη καὶ τοῦτο ποιῆσαι. Καὶ γὰρ ὁ Παῦλός φησιν· «ὥσπερ γὰρ παρεστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ ἀκαθαρσίᾳ, οὕτω νῦν παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ δικαιοσύνῃ εἰς ἁγιασμόν». Καὶ ἡμεῖς τοίνυν, φέρε παρεξετάσωμεν τὸν χορὸν τὸν ἐκ τῶν πορνευομένων γυναικῶν καὶ τῶν ἡταιρηκότων νέων συνεστῶτα ἐν τῇ σκηνῇ, καὶ τοῦτον αὐτὸν τὸν τῶν μακαρίων τούτων, εἰς ἡδονῆς λόγον, δι' ἣν μάλιστα πολλοὶ τῶν ῥαθύμων νέων ἁλίσκονται ταῖς ἐκείνων παγίσι. Τοσοῦτον γὰρ τὸ μέσον εὑρήσομεν, ὅσον εἰ ἀγγέλων τις ἤκουσεν ᾀδόντων ἄνω τὴν παναρμόνιον μελῳδίαν ἐκείνην καὶ κυνῶν καὶ χοίρων ἐπὶ τῆς κοπρίας κατωρυομένων καὶ γρυζόντων. Διὰ τούτων μὲν γὰρ τῶν στομάτων ὁ Χριστός, δι' ἐκείνων δὲ τῆς γλώττης ὁ διάβολος φθέγγεται. Ἀλλὰ σύριγγες συνηχοῦσιν ἐκείνοις ἀσήμῳ φωνῇ καὶ ἀτερπεῖ τῇ ὄψει, τῶν γνάθων αὐτοῖς φυσωμένων καὶ τῶν νεύρων διασπωμένων; Ἀλλ' ἐνταῦθα ἡ τοῦ Πνεύματος ἐνηχεῖ χάρις, ἀντὶ αὐλοῦ καὶ κιθάρας καὶ σύριγγος τοῖς τῶν ἁγίων στόμασι κεχρημένη. Μᾶλλον δὲ ὅσα ἂν εἴπωμεν, οὐ δυνατὸν παραστῆσαι τὴν ἡδονὴν διὰ τοὺς τῷ πηλῷ καὶ τῇ πλινθείᾳ προσηλωμένους. Διὰ τοῦτο καὶ ἐβουλόμην τινὰ τῶν περὶ ταῦτα μαινομένων λαβεῖν καὶ ἀπαγαγεῖν ἐκεῖ καὶ δεῖξαι τῶν ἁγίων τὸν χορὸν τούτων, καὶ οὐκ ἂν ἐδέησέ

---

22. Ρωμ. 6, 19.

τρώνοντες μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν πολλὰ ἔσοδα δι' αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἀνάγκην.

4. Ποῦ εἶναι τώρα ἐκεῖνα ποὺ παραδίδουν τοὺς ἑαυτούς των εἰς τοὺς διαβολικοὺς χοροὺς καὶ τὰ πορνικὰ τραγούδια καὶ συχνάζουν εἰς τὰ θέατρα; καὶ βέβαια ἐντρέπομαι νὰ τοὺς φέρω εἰς τὴν μνήμην μου, ἀλλ' ὅμως χάριν τῆς ἰδικῆς σας ἀσθένειας εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸ κάνω καὶ αὐτό. Καθ' ὅσον καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν προσφέρατε τὰ μέλη σας σκλάβους εἰς τὴν ἁμαρτίαν, ἔτσι τώρα νὰ προσφέρετε τὰ μέλη σας δοῦλα εἰς τὴν ἀρετὴν πρὸς ἁγιασμόν σας»[22]. Καὶ ἡμεῖς λοιπὸν ἐμπρὸς ἂς ἐξετάσωμεν παραλλήλως καὶ τὸν χορὸν ποὺ ἀπαρτίζουν εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ θεάτρου αἱ πορνευόμεναι γυναῖκες καὶ οἱ θηλυπρεπεῖς νέοι καὶ τὸν χορὸν τῶν μακαρίων αὐτῶν μοναχῶν ἀπὸ πλευρᾶς ἡδονῆς, ἐξ αἰτίας τῆς ὁποίας μάλιστα πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ραθύμους νέους συλλαμβάνονται εἰς τὰς παγίδας αὐτῶν. Καὶ θὰ εὕρωμεν πράγματι νὰ ὑπάρχῃ τόση διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν χορῶν, ὅση θὰ ὑπῆρχεν ἐὰν κάποιος εἶχεν ἀκούσει ἀγγέλους νὰ ψάλλουν εἰς τὸν οὐρανὸν τὴν παναρμόνιον ἐκείνην μελῳδίαν, καὶ σκύλους καὶ χοίρους νὰ οὐρλιάζουν καὶ νὰ μουγκρίζουν ἐπάνω εἰς τὴν κοπριάν. Διότι μὲ τὰ μὲν στόματα τῶν μοναχῶν δοξάζεται ὁ Χριστός, μὲ τὴν γλῶσσαν δὲ ἐκείνου ὑμνεῖται ὁ διάβολος. Μήπως ὅμως ἐκεῖ ἠχοῦν αὐλοὶ μαζὶ μὲ τὴν χωρὶς καμμίαν ἀξίαν φωνήν των καὶ τὴν ἀπαίσιαν ὄψιν των, καθὼς φουσκώνουν αἱ σιαγόνες των καὶ τεντώνουν τὰ νεῦρα των; Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν μοναχῶν ἐνηχεῖ ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος, χρησιμοποιοῦσα τὰ στόματα τῶν ἁγίων ἀντὶ αὐλοῦ, κιθάρας καὶ φλογέρας. Μᾶλλον δὲ ὅσα καὶ νὰ εἴπω, δὲν θὰ ἠμπορέσω νὰ παρουσιάσω τὴν ἡδονήν, δι' αὐτοὺς ποὺ εἶναι προσκολλημένοι εἰς τὴν λάσπην καὶ τὸ χῶμα. Διὰ τοῦτο καὶ θὰ ἤθελα νὰ πάρω κάποιον ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς μανιακοὺς καὶ νὰ τὸν ὁδηγήσω ἐκεῖ καὶ νὰ τοῦ δείξω τὸν χορὸν αὐτῶν τῶν ἁγίων καὶ δὲν θὰ ἐχρειάζετο εἰς τὸ ἑξῆς κανένας λόγος μου.

μοι λόγον λοιπόν. Πλὴν κἂν πρὸς πηλίνους διαλεγώμεθα, πειρασόμεθα καὶ τῷ λόγῳ κἂν κατὰ μικρὸν αὐτοὺς ἀνασπάσαι τῆς ἰλύος καὶ τῶν τελμάτων.

Ἐκεῖθεν μὲν γὰρ εὐθέως πῦρ δέχεται ἔρωτος ἀτόπου ὁ ἀκροατής· ὡς γὰρ οὐκ ἀρκούσης τῆς ὄψεως τῆς πόρνης φλέξαι τὴν διάνοιαν, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς φωνῆς προστιθέασι λύμην· ἐνταῦθα δέ, κἂν ἔχῃ τι τοιοῦτον ἡ ψυχή, ἀποτίθεται εὐθέως. Οὐχ ἡ φωνὴ δὲ μόνον, οὐδὲ ἡ ὄψις, ἀλλὰ καὶ τὰ ἱμάτια μᾶλλον τούτων θορυβεῖ τοὺς ὁρῶντας. Κἂν πένης ᾖ τις τῶν παχυτέρων καὶ ἠμελημένων, ἀπὸ τῆς θεωρίας μυρία ἀποδυσπετήσει πολλάκις καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐρεῖ, ὅτι ἡ μὲν πόρνη καὶ ὁ ἡταιρηκώς, μαγείρων τέκνα καὶ σκυτοτόμων, πολλάκις δὲ καὶ οἰκετῶν, ἐν τοσαύτῃ ζῶσι τρυφῇ, ἐγὼ δὲ ἐλεύθερος καὶ ἐξ ἐλευθέρων, δικαίους πόνους αἱρούμενος, οὐδὲ ὄναρ ταῦτα φαντασθῆναι δύναμαι· καὶ οὕτως ἐμπρησθεὶς ὑπὸ τῆς ἀθυμίας ἄπεισιν. Ἐπὶ δὲ τῶν μοναχῶν οὐδὲν τοιοῦτον, ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον ἅπαν. Ὅταν γὰρ ἴδῃ πλουσίων παῖδας καὶ προγόνων περιφανῶν ἐκγόνους τοιαῦτα ἠμφιεσμένους ἱμάτια, οἷα οὐδὲ οἱ ἔσχατοι τῶν πενήτων, καὶ ἐπὶ τούτῳ χαίροντας, ἐννοήσατε πόσην τῆς πενίας παραμυθίαν δεξάμενος ἄπεισι. Κἂν πλούσιος ᾖ, σωφρονισθεὶς ἀναχωρεῖ, βελτίων γενόμενος.

Πάλιν ἐν μὲν τῷ θεάτρῳ ὅταν ἴδωσι χρυσία περικειμένην τὴν πόρνην, ὁ μὲν πένης οἰμώξεται καὶ θρηνήσει, τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα οὐδὲν τοιοῦτον ἔχουσαν βλέπων, οἱ δὲ πλουτοῦντες ὑπερόψονται καὶ διαπτύουσιν ἀπὸ τῆς θέας ταύτης

Ἀλλὰ ὅμως ἔστω καὶ ἂν ὁμιλῶ πρὸς ἀνθρώπους μὲ γήϊνα φρονήματα, θὰ προσπαθήσω μὲ τὸν λόγον, ἔστω καὶ κατ᾽ ἐλάχιστον νὰ τοὺς ἀποσύρω ἀπὸ τὴν λάσπην καὶ τὸν βοῦρκον.

Λοιπὸν ἀπὸ μὲν τὰ θέατρα ὁ ἀκροατὴς δέχεται κατ᾽ εὐθεῖαν τὸ πῦρ τοῦ παραλόγου ἔρωτος. Διότι, ὡσὰν νὰ μὴ ἀρκοῦσεν ἡ παρουσία τῆς πόρνης διὰ νὰ τοῦ ἀνάψῃ τὴν σκέψιν τοῦ προστίθεται καὶ ἡ καταστροφὴ ἀπὸ τὴν φωνήν της, ἐνῷ εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν μοναχῶν καὶ ἂν ἀκόμη ἡ ψυχὴ πάσχῃ ἀπὸ κάτι παρόμοιον, τὸ ἀποβάλλει ἀμέσως. Ὄχι μόνον δὲ ἡ φωνή, οὔτε καὶ ἡ ὄψις, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐνδυμασία ἐρεθίζει ἀκόμη περισσότερον τοὺς θεατάς. Καὶ ἂν ὁ προσηλωμένος εἰς τὴν ὕλην καὶ ἀδιάφορος θεατὴς συμβῇ νὰ εἶναι κάποιος πτωχός, ἀπὸ τὸ θέαμα θὰ ἀγανακτήσῃ πολλὰς φορὰς καὶ θὰ εἴπῃ εἰς τὸν ἑαυτόν του, ὅτι ἡ μὲν πόρνη καὶ ὁ θηλυπρεπὴς νέος, ἂν καὶ εἶναι παιδιὰ μαγείρων καὶ ὑποδηματοποιῶν, πολλὰς φορὰς δὲ καὶ δούλων, ζοῦν μέσα εἰς τόσην τρυφήν, ἐνῷ ἐγώ, ἂν καὶ εἶμαι ἐλεύθερος καὶ κατάγομαι ἀπὸ ἐλευθέρους γονεῖς, προτιμῶν τοὺς δικαίους τόπους, δὲν ἠμπορῶ οὔτε εἰς τὸν ὕπνον μου νὰ τὰ φαντασθῶ αὐτά· καὶ ἀφοῦ κατακυριευθῇ μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ἀπὸ τὴν στενοχώριαν θὰ φύγῃ. Εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν μοναχῶν ὅμως δὲν συμβαίνει τίποτε τὸ παρόμοιον, ἀλλὰ τὸ ἐντελῶς ἀντίθετον. Διότι, ὅταν ἰδῇ τὰ παιδιὰ τῶν πλουσίων καὶ τοὺς ἀπογόνους τῶν ἐνδόξων προγόνων νὰ φοροῦν τέτοιου εἴδους ἐνδύματα, ποὺ δὲν τὰ φοροῦν οὔτε οἱ τελευταῖοι ἀπὸ τοὺς πτωχούς, καὶ νὰ χαίρωνται ἐξ αἰτίας αὐτοῦ, σκεφθῆτε πόσην παρηγορίαν τῆς πτωχείας παίρνει καὶ φεύγει. Καὶ ἂν συμβῇ νὰ εἶναι πλούσιος, ἀναχωρεῖ, ἀφοῦ σωφρονισθῇ, γενόμενος καλύτερος.

Ἐπίσης, εἰς μὲν τὸ θέατρον, ὅταν ἰδοῦν τὴν πόρνην νὰ στολίζεται μὲ χρυσᾶ κοσμήματα, ὁ μὲν πτωχὸς θὰ στενοχωρηθῇ καὶ θὰ θρηνήσῃ, βλέπων τὴν γυναῖκα του νὰ μὴ ἔχῃ τίποτε παρόμοιον, οἱ δὲ πλούσιοι θὰ περιφρονήσουν καὶ θὰ ἐγκαταλείψουν τὰς συζύγους των ἐξ αἰτίας αὐτοῦ τοῦ θεά-

τὰς συνοικούσας αὐτοῖς. Ὅταν γὰρ καὶ σχῆμα καὶ βλέμμα καὶ φωνὴν καὶ βάδισιν πάντα διακεκλασμένα ἐκείνη παρέχῃ τοῖς ὁρῶσιν, ἐμπρησθέντες ἀναχωροῦσι, καὶ αἰχμάλωτοι λοιπὸν εἰς τὰς οἰκίας εἰσέρχονται τὰς ἑαυτῶν. Ἐντεῦθεν αἱ ὕβρεις καὶ αἱ ἀτιμίαι, ἐντεῦθεν αἱ ἀπέχθειαι, οἱ πόλεμοι, οἱ θάνατοι οἱ καθημερινοί· ἐντεῦθεν ἀβίωτος τοῖς ἁλοῦσιν ὁ βίος, καὶ ἡ συνοικοῦσα λοιπὸν ἀηδὴς καὶ τὰ παιδία οὐχ ὁμοίως ποθεινὰ καὶ πάντα ἄνω καὶ κάτω τὰ τῆς οἰκίας, καὶ ὑπ' αὐτῆς λοιπὸν τῆς ἀκτῖνος ἐνοχλεῖσθαι δοκεῖ. Ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τῶν χορῶν τούτων ἀηδία τις τοιαύτη, ἀλλ' ἥμερον καὶ πρᾶον δέξεται ἡ γυνὴ τὸν ἄνδρα, πάσης ἡδονῆς ἀτόπου ἀπηλλαγμένον, καὶ εὐκολώτερον αὐτῷ χρήσεται, ἢ πρὸ τούτου. Τοιαῦτα ὁ μὲν χορὸς ἐκεῖνος τίκτει κακά, οὗτος δὲ ἀγαθά· ὁ μὲν ἀπὸ προβάτων λύκους ποιῶν, οὗτος δὲ ἀπὸ λύκων ἀρνειοὺς ἐργαζόμενος.

Ἀλλ' οὔπω περὶ τῆς ἡδονῆς οὐδὲν οὐδέπω τάχα εἰρήκαμεν. Καὶ τί γένοιτ' ἂν ἥδιον τοῦ μὴ θορυβεῖσθαι μηδὲ ὀδυνᾶσθαι τὴν διάνοιαν, μηδὲ ἀθυμεῖν καὶ στένειν; Πλὴν ἀλλὰ καὶ περαιτέρω τὸν λόγον προαγάγωμεν, καὶ ἑκατέρας τῆς ᾠδῆς καὶ τῆς θέας τὴν ἀπόλαυσιν ἐξετάσωμεν· καὶ ὀψώμεθα τὴν μὲν μέχρις ἑσπέρας μένουσαν, ἕως ἂν ἐν τῷ θεάτρῳ καθέζηται ὁ θεατής, μετὰ δὲ ταῦτα κέντρου παντὸς χαλεπώτερον ἀνιῶσιν αὐτόν· ἐνταῦθα δὲ διηνεκῶς ἐνακμάζουσαν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἑωρακότων. Καὶ γὰρ καὶ τῶν ἀνδρῶν τὸν τύπον καὶ τοῦ τόπου τὸ τερπνὸν καὶ τῆς διαγωγῆς τὸ γλυκὺ καὶ τῆς πολιτείας τὸ καθαρὸν καὶ τῆς καλλίστης

ματος. Διότι ὅταν ἡ πόρνη προβάλλῃ εἰς τοὺς θεατὰς κατὰ τρόπον προκλητικὸν καὶ τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὸ βλέμμα, καὶ τὴν φωνὴν καὶ τὸ βάδισμα καὶ τὰ πάντα, φεύγουν ἐκεῖνοι ἀπὸ ἐκεῖ κατακυριευμένοι ἀπὸ τὴν φλόγα ἐκείνην καὶ μεταβαίνουν ἔτσι αἰχμάλωτοι εἰς τὰ σπίτια των. Ἀπὸ ἐδῶ προέρχονται αἱ ὕβρεις καὶ αἱ ἀτιμώσεις, ἀπὸ ἐδῶ αἱ περιφρονήσεις, αἱ διαμάχαι καὶ οἱ καθημερινοὶ θάνατοι. Ἀπὸ ἐδῶ γίνεται ἀνυπόφορη ἡ ζωὴ δι' αὐτοὺς ποὺ αἰχμαλωτίζονται ἀπὸ τὴν πόρνην καὶ ἡ σύζυγος προκαλεῖ εἰς τὸ ἑξῆς ἀηδίαν, καὶ τὰ παιδιὰ δὲν εἶναι ἀγαπητὰ ὅπως πρῶτα, καὶ γίνονται ὅλα ἄνω κάτω εἰς τὸ σπίτι, καὶ φαίνεται ὅτι ἐνοχλεῖται καὶ ἀπὸ αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἡλιακὴν ἀκτῖνα. Ὅμως δὲν προκαλεῖται καμμία παρομοία ἀηδία ἀπὸ τοὺς χοροὺς τῶν μοναχῶν, ἀλλὰ θὰ δεχθῇ ἡ σύζυγος τὸν ἄνδρα ἥμερον καὶ πρᾶον, ἀπηλλαγμένον ἀπὸ κάθε παράλογον ἡδονὴν καὶ θὰ εἶναι ἡ συμπεριφορά του περισσότερον εὐχάριστος τώρα, παρὰ προηγουμένως. Ὁ μὲν χορὸς λοιπὸν τῶν θεάτρων γεννᾷ κακά, τῶν δὲ μοναχῶν ἀγαθά. Καὶ ὁ μὲν ἕνας ἀπὸ πρόβατα δημιουργεῖ λύκους, ἐνῷ ὁ ἄλλος ἀπὸ λύκους δημιουργεῖ ἀρνιά.

Ἀλλ' ὅμως φαίνεται πῶς δὲν εἴπαμεν τίποτε ἀκόμη διὰ τὴν ἡδονήν. Καὶ τί θὰ ἠμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ πιὸ εὐχάριστον ἀπὸ τὸ νὰ μὴ ταράσσεται οὔτε νὰ ὑποφέρῃ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου οὔτε νὰ στενοχωρῆται καὶ νὰ ἀναστενάζῃ; Πλὴν ὅμως πρέπει νὰ συνεχίσωμεν ἀκόμη τὸν λόγον καὶ ἂς ἐξετάσωμεν τὴν ἀπόλαυσιν ποὺ χαρίζει κάθε ἕνα ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἄσματα καὶ τὰ θεάματα· καὶ θὰ ἰδοῦμεν ὅτι ἡ μὲν μία διαρκεῖ μόνον μέχρι τὴν ἑσπέραν, ὅσον χρόνον δηλαδὴ ὁ θεατὴς εὑρίσκεται εἰς τὸ θέατρον, ἐνῷ ὕστερα τὸν κάνει νὰ ὑποφέρῃ φοβερώτερον ἀπὸ ὁποιοδήποτε ἄλλο αἰχμηρὸν ἀντικείμενον, ἐνῷ αὐτὴ ποὺ προέρχεται ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς αὐξάνει συνεχῶς μέσα εἰς τὰς ψυχὰς τῶν θεατῶν. Καθ' ὅσον καὶ τὸν τύπον τῶν ἀνδρῶν καὶ τὸ εὐχάριστον τοῦ τόπου καὶ τὴν γλυκύτητα τῆς συμπεριφορᾶς καὶ τὴν καθαρότητα τοῦ τρόπου ζωῆς των καὶ τὴν χάριν τοῦ ὡραιοτάτου καὶ

ᾠδῆς καὶ πνευματικῆς τὴν χάριν, ἔχουσιν ἑαυτοῖς διαπαντὸς ἐνιζάνοντα. Οἱ γοῦν τούτων ἀπολαύοντες διηνεκῶς τῶν λιμένων, ὥσπερ τινὰ χειμῶνα λοιπὸν φεύγουσι τῶν πολλῶν τοὺς θορύβους. Οὐκ ᾄδοντες δὲ μόνον καὶ εὐχόμενοι, ἀλλὰ καὶ ταῖς βίβλοις προσηλωμένοι, τερπνόν τι θέαμα τοῖς ὁρῶσίν εἰσιν. Ἐπειδὰν γὰρ τὸν χορὸν διαλύσωσιν, ὁ μὲν τὸν Ἡσαΐαν λαβὼν ἐκείνῳ διαλέγεται, ὁ δὲ τοῖς ἀποστόλοις ὁμιλεῖ, ἕτερος τὰ παρ' ἑτέρων πονηθέντα ἔπεισι, καὶ φιλοσοφεῖ περὶ Θεοῦ, περὶ τοῦδε τοῦ παντός, περὶ τῶν ὁρωμένων, περὶ τῶν ἀοράτων, περὶ αἰσθητῶν, περὶ νοητῶν, περὶ τῆς εὐτελείας τούτου τοῦ βίου, περὶ τῆς τοῦ μέλλοντος μεγαλειότητος.

5. Καὶ τρέφονται τροφὴν ἀρίστην, οὐ σάρκας ἀλόγων ἑψημένας παρατιθέμενοι, ἀλλὰ λόγια Θεοῦ ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον, μέλι θαυμάσιον καὶ πολλῷ κρεῖττον ἢ κατὰ τὴν ἔρημον ὁ Ἰωάννης τὸ παλαιὸν ἐσιτεῖτο. Τὸ γὰρ μέλι τοῦτο οὐ μέλιτταί τινες ἄγριαι τοῖς ἄνθεσιν ἐφιζάνουσαι συλλέγουσιν, οὐδὲ δρόσον πεπαίνουσαι τοῖς σίμβλοις ἐνιᾶσιν, ἀλλ' ἡ τοῦ Πνεύματος κατασκευάζουσα χάρις, ἀντὶ κηρίων καὶ σίμβλων καὶ συρίγγων ταῖς τῶν ἁγίων ἐναποτίθεται ψυχαῖς, ὥστε εἶναι τῷ βουλομένῳ μετὰ ἀδείας ἐσθίειν διηνεκῶς. Ταύτας δὴ οὖν τὰς μελίττας καὶ αὐτοὶ μιμούμενοι, περιΐπτανται τοῖς κηρίοις τῶν ἁγίων βιβλίων, πολλὴν ἐντεῦθεν δρεπόμενοι τὴν ἡδονήν.

Καὶ εἰ βούλει μαθεῖν τὴν τράπεζαν τὴν ἐκείνων, ἐγγὺς γενοῦ, καὶ ὄψει τοιαῦτα ἐρευγομένους αὐτούς, προσηνῆ πάντα καὶ ἡδέα, καὶ εὐωδίας γέμοντα πνευματικῆς. Οὐδὲν αἰ-

πνευματικοῦ αὐτοῦ ἄσματος τὰ διατηροῦν σταθερὰ μέσα των εἰς ὅλην τὴν ζωήν των. Αὐτοὶ λοιπὸν ποὺ ἀπολαμβάνουν διαρκῶς αὐτὰ τὰ λιμάνια, ἀποφεύγουν εἰς τὸ ἑξῆς τοὺς θορύβους τοῦ κόσμου ὡσὰν κάποιαν κακοκαιρίαν. Καὶ ἀποτελοῦν εὐχάριστον θέαμα δι' αὐτοὺς ποὺ τοὺς βλέπουν, ὄχι μόνον ὅταν ψάλλουν καὶ προσεύχωνται, ἀλλὰ καὶ ὅταν εἶναι προσηλωμένοι εἰς τὰς ἱερὰς Γραφάς. Διότι μόλις τελειώσουν τὴν προσευχήν, ἄλλος μὲν παίρνει τὸ βιβλίον τοῦ Ἠσαΐου καὶ ὁμιλεῖ μὲ αὐτόν, ἄλλος ὁμιλεῖ μὲ τοὺς ἀποστόλους καὶ ἄλλος μελετᾷ τὰ συγγράματα ἄλλων καὶ φιλοσοφεῖ περὶ τοῦ Θεοῦ, περὶ τοῦ σύμπαντος, περὶ τῶν ὁρατῶν, περὶ τῶν ἀοράτων, περὶ τῶν αἰσθητῶν, περὶ τῶν πνευματικῶν, περὶ τῆς εὐτελείας τῆς παρούσης ζωῆς καὶ περὶ τοῦ μεγαλείου τῆς μελλούσης.

5. Ἀκόμη τρέφονται μὲ ἀρίστην τροφὴν θέτοντες εἰς τὴν τράπεζάν των ὄχι ἑψημένας σάρκας ἀλόγων ζώων, ἀλλὰ τρεφόμενοι μὲ τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, ποὺ εἶναι γλυκύτερα ἀπὸ τὸ μέλι καὶ τὴν κηρήθραν, ποὺ εἶναι μέλι θαυμάσιον καὶ πολὺ καλύτερον ἀπὸ ἐκεῖνο μὲ τὸ ὁποῖον ὁ Ἰωάννης ἐτρέφετο τὴν παλαιὰν ἐποχὴν εἰς τὴν ἔρημον. Διότι αὐτὸ τὸ μέλι δὲν τὸ συγκεντρώνουν ὡρισμέναι ἄγριαι μέλισσαι, ποὺ κάθονται ἐπάνω εἰς τὰ λουλούδια, οὔτε καθιστοῦν γλυκεῖαν τὴν δροσιὰν καὶ τὴν ἐναποθέτουν εἰς τὰς κυψέλας, ἀλλὰ τὸ κατασκευάζει ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ τὸ ἐναποθέτει, ἀντὶ τῶν κηρηθρῶν, τῶν κυψελῶν, καὶ τῶν σπηλαίων, εἰς τὰς ψυχὰς τῶν πιστῶν, ὥστε, ἐκεῖνος ποὺ θέλει, νὰ ἠμπορῇ νὰ τρώγῃ συνεχῶς χωρὶς φόβον. Αὐτὰς λοιπὸν τὰς μελίσσας μιμούμενοι καὶ αὐτοὶ πετοῦν γύρω ἀπὸ τὰς κηρήθρας τῶν ἁγίων βιβλίων, ἀποκομίζοντες ἀπὸ αὐτὰ μεγάλην ἡδονήν.

Καὶ ἐὰν θέλῃς νὰ γνωρίσῃς τὴν τράπεζαν ἐκείνων, πλησίασε καὶ θὰ ἀκούσῃς νὰ λέγουν τέτοια λόγια, ποὺ εἶναι ὅλα εὐχάριστα καὶ γλυκὰ καὶ γεμᾶτα ἀπὸ πνευματικὴν εὐωδίαν. Κανένα αἰσχρὸν λόγον δὲν ἠμποροῦν νὰ εἰποῦν τὰ

σχρὸν ἐκεῖνα τὰ στόματα ἐξενεγκεῖν δύναται ρῆμα, οὐδὲν εὐτράπελον, οὐδὲν τραχύ, ἀλλὰ πάντα τῶν οὐρανῶν ἄξια. Οὐκ ἄν τις ἁμάρτοι, τὰ μὲν στόματα τῶν πολλῶν τῶν ἐν ἀγοραῖς συρομένων καὶ πρὸς τὰ βιωτικὰ λυσσώντων, βορβόρου τινὸς ὀχετοῖς παραβάλλων, τὰ δὲ τούτων πηγαῖς μέλι ρεούσαις καὶ νάματα προχεούσαις καθαρά. Εἰ δέ τις ἐδυσχέρανεν, ὅτι τὰ τῶν πολλῶν βορβόρου τινὸς προσεῖπον ὀχετούς, ἴστω ὅτι σφόδρα φειδόμενος εἶπον. Ἡ γὰρ Γραφὴ οὐδὲ τούτῳ κέχρηται τῷ μέτρῳ, ἀλλ' ἑτέρῳ πολλῷ σφοδροτέρῳ παραδείγματι. «Ἰὸς» γάρ, φησίν, «ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χείλη αὐτῶν καὶ τάφος ἀνεῳγμένος ὁ λάρυγξ αὐτῶν». Ἀλλ' οὐ τὰ ἐκείνων τοιαῦτα, ἀλλ' εὐωδίας γέμει πολλῆς.

Καὶ τὰ μὲν ἐνταῦθα τοιαῦτα· τὰ δὲ ἐκεῖ ποῖος ἡμῖν παραστήσει λόγος; ποία ἐννοήσει διάνοια; τὴν λῆξιν τὴν ἀγγελικήν, τὴν μακαριότητα τὴν ἄφραστον, τὰ ἀπόρρητα ἀγαθά; Τάχα πολλοὶ διεθερμάνθητε νῦν, καὶ εἰς ἐπιθυμίαν ἐνεπέσετε τῆς καλῆς ταύτης πολιτείας· ἀλλὰ τί τὸ κέρδος, ὅταν ἐνταῦθα ὄντες μόνον τοῦτο ἔχητε τὸ πῦρ, ἐξελθόντες δὲ σβέσητε τὴν φλόγα καὶ καταμαρανθῇ οὗτος ὁ πόθος;

Πῶς οὖν, ἵνα μὴ τοῦτο γένηται; Ὡς ἔστι σοι θερμὸς οὗτος ὁ ἔρως, ἄπελθε πρὸς αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς ἀγγέλους, ἀνάκαυσον αὐτὸν πλέον. Οὐ γὰρ οὕτως ὁ παρ' ἡμῶν λόγος δυνήσεταί σε ἀνάψαι, ὡς ἡ τῶν πραγμάτων θέα. Μὴ εἴπῃς, διαλεχθῶ τῇ γυναικὶ καὶ διαλύσω τὰ πράγματα πρῶτον. Ἀρχὴ ραθυμίας αὕτη ἡ ἀναβολή. Ἄκουσον ὅτι συντάξασθαι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ ἠθέλησέ τις, καὶ οὐκ εἴασεν ὁ προφή-

23. Ψαλμ. 139, 4.
24. Ψαλμ. 5, 10.
25. Προβλ. Γ' Βασιλ. 19, 20.

στόματα ἐκεῖνα, οὔτε εὐτράπελον, οὔτε σκληρόν, ἀλλ' ὅλα ὅσα λέγουν εἶναι ἀντάξια τῶν οὐρανῶν. Καὶ δὲν θὰ ἤθελεν ἀποτύχει κανεὶς ἐὰν παρωμοίαζε τὰ μὲν στόματα τῶν πολλῶν ἀνθρώπων, ποὺ περιφέρονται εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ κάνουν ὡσὰν λυσσασμένοι διὰ τὰ βιωτικὰ πράγματα, μὲ ὀχετοὺς κάποιου βούρκου, τὰ δὲ στόματα τῶν μοναχῶν μὲ πηγὰς ποὺ ρέουν μέλι καὶ ἀναβλύζουν νάματα καθαρά. Καὶ ἐὰν κάποιος ἐδυσανασχέτησεν ἐπειδὴ ὠνόμασα τὰ στόματα τῶν πολλῶν ἀνθρώπων ὀχετοὺς κάποιου βούρκου, ἂς γνωρίζῃ ὅτι τὸ εἶπα αὐτὸ ἀπὸ πολὺ μεγάλο ἐνδιαφέρον. Διότι ἡ ἁγία Γραφὴ κάνει χρῆσιν αὐτοῦ τοῦ μέτρου, ἀλλὰ χρησιμοποιεῖ ἄλλο πολὺ πιὸ χειρότερον παράδειγμα. Διότι, λέγει, «δηλητήριον φιδιῶν ὑπάρχει κάτω ἀπὸ τὰ χείλη των»[23] καὶ «ὁ λάρυγξ των ὁμοιάζει μὲ τάφον ἀνοιγμένον»[24]. Ὅμως δὲν εἶναι παρόμοια τὰ στόματα τῶν μοναχῶν, ἀλλ' εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ πολλὴν εὐωδίαν.

Καὶ ἔτσι μὲν ἔχουν τὰ τῶν μοναχῶν, ποῖος ὅμως ἀνθρώπινος λόγος θὰ παραστήσῃ τὰ ὅσα συμβαίνουν εἰς τὸν οὐρανόν; Ποῖος νοῦς ἠμπορεῖ νὰ τὰ συλλάβῃ; τὸ ἀγγελικὸν τέλος, τὴν ἀνέκφραστον μακαριότητα, τὰ ἀπόρρητα ἀγαθά; Ἴσως εἰς πολλοὺς τώρα νὰ ἤναψεν ἡ φλόγα καὶ νὰ ἐκυριεύθητε ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ μιμηθῆτε αὐτὸν τὸν ἐνάρετον τρόπον ζωῆς· ποῖον ὅμως τὸ κέρδος, ὅταν ἔχετε τὴν φλόγα αὐτὴν μόνον ἐν ὅσῳ εὑρίσκεσθε ἐδῶ, καὶ ὅταν φύγετε, θὰ σβήσετε αὐτὴν καὶ θὰ μαρανθῇ ὁ πόθος σας αὐτός;

Τί πρέπει λοιπὸν νὰ κάνωμεν διὰ νὰ μὴ συμβῇ αὐτό; Ὅσον ἀκόμη ὁ πόθος σου αὐτὸς εἶναι θερμός, πήγαινε πρὸς ἐκείνους τοὺς ἀγγέλους καὶ κάνε ν' αὐξηθῇ ἡ φλόγα αὐτοῦ περισσότερον. Διότι ὁ ἰδικός μου λόγος δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ τὸν ἀνάψῃ τόσον, ὅσον ἡ θέα τῶν πραγμάτων. Μὴ εἴπῃς, Θὰ συζητήσω μὲ τὴν σύζυγόν μου καὶ θὰ τακτοποιήσω πρῶτα τὰ προβλήματά μου Ἡ ἀναβολὴ αὐτὴ εἶναι ἀρχὴ τῆς ραθυμίας. Ἄκουσε ὅτι κάποιος ἠθέλησε νὰ ἀποχαιρετήσῃ τοὺς ἀνθρώπους τῆς οἰκίας του καὶ δὲν τὸν ἄφησεν ὁ προφήτης[25].

της. Καὶ τί λέγω συντάξασθαι; Θάψαι πατέρα ἠθέλησεν ὁ μαθητής, καὶ οὐδὲ τοῦτο συνεχώρησεν ὁ Χριστός. Καίτοι τί σοι πρᾶγμα ἀναγκαῖον οὕτως εἶναι δοκεῖ, ὡς κηδεία πατρός; ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ἐπέτρεψε. Τί δήποτε; Ὅτι σφοδρὸς ἐφέστηκεν ὁ διάβολος, παρείσδυσίν τινα βουλόμενος λαβεῖν· κἂν ὀλίγης ἀσχολίας ἐπιλάβηται καὶ ἀναβολῆς, μεγάλην ἐργάζεται ῥᾳθυμίαν. Διὰ τοῦτο παραινεῖ τις, «μὴ ἀναβάλλου ἡμέραν ἐξ ἡμέρας». Οὕτω γὰρ δυνήσῃ τὰ πλείονα κατορθοῦν, οὕτω καὶ τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν σου καλῶς διακείσεται. «Ζητεῖτε» γάρ, φησί, «τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν». Εἰ γὰρ ἡμεῖς τοὺς τὰ ἑαυτῶν ὑπερορῶντας, καὶ τῶν ἡμετέρων τὴν ἐπιμέλειαν προτιθέντας, ἐν πολλῇ καθιστῶμεν ἀμεριμνίᾳ· πολλῷ μᾶλλον ὁ Θεός, ὁ καὶ χωρὶς τούτων κηδόμενος καὶ προνοῶν.

Μὴ τοίνυν φροντίσῃς τῶν σῶν, ἀλλὰ ἄφες αὐτὰ τῷ Θεῷ. Ἂν γὰρ σὺ φροντίσῃς, ὡς ἄνθρωπος φροντίζεις· ἂν δὲ ὁ Θεὸς προνοήσῃ, ὡς Θεὸς προνοεῖ. Μὴ φροντίσῃς αὐτῶν ἀφεὶς τὰ μείζω, ἐπεὶ αὐτὸς οὐ σφόδρα αὐτῶν προνοήσει. Ἵν' οὖν σφόδρα αὐτῶν προνοῇ, αὐτῷ μόνῳ πάντα ἐπίτρεψον. Ἂν γὰρ καὶ αὐτὸς αὐτὰ μεταχειρίσῃ, ἀφεὶς τὰ πνευματικά, οὐ πολλὴν αὐτῶν αὐτὸς ποιήσεται πρόνοιαν. Ἵν' οὖν καὶ σοὶ ταῦτα εὖ διακέηται, καὶ φροντίδος ἀπαλλαγῇς ἁπάσης, ἔχου τῶν πνευματικῶν, ὑπερόρα τῶν βιωτικῶν· οὕτω γὰρ καὶ τὴν γῆν ἕξεις μετὰ τῶν οὐρανῶν, καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐπιτεύξῃ, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

26. Πρβλ. Λουκᾶ 9, 59-60.
27. Σοφ. Σειρὰχ 5, 7.
28. Ματθ. 6, 33.

Καὶ διατί λέγω νὰ ἀποχαιρετήσῃ; Νὰ θάψῃ τὸν πατέρα του ἠθέλησεν ὁ μαθητής, καὶ οὔτε αὐτὸ τοῦ ἐπέτρεψεν ὁ Χριστός[26]. Ἂν καὶ βέβαια ποῖον πρᾶγμα σοῦ φαίνεται τόσον ἀναγκαῖον, ὅσον ἡ κηδεία τοῦ πατρός; ἀλλ' ὅμως οὔτε αὐτὸ τὸ ἐπέτρεψεν. Διατὶ λοιπόν; Διότι ὁ διάβολος παραμονεύει μὲ ἀλύγιστον τὴν ὁρμήν του διὰ νὰ ἠμπορέσῃ νὰ ἐπιτύχῃ κάποιαν διείσδυσιν· καὶ ἐὰν συμβῇ νὰ εὕρῃ μικρὰν φροντίδα καὶ ἀναβολήν, δημιουργεῖ μεγάλην ἀδιαφορίαν. Διὰ τοῦτο καὶ κάποιος συμβουλεύει· «Μὴ ἀναβάλλῃς ἀπὸ τὴν μίαν ἡμέραν εἰς ἄλλην ἡμέραν»[27]. Διότι ἔτσι θὰ ἠμπορέσῃς νὰ ἐπιτύχῃς περισσότερα πράγματα, ἔτσι καὶ αἱ ὑποθέσεις τοῦ σπιτιοῦ σου θὰ ρυθμισθοῦν καλύτερα. Διότι λέγει· «Ζητεῖτε τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ ὅλα αὐτὰ θὰ σᾶς δοθοῦν»[28]. Διότι, ἐὰν ἡμεῖς ἀπαλλάσσωμεν ἀπὸ κάθε φροντίδα ἐκείνους ποὺ ἀδιαφοροῦν διὰ τὰς ἰδικάς των ὑποθέσεις καὶ ἐπιφορτίζονται τὰς ἰδικάς μας, πολὺ περισσότερον θὰ τὸ κάνῃ αὐτὸ ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος ἐπιδεικνύει καὶ χωρὶς αὐτὰ τὴν φροντίδα του καὶ τὴν πρόνοιάν του.

Μὴ φροντίζῃς λοιπὸν διὰ τὰ ἰδικά σου θέματα, ἀλλ' ἐμπιστεύσου αὐτὰ εἰς τὸν Θεόν. Διότι, ἐὰν φροντίσῃς ἐσύ, φροντίζεις ὡς ἄνθρωπος, ἂν ὅμως δείξῃ πρόνοιαν ὁ Θεός, προνοεῖ ὡς Θεός. Μὴ φροντίσῃς δι' αὐτά, ἀδιαφορῶν διὰ τὰ σπουδαιότερα, διότι ὁ Θεὸς δὲν θὰ δείξῃ πολὺ ἐνδιαφέρον δι' αὐτά. Διὰ νὰ προνοῇ λοιπὸν εἰς μεγάλον βαθμὸν δι' αὐτὰ ὁ Θεός, ἐμπιστεύσου ὅλα αὐτὰ εἰς αὐτόν. Διότι, ἐὰν σὺ ὁ ἴδιος ἀσχοληθῇς μὲ αὐτὰ ἀφήνων τὰ πνευματικά, δὲν θὰ δείξῃ μεγάλην πρόνοιαν δι' αὐτὰ ὁ Θεός. Ἄρα λοιπὸν διὰ νὰ ἔχουν καλὴν ἐξέλιξιν τὰ θέματά σου καὶ ν' ἀπαλλαγῇς ἀπὸ κάθε φροντίδα, φρόντισε διὰ τὰ πνευματικὰ καὶ περιφρόνησε τὰ ὑλικά· διότι ἔτσι καὶ τὴν γῆν θὰ ἐπιτύχῃς μαζὶ μὲ τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ θὰ ἐπιτύχῃς, μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΞΘ΄
Ματθ. 22, 1 - 14

«*Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπε πάλιν ἐν παραβολαῖς. Ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὅστις ἐποίησε γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ. Καὶ ἀπέστειλε τοὺς δούλους αὐτοῦ καλέσαι τοὺς κεκλημένους εἰς τοὺς γάμους, καὶ οὐκ ἤθελον ἐλθεῖν. Πάλιν ἀπέστειλεν ἄλλους δούλους, λέγων· εἴπατε τοῖς κεκλημένοις, τὸ ἄριστόν μου ἡτοίμασα, οἱ ταῦροί μου καὶ τὰ σιτιστὰ τεθυμένα, καὶ πάντα ἕτοιμα· δεῦτε εἰς τοὺς γάμους. Οἱ δὲ ἀμελήσαντες ἀπῆλθον, ὁ μὲν εἰς τὸν ἴδιον ἀγρόν, ὁ δὲ ἐπὶ τὴν ἐμπορίαν αὐτοῦ. Οἱ δὲ λοιποὶ κρατήσαντες τοὺς δούλους αὐτοῦ ὕβρισαν καὶ ἀπέκτειναν. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀκούσας ὠργίσθη, καὶ πέμψας τὰ στρατεύματα αὐτοῦ, ἀπώλεσε τοὺς φονεῖς ἐκείνων, καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ἐνέπρησε. Τότε λέγει τοῖς δούλοις· ὁ μὲν γάμος ἕτοιμός ἐστιν, οἱ δὲ κεκλημένοι οὐκ ἦσαν ἄξιοι. Πορεύεσθε ἐπὶ τὰς διεξόδους τῶν ὁδῶν, καὶ ὅσους ἂν εὕρητε, καλέσατε εἰς τοὺς γάμους. Καὶ ἐξελθόντες οἱ δοῦλοι εἰς τὰς ὁδούς, συνήγαγον πάντας ὅσους εὗρον, πονηροὺς καὶ ἀγαθούς· καὶ ἐπλήσθη ὁ γάμος τῶν κεκλημένων. Εἰσελθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς θεάσασθαι, εἶδεν ἄνθρωπον οὐκ ἔχοντα ἔνδυμα γάμου· καὶ λέγει αὐτῷ· ἑταῖρε, πῶς εἰσῆλθες ὧδε μὴ ἔχων ἔνδυμα γάμου; Ὁ δὲ ἐφιμώθη. Ὁ δὲ εἶπε τοῖς διακόνοις· δήσαντες αὐτοῦ*

ΟΜΙΛΙΑ ΞΘ΄
Ματθ. 22, 1 - 14

«Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπε πάλιν μὲ παραβολάς. Ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ὁμοιάζει μὲ ἄνθρωπον βασιλέα, ὁ ὁποῖος ἔκανε τοὺς γάμους τοῦ υἱοῦ του. Καὶ ἔστειλε τοὺς δούλους του νὰ καλέσουν τοὺς καλεσμένους εἰς τοὺς γάμους, ἀλλ' αὐτοὶ δὲν ἤθελον νὰ ἔλθουν. Πάλιν ἔστειλεν ἄλλους δούλους, λέγων· Εἴπατε εἰς τοὺς καλεσμένους· τὸ γεῦμα μου εἶναι ἕτοιμογ, οἱ ταῦροι καὶ τὰ μανάρια μου εἶναι σφαγμένα καὶ ὅλα εἶναι ἕτοιμα· ἐλᾶτε εἰς τοὺς γάμους. Αὐτοὶ ὅμως ἔδειξαν ἀδιαφορίαν καὶ μετέβησαν, ἄλλος μὲν εἰς τὸ χωράφι του καὶ ἄλλος εἰς τὴν ἐπιχείρησίν του, οἱ δὲ ὑπόλοιποι, ἀφοῦ συνέλαβον τοὺς δούλους του, τοὺς ἐκακοποίησαν καὶ τοὺς ἐφόνευσαν. Ὅταν ὅμως ὁ βασιλεὺς τὰ ἤκουσεν αὐτά, ὠργίσθη καὶ ἔστειλε τὸν στρατόν του, ἐφόνευσεν ἐκείνους τοὺς φονεῖς καὶ κατέκαυσε τὴν πόλιν των. Τότε λέγει εἰς τοὺς δούλους του· Ὁ μὲν γάμος εἶναι ἕτοιμος, ἀλλ' οἱ καλεσμένοι δὲν ἦσαν ἄξιοι. Πηγαίνετε εἰς τὰ σταυροδρόμια καὶ ὅσους θὰ βρῆτε καλέσατέ τους εἰς τοὺς γάμους. Καὶ ἀφοῦ ἐβγῆκαν οἱ δοῦλοι εἰς τοὺς δρόμους, ἐμάζευσαν ὅλους ὅσους εὗρον, κακοὺς καὶ καλούς, καὶ ἐγέμισεν ἡ αἴθουσα τῶν γάμων ἀπὸ τοὺς καλεσμένους. Ὅταν ὅμως εἰσῆλθεν ὁ βασιλεὺς διὰ νὰ ἰδῇ τοὺς καλεσμένους, εἶδε κάποιον ἄνθρωπον ποὺ δὲν εἶχεν ἔνδυμα γάμου καὶ τοῦ λέγει· Φίλε, πῶς εἰσῆλθες ἐδῶ χωρὶς νὰ ἔχῃς τὸ ἔνδυμα τοῦ γάμου; Αὐτὸς δὲ δὲν ἀπήντησεν. Ὁ δὲ βασιλεὺς εἶπεν εἰς τοὺς ὑπηρέτας· Δέσατέ τον πόδια καὶ χέρια καὶ

πόδας καὶ χεῖρας, ἐκβάλετε αὐτὸν εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. Πολλοὶ γάρ εἰσι κλητοί, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί».

1. Εἶδες καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ καὶ ἐν ταύτῃ τῇ παραβολῇ τοῦ υἱοῦ καὶ τῶν δούλων τὸ μέσον; εἶδες πολλὴν μὲν ἑκατέρων τῶν παραβολῶν τὴν συγγένειαν, πολλὴν δὲ καὶ τὴν διαφοράν; Καὶ γὰρ αὕτη δείκνυσι καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν μακροθυμίαν καὶ τὴν πρόνοιαν τὴν πολλήν, καὶ τὴν Ἰουδαϊκὴν ἀγνωμοσύνην. Ἀλλ' ἔχει τι καὶ πλέον ἐκείνης αὕτη. Προαναφωνεῖ μὲν γὰρ καὶ τὴν ἔκπτωσιν τῶν Ἰουδαίων, καὶ τὴν κλῆσιν τῶν ἐθνῶν, δείκνυσι δὲ μετὰ τούτου καὶ τοῦ βίου τὴν ἀκρίβειαν, καὶ ὅση τοῖς ἀμελοῦσιν ἡ δίκη κεῖται. Καὶ καλῶς αὕτη μετ' ἐκείνην ἐστίν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, «δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς»[1], δηλοῖ λοιπὸν ἐνταῦθα καὶ ποίῳ ἔθνει· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄφατον εἰς τοὺς Ἰουδαίους πάλιν τὴν πρόνοιαν ἐπιδείκνυται. Ἐκεῖ μὲν γὰρ πρὸ τοῦ σταυροῦ φαίνεται καλῶν, ἐνταῦθα δὲ καὶ μετὰ τὸ σφαγῆναι ἐπίκειται ἐπισπώμενος αὐτούς. Καὶ ὅτε τὴν χαλεπωτάτην αὐτοὺς ἔδει δοῦναι δίκην, τότε καὶ εἰς γάμους αὐτοὺς ἕλκει καὶ τῇ τιμῇ τῇ ἀνωτάτω τιμᾷ. Καὶ ὅρα πῶς καὶ ἐκεῖ οὐ πρότερα τὰ ἔθνη, ἀλλ' Ἰουδαίους, καὶ ἐνταῦθα πάλιν. Ἀλλ' ὥσπερ ἐκεῖ, ὅτε οὐκ ἠθέλησαν αὐτὸν δέξασθαι, ἀλλὰ καὶ ἐλθόντα ἔσφαξαν, τότε ἔδωκε τὸν ἀμπελῶνα, οὕτω καὶ ἐνταῦθα, ὅτε μὴ ἠθέλησαν παραγενέσθαι ἐν τῷ γάμῳ, τότε ἑτέρους ἐκάλεσε. Τί τοίνυν γένοιτ' ἂν αὐτῶν ἀγνωμονέστερον, ὅταν ἐπὶ γάμους καλούμενοι

1. Ματθ. 21, 43.

ρίψατέ τον εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον· ἐκεῖ θὰ εἶναι τὸ κλάμα καὶ τὸ τρίξιμον τῶν δοντιῶν. Διότι πολλοὶ εἶναι οἱ καλεσμένοι, ὀλίγοι ὅμως οἱ ἐκλεκτοί».

1. Ἀντελήφθης τὴν διαφορὰν ποὺ ὑπάρχει μεταξὺ τῆς προηγουμένης παραβολῆς τοῦ υἱοῦ καὶ αὐτῆς ἐδῶ τῆς παραβολῆς τῶν δούλων; ἀντελήφθης, ὅτι ὑπάρχει μεγάλη μὲν συγγένεια μεταξὺ τῶν δύο παραβολῶν, ἀλλὰ καὶ πολὺ μεγάλη διαφορά; Καθ' ὅσον καὶ αὐτὴ δείχνει καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν μεγάλην μακροθυμίαν καὶ τὴν πρόνοιαν, καὶ τὴν ἰουδαϊκὴν ἀγνωμοσύνην. Ἀλλ' αὐτὴ ἔχει καὶ κάτι ἐπὶ πλέον ἀπὸ ἐκείνην. Διότι προλέγει μὲν καὶ τὴν ἔκπτωσιν τῶν Ἰουδαίων καὶ τὴν κλῆσιν τῶν ἐθνικῶν, ἀλλὰ μαζὶ μὲ αὐτὰ δείχνει καὶ τὴν ὀρθότητα τοῦ βίου καὶ πόση τιμωρία ἐπιφυλάσσεται δι' ἐκείνους ποὺ θὰ δείξουν ἀδιαφορίαν. Καὶ πολὺ ὀρθὰ αὐτὴ ἡ παραβολὴ ἀναφέρεται μετὰ ἀπὸ ἐκείνην. Διότι, ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι «θὰ δοθῇ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ εἰς ἔθνος ποὺ θὰ παράγῃ τοὺς καρπούς της»[1], ἀποκαλύπτει λοιπὸν ἐδῶ καὶ εἰς ποῖον ἔθνος θὰ δοθῇ· καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ δείχνει καὶ πάλιν τὴν ἀπερίγραπτον πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους. Διότι εἰς ἐκείνην μὲν τὴν παραβολὴν φαίνεται νὰ τοὺς καλῇ πρὶν ἀπὸ τὴν σταύρωσίν του, ἐνῷ εἰς αὐτὴν καὶ μετὰ τὴν σφαγήν του φροντίζει νὰ τοὺς προσκαλῇ κοντά του. Καὶ τότε ποὺ ἔπρεπεν αὐτοὶ νὰ ὑποστοῦν τὴν πιὸ φοβερὰν τιμωρίαν, ἀκριβῶς τότε καὶ εἰς τοὺς γάμους τοὺς προσκαλεῖ καὶ τοὺς τιμᾷ μὲ τὴν ἀνωτάτην τιμήν. Καὶ πρόσεχε, ὅτι καὶ ἐκεῖ δὲν προσκαλεῖ πρῶτα τοὺς ἐθνικούς, ἀλλὰ τοὺς Ἰουδαίους, τὸ ἴδιο δὲ κάνει καὶ ἐδῶ. Ἀλλ' ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖ, τότε ἔδωσεν τὸν ἀμπελῶνα εἰς τοὺς ἄλλους, ὅταν δὲν ἠθέλησαν νὰ τὸν δεχθοῦν ἀλλὰ καὶ τὸν ἔσφαξαν ὅταν ἦλθεν, ἔτσι καὶ ἐδῶ, τότε ἐκάλεσεν ἄλλους εἰς τοὺς γάμους, ὅταν δὲν ἠθέλησαν αὐτοὶ νὰ ἔλθουν. Τί λοιπὸν θὰ ἠμποροῦσε νὰ θεωρηθῇ μεγαλύτερον ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀχαριστίαν των, καθ' ἣν στιγμὴν ἀποσκιρτοῦν τὴν ὥραν ποὺ προσκαλοῦνται εἰς τοὺς γάμους; Διότι

ἀποπηδῶσι; Τίς γὰρ οὐκ ἂν ἕλοιτο ἐπὶ γάμους ἐλθεῖν, καὶ γάμους βασιλέως, καὶ βασιλέως υἱῷ ποιοῦντος γάμους;

Καὶ τίνος ἕνεκεν γάμος εἴρηται; φησίν. Ἵνα μάθῃς τοῦ Θεοῦ τὴν κηδεμονίαν, τὸν πόθον τὸν περὶ ἡμᾶς, τῶν πραγμάτων τὴν φαιδρότητα, ὡς οὐδὲν λυπηρὸν ἐκεῖ, οὐδὲ σκυθρωπόν, ἀλλὰ πάντα χαρᾶς γέμει πνευματικῆς. Διὰ τοῦτο καὶ νυμφίον αὐτὸν Ἰωάννης καλεῖ· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «ἡρμοσάμην γὰρ ὑμᾶς ἑνὶ ἀνδρί»· καὶ πάλιν, «Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν, ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν». Τί οὖν οὐκ αὐτῷ ἁρμόζεσθαι λέγεται ἡ νύμφη, ἀλλὰ τῷ Υἱῷ; Ὅτι ἡ τῷ Υἱῷ ἁρμοζομένη τῷ Πατρὶ ἁρμόζεται. Καὶ γὰρ ἀδιάφορον τῇ Γραφῇ τοῦτο ἢ τοῦτο λέγεσθαι, διὰ τὸ ἀπαράλλακτον τῆς οὐσίας. Ἀπὸ τούτου καὶ τὴν ἀνάστασιν ἀνεκήρυξεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν τὸν θάνατον εἶπε, δείκνυσιν ὅτι καὶ μετὰ τὸν θάνατον τότε οἱ γάμοι, τότε ὁ νυμφίος. Ἀλλ᾽ οὐδὲ οὕτως οὗτοι γίνονται βελτίους, οὐδὲ ἡμερώτεροι· οὗ τί γένοιτ᾽ ἂν χεῖρον; Καὶ γὰρ αὕτη τρίτη κατηγορία. Πρώτη μέν, ὅτι προφήτας ἀπέκτειναν· ἔπειτα, ὅτι τὸν Υἱόν· μετὰ ταῦτα, ὅτι καὶ ἀνελόντες, καὶ εἰς τοὺς γάμους τοῦ ἀναιρεθέντος καλούμενοι παρ᾽ αὐτοῦ τοῦ ἀναιρεθέντος, οὐ παραγίνονται, ἀλλ᾽ αἰτίας πλάττουσι, ζεύγη βοῶν, καὶ ἀγρούς, καὶ γυναῖκας. Καίτοι δοκοῦσιν εὔλογοι αἱ προφάσεις εἶναι, ἀλλ᾽ ἐντεῦθεν μανθάνομεν, κἂν ἀναγκαῖα ᾖ τὰ κατέχοντα, πάντων προτιμότερα ποιεῖσθαι τὰ πνευματικά. Καὶ καλεῖ οὐχὶ προσφάτως, ἀλλὰ πρὸ πολλοῦ τοῦ χρόνου. «Εἴπατε» γάρ, φησί, «τοῖς κεκλημένοις»· καὶ πάλιν, «καλέσατε τοὺς κεκλημένους»,

---

2. Ἰω. 3, 29.
3. Β´ Κορ. 11, 2.
4. Ἐφ. 5, 32.
5. Λουκᾶ 13, 18-20.

ποῖος δὲν θὰ ἐπροτιμοῦσε νὰ ἔλθῃ εἰς γάμους βασιλέως καὶ μάλιστα γάμους τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλέως;

Καὶ διατί, θὰ εἰπῇ κάποιος, ὠνομάσθη τὸ γεγονὸς αὐτὸ γάμος; Διὰ νὰ γνωρίσης τὴν φροντίδα τοῦ Θεοῦ, τὴν μεγάλην ἀγάπην του πρὸς ἐμᾶς, τὸ χαρωπὸν τοῦ γεγονότος, διότι τίποτε τὸ λυπηρὸν δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ οὔτε δυσάρεστον, ἀλλ' ὅλα εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ πνευματικὴν χαράν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἰωάννης τὸν ὀνομάζει νυμφίον[2], διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «σᾶς ἠρραβώνισα μὲ ἕνα ἄνδρα»[3]· καὶ ἀλλοῦ πάλιν· «Αὐτὸ τὸ μυστήριον εἶναι μεγάλο· κατὰ τὴν γνώμην μου δὲ ἀναφέρεται εἰς τὸν Χριστὸν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν»[4]. Διατί λοιπὸν δὲν λέγεται ὅτι ἡ νύμφη δὲν ἀρραβωνίζεται μὲ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ μὲ τὸν Υἱόν; Διότι ἡ νύμφη ποὺ ἀρραβωνίζεται μὲ τὸν Υἱόν, συνδέεται καὶ μὲ τὸν Πατέρα. Καθ' ὅσον ἡ Γραφὴ ἀναφέρει αὐτὸ ἢ ἐκεῖνο χωρὶς καμμίαν διάκρισιν, διότι ὁ Υἱὸς εἶναι ὁμοούσιος τοῦ Πατρός. Μὲ αὐτὴν τὴν παραβολὴν προεῖπε καὶ τὴν ἀνάστασιν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ προηγουμένως ὡμίλησε διὰ τὸν θάνατόν του, δείχνει τώρα, ὅτι καὶ μετὰ τὸν θάνατον τότε θὰ γίνουν οἱ γάμοι, τότε θὰ ἔλθῃ ὁ νυμφίος. Ἀλλ' ὅμως οὔτε καὶ ἔτσι γίνονται αὐτοὶ καλύτεροι, οὔτε ἡμερώτεροι· τί θὰ ἠμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ χειρότερον ἀπὸ αὐτό. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἡ τρίτη κατηγορία. Ἡ πρώτη εἶναι ὅτι ἐφόνευσαν τοὺς προφήτας· ἡ δευτέρα, ὅτι ἐφόνευσαν καὶ τὸν Υἱόν· εἰς τὴν συνέχειαν, ἂν καὶ ἐφόνευσαν τὸν Υἱόν, καὶ καλοῦνται εἰς τοὺς γάμους τοῦ φονευθέντος Υἱοῦ ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν φονευθέντα, δὲν προσέρχονται, ἀλλὰ προβάλλουν δικαιολογίας, ζεύγη βοδιῶν, ἀγροὺς καὶ γυναῖκας[5]. Μολονότι βέβαια αἱ προφάσεις φαίνονται δικαιολογημέναι, ἀλλ' ἀπὸ ἐδῶ διδασκόμεθα, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι ἀναγκαῖα τὰ ὑλικὰ καθήκοντά μας, πρέπει πρὶν ἀπὸ ὅλα νὰ προτιμῶνται τὰ πνευματικά. Καὶ ἡ πρόσκλησις δὲν γίνεται τὴν τελευταίαν στιγμήν, ἀλλὰ πρὶν ἀπὸ πολλὴν χρόνον. Διότι λέγει «εἴπατε εἰς τοὺς καλεσμένους»· καὶ πάλιν· «καλέσατε τοὺς καλεσμένους», πρᾶγμα ποὺ ἔκα-

ὅπερ μείζονα τὴν κατηγορίαν ἐποίει.

Καὶ πότε ἐκλήθησαν; Διὰ τῶν προφητῶν ἁπάντων, διὰ Ἰωάννου πάλιν· αὐτῷ γὰρ παρέπεμπεν ἅπαντας, λέγων· «ἐκεῖνον δεῖ αὐξάνειν, ἐμὲ δὲ ἐλαττοῦσθαι»· δι' αὐτοῦ πάλιν τοῦ Υἱοῦ· «δεῦτε γὰρ πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς»· καὶ πάλιν, «εἴ τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρός με καὶ πινέτω». Οὐ διὰ ῥημάτων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ πραγμάτων αὐτοὺς ἐκάλει, καὶ μετὰ τὴν Ἀνάληψιν διὰ Πέτρου καὶ τῶν κατ' αὐτόν. «Ὁ γὰρ ἐνεργήσας», φησί, «Πέτρῳ εἰς ἀποστολὴν τῆς περιτομῆς, ἐνήργησε καὶ ἐμοὶ εἰς τὰ ἔθνη». Ἐπειδὴ γὰρ τὸν Υἱὸν ἰδόντες ὠργίσθησαν καὶ ἀνεῖλον, διὰ τῶν δούλων καλεῖ πάλιν. Καὶ ἐπὶ τί καλεῖ; Ἐπὶ μόχθον καὶ πόνους καὶ ἱδρῶτας; Οὐχί, ἀλλ' ἐπὶ τρυφήν· «οἱ ταῦροι γάρ μοι», φησί, «καὶ τὰ σιτιστὰ τεθυμένα». Ὅρα πόση ἡ πανδαισία· πόση ἡ φιλοτιμία. Καὶ οὐδὲ τοῦτο αὐτοὺς ἐνέτρεψεν, ἀλλ' ὅσῳ μειζόνως ἐμακροθύμησε, τοσούτῳ μειζόνως ἐσκληρύνοντο. Οὐδὲ γὰρ ἀσχολούμενοι, ἀλλ' ἀμελήσαντες οὐκ ἦλθον.

Πῶς οὖν οἱ μὲν γάμους, οἱ δὲ ζεύγη βοῶν προβάλλονται; ταῦτα γοῦν ἀσχολίας. Οὐδαμῶς· τῶν γὰρ πνευματικῶν καλούντων, οὐκ ἔστιν ἀσχολία οὐδεμία ἀναγκαία. Ἐμοὶ δὲ δοκοῦσι καὶ ταύταις ταῖς προφάσεσι κεχρῆσθαι, τῆς ἀμελείας παρακαλύμματα ταῦτα προβαλλόμενοι. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον τὸ δεινόν, ὅτι οὐκ ἦλθον, ἀλλὰ καὶ τὸ πολλῷ χαλεπώτερον καὶ μανικώτερον, τὸ καὶ συγκόψαι τοὺς ἐλθόντας, καὶ ὑ-

6. Ἰω. 3, 30.
7. Ματθ. 11, 28.
8. Ἰω. 7, 37.
9. Γαλ. 2, 8.

νε μεγαλυτέραν τὴν κατηγορίαν

Καὶ πότε ἐκλήθησαν; Κατ' ἀρχὴν μὲ ὅλους τοὺς προφήτας καὶ ὕστερα διὰ τοῦ 'Ιωάννου· διότι πρὸς τὸν Χριστὸν τοὺς ἔστελλεν ὅλους, λέγων· «'Εκεῖνος πρέπει ν' αὐξάνῃ, ἐγὼ δὲ νὰ μικραίνω»[6]. 'Αλλὰ καὶ μὲ τὸν ἴδιον τὸν Υἱόν του· διότι λέγει· «'Ελᾶτε πρὸς ἐμένα ὅλοι οἱ κουρασμένοι καὶ φορτωμένοι καὶ ἐγὼ θὰ σᾶς ξεκουράσω»[7]· καὶ πάλιν· «'Εὰν κάποιος διψᾷ, ἂς ἔλθῃ πρὸς ἐμένα καὶ ἂς πίῃ»[8]. Καὶ δὲν τοὺς ἐκάλει μόνον μὲ λόγια, ἀλλὰ καὶ μὲ ἔργα καὶ μετὰ τὴν 'Ανάληψιν διὰ τοῦ Πέτρου καὶ τῶν συνεργατῶν του. «Διότι», λέγει, «αὐτὸς ποὺ ἐνήργησεν εἰς τὸν Πέτρον, ὥστε νὰ γίνῃ ἀπόστολος τῶν περιτμημένων, ἐνήργησε καὶ εἰς ἐμένα, ὥστε νὰ γίνω ἀπόστολος εἰς τὰ ἔθνη»[9]. Διότι, ἐπειδὴ ὠργίσθησαν μόλις εἶδον τὸν Υἱὸν καὶ τὸν ἐφόνευσαν, εἰς τὴν συνέχειαν τοὺς προσκαλεῖ διὰ τῶν δούλων. Καὶ διατί πρᾶγμα τοὺς καλεῖ; Διὰ μόχθους καὶ κόπους καὶ ἱδρῶτας; Ὄχι, ἀλλὰ δι' ἀπόλαυσιν· διότι λέγει· «Οἱ ταῦροι καὶ τὰ μανάρια εἶναι σφαγμένα». Πρόσεχε πόσον πολὺ πλούσιον εἶναι τὸ συμπόσιον, πόσον μεγάλη ἡ τιμὴ ποὺ τοὺς γίνεται. Καὶ ὅμως οὔτε καὶ ἔτσι ἐφιλοτιμήθησαν, ἀλλ' ὅσον μεγαλυτέραν μακροθυμίαν ἐδείκνυε, τόσον ἐμεγάλωνεν ἡ σκληρότης αὐτῶν. Καὶ δὲν ἦλθον ὄχι ἐπειδὴ ἦσαν ἀπησχολημένοι, ἀλλὰ ἀπὸ ἀδιαφορίαν.

Πῶς λοιπὸν ἄλλοι μὲν προβάλλουν ὡς δικαιολογίαν γάμους καὶ ἄλλοι ζεύγη βοδιῶν; 'Ασφαλῶς αὐτὰ εἶναι ἀπασχόλησις. Δὲν εἶναι καθόλου ἀπασχόλησις· διότι ὅταν ὑπάρχῃ πρόσκλησις διὰ πνευματικὰ πράγματα, δὲν εἶναι ἀναγκαία καμμία ἄλλη ἀπασχόλησις. Ἔχω τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἐχρησιμοποίησαν αὐτὰς τὰς προφάσεις διὰ νὰ τὰς προβάλουν ὡς προκαλύμματα τῆς ἀδιαφορίας των. Καὶ δὲν εἶναι μόνον αὐτὸ τὸ φοβερόν, τὸ ὅτι δὲν ἦλθον δηλαδή, ἀλλὰ τὸ πιὸ φοβερὸν καὶ τὸ μεγαλύτερον δεῖγμα τῆς παραφροσύνης των εἶναι τὸ ὅτι ἔδεραν χωρὶς κανένα οἶκτον αὐτοὺς ποὺ ἦλ-

βρίσαι, καὶ ἀνελεῖν· τοῦτο τοῦ προτέρου χεῖρον. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἦλθον ἀπαιτοῦντες πρόσοδον καὶ καρπούς, καὶ ἐσφάγησαν, οὗτοι δὲ εἰς γάμους καλοῦντες τοῦ παρ' αὐτῶν σφαγέντος, καὶ οὗτοι πάλιν φονεύονται. Τί ταύτης τῆς μανίας ἴσον; Τοῦτο καὶ Παῦλος ἐγκαλῶν αὐτοῖς ἔλεγε· «τῶν καὶ τὸν Κύριον ἀποκτεινάντων καὶ τοὺς ἰδίους προφήτας, καὶ ἡμᾶς ἐκδιωξάντων».

Εἶτα ἵνα μὴ λέγωσιν, ὅτι ἀντίθεός ἐστι, καὶ διὰ τοῦτο οὐ παραγινόμεθα, ἄκουσον τί λέγουσιν οἱ καλοῦντες· ὅτι ὁ Πατήρ ἐστιν ὁ ποιῶν τοὺς γάμους, καὶ αὐτὸς ὁ καλῶν. Τί οὖν μετὰ ταῦτα; Ἐπειδὴ οὐκ ἠθέλησαν ἐλθεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀνεῖλον τοὺς ἐπ' αὐτοὺς ἐλθόντας, κατακαίει τὰς πόλεις, καὶ τὰ στρατόπεδα πέμψας, ἀνεῖλεν αὐτούς. Ταῦτα δὲ λέγει, προδηλῶν τὰ ἐπὶ Οὐεσπασιανοῦ καὶ Τίτου γενόμενα, καὶ ὅτι καὶ τὸν Πατέρα παρώξυναν, αὐτῷ μὴ πιστεύσαντες· αὐτὸς γοῦν ἐστιν ὁ ἐπεξελθών. Διά τοι τοῦτο οὐκ εὐθέως ἀναιρεθέντος τοῦ Χριστοῦ γέγονεν ἡ ἅλωσις, ἀλλὰ μετὰ τεσσαράκοντα ἔτη, ἵνα δείξῃ αὐτοῦ τὴν μακροθυμίαν· ὅτε ἀπέκτειναν τὸν Στέφανον, ὅτε ἀνεῖλον Ἰάκωβον, ὅτε ὕβρισαν τοὺς ἀποστόλους. Εἶδες πραγμάτων ἀλήθειαν καὶ τάχος; Ἔτι γὰρ Ἰωάννου ζῶντος καὶ ἑτέρων πολλῶν τῶν τῷ Χριστῷ συγγενομένων, ταῦτα ἐξέβαινε· καὶ μάρτυρες ἦσαν τῶν γινομένων οἱ ταῦτα ἀκούσαντες.

Ὅρα τοίνυν κηδεμονίαν ἄφατον. Ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα, πάντα ἐποίησε καὶ ἀπήρτισε· τῶν οἰκείων ἀναιρεθέντων, ἑτέρους ἀπέστειλε δούλους· ἐκείνων σφαγέντων, τὸν Υἱὸν ἔπεμψε· καὶ τούτου ἀναιρεθέντος, καλεῖ αὐτοὺς εἰς τοὺς γά-

10. Α' Θεσ. 2, 15.

θον, τοὺς ἐκακοποίησαν καὶ τοὺς ἐφόνευσαν· αὐτὸ ἦτο χειρότερον ἀπὸ τὸ προηγούμενον. Διότι ἐκεῖνοι μὲν ἦλθον διὰ νὰ ζητήσουν τὴν ἐσοδείαν καὶ τοὺς καρποὺς καὶ ἐσφάγησαν, ἐνῷ αὐτοὶ καλοῦντες αὐτοὺς εἰς τοὺς γάμους αὐτοῦ ποὺ ἐσφάγη ὑπ' αὐτῶν, φονεύονται καὶ αὐτοί. Τί ἠμπορεῖ νὰ ἐξισωθῇ μὲ αὐτὴν τὴν μανίαν; Δι' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα κατηγορῶν ὁ Παῦλος αὐτούς, ἔλεγεν· «Οἱ ὁποῖοι καὶ τὸν Κύριον ἐφόνευσαν καὶ τοὺς ἰδίους τοὺς προφήτας καὶ ἐμᾶς κατεδίωξαν»[10].

Ἔπειτα διὰ νὰ μὴ λέγουν, ὅτι εἶναι ἀντίθεος καὶ διὰ τοῦτο δὲν προσερχόμεθα, ἄκουσε τί λέγουν αὐτοὶ ποὺ τοὺς προσκαλοῦν· Ὁ Πατὴρ εἶναι αὐτὸς ποὺ κάνει τοὺς γάμους καὶ ὁ ἴδιος τοὺς προσκαλεῖ. Τί ἀκολουθεῖ εἰς τὴν συνέχειαν; Ἐπειδὴ δὲν ἠθέλησαν νὰ ἔλθουν, ἀλλὰ καὶ ἐφόνευσαν αὐτοὺς ποὺ ἦλθον νὰ τοὺς καλέσουν, κατακαίει τὰς πόλεις των, καὶ ἀφοῦ ἀπέστειλε στρατόν, ἐξωλόθρευσεν αὐτούς. Αὐτὰ δὲ τὰ λέγει, προλέγων τὰ ὅσα συνέβησαν ἐπὶ Βεσπασιανοῦ καὶ ἐπὶ Τίτου, καὶ ὅτι καὶ τὸν Πατέρα ἐξώργισαν, ἐπειδὴ δὲν ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν· διότι αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἐπέτρεψε τὴν καταστροφήν των. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἅλωσις τῆς Ἰερουσαλὴμ δὲν ἔγινεν ἀμέσως μετὰ τὴν σταύρωσιν τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ μετὰ σαράντα χρόνια, διὰ νὰ δείξῃ τὴν μακροθυμίαν του· ἡ καταστροφὴ ἔγινεν ἀφοῦ ἐφόνευσαν τὸν Στέφανον, ἀφοῦ ἐφόνευσαν τὸν Ἰάκωβον, ἀφοῦ ἐκακοποίησαν τοὺς ἀποστόλους. Εἶδες πραγματοποίησιν προφητειῶν καὶ ταχύτητα πραγματοποιήσεως αὐτῶν; Διότι αὐτὰ συνέβησαν ἐνῷ ἔζῃ ἀκόμη ὁ Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστὴς καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ συνανεστράφησαν τὸν Χριστὸν καὶ ἦσαν μάρτυρες τῶν ὅσων συνέβησαν αὐτοὶ ποὺ τὰ ἤκουσαν αὐτά.

Πρόσεχε λοιπὸν ἀπερίγραπτον κηδεμονίαν. Ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα καὶ ὅλα τὰ ἔκανε καὶ τὰ ἐτακτοποίησε· καὶ μολονότι ἐφονεύθησαν οἱ δοῦλοι, ἔστειλεν ἄλλους δούλους· καὶ ὅταν καὶ ἐκεῖνοι ἐσφάγησαν, ἔστειλε τὸν Υἱόν του· καὶ ὅταν καὶ ἐκεῖνος ἐφονεύθη, τοὺς καλεῖ καὶ πάλιν εἰς

μους· οὐκ ἠθέλησαν ἐλθεῖν. Εἶτα πέμπει ἑτέρους δούλους· οἱ δὲ καὶ τούτους ἀνεῖλον· Τότε λοιπὸν αὐτοὺς ἀναιρεῖ, ἅτε ἀνίατα νοσοῦντας. Ὅτι γὰρ ἀνίατα ἐνόσουν, οὐ τὰ γεγενημένα ἔδειξε μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ πορνῶν καὶ τελωνῶν πιστευσάντων, αὐτοὶ ταῦτα ἐποίησαν. Ὥστε οὐκ ἀφ' ὧν ἐτόλμησαν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ὧν ἕτεροι κατώρθωσαν, κατακρίνονται οὗτοι. Εἰ δὲ λέγοι τις, ὅτι οὐ τότε ἐκλήθησαν οἱ ἐξ ἐθνῶν, ὅτε ἐμαστίχθησαν καὶ μυρία ἔπαθον οἱ ἀπόστολοι, ἀλλ' εὐθέως μετὰ τὴν ἀνάστασιν (τότε γάρ φησιν αὐτοῖς, «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη), εἴποιμεν ἄν, ὅτι καὶ πρὸ τοῦ σταυροῦ καὶ μετὰ τὸν σταυρὸν αὐτοῖς διελέγοντο πρώτοις. Καὶ γὰρ πρὸ τοῦ σταυροῦ φησὶν αὐτοῖς· «πορεύεσθε ἐπὶ τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ»· καὶ μετὰ τὸν σταυρὸν οὐκ ἐκώλυσεν, ἀλλὰ καὶ ἐκέλευσεν αὐτοῖς διαλέγεσθαι. Εἰ γὰρ καὶ εἶπε, «μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη», ἀλλὰ μέλλων εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβαίνειν, ἐδήλωσεν ὅτι ἐκείνοις διαλέξονται πρώτοις. «Λήψεσθε γὰρ δύναμιν», φησίν, «ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ἔσεσθέ μοι μάρτυρες ἔν τε Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐν πάσῃ Ἰουδαίᾳ, καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς»· καὶ ὁ Παῦλος πάλιν· «ὁ γὰρ ἐνεργήσας Πέτρῳ εἰς ἀποστολὴν τῆς περιτομῆς, ἐνήργησε καὶ ἐμοὶ εἰς τὰ ἔθνη». Διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἀπόστολοι πρὸς τοὺς Ἰουδαίους πρῶτον ἐχώρησαν, καὶ πολὺν ἐν Ἱερουσαλὴμ διατρίψαντες χρόνον, εἶτα ὑπ' αὐτῶν ἐλαθέντες, οὕτω διεσπάρησαν εἰς τὰ ἔθνη.

2. Σὺ δὲ ὅρα κἀντεῦθεν τὴν φιλοτιμίαν. «Ὅσους ἐὰν εὕρητε», φησί, «καλέσατε εἰς τοὺς γάμους». Πρὸ τούτου μὲν γάρ, ὅπερ ἔφην, καὶ Ἰουδαίοις καὶ Ἕλλησι διελέγον-

---

11. Ματθ. 28, 19.
12. Ματθ. 10, 6.
13. Πρ. 1, 8.
14. Γαλ. 2, 8.

τοὺς γάμους· ἀλλὰ δὲν ἠθέλησαν νὰ ἔλθουν. Εἰς τὴν συνέχειαν στέλλει ἄλλους δούλους· αὐτοὶ ὅμως καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐφόνευσαν. Τότε λοιπὸν καταστρέφει αὐτούς, ἐπειδὴ ἦτο ἀθεράπευτος ἡ ἀσθένειά των. Τὸ ὅτι βέβαια ἦτο ἀθεράπευτος ἡ ἀσθένειά των, τὸ ἀπέδειξαν ὄχι μόνον τὰ ὅσα συνέβησαν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι, ἂν καὶ ἐπίστευσαν αἱ πόρναι καὶ οἱ τελῶναι, αὐτοὶ διέπραξαν ὅλα αὐτά. Ὥστε κατακρίνονται ὄχι μόνον ἀπὸ ὅσα διέπραξαν οἱ ἴδιοι, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὅσα κατώρθωσαν οἱ ἄλλοι. Ἐὰν ὅμως κάποιος ἤθελεν εἰπεῖ, ὅτι δὲν ἐκλήθησαν τότε οἱ ἐθνικοί, ὅταν δηλαδὴ ἐμαστιγώθησαν οἱ ἀπόστολοι καὶ ἔπαθον τόσα πολλά, ἀλλ᾽ ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνάστασιν (διότι τότε λέγει εἰς αὐτούς, «πηγαίνετε καὶ κάνατε μαθητάς μου ὅλα τὰ ἔθνη»[11]), θὰ ἠμπορούσαμεν νὰ τοῦ εἰποῦμεν, ὅτι καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν σταύρωσίν του καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτήν, μὲ αὐτοὺς κατ᾽ ἀρχὴν εἶχε συνδιαλαγάς. Καθ᾽ ὅσον πρὶν ἀπὸ τὴν σταύρωσίν του λέγει πρὸς αὐτούς· «Πηγαίνετε πρὸς τὰ πρόβατα τὰ χαμένα τοῦ οἴκου Ἰσραήλ»[12]· καὶ μετὰ ἀπὸ τὸν σταυρὸν δὲν τοὺς ἠμπόδισεν, ἀλλ᾽ ἔδωσεν ἐντολὴν πρὸς αὐτοὺς νὰ κηρύσσουν τὸ εὐαγγέλιον. Μολονότι βέβαια εἶπε, «κάνατε μαθητάς μου ὅλα τὰ ἔθνη», ὅταν ὅμως ἐπρόκειτο νὰ ἀνεβῇ εἰς τὸν οὐρανόν, εἶπεν εἰς ἐκείνους νὰ κηρύξουν πρῶτα. Διότι λέγει· «Θὰ λάβετε δύναμιν, ὅταν θὰ ἔλθῃ τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἰς ἐσᾶς, καὶ θὰ γίνετε μάρτυρές μου καὶ εἰς τὴν Ἰερουσαλὴμ καὶ εἰς ὅλην τὴν Ἰουδαίαν καὶ μέχρι τὰ πέρατα τῆς γῆς»[13]. Καὶ ὁ Παῦλος πάλιν· «Αὐτὸς ποὺ ἐνήργησεν εἰς τὸν Πέτρον, ὥστε νὰ γίνῃ ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν»[14]. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἀπόστολοι κατ᾽ ἀρχὴν μετέβησαν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους καὶ ἀφοῦ διέμειναν ἐπὶ πολὺν χρόνον εἰς τὴν Ἰερουσαλήμ, εἰς τὴν συνέχειαν, ἀφοῦ ἐξεδιώχθησαν ἀπὸ αὐτούς, τότε διεσκορπίσθησαν εἰς τὰ ἔθνη.

2. Σὺ ὅμως πρόσεχε καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν τὴν φιλοτιμίαν τοῦ Κυρίου «Ὅσους θὰ εὕρετε», λέγει, «καλέσατέ τους εἰς τοὺς γάμους». Διότι πρὶν ἀπὸ αὐτὸ ποὺ προανέφερα, ἐκήρυττον καὶ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους καὶ πρὸς τοὺς

το, ἐπὶ πλεῖον ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ διατρίβοντες, ἐπειδὴ ἐπέμενον ἐπιβουλεύοντες αὐτοῖς, ἄκουσον Παύλου τὴν παραβολὴν ἑρμηνεύοντος ταύτην, καὶ λέγοντος οὕτως· «ὑμῖν ἦν ἀναγκαῖον πρῶτον λαληθῆναι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ δὲ ἀναξίους ἑαυτοὺς ἐκρίνατε, ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη». Διὰ τοῦτό φησι καὶ αὐτός· «ὁ μὲν γάμος ἕτοιμός ἐστιν, οἱ δὲ κεκλημένοι οὐκ ἦσαν ἄξιοι». Ἤιδει μὲν οὖν καὶ πρὸ τούτου τοῦτο· ἀλλ' ἵνα μηδεμίαν αὐτοῖς καταλίπῃ ἀναισχύντου τινὸς ἀντιλογίας πρόφασιν, καίπερ εἰδώς, πρὸς αὐτοὺς πρώτους καὶ ἦλθε καὶ ἔπεμψεν, ἐκείνους τε ἐπιστομίζων, καὶ ἡμᾶς παιδεύων τὰ παρ' ἑαυτῶν ἅπαντα πληροῦν, κἂν μηδεὶς μηδὲν κερδαίνειν μέλλῃ. Ἐπεὶ οὖν οὐκ ἦσαν ἄξιοι, «πορεύεσθε», φησίν, «εἰς τὰς τριόδους, καὶ ὅσους ἐὰν εὕρητε, καλέσατε», καὶ τοὺς τυχόντας καὶ τοὺς ἀπερριμμένους. Ἐπειδὴ γὰρ ἄνω καὶ κάτω ἔλεγεν, ὅτι «πόρναι καὶ τελῶναι κληρονομήσουσι τὸν οὐρανόν», καί, «οἱ πρῶτοι ἔσχατοι ἔσονται, καὶ οἱ ἔσχατοι πρῶτοι», δείκνυσιν ὅτι δικαίως ταῦτα γίνεται· ὃ μάλιστα πάντων ἔδακνεν Ἰουδαίους, καὶ τῆς κατασκαφῆς χαλεπώτερον μᾶλλον ἔκνιζε, τὸ εἰς τὰ ἐκείνων, καὶ πολλῷ μείζω τῶν ἐκείνων, τοὺς ἐξ ἐθνῶν ὁρᾶν εἰσαγομένους.

Εἶτα ἵνα μηδὲ οὗτοι τῇ πίστει θαρρήσωσι μόνῃ, καὶ περὶ τῆς κρίσεως αὐτοῖς διαλέγεται τῆς ἐπὶ ταῖς πονηραῖς πράξεσι, τοῖς μὲν οὐδέπω πεπιστευκόσι περὶ τοῦ προσελθεῖν τῇ πίστει, τοῖς δὲ πεπιστευκόσι περὶ τῆς κατὰ τὸν βίον ἐπιμελείας. Ἔνδυμα γὰρ βίος ἐστὶ καὶ πρᾶξις. Καὶ μὴν χάριτος ἦν ἡ κλῆσις· τίνος οὖν ἕνεκεν ἀκριβολογεῖται; Ὅτι τὸ μὲν

15. Πρ. 13, 46.
16. Ματθ. 21, 31.
17. Ματθ. 19, 30.

ἐθνικούς, καὶ ἐπερνοῦσαν τὸν περισσότερον χρόνον των διαμένοντες εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ἐπειδὴ ὅμως ἐπέμενον οἱ Ἰουδαῖοι νὰ τοὺς ἐπιβουλεύωνται, ἄκουσε τὸν Παῦλον ποὺ ἑρμηνεύει αὐτὴν τὴν παραβολὴν καὶ λέγει τὰ ἑξῆς· «Εἰς ἐσᾶς ἦτο κατ' ἀρχὴν ἀναγκαῖον νὰ κηρυχθῇ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ ὅμως ἐφάνητε ἀνάξιοι νὰ δεχθῆτε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, στρεφόμεθα πλέον πρὸς τὰ ἔθνη»[15]. Διὰ τοῦτο λέγει καὶ αὐτός· «ὁ μὲν γάμος εἶναι ἕτοιμος, οἱ καλεσμένοι ὅμως δὲν ἦσαν ἄξιοι». Βέβαια αὐτὸ τὸ ἐγνώριζε καὶ πρὶν νὰ συμβῇ, ἀλλ' ὅμως διὰ νὰ μὴ τοὺς ἀφήσῃ καμμίαν πρόφασιν ἀναισχύντου ἀντιλογίας, μολονότι τὸ ἐγνώριζε, πρὸς αὐτοὺς πρῶτα καὶ ὁ ἴδιος ἦλθε καὶ ἄλλους ἀπέστειλεν ἐν συνεχείᾳ, καὶ ἀποστομώνων ἔτσι ἐκείνους καὶ διδάσκων ἡμᾶς νὰ κάμνωμεν ὅ,τι ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἡμᾶς καὶ ἂν ἀκόμη πρόκειται κανεὶς νὰ μὴ κερδίσῃ τίποτε ἀπὸ αὐτό. Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν ἦσαν ἄξιοι, «πηγαίνετε», λέγει, «εἰς τὰ σταυροδρόμια καὶ καλέσατε ὅσους θὰ εὕρετε», καὶ αὐτοὺς ποὺ θὰ εὑρίσκωνται ἐκεῖ κατὰ τύχην καὶ τοὺς περιφρονημένους. Ἐπειδὴ δηλαδὴ συνεχῶς ἔλεγεν, ὅτι «πόρναι καὶ τελῶναι θὰ κληρονομήσουν τὸν οὐρανόν»[16], καὶ «οἱ πρῶτοι θὰ γίνουν τελευταῖοι καὶ οἱ τελευταῖοι πρῶτοι»[17], ἀποδεικνύει ὅτι αὐτὰ δικαίως γίνονται, πρᾶγμα ποὺ κατ' ἐξοχὴν ἐνοχλοῦσε τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς ἐπείραζε πολὺ φοβερώτερα αὐτὸ καὶ ἀπὸ τὴν κατακρήμνισιν τοῦ ναοῦ, τὸ νὰ βλέπουν δηλαδὴ νὰ εἰσάγωνται οἱ ἐθνικοὶ καὶ μάλιστα πολὺ περισσότερον, εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην ποὺ ἀνῆκεν εἰς αὐτούς.

Εἰς τὴν συνέχειαν διὰ νὰ μὴ ἐπαναπαυθοῦν καὶ αὐτοὶ ἁπλῶς καὶ μόνον εἰς τὴν πίστιν, τοὺς ὁμιλεῖ καὶ περὶ τῆς κρίσεως διὰ τὰς πονηρὰς πράξεις, τῶν μὲν ἀπίστων ἀκόμη διὰ τὸ ὅτι δὲν προσῆλθον εἰς τὴν πίστιν, τῶν δὲ πιστῶν διὰ τὴν ἀνάλογον φροντίδα ποὺ ἔδειξαν εἰς τὴν ζωήν των. Διότι εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἔνδυμα εἶναι ὁ τρόπος ζωῆς καὶ αἱ πράξεις. Καὶ βέβαια ἡ κλῆσις εἶναι ἔργον τῆς χάριτος. Διατί ὅμως ὁμιλεῖ μὲ τόσην ἀκρίβειαν; Διὰ τὸ ὅτι ἡ μὲν

κληθῆναι καὶ καθαρθῆναι, χάριτος ἦν, τὸ δὲ κληθέντα καὶ καθαρὰ ἐνδυσάμενον μεῖναι τοιαῦτα διατηροῦντα, τῆς τῶν κληθέντων σπουδῆς. Τὸ κληθῆναι οὐκ ἀπὸ τῆς ἀξίας γέγονεν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς χάριτος. Ἔδει τοίνυν ἀμείψασθαι τὴν χάριν καὶ μὴ τοσαύτην ἐπιδείξασθαι πονηρίαν μετὰ τὴν τιμήν.

Ἀλλ' οὐκ ἀπήλαυσα, φησίν, ὅσον Ἰουδαῖοι. Καὶ μὴν πολλῷ μειζόνων ἀπήλαυσας ἀγαθῶν. Ἃ γὰρ διὰ παντὸς τοῦ χρόνου παρεσκευάζετο ἐκείνοις ταῦτα ἀθρόον ἔλαβες σύ, οὐκ ὢν ἄξιος. Διὸ καὶ Παῦλος λέγει· «τὰ δὲ ἔθνη ὑπὲρ ἐλέους δοξάσαι τὸν Θεόν». Ἃ γὰρ ἐκείνοις ὠφείλετο, ταῦτα ἔλαβες. Διὸ καὶ πολλὴ κεῖται ἡ δίκη τοῖς ἐρραθυμηκόσι. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνοι τῷ μὴ ἐλθεῖν ὕβρισαν, οὕτω καὶ σὺ τῷ οὕτω κατακλιθῆναι μετὰ βίου διεφθαρμένου. Τὸ γὰρ ῥυπαροῖς ἱματίοις εἰσελθεῖν τοῦτό ἐστι· βίον ἀκάθαρτον ἔχοντα ἀπελθεῖν ἐντεῦθεν· διὸ καὶ ἐφιμοῦτο. Ὁρᾷς πῶς, καίτοι οὕτω τοῦ πράγματος ὄντος καταδήλου, οὐ πρότερον κολάζει, ἕως ἂν αὐτὸς ὁ ἡμαρτηκὼς τὴν ψῆφον ἐξενέγκῃ; Τῷ γὰρ μηδὲν ἔχειν ἀντειπεῖν κατέκρινεν ἑαυτόν, καὶ οὕτω πρὸς τὰς ἀπορρήτους αἴρεται κολάσεις. Μὴ γὰρ δὴ σκότος ἀκούσας, τούτῳ νομίσῃς αὐτὸν τιμωρεῖσθαι, τῷ εἰς ἀφεγγὲς πέμπεσθαι χωρίον μόνον, ἀλλ' ὅπου καὶ ὁ κλαυθμός, καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. Τοῦτο δὲ λέγει, τὰς ἀκαρτερήτους ἐνδεικνύμενος ὀδύνας.

Ἀκούσατε ὅσοι μυστηρίων ἀπολαύσαντες, καὶ τοῖς γάμοις παραγενόμενοι, ῥυπαραῖς τὴν ψυχὴν περιβάλλετε πράξεσιν. Ἀκούσατε πόθεν ἐκλήθητε. Ἀπὸ τῆς τριόδου. Τί ὄντες; Χωλοὶ καὶ ἀνάπηροι κατὰ ψυχήν, ὃ πολλῷ χαλε-

18. Ρωμ. 15, 9.

κλῆσις καὶ ἡ κάθαρσις εἶναι ἔργον τῆς χάριτος, τὸ νὰ παραμείνῃ ὅμως κανεὶς ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἐκλήθησαν καὶ ἐνεδύθησαν καθαρὰ ἐνδύματα μὲ τέτοια ἐνδύματα, ὀφείλεται εἰς τὴν φροντίδα αὐτῶν ποὺ ἐκλήθησαν. Ἡ κλῆσις δὲν ἔγινεν ἐξ αἰτίας τῆς ἀξίας των, ἀλλὰ κατὰ θείαν χάριν. Ἔπρεπε λοιπὸν ἡ χάρις νὰ ἀμείψῃ αὐτὸν ποὺ ὑπήκουσε καὶ νὰ μὴ δείξῃ ὁ τιμηθείς τόσην κακίαν μετὰ τὴν τιμὴν ποὺ τοῦ ἔγινεν.

Ἀλλά, θὰ εἰπῇ κάποιος, δὲν ἀπήλαυσα αὐτὰ ποὺ ἀπήλαυσαν οἱ Ἰουδαῖοι. Καὶ ὅμως ἀπήλαυσες πολὺ περισσότερα ἀγαθά. Διότι αὐτὰ ποὺ προετοιμάζοντο δι' ἐκείνους καθ' ὅλον τὸν χρόνον, αὐτὰ σὺ τὰ ἔλαβες εἰς μίαν στιγμὴν χωρὶς νὰ εἶσαι ἄξιος. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «Τὰ δὲ ἔθνη νὰ δοξάσουν τὸν Θεὸν διὰ τὴν εὐσπλαγχνίαν του πρὸς αὐτά»[18]. Διότι αὐτὰ ποὺ ἡτοιμάζοντο δι' ἐκείνους, αὐτὰ τὰ ἔλαβες ἐσύ. Διὰ τοῦτο καὶ ἀναμένει μεγάλη τιμωρία ἐκείνους ποὺ θὰ δείξουν ἀδιαφορίαν. Καθ' ὅσον, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι τὸν προσέβαλον ποὺ δὲν προσῆλθον, ἔτσι καὶ σὺ τὸν προσβάλλεις μὲ τὸ νὰ καθήσῃς εἰς τὴν τράπεζαν μὲ τέτοιον διεφθαρμένον βίον. Διότι αὐτὸ σημαίνει ἡ εἴσοδος μὲ ρυπαρὰ ἐνδύματα· τὸ νὰ φύγῃ δηλαδὴ κανεὶς ἀπὸ αὐτὴν τὴν ζωὴν μὲ βίον ἀκάθαρτον· καὶ ἀκριβῶς διὰ τοῦτο καὶ ἐσιώπα. Βλέπεις, πῶς, ἂν καὶ εἶναι τόσον ὁλοφάνερον τὸ πρᾶγμα, δὲν τιμωρεῖ κατ' ἀρχήν, προτοῦ ὁ ἴδιος ὁ ἁμαρτωλὸς γίνῃ αἴτιος τῆς καταδίκης του; Διότι, μὲ τὸ νὰ μὴ ἔχῃ νὰ εἰπῇ τίποτε, κατέκρινε τὸν ἑαυτόν του καὶ ἔτσι ὁδηγεῖται πρὸς τὰς ἀπεριγράπτους τιμωρίας. Μὴ νομίσῃς, ὅμως, ἀκούων σκότος, ὅτι αὐτὸς τιμωρεῖται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ὁδηγούμενος δηλαδὴ ἁπλῶς καὶ μόνον εἰς σκοτεινὸν μέρος, ἀλλ' ὁδηγεῖται ἐκεῖ ὅπου εἶναι τὸ κλάμα καὶ ὁ τριγμὸς τῶν δοντιῶν. Αὐτὸ δὲ τὸ λέγει διὰ νὰ δείξῃ τὰ ἀνυπόφορα βάσανα.

Ἀκούσατε ὅσοι ἀπηλαύσατε τῶν μυστηρίων καὶ περιβάλλετε τὴν ψυχήν σας μὲ ρυπαρὰς πράξεις ἂν καὶ προσήλθατε εἰς τοὺς γάμους. Ἀκούσατε ἀπὸ ποῦ προσεκλήθητε. Ἀπὸ τὰ σταυροδρόμια. Τί ἤσασθε προηγουμένως; χωλοὶ

πώτερον τῆς τοῦ σώματος λώβης. Αἰδέσθητε τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ καλέσαντος, καὶ μηδεὶς μενέτω ῥυπαρὰ ἔχων ἱμάτια, ἀλλ' ἕκαστος ἡμῶν περιεργαζέσθω τὴν στολὴν τῆς ψυχῆς. Ἀκούσατε, γυναῖκες· ἀκούσατε, ἄνδρες. Οὐ τούτων ἡμῖν δεῖ τῶν ἱματίων τῶν χρυσοπάστων, τῶν τὰ ἔξωθεν ἡμῖν καλλωπιζόντων, ἀλλ' ἐκείνων τῶν τὰ ἔνδον. Ἕως ἂν ταῦτα ἔχωμεν, ἐκεῖνα περιθέσθαι δύσκολον. Οὐκ ἔστιν ὁμοῦ καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα καλλωπίζειν. Οὐκ ἔστιν ὁμοῦ καὶ μαμωνᾷ δουλεύειν, καὶ Χριστῷ ὑπακούειν ὡς χρή.

Ἀποθώμεθα τοίνυν ταύτην τὴν τυραννίδα τὴν χαλεπήν. Οὐδὲ γὰρ εἴ τις τὸν μὲν οἶκον ἐκόσμει, παραπετάσματα χρυσᾶ κρεμάσας, σὲ δὲ ἐν ῥακίοις γυμνὸν ἐποίει καθῆσθαι, πράως ἂν ἤνεγκας. Ἀλλ' ἰδοὺ νῦν τοῦτο σὺ σαυτὸν ἐργάζῃ, τὴν μὲν οἰκίαν τῆς ψυχῆς σου, τὸ σῶμα λέγω, μυρίοις παραπετάσμασι καλλωπίζων, ἐκείνην δὲ ἐν ῥακίοις ἀφεὶς καθῆσθαι. Οὐκ οἶσθα, ὅτι τὸν βασιλέα τῆς πόλεως μᾶλλον κοσμεῖσθαι δεῖ; Διά τοι τοῦτο τῇ μὲν πόλει παραπετάσματα ἐκ λίνου κατεσκεύασται, τῷ δὲ βασιλεῖ ἁλουργὶς καὶ διάδημα. Οὕτω καὶ σύ, τὸ μὲν σῶμα πολλῷ φαυλοτέρᾳ περίβαλε στολῇ, τὸν δὲ νοῦν ἁλουργίδα ἔνδυσον, καὶ στέφανον ἐπίθες αὐτῷ, καὶ κάθισον ἐπὶ ὀχήματος ὑψηλοῦ καὶ περιφανοῦς. Νῦν γὰρ τοὐναντίον ποιεῖς, τὴν μὲν πόλιν καλλωπίζων ποικίλως, τὸν δὲ βασιλέα νοῦν ἀφεὶς σύρεσθαι δεδεμένον ὀπίσω τῶν ἀλόγων παθῶν. Οὐκ ἐννοεῖς, ὅτι εἰς γάμον ἐκλήθης, καὶ Θεοῦ γάμον; οὐ λογίζῃ πῶς εἰς ταύτας τὰς παστάδας τὴν κληθεῖσαν ψυχὴν εἰσιέναι χρή, κροσσωτοῖς χρυσοῖς περιβε-

καὶ ψυχικὰ ἀνάπηροι, πρᾶγμα ποὺ εἶναι κατὰ πολὺ χειρότερον ἀπὸ τὴν ἀκρωτηρίασιν τοῦ σώματος. Σεβασθῆτε τὴν φιλανθρωπίαν αὐτοῦ ποὺ σᾶς ἐκάλεσε καὶ κανεὶς ἂς μὴ συνεχίσῃ νὰ μένῃ μὲ ρυπαρὰ ἐνδύματα, ἀλλ' ὁ καθένας ἂς φροντίζῃ διὰ τὴν στολὴν τῆς ψυχῆς του. Ἀκούσατε, γυναῖκες· ἀκούσατε, ἄνδρες. Δὲν χρειαζόμεθα αὐτὰ τὰ χρυσοῦφαντα ἐνδύματα, ποὺ μᾶς στολίζουν ἐξωτερικά, ἀλλ' ἐκεῖνα ποὺ μᾶς στολίζουν ἐσωτερικά. Ἐν ὅσῳ θὰ ἔχωμεν αὐτά, εἶναι δύσκολον νὰ ἐνδυθῶμεν ἐκεῖνα. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καλλωπίζωμεν συγχρόνως καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα. Δὲν εἶναι δυνατὸν καὶ εἰς τὸν μαμωνᾶν νὰ δουλεύῃς καὶ εἰς τὸν Χριστὸν νὰ ὑπακούῃς ὡς πρέπει.

Ἂς ἐκδιώξωμεν λοιπὸν ἀπὸ ἐπάνω μας αὐτὴν τὴν φοβερὴν τυραννίδα. Διότι οὔτε θὰ τὸ ἠνέχεσο μὲ εὐχαρίστησιν, ἐὰν κάποιος τὴν μὲν οἰκίαν του τὴν ἐστόλιζε κοσμῶν αὐτὴν μὲ χρυσᾶ παραπετάσματα, ἐσένα δὲ σὲ προσεκάλει νὰ καθήσῃς εἰς τὴν τράπεζάν του κουρελιάρην καὶ γυμνόν. Ἀλλὰ νὰ τώρα σὺ τὸ κάνεις αὐτὸ εἰς τὸν ἑαυτόν σου· τὴν μὲν οἰκίαν τῆς ψυχῆς σου, δηλαδὴ τὸ σῶμα, τὸ καλλωπίζεις μὲ ἄπειρα παραπετάσματα, τὴν δὲ ψυχήν σου τὴν ἀφήνεις νὰ κάθεται μέσα εἰς αὐτὸ μὲ κουρέλια. Δὲν γνωρίζεις, ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς πόλεως πρέπει πρὸ πάντων νὰ στολίζεται; Καὶ ἀκριβῶς διὰ τοῦτο διὰ μὲν τὴν πόλιν ἔχουν κατασκευασθῆ παραπετάσματα ἀπὸ λινόν, διὰ δὲ τὸν βασιλέα ἁλουργὶς καὶ στέμμα. Ἔτσι καὶ σύ, τὸ μὲν σῶμα ἔνδυσέ το μὲ πολὺ ἀσήμαντον στολήν, τὸν δὲ νοῦν ἔνδυσέ τον μὲ ἁλουργίδα καὶ βάλε ἐπάνω εἰς αὐτὸν στέφανον καὶ βάλε τον νὰ καθήσῃ ἐπάνω εἰς ὄχημα ὑψηλὸν καὶ περίλαμπρον. Τώρα ὅμως κάνεις τὸ ἀντίθετον· τὴν μὲν πόλιν τὴν καλλωπίζεις ποικιλοτρόπως, τὸν βασιλέα ὅμως νοῦν τὸν ἀφήνεις νὰ σύρεται δεμένος ὀπίσω ἀπὸ τὰ παράλογα πάθη. Δὲν σκέπτεσαι, ὅτι ἐκλήθης εἰς γάμον καὶ μάλιστα γάμον Θεοῦ; δὲν ἀναλογίζεσαι πῶς πρέπει νὰ εἰσέρχεται εἰς αὐτοὺς τοὺς νυμφικοὺς θαλάμους ἡ καλεσμένη ψυχή, ἐνδεδυμένη δηλαδὴ μὲ χρυσᾶ

βλημένην, πεποικιλμένην;

3. Βούλει σοι δείξω τοὺς οὕτως ἐστολισμένους; τοὺς ἔνδυμα ἔχοντας γάμου; Ἀναμνήσθητι τῶν ἁγίων ἐκείνων, ὑπὲρ ὧν πρώην ὑμῖν διελέχθην, τῶν τὰ τρίχινα ἐχόντων ἱμάτια, τῶν τὰς ἐρήμους οἰκούντων. Οὗτοι μάλιστά εἰσιν οἱ τὰ ἐνδύματα τῶν γάμων ἐκείνων ἔχοντες· καὶ δῆλον ἐντεῦθεν· ὅσας ἂν αὐτοῖς δῷς πορφυρίδας, οὐκ ἂν ἕλοιντο λαβεῖν· ἀλλ' ὥσπερ βασιλεύς, εἴ τοῦ πτωχοῦ τὰ ῥάκιά τις λαβών, κελεύει ταῦτα αὐτὸν ἐνδυθῆναι, βδελύξαιτο ἂν τὴν στολήν, οὕτω καὶ ἐκεῖνοι τὴν ἁλουργίδα τὴν ἐκείνου. Οὐδαμόθεν δὲ ἑτέρωθεν τοῦτο πάσχουσιν, ἀλλ' ἢ διὰ τὸ εἰδέναι τὸ κάλλος τῆς ἑαυτῶν στολῆς. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἁλουργὸν ἐκείνην χλανίδα διαπτύουσιν ὡς ἀράχνην. Ταῦτα γὰρ αὐτοὺς ὁ σάκκος ἐδίδαξε· καὶ γάρ εἰσιν αὐτοῦ τοῦ βουλεύοντος ὑψηλότεροι πολλῷ καὶ λαμπρότεροι. Κἂν δυνηθῇς τὰς πύλας ἀναπτύξαι τοῦ νοῦ, καὶ τὴν ψυχὴν αὐτῶν κατιδεῖν καὶ τὸν ἔνδον ἅπαντα κόσμον, κἂν εἰς τὴν γῆν καταπέσοις, οὐ φέρων τῆς εὐμορφίας τὴν λαμπηδόνα καὶ τὴν αἴγλην τῶν ἱματίων ἐκείνων καὶ τὴν ἀστραπὴν τοῦ συνειδότος αὐτῶν.

Ἔχομεν γὰρ εἰπεῖν καὶ παλαιοὺς ἄνδρας μεγάλους καὶ θαυμαστούς· ἀλλ' ἐπειδὴ τοὺς παχυτέρους τὰ δρώμενα ὑποδείγματα μᾶλλον ἐνάγει, διὰ τοῦτο ὑμᾶς καὶ ἐπὶ τὰς σκηνὰς πέμπω τῶν ἁγίων ἐκείνων. Οὐδὲν γὰρ ἔχουσι λυπηρόν, ἀλλ' ἅτε ἐν οὐρανοῖς πηξάμενοι τὰς καλύβας, οὕτω πόρρω τῶν ἐν τῷ παρόντι βίῳ μοχθηρῶν ἐσκήνωνται, στρατοπεδευόμενοι κατὰ τοῦ διαβόλου, καὶ ὥσπερ χορεύοντες, οὕτω πο-

---

19. Δηλαδὴ στὸν Χριστόν. «Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε Χριστὸν ἐνεδύσασθε».

κροσσωτὰ καί καλλωπισμένη;

3. Θέλεις νὰ σοῦ δείξω αὐτοὺς ποὺ εἶναι ἔτσι στολισμένοι; αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἔνδυμα γάμου; Ἐνθυμίσου ἐκείνους τοὺς ἁγίους, περί τῶν ὁποίων σᾶς ὡμίλησα παλαιότερα, ποὺ φοροῦν τρίχινα ἐνδύματα καὶ κατοικοῦν εἰς τὰς ἐρήμους. Αὐτοὶ κατ' ἐξοχὴν εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ φοροῦν τὰ ἐνδύματα ἐκείνων τῶν γάμων· καὶ αὐτὸ γίνεται φανερὸν ἀπὸ τὸ ἑξῆς· ὅσα δηλαδὴ βασιλικὰ ἐνδύματα καὶ ἂν τοὺς δώσῃς, δὲν θὰ ἐπροτιμοῦσαν νὰ τὰ λάβουν· ἀλλ' ὅπως ἀκριβῶς βασιλεὺς, ἐὰν κάποιος, ἀφοῦ ἐλάμβανε τὰ κουρελιασμένα ἐνδύματα τοῦ πτωχοῦ, προέτρεπεν αὐτὸν νὰ ἐνδυθῇ αὐτά, θὰ ἐβδελύσσετο τὴν στολήν, ἔτσι καὶ ἐκεῖνοι συχαίνονται τὴν βασιλικὴν στολήν. Καὶ συμβαίνει αὐτὸ εἰς αὐτοὺς ὄχι διὰ κάποιαν ἄλλην αἰτίαν, ἀλλὰ διὰ τὸ ὅτι γνωρίζουν τὸ κάλλος τῆς ἰδικῆς των στολῆς[19]. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ βασιλικὸν ἐκεῖνο ἔνδυμα τὰ περιφρονοῦν ὡσὰν ἀράχνην. Καὶ ὅλα αὐτὰ βέβαια τοὺς τὰ ἐδίδαξεν ὁ σάκκος ποὺ φοροῦν· καθ' ὅσον εἶναι πολὺ πιὸ ὑψηλότεροι καὶ λαμπρότεροι καὶ ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἴδιον τὸν βασιλέα. Καὶ ἂν ἠμπορέσῃς ν' ἀνοίξῃς τὰς πύλας τοῦ νοῦ των καὶ νὰ ἐξετάσῃς τὴν ψυχήν των καὶ ὅλον τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον των, καὶ ἂν ἀκόμη ἤθελες κατέλθῃ εἰς τὴν γῆν, δὲν θὰ ἠμπορέσῃς ν' ἀνθέξῃς τὴν λαμπρότερα τῆς ὀμορφιᾶς των καὶ τὴν λάμψιν τῶν ἐνδυμάτων ἐκείνων καὶ τὴν ἀπαστράπτουσαν συνείδησίν των.

Ἠμποροῦμεν βέβαια καὶ παλαιοὺς ἄνδρας ν' ἀναφέρωμεν μεγάλους καὶ θαυμαστούς, ἐπειδὴ ὅμως τοὺς πνευματικὰ ἀνωρίμους τοὺς παρακινοῦν κατὰ πολὺ περισσότερον τὰ βλεπόμενα πράγματα, διὰ τοῦτο σᾶς παραπέμπω πρὸς τὰς σκηνὰς ἐκείνων τῶν ἁγίων. Διότι αὐτοὶ δὲν ἔχουν τίποτε τὸ λυπηρόν; ἀλλ' ἐπειδὴ ἔστησαν τὰς καλύβας των εἰς τοὺς οὐρανούς, ἔχουν κατασκηνώσει πάρα πολὺ μακρυὰ ἀπὸ τὰ δυσάρεστα τῆς παρούσης ζωῆς καί, συναθροίζοντες στρατὸν ἐναντίον τοῦ διαβόλου, πολεμοῦν αὐτὸν ὡσὰν νὰ χορεύουν.

λεμοῦσιν αὐτῷ. Διά τοι τοῦτο καλύβας πηξάμενοι, πόλεις καὶ ἀγορὰς καὶ οἰκίας ἔφυγον. Τὸν γὰρ πολεμοῦντα οὐκ ἔνι ἐν οἰκίᾳ καθῆσθαι, ἀλλὰ σχεδιάσαντα τὴν οἴκησιν, ὡς μέλλοντα εὐθέως ἐπανίστασθαι, οὕτω κατοικεῖν.

Τοιοῦτοι ἐκεῖνοι πάντες, ἀπεναντίας ἡμῖν. Ἡμεῖς μὲν γὰρ οὐχ ὡς ἐν στρατοπέδῳ, ἀλλ' ὡς ἐν πόλει εἰρηνικῇ ζῶμεν. Τίς γὰρ ἐπὶ στρατοπέδου ποτὲ θεμελίους καταβάλλεται, καὶ οἰκίαν οἰκοδομεῖται, ἣν μικρὸν ὕστερον ἀπολιμπάνειν μέλλει; Οὐκ ἔστιν οὐδείς· ἀλλὰ κἂν ἐπιχειρήσῃ τις, ὡς προδότης ἀναιρεῖται. Τίς ἐπὶ στρατοπέδου πλέθρα γῆς ὠνεῖται, καὶ πραγματείας συντίθησιν; Οὐκ ἔστιν οὐδείς· καὶ μάλα εἰκότως. Πολεμῆσαι γάρ, φησί, παραγέγονας, οὐ καπηλεῦσαι. Τί τοίνυν φιλοπονεῖς περὶ τὸν τόπον, ὃν μικρὸν ὕστερον ἀφήσεις; Ὅταν ἀπέλθωμεν εἰς τὴν πατρίδα, ταῦτα ποίει. Ταῦτα καὶ σοὶ λέγω νῦν ἐγώ. Ὅταν ἀναχωρήσωμεν εἰς τὴν πόλιν τὴν ἄνω, ταῦτα ποίει· μᾶλλον δὲ οὐδέν σοι δεῖ πόνων ἐκεῖ· λοιπὸν ὁ βασιλεύς σοι πάντα ἐργάσεται. Ἐνταῦθα δὲ ἀρκεῖ τάφρον περιελάσαι μόνον καὶ χάρακα πήξασθαι· οἰκοδομῆς δὲ οὐδεμία χρεία. Ἄκουσον οἷος τῶν ἁμαξοβίων Σκυθῶν ὁ βίος, οἵαν τοὺς νομάδας φασὶν ἔχειν διαγωγήν.

Οὕτω τοὺς Χριστιανοὺς ζῆν ἔδει· περιϊέναι τὴν οἰκουμένην, πολεμοῦντας τῷ διαβόλῳ, αἰχμαλώτους ῥυομένους τοὺς ὑπ' ἐκείνου κατεχομένους καὶ πάντων ἀπηλλάχθαι τῶν βιωτικῶν. Τί κατασκευάζεις οἰκίαν, ἄνθρωπε, ἵνα μᾶλλον σαυτὸν δήσῃς; Τί κατορύττεις θησαυρόν, καὶ καλεῖς κατὰ σαυτοῦ τὸν πολέμιον; τί περιβάλλεις τείχη, καὶ σαυτῷ κα-

20. Αὐτοὶ δὲν εἶχον μόνιμον κατοικίαν, ἀλλὰ μετεκινοῦντο διαρκῶς ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, μεταφέροντες τὰ πράγματά των ἐπάνω εἰς ἅμαξαν ἐξ οὗ καὶ ἁαξόβιοι καλοῦνται ὑπὸ τοῦ Χρυσοστόμου.

Διὰ τοῦτο λοιπόν, στήσαντες καλύβας, ἐγκατέλειψαν πόλεις καὶ ἀγορὰς καὶ οἰκίας. Διότι αὐτὸς ποὺ πολεμᾷ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κάθεται εἰς τὴν οἰκίαν του, ἀλλὰ νὰ κτίζῃ τὴν κατοικίαν του ὡσὰν νὰ πρόκειται ν' ἀναχωρήσῃ ἀπ' αὐτὴν ἀμέσως καὶ κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον νὰ κατοικῇ εἰς αὐτήν.

Τέτοιοι ἦσαν ὅλοι ἐκεῖνοι, μὲ ἐμᾶς ὅμως συμβαίνει τὸ ἐντελῶς ἀντίθετον. Καθ' ὅσον ἡμεῖς ζῶμεν ὄχι ὡσὰν εἰς στρατόπεδον, ἀλλ' ὡσὰν εἰς πόλιν εἰρηνικήν. Διότι ποῖος ποτὲ εἰς στρατόπεδον θέτει θεμέλια καὶ κτίζει οἰκίαν, τὴν ὁποίαν πρόκειται μετὰ ἀπὸ ὀλίγον νὰ ἐγκαταλείψῃ; Δὲν ὑπάρχει κανείς, ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ἐπιχειρήσῃ κανεὶς νὰ τὸ κάνῃ, φονεύεται ὡσὰν προδότης. Ποῖος ἀγοράζει μέσα εἰς τὸν χῶρον τοῦ στρατοπέδου ὡρισμένην ἔκτασιν γῆς καὶ ἐγκαθιστᾷ εἰς αὐτὴν ἐμπορικὴν ἐπιχείρησιν; Δὲν ὑπάρχει κανείς· καὶ κατὰ πολὺ φυσικὸν λόγον· διότι, λέγει, ἦλθες νὰ πολεμήσῃς καὶ ὄχι ν' ἀσχοληθῇς μὲ ἐμπόριον. Διατί λοιπὸν κοπιάζεις διὰ τὸν τόπον, τὸν ὁποῖον μετὰ ἀπὸ ὀλίγον θὰ τὸν ἐγκαταλείψῃς; Ὅταν θὰ μεταβῶμεν εἰς τὴν πατρίδα τότε κάμνε αὐτά. Τὰ ἴδια σὲ συμβουλεύω καὶ ἐγὼ τώρα. Ὅταν φύγωμεν καὶ μεταβῶμεν εἰς τὴν οὐράνιον πόλιν, τότε κάμνε τα αὐτά· ἢ καλύτερα ἐκεῖ δὲν χρειάζεσαι κανένα κόπον· διότι ἐκεῖ ὅλα θὰ σοῦ τὰ κάνῃ ὁ βασιλεύς σου. Ἐδῶ σοῦ εἶναι ἀρκετὸν ν' ἀνοίξῃς ἕνα μόνον αὐλάκι καὶ νὰ στήσῃς ἕνα πάσσαλον καὶ δὲν χρειάζεται νὰ κατασκευάσῃς καμμίαν οἰκοδομήν. Ἀναλογίσου ποῖος εἶναι ὁ τρόπος ζωῆς τῶν ἁμαξοβίων Σκυθῶν[10], ποὺ ὁμοιάζει μὲ τὴν ζωὴν τῶν νομάδων.

Ἔτσι ἔπρεπε καὶ οἱ Χριστιανοὶ νὰ ζοῦν· νὰ περιέρχωνται τὴν οἰκουμένην, νὰ πολεμοῦν τὸν διάβολον, νὰ ἐλευθερώνουν ἐκείνους ποὺ συνελήφθησαν ὑπ' αὐτοῦ αἰχμάλωτοι καὶ νὰ εἶναι ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ ὅλας τὰς κοσμικὰς φροντίδας. Διατί κτίζεις, ἄνθρωπε, οἰκίαν, διὰ νὰ δέσῃς περισσότερον τὸν ἑαυτόν σου; Διατί κρύπτεις μέσα εἰς τὴν γῆν θησαυρὸν καὶ καλεῖς ἐναντίον σου τὸν ἐχθρόν; διατί περιβάλλεις μὲ τείχη τὴν οἰκίαν σου καὶ κατασκευάζεις φυ-

τασκευάζεις φυλακήν; Εἰ δὲ δύσκολα ταῦτα εἶναί σοι δοκεῖ, ἀπέλθωμεν πρὸς τὰς ἐκείνων σκηνάς, ἵνα διὰ τῶν ἔργων μάθωμεν τὴν εὐκολίαν. Καλύβας γὰρ ἐκεῖνοι πηξάμενοι, κἂν ἀποστῆναι δέῃ τούτων, οὕτως ἀφίστανται, ὥσπερ οἱ στρατιῶται ἐν εἰρήνῃ τὸ στρατόπεδον ἀφέντες. Καὶ γὰρ οὕτως ἐσκήνωται, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ ἥδιον. Καὶ γὰρ ἥδιον ἰδεῖν ἐρημίαν σκηνὰς ἔχουσαν μοναχῶν συνεχεῖς, ἢ στρατιώτας ἐν στρατοπέδῳ παραπετάσματα τείνοντας καὶ δόρατα πηγνυμένους καὶ τῆς τῶν δοράτων αἰχμῆς φάρη κροκωτὰ ἐξαρτῶντας, καὶ πλῆθος ἀνθρώπων χαλκᾶς ἐχόντων κεφαλάς, καὶ πολὺ τῶν ἀσπίδων ἀστράπτοντας τοὺς ὀμφαλούς, καὶ σιδήρῳ τεθωρακισμένους ὅλους διόλου, καὶ βασίλεια ἐσχεδιασμένα, καὶ πεδίον ἡπλωμένον πολύ, καὶ ἀριστοποιουμένους καὶ αὐλοῦντας. Οὐδὲ γὰρ οὕτω τερπνὸν τὸ θέατρον τοῦτο, οἷον ὃ ἐγὼ λέγω νῦν. Ἂν γὰρ ἀπέλθωμεν εἰς τὴν ἔρημον, καὶ ἴδωμεν τῶν τοῦ Χριστοῦ στρατιωτῶν τὰς σκηνάς, οὐ παραπετάσματα τεινόμενα ὀψόμεθα, οὐδὲ αἰχμὰς δοράτων, οὐδὲ πέπλους χρυσοῦς θόλον βασιλικὴν ποιοῦντας, ἀλλ᾽ οἷον ἂν εἴ τις ἐν γῇ πολλῷ ταύτης μακροτέρᾳ καὶ ἀπείρῳ πολλοὺς ἔτεινεν οὐρανούς, καινὸν καὶ φρικῶδες ἂν ἔδειξε τὸ θέατρον, οὕτω καὶ ἐκεῖ θεάσασθαι ἔνι. Οὐδὲν γὰρ αὐτῶν τὰ καταγώγια χεῖρον τῶν οὐρανῶν διάκεινται· καὶ γὰρ ἄγγελοι κατάγονται πρὸς αὐτοὺς καὶ ὁ τῶν ἀγγέλων Δεσπότης. Εἰ γὰρ πρὸς τὸν Ἀβραὰμ ἦλθον, ἄνδρα γυναῖκα ἔχοντα καὶ παιδία τρέφοντα, ἐπειδὴ φιλόξενον εἶδον· ὅταν πολλῷ πλείονα εὕρωσιν ἀρετήν, καὶ ἄνθρωπον σώματος ἀπαλλα-

λακὴν διὰ τὸν ἑαυτόν σου; Ἐὰν δὲ αὐτὰ σοῦ φαίνονται δύσκολα, ἂς μεταβῶμεν πρὸς τὰς σκηνὰς ἐκείνων, ὥστε διὰ τῶν ἔργων νὰ γνωρίσωμεν τὴν εὐκολίαν. Διότι ἐκεῖνοι στήσαντες καλύβας, καὶ ἂν ἀκόμη χρειασθῇ ν' ἀποχωρισθοῦν αὐτάς, μὲ τόσην εὐκολίαν τὰς ἐγκαταλείπουν, ὅπως ἀκριβῶς οἱ στρατιῶται ἐγκαταλείπουν ἐν καιρῷ εἰρήνης τὸ στρατόπεδον. Πράγματι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔχουν στήσει τὰς σκηνάς των, μᾶλλον δὲ καὶ μὲ πολὺ μεγαλυτέραν εὐχαρίστησιν. Καθ' ὅσον εἶναι εὐχάριστον νὰ βλέπῃς μίαν ἔρημον τοποθεσίαν νὰ ἔχῃ συνεχεῖς σκηνὰς τῶν μοναχῶν, παρὰ στρατιώτας νὰ στήνουν ἀντίσκηνα εἰς στρατόπεδον καὶ νὰ θέτουν μέσα εἰς τὴν γῆν δόρατα καὶ νὰ κρεμοῦν ἀπὸ τὴν αἰχμὴν τῶν δοράτων κροκοβαμένους χιτῶνας, καὶ πλῆθος ἀνθρώπων ποὺ φοροῦν χάλκινα κράνη καὶ ν' ἀπαστράπτουν εἰς μεγάλον βαθμὸν αἱ στραγγύλαι ἐπιφάνειαι τῶν ἀσπίδων, καὶ νὰ εἶναι ἐντελῶς καλυμμένοι μὲ σιδηρένιους θώρακας, καὶ κτίρια ἀρχιτεκτονικὰ κατασκευασμένα, καί μεγάλην ἔκτασιν στρατοπέδου, καὶ στρατιώτας ἄλλους μὲν νὰ τρώγουν καὶ ἄλλους νὰ διασκεδάζουν. Πράγματι αὐτὸ τὸ θέαμα δὲν εἶναι τόσον εὐχάριστον, ὅσον αὐτὸ ποὺ ἐγὼ σᾶς περιγράφω τώρα. Διότι ἐὰν μεταβῶμεν εἰς τὴν ἔρημον καὶ ἰδοῦμεν τὰς σκηνὰς τῶν στρατιωτῶν τοῦ Χριστοῦ, δὲν θὰ ἰδοῦμεν στημένας σκηνάς, οὔτε αἰχμὰς δοράτων, οὔτε χρυσᾶ πέπλα, παριστάνοντα βασιλικὰς αἰθούσας, ἀλλ' ὅπως ἀκριβῶς, ἐὰν κάποιος ἐτέντωνε πολλοὺς οὐρανοὺς εἰς γῆν πολὺ πιὸ μεγάλην ἀπὸ αὐτὴν καὶ ἀπέραντον, θὰ παρουσίαζε ἕνα παράδοξον καὶ φρικιαστικὸν θέαμα, τὰ ἴδια ἀκριβῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἰδῇ κανεὶς καὶ ἐκεῖ. Διότι τὰ καταγώγια τῶν ἀσκητῶν δὲν εἶναι ὡς πρὸς τίποτε κατώτερα τῶν οὐρανῶν, καθ' ὅσον κατεβαίνουν πρὸς αὐτοὺς ἄγγελοι καθὼς καὶ ὁ Κύριος τῶν ἀγγέλων. Διότι, ἐὰν ἦλθον εἰς τὸν Ἀβραάμ, ποὺ ἦτο ἄνθρωπος ἔγγαμος καὶ πατὴρ τέκνων ἐπειδὴ τὸν εἶδον φιλόξενον, πολὺ περισσότερον κατέρχονται ἐδῶ καὶ ψάλλουν τὴν πρέπουσαν εἰς αὐτοὺς ὑμνῳδίαν, ὅταν εὕρουν περισ-

γέντα, καὶ ἐν σαρκὶ σαρκὸς ὑπερορῶντα, πολλῷ μᾶλλον ἐνταῦθα διατρίβουσι, καὶ χορεύουσι τὴν αὐτοῖς πρέπουσαν χορείαν. Καὶ γὰρ τράπεζα παρ' ἐκείνοις πάσης πλεονεξίας καθαρά, καὶ φιλοσοφίας μεστή.

Οὐχ αἱμάτων χείμαρροι παρ' αὐτοῖς, οὐδὲ κρεῶν κατακοπαί, οὐδὲ καρηβαρίαι, οὐδὲ καρυκεῖαι, οὐδὲ κνῖσαι παρ' αὐτοῖς ἀηδεῖς, οὐδὲ καπνὸς ἀτερπής, οὐδὲ δρόμοι καὶ θόρυβοι καὶ ταραχαὶ καὶ κραυγαὶ ἐπαχθεῖς, ἀλλ' ἄρτος καὶ ὕδωρ· τὸ μὲν ἐκ πηγῆς καθαρᾶς, τὸ δὲ ἀπὸ πόνων δικαίων. Εἰ δέ που καὶ φιλοτιμότερον ἑστιάσασθαι βουληθεῖεν, ἀκρόδρυα ἡ φιλοτιμία γίνεται· καὶ μείζων ἐνταῦθα ἡ ἡδονή, ἢ ἐν ταῖς βασιλικαῖς τραπέζαις. Οὐδεὶς ἐνταῦθα φόβος καὶ τρόμος, οὐκ ἄρχων ἐνεκάλεσεν, οὐ γυνὴ παρώξυνεν, οὐ παιδίον εἰς ἀθυμίαν ἐνέβαλεν, οὐ γέλως ἄτακτος ἐξέλυσεν, οὐ κολάκων πλῆθος ἐφύσησεν· ἀλλ' ἀγγέλων ἐστὶν ἡ τράπεζα, πάσης τοιαύτης ταραχῆς ἀπηλλαγμένη. Καὶ στιβὰς αὐτοῖς χόρτος ἁπλῶς ὑπόκειται, καθάπερ ἐν ἐρήμῳ ἀριστοποιῶν ὁ Χριστὸς ἐποίησε. Πολλοὶ δὲ οὐδὲ ὑπωρόφιοι τοῦτο ποιοῦσιν, ἀλλ' ἀντὶ στέγης τὸν οὐρανὸν ἔχουσι, καὶ τὴν σελήνην ἀντὶ φωτὸς λύχνου, οὐ δεομένου ἐλαίου, οὐδὲ τοῦ διακονησομένου· ἐκείνοις μόνοις ἀξίως ἄνωθεν αὕτη φαίνει.

4. Ταύτην καὶ ἄγγελοι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τὴν τράπεζαν θεωροῦντες, τέρπονται καὶ ἥδονται. Εἰ γὰρ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι χαίρουσιν, ἐπὶ δικαίοις τοσούτοις μιμουμένοις αὐτοὺς τί οὐκ ἐργάσονται; Οὐκ ἔστιν ἐκεῖ δεσπότης καὶ δοῦλος· πάντες δοῦλοι, πάντες ἐλεύθεροι. Καὶ μὴ νομίσῃς αἴνιγμα εἶναι τὸ εἰρημένον· καὶ γὰρ δοῦλοι ἀλλήλων, καὶ δεσπόται ἀλλήλων εἰσίν. Οὐκ ἔστιν ἑσπέρας καταλαβού-

---

21. **Ἀκρόδρυα: καρποὶ ὀπωροφόρων δένδρων καὶ ἰδίως αὐτοὶ ποὺ μετὰ τὴν ὡρίμανσιν ἔχουν ξυλῶδες καὶ σκληρὸν κέλυφος, ὡς κάστανα, ξυλοκέρατα κλπ.**
22. **Λουκᾶ 15, 7.**

σοτέραν ἀρετὴν καὶ ἄνθρωπον ποὺ ἀπηλλάγη τοῦ σώματος καὶ ποὺ περιφρονεῖ τὴν σάρκα, ἂν καὶ περιβάλλεται ἀπὸ τὴν σάρκα. Καθ' ὅσον καὶ τράπεζα παρατίθεται εἰς αὐτοὺς ποὺ εἶναι καθαρὰ ἀπὸ κάθε πλεονεξίαν καὶ γεμάτη μὲ φιλοσοφίαν.

Δὲν ὑπάρχουν εἰς αὐτοὺς χείμαρροι αἱμάτων, οὔτε τεμάχια κρεάτων, οὔτε κεφαλόπονοι, οὔτε φαγητὰ καρυκευμένα, οὔτε ἀηδιαστικαὶ ὀσμαὶ ψητῶν, οὔτε δυσάρεστος καπνός, οὔτε δρόμοι καὶ θόρυβοι καὶ ταραχαὶ καὶ θόρυβοι ἐνοχλητικοί, ἀλλ' ὑπάρχει ψωμὶ καὶ νερό, τὸν μὲν νερὸ προερχόμενον ἀπὸ πηγὴν καθαράν, τὸ δὲ ψωμὶ ἀπὸ κόπους δικαίους. Ἐὰν ὅμως ἤθελον ἐπιθυμήσει νὰ φάγουν καὶ κάτι ἐπὶ πλέον, ἡ ἐπιθυμία αὐτὴ ἐκπληρώνεται μὲ ἀκρόδρυα[21], καὶ εἶναι μεγαλυτέρα ἡ ἡδονὴ εἰς τὰς τραπέζας αὐτάς, παρὰ εἰς τὰς βασιλικὰς τραπέζας. Διότι δὲν ὑπάρχει ἐδῶ κανεὶς φόβος καὶ τρόμος, οὔτε κατηγορία ἄρχοντος, οὔτε ἐρεθισμὸς ἐκ μέρους γυναικός, οὔτε παιδὶ ποὺ νὰ προκαλῇ στενοχώριαν, οὔτε συμβαίνουν γέλια ἀπρεπῆ, οὔτε ὑπερηφάνεια προερχομένη ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν κολάκων, ἀλλ' ἡ τράπεζα εἶναι ἀγγελική, ἀπηλλαγμένη ἀπὸ κάθε παρομοίαν ταραχήν. Καὶ διὰ στρῶμα χρησιμοποιοῦν ἁπλῶς χόρτα, ὅπως ἀκριβῶς συνέβη εἰς τὴν ἔρημον, ὅταν ὁ Χριστὸς παρέθεσε τράπεζαν (πολλαπλασιάζων τοὺς ἄρτους). Πολλοὶ δὲ δὲν χρησιμοποιοῦν οὔτε καὶ ὑπόστεγον, ἀλλ' ἔχουν ἀντὶ στέγης τὸν οὐρανόν, καὶ τὴν σελήνην ἀντὶ λυχναριοῦ φωτός, ποὺ δὲν χρειάζεται λάδι οὔτε καὶ ὑπηρέτην· μόνον εἰς ἐκείνους φωτίζει ἀπὸ ὑψηλὰ ἐπαξίως.

4. Αὐτὴν τὴν τράπεζαν βλέποντες καὶ οἱ ἄγγελοι ἀπὸ τὸν οὐρανόν, χαίρονται καὶ εὐχαριστιοῦνται. Διότι, ἐὰν χαίρωνται ὅταν μετανοῇ ἕνας ἁμαρτωλός[22], τί δὲν θὰ κάνουν ὅταν τόσοι πολλοὶ μιμοῦνται αὐτούς; Δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ κύριος καὶ δοῦλος· ὅλοι εἶναι δοῦλοι, ὅλοι εἶναι ἐλεύθεροι. Καὶ μὴ θεωρήσῃς αὐτὸν τὸν λόγον ὡσὰν αἴνιγμα, διότι αὐτοὶ πράγματι εἶναι μεταξύ των καὶ δοῦλοι καὶ κύριοι ὁμοίως. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔλθῃ ἑσπέρας καὶ νὰ τοὺς εὕρῃ νὰ

σης ἐν κατηφείᾳ γενέσθαι, ὅπερ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων πάσχουσι, τὰς ἐκ τῶν μεθημερινῶν κακῶν ἀναλογιζόμενοι φροντίδας. Οὐκ ἔστι μετὰ τὸ δεῖπνον μεριμνῆσαι λῃστὰς καὶ ἀποκλεῖσαι θύρας καὶ ἐπιθεῖναι μοχλούς, οὐδὲ τἄλλα δεῖσαι, ἃ πολλοὶ δεδοίκασι, τοὺς λύχνους μετὰ ἀκριβείας κοιμίζοντες, μή που σπινθὴρ ἐμπρήσῃ τὴν οἰκίαν. Καὶ ἡ διάλεξις δὲ αὐτοῖς τῆς αὐτῆς γέμει γαλήνης. Οὐ γὰρ ταῦτα, ἅπερ ἡμεῖς διαλεγόμεθα, φθέγγονται, τὰ μηδὲν πρὸς ἡμᾶς· ὁ δεῖνα γέγονεν ἄρχων, ὁ δεῖνα ἐπαύσατο τῆς ἀρχῆς, ὁ δεῖνα ἐτελεύτησε καὶ τὸν κλῆρον διεδέξατο ἕτερος, καὶ ὅσα τοιαῦτα· ἀλλ' ἀεὶ περὶ τῶν μελλόντων φθέγγονται καὶ φιλοσοφοῦσι· καὶ ὥσπερ ἑτέραν οἰκοῦντες οἰκουμένην, ὥσπερ εἰς αὐτὸν μεταστάντες τὸν οὐρανόν, ὥσπερ ἐκεῖ ζῶντες, οὕτω τὰ ἐκεῖ πάντα διαλέγονται, περὶ τῶν κόλπων τοῦ Ἀβραάμ, περὶ τῶν στεφάνων τῶν ἁγίων, περὶ τῆς μετὰ Χριστοῦ χορείας· καὶ τῶν παρόντων αὐτοῖς οὐδὲ μνήμη τις, οὐδὲ λόγος· ἀλλ' ὥσπερ ἡμεῖς οὐκ ἂν ἀξιώσαιμέν τι εἰπεῖν περὶ ὧν οἱ μύρμηκες κατὰ τὰς ὀπὰς καὶ τοὺς χηραμοὺς πράττουσιν, οὕτως οὐδὲ ἐκεῖνοι, τί ποιοῦμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ περὶ τοῦ βασιλέως τοῦ ἄνω, περὶ τοῦ πολέμου τοῦ ἐν χερσί, περὶ τῶν τοῦ διαβόλου μηχανημάτων, περὶ τῶν κατορθωμάτων ὧν οἱ ἅγιοι κατώρθωσαν.

Τί τοίνυν πρὸς ἐκείνους ἡμεῖς παραβαλλόμενοι μυρμήκων διενηνόχαμεν; Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνοι τῶν σωματικῶν ἐπιμελοῦνται, οὕτω καὶ ἡμεῖς· καὶ εἴθε τούτων μόνων ἡμεῖς· νῦν δὲ καὶ πολλῷ χειρόνων. Οὐ γὰρ τῶν ἀναγκαίων ἐπιμελούμεθα μόνον, καθάπερ ἐκεῖνοι, ἀλλὰ καὶ τῶν περιττῶν.

εἶναι στενοχωρημένοι, πρᾶγμα ποὺ παθαίνουν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους σκεπτόμενοι τὰς φροντίδας τῶν καθημερινῶν κακῶν. Δὲν εἶναι ἀνάγκη μετὰ τὸ δεῖπνον νὰ φροντίσουν ν' ἀσφαλισθοῦν ἀπὸ λῃστὰς καὶ νὰ κλείσουν τὰς θύρας, καὶ νὰ θέσουν μοχλούς, οὔτε νὰ φοβηθοῦν ὅλα τὰ ἄλλα, ποὺ φοβοῦνται πολλοί, σβήνοντες μὲ πολλὴν προσοχὴν τὰ λυχνάρια μὴ τυχὸν κάποιος σπινθὴρ προκαλέσῃ πυρκαϊὰν εἰς τὴν οἰκίαν. Ἀλλὰ καὶ ἡ μεταξύ των συζήτησις εἶναι γεμάτη ἀπὸ τὴν ἰδίαν γαλήνην. Διότι δὲν συζητοῦν αὐτὰ ποὺ συζητοῦμεν ἐμεῖς, ποὺ δὲν μᾶς ἐνδιαφέρουν καθόλου, ὅπως ἐπὶ παραδείγματι ὁ τάδε ἔγινεν ἄρχων, ὁ τάδε ἔχασε τὴν ἐξουσίαν, ὁ τάδε ἀπέθανε καὶ ἄλλος ἐκληρονόμησε τὴν περιουσίαν του καὶ τόσα παρόμοια, ἀλλὰ συνεχῶς συζητοῦν καὶ φιλοσοφοῦν διὰ τὰ μελλοντικὰ πράγματα· καὶ ὡσὰν νὰ κατοικοῦν εἰς ἄλλην οἰκουμένην, ὡσὰν νὰ μετέβησαν εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανόν, ὡσὰν νὰ ζοῦν ἐκεῖ, ἔτσι συζητοῦν ὅλα τὰ σχετικὰ μὲ ἐκεῖ, τὰ περὶ τῶν κόλπων δηλαδὴ τοῦ Ἀβραάμ, περὶ τῶν στεφάνων τῶν ἁγίων, περὶ τῆς χορείας τοῦ Χριστοῦ· καὶ καμμία σκέψις δὲν δημιουργεῖται εἰς αὐτοὺς διὰ τὰ κοσμικὰ πράγματα, οὔτε καὶ συζητοῦν τίποτε σχετικόν, ἀλλ' ὅπως ἀκριβῶς ἐμεῖς δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ θελήσωμεν νὰ εἴπουμεν κάτι δι' ἐκεῖνα ποὺ κάνουν τὰ μυρμήγκια μέσα εἰς τὰς ὀπὰς καὶ τὰς φωλεάς των, ἔτσι οὔτε καὶ ἐκεῖνοι ἀσχολοῦνται μὲ ἐκεῖνα ποὺ κάμνομεν ἐμεῖς, ἀλλὰ συζητοῦν περὶ τοῦ οὐρανίου βασιλέως, περὶ τοῦ πολέμου ποὺ προβάλλει ἐμπρός των, περὶ τῶν μηχανορραφιῶν τοῦ διαβόλου, περὶ τῶν κατορθωμάτων ποὺ ἐπέτυχον οἱ ἅγιοι.

Ὡς πρὸς τί λοιπὸν διαφέρομεν ἐμεῖς ἀπὸ τὰ μυρμήγκια, συγκρινόμενοι πρὸς ἐκείνους; Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνα φροντίζουν διὰ τὰ σωματικὰ πράγματα, ἔτσι καὶ ἐμεῖς· καὶ μακάρι νὰ ἐφροντίζαμεν μόνον δι' αὐτά, ἐνῷ ἐμεῖς τώρα φροντίζομεν διὰ πολὺ πιὸ χειρότερα. Διότι δὲν φροντίζομεν μόνον διὰ τὰ ἀναγκαῖα, ὅπως ἀκριβῶς τὰ μυρμήγκια, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ περιττά. Καθ' ὅσον ἐκεῖνα μὲν χρησιμοποιοῦν τρό-

Οἱ μὲν γὰρ πόρον παντὸς ἐγκλήματος ἀπηλλαγμένον μετέρχονται· ἡμεῖς δὲ πᾶσαν πλεονεξίαν· καὶ οὐδὲ τὰ μυρμήκων μιμούμεθα, ἀλλὰ τὰ τῶν λύκων, τὰ τῶν παρδάλεων· μᾶλλον δὲ καὶ ἐκείνων χείρους. Ἐκείνοις μὲν γὰρ ἡ φύσις οὕτως ἔδωκε τρέφεσθαι· ἡμᾶς δὲ λόγῳ καὶ ἰσονομίᾳ τετίμηκεν ὁ Θεός, καὶ τῶν θηρίων γεγόναμεν χείρους. Καὶ ἡμεῖς μὲν τῶν ἀλόγων χείρους, ἐκεῖνοι δὲ τῶν ἀγγέλων ἴσοι, ξένοι καὶ παρεπίδημοι τῶν ἐνταῦθα ὄντες· καὶ πάντα αὐτοῖς ἐνήλλακται πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἐνδύματα, καὶ τροφή, καὶ οἰκία, καὶ ὑποδήματα, καὶ λαλιά. Καὶ εἴ τις ἐκείνων ἤκουσε διαλεγομένων καὶ ἡμῶν, τότε ἂν ἔγνω καλῶς πῶς οἱ μὲν οὐρανοπολῖται, ἡμεῖς δὲ οὐδὲ τῆς γῆς ἄξιοι. Διὰ δὴ τοῦτο, ἐπειδάν τις ἀξίωμα περιβεβλημένος πρὸς αὐτούς, τότε μάλιστα ἐλέγχεται ὁ τῦφος ἅπας. Ὁ γὰρ γηπόνος ἐκεῖνος, καὶ ὁ πάντων ἄπειρος τῶν βιωτικῶν, τοῦ στρατηγοῦ καὶ μέγα ἐπὶ τῇ ἀρχῇ φρονοῦντος πλησίον κάθηται ἐπὶ στιβάδος, ἐπὶ προσκεφαλαίου ρυπῶντος. Οὐ γάρ εἰσιν οἱ αἴροντες αὐτὸν καὶ φυσῶντες, ἀλλὰ ταὐτὸν γίνεται, οἷον ἂν εἴ τις παρὰ χρυσοχόον ἔλθοι καὶ ροδωνιάν· καὶ γὰρ καὶ ἀπὸ τοῦ χρυσίου καὶ ἀπὸ τῶν ρόδων δέχεταί τινα λαμπηδόνα· οὕτω κἀκεῖνοι, ἀπὸ τῆς αὐτῆς τῆς τούτων κερδαίνοντες μικρόν, τῆς ἀπονοίας τῆς ἔμπροσθεν ἐπαλλάττονται. Καὶ ὥσπερ εἴ τις εἰς ὑψηλὸν ἔλθοι τόπον, κἂν σφόδρα βραχὺς ᾖ, ὑψηλὸς φαίνεται, οὕτω καὶ οὗτοι, πρὸς τὰς ὑψηλὰς αὐτῶν ἐρχόμενοι διανοίας, τοιοῦτοι φαίνονται, ἕως ἂν ἐκεῖ μένωσι, κατελθόντες δὲ ταπεινοῦνται

πους πρὸς ἐξεύρεσιν τῶν ἀναγκαίων ἀπηλλαγμένα ἀπὸ κάθε κατηγορίαν, ἐνῷ ἐμεῖς χρησιμοποιοῦμεν κάθε μορφὴν πλεονεξίας· καὶ οὔτε τὰ ἔργα τῶν μυρμηγκιῶν μιμούμεθα, ἀλλὰ τὰ ἔργα τῶν λύκων, τῶν λεοπαρδάλεων, μᾶλλον δὲ εἴμεθα χειρότεροι καὶ ἀπὸ ἐκείνους. Διότι ἐκεῖνα ἡ φύσις ἔτσι τὰ ἔκανε νὰ τρέφωνται, ἐνῷ ἐμᾶς ὁ Θεὸς μᾶς ἐτίμησε μὲ λόγον καὶ ἰσονομίαν, καὶ ὅμως ἐγίναμεν χειρότεροι ἀπὸ τὰ θηρία. Καὶ ἐμεῖς μὲν εἴμεθα χειρότεροι ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα, ἐνῷ οἱ ἀσκηταὶ εἶναι ἴσοι μὲ τοὺς ἀγγέλους, ζῶντες ὡσὰν ξένοι καὶ παρεπίδημοι εἰς τὴν γῆν, καὶ ὡς πρὸς ὅλα διαφέρουν αὐτοὶ ἀπὸ ἐμᾶς, εἰς τὰ ἐνδύματα, τὴν τροφήν, τὴν οἰκίαν, τὰ ὑποδήματα, τὴν ὁμιλίαν. Καὶ ἐὰν κάποιος ἤκουσε καὶ ἐκείνους νὰ συζητοῦν καὶ ἐμᾶς, τότε θὰ ἠμποροῦσε ν' ἀντιληφθῇ πλήρως, πῶς, ἐκεῖνοι μὲν εἶναι οὐρανοπολῖται, ἐνῷ ἐμεῖς δὲν ἀξίζομεν οὔτε νὰ ζῶμεν εἰς τὴν γῆν. Διὰ τοῦτο λοιπόν, ἐὰν κάποιος ἀξιωματοῦχος μεταβῇ πρὸς αὐτούς, τότε κατ' ἐξοχὴν ἐλέγχεται ἡ ὅλη ἀνθρωπίνη ἀλαζονεία. Διότι ἐκεῖνος ὁ γεωργὸς καὶ ποὺ εἶναι ἄπειρος ἀπὸ κάθε τι βιωτικόν, κάθεται κοντὰ εἰς τὸν στρατηγόν, ποὺ θεωρεῖ τὸν ἑαυτόν του μέγαν λόγῳ τοῦ ἀξιώματός του, ἐπάνω εἰς σωρὸν χόρτων καὶ εἰς προσκέφαλον γεμᾶτο ἀπὸ ρύπον. Διότι δὲν ὑπάρχουν ἐκεῖ αὐτοὶ ποὺ τὸν μεταφέρουν καὶ τὸν κολακεύουν, ἀλλὰ συμβαίνει τὸ ἴδιο πρᾶγμα, ὅπως ἀκριβῶς ἐὰν κάποιος ἤθελε μεταβῇ πλησίον χρυσοχόου καὶ τριανταφυλλιᾶς, καθ' ὅσον, ὅπως ἐκεῖνος δέχεται καὶ ἀπὸ τὸν χρυσὸν καὶ ἀπὸ τὰ τριαντάφυλλα κάποιαν ἀκτινοβολίαν, ἔτσι καὶ οἱ ἀξιωματοῦχοι, λαμβάνοντες κάποιαν μικρὰν ὠφέλειαν ἀπὸ τὴν λάμψιν τῶν ἀσκητῶν, ἀπαλλάσσονται ἀπὸ τὴν προηγουμένην ἀλαζονείαν των. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς, ἐὰν κάποιος ἤθελεν ἀναβῇ εἰς ὑψηλὸν τόπον, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι πάρα πολὺ κοντὸς σωματικῶς, φαίνεται ὑψηλός, ἔτσι καὶ αὐτοί, ἐρχόμενοι πρὸς τὰς ὑψηλὰς σκέψεις ἐκείνων, φαίνονται ὑψηλοὶ ὅσον χρόνον μείνουν ἐκεῖ, ὅταν ὅμως κατεβοῦν χάνουν τὸ πνευματικὸν ὕψος των, καθ' ὅσον κατε-

πάλιν, ἀπὸ τοῦ ὕψους ἐκείνου καταβαίνοντες. Οὐδὲν παρ' ἐκείνοις βασιλεύς, οὐδὲν ὕπαρχος, ἀλλ' ὥσπερ ἡμεῖς τῶν παιδίων ταῦτα παιζόντων γελῶμεν, οὕτω κἀκεῖνοι τὴν φλεγμονὴν τῶν ἔξω σοβούντων διαπτύουσι. Καὶ δῆλον ἐντεῦθεν· εἰ γάρ τις αὐτοῖς δοίη μετὰ ἀσφαλείας βασιλείαν, οὐκ ἄν ποτε ἕλοιντο· εἵλοντο δ' ἄν, εἰ μὴ μεῖζον αὐτῆς ἐφρόνουν, εἰ μὴ πρόσκαιρον τὸ πρᾶγμα εἶναι ἐνόμιζον.

Τί οὖν; οὐκ αὐτομολήσομεν πρὸς τοσαύτην μακαριότητα; οὐχ ἥξομεν πρὸς τοὺς ἀγγέλους τούτους; οὐ ληψόμεθα καθαρὰ ἱμάτια, καὶ ἐμπομπεύσομεν τοῖς γάμοις τούτοις, ἀλλὰ μενοῦμεν προσαιτοῦντες, τῶν ἐν ταῖς τριόδοις πτωχῶν οὐδὲν ἄμεινον διακείμενοι, μᾶλλον δὲ πολλῷ χεῖραν καὶ ἀθλιώτερον; Καὶ γὰρ ἐκείνων πολλῷ χείρους οἱ κακῶς πλουτοῦντες, καὶ βέλτιον ἐπαιτεῖν ἢ ἁρπάζειν· τὸ μὲν γὰρ ἔχει συγγνώμην, τὸ δὲ κόλασιν φέρει· καὶ ὁ μὲν οὐδὲν προσκρούει Θεῷ, οὗτος δὲ καὶ ἀνθρώποις καὶ Θεῷ· καὶ τοὺς μὲν πόνους ὑφίσταται τῆς ἁρπαγῆς, τὴν δὲ ἀπόλαυσιν ἕτεροι πολλάκις ἐκαρπώσαντο ἅπασαν.

Ταῦτ' οὖν εἰδότες καὶ ἀποθέμενοι τὴν πλεονεξίαν πᾶσαν, πλεονεκτήσωμεν τὰ ἄνω, μετὰ πολλῆς σπουδῆς τὴν βασιλείαν ἁρπάζοντες. Οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστι ῥαθυμοῦντά τινα εἰς αὐτὴν εἰσελθεῖν. Γένοιτο δὲ πάντας σπουδαίους καὶ ἐγρηγορότας γεγονότας ταύτης ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

βαίνουν ἀπὸ τὸ ὕψος ἐκεῖνο. Τίποτε δὲν ἀξίζει δι' αὐτοὺς ὁ βασιλεύς, τίποτε καὶ ὁ ὕπαρχος, ἀλλ' ὅπως ἀκριβῶς ἐμεῖς γελῶμεν ὅταν τὰ παιδιὰ παίζουν τέτοια παιχνίδια, ἔτσι καὶ ἐκεῖνοι περιφρονοῦν τὰ ἐρεθίσματα ποὺ προέρχονται ἀπὸ τοὺς δῆθεν ὑπερηφάνους τοῦ κόσμου αὐτοῦ. Καὶ αὐτὸ γίνεται φανερὸν ἀπὸ τὸ ἑξῆς· Ἐὰν δηλαδὴ κάποιος ἤθελε δώσει εἰς αὐτοὺς βασιλείαν τελείως ἀσφαλῆ, δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ τὴν δεχθοῦν ποτέ· θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ τὴν προτιμήσουν, ἐὰν δὲν ἐπίστευον εἰς κάτι ἀνώτερον ἀπὸ αὐτήν, ἐὰν δὲν ἐθεωροῦσαν τὸ γεγονὸς αὐτὸ ὡς κάτι τὸ πρόσκαιρον.

Τί λοιπόν; δὲν θὰ προσφύγωμεν πρὸς μίαν τόσον μεγάλην μακαριότητα; δὲν θὰ μεταβῶμεν πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἀγγέλους; δὲν θὰ φορέσωμεν καθαρὰ ἐνδύματα διὰ ν' ἀκολουθήσωμεν τοὺς γάμους αὐτούς, ἀλλὰ θὰ παραμείνωμεν ἐπαῖται, ζῶντες ὡς πρὸς τίποτε καλύτερα ἀπὸ τοὺς πτωχοὺς τῶν σταυροδρομίων, μᾶλλον δὲ κατὰ πολὺ χειρότερα καὶ ἀθλιώτερα; Καθ' ὅσον εἶναι πολὺ πιὸ χειρότεροι ἀπὸ ἐκείνους, ὅσοι πλουτίζουν παράνομα, καὶ εἶναι προτιμότερον νὰ ζητιανεύῃ κανεὶς παρὰ ν' ἁρπάζῃ· διότι τὸ μὲν πρῶτον εἶναι δυνατὸν νὰ συγχωρηθῇ, τὸ δεύτερον ὅμως εἶναι ἄξιον κατηγορίας· καὶ ὁ μὲν ζητιάνος δὲν προσκρούει ὡς πρὸς τίποτε εἰς τὸν Θεόν, αὐτὸς ποὺ ἁρπάζει ὅμως παρανομεῖ καὶ ἔναντι τῶν ἀνθρώπων καὶ ἔναντι τοῦ Θεοῦ· καὶ τοὺς μὲν κόπους τῆς ἁρπαγῆς τοὺς ὑφίσταται, τὴν εὐχαρίστησιν ὅμως τῆς ἁρπαγῆς πολλάκις τὴν ἐκαρπώθησαν ὁλόκληρον ἄλλοι.

Γνωρίζοντες λοιπὸν αὐτὰ καὶ ἀπορρίπτοντες τὴν πλεονεξίαν ἐξ ὁλοκλήρου, ἂς προσπαθοῦμεν νὰ συγκεντρώνωμεν περισσότερον οὐράνιον πλοῦτον, ἁρπάζοντες μὲ πολλὴν προθυμίαν τὴν οὐράνιον βασιλείαν. Διότι δὲν εἶναι δυνατόν, δὲν εἶναι δυνατὸν κάποιος ποὺ εἶναι ράθυμος νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτήν. Εἴθε δὲ ἀφοῦ ὅλοι γίνουν πρόθυμοι καὶ ἐπάγρυπνοι νὰ ἐπιτύχουν αὐτήν, μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Ο΄
Ματθ. 22, 15 - 33

«Τότε πορευθέντες οἱ Φαρισαῖοι συμβούλιον ἔλαβον, ὅπως αὐτὸν παγιδεύσωσιν ἐν λόγῳ».

1. «Τότε»· πότε; Ὅτε μάλιστα κατανυγῆναι ἔδει, ὅτε ἐκπλαγῆναι τὴν φιλανθρωπίαν, ὅτε φοβηθῆναι τὰ μέλλοντα, ὅτε ἀπὸ τῶν παρελθόντων καὶ περὶ τῶν μελλόντων πιστεῦσαι ἐχρῆν. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν πραγμάτων τὰ εἰρημένα ἐβόα. Καὶ γὰρ τελῶναι καὶ πόρναι ἐπίστευσαν, καὶ προφῆται καὶ δίκαιοι ἀνηρέθησαν, καὶ ἀπὸ τούτων ἐχρῆν καὶ περὶ τῆς ἀπωλείας ἑαυτῶν μὴ ἀντιλέγειν, ἀλλὰ καὶ πιστεύειν καὶ σωφρονίζεσθαι. Ἀλλ' ὅμως οὐδὲ οὕτω λήγει τὰ τῆς κακίας αὐτῶν, ἀλλ' ὠδίνει καὶ πρόεισι περαιτέρω. Καὶ ἐπειδὴ κατασχεῖν αὐτὸν οὐκ εἶχον (ἐφοβοῦντο γὰρ τοὺς ὄχλους), ἑτέραν ἦλθον ὁδόν, ὡς δὴ εἰς κίνδυνον ἐμβαλοῦντες, καὶ δημοσίων ποιήσοντες ἀδικημάτων ὑπεύθυνον.

«Ἀποστέλλουσι γὰρ αὐτῷ τοὺς μαθητὰς αὐτῶν μετὰ τῶν Ἡρωδιανῶν, λέγοντες· διδάσκαλε, οἴδαμεν ὅτι ἀληθὴς εἶ, καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ διδάσκεις, καὶ οὐ μέλει σοι περὶ οὐδενός· οὐ γὰρ βλέπεις εἰς πρόσωπον ἀνθρώπων. Εἰπέ οὖν ἡμῖν, τί σοι δοκεῖ; ἔξεστι δοῦναι κῆνσον Καίσαρι, ἢ οὔ;». Καὶ γὰρ φόρου λοιπὸν ἦσαν ὑποτελεῖς, τῶν πραγμάτων αὐτοῖς εἰς τὴν Ρωμαίων ἀρχὴν μεταπεσόντων. Ἐπειδὴ οὖν εἶδον, ὅτι οἱ πρὸ τούτου διὰ τοῦτο ἀπέθανον, οἱ περὶ Θευδᾶν

ΟΜΙΛΙΑ Ο΄
Ματθ. 22, 15 - 33

«Τότε ἀφοῦ ἐπῆγαν οἱ Φαρισαῖοι ἀπεφάσισαν νὰ τὸν παγιδεύσουν μὲ τὰ λόγια».

1 «Τότε»· πότε; Ὅταν πρὸ πάντων ἔπρεπε νὰ δείξουν κατάνυξιν, ὅταν ἔπρεπε νὰ ἐκπλαγοῦν ἀπὸ τὴν φιλανθρωπίαν του, ὅταν ἔπρεπε νὰ φοβηθοῦν διὰ τὰ μέλλοντα, ὅταν ἔπρεπε νὰ πιστεύσουν καὶ διὰ τὰ μέλλοντα λαμβάνοντες ἀφορμὴν ἀπὸ τὰ παρόντα. Καθ' ὅσον τὰ ὅσα ἐλέχθησαν ἐβροντοφώναζον καὶ περὶ τῶν γεγονότων τοῦ μέλλοντος. Διότι πράγματι τελῶναι καὶ πόρναι ἐπίστευσαν, καὶ προφῆται καὶ δίκαιοι ἐφονεύθησαν, καὶ ἔπρεπεν ἀπὸ ὅλα αὐτὰ νὰ μὴ ἔχουν καμμίαν ἀμφιβολίαν καὶ περὶ τῆς ἰδικῆς των ἀπωλείας, ἀλλ' ἀντιθέτως ἔπρεπε καὶ νὰ πιστεύουν καὶ νὰ σωφρονίζωνται. Ἀλλ' ὅμως οὔτε καὶ ἐδῶ τερματίζουν τὰ τῆς κακίας των, ἀλλ' αὐτὴ αὐξάνεται διαρκῶς καὶ προχωροῦν ἀκόμη παραπέρα. Καὶ ἐπειδὴ δὲν ἠμποροῦσαν νὰ τὸν συλλάβουν (διότι ἐφοβοῦντο τὰ πλήθη τοῦ λαοῦ), μετεχειρίσθησαν ἄλλην ὁδόν, ἠθέλησαν δηλαδὴ νὰ τὸν παρουσιάσουν ὡς ἐπικίνδυνον καὶ ὡς ὑπεύθυνον δημοσίων ἀδικημάτων.

«Ἀποστέλλουν λοιπὸν πρὸς αὐτὸν τοὺς μαθητάς των μαζὶ μὲ τοὺς Ἡρωδιανούς, λέγοντες· Διδάσκαλε, γνωρίζομεν ὅτι εἶσαι ἀληθινὸς διδάσκαλος καὶ ὅτι διδάσκεις ἀληθινὰ τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ δὲν σὲ νοιάζει διὰ κανένα· διότι δὲν δίδεις σημασίαν εἰς τὸ πρόσωπον τῶν ἀνθρώπων. Εἰπέ λοιπὸν εἰς ἡμᾶς, ποία εἶναι ἡ γνώμη σου; Ἐπιτρέπεται νὰ πληρώνωμεν φόρον εἰς τὸν Καίσαρα ἢ ὄχι;». Καθ' ὅσον βέβαια ἦσαν φόρου ὑποτελεῖς, ἀφοῦ τὰ πράγματά των εἶχον περιέλθει ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Ρωμαίων. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐγνώριζον, ὅτι οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Θευδᾶ καὶ τοῦ Ἰούδα, ποὺ ἔ-

καὶ Ἰούδαν, ὡς ἀποστασίαν μελετήσαντες, ἐβούλοντο καὶ αὐτὸν διὰ τῶν λόγων τούτων εἰς τοιαύτην ὑποψίαν ἐμβαλεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ τοὺς αὐτῶν μαθητὰς καὶ τοὺς Ἡρώδου στρατιώτας ἔπεμπον, διπλοῦν, ὡς ᾤοντο, τὸν κρημνὸν ἑκατέρωθεν ὀρύττοντες καὶ πάντοθεν τιθέντες τὴν παγίδα, ἵν᾽ ὅπερ ἂν εἴπῃ, ἐπιλάβωνται· κἂν μὲν ὑπὲρ τῶν Ἡρωδιανῶν ἀποκρίνηται, αὐτοὶ ἐγκαλέσωσιν, ἂν δὲ ὑπὲρ αὐτῶν, ἐκεῖνοι κατηγορήσωσι. Καίτοιγε ἦν δεδωκὼς τὰ δίδραχμα, ἀλλ᾽ οὐκ ᾔδεσαν τοῦτο. Καὶ ἑκατέρωθεν μὲν αὐτὸν προσεδόκων αἱρήσειν, ἐπεθύμουν δὲ μᾶλλον κατὰ τῶν Ἡρωδιανῶν αὐτὸν εἰπεῖν τι. Διὸ καὶ τοὺς μαθητὰς πέμπουσιν, εἰς τοῦτο ὠθοῦντας αὐτὸν τῇ παρουσίᾳ, ἵνα παραδῶσι τῷ ἡγεμόνι ὡς τύραννον. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Λουκᾶς αἰνιττόμενος ἐδήλου λέγων, ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν ὄχλων ἠρώτων, ὡς μείζονα γενέσθαι τὴν μαρτυρίαν. Ἐγένετο δὲ τοὐναντίον ἅπαν· ἐν πλείονι γὰρ θεάτρῳ τῆς αὐτῶν ἀνοίας παρεῖχον τὴν ἀπόδειξιν.

Καὶ ὅρα τὴν κολακείαν καὶ τὸν ἐγκεκρυμμένον δόλον. «Οἴδαμεν», φησίν, «ὅτι ἀληθὴς εἶ». Πῶς οὖν ἐλέγετε, ὅτι πλάνος ἐστὶ καὶ πλανᾷ τὸν ὄχλον καὶ δαιμόνιον ἔχει καὶ οὐκ ἔστιν ἀπὸ Θεοῦ; πῶς πρὸ μικροῦ ἐβουλεύεσθε αὐτὸν ἀνελεῖν; Ἀλλὰ πάντα γίνονται, ἅπερ ἂν ἡ ἐπιβουλὴ ὑπαγορεύσῃ. Ἐπειδὴ γὰρ πρὸ μικροῦ εἰπόντες μετὰ αὐθαδείας, «ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς;», πρὸς τὴν ἐρώτησιν οὐκ ἔτυχον ἀποκρίσεως, προσδοκῶσιν αὐτὸν τῇ κολακείᾳ χαυνοῦν καὶ πείθειν εἰπεῖν τι κατὰ τῶν καθεστώτων νόμων καὶ τῇ κρατούσῃ πολιτείᾳ τὸ ὑπεναντίον. Ὅθεν καὶ τὴν ἀλήθειαν μαρτυροῦσιν αὐτῷ, ὁμολογοῦν-

ζησαν πρὶν ἀπὸ αὐτόν, ὅτι ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ἐθανατώθησαν, ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐπεχείρησαν ἀποστασίαν, ἤθελον καὶ αὐτὸν μὲ αὐτοὺς τοὺς λόγους νὰ τὸν ὁδηγήσουν εἰς μίαν παρομοίου εἴδους ὑποψίαν. Διὰ τοῦτο καὶ τοὺς ἰδικούς των μαθητὰς ἀπέστελλον καὶ τοὺς στρατιώτας τοῦ Ἡρώδου, σκάπτοντες διπλόν, ὡς ἐπίστευον, κρημνὸν γύρω ἀπὸ τὸν Χριστὸν καὶ θέτοντες ἀπὸ παντοῦ τὴν παγίδα των, ὥστε, ὁτιδήποτε καὶ ἂν ἤθελεν εἰπεῖ, νὰ τὸν συλλάβουν. Ἐὰν μὲν ὁμιλήση ὑπὲρ τῶν Ἡρωδιανῶν νὰ τὸν κατηγορήσουν αὐτοί, ἐὰν δὲ ὑπὲρ αὐτῶν, νὰ τὸν κατηγορήσουν ἐκεῖνοι. Μολονότι βέβαια εἶχε πληρώσει τὰ δίδραχμα, ἀλλὰ δὲν τὸ ἐγνώριζον αὐτό. Καὶ ἐπερίμεναν νὰ φέρῃ ἀντίρρησιν καὶ πρὸς τοὺς δύο, ἀλλ' ἐπεθύμουν πολὺ περισσότερον νὰ εἴπῃ κάτι ἐναντίον τῶν Ἡρωδιανῶν. Διὰ τοῦτο ἀποστέλλουν καὶ τοὺς μαθητάς των, ὠθοῦντες αὐτόν, μὲ τὴν παρουσίαν αὐτῶν, πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνσιν, ὥστε νὰ τὸν παραδώσουν εἰς τὸν ἡγεμόνα ὡσὰν τύραννον. Αὐτὸ βέβαια καὶ ὁ Λουκᾶς τὸ ἐδήλωσεν ὑπαινισσόμενος, λέγων ὅτι τὸν ἐρωτοῦσαν παρουσίᾳ τοῦ πλήθους τοῦ λαοῦ, ὥστε νὰ ἔχουν πολὺ περισσοτέρους μάρτυρας. Ἀλλ' ὅμως συνέβη ἐντελῶς τὸ ἀντίθετον· διότι παρουσίᾳ περισσοτέρου πλήθους θεατῶν ἀπέδειξαν τὴν ἀνοησίαν των.

Καὶ πρόσεχε τὴν κολακείαν των καὶ τὸν καλυμμένον δόλον των. «Γνωρίζομεν», λέγουν, «ὅτι εἶσαι ἀληθινὸς διδάσκαλος». Πῶς λοιπὸν ἐλέγατε, ὅτι εἶναι πλάνος καὶ ὅτι πλανᾷ τὸν λαὸν καὶ ὅτι ἔχει δαιμόνιον καὶ ὅτι δὲν εἶναι ἀπεσταλμένος ἀπὸ τὸν Θεόν; πῶς πρὶν ἀπὸ ὀλίγον ἠθέλατε νὰ τὸν φονεύσετε; Ἀλλ' ὅλα γίνονται ὅπως ἀκριβῶς τὰ εἶχεν ὑπαγορεύσει ἡ συκοφαντική των διάθεσις. Ἐπειδὴ δηλαδὴ πρὶν ἀπὸ ὀλίγον τὸν ἠρώτησαν μὲ αὐθάδειαν, «Μὲ ποίαν ἐξουσίαν τὰ κάνεις αὐτά;», καὶ δὲν ἔλαβον ἀπάντησιν εἰς τὴν ἐρώτησίν των, ἀναμένουν νὰ τὸν ἐξαπατήσουν μὲ τὴν κολακείαν των καὶ νὰ τὸν πείσουν νὰ εἴπῃ κάτι ἐναντίον τῶν ἰσχυόντων νόμων καὶ ἀντίθετον πρὸς τὴν κυβερνῶσαν ἐξουσίαν. Διὰ τοῦτο βεβαιώνουν ὅτι λέγει καὶ τὴν ἀλήθειαν,

τες τὸ ὄν· πλὴν οὐκ ὀρθῇ γνώμῃ, οὐδὲ ἑκόντες· καὶ προστιθέασι λέγοντες· «οὐ μέλει σοι περὶ οὐδενός».

Ὅρα πῶς εἰσι δῆλοι βουλόμενοι εἰς τούτους μᾶλλον ἐμβαλεῖν αὐτὸν τοὺς λόγους, τοὺς ποιοῦντας αὐτὸν καὶ Ἡρώδῃ προσκροῦσαι καὶ τυράννου ὑποψίαν λαβεῖν, ὡς κατεξανιστάμενον τῶν νόμων, ἵν' ὡς στασιαστὴν καὶ τύραννον κολάσωσιν. Τὸ γάρ, «οὐ μέλει σοι περὶ οὐδενός», καί, «οὐ βλέπεις εἰς πρόσωπον ἀνθρώπου», περὶ Ἡρώδου καὶ Καίσαρος ᾐνίττοντο λέγοντες. «Εἰπὲ οὖν ἡμῖν, τί σοι δοκεῖ;». Νῦν τιμᾶτε καὶ διδάσκαλον νομίζετε, ἐν οἷς τὰ περὶ τῆς σωτηρίας ὑμῶν διελέγετο καταφρονήσαντες καὶ ὑβρίσαντες πολλάκις. Ὅθεν καὶ σύμψηφοι γεγόνασι. Καὶ ὅρα τὸ κακοῦργον. Οὐ λέγουσιν, 'εἰπὲ ἡμῖν τί τὸ καλόν, τί τὸ συμφέρον, τί τὸ νόμιμον;', ἀλλά, «τί σοι δοκεῖ;». Οὕτω πρὸς ἓν τοῦτο ἔβλεπον, τὸ προδοῦναι αὐτὸν καὶ ἐκπολεμῶσαι τῷ κρατοῦντι. Καὶ ὁ Μᾶρκος δὲ τοῦτο δηλῶν, καὶ τὸ αὐθάδες αὐτῶν σαφέστερον ἐκκαλύπτων καὶ τὴν φοινικὴν αὐτῶν γνώμην, φησὶν αὐτοὺς εἰρηκέναι· «δῶμεν Καίσαρι κῆνσον, ἢ μὴ δῶμεν;». Οὕτω θυμοῦ μὲν ἔπνεον καὶ ὠδινον ἐπιβουλήν, ὑπεκρίνοντο δὲ θεραπείαν.

Τί οὖν αὐτός; «Τί με πειράζετε, ὑποκριταί;». Εἶδες πῶς πληκτικώτερον αὐτοῖς διαλέγεται; Ἐπειδὴ γὰρ ἀπηρτισμένη καὶ πρόδηλος ἦν ἡ κακία, βαθυτέραν δίδωσι τὴν τομήν, πρῶτον αὐτοὺς συγχέων καὶ ἐπιστομίζων, τῷ τὰ ἀπόρρητα αὐτῶν εἰς μέσον ἀγαγεῖν, καὶ δῆλον ἅπασι ποιεῖν μεθ' οἵας αὐτῷ προσέρχονται διανοίας. Ταῦτα δὲ ἐποίει, ἀναστέλλων αὐτῶν

1. Μάρκ. 12, 14.

ὁμολογῶντες ἔτσι τὴν πραγματικότητα, πλὴν ὅμως ὄχι μὲ ὀρθὴν σκέψιν, οὔτε καὶ μὲ τὴν θέλησίν των· καὶ προσθέτουν τοὺς λόγους· «Δὲν φοβεῖσαι ἐσὺ κανένα».

Πρόσεχε πῶς ἀποκαλύπτονται θέλοντες νὰ τὸν ὁδηγήσουν νὰ εἰπῇ ἐκεῖνα τὰ λόγια, ποὺ θὰ τὸν παρουσιάσουν ἀντίθετον καὶ πρὸς τὸν Ἡρώδην καὶ θὰ δημιουργήση τὴν ὑποψίαν ὅτι εἶναι τύραννος, ὡς ἀντιτιθέμενος πρὸς τοὺς νόμους, ὥστε νὰ τὸν τιμωρήσουν ὡς στασιαστὴν καὶ τύραννον. Διότι τό, «Δὲν φοβεῖσαι ἐσὺ κανένα», καί, «Δὲν δίδεις ἐσὺ σημασίαν εἰς τὸ πρόσωπον τῶν ἀνθρώπων», τὸ ἔλεγον ὑπονοοῦντες τὸν Ἡρώδη καὶ τὸν Καίσαρα. «Εἰπὲ λοιπὸν εἰς ἡμᾶς, ποία εἶναι ἡ γνώμη σου;». Τώρα τιμᾶτε καὶ θεωρεῖτε διδάσκαλον ἐκεῖνον, ποὺ ὅταν σᾶς ὡμιλοῦσε διὰ τὴν σωτηρίαν σας τὸν ἐπεριφρονήσατε καὶ πολλὲς φορὲς τὸν ὑβρίσατε. Ἑπομένως παρουσιάσθησαν ὡς συμφωνοῦντες μαζί του. Καὶ πρόσεχε τὴν κακουργίαν των. Δὲν λέγουν, 'Εἰπέ μας ποῖο εἶναι τὸ καλόν, ποῖο τὸ συμφέρον, ποῖο τὸ νόμιμον;', ἀλλά, «ποία εἶναι ἡ ἰδική σου γνώμη;». Μὲ αὐτὸ πρὸς ἕνα καὶ μόνον ἀπέβλεπον, νὰ τὸν κατηγορήσουν καὶ νὰ τὸν παρουσιάσουν ὡκ ἐχθρὸν τοῦ ἄρχοντος. Καὶ ὁ Μᾶρκος δὲ τὸ δηλώνει αὐτὸ καὶ ἀποκαλύπτει σαφέστερον τὴν αὐθάδειάν των καὶ τὴν φονικὴν διάθεσίν των, λέγων ὅτι αὐτοὶ τὸν ἠρώτησαν· «Νὰ πληρώνωμεν φόρον εἰς τὸν Καίσαρα ἢ νὰ μὴ πληρώνωμεν;»[1]. Ἔτσι ἦσαν μὲν γεμᾶτοι ἀπὸ θυμὸν καὶ ἐφούντωνεν ἡ συκοφαντική των διάθεσις, ἀλλ' ὑπεκρίνοντο ὑποταγήν.

Τί τοὺς ἀπαντᾷ λοιπὸν αὐτός. «Τί μὲ πειράζετε, ὑποκριταί;». Βλέπεις πῶς τοὺς ὁμιλεῖ κατὰ τρόπον ποὺ τοὺς πλήττει εἰς μεγάλον βαθμόν; Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἡ κακία των ἦτο ὡλοκληρωμένη καὶ ὁλοφάνερος, τοὺς δίδει βαθύτερον κτύπημα, κατὰ πρῶτον συγχέων αὐτοὺς καὶ κλείνων τὰ στόματά των φέρων εἰς τὸ μέσον τὰ κρυπτὰ σχέδιά των καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀποκαλύπτων εἰς ὅλους μὲ ποίας διαθέσεις τὸν πλησιάζουν. Αὐτὰ δὲ τὰ ἔκανε, μὲ σκοπὸν νὰ μειώσῃ τὴν

τὴν κακίαν, ὥστε μὴ πάλιν τοῖς αὐτοῖς ἐπιχειροῦντας καταβλάπτεσθαι. Καίτοιγε τὰ ῥήματα πολλῆς ἔγεμε θεραπείας· καὶ γὰρ καὶ διδάσκαλον ἐκάλουν καὶ ἀλήθειαν ἐμαρτύρουν καὶ τὸ ἀπροσωπόληπτον· ἀλλὰ Θεὸς ὤν, οὐδενὶ τούτων παρελογίζετο. Ὅθεν κἀκείνους ἐχρῆν στοχάζεσθαι, ὅτι οὐ στοχασμοῦ ἡ ἐπίπληξις ἦν, ἀλλὰ σημεῖον τοῦ τὰ ἀπόρρητα αὐτῶν εἰδέναι.

2. Οὐ μὴν μέχρι τῆς ἐπιπλήξεως ἔστη· καίτοιγε ἤρκει μόνον ἐλέγξαντα τὴν γνώμην αὐτῶν, καταισχῦναι αὐτῶν τὴν πονηρίαν· ἀλλ' οὐχ ἵσταται μέχρι τούτου, ἀλλὰ καὶ ἑτέρως ἀπορράπτει αὐτῶν τὰ στόματα. «Ἐπιδείξατε γάρ μοι», φησί, «τὸ νόμισμα τοῦ κήνσου». Καὶ ὡς ἐπέδειξαν, ὅπερ ἀεὶ ποιεῖ, διὰ τῆς ἐκείνων γλώττης ἐκφέρει τὴν ἀπόφασιν, καὶ αὐτοὺς ψηφίσασθαι παρασκευάζει, ὅτι ἔξεστιν· ὅπερ λαμπρὰ καὶ σαφὴς ἦν νίκη. Ὥστε ὅταν ἐρωτᾷ, οὐκ ἀγνοῶν ἐρωτᾷ, ἀλλὰ ταῖς οἰκείαις αὐτῶν ἀποκρίσεσιν ὑπευθύνους αὐτοὺς ποιῆσαι βουλόμενος. Ἐπειδὴ γὰρ ἐρωτηθέντες, «τίνος ἡ εἰκών;», εἶπον, ὅτι Καίσαρος, φησίν· «ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος Καίσαρι». Οὐ γάρ ἐστι τοῦτο δοῦναι, ἀλλ' ἀποδοῦναι· καὶ τοῦτο καὶ ἀπὸ τῆς εἰκόνος καὶ ἀπὸ τῆς ἐπιγραφῆς δείκνυται.

Εἶτα ἵνα μὴ εἴπωσιν, ὅτι ἀνθρώποις ἡμᾶς ὑποτάττεις; ἐπήγαγε, «καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ». Ἔξεστι γὰρ καὶ ἀνθρώποις τὰ αὐτῶν πληροῦν, καὶ Θεῷ διδόναι τὰ τῷ Θεῷ παρ' ἡμῶν ὀφειλόμενα. Διὸ καὶ Παῦλός φησιν· «ἀπόδοτε πᾶσι τὰς ὀφειλάς· τῷ τὸν φόρον, τὸν φόρον· τῷ τὸ τέλος, τὸ

κακίαν των, ὥστε νὰ μὴ ἐπιχειροῦν καὶ πάλιν νὰ τὸν βλάψουν μὲ τὰς ἰδίας ἐνεργείας των. Μολονότι βέβαια τὰ λόγια των ἦσαν γεμᾶτα ἀπὸ πολλὴν τιμήν· καθ' ὅσον καὶ διδάσκαλον τὸν ὠνόμαζον καὶ ἐπεβεβαίωνον ὅτι λέγει τὴν ἀλήθειαν καὶ ὅτι δὲν ἦτο προσωπολήπτης· ἐπειδὴ ὅμως ἦτο Θεός, τίποτε ἀπ' ὅλα αὐτὰ δὲν ὑπῆρχε ποὺ νὰ μὴ τὸ ἐγνώριζε. Διὰ τοῦτο ἔπρεπε καὶ ἐκεῖνοι νὰ ἀναλογίζωνται, ὅτι ἡ ἐπίπληξίς του δὲν ἦτο προϊὸν στοχασμοῦ, ἀλλ' ἀπόδειξις ὅτι γνωρίζει τὰς ἀποκρύφους σκέψεις των.

2. Δὲν ἐσταμάτησεν ὅμως μέχρι τὴν ἐπίπληξιν, ἂν καὶ ἦτο ἀρκετὸν καὶ μόνον τὸ ὅτι ἤλεγξε τὴν σκέψιν των νὰ καταισχύνη τὴν πονηρίαν των· ἀλλ' ὅμως δὲν σταματᾷ μέχρις ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ μὲ ἄλλον τρόπον τοὺς ἀποστομώνει. Διότι τοὺς λέγει· «Δείξατέ μου τὸ νόμισμα τοῦ κήνσου». Καὶ μόλις τὸ ἔδειξαν, πρᾶγμα ποὺ πάντοτε κάνει, τοὺς ἀπαντᾷ μὲ τὰ ἴδια τὰ λόγια των καὶ τοὺς ἀναγκάζει νὰ παραδεχθοῦν, ὅτι ἐπιτρέπεται, πρᾶγμα ποὺ ἦτο λαμπρὰ καὶ φανερὴ νίκη. Ὥστε ὅταν ἐρωτᾷ, δὲν ἐρωτᾷ ἐπειδὴ δὲν γνωρίζει, ἀλλ' ἐπειδὴ θέλει νὰ τοὺς παρουσιάση ὑπευθύνους ἀπὸ τὰς ἰδικάς των ἀπαντήσεις. Ἐπειδὴ λοιπὸν τοὺς ἠρώτησε «ποίου εἶναι ἡ εἰκὼν ποὺ παρουσιάζει τὸ νόμισμα;», καὶ εἶπον, ὅτι εἶναι τοῦ Καίσαρος, τοὺς λέγει· «πληρώσατε τὰ τοῦ Καίσαρος εἰς τὸν Καίσαρα». Αὐτὸ βέβαια δὲν σημαίνει νὰ δώσουν, ἀλλὰ ν' ἀποδώσουν, πρᾶγμα ποὺ ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὴν εἰκόνα καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιγραφήν.

Εἰς τὴν συνέχειαν διὰ νὰ μὴ εἰποῦν, 'εἰς τοὺς ἀνθρώπους μᾶς ὑποτάσσεις;', ἐπρόσθεσε, «καὶ τὰ ὀφειλόμενα εἰς τὸν Θεὸν ἀποδώσατέ τα εἰς τὸν Θεόν». Διότι εἶναι δυνατὸν καὶ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἐκπληρώνῃ κανεὶς τὰς ὑποχρεώσεις του καὶ εἰς τὸν Θεὸν ν' ἀποδίδῃ αὐτὰ ποὺ ὀφείλομεν ν' ἀποδίδωμεν εἰς τὸν Θεόν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «Ἀποδίδετε πρὸς ὅλους τὰς ὀφειλάς σας· εἰς ἐκεῖνον ποὺ ὀφείλετε τὸν φόρον, τὸν φόρον, εἰς ἐκεῖνον ποὺ ὀφείλετε τὸν δασμόν, τὸν δασμόν, καὶ εἰς ἐκεῖνον ποὺ ὀφείλετε τὸν

τέλος· τῷ τὸν φόβον, τὸν φόβον». Σὺ δὲ ὅταν ἀκούσῃς, «ἀπόδος τὰ τοῦ Καίσαρος Καίσαρι», ἐκεῖνα γίνωσκε λέγειν αὐτὸν μόνον, τὰ μηδὲν τὴν εὐσέβειαν παραβλάπτοντα· ὡς ἄν τι τοιοῦτον ᾖ, οὐκέτι Καίσαρος, ἀλλὰ τοῦ διαβόλου φόρος ἐστὶ καὶ τέλος τὸ τοιοῦτον.

Ταῦτα ἀκούσαντες ἐπεστομίσθησαν καὶ ἐθαύμασαν τὴν σοφίαν. Οὐκοῦν πιστεῦσαι ἐχρῆν, οὐκοῦν ἐκπλαγῆναι. Καὶ γὰρ θεότητος αὐτοῖς παρέσχεν ἀπόδειξιν, τὰ ἀπόρρητα ἐκκαλύψας καὶ μετ' ἐπιεικείας αὐτοὺς ἐπεστόμισε. Τί οὖν; ἐπίστευσαν; Οὐδαμῶς· ἀλλ' «ἀφέντες αὐτὸν ἀπῆλθον», καὶ μετ' αὐτοὺς προσῆλθον οἱ Σαδδουκαῖοι. Ὢ τῆς ἀνοίας. Ἐκείνων ἐπιστομισθέντων οὗτοι προσβάλλουσι, δέον ὀκνηροτέρους γενέσθαι. Ἀλλὰ τοιοῦτον ἡ θρασύτης, ἀναίσχυντον καὶ ἰταμὸν καὶ ἀδυνάτοις ἐπιχειροῦν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ἐκπληττόμενος αὐτῶν τὴν ἄνοιαν, αὐτὸ τοῦτο ἐπισημαίνεται λέγων, ὅτι «ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ προσῆλθον». «Ἐν ἐκείνῃ»· ποία; Ἐν ᾗ τὴν ἐκείνων κακουργίαν ἤλεγξε καὶ κατῄσχυνεν αὐτούς.

Τίνες δέ εἰσιν οὗτοι; Αἵρεσις Ἰουδαίων ἑτέρα παρὰ τοὺς Φαρισαίους, κἀκείνων πολὺ καταδεεστέρα, λέγουσα μὴ εἶναι ἀνάστασιν, μήτε ἄγγελον, μήτε πνεῦμα. Παχύτεροι γάρ τινες οὗτοι καὶ περὶ τὰ σωματικὰ ἐπτοημένοι. Πολλαὶ γὰρ καὶ ἐπὶ Ἰουδαίων αἱρέσεις ἦσαν. Διὸ καὶ Παῦλος λέγει· «Φαρισαῖός εἰμι, τῆς ἀκριβεστάτης αἱρέσεως παρ' ἡμῖν». Καὶ ἐξ εὐθείας μὲν οὐδὲν οὗτοι περὶ ἀναστάσεως λέγουσι· λόγον δέ τινα πλάττουσι καὶ πρᾶγμα συντιθέασιν, ὡς ἔγωγε οἶμαι, οὐδὲ γεγενημένον, οἰόμενοι εἰς ἀπορίαν αὐτὸν ἐμβα-

2. Ρωμ. 13, 7.
3. Πρ. 26, 5.

φόβον, τὸν φόβον»[2]. Σὺ ὅμως ὅταν ἀκούσῃς, «ἀπόδωσε τὰ τοῦ Καίσαρος εἰς τὸν Καίσαρα», γνώριζε ὅτι αὐτὸς παραγγέλλει ἐκεῖνα μόνον, ποὺ δὲν παραβλάπτουν τὴν εὐσέβειαν· διότι ἐὰν συμβαίνῃ κάτι τέτοιο, αὐτὸ δὲν ἀποτελεῖ ὀφειλὴν πρὸς τὸν Καίσαρα, ἀλλὰ τὸ παρόμοιον εἶναι φόρος καὶ δασμὸς τοῦ διαβόλου.

Ὅταν τὰ ἤκουσαν αὐτὰ οἱ Φαρισαῖοι ἀπεστομώθησαν καὶ ἐθαύμασαν τὴν σοφίαν του. Βέβαια ἔπρεπε νὰ πιστεύσουν καὶ νὰ ἐπλαγοῦν ἀπὸ τὰ λόγια του, καθ' ὅσον τοὺς ἔδωσε δείγματα τῆς θεότητός του καὶ μὲ τὸ ὅτι τοὺς ἀπεκάλυψε τὰ μυστικὰ σχέδιά των καὶ μὲ τὸ ὅτι τοὺς ἀπεστόμωσε μὲ ἐπιείκειαν. Τί λοιπόν; ἐπίστευσαν; Καθόλου, ἀλλ' «ἀφοῦ ἄφησαν αὐτὸν ἀνεχώρησαν», καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτοὺς τὸν ἐπλησίασαν οἱ Σαδδουκαῖοι. Πόση ἀλήθεια ἀνοησία! Μετὰ ἀπὸ τὴν ἀποστόμωσιν ἐκείνων ἐπιτίθενται ἐναντίον του αὐτοί, ἐνῷ θὰ ἔπρεπε νὰ γίνουν διστακτικώτεροι. Ἀλλὰ τέτοια εἶναι ἡ θρασύτης· εἶναι πρᾶγμα ἀναίσχυντον καὶ γεμᾶτον ἀπὸ αὐθάδειαν καὶ ἐπιχειρεῖται καὶ ἀπὸ τοὺς ἀδυνάτους ἀκόμη. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς γεμᾶτος ἀπὸ ἔκπληξιν διὰ τὴν ἀνοησίαν των αὐτήν, ἐπισημαίνει αὐτὴν μὲ τοὺς λόγους, ὅτι «τὸν ἐπλησίασαν τὴν ἰδίαν ἐκείνην ἡμέραν». «Ἐν ἐκείνῃ»· ποίαν δηλαδή. Τὴν ἡμέραν ποὺ ἤλεγξε τὴν κακουργίαν τῶν Φαρισαίων καὶ κατετρόπωσεν αὐτούς.

Ποῖοι δὲ ἦσαν αὐτοί; Ἄλλη ἰουδαϊκὴ αἵρεσις παραπλησία τῆς αἱρέσεως τῶν Φαρισαίων, κατὰ πολὺ κατωτέρα αὐτῆς, ποὺ δὲν ἐπίστευον οὔτε εἰς ἀνάστασιν, οὔτε εἰς ἀγγέλους οὔτε εἰς πνεῦμα. Διότι αὐτοὶ ἦσαν περισσότερον ὑλισταὶ καὶ ἦσαν προσκολλημένοι εἰς τὰ σωματικὰ πράγματα. Πράγματι ὑπῆρχον πολλαὶ αἱρέσεις μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων, καὶ διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος λέγει· «Εἶμαι Φαρισαῖος, τῆς πιὸ αὐστηρᾶς αἱρέσεως τῆς θρησκείας μας»[3]. Καὶ δὲν λέγουν μὲν κατ' εὐθεῖαν τίποτε περὶ ἀναστάσεως, ἀλλὰ πλάθουν κάποιαν φανταστικὴν ὑπόθεσιν καὶ προβάλλουν, κατὰ τὴν γνώμην μου, κάποιο πρᾶγμα ποὺ δὲν συνέβη, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι

λεῖν, καὶ θέλοντες ἀνατρέψαι ἀμφότερα, καὶ τὸ ἀνάστασιν εἶναι καὶ τὸ τοιαύτην ἀνάστασιν.

Πάλιν δὲ καὶ οὗτοι μετ᾽ ἐπιεικείας δῆθεν προσβάλλουσι, λέγοντες· «Διδάσκαλε, Μωϋσῆς εἶπεν· ἐὰν ἀποθάνῃ τις, μὴ ἔχων τέκνα, ἐπιγαμβρεύσει ὁ ἀδελφὸς τὴν γυναῖκα καὶ ἀναστήσει σπέρμα τῷ ἀδελφῷ. Ἦσαν δὲ παρ᾽ ἡμῖν ἑπτὰ ἀδελφοί· καὶ ὁ πρῶτος γαμήσας ἐτελεύτησε καὶ μὴ ἔχων σπέρμα ἀφῆκε τὴν γυναῖκα τῷ ἀδελφῷ. Ὁμοίως καὶ ὁ δεύτερος καὶ ὁ τρίτος, ἕως τῶν ἑπτά. Ὕστερον δὲ ἀπέθανε καὶ ἡ γυνή. Ἐν τῇ οὖν ἀναστάσει τίνος τῶν ἑπτὰ ἔσται γυνή;». Ὅρα τούτοις διδασκαλικῶς ἀποκρινόμενον. Εἰ γὰρ καὶ ἀπὸ κακουργίας προσῆλθον, ἀλλ᾽ ὅμως καὶ ἀγνοίας ἡ ἐρώτησις ἦν μᾶλλον. Διὸ οὐδὲ λέγει αὐτοῖς, ὑποκριταί.

Εἶτα ἵνα μὴ ἐγκαλέσῃ, διατί ἑπτὰ μίαν ἔσχον, προστιθέασι τὸν Μωϋσέα· καίτοιγε, ὅπερ ἔφθην εἰπών, πλάσμα ἦν, ὥς ἔγωγε οἶμαι. Οὐ γὰρ ἂν ὁ τρίτος ἔλαβε, τοὺς δύο νυμφίους νεκροὺς γενομένους ἰδών· εἰ δὲ ὁ τρίτος, ἀλλ᾽ οὐχ ὁ τέταρτος, οὐδὲ ὁ πέμπτος· εἰ δὲ καὶ οὗτοι, πολλῷ μᾶλλον ὁ ἕκτος ἢ ὁ ἕβδομος οὐκ ἂν προσῆλθον, ἀλλ᾽ οἰωνίσαντο ἂν τὴν γυναῖκα. Τοιοῦτοι γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι. Εἰ γὰρ νῦν πολλοὶ τοῦτο πάσχουσι, πολλῷ μᾶλλον τότε ἐκεῖνοι· ὅπου γε καὶ χωρὶς τούτου πολλάκις τὸ οὕτω συνοικεῖν ἔφυγον, καὶ ταῦτα τοῦ νόμου καταυγάζοντος. Οὕτω γοῦν ἡ Ῥοὺθ ἡ Μωαβῖτις ἐκείνη γυνὴ πρὸς τὸν μακροτέρω τῆς συγγενείας ἐξεκυλίσθη· καὶ ἡ Θάμαρ δὲ ἐντεῦθεν παρὰ τοῦ κηδεστοῦ κλέψαι σπέρμα κατηναγκάζετο.

θὰ τὸν φέρουν εἰς ἀμηχανίαν, καὶ ἐπιδιώκοντες ν' ἀνατρέψουν καὶ τὰ δύο· καὶ τὸ ὅτι θὰ γίνῃ ἀνάστασις καὶ ὅτι ἡ ἀνάστασις θὰ εἶναι τέτοιου εἴδους.

Πάλιν δὲ καὶ αὐτοὶ τὸν προκαλοῦν μὲ κάποιαν δῆθεν ἠπιότητα, λέγοντες· «Διδάσκαλε, ὁ Μωϋσῆς εἶπεν· ἐὰν κάποιος ἀποθάνῃ χωρὶς νὰ ἔχῃ τέκνα, θὰ νυμφευθῇ ὁ ἀδελφός του τὴν γυναῖκα καὶ θ' ἀναστήσῃ ἀπογόνους διὰ τὸν ἀδελφόν του. Ὑπῆρχον δὲ μεταξύ μας ἑπτὰ ἀδελφοί· καὶ ὁ πρῶτος νυμφευθείς, ἀπέθανε καί, ἐπειδὴ δὲν εἶχεν ἀπογόνους, ἄφησε τὴν γυναῖκα του εἰς τὸν ἀδελφόν του. Τὸ ἴδιο συνέβη καὶ μὲ τὸν δεύτερον καὶ μὲ τὸν τρίτον μέχρι καὶ τὸν ἕβδομον. Ὕστερα ἀπέθανε καὶ ἡ γυναίκα. Κατὰ τὴν ἀνάστασιν λοιπὸν ποίου θὰ εἶναι ἡ γυναίκα;». Πρόσεχε ποὺ τοὺς ἀπαντᾷ ὡσὰν διδάσκαλος. Διότι ἂν καὶ τὸν ἐπλησίασαν ἀπὸ πονηρίαν, ἀλλ' ὅμως περισσότερον ἡ ἐρώτησίς των ἦτο ἐρώτησις ἀγνοίας. Διὰ τοῦτο δὲν τοὺς ὀνομάζει ὑποκριτάς.

Εἰς τὴν συνέχειαν διὰ νὰ μὴ τοὺς κατηγορήσῃ, διατί οἱ ἑπτὰ ἀδελφοὶ ἔλαβον μίαν γυναῖκα, ἀναφέρει καὶ τὸν Μωϋσῆ· ἂν καὶ βέβαια, ὅπως προανέφερα, ἦτο, κατὰ τὴν γνώμην μου, φανταστικὴ ὑπόθεσις. Διότι δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ τὴν νυμφευθῇ ὁ τρίτος, βλέπων τοὺς δύο πρώτους νυμφίους νὰ πεθαίνουν· ἀλλὰ καὶ ἂν τὸ ἔκανεν ὁ τρίτος, δὲν θὰ τὸ ἔκαμνεν ὁ τέταρτος, οὔτε καὶ ὁ πέμπτος· καὶ ἂν δὲ τὸ ἔκαμνον αὐτοί, κατὰ ἕνα μεγαλύτερον λόγον δὲν θὰ τὴν ἐνυμφεύοντο ὁ ἕκτος ἢ ὁ ἕβδομος, ἀλλὰ θὰ ἐθεωροῦσαν τὴν γυναῖκα σημαδιακήν. Διότι τέτοιοι εἶναι οἱ Ἰουδαῖοι. Ἐὰν βέβαια αὐτὸ συμβαίνῃ τώρα εἰς πολλούς, πολὺ περισσότερον συνέβαινε τότε εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι πολλὲς φορὲς καὶ χωρὶς νὰ συμβῇ αὐτὸ ἀπέφευγον τὴν συνοίκησιν αὐτοῦ τοῦ εἴδους, καὶ ὅλα αὐτὰ τὴν στιγμὴν ποὺ τοὺς τὸ ὑπεχρέωνεν ὁ νόμος. Ἔτσι λοιπὸν ἡ Ρούθ, ἡ Μωαβῖτις ἐκείνη γυναίκα, ἔλαβεν ἄνδρα της τὸν μακρυνὸν συγγενῆ της, καὶ ἡ Θάμαρ πάλιν διὰ τὸν ἴδιον λόγον ἐξηναγκάζετο νὰ κλέψῃ σπέρμα ἀπὸ τὸν πενθερόν της.

Καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ ἔπλασαν δύο ἢ τρεῖς, ἀλλ' ἑπτά; Ὥστε ἐκ περιουσίας κωμῳδῆσαι, ὡς ᾤοντο, τὴν ἀνάστασιν. Διὸ καὶ λέγουσι, «πάντες ἔσχον αὐτήν», ὡς εἰς ἄπορόν τι αὐτὸν ἐμβάλλοντες. Τί οὖν ὁ Χριστός; Πρὸς ἀμφότερα ἀποκρίνεται, οὐ πρὸς τὰ ῥήματα, ἀλλὰ πρὸς τὴν γνώμην ἱστάμενος, καὶ πανταχοῦ τὰ ἀπόρρητα αὐτῶν ἐκκαλύπτων, καὶ ποτὲ μὲν αὐτὰ ἐκπομπεύων, ποτὲ δὲ τῷ συνειδότι τῶν ἐρωτώντων ἀφιεὶς τὸν ἔλεγχον. Ὅρα γοῦν ἐνταῦθα πῶς ἀμφότερα δείκνυσι, καὶ ὅτι ἀνάστασις ἔσται, καὶ ὅτι οὐ τοιαύτη ἀνάστασις, οἵαν ὑποπτεύουσι. Τί γάρ φησι; « Πλανᾶσθε, μὴ εἰδότες τὰς Γραφάς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ». Ἐπειδὴ γὰρ ὡς εἰδότες, Μωϋσέα προβάλλονται καὶ τὸν νόμον, δείκνυσιν ὅτι τοῦτο μάλιστα ἀγνοούντων ἐστὶ τὰς Γραφὰς τὸ ἐρώτημα. Ἐντεῦθεν γὰρ καὶ τὸ πειράζειν αὐτοῖς ἦν, ἐκ τοῦ τὰς Γραφὰς ἀγνοεῖν, καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν μὴ εἰδέναι ὡς χρή. Τί οὖν θαυμαστόν, φησίν, εἰ ἐμὲ πειράζετε τὸν ἔτι ἀγνοούμενον ὑμῖν, ὅπου γε οὐδὲ τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν ἴστε, ἧς τοσαύτην πεῖραν εἰλήφατε, καὶ οὔτε ἐκ κοινῶν ἐννοιῶν, οὔτε ἀπὸ Γραφῶν αὐτὴν ἔγνωτε· εἰ ἄρα καὶ κοινοὶ λογισμοὶ τοῦτο παρέχουσιν εἰδέναι, ὅτι τῷ Θεῷ πάντα δυνατά.

3. Καὶ πρῶτον μὲν πρὸς τὸ ἐρωτηθὲν ἀποκρίνεται. Ἐπειδὴ γὰρ τοῦτο αἴτιον ἦν αὐτοῖς τοῦ μὴ νομίζειν ἀνάστασιν, τὸ νομίζειν τοιαύτην εἶναι τὴν τῶν πραγμάτων κατάστασιν, τὸ αἴτιον θεραπεύει, εἶτα καὶ τὸ σύμπτωμα (ἀπὸ γὰρ τούτου καὶ τὸ νόσημα γέγονε), καὶ δείκνυσι τῆς ἀναστάσεως τὸν τρόπον. «Ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει», φησίν, «οὔτε γαμοῦσιν, οὔ-

Καὶ διὰ ποῖον λόγον δὲν ἔπλασαν μὲ τὴν φαντασίαν τους δύο ἢ τρεῖς, ἀλλὰ ἑπτὰ ἀδελφούς; Μὲ σκοπὸν νὰ γελοιοποιήσουν, ὅπως ἐνόμιζον, εἰς πολὺν μεγάλον βαθμὸν τὴν ἀνάστασιν. Διὰ τοῦτο καὶ λέγουν, «ὅλοι ἐνυμφεύθησαν αὐτήν», ὥστε νὰ τὸν ὁδηγήσουν εἰς ἀμηχανίαν. Ποίαν ἀπάντησιν λοιπὸν δίδει ὁ Χριστός. Δίδει ἀπάντησιν καὶ πρὸς τὰ δύο, καὶ συγκεντρώνει τὴν προσοχήν του ὄχι εἰς τὰ λόγια των, ἀλλὰ εἰς τὰς σκέψεις των, καὶ πάντοτε φέρει εἰς τὸ φῶς τὰ ἀπόκρυφα σχέδιά των, καὶ ἄλλοτε μὲν ἐκπομπεύων αὐτά, ἄλλοτε δὲ ἀφήνων τὸν ἔλεγχον εἰς τὴν συνείδησιν αὐτῶν ποὺ τὸν ἐρωτοῦν. Πρόσεχε λοιπὸν ἐδῶ πῶς δεικνύει καὶ τὰ δύο, καὶ ὅτι θὰ συμβῇ ἀνάστασις καὶ ὅτι δὲν θὰ εἶναι ἡ ἀνάστασις τέτοια, ὅπως τὴν φαντάζονται αὐτοί. Τί λέγει δηλαδή; «Πλανᾶσθε, ἐπειδὴ δὲν γνωρίζετε τὰς Γραφάς, οὔτε τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ». Ἐπειδὴ δηλαδὴ προβάλλουν τὸν Μωϋσῆ καὶ τὸν νόμον ὡς δῆθεν γνῶσται αὐτοῦ, ἀποδεικνύει ὅτι αὐτὸ τὸ ἐρώτημα εἶναι κατ' ἐξοχὴν δεῖγμα ἀγνοίας τῶν Γραφῶν. Διότι ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ἔφθανον εἰς τὸ σημεῖον νὰ τὸν πειράζουν, καὶ ἐκ τοῦ ὅτι δηλαδὴ δὲν γνώριζον τὰς Γραφὰς καὶ ἐκ τοῦ ὅτι δὲν ἐγνώριζον ὅπως ἔπρεπε τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. Τί τὸ ἀξιοθαύμαστον λοιπόν, λέγει, ἐὰν πειράζετε ἐμένα, τὸν ὁποῖον δὲν γνωρίζετε ἀκόμη, καθ' ἣν στιγμὴν δὲν γνωρίζετε οὔτε καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, τῆς ὁποίας τόσην ἀπόδειξιν ἔχετε λάβει, καὶ δὲν τὴν ἐγνωρίσατε οὔτε ἀπὸ τὰς κοινὰς ἐννοίας οὔτε ἀπὸ τὰς Γραφάς, μολονότι βέβαια καὶ ἡ κοινὴ λογικὴ παρέχει αὐτὴν τὴν δυνατότητα γνώσεως, ὅτι δηλ. εἰς τὸν Θεὸν εἶναι τὰ πάντα δυνατά.

3. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἀπαντᾷ εἰς τὴν ἐρώτησίν των. Ἐπειδὴ δηλαδὴ αὐτὸ ἦτο ἡ αἰτία τὸ ὅτι δὲν ἐπίστευον εἰς ἀνάστασιν, τὸ ὅτι ἐνόμιζον ὅτι ἦτο τέτοια ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων, κατ' ἀρχὴν θεραπεύει τὴν αἰτίαν τῆς ἀπιστίας καὶ ἔπειτα καὶ τὴν συνέπειαν αὐτῆς (διότι ἀπὸ αὐτὸ προήρχετο καὶ τὸ νόσημα), καὶ δεικνύει τὸν τρόπον τῆς ἀναστάσεως. Διότι λέγει· «Κατὰ τὴν ἀνάστασιν οὔτε νυμφεύονται,

τε γαμίσκονται, ἀλλ' εἰσὶν ὡς ἄγγελοι Θεοῦ ἐν οὐρανῷ». Ὁ δὲ Λουκᾶς φησιν «ὡς υἱοὶ Θεοῦ». Εἰ τοίνυν οὐ γαμοῦσι, περιττὴ ἡ ἐρώτησις. Οὐ μὴν ἐπειδὴ οὐ γαμοῦσι, διὰ τοῦτο ἄγγελοι, ἀλλ' ἐπειδὴ ὡς ἄγγελοι, διὰ τοῦτο οὐ γαμοῦσιν. Ἀπὸ τούτου καὶ ἕτερα πολλὰ ἀνεῖλεν, ἅπερ ἅπαντα δι' ἑνὸς ῥήματος ὁ Παῦλος ᾐνίξατο εἰπών· «παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου». Καὶ διὰ μὲν τούτων ἐδήλωσεν ἡλίκον ἡ ἀνάστασις· ὅτι δὲ καὶ ἀνάστασίς ἐστι, δείκνυσι. Καίτοι συναποδέδεικται τῷ εἰρημένῳ καὶ τοῦτο, ἀλλ' ὅμως ἐκ περιουσίας τῷ λόγῳ πάλιν προστίθησι λέγων. Οὐδὲ γὰρ πρὸς τὸ ἐρώτημα ἔστη μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἔννοιαν αὐτῶν. Οὕτως ὅταν μὴ σφόδρα κακουργῶσιν, ἀλλ' ἀγνοοῦντες ἐρωτῶσι, καὶ ἐκ περιουσίας διδάσκει· ὅταν δὲ ἀπὸ κακίας μόνης, οὐδὲ πρὸς τὰ ἐρωτώμενα ἀποκρίνεται.

Καὶ πάλιν ἀπὸ τοῦ Μωϋσέως ἐπιστομίζει αὐτούς, ἐπειδὴ κἀκεῖνοι Μωϋσέα προεβάλοντο, καί φησι· «περὶ δὲ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν οὐκ ἀνέγνωτε, ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ; Οὐκ ἔστι Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων». Οὐαὶ τῶν οὐκ ὄντων, φησί, καὶ καθάπαξ ἀφανισθέντων, καὶ οὐκέτι ἀναστησομένων. Οὐ γὰρ εἶπεν, ἤμην, ἀλλ', εἰμί· τῶν ὄντων καὶ τῶν ζώντων. Ὥσπερ γὰρ ὁ Ἀδάμ, εἰ καὶ ἔζη τῇ ἡμέρᾳ ᾗ ἔφαγεν ἀπὸ τοῦ ξύλου, ἀπέθανε τῇ ἀποφάσει, οὕτω καὶ οὗτοι, εἰ καὶ ἐτεθνήκεσαν, ἔζων τῇ ὑποσχέσει τῆς ἀναστάσεως.

Πῶς οὖν φησιν ἀλλαχοῦ, «ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ»; Ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἐναντίον τοῦτο ἐκείνῳ. Νεκρῶν

4. Λουκᾶ 20, 36.
5. Α' Κορ. 7, 31.
6. Ἐξ. 3, 6.
7. Ρωμ. 14, 9.

ούτε ύπανδρεύονται, άλλ' είναι όπως οί άγγελοι τοῦ Θεοῦ είς τὸν οὐρανόν». Ὁ δὲ Λουκᾶς λέγει, «ὅπως οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ»[4]. Ἐὰν λοιπὸν δὲν νυμφεύωνται, εἶναι περιττὴ ἡ ἐρώτησις. Βέβαια εἶναι ἄγγελοι, ὄχι ἐπειδὴ δὲν νυμφεύονται, ἀλλ' ἐπειδὴ ζοῦν ὡς ἄγγελοι, διὰ τοῦτο δὲν νυμφεύονται. Μὲ τὴν ἀπάντησίν του αὐτὴν καὶ πολλὰ ἄλλα ἀνῄρησε, τὰ ὁποῖα ὅλα μαζὶ ὑπῃνίχθη ὁ Παῦλος μὲ ἕνα λόγον του ὡς ἑξῆς· «Διότι παρέρχεται ἡ μορφὴ τοῦ κόσμου αὐτοῦ»[5]. Καὶ μὲ αὐτὰ ἐφανέρωσε μὲν τί λογῆς θὰ εἶναι ἡ ἀνάστασις, ἀποδεικνύει ὅμως ὅτι ὑπάρχει καὶ ἀνάστασις. Μολονότι βέβαια ἀποδεικνύεται μὲ τοὺς λόγους του αὐτοὺς καὶ αὐτό, ἀλλ' ὅμως ἐπεκτείνει τὸν λόγον του καὶ προσθέτει καὶ ἐν συνεχείᾳ καὶ ἄλλα λόγια. Διότι δὲν ἐσταμάτησε μόνον εἰς τὸ ἐρώτημά των, ἀλλ' ἐπροχώρησε καὶ εἰς τὰς ἀποκρύφους σκέψεις των. Ἔτσι, ὅταν δὲν εἶναι πολὺ μεγάλη ἡ κακουργία των, ἀλλὰ τὸν ἐρωτοῦν ἀπὸ ἄγνοιαν, τοὺς διδάσκει τότε ἐν ἐκτάσει, ὅταν ὅμως ἐρωτοῦν ἀπὸ κακίαν καὶ μόνον, τότε δὲν ἀπαντᾷ οὔτε καὶ εἰς τὰς ἐρωτήσεις των.

Καὶ πάλιν τοὺς ἀποστομώνει ἀπὸ τὰ γραφόμενα τοῦ Μωϋσέως, ἐπειδὴ καὶ ἐκεῖνοι προέβαλλον τὸν Μωυσῆ, καὶ λέγει· «Σχετικὰ δὲ μὲ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν δὲν ἀνεγνώσατε, ὅτι ἐγὼ εἶμαι ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ; Δὲν εἶναι ὁ Θεός, Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων»[6]. Δὲν εἶναι, λέγει, Θεὸς ἀνυπάρκτων καὶ ποὺ ἐξηφανίσθησαν ἅπαξ διὰ παντὸς καὶ ποὺ δὲν πρόκειται ν' ἀναστηθοῦν. Διότι δὲν εἶπεν, 'Ἤμουν', ἀλλ' «εἶμαι»· εἶμαι Θεὸς αὐτῶν ποὺ ὑπάρχουν καὶ ποὺ εἶναι ζωντανοί. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ὁ Ἀδάμ, ἂν καὶ ἔζη κατὰ τὴν ἡμέραν ποὺ ἔφαγεν ἀπὸ τὸν καρπὸν τοῦ ἀπηγορευμένου δένδρου, ὅμως ἀπέθανεν ὡς πρὸς τὴν ἀπόφασίν του, ἔτσι καὶ αὐτοί, ἂν καὶ εἶχον ἀποθάνει, ἔζων μὲ τὴν ὑπόσχεσιν τῆς ἀναστάσεως.

Πῶς λοιπὸν λέγει εἰς ἄλλο σημεῖον, «διὰ νὰ γίνῃ κυρίαρχος τῶν νεκρῶν καὶ τῶν ζώντων»[7]; Ἀλλ' αὐτὸ δὲν ἀντιτίθεται εἰς ἐκεῖνο. Διότι ἐδῶ ὀνομάζει νεκροὺς καὶ αὐτοὺς

γὰρ ἐνταῦθά φησι, τῶν καὶ αὐτῶν ζήσεσθαι μελλόντων. Ἄλλως δὲ καὶ ἕτερον τό, «ἐγὼ ὁ Θεὸς Ἀβραάμ», καὶ τό, «ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ». Οἶδε δὲ καὶ ἄλλην νεκρότητα, περὶ ἧς φησιν· «ἄφετε τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς».

«Καὶ ἀκούσαντες οἱ ὄχλοι ἐξεπλάγησαν ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ». Οὐδὲ ἐνταῦθα οἱ Σαδδουκαῖοι· ἀλλ' οὗτοι μὲν ἡττηθέντες ἀναχωροῦσι, τὸ δὲ ἀδέκαστον πλῆθος καρποῦται τὴν ὠφέλειαν. Ἐπεὶ οὖν τοιαύτη ἡ ἀνάστασις, φέρε πάντα ποιῶμεν, ἵνα τῶν πρωτείων ἐκεῖ τύχωμεν. Εἰ δὲ δοκεῖ, καὶ πρὸ τῆς ἀναστάσεως δείξωμεν ὑμῖν τινας ταῦτα ἐντεῦθεν ἐπιτηδεύοντας καὶ καρπουμένους, πάλιν ἐπὶ τὰς ἐρήμους ἀπελθόντες. Πάλιν γὰρ τῶν αὐτῶν ἅψομαι λόγων, ἐπειδὴ μετὰ πλείονος ἡδονῆς ἀκούοντας ὑμᾶς βλέπω. Ἴδωμεν τοίνυν καὶ τήμερον τὰ στρατόπεδα τὰ πνευματικά· ἴδωμεν τὴν φόβου καθαρὰν ἡδονήν. Οὐ γὰρ μετὰ δοράτων εἰσὶν ἐσκηνωμένοι, καθάπερ οἱ στρατιῶται (ἐνταῦθα γὰρ πρώην κατέλυσα τὸν λόγον), οὐδὲ μετὰ ἀσπίδων καὶ θωράκων, ἀλλὰ γυμνοὺς ὄψει τούτων ἁπάντων, καὶ τοιαῦτα ἐργαζομένους, οἷα οὐδὲ μετὰ ὅπλων ἐκεῖνοι. Καὶ εἰ δύνασαι συνιδεῖν, ἐλθέ, καὶ χεῖρά μοι ὄρεξον, καὶ ἴωμεν εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ἀμφότεροι, καὶ ἴδωμεν τὴν παράταξιν. Καὶ γὰρ καὶ οὗτοι καθ' ἑκάστην πολεμοῦσι τὴν ἡμέραν καὶ σφάττουσι τοὺς ὑπεναντίους καὶ νικῶσι τὰς ἐπιθυμίας ἁπάσας τὰς ἐπιβουλευούσας ἡμῖν. Καὶ ὄψει ταύτας ἐρριμμένας χαμαί, καὶ μηδὲ σπαίρειν δυναμένας· ἀλλὰ τὸ ἀποστολικὸν ἐκεῖνο διὰ τῶν ἔργων δεικνύμενον, ὅτι «οἱ τοῦ Χριστοῦ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις».

Εἶδες πλῆθος νεκρῶν κειμένων, ἐσφαγμένων τῇ μαχαί-

8. Λουκᾶ 9, 60.
9. Γαλ. 5, 24.

ποὺ πρόκειται νὰ ζήσουν εἰς τὸ μέλλον. Ἄλλωστε δὲ εἶναι ἄλλο πρᾶγμα τὸ «ἐγὼ ὁ Θεὸς τοῦ Ἀβραὰμ» καὶ τὸ «διὰ νὰ ἐξουσιάσῃ νεκροὺς καὶ ζῶντας». Γνωρίζει δὲ καὶ ἄλλην νεκρότητα, περὶ τῆς ὁποίας λέγει· «Ἀφήσατε τοὺς νεκροὺς νὰ θάψουν τοὺς νεκρούς των»[8].

«Καὶ ὅταν ἤκουσαν τὰ πλήθη τοὺς λόγους αὐτοὺς ἔμειναν κατάπληκτοι ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν του». Οὔτε συμπεριλαμβάνονται μεταξὺ αὐτῶν καὶ οἱ Σαδδουκαῖοι· ἀλλ' αὐτοὶ μὲν μετὰ τὴν ἧτταν των ἀναχωροῦν, τὸ δὲ ἀμερόληπτον πλῆθος καρποῦται τὴν ὠφέλειαν. Ἐπειδὴ λοιπὸν τέτοια εἶναι ἡ ἀνάστασις, ἂς κάνωμεν τὰ πάντα, διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὰ πρωτεῖα ἐκεῖ. Ἐὰν δὲ θέλετε, καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνάστασιν νὰ σᾶς δείξωμεν ὡρισμένους ποὺ ἐπιδιώκουν αὐτὰ καὶ εἰς τὴν ἐδῶ ζωὴν καὶ ἀπολαμβάνουν τοὺς καρπούς, πάλιν θὰ μεταβῶμεν νοερῶς εἰς τὰς ἐρήμους. Πάλιν δηλαδὴ θ' ἀναφέρω τοὺς ἰδίους λόγους, ἐπειδὴ σᾶς βλέπω ν' ἀκοῦτε μὲ πάρα πολλὴν εὐχαρίστησιν. Ἂς στρέψωμεν λοιπὸν τοὺς ὀφθαλμούς μας καὶ σήμερον πρὸς τὰ πνευματικὰ στρατόπεδα καὶ ἂς ἐξετάσωμεν τὴν ἡδονὴν ποὺ εἶναι καθαρὴ ἀπὸ φόβον. Διότι δὲν ἔχουν κατασκηνώσει μὲ δόρατα, ὅπως ἀκριβῶς οἱ στρατιῶται (διότι ἐδῶ παλαιότερα τελείωσα τὸν λόγον), οὔτε μὲ ἀσπίδας καὶ θώρακας, ἀλλὰ θὰ τοὺς ἰδῇς γυμνοὺς ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ παρόμοια καὶ νὰ πράττουν τέτοια πράγματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἠμποροῦν ἐκεῖνοι νὰ τὰ πράξουν οὔτε μὲ τὰ ὅπλα. Καὶ ἐὰν ἠμπορῇς νὰ τοὺς ἐξετάσῃς μαζί μου, ἔλα καὶ δῶσε μου χεῖρα βοηθείας καὶ ἂς μεταβῶμεν καὶ οἱ δύο εἰς τὸν πόλεμον αὐτὸν καὶ ἂς ἰδοῦμεν τὴν παράταξιν. Καθ' ὅσον καὶ αὐτοὶ πολεμοῦν καθημερινῶς καὶ σφάζουν τοὺς ἐχθροὺς καὶ νικοῦν ὅλας τὰς ἐπιθυμίας ποὺ μᾶς ἐπιβουλεύονται. Καὶ θὰ τὰς ἰδῇς νὰ εἶναι πεταγμέναι κάτω καὶ νὰ μὴ ἠμποροῦν οὔτε νὰ σπαράζουν, ἀλλ' ν' ἀποδεικνύεται διὰ τῶν ἔργων τὸ ἀποστολικὸν ἐκεῖνο λόγιον, ὅτι «οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Χριστοῦ ἐσταύρωσαν τὴν σάρκα μαζὶ μὲ τὰ πάθη καὶ τὰς ἐπιθυμίας»[9].

Εἶδες πλῆθος νεκρῶν ποὺ εὑρίσκονται κάτω πεταγμένοι,

ρᾳ τοῦ Πνεύματος; Διὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐκεῖ μέθη, οὐδὲ ἀδηφαγία. Καὶ δείκνυσιν ἡ τράπεζα καὶ τὸ τρόπαιον τὸ ἐπ' αὐτῇ ἑστηκός. Ἡ γὰρ μέθη καὶ ἡ ἀδηφαγία κεῖται νεκρὰ διὰ τῆς ὑδροποσίας τροπωθεῖσα, τὸ πολυειδὲς τοῦτο καὶ πολυκέφαλον θηρίον. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῆς μυθοποιουμένης Σκύλλης καὶ Ὕδρας, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς μέθης πολλάς ἐστι κεφαλὰς ἰδεῖν· ἐντεῦθεν πορνείαν, ἐκεῖθεν ὀργήν, ἄλλοθεν βλακείαν, ἑτέρωθεν ἔρωτας ἀτόπους φυομένους· ἀλλὰ πάντα ταῦτα ἀνήρηται. Καίτοιγε ἐκεῖνα πάντα τὰ στρατόπεδα, κἂν μυρίων περιγένωνται πολέμων, ὑπὸ τούτων ἁλίσκονται· καὶ οὔτε ὅπλα, οὔτε δόρατα, οὐχ ὅπερ ἂν ἕτερον ᾖ, δύναται πρὸς ταύτας στῆναι τὰς φάλαγγας, ἀλλ' αὐτοὺς τοὺς γίγαντας, τοὺς ἀριστέας, τοὺς τὰ μυρία ἀνδραγαθοῦντας εὕροις ἂν χωρὶς δεσμῶν δεδεμένους ὕπνῳ καὶ μέθῃ, χωρὶς σφαγῆς καὶ τραυμάτων, καθάπερ τοὺς τετραυματισμένους, κειμένους, μᾶλλον δὲ καὶ χαλεπώτερον. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ κἂν σπαίρουσιν, οὗτοι δὲ οὐδὲ τοῦτο, ἀλλ' εὐθέως καταπίπτουσιν.

Ὁρᾷς ὅτι μεῖζον τοῦτο τὸ στρατόπεδον καὶ θαυμαστότερον; τοὺς γὰρ ἐκείνων περιγινομένους πολεμίους ἀναιρεῖ τῷ θελῆσαι μόνον. Οὕτω γὰρ αὐτὴν ἀσθενῆ τὴν μητέρα ἁπάντων τῶν κακῶν ποιοῦσιν, ὡς μηδὲ ἐνοχλεῖν λοιπόν· τοῦ δὲ στρατηγοῦ κειμένου καὶ τῆς κεφαλῆς ἀνῃρημένης, καὶ τὸ λοιπὸν σῶμα ἡσυχάζει. Καὶ τὴν νίκην ταύτην ἕκαστον τῶν ἐκεῖ μενόντων ἐργαζόμενον ἴδοι τις ἄν. Οὐ γὰρ ὥσπερ ἐπὶ τούτων τῶν πολέμων, ἐὰν ὑφ' ἑνός τις λάβῃ πληγήν, ἑτέρῳ

καὶ ποὺ ἔχουν σφαγῆ ἀπὸ τὴν μάχαιραν τοῦ Πνεύματος. Διὰ τοῦτο δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ μέθη οὔτε πολυφαγία. Καὶ τὸ ἀποδεικνύει αὐτὸ ἡ τράπεζα καὶ τὸ τρόπαιον ποὺ εὑρίσκεται ἐπάνω εἰς αὐτήν. Διότι ἡ μέθη καὶ ἡ πολυφαγία εἶναι νεκρά, κατατροπωθεῖσα διὰ τῆς ὑδροποσίας, τὸ πολύμορφον αὐτὸ καὶ πολυκέφαλον θηρίον. Διότι ὅπως ἀκριβῶς εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς μυθικῆς Σκύλλας καὶ τῆς Ὕδρας, ἔτσι καὶ εἰς τὴν μέθην εἶναι δυνατὸν νὰ ἰδοῦμεν πολλὰς κεφαλάς· ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος τὴν πορνείαν, ἀπὸ τὸ ἄλλο τὴν ὀργήν, ἀπὸ τὸ ἄλλο τὴν βλακείαν καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο νὰ φυτρώνουν οἱ παράλογοι ἔρωτες· ὅλα αὐτὰ ὅμως εἰς αὐτοὺς ἔχουν ἐξαφανισθῆ. Μολονότι βέβαια ὅλα ἐκεῖνα τὰ στρατεύματα, ἂν καὶ νικοῦν εἰς πάρα πολλοὺς πολέμους, ὅμως κατακυριεύονται ἀπὸ αὐτὰ τὰ πάθη· καὶ οὔτε ὅπλα, οὔτε δόρατα, οὔτε οἱοδήποτε ἄλλο ἠμπορεῖ ν' ἀντισταθῆ ἀπέναντι εἰς αὐτὰς τὰς φάλαγγας, ἀλλ' αὐτοὺς τοὺς γίγαντας, ποὺ ἀριστεύουν καὶ ἐπιτυγχάνουν ἀμέτρητα ἀνδραγαθήματα, εἶναι δυνατὸν νὰ τοὺς εὕρῃς χωρὶς δεσμὰ δεμένους μὲ τὸν ὕπνον καὶ τὴν μέθην, χωρὶς σφαγὴν καὶ τραύματα, νὰ εἶναι ἐξαπλωμένοι ὅπως ἀκριβῶς οἱ τραυματισμένοι, μᾶλλον δὲ καὶ εἰς πολὺ πιὸ χειροτέραν κατάστασιν. Διότι ἐκεῖνοι μὲν τουλάχιστον σπαράζουν, ἐνῷ αὐτοὶ δὲν παθαίνουν οὔτε αὐτό, ἀλλ' ἀμέσως πίπτουν κάτω.

Βλέπεις αὐτὸ τὸ στράτευμα ὅτι εἶναι πολὺ πιὸ σπουδαῖον καὶ πολὺ πιὸ ἀξιοθαύμαστον; διότι καταβάλλει τοὺς ἐχθροὺς ποὺ ἔρχονται ἐναντίον του ἁπλῶς καὶ μόνον μὲ τὴν θέλησιν. Τόσον πολὺ δὲ ἐξασθενοῦν αὐτήν, ποὺ εἶναι μητέρα ὅλων τῶν κακῶν, ὥστε εἰς τὸ ἑξῆς οὔτε κἂν νὰ τοὺς ἐνοχλῇ· διότι ὅταν ὁ στρατηγὸς εὑρίσκεται κατάκοιτος καὶ ἔχει συντριβῆ ἡ κεφαλή, ἡσυχάζει καὶ τὸ ὑπόλοιπον τὸ σῶμα. Καὶ τὴν νίκην αὐτὴν εἶναι δυνατὸν νὰ τὴν ἴδῃς νὰ τὴν κατορθώνῃ ὁ καθένας ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ διαμένουν ἐκεῖ. Διότι δὲν συμβαίνει ἐδῶ αὐτὸ ποὺ συμβαίνει μὲ τοὺς ἐχθρούς, ἐὰν δηλαδὴ κάποιος πληγωθῆ ἀπὸ κάποιον, νὰ πίπτῃ κάτω μία διὰ πάντα νεκρός, καὶ νὰ μὴ χρειάζεται εἰς τὸ ἑξῆς τὸ κτύπημα ἀπὸ κάποιον ἄλλον,

λοιπὸν οὐκ ἔστι βαρὺς καταπεσὼν ἅπαξ· ἀλλ' ἀνάγκη πάντως τὸ θηρίον τοῦτο παίειν· καὶ ὁ μὴ πλήξας αὐτὴν καὶ καταβαλών, ἐνοχλεῖται πάντως.

4. Εἶδες νίκην λαμπράν; Οἷον γὰρ τὰ στρατόπεδα τὰ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ὁμοῦ συνελθόντα στῆσαι τρόπαιον οὐκ ἰσχύει, τοῦτο ἕκαστος ἐκείνων ἵστησι· καὶ πάντα ἀναμέμικται τετρωμένα, παράφορα παραπληξίας ῥήματα, νοήματα μανικά, ἀηδὴς τῦφος, πάντα ὅσα ἀπὸ μέθης ὁπλίζεται. Καὶ μιμοῦνται τὸν ἑαυτῶν δεσπότην, ὃν ἡ Γραφὴ θαυμάζουσα ἔλεγεν· «ἐκ χειμάρρου ἐν ὁδῷ πίεται· διὰ τοῦτο ὑψώσει κεφαλήν».

Βούλεσθε καὶ ἕτερον πλῆθος νεκρῶν ἰδεῖν; Ἴδωμεν τὰς ἐκ τῆς τρυφῆς ἐπιθυμίας, τὰς ἐκ τῶν ὀψοποιῶν, τῶν μαγείρων, τῶν τραπεζοποιῶν, τῶν πλακουντοποιῶν. Αἰσχύνομαι μὲν γὰρ πάντα διηγούμενος· πλὴν ἀλλ' ὅμως ἐρῶ τὰς ὄρνεις τὰς ἀπὸ Φάσιδος, τοὺς ζωμοὺς τοὺς χύδην μιγνυμένους, τὰ ὑγρά, τὰ ξηρὰ ἐδέσματα, τοὺς περὶ τούτων κειμένους νόμους. Καθάπερ γάρ τινα πόλιν διοικοῦντες καὶ στρατόπεδα διατάττοντες, οὕτω καὶ οὗτοι, τὸ καὶ τὸ πρῶτον, καὶ τὸ καὶ τὸ δεύτερον νομοθετοῦσι καὶ κατατάττουσι. Καὶ οἱ μὲν πρῶτον ὄρνεις ἐπ' ἀνθράκων ὠπτημένας, ἔνδοθεν μεμεστωμένας ἰχθύων εἰσάγουσιν, ἕτεροι δὲ ἄλλοθεν τὰ προοίμια ποιοῦνται τῶν παρανόμων τούτων δείπνων· καὶ ἅμιλλα πολλὴ περὶ τούτων, καὶ ὑπὲρ ποιότητος καὶ ὑπὲρ τάξεως καὶ ὑπὲρ πλήθους· καὶ φιλοτιμοῦνται ἐφ' οἷς κατορύττεσθαι ἔδει, οἱ μὲν ὅτι τὸ ἥμισυ τῆς ἡμέρας ἀνάλωσαν, οἱ δὲ πᾶσαν αὐτήν, οἱ δὲ ὅτι καὶ τὴν νύκτα προσέθηκαν λέγοντες. Ἴδε τὸ μέτρον, ταλαί-

---

10. Ψαλμ. 109, 7.

ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη ὅλοι νὰ κτυποῦν τὸ θηρίον αὐτό· καὶ αὐτὸς ποὺ δὲν τὴν ἐκτύπησε θανάσιμα καὶ δὲν τὴν κατέβαλε ὁπωσδήποτε ἐνοχλεῖται ἀπὸ αὐτήν.

4. Εἶδες νίκην λαμπράν; Διότι ἕνα τέτοιο τρόπαιον ποὺ δὲν ἠμποροῦν νὰ τὸ στήσουν ἐὰν συγκεντρωθοῦν τὰ στρατεύματα ὁλοκλήρου τῆς οἰκουμένης, αὐτὸ τὸ στήνει ὁ καθένας ἀπὸ ἐκείνους. Καὶ ὅλα εὑρίσκονται κάτω πληγωμένα καὶ ἀνακατωμένα, παράφορα λόγια παραφροσύνης, σκέψεις μανιώδεις, ἡ ἀηδιαστικὴ ἀλαζονεία, ὅλα γενικῶς ἐκεῖνα ποὺ ὁπλίζονται ἀπὸ τὴν μέθην. Καὶ μιμοῦνται τὸν Κύριόν των, διὰ τὸν ὁποῖον ἡ Γραφὴ μὲ θαυμασμὸν ἔλεγεν· «Θὰ πίῃ ἀπὸ χείμαρρον ποὺ εὑρίσκεται παρὰ τὴν ὁδὸν καὶ διὰ τοῦτο θὰ ὑψώσῃ τὴν κεφαλήν του»[10].

Θέλετε νὰ ἰδῆτε καὶ ἄλλο πλῆθος νεκρῶν; Ἂς ἰδοῦμεν τὰς ἐπιθυμίας ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴν τρυφήν, αὐτὰς ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὰ πολυτελῆ φαγητά, ἀπὸ τοὺς μαγείρους, ἀπὸ τοὺς τραπεζοκόμους καὶ τοὺς ζαχαροπλάστας. Ἐντρέπομαι βέβαια νὰ τὰ διηγοῦμαι ὅλα αὐτά, πλὴν ὅμως θ' ἀναφέρω τὰ πουλιὰ ἀπὸ τὴν Φάσιδα, τοὺς ζωμοὺς μὲ τὴν τόσην ποικιλίαν των, τὰ ποτά, τοὺς ξηροὺς καρπούς, τοὺς νόμους σχετικὰ μὲ ὅλα αὐτά. Διότι ὅπως ἀκριβῶς αὐτοὶ ποὺ διοικοῦν κάποιαν πόλιν καὶ διατάσσουν στρατεύματα, ἔτσι καὶ αὐτοὶ νομοθετοῦν καὶ ὁρίζουν ποῖο φαγητὸν θὰ εἶναι τὸ πρῶτον, ποῖο τὸ δεύτερον. Καὶ ἄλλοι μὲν παρουσιάζουν ὡς πρῶτον φαγητὸν πουλιὰ ψημένα ἐπάνω εἰς τὰ κάρβουνα γεμᾶτα ἐσωτερικὰ μὲ ψάρια, ἄλλοι δὲ κατ' ἄλλον τρόπον παρασκευάζουν τὰ εἰς τὴν ἀρχὴν προσφερόμενα φαγητὰ αὐτῶν τῶν παρανόμων δείπνων. Καὶ ὑπάρχει μεγάλη ἅμιλλα δι' ὅλα αὐτά, καὶ διὰ τὴν ποιότητα καὶ διὰ τὴν τάξιν καὶ διὰ τὸ πλῆθος. Καὶ νοιώθουν ὑπερηφάνειαν διὰ πράγματα διὰ τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ κρύπτωνται μέσα εἰς τὴν γῆν, οἱ μέν, διότι κατηνάλωσαν τὸ ἥμισυ τῆς ἡμέρας, οἱ δὲ ὁλόκληρον τὴν ἡμέραν καὶ ἄλλοι διότι ἐπρόσθεσαν εἰς τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα, διασκεδάζοντες. Πρόσεξε, ταλαίπωρε, τὸν μικρὸν χῶρον τῆς κοιλίας

πωρε, τῆς γαστρὸς καὶ αἰσχύνθητι τὴν ἄμετρον σπουδήν.

Ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτον παρὰ τοῖς ἀγγέλοις ἐκείνοις, ἀλλὰ καὶ αὗται πᾶσαι αἱ ἐπιθυμίαι νεκραί. Οὐ γὰρ εἰς πλησμονὴν καὶ τρυφήν, ἀλλ' εἰς χρείαν αὐτοῖς αἱ τροφαί. Οὐκ ὀρνίθων ἐκεῖ θηραταί, οὐδὲ ἰχθύων, ἀλλ' ἄρτος καὶ ὕδωρ. Ἡ δὲ σύγχυσις αὕτη καὶ ὁ θόρυβος καὶ αἱ ταραχαὶ πάντα ἐκποδὼν ἐκεῖθεν, καὶ ἀπὸ τοῦ δωματίου καὶ ἀπὸ τοῦ σώματος, καὶ πολὺς ὁ λιμήν· παρὰ δὲ τούτοις πολλὴ ἡ ζάλη. Ἀνάρρηξον οὖν τῷ λόγῳ τὴν γαστέρα τῶν τὰ τοιαῦτα σιτουμένων καὶ ὄψει τὸν πολὺν φορυτὸν καὶ τὸν ἀκάθαρτον ὀχετὸν καὶ τὸν κεκονιασμένον τάφον. Τὰ δὲ μετὰ ταῦτα καὶ αἰσχύνομαι εἰπεῖν, τὰς ἐρυγὰς τὰς ἀηδεῖς, τοὺς ἐμέτους, τὰς κάτωθεν, τὰς ἄνωθεν ἐκκρίσεις. Ἀλλὰ καὶ ταύτας ἴσθι καὶ βλέπε νεκρὰς τὰς ἐπιθυμίας ἐκεῖ, καὶ τοὺς ἀπὸ τούτων σφοδροτέρους ἔρωτας· τοὺς τῶν ἀφροδισίων λέγω. Καὶ γὰρ καὶ τούτους ὄψει πάντας ἐρριμένους μετὰ τῶν ἵππων, μετὰ τῶν σκευοφόρων. Σκευοφόρος γὰρ καὶ ὅπλον καὶ ἵππος αἰσχρᾶς πράξεως ῥῆμά ἐστιν αἰσχρόν. Ἀλλ' ὄψει ἵππον ὁμοῦ καὶ ἀναβάτην τοιοῦτον, καὶ ὅπλα κείμενα· ἐκεῖ δὲ τοὐναντίον ἅπαν, καὶ ψυχὰς νεκρὰς ἐρριμμένας. Οὐκ ἐπὶ τῆς τραπέζης δὲ μόνον ἡ νίκη λαμπρὰ τοῖς ἁγίοις ἐκείνοις, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων· ἐπὶ τῶν χρημάτων, ἐπὶ τῆς δόξης, ἐπὶ τῆς βασκανίας, ἐπὶ τῶν νοσημάτων ἁπάντων.

Ἆρά σοι οὐ δοκεῖ τοῦτο ἐκείνου τοῦ στρατοπέδου ἰσχυρότερον εἶναι καὶ ἡ τράπεζα βελτίων; Καὶ τίς ἀντερεῖ; Οὐδείς, οὐδὲ αὐτῶν ἐκείνων, κἂν σφόδρα μαινόμενος ᾖ. Αὕτη μὲν γὰρ εἰς οὐρανὸν παραπέμπει, ἐκείνη δὲ εἰς γέενναν ἕλκει· ταύτην ὁ διάβολος διατάττεται, ἐκείνην δὲ ὁ Χριστός· ταύτην τρυφὴ νομοθετεῖ καὶ ἀκολασία, ἐκείνην δὲ φιλοσο-

11. Πρβλ. Ματθ. 23, 27.

καὶ νοιῶσε ἐντροπὴν διὰ τὴν ὑπερβολικὴν φροντίδα σου.

Ἀλλ' ὅμως τίποτε τὸ παρόμοιον δὲν συμβαίνει εἰς ἐκείνους τοὺς ἀγγέλους, ἀλλὰ καὶ ὅλαι αὐταὶ αἱ ἐπιθυμίαι εἶναι νεκραί. Διότι αἱ τροφαὶ εἰς αὐτοὺς λαμβάνονται ὄχι πρὸς κορεσμὸν καὶ τρυφήν, ἀλλὰ πρὸς ἀνάγκην. Δὲν ὑπάρχουν ἐκεῖ κυνηγοὶ πουλιῶν, οὔτε ψαράδες, ἀλλὰ ψωμὶ καὶ νερό. Αὐτὴ δὲ ἡ ἀναστάτωσις καὶ ὁ θόρυβος καὶ αἱ ταραχαὶ εἶναι ἐξηφανισμένα ἀπὸ ἐκεῖ, καὶ ἀπὸ τὸ δωμάτιον καὶ ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ ἐπικρατεῖ ἐκεῖ ἀπέραντη γαλήνη, ἐνῷ εἰς αὐτοὺς μεγάλη ζάλη. Ξέσχισε λοιπὸν νοερὰ τὴν κοιλίαν αὐτῶν ποὺ τρέφονται μ' αὐτὰ καὶ θὰ ἴδῃς πολλὰ σκουπίδια καὶ τὸν ἀκάθαρτον ὀχετὸν καὶ τὸν κεκονιαμένον τάφον[11]. Τὰ ὅσα δὲ συμβαίνουν εἰς τὴν συνέχειαν ἐντρέπομαι νὰ τ' ἀναφέρω, τὰ ἀηδιαστικὰ ρεψίματα, τοὺς ἐμέτους, τὰς ἀκαθαρσίας καὶ ἀπὸ κάτω καὶ ἀπὸ τὸ στόμα. Ἀλλὰ καὶ αὐτὰς τὰς ἐπιθυμίας ἀσφαλῶς θὰ τὰς ἴδῃς νεκρὰς ἐκεῖ καὶ τοὺς σφοδροτέρους ἔρωτας ποὺ προέρχονται ἀπὸ αὐτά, ἐννοῶ τοὺς ἔρωτας τῶν ἀφροδισίων. Καθ' ὅσον καὶ ὅλους αὐτοὺς θὰ τοὺς ἴδῃς νὰ εἶναι κάτω ξαπλωμένοι μαζὶ μὲ τοὺς ἵππους, μαζὶ μὲ τοὺς σκευοφόρους. Διότι σκευοφόρος καὶ ὅπλον καὶ ἵππος εἶναι αἰσχρὰ λόγια αἰσχρᾶς πράξεως. Ἀλλὰ θὰ ἴδῃς κάτω ξαπλωμένα ἵππον μαζὶ μὲ παρόμοιον καβαλάρην καὶ μὲ ὅπλα, ἐνῷ ἐκεῖ ἐντελῶς τὸ ἀντίθετον, καὶ ψυχὰς ποὺ ἔχουν ριφθῆ νεκραί. Καὶ δὲν εἶναι λαμπρὰ ἡ νίκη ἐκείνων τῶν ἁγίων μόνον εἰς τὴν τράπεζαν, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα, εἰς τὰ χρήματα, τὴν δόξαν, τὸν φθόνον καὶ εἰς ὅλα τὰ νοσήματα.

Κατὰ συνέπειαν δὲν σοῦ φαίνεται ὅτι αὐτὸ τὸ στρατόπεδον ὅτι εἶναι ἰσχυρότερον ἀπὸ ἐκεῖνο καὶ ἡ τράπεζα καλυτέρα; Καὶ ποῖος θὰ φέρῃ ἀντίρρησιν; Κανείς, οὔτε ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἀνήκουν εἰς αὐτούς, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι εἰς μεγάλον βαθμὸν παράφρων. Διότι αὐτὴ μὲν ὁδηγεῖ εἰς τὸν οὐρανόν, ἐνῷ ἐκείνη σύρει εἰς τὴν γέενναν· αὐτὴν τὴν διατάσσει ὁ διάβολος, ἐκείνην δὲ ὁ Χριστός· αὐτὴν τὴν νομοθετεῖ ἡ τρυφὴ καὶ ἡ ἀκολασία, ἐνῷ ἐκείνην ἡ εὐσέβεια καὶ ἡ σωφρο-

φία καὶ σωφροσύνη· ἐνταῦθα ὁ Χριστὸς παραγίνεται, ἐκεῖ δὲ ὁ διάβολος. Ἔνθα γὰρ μέθη, διάβολος· ἔνθα αἰσχρὰ ῥήματα, ἔνθα πλησμονή, ἐκεῖ δαίμονες χορεύουσι. Τοιαύτην εἶχε τράπεζαν ὁ πλούσιος ἐκεῖνος, διὰ τοῦτο οὐδὲ σταγόνος ὕδατος κύριος ἦν.

5. Ἀλλ' οὐχ οὗτοι τοιαύτην, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀγγέλων ἤδη μελετῶσιν. Οὐ γαμοῦσιν, οὐδὲ γαμίσκονται, οὐδὲ καθεύδουσιν ἄρδην, οὐδὲ τρυφῶσιν· ἀλλὰ πλὴν ὀλίγων τινῶν καὶ ἀσώματοι γεγόνασι. Τίς οὖν ἐστιν οὕτως εὐκόλως νικῶν τοὺς ἐχθρούς, ὡς ἀριστοποιούμενος τρόπαιον ἱστᾶν; Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης φησίν· «ἡτοίμασας ἐνώπιόν μου τράπεζαν ἐξεναντίας τῶν θλιβόντων με». Οὐ γὰρ ἄν τις ἁμάρτοι καὶ περὶ ταύτης τοῦτο εἰπὼν τὸ λόγιον τῆς τραπέζης. Οὐδὲν γὰρ οὕτω θλίβει ψυχήν, ὡς ἐπιθυμία ἄτοπος, καὶ τρυφή, καὶ μέθη, καὶ τὰ ἐκ τούτων κακά· καὶ τοῦτο ἴσασιν οἱ πεῖραν εἰληφότες καλῶς. Εἰ δὲ μάθοις καὶ πόθεν αὕτη συλλέγεται ἡ τράπεζα, καὶ πόθεν ἐκείνη, τότε ὄψει καλῶς ἑκατέρας τὸ διάφορον. Πόθεν οὖν αὕτη συλλέγεται; Ἀπὸ μυρίων δακρύων, ἀπὸ χηρῶν πλεονεκτουμένων, ἀπὸ ὀρφανῶν ἁρπαζομένων· ἡ δὲ ἀπὸ πόνων δικαίων. Καὶ ἔοικεν αὕτη μὲν ἡ τράπεζα γυναικὶ καλῇ καὶ εὐειδεῖ, οὐδενὸς τῶν ἔξωθεν δεομένῃ, ἀλλὰ φυσικὸν ἐχούσῃ τὸ κάλλος· ἐκείνη δέ, πόρνῃ τινὶ αἰσχρᾷ καὶ δυσειδεῖ, πολλὰ μὲν ἐπιτρίμματα ἐχούσῃ, οὐκ ἰσχυούσῃ δὲ συσκιάσαι τὴν ἀμορφίαν, ἀλλ' ὅσῳ ἂν ἐγγὺς γίνηται, μᾶλλον ἐλεγχομένῃ. Καὶ γὰρ καὶ αὕτη ὅταν ἐγγυτέρω γένηται τοῦ συγγινομένου, τότε δείκνυσι τὸ αἶσχος μᾶλλον. Μὴ γάρ μοι ἀνιόντας ἴδῃς τοὺς δαιτυμόνας, ἀλλὰ

12. Λουκᾶ 16, 24.
13. Ψαλμ. 22, 5.

σύνη· εἰς αὐτὴν εἶναι παρὼν ὁ Χριστός, εἰς ἐκείνην δὲ ὁ διάβολος. Διότι, ὅπου ὑπάρχει μέθη, εἶναι παρὼν ὁ διάβολος· ὅπου αἰσχρὰ λόγια, ὅπου κορεσμός, ἐκεῖ δαίμονες χορεύουν. Τέτοιαν τράπεζαν εἶχεν ἐκεῖνος ὁ πλούσιος[12], διὰ τοῦτο δὲν ἦτο κύριος εἰς τὴν ἐκεῖ ζωὴν οὔτε σταγόνος ὕδατος.

5. Ἀλλ' αὐτοὶ οἱ ἄγγελοι δὲν ἔχουν τέτοιαν τράπεζαν, ἀλλ' ἤδη ἀπὸ τώρα ἀσκοῦνται εἰς τὴν ἀγγελικὴν πολιτείαν. Δὲν νυμφεύονται, οὔτε ὑπανδρεύονται, οὔτε κοιμῶνται ὅλοι μαζί, οὔτε κάνουν τρυφηλὴν ζωήν, ἀλλὰ ἐκτὸς ἀπὸ ὀλίγους ἔχουν γίνει καὶ ἀσώματοι. Ποῖος λοιπὸν ὑπάρχει ποὺ τόσον εὔκολα νικᾷ τοὺς ἐχθρούς, ὥστε νὰ στήνῃ τρόπαιον ἐνῷ γευματίζει; Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης λέγει· «Μοῦ ἑτοίμασες τράπεζαν εἰς πεῖσμα τῶν ἐχθρῶν μου»[13]. Διότι δὲν θὰ ἤθελεν ἀστοχήσει ἐὰν κάποιος ἤθελεν ἀναφέρει αὐτὸ τὸ λόγιον καὶ δι' αὐτὴν τὴν τράπεζαν. Καθ' ὅσον τίποτε δὲν θλίβει τόσον τὴν ψυχήν, ὅσον ἡ παράλογος ἐπιθυμία καὶ ἡ τρυφὴ καὶ ἡ μέθη καὶ τὰ κακὰ ποὺ προέρχονται ἀπὸ αὐτά· καὶ αὐτὸ τὸ γνωρίζουν πολὺ καλὰ αὐτοὶ ποὺ ἔλαβον γνῶσιν αὐτῶν. Ἐὰν δὲ θελήσῃς νὰ μάθῃς καὶ ἀπὸ ποῦ συλλέγεται αὐτὴ ἡ τράπεζα καὶ ἀπὸ ποῦ ἐκείνη, τότε θὰ ἴδῃς πολὺ καλὰ τὴν διαφορὰν τῆς κάθε μιᾶς. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν συλλέγεται αὐτὴ ἡ τράπεζα; Ἀπὸ ἀμέτρητα δάκρυα, ἀπὸ τὰς χήρας ποὺ εἶναι θύματα τῆς πλεονεξίας του, ἀπὸ ὀρφανὰ ποὺ ἁρπάζουν τὸ μερίδιόν των, ἐνῷ ἐκείνη ἡ τράπεζα προέρχεται ἀπὸ δικαίους κόπους. Καὶ ὁμοιάζει αὐτὴ μὲν ἡ τράπεζα μὲ καλὴν καὶ ὄμορφην γυναῖκα, ποὺ δὲν ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ κανένα ἐξωτερικὸν στολίδι, ἀλλ' ἔχει φυσικὴν τὴν ὀμορφιάν της, ἐνῷ ἐκείνη ὁμοιάζει μὲ κάποιαν πόρνην γυναῖκα αἰσχρὰν καὶ ἄσχημον, ποὺ ἔχει μὲν πολλὰ βαψίμματα, ἀλλὰ δὲν ἠμπορεῖ νὰ καλύψῃ τὴν ἀσχημίαν της, καὶ ὅσον πιὸ κοντὰ ἔρχεται, τόσον περισσότερον γίνεται ἄξια περιφρονήσεως. Καθ' ὅσον καὶ αὐτὴ ἡ τράπεζα ὅταν εὑρίσκεται πλησιέστερα πρὸς τὸν συνδαιτυμόνα, τότε περισσότερον δείχνει τὸ αἶσχος της. Μὴ βλέπεις, σὲ παρακαλῶ, τοὺς συνδαιτυμόνας ὅταν πηγαίνουν

καὶ κατιόντας καὶ τότε αὐτῆς ὄψει τὴν αἰσχρότητα. Ἐκείνη μὲν γὰρ τοὺς συγγινομένους, ἅτε ἐλευθέρα οὖσα, οὐδὲν ἀφίησιν αἰσχρὸν εἰπεῖν, αὕτη δὲ οὐδὲν σεμνόν, ἅτε πόρνη οὖσα καὶ ἠτιμωμένη. Αὕτη τὸ χρήσιμον ζητεῖ τοῦ συνόντος αὐτῇ, ἐκείνη δὲ τὸ ἐπιβλαβές. Καὶ ἡ μὲν οὐκ ἀφίησι προσκροῦσαι Θεῷ, ἡ δὲ οὐκ ἀφίησι μὴ προσκροῦσαι.

Ἀπίωμεν τοίνυν πρὸς ἐκείνους. Ἐκεῖσεν εἰσόμεθα πόσοις δεσμοῖς ἐσμεν περιβεβλημένοι· ἐκεῖθεν εἰσόμεθα τράπεζαν παρατίθεσθαι μυρίων γέμουσαν ἀγαθῶν, ἡδίστην, ἀδάπανον, φροντίδος ἀπηλλαγμένην, φθόνου καὶ βασκανίας καὶ νόσου πάσης ἐλευθέραν, καὶ χρηστῆς γέμουσαν ἐλπίδος, καὶ πολλὰ τὰ τρόπαια ἔχουσαν. Οὐκ ἔστι θόρυβος ψυχῆς ἐκεῖ, οὐκ ἔστι λύπη, οὐκ ἔστιν ὀργή· πάντα γαλήνη, πάντα εἰρήνη. Μὴ γάρ μοι τὴν σιγὴν τῶν διακονούντων εἴπῃς ἐν ταῖς τῶν πλουσίων οἰκίαις, ἀλλὰ τὴν κραυγὴν τῶν ἀριστοποιουμένων· οὐ τὴν πρὸς ἀλλήλους λέγω (καὶ αὕτη μὲν γὰρ καταγέλαστος), ἀλλὰ τὴν ἔνδον, τὴν ἐν τῇ ψυχῇ, τὴν πολλὴν ἐπάγουσαν αἰχμαλωσίαν, τοὺς θορύβους τῶν λογισμῶν, τὴν ζάλην, τὸν ζόφον, τὸν χειμῶνα· δι' ὧν ἅπαντα μίγνυται καὶ συγχεῖται, καὶ νυκτομαχίᾳ τινὶ προσέοικεν. Ἀλλ' οὐκ ἐν ταῖς σκηναῖς τῶν μοναχῶν τοιαῦτα· ἀλλὰ πολλὴ ἡ γαλήνη, πολλὴ ἡ ἡσυχία. Κἀκείνην μὲν ὕπνος θανάτῳ προσεοικὼς διαδέχεται τὴν τράπεζαν, ταύτην δὲ νῆψις καὶ ἀγρυπνία· ἐκείνην κόλασις, ταύτην οὐρανῶν βασιλεία καὶ τὰ ἀθάνατα βραβεῖα.

*Ταύτην τοίνυν διώκωμεν, ἵνα καὶ τῶν καρπῶν αὐτῆς ἀπολαύσωμεν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. **Ἀμήν.***

εἰς τὴν τράπεζαν, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀναχωροῦν, καὶ τότε θὰ ἰδῇς τὴν αἰσχρότητα αὐτῆς. Διότι ἡ μὲν τράπεζα τῶν μοναχῶν τοὺς συνδαιτυμόνας, ἐπειδὴ εἶναι ἐλευθέρα, δὲν τοὺς ἀφήνει νὰ εἰποῦν τίποτε τὸ αἰσχρόν, ἐνῷ εἰς αὐτὴν τίποτε τὸ σεμνὸν δὲν λέγεται, ἐπειδὴ εἶναι πόρνη καὶ ἀτιμασμένη. Αὐτὴ ἐπιδιώκει αὐτὸ ποὺ εἶναι χρήσιμον εἰς τὸν συνδαιτυμόνα της, ἐνῷ ἐκείνη τὸ ἐπιβλαβές. Καὶ ἡ μὲν δὲν ἀφήνει νὰ συγκρουσθῇς μὲ τὸν Θεόν, ἐνῷ ἐκείνη δὲν ἀφήνει νὰ μὴ συγκρουσθῇς μὲ τὸν Θεόν.

Ἂς μεταβῶμεν λοιπὸν πρὸς ἐκείνους τοὺς ἁγίους. Ἀπὸ ἐκείνους θὰ μάθωμεν μὲ πόσα δεσμὰ εἴμεθα περιτυλιγμένοι· ἀπὸ ἐκεῖ θὰ μάθωμεν νὰ παραθέτωμεν τράπεζαν γεμάτην ἀπὸ ἄπειρα ἀγαθά, εὐχάριστον, ἀνέξοδον, ἀπηλλαγμένην φροντίδος, ἐλευθέραν ἀπὸ φθόνον καὶ βασκανίαν καὶ ἀπὸ κάθε νόσον, καὶ γεμάτην ἀπὸ ἀγαθὴν ἐλπίδα, καὶ ἀπὸ πολλὰ τρόπαια. Δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ ψυχικὴ ταραχή, δὲν ὑπάρχει λύπη, δὲν ὑπάρχει ὀργή· ὅλα εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ γαλήνην, ὅλα γεμᾶτα ἀπὸ εἰρήνην. Μὴ μοῦ προβάλλῃς τὴν σιωπὴν τῶν ὑπηρετῶν εἰς τὰς οἰκίας τῶν πλουσίων, ἀλλὰ τὴν κραυγὴν τῶν συνδαιτυμόνων· δὲν ἐννοῶ τὰς μεταξύ των φωνὰς (διότι καὶ αὐτὴ εἶναι ἀξία γέλωτος), ἀλλὰ τὴν ἐσωτερικήν, τὴν ψυχικὴν κραυγήν, ποὺ δημιουργεῖ μεγάλην αἰχμαλωσίαν, τοὺς θορύβους τῶν λογισμῶν, τὴν ζάλην, τὸν σκοτισμὸν τοῦ νοῦ, τὴν ἀναταραχήν, διὰ τῶν ὁποίων ὅλα ἀναμιγνύονται καὶ συγχέονται καὶ ὁμοιάζουν μὲ μάχην μέσα εἰς τὴν νύκτα. Ἀλλὰ τέτοια δὲν συμβαίνουν εἰς τὰς σκηνὰς τῶν μοναχῶν, ἀλλ' ὑπάρχει ἐκεῖ πολλὴ γαλήνη, πολλὴ ἡσυχία. Καὶ ἐκείνην μὲν τὴν διαδέχεται ὕπνος ποὺ ὁμοιάζει μὲ θάνατον, ἐνῷ αὐτὴν βασιλεία τῶν οὐρανῶν καὶ τὰ ἀθάνατα βραβεῖα.

Αὐτὴν λοιπὸν ἂς ἐπιδιώκωμεν ὥστε καὶ τοὺς καρποὺς αὐτῆς ν' ἀπολαύσωμεν, τοὺς ὁποίους μακάρι ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχωμεν μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΟΑ΄
Ματθ. 22, 34 - 46

«Οἱ δὲ Φαρισαῖοι ἀκούσαντες, ὅτι ἐφίμωσε τοὺς Σαδδουκαίους, συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτό· καὶ ἐπηρώτησεν εἷς ἐξ αὐτῶν νομικός, πειράζων αὐτόν, καὶ λέγων· διδάσκαλε, ποία ἐντολῇ μεγάλη ἐν τῷ νόμῳ;».

1. Πάλιν τὴν αἰτίαν τίθησιν ὁ εὐαγγελιστής, δι' ἣν ἔδει σιγῆσαι, καὶ τὴν θρασύτητα τὴν ἐκείνων κἀντεῦθεν ἐνδείκνυται. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Ὅτι ἐπιστομισθέντων ἐκείνων οὗτοι πάλιν ἐπιτίθενται. Δέον γὰρ κἀντεῦθεν ἡσυχάζειν, οἱ δὲ ἐπαγωνίζονται τοῖς προτέροις καὶ προβάλλονται τὸν νομικόν, οὐ μαθεῖν βουλόμενοι, ἀλλὰ ἀπόπειραν ποιούμενοι· καὶ ἐρωτῶσι, «ποία ἐντολὴ πρώτη;». Ἐπειδὴ γὰρ ἡ πρώτη αὕτη ἦν, τό, «ἀγαπήσεις Κύριον τόν Θεόν σου», προσδοκῶντές τινα λαβὴν παρέξειν αὐτοῖς, ὡς ἐπιδιορθωσόμενον αὐτήν, διὰ τὸ καὶ αὐτὸν δεικνύναι ἑαυτὸν Θεόν, προβάλλονται τὴν ἐρώτησιν.

Τί οὖν ὁ Χριστός; Δεικνὺς ὅθεν ἦλθον ἐπὶ ταῦτα, ἀπὸ τοῦ μηδεμίαν ἔχειν ἀγάπην, ἀπὸ τοῦ φθόνῳ τήκεσθαι, ἀπὸ τοῦ ζηλοτυπίᾳ ἁλίσκεσθαι, φησίν· «ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου· αὕτη πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολή. Δευτέρα δὲ ὁμοία ταύτης· ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν». Διατί δέ, «ὁμοία ταύτης»; Ὅτι αὕτη ἐκείνην προοδοποιεῖ καὶ παρ' αὐτῆς συγκροτεῖται πάλιν. «Πᾶς γὰρ ὁ φαῦλα πράσσων, μισεῖ τὸ φῶς, καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς»· καὶ πάλιν· «εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· οὐκ ἔστι Θεός». Καὶ τί ἀπὸ τούτου;

---

1. Ἰω. 3, 20.

ΟΜΙΛΙΑ ΟΑ′
Ματθ. 22, 34 - 46

«Οἱ δὲ Φαρισαῖοι, ὅταν ἤκουσαν ὅτι ὁ Κύριος ἀπεστόμωσε τοὺς Σαδδουκαίους, συνεκεντρώθησαν γύρω του, καὶ ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς νομικὸς τὸν ἠρώτησε μὲ σκοπὸν νὰ τὸν πειράξῃ καὶ τοῦ εἶπε· Διδάσκαλε, ποία μεγάλη ἐντολὴ ὑπάρχει εἰς τὸν Νόμον;».

1. Πάλιν ὁ εὐαγγελιστὴς προβάλλει τὴν αἰτίαν διὰ τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ σιωπήσουν, καὶ δεικνύει μὲ αὐτὸ τὴν θρασύτητα ἐκείνων. Πῶς καὶ μὲ ποῖον τρόπον; Μὲ τὸ ὅτι ἂν καὶ ἀπεστομώθησαν ἐκεῖνοι, αὐτοὶ πάλιν ἐπιτίθενται. Ἔπρεπε δὲ μετὰ ἀπὸ αὐτὸ νὰ ἡσυχάζουν, ἀλλ᾽ αὐτοὶ συναγωνίζονται μὲ τοὺς προηγουμένους, καὶ προβάλλουν τὸν νομικόν, ὄχι μὲ σκοπὸν νὰ μάθουν, ἀλλ᾽ ἐπιχειροῦν νὰ τὸν παγιδεύσουν καὶ ἐρωτοῦν, «Ποία εἶναι ἡ πρώτη ἐντολή;». Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ πρώτη ἐντολὴ εἶναι, «Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου», ἐν τῇ ἀναμονῇ των νὰ τοὺς δώσῃ κάποιαν ἀφορμήν, συμπληρώνων καὶ διορθώνων αὐτήν, ἐξ αἰτίας τοῦ ὅτι ἐπαρουσίαζε τὸν ἑαυτόν του Θεόν, τοῦ κάνουν τὴν ἐρώτησιν.

Τί κάνει λοιπὸν ὁ Χριστός; Ἀφοῦ ἐφανέρωσε τὴν αἰτίαν ποὺ τοὺς ὡδήγησεν εἰς αὐτὸ ποὺ ἐπήγαζεν ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν κάθε ἴχνους ἀγάπης, ἀπὸ τὸ ὅτι λειώνουν ἀπὸ φθόνον καὶ κατακυριεύονται ἀπὸ ζηλοτυπίαν, λέγει· «Νὰ ἀγαπήσῃς Κύριον τὸν Θεόν σου· αὐτὴ εἶναι ἡ πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολή. Δευτέρα δὲ ὁμοία μὲ αὐτὴν εἶναι, ν᾽ ἀγαπήσῃς τὸν πλησίον σου ὅπως τὸν ἑαυτόν σου». Διατί δὲ εἶναι ὁμοία μὲ αὐτήν; Διότι αὐτὴ προετοιμάζει ἐκείνην καὶ συγχρόνως συγκροτεῖται ἀπὸ αὐτήν. Διότι, «ὁ καθένας ποὺ πράττει τὸ κακόν, μισεῖ τὸ φῶς, καὶ δὲν ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς διὰ νὰ μὴ γίνουν φανερὰ τὰ ἔργα του»[1]. Καὶ πάλιν· «Εἶπεν ὁ ἄφρων εἰς τὸν ἑαυτόν του·

«Διεφθάρησαν καὶ ἐβδελύχθησαν ἐν ἐπιτηδεύμασι». Καὶ πάλιν· «Ρίζα πάντων τῶν κακῶν ἡ φιλαργυρία, ἧς τινες ὀρεγόμενοι ἀπεπλανήθησαν τῆς πίστεως»· καί, «ὁ ἀγαπῶν με, τὰς ἐντολάς μου τηρήσει». Αἱ δὲ ἐντολαὶ αὐτοῦ, καὶ τὸ κεφάλαιον αὐτῶν· «ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου, καὶ τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν». Εἰ τοίνυν τὸ ἀγαπᾶν τὸν Θεὸν ἀγαπᾶν τὸν πλησίον ἐστὶν («εἰ γὰρ φιλεῖς με», φησίν, «ὦ Πέτρε, ποίμαινε τὰ πρόβατά μου»), τὸ δὲ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον τῶν ἐντολῶν ἐργάζεται φυλακήν, εἰκότως φησίν· «ἐν ταύταις ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμανται». Διὰ δὴ τοῦτο ὅπερ ἔμπροσθεν ἐποίησε, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ. Καὶ γὰρ ἐκεῖ ἐρωτηθεὶς περὶ τρόπου ἀναστάσεως, καὶ ἀνάστασιν ἐδίδαξε, πλέον οὗ ἐπύθοντο παιδεύων αὐτούς· καὶ ἐνταῦθα τὴν πρώτην ἐρωτηθείς, καὶ τὴν δευτέραν λέγει, οὐ σφόδρα ἐκείνης ἀποδέουσαν (δευτέρα μὲν γάρ, ὁμοία δὲ ἐκείνης), αἰνιττόμενος αὐτοῖς, ὅθεν ἡ ἐρώτησις γέγονεν, ὅτι ἐξ ἀπεχθείας. «Ἡ γὰρ ἀγάπη οὐ ζηλοῖ». Ἀπὸ τούτου δείκνυσιν ἑαυτὸν καὶ τῷ νόμῳ καὶ τοῖς προφήταις πειθόμενον.

Ἀλλὰ τίνος ἕνεκεν ὁ μὲν Ματθαῖός φησιν, ὅτι πειράζων ἠρώτησεν, ὁ δὲ Μᾶρκος τοὐναντίον; «Εἰδὼς» γάρ, φησίν, «ὁ Ἰησοῦς, ὅτι νουνεχῶς ἀπεκρίθη, εἶπεν αὐτῷ· οὐ μακρὰν εἶ ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ». Οὐκ ἐναντιούμενοι ἑαυτοῖς, ἀλλὰ καὶ σφόδρα συνᾴδοντες. Ἠρώτησε μὲν γὰρ πειράζων παρὰ τὴν ἀρχήν, ἀπὸ δὲ τῆς ἀποκρίσεως ὠφεληθεὶς ἐπῃνέθη. Οὐδὲ γὰρ παρὰ τὴν ἀρχὴν αὐτὴν ἐπῄνεσεν, ἀλλ' ὅτε εἶπεν, ὅτι τὸ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον πλέον ἐστὶ τῶν ὁλοκαυτωμά-

2. Ψαλ. 52, 1.
3. Ψαλ. 13, 2.
4. Α' Τιμ. 6, 10.
5. Ἰω. 14, 15.
6. Α' Κορ. 13, 4.
7. Μάρκ. 12, 34.

Δὲν ὑπάρχει Θεός»[2]. Καὶ τί προκύπτει ἀπὸ αὐτό; Ὅτι «διεφθάρησαν καὶ ἔγιναν μισητοὶ ἀπὸ τὰ ἔργα των»[3] καὶ πάλιν· «Ἡ φιλαργυρία εἶναι ρίζα ὅλων τῶν κακῶν, τὴν ὁποίαν ἐπιθυμοῦντες μερικοὶ ἀπεπλανήθησαν ἀπὸ τὴν πίστιν»[4]· καί· «Αὐτὸς ποὺ μὲ ἀγαπᾷ θὰ τηρήσῃ τὰς ἐντολάς μου»[5]. Ὅλαι δὲ αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ μὲ ἀποκορύφωμα αὐτῶν εἶναι· «Νὰ ἀγαπήσῃς Κύριον τὸν Θεόν σου, καὶ τὸν πλησίον σου ὅπως τὸν ἑαυτόν σου». Ἐὰν λοιπὸν ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸν σημαίνῃ ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον (διότι λέγει, «ἐὰν μὲ ἀγαπᾷς, Πέτρε, ποίμαινε τὰ πρόβατά μου»), ἡ δὲ ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον συντελῇ εἰς τὴν διαφύλαξιν τῶν ἐντολῶν, τότε κατὰ φυσικὸν λόγον λέγει, ὅτι «ἀπὸ αὐτὰς τὰς ἐντολὰς ἐξαρτῶνται ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ Προφῆται». Διὰ τοῦτο λοιπὸν αὐτὸ ἀκριβῶς ποὺ ἔκανε προηγουμένως, τὸ ἴδιο κάνει καὶ τώρα ἐδῶ. Καθ' ὅσον καὶ ἐκεῖ, ἐρωτηθεὶς περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀναστάσεως, τοὺς ἐδίδαξε τί εἶναι ἀνάστασις, διδάσκων αὐτοὺς δὲ περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἐχρειάζετο νὰ πεισθοῦν. Καὶ ἐδῶ, ἀπαντῶν εἰς τὴν πρώτην ἐρώτησιν, ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὴν δευτέραν ποὺ δὲν διαφέρει καὶ πολὺ ἀπὸ τὴν πρώτην (διότι εἶναι μὲν δευτέρα, ἀλλ' εἶναι ὁμοία τῆς πρώτης), ὑπαινισσόμενος μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν τὸ κίνητρον τῆς ἐρωτήσεώς των, διότι ἀπὸ μῖσος τὸν ἠρώτησαν. Καθ' ὅσον ἡ ἀγάπη δὲν ζηλοφθονεῖ»[6]. Μὲ αὐτὸ παρουσιάζει τὸν ἑαυτόν του πειθαρχοῦντα καὶ εἰς τὸν Νόμον καὶ εἰς τοὺς προφήτας.

Ἀλλὰ διατί ὁ μὲν Ματθαῖος λέγει ὅτι τὸν ἠρώτησε μὲ σκοπὸν νὰ τὸν πειράξῃ», ὁ δὲ Μᾶρκος λέγει τὸ ἀντίθετον; Διότι λέγει, «ἐπειδὴ διαπίστωσεν ὁ Ἰησοῦς, ὅτι ἦτο συνετὴ ἡ ἀπάντησίς του, εἶπεν εἰς αὐτόν. Δὲν εὑρίσκεσαι μακρὰν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ»[7]. Δὲν ἀντιφάσκουν μεταξύ των, ἀλλ' ἀντιθέτως συμφωνοῦν εἰς μεγάλον βαθμόν. Διότι τὸν ἠρώτησεν εἰς τὴν ἀρχὴν μὲ σκοπὸν νὰ τὸν πειράξῃ, ἐπειδὴ ὅμως ὠφελήθη ὁ νομικὸς ἀπὸ τὴν ἀπάντησιν, ἐπῃνέθη. Οὔτε βέβαια τὸν ἐπῄνεσεν ἀπὸ τὴν ἀρχήν, ἀλλ' ὅταν εἶπεν, ὅτι ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη ἔχει μεγαλυτέραν ἀξίαν ἀπὸ τὰ

των, τότε φησίν· «οὐ μακρὰν εἶ ἀπὸ τῆς βασιλείας»· ὅτι τῶν ταπεινῶν ὑπερεῖδε, καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀρετῆς κατέλαβε. Καὶ γὰρ πάντα ἐκεῖνα διὰ τοῦτο, καὶ τὸ Σάββατον καὶ τὰ λοιπά. Καὶ οὐδὲ οὕτως αὐτῷ ἀπηρτισμένον τὸν ἔπαινον συνέθηκεν, ἀλλ' ἔτι λείποντα. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, «οὐ μακρὰν εἶ», δείκνυσιν ἔτι ἀπέχοντα, ἵνα ζητήσῃ τὸ λεῖπον. Εἰ δὲ εἰπόντα αὐτόν, ὅτι «εἷς ἐστιν ὁ Θεός, καὶ πλὴν αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἄλλος», ἐπῄνεσε, μὴ θαυμάσῃς· ἀλλὰ καὶ ἐντεῦθεν κατάμαθε, πῶς πρὸς τὴν ὑπόληψιν ἀποκρίνεται τῶν προσιόντων. Κἂν γὰρ μυρία περὶ τοῦ Χριστοῦ λέγωσιν ἀνάξια τῆς δόξης αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦτό γε οὐ τολμήσουσιν εἰπεῖν, ὅτι καθόλου οὐκ ἔστι Θεός.

Τίνος οὖν ἕνεκεν ἐπαινεῖ τὸν εἰρηκότα, ὅτι πλὴν τοῦ Πατρὸς οὐκ ἔστιν ἄλλος Θεός; Οὐχ ἑαυτὸν ἐξάγων τοῦ Θεὸς εἶναι· ἄπαγε· ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδέπω καιρὸς ἦν ἐκκαλύψαι αὐτοῦ τὴν θεότητα, ἐκεῖνον ἀφίησιν ἐπὶ τοῦ προτέρου δόγματος μένειν, καὶ ἀπαινεῖ τὰ παλαιὰ εἰδότα καλῶς, ὥστε ἐπιτήδειον αὐτὸν καὶ πρὸς τὴν τῆς καινῆς ποιῆσαι διδασκαλίαν, κατὰ καιρὸν αὐτὴν εἰσάγων. Ἄλλως δὲ καὶ τό, «εἷς Θεός, καὶ πλὴν αὐτοῦ οὐκ ἔστι, καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ καὶ πανταχοῦ, οὐ πρὸς ἀθέτησιν τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ πρὸς ἀντιδιαστολὴν εἴρηται τῶν εἰδώλων. Ὥστε καὶ τοῦτον ἐπαινῶν οὕτως εἰρηκότα, ταύτῃ ἐπαινεῖ τῇ γνώμῃ.

Εἶτα ἐπειδὴ ἀπεκρίθη, καὶ ἀντερωτᾷ. «Τί ὑμῖν δοκεῖ περὶ τοῦ Χριστοῦ; τίνος Υἱός ἐστι; Λέγουσιν αὐτῷ, τοῦ Δαυΐδ». Ὅρα μετὰ πόσα θαύματα, μετὰ πόσα σημεῖα, μετὰ πόσας ἐρωτήσεις, μετὰ πόσην ἐπίδειξιν ὁμονοίας τῆς πρὸς τὸν Πατέρα, τὴν διὰ λόγων, τὴν δι' ἔργων, μετὰ τὸ ἐπαινέ-

ὁλοκαυτώματα, τότε λέγει· «Δὲν εὑρίσκεσαι μακρὰν τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ»· διότι παρέβλεψε τὰ δευτερεύοντα καὶ ἠσχολήθη μὲ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀρετῆς. Καθ' ὅσον ὅλα ἐκεῖνα, καὶ τὸ Σάββατον καὶ τὰ λοιπά, δι' αὐτὸν τὸν σκοπὸν ἔγιναν. Καὶ οὔτε τοῦ ἔπλεξε πλήρη ἔπαινον ἀλλ' ἀκόμη μικρόν. Διότι μὲ τοὺς λόγους του, «δὲν εὑρίσκεσαι μακριά», τοῦ δείχνει, ὅτι ἀκόμη ἀπέχει, ὥστε νὰ ζητήσῃ τὸ ὑπόλοιπον. Ἐὰν δὲ μὲ τὸ νὰ εἰπῇ «Ἕνας εἶναι ὁ Θεὸς καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ δὲν ὑπάρχει ἄλλος», τὸν ἐπήνεσεν ὁ Κύριος, αὐτὸ νὰ μὴ σὲ κάνη νὰ θαυμάζῃς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτὸ μάθε καλὰ πῶς ἀπαντᾷ ὁ Κύριος ἀνάλογα μὲ τὴν διάθεσιν αὐτῶν ποὺ τὸν πλησιάζουν. Διότι καὶ ἂν ἀκόμη λέγουν ἄπειρα λόγια ἀντάξια τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ, ὅμως δὲν θὰ τολμήσουν νὰ εἰποῦν αὐτό, ὅτι δηλαδὴ δὲν ὑπάρχει οὐδόλως Θεός.

Διὰ ποῖον λοιπὸν λόγον ἐπαινεῖ αὐτὸν ποὺ εἶπεν, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄλλος Θεὸς πλὴν τοῦ Πατρός; Ὁ Κύριος δὲν ἐξαιροῦσε τὸν ἑαυτόν του ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι Θεός· μακριὰ κάτι τέτοιο· ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἦτο ἀκόμη ὁ κατάλληλος καιρὸς ν' ἀποκαλύψῃ τὴν θεότητά του ἀφήνει ἐκεῖνον νὰ μένῃ εἰς τὴν ἐκ προτέρου γνωστὴν πίστιν καὶ τὸν ἐπαινεῖ ποὺ γνωρίζει καλὰ τὴν παλαιά, ὥστε νὰ τὸν προετοιμάσῃ διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Καινῆς Διαθήκης, εἰσάγων αὐτὴν τὸν κατάλληλον καιρόν. Ἄλλωστε δὲ καὶ τὸ «Ἕνας εἶναι ὁ Θεός, καὶ ἄλλος ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὸν δὲν ὑπάρχει» καὶ εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην καὶ παντοῦ, δὲν λέγεται πρὸς ἀθέτησιν τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' ἔχει λεχθῆ πρὸς ἀντιδιαστολὴν ἀπὸ τὰ εἴδωλα. Ὥστε, ἐπαινῶν αὐτὸν ποὺ ἔδωσεν αὐτὴν τὴν ἀπάντησιν, τὸν ἐπαινεῖ δι' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν πίστιν του.

Εἰς τὴν συνέχειαν καὶ μετὰ τὴν ἀπάντησιν ἐρωτᾷ· «Ποίαν γνώμην ἔχετε περὶ τοῦ Χριστοῦ; Τίνος Υἱὸς εἶναι; Λέγουν εἰς αὐτόν· Τοῦ Δαυΐδ». Πρόσεχε μετὰ ἀπὸ πόσα θαύματα ἐρωτᾷ, μετὰ ἀπὸ πόσα σημεῖα, μετὰ ἀπὸ πόσας ἐρωτήσεις, μετὰ ἀπὸ πόσας ἀποδείξεις συμφωνίας του πρὸς τὸν Πατέρα τόσον διὰ λόγων ὅσον καὶ δι' ἔργων, μετὰ ἀπὸ τὸν

σαι τοῦτον τὸν εἰρηκότα, ὅτι «εἷς ἐστιν ὁ Θεός», ἐρωτᾷ, ἵνα μὴ ἔχωσι λέγειν, ὅτι θαύματα μὲν ἐποίησε, τῷ νόμῳ δὲ ἐναντίος καὶ τῷ Θεῷ πολέμιος ἦν. Διὰ τοῦτο μετὰ τοσαῦτα ταῦτα ἐρωτᾷ, λανθανόντως ἐνάγων αὐτοὺς εἰς τὸ καὶ αὐτὸν ὁμολογῆσαι Θεόν. Καὶ τοὺς μὲν μαθητὰς πρῶτον ἠρώτησε, τί οἱ ἄλλοι λέγουσι, καὶ τότε αὐτούς, τούτους δὲ οὐχ οὕτως, ἢ γὰρ ἂν καὶ πλάνον εἶπον καὶ πονηρόν, ἅτε ἀδεῶς ἅπαντα φθεγγόμενοι. Διὰ δὴ τοῦτο τὴν αὐτῶν ἐκείνων ψῆφον ἐξετάζει.

2. Ἐπειδὴ γὰρ πρὸς τὸ πάθος ἔμελλεν ἰέναι λοιπόν, τίθησι τὴν σαφῶς κύριον αὐτὸν ἀνακηρύττουσαν προφητείαν, ἀλλ᾽ οὐχ ἁπλῶς, οὐδὲ προηγουμένως ἐπὶ τοῦτο ἐλθών, ἀλλ᾽ ἀπὸ αἰτίας εὐλόγου. Ἐρωτήσας γὰρ αὐτοὺς πρότερος, ἐπειδὴ οὐκ ἀπεκρίναντο τἀληθῆ περὶ αὐτοῦ (ἄνθρωπον γὰρ αὐτὸν ἔφησαν εἶναι ψιλόν), ἀνατρέπων τὴν πεπλανημένην αὐτῶν δόξαν, οὕτως εἰσάγει τὸν Δαυῒδ, ἀνακηρύττοντα αὐτοῦ τὴν θεότητα. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἐνόμιζον, ὅτι ψιλὸς ἄνθρωπος ἦν, διὸ καὶ ἔλεγον, τοῦ Δαυῒδ, αὐτὸς δὲ τοῦτο διορθούμενος παράγει τὸν προφήτην, καὶ τὴν κυριότητα αὐτοῦ καὶ τὸ γνήσιον τῆς υἱότητος καὶ τὸ ὁμότιμον τὸ πρὸς τὸν Πατέρα μαρτυροῦντα. Καὶ οὐδὲ μέχρι τούτου ἵσταται, ἀλλ᾽ ὥστε καὶ φοβῆσαι καὶ τὸ ἑξῆς ἐπάγει λέγων, «ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου», ἵνα κἂν οὕτως αὐτοὺς ἐπαγάγηται. Καὶ ἵνα μὴ λέγωσιν, ὅτι κολακεύων αὐτὸν οὕτως ἐκάλεσε καὶ ἀνθρωπίνη ἡ ψῆφος αὕτη, ὅρα τί φησι. «Πῶς οὖν Δαυῒδ ἐν Πνεύματι Κύριον αὐτὸν καλεῖ;».

---

8. Ψαλμ. 109, 1.

ἔπαινον αὐτοῦ ποὺ εἶπεν ὅτι «Ἕνας εἶναι ὁ Θεός», ὥστε νὰ μὴ εὕρουν δικαιολογίαν καὶ εἰποῦν, ὅτι θαύματα μὲν ἔκαμεν, ἀλλ' ὅμως ἦτο ἀντίθετος πρὸς τὸν νόμον καὶ πολέμιος πρὸς τὸν Θεόν. Διὰ τοῦτο κάνει τὴν ἐρώτησιν αὐτὴν μετὰ ἀπὸ τόσα, ὁδηγῶν αὐτοὺς κατὰ τρόπον λανθάνοντα εἰς τὸ νὰ ὁμολογήσουν καὶ αὐτὸν Θεόν. Καὶ τοὺς μὲν μαθητὰς κατ' ἀρχὴν τοὺς ἠρώτησε, τί λέγουν οἱ ἄλλοι περὶ αὐτοῦ, καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐζήτησε τὴν γνώμην των, αὐτοὺς ὅμως δὲν τοὺς ἐρωτᾷ ἔτσι, ἂν καὶ τὸν ὠνόμασαν πλάνον καὶ πονηρόν, ἐπειδὴ χωρὶς φόβον ἔλεγον τὰ πάντα. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἐξετάζει τὴν γνώμην αὐτῶν τῶν ἰδίων.

2. Ἐπειδὴ λοιπὸν εἰς τὴν συνέχειαν ἐπρόκειτο νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ πάθος ἀναφέρει τὴν προφητείαν ποὺ διακηρύττει αὐτὸν σαφῶς Κύριον, ἀλλ' ὅμως αὐτὸ δὲν γίνεται ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν, οὔτε θέτει αὐτὸ ἐκ τῶν προτέρων ὡς σκοπόν του, ἀλλὰ κατόπιν εὐλόγου αἰτίας. Διότι, ἀφοῦ ἠρώτησεν αὐτοὺς προηγουμένως, ἐπειδὴ ἡ ἀπάντησίς των δὲν περιελάμβανε τὴν πραγματικὴν γνώμην των περὶ αὐτοῦ (διότι τὸν ὠνόμαζον ἁπλοῦν ἄνθρωπον), ἀνατρέπων τὴν ἐσφαλμένην των γνώμην, ἀναφέρει τὸν Δαυῒδ, ὁ ὁποῖος ἀνακηρύττει τὴν θεότητά του. Διότι ἐκεῖνοι μὲν ἐνόμιζον ὅτι ἦτο ἁπλοῦς ἄνθρωπος, διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγον ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ Δαυῒδ, αὐτὸς ὅμως, διορθώνων αὐτὴν τὴν γνώμην των, ἀναφέρει τὸν Δαυῒδ, ὁ ὁποῖος διαβεβαιώνει καὶ τὴν κυριότητά του καὶ ὅτι εἶναι γνήσιος Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ὁμότιμος πρὸς τὸν Πατέρα του. Καὶ δὲν σταματᾷ μέχρις ἐδῶ, ἀλλὰ μὲ σκοπὸν νὰ τοὺς προκαλέσῃ φόβον, προσθέτει καὶ τοὺς ἑπομένους λόγους, «μέχρις ὅτου θέσω τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου», ὥστε νὰ τοὺς προσελκύσῃ ἔστω καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Καὶ διὰ νὰ μὴ λέγουν ὅτι ἔδωσεν αὐτὴν τὴν ἀπάντησιν μὲ σκοπὸν νὰ τὸν κολακεύσῃ καὶ ὅτι αὐτὴ ἡ γνώμη ἦτο ἀνθρωπίνη, πρόσεχε τί λέγει. «Πῶς λοιπὸν ὁ Δαυῒδ, ἐμπνευσμένος ἀπὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὀνομάζει αὐτὸν Κύριον;»[8].

Ὅρα πῶς ὑφειμένως εἰσάγει τὴν περὶ αὐτοῦ ψῆφον καὶ δόξαν. Πρότερον εἶπε, «τί ὑμῖν δοκεῖ; τίνος Υἱός ἐστιν;», ὥστε δι' ἐρωτήσεως εἰς ἀπόκρισιν αὐτοὺς ἀγαγεῖν. Εἶτα ἐπειδὴ εἶπον, τοῦ Δαυΐδ, οὐκ εἶπε, 'καὶ μὴν ὁ Δαυΐδ τάδε φησίν', ἀλλὰ πάλιν ἐν τάξει ἐρωτήσεως· «Πῶς οὖν Δαυΐδ ἐν πνεύματι Κύριον αὐτὸν καλεῖ;», ὥστε μὴ προστῆναι αὐτοῖς τὰ λεγόμενα. Διὸ οὐδὲ εἶπε, 'τί ὑμῖν δοκεῖ περὶ ἐμοῦ', ἀλλά, περὶ τοῦ Χριστοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἀπόστολοι ὑφειμένως διελέγοντο, λέγοντες· «ἐξὸν εἰπεῖν μετὰ παρρησίας περὶ τοῦ πατριάρχου Δαυΐδ, ὅτι καὶ ἐτελεύτησε καὶ ἐτάφη». Καὶ αὐτὸς ὁμοίως διὰ τοῦτο ὡς ἐν ἐρωτήσεως τάξει καὶ συλλογισμοῦ τὸ δόγμα εἰσάγει, λέγων· «Πῶς οὖν Δαυΐδ ἐν Πνεύματι Κύριον αὐτὸν καλεῖ, λέγων· εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου;»· καὶ πάλιν· «Εἰ οὖν Δαυΐδ καλεῖ αὐτὸν Κύριον, πῶς Υἱὸς αὐτοῦ ἐστιν;», οὐκ ἀναιρῶν τὸ εἶναι αὐτοῦ υἱός, ἄπαγε· οὐ γὰρ ἂν Πέτρῳ ἐπετίμησε διὰ τοῦτο ἀλλὰ τὴν ἐκείνων ὑπόνοιαν διορθούμενος. Ὥστε ὅταν λέγῃ, «πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἐστι;», τοῦτο λέγει· οὐχ οὕτως ὡς ὑμεῖς φατε. Ἐκεῖνοι γὰρ ἔλεγον, ὅτι μόνον υἱὸς αὐτοῦ ἐστι, καὶ οὐχὶ καὶ Κύριος. Καὶ τοῦτο μετὰ τὴν μαρτυρίαν, καὶ τότε ὑφειμένως· «Εἰ οὖν Δαυΐδ Κύριον αὐτὸν καλεῖ, πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἐστιν;».

Ἀλλ' ὅμως καὶ ταῦτα ἀκούσαντες, οὐδὲν ἀπεκρίναντο· οὐδὲ γὰρ ἐβούλοντό τι τῶν δεόντων μαθεῖν. Διὸ αὐτὸς ἐπάγει λέγων, ὅτι Κύριος αὐτοῦ ἐστι. Μᾶλλον δὲ οὐδὲ τοῦτο αὐτὸ ἀπολελυμένως, ἀλλὰ τὸν προφήτην μεθ' ἑαυτοῦ παραλα-

---

9. Πράξ. 2, 29.

Πρόσεχε πῶς μὲ τρόπον μαλακὸν εἰσάγει τὴν περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του γνώμην καὶ δόξαν. Κατ' ἀρχὴν εἶπε, «Ποίαν γνώμην ἔχετε περὶ τοῦ Χριστοῦ; Τίνος Υἱὸς εἶναι;», ὥστε μὲ τὴν ἐρώτησιν νὰ τοὺς ὁδηγήσῃ εἰς τὴν ἀπάντησιν. Εἰς τὴν συνέχειαν, ἐπειδὴ εἶπαν ὅτι εἶναι Υἱὸς τοῦ Δαυΐδ, δὲν εἶπε, 'Νὰ καὶ ὁ Δαυΐδ λέγει τὸ ἑξῆς', ἀλλὰ καὶ πάλιν μὲ τρόπον ἐρωτήσεως λέγει· «Πῶς λοιπὸν ὁ Δαυΐδ ἐμπνευσμένος ἀπὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ὀνομάζει αὐτὸν Κύριον;», ὥστε νὰ μὴ παρουσιασθῇ ὡς ἀντιτιθέμενος πρὸς τοὺς λόγους των. Διὰ τοῦτο δὲν εἶπε, 'Ποίαν γνώμην ἔχετε δι' ἐμένα', ἀλλὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἀπόστολοι μὲ πλάγιον τρόπον ὡμιλοῦσαν περὶ τοῦ Δαυΐδ λέγοντες· «Ἠμποροῦμεν μὲ παρρησίαν νὰ σᾶς εἰποῦμεν περὶ τοῦ Πατριάρχου Δαυΐδ, ὅτι καὶ ἀπέθανε καὶ ἐτάφη»[9]. Καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ὁ Κύριος διὰ τοῦτο ὑπὸ μορφὴν ἐρωτήσεως καὶ συλλογισμοῦ εἰσάγει τὴν ἀλήθειαν αὐτήν, λέγων· «Πῶς λοιπὸν ὁ Δαυΐδ, ἐμπνευσμένος ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὀνομάζει αὐτὸν Κύριον μὲ τοὺς λόγους· Εἶπεν ὁ Κύριος εἰς τὸν Κύριόν μου, κάθισε εἰς τὰ δεξιά μου μέχρις ὅτου θέσω τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου;»· καὶ πάλιν· «Ἐὰν λοιπὸν ὁ Δαυΐδ ὀνομάζῃ αὐτὸν Κύριον, πῶς εἶναι υἱὸς αὐτοῦ;». Μὲ τοὺς λόγους αὐτοὺς δὲν ἀναιρεῖ τὸ ὅτι εἶναι υἱός του, μὴ γένοιτο, διότι δὲν θὰ ἐπιτιμοῦσε τὸν Πέτρον διὰ αὐτό, ἀλλὰ διορθώνει τὴν ἐσφαλμένην γνώμην ἐκείνων. Ὥστε, ὅταν λέγῃ, «Πῶς εἶναι υἱός του;», ἐννοεῖ τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ δὲν εἶναι τὸ πρᾶγμα ὅπως τὸ ἐννοεῖται ἐσεῖς. Διότι ἐκεῖνοι ἔλεγον ὅτι εἶναι μόνον υἱὸς τοῦ Δαυΐδ καὶ ὄχι καὶ Κύριος. Καὶ αὐτὸ τὸ ἔκαμε μετὰ τὴν μαρτυρίαν, καὶ πάλιν ὅμως μὲ τρόπον πλάγιον. «Ἐὰν λοιπὸν ὁ Δαυΐδ ὀνομάζῃ αὐτὸν Κύριον, πῶς εἶναι υἱός του;».

Ἀλλ' ὅμως ἂν καὶ ἤκουσαν αὐτὰ δὲν ἔδωσαν καμμίαν ἀπάντησιν· διότι βέβαια ἤθελον νὰ μάθουν κάτι ἀπὸ τὰ πρέποντα. Διὰ τοῦτο ὁ ἴδιος προσθέτει τοὺς λόγους, ὅτι εἶναι Κύριος τοῦ Δαυΐδ. Μᾶλλον δὲ οὔτε καὶ αὐτὸ λέγει κατὰ τρόπον εὐθύν, ἀλλ' ἀφοῦ ἔλαβε μαζί του τὸν προφήτην, διὰ

βών, διὰ τὸ σφόδρα ἀπιστεῖσθαι ὑπ' αὐτῶν καὶ διαβεβλῆσθαι παρ' αὐτοῖς. Ὃ δὴ μάλιστα χρὴ σκοποῦντας, κἂν ταπεινὸν καὶ ὑφειμένον τι λέγηται παρ' αὐτοῦ, μὴ σκανδαλίζεσθαι· ἡ γὰρ αἰτία αὕτη, μετὰ καὶ ἑτέρων πλειόνων, τὸ συγκαταβαίνοντα ἐκείνοις διαλέγεσθαι. Διὸ καὶ νῦν ἐν τάξει μὲν πεύσεως καὶ ἀποκρίσεως δογματίζει, αἰνίττεται δὲ καὶ οὕτω τὴν ἀξίαν αὐτοῦ. Οὐ γὰρ ἦν ἴσον ἀκοῦσαι Ἰουδαίων κύριον, καὶ τοῦ Δαυΐδ.

Σὺ δέ μοι σκόπει καὶ τὸ εὔκαιρον. Ὅτε γὰρ εἶπεν, «εἷς ἐστι Κύριος», τότε καὶ περὶ αὐτοῦ εἶπεν, ὅτι Κύριός ἐστι, καὶ ἀπὸ προφητείας, οὐκέτι ἀπὸ ἔργων μόνον. Καὶ δείκνυσιν αὐτὸν ὑπὲρ αὐτοῦ ἀμυνόμενον αὐτοὺς τὸν Πατέρα· «ἕως ἂν θῶ» γάρ, φησί, «τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου»· καὶ πολλὴν κἀντεῦθεν ὁμόνοιαν τοῦ γεγεννηκότος πρὸς αὐτὸν καὶ τιμήν. Καὶ τοῦτο τὸ τέλος ἐπιτίθησι τῶν πρὸς αὐτοὺς διαλέξεων, ὑψηλὸν καὶ μέγα καὶ ἱκανὸν αὐτῶν ἀπορράψαι τὰ στόματα. Καὶ γὰρ ἐσίγησαν ἐξ ἐκείνου, οὐχ ἑκόντες, ἀλλὰ τῷ μηδὲν ἔχειν εἰπεῖν, καὶ οὕτω καιρίαν ἐδέξαντο πληγήν, ὡς μηκέτι τολμῆσαι τοῖς αὐτοῖς ἐπιχειρῆσαι λοιπόν. «Οὐδεὶς» γάρ, φησίν, «ἐτόλμησεν ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐπερωτῆσαι αὐτόν». Οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο τοὺς ὄχλους ὠφέλει. Διὸ καὶ πρὸς αὐτοὺς λοιπὸν τρέπει τὸν λόγον, ἀποστήσας τοὺς λύκους καὶ ἀποκρουσάμενος αὐτῶν τὰς ἐπιβουλάς. Ἐκεῖνοι γὰρ οὐδὲν ἐκέρδαινον, ὑπὸ κενοδοξίας ἁλόντες, καὶ εἰς τὸ δεινὸν τοῦτο πάθος ἐμπεσόντες. Δεινὸν γὰρ τὸ πάθος καὶ πολυκέφαλον· οἱ μὲν γὰρ ἀρχῆς διὰ ταύτην,

τὸν λόγον ὅτι ἐδείκνυον μεγάλην ἀπιστίαν πρὸς αὐτόν, καὶ διεβάλλετο ὑπ' αὐτῶν. Αὐτὸ λοιπὸν ποὺ κατ' ἐξοχὴν πρέπει νὰ σκεπτώμεθα, εἶναι ὅτι δὲν πρέπει νὰ σκανδαλιζώμεθα καὶ ὅταν ἀκόμη λέγεται ὑπ' αὐτοῦ κάτι τὸ ταπεινὸν καὶ μὴ εὐθές. Διότι ἡ αἰτία αὐτοῦ, μαζὶ καὶ μὲ πολλὰς ἄλλας, ἦτο ἡ συγκατάβασίς του νὰ συνομιλῇ μὲ αὐτούς. Διὰ τοῦτο καὶ τώρα διδάσκει τὰς ἀληθείας ὑπὸ μορφὴν ἐρωτήσεως καὶ ἀπαντήσεως, ὑπαινίσσεται δὲ καὶ μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν τὴν ἀξίαν αὐτοῦ. Διότι δὲν ἦτο τὸ ἴδιον ν' ἀκούσουν νὰ ὀνομάζεται Κύριος τῶν Ἰουδαίων καὶ Κύριος τοῦ Δαυΐδ.

Σὺ δὲ πρόσεξε, σὲ παρακαλῶ, καὶ τὸ ἐπίκαιρον τοῦ πράγματος. Διότι, ὅταν εἶπεν, ὅτι «Ἕνας εἶναι ὁ Κύριος», τότε καὶ διὰ τὸν ἑαυτόν του εἶπεν ὅτι εἶναι Κύριος, ἀποδεικνύων αὐτὸ ὄχι μόνον μὲ τὰ ἔργα του, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς προφητείας. Καὶ ἀποδεικνύει ὅτι χάριν αὐτοῦ καὶ ὁ Πατὴρ ἀμύνεται ἐναντίον των, διότι λέγει· «μέχρις ὅτου θέσω τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου»· καὶ ἀπὸ τοὺς λόγους αὐτοὺς γίνεται φανερὴ πολλὴ ὁμόνοια τοῦ Πατρὸς πρὸς αὐτὸν καθὼς καὶ τιμή. Καὶ θέτει αὐτὸ ὡς τέλος τῶν συζητήσεών του μὲ αὐτούς, τὸ ὁποῖον ἦτο ὑψηλὸν καὶ μέγα καὶ ἱκανὸν νὰ κλείσῃ τὰ στόματά των. Καθ' ὅσον οἱ λόγοι αὐτοὶ τοὺς ἔκαμαν νὰ σιωπήσουν, ὄχι μὲ τὴν θέλησίν των, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν εἶχον τίποτε νὰ εἰποῦν, καὶ ἔτσι ἐδέχθησαν καίριον πλῆγμα, ὥστε νὰ μὴ τολμήσουν ποτὲ πλέον εἰς τὸ ἑξῆς νὰ ἐπιχειρήσουν τὸ ἴδιο πρᾶγμα. Διότι λέγει, «κανεὶς δὲν ἐτόλμησεν ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην νὰ τοῦ ὑποβάλῃ ἐρώτησιν. Δὲν ἦτο δὲ μικρὰ ἡ ὠφέλεια ποὺ ἐλάμβανε τὸ πλῆθος ἀπὸ αὐτό. Διὰ τοῦτο καὶ πρὸς αὐτοὺς πλέον στρέφει τὸν λόγον, ἀφοῦ ἀπεμάκρυνε τοὺς λύκους καὶ ἀπέκρουσε τὰς ἐπιβουλὰς αὐτῶν. Διότι ἐκεῖνοι δὲν ἐκέρδιζον τίποτε, κυριευθέντες ὑπὸ τῆς κενοδοξίας καὶ ἐμπεσόντες εἰς τὸ φοβερὸν αὐτὸ πάθος. Πράγματι αὐτὸ τὸ πάθος εἶναι φοβερὸν καὶ πολυκέφαλον· διότι κυριευμένοι ἀπὸ αὐτὴν ἄλλοι μὲν ποθοῦν σφόδρα τὴν ἐξουσίαν, ἄλλοι δὲ τὰ χρήματα καὶ ἄλ-

οἱ δὲ χρημάτων, οἱ δὲ ἰσχύος ἐρῶσιν. Ὁδῷ δὲ βαδίζουσα καὶ ἐπὶ ἐλεημοσύνην ἔρχεται καὶ νηστείαν καὶ εὐχὰς καὶ διδασκαλίαν καὶ πολλαὶ αἱ τοῦ θηρίου τούτου κεφαλαί.

Ἀλλὰ τὸ μὲν ἐπὶ τοῖς ἄλλοις ἐκείνοις κενοδοξεῖν, θαυμαστὸν οὐδέν, τὸ δὲ ἐπὶ νηστείᾳ καὶ εὐχῇ, τοῦτό ἐστι τὸ ξένον καὶ δακρύων μεστόν. Ἀλλ' ἵνα μὴ πάλιν ἐγκαλῶμεν μόνον, φέρε καὶ τὸν τρόπον, δι' οὗ ταύτην φευξόμεθα, εἴπωμεν. Πρὸς τίνας οὖν ἀποδυσόμεθα πρώτους; πρὸς τοὺς ἐπὶ χρήμασιν, ἢ τοὺς ἐπὶ ἱματίοις, ἢ τοὺς ἐπὶ ἀρχαῖς, ἢ τοὺς ἐπὶ διδασκαλίαις, ἢ τοὺς ἐπὶ τέχναις, ἢ τοὺς ἐπὶ σώματι, ἢ τοὺς ἐπὶ κάλλει, ἢ τοὺς ἐπὶ καλλωπισμοῖς, ἢ τοὺς ἐπὶ ὠμότητι, ἢ τοὺς ἐπὶ φιλανθρωπίᾳ καὶ ἐλεημοσύνῃ, ἢ τοὺς ἐπὶ πονηρίᾳ, ἢ τοὺς ἐπὶ τελευτῇ, ἢ τοὺς μετὰ τελευτὴν κενοδοξοῦντας; Καὶ γάρ, ὅπερ ἔφην, πολλὰς ἔχει τὰς πλεκτάνας τοῦτο τὸ πάθος καὶ περαιτέρω τῆς ζωῆς ἡμῶν πρόεισι. Καὶ γὰρ ὁ δεῖνα, φησίν, ἀπέθανε· καὶ ἵνα θαυμασθῇ, τὰ καὶ τὰ ἐπέσκηψε γενέσθαι· καὶ διὰ τοῦτο ὁ δεῖνα πένης καὶ ὁ δεῖνα πλούσιος. Τὸ γὰρ χαλεπὸν τοῦτο, ὅτι καὶ ἀπὸ τῶν ἐναντίων συνέστηκε.

3. Πρὸς τίνας οὖν στησόμεθα καὶ παραταξόμεθα πρώτους; οὐ γὰρ ἀρκεῖ πρὸς πάντας εἷς καὶ ὁ αὐτὸς λόγος. Βούλεσθε οὖν πρὸς τοὺς ἐπὶ ἐλεημοσύνῃ κενοδοξοῦντας; Ἔμοιγε δοκεῖ· καὶ γὰρ σφόδρα τὸ πρᾶγμα τοῦτο φιλῶ, καὶ ἀλγῶ λυμαινόμενον ὁρῶν, καὶ καθάπερ τινὶ βασιλικῇ κόρῃ τροφὸν προαγωγὸν ἐπιβουλεύουσαν τὴν κενοδοξίαν. Τρέφει μὲν γὰρ αὐτήν, ἐπ' αἰσχύνῃ δὲ καὶ ζημίᾳ, μαστροπεύουσα, καὶ τοῦ μὲν πατρὸς κελεύουσα καταφρονεῖν, καλλωπίζεσθαι

10. προαγωγός: ὁ ἢ ἡ παρακινοῦσα εἰς πορνείαν.

λοι τὴν δύναμιν. Προχωροῦσα δὲ ἡ κενοδοξία χρησιμοποιεῖ καὶ τὴν ἐλεημοσύνην καὶ τὴν νηστείαν καὶ τὰς προσευχὰς καὶ τὴν διδασκαλίαν καὶ γενικῶς εἶναι πολλαὶ αἱ κεφαλαὶ αὐτοῦ τοῦ θηρίου.

Ἀλλὰ τὸ νὰ κενοδοξοῦν μὲν ὡς πρὸς ὅλα τὰ ἄλλα δὲν εἶναι καθόλου ἀξιοθαύμαστον, τὸ νὰ χρησιμοποιοῦν ὅμως τὴν νηστείαν καὶ νὰ προσεύχωνται ἀπὸ φιλοδοξίαν, αὐτὸ εἶναι τὸ παράξενον καὶ ἀξιοδάκρυτον. Ἀλλὰ διὰ νὰ μὴν κατηγορῶμεν μόνον αὐτήν, ἐμπρὸς νὰ εἰπῶμεν καὶ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον θὰ τὴν ἀποφύγωμεν. Πρὸς ποίους λοιπὸν νὰ ἀναλάβωμεν πρῶτα τὸν ἀγῶνα; πρὸς αὐτοὺς ποὺ κενοδοξοῦν διὰ τὰ χρήματα, ἢ πρὸς αὐτοὺς ποὺ κενοδοξοῦν διὰ τὰ ἐνδύματα, ἢ διὰ τὰ ἀρώματα, ἢ διὰ τὴν διδασκαλικὴν ἱκανότητά των, ἢ διὰ τὰς τέχνας των, ἢ διὰ τὰ σώματά των, ἢ διὰ ἡν ὡραιότητά των, ἢ διὰ τοὺς καλλωπισμούς των, ἢ διὰ τὴν σκληρότητά των, ἢ διὰ τὴν φιλανθρωπίαν καὶ ἐλεημοσύνην των, ἢ διὰ τὴν πονηρίαν των, ἢ διὰ τὸν θάνατόν των, ἢ διὰ τὰ μετὰ τὸν θάνατόν των; Καθ' ὅσον, ὅπως εἶπα, ἔχει πολλὰς πλεκτάνας αὐτὸ τὸ πάθος, καὶ μᾶς ὁδηγεῖ μακρὰν καὶ ἀπὸ αὐτὴν ἐδῶ τὴν ζωήν. Καὶ ὁ τάδε λοιπὸν λέγει, ἀπέθανε καὶ διὰ νὰ θαυμασθῇ παρήγγειλε αὐτὰ καὶ αὐτὰ νὰ γίνουν. Καὶ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ τοῦ πάθους ἄλλος γίνεται πτωχὸς καὶ ἄλλος πλούσιος. Διότι αὐτὸ εἶναι τὸ φοβερόν, ὅτι ἡ κενοδοξία δημιουργεῖται πολλὲς φορὲς καὶ ἀπὸ τὰ ἀντίθετα.

3. Πρὸς ποίους λοιπὸν νὰ σταθῶμεν πρῶτα καὶ νὰ παραταχθῶμεν; διότι δὲν ἀρκεῖ πρὸς ὅλους ὁ ἕνας καὶ ὁ αὐτὸς λόγος. Θέλετε λοιπὸν νὰ ἀναφέρωμεν αὐτοὺς ποὺ κάνουν τὴν ἐλεημοσύνην χάριν κενοδοξίας; Ἐγὼ τουλάχιστον ἔχω αὐτὴν τὴν γνώμην. Καθ' ὅσον νοιώθω σφοδρὰν συγκίνησιν δι' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα καὶ ὑποφέρω ποὺ τὸν βλέπω καταστρεφόμενον· διότι ὁμοιάζει ἡ κενοδοξία μὲ τροφὸν καὶ προαγωγὸν[10] ποὺ ἐπιβουλεύεται κάποιαν βασιλικὴν κόρην. Καθ' ὅσον τὴν τρέφει μέν, ἀλλὰ τὴν παρακινεῖ εἰς τὴν πορνείαν, καταισχύνουσα αὐτὴν καὶ ζημιοῦσα· καὶ τὴν προτρέπει τὸν

δὲ πρὸς μιαρῶν καὶ καταπύστων πολλάκις ἀνδρῶν ἀρέσκειαν· καὶ τοιοῦτον αὐτῇ περιτίθησι κόσμον, οἷον οἱ ἔξω βούλονται, αἰσχρὸν καὶ ἄτιμον, οὐχ οἷον ὁ πατήρ. Φέρε δὴ οὖν πρὸς τούτους ἀποτεινώμεθα, καὶ ἔστω τις ἐλεημοσύνη γινομένη μετὰ δαψιλείας πρὸς τὴν τῶν πολλῶν ἐπίδειξιν. Οὐκοῦν πρῶτον αὐτὴν ἐξάγει τοῦ θαλάμου τοῦ πατρικοῦ. Καὶ ὁ μὲν πατὴρ οὐδὲ τῇ ἀριστερᾷ φαίνεσθαι κελεύει, αὕτη δὲ αὐτὴν τοῖς δούλοις ἐπιδείκνυσι καὶ τοῖς τυχοῦσι καὶ οὐδὲ εἰδόσιν αὐτήν.

Εἶδες πόρνην καὶ μαστροπὸν εἰς ἔρωτα αὐτὴν ἐμβάλλουσαν ἀτόπων ἀνθρώπων, ἵνα ὡς ἂν ἐκεῖνοι κελεύωσιν, οὕτως αὕτη ῥυθμίζηται; Βούλει ἰδεῖν πῶς οὐ πόρνην μόνον, ἀλλὰ καὶ μανικὴν ποιεῖ τὴν τοιαύτην ψυχήν; Οὐκοῦν καταμάνθανε αὐτῆς τὴν γνώμην. Ὅταν γὰρ τὸν οὐρανὸν ἀφεῖσα τρέχῃ ὀπίσω δραπετῶν καὶ οἰκοτρίβων, κατὰ τὰ ἄμφοδα καὶ τοὺς στενωποὺς διώκουσα τοὺς μισοῦντας αὐτήν, τοὺς αἰσχροὺς καὶ δυσειδεῖς, τοὺς οὐδὲ ἰδεῖν αὐτὴν βουλομένους, τούς, ἐπειδὴ περικαίεται αὐτῶν, μισοῦντας αὐτήν, τί γένοιτ' ἂν τούτου μανικώτερον; Οὐδένα γὰρ οὕτω μισοῦσιν οἱ πολλοί, ὡς τοὺς δεομένους τῆς παρ' αὐτῶν δόξης. Μυρίας γοῦν κατηγορίας κατ' αὐτῶν πλέκουσι, καὶ ταὐτὸν γίνεται, οἷον ἂν εἴ τις παρθένον καὶ θυγατέρα βασιλέως ἀπὸ τοῦ θρόνου κατενεγκὼν τοῦ βασιλικοῦ, κελεύοι μονομάχοις ἀνδράσι καὶ διαπτύουσιν αὐτὴν ἑαυτὴν ἐκδιδόναι. Οὗτοι μὲν οὖν, ὅσον αὐτοὺς διώκεις, τοσοῦτόν σε ἀποστρέφονται, ὁ δὲ Θεός, ἂν τὴν παρ' αὐτοῦ δόξαν ζητῇς, τοσούτῳ μᾶλλον καὶ ἐφέλκεταί σε καὶ ἐπαινεῖ, καὶ πολλὴν ἀποδίδωσί σοι τὴν ἀμοιβήν. Εἰ δὲ βούλει καὶ ἑτέρωθεν αὐτῆς τὴν ζημίαν

---

11. Ματθ. 6, 2.

μὲν πατέρα της νὰ περιφρονῇ, ἡ ἰδία δὲ νὰ καλλωπίζεται διὰ νὰ ἀρέσῃ εἰς βρωμεροὺς καὶ ἀξίους ἐμπτυσμοῦ πολλὲς φορὲς ἄνδρας· καὶ τὴν στολίζει μὲ τέτοια κοσμήματα, αἰσχρὰ καὶ ἀνήθικα, ποὺ ἀρέσουν εἰς τοὺς ἄλλους, καὶ ὄχι μὲ αὐτὰ ποὺ ἀρέσουν εἰς τὸν πατέρα της. Ἐμπρὸς λοιπὸν νὰ ἀπευθυνθῶμεν πρὸς τοὺς κενοδόξους αὐτοῦ τοῦ εἴδους, καὶ ἂς ὑποθέσωμεν ὅτι κάποια ἐλεημοσύνη γίνεται μὲ ἀφθονίαν καὶ πρὸς ἐπίδειξιν εἰς τοὺς πολλούς. Εἰς τὴν ἀρχὴν λοιπὸν τὴν βγάζει τὴν κόρην ἔξω ἀπὸ τὸν πατρικὸν οἶκον. Καὶ ἐνῷ ὁ πατήρ της δὲν τῆς ἐπιτρέπει οὔτε πλησίον της νὰ μὴ τὴν βλέπει, αὐτὴ ὅμως ἐπιδεικνύει αὐτὴν εἰς τοὺς δούλους καὶ εἰς τοὺς τυχόντας καὶ εἰς ὅσους οὔτε κἂν τὴν γνωρίζουν.

Εἶδες πόρνην καὶ μαστροπὸν ποὺ ὡδήγησε τὴν κόρην εἰς ἔρωτα μὲ ἀνοήτους ἀνθρώπους, ὥστε ὅσα ἐκεῖνοι προστάζουν, αὐτὰ αὐτὴ νὰ ἐκτελῇ; Θέλεις τώρα νὰ ἰδῇς πῶς ὄχι μόνον πόρνην, ἀλλὰ καὶ μανιακὴν κάνει τὴν παρομοίαν ψυχήν; Ἐξέτασε λοιπὸν τὴν σκέψιν αὐτῆς. Διότι, ὅταν, ἐγκαταλείψασα τὸν οὐρανόν, τρέχῃ ὀπίσω ἀπὸ τοὺς δραπέτας καὶ τοὺς δούλους, κυνηγῶσα νὰ εὕρῃ εἰς τὰς συνοικίας καὶ τὰ στενὰ δρομάκια ἐκείνους ποὺ τὴν μισοῦν, τοὺς αἰσχροὺς καὶ ἀηδιαστικούς, ποὺ δὲν θέλουν οὔτε κἂν νὰ τὴν ἰδοῦν, καὶ ποὺ τὴν μισοῦν ἐπειδὴ καίγεται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν της δι' αὐτούς, τί θὰ ἠμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ περισσότερον μανιακὸν ἀπὸ αὐτό; Διότι κανένα δὲν μισοῦν τόσον πολὺ οἱ πιὸ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ὅσον ἐκείνους ποὺ ἐπιδιώκουν τὸν ἔπαινον αὐτῶν. Ἐκσφενδονίζουν πολλὰς κατηγορίας ἐναντίον των, καὶ γίνεται ἀκριβῶς τὸ ἴδιο πρᾶγμα, ὅπως ἐὰν κάποιος ἤθελεν ἀποσπάσει μίαν παρθένον καὶ κόρην βασιλέως ἀπὸ τὸ βασιλικὸν ἀνάκτορον καὶ τὴν διέτασσε νὰ ἐκδίδεται μὲ ἄνδρας δούλους καὶ ἀξίους ἐμπτυσμοῦ. Αὐτοὶ λοιπόν, ὅσον τρέχεις ἀπὸ πίσω τους, τόσον σὲ ἀποστρέφονται, ἐνῷ ὁ Θεός, ὅσον ζητεῖς τὴν ἰδικήν του δόξαν, τόσον περισσότερον σὲ ὁδηγεῖ πλησίον του καὶ σὲ ἐπαινεῖ καὶ σοῦ ἀποδίδει μεγάλην ἀμοιβήν. Ἐὰν δὲ θέλῃς καὶ κατ' ἄλλον τρόπον νὰ

καταμαθεῖν, ὅταν δῷς πρὸς ἐπίδειξιν καὶ φιλοτιμίαν, ἀναλόγισαι πόση σε λοιπὸν ἐπεισέρχεται ἡ λύπη, καὶ πῶς διηνεκὴς ἡ ἀθυμία, ἐνηχοῦντός σοι τοῦ Χριστοῦ καὶ λέγοντος, ὅτι πάντα ἀπώλεσάς σου τὸν μισθόν.

Πανταχοῦ μὲν γὰρ κενοδοξία κακόν, μάλιστα δὲ ἐπὶ φιλανθρωπίας, ὅτι ἐσχάτη ἐστὶν ὠμότης, τὰς ἀλλοτρίας ἐκπομπεύουσα συμφοράς, καὶ μόνον οὐχὶ ὀνειδίζουσα τοὺς ἐν πτωχείᾳ. Εἰ γὰρ τὸ τὰς ἰδίας λέγειν εὐεργεσίας ὀνειδίζειν ἐστί, τὸ καὶ εἰς ἑτέρους πολλοὺς ταύτας ἐξάγειν, τί οἴει εἶναι;

Πῶς οὖν διαφευξόμεθα τὸ δεινόν; Ἂν μάθωμεν ἐλεεῖν, ἂν ἴδωμεν τίνων τὴν δόξαν ἐπιζητοῦμεν. Εἰπὲ γάρ μοι, τίς ὁ τῆς ἐλεημοσύνης τεχνίτης ἐστίν; Ὁ τὸ πρᾶγμα καταδείξας Θεὸς δηλονότι, ὁ μάλιστα πάντων αὐτὸ εἰδὼς καὶ πρὸς ἄπειρον αὐτὸ μεταχειρίζων. Τί οὖν; ἂν παλαιστὴς μανθάνῃς, πρὸς τίνα ὁρᾷς, ἢ τίσιν ἐπιδείκνυσαι ἐν τῇ παλαίστρᾳ, τῷ λάχανα πωλοῦντι καὶ τοὺς ἰχθύας, ἢ τῷ παιδοτρίβῃ; Καὶ μὴν οἱ μέν εἰσι πολλοί, ὁ δὲ εἷς. Τί οὖν, ἂν ἐκείνου θαυμάζοντος ἄλλοι καταγελῶσιν, οὐχὶ καὶ σὺ καταγελάσῃ μετ' ἐκείνου αὐτούς; Τί δέ, ἂν πυκτεύειν μανθάνῃς; οὐχ ὁμοίως πρὸς ἐκεῖνον ὄψει τὸν τοῦτο παιδεύειν εἰδότα; Ἂν δὲ λόγους μετίῃς, οὐχὶ τοῦ ῥήτορος τοὺς ἐπαίνους καταδέξῃ, καὶ τῶν ἄλλων καταφρονήσεις; Πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον, ἐν μὲν ταῖς ἄλλαις τέχναις πρὸς τὸν διδάσκαλον ὁρᾶν μόνον, ἐνταῦθα δὲ τοὐναντίον ποιεῖν; καίτοιγε οὐκ ἴση ἡ ζημία. Ἐκεῖ μὲν γάρ, ἂν πρὸς τὸ δοκοῦν τοῖς πολλοῖς πα-

μάθῃς τὴν ζημίαν ἀπὸ τὴν κενοδοξίαν, ὅταν ἐπιδιώκῃς τὴν ἐπίδειξιν καὶ τὴν φιλοδοξίαν, ἀναλογίσου πόση λύπη συσσωρεύεται μέσα σου καὶ πόσον διαρκὴς εἶναι ἡ ἀθυμία τὴν στιγμὴν μάλιστα ποὺ ὁ Χριστὸς φωνάζει μέσα σου καὶ σοῦ λέγει, ὅτι «ἔχασες ὅλον τὸν μισθόν σου».

Εἰς κάθε περίπτωσιν λοιπὸν ἡ κενοδοξία εἶναι κακόν, πρὸ πάντων ὅμως εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς φιλανθρωπίας, διότι εἶναι ἡ χειροτέρα μορφὴ σκληρότητος νὰ διαπομπεύῃς τὰς συμφορὰς τῶν ἄλλων καὶ κατὰ κάποιον τρόπον περιπαίζων τοὺς πτωχούς. Ἐὰν λοιπὸν τὸ νὰ κοινοποιῇς τὰς εὐεργεσίας σου εἶναι ἄξιον κατηγορίας, τὸ νὰ ἐξωθῇς πρὸς αὐτὸ καὶ πολλοὺς ἄλλους, τί νομίζεις ὅτι εἶναι αὐτό;

Πῶς λοιπὸν θ' ἀποφύγωμεν αὐτὸ τὸ φοβερὸν πρᾶγμα; Ἂν μάθωμεν νὰ ἐλεοῦμεν, ἂν ἀντιληφθῶμεν ἀπὸ ποίους ζητοῦμεν δόξαν. Διότι, εἰπέ μου, ποῖος συνέστησε τὴν ἐλεημοσύνην; Αὐτὸς ποὺ ὥρισεν αὐτήν, δηλαδὴ ὁ Θεός, αὐτὸς ποὺ κατ' ἐξοχὴν γνωρίζει αὐτὴν καλύτερα ἀπὸ ὅλους καὶ χρησιμοποιεῖ αὐτὴν ἐπ' ἄπειρον. Τί λοιπόν; ἂν διδάσκεσαι παλαιστὴς πρὸς ποίους ἀποβλέπεις ἢ πρὸς ποίους ἐπιδεικνύεσαι εἰς τὴν παλαίστραν; πρὸς αὐτὸν ποὺ πωλεῖ τὰ λάχανα καὶ τὰ ψάρια ἢ πρὸς τὸν γυμναστήν; Καὶ βέβαια αὐτοὶ μὲν εἶναι πολλοί, ἐνῷ ὁ γυμναστὴς εἶναι ἕνας. Τί λοιπόν; Ἐὰν ἐκεῖνος σὲ θαυμάζῃ, ἐνῷ οἱ ἄλλοι σὲ χλευάζουν, δὲν θὰ εἰρωνευθῇς καὶ σὺ μαζὶ μὲ ἐκεῖνον αὐτούς; Τί συμβαίνει δὲ ὅταν μαθαίνῃς πυγμαχίαν; δὲν θὰ προσέχῃς καθ' ὅμοιον τρόπον πρὸς ἐκεῖνον ποὺ γνωρίζει τὴν τέχνην τῆς πυγμαχίας; Ἐὰν δὲ ἀσκῇς τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ρήτορος, δὲν θὰ ἀποδέχεσαι τοὺς ἐπαίνους τοῦ ρήτορος, καὶ θὰ περιφρονῇς τοὺς ἐπαίνους τῶν ἄλλων; Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι παράλογον, διὰ μὲν τὰς ἄλλας τέχνας νὰ προσέχῃς μόνον τὸν διδάσκαλόν σου, ἐνῷ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν νὰ κάνῃς τὸ ἀντίθετον, καθ' ἣν στιγμὴν μάλιστα δὲν εἶναι ἴση ἡ ζημία; Διότι εἰς τὴν περίπτωσιν ἐκείνην, ὅταν παλαίῃς διὰ νὰ ἀρέσῃς εἰς τοὺς πολλοὺς καὶ ὄχι εἰς τὸν διδάσκαλόν σου, ἡ ζη-

λαίῃς, καὶ μὴ πρὸς τὸ τῷ διδασκάλῳ, ἐν τῇ πάλῃ ἡ ζημία, ἐνταῦθα δὲ ἐν αἰωνίῳ ζωῇ. Γέγονας ὅμοιος Θεῷ κατὰ τὸ ἐλεεῖν; γενοῦ οὖν αὐτῷ ὅμοιος καὶ κατὰ τὸ μὴ ἐπιδείκνυσθαι. Καὶ γὰρ ἔλεγε θεραπεύων, ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν. Ἀλλὰ βούλει ἐλεήμων κληθῆναι παρὰ τοῖς ἀνθρώποις; Καὶ τί τὸ κέρδος; Τὸ κέρδος μὲν οὐδέν, ἡ δὲ ζημία ἄπειρος. Αὐτοὶ γὰρ οὗτοι, οὓς εἰς μαρτυρίαν καλεῖς, λησταὶ γίνονται τῶν θησαυρῶν τῶν ἐν οὐρανοῖς· μᾶλλον δὲ οὐχ οὗτοι, ἀλλ' ἡμεῖς, οἱ τὰ ἡμέτερα συλῶντες καὶ σκορπίζοντες τὰ ἄνω κείμενα. Ὢ τῆς καινῆς συμφορᾶς καὶ τοῦ ἀλλοκότου τούτου πάθους. Ὅπου σὴς οὐκ ἀφανίζει, οὐδὲ κλέπτης διορύττει, κενοδοξία σκορπίζει. Οὗτος ὁ σὴς τῶν ἐκεῖ θησαυρῶν· οὗτος ὁ κλέπτης τῆς εὐπορίας τῆς ἐν οὐρανοῖς· οὗτος τὸ ἄσυλον ὑποσύρει πλοῦτον· τοῦτο πάντα λυμαίνεται καὶ διαφθείρει. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν ὁ διάβολος, ὅτι καὶ λησταῖς καὶ σκώληκι καὶ ταῖς ἄλλαις ἐπιβουλαῖς ἀνάλωτον τὸ χωρίον ἐκεῖνο, διὰ κενοδοξίας ὑποσύρει τὸν πλοῦτον.

4. Ἀλλὰ δόξης ἐπιθυμεῖς; Εἶτα οὐκ ἀρκεῖ σοι ἡ παρ' αὐτοῦ τοῦ λαμβάνοντος, ἡ παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς παρὰ ἀνθρώπων ἐρᾷς; Ὅρα μὴ τοὐναντίον ὑπομείνῃς· μή τίς σου καταγνῷ ὡς οὐκ ἐλεοῦντος, ἀλλ' ἐκπομπεύοντος καὶ φιλοτιμουμένου, ὡς ἐκτραγῳδοῦντος τὰς ἀλλοτρίας συμφοράς. Καὶ γὰρ μυστήριόν ἐστιν ἡ ἐλεημοσύνη. Κλεῖσον τοίνυν τὰς θύρας, ἵνα μή τις ἴδῃ ἅπερ ἐπιδεῖξαι οὐ θέμις. Καὶ γὰρ τὰ μυστήρια τὰ ἡμέτερα τοῦτο μάλιστά ἐστιν, ἐλεημοσύνη καὶ φιλανθρωπία Θεοῦ. Κατὰ γὰρ τὸ πολὺ ἔλεος αὐτοῦ ὄντας ἡμᾶς ἀπειθεῖς ἠλέησε. Καὶ ἡ πρώτη δὲ δέησις ἐλέους νέμει, ὅταν ὑπὲρ τῶν ἐνεργουμένων παρακαλῶμεν· καὶ ἡ δευτέρα πάλιν, ὑπὲρ ἑτέρων τῶν ἐν με-

μία περιορίζεται εἰς τὴν πάλην, ἐνῷ εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν ἡ ζημία ἀναφέρεται εἰς τὴν αἰώνιον ζωήν. Ἔγινες ὅμοιος μὲ τὸν Θεὸν ὡς πρὸς τὴν ἐλεημοσύνην; γίνε λοιπὸν ὅμοιος μὲ αὐτὸν καὶ ὡς πρὸς τὸ νὰ μὴ ἐπιδεικνύεσαι. Καθ' ὅσον ἔλεγεν, ὅταν ἐθεράπευε, νὰ μὴ τὸ εἰποῦν εἰς κανένα. Μήπως ὅμως θέλεις νὰ ὀνομασθῇς ἐλεήμων ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους; Καὶ ποῖον τὸ κέρδος σου; Τὸ μὲν κέρδος εἶναι μηδέν, ἡ δὲ ζημία ἄπειρος. Διότι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι τοὺς ὁποίους καλεῖς ὡς μάρτυρας, γίνονται λησταὶ τῶν οὐρανίων θησαυρῶν· ἢ καλύτερα ὄχι αὐτοί, ἀλλ' ἡμεῖς οἱ ἴδιοι, ποὺ καταστρέφομεν τὰ ἰδικά μας ἀγαθὰ καὶ διασκορπίζουμεν τοὺς οὐρανίους θησαυρούς. Ὢ τῆς νέας συμφορᾶς καὶ τοῦ παραδόξου αὐτοῦ πάθους. Ἀγαθὰ ποὺ οὔτε ὁ σκόρος τὰ καταστρέφει, οὔτε κλέπτης τὰ διαρπάζει, τὰ σκορπίζει ἡ κενοδοξία. Αὐτὸς εἶναι ὁ σκόρος τῶν οὐρανίων θησαυρῶν, αὐτὸς εἶναι ὁ κλέπτης τοῦ οὐρανίου πλούτου, αὐτὸς εἶναι ποὺ ἐξαρπάζει τὸν ἀσύλητον πλοῦτον, αὐτὸς καταστρέφει καὶ διαφθείρει τὰ πάντα. Διότι ὁ διάβολος, ἐπειδὴ ἐγνώριζεν ὅτι ὁ χῶρος αὐτὸς τῆς ἐλεημοσύνης μένει ἀπόρθητος ἀπὸ τοὺς ληστὰς καὶ τὸν σκώληκα καὶ ἀπὸ ἄλλας ἐπιβουλάς, ἐξαρπάζει αὐτὰ διὰ τῆς κενοδοξίας.

4. Μήπως ὅμως ἐπιθυμεῖς δόξαν; Καὶ λοιπὸν δὲν σοῦ ἀρκεῖ ἡ δόξα ἐκ μέρους αὐτοῦ ποὺ λαμβάνει τὴν ἐλεημοσύνην, ἐκ μέρους τοῦ φιλανθρώπου δηλαδὴ Θεοῦ, ἀλλ' ἐπιθυμεῖς καὶ τὴν ἀνθρωπίνην; Πρόσεχε μήπως σοῦ συμβῇ τὸ ἀντίθετον, μήπως δὲν σὲ θεωρήσῃ κάποιος ὡς ἐλεήμονα, ἀλλὰ ὡς διαπομπευτὴν καὶ φιλόδοξον ποὺ διατραγωδεῖ τὰς ξένας συμφοράς. Καθ' ὅσον ἡ ἐλεημοσύνη εἶναι μυστήριον. Κλεῖσε λοιπὸν τὰς θύρας διὰ νὰ μὴ ἴδῃ κανεὶς αὐτὰ ποὺ δὲν ἐπιτρέπεται. Καθ' ὅτι τὰ ἰδικά μας μυστήρια αὐτὸ κατ' ἐξοχὴν εἶναι, ἐλεημοσύνη δηλαδὴ καὶ φιλανθρωπία Θεοῦ. Διότι λόγῳ τοῦ μεγάλου ἐλέους του μᾶς ἠλέησε, ἐνῷ ἡμεῖς εἴμεθα ἀπειθεῖς. Καὶ ἡ πρώτη δέησις εἶναι γεμάτη ἀπὸ ἔλεος, ὅταν παρακαλοῦμεν ὑπὲρ τῶν ἐνεργουμένων· ὡς καὶ ἡ δευτέρα

τανοίᾳ, πολὺ τὸ ἔλεος ἐπιζητοῦσα· καὶ ἡ τρίτη δὲ πάλιν, ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν, καὶ αὕτη τὰ παιδία τὰ ἄμωμα τοῦ δήμου προβάλλεται, τὸν Θεὸν ἐπὶ ἔλεον παρακαλοῦντα. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὶ κατεγνώκαμεν ἑαυτῶν ἁμαρτήματα, ὑπὲρ μὲν τῶν πολλὰ ἡμαρτηκότων καὶ ἐγκληθῆναι ὀφειλόντων αὐτοὶ βοῶμεν· ὑπὲρ δὲ ἡμῶν αὐτῶν οἱ παῖδες, ὧν τῆς ἁπλότητος τοὺς ζηλωτὰς ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν μένει. Ὁ γὰρ τύπος οὗτος τοῦτο ἐνδείκνυται, ὅτι οἱ κατ' ἐκείνους τοὺς παῖδας ταπεινοὶ καὶ ἄπλαστοι, οὗτοι μάλιστα δύνανται ἐξαιτεῖσθαι τοὺς ὑπευθύνους. Αὐτὸ δὲ τὸ μυστήριον πόσου ἐλέου, πόσης φιλανθρωπίας, ἴσασιν οἱ μεμυημένοι.

Καὶ σὺ τοίνυν κατὰ δύναμιν τὴν σὴν ἐλεῶν ἄνθρωπον, ἀπόκλεισον τὰς θύρας· αὐτὸς ὁ ἐλεούμενος ἰδέτω μόνος· εἰ δὲ οἷόν τε, μηδὲ οὗτος. Ἂν δὲ ἀναπετάσῃς, ἐκπομπεύεις σου τὸ μυστήριον. Ἐννόησον ὅτι καὶ αὐτὸς ἐκεῖνος, οὗ τὴν δόξαν ἐπιζητεῖς, καὶ αὐτός σου καταγνώσεται· κἂν μὲν φίλος ᾖ, παρ' ἑαυτῷ σου κατηγορήσει, ἂν δὲ ἐχθρός, καὶ παρ' ἑτέρους σε κωμῳδήσει. Καὶ τἀναντία ὑπομενεῖς ὧν ἐπιθυμεῖς. Σὺ μὲν γὰρ ἐπιθυμεῖς, ἵνα εἴπῃ, ὅτι ὁ ἐλεήμων, αὐτὸς δὲ οὐκ ἐρεῖ τοῦτο, ἀλλ' ὁ κενόδοξος, ὁ ἀνθρωπάρεσκος, καὶ ἕτερα πολὺ τούτων χαλεπώτερα. Ἂν δὲ κρύψῃς, πάντα ἐρεῖ τἀναντία τούτοις, ὁ φιλάνθρωπος, ὁ ἐλεήμων. Οὐ γὰρ ἀφίησιν ὁ Θεὸς κρυβῆναι· ἀλλ' ἐὰν σὺ κρύψῃς, ἐκεῖνος κατάδηλον ποιήσει, καὶ μεῖζον τὸ θαῦμα, καὶ πλέον τὸ κέρδος. Ὥστε καὶ πρὸς τοῦτο αὐτὸ τὸ δοξάζεσθαι ἐναντίον ἡμῖν τὸ ἐπιδείκνυσθαι· πρὸς γὰρ ὃ σπεύδομεν καὶ ἐπειγόμεθα, πρὸς

πάλιν πού ἀναφέρεται εἰς τοὺς μετανοοῦντας ἐπιζητεῖ τὸ πλούσιον ἔλεος τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἡ τρίτη πάλιν δέησις δι' ἡμᾶς τοὺς ἰδίους, κατὰ τὴν ὁποίαν προβάλλονται τὰ ἁγνὰ παιδιὰ τοῦ λαοῦ νὰ ζητοῦν τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ δηλαδὴ οἱ ἴδιοι συναισθανόμεθα τὰ ἁμαρτήματά μας, οἱ ἴδιοι παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν ὑπὲρ ἐκείνων πού διέπραξαν μεγάλα ἁμαρτήματα καὶ πού πρόκειται νὰ δικασθοῦν. Δι' ἡμᾶς ὅμως τοὺς ἰδίους παρακαλοῦν τὰ παιδιά, τὴν ἁπλότητα τῶν ὁποίων πρέπει νὰ ἔχουν αὐτοὶ πού ἐπιθυμοῦν νὰ κληρονομήσουν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Διότι ὁ τύπος αὐτὸς τῆς ἁπλότητας, αὐτὸ φανερώνει, ὅτι αὐτοὶ πού εἶναι ταπεινοὶ καὶ ἀπροσποίητοι, ὅπως ἐκεῖνα τὰ παιδιά, αὐτοὶ κατ' ἀρχὴν εἶναι ἐκεῖνοι, πού ἠμποροῦν νὰ παρακαλοῦν ὑπὲρ τῶν ὑπευθύνων. Ἀπὸ πόσον δὲ ἔλεος καὶ πόσην φιλανθρωπίαν εἶναι γεμᾶτον αὐτὸ τὸ μυστήριον, τὸ γνωρίζουν οἱ μυημένοι.

Καὶ σὺ λοιπόν, ἐλεῶν τὸν συνάνθρωπόν σου ὅσον ἐπιτρέπουν οἱ δυνάμεις σου, κλεῖσε ἀσφαλῶς τὰς θύρας· ἂς τὸ γνωρίζῃ μόνον αὐτὸς πού ἐλεεῖται, καὶ ἂν εἶναι δυνατόν, οὔτε καὶ αὐτός. Ἐὰν δὲ ἀνοίξῃς τὴν θύραν τότε διαπομπεύεις τὸ μυστήριον. Βάλε το βαθειὰ εἰς τὸν νοῦν σου, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐπιζητεῖς τὸν ἔπαινον, καὶ αὐτὸς θὰ σὲ κατακρίνῃ. Καὶ ἂν μὲν εἶναι φίλος, θὰ σοῦ τὸ εἰπῇ ὅταν θὰ εἶσθε μόνοι, ἂν δὲ εἶναι ἐχθρὸς θὰ σὲ διακωμῳδήσῃ καὶ εἰς ἄλλους καὶ θὰ πάθῃς τὰ ἀντίθετα ἀπὸ αὐτὰ πού ἐπιθυμεῖς. Διότι σὺ μὲν ἐπιθυμεῖς νὰ σοῦ εἰπῇ, ὅτι εἶσαι ἐλεήμων, αὐτὸς ὅμως δὲν θὰ εἰπῇ αὐτό, ἀλλὰ θὰ εἰπῇ, ὁ κενόδοξος, ὁ ἀνθρωπάρεσκος, καὶ ἄλλα πολὺ χειρότερα ἀπ' αὐτά. Ἂν ὅμως τὸ ἀποκρύψῃς, θὰ εἰπῇ ἐντελῶς τὰ ἀντίθετα ἀπὸ αὐτά, ὁ φιλάνθρωπος, ὁ ἐλεήμων. Διότι δὲν ἀφήνει ὁ Θεὸς νὰ μείνῃ κρυφὴ ἡ ἐλεημοσύνη σου, ἀλλ' ἐὰν σὺ τὴν κρύψῃς, ἐκεῖνος θὰ τὴν φανερώσῃ, καὶ τότε θὰ εἶναι μεγαλύτερον τὸ θαῦμα καὶ μεγαλύτερον τὸ κέρδος. Ὥστε ἡ ἐπίδειξίς σας εἶναι ἀντίθετος καὶ ὡς πρὸς αὐτὴν τὴν ἰδίαν τὴν δόξαν· διότι πρὸς ἐκεῖνο πού σπεύδομεν καὶ βιαζόμεθα,

τοῦτο μάλιστα ἡμῖν αὐτὸ τοῦτο ἀνθίσταται. Οὐ γὰρ μόνον ἐλεήμονος δόξαν οὐ λαμβάνομεν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐναντίαν· καὶ πρὸς ταύτῃ πολλὴν καὶ τὴν ζημίαν ὑπομένομεν.

Πάντων οὖν ἕνεκεν ἀπεχώμεθα ταύτης, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης ἐρῶμεν μόνης. Οὕτω γὰρ καὶ τῆς ἐνταῦθα ἐπιτευξόμεθα δόξης καὶ τῶν αἰωνίων ἀπολαύσομεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

αὐτὸ πρὸ πάντων τὸ ἴδιο μᾶς προβάλλει ἀντίστασιν. Διότι ὄχι μόνον φήμην ἐλεήμονος δὲν ἀποκτῶμεν, ἀλλὰ καὶ ἀποκτῶμεν τὴν ἐντελῶς ἀντίθετην φήμην, καὶ μαζὶ μὲ αὐτὸ παθαίνομεν καὶ μεγάλην ζημίαν.

Ἐξ αἰτίας λοιπὸν ὅλων αὐτῶν ἂς ἀποφεύγωμεν τὴν κενοδοξίαν καὶ ἂς ἐπιθυμῶμεν τὴν δόξαν μόνον τοῦ Θεοῦ. Διότι ἔτσι καὶ τὴν ἐδῶ δόξαν θὰ ἐπιτύχωμεν καὶ τὰ αἰώνια ἀγαθὰ θὰ ἀπολαύσωμεν, μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΟΒ΄
Ματθ. 23, 1 - 12

«Τότε ὁ Ἰησοῦς ἐλάλησε πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ λέγων· ἐπὶ τῆς Μωϋσέως καθέδρας ἐκάθισαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι. Πάντα οὖν ὅσα ἂν λέγωσιν ὑμῖν ποιεῖν, ποιεῖτε· κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε».

1. «Τότε»· πότε; Ὅτε ταῦτα εἶπεν· ὅτε αὐτοὺς ἐπεστόμισεν· ὅτε ἔστησεν εἰς τὸ μηκέτι τολμᾶν πειράζειν αὐτόν· ὅτε ἔδειξεν ἀνιάτως ἔχοντας. Καὶ ἐπειδὴ Κυρίου καὶ Κυρίου ἐμνημόνευσε, πάλιν ἐπὶ τὸν νόμον ἀνατρέχει. Καίτοιγε ὁ νόμος τοιοῦτον οὐδὲν εἶπε, φησίν· «Κύριος ὁ Θεός σου, Κύριος εἷς ἐστιν». Ἀλλὰ νόμον ἡ Γραφὴ τὴν παλαιὰν ἅπασαν καλεῖ. Ταῦτα δὲ λέγει, δεικνὺς διὰ πάντων τὴν πολλὴν πρὸς τὸν γεγεννηκότα ὁμόνοιαν. Εἰ γὰρ ἐναντίος ἦν, τοὐναντίον ἂν εἶπε περὶ τοῦ νόμου· νῦν δὲ τοσαύτην περὶ αὐτὸν ἐπιδείκνυσθαι κελεύει τὴν αἰδῶ, ὡς καὶ διεφθαρμένων ὄντων τῶν διδασκόντων αὐτόν, ἐκείνου κελεύειν ἀντέχεσθαι.

Ἐνταῦθα δὲ καὶ περὶ βίου καὶ περὶ πολιτείας διαλέγεται, ἐπειδὴ τοῦτο μάλιστα αἴτιον τῆς ἀπιστίας αὐτοῖς ἦν, ὁ διεφθαρμένος βίος καὶ ὁ τῆς δόξης ἔρως. Διορθούμενος τοίνυν τοὺς ἀκροατάς, ὃ πρῶτον μάλιστά ἐστιν εἰς σωτηρίαν συντελοῦν, τὸ τῶν διδασκάλων μὴ καταφρονεῖν, μηδὲ κατεξανίστασθαι τῶν ἱερέων, τοῦτο ἐκ περιουσίας κελεύει. Οὐ κελεύει δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ποιεῖ. Καὶ γὰρ διεφθαρ-

1. Δευτ. 6, 4.

ΟΜΙΛΙΑ ΟΒ΄
Ματθ. 23, 1 - 12

«Τότε ὁ Ἰησοῦς ὡμίλησε πρὸς τὰ πλήθη τοῦ λαοῦ καὶ πρὸς τοὺς μαθητάς του καὶ εἶπεν· εἰς τὴν θέσιν τοῦ Μωϋσέως ἐκάθησαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι. Ὅλα λοιπὸν ὅσα θὰ σᾶς εἰποῦν νὰ τηρῆτε, νὰ τὰ τηρῆτε, ἀλλὰ νὰ μὴ ἐνεργῆτε σύμφωνα μὲ τὰ ἔργα των».

1. «Τότε»· πότε; Ὅταν εἶπεν αὐτά, ὅταν τοὺς ἀπεστόμωσεν, ὅταν τοὺς ἐσταμάτησεν καὶ δὲν ἐτολμοῦσαν πλέον νὰ τὸν πειράξουν, ὅταν ἀπέδειξεν, ὅτι ἔπασχαν ἀθεράπευτα. Καὶ ἐπειδὴ ὡμίλησε περὶ Κυρίου καὶ Κυρίου, ἀνατρέχει καὶ πάλιν εἰς τὸν νόμον. Καὶ μολονότι βέβαια ὁ νόμος δὲν λέγει τίποτε παρόμοιον, λέγει· ἀλλὰ «Κύριος ὁ Θεός σου, Κύριος ἕνας εἶναι»[1]. Ἀλλ' ἡ Γραφὴ νόμον ὀνομάζει ὁλόκληρον τὴν Παλαιὰν Διαθήκην. Αὐτὰ δὲ τὰ λέγει ὁ Κύριος διὰ νὰ δείξῃ δι' ὅλων αὐτῶν τὴν συμφωνίαν του πρὸς τὸν Πατέρα του. Διότι ἐὰν ἦτο ἀντίθετος, θὰ ὡμίλει ἀντίθετα πρὸς τὸν νόμον, ἐνῷ τώρα τόσον σεβασμὸν δίδει ἐντολὴν νὰ δεικνύωμεν πρὸς τὸν νόμον, ὥστε ἂν καὶ εἶναι διεφθαρμένοι αὐτοὶ ποὺ διδάσκουν αὐτόν, αὐτὸς δίδει τὴν ἐντολὴν νὰ εἴμεθα προσηλωμένοι εἰς αὐτόν.

Ἐδῶ δὲ ὁμιλεῖ καὶ περὶ βίου καὶ περὶ πολιτείας, ἐπειδὴ αὐτὸ κατ' ἐξοχὴν ἦτο τὸ αἴτιον τῆς ἀπιστίας αὐτῶν, ὁ διεφθαρμένος βίος καὶ ὁ ἔρως τῆς δόξης. Διὰ νὰ διορθώσῃ λοιπὸν τοὺς ἀκροατάς, αὐτὸ ποὺ κατ' ἐξοχὴν συντελεῖ εἰς τὴν σωτηρίαν, τὸ νὰ μὴ περιφρονοῦμεν δηλαδὴ τοὺς διδασκάλους, οὔτε νὰ ἐξοργιζώμεθα κατὰ τῶν ἱερέων, αὐτὸ διδάσκει μὲ ὅλην τὴν δύναμίν του. Δὲν δίδει δὲ μόνον ἐντολήν, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ἐκτελεῖ αὐτήν. Καθ' ὅσον ἂν καὶ εἶναι

μένους ὄντας οὐ καιάγει ἀπὸ τῆς τιμῆς· ἐκείνοις μὲν πλέον τὸ κρίμα ἐργαζόμενος, τοῖς δὲ μαθητευομένοις οὐδεμίαν παραλιμπάνων παρακοῆς πρόφασιν. Ἵνα γὰρ μή τις λέγῃ, ἐπειδὴ φαῦλος ὁ διδάσκαλος, διὰ τοῦτο ῥαθυμότερος γέγονα, καὶ ταύτην ἀναιρεῖ τὴν πρόφασιν. Οὕτω γοῦν αὐτῶν ἔστησε τὴν ἀρχήν, καίτοι πονηρῶν ὄντων, ὡς καὶ μετὰ τοσαύτην κατηγορίαν εἰπεῖν· «Πάντα ὅσα ἂν λέγωσιν ὑμῖν ποιεῖν, ποιεῖτε». Οὐ γὰρ τὰ ἑαυτῶν λέγουσιν, ἀλλὰ τὰ τοῦ Θεοῦ, ἃ διὰ Μωϋσέως ἐνομοθέτησε. Καὶ σκόπει πόση περὶ τὸν Μωϋσέα κέχρηται τιμῇ, πάλιν τὴν πρὸς τὴν Παλαιὰν συμφωνίαν ἐνδεικνύμενος, ὅπου γε καὶ ἐντεῦθεν αὐτοὺς αἰδεσίμους ποιεῖ. «Ἐπὶ γὰρ τῆς Μωϋσέως καθέδρας ἐκάθισαν», φησίν. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ εἶχεν αὐτοὺς ἀπὸ βίου ἀξιοπίστους ποιῆσαι, ἀπὸ τῶν ἐγχωρούντων τοῦτο ποιεῖ, τῆς καθέδρας καὶ τῆς ἐκείνου διαδοχῆς.

Πάντα δὲ ὅταν ἀκούσῃς, μὴ πᾶσαν ἄκουε τὴν νομοθεσίαν· οἷον, τὰ περὶ βρωμάτων, τὰ περὶ θυσιῶν καὶ ὅσα τοιαῦτα· πῶς γὰρ ἔμελλε ταῦτα λέγειν, ἃ προλαβὼν ἀνεῖλεν; ἀλλὰ πάντα φησὶ τὰ διορθοῦντα ἦθος, καὶ βελτίω ποιοῦντα τρόπον, καὶ τοῖς καινῆς συμβαίνοντα νόμοις, καὶ οὐκ ἀφιέντα λοιπὸν ὑπὸ τὸν τοῦ νόμου ζυγὸν εἶναι.

Διατί οὖν οὐκ ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς χάριτος ταῦτα θεσπίζει, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Μωϋσέως; Ὅτι οὐδέπω καιρὸς ἦν πρὸ τοῦ σταυροῦ ταῦτα σαφῶς διαλέγεσθαι. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ ἕτερόν τι προοικονομεῖν, ταῦτα λέγων. Ἐπειδὴ γὰρ μέλλει κατηγορεῖν αὐτῶν, ἵνα μὴ δόξῃ παρὰ τοῖς ἀνοήτοις τῆς ἀρχῆς αὐτῶν ταύτης ἐρᾶν, ἢ δι' ἀπέχθειαν ταῦ-

διεφθαρμένοι οἱ δάσκαλοι, δὲν τοὺς ἀφαιρεῖ τὴν τιμήν. Εἰς ἐκείνους μὲν προβάλλει μεγαλυτέραν τὴν κατάκρισιν, εἰς δὲ τοὺς διδασκομένους δὲν ἀφήνει καμμίαν πρόφασιν παρακοῆς. Διὰ νὰ μὴ λέγῃ λοιπὸν κανεὶς ὅτι εἶναι φαῦλος ὁ διδάσκαλος, διὰ τοῦτο ἔγινα περισσότερον ἀδιάφορος πρὸς τὸν νόμον, καταργεῖ καὶ αὐτὴν τὴν πρόφασιν. Ἔτσι λοιπὸν ἑδραίωσε τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν, ἂν καὶ ἦσαν πονηροί, ὥστε καὶ μετὰ ἀπὸ τόσην κατηγορίαν νὰ εἰπῇ· «Ὅλα ὅσα σᾶς λέγουν νὰ τηρῆτε, νὰ τὰ τηρῆτε». Διότι δὲν εἶναι ἰδικά των τὰ λόγια, ἀλλ' εἶναι λόγια τοῦ Θεοῦ, τὰ ὁποῖα ἐνομοθέτησε διὰ τοῦ Μωϋσέως. Καὶ πρόσεξε πόσην τιμὴν ἀποδίδει εἰς τὸν Μωϋσῆ, δεικνύων καὶ πάλιν τὴν συμφωνίαν του μὲ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, καὶ μὲ τὸν τρόπον μάλιστα αὐτὸν καθιστᾷ αὐτοὺς σεβαστούς. Διότι λέγει, «Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τοὺς παρουσιάσῃ ἀξιόπιστους ἀπὸ τὸν βίον των, τὸ κάνει αὐτὸ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ παρεῖχον αὐτὴν τὴν δυνατότητα, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν καθέδραν τοῦ Μωϋσέως καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι εἶναι διάδοχός των».

Ὅταν δὲ ἀκούσῃς «πάντα» μὴ σκεφθῇς ὅλην τὴν νομοθεσίαν, ὅπως τὰ σχετικὰ μὲ τὰς τροφὰς καὶ τὰς θυσίας καὶ ὅλα τὰ παρόμοια· διότι πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ λέγῃ αὐτὰ τὰ ὁποῖα προηγουμένως ἀνήρησεν; Ἀλλὰ «πάντα» λέγει ἐκεῖνα ποὺ διορθώνουν τὸ ἦθος καὶ κάνουν καλυτέραν τὴν συμπεριφορὰν καὶ εἶναι σύμφωνα μὲ τὰς ἐντολὰς τῆς Καινῆς διαθήκης, καὶ δὲν ἀφήνουν εἰς τὸ ἑξῆς νὰ εὑρισκώμεθα κάτω ἀπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ νόμου.

Διατί ὅμως δὲν θεσπίζει ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς χάριτος, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Μωϋσέως; Διότι δὲν ἦτο ἀκόμη ὁ κατάλληλος καιρὸς πρὶν ἀπὸ τὴν Σταύρωσίν του νὰ διδάσκῃ αὐτὰ σαφῶς. Κατὰ τὴν γνώμην μου δὲ ὁ Χριστὸς τὰ εἶπεν αὐτὰ παράλληλα πρὸς τὸν ἀνωτέρω σκοπόν, καὶ διὰ κάποιον ἄλλον σκοπόν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ πρόκειται νὰ τοὺς κατηγορήσῃ, διὰ νὰ μὴ θεωρηθῇ ἀπὸ τοὺς ἀνοήτους ὅτι τὰ κάνει αὐτὰ ἀπὸ ζήλειαν πρὸς τὸ ἀξίωμά των ἢ ἀπὸ μῖσος, κατὰ πρῶτον ἀναι-

τα ποιεῖν, πρῶτον τοῦτο ἀναιρεῖ, καὶ ἀνύποπτον ἑαυτὸν ποιήσας, τότε ἄρχεται τῆς κατηγορίας.

Καὶ τίνος ἕνεκεν αὐτοὺς ἐλέγχει καὶ μακροὺς λοιπὸν ἀποτείνει λόγους κατ' αὐτῶν; Προφυλαττόμενος τοὺς ὄχλους, ὥστε μὴ τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν. Οὐδὲ γὰρ ὅμοιον ἀπαγορεύειν καὶ τοὺς πταίσαντας δεικνύναι· ὥσπερ οὐχ ὅμοιον παραινεῖν τὰ δέοντα καὶ τοὺς κατορθοῦντας εἰς μέσον ἄγει. Διὰ τοῦτο καὶ προλαβών φησι· «κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε». Ἵνα γὰρ μὴ νομίσωσι διὰ τὸ ἀκούειν αὐτῶν, δεῖν αὐτοὺς καὶ ζηλοῦν, ταύτῃ κέχρηται τῇ ἐπιδιορθώσει, καὶ τὴν δοκοῦσαν αὐτῶν εἶναι τιμὴν κατηγορίαν ποιεῖται. Τί γὰρ δασκάλου γένοιτ' ἂν ἀθλιώτερον, ὅταν τοὺς μαθητὰς τὸ μὴ προσέχειν αὐτοῦ τῷ βίῳ διασώζῃ; Ὥστε ἡ δοκοῦσα αὐτῶν εἶναι τιμή, μεγίστη κατηγορία ἐστίν, ὅταν τοιοῦτον φαίνωνται βίον ἔχοντες, ὃν οἱ ζηλοῦντες διαφθείρονται. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὰς κατ' αὐτῶν ἐμπίπτει κατηγορίας. Οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλ' ἵνα δείξῃ, ὅτι καὶ ἡ προτέρα ἀπιστία ἣν ἠπίστησαν, καὶ ὁ σταυρὸς ὁ μετὰ ταῦτα ὃν ἐτόλμησαν, οὐ τοῦ σταυρωθέντος καὶ ἀπιστηθέντος ἔγκλημα, ἀλλὰ τῆς ἐκείνων ἀγνωμοσύνης κατηγορία.

Θέα δὲ πόθεν ἄρχεται, καὶ πόθεν αὔξει τὰ ἐγκλήματα· «Ὅτι λέγουσι», φησί, «καὶ οὐ ποιοῦσιν». Ἕκαστος μὲν γὰρ ἐγκλημάτων ἄξιος, παραβαίνων τὸν νόμον, μάλιστα δὲ ὁ διδασκαλίας αὐθεντίαν ἔχων· διπλῇ γὰρ καὶ τριπλῇ δίκαιος κατακρίνεσθαι. Δι' ἓν μέν, ὅτι παραβαίνει· δι' ἕτερον δέ, ὅτι τοὺς ἄλλους ὀφείλων διορθοῦν, εἶτα χωλεύων, μείζονος τιμωρίας ἄξιος διὰ τὴν τιμήν· τρίτον δέ, ὅτι καὶ διαφθείρει

ρεῖ αὐτὸ καὶ ἀφοῦ παρουσίασε τὸν ἑαυτόν του ἀνύποπτον, τότε ἀρχίζει νὰ τοὺς κατηγορῇ.

Καὶ πρὸς ποῖον σκοπὸν τοὺς ἐλέγχει καὶ τοὺς ἀπευθύνει εἰς τὸ ἑξῆς μακρὰς κατηγορίας; Διὰ νὰ προφυλάξῃ τὰ πλήθη τοῦ λαοῦ, ὥστε νὰ μὴ πέσουν εἰς τὰ ἴδια παραπτώματα. Διότι δὲν εἶναι τὸ ἴδιο πρᾶγμα νὰ θέτῃς ἀπαγορεύσεις καὶ νὰ δείχνῃς τοὺς παραβάτας· ὅπως ἀκριβῶς δὲν εἶναι τὸ ἴδιο νὰ παραγγέλῃς τὰ πρέποντα καὶ νὰ παρουσιάζῃς ἐκείνους ποὺ ἐπέτυχον αὐτά. Διὰ τοῦτο προλαμβάνων αὐτό, λέγει· «Μὴ ἐνεργῆτε ὅμως σύμφωνα μὲ τὰ ἔργα των». Διότι, διὰ νὰ μὴ νομίσουν τὰ πλήθη τοῦ λαοῦ, ὅτι πρέπει καὶ νὰ τοὺς μιμηθοῦν, ἐπειδὴ εἶναι διδάσκαλοί των, χρησιμοποιεῖ αὐτὴν τὴν ἐπιδιόρθωσιν καὶ αὐτὸ ποὺ τὸ ἐθεωροῦσαν τιμὴν τὸ παρουσιάζει ὡς κατηγορίαν. Διότι τί θὰ ἠμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ ἀθλιώτερον ἀπὸ ἕνα διδάσκαλον, ὅταν δὲν ἐξασφαλίζῃ τοὺς μαθητάς του νὰ προσέχουν τὸν τρόπον ζωῆς του; Ὥστε αὐτὸ ποὺ ἐθεωρεῖτο ὡς τιμή των, εἶναι μεγίστη κατηγορία αὐτῶν, ὅταν φαίνωνται νὰ κάνουν τέτοιαν ζωήν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν, αὐτοὶ ποὺ τοὺς μιμοῦνται, καταστρέφονται. Διὰ τοῦτο καὶ προβάλλει τὰς ἐναντίον των κατηγορίας. Ὄχι δὲ διὰ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ διὰ νὰ δείξῃ, ὅτι ἡ προηγουμένη ἀπιστία τὴν ὁποίαν ἔδειξαν, καὶ ἡ σταύρωσις τὴν ὁποίαν μετ' ὀλίγον ἐπιχείρησαν, δὲν ἔγιναν ἐξ αἰτίας κάποιου ἐγκλήματος τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ἦτο κατηγορία ποὺ ὠφείλετο εἰς τὴν ἀχαριστίαν ἐκείνων.

Πρόσεχε δὲ ἀπὸ ποῦ ἀρχίζει καὶ ἀπὸ ποῦ αὐξάνει τὰς κατηγορίας. Διότι λέγει, ὅτι «διδάσκουν μόνον καὶ δὲν πράττουν». Διότι καθένας εἶναι ἄξιος κατηγορίας παραβαίνων τὸν νόμον, πρὸ πάντων ὅμως ἐκεῖνος ποὺ ἔχει τὴν αὐθεντίαν νὰ διδάσκῃ. Εἶναι δίκαιον εἰς διπλοῦν καὶ εἰς τριπλοῦν νὰ κατακρίνεται. Πρῶτον μέν, διότι παραβαίνει τὸν νόμον, δεύτερον δὲ διότι, ἐνῷ ὀφείλει νὰ διορθώνῃ τοὺς ἄλλους, αὐτὸς παραστρατεῖ, καὶ διὰ τὴν τιμὴν ποὺ τοῦ γίνεται ἀξίζει μεγαλυτέραν τιμωρίαν, τρίτον δὲ διότι γίνεται αἴτιος μεγαλυτέ-

μειζόνως, ἅτε ἐν διδασκάλου τάξει τοιαῦτα παρανομῶν. Μετὰ δὲ τούτων καὶ ἕτερον αὐτῶν πάλιν λέγει κατηγόρημα, ὅτι πικροί εἰσι τοῖς ὑπευθύνοις. «Δεσμεύουσι γὰρ φορτία βαρέα καὶ δυσβάστακτα καὶ τιθέασιν ἐπὶ τοὺς ὤμους τῶν ἀνθρώπων· τῷ δὲ δακτύλῳ αὐτῶν οὐ θέλουσι κινῆσαι αὐτά». Διπλῆν ἐνταῦθα λέγει κακίαν, τὸ πολλὴν μὲν καὶ ἄκραν ἀπαιτεῖν ἀσυγγνώστως παρὰ τῶν ἀρχομένων βίου ἀκρίβειαν, πολλὴν δὲ ἑαυτοῖς ἐπιτρέπειν τὴν ἄδειαν· ὧν τοὐναντίον τὸν ἄριστον ἄρχοντα ἔχειν χρή· ἐν μὲν τοῖς καθ' ἑαυτόν, ἀσύγγνωστον εἶναι καὶ πικρὸν δικαστήν, ἐν δὲ τοῖς τῶν ἀρχομένων, συγγνωμονικὸν καὶ ἥμερον· ὧν οὗτοι τὸ ἐναντίον ἐποίουν.

2. Τοιοῦτοι γὰρ πάντες οἱ λόγοις φιλοσοφοῦντες, ἀσύγγνωστοι καὶ βαρεῖς, ἅτε ἄπειροι τῆς δι' ἔργων δυσκολίας. Οὐ μικρὰ δὲ καὶ αὕτη κακία, οὐδὲ ὡς ἔτυχεν ἐπιτείνει τὴν ἔμπροσθεν κατηγορίαν. Σὺ δέ μοι σκόπει, πῶς καὶ τοῦτο αὔξει τὸ ἔγκλημα. Οὐ γὰρ εἶπεν, 'οὐ δύνανται', ἀλλ' «οὐ θέλουσι»· καὶ οὐκ εἶπε, 'βαστάσαι', ἀλλὰ «δακτύλῳ κινῆσαι», τουτέστιν, οὐδὲ ἐγγὺς γενέσθαι, οὐδὲ ἅψασθαι. Ἀλλὰ ποῦ σπουδαῖοι καὶ εὔτονοι; Ἐν τοῖς κεκωλυμένοις. «Πάντα γὰρ τὰ ἔργα αὐτῶν ποιοῦσι», φησί, «πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις». Εἰς κενοδοξίαν αὐτοὺς διαβάλλων ταῦτα λέγει, ὅπερ αὐτοὺς ἀπώλεσε. Τὰ μὲν γὰρ ἔμπροσθεν ὠμότητος καὶ ῥαθυμίας, ταῦτα δέ, δοξομανίας. Τοῦτο ἀπέστησεν αὐτοὺς τοῦ Θεοῦ· τοῦτο ἐν ἑτέρῳ θεάτρῳ ἀγωνίζεσθαι παρεσκεύασε καὶ διέφθειρεν. Οἵους γὰρ ἄν τις ἔχῃ τοὺς θεατάς, ἐπεὶ τούτοις ἐσπούδακεν ἀρέσκειν, τοιούτους ἐπιδείκνυται καὶ τοὺς

ρας διαφθορᾶς, καθ' ὅσον, ἂν καὶ κατέχει θέσιν διδασκάλου, παρὰ ταῦτα παρανομεῖ. Μαζὶ δὲ μὲ αὐτὰ εἰς τὴν συνέχειαν ἄλλην κατηγορίαν διατυπώνει ἐναντίον των, ὅτι φέρονται σκληρὰ πρὸς αὐτοὺς ποὺ διδάσκουν νὰ τηροῦν τὸν νόμον. Διότι «Δένουν φορτία βαρειὰ καὶ δυσβάστακτα καὶ τὰ βάζουν εἰς τοὺς ὤμους τῶν ἀνθρώπων, οἱ ἴδιοι ὅμως δὲν θέλουν οὔτε μὲ τὸν δάκτυλόν των νὰ τὰ κινήσουν». Ἐδῶ ἀναφέρει διπλῆν κακίαν αὐτῶν, τὸ ὅτι ἀπαιτοῦν, χωρὶς καμμίαν συγγνώμην, πολλὴν καὶ μεγάλην ἀκρίβειαν ἐναρέτου βίου ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἄρχουν, ἐνῷ εἰς τοὺς ἑαυτούς των ἐπιτρέπουν πολλὴν ἐλαστικότητα. Ἐνῷ πρέπει ὁ ἄριστος ἄρχων νὰ ἔχῃ τὸ ἀντίθετον, τὰ μὲν σφάλματά του νὰ μὴ τὰ συγχωρῇ καὶ νὰ εἶναι αὐστηρὸς δικαστής, πρὸς δὲ τὰ σφάλματα τοῦ λαοῦ νὰ εἶναι συγχωρητικὸς καὶ ἥρεμος, ἐνῷ αὐτοὶ ἔκαμνον τὸ ἀντίθετον ἀπὸ αὐτό.

2. Τέτοιοι βέβαια εἶναι ὅλοι ὅσοι φιλοσοφοῦν μὲ λόγια, ἀσυγχώρητοι καὶ δύσκολοι, ἐπειδὴ δὲν γνωρίζουν τὰς δυσκολίας τῆς ἐμπράκτου ἐφαρμογῆς τῶν λόγων του. Δὲν εἶναι δὲ μικρὰ καὶ αὐτὴ ἡ κακία καὶ δὲν ἐπαυξάνει τυχαῖα τὴν προηγουμένην κατηγορίαν. Σὺ ὅμως, σὲ παρακαλῶ, σκέψου πῶς καὶ οἱ λόγοι του αὐτοὶ αὐξάνουν τὴν κατηγορίαν. Διότι δὲν εἶπε 'δὲν ἠμποροῦν', ἀλλὰ «δὲν θέλουν»· καὶ δὲν εἶπε 'νὰ βαστάσουν', ἀλλὰ «νὰ τὰ κινήσουν μὲ τὸ δάκτυλόν των», δηλαδὴ οὔτε τὰ πλησιάζουν, οὔτε τὰ ἐγγίζουν. Ἀλλὰ ποῦ ἀναδεικνύονται οἱ σπουδαῖοι καὶ δυνατοί; Εἰς τὰς ἀπαγορεύσεις. Διότι λέγει, «ὅλα τὰ ἔργα των τὰ κάνουν διὰ νὰ κάνουν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς ἀνθρώπους». Αὐτὰ τὰ λέγει κατηγορῶν αὐτοὺς διὰ τὴν κενοδοξίαν των, ἡ ὁποία καὶ τοὺς κατέστρεψε. Διότι τὰ ὅσα προηγουμένως ἐλέχθησαν ἦσαν δείγματα σκληρότητος καὶ ἀδιαφορίας, ἐνῷ αὐτὰ εἶναι δείγματα δοξομανίας. Αὐτὸ τοὺς ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τὸν Θεόν, αὐτὸ τοὺς ἔκανε ν' ἀγωνίζωνται εἰς ἄλλο πεδίον δράσεως καὶ τοὺς διέφθειρε. Διότι ἀνάλογα πρὸς τοὺς θεατὰς ποὺ ἔχει κάποιος, πρὸς αὐτοὺς φροντίζει καὶ ν' ἀρέσῃ, καὶ ἀνάλογοι

ἀγῶνας· καὶ ὁ μὲν ἐν γενναίοις παλαίων, τοιαῦτα καὶ τὰ ἀγωνίσματα μέτεισιν· ὁ δὲ ἐν ψυχροῖς καὶ ἀναπεπτωκόσι, καὶ αὐτὸς ῥαθυμότερος γίνεται. Οἷον, ἔχει τις θεατὴν γέλωτι χαίροντα; γίνεται γελωτοποιὸς καὶ αὐτός, ἵνα τέρπῃ τὸν θεατήν· ἕτερος σπουδαῖον καὶ φιλοσοφοῦντα; σπουδάζει καὶ αὐτὸς τοιοῦτος εἶναι, ἐπειδὴ τοιαύτη τοῦ ἐπαινοῦντος ἡ γνώμη.

Ὅρα δὲ πάλιν καὶ ἐνταῦθα μετ᾽ ἐπιτάσεως τὸ ἔγκλημα. Οὐδὲ γὰρ τὰ μὲν οὕτω, τὰ δὲ ἑτέρως ποιοῦσιν, ἀλλὰ πάντα ἁπλῶς οὕτως. Εἶτα ἐγκαλέσας αὐτοῖς κενοδοξίαν, δείκνυσιν οὐδὲ ἐπὶ τοῖς μεγάλοις καὶ ἀναγκαίοις κενοδοξοῦντας (οὐδὲ γὰρ εἶχον, ἀλλ᾽ ἔρημοι ἦσαν κατορθωμάτων), ἀλλ᾽ ἐπὶ ψυχροῖς καὶ εὐτελέσι, καὶ ἃ τῆς κακίας αὐτῶν τεκμήρια ἦν, τὰ φυλακτήρια, τὰ κράσπεδα. «Πλατύνουσι γὰρ τὰ φυλακτήρια αὐτῶν», φησί, «καὶ μεγαλύνουσι τὰ κράσπεδα τῶν ἱματίων αὐτῶν». Καὶ τίνα ταῦτά ἐστι τὰ φυλακτήρια καὶ τὰ κράσπεδα; Ἐπειδὴ συνεχῶς ἐπελανθάνοντο τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ, ἐκέλευσεν ἐγγραφῆναι βιβλίοις μικροῖς τὰ θαύματα αὐτοῦ καὶ ἐξηρτῆσθαι αὐτὰ τῶν χειρῶν αὐτῶν (διὸ καὶ ἔλεγεν· «ἔσται ἀσάλευτα ἐν ὀφθαλμοῖς σου»), ἃ φυλακτήρια ἐκάλουν· ὡς πολλαὶ νῦν τῶν γυναικῶν εὐαγγέλια τῶν τραχήλων ἐξαρτῶσαι ἔχουσι. Καὶ ἵνα καὶ ἑτέρωθεν πάλιν ὑπομιμνήσκωνται, ὃ πολλοὶ πολλάκις ποιοῦσιν, ὡς ἐπιλανθανόμενοι λίνῳ ἢ κρόκῃ τὸν δάκτυλον ἀποδεσμοῦντες, τοῦτο ὁ Θεὸς ὥσπερ παιδίοις ἐκέλευσε ποιεῖν, «κλῶσμα ὑακίνθινον ἐπὶ τῶν ἱματίων περὶ τὴν ᾤαν τὴν περὶ τοὺς πόδας ἀπορράπτεσθαι», ἵνα προσέχοντες ἀναμιμνήσκωνται τῶν ἐντολῶν· καὶ ἐκαλεῖτο κράσπεδα. Ἐν τούτοις τοίνυν ἦσαν σπουδαῖοι,

2. Δευτ. 6, 8.
3. Πρβλ. Ἀριθμ. 15, 38.

εἶναι καὶ οἱ ἀγῶνες του. Καὶ αὐτὸς μὲν ποὺ ἀγωνίζεται παρουσίᾳ γενναίων, γενναῖα εἶναι καὶ τὰ ἀγωνίσματά του, ἐνῷ ἐκεῖνος ποὺ ἀγωνίζεται ἐμπρὸς εἰς θεατὰς χωρὶς ζῆλον καὶ μὲ πεσμένον τὸ φρόνημά των, καὶ ὁ ἴδιος γίνεται ραθυμότερος. Ἐπὶ παραδείγματι, ἔχει κάποιος θεατὰς ποὺ εὐχαριστιοῦνται μὲ τὰ γέλοια· γίνεται καὶ ὁ ἴδιος γελωτοποιός, διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν θεατήν του· κάποιος ἄλλος ἔχει σπουδαῖον καὶ ἀνώτερον πνευματικὰ θεατήν, φροντίζει καὶ ὁ ἴδιος νὰ εἶναι τέτοιος, ἐπειδὴ παρομοία εἶναι καὶ ἡ γνώμη αὐτοῦ ποὺ τὸν ἐπαινεῖ.

Πρόσεχε δὲ πάλιν καὶ ἐδῶ πόσον μεγάλο εἶναι τὸ παράπτωμά των. Διότι δὲν κάμνουν τὰ μὲν ἔτσι, τὰ δὲ ἀλλιῶς, ἀλλὰ ὅλα κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον. Ἔπειτα ἀφοῦ τοὺς κατηγόρησε διὰ κενοδοξίαν, τοὺς ἀποδεικνύει ὅτι κενοδοξοῦν ὄχι διὰ μεγλα καὶ ἀναγκαῖα πράγματα, (διότι δὲν εἶχον νὰ ἐπιδείξουν κανένα σπουδαῖον ἔργον, ἀλλ' ἦσαν γυμνοὶ ἀπὸ κατορθώματα), ἀλλὰ ἐλεεινὰ καὶ τιποτένια πράγματα, καὶ τὰ ὁποῖα ἦσαν δείγματα τῆς κακίας των, ὅπως τὰ φυλακτήρια καὶ τὰ κράσπεδα. Διότι λέγει, «πλαταίνουν, τὰ φυλακτά των καὶ μεγαλώνουν τὰ ἄκρα τῶν ἐνδυμάτων των». Καὶ ποῖα εἶναι αὐτὰ τὰ φυλακτὰ καὶ τὰ ἄκρα τῶν ἐνδυμάτων; Ἐπειδὴ συνεχῶς ἐλησμόνουν τὰς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ, ἔδωσεν ἐντολὴν νὰ ἐγγραφοῦν τὰ θαύματά του εἰς μικρὰ βιβλία καὶ νὰ κρεμνοῦνται κάτω ἀπὸ τὰ χέρια των. Διὰ τοῦτο ἔλεγε· «Θὰ εἶναι αὐτὰ πάντοτε ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια σας»[2], καὶ τὰ ὁποῖα ὠνόμαζον φυλακτήρια, ὅπως τώρα πολλαὶ γυναῖκες ἔχουν κρεμασμένα ἀπὸ τὸν λαιμὸν εὐαγγέλια. Καὶ διὰ νὰ ἐνθυμοῦνται πάλιν καὶ μὲ ἄλλον τρόπον αὐτά, αὐτὸ ποὺ πολλὲς φορὲς κάνουν πολλοί, πού, ἐπειδὴ ξεχνοῦν, δένουν τὸν δάκτυλόν των μὲ σχοινὶ ἢ μὲ κλωστήν, αὐτὸ καὶ ὁ Θεὸς τοὺς διέταξεν ὡσὰν εἰς παιδιά, νὰ κάνουν· «Νὰ ράπτουν κλωστὴν ὑακίνθου εἰς τὰ ἄκρα τῶν ἐνδυμάτων των ποὺ εἶναι γύρω ἀπὸ τὰ πόδια των»[3], ὥστε προσέχοντες αὐτὸ νὰ ἐνθυμοῦνται τὰς ἐντολάς, καὶ αὐτὰ ὠνομάζοντο κράσπεδα. Εἰς

τοὺς τελαμῶνας τῶν βιβλίων πλατύνοντες, καὶ τὰ κράσπεδα μεγαλοποιοῦντες, ὅπερ ἐσχάτης κενοδοξίας ἦν. Τίνος γὰρ ἕνεκεν φιλοτιμῇ καὶ πλατύνεις ταῦτα; μὴ γὰρ κατόρθωμά σου τοῦτό ἐστι; μὴ γάρ τί σε ὀνίνησιν, ἂν μὴ τὰ ἀπ' αὐτῶν κερδάνῃς; Οὐ γὰρ τὸ μεγαλύνειν ταῦτα καὶ πλατύνειν ὁ Θεὸς ζητεῖ, ἀλλὰ τὸ μεμνῆσθαι τῶν αὐτοῦ κατορθωμάτων. Εἰ δὲ ἐπὶ ἐλεημοσύνῃ καὶ νηστείᾳ, καίτοι ἐπιπόνοις καὶ κατορθώμασιν οὖσιν ἡμετέροις, φιλοτιμεῖσθαι οὐ δεῖ, πῶς σὺ τούτοις ἐναβρύνῃ, ὦ Ἰουδαῖε, ἃ μάλιστά σου κατηγορεῖ ῥᾳθυμίαν;

Οἱ δὲ οὐκ ἐν τούτοις μόνοις, ἀλλὰ καὶ ἐν ἑτέροις μικροῖς ταῦτα ἐνόσουν. «Φιλοῦσι» γάρ, φησί, «τὴν πρωτοκλισίαν ἐν τοῖς δείπνοις καὶ τὰς πρωτοκαθεδρίας ἐν ταῖς συναγωγαῖς καὶ τοὺς ἀσπασμοὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς καὶ καλεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, ῥαββί». Ταῦτα γὰρ εἰ καὶ μικρά τις ἡγεῖται, ἀλλὰ μεγάλων ἐστὶν αἴτια κακῶν. Ταῦτα καὶ πόλεις καὶ ἐκκλησίας ἀνέτρεψε. Καί μοι καὶ δακρῦσαι ἔπεισι νῦν, ὅταν τὰς πρωτοκαθεδρίας ἀκούσω καὶ τοὺς ἀσπασμούς, καὶ λογίσωμαι πόσα ἐντεῦθεν ἐτέχθη κακὰ ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ, ἅπερ οὐκ ἀναγκαῖον εἰς ὑμᾶς ἐξειπεῖν νῦν· μᾶλλον δὲ ὅσοι πρεσβῦται οὐδὲ δέονται ταῦτα παρ' ἡμῶν μαθεῖν.

Σὺ δέ μοι σκόπει, ποῦ τὰ τῆς κενοδοξίας ἐκράτει· ἔνθα ἐκελεύοντο μὴ κενοδοξεῖν, ἐν ταῖς συναγωγαῖς, ἔνθα εἰσήεσαν ῥυθμίζοντες ἑτέρους. Τὸ μὲν γὰρ ἐπὶ τῶν δείπνων τοῦτο παθεῖν ὁπωσδήποτε, οὐχ οὕτω δοκεῖ δεινὸν εἶναι, καίτοιγε καὶ ἐκεῖ διδάσκαλον θαυμάζεσθαι ἔδει, οὐκ ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας μόνον, ἀλλὰ πανταχοῦ. Καὶ καθάπερ ὁ ἄνθρωπος, ὅπουπερ ἂν φανῇ, δῆλός ἐστι τῶν ἀλόγων διεστηκώς, οὕτω

αὐτὰ λοιπὸν ἦσαν σπουδαῖοι, τὸ νὰ μεγαλώνουν τὰ λουριὰ ποὺ εἶχον κρεμασμένα τὰ εὐαγγέλια καὶ νὰ μεγαλώνουν τὰ κράσπεδά των, πρᾶγμα ποὺ ἦτο δεῖγμα τῆς πιὸ φοβερῆς κενοδοξίας. Διότι διὰ ποῖον λόγον φιλοδοξεῖς καὶ μεγαλώνεις αὐτά; Μήπως αὐτὸ εἶναι κατόρθωμά σου; μήπως αὐτὸ σὲ ὠφελεῖ εἰς τίποτε, ἐὰν δὲν κερδίζῃς αὐτὸ ποὺ συμβολίζουν; Διότι ὁ Θεὸς δὲν ζητεῖ νὰ μεγαλώνῃς αὐτὰ καὶ νὰ τὰ πλατύνῃς, ἀλλὰ νὰ ἐνθυμῆσαι τὰ κατορθώματά του. Ἐὰν δὲ δὲν πρέπει νὰ ὑπερηφανευώμεθα ὅταν κάνωμεν ἐλεημοσύνην καὶ νηστεύωμεν, ἂν καὶ αὐτὰ εἶναι ἐπίπονα καὶ ἰδικά μας κατορθώματα, πῶς σύ, Ἰουδαῖε, καυχᾶσαι δι' αὐτά, τὰ ὁποῖα κατ' ἐξοχὴν σοῦ καταλογίζουν ἀδιαφορίαν;

Αὐτοὶ ὅμως ὄχι μόνον ὡς πρὸς αὐτά, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς ἄλλα πιὸ ἀσήμαντα ὑπέφερον τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν. Διότι, λέγει, «Ἀρέσκονται νὰ ἔχουν τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὰ δεῖπνα καὶ τὰ πρῶτα καθίσματα εἰς τὰς συναγωγὰς καὶ τοὺς χαιρετισμοὺς εἰς τὰς ἀγορὰς καὶ νὰ ὀνομάζωνται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, διδάσκαλε». Διότι αὐτά, ἂν καὶ τὰ θεωρεῖ κανεὶς μικρά, ἀλλ' ὅμως γίνονται αἰτία μεγάλων κακῶν. Αὐτὰ καὶ πόλεις καὶ Ἐκκλησίας κατέστρεψαν. Πράγματι μοῦ ἔρχεται νὰ δακρύσω ὅταν συμβῇ ν' ἀκούσω διὰ πρωτοκαθεδρίας καὶ δι' ἀσπασμοὺς καὶ ν' ἀναλογισθῶ πόσα κακὰ συνέβησαν ἐξ αἰτίας αὐτῶν εἰς τὰς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι ἀναγκαῖον τώρα ν' ἀναφέρω· ἢ καλύτερα ὅσοι εἶναι ἡλικιωμένοι δὲν ἔχουν ἀνάγκην νὰ τὰ μάθουν ἀπὸ ἡμᾶς.

Σὺ ὅμως, σὲ παρακαλῶ, πρόσεχε ποῦ ἐπικρατεῖ ἡ κενοδοξία· ἐπικρατεῖ ἐκεῖ ὅπου ἐδιδάσκετο νὰ μὴ κενοδοξοῦν, δηλαδὴ εἰς τὰς συναγωγάς, ὅπου εἰσήρχοντο ἐκεῖνοι ποὺ ἐδίδασκον τοὺς ἄλλους. Διότι τὸ νὰ συμβῇ αὐτὸ εἰς τὰ δεῖπνα μὲ ὁποιονδήποτε τρόπον, δὲν φαίνεται νὰ εἶναι τόσον μεγάλο κακόν, μολονότι βέβαια καὶ ἐκεῖ ὁ διδάσκαλος θὰ ἔπρεπε νὰ θαυμάζεται, ὄχι μόνον εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλὰ παντοῦ. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ὁ ἄνθρωπος, ὅπου καὶ ἂν ἤθελε φανῇ, διαφέρει ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα λόγῳ τῆς ὀρθίας στάσεώς

καὶ τὸν διδάσκαλον, καὶ φθεγγόμενον καὶ σιγῶντα καὶ ἀριστοποιούμενον καὶ πᾶν ὁτιοῦν ποιοῦντα, δῆλον εἶναι δεῖ, καὶ ἀπὸ τοῦ βήματος καὶ ἀπὸ τοῦ βλέμματος καὶ ἀπὸ τοῦ σχήματος καὶ ἀπὸ πάντων ἁπλῶς. Ἐκεῖνοι δὲ πανταχόθεν ἦσαν καταγέλαστοι καὶ πανταχοῦ κατῃσχύνοντο, μελετῶντες διώκειν ἃ φεύγειν ἔδει. «Φιλοῦσι» γάρ, φησίν· εἰ δὲ τὸ φιλεῖν ἔγκλημα, τὸ ποιεῖν ἡλίκον· καὶ τὸ θηρᾶν αὐτὰ καὶ σπουδάζειν ὥστε τυχεῖν, πόσον κακόν.

3. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα μέχρι τῆς ἐκείνων κατηγορίας ἔστησεν, ὡς μικρὰ καὶ εὐτελῆ καὶ μὴ δεομένων τῶν μαθητῶν καὶ ὑπὲρ τούτων διορθωθῆναι, ὃ δὲ πάντων αἴτιον ἦν τῶν κακῶν ἡ φιλαρχία καὶ τὸ τὸν θρόνον ἁρπάζειν τὸν διδασκαλικόν, τοῦτο εἰς μέσον ἀγαγὼν διορθοῦται σπουδαίως, ὑπὲρ τούτου σφόδρα καὶ αὐτοῖς εὐτόνως ἐπισκήπτων. Τί γάρ φησιν; «Ὑμεῖς δὲ μὴ κληθῆτε ῥαββί». Εἶτα καὶ ἡ αἰτία· «εἷς γάρ ὑμῶν ἐστιν ὁ διδάσκαλος· πάντες δὲ ὑμεῖς ἀδελφοί ἐστε», καὶ οὐδὲν ἑτέρου πλέον ἔχει, κατὰ τὸ μηδὲν εἰδέναι παρ' ἑαυτοῦ. Διὸ καὶ Παῦλος λέγει· «τίς γάρ ἐστι Παῦλος, τίς δὲ Ἀπολλώς, τίς δὲ Κηφᾶς, ἀλλ' ἢ διάκονοι;» Οὐκ εἶπε, διδάσκαλοι. Καὶ πάλιν· «μὴ καλέσητε πατέρα»· οὐχ ἵνα μὴ καλέσωσιν, ἀλλ' ἵνα εἰδῶσιν ὃν κυρίως Πατέρα καλεῖν χρή. Καθάπερ γὰρ ὁ διδάσκαλος οὐκ ἔστι διδάσκαλος προηγουμένως, οὕτως οὐδὲ ὁ πατήρ. Ἐκεῖνος γὰρ πάντων αἴτιος, καὶ τῶν διδασκάλων καὶ τῶν πατέρων. Καὶ πάλιν ἐπάγει· «μηδὲ κληθῆτε καθηγηταί· εἷς γάρ ὑμῶν ἐστι καθηγητής, ὁ Χριστός»· καὶ οὐκ εἶπεν 'ἐγώ'. Ὥσπερ ἀνωτέρω

---

4. Α' Κορ. 3, 5.

του, ἔτσι καὶ ὁ διδάσκαλος, πρέπει νὰ διακρίνεται καὶ ὅταν ὁμιλῇ καὶ ὅταν σιωπᾷ καὶ ὅταν τρώγῃ καὶ ὅταν κάνῃ ὅ,τιδήποτε ἄλλο, καὶ ἀπὸ τὸ βάδισμά του καὶ ἀπὸ τὸ βλέμμα του καὶ ἀπὸ τὸ παράστημά του, καὶ ἀπὸ ὅλα γενικῶς. Ἐκεῖνοι ὅμως ἀπὸ κάθε ἄποψιν ἦσαν καταγέλαστοι καὶ παντοῦ κατεντροπιάζοντο, φροντίζοντες πῶς νὰ ἐπιτύχουν ἐκεῖνα ποὺ ἔπρεπε ν' ἀποφεύγουν. Διότι, λέγει, «ἐπιθυμοῦν σφόδρα»· ἐὰν ὅμως ἡ ἐπιθυμία εἶναι ἔγκλημα, πόσο μεγάλο ἔγκλημα εἶναι τὸ νὰ γίνεται καὶ πρᾶξις; Καὶ τὸ νὰ κυνηγοῦν αὐτὰ τὰ πράγματα καὶ νὰ φροντίζουν πῶς νὰ τὰ ἐπιτύχουν, πόσο μεγάλο κακὸν εἶναι;

3. Ὡς πρὸς μὲν τὰ ἄλλα λοιπὸν ἠρκέσθη ὁ Κύριος μόνον εἰς αὐτὰς τὰς κατηγορίας ἐναντίον ἐκείνων, διότι ἦσαν μικρὰ καὶ ἀσήμαντα, καὶ δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ διορθωθοῦν οἱ μαθηταί του ὡς πρὸς αὐτά, αὐτὸ ὅμως ποὺ ἦτο αἰτία ὅλων τῶν κακῶν, δηλαδὴ ἡ φιλαρχία, καὶ ἡ ἁρπαγὴ τοῦ διδασκαλικοῦ θρόνου, αὐτὸ προβάλλει ὁ Κύριος εἰς τὸ μέσον καὶ διορθώνει μὲ πολλὴν προσοχήν, δίδων πολὺ αὐστηρὰ παραγγέλματα ὡς πρὸς αὐτὸ καὶ εἰς τοὺς μαθητίς του. Τί λοιπὸν λέγει; «Σεῖς δὲ νὰ μὴ ὀνομασθῆτε διδάσκαλοι». Ἔπειτα ἀναφέρει καὶ τὴν αἰτίαν· «διότι ἕνας εἶναι ὁ διδάσκαλος, ὅλοι δὲ σεῖς εἶσθε ἀδελφοί», καὶ κανεὶς δὲν ἔχει κάτι ἐπὶ πλέον ἀπὸ τὸν ἄλλον, καθ' ὅσον τίποτε δὲν γνωρίζει ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «Ποῖος λοιπὸν εἶναι ὁ Παῦλος; ποῖος ὁ Ἀπολλώς; ποῖος ὁ Κηφᾶς; δὲν εἶναι ἁπλῶς διάκονοι;»[4]. Δὲν εἶπε διδάσκαλοι. Καὶ εἰς τὴν συνέχειαν· «Κανένα νὰ μὴ ὀνομάσετε πατέρα»· ὄχι νὰ μὴ ὀνομάσουν τὸν πατέραν των, ἀλλὰ διὰ νὰ γνωρίσουν ποῖον πρέπει κυρίως νὰ ὀνομάζουν Πατέρα. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ὁ διδάσκαλος δὲν εἶναι διδάσκαλος ἀπὸ τὴν ἀρχήν, ἔτσι οὔτε καὶ ὁ πατέρας. Διότι ὁ Θεὸς εἶναι αἴτιος ὅλων καὶ τῶν διδασκάλων καὶ τῶν πατέρων. Καὶ εἰς τὴν συνέχειαν προσθέτει· «Νὰ μὴ ὀνομασθῆτε οὔτε καθηγηταί· διότι ἕνας εἶναι ὁ καθηγητής σας, ὁ Χριστός». Καὶ δὲν εἶπεν, 'Ἐγώ'. Ὅπως ἀκρι-

εἶπε, «τί ὑμῖν δοκεῖ περὶ τοῦ Χριστοῦ;» καὶ οὐκ εἶπε, ‛περὶ ἐμοῦ’, οὕτω καὶ ἐνταῦθα. Ἀλλ’ ἡδέως ἂν ἐροίμην ἐνταῦθα, τί ἂν εἴποιεν οἱ τὸ εἷς καὶ εἷς πολλάκις ἁρμόζοντες τῷ Πατρὶ μόνῳ, ἐπὶ ἀθετήσει τοῦ Μονογενοῦς. Καθηγητὴς ὁ Πατήρ; Ἅπαντες ἂν εἴποιεν καὶ οὐδεὶς ἀντερεῖ. Καὶ μὴν «εἷς», φησίν, «ἐστὶν ὁ καθηγητὴς ὑμῶν, ὁ Χριστός». Ὥσπερ οὖν «εἷς καθηγητὴς» λεγόμενος ὁ Χριστὸς οὐκ ἐκβάλλει τὸν Πατέρα τοῦ εἶναι καθηγητήν, οὕτω καὶ «εἷς διδάσκαλος» λεγόμενος ὁ Πατὴρ οὐκ ἐκβάλλει τὸν Υἱὸν τοῦ εἶναι διδάσκαλον. Τὸ γὰρ εἷς καὶ εἷς πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν ἀνθρώπων εἴρηται καὶ τῆς λοιπῆς κτίσεως.

Ἀπαγορεύσας τοίνυν αὐτοῖς τὸ χαλεπὸν τοῦτο νόσημα καὶ διορθωσάμενος, παιδεύει καὶ πῶς ἂν αὐτὸ διαφύγοιεν· διὰ ταπεινοφροσύνης. Διὸ καὶ ἐπάγει· «ὁ δὲ μείζων ὑμῶν ἔσται ὑμῶν διάκονος. Ὅστις γὰρ ὑψώσει ἑαυτόν, ταπεινωθήσεται, καὶ ὅστις ταπεινώσει ἑαυτόν, ὑψωθήσεται». Οὐδὲν γὰρ τοῦ μετριάζειν ἴσον· διὸ καὶ συνεχῶς αὐτοὺς ὑπομιμνήσκει ταύτης τῆς ἀρετῆς, καὶ ὅτε τὰ παιδία εἰς μέσον ἤγαγε, καὶ νῦν· καὶ ἀρχόμενος ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν μακαρισμῶν, ἐντεῦθεν ἤρξατο· καὶ ἐνταῦθα πρόρριζον αὐτὸ ἀνασπᾷ ἐντεῦθεν λέγων· «ὁ ταπεινῶν ἑαυτόν, ὑψωθήσεται». Εἶδες πῶς ἐκ διαμέτρου πρὸς τοὐναντίον ἀπάγει τὸν ἀκροατήν; Οὐ γὰρ δὴ μόνον τῶν πρωτείων ἐρᾶν κωλύει, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔσχατα διώκειν. Οὕτω γὰρ τεύξῃ τῆς ἐπιθυμίας, φησί. Διὸ χρὴ τῶν πρωτείων τὴν ἐπιθυμίαν διώκοντα, τὴν ἐσχάτην διώκειν τάξιν. «Ὃς γὰρ ἂν ταπεινώσῃ ἑαυτόν, ὑψωθήσεται».

---

5. Ματθ. 22, 42.
6. Λουκᾶ 14, 11.

βῶς προηγουμένως εἶπε, «Ποίαν γνώμην ἔχετε περὶ τοῦ Χριστοῦ»[5], καὶ δὲν εἶπε 'Περὶ ἐμοῦ', ἔτσι καὶ ἐδῶ. 'Αλλ' εὐχαρίστως θὰ ἠμποροῦσα νὰ εἰπῶ ἐδῶ, τί θὰ ἠμποροῦσαν νὰ ἰσχυρισθοῦν ἐκεῖνοι ποὺ τὸ Ἕνας καὶ Ἕνας ἀποδίδουν εἰς τὸν Πατέρα μόνον, ἀπορρίπτοντες τὸν Μονογενῆ υἱόν· εἶναι καθηγητὴς ὁ Πατήρ; Ὅλοι θὰ ἠμποροῦσαν νὰ τὸ παραδεχθοῦν καὶ νὰ μὴ φέρῃ κανεὶς ἀντίρρησιν. Καὶ ὅμως λέγει, «Ἕνας εἶναι καθηγητής σας, ὁ Χριστός». Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ὁ Χριστός, ὀνομαζόμενος «Ἕνας καθηγητής», δὲν ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὸν Πατέρα τὴν ἰδιότητα νὰ εἶναι καθηγητής, ἔτσι καὶ ὁ Πατὴρ ὀνομαζόμενος «ἕνας διδάσκαλος» δὲν ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὸν Υἱὸν τὴν ἰδιότητα τοῦ διδασκάλου. Διότι τὸ «εἷς» καὶ «εἷς» ἐλέχθη πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ λοιπὰ δημιουργήματα.

'Αφοῦ ἀπηγόρευσε λοιπὸν εἰς αὐτοὺς τὴν φοβερὰν αὐτὴν ἀσθένειαν τῆς φιλαρχίας καὶ διόρθωσε τὴν περὶ αὐτῆς ἀντίληψιν, τοὺς διδάσκει τώρα καὶ πῶς θὰ ἠμποροῦσαν νὰ τὸ ἀποφύγουν αὐτό, μὲ τὴν ταπεινοφροσύνην δηλαδή. Διὰ τοῦτο καὶ προσθέτει· «Αὐτὸς δὲ ποὺ εἶναι μεγαλύτερος μεταξύ σας ἂς εἶναι ὑπηρέτης σας. Διότι ὅποιος ὑψώσῃ τὸν ἑαυτόν του, θὰ ταπεινωθῇ, καὶ ἐκεῖνος ποὺ θὰ ταπεινώσῃ τὸν ἑαυτόν του, θὰ ὑψωθῇ». Πράγματι τίποτε δὲν εἶναι ἴσον μὲ τὴν ταπεινοφροσύνην. Διὰ τοῦτο καὶ συνεχῶς τοὺς ὑπενθυμίζει αὐτὴν τὴν ἀρετήν, καὶ ὅταν ὡδηγοῦσεν εἰς τὸ μέσον τὰ παιδιὰ καὶ τώρα, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἤρχιζε τοὺς μακαρισμούς του εἰς τὸ ὄρος ἀπὸ ἐδῶ ἤρχιζε. Καὶ ἐδῶ ἀπὸ τὴν ρίζαν του ξεριζώνει αὐτὸ τὸ πάθος, λέγων· «Αὐτὸς ποὺ ταπεινώνει τὸν ἑαυτόν του, θὰ ὑψωθῇ»[6]. Εἶδες πῶς ὁδηγεῖ τὸν ἀκροατὴν εἰς τὴν ἐκ διαμέτρου ἀντίθετον ἄποψιν; Διότι δὲν ἐμποδίζει μόνον νὰ ἐπιθυμῇ κανεὶς σφόδρα τὰ πρωτεῖα, ἀλλὰ προτρέπει καὶ νὰ ἐπιδιώκῃ τὰ ταπεινά. Διότι ἔτσι λέγει θὰ ἐπιτύχῃς αὐτὸ ποὺ ἐπιθυμεῖς. Διὰ τοῦτο πρέπει αὐτὸς ποὺ ἐπιθυμεῖ νὰ ἐπιτύχῃ τὰ πρωτεῖα, νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν τελευταίαν θέσιν· «Διότι αὐτὸς ποὺ θὰ ταπεινωθῇ, αὐτὸς θὰ ὑψωθῇ».

Καὶ ποῦ τὴν ταπεινοφροσύνην ταύτην εὑρήσομεν; Βούλεσθε πάλιν ἐπὶ τὴν πόλιν τῆς ἀρετῆς ἴωμεν, τὰς τῶν ἁγίων σκηνάς, τὰ ὄρη λέγω καὶ τὰς νάπας; Καὶ γὰρ ἐπὶ τὸ ὕψος τῆς ταπεινοφροσύνης ὀψόμεθα τοῦτο. Ἄνθρωποι γὰρ οἱ μὲν ἀπὸ τῶν ἔξωθεν ἀξιωμάτων, οἱ δὲ καὶ ἀπὸ χρημάτων ὄντες λαμπροί, πάντοθεν ἑαυτοὺς καταστέλλουσιν, ἀπὸ τῆς ἐσθῆτος, ἀπὸ τῆς οἰκίας, ἀπὸ τῶν διακονουμένων· καὶ καθάπερ ἐν γράμμασι διὰ πάντων τὴν ταπεινοφροσύνην γράφουσι. Καὶ ἅπερ ἐστὶν ὑπεκκαύματα ἀλαζονείας, τὸ καλῶς ἀμφιέννυσθαι καὶ τὸ λαμπρῶς οἰκοδομεῖν καὶ τὸ πολλοὺς ἔχειν διακόνους, ἃ καὶ ἄκοντας πολλάκις εἰς ἀλαζονείαν ἐμβάλλει, ταῦτα ἐκεῖ ἅπαντα ἀνῄρηται. Καὶ αὐτοὶ καίουσι πῦρ, αὐτοὶ διακλῶσι ξύλα, αὐτοὶ ἕψουσιν, αὐτοὶ τοῖς ἐρχομένοις διακονοῦνται. Οὐκ ἔστιν ὑβρίζοντος ἀκοῦσαί τινος ἐκεῖ, οὐδὲ ὑβριζόμενον ἰδεῖν, οὐδὲ ἐπιταττόμενον, οὐδὲ ἐπιτάττοντα, ἀλλὰ πάντες τῶν διακονουμένων εἰσί, καὶ ἕκαστος τοὺς πόδας νίπτει τῶν ξένων, καὶ πολλὴ περὶ τούτου μάχη. Καὶ ποιεῖ τοῦτο, οὐκ ἐξετάζων ὅστις ἐστίν, οὔτε εἰ δοῦλος, οὔτε εἰ ἐλεύθερος, ἀλλ' ἐπὶ παντὸς τὴν διακονίαν ταύτην πληροῖ. Οὐδεὶς ἐκεῖ οὐ μέγας, οὐδὲ μικρός. Τί οὖν; σύγχυσις; Μὴ γένοιτο· ἀλλ' ἡ πρώτη εὐταξία. Κἂν γὰρ ᾖ τις μικρός, ὁ μέγας οὐχ ὁρᾷ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἐκείνου πάλιν κατεδεέστερον ἑαυτὸν εἶναι νενόμικε, καὶ ταύτῃ γίνεται μείζων. Μία τράπεζα πᾶσι, καὶ τοῖς διακονουμένοις καὶ τοῖς διακονοῦσι, τὰ αὐτὰ ἐδέσματα, τὰ αὐτὰ ἐνδύματα, τὰ αὐτὰ οἰκήματα, ἡ αὐτὴ δίαιτα. Μέγας ἐκεῖ ὁ τὸ εὐτελὲς ἔργον ἁρπάζων. Οὐκ

Καὶ ποῦ θὰ εὕρωμεν αὐτὴν τὴν ταπεινοφροσύνην; Θέλετε πάλιν νὰ μεταβῶμεν εἰς τὴν πόλιν τῆς ἀρετῆς, εἰς τὰς σκηνὰς τῶν ἁγίων, ἐννοῶ τὰ ὄρη, καὶ τὰ δάση; Καθ' ὅσον ἐκεῖ θὰ συναντήσωμεν αὐτὸ τὸ ὕψος τῆς ταπεινοφροσύνης. Διότι ἀπὸ αὐτοὺς ἄλλοι μὲν εἶναι ἄνθρωποι ποὺ ἦσαν λαμπροὶ λόγῳ κοσμικῶν ἀξιωμάτων, ἄλλοι ἦσαν λαμπροὶ λόγῳ χρημάτων, καὶ τώρα ἀπὸ παντοῦ στεροῦν τοὺς ἑαυτούς των, ἀπὸ τὰ ἐνδύματα, ἀπὸ τὴν κατοικίαν, ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτας καὶ μὲ ὅλας τὰς ἐνεργείας των αὐτὰς ὡσὰν μὲ γράμματα διαζωγραφίζουν τὴν ταπεινοφροσύνην. Καὶ αὐτὰ ποὺ εἶναι προσανάμματα τῆς ἀλαζονείας, τὸ νὰ φοροῦν ὡραῖα ἐνδύματα, τὸ νὰ κτίζουν λαμπρὰς οἰκοδομάς, καὶ τὸ νὰ ἔχουν πολλοὺς ὑπηρέτας, τὰ ὁποῖα πολλὲς φορὲς καὶ χωρὶς τὴν θέλησίν μας ὁδηγοῦν εἰς τὴν ἀλαζονείαν, ὅλα αὐτὰ ἐκεῖ ἔχουν καταργηθῆ. Καὶ οἱ ἴδιοι ἀνάπτουν φωτιά, οἱ ἴδιοι κόπτουν ξύλα διὰ τὴν φωτιά, οἱ ἴδιοι μαγειρεύουν, οἱ ἴδιοι ἐξυπηρετοῦν τοὺς ἐπισκέπτας. Δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀκούσῃ κανεὶς ἐκεῖ κάποιον νὰ ὑβρίζεται, οὔτε κάποιον νὰ τὸν διατάσσουν, οὔτε ἄλλον ποὺ νὰ διατάσσῃ, ἀλλ' ὅλοι ἀνήκουν εἰς τὴν θέσιν τῶν ὑπηρετούντων, καὶ ὁ καθένας νίπτει τὰ πόδια τῶν ξένων, καὶ ὑπάρχει πολὺς ἀνταγωνισμὸς διὰ τὴν ὑπηρεσίαν αὐτήν. Καὶ τὸ κάνει αὐτὸ χωρὶς νὰ ἐξετάζῃ ποῖος εἶναι, οὔτε ἂν εἶναι δοῦλος, οὔτε ἂν εἶναι ἐλεύθερος, ἀλλ' ἐκτελεῖ τὴν ὑπηρεσίαν αὐτὴν πρὸς ὅλους. Κανεὶς δὲν εἶναι ἐκεῖ οὔτε μέγας, οὔτε μικρός. Τί λοιπόν; Ἐπικρατεῖ ἐκεῖ σύγχυσις; Μὴ γένοιτο, ἀλλ' ἐπικρατεῖ ἡ καλυτέρα τάξις. Διότι καὶ ἂν εἶναι κανεὶς μικρός, ὁ μεγάλος δὲν τὸ βλέπει αὐτό, ἀλλὰ καὶ θεωρεῖ τὸν ἑαυτόν του ὑποδεέστερον καὶ ἀπὸ ἐκεῖνον, καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον γίνεται πιὸ μέγας. Μία τράπεζα ὑπάρχει δι' ὅλους, καὶ δι' αὐτοὺς ποὺ ὑπηρετοῦνται καὶ διὰ τοὺς ὑπηρετοῦντας, τὰ ἴδια ἐδέσματα, τὰ ἴδια ἐνδύματα, αἱ ἴδιαι κατοικίαι, τὸ ἴδιο φαγητό. Ἐκεῖ μέγας εἶναι αὐτὸς ποὺ προλαμβάνει καὶ κάνει τὴν πιὸ ταπεινὴν ἐργασίαν. Δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ τὸ ἰδικόν μου καὶ τὸ ἰδικόν σου, ἀλλ'

ἔστι τὸ ἐμὸν καὶ τὸ σόν, ἀλλ' ἐξώρισται τοῦτο τὸ ῥῆμα, τὸ μυρίων αἴτιον πολέμων.

4. Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ δίαιτα καὶ τράπεζα καὶ στολὴ μία πᾶσιν, ὅπου γε καὶ ψυχὴ μία πᾶσιν, οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν μόνον (τοῦτο γὰρ καὶ ἐπὶ πάντων), ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀγάπην; πῶς οὖν ἂν αὐτὴ καθ' ἑαυτῆς ἐπαρθείη ποτέ; Οὐκ ἔστιν ἐκεῖ πενία καὶ πλοῦτος, δόξα καὶ ἀτιμία· πῶς οὖν ἂν εὕροι παρείσδυσιν ἀπόνοιαν καὶ ἀλαζονεία; Εἰσὶ μὲν γὰρ καὶ μικροὶ καὶ μεγάλοι κατὰ τὸν τῆς ἀρετῆς λόγον, ἀλλ' ὅπερ ἔφην, οὐδεὶς τοῦτο ὁρᾷ. Ὁ μικρὸς οὐκ ἀλγεῖ ὡς καταφρονούμενος, οὔτε γὰρ ὁ καταφρονῶν τίς ἐστι· κἂν διαπτύσῃ δέ τις, τοῦτο μάλιστα παιδεύονται, καταφρονεῖσθαι, διαπτύεσθαι, ἐξευτελίζεσθαι, διὰ ῥημάτων, διὰ πραγμάτων· καὶ πτωχοῖς καὶ ἀναπήροις συναναστρέφονται, καὶ αἱ τράπεζαι αὐτοῖς τούτων γέμουσι τῶν δαιτυμόνων· διὰ δὴ τοῦτο καὶ τῶν οὐρανῶν εἰσιν ἄξιοι.

Καὶ ὁ μὲν θεραπεύει τραύματα τῶν λώβην ἐχόντων, ὁ δὲ χειραγωγεῖ τὸν τυφλόν, ὁ δὲ βαστάζει τὸν τὸ σκέλος πεπηρωμένον. Οὐκ ἔνι κολάκων ἐκεῖ πλῆθος, οὐδὲ παρασίτων· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ὅ τί ποτέ ἐστι κολακεία ἴσασι· πόθεν οὖν ἂν ἐπαρθεῖέν ποτε; Καὶ γὰρ πολλὴ παρ' αὐτῆς ἰσότης, διὸ καὶ εὐκολία πολλὴ τῆς ἀρετῆς. Καὶ γὰρ τούτοις μᾶλλον οἱ καταδεέστεροι παιδεύονται, ἢ εἰ ἀναγκάζοιντο αὐτοῖς παραχωρεῖν τῶν πρωτείων. Ὥσπερ γὰρ τὸν θρασὺν ὁ πληττόμενος καὶ παραχωρῶν παιδεύει, οὕτω τὸν φιλότιμον ὁ μὴ ἀντιποιούμενος δόξης, ἀλλὰ καταφρονῶν. Τοῦτο δὲ μετὰ δαψιλείας ἐκεῖ ποιοῦσι· καὶ ὅση μάχη παρ' ἡμῖν ὑπὲρ τοῦ τυχεῖν τῶν πρωτείων, τοσοῦτος ἀγὼν παρ' ἐκείνοις ὑπὲρ τοῦ μὴ

ἔχουν ἐξορισθῆ αἱ λέξεις αὐταὶ ποὺ εἶναι ἡ αἰτία ἀπείρων πολέμων.

4. Καὶ διατί θαυμάζεις ἐὰν εἶναι δι' ὅλους ἕνα τὸ φαγητόν, μία ἡ τράπεζα καὶ ἡ ἐνδυμασία, ὅπου βέβαια μία εἶναι καὶ ἡ ψυχὴ δι' ὅλους, ὄχι μόνον κατὰ τὴν οὐσίαν (διότι αὐτὸ εἶναι κοινὸν γνώρισμα ὅλων τῶν ἀνθρώπων), ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἀγάπην; πῶς λοιπὸν αὐτὴ θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπαρθῇ ποτὲ ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ της; Δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ πτώχεια καὶ πλοῦτος, δόξα καὶ ἀτιμία· πῶς λοιπὸν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ εἰσχωρήσῃ ἐκεῖ ὁ φθόνος καὶ ἡ ἀλαζονεία; Βέβαια ὑπάρχουν καὶ μικροὶ καὶ μεγάλοι ὡς πρὸς τὸ μέτρον τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ὅπως προανέφερα κανεὶς δὲν τὸ βλέπει αὐτό. Ὁ μικρὸς δὲν ὑποφέρει ἀπὸ περιφρόνησιν, οὔτε βέβαια ὑπάρχει κάποιος ποὺ νὰ περιφρονῇ τοὺς ἄλλους. Καὶ ἂν ἀκόμη κάποιος δείξῃ ὑπεροψίαν, αὐτὸ κατ' ἐξοχὴν διδάσκονται, νὰ περιφρονοῦνται, νὰ διαπτύωνται, νὰ ἐξευτελίζωνται μὲ λόγια καὶ μὲ ἔργα. Καὶ συναναστρέφονται πτωχοὺς καὶ ἀναπήρους, καὶ αἱ τράπεζαί των εἶναι γεμᾶται ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς συνδαιτυμόνας. Διὰ τοῦτο εἶναι ἄξιοι καὶ τῶν οὐρανῶν.

Καὶ ἄλλος μὲν θεραπεύει τὰ τραύματα τῶν λεπρῶν, ἄλλος ὁδηγεῖ τὸν τυφλόν, ἄλλος δὲ βαστάζει τὸν χωλόν. Δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ τὸ πλῆθος τῶν κολάκων, οὔτε τῶν παρασίτων, ἢ καλύτερα οὔτε γνωρίζουν τί τέλος πάντων εἶναι ἡ κολακεία. Ἀπὸ ποῦ θὰ ἦτο δυνατὸν κάποιοι νὰ ἐπαρθοῦν; Καθ' ὅσον ἰσχύει μεταξύ των μεγάλη ἰσότης, διὰ τοῦτο καὶ εἶναι πολὺ εὔκολον ν' ἀσκήσῃ κανεὶς τὴν ἀρετήν. Καὶ μὲ αὐτὰ λοιπὸν διδάσκονται οἱ ὑποδεέστεροι, παρὰ ἐὰν ἤθελον ἐξαναγκασθῆ νὰ παραχωροῦν τὰ πρωτεῖα. Διότι ὅπως ἀκριβῶς διδάσκει τὸν θρασὺν αὐτὸς ποὺ ραπίζεται ἀπὸ αὐτὸν καὶ ὑποχωρεῖ, ἔτσι καὶ τὸν φιλόδοξον τὸν διδάσκει ὄχι ἐκεῖνος ποὺ ἐπιδιώκει, ἀλλὰ ὁ περιφρονῶν αὐτήν. Αὐτὸ δὲ τὸ κάνουν ἐκεῖ μὲ πολλὴν προθυμίαν καὶ ἀφθονίαν, καὶ ὅσος ἀνταγωνισμὸς ὑπάρχει μεταξύ μας διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὰ πρωτεῖα, τόσος ἀνταγωνισμὸς ὑπάρχει μεταξὺ ἐκείνων διὰ νὰ

τυχεῖν, ἀλλὰ διακρούσασθαι, καὶ πολλὴ σπουδή, τίς πλεονεκτήσει τιμῶν, ἀλλ' οὐ τιμώμενος. Ἄλλως δὲ καὶ αὐτὰ τὰ ἔργα μετριάζειν πείθει, καὶ οὐκ ἀφίησι φλεγμαίνειν. Τίς γάρ, εἰπέ μοι, γῆν σκάπτων καὶ ἄρδων καὶ φυτεύων, ἢ πλέκων σπυρίδας, καὶ σάκκον ὑφαίνων, ἢ ἄλλα τινὰ μεταχειρίζων, μέγα φρονήσει ποτέ; τίς δὲ πενίᾳ συζῶν καὶ λιμῷ παλαίων, τοῦτο νοσήσει τὸ νόσημα; Οὐκ ἔστιν οὐδείς. Διὰ τοῦτο εὔκολος αὐτοῖς ἡ ταπεινοφροσύνη. Καὶ ὥσπερ ἐνταῦθα χαλεπὸν τὸ μετριάζειν διὰ τὸ πλῆθος τῶν κροτούντων καὶ θαυμαζόντων, οὕτως ἐκεῖ σφόδρα εὔκολον. Καὶ γὰρ τῇ ἐρημίᾳ προσέχει μόνον ἐκεῖνος καὶ ὄρνιθας ἱπταμένας ὁρᾷ καὶ δένδρα σειόμενα καὶ ζέφυρον πνέοντα καὶ ῥύακας διὰ φαράγγων φερομένους. Πόθεν οὖν ἂν ἐπαρθείη ὁ ἐρημίᾳ τοσαύτῃ συζῶν;

Οὐ μὴν διὰ τοῦτο ἀπολογίαν ἐντεῦθεν ἡμεῖς ἕξομεν, ἐπειδὴ ἐν μέσοις στρεφόμενοι μέγα φρονοῦμεν. Καὶ γὰρ ὁ Ἀβραὰμ μεταξὺ Χαναναίων ὢν ἔλεγεν· «Ἐγὼ δέ εἰμι γῆ καὶ σποδός». Καὶ ὁ Δαυῒδ ἐν μέσοις στρατοπέδοις, «Ἐγὼ δέ εἰμι σκώληξ, καὶ οὐκ ἄνθρωπος»· καὶ ὁ ἀπόστολος ἐν μέσῃ τῇ οἰκουμένῃ, «Οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος». Ποία τοίνυν ἡμῖν ἔσται παραμυθία, ποία δὲ ἀπολογία, ὅταν μηδὲ τοσαῦτα ἔχοντες παραδείγματα μετριάζωμεν; Ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνοι μυρίων στεφάνων ἄξιοι, πρῶτοι τῆς ἀρετῆς τὴν ὁδὸν ἐλθόντες, οὕτως ἡμεῖς μυρίων τιμωριῶν ὑπεύθυνοι, μηδὲ μετ' ἐκείνους τοὺς ἀπελθόντας καὶ ἐν τοῖς γράμμασι κει-

7. Γεν. 18, 26.
8. Ψαλμ. 21,6.
9. Α' Κορ. 15, 9

ἀποφύγουν αὐτά, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ τ' ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὸν ἑαυτόν των, καὶ καταβάλλεται μεγάλη προσπάθεια ποῖος θὰ ὑπερβάλῃ τοὺς ἄλλους, τιμῶν αὐτούς, ἀλλ' ὄχι τιμώμενος ὁ ἴδιος. Ἄλλωστε δὲ καὶ αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ ἔργα τοὺς ἀναγκάζουν νὰ εἶναι ταπεινόφρονες καὶ δὲν τοὺς ἀφήνουν νὰ κυριεύωνται ἀπὸ αὐτὴν τὴν φλόγα. Διότι εἰπέ μου, ποῖος θὰ μεγαλοφρονήσῃ σκάπτων τὴν γῆν καὶ ποτίζων καὶ φυτεύων αὐτήν, πλέκων καλάθια καὶ ὑφαίνων τρίχινον σάκκον, ἢ ἐκτελῶν ἄλλας ἐργασίας; ποῖος δὲ συζῶν μὲ τὴν πτώχεια καὶ παλεύων μὲ τὴν πεῖναν, θὰ κυριευθῇ ἀπὸ αὐτὴν τὴν νόσον; Δὲν ὑπάρχει κανείς. Διὰ τοῦτο εἶναι εὔκολος εἰς αὐτοὺς ἡ ταπεινοφροσύνη. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἐδῶ εἶναι δύσκολον νὰ ταπεινοφρονῇ κανεὶς ἐξ αἰτίας τοῦ πλήθους τῶν χειροκροτούντων καὶ τῶν θαυμαστῶν, ἔτσι καὶ ἐκεῖ εἶναι πάρα πολὺ εὔκολον. Καθ' ὅσον ἐκεῖνος μόνον τὴν ἔρημον προσέχει καὶ τὰ πουλιὰ βλέπει νὰ πετοῦν καὶ τὰ δένδρα νὰ κινοῦνται καὶ τὸν ἄνεμον νὰ φυσᾷ καὶ τὰ ρυάκια νὰ κυλοῦν τὰ νερά των ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ φαράγγια. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπερηφανευθῇ αὐτὸς ποὺ ζῇ μαζί μὲ τόσον μεγάλην ἐρημίαν;

Ἀλλ' ὅμως δὲν θὰ εὕρωμεν ἡμεῖς ἐξ αἰτίας αὐτοῦ δικαιολογίαν διὰ τὴν μεγαλοφροσύνην μας ἐπειδὴ ζῶμεν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Καθ' ὅσον καὶ ὁ Ἀβραὰμ ζῶν μεταξὺ τῶν Χαναναίων ἔλεγεν· «Ἐγὼ εἶμαι γῆ καὶ στάκτη»[7]. Καὶ ὁ Δαυῒδ ζῶν μέσα εἰς τὰ στρατόπεδα ἔλεγεν· «Ἐγὼ εἶμαι σκουλήκι, καὶ ὄχι ἄνθρωπος»[8]. Καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος ποὺ ἔζη μέσα εἰς τὸν κόσμον ἔλεγε· «Δὲν εἶμαι ἱκανὸς νὰ ὀνομάζωμαι ἀπόστολος»[9]. Ποίαν λοιπὸν παρηγορίαν θὰ ἔχωμεν ἡμεῖς, ποίαν δὲ ἀπολογίαν, ὅταν δὲν δείχνωμεν ταπεινοφροσύνην ἂν καὶ ἔχομεν τόσα παραδείγματα; Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι κατέστησαν ἄξιοι ἀμετρήτων στεφάνων, ἐπειδὴ πρῶτοι ἐβάδισαν τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς, ἔτσι καὶ ἡμεῖς θὰ εὑρεθῶμεν ὑπεύθυνοι ἀπείρων τιμωριῶν, ἐπειδὴ δὲν ἐπεδείξαμεν παρόμοιον ζῆλον οὔτε μετὰ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἔφυγαν ἀπὸ

μένους, μηδὲ μετὰ τούτους τοὺς πάντας καὶ διὰ τῶν πραγμάτων θαυμαζομένους, ἐπὶ τὸν ἴσον ἑλκόμενοι ζῆλον. Τί γὰρ ἂν ἔχοις εἰπεῖν, μὴ διορθούμενος; Οὐκ οἶσθα γράμματα, οὐδὲ Γραφαῖς ἐνέκυψαν, ἵνα μάθῃς τῶν παλαιῶν τὰς ἀρετάς; Μάλιστα μὲν καὶ τοῦτο ἔγκλημα, τῆς ἐκκλησίας διηνεκῶς ἀνεῳγμένης, μὴ εἰσιέναι καὶ μετέχειν τῶν καθαρῶν ἐκείνων ναμάτων. Πλὴν ἀλλ' εἰ καὶ τοὺς ἀπελθόντας οὐκ ἔγνως διὰ τῶν Γραφῶν, τοὺς ζῶντας τούτους ἰδεῖν ἐχρῆν. Ἀλλ' οὐδεὶς ὁ χειραγωγῶν; Ἐλθὲ πρός με, καὶ ἐγώ σοι δείξω τὰ καταγώγια τῶν ἁγίων τούτων· ἐλθέ, καὶ μάθε τί παρ' αὐτῶν χρήσιμον. Λύχνοι πανταχοῦ τῆς γῆς εἰσιν οὗτοι λάμποντες· τείχη ταῖς πόλεσι περικάθηνται. Διὰ ταῦτα τὰς ἐρημίας κατέλαβον, ἵνα καὶ σὲ παιδεύσωσι τῶν ἐν τῷ μέσῳ θορύβων καταφρονεῖν. Οἱ μὲν γάρ, ἅτε ἰσχυροὶ ὄντες καὶ ἐν μέσῳ τῷ κλύδωνι δύνανται γαλήνης ἀπολαύειν· σοὶ δὲ τῷ περιαντλουμένῳ πανταχόθεν ἡσυχίας δεῖ, καὶ τοῦ μικρὸν ἀναπνεῦσαι ἐκ τῶν ἐπαλλήλων κυμάτων.

Βάδιζε τοίνυν ἐκεῖ συνεχῶς, ἵνα τὴν διηνεκῆ κηλῖδα καθάρας ταῖς ἐκείνων εὐχαῖς καὶ παραινέσεσι, καὶ τὸν ἐνταῦθα ἄριστα διαγάγῃς βίον, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχῃς ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, κράτος, τιμή, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

τὴν γῆν καὶ ἀναφέρονται εἰς τὰ βιβλία, οὔτε μετὰ ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ζοῦν καὶ θαυμάζονται διὰ τὰ ἔργα των. Τί λοιπὸν θὰ ἠμπορέσῃς νὰ εἰπῇς, ὅταν δὲν διορθώνεσαι; Δὲν γνωρίζεις γράμματα, οὔτε ἐμελέτησες τὰς Γραφάς, διὰ νὰ μάθῃς τὰς ἀρετὰς τῶν παλαιῶν; Αὐτὸ κατ' ἐξοχὴν εἶναι ἔγκλημα, ἐνῷ εἶναι ἡ Ἐκκλησία συνεχῶς ἀνοικτή, σὺ δὲν εἰσέρχεσαι καὶ δὲν μετέχεις τῶν καθαρῶν ἐκείνων ναμάτων. Πλὴν ὅμως καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἐγνώρισες μέσῳ τῶν Γραφῶν αὐτοὺς ποὺ ἔφυγον ἀπὸ τὴν γῆν, ἔπρεπε νὰ προσέξῃς αὐτοὺς ποὺ ζοῦν. Μήπως ὅμως δὲν ὑπάρχει κανεὶς νὰ σὲ ὁδηγήσῃ; Ἔλα πρὸς ἐμένα καὶ ἐγὼ θὰ σοῦ δείξω τὰ καταγώγια αὐτῶν τῶν ἁγίων· ἔλα καὶ μάθε κάτι χρήσιμον ἀπὸ αὐτούς. Αὐτοὶ εἶναι φωτεινὰ λυχνάρια ποὺ φωτίζουν εἰς ὅλην τὴν γῆν· στέκονται ὡσὰν τείχη γύρω ἀπὸ τὰς πόλεις. Διὰ τοῦτο κατέλαβον τὰς ἐρήμους, διὰ νὰ διδάξουν καὶ σένα νὰ περιφρονῇς τοὺς θορύβους, ζῶν μέσα εἰς τὸν κόσμον. Διότι αὐτοί, ἐπειδὴ εἶναι ἰσχυροί, καὶ εἰς τὸ μέσον τῆς τρικυμίας ἠμποροῦν νὰ ἀπολαύουν γαλήνης. Σὺ ὅμως ποὺ ἀπὸ παντοῦ βάλλεσαι ἀπὸ τὰ κύματα χρειάζεσαι ἡσυχίαν.

Πήγαινε λοιπὸν ἐκεῖ τακτικά, ὥστε, ἀφοῦ καθαρίσῃς τὴν διαρκῆ κηλῖδα τῆς ἁμαρτίας μὲ τὰς εὐχὰς καὶ συμβουλὰς ἐκείνων, καὶ τὴν ἐδῶ ζωήν σου νὰ διέλθῃς ἐνάρετα καὶ τὰ μέλλοντα ἀγαθά, ν' ἀποκτήσῃς μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου εἰς τὸν Πατέρα ἀνήκει δόξα, δύναμις, τιμή, συγχρόνως δὲ καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΟΓ΄
Ματθ. 23, 13 - 28

«Οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι, ὑποκριταί, ὅτι κατεσθίετε τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν, καὶ προφάσει μακρὰ προσευχόμενοι· διὰ τοῦτο λήψεσθε περισσότερον κρίμα».

1. Ἐντεῦθεν λοιπὸν εἰς γαστριμαργίαν αὐτοὺς κωμῳδεῖ, καὶ τὸ δεινόν, ὅτι οὐκ ἀπὸ τῶν πλουτούντων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν χηρῶν ἐγαστρίζοντο, καὶ τὴν ἐκείνων πενίαν ἐπέτριβον, ἣν διορθοῦσθαι ἔδει. Οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς ἤσθιον, ἀλλὰ κατήσθιον. Εἶτα καὶ ὁ τρόπος τῆς καπηλείας χαλεπώτερος· «προφάσει μακρὰ προσευχόμενοι». Πᾶς μὲν γὰρ ἄξιος τιμωρίας ὁ κακόν τι ποιῶν, ὁ δὲ καὶ τὴν αἰτίαν ἀπὸ εὐλαβείας λαμβάνων, καὶ προσχήματι τούτῳ χρώμενος τῆς πονηρίας, πολλῷ χαλεπωτέρας ὑπεύθυνος κολάσεως. Καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ ἀπεχειροτόνησεν αὐτούς; Ὅτι ὁ καιρὸς οὐκ ἐπέτρεπεν οὐδέπω. Διὰ δὴ τοῦτο ἀφίησι μὲν αὐτοὺς τέως, διὰ δὲ ὧν λέγει κατασκευάζει τὸ ἀνεξαπάτητον τῷ δήμῳ, ἵνα μὴ διὰ τὴν ἀξίαν αὐτῶν εἰς τὸν αὐτὸν ἕλκωνται ζῆλον. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, «ὅσα ἂν λέγωσιν ὑμῖν ποιεῖν, ποιεῖτε», δείκνυσιν ὅσα παραποιοῦσιν, ἵνα μὴ ἐξ ἐκείνου νομισθῇ παρὰ τοῖς ἀνοήτοις πάντα ἐπιτρέπειν αὐτοῖς.

«Οὐαὶ ὑμῖν, ὅτι κλείετε τὴν βασιλείαν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων. Ὑμεῖς γὰρ οὐκ εἰσέρχεσθε, οὐδὲ τοὺς εἰσερχο-

ΟΜΙΛΙΑ ΟΓ΄
Ματθ. 23, 13 - 28

«Ἀλλοίμονόν σας, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι, ὑποκριταί, διότι κατατρώγετε τὰς περιουσίας τῶν χηρῶν μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι κάνατε μακρὰς προσευχὰς ὑπὲρ αὐτῶν. Διὰ τοῦτο θὰ ὑποστῆτε μεγαλυτέραν τιμωρίαν».

1. Μὲ τοὺς λόγους λοιπὸν αὐτοὺς ὁ Κύριος διακωμῳδεῖ αὐτοὺς διὰ γαστριμαργίαν καὶ τὸ φοβερὸν εἶναι, ὅτι κατέτρωγον τὴν περιουσίαν ὄχι τῶν πλουσίων, ἀλλὰ τῶν χηρῶν, καὶ ἔτσι ὡδήγουν εἰς τὸ ἔπακρον τὴν δυστυχίαν των, τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ καλυτερεύσουν. Διότι δὲν ἔτρωγον ἁπλῶς, ἀλλὰ κατέτρωγον. Ἔπειτα καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐκμεταλλεύσεως ἦτο φοβερώτερος· «Μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι ἔκαμνον μακρὰς προσευχὰς ὑπὲρ αὐτῶν». Διότι ὁ καθένας, ποὺ κάμνει κάποιο κακὸν εἶναι ἄξιος τιμωρίας, αὐτὸς ὅμως ποὺ καὶ τὴν ἀφορμὴν λαμβάνει ἀπὸ τὴν εὐλάβειαν καὶ χρησιμοποιεῖ αὐτὸ τὸ πρόσχημα τῆς πονηρίας, εἶναι ὑπεύθυνος διὰ πολὺ πιὸ φοβερὰν τιμωρίαν. Καὶ διὰ ποῖον λόγον δὲν καθῄρεσεν αὐτοὺς ἀπὸ τὸ ἀξίωμά των. Διότι δὲν τὸ ἐπέτρεπεν ἀκόμη ὁ καιρός. Διὰ τοῦτο λοιπὸν τοὺς ἀφήνει μὲν εἰς τὴν ἀρχήν, μὲ ὅσα ὅμως λέγει προφυλάσσει τὸν λαὸν ἀπὸ τὴν ἐξαπάτησιν, ὥστε νὰ μὴ παρασύρεται εἰς τὸ νὰ μιμῆται αὐτοὺς λόγῳ τοῦ ἀξιώματός των. Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶπεν, «Ὅλα ὅσα σᾶς λέγουν νὰ τηρῆτε, νὰ τὰ τηρῆτε», δείχνει καὶ ὅσα αὐτοὶ παραποιοῦν, ὥστε νὰ μὴ νομισθῇ ἐκ μέρους τῶν ἀπερισκέπτων, ἐξ αἰτίας αὐτοῦ, ὅτι ἐπιτρέπονται τὰ πάντα εἰς αὐτούς.

«Ἀλλοίμονόν σας, διότι κλείετε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἐμπρὸς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Διότι σεῖς μὲν δὲν

μένους ἀφίετε εἰσελθεῖν». Εἰ δὲ τὸ μηδένα ὠφελεῖν κατηγορία, τὸ καὶ βλάπτειν καὶ κωλύειν ποίαν ἔχει συγγνώμην; Τί δέ ἐστι, «τοὺς εἰσερχομένους»; Τοὺς ἐπιτηδείους. Ὅτε μὲν γὰρ ἐπιτάξαι ἑτέροις ἔδει, ἀφόρητα ἐποίουν τὰ φορτία, ὅτε δὲ αὐτοὺς ποιῆσαί τι τῶν δεόντων, τὸ ἐναντίον, οὐ μόνον οὐδὲν ἐποίουν αὐτοί, ἀλλ' ὃ πολλῷ πλέον ἐστὶν εἰς κακίαν, καὶ ἑτέρους διέφθειρον. Οὗτοί εἰσιν οἱ λεγόμενοι λοιμοί, οἱ ἔργον τιθέμενοι τὴν ἑτέρων ἀπώλειαν, ἐκ διαμέτρου πρὸς τοὺς διδασκάλους ἑστῶτες. Εἰ γὰρ διδασκάλου τὸ σώζειν τὸν ἀπολλύμενον, τὸ ἀπολλύναι τὸν σώζεσθαι μέλλοντα, λυμεῶνος.

Εἶτα πάλιν ἕτερον ἔγκλημα· «ὅτι περιάγετε τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηράν, ποιῆσαι ἕνα προσήλυτον· καὶ ὅταν γένηται, ποιεῖτε αὐτὸν υἱὸν γεέννης διπλότερον ὑμῶν»· τουτέστιν, οὐδὲ τὸ μόλις αὐτὸν σαγηνεῦσαι καὶ μετὰ μυρίων πόνων, φείδεσθαι αὐτοῦ παρασκευάζει ὑμᾶς, καίτοιγε τῶν μόλις κτηθέντων φειδόμεθα μειζόνως· ὑμᾶς δὲ οὐδὲ τοῦτο ἐπιεικεστέρους ἐργάζεται. Ἐνταῦθα δύο αὐτοῖς ἐγκαλεῖ· ἓν μέν, ὅτι ἄχρηστοι πρὸς σωτηρίαν τῶν πολλῶν, καὶ πολλοῦ δέονται τοῦ ἱδρῶτος, ὥστε κἂν ἕνα ἐφελκύσασθαι· ἕτερον δέ, ὅτι ῥάθυμοι πρὸς τὴν φυλακὴν τοῦ κτηθέντος· μᾶλλον δὲ οὐ ῥάθυμοι μόνον, ἀλλὰ καὶ προδόται, διὰ τῆς κατὰ τὸν βίον πονηρίας διαφθείροντες αὐτὸν καὶ χείρω ποιοῦντες. Ὅταν γὰρ τοὺς διδασκάλους ἴδῃ τοιούτους ὁ μαθητής, χείρων γίνεται. Οὐ γὰρ ἵσταται μέχρι τῆς τοῦ διδασκάλου κακίας, ἀλλ' ὅταν μὲν ἐνάρετος ᾖ, μιμεῖται, ὅταν δὲ φαῦλος, καὶ

εἰσέρχεσθε, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους ποὺ ἔρχονται διὰ νὰ εἰσέλθουν δὲν τοὺς ἀφήνετε». Ἐὰν δὲ τὸ νὰ μὴ ὠφελῇ κανεὶς μηδένα εἶναι ἄξιος κατηγορίας, ὅταν βλάπτῃ καὶ ἐμποδίζῃ ποίαν συγγνώμην θὰ ἔχῃ; Ἀλλὰ τί σημαίνει, «τοὺς εἰσερχομένους»; ἐννοεῖ τοὺς ἀξίους. Διότι ὅταν ἐπρόκειτο νὰ δώσουν ἐντολὰς εἰς ἄλλους, ἔκαναν ἀβάστακτα τὰ φορτία, ὅταν ὅμως ἔπρεπεν οἱ ἴδιοι νὰ κάνουν κάτι ἀπὸ τὰ πρέποντα, τότε, ἀντιθέτως, ὄχι μόνον δὲν ἔκαναν τίποτε οἱ ἴδιοι, ἀλλ' αὐτὸ ποὺ ἀποτελεῖ μεγαλυτέραν κακίαν, ὡδηγοῦσαν δηλαδὴ εἰς τὴν διαφθορὰν καὶ ἄλλους. Αὐτοὶ εἶναι οἱ λεγόμενοι διαφθορεῖς, ποὺ ἔθεσαν ὡς ἔργον των τὴν καταστροφὴν τῶν ἄλλων, ἱστάμενοι εἰς τὴν ἐκ διαμέτρου ἀντίθετον θέσιν πρὸς τοὺς διδασκάλους. Διότι, ἐὰν ἔργον τοῦ διδασκάλου εἶναι τὸ νὰ διασώζῃ αὐτὸν ποὺ ὁδηγεῖται εἰς τὴν ἀπώλειαν, τὸ νὰ ὁδηγῆται εἰς ἀπώλειαν αὐτὸς ποὺ ὑπάρχει ἐλπὶς νὰ σωθῇ εἶναι ἔργον τοῦ διαφθορέως.

Εἰς τὴν συνέχειαν ὁ Χριστὸς ἀναφέρει καὶ ἄλλο ἔγκλημά των· «Διότι διασχίζετε τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηρὰν διὰ νὰ κάνετε ἕναν προσήλυτον, καὶ ὅταν γίνῃ, τὸν κάνετε υἱὸν τῆς γεέννης, χειρότερον ἀπὸ σᾶς εἰς διπλοῦν». Δηλαδὴ δὲν δείχνετε κανένα ἐνδιαφέρον πλέον περὶ αὐτοῦ ἀμέσως μετὰ τὸν προσηλυτισμόν του, ποὺ ἐπετεύχθη μετὰ ἀπὸ τόσους κόπους, ἂν καὶ βέβαια δείχνωμεν μεγαλυτέραν φροντίδα διὰ τὰ νεαποκτηθέντα· σᾶς ὅμως οὔτε αὐτὸ σᾶς κάνει περισσότερον ἐπιεικεῖς. Ἐδῶ ὁ Κύριος διὰ δύο πράγματα τοὺς κατηγορεῖ. Πρῶτον, ὅτι εἶναι ἄχρηστοι πρὸς σωτηρίαν τῶν πολλῶν ἀνθρώπων, καὶ ὅτι χρειάζονται πολὺν ἱδρῶτα, ὥστε νὰ προσηλυτίσουν ἔστω καὶ ἕνα. Δεύτερον δέ, ὅτι δὲν ἐνδιαφέρονται νὰ διαφυλάξουν αὐτὸν ποὺ προσηλύτισαν· ἢ καλύτερα, ὄχι μόνον εἶναι ἀδιάφοροι, ἀλλὰ καὶ προδόται, διότι διαφθείρουν αὐτὸν μὲ τὴν πονηρὰν διαγωγήν των καὶ τὸν κάνουν χειρότερον. Διότι, ὅταν ὁ μαθητὴς ἰδῇ τοὺς διδασκάλους του νὰ εἶναι τέτοιοι, γίνεται χειρότερος. Καὶ δὲν σταματᾷ βέβαια εἰς τὸ μέγεθος τῆς κακίας τοῦ διδασκάλου

ὑπερβαίνει διὰ τὴν εὐκολίαν τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον. Υἱὸν δὲ γεέννης φησί, τουτέστιν αὐτογέενναν. Εἶπε δέ, «διπλότερον ὑμῶν», ἵνα καὶ ἐκείνους φοβήσῃ καὶ τούτων καθάψηται μειζόνως, ὅτι διδάσκαλοι πονηρίας εἰσί. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ πλείονα τοῖς μαθηταῖς ἐντιθέναι σπουδάζουσι τὴν κακίαν, ἐπιτρίβοντες αὐτοὺς ἐπὶ πολλῷ μείζονα φαυλότητα ἧς ἔχουσιν· ὅπερ μάλιστα ψυχῆς διεφθαρμένης ἐστίν.

Εἶτα καὶ εἰς ἄνοιαν αὐτοὺς σκώπτει, ὅτι τῶν μειζόνων ἐντολῶν ἐκέλευον καταφρονεῖν. Καὶ μὴν τοὐναντίον ἔμπροσθεν ἔλεγεν, ὅτι «δεσμεύουσι φορτία βαρέα καὶ δυσβάστακτα». Ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἐποίουν πάλιν, καὶ πάντα ἔπραττον εἰς τὴν τῶν ὑπηκόων διαφθοράν, ἐν τοῖς μικροῖς ζητοῦντες τὴν ἀκρίβειαν, καὶ τῶν μεγάλων καταφρονοῦντες. «Ἀποδεκατοῦτε» γάρ, φησί, «τὸ ἡδύοσμον καὶ τὸ ἄνηθον, καὶ ἀφήκατε τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν καὶ τὸν ἔλεον καὶ τὴν πίστιν. Ταῦτα ἔδει ποιῆσαι, κἀκεῖνα μὴ ἀφιέναι». Ἐνταῦθα μὲν οὖν εἰκότως φησίν, ἔνθα δεκάτη ἐστὶ καὶ ἐλεημοσύνη· τί γὰρ βλάπτει τὸ ἐλεημοσύνην διδόναι; Ἀλλ' οὐχ ὡς νόμον τηροῦντας· οὐδὲ γὰρ αὐτὸς οὕτως φησί. Διὰ δὴ τοῦτο ἐνταῦθα μὲν λέγει· «ταῦτα ἔδει ποιῆσαι»· ἔνθα δὲ περὶ καθαρῶν καὶ ἀκαθάρτων διαλέγεται, οὐκέτι τοῦτο προστίθησιν, ἀλλὰ διαιρεῖ, καὶ δείκνυσιν ἐξ ἀνάγκης τῇ ἔνδον καθαρότητι καὶ τὴν ἔξωθεν ἑπομένην· τοὐναντίον δὲ οὐκέτι. Ὅπου μὲν γὰρ φιλανθρωπίας λόγος ἦν, ἀδιαφόρως αὐτὸ παρατρέχει, διά τε τοῦτο αὐτό, καὶ ἐπειδὴ οὐδέπω καιρὸς

του, ἀλλ' ὅταν μὲν εἶναι ἐνάρετος, τὸν μιμεῖται, ὅταν ὅμως εἶναι φαῦλος, καὶ τὸν ξεπερνᾷ ἐξ αἰτίας τῆς εὐκολίας ποὺ ὑπάρχει πρὸς τὸ χειρότερον. Τὸν ὀνομάζει δὲ «υἱὸν τῆς γεέννης», δηλαδὴ καταστρέφεται κυριολεκτικά. Εἶπε δὲ «χειρότερον ἀπὸ σᾶς εἰς διπλοῦν», ὥστε καὶ ἐκείνους νὰ φοβίσῃ καὶ αὐτοὺς νὰ ψέξῃ περισσότερον, διότι εἶναι διδάσκαλοι τῆς πονηρίας. Καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ διότι φροντίζουν νὰ ἐναποθέσουν εἰς τοὺς μαθητάς των περισσοτέραν κακίαν, παρασύροντες αὐτοὺς εἰς πολὺ μεγαλυτέραν φαυλότητα ἀπὸ αὐτὴν ποὺ ἔχουν αὐτοί, πρᾶγμα ποὺ κατ' ἐξοχὴν εἶναι δεῖγμα ψυχῆς διεφθαρμένης.

'Ακολούθως χλευάζει αὐτοὺς καὶ δι' ἀνοησίαν, διότι ἐδίδασκον νὰ περιφρονοῦν τὰς μεγαλυτέρας ἐντολάς. Καὶ ὅμως προηγουμένως ἔλεγε τὸ ἀντίθετον, ὅτι «τοὺς ἐπιβάλλουν φορτία βαρέα καὶ δυσβάστακτα». 'Αλλὰ καὶ αὐτὰ πάλιν τὰ ἔκαμνον καὶ ὅλα γενικῶς τὰ ἔπραττον διὰ νὰ διαφθείρουν τοὺς διδασκομένους των, ζητοῦντες νὰ τηροῦν μὲ ἀκρίβειαν τὰ ἀσήμαντα καὶ νὰ περιφρονοῦν τὰ μεγάλα. Διότι, λέγει, «Δίδετε τὸ δέκατον ἀπὸ τὸν ἡδύοσμον καὶ τὸ ἄνηθον καὶ ἀφήσατε τὰ σπουδαιότερα τοῦ νόμου, τὸ δίκαιον, τὴν ἀγάπην καὶ τὴν πίστιν. Αὐτὰ ἔπρεπε νὰ τὰ κάνετε καὶ ἐκεῖνα νὰ μὴ τὰ παραμελῆτε». 'Εδῶ λοιπὸν πολὺ εὔλογα συνδέει αὐτὰ μὲ τὰ προηγούμενα, ὅπου γίνεται λόγος διὰ τὸ δέκατον τῆς περιουσίας καὶ διὰ ἐλεημοσύνην. Διότι τί βλάπτει τὸ νὰ δίδῃ κανεὶς ἐλεημοσύνην; 'Αλλ' αὐτὸ τὸ ἔκαμνον ὄχι διὰ νὰ τηρήσουν τοὺς νόμους, διότι οὔτε καὶ αὐτὸς λέγει αὐτὸ τὸ πρᾶγμα. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἐδῶ μὲν λέγει, «Αὐτὰ ἔπρεπε νὰ κάνετε», ἐκεῖ ὅμως ὅπου ὁμιλεῖ περὶ καθαρῶν καὶ ἀκαθάρτων, δὲν τὸ κάνει ἀκόμη αὐτό, ἀλλὰ κάνει διάκρισιν, καὶ δείχνει ὅτι ἡ ἐξωτερικὴ καθαρότης κατ' ἀνάγκην ἀκολουθεῖ τὴν ἐσωτερικήν, ἐνῷ τὸ ἀντίθετον δὲν συμβαίνει. Διότι ὅπου ὡμίλει περὶ φιλανθρωπίας, παρατρέχει αὐτὴν μὲ ἀδιαφορίαν, καὶ διὰ τὸν ἀνωτέρω λόγον, καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶχεν ἔλθει ἀκόμη ὁ καιρὸς νὰ καταργήσῃ σαφῶς καὶ ἀπερίφραστα

ἣν διαρρήδην καὶ σαφῶς τὰ νομικὰ ἀνελεῖν, ἔνθα δὲ παρατήρησις σωματικῶν καθαρμῶν, σαφέστερον ἀνατρέπει. Διὰ δὴ τοῦτο ἐπὶ μὲν τῆς ἐλεημοσύνης φησί· «ταῦτα δὲ ἔδει ποιῆσαι, κἀκεῖνα μὴ ἀφιέναι», ἐπὶ δὲ τῶν καθαρσίων οὐχ οὕτως· ἀλλὰ τί; «Καθαρίζετε», φησί, «τὸ ἔξω τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος, ἔσωθεν δὲ γέμει ἁρπαγῆς καὶ ἀδικίας. Καθάρισον τὸ ἐντὸς τοῦ ποτηρίου, ἵνα γένηται καὶ τὸ ἐκτὸς καθαρόν». Καὶ ἔλαβεν αὐτὸ ἀπὸ πράγματος ὡμολογημένου καὶ δήλου, ἀπὸ ποτηρίου καὶ παροψίδος.

2. Εἶτα δεικνύς, ὅτι οὐδεμία βλάβη ἐκ τοῦ καταφρονεῖν τῶν σωματικῶν καθαρμῶν, μεγίστη δὲ τιμωρία ἐκ τοῦ μὴ φροντίζειν τῶν τῆς ψυχῆς καθαρσίων, ἅπερ ἐστὶν ἀρετή, κώνωπα ἐκάλεσε ταῦτα, μικρὰ γὰρ ἦν καὶ οὐδέν, κάμηλον δὲ ἐκεῖνα, ἀφόρητα γὰρ ἦν. Διὸ καί φησι· «τὸν κώνωπα διϋλίζοντες, καὶ τὴν κάμηλον καταπίνοντες». Καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνα διὰ ταῦτα νενομοθέτηται, διὰ τὸν ἔλεον καὶ τὴν κρίσιν· ὥστε οὐδὲ τότε ὠφέλει μόνα γινόμενα. Ὅτε γὰρ τὰ μικρὰ διὰ τὰ μεγάλα ἦν εἰρημένα, εἶτα ἐκεῖνα μὲν ἠμελεῖτο, ταῦτα δὲ ἐσπουδάζετο μόνα, οὐδὲν ἦν πλέον οὐδὲ τότε ἐντεῦθεν. Τούτοις μὲν γὰρ ἐκεῖνα οὐχ εἵπετο, ἐκεῖνα δὲ τούτοις πάντως. Ταῦτα δὲ λέγει, δεικνὺς ὅτι καὶ πρὶν ἢ τὴν χάριν παραγενέσθαι, οὐ τῶν προηγουμένων, οὐδὲ τῶν περισπουδάστων ταῦτα ἦν, ἀλλ' ἕτερα ἦν τὰ ζητούμενα. Εἰ δὲ πρὸ τῆς χάριτος τοιαῦτα ἦν, πολλῷ μᾶλλον ὑψηλῶν ἐλθόντων παραγγελμάτων ταῦτα ἀνόνητα, καὶ καθόλου μετιέναι αὐτὰ οὐκ ἐχρῆν.

Πανταχοῦ μὲν οὖν κακία χαλεπόν· μάλιστα δὲ ὅταν μη-

τὰς διατάξεις τοῦ νόμου, ὅπου ὅμως ἐξετάζει τοὺς σωματικοὺς καθαρμοὺς μὲ μεγαλυτέραν σαφήνειαν ἀνατρέπει τὰς διατάξεις. Διὰ τοῦτο λοιπὸν περὶ μὲν τῆς ἐλεημοσύνης λέγει, «Αὐτὰ ἔπρεπε νὰ τὰ πράξετε, καὶ ἐκεῖνα νὰ μὴ τὰ παραμελῆτε», περὶ τῶν καθαρισμῶν ὅμως δὲν λέγει τὸ ἴδιο. Ἀλλὰ τί; «Καθαρίζετε», λέγει, «τὸ ἐξωτερικὸν μέρος τοῦ ποτηρίου καὶ τοῦ πιάτου, ἐνῷ ἐσωτερικῶς εἶναι γεμᾶτο ἀπὸ ἁρπαγὴν καὶ πλεονεξίαν. Καθάρισε τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ποτηρίου διὰ νὰ γίνῃ καὶ τὸ ἐξωτερικὸν καθαρόν». Καὶ ἔλαβεν αὐτὸ τὸ παράδειγμα ἀπὸ τὸ κοινῶς ὡμολογημένον, ἀπὸ τὸ ποτῆρι καὶ τὸ πιάτο.

2. Ἔπειτα, ἀφοῦ ἔδειξεν, ὅτι καμμία βλάβη δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸ νὰ περιφρονῇ κανεὶς τοὺς σωματικοὺς καθαρμούς, ἐνῷ εἶναι μεγίστη ἡ τιμωρία δι' ἐκείνους ποὺ δὲν φροντίζουν διὰ τὸν καθαρμὸν τῆς ψυχῆς, πρᾶγμα ποὺ συνιστᾷ τὴν ἀρετήν, ὠνόμασε κώνωπα μὲν αὐτά, διότι εἶναι μικρὰ καὶ ἀσήμαντα, κάμηλον δὲ ἐκεῖνα, διότι ἦσαν ἀφόρητα. Διὰ τοῦτο καὶ λέγει· «Καθαρίζετε τὸ κουνούπι καὶ καταπίνετε τὴν κάμηλον». Καθ' ὅσον καὶ ἐκεῖνα ἔχουν νομοθετηθῆ δι' αὐτά, διὰ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν δικαιοσύνην, καὶ ἑπομένως οὔτε καὶ τότε ὠφελοῦσαν πραττόμενα μόνα. Διότι, ὅταν ἐθεσπίσθησαν τὰ μικρὰ διὰ τὰ μεγάλα καὶ εἰς τὴν συνέχειαν μὲν τὰ μεγάλα περιεφρονοῦντο, ἐνῷ μόνον τὰ μικρὰ ἐκτελοῦντο, δὲν προέκυπτε τότε κανένα ἐπὶ πλέον ὄφελος ἀπὸ τὰ μικρά. Διότι τὰ μὲν μεγάλα δὲν ἀκολουθοῦσαν τὰ μικρά, ἐνῷ τὰ μικρὰ ὁπωσδήποτε ἀκολουθοῦσαν τὰ μεγάλα. Αὐτὰ δὲ τὰ λέγει διὰ νὰ δείξῃ ὅτι καὶ προηγουμένως, πρὶν ἀπὸ τὸν ἐρχομὸν τῆς χάριτος, αὐτὰ δὲν ἦσαν τὰ κύρια, οὔτε καὶ τὰ πάρα πολὺ ἀξιόλογα, ἀλλ' ἄλλα ἦσαν τὰ ἀναγκαῖα. Ἐὰν δὲ πρὶν ἀπὸ τὴν χάριν τέτοια ἦσαν τὰ παραγγέλματα αὐτά, πολὺ περισσότερον αὐτὰ ἦσαν ἀνώφελα ὅταν κατόπιν ἐδόθησαν τὰ ὑψηλὰ παραγγέλματα, καὶ δὲν ἐχρειάζοντο καθόλου νὰ ἐπιζητοῦνται καὶ νὰ τηροῦνται.

Πάντοτε λοιπὸν ἡ κακία εἶναι φοβερὸν πρᾶγμα, πρὸ

δὲ νομίζῃ δεῖσθαι διορθώσεως· καὶ τὸ ἔτι χαλεπώτερον, ὅταν καὶ ἑτέρους ἀρκεῖν οἴηται διορθοῦν· ἅπερ δηλῶν ὁ Χριστός, ὁδηγοὺς αὐτοὺς καλεῖ τυφλούς. Εἰ γὰρ τὸ μὴ νομίζειν δεῖσθαι ὁδηγοῦ τυφλόν, ἐσχάτη συμφορὰ καὶ ἀθλιότης, τὸ καὶ αὐτὸν ἐθέλειν ὁδηγεῖν ἑτέρους, ὅρα ἐπὶ πόσον ἄγει τὸ βάραθρον. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, αἰνιττόμενος διὰ πάντων τὴν δοξομανίαν αὐτῶν καὶ τὴν σφοδρὰν περὶ τὸ νόσημα τοῦτο λύσσαν. Τοῦτο γὰρ αἴτιον πάντων τῶν κακῶν αὐτοῖς γέγονε, τὸ πρὸς ἐπίδειξιν πάντα ποιεῖν. Τοῦτο καὶ τῆς πίστεως αὐτοὺς ἀπήγαγε καὶ τῆς ὄντως ἀρετῆς ἀμελεῖν παρεσκεύασε, καὶ περὶ καθάρσια ἀσχολεῖσθαι σωματικὰ μόνα ἔπειθε, τῶν τῆς ψυχῆς καθαρμῶν ἀμελοῦντας. Διὰ δὴ τοῦτο ἄγων αὐτοὺς εἰς τὴν ὄντως ἀρετὴν καὶ τὰ καθάρσια τῆς ψυχῆς, ἐλέου καὶ κρίσεως καὶ πίστεως μέμνηται. Ταῦτα γὰρ τὰ συνέχοντα ἡμῶν τὴν ζωήν, ταῦτα τὰ καθαίροντα τὴν ψυχήν, δικαιοσύνη, φιλανθρωπία, ἀλήθεια· ἡ μὲν εἰς συγγνώμην ἡμᾶς ἄγουσα, καὶ μὴ ἀφιεῖσα χαλεποὺς μεθ' ὑπερβολῆς εἶναι τοῖς ἁμαρτάνουσι, καὶ ἀσυγγνώστους (οὕτω γὰρ διπλῇ κερδανοῦμεν, φιλάνθρωποί τε γινόμενοι, καὶ φιλανθρωπίας ἐντεῦθεν πολλῆς καὶ αὐτοὶ παρὰ τοῦ τῶν ὅλων ἀπολαύοντες Θεοῦ), καὶ παρασκευάζουσα συναλγεῖν τε τοῖς ἐπηρεαζομένοις καὶ ἀμύνειν αὐτοῖς· ἡ δὲ οὐκ ἐῶσα ἀπατεῶνας εἶναι καὶ ὑπούλους.

'Αλλ' οὔτε ὅταν λέγῃ, «ταῦτα ἔδει ποιῆσαι, κἀκεῖνα μὴ ἀφιέναι», ὡς νομικὴν παρατήρησιν εἰσάγων λέγει· ἄπαγε· τοῦτο γὰρ ἀπεδείξαμεν ἔμπροσθεν· οὔτε ἐπὶ τῆς παροψίδος καὶ τοῦ ποτηρίου εἰπών, «καθάρσιον τὸ ἐντὸς τοῦ ποτηρίου

1. Ματθ. 15, 14.

πάντων ὅμως ὅταν κανεὶς δὲν παραδέχεται ὅτι ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ διόρθωσιν. Καὶ τὸ ἀκόμη φοβερώτερον εἶναι, ὅταν πιστεύῃ ὅτι ἠμπορεῖ καὶ νὰ διορθώνῃ. Θέλων αὐτὸ νὰ δηλώσῃ ὁ Χριστὸς ὀνομάζει αὐτοὺς τυφλοὺς ὁδηγούς[1]. Διότι, ἐὰν τὸ νὰ πιστεύῃ ὁ τυφλός, ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκην ὁδηγοῦ, εἶναι ἡ πιὸ φοβερὴ συμφορὰ καὶ ἀθλιότης, τὸ νὰ θέλῃ καὶ ὁ ἴδιος ὁ τυφλὸς νὰ ὁδηγήσῃ ἄλλους, ἀναλογίσου εἰς πόσον μεγάλον βάραθρον ὁδηγεῖ αὐτούς. Αὐτὰ δὲ τὰ ἔλεγεν, ὑπαινισσόμενος δι' ὅλων αὐτῶν τὴν δοξομανίαν τῶν Φαρισαίων καὶ τὴν πάρα πολὺ μεγάλην λύσσαν των ποὺ ἐπήγαζεν ἀπὸ τὸ πάθος των αὐτό. Διότι αὐτὸ ἔγινεν εἰς αὐτοὺς αἴτιον ὅλων τῶν κακῶν, τὸ ὅτι τὰ ἔκαναν ὅλα διὰ νὰ ἐπιδειχθοῦν. Αὐτὸ τοὺς ἀπεμάκρυνε καὶ ἀπὸ τὴν πίστιν των, καὶ τοὺς ἔκανε νὰ παραμελοῦν τὴν πραγματικὴν ἀρετήν, καὶ τοὺς ἔπειθε νὰ ἀσχολοῦνται μόνον μὲ τοὺς σωματικοὺς καθαρμοὺς καὶ ν' ἀδιαφοροῦν διὰ τὴν καθαριότητα τῆς ψυχῆς των. Διὰ τοῦτο, ὁδηγῶν αὐτοὺς εἰς τὴν πραγματικὴν ἀρετήν, τοὺς ὑπενθυμίζει τὰ καθάρσια τῆς ψυχῆς, τὴν ἀγάπην δηλαδή, τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν πίστιν. Διότι αὐτὰ συγκρατοῦν τὴν ζωήν μας, αὐτὰ καθαρίζουν τὴν ψυχήν μας, ἡ δικαιοσύνη, ἡ φιλανθρωπία καὶ ἡ ἀλήθεια. Καὶ ἡ μὲν δικαιοσύνη μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τὴν συγγνώμην καὶ δὲν ἐπιτρέπει νὰ εἴμεθα ὑπερβολικὰ σκληροὶ καὶ νὰ μὴ συγχωροῦμεν αὐτοὺς ποὺ ἁμαρτάνουν (ἔτσι λοιπὸν ἔχομεν διπλοῦν κέρδος, καὶ φιλάνθρωποι γινόμεθα, καὶ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι ἀπολαύομεν πολλῆς φιλανθρωπίας ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων), καὶ μᾶς ἐξασκεῖ εἰς τὸ νὰ συμπονοῦμεν τοὺς ἀδικουμένους καὶ νὰ βοηθοῦμεν αὐτούς. Ἡ φιλανθρωπία πάλιν δὲν μᾶς ἀφήνει νὰ εἴμεθα ἀπατεῶνες καὶ ὕπουλοι.

Ἀλλὰ οὔτε ὅταν λέγῃ, «Αὐτὰ ἔπρεπε νὰ τὰ κάνετε καὶ ἐκεῖνα νὰ μὴ τὰ παραλείπετε», τὰ λέγει ὡς νὰ εἰσάγῃ νομικὴν παρατήρησιν· μὴ γένοιτο· διότι αὐτὸ τὸ ἀπεδείξαμεν προηγουμένως. Οὔτε ὅταν ὡμίλησε περὶ τοῦ πιάτου καὶ τοῦ ποτηρίου, «καθάρισε τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ποτηρίου καὶ

καὶ τῆς παροψίδος, ἵνα γένηται καὶ τὸ ἐκτὸς καθαρόν», ἐπὶ τὴν παλαιὰν ἡμᾶς ἄγει μικρολογίαν, ἀλλὰ τοὐναντίον μὲν οὖν, ἅπαντα ποιεῖ δεικνὺς αὐτὴν περιττὴν οὖσαν. Οὐ γὰρ εἶπε, 'καὶ τὸ ἔξωθεν καθαρίσατε', ἀλλὰ «τὸ ἔνδον» καὶ πάντως ἕπεται τούτῳ ἐκεῖνο. Ἄλλως δέ, οὐδὲ περὶ ποτηρίου καὶ παροψίδος λέγει, ἀλλὰ περὶ ψυχῆς καὶ σώματος διαλέγεται· τὸ μὲν ἔξω τὸ σῶμα καλόν, τὸ δὲ ἔνδον τὴν ψυχήν. Εἰ δὲ ἐπὶ τῆς παροψίδος τοῦ ἔνδον χρεία, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ σοῦ. Ὑμεῖς δὲ τοὐναντίον ποιεῖτε, φησί· τὰ μικρὰ καὶ ἔξω φυλάττοντες, τῶν μεγάλων καὶ ἔνδον ἀμελεῖτε· ὅθεν μεγίστη γίνεται βλάβη, ὅτι νομίζοντες τὸ πᾶν κατωρθωκέναι, τῶν λοιπῶν καταφρονεῖτε· καταφρονοῦντες δέ, οὐδὲ σπουδάζετε ἢ ἐπιχειρεῖτε αὐτὰ κατορθοῦν.

Εἶτα πάλιν εἰς κενοδοξίαν αὐτοὺς σκώπτει, τάφους κεκονιαμένους καλῶν, καὶ πᾶσιν ἐπιλέγων, «ὑποκριταί», ὃ πάντων αἴτιόν ἐστι τῶν κακῶν, καὶ ἀπωλείας αὐτοῖς ὑπόθεσις. Οὐχ ἁπλῶς δὲ τάφους κεκονιαμένους ἐκάλεσεν, ἀλλὰ καὶ ἀκαθαρσίας γέμειν καὶ ὑποκρίσεως ἔφησε. Ταῦτα δὲ ἔλεγε, δεικνὺς τὴν αἰτίαν, δι' ἣν οὐκ ἐπίστευσαν, ὅτι μεστοὶ ἦσαν ὑποκρίσεως καὶ ἀνομίας. Ταῦτα δὲ οὐχ ὁ Χριστὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ προφῆται συνεχῶς ἐγκαλοῦσιν, ὅτι ἁρπάζουσιν, ὅτι οὐ κρίνουσιν οἱ ἄρχοντες αὐτῶν κατὰ τὸν τοῦ δικαίου λόγον, καὶ πανταχοῦ εὕροις ἂν τὰς μὲν θυσίας ἐκβαλλομένας, ταῦτα δὲ ἐπιζητούμενα. Ὥστε οὐδὲν ξένον, οὐδὲ καινόν, οὔτε τῆς νομοθεσίας, οὔτε τῆς κατηγορίας· ἀλλ' οὐδὲ τὸ τῆς εἰκόνος τοῦ τάφου. Μέμνηται γὰρ αὐτῆς ὁ προ-

τοῦ πιάτου, διὰ νὰ καθαρισθῇ καὶ τὸ ἐξωτερικὸν μέρος», μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τὴν παλαιὰν μικρολογίαν, ἀλλ' ἀντιθέτως βέβαια ὅλα τὰ κάνει διὰ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι αὐτὴ εἶναι περιττή. Διότι δὲν εἶπε 'καὶ τὸ ἐξωτερικὸν καθαρίσατε', ἀλλὰ «τὸ ἐσωτερικόν», καὶ ὁπωσδήποτε ἐκεῖνο θὰ τὸ ἀκολουθήσῃ αὐτό. Ἄλλωστε δὲ δὲν ὁμιλεῖ περὶ πιάτου καὶ ποτηρίου, ἀλλ' ἀναπτύσσει τὴν περὶ ψυχῆς καὶ σώματος διδασκαλίαν, ὀνομάζων ἐξωτερικὸν μὲν τὸ σῶμα, ἐσωτερικὸν δὲ τὴν ψυχήν. Ἐὰν δὲ πρέπει νὰ φροντίζῃς διὰ τὴν καθαρότητα τοῦ ἐσωτερικοῦ μέρους τοῦ πιάτου, πολὺ περισσότερον πρέπει νὰ τὸ κάνῃς αὐτὸ περὶ τοῦ ἑαυτοῦ σου. Σεῖς ὅμως, λέγει, κάνατε τὸ ἀντίθετον· φυλλάσσοντες δηλαδὴ τὰ μικρὰ καὶ ἐξωτερικά, παραμελεῖτε τὰ μεγάλα καὶ ἐσωτερικά, καὶ ἔτσι γίνεται πολὺ μεγλη ἡ βλάβη, διότι νομίζοντες ὅτι κατορθώσατε τὸ πᾶν, περιφρονεῖτε τὰ ὑπόλοιπα, περιφρονοῦντες δὲ αὐτά, δὲν φροντίζετε οὔτε καταβάλλεται καμμίαν προσπάθειαν νὰ τὰ πράξετε αὐτά.

Εἰς τὴν συνέχειαν πάλιν ψέγει αὐτοὺς διὰ κενοδοξίαν, ὀνομάζων αὐτοὺς τάφους ἀσβεστωμένους καὶ εἰς τὸ τέλος τοὺς ὀνομάζει «ὑποκριτάς», πρᾶγμα ποὺ εἶναι αἰτία ὅλων τῶν κακῶν, καὶ αἰτία ἀπωλείας εἰς αὐτούς. Δὲν τοὺς ὠνόμασε δὲ ἁπλῶς τάφους ἀσβεστωμένους, ἀλλ' εἶπεν ὅτι εἶναι γεμᾶτοι ἀπὸ ἀκαθαρσίαν καὶ ὑποκρισίαν. Αὐτὰ δὲ τὰ ἔλεγε διὰ νὰ δείξῃ τὴν αἰτίαν διὰ τὴν ὁποίαν δὲν ἐπίστευσαν, διότι ἦσαν γεμᾶτοι ἀπὸ ὑποκρισίαν καὶ παρανομίαν. Αὐτὰ δὲ δὲν τὰ λέγει μόνον ὁ Χριστός, ἀλλὰ καὶ οἱ προφῆται συνεχῶς διὰ τὸ ἴδιο τοὺς κατηγοροῦν, ὅτι δηλαδὴ ἁρπάζουν, ὅτι οἱ ἄρχοντές των δὲν δικάζουν σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους τοῦ δικαίου καὶ εἰς κάθε περίπτωσιν εἶναι δυνατὸν νὰ εὕρῃς τὰς μὲν θυσίας νὰ περιφρονοῦνται, αὐτὰ δὲ νὰ ἐπιδιώκωνται. Ὥστε τίποτε δὲν εἶναι παράξενον, οὔτε καινούργιον, οὔτε ἡ νομοθεσία, οὔτε ἡ κατηγορία, ἀλλ' οὔτε καὶ αὐτὴ ἡ εἰκὼν τοῦ τάφου. Διότι μνημονεύει αὐτὴν καὶ ὁ προφήτης,

φήτης, οὐδὲ αὐτὸς ἁπλῶς τάφον καλέσας, ἀλλὰ «τάφον ἀνεῳγμένον τὸν λάρυγγα αὐτῶν».

Τοιοῦτοι καὶ νῦν εἰσι πολλοὶ ἄνθρωποι, καλλωπιζόμενοι μὲν ἔξωθεν, πάσης δὲ ἀνομίας ἔνδον πεπληρωμένοι. Καὶ γὰρ καὶ νῦν τῶν μὲν ἔξωθεν καθαρμῶν πολὺς ὁ τρόπος, πολλὴ ἡ φροντίς, τῶν δὲ κατὰ ψυχὴν οὐδὲ εἷς. Ἀλλ' εἴγε τὸ ἑκάστου συνειδὸς ἀναρρήξειέ τις, πολλοὺς τοὺς σκώληκας καὶ τὸν ἰχῶρα εὑρήσει καὶ δυσωδίαν ἄφατον· ἐπιθυμίας ἀτόπους λέγω καὶ πονηράς, αἳ σκωλήκων εἰσὶν ἀκαθαρτότεραι.

3. Ἀλλὰ τὸ μὲν ἐκείνους τοιούτους εἶναι, οὐχ οὕτω δεινόν, καίπερ ὂν δεινόν· τὸ δὲ ὑμᾶς, τοὺς καταξιωθέντας ναοὺς γενέσθαι Θεοῦ, τάφους ἐξαίφνης γενέσθαι, τοσαύτην ἔχοντας δυσωδίαν, τοῦτο ἀθλιότητος ἐσχάτης. Ἔνθα ὁ Χριστὸς κατοικεῖ καὶ Πνεῦμα ἅγιον ἐνήργησε καὶ μυστήρια τοσαῦτα, τάφον εἶναι τοῦτον, πόσης τοῦτο ἀθλιότητος; πόσων θρήνων καὶ ὀδυρμῶν, ὅταν τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ τάφος ἀκαθαρσίας γένηται; Ἐννόησον πῶς ἐγεννήθης, τίνων κατηξιώθης, οἵαν ἔλαβες στολήν, πῶς ναὸς κατεσκευάσθης ἀρραγής, πῶς καλός· οὐ χρυσῷ καλλωπισθείς, οὐδὲ μαργαρίταις, ἀλλὰ τῷ τούτων τιμιωτέρῳ Πνεύματι. Ἐννόησον ὅτι οὐδεὶς τάφος ἐν πόλει κατασκευάζεται· οὐκοῦν οὐδὲ σὺ εἰς τὴν ἄνω φανῆναι δυνήσῃ πόλιν. Εἰ γὰρ ἐνταῦθα τοῦτο ἀπείρηται, πολλῷ μᾶλλον ἐκεῖ. Μᾶλλον δὲ καὶ ἐνταῦθα πᾶσιν εἶ καταγέλαστος, νεκρὰν περιφέρων ψυχήν· οὐ καταγέλαστος δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ φευκτός.

Εἰπὲ γάρ μοι, εἴ τις περιήει νεκρὸν εἴδωλον περιφέρων, οὐκ ἂν πάντες ἀπεπήδησαν; οὐκ ἂν πάντες ἔφυγον; Τοῦτο καὶ νῦν λογίζου. Καὶ γὰρ τούτου πολὺ χαλεπώτερον περι-

2. Ψαλμ. 5, 11.

ὁ ὁποῖος δὲν ὠνόμασεν αὐτοὺς ἁπλῶς τάφον, ἀλλὰ «τάφον ὁλάνοικτον τὸν λάρυγγά των»[2].

Τέτοιοι εἶναι καὶ σήμερον πολλοὶ ἄνθρωποι, ποὺ στηρίζονται μὲν ἐξωτερικά, ἐσωτερικὰ ὅμως εἶναι γεμᾶτοι παρανομίαν. Καθ' ὅσον καὶ τώρα διὰ μὲν τοὺς ἐξωτερικοὺς καθαρμοὺς ὑπάρχει πολλὴ διάθεσις καὶ καταβάλλεται μεγάλη φροντίς, διὰ τὴν ψυχὴν ὅμως τίποτε ἀπὸ αὐτά. Ἀλλ' ἂν κάποιος ἤθελε ἀνοίξει τὴν συνείδησιν τοῦ καθενός, θὰ εὕρῃ πολλοὺς σκώληκας καὶ πύον καὶ ἀπερίγραπτον δυσωδίαν, ἐννοῶ ἐπιθυμίας παραλόγους καὶ πονηράς, ποὺ εἶναι πιὸ ἀκάθαρται ἀπὸ τοὺς σκώληκας.

3. Ἀλλὰ τὸ νὰ εἶναι ἐκεῖνοι τέτοιοι, δὲν εἶναι τόσον φοβερόν, ἂν καὶ εἶναι κακὸν πρᾶγμα, τὸ νὰ γίνωμεν ὅμως ἡμεῖς ξαφνικὰ τάφοι, ποὺ ἔχουν τόσην δυσωδίαν, ἡμεῖς ποὺ ἠξιώθημεν νὰ γίνωμεν ναοὶ τοῦ Θεοῦ, αὐτὸ εἶναι δεῖγμα τῆς πιὸ φοβερᾶς ἀθλιότητος. Ἐκεῖ ὅπου ὁ Χριστὸς κατοικεῖ καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐνήργησε καὶ τόσα μυστήρια ἔγιναν, νὰ εἶναι αὐτὸ τάφος, πόσης ἀθλιότητος δεῖγμα εἶναι αὐτό; πόσων θρήνων καὶ ὀδυρμῶν; ὅταν τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ γίνωνται τάφος ἀκαθαρσίας; Σκέψου πῶς ἐγεννήθης, ποίων τιμῶν κατηξιώθης, ποίαν στολὴν ἔλαβες, πῶς κατεσκευάσθης ναὸς στερεός, πῶς ἔγινες καλός· δὲν ἐστολίσθης μὲ χρυσόν, οὔτε μὲ μαργαρίτας, ἀλλὰ μὲ τὸ Πνεῦμα ποὺ εἶναι τιμιώτερον ἀπὸ αὐτά. Σκέψου ὅτι κανεὶς τάφος δὲν κατασκευάζεται μέσα εἰς μίαν πόλιν· ἑπομένως οὔτε καὶ σὺ θὰ ἠμπορέσῃς νὰ ἐμφανισθῇς εἰς τὴν οὐράνιον πόλιν. Διότι, ἐὰν αὐτὸ ἀπαγορεύεται ἐδῶ, πολὺ περισσότερον ἐκεῖ. Μᾶλλον δὲ καὶ ἐδῶ εἰς ὅλους θὰ εἶσαι καταγέλαστος, ὅταν φέρῃς μαζί σου νεκρὰν ψυχήν· καὶ ὄχι μόνον καταγέλαστος, ἀλλὰ καὶ θὰ σὲ ἀποφεύγουν.

Εἰπέ μου λοιπόν, ἐὰν κάποιος γυρίζῃ ἀπὸ μέρους εἰς μέρος, φέρων μαζί του ἕνα νεκρὸ ὁμοίωμα, δὲν θὰ ἀπεμακρύνοντο ἀπὸ κοντά του ὅλοι βιαστικοί; δὲν θὰ ἔφευγον ὅλοι; Αὐτὸ καὶ τώρα σκέψου. Καθ' ὅσον προβάλλεις πολὺ

ἔρχῃ θέαμα περιφέρων, ψυχὴν ὑπὸ ἁμαρτιῶν νενεκρωμένην, ψυχὴν παρειμένην. Τίς οὖν ἐλεήσει τὸν τοιοῦτον; Ὅταν γὰρ σὺ τὴν σαυτοῦ ψυχὴν μὴ ἐλεῇς, πῶς ἕτερος ἐλεήσει τὸν οὕτως ὠμὸν καὶ πολέμιον ὄντα ἑαυτῷ καὶ ἐχθρόν; Εἴ τις ἔνθα ἐκάθευδες καὶ ἐδείπνεις, κατώρυξε σῶμα νεκρόν, τί οὐκ ἂν ἐποίησας; σὺ δὲ ψυχὴν νεκρὰν κατορύττεις, οὐκ ἔνθα ἀριστοποιῇ, οὐδὲ ἔνθα καθεύδεις, ἀλλ' ἐν τοῖς μέλεσι τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐ δέδοικας μὴ μυρίοι κατενεχθῶσιν ἄνωθεν ἐπὶ τὴν σὴν κεφαλὴν σκηπτοὶ καὶ κεραυνοί; Πῶς δὲ καὶ τολμᾷς ἐκκλησίαις ἐπιβαίνειν Θεοῦ καὶ ναοῖς ἁγίοις, ἔνδον τοσαύτης βδελυγμίας ὄζων; Εἰ γὰρ εἰς τὰ βασίλεια φέρων τις νεκρὸν καὶ κατορύξας, τὴν ἐσχάτην ἂν ἔδωκε δίκην, σὺ τῶν ἱερῶν ἐπιβαίνων περιβόλων καὶ τοσαύτης δυσωδίας πληρῶν τὸν οἶκον, ἐννόησον ὅσην ὑποστήσῃ τιμωρίαν. Μίμησαι τὴν πόρνην ἐκείνην, ἣ μύρῳ ἔχρισε τοῦ Χριστοῦ τοὺς πόδας, καὶ τὴν οἰκίαν ἅπασαν ἐπλήρωσεν εὐωδίας, οὗ σὺ τοὐναντίον ποιεῖς εἰς τὸν οἶκον. Τί γὰρ εἰ καὶ μὴ αἰσθάνῃ σὺ τῆς δυσωδίας; Τοῦτο γὰρ μάλιστά ἐστι τὸ χαλεπὸν τοῦ νοσήματος· διὸ καὶ ἀνίατα νοσεῖς, καὶ χαλεπώτερα τῶν τὰ σώματα λελωβημένων τε καὶ ὀδωδότων. Ἐκείνη μὲν γὰρ ἡ νόσος καὶ αἴσθησιν τοῖς κάμνουσι παρέχει, καὶ οὐδὲν ἔγκλημα ἔχει, ἀλλὰ καὶ ἐλέους ἐστὶν ἄξια, αὕτη δὲ μίσους καὶ κολάσεως. Ἐπεὶ οὖν καὶ ταύτῃ χαλεπωτέρα, καὶ τῷ μηδὲ αἰσθάνεσθαι αὐτῆς ὡς χρὴ τὸν νοσοῦντα, φέρε, ἐπίδος σαυτὸν τῷ λόγῳ, ἵνα σε διδάξω σαφῶς αὐτῆς τὴν λύμην.

Πρῶτον δὲ ἄκουσον τί ψάλλων λέγεις· «κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου». Ὅταν οὖν μὴ

3. Λουκᾶ 7, 38.

πιὸ χειρότερον θέαμα ἀπὸ αὐτό, φέρων μαζί σου ψυχὴν ποὺ ἔχει νεκρωθῆ ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας, ψυχὴν παραμελημένην. Ποῖος λοιπὸν θὰ ἐλεήσῃ ἕνα τέτοιον ἄνθρωπον; Διότι, ὅταν σὺ δὲν ἐλεῇς τὴν ἰδικήν σου ψυχήν, πῶς ἄλλος θὰ ἐλεήσῃ τὸν τόσον σκληρόν, ποὺ εἶναι ἐχθρὸς τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ τὸν πολεμεῖ; Ἐὰν κάποιος, ἐκεῖ ποὺ κοιμᾶσαι καὶ τρώγεις, ἔθαπτε ἕνα νεκρὸν σῶμα, τί δὲν θὰ ἔκαμες; σὺ ὅμως θάπτεις ψυχὴν νεκράν, ὄχι ὅπου τρώγεις, ὄχι ὅπου κοιμᾶσαι, ἀλλ' εἰς τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ, καὶ δὲν φοβᾶσαι μήπως πέσουν ἀπὸ τὸν οὐρανὸν ἐπάνω εἰς τὸ κεφάλι σου ἀμέτρητοι καταιγίδες καὶ κεραυνοί; Πῶς δὲ τολμᾷς νὰ εἰσέρχεσαι εἰς τὰς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τοὺς ἁγίους ναοὺς τὴν στιγμὴν ποὺ ἐξέρχεται ἀπὸ τὸ ἐσωτερικόν σου τόση βδελυγμία; Διότι, ἐὰν κάποιος ἔφερεν εἰς τὰ ἀνάκτορα νεκρὸν καὶ τὸν ἔθαπτε, θὰ κατεδικάζετο εἰς θάνατον, σὺ ποὺ εἰσέρχεται εἰς τοὺς ἱεροὺς περιβόλους καὶ γεμίζεις τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τόσην δυσωδίαν, σκέψου πόσον αὐστηρὰ θὰ τιμωρηθῇς. Μιμήσου τὴν πόρνην ἐκείνην, ἡ ὁποία μὲ μύρον ἔχρισε τοῦ Χριστοῦ τὰ πόδια καὶ ὁλόκληρον τὴν οἰκίαν ἐγέμισεν ἀπὸ εὐωδίαν[3], πρᾶγμα ποὺ ἐσὺ κάνεις τὸ ἀντίθετον εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ. Τί λοιπὸν καὶ ἂν δὲν αἰσθάνεσαι σὺ τὴν δυσωδίαν; Διότι αὐτὰ πρὸ πάντων εἶναι τὸ φοβερὸν τῆς ἀσθενείας, διὰ τοῦτο καὶ εἶναι ἀθεράπευτος ἡ ἀσθένειά σου καὶ παρουσιάζεις πολὺ χειροτέραν κατάστασιν ἀπὸ τὴν τῶν λεπρῶν καὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ μυρίζουν ἀπὸ μακριά. Διότι ἐκείνην μὲν τὴν νόσον τὴν αἰσθάνονται οἱ ἀσθενεῖς καὶ δὲν εἶναι ἀξία διὰ καμμίαν κατηγορίαν, ἀλλ' εἶναι καὶ ἀξία εὐσπλαγχνίας, ἐνῷ αὐτὴ ἡ νόσος εἶναι ἀξία μίσους καὶ κολάσεως. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ ὡς πρὸς αὐτὸ εἶναι χειροτέρα καὶ οὔτε αἰσθάνεται ὁ ἀσθενὴς τὴν ἀρρώστειαν του ὅπως πρέπει, ἐμπρὸς συγκέντρωσε τὴν προσοχήν σου εἰς τὰ λόγια μου, διὰ νὰ σὲ διδάξω καθαρὰ τὴν καταστροφὴν αὐτῆς.

Πρῶτον δὲ ἄκουσε τί λέγεις ὅταν ψάλλῃς· «Ἂς κατευθυνθῇ ἡ προσευχή μου ὡσὰν τὴν εὐωδίαν τοῦ θυμιάματος

θυμίαμα, ἀλλὰ καπνὸς ἀπὸ σοῦ καὶ τῶν σῶν πράξεων ἀναβαίνῃ δυσώδης, ποίαν δίκην οὐκ ἄξιος εἶ ὑποστῆναι; Τίς οὖν ὁ καπνὸς ὁ δυσώδης; Πολλοὶ εἰσίασι κάλλη γυναικῶν περιβλέποντες· ἄλλοι παίδων ὥρας περιεργαζόμενοι. Εἶτα οὐ θαυμάζεις, πῶς οὐ σκηπτοὶ φέρονται καὶ πάντα ἐκ βάθρων ἀνασπᾶται; Καὶ γὰρ ἄξια μὲν σκηπτῶν καὶ γεέννης τὰ γινόμενα, ἀλλ' ὁ Θεός, μακρόθυμος ὢν καὶ πολυέλεος, ἀνέχει τέως τὴν ὀργήν, εἰς μετάνοιάν σε καλῶν καὶ διόρθωσιν. Τί ποιεῖς, ἄνθρωπε; κάλλη γυναικῶν περιεργάζῃ καὶ οὐ φρίττεις οὕτως ἐνυβρίζων εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ; Πορνεῖον εἶναί σοι δοκεῖ ἡ ἐκκλησία καὶ τῆς ἀγορᾶς ἀτιμοτέρα; Ἐν ἀγορᾷ μὲν γὰρ δέδοικας καὶ αἰσχύνῃ φανῆναι γυναῖκα περιεργαζόμενος, ἐν δὲ τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ, αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ διαλεγομένου σοι καὶ ἀπειλοῦντος ὑπὲρ τούτων, πορνεύεις καὶ μοιχεύεις κατ' αὐτὸν τὸν καιρόν, καθ' ὃν ἀκούεις μὴ ταῦτα ποιεῖν· καὶ οὐ φρίττεις, οὐδὲ ἐξέστηκας; Ταῦτα ὑμᾶς τὰ θέατρα τῆς ἀσελγείας διδάσκει, ὁ λοιμὸς ὁ δυσκατάλυτος, τὰ δηλητήρια φάρμακα, αἱ χαλεπαὶ τῶν ἀναπεπτωκότων πάγαι, ἡ μεθ' ἡδονῆς τῶν ἀκολάστων ἀπώλεια. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης ἐγκαλῶν ἔλεγεν «οὐκ εἰσὶν οἱ ὀφθαλμοί σου, οὐδὲ ἡ καρδία σου καλή». Βέλτιον τοὺς τοιούτους πηροὺς εἶναι· βέλτιον νοσεῖν, ἢ εἰς ταῦτα κατακεχρῆσθαι τοῖς ὀφθαλμοῖς. Ἐχρῆν μὲν οὖν ἔνδον ἔχειν τὸ τεῖχος τὸ διεῖργον ὑμᾶς τῶν γυναικῶν, ἐπειδὴ δὲ οὐ βούλεσθε, ἀναγκαῖον ἐνόμισαν εἶναι οἱ πατέρες, κἂν ταῖς σανίσιν ὑμᾶς ταύταις διατειχίσαι· ὡς ἔγωγε ἀκούω τῶν πρεσβυτέρων, ὅτι

4. Ψαλμ. 140, 2.
5. Ἱερ. 22, 17.

ἐνώπιόν σου»[4]. Ὅταν λοιπόν, ὄχι θυμίαμα, ἀλλὰ καπνὸς ἀναβαίνῃ ἀπὸ σένα καὶ ἀπὸ τὰς πράξεις σου δυσώδης, ποίαν τιμωρίαν δὲν εἶσαι ἄξιος νὰ ὑποστῇς; Ποῖος δὲ εἶναι ὁ δυσώδης καπνός; Πολλοὶ εἰσέρχονται εἰς τοὺς ναοὺς διὰ νὰ θαυμάσουν τὰ κάλλη τῶν γυναικῶν, ἄλλοι δὲ διὰ νὰ περιεργασθοῦν τὴν ὡραιότητα τῶν παιδιῶν. Ἔπειτα δὲν ἀπορεῖς πῶς δὲν πίπτουν κεραυνοὶ καὶ πῶς δὲν ἀνατρέπονται τὰ πάντα ἐκ θεμελίων; Καθ' ὅσον αὐτὰ ποὺ γίνονται εἶναι μὲν ἄξια κεραυνῶν καὶ γεέννης, ἀλλ' ὁ Θεός, ἐπειδὴ εἶναι μακρόθυμος καὶ πολυεύσπλαχνος, ἀνέχεται κατ' ἀρχὴν τὴν ὀργήν του, ὥστε νὰ σὲ προσκαλέσῃ εἰς μετάνοιαν καὶ διόρθωσιν. Τί κάνεις ἄνθρωπε; Περιεργάζεσαι τὰ κάλλη τῶν γυναικῶν καὶ δὲν φρίττεις ποὺ προβαίνεις εἰς αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὰς ὕβρεις μέσα εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ; Νομίζεις ὅτι εἶναι πορνεῖον ἡ ἐκκλησία καὶ ἀτιμωτέρα καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀγοράν; Διότι εἰς μὲν τὴν ἀγορὰν φοβεῖσαι καὶ ἐντρέπεσαι νὰ φανῇς ὅτι περιεργάζεσαι γυναῖκα, εἰς τὸν ναὸν δὲ τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἰδίου τοῦ Θεοῦ ποὺ ὁμιλεῖ μαζί σου καὶ σὲ ἀπειλεῖ δι' αὐτά, πορνεύεις καὶ μοιχεύεις τὴν ἰδίαν ἀκριβῶς στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἀκούεις ὅτι δὲν πρέπει νὰ κάνῃς αὐτά, καὶ δὲν φρίττεις, δὲν μένεις κατάπληκτος; Αὐτὰ σᾶς διδάσκουν τὰ θέατρα τῆς ἀσελγείας, ἡ δυσκολοθεράπευτη ἀσθένεια, τὰ δηλητηριώδη φάρμακα, τὰ ἀνυπόφορα δάκρυα αὐτῶν ποὺ ξαναπίπτουν εἰς τὴν ἁμαρτίαν, ἡ μαζὶ μὲ τὴν ἡδονὴν ἀπώλεια τῶν ἀκολάστων. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης κατηγορῶν ἔλεγε· «Δὲν εἶναι τὰ μάτια σου οὔτε ἡ καρδία σου καλή»[5]. Θὰ ἦτο προτιμότερον νὰ ἦσαν αὐτοὶ ἀνάπηροι, ἀσθενεῖς, παρὰ νὰ χρησιμοποιοῦν τὰ μάτια των εἰς παρόμοια ἔργα. Ἔπρεπε λοιπὸν μέσα σας νὰ εἴχατε τὸ τεῖχος ποὺ σᾶς ἐμποδίζει νὰ βλέπετε τὰς γυναῖκας. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν θέλετε, οἱ πατέρες ἐθεώρησαν ἀναγκαῖον, ἔστω καὶ μὲ τὰς σανίδας αὐτὰς νὰ σᾶς χωρίσουν ἀπὸ αὐτάς. Ὅπως ἐγὼ τουλάχιστον ἀκούω ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους, ὅτι τὴν παλαιὰν

τὸ παλαιὸν οὐδὲ ταῦτα ἦν τὰ τειχία. «Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὐκ ἄρσεν, οὐ θῆλυ». Καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων δὲ ὁμοῦ καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἦσαν. Καὶ γὰρ οἱ ἄνδρες, ἄνδρες ἦσαν, καὶ αἱ γυναῖκες, γυναῖκες· νῦν δὲ πᾶν τοὐναντίον, αἱ μὲν γυναῖκες εἰς τὰ τῶν ἑταιρίδων ἑαυτὰς ἐξώθησαν ἤθη, οἱ δὲ ἄνδρες ἵππων μαινομένων οὐδὲν ἄμεινον διάκεινται.

Οὐκ ἠκούσατε, ὅτι ἦσαν συνηγμένοι ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἐν τῷ ὑπερῴῳ, καὶ τῶν οὐρανῶν ἐκεῖνος ὁ σύλλογος ἄξιος ἦν; Καὶ μάλα εἰκότως. Πολλὴν γὰρ καὶ γυναῖκες τότε φιλοσοφίαν ἤσκουν, καὶ ἄνδρες σεμνότητα καὶ σωφροσύνην. Ἀκούσατε γοῦν τῆς πορφυροπώλιδος λεγούσης· «εἰ κεκρίκατέ με ἀξίαν τῷ Κυρίῳ, εἰσελθόντες μείνατε παρ' ἐμοί». Ἀκούσατε τῶν γυναικῶν, αἳ περιῆγον μετὰ τῶν ἀποστόλων, ἀνδρεῖον ἀναλαβοῦσαι φρόνημα, τῆς Πρισκίλλης, τῆς Περσίδος, τῶν ἄλλων, ὧν αἱ παροῦσαι γυναῖκες τοσοῦτον ἀπέχουσιν, ὅσον οἱ ἄνδρες τῶν ἀνδρῶν.

4. Τότε μὲν γὰρ καὶ ἀποδημοῦσαι οὐκ ἐλάμβανον δόξαν πονηράν, νῦν δὲ καὶ ἐν θαλάμῳ τρεφόμεναι μόλις ταύτη διαφεύγουσι τὴν ὑποψίαν. Ταῦτα δὲ ἀπὸ τῶν καλλωπισμῶν γίνεται καὶ τῆς τρυφῆς. Τότε ἐκείναις ἔργον ἦν, αὐξῆσαι τὸ κήρυγμα, νῦν δὲ εὐειδεῖς καὶ καλὰς φανῆναι καὶ εὐπροσώπους. Τοῦτο ἡ δόξα αὐταῖς, τοῦτο ἡ σωτηρία· τὰ δὲ ὑψηλὰ καὶ μεγάλα κατορθώματα οὐδὲ ὄναρ φροντίζουσι. Τίς γυνὴ σπουδὴν ἐποιήσατο ἄνδρα βελτίω ποιῆσαι; τίς ἀνὴρ ταύτην ἔθετο τὴν φροντίδα, ὥστε γυναῖκα διορθώσασθαι; Οὐκ ἔστιν οὐδείς· ἀλλὰ τῇ μὲν γυναικὶ πᾶσα σπουδὴ περὶ χρυσίων ἐπιμέλειαν καὶ ἱματίων καὶ τῶν λοιπῶν τοῦ σώματος καλλωπισμῶν, καὶ ὥστε τὴν οὐσίαν αὐξῆσαι, τῷ δὲ

6. **Γαλ. 3, 28.**
7. **Πράξ. 1, 13-14.**
8. **Πράξ. 16, 15.**
9. **Ρωμ. 16, 3 κα 12. Πρ. 18, 18.**

ἐποχὴν δὲν ὑπῆρχον οὔτε αὐτὰ τὰ τειχία. «Διότι ἐν ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ δὲν ὑπάρχει ἀρσενικὸν ἢ θηλυκόν»[6]. Καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν δὲ τῶν ἀποστόλων οἱ ἄνδρες ἦσαν μὲ τὰς γυναῖκας. Καθ' ὅσον οἱ ἄνδρες ἦσαν ἄνδρες, καὶ αἱ γυναῖκες, γυναῖκες. Τώρα ὅμως συμβαίνει τὸ ἀντίθετον, αἱ μὲν γυναῖκες ἐξώθησαν τοὺς ἑαυτούς των εἰς τὰς συνηθείας τῶν πορνῶν, οἱ δὲ ἄνδρες δὲν συμπεριφέρονται ὡς πρὸς τίποτε καλύτερα ἀπὸ τοὺς μανιασμένους ἵππους.

Δὲν ἠκούσατε ὅτι «ἦσαν συγκεντρωμένοι ἄνδρες καὶ γυναῖκες εἰς τὸ ὑπερῷον»[7], καὶ ἦτο ὁ σύλλογος ἐκεῖνος ἄξιος τῶν οὐρανῶν; Καὶ ἦτο πολὺ φυσικόν. Διότι καὶ αἱ γυναῖκες τότε ἀσκοῦσαν πολλὴν εὐσέβειαν καὶ οἱ ἄνδρες σεμνότητα καὶ σωφροσύνην. Ἀκούσατε λοιπὸν τοὺς λόγους τῆς πορφυροπώλιδος. «Ἐὰν μὲ ἔχετε κρίνει ἀξίαν διὰ τὸν Κύριον, εἰσέλθετε καὶ μείνατε μαζί μου»[8]. Ἀκούσατε τὰς γυναῖκας ποὺ περιώδευον μαζὶ μὲ τοὺς ἀποστόλους καὶ ἐδείκνυον φρόνημα ἀνδρικόν, τὴν Πρίσκιλλαν, τὴν Περσίδα καὶ τὰς ἄλλας[9], ἀπὸ τὰς ὁποίας αἱ σημεριναὶ γυναῖκες τόσον διαφέρουν, ὅσον οἱ ἄνδρες ἀπὸ τοὺς ἄνδρας.

4 Διότι τότε αἱ γυναῖκες, καὶ ὅταν ἀκόμη μετέβαινον εἰς ἄλλην χώραν, ἀποκτοῦσαν κακὴν φήμην, τώρα ὅμως καὶ ἂν ἀκόμη διαμένουν εἰς τὸν κοιτῶνα μόλις καὶ μετὰ βίας διαφεύγουν τὴν ὑποψίαν. Αὐτὰ δὲ συμβαίνουν ἐξ αἰτίας τῶν καλλωπισμῶν καὶ τῆς τριφυλῆς ζωῆς των. Τότε ἔργον τῶν γυναικῶν ἦτο ἡ αὔξησις τοῦ κηρύγματος, ἐνῷ τώρα πῶς νὰ φανοῦν ὄμορφαι, ὡραῖαι καὶ εὐπαρουσίασται. Αὐτὸ εἶναι ἡ δόξα δι' αὐτάς, αὐτὸ ἡ σωτηρία, τὰ δὲ σπουδαῖα καὶ μεγάλα κατορθώματα οὔτε κἂν τὰ σκέπτονται. Ποία γυναῖκα ἐφρόντισε νὰ κάνῃ καλύτερον τὸν ἄνδρα της; ποῖος ἄνδρας ἀνέλαβεν αὐτὴν τὴν φροντίδα, ὥστε νὰ διορθώσῃ τὴν γυναῖκα του; Δὲν ὑπάρχει κανείς· ἀλλ' εἰς μὲν τὴν γυναῖκα ὅλον τὸ ἐνδιαφέρον συγκεντρώνεται εἰς τὴν ἀπόκτησιν χρυσῶν κοσμημάτων, ἐνδυμάτων καὶ ἄλλων στολιδιῶν τοῦ σώματος, ὥστε νὰ αὐξήσουν τὴν ἐντύπωσιν, τοῦ δὲ ἀνδρὸς τὸ

ἀνδρὶ καὶ αὕτη καὶ ἕτεραι πλείους, πᾶσαι μέντοι βιωτικαί. Τίς μέλλων γαμεῖν, τρόπον ἐξήτασε καὶ ἀνατροφὴν κόρης; Οὐδείς· ἀλλὰ χρήματα εὐθέως καὶ κτήματα καὶ μέτρα οὐσίας ποικίλης καὶ διαφόρου, καθάπερ τι πρίασθαι μέλλων, ἢ συνάλλαγμά τι κοινὸν ἐπιτελεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ οὕτω καλοῦσι τὸν γάμον. Πολλῶν γὰρ ἤκουσα λεγόντων· συνήλλαξεν ὁ δεῖνα τῇ δεῖνι, τουτέστιν, ἔγημε. Καὶ εἰς τὰς τοῦ Θεοῦ δωρεὰς ἐνυβρίζουσι, καὶ ὥσπερ ὠνούμενοι καὶ πωλοῦντες, οὕτω γαμοῦσι καὶ γαμοῦνται. Καὶ γραμματεῖα πλείονος ἀσφαλείας δεόμενα, ἢ τὰ περὶ πράσεως καὶ ἀγορασίας. Μάθετε πῶς οἱ παλαιοὶ ἐγάμουν καὶ ζηλώσατε. Πῶς οὖν ἐγάμουν ἐκεῖνοι; Τρόπους ἐζήτουν καὶ ἤθη καὶ ψυχῆς ἀρετήν. Διὰ τοῦτο γραμμάτων αὐτοῖς οὐκ ἔδει, οὐδὲ τῆς ἀπὸ χάρτου καὶ μέλανος ἀσφαλείας· ἤρκει γὰρ ἀντὶ πάντων αὐτοῖς ὁ τῆς νύμφης τρόπος.

Παρακαλῶ τοίνυν καὶ ὑμᾶς, μὴ χρήματα ἐπιζητεῖν καὶ περιουσίαν, ἀλλὰ τρόπον καὶ ἐπιείκειαν. Ζήτησον εὐλαβῆ καὶ φιλόσοφον κόρην· καὶ μυρίων ταῦτά σοι βελτίω θησαυρῶν ἔσται. Ἂν τὰ τοῦ Θεοῦ ζητῇς, καὶ ταῦτα ἥξει· ἂν δὲ ἐκεῖνα παραδραμὼν ἐπὶ ταῦτα τρέχῃς, οὐδὲ ταῦτα ἕψεται. Ἀλλ' ὁ δεῖνα, φησίν, ἀπὸ γυναικὸς εὔπορος γέγονεν. Οὐκ αἰσχύνῃ τοιαῦτα παραδείγματα φέρων; Μυριάκις γενοίμην πένης, πολλῶν ἤκουσα λεγόντων, ἢ παρὰ γυναικὸς λάβοιμι πλοῦτον. Τί γὰρ ἀηδέστερον ἐκείνου τοῦ πλούτου; τί δὲ πικρότερον τῆς εὐπορίας; τί δὲ αἰσχρότερον τοῦ ἐπίσημον εἶναι ἐντεῦθεν, καὶ λέγεσθαι παρὰ πάντων, ὁ δεῖνα ἀπὸ γυναικὸς εὔπορος γέγονε; Τὰς γὰρ ἔνδον ἀηδίας ἀφίημι,

ἐνδιαφέρον συγκεντρώνεται καὶ εἰς αὐτὰ καὶ εἰς ἄλλα περισσότερα, ὅλα ὅμως εἶναι βιωτικαὶ φροντίδες. Ποῖος, ποὺ πρόκειται νὰ νυμφευθῇ, ἐξέτασε τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν ἀνατροφὴν τῆς κόρης; Κανείς, ἀλλ' ἐξετάζει ἀπὸ τὴν πρώτην στιγμὴν χρήματα καὶ κτήματα, καὶ ἄλλα μέτρα περιουσίας ποικίλα καὶ διάφορα, ὡσὰν νὰ πρόκειται νὰ ἀγοράσῃ κάτι ἢ νὰ κάμῃ κάποιαν συνήθη συναλλαγήν. Διὰ τοῦτο καὶ δίδουν αὐτὴν τὴν ὀνομασίαν εἰς τὸν γάμον. Διότι ἤκουσα πολλοὺς ἔτσι νὰ τὸν ὀνομάζουν. Ὁ τάδε ἦλθεν εἰς συναλλαγὴν μὲ τὴν τάδε, δηλαδὴ ἦλθεν εἰς γάμον. Καὶ προσβάλλουν τὰς δωρεὰς τοῦ Θεοῦ, καὶ ὡσὰν νὰ πωλοῦν καὶ ν' ἀγορζουν νυμφεύονται καὶ ὑπανδρεύονται. Καὶ συντάσσουν συμφωνητικὰ ποὺ χρειάζονται μεγαλυτέραν ἀσφάλειαν, παρὰ τὰ τῆς ἀγοραπωλησίας. Μάθετε τί λογῆς γάμον ἔκαναν οἱ παλαιοὶ καὶ μιμηθῆτε αὐτούς. Πῶς λοιπὸν συνῆπτον ἐκεῖνοι γάμον; Ἐζητοῦσαν καλὸν χαρακτῆρα, ἦθος καὶ ἀρετὴν ψυχῆς. Διὰ τοῦτο δὲν ἐχρειάζοντο αὐτοὶ συμφωνητικὰ καὶ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ χάρτου καὶ τῆς μελάνης· διότι τοὺς ἦτο ἀρκετὸν ἀντὶ ὅλων αὐτῶν ὁ χαρακτὴρ τῆς νύμφης.

Σᾶς παρακαλῶ λοιπὸν καὶ ἐσᾶς, νὰ μὴ ζητῆτε χρήματα καὶ περιουσίαν, ἀλλὰ χαρακτῆρα καὶ ἀγαθότητα. Ζήτησε εὐλαβῆ καὶ εὐσεβῆ κόρην, καὶ αὐτὰ θὰ σοῦ εἶναι ὠφελιμώτερα ἀπὸ ἀπείρους θησαυρούς. Ἂν ζητῇς αὐτὰ ποὺ ἀρέσουν εἰς τὸν Θεόν, καὶ αὐτὰ θ' ἀκολουθήσουν, ἂν ὅμως παραβλέψῃς ἐκεῖνα καὶ τρέχῃς πρὸς αὐτά, οὔτε αὐτὰ θ' ἀκολουθήσουν. Ἀλλ' ὁ τάδε λέγει, ἔγινε πλούσιος ἀπὸ τὴν γυναῖκα του. Δὲν ἐντρέπεσαι ν' ἀναφέρῃς τέτοια παραδείγματα; Ἤκουσα πολλοὺς νὰ λέγουν χιλιάδες φορὲς θὰ ἐπροτιμοῦσα νὰ ἤμουν πτωχὸς παρὰ νὰ ἀποκτήσω πλοῦτον ἀπὸ τὴν γυναῖκα μου. Διότι τί ὑπάρχει πιὸ ἀηδιαστικὸν ἀπὸ τὸν πλοῦτον ἐκεῖνον; τί δὲ πικρότερον ἀπὸ τὴν εὐπορίαν αὐτήν; τί δὲ αἰσχρότερον ἀπὸ τὸ νὰ θεωρῆσαι ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ἀξιόλογος καὶ νὰ λέγουν ὅλοι, ὅτι ὁ τάδε ἔγινε πλούσιος ἀπὸ τὴν γυναῖκα του; Διότι ἀφήνω κατὰ μέρος τὰς ἐνδοοικογενεια-

ὅσα ἐκ τούτου συμβαίνειν ἀνάγκη· τὸ φρόνημα τῆς γυναικός, τὴν δουλοπρέπειαν, τὰς μάχας, τὰ τῶν οἰκετῶν ὀνείδη· ὁ πένης, ὁ ῥακοδύτης, ὁ ἄτιμος καὶ ἐξ ἀτίμων· τί γὰρ ἔχων ἦλθεν; οὐ γὰρ πάντα τῆς κυρίας; Ἀλλ' οὐδέν σοι μέλει τῶν ῥημάτων τούτων· οὐδὲ γὰρ ἐλεύθερος εἶ. Ἐπεὶ καὶ οἱ παράσιτοι τούτων καταδεέστερα ἀκούουσι, καὶ οὐκ ἀλγοῦσιν· οὐκοῦν οὐδὲ οὗτοι, ἀλλὰ καὶ ἐγκαλλωπίζονται τῇ αἰσχύνῃ· καὶ ὅταν ταῦτα λέγωμεν αὐτοῖς, ἔστω, φησίν, ἡδύ τι καὶ γλυκύ, καὶ ἀποπνιγέτω με. Ὦ τοῦ διαβόλου, οἵας παροιμίας εἰσήγαγε τῷ βίῳ, ὁλόκληρον τὴν ζωὴν τῶν τοιούτων ἀνατρέψαι δυναμένας.

Ὅρα γοῦν αὐτὴν ταύτην τὴν διαβολικὴν καὶ ὀλέθριον ῥῆσιν, ὅσης γέμει τῆς ἀπωλείας. Οὐδὲν γὰρ ἄλλο φησίν, ἀλλ' ἢ ταυτὶ τὰ ῥήματα· μηδείς σοι τοῦ σεμνοῦ, μηδείς σοι τοῦ δικαίου λόγος ἔστω· πάντα ἐρρίφθω ἐκεῖνα· ἓν μόνον ζήτησον, τὴν ἡδονήν. Κἂν ἄγχῃ σε τὸ πρᾶγμα, αἱρετὸν ἔστω· κἂν πάντες ἐμπτύωσιν οἱ ἀπαντῶνες, κἂν τῇ ὄψει προστρίβωνται βόρβορον, κἂν ὡς κύνα ἐλαύνωσι, πάντα φέρε. Καὶ τί ἂν ἄλλο χοῖροι φωνὴν λαβόντες εἶπον; τί δὲ κύνες οἱ ἀκάθαρτοι; Τάχα δὲ οὐδ' ἂν ἐκεῖνοι τοιαῦτα ἐφθέγξαντο, οἷα ἀνθρώπους ἔπεισεν ὁ διάβολος λιτᾶν. Διὸ παρακαλῶ, τὴν ἀναισθησίαν συνειδότας τῶν τοιούτων ῥημάτων, φεύγειν τὰς τοιαύτας παροιμίας, καὶ τὰς ἀπὸ τῆς Γραφῆς ἐκλέγειν ἀπεναντίας αὐταῖς οὔσας. Τίνες δέ εἰσιν αὗται; «Μὴ πορεύου», φησίν, «ὀπίσω τῆς ἐπιθυμίας τῆς ψυχῆς σου καὶ ἀπὸ τῶν ὀρέξεών σου κωλύου». Καὶ περὶ πόρνης πάλιν φησίν

---

10. Σοφ. Σειρ. 18, 30.

κὰς ἐκείνας διενέξεις, ποὺ συμβαίνουν κατ' ἀνάγκην ἐξ αἰτίας αὐτοῦ, τὴν ὑψηλοφροσύνην τῆς γυναικός, τὴν δουλοπρέπειαν, τοὺς διαπληκτισμούς, τοὺς ὀνειδισμοὺς τῶν ὑπηρετῶν· ὅπως, ὁ πτωχός, ὁ κουρελιάρης, ὁ ἄσημος καὶ ποὺ κατάγεται ἀπὸ ἄσημον οἰκογένειαν· διότι τί εἶχε ὅταν ἦλθε; δὲν εἶναι ὅλα τῆς κυρίας; Ἀλλὰ δὲν σὲ νοιάζουν καθόλου τὰ λόγια αὐτά, διότι καὶ ἐλεύθερος εἶσαι. Καθ' ὅσον καὶ αὐτοὶ ποὺ ζοῦν ὡσὰν παράσιτα ἀκούουν χειρότερα ἀπὸ αὐτὰ καὶ δὲν στενοχωροῦνται· οὔτε λοιπὸν καὶ αὐτοί, ἀλλὰ καὶ καυχῶνται διὰ τὴν ἀναισχυντίαν των αὐτήν· καὶ ὅταν τοὺς λέγωμεν αὐτά, αὐτοὶ ἀπαντοῦν· ἂς εἶναι κάτι εὐχάριστον καὶ γλυκὺ καὶ ἂς πεθάνω ἐξ αἰτίας αὐτοῦ. Ὢ τοῦ διαβόλου! τί λογῆς παροιμίας εἰσήγαγεν εἰς τὴν ζωήν, ποὺ ἠμποροῦν νὰ ἀνατρέψουν ὁλόκληρον τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων αὐτοῦ τοῦ εἴδους.

Πρόσεχε λοιπὸν τὴν διαβολικὴν αὐτὴν καὶ ὀλεθρίαν φράσιν, ἀπὸ πόσην ἀπώλειαν εἶναι γεμάτη. Διότι τίποτε ἄλλο δὲν σοῦ λέγει, παρὰ αὐτὰ ἐδῶ τὰ λόγια: Ἂς εἶναι διὰ σένα ξένος κάθε σεμνὸς λόγος καὶ κάθε λόγος δικαιοσύνης· ὅλα ἐκεῖνα ἀπόρριψέ τα· ἕνα μόνον ἐπιδίωκε· τὴν ἡδονήν. Καὶ ἂν ἀκόμη σὲ στενοχωρῇ τὸ πρᾶγμα, νὰ τὸ ἀποδέχεσαι· καὶ ἂν ἀκόμη σὲ πτύουν ὅλοι ὅσοι σὲ συναντοῦν, καὶ ἂν ἀκόμη σοῦ πετοῦν εἰς τὸ πρόσωπον λάσπην, καὶ ἂν σὲ κυνηγοῦν ὡσὰν σκύλον, ὑπόφερέ τα ὅλα. Καὶ τί ἄλλο θὰ ἠμποροῦσαν νὰ εἰποῦν οἱ χοῖροι ἂν εἶχον φωνήν; τί θὰ ἔλεγον οἱ ἀκάθαρτοι σκύλοι; Ἴσως δὲ οὔτε ἐκεῖνοι θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ εἰποῦν τέτοια λόγια, μὲ τὰ ὁποῖα ἔπεισεν ὁ διάβολος τοὺς ἀνθρώπους νὰ λυσσομανοῦν. Διὰ τοῦτο, παρακαλῶ, ἀφοῦ συνειδητοποιήσατε τὴν ἀναισθησίαν τῶν λόγων αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ν' ἀποφεύγετε τὰς παρομοίας παροιμίας, καὶ νὰ ἐκλέγετε ἀπὸ τὰς Γραφὰς αὐτὰς ποὺ εἶναι ἀντίθεται πρὸς αὐτάς. Ποῖαι δὲ εἶναι αὐταί; «Μὴ βαδίζῃς», λέγει, «ὀπίσω ἀπὸ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ψυχῆς σου, καὶ νὰ προφυλάσσεσαι ἀπὸ τὰς ὀρέξεις σου»[10]. Καὶ περὶ πόρνης πάλιν λέγει τὸ

ἀπεναντίας τῇ παροιμίᾳ ταύτῃ· «μὴ πρόσεχε φαύλῃ γυναικί· μέλι γὰρ ἀποστάζει ἀπὸ χειλέων γυναικὸς πόρνης, ἣ πρὸς καιρὸν λιπαίνει σὸν φάρυγγα· ὕστερον μέντοι πικρότερον χολῆς εὑρήσεις καὶ ἠκονημένον μᾶλλον μαχαίρας διστόμου.

Τούτων τοίνυν ἀκούωμεν, μὴ ἐκείνων. Καὶ γὰρ ἐντεῦθεν οἱ ἀνελεύθεροι, ἐντεῦθεν οἱ δουλοπρεπεῖς λογισμοὶ φύονται, ἐντεῦθεν ἄλογα οἱ ἄνθρωποι γίνονται, ὅτι πανταχοῦ τὴν ἡδονὴν διώκειν ἐθέλουσι κατὰ τὴν παροιμίαν ταύτην, ἣ καὶ χωρὶς τῶν ἡμετέρων λόγων αὐτόθεν ἐστὶ καταγέλαστος. Μετὰ γὰρ τὸ ἀποπνιγῆναι, τί τὸ κέρδος τῆς γλυκύτητος; Παύσασθε τοίνυν τοσοῦτον κατασκευάζοντες γέλωτα καὶ γέενναν ἀνάπτοντες καὶ πῦρ ἄσβεστον· καὶ διαβλέψωμεν κἂν ὀψέ ποτε ὡς χρὴ πρὸς τὰ μέλλοντα, τὴν τῶν ὀφθαλμῶν λήμην ἀποβαλόντες, ὅπως καὶ τὸν ἐνταῦθα βίον κοσμίως καὶ μετὰ πολλῆς τῆς σεμνότητος καὶ εὐλαβείας περιέλθωμεν, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

11, Παροιμ. 5, 2-4.

ἀντίθετον ἀπὸ τὴν παροιμίαν αὐτήν· «Μὴν παρασύρεσαι ἀπὸ τὴν φαύλην γυναῖκα, διότι στάζει μέλι ἀπὸ τὰ χείλη τῆς πόρνης γυναικός, ἡ ὁποία πρὸς στιγμὴν γλυκαίνει τὸν φάρυγγά σου· μετὰ ἀπὸ ὀλίγον θὰ τὸ εὕρῃς πικρότερον ἀπὸ χολὴν καὶ πιὸ κοπτερὸν καὶ ἀπὸ δίκοπον μαχαῖρι»[11].

Αὐτὰ λοιπὸν ἂς ἀκοῦμεν καὶ ὄχι ἐκεῖνα. Καθ' ὅσον ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ λόγια φυτρώνουν οἱ ἀνελεύθεροι καὶ δουλοπρεπεῖς λογισμοί, ἀπὸ αὐτὰ οἱ ἄνθρωποι γίνονται ἄλογα, διότι πάντοτε θέλουν νὰ ἐπιδιώκουν τὴν ἡδονὴν σύμφωνα μὲ τὴν παροιμίαν ἐκείνην, ἡ ὁποία καὶ χωρὶς τὰ ἰδικά μου λόγια ἡ ἰδία εἶναι καταγέλαστος. Διότι, μετὰ τὸν θάνατον, ποῖον τὸ κέρδος ἀπὸ τὴν γλυκύτητα; Παύσατε λοιπὸν νὰ προκαλῆτε τόσον γέλωτα καὶ νὰ ἀνάπτετε τὴν γέενναν καὶ τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον, καὶ ἂς στρέψωμεν τὰ βλέμματά μας, ἔστω καὶ ἀργά, ὅπως πρέπει πρὸς τὰ μέλλοντα, ἀφοῦ καθαρίσωμεν τὴν τσίμπλαν ἀπὸ τὰ μάτια μας, ὥστε καὶ τὴν παροῦσαν ζωὴν νὰ περάσωμεν μὲ κοσμιότητα καὶ μὲ πολλὴν σεμνότητα καὶ εὐλάβειαν, καὶ νὰ ἐπιτύχωμεν τὰ μέλλοντα ἀγαθά, μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΟΔ´
Ματθ. 23, 29 - 39

«Οὐαὶ ὑμῖν, ὅτι οἰκοδομεῖτε τοὺς τάφους τῶν προφητῶν, καὶ κοσμεῖτε τὰ μνήματα αὐτῶν, καὶ λέγετε· εἰ ἦμεν ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν πατέρων ἡμῶν, οὐκ ἂν ἦμεν αὐτῶν κοινωνοὶ ἐν τῷ αἵματι τῶν προφητῶν».

1. Οὐχ ὅτι οἰκοδομοῦσιν, οὐδ᾽ ὅτι ἐγκαλοῦσιν ἐκείνοις, οὐαί φησιν, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ ταύτῃ καὶ δι᾽ ὧν λέγουσι, καταγινώσκειν προσποιούμενοι τῶν πατέρων, χείρονα πράττουσιν. Ὅτι γὰρ προσποίησις ἦν ἡ κατάγνωσις, ὁ Λουκᾶς φησιν, ὅτι καὶ συνευδοκεῖτε, ὅτι οἰκοδομεῖτε. «Οὐαὶ γὰρ ὑμῖν», φησίν, «ὅτι οἰκοδομεῖτε τὰ μνήματα τῶν προφητῶν, οἱ δὲ πατέρες ὑμῶν ἀπέκτειναν αὐτούς. Ἄρα μαρτυρεῖτε καὶ συνευδοκεῖτε τοῖς ἔργοις τῶν πατέρων ὑμῶν· ὅτι αὐτοὶ μὲν ἀπέκτειναν αὐτούς, ὑμεῖς δὲ οἰκοδομεῖτε τὰ μνήματα αὐτῶν». Ἐνταῦθα γὰρ τὴν γνώμην αὐτῶν διαβάλλει, μεθ᾽ ἧς ᾠκοδόμουν· ὅτι οὐ διὰ τιμὴν τῶν σφαγέντων, ἀλλ᾽ ὡς ἐμπομπεύοντες ταῖς σφαγαῖς, καὶ δεδοικότες, μήποτε τῷ χρόνῳ τῶν τάφων ἀφανισθέντων μαρανθῇ τῆς τοσαύτης τόλμης ὁ ἔλεγχος καὶ ἡ μνήμη, οὕτως ᾠκοδόμουν τοὺς τάφους, ὥσπερ τι τρόπαιον ἱστῶντες λαμπρὰς τὰς οἰκοδομάς, καὶ καλλωπιζόμενοι τοῖς ἐκείνων τολμήμασι καὶ ἐπιδεικνύμενοι. Τὰ γὰρ νῦν τολμώμενα παρ᾽ ὑμῶν δείκνυσιν, ὅτι καὶ ταῦτα τούτῳ ποιεῖτε τῷ τρόπῳ. Κἂν γὰρ τὰ ἐναντία λέγητε, φησίν, ὡς καταγινώσκοντες αὐτῶν, οἷον ὅτι «οὐκ ἄν, εἰ ἦμεν ἐν ταῖς

---

1. Λουκᾶ 11, 47-48.

ΟΜΙΛΙΑ ΟΔ´
Ματθ. 23, 29 - 39

«Ἀλλοίμονόν σας, διότι κτίζετε τοὺς τάφους τῶν προφητῶν καὶ στολίζετε τὰ μνημεῖα τῶν δικαίων καὶ λέγετε· ἐὰν ἐζούσαμεν κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν πατέρων μας δὲν θὰ ἐπαίρναμεν μέρος εἰς τὸ αἷμα τῶν προφητῶν».

1. Δὲν λέγει ὁ Χριστὸς τὸ ἀλλοίμονον ἐναντίον των, διότι κτίζουν τοὺς τάφους, οὔτε διότι κατηγοροῦν ἐκείνους, ἀλλὰ διότι καὶ μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν καὶ μὲ ὅσα λέγουν, προσποιούμενοι ὅτι κατηγοροῦν τοὺς πατέρας των, πράττουν χειρότερα. Τὸ ὅτι λοιπὸν ἦτο προσποιητὴ ἡ κατηγορία τὸ λέγει ὁ Λουκᾶς μὲ τὰ λόγια «συνευδοκεῖτε» καὶ «οἰκοδομεῖτε». Διότι λέγει· «Ἀλλοίμονόν σας, διότι κτίζετε τοὺς τάφους τῶν προφητῶν, ἐνῷ οἱ πατέρες σας τοὺς ἐφόνευσαν. Ἄρα ἐπιβεβαιώνετε καὶ ἐπιδοκιμάζετε τὰ ἔργα τῶν πατέρων σας· διότι αὐτοὶ μὲν ἐφόνευσαν αὐτούς, σεῖς δὲ κτίζετε τοὺς τάφους των»[1]. Ἐδῶ λοιπὸν κατηγορεῖ τὴν διάθεσίν των, μὲ τὴν ὁποίαν ἔκτιζον· διότι δὲν ἔκτιζον αὐτοὺς πρὸς τιμὴν τῶν σφαγέντων προφητῶν, ἀλλὰ μὲ σκοπὸν νὰ διαπομπεύσουν τὰς σφαγάς, καὶ φοβούμενοι μήπως μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου ἐξαφανισθοῦν οἱ τάφοι καὶ μειωθῇ ὁ ἔλεγχος καὶ ἡ ἀνάμνησις τῆς τόσον μεγάλης τόλμης των, ἔτσι ἔκτιζον τοὺς τάφους, στήνοντες λαμπρὰς τὰς οἰκοδομὰς ὡσὰν κάποιο τρόπαιον, καὶ ἔτσι ἐκαυχῶντο μὲ τὰ τολμήματα ἐκείνων καὶ ἐπεδεικνύοντο. Διότι αὐτὰ ποὺ τολμᾶτε τώρα δείχνουν ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ κάνετε μὲ τὸν ἴδιον σκοπόν. Διότι καὶ ἂν ἀκόμη, λέγει, ἰσχυρίζεσθε τὰ ἀντίθετα, ὅτι τάχα τοὺς κατηγορεῖτε, ὅπως ὅτι «δὲν θὰ συμμετείχομεν εἰς τὰ ἔργα ἐκείνων ἐὰν ἐζούσαμεν κατὰ τὰς ἡμέρας

ἡμέραις ἐκείναις, ἦμεν αὐτῶν κοινωνοί», ἀλλ' ἡ γνώμη δήλη ἡ ταῦτα λέγουσα. Διὸ καὶ ἐκκαλύπτων αὐτήν, αἰνιγματωδῶς μέν, εἴρηκε δ' οὖν ὅμως. Εἰπὼν γάρ· «λέγετε, ὅτι εἰ ἦμεν ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν πατέρων ἡμῶν, οὐκ ἂν ἦμεν κοινωνοὶ αὐτῶν ἐν τῷ αἵματι τῶν προφητῶν», ἐπήγαγεν· «ὥστε μαρτυρεῖτε ἑαυτοῖς, ὅτι υἱοί ἐστε τῶν φονευσάντων τοὺς προφήτας».

Καὶ ποῖον ἔγκλημα υἱὸν εἶναι ἀνδροφόνου, ἂν μὴ κοινωνῇ τῇ γνώμῃ τοῦ πατρός; Οὐδέν. Ὅθεν δῆλον, ὅτι δι' αὐτὸ τοῦτο αὐτοῖς προφέρει, τὴν κατὰ κακίαν συγγένειαν αἰνιττόμενος. Καὶ τοῦτο καὶ τὸ ἑξῆς δηλοῖ· ἐπήγαγε γοῦν· «ὄφεις, γεννήματα ἐχιδνῶν». Ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνα ἔοικε τοῖς γονεῦσι κατὰ τὴν τοῦ ἰοῦ λύμην, οὕτω καὶ ὑμεῖς τοῖς πατράσι κατὰ τὸ φονικόν. Εἶτα ἐπειδὴ γνώμην ἤταζεν ἄδηλον τοῖς πολλοῖς οὖσαν, καὶ ἀφ' ὧν μέλλουσι τολμᾶν, τῶν πᾶσιν ἐσομένων δήλων, κατασκευάζει τὰ εἰρημένα. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, «ὥστε μαρτυρεῖτε ἑαυτοῖς, ὅτι υἱοί ἐστε τῶν φονευσάντων τοὺς προφήτας», δηλῶν ὅτι τὴν κατὰ πονηρίαν συγγένειαν λέγει, καὶ ὅτι πλάσμα ἦν τὸ λέγειν, ὅτι «οὐκ ἂν ἦμεν αὐτῶν κοινωνοί», ἐπήγαγε· «καὶ ὑμεῖς πληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν»· οὐκ ἐπιτάττων, ἀλλὰ προαναφωνῶν τὸ ἐσόμενον, τουτέστι, τὴν ἑαυτοῦ σφαγήν. Διὰ δὴ τοῦτο ἐπαγαγὼν τὸν ἔλεγχον καὶ δείξας ὅτι πλάσματα ἦν ἅπερ ἔλεγον ὑπὲρ ἑαυτῶν ἀπολογούμενοι, οἷον ὅτι «οὐκ ἂν ἦμεν κοινωνοὶ αὐτῶν», (οἱ γὰρ τοῦ δεσπότου μὴ ἀπεχόμενοι, πῶς ἂν τῶν δούλων ἀπέσχοντο;), καταφορικωτέρῳ τῷ μετὰ ταῦτα κέχρηται λόγῳ, ὄφεις καλῶν καὶ γεννήματα ἐχιδνῶν, καὶ λέγων· «πῶς φεύξεσθε ἀπὸ τῆς κρίσεως τῆς γεέννης»,

ἐκείνας», ἀλλ' ὅμως εἶναι ὁλοφάνερη ἡ διάθεσις μὲ τὴν ὁποίαν τὰ λέγετε αὐτά. Διὰ τοῦτο καὶ ἀποκαλύπτει αὐτὴν μὲ αἰνιγματικὸν μὲν τρόπον, ὁπωσδήποτε ὅμως τὴν λέγει. Διότι ἀφοῦ εἶπε, «Λέγετε, ὅτι, ἐὰν ἐζούσαμεν κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν πατέρων μας, δὲν θὰ συμμετείχομεν εἰς τὸ αἷμα τῶν προφητῶν», προσέθεσεν· «Ὥστε σεῖς οἱ ἴδιοι ἐπιβεβαιώνετε, ὅτι εἶσθε υἱοὶ ἐκείνων, ποὺ ἐφόνευσαν τοὺς προφήτας».

Καὶ ποία κατηγορία ὑπάρχει διὰ τὸν υἱὸν ἑνὸς φονιᾶ, ἐὰν δὲν συμμετέχῃ εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ πατρός του; Καμμία. Ἑπομένως εἶναι φανερόν, ὅτι ἀκριβῶς δι' αὐτὸ τοὺς κατηγορεῖ, ὑπαινισσόμενος τὴν συγγένειάν των μὲ αὐτοὺς ὡς πρὸς τὴν κακίαν. Καὶ αὐτὸ τὸ φανερώνει καὶ τὸ ἑξῆς· καθ' ὅτι προσέθεσε· «Φίδια, γεννήματα ἐχιδνῶν». Διότι, ὅπως τὰ φίδια ὁμοιάζουν μὲ τοὺς γονεῖς των ὡς πρὸς τὴν πικρότητα τοῦ δηλητηρίου των, ἔτσι καὶ σεῖς ὁμοιάζετε πρὸς τοὺς πατέρας σας ὡς πρὸς τὴν φονικότητα. Εἰς τὴν συνέχειαν, ἐπειδὴ ἐξήταζε τὴν διάθεσιν ποὺ δὲν εἶναι φανερὴ εἰς τοὺς πολλούς, διατυπώνει τοὺς λόγους του ἀπὸ τὰ ἔργα των τὰ ὁποῖα πρόκειται νὰ τολμήσουν, καὶ ποὺ θὰ γίνουν γνωστὰ εἰς ὅλους. Διότι, ἐπειδὴ εἶπεν, «Ὥστε σεῖς οἱ ἴδιοι ἐπιβεβαιώνετε, ὅτι εἶσθε υἱοὶ ἐκείνων ποὺ ἐφόνευσαν τοὺς προφήτας», δηλώνων ὅτι ἐννοεῖ καὶ τὴν συγγένειάν των ὡς πρὸς τὴν πονηρίαν καὶ ὅτι ἦτο πλασματικοὶ οἱ λόγοι των «ὅτι δὲν θὰ ἐγινόμεθα συμμέτοχοι ἐκείνων», προσέθεσε· «συμπληρώσατε καὶ σεῖς τὸ μέτρον τῶν πατέρων σας»· δὲν προστάζει, ἀλλὰ προλέγει αὐτὸ ποὺ θὰ γίνῃ, δηλαδὴ τὴν σφαγὴν τοῦ ἑαυτοῦ του. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἀφοῦ συνέχισε τὸν ἔλεγχον καὶ ἀπέδειξεν ὅτι ἦσαν πρόφασις αὐτὰ ποὺ ἔλεγον δικαιολογοῦντες τοὺς ἑαυτούς των, ὅπως ὅτι «δὲν θὰ συμμετείχομεν εἰς τὰ ἔργα αὐτῶν» (διότι αὐτοὶ ποὺ δὲν ἀπεῖχον ἀπὸ τὸν φόνον τοῦ Κυρίου, πῶς θὰ ἀπέσχον ἀπὸ τὸν φόνον τῶν δούλων του;), κάνει αὐστηρότερον τὸν ἐν συνεχείᾳ λόγον του, ὀνομάζων αὐτοὺς φίδια καὶ γεννήματα ἐχιδνῶν καὶ λέγων· «Πῶς θὰ ξεφύγετε τὴν κρίσιν τῆς γε-

καὶ τοιαῦτα τολμῶντες καὶ ἀρνούμενοι καὶ τὴν γνώμην κρύπτοντες;

Εἶτα καὶ ἑτέρωθεν αὐτοὺς ἐλέγχων ἐκ περιουσίας, φησὶν ὅτι «ἀποστελῶ πρὸς ὑμᾶς προφήτας καὶ σοφοὺς καὶ γραμματεῖς, καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποκτενεῖτε καὶ σταυρώσετε, καὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς ὑμῶν μαστιγώσετε». Ἵνα γὰρ μὴ λέγωσιν, ὅτι εἰ καὶ τὸν δεσπότην ἐσταυρώσαμεν, ἀλλὰ τῶν δούλων ἀπεσχόμεθα ἄν, εἰ ἦμεν τότε, ἰδού, φησί, καὶ δούλους ὑμῖν ἀποστέλλω, προφήτας καὶ αὐτούς, καὶ οὐδὲ αὐτῶν φείσεσθε. Ταῦτα δὲ λέγει, δεικνὺς ὅτι οὐδὲν ξένον σφαγῆναι αὐτὸν ἀπὸ τῶν υἱῶν ἐκείνων, φονικῶν τε ὄντων καὶ ὑπούλων καὶ πολὺ τὸ δολερὸν ἐχόντων καὶ νικώντων τοὺς πατέρας τοῖς τολμήμασι. Πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις δείκνυσιν αὐτοὺς καὶ σφόδρα κενοδοξοῦντας. Καὶ γὰρ ὅταν λέγωσιν, «εἰ ἦμεν ταῖς ἡμέραις τῶν πατέρων ἡμῶν, οὐκ ἂν ἦμεν κοινωνοὶ αὐτῶν», κενοδοξοῦντες λέγουσι, καὶ ἐν λόγοις φιλοσοφοῦντες μόνον, ἐν δὲ τοῖς ἔργοις τὰ ἐναντία πράττουσιν. «Ὄφεις, γεννήματα ἐχιδνῶν»· τουτέστι, πονηροὶ πονηρῶν παῖδες, καὶ τῶν γεννησαμένων πονηρότεροι. Δείκνυσι γὰρ αὐτοὺς μείζονα τολμῶντας, τῷ τε μετ' ἐκείνους τολμῆσαι, καὶ τῷ πολλῷ χαλεπώτερα ἐκείνων, καὶ ταῦτα ἀκριβολογουμένους, ὡς οὐκ ἄν ποτε τοῖς αὐτοῖς περιέπεσον. Αὐτοὶ γὰρ καὶ τὸ τέλος ἐπάγουσι, καὶ τὴν κορωνίδα τῶν κακῶν. Οἱ μὲν γὰρ τοὺς ἐπὶ τὸν ἀμπελῶνα ἐλθόντας ἀπέκτειναν· οὗτοι δὲ καὶ τὸν υἱόν, καὶ τοὺς ἐπὶ γάμον καλοῦντας. Ταῦτα δὲ λέγει, τῆς συγγενείας αὐτοὺς ἀφιστὰς τῆς τοῦ Ἀβραάμ, καὶ δεικνύς, ὅτι οὐδὲν ἐντεῦθεν αὐτοῖς τὸ

έννης», ὅταν καὶ τολμᾶτε τέτοια καὶ τὰ ἀρνῆσθε καὶ κρύπτετε τὴν διάθεσίν σας;

Εἰς τὴν συνέχειαν καὶ μὲ ἄλλον τρόπον τοὺς ἐλέγχει αὐξάνων τὴν κατηγορίαν του καὶ λέγει ὅτι· «Θὰ ἀποστείλω πρὸς ἐσᾶς προφήτας καὶ σοφοὺς καὶ γραμματεῖς καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἄλλους θὰ φονεύσετε, ἄλλους θὰ σταυρώσετε καὶ ἄλλους θὰ μαστιγώσετε εἰς τὰς συναγωγάς σας». Διὰ νὰ μὴ λέγουν λοιπόν, ὅτι μολονότι ἐσταυρώσαμεν τὸν Κύριον, ἀλλὰ δὲν συμμετείχομεν καὶ εἰς τὸν φόνον τῶν δούλων του, ἐὰν ἐζούσαμεν τότε, νὰ λέγει, καὶ δούλους θὰ σᾶς ἀποστείλω, προφήτας καὶ αὐτούς, καὶ οὔτε αὐτοὺς θὰ λυπηθῆτε. Αὐτὰ δὲ τὰ λέγει, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι δὲν εἶναι καθόλου παράξενον τὸ νὰ σφαγῇ ἀπὸ τοὺς υἱοὺς ἐκείνων, ποὺ εἶναι φονικοὶ καὶ ὕπουλοι καὶ ἔχουν πολὺν δόλον καὶ ξεπερνοῦν τοὺς πατέρας των εἰς τὰ τολμήματα. Ἐκτὸς δὲ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἐλέχθησαν ἀποδεικνύει ὅτι εἶναι καὶ ὑπερβολικὰ κενόδοξοι. Καθ' ὅσον ὅταν λέγουν, «Ἐὰν ἐζούσαμεν κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν πατέρων μας, δὲν θὰ συμμετείχομεν εἰς τὰ ἔργα αὐτῶν», τὰ λέγουν ἀπὸ κενοδοξίαν, δείχνοντες τὴν εὐσέβειάν των μόνον μὲ λόγια, ἐνῷ μὲ τὰ ἔργα των πράττουν τὰ ἀντίθετα. «Φίδια καὶ γεννήματα ἐχιδνῶν», δηλαδή, πονηροί, παιδιὰ πονηρῶν, καὶ πονηρότεροι ἀπ' αὐτοὺς ποὺ σᾶς ἐγέννησαν. Διότι τοὺς ἀποδεικνύει ὅτι διαπράττουν μεγαλύτερα ἐγκλήματα καὶ ὅτι ἐπιχείρησαν τὰ ἴδια μὲ ἐκείνους, ἀλλὰ καὶ πολὺ χειρότερα ἀπὸ ἐκείνους καὶ αὐτὰ τὰ ἐλέγχουν μὲ αὐστηρότητα ὡσὰν νὰ μὴ περιέπεσαν ποτὲ εἰς τὰ ἴδια. Διότι αὐτοὶ προσθέτουν εἰς τὰ ἐγκλήματά των καὶ τὸ τελευταῖον ἀπὸ ὅλα, τὸ ἀποκορύφωμα τῶν κακῶν. Καθ' ὅσον ἐκεῖνοι μὲν ἐφόνευσαν τοὺς δούλους ποὺ ἦλθον εἰς τὸν ἀμπελῶνα ἐνῷ αὐτοὶ καὶ τὸν ἴδιον τὸν Υἱὸν καὶ αὐτοὺς ποὺ τοὺς προσεκάλουν εἰς τὸν γάμον. Αὐτὰ δὲ τὰ λέγει, ἀποχωρίζων αὐτοὺς ἀπὸ τὴν συγγένειαν τοῦ Ἀβραὰμ καὶ ἀποδεικνύει ὅτι δὲν ὠφελοῦνται εἰς τίποτε ἀπὸ τὴν συγγένειάν των αὐτήν, ἐὰν δὲν μιμηθοῦν τὰ ἔργα ἐκείνου.

κέρδος, ἂν μὴ τὰ ἔργα μιμήσωνται. Διὸ καὶ ἐπάγει· «πῶς φύγητε ἀπὸ τῆς κρίσεως τῆς γεέννης», ἐκείνους μιμούμενοι τοὺς τὰ τοιαῦτα τετολμηκότας;

Ἐνταῦθα δὲ αὐτοὺς καὶ τῆς Ἰωάννου κατηγορίας ἀνέμνησε· καὶ γὰρ ἐκεῖνος οὕτως αὐτοὺς ἐκάλεσε· καὶ τῆς μελλούσης ὑπέμνησε κρίσεως. Εἶτα ἐπειδὴ οὐδὲν αὐτοὺς ἐφόβει κρίσις καὶ γέεννα, τῷ μὴ πιστεύειν καὶ τῷ μέλλειν τὸ πρᾶγμα, ἀπὸ τῶν παρόντων αὐτοὺς καταστέλλει, καί φησι· «διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω πρὸς ὑμᾶς προφήτας καὶ γραμματεῖς, καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποκτενεῖτε, καὶ σταυρώσετε, καὶ μαστιγώσετε· ὅπως ἔλθῃ ἐφ' ὑμᾶς πᾶν αἷμα δίκαιον ἐκχυνόμενον ἐπὶ τῆς γῆς, ἀπὸ τοῦ αἵματος Ἄβελ τοῦ δικαίου, ἕως τοῦ αἵματος Ζαχαρίου υἱοῦ Βαραχίου, ὃν ἐφονεύσατε μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἥξει ταῦτα πάντα ἐπὶ τὴν γενεὰν ταύτην».

2. Ὅρα ἐκ πόσων αὐτοὺς ἠσφαλίσατο; Εἶπεν, ὅτι καταγινώσκετε τῶν πατέρων ὑμῶν, δι' ὧν λέγετε, ὅτι οὐκ ἂν ἐκοινωνήσαμεν αὐτοῖς· οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο εἰς τὸ ἐντρέψαι. Εἶπεν, ὅτι καταγινώσκοντες χείρονα πράττετε καὶ ὑμεῖς· καὶ τοῦτο δὲ ἱκανὸν αὐτοὺς καταισχῦναι. Εἶπεν, ὅτι οὐκ ἀτιμωρητὶ ταῦτα ἔσται, καὶ φόβον ἐντεῦθεν αὐτοῖς ἐντίθησιν ἄφατον· ἀνέμνησε γοῦν αὐτοὺς τῆς γεέννης. Εἶτα ἐπειδὴ ἔμελλεν ἐκείνη, ἐπέστησεν αὐτοῖς καὶ παρόντα τὰ δεινά· «ἥξει γὰρ ταῦτα πάντα», φησίν, «ἐπὶ τὴν γενεὰν ταύτην». Προσέθηκε καὶ σφοδρότητα ἄφατον τῇ τιμωρίᾳ, εἰπὼν ὅτι πάντων χαλεπώτερα πείσονται· καὶ οὐδενὶ τούτων ἐγένοντο βελτίους.

Εἰ δὲ λέγοι τις· Καὶ τί δήποτε χαλεπώτερα πάσχουσι

Διὰ τοῦτο καὶ προσθέτει· «Πῶς θ' ἀποφύγετε τὴν κρίσιν τῆς γεέννης», ἀφοῦ μιμεῖσθε ἐκείνους ποὺ ἐπεχείρησαν τέτοια ἔργα;

Ἐδῶ δὲ τοὺς ὑπενθύμισε καὶ τὴν κατηγορίαν τοῦ Ἰωάννου ἐναντίον των, καθ' ὅσον καὶ ἐκεῖνος ἔτσι τοὺς ὠνόμασε, καθὼς ἐπίσης τοὺς ὑπενθύμισε τὴν μέλλουσαν κρίσιν. Ἔπειτα, ἐπειδὴ δὲν τοὺς ἐφόβιζε καθόλου ἡ μέλλουσα κρίσις καὶ ἡ γέεννα, ἐξ αἰτίας τοῦ ὅτι δὲν ἐπίστευον, καὶ δὲν ἔδινον σημασίαν εἰς τὸ πρᾶγμα, τοὺς συγκρατεῖ ἀπὸ γεγονότα τοῦ παρόντος καὶ λέγει· «Διὰ τοῦτο νά, ἀποστέλλω πρὸς ἐσᾶς προφήτας καὶ σοφοὺς καὶ γραμματεῖς καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἄλλους θὰ φονεύσετε, ἄλλους θὰ σταυρώσετε καὶ ἄλλους θὰ μαστιγώσετε, ὥστε νὰ πέσῃ ἐπάνω σας ὅλο τὸ δίκαιον αἷμα ποὺ ἐχύθη ἐπάνω εἰς τὴν γῆν, ἀπὸ τὸ αἷμα τοῦ Ἄβελ τοῦ δικαίου, μέχρι τὸ αἷμα τοῦ Ζαχαρίου τοῦ υἱοῦ τοῦ Βαραχίου, τὸ ὁποῖον ἐφονεύσατε μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου. Ἀλήθεια σᾶς λέγω, θὰ συμβοῦν ὅλα αὐτὰ εἰς τὴν γενεὰν αὐτήν».

2. Βλέπεις μὲ πόσους τρόπους τοὺς προεφύλαξεν; Εἶπεν, ὅτι κατηγορεῖτε τοὺς πατέρας σας μὲ ὅσα λέγετε, ὅτι δὲν θὰ συμμετείχομεν εἰς τὰ ἔργα των· δὲν ἦτο δὲ αὐτὸ μικρὸν διὰ νὰ τοὺς ἀποτρέψῃ. Εἶπεν, ὅτι μολονότι κατηγορεῖτε ἐκείνους, σεῖς ὅμως πράττετε χειρότερα· καὶ αὐτὸ ἦτο ἱκανὸν νὰ τοὺς κάνῃ νὰ ἐντραποῦν. Εἶπεν, ὅτι δὲν θὰ μείνουν αὐτὰ ἀτιμώρητα, καὶ μὲ τοὺς λόγους του αὐτοὺς ἐμβάλλει εἰς αὐτοὺς φόβον ἀπερίγραπτον· τοὺς ὑπενθύμισε δηλαδὴ τὸ πῦρ τῆς γεέννης. Εἰς τὴν συνέχειαν, ἐπειδὴ ἐκείνη θὰ συνέβαινεν εἰς τὸ μέλλον, τοὺς παρουσίασε τὰ δεινὰ ποὺ θὰ συνέβαινον εἰς τὴν παροῦσαν ζωήν· διότι λέγει, «Θὰ ἔλθουν ὅλα αὐτὰ εἰς τὴν γενεὰν αὐτήν». Προσέθεσε δὲ ὑπερβολικὴν σφοδρότητα εἰς τὴν τιμωρίαν, λέγων· ὅτι θὰ πάθουν τὰ χειρότερα ἀπὸ ὅλους, καὶ ὅμως μὲ κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἔγιναν καλύτεροι.

Ἐὰν δὲ ἤθελεν ἐρωτήσει κάποιος· Καὶ διατί τέλος

πάντων;' εἴποιμεν ἄν, ὅτι καὶ πάντων χαλεπώτερα τετολμήκασι, καὶ οὐδενὶ τῶν γεγενημένων ἐσωφρονίσθησαν. Ἢ οὐκ ἤκουσας τοῦ Λάμεχ λέγοντος· «ἐκ Λάμεχ ἐκδεδίκηται ἑβδομηκοντάκις ἑπτά;» τουτέστι, πλειόνων ἐγὼ ἄξιος τιμωριῶν ἢ ὁ Κάιν. Τί δήποτε; Καίτοι οὐκ ἀδελφὸν ἀνεῖλεν· ἀλλ' ὅτι οὐδὲ τῷ παραδείγματι ἐσωφρονίσθη. Καὶ τοῦτο ἔστιν ὅ φησιν ὁ Θεὸς ἀλλαχοῦ· «ἀποδιδοὺς ἁμαρτίας πατέρων ἐπὶ τέκνα ἐπὶ τρίτην καὶ τετάρτην γενεὰν τοῖς μισοῦσί με»· οὐχ ὡς τῶν ἄλλοις τολμηθέντων ἑτέρων διδόντων δίκας, ἀλλ' ὡς τῶν μετὰ πλείονας ἁμαρτόντας καὶ κολασθέντας μὴ γενομένων βελτιόνων, ἀλλὰ τὰ αὐτὰ πεπλημμεληκότων, καὶ ἐκείνων τὰς τιμωρίας ὑποσχεῖν ὄντων δικαίων.

Σκόπει δὲ πῶς εὐκαίρως καὶ τοῦ Ἄβελ ἀνέμνησε, δεικνὺς ὅτι φθόνου καὶ οὗτος ὁ φόνος ἐστί. Τί οὖν ἂν ἔχοιτε εἰπεῖν; Μὴ γὰρ οὐκ ἔγνωτε τί ἔπαθεν ὁ Κάιν; μὴ γὰρ ἐφησύχασε τοῖς γεγενημένοις ὁ Θεός; μὴ γὰρ οὐκ ἀπήτησε τὴν χαλεπωτάτην δίκην; Μὴ γὰρ οὐκ ἠκούσατε ὅσα ἔπαθον οἱ πατέρες ὑμῶν, τοὺς προφήτας ἀνελόντες; οὐ κολάσεσι καὶ τιμωρίαις μυρίαις ἐξεδόθησαν; Πῶς οὖν οὐκ ἐγένεσθε βελτίους; Καὶ τί λέγω τὰς κολάσεις τῶν πατέρων ὑμῶν, καὶ ἅπερ ἔπαθον; αὐτὸς σὺ ὁ καταψηφισάμενος τῶν πατέρων, πῶς χεῖρω ποιεῖς; Καὶ γὰρ καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ ἀπεφήνασθε, ὅτι κακοὺς κακῶς ἀπολέσει. Τίνα οὖν λοιπὸν ἕξετε συγγνώμην, μετὰ τοιαύτην ψῆφον τοιαῦτα τολμῶντες;

Ἀλλὰ τίς ἐστιν ὁ Ζαχαρίας οὗτος; Οἱ μὲν τὸν Ἰωάννου πατέρα φασίν, οἱ δὲ τὸν προφήτην, οἱ δὲ ἕτερόν τινα διώ-

2. Γεν. 4, 24.
3. Ἐξ. 20, 5.
4. Ματθ. 21, 41.
5. Δηλαδὴ τοῦ Προδρόμου.

πάντων ὑποφέρουν χειρότερα ἀπὸ ὅλους;', θὰ ἠμπορούσαμεν νὰ εἰπῶμεν, ἐπειδὴ διέπραξαν καὶ χειρότερα ἀπὸ ὅλους καὶ δὲν ἐσωφρονίσθησαν μὲ κανένα ἀπὸ ὅσα ἔγιναν. Ἢ δὲν ἤκουσες τὸν Λάμεχ ποὺ λέγει· «ὅτι ὁ Λάμεχ ἔχει τιμωρηθῆ ἑβδομήντα φορὲς ἑπτά»[2]· δηλαδὴ ἐγὼ εἶμαι ἄξιος περισσοτέρων τιμωριῶν παρὰ ὁ Κάϊν. Διατί τέλος πάντων; Βέβαια δὲν ἐφόνευσε τὸν ἀδελφόν του, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἐσωφρονίσθη μὲ τὸ παράδειγμα ἐκείνου. Αὐτὸ σημαίνουν τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ ποὺ λέγει εἰς ἄλλην περίπτωσιν· «Ἐγὼ ποὺ τιμωρῶ τὰ τέκνα, ἐξ αἰτίας τῶν πατέρων των, μέχρι τὴν τρίτην καὶ τετάρτην γενεὰν ἐκείνων ποὺ μὲ μισοῦν»[3]. Δὲν σημαίνει αὐτὸ ὅτι τιμωροῦνται ἄλλοι δι' ἐγκλήματα ποὺ διέπραξαν ἄλλοι, ἀλλ' ὅτι μολονότι ὑπάρχουν τόσα πολλὰ παραδείγματα ἄλλων ποὺ ἡμάρτησαν καὶ ἐτιμωρήθησαν, παρὰ ταῦτα δὲν ἔγιναν καλύτεροι, ἀλλὰ διέπραξαν τὰ ἴδια πλημμελήματα καὶ ἦτο δίκαιον νὰ ὑποστοῦν τὰς ἰδίας τιμωρίας μὲ ἐκείνους.

Σκέψου δὲ πῶς εἰς τὴν κατάλληλον στιγμὴν ὑπενθύμισε καὶ τὸν Ἄβελ, δείξας ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ φόνος ἦτο ἀποτέλεσμα φθόνου. Τί θὰ ἠμπορούσατε λοιπὸν νὰ εἰπῆτε; Μήπως δὲν γνωρίζετε τί ἔπαθεν ὁ Κάϊν; μήπως ὁ Θεὸς ἔδειξεν ἀδιαφορίαν δι' ὅσα συνέβησαν; μήπως δὲν ἐπέβαλε τὴν πιὸ φοβερὰν τιμωρίαν; Μήπως δὲν ἠκούσατε ὅσα ἔπαθον οἱ πατέρες σας, ποὺ ἐφόνευσαν τοὺς προφήτας; δὲν παρεδόθησαν εἰς ἀπείρους κολάσεις καὶ τιμωρίας; Πῶς λοιπὸν δὲν ἐγίνατε καλύτεροι; Καὶ διατί ἀναφέρω τὰς τιμωρίας τῶν πατέρων σας καὶ ὅλα ὅσα ἔπαθον; σὺ ὁ ἴδιος, ποὺ καταδικάζεις τοὺς πατέρας σου, διατί πράττεις χειρότερα; Καθ' ὅσον καὶ σεῖς οἱ ἴδιοι ἐξεφράσατε τὴν γνώμην, ὅτι ὁ Θεὸς «θὰ τιμωρήση πολὺ αὐστηρὰ τοὺς κακούς»[4]. Ποίαν λοιπὸν συγχώρησιν θὰ λάβετε, ἀφοῦ διαπράττετε τέτοια ἔργα μετὰ ἀπὸ τέτοιαν γνώμην σας;

Ἀλλὰ ποῖος εἶναι αὐτὸς ὁ Ζαχαρίας; Ἄλλοι μὲν λέγουν ὅτι εἶναι ὁ πατέρας τοῦ Ἰωάννου[5], ἄλλοι δὲ ὅτι εἶναι

νυμον ἱερέα, ὃν καὶ Ἰωδάε φησὶν ἡ Γραφή. Σὺ δὲ ἐκεῖνο σκόπει, ὅτι τὸ τόλμημα διπλοῦν ἦν. Οὐ γὰρ ἁγίους ἀνῄρουν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν ἁγίῳ τόπῳ. Ταῦτα δὲ λέγων, οὐκ ἐκείνους ἐφόβει μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς μαθητὰς παρεμυθεῖτο, δεικνὺς ὅτι καὶ οἱ δίκαιοι οἱ πρὸ αὐτῶν ταῦτα ἔπαθον. Τούτους δὲ ἐφόβει, προλέγων ὅτι ὥσπερ ἐκεῖνοι δίκην ἔδοσαν, οὕτω καὶ οὗτοι τὰ ἔσχατα πείσονται. Διὰ τοῦτο αὐτοὺς καὶ προφήτας καὶ σοφοὺς καὶ γραμματεῖς καλεῖ, καὶ ἐντεῦθεν πάλιν πᾶσαν ἀπολογίαν αὐτῶν ἀναιρῶν. Οὐ γὰρ ἔχετε εἰπεῖν, φησίν, ὅτι ἀπὸ ἐθνῶν ἀπέστειλας καὶ διὰ τοῦτο ἐσκανδαλίσθημεν, ἀλλὰ τὸ φονικοὺς εἶναι καὶ διψᾶν αἱμάτων εἰς τοῦτο ἦγε. Διὸ καὶ προεῖπεν, ὅτι διὰ τοῦτο προφήτας καὶ γραμματεῖς ἀποστέλλω. Τοῦτο καὶ οἱ προφῆται πάντες ἐνεκάλουν αὐτοῖς, «αἵματα ἐφ' αἵμασι μίσγουσι», λέγοντες, καὶ ὅτι ἄνδρες αἱμάτων εἰσί. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ αἷμα αὐτῷ ἐκέλευσε προσφέρεσθαι, δεικνὺς ὅτι εἰ ἐπὶ ἀλόγου οὕτω τίμιον, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ ἀνθρώπου. Ὃ καὶ τῷ Νῶε λέγει· «ἐκδικήσω πᾶν αἷμα ἐκχυνόμενον». Καὶ μυρία ἕτερα τοιαῦτά ἐστιν εὑρεῖν ὑπὲρ τοῦ μὴ φονεύειν αὐτοὺς διατατιόμενον· διὸ οὐδὲ πνικτὸν ἐσθίειν ἐκέλευσεν. Ὢ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας, ὅτι καὶ προειδὼς οὐδὲν κερδανοῦντας, τὰ αὐτοῦ ὅμως ἐποίει. Πέμπω γάρ, φησί, καὶ ταῦτα εἰδὼς σφαγησομένους. Ὥστε κἀντεῦθεν ἠλέγχοντο εἰκῇ λέγοντες, «οὐκ ἂν ἦμεν κοινωνοὶ τῶν πατέρων». Καὶ γὰρ καὶ οὗτοι προφήτας καὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς ἀνεῖλον, καὶ οὔτε τὸν τόπον αὐτὸν ᾐδέσθησαν, οὔτε τὸ ἀξίωμα τῶν προσώπων. Οὐδὲ

---

6. Ὠσ. 4, 2.
7. Γεν. 9, 6.

ὁ προφήτης, καὶ ἄλλοι ὅτι εἶναι κάποιος ἄλλος μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα ἱερεύς, τὸν ὁποῖον ἡ Γραφὴ ὀνομάζει καὶ Ἰωδάε. Σὺ ὅμως νὰ σκέπτεσαι ἐκεῖνο, ὅτι ἦτο διπλοῦν τὸ διαπραχθὲν ἔγκλημα. Διότι δὲν ἐφόνευον μόνον ἁγίους, ἀλλὰ καὶ εἰς τόπον ἅγιον. Λέγων δὲ αὐτὸ δὲν ἐφόβιζε μόνον ἐκείνους, ἀλλὰ παρηγόρει καὶ τοὺς μαθητάς του, δεικνύων ὅτι καὶ οἱ πρὶν ἀπὸ αὐτοὺς δίκαιοι τὰ ἴδια ἔπαθον. Αὐτοὺς δὲ τοὺς ἐφόβιζε προλέγων, ὅτι, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι ἐτιμωρήθησαν, ἔτσι καὶ αὐτοὶ θὰ ὑποστοῦν τὰς πιὸ φοβερὰς τιμωρίας. Διὰ τοῦτο ὀνομάζει τοὺς μαθητάς του καὶ προφήτας καὶ σοφοὺς καὶ γραμματεῖς καὶ ἔτσι ἀφαιρεῖ καὶ πάλιν ἀπὸ τοὺς Φαρισαίους κάθε δικαιολογίαν. Διότι, λέγει, δὲν ἠμπορεῖτε νὰ εἰπῆτε, ὅτι μᾶς ἀπέστειλες ἐθνικοὺς διδασκάλους καὶ διὰ τοῦτο ἐσκανδαλίσθημεν, ἀλλὰ τοῦτο συνέβαινεν ἐπειδὴ ἦσαν φονιάδες καὶ ἐδιψοῦσαν διὰ αἷμα. Διὰ τοῦτο καὶ προεῖπεν, «ὅτι διὰ τοῦτο θὰ ἀποστείλω προφήτας καὶ γραμματεῖς». Διὰ τοῦτο καὶ ὅλοι οἱ προφῆται τοὺς κατηγόρουν, λέγοντες· «Ἀναμιγνύουν αἵματα μὲ αἵματα»[6] καὶ ὅτι εἶναι ἄνδρες ποὺ τοὺς ἀρέσουν τὰ αἵματα. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς διέταξε τὸ αἷμα νὰ προσφέρεται εἰς αὐτόν, δεικνύων ὅτι, ἐὰν αὐτὸ ἀξίζῃ νὰ γίνεται διὰ τὰ ἄλογα ζῷα πολὺ περισσότερον διὰ τὸν ἄνθρωπον, πρᾶγμα ποὺ λέγει καὶ εἰς τὸν Νῶε· «Θὰ ἐκδικηθῶ κάθε αἷμα ποὺ χύνεται»[7]. Καὶ ἄλλα παρόμοια ἄπειρα τὸν ἀριθμὸν εἶναι δυνατὸν νὰ εὕρωμεν, ποὺ παραγγέλλουν αὐτοὺς νὰ μὴ φονεύουν· διὰ τοῦτο διέταξεν οὔτε καὶ νὰ τρώγουν κρέας πνιγμένου ζώου. Ὢ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ, διότι ἂν καὶ προεγνώριζεν, ὅτι δὲν θὰ εἶχον κανένα κέρδος, ὅμως ἔκανεν ὅτι ἐξηρτᾶτο ἀπὸ αὐτόν. Διότι, λέγει, τοὺς ἀποστέλλω, καὶ αὐτὸ ἂν καὶ γνωρίζω ὅτι θὰ σφαγοῦν. Ὥστε καὶ ἀπὸ αὐτὸ ἐγίνετο φανερόν, ὅτι ἀσυλόγιστα ἔλεγον, «δὲν θὰ συμμετείχομεν εἰς τὰ ἔργα τῶν πατέρων μας». Καθ' ὅσον καὶ αὐτοὶ ἐφόνευσαν προφήτας εἰς τὰς συναγωγὰς καὶ οὔτε τὸν ἴδιον ἱερὸν χῶρον ἐσεβάσθησαν, οὔτε τὸ ἀξίωμα τῶν προσώπων. Διότι δὲν

γὰρ ἁπλῶς τοὺς τυχόντας ἀνεῖλον, ἀλλὰ προφήτας καὶ σοφούς, ὥστε μηδὲν αὐτοῖς ἐγκαλεῖν. Τούτους δέ, τοὺς ἀποστόλους φησὶ καὶ τοὺς μετ' ἐκείνους, καὶ γὰρ πολλοὶ προεφήτευον.

Εἶτα βουλόμενος αὐξῆσαι τὸν φόβον, φησίν· «ἀμήν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἥξει ταῦτα πάντα ἐπὶ τὴν γενεὰν ταύτην»· τουτέστιν, εἰς κεφαλὰς ὑμῶν πάντα τρέψω, καὶ σφοδρὰν ποιήσομαι τὴν ἄμυναν. Ὁ γὰρ πολλοὺς ἡμαρτηκότας εἰδὼς καὶ μὴ σωφρονισθείς, ἀλλὰ καὶ τὰ αὐτὰ πάλιν καὶ αὐτὸς ἁμαρτών, καὶ οὐ τὰ αὐτὰ μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῷ χαλεπώτερα, χαλεπωτέραν ἐκείνων πολλῷ δίκαιος ἂν εἴη δοῦναι δίκην. Ὥσπερ γάρ, εἰ ἐβουλήθη, μεγάλα ἂν ἐκέρδανε τοῖς ἑτέρων παραδείγμασι γενόμενος βελτίων, οὕτως, ἐπειδὴ ἀδιόρθωτος ἔμεινε, μείζονός ἐστι τιμωρίας ὑπεύθυνος, ἅτε πλείονος νουθεσίας τῆς διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἡμαρτηκότων καὶ κολασθέντων ἀπολελαυκώς, καὶ οὐδὲν καρπωσάμενος.

3. Εἶτα πρὸς τὴν πόλιν ἀποστρέφει τὸν λόγον, καὶ ταύτῃ παιδεῦσαι βουλόμενος τοὺς ἀκούοντας, καί φησιν· «Ἱερουσαλήμ, Ἱερουσαλὴμ». Τί βούλεται ὁ διπλασιασμός; Ἐλεοῦντος αὐτὴν καὶ ταλανίζοντος τοῦτο τὸ σχῆμα, καὶ σφόδρα φιλοῦντος. Ὥσπερ γὰρ πρὸς ἐρωμένην, φιληθεῖσαν μὲν διαπαντός, καταφρονήσασαν δὲ τοῦ ἐραστοῦ, καὶ διὰ τοῦτο κολάζεσθαι μέλλουσαν, ἀπολογεῖται λοιπὸν μέλλων ἐπάγειν τὴν κόλασιν. Ὃ καὶ ἐν τοῖς προφήταις ποιεῖ λέγων· «εἶπον, ἀνάστρεψον πρός με, καὶ οὐκ ἀνέστρεψεν». Εἶτα καλέσας αὐτήν, λέγει καὶ τὰς μιαιφονίας αὐτῆς· «ἡ ἀποκτέννουσα τοὺς προφήτας καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτήν, ποσάκις ἠθέλησα συναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, καὶ οὐκ ἠθελήσατε;» καὶ ταύτῃ ὑπὲρ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀπολογούμενος, ὅτι οὐδὲ τούτοις με ἀπέστρεψας, οὐδὲ ἀπέστησας

---

8. Ἱερ. 3, 7.

ἐφόνευσαν τυχαίους ἀνθρώπους, ἀλλὰ προφήτας καὶ σοφούς, ὥστε νὰ μὴ ἠμποροῦν νὰ κατηγοροῦν αὐτούς. Προφήτας δὲ ὀνομάζει τοὺς ἀποστόλους καὶ τοὺς μετέπειτα μαθητάς, καθ' ὅσον πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς προεφήτευον.

Ἔπειτα, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ αὐξήσῃ τὸν φόβον των, λέγει «Ἀλήθεια σᾶς λέγω, ὅλα αὐτὰ θὰ συμβοῦν εἰς τὴν γενεὰν αὐτήν», δηλαδὴ θὰ τὰ ρίξω ὅλα εἰς τὰς κεφαλάς σας καὶ θὰ εἶναι πολὺ μεγάλη ἡ τιμωρία ποὺ θὰ ἐπιβάλλω. Διότι αὐτὸς ποὺ ἐγνώρισε πολλοὺς ποὺ ἡμάρτησαν καὶ δὲν ἐσωφρονίσθη, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος πάλιν ἔπεσεν εἰς τὰ ἴδια ἁμαρτήματα, καὶ ὄχι εἰς αὐτὰ μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς πολὺ φοβερότερα, δίκαιον θὰ ἦτο νὰ ὑποστῇ πολὺ πιὸ φοβερὰν τιμωρίαν. Διότι ὅπως, ἐὰν ἤθελε, θὰ εἶχε μεγάλα κέρδη ἐὰν θὰ ἐγίνετο καλύτερος μὲ τὰ παραδείγματα τῶν ἄλλων, ἔτσι, ἐπειδὴ ἔμενεν ἀδιόρθωτος, εἶναι ὑπεύθυνος μεγαλυτέρας τιμωρίας, διότι ἂν καὶ ἀπήλαυσε περισσοτέρας νουθεσίας δι' ἐκείνων ποὺ παλαιότερον ἡμάρτησαν καὶ ἐτιμωρήθησαν, αὐτὸς δὲν ὠφελήθη εἰς τίποτε.

3. Ἀκολούθως στρέφει τὸν λόγον πρὸς τὴν πόλιν, θέλων μὲ αὐτὸ νὰ διδάξῃ τοὺς ἀκροατάς του, καὶ λέγει· «Ἱερουσαλήμ, Ἱερουσαλήμ». Τί χρειάζεται ἡ διπλῆ ἐκφώνησις; Αὐτὸ εἶναι τρόπος ἐκφράσεως αὐτοῦ ποὺ ἐλεεῖ καὶ ταλανίζει τὴν πόλιν καὶ ἀγαπᾷ ὑπερβολικὰ αὐτήν. Διότι ὠσὰν ἀκριβῶς πρὸς μίαν ἐρωμένην, ποὺ ἠγαπήθη μὲν εἰς μεγάλον βαθμὸν ἀπὸ τὸν ἐραστήν της, ἀλλ' ὅμως κατεφρόνησεν αὐτὸν καὶ διὰ τοῦτο πρόκειται νὰ τιμωρηθῇ, ἀπολογεῖτε πλέον, διότι πρόκειται νὰ τὴν τιμωρήσῃ, πρᾶγμα ποὺ τὸ κάνει καὶ διὰ τῶν προφητῶν λέγων· «Εἶπα γύρισε πρὸς ἐμένα, καὶ δὲν ἐπέστρεψεν»[8]. Ἔπειτα, ἀφοῦ ἀνέφερε τὸ ὄνομα αὐτῆς, ἀναφέρει καὶ τὰς μιαιφονίας αὐτῆς· «Ἡ ὁποία φονεύει τοὺς προφήτας καὶ λιθοβολεῖ τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς ἐσένα. Πόσες φορὲς ἠθέλησα νὰ συγκεντρώσω τὰ παιδιά σου, καὶ δὲν τὸ ἠθελήσατε;»· καὶ μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ἀπολογεῖται διὰ τοὺς ἰδικούς του, ὅτι δηλαδὴ οὔτε μὲ αὐ-

τῆς περὶ σὲ πολλῆς εὐνοίας, ἀλλ' ἠθέλησα καὶ οὕτω, καὶ οὐχ ἅπαξ καὶ δίς, ἀλλὰ πολλάκις σε ἐπισπάσασθαι. «Ποσάκις» γάρ, φησίν, «ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα ὑμῶν, ὥσπερ ὄρνις τὰ νοσία ἑαυτῆς, καὶ οὐκ ἠθελήσατε;». Τοῦτο δὲ λέγει, δηλῶν ὅτι ἀεὶ ἑαυτοὺς ἐσκόρπιζον διὰ τῶν ἁμαρτημάτων. Καὶ τὸ φιλόστοργον ἀπὸ τῆς εἰκόνος ἐνδείκνυται· καὶ γὰρ θερμὸν τὸ ζῶον περὶ τὰ ἔκγονα. Καὶ πανταχοῦ δὲ τῶν προφητῶν ἡ εἰκὼν αὕτη τῶν πτερύγων, καὶ ἐν τῇ ᾠδῇ Μωϋσέως καὶ ἐν τοῖς ψαλμοῖς, τὴν πολλὴν σκέπην καὶ πρόνοιαν ἐνδεικνυμένη.

Ἀλλ' οὐκ ἠθελήσατε, φησίν. «Ἰδοὺ ἀφίεται ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος», γυμνὸς τῆς παρ' ἐμοῦ βοηθείας. Ἄρα αὐτὸς ἦν ὁ καὶ ἔμπροσθεν αὐτῶν προϊστάμενος, καὶ συνέχων καὶ διακρατῶν· ἄρα αὐτὸς αὐτούς ἐστιν ὁ κολάζων ἀεί. Καὶ τίθησι τιμωρίαν, ἣν ἀεὶ ἐδεδοίκεισαν μεθ' ὑπερβολῆς· αὕτη γὰρ πᾶσαν αὐτῶν τὴν ἀνατροπὴν τῆς πολιτείας ἐδήλου. «Λέγω γὰρ ὑμῖν, οὐ μή με ἴδητε ἀπάρτι, ἕως ἂν εἴπητε, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου». Καὶ τοῦτο ἐραστοῦ τὸ ῥῆμα σφοδροῦ, σφόδρα αὐτοὺς καὶ ἀπὸ τῶν μελλόντων ἐπισπωμένον, οὐκ ἀπὸ τῶν παρελθόντων μόνον ἐντρέποντος· τὴν γὰρ μέλλουσαν ἡμέραν τῆς δευτέρας παρουσίας ἐνταῦθα λέγει.

Τί οὖν; οὐκ εἶδον αὐτὸν ἔκτοτε; Ἀλλ' οὐχὶ τὴν ὥραν ἐκείνην δηλοῖ λέγων, ἀπάρτι, ἀλλὰ τὸν καιρὸν τὸν μέχρι τοῦ σταυροῦ. Ἐπειδὴ γὰρ ἀεὶ αὐτοὶ τοῦτο ἐνεκάλουν, ὅτι ἀντίθεός τίς ἐστι καὶ ἐχθρὸς τῷ Θεῷ, ἀπὸ τούτου αὐτοὺς προτρέπει ἀγαπᾶν αὐτόν, τῷ συμφωνοῦντα ἑαυτὸν δεικνύναι

τὰς τὰς ἐνεργείας σου μὲ ἔκανες νὰ φύγω ἀπὸ κοντά σου, οὔτε ἐστερήθης τῆς πολλῆς εὐνοίας μου πρὸς ἐσένα, ἀλλ' ἠθέλησα καὶ ἔτσι, ὄχι μίαν καὶ δύο, ἀλλὰ πολλὲς φορές, νὰ σὲ ὁδηγήσω κοντά μου. Διότι, λέγει, «Πόσες φορὲς ἠθέλησα νὰ συγκεντρώσω τὰ παιδιά σου, ὅπως ἀκριβῶς ἡ ὄρνιθα τὰ πουλάκια της, καὶ δὲν τὸ ἠθελήσατε;». Αὐτὸ δὲ τὸ λέγει διὰ νὰ δείξῃ ὅτι, πάντοτε ἀπεμάκρυνον τοὺς ἑαυτούς των ἀπὸ κοντά του μὲ τὰ ἁμαρτήματά των. Καὶ τὴν φιλοστοργίαν του μὲ τὴν εἰκόνα δείχνει, καθ' ὅσον αὐτὸ τὸ πτηνὸν δείχνει πολλὴν στοργὴν πρὸς τὰ παιδιά του. Καὶ παντοῦ εἰς τοὺς προφήτας συναντᾶται αὐτὴ ἡ εἰκὼν τῶν πτερύγων, καὶ εἰς τὴν ᾠδὴν τοῦ Μωϋσέως καὶ εἰς τοὺς Ψαλμούς, δεικνύουσα τὴν μεγάλην προστασίαν καὶ πρόνοιαν.

Ἀλλά, λέγει, δὲν ἠθελήσατε. «Νά, ἐγκαταλείπεται ἔρημος ἡ οἰκία σας», γυμνὴ ἀπὸ τὴν βοήθειάν μου. Ἄρα αὐτὸς ἦτο ἐκεῖνος ποὺ ἐβάδιζε μπροστὰ ἀπὸ αὐτοὺς καὶ τοὺς συνεκράτει καὶ τοὺς ἐπροστάτευεν· ἄρα αὐτὸς εἶναι ποὺ τιμωρεῖ αὐτοὺς πάντοτε. Καὶ προβάλλει τιμωρίαν, τὴν ὁποίαν πάντοτε ἐφοβοῦντο ὑπερβολικά· διότι αὐτὴ ἡ τιμωρία ἐφανέρωνεν ὁλόκληρον τὴν ἀνατροπὴν τῆς ὅλης ζωῆς των. «Διότι σᾶς λέγω, ὅτι ἀπὸ τώρα καὶ εἰς τὸ ἑξῆς δὲν θὰ μὲ ἰδῆτε, μέχρις ὅτου εἰπῆτε, εὐλογημένος ἂς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἔρχεται ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου». Καὶ αὐτὸς εἶναι λόγος ἐραστοῦ ποὺ ἀγαπᾷ ὑπερβολικά, ποὺ τοὺς ἀποσπᾷ εἰς ὑπερβολικὸν βαθμὸν καὶ ἀπὸ τὰς μελλοντικὰς τιμωρίας, καὶ δὲν τοὺς κάνει νὰ νοιώσουν ἐντροπὴν μόνον διὰ τὰ ὅσα συνέβησαν κατὰ τὸ παρελθόν· διότι ἐδῶ ἐννοεῖ τὴν μέλλουσαν ἡμέραν τῆς δευτέρας παρουσίας του.

Τί λοιπόν; δὲν τὸν εἶδον αὐτὸν ἀπὸ τότε; Ἀλλὰ λέγων, «ἀπάρτι», δὲν ἐννοεῖ τὴν ὥραν ἐκείνην, ἀλλὰ τὸν χρόνον ποὺ ἐμεσολάβησε μέχρι τὸν σταυρικὸν θάνατόν του. Διότι, ἐπειδὴ αὐτοὶ πάντοτε αὐτὴν τὴν κατηγορίαν προέβαλλον, ὅτι εἶναι κάποιος ἀντίθετος καὶ ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ αὐτὸ τοὺς προτρέπει νὰ τὸν ἀγαποῦν, ἀπὸ τὸ ὅτι εἶναι

τῷ Πατρὶ καὶ δείκνυσιν αὐτὸν ὄντα τὸν ἐν τοῖς προφήταις. Διὸ καὶ τοῖς αὐτοῖς κέχρηται ῥήμασιν, οἷσπερ καὶ ὁ προφήτης. Διὰ δὲ τούτων καὶ τὴν ἀνάστασιν ᾐνίξατο καὶ τὴν δευτέραν παρουσίαν, καὶ ἐδήλωσε καὶ τοῖς σφόδρα ἀπιστοῦσιν, ὅτι τότε πάντως αὐτὸν προσκυνήσουσι. Καὶ πῶς τοῦτο ἐδήλωσε; Πολλὰ εἰπὼν πρότερον ἐσόμενα· ὅτι ἀποστελεῖ προφήτας· ὅτι ἀναιρήσουσιν αὐτούς· ὅτι ἐν ταῖς συναγωγαῖς· ὅτι πείσονται τὰ ἔσχατα αὐτοί· ὅτι ἐρημωθήσεται ὁ οἶκος· ὅτι ὑποστήσονται πάντων χαλεπώτερα, καὶ οἷα μηδέποτε πρότερον. Ταῦτα γὰρ πάντα καὶ τοῖς σφόδρα ἀνοήτοις καὶ φιλονείκοις ἱκανὰ ἦν παρέξειν καὶ ἐκείνου τοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ ἐσομένου ἀπόδειξιν.

Ἐρήσομαι γὰρ αὐτούς· ἀπέστειλε προφήτας καὶ σοφούς; ἀνεῖλον αὐτοὺς ἐν ταῖς συναγωγαῖς; ἀφέθη ὁ οἶκος αὐτῶν ἔρημος; ἦλθε πάντα ἐπὶ τὴν γενεὰν ἐκείνην τὰ τῆς τιμωρίας; Εὔδηλον ὅτι, καὶ οὐδεὶς ἀντερεῖ. Ὥσπερ οὖν ταῦτα πάντα ἐξέβη, οὕτω κἀκεῖνα ἐκβήσεται, καὶ πάντως ὑποκύψουσι τότε. Ἀλλ' οὐδὲν ὄφελος ἐντεῦθεν εἰς ἀπολογίαν αὐτοῖς, ὥσπερ οὖν οὐδὲ τοῖς πολιτείας ἕνεκεν μετανοοῦσι τότε. Διόπερ ἕως ἐστὶ καιρός, πράττωμεν τὰ ἀγαθά. Ὥσπερ γὰρ ἐκείνοις τῆς γνώσεως λοιπὸν ὄφελος οὐδέν, οὕτως οὐδὲ ἡμῖν αὐτοῖς τῆς ἐπὶ τῇ πονηρίᾳ μετανοίας. Οὔτε γὰρ κυβερνήτῃ, τῆς θαλάσσης ὑπερενεχθείσης τοῦ σκάφους παρὰ τὴν αὐτοῦ ῥαθυμίαν, οὐκ ἰατρῷ, τοῦ κάμνοντος ἀπελθόντος, ἔσται τι πλέον, ἀλλ' ἕκαστον τούτων πρὸ τοῦ τέλους πάντα χρὴ μηχανᾶσθαι καὶ πραγματεύεσθαι, ὥστε μηδενὶ κιν-

σύμφωνος μὲ τὸν Πατέρα, καὶ δείχνει ὅτι αὐτὸς ἦτο ποὺ ὡμίλει διὰ τῶν προφητῶν. Διὰ τοῦτο χρησιμοποιεῖ καὶ τὰ ἴδια λόγια τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποίει καὶ ὁ προφήτης. Μὲ αὐτὰ τὰ λόγια δὲ ὑπηνίχθη καὶ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν δευτέραν παρουσίαν, καὶ ἐδήλωσεν εἰς τοὺς πάρα πολὺ ἀπιστοῦντας, ὅτι τότε ὁπωσδήποτε θὰ τὸν προσκυνήσουν. Καὶ πῶς τὸ ἐδήλωσεν αὐτό; Μὲ τὸ ὅτι προεῖπε πολλὰ ποὺ θὰ συμβοῦν. Ὅτι δηλαδὴ θ' ἀποστείλῃ προφήτας, ὅτι θὰ τοὺς φονεύσουν, καὶ ὅτι θὰ τοὺς φονεύσουν μέσα εἰς τὰς συναγωγάς, ὅτι θὰ πάθουν τὰ πιὸ φοβερὰ πράγματα, ὅτι θὰ ἐρημωθῇ ὁ οἶκος των, ὅτι θὰ ὑποστοῦν τὰ χειρότερα ἀπὸ ὅλους καὶ τέτοια ποὺ οὐδέποτε προηγουμένως ἔπαθον. Ὅλα αὐτὰ λοιπὸν ἦσαν ἱκανὰ ν' ἀποδείξουν καὶ εἰς τοὺς πάρα πολὺ ἀνοήτους καὶ φειλονίκους καὶ ἐκεῖνα ποὺ θὰ συμβοῦν κατὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν του.

Θὰ τοὺς ἐρωτήσωμεν λοιπόν. Ἀπέστειλε προφήτας καὶ σοφούς; τοὺς ἐφόνευσαν μέσα εἰς τὰς συναγωγάς; ἐρημώθη ὁ οἶκος των; συνέβησαν ὅλαι ἐκεῖναι αἱ τιμωρίαι κατὰ τὴν γενεὰν ἐκείνην; Εἶναι φανερὸν ὅτι συνέβησαν καὶ ὅτι κανεὶς δὲν θὰ φέρῃ ἀντίρρησιν. Ὅπως λοιπὸν συνέβησαν ὅλα αὐτά, ἔτσι θὰ συμβοῦν καὶ ἐκεῖνα καὶ ὁπωσδήποτε θὰ ὑποκύψουν τότε καὶ αὐτοί. Ἀλλ' ὅμως ἀπὸ τὴν ὑποταγήν των αὐτὴν δὲν θὰ ἔχουν κανένα ὄφελος πρὸς ἀπολογίαν, ὅπως ἀκριβῶς βέβαια δὲν θὰ ὑπάρξῃ ὄφελος οὔτε εἰς ἐκείνους ποὺ θὰ μετανοοῦν τότε διὰ τὴν ζωήν των. Διὰ τοῦτο ὅσον εἶναι καιρός, ἂς πράττωμεν καλὰ ἔργα. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι δὲν ὠφελοῦνται εἰς τίποτε πλέον ἀπὸ τὸ νὰ τὸν γνωρίσουν τότε, ἔτσι οὔτε καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι, ἐὰν μετανοήσωμεν τότε διὰ τὴν πονηρίαν μας. Διότι οὔτε εἰς τὸν κυβερνήτην τοῦ πλοίου δὲν μένει τίποτε πλέον, ὅταν ἡ θάλασσα καταβυθίσῃ τὸ πλοῖον του ἐξ αἰτίας τῆς ὀκνηρίας του, οὔτε εἰς τὸν ἰατρόν, ὅταν ἀποθάνῃ ὁ ἀσθενής, ἀλλὰ καθένας ἀπὸ αὐτοὺς πρέπει πρὶν ἀπὸ τὸ τέλος νὰ σκέπτεται τὰ πάντα καὶ νὰ ἐνεργῇ καταλλήλως, ὥστε

δύνῳ περιπεσεῖν, μηδὲ αἰσχύνῃ· μετὰ δὲ ταῦτα πάντα ἀνόνητα.

Καὶ ἡμεῖς τοίνυν ἕως ἂν ὦμεν ἐν τῇ νόσῳ καὶ ἰατροὺς παρακαλῶμεν καὶ χρήματα ἀναλίσκωμεν καὶ σπουδὴν διηνεκῆ εἰσφέρωμεν, ἵνα ἀναστάντες ἀπὸ τῆς κακίας, ὑγιεῖς ἐντεῦθεν ἀπέλθωμεν. Καὶ ὅσην περὶ τοὺς δούλους τοὺς ἡμετέρους ποιούμεθα πρόνοιαν, ὅταν αὐτῶν τὰ σώματα κάμνῃ, τοσαύτην περὶ ἡμᾶς αὐτοὺς ἐπιδειξώμεθα, τῆς ψυχῆς ἡμῶν νοσούσης. Καίτοι τῶν οἰκετῶν ἡμεῖς ἐγγύτεροι ἑαυτοῖς, καὶ τῶν σωμάτων τῶν ἐκείνων αἱ ψυχαὶ ἀναγκαιότεραι, ἀλλ' ὅμως ἀγαπητόν, κἂν τὴν ἴσην γοῦν σπουδὴν εἰσενέγκωμεν. Ἂν γὰρ μὴ νῦν τοῦτο πράξωμεν, ἀπελθόντας λοιπὸν οὐδὲν ἔνι καρπώσασθαι εἰς ἀπολογίας λόγον.

4. Καὶ τίς οὕτως ἄθλιος, φησίν, ὡς μηδὲ τοσαύτην ἐπιδείκνυσθαι πρόνοιαν; Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ θαυμαστόν, ὅτι οὕτως ἐσμὲν ἄτιμοι παρ' ἡμῖν αὐτοῖς, ὡς καὶ τῶν οἰκετῶν μᾶλλον ἑαυτῶν καταφρονεῖν. Τῶν μὲν γὰρ οἰκετῶν πυρεττόντων, καὶ ἰατροὺς καλοῦμεν καὶ οἰκίαν ἀφορίζομεν, καὶ τοῖς νόμοις πείθεσθαι τῆς τέχνης ἐκείνης καταναγκάζομεν· καὶ ἀμελουμένων τούτων, χαλεποί τε αὐτοῖς γινόμεθα καὶ φύλακας παρακαθιστῶμεν, τοὺς οὐδὲ βουλομένοις αὐτοῖς τὴν οἰκείαν πληροῦν ἐπιθυμίαν ἐπιτρέποντας· κἂν εἴπωσιν οἱ ἐπιμελόμενοι τούτων, φάρμακα δεῖν πολλῆς κατασκευασθῆναι τιμῆς, εἴκομεν· κἂν ὁτιοῦν ἐπιτάξωσι, πειθόμεθα, καὶ μισθοὺς αὐτοῖς τῶν προσταγμάτων τούτων τελοῦμεν. Ὅταν δὲ ἡμεῖς κάμνωμεν - μᾶλλον δὲ οὐκ ἔστιν ὅτε οὐ κάμνομεν - οὐδὲ ἰατρὸν εἰσάγομεν, οὐ χρήματα ἀναλίσκομεν, ἀλλ' ὥσπερ δη-

νὰ μὴ περιπέσῃ εἰς κανένα κίνδυνον καὶ εἰς καμμίαν αἰσχύνην· μετὰ τὴν καταστροφὴν ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀνώφελα.

Καὶ ἡμεῖς λοιπόν, ὅσον χρόνον εἴμεθα ἀσθενεῖς τότε καὶ ἰατροὺς προσκαλοῦμεν καὶ χρήματα ἐξοδεύομεν καὶ φροντίδα διαρκῆ καταβάλλομεν, ὥστε ἀφοῦ θεραπευθῶμεν ἀπὸ τὴν ἀσθένειάν μας, νὰ φύγωμεν ὑγιεῖς ἀπὸ ἐδῶ. Καὶ ὅσην φροντίδα καταβάλλομεν διὰ τοὺς δούλους μας, ὅταν ἀρρωσταίνουν τὰ σώματά των, τόσην φροντίδα ἂς δείξωμεν καὶ διὰ τοὺς ἰδίους τοὺς ἑαυτούς μας ὅταν ἀσθενῇ ἡ ψυχή μας. Καὶ μολονότι βέβαια ἡμεῖς εὑρισκόμεθα πλησιέστερον πρὸς τοὺς ἑαυτούς μας, παρὰ πρὸς τοὺς ὑπηρέτας μας, καὶ αἱ ψυχαί μας εἶναι ἀναγκαιότεραι ἀπὸ τὰ σώματα ἐκείνων, ἀλλ' ὅμως εὐχάριστον θὰ εἶναι νὰ δείξωμεν ἔστω καὶ ἴσην τουλάχιστον φροντίδα. Διότι, ἂν δὲ κάνωμεν τώρα αὐτό, ὅταν φύγωμεν πλέον ἀπὸ αὐτὴν τὴν ζωήν, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εὕρωμεν κανένα λόγον διὰ νὰ δικαιολογηθῶμεν.

4. Καὶ ποῖος εἶναι τόσον ἄθλιος, θὰ εἰπῇ κάποιος, ὥστε νὰ μὴ δείχνῃ οὔτε τόσην τουλάχιστον φροντίδα; Πράγματι αὐτὸ εἶναι τὸ ἀξιοθαύμαστον, ὅτι δείχνομεν τόσην περιφρόνησιν εἰς τὸν ἑαυτόν μας, ὥστε νὰ περιφρονοῦμεν τοὺς ἑαυτούς μας περισσότερον καὶ ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτας μας. Διότι, ὅταν οἱ ὑπηρέται μας πάσχουν ἀπὸ πυρετόν, καὶ ἰατροὺς καλοῦμεν καὶ τὴν οἰκίαν κλείομεν καὶ εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ὑπακούωμεν εἰς τοὺς νόμους τῆς ἰατρικῆς τέχνης, καὶ ὅταν ἐκεῖνοι δὲν φροντίζουν καὶ γινόμεθα αὐστηροὶ πρὸς αὐτοὺς καὶ τοποθετοῦμεν πλησίον των φύλακας, ποὺ δὲν τοὺς ἐπιτρέπουν νὰ κάνουν αὐτὸ ποὺ θέλουν αὐτοί. Καὶ ἂν εἰποῦν αὐτοὶ ποὺ τοὺς φροντίζουν, ὅτι χρειάζεται νὰ κατασκευασθοῦν φάρμακα μεγάλης ἀξίας, τὸ κάνομεν καὶ ὁποιαδήποτε ἐντολὴν δώσουν, τὴν ἐκτελοῦμεν καὶ πληρώνομεν εἰς αὐτοὺς μισθοὺς διὰ τὰς ἐντολάς των αὐτάς. Ὅταν ὅμως ἀσθενῶμεν ἡμεῖς, μᾶλλον δὲ δὲν ὑπάρχει στιγμὴ ποὺ νὰ μὴ εἴμεθα ἀσθενεῖς, οὔτε ἰατρὸν φέρομεν, οὔτε χρήματα ἐξοδεύομεν, ἀλλ' ὡσὰν νὰ εἶναι ἄρρωστος κάποιος δήμιος

μίου τινὸς καὶ ἐχθροῦ καὶ πολεμίου κειμένου, οὕτω τῆς ψυχῆς ἀμελοῦμεν. Καὶ ταῦτα λέγω, οὐκ ἐγκαλῶν τῇ θεραπείᾳ τῇ περὶ τοὺς οἰκέτας, ἀλλ' ἀξιῶν κἂν τοσαύτην τῆς ψυχῆς τῆς ἡμετέρας ποιήσασθαι ἐπιμέλειαν.

Καὶ πῶς ἂν ποιησαίμεθα; φησίν. Ἐπίδειξον αὐτὴν Παύλῳ νοσοῦσαν· εἰσάγαγε Ματθαῖον· παρακάθισον Ἰωάννην. Ἄκουσον παρ' αὐτῶν τί δεῖ ποιεῖν τὸν οὕτω κάμνοντα· πάντως ἐροῦσι, καὶ οὐκ ἀποκρύψονται. Ἀλλ' οὐ προσέχει, τῷ πυρετῷ κατεχομένη; Καταναγκασον αὐτὴν σὺ καὶ τὸ λογικὸν αὐτῆς διέγειρον. Εἰσάγαγε τοὺς προφήτας. Οὐκ ἔστι χρήματα τοῖς ἰατροῖς καταθεῖναι τούτοις· οὔτε γὰρ αὐτοὶ μισθὸν ὑπὲρ αὐτῶν ἀπαιτοῦσιν, οὔτε ὑπὲρ φαρμάκων, ὧν κατασκευάζουσιν, οὐκ εἰς ἀνάγκην σε δαπάνης ἐμβάλλουσι, πλὴν τῆς ἐλεημοσύνης· ἐν τοῖς ἄλλοις δὲ καὶ προσδιδόασιν· οἷον, ὅταν κελεύωσι σωφρονῆσαι, ἀπαλλάττουσί σε ἀκαίρων καὶ ἀτόπων ἀναλωμάτων· ὅταν ἀπέχεσθαι μέθης, εὐπορώτερόν σε ποιοῦσιν.

Εἶδες ἰατρῶν τέχνην, μετὰ ὑγείας καὶ χρήματα παρεχόντων; Παρακάθισον τοίνυν αὐτοῖς, καὶ μάθε παρ' αὐτῶν τοῦ νοσήματός σου τὴν φύσιν. Οἷον, ἐρᾷς χρημάτων πολλάκις καὶ πλεονεξίας, ὥσπερ οἱ πυρέττοντες ψυχροῦ; Ἄκουσον γοῦν τί παραινοῦσιν. Ὥσπερ γὰρ ὁ ἰατρὸς σοί φησιν· ἐὰν χαρίσῃ τῇ ἐπιθυμίᾳ, ἀπολῇ, καὶ τὸ καὶ τὸ ὑποστήσῃ· οὕτω καὶ Παῦλος· «οἱ δὲ βουλόμενοι πλουτεῖν, ἐμπίπτουσιν εἰς πειρασμὸν καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου καὶ ἐπιθυ-

καὶ ἐχθρὸς καὶ ἀντίπαλός μας, τέτοιαν ἀδιαφορίαν δείχνωμεν διὰ τὴν ψυχήν μας. Καὶ αὐτὰ τὰ λέγω· ὄχι διὰ νὰ κατηγορήσω τὴν φροντίδα ποὺ καταβάλλεται διὰ τὴν θεραπείαν τῶν ὑπηρετῶν, ἀλλὰ διὰ νὰ ζητήσω νὰ δείξετε ἔστω καὶ τόσην φροντίδα καὶ διὰ τὴν ψυχήν μας.

Καὶ πῶς θὰ ἠμπορέσωμεν, θὰ εἰπῇ κάποιος, νὰ τὸ κάνωμεν αὐτό; Δεῖξε τὴν ἀσθενῆ ψυχήν σου εἰς τὸν Παῦλον, φέρε ὡς ἰατρὸν τὸν Ματθαῖον, κάθισε δίπλα εἰς τὸν Ἰωάννην. Ἄκουσε ἀπὸ αὐτοὺς τί πρέπει νὰ κάμνῃ αὐτὸς ποὺ πάσχει ἀπὸ τέτοιαν ἀσθένειαν· ὁπωσδήποτε θὰ σοῦ τὸ εἰποῦν καὶ δὲν θὰ σοῦ τὸ ἀποκρύψουν. Διότι βέβαια δὲν ἀπέθανον, ἀλλὰ ζοῦν καὶ ὁμιλοῦν. Ἀλλὰ δὲν προσέχει ἡ ψυχή σου, ἐπειδὴ κατέχεται ἀπὸ τὸν πυρετόν; Κατανάγκασέ την σὺ καὶ διέγειρε τὸ λογικόν της. Φέρε ἐμπρός της τοὺς προφήτας. Δὲν χρειάζεται νὰ πληρώσῃς χρήματα εἰς αὐτοὺς τοὺς ἰατρούς, διότι οὔτε οἱ ἴδιοι ζητοῦν μισθὸν διὰ τὸν ἑαυτόν των, οὔτε διὰ τὰ φάρμακα ποὺ κατασκευάζουν· δὲν σὲ ἐξαναγκάζουν νὰ κάνῃς ἄλλας δαπάνας, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐλεημοσύνην· ὡς πρὸς τὰ ἄλλα δὲ καὶ αὐξάνουν τὰ κέρδη σου, ὅπως ὅταν σὲ παραγγέλουν νὰ δείξῃς σωφροσύνην σὲ ἀπαλλάσσουν ἀπὸ περιττὰ καὶ παράλογα ἔξοδα, ὅταν σὲ παραγγέλλουν νὰ ἀπέχῃς ἀπὸ τὴν μέθην, σὲ κάνουν πλουσιώτερον.

Εἶδες τέχνην ἰατρῶν, ποὺ μαζὶ μὲ τὴν ὑγείαν παρέχουν καὶ χρήματα; Κάθισε λοιπὸν δίπλα των καὶ μάθε ἀπὸ αὐτοὺς τὸ εἶδος τῆς ἀσθενείας σου. Ἐπὶ παραδείγματι, ἀγαπᾷς πολλὲς φορὲς ὑπερβολικὰ τὰ χρήματα καὶ τὴν πλεονεξίαν, ὅπως ἀκριβῶς ἀγαποῦν τὸ κρύο αὐτοὶ ποὺ ὑποφέρουν ἀπὸ τὸν πυρετόν; Ἄκουσε λοιπὸν τί συμβουλὴν δίδουν. Διότι σοῦ ὁμιλοῦν ὅπως ἀκριβῶς σὲ συμβουλεύει ὁ ἰατρός· Ἐὰν ὑποκύψῃς εἰς τὴν ἐπιθυμίαν θὰ καταστραφῇς καὶ θὰ πάθῃς αὐτὸ καὶ αὐτό, ἔτσι καὶ ὁ Παῦλος. «Ἐκεῖνοι δὲ ποὺ ἐπιθυμοῦν νὰ πλουτίσουν, πίπτουν εἰς πειρασμὸν καὶ εἰς τὴν παγίδα τοῦ διαβόλου καὶ εἰς ἐπιθυμίας ἀνοήτους καὶ βλαβερὰς

μίας ἀνοήτους καὶ βλαβεράς, αἵτινες βυθίζουσι τοὺς ἀνθρώπους εἰς ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν».

Ἀλλ' ἀκαρτέρητος εἶ; Ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος· «ἔτι μικρόν, ὁ ἐρχόμενος ἥξει, καὶ οὐ χρονιεῖ»· «ὁ Κύριος ἐγγύς· μηδὲν μεριμνᾶτε». Καὶ πάλιν· «παράγει τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου». Οὐδὲ γὰρ ἐπιτάττει μόνον, ἀλλὰ καὶ παραμυθεῖται, ὡς ἰατρός. Καὶ ὥσπερ ἐκεῖνοι ἀντὶ ψυχρῶν ἕτερά τινα ἐπινοοῦσιν, οὕτω καὶ οὗτος μετοχετεύει τὴν ἐπιθυμίαν. Βούλει πλουτεῖν; φησίν. Ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς. Ἐπιθυμεῖς θησαυρίζειν; Οὐδὲν κωλύω· μόνον ἐν οὐρανοῖς. Καὶ ὥσπερ ὁ ἰατρὸς λέγει, ὅτι τὸ ψυχρὸν βλαβερὸν ὀδοῦσι, νεύροις, ὀστέοις, οὕτω καὶ αὐτός, συντομώτερον μέν, ἅτε βραχυλογίας ἐπιμελούμενος, σαφέστερον δὲ πολλῷ καὶ δυνατώτερον· «ῥίζα γὰρ πάντων τῶν κακῶν ἡ φιλαργυρία», φησί. Τίνι οὖν δεῖ χρήσασθαι; Λέγει καὶ τοῦτο· τῇ αὐταρκείᾳ ἀντὶ πλεονεξίας. «Ἔστι γὰρ πορισμὸς μέγας», φησίν, «ἡ αὐτάρκεια μετ' εὐσεβείας». Εἰ δὲ δυσανασχετεῖς καὶ πλειόνων ἐπιθυμεῖς καὶ οὔπω χωρεῖς ῥῖψαι τὰ περιττὰ πάντα, λέγει καὶ τῷ οὕτως ἀρρώστῳ, καὶ τούτοις πῶς χρήσασθαι δεῖ. «Ἵνα οἱ χαίροντες ἐπὶ κτήμασιν, ὡς μὴ χαίροντες ὦσιν· καὶ οἱ ἔχοντες ὡς μὴ κατέχοντες· καὶ οἱ χρώμενοι τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὡς μὴ καταχρώμενοι».

Εἶδες οἷα ἐπιτάττει; Βούλει καὶ ἕτερον ἐπεισαγάγω τούτῳ ἰατρόν; Ἔμοιγε δοκεῖ. Οὐδὲ γάρ εἰσιν οὗτοι οἱ ἰατροὶ καθάπερ οἱ τῶν σωμάτων, οἳ πολλάκις ἀντιφιλοτιμούμενοι ἀλλήλοις κατέδυσαν τὸν ἀρρωστοῦντα. Ἀλλ' οὐχ οὗτοι· πρὸς

---

9. Α' Τιμ. 6, 9.
10. Ἑβρ. 10, 37.
11. Φιλ. 4, 5.
12. Α' Κορ. 7, 31.
13. Α' Τιμ. 6, 10.
14. Α' Τιμ. 6, 6.
15. Α' Κορ. 7, 30-31.

ποὺ βυθίζουν τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸν ὄλεθρον καὶ τὴν ἀπώλειαν»[9].

Ἀλλὰ δὲν ἔχεις ὑπομονήν; Ἄκουσε τὸν ἴδιον ποὺ λέγει· «Ἀκόμη ὀλίγον καὶ ὁ ἐρχόμενος θὰ ἔλθῃ καὶ δὲν θὰ ἀργήσῃ»[10]. «Ὁ Κύριος εἶναι πλησίον· μὴ μεριμνᾶτε διὰ τίποτε»[11]. Καὶ πάλιν· «Παρέρχεται τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου αὐτοῦ»[12]. Καὶ δὲν σὲ παραγγέλλει μόνον, ἀλλὰ καὶ σὲ παρηγορεῖ ὅπως ὁ ἰατρός. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι ἀντὶ ψυχρῶν ἐπινοοῦν καὶ δίδουν εἰς τὸν ἀσθενῆ ὡρισμένα ἄλλα, ἔτσι καὶ αὐτὸς μεταφέρει ἀλλοῦ τὴν ἐπιθυμίαν σου. Θέλεις λέγει νὰ πλουτῇς; Πλούτισε εἰς ἔργα ἀγαθά. Ἐπιθυμεῖς νὰ θησαυρίζῃς; Δὲν σὲ ἐμποδίζω καθόλου· μόνον ὅμως θησαύριζε εἰς τοὺς οὐρανούς. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ὁ ἰατρὸς λέγει ὅτι τὸ ψυχρὸν εἶναι βλαβερὸν εἰς τὰ δόντια, εἰς τὰ νεῦρα, εἰς τὰ ὀστᾶ, ἔτσι καὶ αὐτός, συντομώτερα μέν, ἐπειδὴ φροντίζει διὰ τὴν βραχυλογίαν, σαφέστερα ὅμως καὶ πολὺ πιὸ δυνατά· διότι λέγει· «Ρίζα ὅλων τῶν κακῶν εἶναι ἡ φιλαργυρία»[13]. Πῶς λοιπὸν θὰ τὴν καταπολεμήσῃς; σοῦ τὸ λέγει καὶ αὐτὸ ὁ Παῦλος· μὲ τὴν αὐτάρκειαν ἀντὶ τῆς πλεονεξίας. Διότι, λέγει, «Εἶναι μεγάλο κέρδος ἡ αὐτάρκεια μαζὶ μὲ τὴν εὐσέβειαν»[14]. Ἐὰν ὅμως δυσανασχετῇς καὶ ἐπιθυμῇς περισσότερα καὶ δὲν ἠμπορῇς ἀκόμη νὰ ἀπορρίψῃς ὅλα τὰ περιττά, λέγει καὶ εἰς αὐτὸν ποὺ πάσχει ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀρρώστιαν πῶς πρέπει νὰ ἐνεργήσῃ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν· «Ὥστε καὶ αὐτοὶ ποὺ χαίρονται διὰ τὰ κτήματά των, νὰ φαίνωνται ὡσὰν νὰ μὴ χαίρωνται, καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν ὡσὰν νὰ μὴ εἶναι κάτοχοι αὐτῶν, καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὸν κόσμον, νὰ μὴ διαπράττουν καταχρήσεις»[15].

Εἶδες τί εἴδους ἐντολὰς δίδει; Θέλεις νὰ φέρω εἰς αὐτὸν τὸν ἀσθενῆ καὶ ἄλλον ἰατρόν; Ἐγὼ νομίζω ὅτι χρειάζεται. Διότι δὲν εἶναι αὐτοὶ οἱ ἰατροί, ὅπως οἱ ἰατροὶ τῶν σωμάτων, οἱ ὁποῖοι πολλὲς φορὲς ἀπὸ ἀντιζηλίαν μεταξύ των ὡδήγησαν εἰς τὸν θάνατον τὸν ἄρρωστον. Δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ ἴδιο μὲ αὐτούς· διότι ἐνδιαφέρονται διὰ τὴν

γὰρ τὴν τῶν καμνόντων ὑγείαν, οὐ πρὸς τὴν οἰκείαν ὁρῶσι φιλοτιμίαν. Μὴ τοίνυν αὐτῶν δείσῃς τὸ πλῆθος· εἷς ἐν ἅπασι φθέγγεται διδάσκαλος ὁ Χριστός.

5. Ὅρα γοῦν εἰσελθόντα πάλιν ἕτερον καὶ χαλεπὰ λέγοντα περὶ τοῦ νοσήματος τούτου· μᾶλλον δὲ τὸν διδάσκαλον δι' αὐτοῦ· «Οὐ δύνασθε γὰρ Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾷ». Ναί, φησί· καὶ πῶς ταῦτα ἔσται; πῶς τῆς ἐπιθυμίας παυσόμεθα; Ἐντεῦθεν καὶ τοῦτό ἐστι μαθεῖν. Καὶ πῶς εἰσόμεθα; Ἄκουσον αὐτοῦ καὶ τοῦτο λέγοντος· «Μὴ θησαυρίζετε ὑμῖν θησαυροὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ὅπου σὴς καὶ βρῶσις ἀφανίζει, καὶ ὅπου κλέπται διορύττουσι καὶ κλέπτουσιν». Εἶδες πῶς ἀπὸ τοῦ τόπου, ἀπὸ τῶν λυμαινομένων, ἀπάγει τῆς ἐπιθυμίας ταύτης τῆς ἐνταῦθα, καὶ προσηλοῖ τῷ οὐρανῷ, ὅπου πάντα ἀνάλωτα; Ἂν γάρ, φησι, μεταθῆτε τὸν πλοῦτον ἐκεῖ, ὅπου οὔτε σής, οὔτε βρῶσις ἀφανίζει, οὔτε κλέπται διορύττουσι καὶ κλέπτουσι, καὶ ταύτην ἀποκρούσεσθε τὴν νόσον, καὶ τὴν ψυχὴν ἐν μεγίστῃ καταστήσετε εὐπορίᾳ.

Μετὰ δὲ τῶν εἰρημένων καὶ παράδειγμα εἰς μέσον ἄγει, σὲ σωφρονίζων. Καὶ καθάπερ ὁ ἰατρός, φοβῶν τὸν ἄρρωστον, φησίν, ὅτι ὁ δεῖνα ψυχρῷ χρησάμενος ἀπώλετο, οὕτω καὶ αὐτὸς εἰσάγει τὸν πλούσιον, κάμνοντα μέν, καὶ ἐπιθυμοῦντα ζωῆς καὶ ὑγιείας, οὐ δυνάμενον δὲ ἐπιτυχεῖν, διὰ τὸ πλεονεξίας ἐφίεσθαι, ἀλλ' ἀπιόντα κενόν. Καὶ μετὰ τοῦτον ἕτερόν σοι δείκνυσι πάλιν ἕτερος εὐαγγελιστής, τὸν ἀποτηγανιζόμενον, καὶ οὐδὲ στογόνος ὄντα κύριον. Εἶτα δεικνὺς ὅτι εὔκολα τὰ ἐπιτάγματα, φησίν, «ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ». Συγκαταβατικὸς δὲ ὤν, οὐδὲ τοὺς

---

16. Ματθ. 6, 24.
17. Ματθ. 6, 19.
18. Ματθ. 19, 16.
19. Λουκᾶ 16, 24.
20. Ματθ. 6, 26.

ὑγείαν τῶν ἀρρώστων καὶ δὲν ἀποβλέπουν εἰς τὴν ἰδικήν των φιλοδοξίαν. Μὴ φοβηθῇς λοιπὸν τὸ πλῆθος αὐτῶν· ἕνας διδάσκαλος ὁμιλεῖ διὰ μέσου ὅλων αὐτῶν, ὁ Χριστός.

5. Πρόσεχε λοιπὸν καὶ ἄλλον πάλιν ποὺ εἰσέρχεται καὶ ποὺ λέγει αὐστηρὰ λόγια δι' αὐτὴν τὴν ἀσθένειαν, μᾶλλον δὲ τὸν διδάσκαλον ποὺ ὁμιλεῖ δι' αὐτοῦ· «Διότι δὲν ἠμπορεῖτε νὰ δουλεύετε εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὸν Μαμωνᾶν»[16]. Ναὶ λέγει, καὶ πῶς θὰ γίνουν αὐτά; πῶς θὰ σταματήσωμεν τὴν ἐπιθυμίαν; Ἀπὸ τὸν ἴδιον θὰ τὸ μάθωμεν καὶ αὐτό. Καὶ πῶς θὰ τὸ μάθωμεν; Ἄκουσε αὐτὸν ποὺ τὸ λέγει καὶ αὐτό. «Μὴ θησαυρίζετε διὰ τοὺς ἑαυτούς σας θησαυροὺς ἐπάνω εἰς τὴν γῆν, ὅπου ὁ σκόρος καὶ ἡ φθορὰ τοὺς καταστρέφουν, καὶ ὅπου οἱ κλέπται κάνουν διαρρήξεις καὶ τοὺς κλέπτουν»[17]. Εἶδες πῶς ἀπὸ τὴν γῆν καὶ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ καταστρέφουν ἀπομακρύνει τὴν πρόσκαιρον αὐτὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὴν προσηλώνει εἰς τὸν οὐρανόν, ὅπου ὅλα εἶναι ἄφθαρτα; Διότι, λέγει, ἂν μεταθέσετε τὸν πλοῦτον σας ἐκεῖ, ὅπου οὔτε ὁ σκόρος, οὔτε ἡ φθορὰ τὸν καταστρέφουν, οὔτε κλέπται κάνουν διαρρήξεις καὶ τὸν κλέπτουν, καὶ θ' ἀποκρούσετε αὐτὴν τὴν ἀσθένειαν, καὶ τὴν ψυχὴν θὰ κάνετε πάρα πολὺ πλούσιαν.

Μαζὶ μὲ τοὺς λόγους του ἀναφέρει καὶ παράδειγμα διὰ νὰ σὲ σωφρονίσῃ. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ὁ ἰατρὸς διὰ νὰ φοβίσῃ τὸν ἄρρωστον, λέγει, ὅτι ὁ τάδε ἐχρησιμοποίησε κάτι τὸ κρύο καὶ ἀπέθανεν ἔτσι καὶ αὐτὸς ἀναφέρει τὸν πλούσιον[18], ποὺ εἶναι μὲν ἄρρωστοι καὶ ἐπιθυμεῖ ζωὴν αἰώνιον καὶ ὑγείαν, ἀλλὰ δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὰ ἐπιτύχῃ, διότι εἶναι κυριευμένος ἀπὸ τὴν πλεονεξίαν καὶ φεύγει ἀπὸ τὸν κόσμον χωρὶς αὐτά. Καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὸν σοῦ παρουσιάζει καὶ πάλιν ἄλλον ἄλλος εὐαγγελιστής[19], αὐτὸν ποὺ κατακαίγεται εἰς τὴν κόλασιν καὶ ποὺ δὲν εἶναι κάτοχος οὔτε σταγόνας νεροῦ. Ἔπειτα, θέλων νὰ δείξῃ ὅτι εἶναι εὔκολα τὰ προστάγματά του, λέγει· «Ρίψατε τὸ βλέμμα σας εἰς τὰ πτηνὰ τοῦ οὐρανοῦ»[20]. Ἐπειδὴ ὅμως εἶναι συγκαταβατικός,

πλουτοῦντας ἀπογινώσκειν ἀφίησι. «Τὰ γὰρ παρὰ ἀνθρώποις ἀδύνατα, δυνατὰ παρὰ τῷ Θεῷ», φησί. Κἂν γὰρ πλούσιος ᾖς, δύναταί σε θεραπεῦσαι ὁ ἰατρός. Οὐδὲ γὰρ τὸ πλουτεῖν ἀνεῖλεν, ἀλλὰ τὸ δοῦλον εἶναι χρημάτων καὶ πλεονεξίας ἐραστήν.

Πῶς οὖν δυνατὸν τὸν πλουτοῦντα σωθῆναι; Κοινὰ τὰ ὄντα τοῖς δεομένοις κεκτημένον, οἷος ἦν ὁ Ἰώβ, καὶ τὴν τοῦ πλείονος ἐπιθυμίαν ἐξορίζοντα ἀπὸ τῆς ψυχῆς, καὶ οὐδαμοῦ τὴν χρείαν ὑπερβαίνοντα τὴν ἀναγκαίαν. Δείκνυσί σοι μετὰ τούτων καὶ τοῦτον αὐτὸν τὸν τελώνην, τὸν σφόδρα κατεχόμενον τῷ πυρετῷ τῆς πλεονεξίας, ταχέως ἀπαλλαγέντα. Τί γὰρ τελώνου καπηλικώτερον; ἀλλ' ὅμως γέγονεν ἀκτήμων ὁ ἄνθρωπος, ἐκ τοῦ πείθεσθαι τοῖς τοῦ ἰατροῦ νόμοις. Καὶ γὰρ τοὺς μαθητὰς τοιούτους ἔχει, ταῦτα νοσήσαντας τὰ νοσήματα ἅπερ ἡμεῖς, καὶ ὑγιάναντας ταχέως. Καὶ ἕκαστον αὐτῶν ἡμῖν δείκνυσιν, ὥστε μὴ ἀπογνῶναι. Ὅρα γοῦν τὸν τελώνην τοῦτον. Σκόπει πάλιν ἕτερον ἀρχιτελώνην, ὃς τετραπλασίονα μὲν ὑπέσχετο δώσειν, ὑπὲρ ὧν ἥρπασε, τὰ δὲ ἡμίση πάντων ὧν ἐκέκτητο, ὥστε ὑποδέξασθαι τὸν Ἰησοῦν.

Ἀλλ' ἐκκαίῃ σὺ καὶ σφόδρα ἐπιθυμεῖς χρημάτων; Ἔχε τὰ πάντων ἀντὶ τῶν σῶν. Καὶ γὰρ πλειοκίας ἀνοίγων σοι κατὰ τὴν οἰκουμένην. «Ὃς γὰρ ἀφῆκε πατέρα ἢ μητέρα ἢ ἀγροὺς ἢ οἰκίαν, ἑκατονταπλασίονα λήψεται». Οὕτως οὐχὶ πλειόνων ἀπολαύσεις μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ χαλεπὸν τοῦτο δίψος ἀναιρήσεις παντάπασι, καὶ οἴσεις πάντα ῥᾳδίως, οὐ μόνον τῶν πλειόνων οὐκ ἐφιέμενος, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἀναγκαίων πολλάκις. Οὕτως ὁ Παῦλος πεινᾷ καὶ σεμνύνεται μᾶλλον, ἢ ὅτε ἤσθιεν. Ἐπεὶ καὶ ἀθλητὴς ἀγωνι-

---

21. Λουκᾶ 18, 27.
22. Λουκᾶ 5, 27ἑ.
23. Λουκᾶ 19, 8.
24. Ματθ. 19, 29.
25. Φιλιπ. 4, 11.

οὔτε τοὺς πλουσίους ἀφήνει εἰς τὴν ἀπόγνωσιν· διότι λέγει· «Τὰ ἀδύνατα εἰς τοὺς ἀνθρώπους, εἶναι δυνατὰ εἰς τὸν Θεόν»[21]. Καὶ ἂν ἀκόμη λοιπὸν εἶσαι πλούσιος ἠμπορεῖ νὰ σὲ θεραπεύσῃ ὁ ἰατρός. Οὔτε βέβαια ἀπηγόρευσε τὸν πλοῦτον, ἀλλὰ μόνον τὸ νὰ εἶναι κανεὶς δοῦλος τῶν χρημάτων, καὶ ἐραστὴς τῆς πλεονεξίας.

Πῶς λοιπὸν εἶναι δυνατὸν νὰ σωθῇ ὁ πλούσιος; Μὲ τὸ νὰ χρησιμοποιῇ ἀπὸ κοινοῦ τὰ ἀγαθά του μὲ ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἀνάγκην, ὅπως δηλαδὴ ἦτο ὁ Ἰώβ, νὰ ἐκριζώνῃ ἀπὸ τὴν ψυχήν του τὴν ἐπιθυμίαν τῆς πλεονεξίας καὶ εἰς καμμίαν περίπτωσιν νὰ μὴ ὑπερβαίνῃ τὰ ἀναγκαῖα. Σοῦ δείχνει μαζὶ μὲ αὐτοὺς καὶ ἐκεῖνον τὸν τελώνην[22] ποὺ κατείχετο εἰς ὑπερβολικὸν βαθμὸν ἀπὸ τὸν πυρετὸν τῆς πλεονεξίας καὶ ποὺ ἀπηλλάγη ἀμέσως ἀπὸ αὐτήν. Διότι τί ἦτο περισσότερον ἐκμεταλλευτικὸν ἀπὸ τὸν τελώνην; ἀλλ' ὅμως ἔγινεν ἄνθρωπος ἀκτήμων, ἐπειδὴ ὑπήκουσεν εἰς τὰς ἐντολὰς τοῦ ἰατροῦ. Καθ' ὅσον καὶ οἱ μαθηταί του τέτοιοι ἦσαν, ἔπασχον ἀπὸ τὰ ἴδια νοσήματα ποὺ πάσχομεν καὶ ἡμεῖς, καὶ ἐθεραπεύθησαν ἀμέσως. Καὶ τὸν καθένα ἀπὸ αὐτοὺς μᾶς τὸν παρουσιάζει ὥστε νὰ μὴ καταλαμβανώμεθα ἀπὸ ἀπόγνωσιν. Πρόσεχε λοιπὸν αὐτὸν τὸν τελώνην. Σκέψου πάλιν καὶ ἄλλον ἀρχιτελώνην[23] ὁ ὁποῖος ὑπέσχετο νὰ δώσῃ τερταπλάσια δι' ὅσα ἥρπασε, καὶ τὰ ἡμίση ἀπὸ ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του, ὥστε νὰ ὑποδεχθῇ τὸν Ἰησοῦν εἰς τὴν οἰκίαν του.

Ἀλλὰ μήπως φλέγεσαι καὶ ἐπιθυμεῖς ὑπερβολικὰ τὰ χρήματα; Ἔχε ἀντὶ τῶν ἰδικῶν σου τὰ χρήματα ὅλων. Καθ' ὅσον περισσότερα ἀπὸ ὅσα ζητεῖς σοῦ δίδω, λέγει, ἀνοίγων ἔμπροσθέν σου τὰς οἰκίας τῶν πλουσίων ὅλης τῆς οἰκουμένης. «Διότι ὅποιος ἐγκατέλειψε πατέρα ἢ μητέρα ἢ ἀγροὺς ἢ οἰκίαν, θὰ λάβῃ ἑκατονταπλάσια»[24]. Ἔτσι ὄχι μόνον θὰ ἀπολαύσῃς περισσότερα, ἀλλὰ πολλὲς φορὲς οὔτε καὶ τὰ ἀναγκαῖα. Ἔτσι ὁ Παῦλος ἐπεινοῦσε[25] καὶ ὑπερηφανεύετο περισσότερον δι' αὐτό, παρὰ ὅταν ἔτρωγε. Διότι καὶ

ζόμενος καὶ στεφανούμενος, οὐκ ἂν ἕλοιτο καταλῦσαι καὶ εἶναι ἐν ῥᾳστώνῃ· καὶ ἔμπορος τῶν ἐν θαλάττῃ πόρων ἁψάμενος, οὐκ ἂν ἐπιθυμήσειεν ἐν ἀργίᾳ εἶναι λοιπόν. Καὶ ἡμεῖς τοίνυν, ἂν γευσώμεθα ὡς χρὴ τῶν καρπῶν τῶν πνευματικῶν, λοιπὸν οὐδὲ ἡγησόμεθά τι τὰ παρόντα εἶναι, καθάπερ τινὶ μέθῃ καλλίστῃ τῇ τῶν μελλόντων ἐπιθυμίᾳ ἁλόντες.

Γευσώμεθα τοίνυν, ἵνα καὶ τοῦ θορύβου τῶν παρόντων ἀπαλλαγῶμεν καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ὁ ἀθλητὴς ποὺ ἀγωνίζεται καὶ στεφανοῦται δὲν θὰ ἐπροτιμοῦσε νὰ τρώγῃ ὑπερβολικὰ καὶ νὰ ζῇ μὲ ὀκνηρίαν· ἀλλὰ καὶ ὁ ἔμπορος ποὺ ἐδοκίμασε τὰ ἀγαθὰ τῆς θαλάσσης, δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιθυμήσῃ νὰ παραμένῃ εἰς τὸ ἑξῆς ἀργός. Καὶ ἡμεῖς λοιπὸν ἂν γευθῶμεν ὅπως πρέπει τοὺς καρποὺς τοὺς πνευματικούς, εἰς τὸ ἑξῆς δὲν θὰ ἐπιθυμήσωμεν τίποτε ἀπὸ τὰ παρόντα, κυριευθέντες ὡσὰν ἀπὸ κάποιαν ὡραιοτάτην μέθην, ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν.

Ἂς τὰ γευθῶμεν λοιπόν, ὥστε καὶ ν' ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ τὸν θόρυβον τῶν παρόντων καὶ νὰ ἐπιτύχωμεν τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν, μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΟΕ΄
Ματθ. 24, 1 - 15

«Καὶ ἐξελθὼν ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ, ἐπορεύετο. Καὶ προσῆλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἐπιδεῖξαι αὐτῷ τὰς οἰκοδομὰς τοῦ ἱεροῦ. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· οὐ βλέπετε ταῦτα πάντα; Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ ἀφεθῇ ὧδε λίθος ἐπὶ λίθον, ὃς οὐ καταλυθήσεται».

1. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὅτι «ἀφίεται ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος», καὶ μυρία ἔμπροσθεν προανεφώνησεν αὐτοῖς χαλεπά· εἶτα οἱ μαθηταὶ ταῦτα ἀκούσαντες, ὥσπερ θαυμάζοντες, προσῆλθον ἐπιδεικνύντες τοῦ ναοῦ τὸ κάλλος, καὶ διαποροῦντες εἰ τοσαῦτα ἀφανισθήσεται κάλλη καὶ ὕλης πολυτέλεια καὶ τέχνης ποικιλία ἄφατος· οὐκέτι λοιπὸν περὶ ἐρημίας ἁπλῶς αὐτοῖς διαλέγεται, ἀλλὰ παντελῆ προαναφωνεῖ τὸν ἀφανισμόν. «Οὐ βλέπετε γὰρ ταῦτα πάντα», φησί, καὶ θαυμάζετε καὶ ἐκπλήττεσθε; Οὐ μὴ μείνῃ λίθος ἐπὶ λίθον. Πῶς οὖν ἔμεινε; φησί. Καὶ τί τοῦτο; Οὐδὲ γὰρ οὕτω διέπεσεν ἡ ἀπόφασις. Ἢ γὰρ τὴν ἐρημίαν ἐνδεικνύμενος τὴν παντελῆ, ταῦτα ἔλεγεν, ἢ κατ' ἐκεῖνον τὸν τόπον, ἔνθα ἦν. Ἔστι γὰρ αὐτοῦ μέρη μέχρι τῶν θεμελίων ἠφανισμένα. Μετὰ δὲ τούτων κἀκεῖνο εἴποιμεν, ὅτι ἐκ τῶν γεγενημένων καὶ περὶ τῶν λειψάνων καὶ τοὺς σφόδρα φιλονεικοῦντας δεῖ πείθεσθαι, ὡς τέλειον ἀπολουμένων.

«Καθημένου δὲ αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν, προσῆλθον οἱ μαθηταὶ κατ' ἰδίαν, λέγοντες· εἰπὲ ἡμῖν, πότε

ΟΜΙΛΙΑ ΟΕ΄
Ματθ. 24, 1 - 15

«Καὶ ἀφοῦ ἐξῆλθεν ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τὸ ναόν, ἀπεμακρύνετο. Καὶ τὸν ἐπλησίασαν οἱ μαθηταί του διὰ νὰ τοῦ δείξουν τὰ κτίρια τοῦ ναοῦ. Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀποκριθεὶς τοὺς εἶπε· Τὰ βλέπετε ὅλα αὐτά; Ἀλήθεια σᾶς λέγω, ὅτι δὲν θὰ μείνῃ ἐδῶ λίθος ἐπάνω εἰς λίθον ποὺ νὰ μὴ κρημνισθῇ».

1. Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπεν ὅτι «ὁ οἶκος σας θὰ ἐρημωθῇ», καὶ ἐπροφήτευσε προηγουμένως εἰς αὐτοὺς πάρα πολλὰς συμφοράς, ἀκολούθως οἱ μαθηταὶ ὅταν ἤκουσαν αὐτά, ἀπὸ ἔκπληξιν μᾶλλον, τὸν ἐπλησίασαν διὰ νὰ τοῦ δείξουν τὸ κάλλος τοῦ ναοῦ, καὶ ἐπειδὴ ἀποροῦσαν, ἐὰν πράγματι θὰ ἐξαφανισθοῦν τόσον ὡραῖα πράγματα καὶ πολυτελῆ ὑλικὰ καὶ ποικίλα ἀπερίγραπτα καλλιτεχνήματα. Δὲν τοὺς ὁμιλεῖ πλέον ἁπλῶς περὶ ἐρημώσεως, ἀλλὰ προφητεύει ἐξ ὁλοκλήρου τὸν ἀφανισμὸν αὐτοῦ. Διότι, λέγει, «Δὲν τὰ βλέπετε ὅλα αὐτὰ» καὶ τὰ θαυμάζετε καὶ μένετε κατάπληκτοι; Δὲν θὰ μείνῃ λίθος ἐπάνω εἰς λίθον. Πῶς λοιπὸν τότε, λέγει, ἔμεινε; Καὶ τί σημασίαν ἔχει αὐτό; Διότι οὔτε ἔτσι ἔμεινεν ἀνεκπλήρωτος ἡ προφητεία. Διότι ἢ τὰ ἔλεγεν αὐτὰ ὑπαινισσόμενος τὴν ὁλοκληρωτικὴν καταστροφήν, ἢ ἐννοοῦσε τὴν καταστροφὴν τοῦ τόπου ἐκείνου εἰς τὸν ὁποῖον εὑρίσκετο. Διότι ὑπάρχουν μέρη τοῦ ναοῦ ποὺ εἶναι ἐξηφανισμένα ἐκ θεμελίων. Μαζὶ δὲ μὲ αὐτὰ καὶ ἐκεῖνο θὰ ἠμπορούσαμεν νὰ εἰποῦμεν, ὅτι ἀπὸ ὅσα συνέβησαν καὶ ἀπὸ τὰ ὅσα διεσώθησαν πρέπει νὰ πείθωνται οἱ ὑπερβολικὰ ἀμφιβάλλοντες ὡσὰν νὰ ἦτο ὁλοκληρωτικὴ ἡ καταστροφή.

«Ἐνῷ δὲ ἐκάθητο εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, τὸν ἐπλησίασαν οἱ μαθηταί του ἰδιαιτέρως καὶ τοῦ εἶπαν· Εἰπέ μας,

ταῦτα ἔσται; καὶ τί τὸ σημεῖον τῆς σῆς παρουσίας καὶ τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος;». Διὰ τοῦτο κατ᾽ ἰδίαν προσῆλθον, ἅτε ὑπὲρ τοιούτων πευσόμενοι. Καὶ γὰρ ὤδινον μαθεῖν τὴν ἡμέραν τῆς παρουσίας αὐτοῦ, διὰ τὸ σφόδρα ἐπιθυμεῖν τὴν δόξαν ἐκείνην ἰδεῖν τὴν μυρίων οὖσαν ἀγαθῶν αἰτίαν. Καὶ δύο ταῦτα ἐρωτῶσιν αὐτόν· «πότε ταῦτα ἔσται», τουτέστιν, ἡ τοῦ ναοῦ κατασκαφή, καὶ «τί τὸ σημεῖον τῆς σῆς παρουσίας». Ὁ δὲ Λουκᾶς ἕν φησιν εἶναι τὸ ἐρώτημα, τὸ περὶ τῶν Ἱεροσολύμων, ἅτε νομιζόντων αὐτῶν τότε καὶ τὴν παρουσίαν αὐτοῦ εἶναι. Ὁ δὲ Μᾶρκος οὐδὲ πάντας αὐτούς φησιν ἐρωτῆσαι περὶ τῆς συντελείας τῶν Ἱεροσολύμων, ἀλλὰ Πέτρον καὶ Ἰωάννην, ἅτε πλείονα παρρησίαν ἔχοντας.

Τί οὖν αὐτός; «Βλέπετε μή τις ὑμᾶς πλανήσῃ. Πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, λέγοντες, ἐγώ εἰμι ὁ Χριστός, καὶ πολλοὺς πλανήσουσι. Μελλήσετε δὲ ἀκούειν πολέμους καὶ ἀκοὰς πολέμων. Ὁρᾶτε, μὴ θροεῖσθε· δεῖ γὰρ πάντα γενέσθαι, ἀλλ᾽ οὔπω τὸ τέλος». Ἐπειδὴ γὰρ ὡς περὶ ἀλλοτρίας τιμωρίας ἀκούοντες τῆς ἐπαγομένης τῇ Ἱερουσαλὴμ διέκειντο, καὶ ὡς ἔξω θορύβων ἐσόμενοι, καὶ τὰ ἀγαθὰ μόνα ὠνειροπόλουν, καὶ αὐτίκα μάλα αὐτὰ ἀπαντήσεσθαι προσεδόκων· διὰ τοῦτο πάλιν αὐτοῖς χαλεπὰ προαναφωνεῖ, ἐναγωνίους ποιῶν, καὶ κελεύων διπλῇ νήφειν, ὡς μήτε ὑπὸ τῆς ἀπάτης τῶν παραλογιζομένων φενακισθῆναι, μήτε ὑπὸ τῆς τυραννίδος τῶν καταληψομένων κακῶν βιασθῆναι. Διπλοῦς γὰρ ὁ πόλεμος, φησίν, ἔσται, ὅ τε τῶν πλάνων, ὅ τε τῶν πολεμίων· ἀλλ᾽ ἐκεῖνος πολλῷ χαλεπώ-

1. Λουκᾶ 21, 1.
2. Μάρκ. 13, 4.

πότε θὰ συμβοῦν αὐτά; καὶ ποῖον θὰ εἶναι τὸ σημεῖον τοῦ ἐρχομοῦ σου τότε καὶ τῆς συντελείας τοῦ κόσμου;». Διὰ τοῦτο τὸν ἐπλησίασαν ἰδιαιτέρως, ἐπειδὴ ἤθελον νὰ τὸν ἐρωτήσουν δι' αὐτὰ τὰ πράγματα. Καθ' ὅσον μὲ ἀγωνίαν ἐζητοῦσαν νὰ μάθουν τὴν ἡμέραν τοῦ ἐρχομοῦ του ἐπειδὴ διεκατείχετο ἀπὸ τὴν σφοδρὰν ἐπιθυμίαν νὰ ἴδουν τὴν δόξαν ἐκείνην ποὺ εἶναι αἰτία ἀπείρων ἀγαθῶν. Καὶ διὰ δύο πράγματα τὸν ἐρωτοῦν· «Πότε θὰ συμβοῦν αὐτά», δηλαδὴ ἡ ἐκ θεμελίων καταστροφὴ τοῦ ναοῦ, καὶ «Ποῖον εἶναι τὸ σημεῖον τοῦ ἐρχομοῦ σου». Ὁ Λουκᾶς ὅμως λέγει ὅτι ἕνα εἶναι τὸ ἐρώτημα[1], τὸ περὶ τῆς καταστροφῆς τῶν Ἱεροσολύμων, ἐπειδὴ ἐνόμιζον ὅτι τότε θὰ συνέβαινε καὶ ὁ ἐρχομός του. Ὁ δὲ Μᾶρκος λέγει[2] ὅτι δὲν τὸν ἠρώτησαν ὅλοι οἱ μαθηταί του περὶ τῆς καταστροφῆς τῶν Ἱεροσολύμων, ἀλλὰ μόνον ὁ Πέτρος καὶ ὁ Ἰωάννης, ἐπειδὴ εἶχον μεγαλυτέραν παρρησίαν.

Τί ἀπήντησε λοιπὸν ὁ Κύριος; «Προσέχετε νὰ μὴ σᾶς πλανήσῃ κάποιος. Διότι πολλοὶ θὰ ἔλθουν ἐπ' ὀνόματί μου λέγοντες· ἐγὼ εἶμαι ὁ Χριστός, καὶ πολλοὺς θὰ πλανήσουν. Πρόκειται δὲ ν' ἀκούσετε πολέμους καὶ φήμας περὶ πολέμων. Προσέχετε, μὴ φοβηθῆτε· διότι εἶναι ἀνάγκη νὰ συμβοῦν ὅλα αὐτά, ἀλλὰ δὲν θὰ ἔλθῃ ἀκόμη τὸ τέλος». Διότι, ἐπειδὴ εἶχον τὴν ἐντύπωσιν, ἀκούοντες περὶ τῆς τιμωρίας τῆς Ἱερουσαλὴμ, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἄλλης τιμωρίας καὶ ὅτι θὰ ἦσαν αὐτοὶ ἔξω ἀπὸ τὰς ταραχὰς καὶ ὠνειροπολοῦσαν μόνον τὰ ἀγαθὰ καὶ συγχρόνως ἐπερίμεναν μὲ μεγάλην ἀγωνίαν νὰ τὰ ἀπολαύσουν. Διὰ τοῦτο πάλιν προφητεύει πρὸς αὐτοὺς δυσάρεστα γεγονότα, ὥστε ν' αὐξήσῃ τὴν ἀγωνίαν των καὶ τοὺς παραγγέλλει νὰ ἔχουν ἐστραμμένην τὴν προσοχήν των πρὸς δύο κατευθύνσεις, ὥστε οὔτε νὰ ἐξαπατηθοῦν ἀπὸ τὰ ἀπατηλὰ λόγια τῶν παραλόγων ἀνθρώπων, οὔτε νὰ ὑποφέρουν ἀπὸ τὴν τυραννίδα τῶν κακῶν ποὺ θὰ ἐπέλθουν. Διότι, λέγει, θὰ εἶναι διπλὸς ὁ πόλεμος, καὶ ὁ ἐκ μέρους τῶν ἀπατεώνων καὶ ὁ ἐκ μέρους τῶν ἐχθρῶν,

τερος, ἅτε ἐν συγχύσει καὶ ταραχῇ πραγμάτων, καὶ φοβουμένων καὶ ταραττομένων ἀνθρώπων ἐπιτιθέμενος. Καὶ γὰρ πολλὴ τότε ἡ ζάλη ἦν, τῶν Ρωμαϊκῶν ἀρχομένων ἀνθεῖν, καὶ πόλεων ἁλισκομένων καὶ στρατοπέδων καὶ ὅπλων κινουμένων, καὶ πολλῶν εὐκόλως πιστευομένων. Πολέμους δὲ τοὺς ἐν Ἱεροσολύμοις λέγει· οὐ γὰρ δὴ τοὺς ἔξωθεν καὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης· τί γὰρ ἔμελεν αὐτοῖς τούτων; Ἄλλως δὲ οὐδὲ καινόν τι ἔμελλεν ἐρεῖν, εἰ τὰ τῆς οἰκουμένης ἔλεγε πάθη, τὰ ἀεὶ συμβαίνοντα. Καὶ γὰρ πρὸ τούτου ἦσαν καὶ πόλεμοι καὶ ταραχαὶ καὶ μάχαι· ἀλλὰ τοὺς Ἰουδαϊκοὺς οὐ μακρόθεν λέγει ἐπιόντας πολέμους· λοιπὸν γὰρ αὐτοῖς ἐν φροντίδι τὰ τῶν Ρωμαίων ἦν. Ἐπεὶ οὖν καὶ ταῦτα ἱκανὰ εἶναι αὐτοὺς θορυβεῖν, προλέγει ταῦτα πάντα.

Εἶτα δεικνὺς ὅτι καὶ αὐτὸς συνεπιθήσεται Ἰουδαίοις καὶ πολεμήσει, οὐχὶ μάχας φησὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ θεηλάτους πληγάς, λιμοὺς καὶ λοιμοὺς καὶ σεισμούς, δεικνὺς ὅτι καὶ τοὺς πολέμους αὐτὸς εἴασεν ἐπελθεῖν, καὶ οὐχ ἁπλῶς ταῦτα γίνεται, κατὰ τὴν ἔμπροσθεν ἐν τοῖς ἀνθρώποις οὖσαν συνήθειαν, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς ἄνωθεν ὀργῆς. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ἁπλῶς αὐτὰ ἥξειν φησίν, οὐδὲ ἀθρόως, ἀλλὰ μετὰ σημείων. Ἵνα γὰρ μὴ λέγωσιν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι οἱ τότε πιστεύσαντες αἴτιοι τούτων τῶν κακῶν, διὰ τοῦτο καὶ τὴν αἰτίαν αὐτοῖς εἴρηκε τῆς ἐπαγωγῆς. «Ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν», ἔμπροσθεν ἔλεγεν, «ὅτι ἥξει πάντα ταῦτα ἐπὶ τὴν γενεὰν ταύτην», τῆς μιαιφονίας αὐτῶν μνησθείς. Εἶτα ἵνα μὴ τὰς νιφάδας τῶν κακῶν

3. Ματθ. 23, 36.

ἀλλ' ἐκεῖνος ὁ πόλεμος θὰ εἶναι πολὺ πιὸ φοβερός, ἐπειδὴ θὰ λαμβάνῃ χώραν μέσα εἰς σύγχυσιν καὶ ἀναταραχὴν τῶν πραγμάτων καὶ ἐναντίον ἀνθρώπων ποὺ ἦσαν γεμᾶτοι ἀπὸ φόβον καὶ ταραχήν. Πράγματι ἦτο μεγάλη τότε ἡ ζάλη, καθ' ἣν στιγμὴν τὰ μὲν Ρωμαϊκὰ πράγματα εὑρίσκοντο εἰς ἄνθησιν, πόλεις ἐκυριεύοντο, στρατόπεδα καὶ ἅρματα πολεμικὰ ἐκινοῦντο, καὶ πολλοὶ πλάνοι εὐκόλως ἐγίνοντο πιστευτοί. Πολέμους δὲ ἐννοεῖ αὐτοὺς ποὺ διεξήγοντο εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ὄχι ἀσφαλῶς τοὺς ἐξωτερικοὺς ποὺ διεξήγοντο εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς οἰκουμένης· διότι τί τοὺς ἐνδιέφερον αὐτοὶ οἱ πόλεμοι; Ἄλλωστε δὲν ἐπρόκειτο νὰ τοὺς ἔλεγε τίποτε τὸ νέον, ἐὰν τοὺς ὡμίλει διὰ τὰς συμφορὰς τῆς οἰκουμένης, ποὺ πάντοτε συνέβαινον. Καθ' ὅσον καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν ἐρχομὸν τοῦ Χριστοῦ συνέβαινον πόλεμοι καὶ ταραχαὶ καὶ μάχαι. Ἀλλὰ ἐννοεῖ τοὺς Ἰουδαϊκοὺς πολέμους, ποὺ δὲν προῆλθον ἀπὸ μακριά, διότι εἰς τὸ ἑξῆς αὐτοὶ ἦσαν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Ρωμαίων. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ αὐτὰ ἦσαν ἱκανὰ νὰ τοὺς θορυβήσουν, τὰ προλέγει ὅλα αὐτά.

Ἔπειτα διὰ νὰ δείξῃ ὅτι καὶ αὐτὸς θὰ ἐπιτεθῇ ἐναντίον τῶν Ἰουδαίων καὶ θὰ πολεμήσῃ, δὲν ἀναφέρει μόνον μάχας, ἀλλὰ καὶ θεοστάλτους πηγάς, πεῖναν καὶ ἐπιδημίας καὶ σεισμούς, δεικνύων ὅτι καὶ τοὺς πολέμους αὐτὸς τοὺς ἐπέτρεψε νὰ ἔλθουν, καὶ αὐτὰ δὲν γίνονται ἁπλῶς ἔτσι καὶ κατὰ τὴν συνήθειαν ποὺ ὑπῆρχεν ἀπὸ πρὶν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν θεϊκὴν ὀργήν. Διὰ τοῦτο λέγει δὲν θὰ ἔλθουν αὐτὰ ἔτσι ἁπλῶς καὶ χωρὶς ταραχάς, ἀλλὰ θὰ συνοδεύωνται καὶ ἀπὸ σημεῖα. Διὰ νὰ μὴ λέγουν λοιπὸν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι αἴτιοι τῶν κακῶν αὐτῶν εἶναι αὐτοὶ ποὺ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν τότε, διὰ τοῦτο προεῖπε καὶ τὴν αἰτίαν τῶν συμφορῶν ποὺ θὰ ἔλθουν· προηγουμένως ἔλεγεν· «Ἀληθῶς σᾶς λέγω, ὅτι θὰ συμβοῦν ὅλα αὐτὰ εἰς τὴν γενεὰν αὐτήν»[8], ἐνθυμηθεὶς τὰ φονικὰ ἐγκλήματά των. Ἔπειτα, διὰ νὰ μὴ νομίσουν, ἀκούοντες τὸ πλῆθος τῶν κακῶν, ὅτι

ἀκούοντες, νομίσωσι διασπᾶσθαι τὸ κήρυγμα, ἐπήγαγεν· «ὁρᾶτε, μὴ θορυβεῖσθε· δεῖ γὰρ πάντα γενέσθαι»· τουτέστιν, ἃ προεῖπον ἐγώ, καὶ τῶν πειρασμῶν ἡ ἔφοδος οὐδὲν διακόψει τῶν παρ' ἐμοῦ εἰρημένων· ἀλλ' ἔσται μὲν θόρυβος καὶ ταραχή, τοὺς δὲ ἐμοὺς οὐδὲν διασαλεύσει χρησμούς.

Εἶτα, ἐπειδὴ εἶπε τοῖς Ἰουδαίοις· «οὐ μή με ἴδητε, ἕως ἂν εἴπητε, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου», ᾤοντο δὲ οἱ μαθηταὶ ἅμα τῇ κατασκαφῇ καὶ τὴν συντέλειαν ἔσεσθαι, καὶ ταύτην διορθούμενος αὐτῶν τὴν ὑπόνοιαν, ἔλεγεν· «ἀλλ' οὔπω τὸ τέλος». Ὅτι γὰρ οὕτως ὡς ἔφην ὑπώπτευον, ἐκ τῆς ἐρωτήσεως αὐτῶν μάνθανε. Τί γὰρ ἠρώτησαν; «Πότε ταῦτα ἔσται;», τουτέστι, πότε τὰ Ἱεροσόλυμα ἀπολεῖται; «καὶ τί τὸ σημεῖον τῆς σῆς παρουσίας καὶ τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος;». Αὐτὸς δὲ οὐδὲν εὐθέως πρὸς τὴν ἐρώτησιν ἀπεκρίνατο ταύτην, ἀλλὰ πρότερον ἐκεῖνα τὰ κατεπείγοντα λέγει, καὶ ἃ πρῶτα μαθεῖν ἐχρῆν. Οὔτε γὰρ περὶ Ἱεροσολύμων εὐθέως, οὔτε περὶ τῆς παρουσίας αὐτοῦ τῆς δευτέρας εἴρηκεν, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐπὶ θύραις ἀπαντησομένων κακῶν. Διὸ καὶ ἐναγωνίους αὐτοὺς ποιεῖ λέγων· «βλέπετε μή τις ὑμᾶς πλανήσῃ· πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, λέγοντες· ἐγώ εἰμι ὁ Χριστός». Εἶτα διεγείρας αὐτοὺς εἰς τὴν περὶ τούτων ἀκρόασιν («βλέπετε» γάρ, φησί, «μή τις ὑμᾶς πλανήσῃ») καὶ ἐναγωνίους ποιήσας καὶ νήφειν παρασκευάσας, καὶ εἰπὼν τοὺς πλάνους, τοὺς ψευδοχρίστους πρότερον, τότε τὰ τῶν Ἱεροσολύμων λέγει κακά, ἀπὸ τῶν ἤδη γενομένων καὶ τὰ μέλλοντα ἀεὶ καὶ παρὰ τοῖς ἀνοήτοις καὶ φιλονείκοις πιστούμενος.

2. Πολέμους δὲ καὶ ἀκοὰς πολέμων, ὅπερ καὶ ἔμπροσθεν εἶπον, τὰς αὐτοῖς ἐπιούσας φησὶ ταραχάς. Εἶτα ἐπειδή, κα-

---

4. Ματθ. 23, 39.

θὰ καταστραφῆ τὸ κήρυγμα, προσέθεσε· «Προσέχετε, μὴ θορυβεῖσθε, διότι πρέπει ὅλα αὐτὰ νὰ γίνουν», δηλαδή, αὐτὰ ποὺ ἐπροφήτευσα ἐγὼ καὶ ἡ ἔφοδος τῶν πειρασμῶν ὡς πρὸς τίποτε δὲν θὰ διακόψουν τὰ ὅσα ἐλέχθησαν ἀπὸ ἐμένα· ἀλλὰ θὰ συμβῆ μὲν θόρυβος καὶ ταραχή, τίποτε ὅμως δὲν θὰ διασαλεύση τὰ προφητικὰ λόγια μου.

Ἔπειτα, ἐπειδὴ εἶπεν εἰς τοὺς Ἰουδαίους, «Δὲν θὰ μὲ ἰδῆτε μέχρι νὰ εἰπῆτε, εὐλογημένος εἶναι αὐτὸς ποὺ ἔρχεται ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου»[4], οἱ δὲ μαθηταὶ ἐνόμιζον ὅτι μαζὶ μὲ τὴν καταστροφὴν θὰ συμβῆ καὶ ἡ συντέλεια, διορθώνων καὶ αὐτὴν τὴν ὑπόνοιάν των ἔλεγεν· «Ἀλλὰ δὲν θὰ ἔλθη ἀκόμη τὸ τέλος». Διότι τὸ ὅτι ἔτσι ἐσκέπτοντο, ὅπως εἶπα, ἐννόησέ το ἀπὸ τὴν ἐρώτησιν αὐτῶν. Διότι τί ἠρώτησαν; «Πότε θὰ συμβοῦν αὐτά;», δηλαδή, πότε θὰ καταστραφοῦν τὰ Ἱεροσόλυμα; «Καὶ ποῖο εἶναι τὸ σημεῖον τοῦ ἐρχομοῦ σου καὶ τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος; Ὁ δὲ Κύριος δὲν εἶπε τίποτε εὐθέως εἰς τὴν ἐρώτησίν των αὐτήν, ἀλλὰ προηγουμένως λέγει ἐκεῖνα τὰ κατεπείγοντα καὶ τὰ ὁποῖα ἔπρεπε πρῶτα νὰ μάθουν. Διότι οὔτε περὶ τῶν Ἱεροσολύμων εἶπε κάτι κατ' εὐθεῖαν, οὔτε περὶ τῆς δευτέρας παρουσίας του, ἀλλὰ περὶ τῶν κακῶν ποὺ θὰ ἐσυναντοῦσαν εὐθὺς ἀμέσως. Διὰ τοῦτο αὐξάνει καὶ τὴν ἀγωνίαν των, λέγων· «Προσέχετε μήπως σᾶς πλανήση κάποιος· διότι πολλοὶ θὰ ἔλθουν ἐπ' ὀνόματί μου, λέγοντες· ἐγὼ εἶμαι ὁ Χριστός». Εἰς τὴν συνέχειαν ἀφοῦ ηὔξησε τὴν ἐπιθυμίαν των διὰ νὰ ἀκούσουν αὐτὰ (διότι λέγει, «προσέχετε μήπως σᾶς παραπλανήση κανεὶς») καὶ ἀφοῦ ηὔξησε τὴν ἀγωνίαν των καὶ τοὺς προετοίμασε νὰ εἶναι προσεκτικοὶ καὶ ἀνέφερε τοὺς πλάνους καὶ πρὶν ἀπὸ ὅλους τοὺς ψευδοχρίστους, τότε ἀναφέρει καὶ τὰς συμφορὰς τῶν Ἱεροσολύμων, ἐπιβεβαιώνων εἰς τοὺς ἀνοήτους καὶ φιλονείκους ἀπὸ αὐτὰ ποὺ συνέβησαν καὶ ἐκεῖνα ποὺ πρόκειται νὰ συμβοῦν εἰς τὸ μέλλον.

2. «Πολέμους δὲ καὶ φήμας πολέμων», ὅπως καὶ προανέφερα, ὀνομάζει τὰς ταραχὰς ποὺ θὰ συμβοῦν εἰς αὐτούς.

θὼς καὶ προεῖπον, ἐνόμιζον μετ' ἐκεῖνον τὸν πόλεμον ἥξειν τὸ τέλος, ὅρα πῶς αὐτοὺς ἀσφαλίζεται λέγων· «ἀλλ' οὔπω τὸ τέλος». «Ἐγερθήσεται» γάρ, φησίν, «ἔθνος ἐπὶ ἔθνος, καὶ βασιλεία ἐπὶ βασιλείαν». Τὰ προοίμια λέγει τῶν Ἰουδαϊκῶν κακῶν. «Πάντα δὲ ταῦτα ἀρχὴ ὠδίνων», τουτέστι, τῶν συμβαινόντων αὐτοῖς». «Τότε παραδώσουσιν ὑμᾶς εἰς θλῖψιν, καὶ ἀποκτενοῦσιν ὑμᾶς». Εὐκαίρως παρενέβαλε τὰ αὐτῶν κακά, ἔχοντα παραμυθίαν ἀπὸ τῶν κοινῶν· οὐ ταύτῃ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ προσθεῖναι, ὅτι «διὰ τὸ ὄνομά μου». «Ἔσεσθε» γάρ, φησί, «μισούμενοι ὑπὸ πάντων διὰ τὸ ὄνομά μου. Τότε σκανδαλισθήσονται πολλοὶ καὶ ἀλλήλους παραδώσουσι· καὶ πολλοὶ ψευδόχριστοι καὶ ψευδοπροφῆται ἐγερθήσονται καὶ πλανήσουσι πολλούς. Καὶ διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν, ψυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν· ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται». Τοῦτο μεῖζον κακόν, ὅταν καὶ ἐμφύλιος ὁ πόλεμος ᾖ· πολλοὶ γὰρ ψευδάδελφοι γεγόνασιν.

Εἶδες τριπλοῦν τὸν πόλεμον ὄντα, τὸν ἀπὸ τῶν πλάνων, τὸν ἀπὸ τῶν πολεμίων, τὸν ἀπὸ τῶν ψευδαδέλφων; Ὅρα καὶ Παῦλον τὰ αὐτὰ ἀποδυρόμενον καὶ λέγοντα· «ἔξωθεν μάχαι, ἔσωθεν φόβοι»· καί, «κίνδυνοι ἐν ψευδαδέλφοις»· καὶ πάλιν· «Οἱ γὰρ τοιοῦτοι ψευδαπόστολοι, ἐργάται δόλιοι, μετασχηματιζόμενοι εἰς ἀποστόλους Χριστοῦ». Εἶτα πάλιν τὸ πάντων χαλεπώτερον, ὅτι οὐδὲ τὴν ἀπὸ τῆς ἀγάπης παραθυμίαν ἕξουσιν. Εἶτα δεικνὺς ὅτι τὸν γενναῖον καὶ καρτερικὸν οὐδὲν ταῦτα λυμανεῖται, μὴ φοβεῖσθε, φησί, μηδὲ ταράττεσθε. Ἂν γὰρ τὴν προσήκουσαν ὑπομονὴν ἐπιδείξησθε, οὐ περιέσται ὑμῶν τὰ δεινά. Καὶ τούτου σαφὴς ἀπόδει-

5. Β' Κορ. 7, 5.
6. Β' Κορ. 11, 26.
7. Β' Κορ. 11, 13.

Ἔπειτα, ἐπειδή, ὅπως προανέφερα, ἐνόμιζον ὅτι μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν πόλεμον θὰ ἔλθῃ τὸ τέλος, πρόσεχε πῶς τοὺς προφυλάσσει λέγων· «Ἀλλὰ δὲν θὰ ἔλθῃ ἀκόμη τὸ τέλος». Διότι, λέγει, «Θὰ σηκωθῇ ἔθνος ἐναντίον ἔθνους καὶ βασίλειον ἐναντίον βασιλείου». Μὲ τὰ λόγια του αὐτὰ προλέγει τὰ προοίμια τῶν Ἰουδαϊκῶν συμφορῶν. «Ὅλα δὲ αὐτὰ εἶναι ἀρχὴ τῶν δεινῶν», δηλαδὴ αὐτῶν ποὺ θὰ συμβοῦν εἰς αὐτούς. «Τότε θὰ σᾶς παραδώσουν εἰς βασανιστήρια καὶ θὰ σᾶς θανατώσουν». Εἰς τὴν κατάλληλον στιγμὴν ἀνέφερε καὶ τὰ ἰδικά των δεινά, ὥστε νὰ παρηγοροῦνται ἀπὸ τὰ κοινά· ὄχι δὲ μόνον ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι προσέθεσεν, ὅτι θὰ τὰ ὑποστῆτε «διὰ τὸ ὄνομά μου». Διότι λέγει· «Θὰ εἶσθε μισητοὶ ἀπὸ ὅλους ἐξ αἰτίας τοῦ ὀνόματός μου. Τότε θὰ σκανδαλισθοῦν πολλοί, καὶ θὰ προδώσουν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον. Καὶ θὰ ἐμφανισθοῦν πολλοὶ ψευδόχριστοι καὶ ψευδοπροφῆται καὶ θὰ πλανήσουν πολλούς. Καὶ ἐπειδὴ θ' αὐξηθῇ ἡ ἀνομία, θὰ ψυχρανθῇ ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν· ἐκεῖνος δὲ ποὺ θὰ τὰ ὑπομείνῃ ἕως τὸ τέλος, αὐτὸς θὰ σωθῇ». Αὐτὸ εἶναι τὸ χειρότερον κακόν, ὅταν ὁ πόλεμος εἶναι καὶ ἐμφύλιος· διότι πολλοὶ ψευδάδελφοι παρουσιάσθησαν.

Εἶδες ὅτι ὁ πόλεμος εἶναι τριπλοῦς, προερχόμενος ἀπὸ τοὺς πλάνους, ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἀπὸ τοὺς ψευδαδέλφους; Πρόσεχε καὶ τὸν Παῦλον ποὺ θρηνολογεῖ διὰ τὰ ἴδια πράγματα καὶ λέγει· «Ἀπὸ ἔξω μάχαι, ἀπὸ μέσα φόβοι»[5], καί· «κίνδυνοι ποὺ προέρχονται ἀπὸ ψευδαδέλφους»[6]. Καὶ πάλιν· «Διότι οἱ παρόμοιοι ἄνθρωποι εἶναι ψευδαπόστολοι, ἐργάται δόλιοι, ποὺ μεταμορφώνονται εἰς ἀποστόλους τοῦ Χριστοῦ»[7]. Καὶ ἔπειτα τὸ χειρότερον ἀπὸ ὅλα, διότι δὲν θὰ ἔχουν οὔτε τὴν παρηγορίαν ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀγάπην. Εἰς τὴν συνέχειαν διὰ νὰ δείξῃ, ὅτι ὁ γενναῖος καὶ καρτερικὸς δὲν θὰ ὑποστῇ καμμίαν ζημίαν ἀπὸ αὐτά, τοὺς λέγει, «Μὴ φοβεῖσθε καὶ μὴ ταράσσεσθε». Διότι ἂν δείξετε τὴν ὑπομονὴν ποὺ πρέπει δὲν θὰ σᾶς καταβάλουν τὰ δεινά. Καὶ σαφὴς ἀπόδειξις αὐτοῦ εἶναι, τὸ ὅτι θὰ κηρυχθῇ ὁπωσ-

ξις, τὸ πάντως κηρυχθῆναι τὸ κήρυγμα πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης· οὕτως ὑψηλότεροι ἔσεσθε τῶν δεινῶν. Ἵνα γὰρ μὴ λέγωσι, πῶς οὖν ζησόμεθα; τὸ πλέον εἶπεν, ὅτι καὶ ζήσεσθε καὶ διδάξετε πανταχοῦ. Διὸ καὶ ἐπήγαγε· «Καὶ κηρυχθήσεται τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι· καὶ τότε ἥξει τὸ τέλος»· τῆς συντελείας τῶν Ἱεροσολύμων.

Ὅτι γὰρ ἐκεῖνο ἔλεγε, καὶ πρὸ τῆς ἁλώσεως τὸ εὐαγγέλιον ἐκηρύχθη, ἄκουσον τί φησιν ὁ Παῦλος· «εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν»· καὶ πάλιν· «τοῦ εὐαγγελίου τοῦ κηρυχθέντος ἐν πάσῃ τῇ κτίσει τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανόν». Καὶ ὁρᾷς αὐτὸν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Σπανίαν τρέχοντα. Εἰ δὲ εἷς τοσοῦτον μέρος κατέλαβεν, ἐννόησον καὶ οἱ λοιποὶ πόσα εἰργάσαντο. Καὶ γὰρ καὶ ἑτέροις γράφων πάλιν ὁ Παῦλος ἔλεγε περὶ τοῦ εὐαγγελίου, ὅτι «ἔστι καρποφορούμενον καὶ αὐξανόμενον ἐν πάσῃ τῇ κτίσει τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανόν». Τί δέ ἐστιν, «εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν»; Ἐπειδὴ ἐκηρύχθη μὲν πανταχοῦ, οὐκ ἐπιστεύθη δὲ πανταχοῦ, «εἰς μαρτύριον», φησί, τοῖς ἀπιστήσασι· τουτέστιν, εἰς ἔλεγχον, εἰς κατηγορίαν, εἰς μαρτυρίαν· οἱ γὰρ πιστεύσαντες καταμαρτυρήσουσι τῶν μὴ πιστευσάντων, καὶ κατακρινοῦσιν αὐτούς. Διὰ τοῦτο δὲ μετὰ τὸ κηρυχθῆναι τὸ εὐαγγέλιον πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἀπόλλυται τὰ Ἱεροσόλυμα, ἵνα μηδὲ σκιὰν ἀπολογίας ἔχωσιν ἀγνωμονοῦντες. Οἱ γὰρ ἰδόντες τὴν αὐτοῦ δύναμιν πανταχοῦ διαλάμψασαν, καὶ ἐν ἀκαριαίῳ τὴν οἰκουμένην ἑλοῦσαν, τίνα ἂν ἔχοιεν λοιπὸν συγγνώμην, ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀγνωμοσύνης μείναντες; Ὅτι γὰρ πανταχοῦ ἐκηρύχθη τότε, ἄκουσον τί φησιν ὁ Παῦλος· «τοῦ εὐαγγελίου τοῦ κηρυχθέντος ἐν πάσῃ τῇ κτίσει τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανόν». Ὃ καὶ μέγιστον σημεῖον τῆς τοῦ Χριστοῦ δυνάμεως, ὅτι ἐν

8. Ρωμ. 10, 18.
9. Κολ. 1, 23.
10. Κολ. 1, 6.
11. Κολ. 1, 23.

δήποτε τὸ εὐαγγέλιον εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς· ἔτσι θὰ σταματήσετε πιὸ ὑψηλὰ ἀπὸ τὰ δεινά. Διότι, διὰ νὰ μὴ λέγουν, πῶς λοιπὸν θὰ ζήσωμεν; ἀνέφερε καὶ τὸ ἐπὶ πλέον, ὅτι δηλαδὴ καὶ θὰ ἐπιζήσετε καὶ θὰ διδάξετε παντοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ προσέθεσε· «Καὶ θὰ κηρυχθῇ αὐτὸ τὸ εὐαγγέλιον εἰς ὅλον τὸν κόσμον πρὸς μαρτυρίαν εἰς ὅλα τὰ ἔθνη· καὶ τότε θὰ ἔλθῃ τὸ τέλος», δηλαδὴ τῆς συντελείας τῶν Ἱεροσολύμων.

Τὸ ὅτι λοιπὸν ἐννοοῦσεν ἐκεῖνο καὶ ὅτι πρὶν ἀπὸ τὴν καταστροφὴν ἐκηρύχθη τὸ εὐαγγέλιον, ἄκουσε τί λέγει ὁ Παῦλος· «Ἡ φωνή των ἔφθασεν εἰς ὅλην τὴν γῆν»[8]· καὶ πάλιν· «Τοῦ εὐαγγελίου ποὺ ἐκηρύχθη εἰς ὅλην τὴν κτίσιν κάτω ἀπὸ τὸν οὐρανόν»[9]. Καὶ βλέπεις αὐτὸν νὰ τρέχῃ ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα εἰς τὴν Ἱσπανίαν. Ἐὰν δὲ ἕνας κατέλαβε τόσον μεγάλο μέρος τῆς οἰκουμένης, σκέψου καὶ οἱ ὑπόλοιποι πόσα ἐπέτυχον. Καθ' ὅσον καὶ εἰς ἄλλους γράφων πάλιν ὁ Παῦλος ἔλεγε περὶ τοῦ εὐαγγελίου, ὅτι «φέρει καρποὺς καὶ αὐξάνει εἰς ὅλην τὴν κτίσιν κάτω ἀπὸ τὸν οὐρανόν»[10]. Τί σημαίνει δέ· «εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν»; Ἐπειδὴ ἐκηρύχθη μὲν παντοῦ, ἀλλὰ δὲν ἐπιστεύθη παντοῦ, θὰ εἶναι, λέγει, πρὸς μαρτυρίαν ἐκείνων ποὺ δὲν ἐπίστευσαν· δηλαδὴ πρὸς ἔλεγχον, πρὸς κατηγορίαν, εἰς μαρτυρίαν· διότι ἐκεῖνοι ποὺ ἐπίστευσαν θὰ εἶναι μάρτυρες κατηγορίας ἐναντίον ἐκείνων ποὺ δὲν ἐπίστευσαν καὶ θὰ τοὺς καταδικάσουν. Διὰ τοῦτο δὲ μετὰ τὴν κήρυξιν τοῦ εὐαγγελίου εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης καταστρέφονται τὰ Ἱεροσόλυμα, ὥστε νὰ μὴ ἔχουν οὔτε σκιὰν ἀπολογίας οἱ ἀχάριστοι Ἰουδαῖοι. Διότι ἐκεῖνοι ποὺ εἶδαν τὴν δύναμίν του νὰ διαλάμπῃ παντοῦ καὶ νὰ κατακυριεύῃ ἀστραπιαῖα τὴν οἰκουμένην, ποίαν συγχώρησιν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἔχουν πλέον, παραμείναντες εἰς τὴν ἰδίαν ἀχαριστίαν των; Τὸ ὅτι δὲ ἐκηρύχθη παντοῦ τότε, ἄκουσε τί λέγει ὁ Παῦλος· «Τοῦ Εὐαγγελίου, ποὺ ἐκηρύχθη εἰς ὅλην τὴν κτίσιν κάτω ἀπὸ τὸν οὐρανόν»[11], πρᾶγμα ποὺ ἀποτελεῖ μεγίστην ἀπόδειξιν τῆς δυνάμεως τοῦ Χριστοῦ, διότι ἐντὸς εἴκοσι ἢ τριάντα ἐν ὅλῳ

εἴκοσι ἢ καὶ τριάκοντα ὅλοις ἔτεσι τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης κατέλαβεν ὁ λόγος.

Μετὰ τοῦτο οὖν, φησίν, ἥξει τὸ τέλος τῶν Ἱεροσολύμων. Ὅτι γὰρ τοῦτο αἰνίττεται, τὸ ἑξῆς ἐδήλωσεν. Ἐπήγαγε γὰρ καὶ προφητείαν, πιστούμενος αὐτῶν τὸν ἀφανισμόν, καὶ λέγων· «ὅταν δὲ ἴδητε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, τὸ ρηθὲν διὰ Δανιὴλ τοῦ προφήτου, ἑστὼς ἐν τόπῳ ἁγίῳ - ὁ ἀναγινώσκων νοείτω». Παρέπεμψεν αὐτοὺς ἐπὶ τὸν Δανιήλ. Βδέλυγμα δὲ τὸν ἀνδριάντα τοῦ τότε τὴν πόλιν ἑλόντος φησίν, ὃν ὁ ἐρημώσας τὴν πόλιν καὶ τὸν ναὸν ἔστησεν ἔνδον· διὸ καὶ ἐρημώσεως αὐτὸ καλεῖ. Εἶτα ἵνα μάθωσιν, ὅτι καὶ ζώντων ἐνίων αὐτῶν ταῦτα ἔσται, διὰ τοῦτο ἔλεγεν· «ὅταν ἴδητε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως».

3. Ἐξ ὧν μάλιστα ἄν τις θαυμάσειε τοῦ Χριστοῦ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐκείνων ἀνδρείαν, ὅτι ἐν τοιούτοις καιροῖς ἐκήρυττον, ἐν οἷς μάλιστα τὰ Ἰουδαϊκὰ ἐπολεμεῖτο, ἐν οἷς μάλιστα ὡς στασιασταῖς προσεῖχον αὐτοῖς, ὅτε ὁ Καῖσαρ ἐκέλευσεν ἅπαντας ἀπελαύνεσθαι. Καὶ ταὐτὸν συνέβαινεν, ὥσπερ ἂν εἴ τις, τῆς θαλάττης ἐγερθείσης πάντοθεν, καὶ ζόφον τὸν ἀέρα πάντα κατέχοντος, καὶ ναυαγίων ἐπαλλήλων γινομένων, καὶ πάντων ἄνωθεν τῶν συμπλεόντων στασιαζόντων, καὶ θηρῶν κάτωθεν ἀνιόντων καὶ μετὰ τῶν κυμάτων ἀναλισκόντων τοὺς πλέοντας, καὶ σκηπτῶν φερομένων, καὶ πειρατῶν ὄντων, καὶ τῶν ἔνδον ἀλλήλοις ἐπιβουλευόντων, ἀνθρώπους ἀπείρους τοῦ πλεῖν καὶ οὐδὲ θάλατταν ἰδόντας κελεύοι ἐπὶ τῶν οἰάκων καθῆσθαι, καὶ κυβερνᾶν καὶ ναυμαχεῖν, καὶ στόλον ἄπειρον ἐπιόντα μετὰ πολλῆς

---

12. Δαν. 9, 27.

ἔτη ὁ λόγος τοῦ εὐαγγελίου κατέκτησε τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης.

Μετὰ ἀπὸ αὐτὸ λοιπόν, λέγει, θὰ ἔλθῃ τὸ τέλος τῶν Ἱεροσολύμων. Τὸ ὅτι βέβαια ὑπονοεῖ αὐτό, τὸ ἐφανέρωσεν ἡ συνέχεια. Διότι πρόσθεσε καὶ προφητείαν πρὸς ἐπιβεβαίωσιν τοῦ ἀφανισμοῦ των καὶ λέγων· «Ὅταν δὲ ἰδῆτε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως διὰ τὸ ὁποῖον ὡμίλησεν ὁ προφήτης Δανιήλ, νὰ ἵσταται εἰς τὸν ἅγιον τόπον — ὁ ἀναγνώστης ἂν ἐννοήσῃ»[12]. Τοὺς παρέπεμψεν εἰς τὸν Δανιήλ. «Βδέλυγμα» ὀνομάζει δὲ τὸν ἀδριάντα αὐτοῦ ποὺ ἐκυρίευσε τότε τὴν πόλιν, τὸν ὁποῖον ἔστησε αὐτὸς ποὺ ἐρήμωσε τὴν πόλιν μέσα εἰς τὸν ναόν, καὶ διὰ τοῦτο τὸν ὀνομάζει καὶ βδέλυγμα ἐρημώσεως. Ἔπειτα διὰ νὰ μάθουν ὅτι αὐτὰ θὰ συμβοῦν ἐνῷ ἀκόμη θὰ ζοῦν μερικοί, διὰ τοῦτο ἔλεγεν· «Ὅταν θὰ ἰδῆτε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως».

3. Ἀπὸ αὐτὰ ἠμπορεῖ κανεὶς πρὸ πάντων νὰ θαυμάσῃ τὴν δύναμιν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἀνδρείαν ἐκείνων, διότι ἐκήρυττον κάτω ἀπὸ τέτοιας περιστάσεις, κατὰ τὰς ὁποίας πρὸ πάντων κατεδιώκοντο οἱ Ἰουδαῖοι καὶ τοὺς ἐθεωροῦσαν ὡς τοὺς κατ' ἐξοχὴν στασιαστάς, ὅταν ὁ Καῖσαρ διέταξεν ὅλοι νὰ ἀπελαύνωνται. Καὶ τὸ ἴδιο συνέβαιναν, ὅπως ἀκριβῶς ἐὰν ἤθελε κάποιος διατάξει νὰ καθήσουν εἰς τὸ τιμόνι ἀνθρώπους, ποὺ δὲν γνωρίζουν τὴν ναυτικὴν τέχνην, καὶ οὔτε ἔχουν ἰδεῖ θάλασσαν, νὰ κυβερνήσουν αὐτοὶ τὸ πλοῖον καὶ ναυμαχήσουν, καθ' ἣν στιγμὴν ἡ θάλασσα ἀπὸ παντοῦ προβάλλει τεράστια κύματα, τὸ σκότος κατακυριεύει ὅλον τὸν ἀέρα, τὰ ναυάγια συμβαίνουν τὸ ἕνα μετὰ τὸ ἄλλο, ὅλοι οἱ συνταξιδιῶται ἐπάνω εἰς τὸ πλοῖον στασιάζουν, τὰ θηρία ἀναδύονται ἀπὸ κάτω καὶ μαζὶ μὲ τὰ κύματα καταβροχθίζουν τοὺς πλέοντας, καὶ κεραυνοὶ πίπτουν, καὶ πειραταὶ ὑπάρχουν, καὶ ἀπὸ τοὺς ταξιδιώτας ὁ ἕνας ἐπιβουλεύεται τὸν ἄλλον, καὶ στόλος ἄπειρος τὸν ἀριθμὸν βαδίζει ἐναντίον των μὲ μεγάλην πολεμικὴν παράταξιν, αὐτοὶ χρησιμοποιοῦντες ἕνα μόνον πλοιάριον, ποὺ ἔτσι ἀκριβῶς τα-

παρατάξεως, ἑνὶ χρεωμένους ἀκατίῳ τῷ οὕτως ὡς εἶπον ταραττομένῳ, καταδύειν καὶ χειροῦσθαι. Καὶ γὰρ ὑπὸ ἐθνῶν ἐμισοῦντο, ὡς Ἰουδαῖοι, καὶ ὑπὸ Ἰουδαίων ἐλιθάζοντο, ὡς τοῖς αὐτῶν πολεμοῦντες νόμοις, καὶ οὐδαμοῦ στῆναι ἦν.

Οὕτω πάντα κρημνοὶ καὶ σκόπελοι καὶ πρόβολοι ἦσαν, τὰ ἐν ταῖς πόλεσι, τὰ ἐν ταῖς χώραις, τὰ ἐν ταῖς οἰκίαις· καὶ εἷς ἕκαστος αὐτοῖς ἐπολέμει, καὶ στρατηγὸς καὶ ἄρχων καὶ ἰδιώτης καὶ ἔθνη πάντα καὶ δῆμοι πάντες· καὶ ταραχή τις ἦν λόγῳ παραστῆναι μὴ δυναμένη. Καὶ γὰρ σφόδρα τῇ τῶν Ρωμαίων ἀρχῇ μισητὸν τὸ Ἰουδαίων γένος ἦν, ἅτε μυρία πράγματα αὐτοῖς παρεσχηκός· καὶ οὐδὲ ἐντεῦθεν ἐβλάβη τὸ κήρυγμα, ἀλλ' ἡ μὲν πόλις ἀνάρπαστος ἦν καὶ ἐμπεπύριστο, καὶ μυρία τοὺς οἰκοῦντας διέθηκε κακά, οἱ δὲ ἐντεῦθεν ὄντες ἀπόστολοι, νόμους εἰσάγοντες καινούς, καὶ τῶν Ρωμαίων ἐκράτουν. Ὢ καινῶν καὶ παραδόξων πραγμάτων. Μυριάδας ἀπείρους Ἰουδαίων τότε ἐχειρώσαντο Ρωμαῖοι, καὶ δώδεκα ἀνδρῶν οὐ περιεγένοντο, γυμνῶν ἀόπλων μαχομένων αὐτοῖς. Τίς παραστῆσαι δυνήσεται λόγος τὸ θαῦμα τοῦτο; Καὶ γὰρ δύο ταῦτα τοῖς διδάσκουσιν ὑπάρχειν χρή, τό τε ἀξιοπίστους εἶναι καὶ τὸ φιλεῖσθαι παρὰ τῶν μαθητευομένων· καὶ μετὰ τούτων καὶ πρὸς τούτοις, καὶ τὸ τὰ λεγόμενα εὐπαράδεκτα εἶναι, καὶ τὸν καιρὸν ταραχῆς ἀπηλλάχθαι καὶ θορύβων. Τότε δὲ ἅπαντα τὰ ἐναντία ἦν. Οὔτε γὰρ ἀξιόπιστοι εἶναι ἐδόκουν, καὶ τῶν δοκούντων ἀξιοπίστων εἶναι τοὺς ἠπατημένους ἀφίστων· οὐκ ἐφιλοῦντο, ἀλλὰ καὶ ἐμισοῦντο, καὶ τῶν φιλουμένων ἀπῆγον, καὶ

ράσσεται, ὅπως προανέφερα, νὰ προσπαθοῦν νὰ τὸν βυθίσουν καὶ νὰ τὸν κυριεύσουν. Καθ' ὅσον ἐμισοῦντο ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν, ὡσὰν Ἰουδαῖοι ποὺ ἦσαν, καὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἐλιθοβολοῦντο, ἐπειδὴ τάχα ἀντετίθεντο εἰς τοὺς νόμους των, καὶ πουθενὰ δὲν ἠμποροῦσαν νὰ σταθοῦν.

Ἔτσι παντοῦ ἦσαν κρημνοὶ καὶ σκόπελοι καὶ ἐμπόδια, καὶ εἰς τὰς πόλεις, καὶ εἰς τὰς χώρας, καὶ εἰς τὰς οἰκίας, καὶ ὁ καθένας τοὺς ἐπολεμοῦσε καὶ στρατηγοὶ καὶ ἄρχοντες καὶ ἰδιῶται καὶ ὅλα τὰ ἔθνη καὶ ὅλοι οἱ λαοί, καὶ ἐπεκράτει τέτοια ταραχὴ ποὺ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ περιγραφῇ μὲ λόγια. Καθ' ὅσον ἦτο πάρα πολὺ μισητὸν τὸ γένος τῶν Ἰουδαίων εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ρωμαίων, ἐπειδὴ ἐδημιουργοῦσαν εἰς αὐτοὺς ἀπείρους δυσκολίας. Καὶ οὔτε καὶ ἀπ' αὐτὸ ἠμποδίσθη τὸ κήρυγμα, ἀλλὰ ἡ μὲν πόλις ἐλεηλατήθη καὶ ἐπυρπολήθη, καὶ ἄπειρα κακὰ ὑπέστησαν οἱ κάτοικοί της, οἱ δὲ ἀπόστολοι ποὺ κατήγοντο ἀπὸ ἐκεῖ, ἐθέσπιζον νέους νόμους καὶ ἐκυριαρχοῦσαν καὶ ἐπὶ τῶν Ρωμαίων. Ὤ, πόσον νέα καὶ παράδοξα πράγματα! Ἀναριθμήτους μυριάδας Ἰουδαίων ὑπεδούλωσαν τότε οἱ Ρωμαῖοι καὶ δὲν κατώρθωσαν νὰ ὑποτάξουν δώδεκα ἄνδρας γυμνοὺς ποὺ ἐμάχοντο ἄοπλοι ἐναντίον των. Ποῖος λόγος θὰ ἠμπορέσῃ νὰ παραστήσῃ αὐτὸ τὸ θαῦμα; Καθ' ὅσον δύο πράγματα πρέπει νὰ ὑπάρχουν εἰς αὐτοὺς ποὺ διδάσκουν, νὰ εἶναι ἀξιόπιστοι καὶ νὰ ἀγαπῶνται ἀπὸ τοὺς μαθητάς των. Καὶ ἐπὶ πλέον μαζὶ μὲ ὅλα αὐτὰ τὰ λεγόμενά των νὰ γίνωνται εὔκολα ἀποδεκτὰ καὶ νὰ μὴ λαμβάνουν μέρος εἰς τὰς ταραχὰς καὶ τοὺς θορύβους. Τότε δὲ συνέβαινον ἐντελῶς τὰ ἀντίθετα. Διότι οὔτε ἀξιόπιστοι ἐφαίνοντο νὰ εἶναι, καὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἐθεωροῦντο ὅτι ἦσαν ἀξιόπιστοι ἀπεμάκρυνον αὐτοὺς ποὺ εἶχον παρασυρθῆ. Δὲν ἠγαπῶντο, ἀλλὰ καὶ ἐμισοῦντο, καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ τοὺς ἀγαποῦσαν τοὺς ἀπεμάκρυνον, καὶ ἀπὸ τὰς συνηθείας των καὶ ἀπὸ τὰ πάτρια καὶ ἀπὸ τοὺς νόμους. Τὰ προστάγματά των πάλιν παρουσιάζουν μεγάλην

ἐθῶν καὶ πατρίων καὶ νόμων. Πάλιν τὰ ἐπιτάγματα πολλὴν τὴν δυσκολίαν εἶχεν, ὧν δὲ ἀφείλκοντο, πολλὴν τὴν ἡδονήν.

Πολλοὺς καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ πειθόμενοι τοὺς κινδύνους, πολλοὺς τοὺς θανάτους ὑπέμενον· καὶ μετὰ τούτων ἁπάντων ὁ καιρὸς πολλὴν παρεῖχε τὴν δυσκολίαν, πολέμων γέμων, θορύβων, ταραχῆς, ὡς εἰ καὶ μηδὲν τῶν εἰρημένων ἦν, ἱκανῶς πάντα διαταράξαι. Εὔκαιρον εἰπεῖν· «Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας τοῦ Κυρίου, ἀκουστὰς ποιήσει πάσας τὰς αἰνέσεις αὐτοῦ;». Εἰ γὰρ οἱ οἰκεῖοι μετὰ σημείων Μωϋσέως οὐκ ἤκουσαν, διὰ τὸν πηλὸν μόνον καὶ τὴν πλινθείαν, τοὺς καθ' ἑκάστην ἡμέραν κοπτομένους καὶ σφαττομένους καὶ τὰ ἀνήκεστα πάσχοντας, τίς ἔπεισεν ἀποστῆναι μὲν ἀπράγμονος βίου, τὸν δὲ ἐπικίνδυνον τοῦτον καὶ αἱμάτων καὶ θανάτων γέμοντα προτιμῆσαι ἐκείνου, καὶ ταῦτα ἀλλοφύλων τῶν κηρυττόντων αὐτοῖς ὄντων, καὶ σφόδρα πολεμίων πάντοθεν; Μὴ γάρ τις εἰς ἔθνη καὶ πόλεις καὶ δήμους, ἀλλ' εἰς οἰκίαν μικρὰν εἰσαγαγέτω τὸν μισούμενον παρὰ πάντων τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ, καὶ δι' αὐτοῦ σπουδαζέτω τῶν φιλουμένων ἀπάγειν, πατρὸς καὶ γυναικὸς καὶ παίδων· ἆρα οὐκ ὀφθήσεται διασπασθεὶς πρὶν ἢ διᾶραι τὸ στόμα; Ἂν δὲ καὶ ταραχὴ καὶ μάχη γυναικὸς καὶ ἀνδρὸς προσῇ κατὰ τὴν οἰκίαν, ἆρα οὐχί, πρὶν ἢ ἐπιβῆναι τῶν οὐδῶν, καταλεύοντες αὐτὸν ἀναιρήσουσιν; Ἂν δὲ καὶ εὐκαταφρόνητος ᾖ, καὶ φορτικὰ ἐπιτάττῃ, καὶ φιλοσοφεῖν τοὺς τρυφῶντας κελεύῃ, καὶ μετὰ τούτων πρὸς πολλῷ πλείονας καὶ ὑπερβάλλοντας αὐτὸν ὁ ἀγὼν ᾖ, οὐκ εὔδηλον ὅτι παντάπασιν ἀπολεῖται;

13. Ψαλμ. 105, 2.

δυσκολίαν, αὐτὰ δὲ ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀπεμακρύνοντο ἦσαν γεμᾶτα ἀπὸ πολλὴν ἡδονήν.

Πολλοὺς κινδύνους καὶ θανάτους καὶ οἱ ἴδιοι ὑπέμενον καὶ αὐτοὶ ποὺ ἐπίστευον εἰς αὐτούς, καὶ μαζὶ μὲ ὅλα αὐτὰ ὁ καιρὸς ἐκεῖνος παρουσίαζε πολλὴν δυσκολίαν, διότι ἦτο γεμᾶτος ἀπὸ πολέμους, θαρύβους καὶ ταραχήν, ὥστε καὶ ἐὰν δὲν ὑπῆρχε τίποτε ἀπὸ ὅσα ἐλέχθησαν, ἱκανὰ ἦσαν αὐτὰ νὰ τοὺς διαταράξουν. Εἶναι κατάλληλη ἡ στιγμὴ νὰ εἰποῦμεν· «Ποῖος θὰ διηγηθῇ τὰ κατορθώματα τῆς δυνάμεως τοῦ Κυρίου καὶ θὰ κάνῃ γνωστὰς ὅλας τὰς δοξολογίας πρὸς αὐτόν;»[13]. Διότι ἂν οἱ πρόγονοι αὐτῶν δὲν ὑπήκουσαν εἰς τὸν Μωϋσῆν καὶ μετὰ ἀπὸ τὰ θαύματά του ἐξ αἰτίας τοῦ πηλοῦ καὶ τῆς πλινθοποιΐας, αὐτοὺς ποὺ καθημερινῶς ἐφονεύοντο καὶ ἐσφάζοντο καὶ ἔπασχον τὰ πιὸ φοβερὰ πράγματα, ποῖος τοὺς ἔπεισε νὰ ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὴν ἥσυχον ζωήν των νὰ προτιμήσουν δὲ ἀντ' αὐτῆς τὴν ἐπικίνδυνον αὐτὴν καὶ γεμάτην ἀπὸ αἵματα καὶ θανάτους ζωήν, καὶ ὅλα αὐτὰ τὴν στιγμὴν ποὺ ἦσαν ἀλλόφυλοι αὐτοὶ πρὸς τοὺς ὁποίους ἐκήρυττον καὶ παντοῦ ὑπῆρχον πάρα πολλοὶ ἐχθροί; Διότι ἂς μὴ ὁδηγήσῃ κανεὶς εἰς τὰ ἔθνη καὶ εἰς πόλεις καὶ δήμους, αὐτὸν ποὺ μισεῖται ἀπὸ ὅλους τοὺς κατοικοῦντας εἰς τὴν οἰκίαν, ἀλλ' εἰς μικρὰν οἰκίαν καὶ δι' αὐτοῦ ἂς προσπαθήσῃ καὶ νὰ συλλάβῃ τὰ ἀγαπητὰ πρόσωπα, τὸν πατέρα, τὴν γυναῖκα καὶ τὰ παιδιά. Ἆρά γε δὲν θὰ συμβῇ νὰ ὁδηγηθῇ βιαίως ἔξω ἀπὸ τὴν οἰκίαν πρὶν ἀκόμη ἀνοίξῃ τὸ στόμα του; Ἂν δὲ δημιουργῇ εἰς τὴν οἰκίαν ταραχὴν καὶ διαμάχην μεταξὺ γυναικὸς καὶ ἀνδρός, ἆρά γε δὲν θὰ τὸν φονεύσουν διὰ λιθοβολισμοῦ πρὶν ἀκόμη ἀνεβῇ τὸ κατώφλι τῆς ἐξώθυρας; Ἂν δὲ εἶναι καὶ ἄξιος περιφρονήσεως, καὶ εἶναι δυσβάστακτα αὐτὰ ποὺ προστάσσει καὶ παραγγέλλει αὐτοὺς ποὺ κάνουν τρυφηλὴν ζωὴν νὰ κάνουν εὐσεβῆ ζωήν, καὶ μαζὶ μὲ ὅλα αὐτὰ ἔχει ν' ἀγωνισθῇ πρὸς πολὺ περισσότερους καὶ ἰσχυροτέρους του, δὲν εἶναι ὁλοφάνερον ὅτι θὰ καταστραφῇ ἐξ ὁλοκλήρου;

Ἀλλ' ὅμως τοῦτο, ὅπερ ἀδύνατον ἐν οἰκίᾳ γενέσθαι μιᾷ, τοῦτο ἐν τῇ οἰκουμένῃ κατώρθωσεν ὁ Χριστὸς ἁπάσῃ, διὰ κρημνῶν καὶ καμίνων καὶ φαράγγων καὶ σκοπέλων καὶ γῆς καὶ θαλάττης πολεμουμένης, τοὺς ἰατροὺς τῆς οἰκουμένης εἰσάγων. Καὶ εἰ βούλει σαφέστερον ταῦτα μαθεῖν, τοὺς λιμοὺς λέγω, τοὺς λοιμούς, τοὺς σεισμούς, τὰς ἄλλας τραγῳδίας, τὴν ἱστορίαν τὴν περὶ τούτων Ἰωσήπῳ συγκειμένην ἔπελθε, καὶ πάντα εἴσῃ μετὰ ἀκριβείας. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἔλεγε, «μὴ θροεῖσθε· δεῖ γὰρ πάντα γενέσθαι»· καί, «ὁ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται»· καί, «κηρυχθήσεται τὸ εὐαγγέλιον πάντως ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ». Χαυνωθέντας γὰρ καὶ ἐκλυθέντας τῷ φόβῳ τῶν εἰρημένων, συστρέφει λέγων, ὅτι κἂν μυρία γένηται, δεῖ κηρυχθῆναι τὸ εὐαγγέλιον πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης, καὶ τότε ἥξει τὸ τέλος.

4. Εἶδες πῶς διέκειτο τότε τὰ πράγματα, καὶ πῶς ποικίλος ὁ πόλεμος ἦν; καὶ ταῦτα ἐν ἀρχῇ, ὅτε μάλιστα πολλῆς ἕκαστον ἡσυχίας δεῖται τῶν κατορθουμένων; Πῶς οὖν διέκειτο; οὐδὲν γὰρ κωλύει τὰ αὐτὰ πάλιν ἀναλαβεῖν. Πρῶτος πόλεμος ἦν, ὁ τῶν ἀπατεώνων· «ἐλεύσονται» γάρ, φησί, «ψευδόχριστοι καὶ ψευδοπροφῆται»· δεύτερος, ὁ τῶν Ρωμαίων· «μελλήσετε» γάρ, φησίν, «ἀκούειν πολέμους»· τρίτος, ὁ τοὺς λιμοὺς ἐπάγων· τέταρτος, ὁ τοὺς λοιμοὺς καὶ σεισμούς· πέμπτος, «παραδώσουσιν ὑμᾶς εἰς θλίψεις»· ἕκτος, «ἔσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων»· ἕβδομος, «παραδώσουσιν ἀλλήλους καὶ μισήσουσιν»· ἐμφύλιον ἐνταῦθα δηλοῖ πόλεμον· εἶτα ψευδόχριστοι καὶ ψευδάδελφοι· εἶτα, «ψυγήσεται ἡ ἀγάπη», τὸ πάντων αἴτιον τῶν κακῶν. Εἶδες μυρία γένη

---

14. Ἰώσηπος Φλάβιος (37-100 μ.Χ.). Ἰουδαῖος ἱστορικὸς ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ἀπὸ ἱερατικὸν γένος, ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐξέγερσιν τῶν Ἰουδαίων κατὰ τῶν Ρωμαίων τὸ 67 μ.Χ., συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ ἀπηλευθερώθη ἀπὸ τὸν Βεσπασιανὸν ἔπειτα ἀπο δύο ἔτη, λαβὼν τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἰς ἔνδειξιν εὐγνωμοσύνης. Ἔγραψε τὴν Ἱστορίαν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πολέμου, τὴν Ἰουδαϊκὴν Ἀρχαιολογίαν κ.ἄ.

᾽Αλλ᾽ ὅμως αὐτὸ ποὺ εἶναι ἀδύνατον νὰ συμβῇ εἰς μίαν οἰκίαν, αὐτὸ τὸ κατώρθωσεν ὁ Χριστὸς εἰς ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην ὁδηγῶν τοὺς ἰατροὺς τῆς οἰκουμένης μέσα εἰς αὐτὴν διὰ μέσου κρημνῶν καὶ καμίνων καὶ φαράγγων καὶ σκοπέλων καὶ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐπολεμεῖτο. Καὶ ἐὰν θέλῃς αὐτὰ νὰ τὰ μάθῃς σαφέστερα, ἐννοῶ τὴν πεῖναν, τὰς ἐπιδημίας, τοὺς σεισμοὺς καὶ τὰς ἄλλας τραγωδίας, διάβασε τὴν σχετικὴν μὲ αὐτὰ ἱστορίαν τοῦ ᾽Ιωσήπου[14], καὶ ὅλα θὰ τὰ γνωρίσῃς μὲ ἀκρίβειαν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἴδιος ἔλεγε· «Μὴ θορυβεῖσθε· διότι πρέπει ὅλα νὰ συμβοῦν», καί· «αὐτὸς ποὺ θὰ τὰ ὑπομείνῃ μέχρι τέλους, αὐτὸς θὰ σωθῇ»· καί· «θὰ κηρυχθῇ τὸ εὐαγγέλιον ὁπωσδήποτε εἰς ὅλον τὸν κόσμον». ᾽Επειδὴ δὲ τοὺς εἶδε νὰ ἀτονοῦν καὶ νὰ παραλύουν ἀπὸ τὸν φόβον, ἀκούοντες τὰ λόγια του αὐτά, τοὺς ἐνθαρρύνει καὶ πάλιν, λέγων, ὅτι καὶ ἂν μύρια συμβοῦν, πρέπει νὰ κηρυχθῇ τὸ Εὐαγγέλιον εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης, καὶ τότε θὰ ἔλθῃ τὸ τέλος.

4. Εἶδες ποία ἦτο ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων τότε καὶ πόσον πολύμορφος ἦτο ὁ πόλεμος; Καὶ ὅλα αὐτὰ συνέβαινον εἰς τὴν ἀρχήν, τότε ποὺ κατ᾽ ἐξοχὴν χρειάζεται κάθε μεγάλο ἔργον μεγάλην ἡσυχίαν; Ποία λοιπὸν ἦτο ἡ κατάστασις αὐτῆς; διότι τίποτε δὲν ἐμποδίζει νὰ ἐπαναλάβω καὶ πάλιν τὰ ἴδια. Πρῶτος πόλεμος ἦτο αὐτὸς ποὺ προήρχετο ἀπὸ τοὺς ἀπατεῶνας· διότι λέγει· «θὰ ἔλθουν ψευδόχριστοι καὶ ψευδοπροφῆται». Δεύτερος ἦτο ὁ πόλεμος ἐκ μέρους τῶν Ρωμαίων· διότι λέγει· «προσέξατε ἀκούοντες πολέμους». Τρίτος πόλεμος ἦτο αὐτὸς ποὺ προκαλεῖ τὴν πεῖναν. Τέταρτος αὐτὸς ποὺ δημιουργεῖ τὰς ἐπιδημίας καὶ τοὺς σεισμούς. Πέμπτος τῶν θλίψεων· «θὰ σᾶς παραδώσουν εἰς βασανιστήρια». Ἕκτος· «θὰ μισῆσθε ἀπ᾽ ὅλους». Ἕβδομος· «θὰ παραδώσουν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον καὶ θὰ μισήσουν»· ἐδῶ ἐννοεῖ ἐμφύλιον πόλεμον. Ἔπειτα θὰ ἔλθουν ψευδόχριστοι καὶ ψευδοπροφῆται. Τέλος «θὰ ψυχανθῇ ἡ ἀγάπη» πρᾶγμα ποὺ εἶναι αἰτία ὅλων τῶν κακῶν. Εἶδες μύρια εἴδη

πολέμων καινὰ καὶ παράδοξα; Ἀλλ' ὅμως μετὰ τούτων καὶ πολλῷ πλειόνων (καὶ γὰρ τῷ ἐμφυλίῳ καὶ συγγενικὸς ἀνεμίγνυτο πόλεμος), ἐκράτησε τῆς οἰκουμένης ἁπάσης τὸ κήρυγμα. «Κηρυχθήσεται» γάρ, φησί, «τὸ εὐαγγέλιον ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ».

Ποῦ τοίνυν εἰσὶν οἱ τῆς γενέσεως τὴν τυραννίδα ἐπιτειχίζοντες, καὶ τῶν καιρῶν τὴν περιφοράν, τοῖς τῆς ἐκκλησίας δόγμασι; Τίς γὰρ ἐμνημόνευσε πώποτε, ὅτι ὤφθη Χριστὸς ἕτερος, ὅτι συνέβη πρᾶγμα τοιοῦτον; Καίτοιγε ἕτερα ψευδόμενοι λέγουσιν, ὅτι δέκα μυριάδες ἐτῶν παρῆλθον· ἀλλὰ τοῦτο οὐδὲ πλάσασθαι δύνανται. Ποίαν τοίνυν περιφορὰν εἴποιτ' ἄν; Οὔτε γὰρ Σόδομα, οὔτε Γόμμορα, οὔτε κατακλυσμὸς ἕτερος ἐγένετό ποτε. Μέχρι τίνος παίζετε, περιφορὰν καὶ γένεσιν λέγοντες; Πῶς οὖν ἐκβαίνει πολλά, φησί, τῶν λεγομένων; Ἐπειδὴ σὴ σαυτὸν ἠρήμωσας τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας, καὶ προὔδωκας, καὶ ἔξω τῆς προνοίας ἔστησας, διὰ τοῦτο ὡς βούλεται στρέφει σου τὰ πράγματα ὁ δαίμων καὶ μετατίθησιν. Ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τῶν ἁγίων, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐφ' ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν, τῶν σφόδρα καταφρονούντων αὐτῆς. Εἰ γὰρ καὶ ὁ βίος ἡμῶν οὐκ ἀνεκτός, ἀλλ' ἐπειδὴ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων μετὰ πολλῆς ἐχόμεθα τῆς ἀκριβείας, ἀνώτεροι τῆς τῶν δαιμόνων ἐσμὲν ἐπιβουλῆς. Ὅλως δὲ τί ποτέ ἐστι γένεσις; Οὐδὲν ἕτερον ἀλλ' ἢ ἀδικία καὶ σύγχυσις καὶ τὸ εἰκῇ πάντα φέρεσθαι· μᾶλλον δὲ οὐκ εἰκῇ μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ ἀλογίας.

Καὶ εἰ μὴ ἔστι, φησί, γένεσις, πόθεν ὁ δεῖνα πλουτεῖ; πόθεν ὁ δεῖνα πένης; Οὐκ οἶδα. Οὕτω γάρ σοι τέως διαλέξομαι, παιδεύων σε μὴ πάντα περιεργάζεσθαι, μηδὲ ἁπλῶς ἐντεῦθεν καὶ εἰκῇ φέρεσθαι. Οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ τοῦτο ἀγνο-

πολέμων νέα καὶ παράδοξα; Ἀλλ' ὅμως μετὰ ἀπὸ αὐτοὺς καὶ ἄλλους πολὺ περισσοτέρους (καθ' ὅσον εἰς τὸν ἐμφύλιον ἦτο ἀναμιγμένος καὶ ὁ πόλεμος ἐκ μέρους τῶν συγγενῶν) τὸ κήρυγμα ἐπεκράτησεν εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην. Διότι λέγει· «Θὰ κηρυχθῇ τὸ Εὐαγγέλιον εἰς ὅλον τὸν κόσμον».

Ποῦ εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνοι ποὺ ἀντιτάσσουν εἰς τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας τῆς τύχης τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν ἀνακύκλησιν τῶν καιρῶν; Διότι ποῖος ποτὲ ἕως τώρα ἀνέφερεν, ὅτι παρουσιάσθη ἄλλος Χριστός, ὅτι συνέβη παρόμοιο γεγονός; Μολονότι βέβαια ψευδόμενοι λέγουν πολλὰ ἄλλα, ὅτι ἐπέρασαν δέκα μυριάδες ἐτῶν, ἀλλ' αὐτὸ οὔτε καὶ νὰ τὸ φαντασθοῦν ἠμποροῦν. Ποίαν λοιπὸν ἀνακύκλησιν θὰ ἠμπορούσατε ν' ἀναφέρετε; Διότι οὔτε Σόδομα, οὔτε Γόμορα, οὔτε ἄλλος κατακλυσμὸς ἔγινε ποτέ. Μέχρι πότε θὰ ἀστιεύεσθε, ὁμιλοῦντες περὶ ἀνακυκλήσεως καὶ τύχης; Πῶς λοιπόν, λέγει, βγαίνουν σωστὰ πολλὰ ἀπ' ὅσα ἐλέχθησαν; Ἐπειδὴ σὺ ἐρήμωσες τὸν ἑαυτόν σου ἀπὸ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν ἐπρόδωσες, καὶ τὸν ἐτοποθέτησες ἔξω ἀπὸ τὴν θείαν πρόνοιαν, διὰ τοῦτο ὅπως θέλει ὁ δαίμων σοῦ ἀλλάζει τὰ πράγματα καὶ τὰ μεταβάλλει. Ἀλλ' ὅμως δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο καὶ μὲ τοὺς ἁγίους ἢ καλύτερα οὔτε καὶ μὲ ἐμᾶς τοὺς ἁμαρτωλοὺς ποὺ μισοῦμεν ὑπερβολικὰ αὐτούς. Διότι ἂν καὶ ἀκόμη ὁ βίος μας δὲν εἶναι ἀνεκτός, ἀλλ' ἐπειδή, μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, τηροῦμεν τὰς ἀληθείας τῶν δογμάτων μὲ πολλὴν ἀκρίβειαν, εἴμεθα ἀνώτεροι ἀπὸ τὴν διαβολικὴν δολιότητα. Ἄλλωστε δὲ τί τέλος πάντων εἶναι αὐτὴ ἡ τύχη; Τίποτε ἄλλο παρὰ ἀδικία καὶ σύγχυσις καὶ τὸ νὰ ὁδηγοῦνται ὅλα κατὰ τύχην· μᾶλλον δὲ ὄχι μόνον τυχαῖα, ἀλλὰ καὶ χωρὶς λογικὴν σειράν.

Καὶ ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ τύχη, θὰ εἰπῇ κάποιος, πῶς ὁ τάδε πλουτεῖ; πῶς ὁ τάδε εἶναι πτωχός; Δὲν γνωρίζω. Διότι κατ' ἀρχὴν θὰ σοῦ εἰπῶ αὐτό, διὰ νὰ σὲ διδάξω νὰ μὴ περιεργάζεσαι τὰ πάντα, οὔτε νὰ παρασύρεσαι εὔκολα ἀπὸ ἐδῶ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ. Διότι οὔτε ἐπειδὴ ἀγνοεῖς

εἶς, ὀφείλεις τὰ οὐκ ὄντα ἀναπλάττειν. Βέλτιον ἀγνοεῖν καλῶς, ἢ μανθάνειν κακῶς. Ὁ μὲν γὰρ οὐκ εἰδὼς τὴν αἰτίαν, ταχέως ἐπὶ τὴν εὔλογον ἥξει, ὁ δέ, ἐπειδὴ τὴν οὖσαν οὐκ οἶδε, τὴν οὐκ οὖσαν πλάττων, οὐ δυνήσεται ῥᾳδίως τὴν οὖσαν δέξασθαι, ἀλλὰ δεῖ πλείονος αὐτῷ καὶ πόνου καὶ ἱδρῶτος, ὥστε τὸ πρότερον ἀνελεῖν. Καὶ γὰρ ἐν δέλτῳ, ἐξηλειμμένῃ μὲν εὐκόλως τις ἐγγράψειεν ἅπερ ἂν ἐθέλῃ, ἐγκεχαραγμένῃ δὲ οὐκέτι ὁμοίως· δεῖ γὰρ πρότερον ἐξαλεῖψαι τὰ κακῶς ἐγγεγραμμένα. Καὶ ἐπὶ τῶν ἰατρῶν δέ, ὁ μηδὲν προσφέρων τοῦ τὰ βλάπτοντα προσάγοντος πολλῷ βελτίων ἐστί· καὶ ὁ σαθρῶς οἰκοδομῶν τοῦ μηδ᾽ ὅλως οἰκοδομοῦντος χείρων· ὥσπερ οὖν καὶ ἡ γῆ πολὺ βελτίων ἡ μηδὲν ἔχουσα τῆς ἀκάνθας ἐχούσης.

Μὴ τοίνυν ἐπὶ τὸ μαθεῖν πάντα τρέχωμεν, ἀλλ᾽ ἀνεχώμεθά τινα καὶ ἀγνοεῖν, ἵν᾽ ὅταν εὕρωμεν διδάσκαλον, μὴ διπλοῦν παρέχωμεν αὐτῷ τὸν πόνον· μᾶλλον δὲ πολλοὶ πολλάκις καὶ ἀδιόρθωτα νοσοῦντες ἔμειναν, τῷ περιπεσεῖν ἁπλῶς πονηροῖς δόγμασιν. Οὐδὲ γὰρ ὅμοιος ὁ ἱδρώς, ἀνασπάσαι πρότερον τὰ κακῶς ῥιζωθέντα, καὶ τότε σπεῖραι, καὶ καθαρὰν ἄρουραν καταφυτεῦσαι. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἀνατρέψαι δεῖ πρότερον, καὶ τότε ἕτερα ἐνθεῖναι· ἐνταῦθα δὲ παρεσκευασμένη ἡ ἀκοή. Πόθεν οὖν ὁ δεῖνα πλουτεῖ; Ἐρῶ λοιπόν. Οἱ μὲν τοῦ Θεοῦ διδόντος, πολλοὶ δὲ συγχωροῦντος, πλοῦτον ἐκτήσαντο. Οὗτος γὰρ σύντομος καὶ ἁπλοῦς ὁ λόγος.

Τί οὖν; φησί· τὸν πόρνον αὐτὸς ποιεῖ πλουτεῖν καὶ τὸν

αὐτό, εἶσαι ὑποχρεωμένος νὰ φαντάζεσαι τὰ ἀνύπαρκτα. Εἶναι προτιμότερον νὰ ἀγνοῇς καλῶς, παρὰ νὰ μαθαίνῃς ἐσφαλμένως. Διότι, ὁ μὲν ἕνας, ἐπειδὴ δὲν γνωρίζει τὴν αἰτίαν, γρήγορα θὰ παραδεχθῇ τὴν λογικὴν αἰτίαν, ὁ δὲ ἄλλος ἐπειδὴ δὲν γνωρίζει τὴν πραγματικὴν αἰτίαν καὶ φαντάζεται τὴν ἀνύπαρκτον, δὲν θὰ ἠμπορέσῃ εὔκολα νὰ παραδεχθῇ τὴν πραγματικὴν αἰτίαν, ἀλλὰ χρειάζεται αὐτὸς πολὺν κόπον καὶ ἱδρῶτα, ὥστε νὰ ἀναιρέσῃ τὴν προηγουμένην ἐσφαλμένην γνώμην του. Καθ' ὅσον εἰς πλάκαν καθαρὰν εὔκολα κάποιος θὰ ἠμποροῦσε νὰ γράψῃ ὅ,τι θέλει, εἰς γραμμένην ὅμως δὲν γίνεται αὐτὸ κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον. Διότι πρέπει προηγουμένως νὰ σβήσῃ αὐτὰ ποὺ ἐγράφησαν κακῶς. Καὶ μὲ τοὺς ἰατροὺς δὲ ἐκεῖνος ποὺ τίποτε δὲν προσφέρει εἶναι καλύτερος ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ προξενεῖ βλάβας. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ οἰκοδομεῖ ἐπάνω εἰς σαθρὰ θεμέλια εἶναι χειρότερος ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ δὲν οἰκοδομεῖ καθόλου, ὅπως ἀκριβῶς πάλιν καὶ τὸ χωράφι ποὺ δὲν ἔχει ἀγκάθια εἶναι κατὰ πολὺ καλύτερον ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ ἔχει.

Ἂς μὴ τρέχωμεν λοιπὸν διὰ νὰ τὰ μάθωμεν ὅλα, ἀλλ' ἂς ἀνεχώμεθα καὶ ν' ἀγνοοῦμεν μερικά, ὥστε, ὅταν εὕρωμεν διδάσκαλον, νὰ μὴ τὸν ὑποβάλωμεν εἰς διπλοῦν κόπον· μάλιστα δὲ πολλοὶ πολλὲς φορές, ποὺ ἦσαν ἀθεράπευτα ἀσθενεῖς, ἔμειναν πεσμένοι, ἁπλῶς καὶ μόνον ἐπειδὴ ἐπίστευσαν εἰς τὰ πονηρὰ δόγματα. Διότι δὲν χρειάζεται ἴδιος ἱδρώτας νὰ ξερριζώσῃς πρῶτα ἐκεῖνα ποὺ κακῶς ἐφύτρωσαν, καὶ τότε νὰ σπείρῃς καὶ νὰ φυτεύσῃς καθαρὸ χωράφι. Διότι εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν πρέπει πρῶτα νὰ ἐκριζώσῃς τὰ πρῶτα καὶ τότε νὰ σπείρῃς ἄλλα, ἐνῷ εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν ἡ ἀκοὴ εἶναι προετοιμασμένη. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν ὁ τάδε πλουτεῖ; Θὰ σοῦ ἀπαντήσω λοιπόν. Ἄλλοι μὲν διότι τοὺς τὸν δίδει ὁ Θεός, ἄλλοι δὲ ἀπέκτησαν πλοῦτον ἐπειδὴ τοὺς τὸ ἐπέτρεψεν ὁ Θεός. Αὐτὴ λοιπὸν εἶναι ἡ ἐξήγησις μὲ σύντομα καὶ ἁπλᾶ λόγια.

Τί λοιπόν; θὰ εἰπῇ κάποιος· ὁ Θεὸς κάνει τὸν πόρνον

μοιχὸν καὶ τὸν ἡταιρηκότα καὶ τῶν κακῶς τοῖς οὖσι κεχρημένον; Οὐ ποιεῖ, ἀλλὰ συγχωρεῖ πλουτεῖν· πολὺ δὲ τὸ μέσον καὶ σφόδρα ἄπειρον τοῦ ποιεῖν καὶ συγχωρεῖν. Τίνος δὲ ἕνεκεν ὅλως ἀφίησιν; Ὅτι οὐδέπω τῆς κρίσεως ὁ καιρός, ἵνα τὸ κατ' ἀξίαν ἕκαστος ἀπολάβῃ. Τί γὰρ φαυλότερον ἐκείνου τοῦ πλουσίου, τοῦ μηδὲ τῶν ψιχίων μεταδιδόντος τῷ Λαζάρῳ; Ἀλλ' ὅμως ἁπάντων ἀθλιώτερος ἦν· οὐδὲ γὰρ σταγόνος ἐγένετο κύριος, καὶ δι' αὐτὸ μάλιστα τοῦτο, ὅτι πλουτῶν ὠμὸς ἦν. Καὶ γὰρ ἐὰν ὦσι πονηροὶ δύο, οὐ τῶν αὐτῶν ἐνταῦθα ἀπολαύσαντες, ἀλλ' ὁ μὲν ἐν πλούτῳ, ὁ δὲ ἐν πενίᾳ, οὐχ ὁμοίως ἐκεῖ τιμωρηθήσονται, ἀλλ' ὁ εὐπορώτερος χαλεπώτερον.

5. Ὁρᾷς γοῦν καὶ τοῦτον δεινότερα πάσχοντα, ἐπειδὴ ἀπέλαβε τὰ ἀγαθά; Καὶ σὺ τοίνυν, ὅταν ἴδῃς ἀδίκως πλουτοῦντα εὐημεροῦντα, στέναξον, δάκρυσον· καὶ γὰρ προσθήκη κολάσεως ὁ πλοῦτος οὗτος αὐτῷ. Ὥσπερ γὰρ οἱ πολλὰ ἁμαρτάνοντες καὶ μὴ βουλόμενοι μετανοεῖν, θησαυρίζουσιν ἑαυτοῖς θησαυρὸν ὀργῆς· οὕτως οἱ μετὰ τοῦ μὴ κολάζεσθαι καὶ εὐπραγίας ἀπολαύοντες, μείζονα ὑποστήσονται τὴν τιμωρίαν. Καὶ τοῦτο, εἰ βούλει, οὐκ ἀπὸ τῶν μελλόντων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ παρόντος βίου δείξω σοι τὸ ὑπόδειγμα. Ὁ γὰρ μακάριος Δαυΐδ, ὅτε τὴν ἁμαρτίαν ἥμαρτεν ἐκείνην τὴν τῆς Βηρσαβεέ, καὶ ἠλέγχετο παρὰ τοῦ προφήτου, διὰ τοῦτο μάλιστα ἐνεκαλεῖτο σφοδρότερον, ὅτι καὶ πολλῆς ἀπολαύσας ἀδείας τοιοῦτος ἦν. Ἄκουσον γοῦν τοῦ Θεοῦ τοῦτο μάλιστα ὀνειδίζοντος αὐτῷ. «Οὐχ ἔχρισά σε εἰς βασιλέα καὶ ἐξειλόμην σε ἐκ χειρὸς Σαούλ, καὶ ἔδωκά σοι πάντα τὰ τοῦ Κυρίου σου, καὶ πάντα τὸν οἶκον Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδα;

---

15. Λουκᾶ 16, 19ἑ.
16. Ρωμ. 2, 5.

νὰ πλουτῇ καὶ τὸν μοιχὸν καὶ αὐτὸν ποὺ ἔχει ἑταίρας καὶ ἐκεῖνον ποὺ κάνει κακὴν χρῆσιν τῆς περιουσίας του; Δὲν τὸν κάνει ὁ Θεός, ἀλλὰ τὸν ἀνέχεται νὰ πλουτίζῃ. Εἶναι δὲ ἡ ἀπόστασις πάρα πολὺ ἄπειρος μεταξὺ τοῦ νὰ δίδῃ καὶ τοῦ νὰ ἀνέχεται. Διὰ ποῖον δὲ λόγον τέλος πάντων τὸ ἐπιτρέπει αὐτό; Διότι δὲν ἦλθεν ἀκόμη ὁ καιρὸς τῆς κρίσεως διὰ νὰ λάβῃ ὁ καθένας ἀνάλογα μὲ τὴν ἀξίαν του. Διότι τί ὑπάρχει χειρότερον ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν πλούσιον, ποὺ δὲν ἔδιδεν οὔτε τὰ ψίχουλα εἰς τὸν Λάζαρον[15]; Καὶ ὅμως ἦτο ἀθλιώτερος ἀπὸ ὅλους· διότι δὲν ἠξιώθη οὔτε σταγόνος νεροῦ, καὶ αὐτὸ συνέβη πρὸ πάντων δι' αὐτὸ καὶ μόνον, διότι ἦτο σκληρὸς ὅταν ἔζη μέσα εἰς τὰ πλούτη του. Καθ' ὅσον ἐὰν ὑπάρχουν δύο κακοί, ποὺ δὲν ἀπήλαυσαν ἐδῶ τὰ ἴδια εἰς τὴν γῆν, ἀλλ' ὁ μὲν ἕνας ἦτο πλούσιος, ὁ δὲ ἄλλος πτωχός, δὲν θὰ τιμωρηθοῦν ἐκεῖ ὁμοίως, ἀλλ' ἡ τιμωρία τοῦ πλουσίου θὰ εἶναι χειροτέρα.

5. Βλέπεις λοιπὸν καὶ αὐτὸν ποὺ ὑποφέρει χειρότερα ἐπειδὴ ἀπήλαυσεν ἐδῶ εἰς τὴν γῆν τὰ ἀγαθά; Καὶ σὺ λοιπόν, ὅταν ἰδῇς κάποιον νὰ πλουτῇ μὲ ἀδικίας καὶ νὰ εὐημερῇ, στέναξε, δάκρυσε. Καθ' ὅσον ὁ πλοῦτος αὐτὸς προσθέτει εἰς αὐτὸν κόλασιν. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι ποὺ διέπραξαν πολλὰ ἁμαρτήματα καὶ δὲν θέλουν νὰ μετανοήσουν, θησαυρίζουν διὰ τὸν ἑαυτόν των θησαυρὸν ὀργῆς[16], ἔτσι καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἐδῶ δὲν τιμωροῦνται καὶ ἀπολαμβάνουν πλούσια ἀγαθά, θὰ ὑποστοῦν μεγαλυτέραν τιμωρίαν. Καὶ δι' αὐτό, ἐὰν θέλῃς, θὰ σοῦ ἀναφέρω παράδειγμα ὄχι μόνον ἀπὸ τὰ μέλλοντα ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν παροῦσαν ζωήν. Διότι ὁ μακάριος Δαυΐδ, ὅταν ἔκαμε τὴν ἁμαρτίαν ἐκείνην, τὴν σχετικὴν μὲ τὴν Βηρσαβεέ, καὶ ἠλέγχετο ἀπὸ τὸν προφήτην, δι' αὐτὸ προπάντων κατηγορεῖτο αὐστηρότερον, διότι ἂν καὶ ἀπήλαυσε πολλῶν εὐεργεσιῶν, ἔγινε τέτοιος. Ἄκουσε λοιπὸν τὸν Θεὸν ποὺ τὸν κατηγόρησε δι' αὐτό· «Δὲν σὲ ἔχρισα εἰς βασιλέα καὶ σὲ ἠλευθέρωσα ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Σαούλ, καὶ σοῦ ἔδωκα ὅλα τὰ ἀγαθὰ τοῦ κυρίου σου, καὶ ὅλον τὸν

Καὶ εἰ ὀλίγα σοι ἦν, προσέθηκα ἄν σοι ὡς ταῦτα. Καὶ τί ἐποίησας τὸ πονηρὸν ἐναντίον μου;».

Οὐ γὰρ πάντων τῶν ἁμαρτημάτων αἱ αὐταὶ κολάσεις, ἀλλὰ πολλαὶ καὶ διάφοροι, καὶ ἀπὸ χρόνων, καὶ ἀπὸ προσώπων, καὶ ἀπὸ ἀξιωμάτων, καὶ ἀπὸ συνέσεως, καὶ ἀπὸ ἑτέρων πλειόνων. Καὶ ἵνα σαφέστερον ὃ λέγω γένηται, κείσθω εἰς μέσον ἁμάρτημα ἕν, ἡ πορνεία, καὶ σκόπει πόσας εὑρίσκω τιμωρίας διαφόρους, οὐ παρ' ἐμαυτοῦ, ἀλλ' ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν. Ἐπόρνευσέ τις πρὸ τοῦ νόμου; ἄλλως κολάζεται· καὶ τοῦτο ὁ Παῦλος δείκνυσιν· «ὅσοι γὰρ ἀνόμως ἥμαρτον», φησί, «διὰ νόμου κριθήσονται». Ἐπόρνευσέ τις ἱερεὺς ὤν; προσθήκην ἀπὸ τῆς ἀξίας εἰς τὴν τιμωρίαν λαμβάνει μεγίστην. Διὰ δὴ τοῦτο αἱ μὲν ἄλλαι ἀνῃροῦντο πορνευόμεναι, αἱ δὲ τῶν ἱερέων θυγατέρες κατεκαίοντο, τοῦ νομοθέτου ἐκ περιουσίας δηλοῦντος, ὅση τὸν ἱερέα μένει κόλασις τοῦτο ἁμαρτάνοντα. Εἰ γὰρ τὴν θυγατέρα μείζονα ἀπήτησε δίκην διὰ τὸ ἱερέως εἶναι θυγατέρα, πολλῷ μᾶλλον αὐτὸν τὸν ἱερωμένον. Ἐπορνεύθη τις βιαίως; αὕτη καὶ ἀπήλλακται κολάσεως· ἐπορνεύθη τις πλουτοῦσα, ἑτέρα δὲ πενομένη; πάλιν καὶ ἐνταῦθα διαφορά. Καὶ τοῦτο δῆλον, ἀφ' ὧν ἔμπροσθεν εἰρήκαμεν περὶ τοῦ Δαυΐδ. Ἐπόρνευσέ τις μετὰ τὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ; ἂν ἀμύητος ἀπέλθῃ, πάντων ἐκείνων χαλεπωτέραν δώσει δίκην. Ἐπόρνευσέ τις μετὰ τὸ λουτρόν; ἐνταῦθα οὐδὲ παραμυθία λοιπὸν τῷ ἁμαρτήματι λείπεται. Καὶ τοῦτο αὐτὸ δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγεν·

---

17. Β' Βασ. 12, 7-9.
18. Ρωμ. 2, 12.

οἶκον τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τοῦ Ἰούδα; Καὶ ἂν ἀκόμη εἶχες ὀλίγα, ἐγὼ θὰ σοῦ ἔδιδα ὅσα εἶναι αὐτά. Διατί λοιπὸν ἔκαμες αὐτὴν τὴν ἁμαρτίαν ἐνώπιόν μου»[17];

Δὲν εἶναι βέβαια δι' ὅλα τὰ ἁμαρτήματα αἱ ἴδιαι τιμωρίαι, ἀλλὰ πολλαὶ καὶ διάφοροι καὶ εἶναι ἀνάλογα μὲ τὴν ἡλικίαν, τὰ πρόσωπα ποὺ διαπράττουν αὐτάς, τὰ ἀξιώματα αὐτῶν, τὴν σύνεσίν των καὶ ἀπὸ πολλὰ ἄλλα, πολὺ περισσότερα. Καὶ διὰ νὰ γίνῃ σαφέστερον αὐτὸ ποὺ λέγω, ἂς φέρωμεν ἐμπρός μας ἕνα ἁμάρτημα, τὴν πορνείαν, καὶ πρόσεξε πόσας διαφορετικὰς τιμωρίας εὑρίσκω, ὄχι ἀπὸ μόνος μου, ἀλλὰ ἀπὸ τὰς θείας Γραφάς. Ἐπόρνευσε κάποιος πρὶν νὰ δοθῇ ὁ νόμος; τότε διαφορετικὰ τιμωρεῖται. Καὶ αὐτὸ τὸ φανέρωσε ὁ Παῦλος· «διότι ὅσοι ἡμάρτησαν χωρὶς τὸν νόμον, χωρὶς τὸν νόμον καὶ θὰ τιμωρηθοῦν»[18]. Ἐπόρνευσε κάποιος μετὰ τὸν νόμον; αὐστηρότερα θὰ τιμωρηθῇ. Διότι λέγει· «Ὅσοι ἡμάρτησαν κατὰ τὸν καιρὸν ποὺ ὑπῆρχεν ὁ νόμος, θὰ κριθοῦν μὲ τὸν νόμον»[18]. Ἐπόρνευσε κάποιος ποὺ εἶναι ἱερεύς; λόγῳ τοῦ ἀξιώματός του θ' αὐξηθῇ κατὰ πολὺ περισσότερον ἡ τιμωρία του. Διὰ τοῦτο βέβαια αἱ μὲν ἄλλαι θυγατέρες ἐφονεύοντο ὅταν ἐπόρνευον, αἱ θυγατέρες ὅμως τῶν ἱερέων κατεκαίοντο, πρᾶγμα μὲ τὸ ὁποῖο ὁ νομοθέτης ἤθελε νὰ δηλώσῃ μὲ πολλὴν περίσσειαν, πόση μεγάλη τιμωρία ἀναμένει τὸν ἱερέα ποὺ διαπράττει αὐτὸ τὸ ἁμάρτημα. Διότι ἐὰν τὴν θυγατέρα ἐζήτησε νὰ τιμωρηθῇ αὐστηρότερα, ἐπειδὴ εἶναι θυγατέρα ἱερέως, πολὺ περισσότερον αὐστηρότερα θὰ τιμωρηθῇ αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ ἱερεύς. Ἐπορνεύθη κάποια βίαια; αὐτὴ καὶ ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὴν τιμωρίαν. Ἐπορνεύθη κάποια πλουσία καὶ κάποια ἄλλη πτωχή; πάλιν καὶ ἐδῶ θὰ ὑπάρξῃ διαφορά. Καὶ αὐτὸ γίνεται φανερὸν ἀπὸ ὅσα προηγουμένως εἴπαμεν περὶ τοῦ Δαυΐδ. Ἐπόρνευσε κάποιος μετὰ τὸν ἐρχομὸν τοῦ Χριστοῦ; ἂν δὲν βαπτισθῇ καὶ ἀποθάνῃ θὰ τιμωρηθῇ αὐστηρότερον ἀπὸ ὅλους τοὺς πόρνους. Ἐπόρνευσε ἄλλος μετὰ τὸ βάπτισμά του; ἐδῶ καμμία πλέον παρηγορία δὲν ἀπομένει διὰ τὸ ἁμάρτημα.

«ἀθετήσας τις νόμον Μωϋσέως, χωρὶς οἰκτιρμῶν ἐπὶ δυσὶ καὶ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνήσκει· πόσῳ δοκεῖτε χείρονος ἀξιωθήσεται τιμωρίας ὁ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας, καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγησάμενος, καὶ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος ἐνυβρίσας;». Ἐπόρνευσέ τις ἱερωμένος νῦν; αὕτη μάλιστα πάντων ἡ κορυφὴ τῶν κακῶν.

Εἶδες ἑνὸς ἁμαρτήματος πόσαι διαφοραί; Ἑτέρα ἡ πρὸ τοῦ νόμου, ἄλλη ἡ μετὰ τὸν νόμον, ἡ τοῦ ἱερωμένου ἄλλη, ἡ τῆς πλουτούσης καὶ τῆς πενομένης, τῆς κατηχουμένης καὶ τῆς πιστῆς, τῆς τοῦ ἱερέως. Καὶ ἀπὸ συνέσεως δὲ πολλὴ ἡ διαφορά· «ὁ γὰρ εἰδὼς τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου αὐτοῦ καὶ μὴ ποιήσας, δαρήσεται πολλάς». Καὶ τὸ μετὰ τὰ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα παραδείγματα ἁμαρτάνειν πλείονα φέρει τὴν τιμωρίαν. Διὰ τοῦτό φησιν· «ὑμεῖς δὲ οὐδὲ ἰδόντες ὕστερον μετανοήσατε», καίτοι πολλῆς ἀπολαύσαντες θεραπείας. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν Ἰερουσαλὴμ τοῦτο ὀνειδίζει λέγων· «ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα ὑμῶν, καὶ οὐκ ἠθελήσατε;». Καὶ τὸ ἐν τρυφῇ ὄντας· τοῦτο δὴ τὸ τοῦ Λαζάρου. Καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου δὲ χαλεπώτερον τὸ ἁμάρτημα γίνεται· ὅπερ καὶ αὐτὸς δηλῶν ἔλεγε· «μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου». Καὶ ἀπὸ τῆς ποιότητος δὲ αὐτῶν τῶν πλημμελημάτων· «οὐ θαυμαστόν, ἐὰν ἁλῷ τις κλέπτων»· καὶ πάλιν, «ἔσφαξας τοὺς υἱούς σου καὶ τὰς θυγατέρας σου· τοῦτο ὑπὲρ πάσας τὰς πορνείας σου καὶ τὰ βδελύγματά σου». Καὶ ἀπὸ τῶν προσώπων πάλιν· «ἐὰν ἁμαρτῶν ἁμάρτῃ τις εἰς ἄνθρωπον, προσεύξονται περὶ αὐτοῦ, ἐὰν δὲ εἰς Θεὸν ἁμάρτῃ, τίς προσεύξεται περὶ αὐτοῦ;».

19. Ἑβρ. 10, 28.
20. Λουκᾶ 12, 47.
21. Ματθ. 21, 32.
22. Λουκᾶ 13, 34.
23. Παρ. 6, 30.
24. Ἰεζ. 16, 20.
25. Α´ Βασ. 2, 25.

Καὶ αὐτὸ τὸ ἴδιο θέλων νὰ δηλώσῃ ὁ Παῦλος, ἔλεγεν· «ἐὰν παραβῇ κανεὶς τὸν νόμον τοῦ Μωϋσέως, θανατώνεται χωρὶς εὐσπλαγχνίαν μὲ τὴν μαρτυρίαν δύο ἢ τριῶν μαρτύρων· πόσην αὐστηροτέραν τιμωρίαν νομίζετε ὅτι θὰ ὑποστῇ ἐκεῖνος ποὺ κατεπάτησε τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐθεώρησε μολυσμένον τὸ αἷμα τῆς Διαθήκης μὲ τὸ ὁποῖον ἡγιάσθη καὶ ἐπρόσβαλε τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος;»[19]. Ἐπόρνευσε τώρα κάποιος ἱερωμένος; Αὐτὴ κατ' ἐξοχὴν εἶναι ἡ μεγαλυτέρα ἀπ' ὅλας τὰς ἁμαρτίας.

Εἶδες πόσαι διαφοραὶ ὑπάρχουν δι' ἕνα καὶ μόνον ἁμάρτημα; Ἄλλη εἶναι ἡ τιμωρία πρὶν ἀπὸ τὸν Νόμον, ἄλλη ἡ μετὰ ἀπὸ τὸν Νόμον, ἄλλη ἡ τοῦ ἱερωμένου, ἡ τῆς πλουσίας καὶ τῆς πτωχῆς, ἡ τῆς κατηχουμένης καὶ τῆς πιστῆς, ἡ τοῦ ἱερέως. Μεγάλη δὲ εἶναι ἡ διαφορὰ καὶ ἀνάλογα μὲ τὴν σύνεσιν τοῦ ἁμαρτάνοντος. Διότι, «ἐκεῖνος ποὺ ἐγνώρισε τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου του, καὶ δὲν τὸ ἔκανε, θὰ τιμωρηθῇ πολὺ αὐστηρά»[20]. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἁμαρτάνει μετὰ ἀπὸ τόσα καὶ τέτοια παραδείγματα, εἶναι ἄξιος μεγαλυτέρας τιμωρίας. Διὰ τοῦτο λέγει· «σεῖς δὲ οὔτε ἀφοῦ εἴδατε, μετενοήσατε ἐν συνεχείᾳ»[21] ἂν καὶ ἀπελαύσατε πολλῆς εὐεργεσίας. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ τὴν ὀνειδίζει μὲ τοὺς λόγους· «πόσες φορὲς ἠθέλησα νὰ συγκεντρώσω τὰ παιδιά σου, καὶ δὲν ἠθελήσατε;»[22]. Καὶ τὸ νὰ κάνῃ κανεὶς τρυφηλὴν ζωήν, δηλαδὴ τὸ ἁμάρτημα τὸ σχετικὸν μὲ τὸν Λάζαρον. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν τόπον τὸ ἁμάρτημα γίνεται βαρύτερον, πρᾶγμα ποὺ διὰ νὰ τὸ δηλώσῃ ὁ Κύριος ἔλεγε· «μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου». Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ποιότητα τῶν ἰδίων τῶν ἁμαρτημάτων· «δὲν εἶναι περίεργον, ἐὰν συλληφθῇ κάποιος νὰ κλέπτῃ»[23]. Καὶ πάλιν· «Ἐθυσίασες τοὺς υἱούς σου καὶ τὰς θυγατέρας σου. Αὐτὸ ξεπερνᾷ κάθε πορνείαν σου καὶ βδελυγμίαν σου»[24]. Ἀλλὰ ἐξαρτᾶται ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὰ πρόσωπα· «Ἐὰν κάποιος ἁμαρτήσῃ εἰς βάρος ἀνθρώπου, θὰ προσευχηθοῦν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἐὰν ὅμως ἁμαρτήσῃ κατὰ τοῦ Θεοῦ, ποῖος θὰ προσευχηθῇ ὑπὲρ αὐτοῦ;»[25]. Καὶ

Καὶ ὅταν τοὺς πολλῷ χείρονάς τις ὑπερβαίνῃ τῇ ῥᾳθυμίᾳ· ὅπερ καὶ ἐν τῷ Ἰεζεχιὴλ ἐγκαλεῖ· «οὐδὲ κατὰ τὰ δικαιώματα τῶν ἐθνῶν ἐποίησας». Καὶ ὅταν μηδὲ τοῖς ἑτέρων παραδείγμασι σωφρονισθῇ τις· «εἶδε τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς», φησί, «καὶ ἐδικαίωσεν αὐτήν». Καὶ ὅταν πλείονος ἀπολαύσῃ ἐπιμελείας· «εἰ γὰρ ἐν Τύρῳ», φησί, «καὶ Σιδῶνι ἐγένοντο αἱ δυνάμεις αὗται, πάλαι ἂν μετενόησαν· πλὴν ἀνεκτότερον ἔσται Τύρῳ καὶ Σιδῶνι, ἢ τῇ πόλει ἐκείνῃ». Εἶδες ἀκρίβειαν ἀπηρτισμένην, καὶ πάντας τῶν αὐτῶν ἁμαρτημάτων οὐ τὴν αὐτὴν διδόντας δίκην; Καὶ γὰρ ὅταν μακροθυμίας ἀπολαύσαντες μηδὲν κερδάνωμεν, χείρονα πεισόμεθα. Καὶ τοῦτο δηλοῖ Παῦλος λέγων· «κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμετανόητον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργήν».

Ταῦτ᾽ οὖν εἰδότες, μὴ σκανδαλιζώμεθα, μηδὲ θορυβώμεθα μηδενὶ τῶν γινομένων, μηδὲ τὴν τῶν λογισμῶν ἐπεισάγωμεν ζάλην· ἀλλὰ τῷ ἀκαταλήπτῳ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας παραχωροῦντες, ἀρετῆς ἐπιμελώμεθα, καὶ φεύγωμεν κακίαν· ἵνα καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι᾽ οὗ καὶ μεθ᾽ οὗ τῷ Πατρὶ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

26. Ἰεζ. 5, 7.
27. Ματθ. 11, 21-22.
28. Ρωμ. 2, 5.

ὅταν κανεὶς ὑπερβαίνῃ τοὺς πολὺ χειροτέρους ὡς πρὸς τὴν ραθυμίαν πρᾶγμα τὸ ὁποῖον κατηγορεῖ ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Ἰεζεκιὴλ μὲ τοὺς λόγους· «οὔτε ἔπραξες σύμφωνα μὲ τὰ καθήκοντα τῶν ἐθνῶν»[26]. Καὶ ὅταν κανεὶς δὲν σωφρονισθῇ οὔτε καὶ μὲ τὰ παραδείγματα τῶν ἄλλων· «Εἶδε τὴν ἀδελφήν της», λέγει, «καὶ τὴν ἐδικαιολόγησεν». Καὶ ὅταν ἀπολαύσῃ μεγαλυτέρας φροντίδος. Διότι λέγει· «Ἐὰν εἰς τὴν Τύρον καὶ τὴν Σιδῶνα ἐγίνοντο τὰ θαύματα αὐτὰ θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ εἶχον πρὸ πολλοῦ μετανοήσει»[27]· διὰ τοῦτο θὰ δειχθῇ μεγαλυτέρα ἀνοχὴν διὰ τὴν Τύρον καὶ τὴν Σιδῶνα, παρὰ διὰ τὴν πόλιν ἐκείνην. Εἶδες τελείαν ἀκρίβειαν, καὶ ὅλοι ποὺ κάμνουν τὰ ἴδια ἁμαρτήματα ὅτι δὲν τιμωροῦνται κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον; Καθ' ὅσον καὶ ὅταν ἀπολαύσωμεν τῆς μακροθυμίας τοῦ Θεοῦ, καὶ δὲν κερδίσωμεν τίποτε, βαρύτερα θὰ τιμωρηθῶμεν. Καὶ αὐτὸ τὸ δηλώνει ὁ Παῦλος μὲ τοὺς λόγους· «Ἀνάλογα δὲ μὲ τὴν σκληρότητά σου καὶ τὴν ἀμετανόητον καρδίαν σου συγκεντρώνεις διὰ τὸν ἑαυτόν σου ὀργήν»[28].

Γνωρίζοντες λοιπὸν ὅλα αὐτά, ἂς μὴ σκανδαλιζώμεθα, οὔτε νὰ ταρασσώμεθα ἀπὸ τίποτε ἀπὸ ὅσα συμβαίνουν, οὔτε νὰ ἐπιβάλλωμεν εἰς τὸν ἑαυτόν μας τὴν ζάλην τῶν λογισμῶν, ἀλλὰ ὑποχωροῦντες ἐμπρὸς εἰς τὴν ἀκατανόητον πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, ἂς φροντίζωμεν διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ ἂς ἀποφεύγωμεν τὴν κακίαν, ὥστε νὰ ἐπιτύχωμεν καὶ τὰ μελλοντικὰ ἀγαθά, μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου εἰς τὸν Πατέρα ἀνήκει δόξα, συγχρόνως δὲ καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τώρα καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

1. *Εὑρετήριον χωρίων τῆς Γραφῆς*

Γένεσις

1	6	120
	11	16
	20	16
2	24	454
4	1	370
9	2	514
12	1	162
	10-20	162
	11-20	162
12-25		162
18	27	580
22	1 ἑ.	48
31-32		48
40	8	370

Ἔξοδος

3	6	722
5	2	580
5-12		250
12	29	318
19	8	624
20	12	78
21	16	78
24	18	260
32	32	252

Ἀριθμοὶ

3	45	318
	45ἑἑ.	318

Δευτερονόμιον

4	2	72
6	11-12	228
23	20-21	276
32	8	376
	15	228

Ἰησοῦς Ναυῆ

2-6		638

Α′ Βασιλειῶν

2	5	418
15	1	336
28	15	476

Β′ Βασιλειῶν

4	12	404

— Διὰ τὰ χωρία καὶ τὰ ὀνόματα τοῦ κειμένου οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν εἰς σελίδας.

Γ' Βασιλειῶν

17	17-24	252
18	16ἑ.	250
	18	38
19	20	672

Δ' Βασιλειῶν

13	21	294
20	3	168
21	1-18	632

Παραλειπομένων Β'

33	1-20	632

Ψαλμοὶ

5	10	672
8	3	614
13	2	738
17	12	260
22	4	198
	5	732
38	13	542
44	11	110
50	19	578
52	1	738
71	6	154
77	20	18
96	2	258
103	3	258
	15	310
109	1	742
	7	728
117	22	642
139	4	672

Παροιμίαι

9	12	474
16	5	578
18	21	96
19	17	608
20	6	134
23	13-14	218

Σοφία Σειρὰχ

4	8	100
5	7	674
9	15	100
18	16	100
30	7	218
34	20	138

'Ωσηὲ

4	3	648
6	6	68

Μιχαίας

3	10	648
6	3	654

Ζαχαρίας

9	9	586

Μαλαχίας

4	4	282
	5	284

'Ησαΐας

1	10	288
	15	96. 648
	18	126

13	21-22	390
19	1	258
29	13	80
35	3	634
	10	204
42	2	154
53	7	192
58	5-6	270
	6-9	200
	7	270
	9	198
66	2	578
	7	612

Ἱερεμίας

1	18	180
2	5	654
	12	432
3	7	632
8	4	634
11	14	410
18	7-10	512
23	23	198

Ἰεζεκιὴλ

2	5	646
13	10	652
16	49	506

Δανιὴλ

7	13	258

Ματθαῖος

3	12	622
	15	190
4	19	516
	24	298
5	20	254. 534
	22	426. 534
	23-24	400
	28	428
	31-32	452
	39	402
	44	410
	45	448
	46	406
6	1	232
	2	750
	12	400
	14	386
	24	386
	33	656. 674
7	11	486
8	22-23	532
	7	118
	8	118
	11-12	520
		322
	23-27	322
	26-28	44
9	27	56
	3	452
	18	112
10	5	108. 216
	6	686
	8	298
	16	216
	18	216
	25	448
	36	354
	39	520
11	28	682
	29	538
12	1-21	452
	2	452

	12	462
	27	516
	37	96
	39	152. 546
	41	516. 518
	42	516. 518
13	36	462
	43	268
14	2	174
	14	140
	15	140
	16	144
	20-21	148
	28-34	322
	33	176
15	8-9	80
	10-20	322
	11	462
	26	152
	31	140
16	1-4	150
	6-12	300
	6-12	30
	8-10	142
	9-10	158
	14	290
	17	326
	19	326. 562
	20	182
	21	288
	22	254. 548
	26	394
17		286
	22-23	290
	23	548
	24-27	564
	27	88
18	1	564
	3	376. 544

	3-4	428
	5	376
	6	376
	17	418
	22	402
19	12	544
	21	510. 544
	28	544
	29	544
	30	628. 688
20	1-16	522
	20	550
	26	538
	28	540
21	1-5	586
	10-11	596
	17	616
	28-31	624
	31	406. 688
	34-44	644
	43	678
22	18	454
	35-40	488
23	8	488
	9	58
	27	730
	32	648
24	30	192
	35	182
25	8	68
	12	662
	21	266
	26	266
	34	266
	41	266
	42	62
	45	62
26	10	68
	11	66

	26	62
	35	256
28	19	686
	20	68

Μᾶρκος

5	1ἑ.	298
6	18	338
	52	12
7	5	452
	11	80
	19	94
	24	108
8	12	150
	17	12
	17-18	142. 158
9	6	258
	22	292
	22-23	296
	23	292
	24	292
	32	292. 316
	34	326
10	10	462
	17	484
	21	484
	26	422
	32	548
	35	544
	35-38	550
	36	554
11	13	616
12	14	712
	43-44	124
13	34	738
14	31	256

Λουκᾶς

2	14	656
9	16	628
5	12-13	296
6	35	280
	36	28. 134
	37	386
8	10	470
	46	118
9	23	492
	28	244
	30-36	316
	32	258
	33	258
	45	292. 316
	54-55	252
	59-60	674
10	60	724
	19	576
	22	178
11	3	232
	41	68. 132
12	7	232
13	18-20	680
15	5	378
	7	378. 700
	11-32	526
	28-30	526
16	13	386
	19-31	492
	22	126
	24	732
17	1	356
18	31	548
	34	186. 548
19	11	552
20	14	648
	16	650

	17-18		650
	36		722
21	8		136
	24		128
23	34		416

Ἰωάννης

1	3		182
	21	282.	284
	29		622
	34		622
	42		178
	50		176
	51		176
2	13		612
	14ἑἑ.		612
	18	612.	620
	19	546.	620
3	13		174
	20		736
	29		680
	30		682
	31		622
4	1ἑ.		582
	4ἑ.		592
	22		486
	29		282
	35		618
	38		618
	46-49		112
5	6-8		634
	7		636
	14		634
	31		486
6	9	14.	146
	17		150
	21		52
10	20		452

	33		250
12	24-25		206
	29		262
	47		284
13	8		190
	15		540
	37		254
14	15		738
	28		558
15	13		416
16	12		186
18	16		566

	25		24
	62		174
7	12		652
	25-26		656
	33-34		546
	37		628
8	4		120
	33		120
	48		652
9	16	248.	652
	39		116

Ρωμαίους

1	25		234
2	13		624
6	19		664
9	3		448
11	24		440
	25-26	286.	594
	33		424
13	7		716
14	9		722
	15		378
15	9		690
16	4		168

Πράξεις

1	8	686
	9	258
2	29	744
3	1ἑ.	564
6-7		654
7	59	448
8	9ἑ.	62
	32	192
10	1ἑ.	294
	4	68
	14	86
	19-21	108
12	1-2	248
13	46	688
18	1-3	240
20	30	354
22	1	36
26	5	716

Α΄ Κορινθίους

2	9	204
	14	194
5	12	402
6	1-10	314
7	15	520
	23	192
	31	722
10	3-5	532
	12	634
11	10	370
	31-32	542
12	26	342
13	4	738
	8	414

Β΄ Κορινθίους

2	4	344
7	5	354
11	2	680
	26	354
	29	344
12	15	596
12-25		162

Γαλάτες

1	4-5	234
	15	528
2	8	682
	8	686
4	14	168
	15	168
	15	518
5	12	466
	22	232
	24	724
6	14	196

Ἐφεσίους

5	14	634
	32	680

Κολασσαεῖς

3	17	230

Α΄ Θεσσαλονικεῖς

2	15	684
	19	344
3	8	344

Α' Τιμόθεον

2	8	98
	9	32
3	6	578
5	23	308
6	6	280
	10	484. 738
	16	100

Β' Τιμόθεον

2	12	518
4	7	168
4	8	562

Τίτον

2	11-12	282
	13	282

Ἑβραίους

1	13, 7-8	558
4	13	268
12	12	634
	14	534
13	4	98

Ἰακώβου

4	6	578

2. Εὑρετήριον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

Α

᾿Αβραὰμ 48. 120. 126. 162. 276. 520. 540. 580. 698. 702. 722. 724. 780. 814.
῎Αβελ 816. 818.
ἀγαθὸν 190. 196. 202. 208.
ἀγαθότης 28. 366. 420. 486.
ἀγανάκτησις 150. 158. 400. 442.
ἀγάπη 10. 20. 50. 204. 230. 378. 382. 408. 410. 412. 414. 416. 530. 532. 736. 738. 778. 848. 858.
ἄγγελος, -οι 58. 60. 62. 168. 170. 194. 202. 228. 232. 234. 266. 304. 374. 376. 380. 558. 576. 662. 664. 698. 700. 716. 722. 732.
ἁγιασμὸς 534. 664.
ἅγιος 160. 222. 244. 268. 374. 664. 670. 702.
ἄγνοια 718.
ἀγνωμοσύνη 294. 624. 678. 764.
ἀγρυπνία 228. 430. 734.
ἀγωνία 128. 172. 226. 258. 264. 382. 496.
᾿Αδὰμ 660. 662. 722.
ἄδεια 210. 340. 358.
ᾅδης 178. 194.
ἀδηφαγία 726.
ἀδικία 102. 136. 198. 270. 428. 790. 860.
ἀδοξία 254.
ἀηδία 804.
ἀθυμία 36. 164. 278. 292. 310. 314. 444. 658. 666. 700. 752.
Αἰγύπτιος, -οι 254. 318. 580.
Αἴγυπτος 52. 254. 644.
αἰδὼς 314.
Αἰθίωψ 288.
αἷμα 62. 176. 192. 214. 382. 492. 646. 648. 810. 816.
αἱμορροοῦσα 118. 586.
αἵρεσις 234. 716.
αἰσχρολογία 96. 310. 428.
αἰσχρότης 734.
αἰσχύνη 236. 384. 400. 600. 748. 800. 806. 828.
ἀκαθαρσία 392. 664.
ἀκολασία 730.
ἀκοσμία 34.
ἀκτημοσύνη 250. 544.
᾿Ακύλας 240.
ἀλαζονεία 474. 574. 776. 778.
ἀλγηδὼν 310.
ἀλήθεια 8. 176. 182. 194. 244. 360. 590. 708. 710. 714. 792. 860.
ἀλογία 278.
ἁλουργὶς 598. 692. 694.
ἀμεριμνία 674.
ἁμάρτημα, -τα 16. 32. 82. 100. 154. 168. 180. 360. 400. 404. 420. 422. 424. 436. 440. 442. 444. 542. 628. 646. 648. 756. 866. 868. 870.
ἁμαρτία, -αι 68. 126. 198. 232. 252. 356. 386. 404. 448. 622. 634. 660. 798. 818.
ἁμαρτωλός, -οὶ 290. 378. 860.
ἀμετρία 308. 312.
ἀμοιβὴ 10. 330. 544. 638. 640. 750.
ἀναισθησία 238. 422. 628. 806.
ἀναισχυντία 114. 116. 278.

ἀνάληψις 682.
ἀνάμνησις 158.
ἀνάστασις 8. 174. 184. 188. 218. 260. 318. 546. 548. 550. 652. 680. 686. 716. 718. 720. 722. 724. 826.
ἀνδρεία 214. 328. 162. 852.
ἀνδροφόνος, -οι 308.
ἀνεξικακία 252.
ἄνθρωπος ψυχικὸς 194.
ἄνοια 238. 274. 300. 308. 334. 452. 716.
ἀνόμημα 306.
ἀνομία 796.
ἀντίδοσις 490. 492. 544. 538.
ἀντικείμενον 188.
ἀξία 174.
ἀπανθρωπία 134. 276. 434. 602.
ἀπειλὴ 72. 138. 216. 332. 338. 390. 434.
ἀπέχθεια 668. 762.
ἀπιστία 286. 292. 298. 760. 764.
ἀπόγνωσις 114. 422.
ἀποδημία 640. 646.
ἀποκάλυψις 176. 180. 186. 194. 258.
ἀπόλαυσις 464. 668.
Ἀπολλῶς 772.
ἀπολογία 74. 828.
ἀπόνοια 80. 328. 332. 378. 398. 472. 480. 540. 568. 578. 580. 778.
ἀπορία 114. 550.
ἀπόστολος, -οι 116. 120. 162. 174. 182. 238. 266. 286. 304. 342. 356. 374. 386. 510. 516. 552. 558. 564. 584. 594. 614. 634. 636. 662. 670. 684. 686. 744. 780. 802. 848. 852.
ἀπραγμοσύνη 328.
ἀπροσωπόληπτος, -οι 562.
ἀπώλεια 218. 220. 356. 378. 536. 652. 708. 786. 794. 800. 806.
ἀρὰ 100. 432.
ἀργία 368. 634. 644. 646.
ἀρετὴ 34. 36. 94. 104. 166. 214. 240. 250. 270. 310. 328. 338. 346. 362. 366. 368. 384. 386. 412. 428. 432. 464. 478. 482. 530. 532. 534. 552. 560. 584. 632. 636. 640. 698. 740. 774. 776. 778. 780. 782. 790. 792.
ἁρπαγὴ 60. 104. 138. 162.
ἀρρωστία 314. 352. 634.
ἀρτοποιητικὴ 126.
ἀρχάγγελος, -οι 202. 266. 558.
ἀσάφεια 90. 186.
ἀσέβεια 282. 474. 520. 648.
ἀσέλγεια 630. 800.
ἀσθένεια 234. 238.
ἄσυλον 492.
ἀσφάλεια 476.
ἀσχημοσύνη 32. 36. 308. 640.
ἀσωτία 32. 36.
ἀταξία 392. 542.
ἀτιμία 344. 480.
αὐθεντία 460.
αὐτάρκεια 226. 232. 234. 280. 312. 832.
ἀφέλεια 328.
ἄφεσις 162. 270. 418. 422. 444.
Ἀχαὰβ 250. 338.
ἀφθονία 600.

Β

βαλάνειον 506.
βάπτισμα 554. 556. 560. 608. 622. 632.
Βὰρ 176.
Βαραχίας 816.
βασιλεία 168. 220. 242. 274. 314. 330. 472. 478. 482. 494. 506. 512. 554. 570. 598. 608. 648. 660. 740. 784. βασιλεία τοῦ Θεοῦ 552. 642. 656. 674. βασιλεία τῶν οὐρανῶν 204. 236. 254. 274. 324. 328. 406. 420. 428. 464. 470. 472. 494. 504. 520. 526. 534. 544. 624. 676. 756.
βασκανία 244. 248. 274. 328. 340. 450. 452. 474. 524. 526. 574. 640. 660. 730. 734.
βδέλυγμα 852. 868.
βδελυγμία 798.
Βεελζεβοὺλ 448.
Βηρσαβεὲ 52. 864.
βία 208.
βλάβη 96. 128. 312. 330. 372. 374. 442. 794.
βλάβος 222.
βλακεία 30. 32. 36. 124. 214. 726.
βλασφημία 92. 94. 248. 364.
βοήθεια 210. 414. 824. Θεοῦ βοήθεια 860.
βραβεῖον 224.

Γ

γαλέαγρα 388.
γαλήνη 42. 44. 106. 734. 782.
Γαλιλαία 122. 290. 292. 316. 450. 544. 582. 596.
γάμος 98. 126. 204. 392. 518.
γαστριμαργία 784.
γέεννα 98. 100. 204. 222. 236. 242. 244. 306. 426. 440. 474. 478. 502. 536. 598. 730. 786. 800. 808. 812. 816. γέεννα πυρὸς 534.
γέλως 314. 640.
Γεννησαρὲτ 56.
γεωργία 126.
γλυκύτης 808.
γνόφος 256. 258. 260.
γνῶσις 322. 424.
γοητεία 630.
Γόμορρα 860.
Γραφή, -αὶ 80. 136. 182. 286. 294. 336. 370. 418. 576. 642. 672. 680. 720. 728. 760. 782. 806. 820.

Δ

δαιμόνιον, -α 452. 652.
δαίμων, -ες 36. 66. 98. 154. 192. 194. 252. 290. 292. 296. 298. 302. 304. 444. 448. 532. 576. 606. 732. 860.
Δανιὴλ 852.
Δαυῒδ 52. 108. 288. 404. 432. 474. 476. 540. 578. 582. 596. 650. 740. 742. 744. 746. 780. 864. 866.
δαψιλεία 68. 124. 202. 602. 750. 778.
δεινόν, -ὰ 214.

δεσμωτήριον 474. 602. 604. 632.
δεσπότης 112. 192. 194. 266. 570.
δημιουργία 360. 454. 456.
δηνάριον 436. 438. 522. 524.
διαβολὴ 298. 384.
διάβολος, -οι 10. 36. 66. 98. 130. 190. 192. 194. 214. 254. 266. 334. 364. 382. 444. 466. 468. 534. 536. 576. 578. 598. 606. 630. 674. 694. 696. 700. 716. 732. 754. 806. 830.
διάδημα 166. 598. 692.
διαθήκη 868.
διακονία 282. 284. 288.
διαλογισμός, -οὶ 98.
διαμαρτυρία 92.
διαφθορὰ 788.
δικαιοσύνη 168. 198. 232. 254. 534. 562. 626. 628. 664. 792.
δικαστήριον 224. 228. 400. 408. 542.
δίκη 268. 314. 330. 404. 408. 536. 678. 818. 866.
διωγμός, -οὶ 520.
δόγμα, -τα 82. 172. 176. 186. 210. 532. 590. 740. 860.
δόξα 38. 42. 68. 106. 164. 166. 168, 170. 174. 182. 192. 196. 198. 204. 214. 222. 224. 226. 234. 240. 242. 244. 248. 250. 258. 266. 270. 280. 288. 316. 318. 332. 338. 340. 344. 348. 392. 396. 416. 424. 448. 476. 478. 480. 482. 508. 512. 518. 542. 556. 570. 578. 580. 610. 628. 640. 662. 674. 730. 734. 740. 750. 758. 760. 762. 778. 782. 802. 808. 838. 842. 870.
δοξολογία 234.
δοξομανία 328. 474. 766. 792.
δουλεία 340.348.
δουλοπρέπεια 480. 638. 806.
δρυμοτομικὴ 126.
δύναμις 110. 118. 120. 148. 150. 154. 174. 182. 260. 410. 496. 850. 852.
δυναστεία 338. 344.
δυσωδία 796. 798.
δωρεὰ 18. 58. 80. 122. 246. 308. 424. 436. 438. 440. 528. 584.
δῶρον 70. 80.

Ε

ἔγκλημα 72. 74. 90. 98. 156. 248. 294. 326. 330. 360. 368. 448. 460. 474. 624. 626. 644. 764. 786. 798.
ἐγκράτεια 20. 464. 630.
Ἐζεχίας 168.
ἔθος 584.
εἰδωλολατρεία 250. 306.
εἴδωλον 576. 740. 796.
εἱμαρμένη 468.
εἰρήνη 204. 232. 354. 534. 662. 698. 734.
ἑκατόνταρχος 652.
ἐκδικία 410.
ἐκκλησία 110. 180. 182. 384. 404. 594. 602. 680.
ἔκπληξις 322.

ἐλάττωμα, -τα 326.
ἐλεημοσύνη 64. 68. 96. 100. 124. 126. 132. 134. 136. 304. 534. 536. 600. 748. 750. 752. 754. 770. 788. 790.
ἔλεος 132. 134. 138. 366.
ἐλευθερία 190. 192. 338. 348. 354. 436. 468.
Ἐλισσαῖος 294. 662.
Ἕλλην, -ες 196. 384. 432. 466. 686.
ἐλπὶς 46. 136. 166. 218. 224. 242. 282. 296. 344. 466. 530. 536. 548. 562. 626. 638. 734.
ἐνέργεια 616.
ἐντολὴ 70. 72. 82. 88. 488. 524. 648.
ἐξουσία 14. 56. 144. 148. 180. 182. 202. 250. 296. 298. 348. 354. 374. 456. 614. 620. 622.
ἐπαγγελία 548.
ἔπαινος 274.
ἐπάχθεια 164.
ἐπηρεία 444.
ἐπιβουλὴ 164. 276. 466. 478. 606. 620. 660. 754. 860.
ἐπιείκεια 98. 100. 152. 158. 192. 214. 314. 716. 718.
ἐπιθυμία 38. 42. 46. 102. 104. 156. 188. 246. 282. 304. 310. 312. 348. 386. 390. 404. 462. 464. 466. 468. 490. 496. 498. 500. 502. 628. 656. 724. 728. 730. 732. 774. 796. 806. 828. 830. 832. 834. 836. 838.
ἐπιμέλεια 342. 376. 390. 472. 644. 646. 674.
ἐπιορκία 430.
ἐπίπληξις 158.
ἐπιτίμησις 158. 160. 190. 254. 206.
ἐπιφάνεια 282. 562.
ἐπομβρία 278.
ἐργωδία 130.
ἐρυσίβη 278.
ἔρως 306. 340. 348. 412. 488. 492. 502. 628. 656. 658. 666. 672. 760.
εὐαγγέλιον 630. 850. 858. 860.
εὐαγγελιστής, -αί 58. 70. 84. 110. 142. 158. 250. 258. 260. 298. 324. 386. 488. 492. 496. 532. 548. 550. 552. 584. 616. 634. 636. 834.
εὐγένεια 336. 338. 502.
εὐγλωττία 132.
εὐδοκία 662.
εὐδοκίμησις 562.
εὐεργεσία 60. 110. 296. 422. 424. 436. 440. 586. 752.
εὐεργέτημα 662.
εὐήθεια 610.
εὐημερία 222. 658.
εὐθηνία 124. 222.
εὐκοσμία 222.
εὐλάβεια 112. 118. 240. 628. 630. 784. 808.
εὐλογία 98. 474.
εὔνοια 342.
εὐνοῦχος, -οι 464. 466. 470.
εὐπραγία 864.
εὐσέβεια 280. 364. 384. 520. 716.
εὐσχημοσύνη 40.

εὐταξία 596. 620.
εὐτέλεια 334. 576. 670.
εὐτονία 118. 238.
εὐτραπελία 96.
εὐφημία 230. 274.
εὐφροσύνη 164. 166. 204. 226. 232. 234. 310. 658.
εὐχαριστία 230. 234. 236.
εὐχή 40. 68. 98. 100. 120. 236. 302. 606. 620. 662. 748. 782.
εὐωδία 672.
ἔχθρα 98. 412.

Z

Ζακχαῖος 136.
ζάλη 312. 344. 730. 734. 844. 870.
Ζαχαρίας 586. 590. 596. 816. 818.
Ζεβεδαῖος 550.
ζηλοτυπία 574. 626. 660. 736.
ζῆλος 478. 542. 584. 782.
ζημία 136. 164. 278. 312. 398. 412. 434. 480. 506. 544. 638. 652. 748. 750. 754. 758.
ζόφος 734.
ζύμη 300.
ζωή 96. 126. 130. 162. 214. 218. 236. 238. 248. 370. 430. 488. 490. 496. 556. 590. 606. 658. 792. 834. ζωὴ ἀθάνατος 274. ζωὴ αἰώνιος 126. 204. 274. 484. 488. 498. 518. 548. 754. ζωὴ μέλλουσα 28.

H

ἡδονή 98. 106. 160. 164. 166. 346. 386. 480. 656. 658. 664. 668. 670. 700. 800. 806. 808.
ἦθος 228. 762.
Ἠλίας 22. 52. 174. 246. 248. 250. 252. 256. 258. 266. 282. 284. 286. 288. 290. 292. 316. 504. 662.
ἡμερότης 354. 438. 444. 454. 468. 472.
Ἡρώδης 174. 246. 710. 712.
Ἡρωδιανός, -οἱ 708. 710.
Ἠσαΐας 80. 240. 614. 652. 670.
ἡσυχία 44. 660. 734. 782.

Θ

Θάμαρ 718.
θάνατος 46. 48. 70. 78. 96. 126. 128. 130. 184. 194. 212. 214. 216. 218. 222. 224. 242. 248. 254. 256. 290. 294. 300. 316. 336. 344. 492. 502. 544. 546. 556. 568. 600. 606. 644. 658. 668. 680. 856.
θαῦμα 10. 12. 18. 20. 22. 110. 122. 140. 142. 144. 150. 156. 182. 288. 290. 296. 342. 550. 588. 614. 616. 618. 620. 648. 742. 756. 854.
θαυματουργία 150.
θέλημα 234. 376. 378. 868.
θεογνωσία 450.

Θεὸς 16. 30. 36. 42. 44. 54. 58. 60. 62. 64. 68. 70. 72. 80. 84. 88. 96. 98. 100. 120. 122. 124. 130. 132. 134. 140. 160. 168. 180. 188. 190. 198. 210. 226. 228. 230. 232. 234. 236. 240. 248. 256. 258. 260. 270. 274. 276. 280. 282. 288. 298. 304. 308. 314. 486. 494. 496. 508. 512. 524. 534. 562. 572. 576. 578. 584. 602. 604. 608. 614. 622. 624. 628. 630. 632. 636. 644. 650. 652. 660. 662. 670. 674. 676. 680. 688. 692. 708. 710. 714. 720. 722. 724. 734. 736. 738. 740. 742. 750. 752. 754. 758. 760. 766. 768. 770. 792. 800. 804. 818. 824. 836. 868. 870. Θεοῦ βοήθεια 860. Θεοῦ Υἱός 54. 56. 176.

θεότης 8. 82. 172. 174. 742.

θεραπεία 208. 346.

θεσβίτης 284.

Θευδᾶς 708.

θηριωδία 432.

θησαυρὸς 208.

θλῖψις 162. 204 848. 858.

θόρυβος 208.

θρασύτης 74. 716.

θυμίαμα, -τα 798. 800.

θυμὸς 98. 100. 192. 228. 338. 346. 400. 404. 578.

θυσία 62. 68. 138. 276. 574. 762. 794.

θυσιαστήριον 398. 602. 644. 816. 868.

Ι

Ἰακὼβ 48. 244. 246. 324. 520. 566. 684. 722.

ἱδρὼς 222. 272. 638. 862.

Ἰεζάβελ 52.

Ἰεζεκιὴλ 240. 652.

Ἰεζεχιὴλ 870.

Ἰερεμίας 174. 180. 248. 290. 410. 512.

Ἰεριχὼ 582.

Ἰεροσόλυμα 70. 110. 254. 256. 288. 316. 450. 544. 582. 586. 842. 844. 846. 850. 852.

Ἰερουσαλὴμ 250. 552. 594. 632. 686. 822. 842. 850. 868.

Ἰεσαὶ 254.

Ἰησοῦς 8. 10. 12. 24. 42. 48. 50. 106. 108. 122. 138. 140. 156. 158. 172. 262. 290. 294. 316. 324. 418. 450. 484. 490. 538. 544. 582. 584. 594. 596. 612. 642. 656. 676. 738. 760. 836.

Ἰησοῦς Χριστὸς 68. 168. 170. 204. 230. 240. 280. 282. 314. 352. 416. 482. 508. 542. 580. 610. 640. 674. 734. 758. 782. 802. 838. 870.

ἱκετηρία 434. 436. 438. 440. 550.

Ἰορδάνης 262. 450.

Ἰουδαία 110. 390. 450. 686. 688.

Ἰουδαῖος, -οι 8. 18. 22. 24. 60. 110. 112. 118. 120. 122. 172. 184. 246. 248. 254. 286. 294. 318. 384. 410. 458. 462. 470. 512. 516. 532. 588. 594. 596. 612. 616. 620. 624. 644. 652. 678. 686. 688. 690. 716. 718. 746. 770. 844. 846. 854.
Ἰουδαϊσμὸς 82.
Ἰούδας, προδότης 22. 62. 512. 514. 634. 636. 710. 864.
Ἰσαὰκ 392. 520. 722.
ἰσοθεΐα 358.
Ἰσραὴλ 512. 516. 594. 686. 864.
Ἰσραηλίτης, -αι 306.
Ἰωάννης Βαπτιστὴς 8. 10. 52. 174. 190. 244. 246. 282. 284. 286. 288. 622. 624. 626. 628. 662. 670. 680. 682. 816. 818.
Ἰωάννης Εὐαγγελιστὴς 14. 150. 206. 326. 564. 582. 612. 620. 684. 830. 842.
Ἰὼβ 26. 46. 356. 432. 444. 540. 836.
Ἰωδάε 820.
Ἰωνᾶς 150. 154. 176. 178. 546.
Ἰώσηπος 858.
Ἰωσὴφ 42. 856. 448.
ἰωβηλαῖος 536.

Κ

καθέδρα 554. 558.
Κάϊν 818.
Καινὴ (Διαθήκη) 632. 644.
Καῖσαρ 712. 714. 716. 852.
Καισάρεια 172.
καιρὸς 618.
κακία 80. 172. 216. 254. 270. 272. 334. 346. 358. 362. 364. 366. 398. 428. 436. 440. 462. 474. 524. 532. 630. 632. 646. 712. 786.
κακοτεχνία 124.
κακουργία 10. 452. 472. 716.
κάλλος 204.
κάμινος 370.
Καπερναοὺμ 320.
καπηλεία 426. 430. 432. 612.
Καππαδόκης 630.
καρδία 12. 46. 58. 80. 92. 94. 142. 158. 168. 204. 226. 232. 284. 286. 424. 442. 538. 578. 622. 632. 736. 800. 870.
καρηβαρία 660. 700.
καρτερία 120. 444.
καρυκεία 700.
κατάρα 204. 618.
κατακλυσμὸς 860.
καταλλαγὴ 400.
κατάνυξις 46.
κατηγορία 82. 90. 99. 156. 164. 348. 384. 538. 640.
κατηφεία 700.
κατόρθωμα 466.
καύχημα 196.
κενοδοξία 328. 332. 412. 428. 656. 746. 748. 752. 766. 770. 794.
κένωσις 498.
κέρδος 206. 228. 272. 278. 346. 374. 392. 424. 440. 548.
κηδεία 674.

κηδεμονία 434. 654. 680. 684.
κῆνσον 320. 714.
κήρυγμα 172. 432. 560. 614. 846. 854. 860.
Κηφᾶς 178. 772.
κίνδυνος, -οι 32. 48. 102. 168. 184. 210. 212. 214. 220. 256. 274. 354. 380. 408. 502. 504. 556. 638. 640. 660. 708. 848. 856.
κλῆσις 590. 678. 688.
κλοπὴ 92.
κοινωνία 370. 384.
κολακεία 120. 176. 426. 488. 710. 778.
κολασία 308.
κόλασις 78. 208. 224. 226. 272. 330. 332. 406. 408. 442. 446. 502. 514. 536. 538. 604. 606. 652. 654. 784. 798. 864. 866.
κολυμβήθρα 636.
Κορνήλιος 108. 294. 432.
κοσμιότης 40.
κρίμα 116. 578.
κρίσις 224. 228. 286. 688. 792. 812. 816.
κρυμὸς 430.
Κύριος 42. 68. 86. 106. 108. 116. 118. 138. 170. 186. 204. 226. 228. 230. 234. 240. 280. 292. 314. 352. 416. 418. 448. 476. 482. 508. 510. 534. 542. 562. 578. 580. 582. 584. 586. 588. 610. 624. 640. 642. 650. 652. 674. 684. 734. 736. 742. 744. 746. 758. 760. 782. 802. 808. 824. 832. 838. 846. 856. 868. 870.

Λ

Λάζαρος 244. 864. 868.
Λάμεχ 816.
Λευΐ 318.
ληδωρία 618.
ληστὴς 16. 66. 128. 214. 348. 528. 600. 636. 700. 754.
λιμὸς 10. 106. 140. 160. 162. 858.
λοιδορία 96. 98. 274. 430.
λοιμὸς 336. 858.
Λουκᾶς 258. 292. 316. 356. 378. 648. 710. 722. 810. 842.
λύμη 312. 372. 666. 798. 808.
λύπη 36. 160. 162. 232. 290. 556. 658. 660. 734. 752.
λύσσα 792.
λύτρον 568.

Μ

μαγγανεία 630.
Μάγδαλα 150.
μακαριότης 660. 672.
Μακεδών, -ες 538.
μακροθυμία 446. 606. 646. 676. 684. 870.
Μαλαχίας 284.
μαμωνᾶς 386.
Μανασσῆς 632.
μανία 104. 106. 298. 302. 306. 308. 314. 364. 616. 684.
Μανιχαῖος 16. 88. 232. 234. 466.

Μαρκίων 16.
Μᾶρκος 12. 80. 94. 108. 142. 150. 258. 292. 316. 324. 326. 462. 484. 712. 738. 842.
μαρτυρία 710. 744. 850.
μαρτύριον 560.
ματαιοπονία 444.
Ματθαῖος 142. 244. 634. 650. 738. 830.
μεγαλειότης 670.
μεγαληγορία 120.
μέθη 304. 308. 310. 312. 314. 366. 402. 404. 726. 732. 830.
Μελχισεδὲκ 540.
μελῳδία 664.
μέριμνα 230.
μεταμόρφωσις 262.
μετάνοια 412. 636. 800.
μηλωτὴ 250.
μιαιφονία 844.
μίασμα 138.
μικροψυχία 408.
Μιλήσιος 354.
μισθὸς 168. 604. 606.
μῖσος 798.
μνημόσυνον 68.
μνησικακία 438.
μονογενὴς 558. 662. 774.
μοιχεία 92. 308. 392.
μοιχὸς 864.
μυστήριον 60. 184. 186. 188. 194. 630. 680. 690. 754. 756. 796.
Μωαβῖτις 718.
Μωϋσῆς 52. 72. 84. 228. 240. 246. 248. 250. 252. 256. 258. 260. 266. 316. 374. 448. 454. 458. 460. 718. 720. 722. 760. 762. 856. 868.

N

Ναζαρὲτ 596.
Ναθαναὴλ 176.
νηστεία 226. 228. 270. 302. 304. 748. 770.
Νινευΐτης, -αι 226. 514. 516. 518.
νομοθεσία 456. 762. 794.
νόμος 16. 72. 74. 76. 80. 82. 84. 88. 90. 100. 108. 112. 136. 228. 230. 234. 248. 352. 426. 490. 512. 516. 540. 624. 628. 738. 742. 762. 764. 788. 854. 866. 868.
νόσημα 346.
Νῶε 540.

O

ὀδύνη 204. 444. 658. 690.
οἰκοδομικὴ 126.
οἰκονομία 8. 68. 174. 188. 424. 588. 656.
ὄλεθρος 96.
ὀλιγοπιστία 54. 160.
ὀλιγοσιτία 498.
ὀλιγωρία 422. 540.
ὄμβρος, -οι 430.
ὁμολογία 20. 178.
ὁμόνοια 172. 410. 740. 846. 760.
ὁμοούσιος 178.
ὁμότιμος 178. 742.
ὄνειδος 212. 314.

ὀργὴ 72. 98. 150. 400. 408. 442. 578. 588. 606. 726. 734. 800. 844. 864. 870.
ὅρκος 430.
Οὐαλεντῖνος 232.
Οὐεσπασιανὸς 684.
οὐρανῶν πολιτεία 278.
οὐσία 178. 224.
ὀφειλὴ 112. 426. 438.
ὀφέλημα 400.
ὄφελος 222. 392.
ὄφλημα 434. 436.

Π

πάθος 112. 186. 188. 192. 196. 206. 228. 242. 250. 264. 288. 292. 316. 326. 488. 492. 546. 552. 560. 616. 746.
παιδαγωγία 252.
Παλαιὰ (Διαθήκη) 68. 276. 632 644.
Παλαιστίνη 182.
παλιγγενεσία 512.
πανδαισία 682.
πανωλεθρία 652.
παράβασις 74.
παραβολὴ 88. 92. 520. 522. 524. 526. 530. 644. 650. 652. 654. 676. 678.
παράγγελμα 516.
παράδεισος 16. 358. 424. 636. 660.
παραίνεσις 84. 330. 372. 406. 490. 600. 782.
παράκλησις 256. 496.
παρακοὴ 646. 660.
παράλυσις 634.
παραμυθία 44. 274. 288. 370. 506. 666. 780.
παράνοια 334.
παρανομία 72. 314. 432. 468.
παραπληξία 308. 598. 610. 648. 704.
παραφροσύνη 616.
παρθενία 68. 392. 544.
παρθένος 532. 534.
παροιμία 480.
παρουσία 282. 284. 286. 288. 290. δευτέρα παρουσία 824. 826.
παρρησία 74. 98. 116. 120. 158. 172. 186. 192. 196. 320. 326. 376. 382. 410. 446. 508. 578. 584. 656. 658. 660.
Πάσχα 612.
Πατὴρ 14. 28. 42. 80. 88. 92. 110. 134. 138. 170. 172. 176. 178. 180. 182. 222. 224. 230. 234. 240. 242. 248. 256. 258. 260. 266. 280. 314. 352. 374. 376. 380. 408. 410. 416. 442. 448. 454. 486. 508. 542. 556. 558. 560. 580. 610. 624. 680. 684. 740. 742. 746. 772. 774. 782. 826. 870.
Παῦλος 32, 9. 162. 168. 192. 196. 234. 280. 282. 308. 354. 402. 410. 412. 414. 432. 442. 466. 484. 504. 508. 518. 520. 528. 532. 538. 558. 562. 578. 594. 624. 634. 664. 680. 684. 686. 688. 690. 714. 722.

772. 830. 836. 848. 850. 866. 870.
πενία 254. 344. 584.
πείνα 12. 18.
πειρασμός 46. 70. 72. 84. 88. 90. 202. 358. 830. 846.
πεπωρωμένος 154.
περιέργια 124.
περιτομή 82. 682. 686.
περιφάνεια 334. 338. 586. 588.
Πέρσις 802.
Πέτρος 48. 50. 54. 64. 86. 88. 90. 108. 174. 176. 178. 180. 182. 184. 186. 188. 190. 206. 210. 224. 244. 246. 248. 250. 252. 254. 260. 300. 316. 318. 320. 322. 324. 326. 418. 462. 496. 504. 510. 548. 554. 562. 564. 682. 686. 738. 842.
πίστις 10. 48. 50. 52. 54. 56. 68. 116. 118. 120. 122. 142. 168. 178. 192. 292. 294. 296. 298. 300. 302. 324. 532. 618. 620. 688. 738. 788. 792.
πλάνη 194.
πλεονέκτημα 128.
πλεονέκτης 504.
πλεονεξία 62. 134. 136. 272. 276. 428. 438. 830. 834. 836.
πλημμέλεια 428.
πλημμέλημα 360. 542. 654.
πλοῦτος 104. 222. 314.
Πνεῦμα 42. 54. 62. 184. 194. 232. 236. 252. 264. 294. 302. 424. 448. 510. 650. 664. 726. 742. 744. 796.
Πνεῦμα ἅγιον 42. 138. 226. 280. 314. 352. 508. 542. 580. 610. 686. 796. 870.
῞Αγιον καὶ ζωοποιὸν Πνεῦμα 170. 240.
πόθος 10. 12. 680.
πόκος 154.
πολιτεία 824. οὐρανῶν πολιτεία 278.
πλυτέλεια 164.
πονηρία 70. 172. 374. 452. 476. 486. 524. 630. 690. 748. 788.
πορνεία 92. 228. 310. 390. 392. 460. 864. 866. 868.
πραότης 100. 152.
πραΰτης 100.
Πρίσκιλλα 240. 802.
προαίρεσις 192. 208. 328. 354. 360. 366. 370. 466. 468. 472. 572.
προεδρία 474. 550. 554. 560.
προθυμία 114. 142. 238. 466. 492. 520. 530. 556. 582. 584.
πρόληψις 92.
πρόνοια 296. 312. 392. 394. 626. 644. 674. 678. 828. 860. 870.
πρόρρησις 354. 356.
προσδοκία 242. 290. 530. 546.
προσεδρεία 120.
προσευχὴ 302. 304. 614. 798.
προσήνεια 158.
προφητεία 80. 288. 588. 590. 592. 594. 650. 654. 742. 852.
προφήτης, -αι 14. 60 80. 82.

84. 88. 112. 150. 154. 174. 198. 240. 248. 260. 270. 282. 284. 288. 386. 512. 548. 586. 596. 612. 644. 646. 648. 656. 672. 682. 684. 738. 742. 744. 794. 800. 810. 812. 814. 818. 820. 822. 826. 830. 852. 864.
πρωτεῖα 538. 562. 564. 566. 568. 570. 774. 778.
πρωτοκαθεδρία 770.
πρωτότοκος 318. 326. 536.
πτωχεία 538. 752.
πῦρ τὸ αἰώνιον 266.

Ρ

Ραάβ 636.
ραθυμία 352. 356. 358. 362. 366. 368. 372. 540. 672. 674. 770.
ρακά 384.
ραστώνη 836.
Ρούθ 718.
ρύπος 94. 96.
Ρωμαῖος, -οι 708. 844. 854. 858.

Σ

Σάββατον 82. 248. 452. 458. 460. 462. 740.
σαγήνη 268. 532.
Σαδδουκαῖος, -οι 150. 156. 160. 716. 724.
Σαμάρεια 582.
Σαμαρείτης 118. 282. 592. 652.
Σαούλ 336. 474. 864.
σάρξ 60. 98. 176. 220. 222. 226. 230. 384. 454. 456. 458. 724.
σατανὰς 188. 206. 448.
σεισμὸς 858.
σεμνότης 802. 808.
Σεραφὶμ 100. 196. 202.
Σιδὼν 108. 870.
Σίμων 176. 178. 320. 634.
Σιμὼν Βὰρ Ἰωνᾶ 326.
Σινᾶ 260.
Σιὼν 586. 648.
σκάνδαλον 264. 266. 354. 356. 370. 372. 374. 380.
σκληροκαρδία 460.
σκληρότης 460. 870.
Σκύθης, -αι 696.
Σκύλλη 726.
σκυτοτομικὴ 126.
Σόδομα 288. 306. 860.
Σοδομίτης, -αι 306.
Σολομὼν 336. 632.
σοφία 12. 30. 270. 322. 424. 458. 460.
Σπανία 850.
σταυρὸς 60. 182. 184. 186. 188. 190. 192. 194. 196. 206. 210. 212. 216. 250. 256. 264. 300. 378. 492. 588. 636. 644. 686. 762. 764. 824.
στενοχωρία 204.
Στέφανος 446. 654. 684.
Στράτων 172.
συγγένεια 162.
συγγνώμη 32. 132. 136. 188. 196. 310. 314. 360. 430. 446. 602. 608. 626. 786. 792. 850.
συγκατάβασις 322.

σύγχυσις 392.
συκοφάντης 502.
συκοφαντία 426.
συμβουλὴ 84. 380.
συμπάθεια 110.
συμφορὰ 8. 112. 114. 274. 342. 426. 436. 476. 652. 752. 754.
συνάλλαγμα 430.
σύνεσις 118. 314. 472.
συνήθεια 378. 384. 648.
συνουσία 98.
συντέλεια τοῦ αἰῶνος 846.
σφαγὴ 648.
Σωτὴρ 282.
σωτηρία 46. 62. 136. 138. 190. 194. 202. 210. 218. 220. 228. 328. 372. 378. 382. 386. 394. 398. 404. 450. 536. 562. 606. 712. 760. 786.
σωφροσύνη 42. 104. 214. 240. 314. 390. 392. 534. 732. 802.

T

ταλαιπωρία 48.
τάλαντον 436. 438. 440.
ταπεινότης 14. 92. 172.
ταπεινοφροσύνη 20. 98. 118. 120. 314. 534. 540. 542. 544. 580. 776. 780.
ταραχὴ 208. 390. 392.
τάφος 564.
τεκτονικὴ 126.
τελώνης 272. 406. 418. 626. 636. 836.
τιμὴ 64. 70. 80. 82. 162. 168. 178. 192. 226. 240. 316. 324. 330. 364. 376. 422. 424. 448. 506. 508. 518. 528. 542. 570. 572. 610. 690. 762. 764.
τιμωρία 66. 100. 208. 272. 276. 330. 332. 372. 398. 408. 410. 440. 442. 502. 604. 606. 646. 654. 780. 784. 790. 798. 816. 824. 826. 842. 864. 866. 868.
Τίτος 684.
τόκος 430. 536.
τραγῳδία 858.
τρυφὴ 28. 162. 204. 214. 220. 238. 304. 306. 308. 358. 444. 666. 682. 728. 730. 732. 802. 868.
τυραννὶς 104. 132. 386. 396. 484. 860.
Τύρος 108. 870.
τῦφος 70. 378. 428. 470.

Υ

ὕβρις 32. 66. 80. 98. 118. 136. 212. 274. 330. 334. 412. 430.
Ὕδρα 726.
ὑδροποσία 726.
Υἱὸς 60. 176. 178. 180. 182. 210. 224. 260. 262. 288. 320. 370. 380. 424. 526. 558. 608. 644. 646. 680. 682. 740. 744. 774. Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου 172. 174. 222. 242. 258. 286. 288. 290. 292. 316. 376. 378. 512. 538. 544. 568. Υἱὸς τοῦ Θε-

οὗ 174. 176. 178. 180. 184. 188. 248. 504. 662. 868.
υἱότης 176. 742.
ὑπακοὴ 488. 624. 646.
ὑπερβολὴ 534.
ὑπερηφάνεια 306. 580.
ὑπεροψία 236. 304.
ὑποκριτής, -αὶ 152.
ὑπόληψις 214. 290. 344. 392.
ὑπομονὴ 44. 444. 848.
ὑπόνοια 86. 174. 298. 374. 484. 554. 558. 616.
ὑφαντικὴ 126.

Φ

φαιδρότης 538. 680.
φαντασία 22.
φάτνη 590.
Φαραὼ 154. 162. 254. 276. 580.
Φαρισαῖος, -οι 12. 70. 86. 90. 150. 160. 172. 254. 284. 452. 472. 474. 488. 520. 534. 540. 544. 708. 716. 736. 760. 784.
φαυλότης 478. 788.
φθόνος 328. 412. 524. 526. 528. 568. 616. 640. 734. 736. 818.
φθορὰ 638.
φιλαδέλφεια 230.
φιλανθρωπία 42. 64. 68. 106. 108. 124. 132. 138. 170. 204. 272. 280. 314. 352. 416. 420. 434. 436. 438. 442. 444. 446. 448. 482. 508. 530. 536. 542. 580. 610. 640. 646. 674. 708. 734. 748. 752. 754. 756. 758. 782. 792. 808. 820. 838. 870.
φιλαργυρία 62. 124. 478. 484. 508. 738. 830.
φιλάργυρος, -οι 102. 104. 484.
φιλαρχία 656. 772.
φιλία 176. 340. 372. 382. 384. 412.
Φίλιππος 172. 338.
φιλοκέρδεια 480.
φιλονικία 328. 408.
φιλοστοργία 496.
φιλοσοφία 18. 26. 82. 84. 94. 118. 146. 214. 230. 236. 238. 240. 302. 328. 366. 392. 472. 590. 596. 632. 730. 802.
φιλοτιμία 28. 64. 160. 200. 468. 510. 682. 686. 700. 752.
φιλοχρήματος, -οι 102.
φλεγμονὴ 334.
φόβος 46. 52. 72. 138. 170. 190. 226. 254. 258. 276. 336. 354. 372. 394. 478. 514. 572. 628. 632. 654. 656. 700. 714. 716. 822. 848. 858.
Φοινίκη 630.
φόνος 92. 138. 268. 382. 478. 818.
φόρος 714.
φρόνημα 178. 250. 332. 520.
φρόνησις 328.
φροντὶς 24. 166. 230. 272. 394. 640. 658. 674. 734. 844.
φῶς 246. 268.

Χ

χάλαζα 278.
χαμευνία 228.

Χαναναία 108. 110. 584. 652.
Χαναναῖος, -οι 780.
χαρὰ 162. 204. 226. 232. 344. 346. 492.
χάρις 42. 68. 106. 114. 136. 138. 170. 204. 210. 236. 240. 272. 276. 280. 282. 294. 298. 314. 352. 392. 410. 416. 434. 448. 482. 494. 508. 542. 554. 562. 576. 580. 586. 602. 610. 628. 630. 632. 636. 640. 650. 664. 670. 674. 688. 690. 734. 758. 762. 782. 790. 808. 838. 860. 868. 870.
χάρισμα 252. 440.
Χερουβὶρ 196. 202. 266.
χλευασία 428.
χολὴ 498.
χρῆμα 490. 492. 494. 496. 502. 506. 530.
χριστιανὸς 696.
Χριστὸς 8. 28. 34. 42. 48. 52. 54. 58. 62. 64. 66. 74. 80. 88. 92. 106. 110. 114. 116. 118. 120. 128. 130. 138. 174. 176. 178. 182. 188. 190. 192. 196. 200. 208. 210. 212. 214. 216. 222. 232. 236. 256. 260. 266. 282. 284. 286. 290. 292. 298. 318. 324. 326. 378. 408. 412. 414. 418. 426. 428. 446. 448. 450. 464. 484. 488. 490. 492. 494. 500. 504. 508. 512. 516. 532. 552. 554. 560. 562. 564. 566. 582. 584. 594. 598. 614. 622. 628. 636. 656. 664. 674. 680. 684. 692. 698. 702. 720. 724. 730. 732. 736. 740. 744. 752. 772. 774. 792. 794. 796. 798. 834. 841. 846. 848. 850. 852. 858. 860. 866. Χριστὸς Ἰησοῦς 226. 234. 236. 802.

Ψ

ψευδάδελφος, -οι 354. 848. 858.
ψευδαπόστολος, -οι 848.
ψευδολογία 430.
ψευδολογία 430.
ψευδοπροφήτης, -αι 858.
ψεῦδος 356.
ψευδόχριστος, -οι 858.
ψεύστης 502.
ψυχὴ 16. 20. 28. 32. 34. 36. 60. 62. 64. 88. 94. 98. 104. 160. 168. 170. 176. 192. 194. 214. 216. 218. 220. 222. 228. 242. 250. 256. 272. 280. 304. 306. 308. 312. 338. 344. 346. 378. 380. 382. 388. 390. 392. 394. 404. 416. 424. 426. 472. 478. 502. 504. 520. 526. 536. 556. 568. 574. 582. 584. 590. 596. 608. 632. 636. 638. 660. 666. 670. 690. 692. 694. 732. 734. 750. 778. 788. 790. 792. 794. 796. 798. 804. 806. 828. 830.

Ω

ὠδὶς 384.
ὠμότης 276. 434. 436. 838. 752. 766.
ὠφέλεια 372.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Σελ.	Στίχ.	ἀντὶ	ἀνάγνωθι
11	4	ὅτι δὲν ἐγνώριζε	ὅτι ἐγνώριζε
19	9	ἠμπηορεῖ	ἠμπορεῖ
21	12	καθήσουν	καθίσουν
23	13	λοιπὸ	λοιπὸν
29	28	κὰν	κἂν
30	7	πράξης	πράξεως
43	25	ἀσέλγειας	ἀσελγείας
49	19	ἐμεκάλωνεν	ἐμεγάλωνεν
53	8-9	μαθρηταὶ	μαθηταὶ
53	19-20	ἀνθρώπινη	ἀνθρωπίνη
63	17	πολυτιμώτερα	πολυτιμότερα
63	21	αὐττὰ	αὐτὰ
65	25	μεγάτη	γεμάτη
66	20	γένενναν	γέενναν
85	11	βαθὺ	βαθὺν
89	27	θερριζωθῇ	ξερριζωθῇ
157	15	καὰ	καὶ
171	18	καταλαμβανόμεθα	καταλαμβανώμεθα
171	24	ἀλλ' μως	ἀλλ' ὅμως
229	24	προσευόμεθα	προσευγόμεθα
233	7	σφέφτονται	σκέπτονται
275	4	ἀδιανρόπου	ἀδιαντρόπου
313	25	ἔχει	ἔχῃ
335	17	φέρνει	φέρει
341	3	λιπὸν	λοιπὸν
347	27-28	κλέπτες	κλέπται
347	33	εὕρομεν	εὕρωμεν
355	27	ψευδαδελφῶν	ψευδαδέλφων
367	17	κοὶ	καὶ
373	9	προέλξη	προέλθῃ
373	30	βλάπτει	βλάπτῃ
381	4	ὥστε νὰ ἔλθῃ	ὥστε νὰ μὴ ἔλθῃ
383	9	ποὺ ἀποβλέπει	ἀποβλέπει
385	22	κποιὸς	κάποιος
393	1	τὶς	τὰς
393	34	προδίδει	προσδίδει
403	15	ἑπτὰ φορὰς	φορὰς τὸ ἑπτὰ
415	2	θνατος	θάνατος
427	5	συμπεριεφερόμεθα	συμπεριφερώμεθα
439	23-24	ἀνθρώπου	ἀνθρώπους
443	29	ἀντιμετωπίζεις	ἀντιμετωπίζῃς
445	22	εἶναι	εἶσαι

Σελ.	Στίχ.	ἀντὶ	ἀνάγνωθι
451	11	ἐκεἴ	ἐκεῖ
465	16	Διατί	διότι
471	1	ἔχει δοθῇ	ἔχει δοθῇ
483	2	δοῦλον	δούλου
489	28	φεύγη	φεύγει
507	20	βασανίζονται	βασανίζωνται
507	28	συμβῇ	συμβῇ
521	22	ἀνττολὴν	ἀνατολὴν
549	24	κτενόουν	κατενόουν
575	15	ὁποιανδήποτε	ὁποιαδήποτε
579	6	Λαυὶδ	Δαυὶδ
579	25	ὑπάρθη	ὑπάρξη
591	22	τὰν	τὸν
597	10	ἐπιτεύχθησαν	ἐπετεύχθησαν
601	26	διατρέψουν	διαθρέψουν
619	11	λόγοι	λόγον
627	13	ὠφελοῦσαν	ὠφελοῦσεν
637	33	ὑπάρχει	ὑπάρχη
663	27	λέκει	λέγει
665	25	ἀπαίσιαν	ἀπαισίαν
677	22	βρῆτε	εὕρετε
679	14	ἐκεάνους	ἐκείνους
681	12	δὲν ἀρραβωνίζεται	ἀρραβωνίζεται
687	15	συνδιαλαγὰς	συνδιαλλαγὰς
699	1	φαίνονται	φαίνωνται
701	28	εὐχαριστιοῦνται	εὐχαριστοῦνται
713	1	ὁμολογῶντες	ὁμολογοῦντες
713	20	ὡκ	ὡς
763	15	ἀξ·όπιστους	ἀξιοπίστους
769	15	μεγλα	μεγάλα
769	24	κρεμνοῦνται	κρεμοῦνται
781	9	πτώχεια	πτωχείαν
783	26	Πνεῦμα	ἅγιον Πνεῦμα
805	11-12	ἀγορζουν	ἀγοράζουν
809	1	Μὴν	Μὴ
809	17-18	εὐλάβιαν	εὐλάβειαν
827	14	φειλονίκους	φιλονείκους
829	14	δὲ	δὲν
833	5	ἀρχήση	ἀργήση
835	26	ἄρρωστοι	ἄρρωστος
843	6	διεκατείχετο	διεκατείχοντο
851	27-28	διαλάμη	διαλάμπη
853	21	συνέβαιναν	συνέβαινεν
857	29	ἐξώθυρας	ἐξωθύρας
871	10	ἀνοχὴν	ἀνογὴ

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΟΜΙΛΙΑ ΜΘ′ (Ματθ. 14, 13-22)	8—43
» Ν′ (Ματθ. 14, 23-36)	44—69
» ΝΑ′ (Ματθ. 15, 1-20)	70—107
» ΝΒ′ (Ματθ. 15, 21-31)	108—139
» ΝΓ′ (Ματθ. 15, 32-16, 12)	140—171
» ΝΔ′ (Ματθ. 16, 13-23)	172—205
» ΝΕ′ (Ματθ. 16, 24-27)	206—241
» ΝΣΤ′ (Ματθ. 16, 28-17, 9)	242—281
» ΝΖ′ (Ματθ. 17, 10-21)	282—315
» ΝΗ′ (Ματθ. 17, 22-18, 6)	316—351
» ΝΘ′ (Ματθ. 18, 7-14)	352—397
» Ξ′ (Ματθ. 18, 15-20)	398—417
» ΞΑ′ (Ματθ. 18, 21-35)	418—449
» ΞΒ′ (Ματθ. 19, 1-15)	450—483
» ΞΓ′ (Ματθ. 19, 16-26)	484—509
» ΞΔ′ (Ματθ. 19, 27-20, 16)	510—543
» ΞΕ′ (Ματθ. 20, 17-28)	544—581
» ΞΣΤ′ (Ματθ. 20, 29-21, 11)	582—611
» ΞΖ′ (Ματθ. 21, 12-32)	612—641
» ΞΗ′ (Ματθ. 21, 33-46)	642—675
» ΞΘ′ (Ματθ. 22, 1-14)	676—707
» Ο′ (Ματθ. 22, 15-33)	708—735
» ΟΑ′ (Ματθ. 22, 34-46)	736—759
» ΟΒ′ (Ματθ. 23, 1-12)	760—783
» ΟΓ′ (Ματθ. 23, 13-28)	784—809
» ΟΔ′ (Ματθ. 23, 29-39)	810—839
» ΟΕ′ (Ματθ. 24, 1-15)	840—871
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ	873—896
1. Εὑρετήριον χωρίων τῆς Γραφῆς	873—880
2. Εὑρετήριον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	881—896
ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ	897—898
ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	899

Στοιχειοθεσία, Ἐκτύπωσις:

TYPO EXPRESS

Βελισσαρίου 35 ☎ 841-623

Βιβλιοδεσία:
Ἀφοὶ ΒΑΡΟΥΣΙΑΔΗ

Κεντρικὴ πώλησις:
Βιβλιοπωλεῖον «ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ»
ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ
Ἀρμενοπούλου 19 — Θεσσαλονίκη — Τηλ. 205-905